

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



فصلنامه علمی - تحقیقی اندیشه

پوهنتون هرات (ویژه نامه پیرامون حماسه قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات)

ISSN: 2788-8177: شاپای چاپی:

صاحب امتیاز: پوهنتون هرات

مدیر مسئول: پوهندوی دکتور محمد نعیم مسلم

سر دبیر: پوهنمل دکتور صلاح الدین جامی

اعضای هیئت تحریر:

پوهنوال دکتور عصمت الله محمدی

پوهنوال دکتور علی اصغر مدبر

پوهنمل دکتور حسین علی علی زاده

پوهنمل دکتور عصمت الله میاخیل

پوهنمل دکتور محمد نسیم تحصیلا دار

پوهنمل دکتور حفیظ الله جواد

پوهنمل احمد شعیب سلجوقی

آمر مجله علمی: پوهندوی دکتور محمد نعیم مسلم

مدیر عمومی مجله علمی: خلیل ابراهیمی

مدیر نشریه علمی: صفی الله رحمانی

کمپیوٹر کار، صفحه آراء و ویراستار: خلیل ابراهیمی

شماره زمستان (جلد سوم) سال ۱۴۰۳

شماره گان: ۵۰۰ نسخه

محل چاپ: مطبعة دولتی

آدرس: پوهنتون هرات، معاونیت تحقیقات و مجله علمی، آمریت مجله علمی (ژورنال)، مدیریت عمومی مجله علمی

تلیفون: ۰۴۰-۲۲۵۹۵۱۲

ایمیل آدرس: hurj.2023@gmail.com

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف المرسلين
وخاتم النبيين ورحمة الله للعالمين سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين



فصلنامه علمی - تحقیقی **اندیشه** پوهنتون هرات

سال بیست و سوم، سلسله ۱۲۹

شماره چهارم (جلد سوم)، ۱۴۰۳



ISSN: 2788-8177

سخن مقام محترم ولایت هرات

خطه تاریخی هرات، که در طول قرون و اعصار پر تلاطم، گاه شاهد تهاجم‌های قدرت‌های اشغال‌گر و گاه بستر ظهور قیام‌های بزرگ آزادی‌خواهانه بوده است، هم‌چنان در حافظه تاریخ اسلام، زبان رشادت، پایداری و قهرمانی است که با خون و جان خود از ارزش‌ها و مرزهای افغانستان دفاع کرده است. مردم هرات و هر سنگ و چوب، این سرزمین که از آن صدای مبارزه و اشغال‌ستیزی بلند می‌شود، در روزهای تاریخ‌ساز، نشان دادند که هر اندازه که دشمنان و اشغال‌گران بخواهند این سرزمین را مورد هجوم قرار دهند، هیچ‌گاه تسلیم نخواهد شد و هم‌چنان مرکز آزادی و قیام علیه اشغال و طاغوت باقی خواهد ماند.

قیام حماسی ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷، تندیس اعلاي این روحیه‌ساری و پایداری است؛ روزی که مردم هرات، با دستان خالی اما با مورال شهادت‌طلبانه و ایمان آهنین، در برابر تانک‌ها و تجهیزات بیگانه‌گان و دشمنان ارزش‌ها و واقعیت‌های افغانستان ایستادند و به گوش اشغال‌گران و متجاوزان، پیام آزادی و استقلال را طنین‌انداز کردند. این قیام خونین، آغازگر بهار نو در تاریخ افغانستان و باعث افول یک اندیشه، مکتب و حتی ابر قدرت زمان گردید که حس آزادی‌خواهی را در سراسر افغانستان و حتی تا مرزهای ترمذ و دوشنبه نیز طنین انداز کردند.

هرات، همیشه در بطن خود گنجینه از شور و شجاعت را پرورانده است. در گوشه و کنار این خاک، فاتحان بزرگ برخاسته‌اند که در برابر ابرقدرت‌ها سر تعظیم فرود نیاورده‌اند. پس قیام ۲۴ حوت نه فقط الگوی مبارزه علیه اشغال‌گران شوروی بود، بلکه ادامه قیام‌های ماندگاری ملت افغان چون نبرد میوند قندهار در برابر لشکر انگلیس، ایستادگی در برابر لشکر قاجار بود که موجب شد دنیای اسلام و آزادی‌خواهان جهان متوجه قدرت ایمان این ملت مقاوم شوند. هر قدر اشغال‌گران تلاش کردند تا حس آزادی‌خواهی را از این ملت بربایند اما این ملت با عزم راسخ رؤیای استیلا بر این سرزمین را به دشمنان نقش بر آب کرد.

پیام ۲۴ حوت، صدای انقلاب و قیام در برابر ظلم و ستم است؛ پیام به آنانی که چشم طمع به این خاک داشته باشند که هیچ‌گاه این سرزمین به راحتی به دست مهاجمان نخواهد افتاد. روزی که ۲۵ هزار شهید جان خود را فدای خاک، ناموس و آرمان‌های اسلامی و آزادی کشور کردند، و از آن روز است که هرات باستان، به نام شهر خون و قیام شهره آفاق گردیده است حماسه که برای نسل‌های بعدی ماندگار باقی ماند و فرزندان همین شهداء با الهام گرفتن از ۲۴ حوت در مقابل نیروهای اشغال‌گر آمریکا نیز قیام نمودند و آن‌ها را با شکست فاحش مواجه ساختند.

امروز، پس از گذشت بیش از چهار دهه از آن روز قیام، مسئولیت ما، به عنوان فرزندان این سرزمین، این است که از آرمان‌های پاک و دست‌آوردهای شهدای گمنام ۲۴ حوت و شهداء در برابر اشغال آمریکا، به عنوان گنجینه گهربار و ارزشمند محافظت کنیم. آرمان‌های مقدس و اجراء احکام اسلامی که برای آن هزاران تن فدا شده، امروز در سایه نظام اسلامی به تحقق رسیده و اینک رسالت و وظیفه ماست که برای تحکیم و استحکام نظام اسلامی، همه با هم تلاش نماییم. این، تنها گزینه و راه کار مناسب است که می‌تواند احترام به خون شهدای ما را پاس دارد و به همگان نشان دهد که هرات همواره مظهر رزمندگان، مجاهدان و شهر تاریخی و قیام خواهد بود که در برابر هر دین‌ستیز و اشغال‌گر ایستاده است.

با احترام

شیخ مولانا نور احمد «اسلام‌جار»

والی ولایت هرات

سخن ریاست پوهنتون هرات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جهاد او اسلام

"مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا" احزاب، ۲۳ آیت.

ژباړه "د مؤمنانو په منځ کې داسې کسان دي چې له الله سره یې کومه ژمنه کړې وه، هغه یې په رښتینولي سره پوره کړه؛ نو له هغوی څخه ځینې هغه دي چې خپلې ژمنې ته ورسېدل (شهیدان شول)، او ځینې نور یې د همدې لارې په تمه دي؛ او هېڅکله یې خپله ژمنه بدله نه کړه"

"وَالْجِهَادُ مَاضٍ مُّذُ بَعَثَنِي اللَّهُ إِلَىٰ أَنْ يُقَاتِلَ آخِرُ أُمَّتِي الدَّجَالُ" سنن ابی داوود.

ژباړه "په اسلام کې جهاد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تر هغه وخته پورې دوام لري چې د هغه د امت وروستی کس له دجال سره جگړه کوي"

جهاد، لغوی معنی یې کوشش کول زحمت او سختي برداشت ته ول دی، او په شرعي لحاظ اعلاء د کلمة الحق لپاره د اسلامي عسکري تر عنوان لاندې خپل ځان او مال قربانول، د دین اسلام د دفاع لپاره خپل ټول قوت او ذرائع په کار اچول دي. او دا د جهاد شرعي مفهوم د هر مسلمان قوم یو مذهبي فریضه ده، چې د دې پر اهمیت قرآن او حدیث ګواه دي، او دا یو واضح حقیقت دی چې د یو مسلمان قوم لپاره جهاد هم د عقل او هم د نقل له لحاظه د اجتماعي او ملي ژوند او بقا لپاره یو مبرم او لازم امر دی، چې د مسلمانانو تحفظ او قومي غرور او شیرازه باقي پاتې شي. غرض دا چې د جهاد ترک د فساد او فتنې مواقع فراهم کوي او یوه لحظه آزادي د لسګونو کلونو تر غلامۍ غوره ده.

بناءً د مسلمان هغه قوه غریزه چې الله د ده په سنح ذات کې وضع کړې، نو د هغه قوه غضباني پر بنیاد غواړي چې د مذهب او اسلام بیرغ همیشه رپانده او بلند وساتي. ځکه چې تاریخ پر دې ګواه دی چې کوم قوم خپل دفاعي قوت د مقابل لوري پر برابر استعمال نه کړي، هغه قوم ته په سیاسي لحاظ مرګ او هلاکت او تباهي ویل کېدای شي، ځکه الله تعالی وایي: "وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ". او بالمقابل هغه قوم چې خپل قوت د اسلام د دفاع لپاره په کار اچولی وي، د هغه قوم تمدن الله (ج) په اعلي انداز بیان کړې ده، حتی چې هغه ته الله (ج) د ژوندي خطاب کړی دی: "وَلَا تَقُولُوا لِمَن يَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِن لَّا تَشْعُرُونَ". "بل احیاء عند ربهم یرزقون". "فرحين بما آتاهم الله من فضله". او حافظ شیرازي هم دا خبره په یو خواړه انداز تصویر

کړې ده چې وايي: "کشتگان خنجر تسليم را؛ هر زمان از غيب جان ديگر است". لهدا د افغانستان د مسلمانانو جهاد د لويو امپراتوريو په مقابل کې او بالخصوص د هرات غيور ملت او د توحيد د عالم بردارانو شهادت، دحوت پر څلور ويستمه چي تعداد يې ۲۴ زره شهداؤ ته په يو وخت رسېږي، دا هغه يو نا قابل تصغير قوت دی چې اسلامي شيرازه يې جهان اسلام ته د يو انعام په شکل راوبخښله، چې د هغه اسلامي عقيدې په صله کې د افغانستان مسلمان امت او بالخصوص د اسلامي امارت مجاهدين د بې پروا سر شيندنې په صله کې الله (ج) د افغانستان مسلمان ملت ته يو اسلامي نظام ور په برخه کړ، چې نن ټول امت مسلمه د هغه په وجه د غفلت له خوبه را بيدار او په پنځلسمه صدی کې يې د جهاد او آزادۍ الهام واخيست. په آخر کې زه د ټولو شهيدانو ارواح ته اعلي جنتونه غواړم. الله (ج) د ټولو شهيدانو شهادتونه په خپل دربار کې قبول او منظور کړي. د افغانستان د اسلامي امارت او د امير المؤمنين حفظه الله د حفاظت او سلامتی په هيله.

ستاسو ورور

شيخ عبدالغني "حقاني"

د هرات پوهنتون مسئول

سخن معاونیت تحقیقات و مجله علمی پوهنتون هرات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
{وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ} [آل عمران: ۱۶۹]
(و هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند، مرده‌اند؛ بلکه آنان زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند).

تاریخ سرزمین ما افغانستان، سرشار از حماسه‌هایی است که برگ‌های زرینی از شجاعت و مقاومت مردم را به نمایش می‌گذارد. یکی از این رویدادهای ماندگار، قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات است؛ خیزشی که از دل رنج و استبداد سربرآورد و طنین‌انداز آزادی‌خواهی مردمانی شد که در برابر ظلم و اشغال ایستادگی کردند، این قیام، گرچه با سرکوبی خونین مواجه شد، اما شعله‌های مبارزه را در دل تاریخ زنده نگه‌داشت و به یکی از نقاط عطف مقاومت مردم افغانستان تبدیل شد. در این ویژه‌نامه، بر آن شدیم تا با نگاهی علمی و تحقیقی به این رویداد مهم، ابعاد مختلف آن را بررسی کنیم. انتشار این ویژه‌نامه، حاصل تلاش‌های ارزنده هم‌کارانی است که با دانش، دقت و تعهد، در گردآوری و تدوین آن نقش بسزایی داشته‌اند.

با کمال افتخار و قدردانی، از مقام محترم ولایت هرات، ریاست محترم مطبعه دولتی، پوهنتون های خصوصی جامی و غالب و مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی آسیا و هریوا، معاونیت محترم علمی پوهنتون هرات، اعضای کمیسیون فرهنگی ۲۴ حوت و تیم معاونیت محترم تحقیقات و مجله علمی که در مسیر پژوهش، نگارش و چاپ این مجموعه، همراه و همگام بوده‌اند صمیمانه سپاس‌گزاری می‌کنم؛ بدون شک تلاش‌های بی‌وقفه، دانش ارزشمند و حمایت بی‌دریغ شما، سهم بسزایی در به ثمر نشستن این تحقیق داشته است.

امیدوارم این مجموعه مقالات بتواند دریچه تازه برای شناخت بهتر تاریخ مبارزات مردمی گشوده و بستری برای پژوهش‌های گسترده‌تر فراهم سازد. از تمامی خوانندگان گرامی نیز دعوت می‌کنم تا با نظرات و پیشنهادات سازنده خود، ما را در ارتقای هرچه بیشتر این مجموعه یاری رسانند.

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وآله وصحبه أجمعین.

با حرمت

پوهاند دکتور عزیز الرحمن نیازی

معاون تحقیقات و مجله علمی

فهرست مطالب

ردیف	عنوان	نویسنده	صفحه
۱	سنجش آمار شهدای قیام ۲۴ حوت با تخمین مستند	پوهاند دکتور فضل الرحمن فقیهی هروی	۱-۲۲
۲	روایتی مستند از قیام ۲۴ حوت در شرق انجیل هرات (از حرکت و جانبازی تا بمباردمان و شهادت مردم)	پوهاند دکتور فضل الرحمن فقیهی و فضل الرحیم فقیهی	۲۳-۳۸
۳	مروری بر جایگاه یتیم در اسلام و بررسی چالش‌ها و مشکلات یتیمان قیام ۲۴ حوت	پوهندوی ضیا احمد فاضلی	۳۹-۵۴
۴	نگاهی گذرا به آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ بعد از به قدرت رسیدن مجاهدین وقت	پوهندوی عبدالعزیز نعمانی	۵۵-۷۰
۵	راهکارهای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت هرات و پیامدهای داخلی و بین‌المللی آن	پوهندوی دکتور عبدالأحد شفیق فقیری	۷۱-۸۴
۶	مفاهیم جهاد و شهادت در آموزه‌های اسلامی و تطبیق آن با قیام ۲۴ حوت	پوهنوال سیداحمد سادات قتالی	۸۵-۱۰۳
۷	جانیات جنگی در قیام ۲۴ حوت؛ بررسی حقوق بشری و واکنش‌های بین‌المللی	پوهندوی دکتور غلام محمد قانت، پوهنمل عبدالقدیر ندانی و نامزد پوهنیار کامیز رحمانی	۱۰۵-۱۲۴
۸	قیام ۲۴ حوت هرات در شعر شاعران معاصر افغانستان	پوهنمل جواد محق	۱۲۵-۴۸
۹	خاطرات و چشم‌دیدهایی از قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ه. ش. و رویدادهایی بعد از آن	پوهنمل محمود شفیق و پوهنیار عبدالصیر نصیری	۱۴۹-۱۶۲
۱۰	قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات: تکیه بر عامل ایدئولوژی	پوهنمل اسدالله اصیل	۱۶۳-۱۸۰
۱۱	قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات؛ از نظر جنرالان شوروی و حکومت کمونیستی افغانستان	پوهنیار عزیزالرحمن حفی و پوهندوی دکور محمد نعیم مسلم	۱۸۱-۱۹۶
۱۲	رهبری دینی و معنوی در قیام ۲۴ حوت تحلیل نقش علماء و روحانیون	پوهنیار سهراب نبیل توحیدی	۱۹۷-۲۱۰
۱۳	آرمان شهدای ۲۴ حوت هرات (در آینهٔ شعارها و پیام‌های عینی‌شان)	پوهنیار احمدفهم فیاض	۲۱۱-۲۲۸
۱۴	انعکاس الجهاد الأفغاني في شعر شعراء العرب	پوهنیار حفیظ الله طاهری	۲۲۹-۲۴۰
۱۵	عواقب و اثرات قیام ۲۴ حوت هرات (۱۳۵۷)	پوهنیار محمد اکبری و نامزد پوهنیار صابره سادات	۲۴۱-۲۵۶
۱۶	جایگاه قیام بیست و چهارم حوت در تاریخ جهاد افغانستان	پوهنیار فضل الرب فقیهی هروی و پوهنیار مسعود عزیزی	۲۵۷-۲۷۸
۱۷	جغرافیای قیام ۲۴ حوت هرات	پوهنیار فاطمه هراتی و نامزد پوهنیار عاطفه درویشی	۲۷۹-۲۹۰

۲۹۱-۳۰۸	دکتور بصیر احمد مبصر	مصادیق عینی تجلی ایمان و عقیده در قیام ۲۴ حوت هرات	۱۸
۳۰۹-۳۳۴	پوهنیار محمد منصور محب و پوهنیار بصیر احمد نادى	تأثیر آموزه‌های قرآنی بر عدالت‌خواهی و مقاومت در قیام ۲۴ حوت	۱۹
۳۳۵-۳۵۰	نامزد پوهنیار عبدالرقيب ضرغام و نامزد پوهنيار محمد ادريس پناه	حقوق و امتيازات خانواده‌ها و بازماندگان شهداء در نظام حقوقی افغانستان	۲۰
۳۵۱-۳۶۶	نامزد پوهنيار عبدالوليد جمشيدى	جريان و عوامل قیام ۲۴ حوت هرات	۲۱
۳۶۷-۳۸۸	عبدالرحمن عزيزى و ناصر احمد هروى	نقش مساجد و علمای دینی در سازمان‌دهی قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هـ ش هرات	۲۲
۳۸۹-۴۱۰	دکتور عبدالخالق حقانى و محمود الحسن ابو منير روحانى	رهبری دینی و معنوی در قیام ۲۴ حوت؛ تحلیل نقش علما و روحانیون	۲۳
۴۱۱-۴۲۰	نامزد پوهنيار ضياء الحق سادات و پوهنيار على احمد اميرى	بررسی جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم علیه مردم هرات بعد از قیام ۲۴ حوت	۲۴
۴۲۱-۴۳۴	بصیر احمد بارکزی و سوسن بارکزی	۲۴ حوت هرات: قیامی خودجوش یا حرکتی سازمان‌یافته؟	۲۵
۴۳۵-۴۵۷	نامزد پوهنيار محمد محمدى، جليل احمد خليلی و محمد رفيع دولتى	نقش قیام ۲۴ حوت در تقویت روحیه عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در افغانستان	۲۶
۴۵۹-۴۷۲	دکتور سيد یدالله گوهری، نثار احمد محمدی	تحلیل سیاست‌های رژیم خلق و پرچم و تأثیر آن بر شکل‌گیری قیام ۲۴ حوت هرات	۲۷
۴۷۳-۴۹۰	نامزد پوهنيار حبيب الله حیدری و نامزد پوهنيار جواد محمودی	بررسی مقایسه‌ای سرکوب خلق و پرچم با سایر رژیم‌های استبدادی و تأثیر آن بر جنبش‌های مردمی	۲۸
۴۹۰-۵۲۰	محمد يوسف قوام احراری	نگاهی به قیام بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷ هرات باستان	۲۹
۵۲۱-۵۳۶	نامزد پوهنيار جعفر فرهنگند، نامزد پوهنيار علا الدين فيضی، نامزد پوهنيار نورالحق نورزایی و نامزد پوهنيار خليل احمد نقشبندي	بازتاب قیام ۲۴ حوت در ادبیات مقاومت افغانستان	۳۰
۵۳۷-۵۹۰	پوهنوال دکتور عبدالرؤوف مخلص	قیام ۲۴ حوت هرات در اسناد اتحاد شوروی سابق	۳۱



سنجش آمار شهدای قیام ۲۴ حوت با تخمین مستند

نویسنده: پوهاند دکتور فضل الرحمن فقیهی هروی

استاد پوهنهی ادبیات و علوم بشری پوهنتون هرات

Mob: 0700401234

Email: faqihifazl@gmail.com

چکیده

قیام ۲۴ حوت مردم ۱۳۵۷ مردم هرات، حرکتی سرنوشت‌ساز و ارزش‌مدار بوده که بر بنیاد عقیده اسلامی و شعار کفرستیزی در برابر رژیم سیاسی متکی به اندیشه‌های کمونیسم، توسط عموم مردم هرات به وقوع پیوست. تلفات انسانی و شهادت مردم در این قیام، به دلیل شرکت عموم مردم و قساوت قلب عمال رژیم حاکم، بسیار زیاد بوده است. درباره جنبه‌های گوناگون این قیام، از سوی اهل قلم، سخن‌های زیادی گفته شده است. اما در مورد آمار شهدای آن، دیدگاه واحدی که مقرون به تحقیق و واقعیت باشد، وجود نداشته است؛ بلکه آمار گوناگونی از سوی نویسندگان بر مبنای تخمین ارائه و ادعا شده است. این مقاله با روایاتی درست و شواهد تقریباً عینی، چندوچون آمار شهدای این قیام را به گونه تخمینی و نسبی، ولی مستند با پژوهشی کتابخانه‌ای- میدانی به بحث گرفته است. برآیند تحقیق می‌رساند که ادعای شهادت ۲۰ تا ۲۵ هزار نفر در این قیام، امری گزاف نبوده بلکه با استناد به شواهدی، به واقعیت نزدیک است.

واژه‌گان کلیدی: قیام ۲۴ حوت، مقاومت، شهادت، گورهای دسته‌جمعی، آمار شهدا.

۱. مقدمه

کشور ما در چند دهه گذشته به گونه دوام‌دار ولی ناخواسته، بستری برای حوادث سیاسی- نظامی گردیده و تحولات گوناگونی را تجربه کرده است. هرات به حیث یکی از مهم‌ترین ولایات کشور، حوادث بزرگی را گواه بوده و در تحولات خطیر این سرزمین، سهم غیرقابل‌انکار داشته است. قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ مردم هرات، مهم‌ترین حادثه در تاریخ این ولایت است که به حیث انگیزه بزرگ در مجاهدات و مبارزات دلیرمردان این خطه باستانی و سایر ولایات، اثرگذاری ویژه و گسترده داشته است. از این رو نه تنها موافقان، بلکه مخالفان جهاد نیز اقرار و اعتراف می‌دارند که «مهم‌ترین و برجسته‌ترین قیام‌ها در دوران تره‌کی، همانا قیام مردم هرات بود که در نتیجه آن، شهر

سقوط کرد و یکی از فرقه‌های بزرگ اردو به دست مردم هرات افتاد و به دولت تره کی ضربه مهلکی وارد کرد» (عظیمی، ۱۳۷۶: ۱۹۶).

سخن درباره قیام ۲۴ حوت هرات، از نگاه‌های متفاوت و با شیوه‌های گوناگون از سوی نویسندگان و تحلیل‌گران بسیار ارائه شده است. مهم‌ترین مسئله درباره این قیام، آمار شهدای آن است که درباره آن اقوال و دیدگاه‌های گوناگونی ارائه شده است. چنان می‌نماید که هرکدام از اهل قلم و روایت، یا بر مبنای احساسات و حدس و گمان‌ها و یا بر بنیاد تخمین‌های غیر مستند به دلیل چیزی گفتند و نظری را ارائه نمودند. گاهی هم در برخی منابع، این نظریات از یک نوشته به دیگری انتقال خورده است؛ بدون اینکه صحت و سقم و دلیل اثبات آن به بحث گرفته شود. بنابراین، پژوهش درباره آمار شهدا و تلفات انسانی در قیام ۲۴ حوت، ارزشمند می‌نماید و نیاز مجامع علمی و آکادمیک کشور ما می‌باشد.

هرچند ارائه سخن فیصل و کامل در مورد آمار شهدا و تلفات انسانی قیام ۲۴ حوت، امری بس دشوار است و نیازمند تحقیق میدانی وسیع، وقت کافی، امکانات وافی و نیروی انسانی توانا می‌باشد که باید از سوی یک گروه منصف به شکل غیر جانب‌دارانه، انجام شود. اما با توجه به وقت اندک و عدم امکانات کافی، نگارنده این مقاله بر آن است تا با استناد به شواهد عینی و درست از قیام ۲۴ حوت و بر بنیاد چشم‌دید گواهان موثق حوادث، اندازه تلفات و آمار شهدای قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ را هرچند تخمینی، اما عقلانی‌تر، حسابی‌تر و دقیق‌تر، مورد سنجش قرار دهد.

۱-۱. اهداف تحقیق

با توجه به آنچه گفته آمد، اموری از قبیل بررسی صحت و سقم دیدگاه‌های دیگران در مورد آمار شهدا، سنجش آمار شهدای قیام ۲۴ حوت با استناد به شواهدی عقلانی‌تر و دقیق‌تر و ارائه قولی هرچند تخمینی ولی مستند و قابل قبول برای اهل مطالعه و تحقیق در این باره، اهداف این مقاله را تشکیل می‌دهد.

۲-۱. پرسش‌های تحقیق

بر مبنای اهداف مذکور، این مقاله به این پرسش‌ها پاسخ خواهد داد که:
دیدگاه‌های دیگران درباره آمار شهدای ۲۴ حوت، چه گونه ارزیابی می‌شود؟
آرای مطرح شده در بیان آمار شهدای قیام ۲۴ حوت، چه گونه و بر پایه چه مستندات سنجش و بررسی می‌شوند؟

آمار شهدای قیام ۲۴ حوت، با توجه به مستندات تاریخی، شواهد ملموس و حقایق عینی، چه قدر بوده و کدام آمار نزدیک به واقعیت است؟

۳-۱. پیشینه تحقیق

درباره قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مقالات و رساله‌های گوناگونی نوشته شده است که کوتاه بدان‌ها اشاره می‌شود:

سید محمد خیرخواه در رساله «خاطره، به یادبود قیام شهدای ۲۴ حوت هرات» که بخشی از آن به قیام ۲۴ حوت اختصاص دارد (خیرخواه، ۱۳۶۵: ۲۵). وی درباره جنبه‌های گوناگون قیام بحث کرده و تمرکز مستدل بر تلفات این قیام ندارد.

سیکورسکی در کتاب خاک اولیاء ضمن برخی مطالب درباره هرات، از قیام ۲۴ حوت هرات در مواضع گوناگون یادآوری کرده است. اما در بخش دهم مطالب مفصلی درباره قیام ذکر کرده که متمرکز بر آمار شهدا نمی‌باشد (سیکورسکی، ۱۳۷۰: ۲۵۹).

احمدشاه فرزانه، رساله «قیام هرات» را در سال ۱۳۷۴ منتشر کرده که به شکل زیبا و داستانی تحریر یافته، باری در مورد آمار شهدا، سخنانی ابراز داشته است (فرزانه، ۱۳۷۴: ۱۵)؛ اما ادعایش به کدام دلیل مستند نمی‌باشد.

مهدی دعاگوی رساله: «رویدادهای پنج دهه اخیر در افغانستان» را نوشته با یادآوری از قیام‌های متعدد مردم کشور، قیام ۲۴ حوت مردم هرات را بزرگ‌ترین قیام نامیده می‌گوید: «خونین‌ترین و هولناک‌ترین این قیام‌ها، قیام مردم قهرمان هرات بود که مقابل با کمونیست‌های هوادار مسکو شدند» (دعاگوی، ۱۳۸۴: ۲۳۶).

عبدالله کاظم رساله «قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷» را در سال ۱۴۰۲ به نشر رسانده و در آن نوشته است: «در آستانه ختم سال ۱۳۵۷ شمسی، شهر باستانی هرات، شاهد یک قیام بزرگ و بی‌نظیر بود که بدون شک می‌توان آن را سرلوحه جهاد کبیر مردم افغانستان در برابر رژیم الحادی خلق و پرچم ناامید» (کاظم، ۱۴۰۲: ۱۴). وی در مقدار آمار شهدا، اقوالی را ذکر کرده است؛ ولی قول فیصلی را در بر ندارد.

مقالات و گزارش‌های دیگری نیز درباره قیام ۲۴ حوت هرات، نوشته و نشر شده که بیشتر شعارگونه و بر مبنای احساسات، نوشته شدند و به آمار شهدای قیام، به گونه مستدل و مستند، بحثی ندارند.

بدین ترتیب، در همه این آثار، بحث در مورد آمار شهدای قیام ۲۴ حوت، از سویی متمرکز و همه‌جانبه نیست و از سوی دیگر، ابرازنظرها در این مورد، بر مبنای حدس و گمان بوده و بر پایه دلیل قناعت بخش استوار نیست. این مقاله بر آن است تا به تبیین این مهم در حد توان بشری، بر بنیاد

شواهدی عینی و واقعیت‌های تاریخی بپردازد و حقیقت امر را اگرچه تخمینی، اما مستند و قابل پذیرش ارائه بدارد.

۴- ۱. مشکل پژوهش و روش کار

از مشکل‌ترین مباحث در قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مردم هرات، تعیین ارقام تلفات جانی است. چه در آن برهه زمانی، کشور ما شرایط متفاوت از امروز را داشت. وسایل اطلاعات جمعی و رسانه‌های فعال، وجود نداشت تا ارقامی از تلفات انسانی ثبت شود. کدام نهاد اجتماعی- مدنی و وسایل ارتباط به خارج کشور از قبیل تلفن و مخابره نیز موجود نبود. در وضع اطلاع‌رسانی نیز، آزادی بیان حاکم نبود و نظام حاکم، می‌کوشید، تلفات مردمی کم دانسته شود و این قیام را کوچک و حرکتی ناچیز جلوه دهد.

تحلیل‌گران نیز در آثارشان به این موانع در ثبت تلفات در همچو حوادث، اشاره نمودند. عبدالله کاظم ابراز نظر کرده که «ارائه ارقام دقیق تلفات انسانی در همچو حوادث، به‌طور عموم کار مشکل است، اما در افغانستان این کار، ناممکن می‌باشد؛ زیرا اجساد بدون ثبت در کدام دفتر و یا بررسی ناظران فوراً به وسیله افراد خانواده یا منسوبین محل به خاک سپرده می‌شوند و یا اینکه توسط قوای حاکم طور دست جمعی برداشته شده و اغلب به‌طور مخفی در قبرهای دسته‌جمعی دفن می‌گردند» (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۵).

تحقیق و پژوهش برای سنجش دقیق و کامل آمار شهدای قیام ۲۴ حوت، نیازمند وقت کافی، امکانات وافی و نیروی انسانی متخصص است؛ چه این کار به گونه فردی امکان ندارد؛ بلکه می‌تواند از سوی یک گروه بی‌طرف و امین به گونه جمعی انجام شود. در غیر آن ابرازنظرها در این باره، در گذشته هم به گونه تخمینی بوده و در آینده هم تخمینی خواهد بود. اما در کارهای فردی که این مقاله از آن جنس است، تخمین‌ها وقتی نزدیک به واقعیت و قابل قبول می‌باشد که با دلایل قوی و مستدل به گواه باشد.

بر مبنای آنچه گفته آمد، برآورده شدن هدف این مقاله، کاری بس دشوار است. لذا در این مقاله برای نزدیک شدن به هدف، نخست ابرازنظرهای تحلیل‌گران و نویسندگان برخ آثار در مورد آمار تلفات انسانی قیام ۲۴ حوت، نقل می‌شود. سپس نگارنده این مقاله با استدلال به مشاهدات شاهدان عینی، با گرفتن آمار دقیق شهدا از برخ روستاها به‌طور نمونه و با نقل روایت‌هایی از صحنه‌های جنگ و شهادت، دیدگاه تخمینی، اما مستند به دلیل خویش را ارائه خواهد داشت.

۲. آمار شهدا در بیان تحلیل گران و نویسندگان

برخ نویسندگان که در آثارشان از قیام ۲۴ حوت، سخن زده‌اند، از اندازه تلفات مردم در این قیام نیز یادآور شدند. اما دیدگاه‌های شان متفاوت است و حرف واحدی را ابراز نداشته‌اند. در اینجا نخست دیدگاه‌های شان نقل می‌شود، سپس به سنجش این امر بر پایه مشاهدات عینی، سخن زده خواهد شد.

- نظیف الله نهضت (خلقی منسوب به گروه امین) والی هرات در هنگام قیام، «مدعی است که از آغاز "فتنه!!" در فرقه ۱۷ هرات تا تسلط مجدد دولت در آنجا جمعاً ۳۲۰ تن کشته شده که از آن جمله ۳۸ نفر حزبی و ۱۲۰ نفر منسوبان اردو و باقی مخالفان دولت بودند و از ذکر تلفات ملکی خودداری می‌کند» (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۶). وی قیام مردم هرات و منسوبان مسلمان اردو را «فتنه بیگانگان» می‌نامد و می‌کوشد، تلفات این قیام را ناچیز جلوه دهد تا از بزرگی قیام بکاهد و آن را در انتظار خوانندگان، کوچک معرفی بدارد.

- مهدی دعاگوی در رساله «رویدادهای پنج دهه اخیر در افغانستان» به شمار قربانیان این قیام با عبارات «بیشتر از هزار نفر» و «هزاران هزار شهید» اشاره تخمینی دارد و می‌نویسد: «این رژیم سفاک به خاطر حفظ حاکمیت خود و منافع مسکو، از هر نوع وسایل جنگی کشنده و تخریب کننده استفاده کردند و بیشتر از هزار نفر مردم قهرمان و بی‌گناه مردم هرات را شهید کردند که این قیام، حماسه بزرگ و قهرمانانه‌ای را برای مردم هرات در تاریخ کشور ثبت نمود و تب لرزه استخوان سوز برای سردمداران رژیم به وجود آورد» (دعاگوی، ۱۳۸۴: ۲۳۶). وی باز در ادامه به عبارت مبالغه‌آمیزی می‌نویسد: «به تاریخ ۲۴ حوت قیام عمومی و سرتاسری مردم ولایت هرات و فرقه ۱۷ صورت گرفت که در هر کجا هزاران هزار شهید از خود به جا ماند» (دعاگوی، ۱۳۸۴: ۲۳۶).

- عبدالله کاظم ضمن آنکه در رساله «قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷» نظرات دیگران را در باب آمار شهدای قیام، بیان داشته، خودش در پیشگفتار اثرش ابرازنظر کرده و می‌نویسد: «قیام بزرگ و خونین هرات که جمعاً بیش از بیست هزار کشته را در قبال داشت، با سکوت در رسانه‌ها و خاموشی مردم، از ترس رژیم، همچنان سر به مهر ماند و کسی از شاهدان عینی جرئت نکرد درباره سخن گوید» (کاظم، ۱۴۰۲: ۹). وی همین مطلب را در یک مقاله‌اش نیز تذکر داده و نوشته است که: «به دلیل ترس از پیگیری‌های ممتد که تا مدت‌ها بعد از قیام با گیر و گرفت و قتل و شکنجه‌ها توأم بود، کسی جرئت نمی‌کرد درباره سخن بگوید، لذا بر قیام بزرگ و خونین هرات که بیش از ۲۰ هزار کشته بجا گذاشت، مهر سکوت گذاشته شد و در رسانه‌ها انعکاس نیافت» (کاظم، ۲۰۱۹).

به همین گونه وی در اثرش «قیام تاریخی و مردمی هرات...» دیدگاه ۲۰ تا ۲۵ هزار تلفات را نزدیک به واقعیت گفته می‌نویسد: «هرگاه تلفات جانی را از مرحله مقدماتی قیام که از چندین هفته قبل در قریه‌ها و دهات ولسوالی‌ها در برابر اعمال خشونت‌آمیز و بی‌رحمانه رژیم آغاز شده بود و تا هفته‌ها بعد از سرکوب قیام در ولایت هرات ادامه یافت، جمعاً در نظر بگیریم، آن وقت بالاترین رقم ارائه خواهد شد؛ یعنی در حدود ۲۰ هزار تا ۲۵ هزار نفر کشته قرین به واقعیت خواهد بود؛ البته این تلفات شامل همه کسانی می‌گردد که حین مقاومت در میدان برخورد، جان خود را از دست داده‌اند و نیز کسانی که در رابطه به قیام به اتهام تحریک، همکاری و یا مخالفت با دولت و حتی مخالفت‌های شخصی و رقابت‌های ایدئولوژیکی، توسط عمال رژیم خلقی بازداشت و زندانی شدند و بعداً اعدام و یا به قول بعضی‌ها زنده به گور گردیدند» (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۶).

- عبدالعلی نور احراری در مقدمه‌اش بر ترجمه کتاب «هرات خاک اولیاء» شماره شهدای قیام ۲۴ حوت را بیست و پنج هزار یادآور شده است. وی می‌نویسد: «سرکوبی بی‌رحمانه قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات که باعث شهادت حدود بیست و پنج هزار نفر گردید، نمونه بارزی از سیاست وحشت و بربریت نظام کمونیستی افغانستان می‌باشد» (نور احراری، ۱۳۷۰: چهارده).

- جلیل غنی در مقاله «گرامی داشت بیست و چهارم حوت هرات» (۲۰۱۹) در باب شمار شهدای این قیام گفته که «در مدت شش روز بین بیست تا بیست و پنج هزار فدایی سرسپرده راه حق و عدالت، صادقانه و با خلوص نیت و ایمان‌داری برای حفاظت از مقدسات و فرهنگ و عنعنات و ارزش‌های والای عقیدتی و ملی شان و برای انجام وجیبه دینی و ملی شان جام شهادت نوشیدند».

- شورای ثقافتی جهاد افغانستان در رساله قیام ۲۴ حوت، شمار شهدا را ۲۵ هزار رقم زده است (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۶). به همین گونه عبد الناصر امینی در مقاله «افغانستان، تاریخ و فراز و فرودها» که در مجله ندای اسلام چاپ شده، به نقل از نوشته شورای ثقافتی جهاد افغانستان، نوشته است که «تعداد شهدای این واقعه، بیست و پنج هزار نفر ثبت شده است» (امینی، ۱۳۸۸: ۴۳-۴۴).

- احمد شاه فرزاد در رساله «قیام هرات» آمار شهدا را ۳۰ هزار قلمداد کرده است. وی در رساله‌اش به طرز داستان، پیر هرات خواجه انصار را خطاب کرده می‌گوید: «تو را به جایی می‌برم که تنها در یک قیام، سی هزار شهید را برای آزادی هدیه کرد» (فرزان، ۱۳۷۴: ۱۵).

ارقام و آمار قیام ۲۴ حوت در نوشته‌های نویسندگان خارجی نیز بازتاب یافته که برخی از آن دیدگاه‌ها قابل یادآوری است.

- قرار نوشته تحلیل گران «نشریه تایمز برای اولین بار خبر قیام را بعد از گذشت تقریباً هفت ماه، یعنی در اکتوبر ۱۹۷۹ طی چند سطر مختصر به نشر سپرد و از کشته شدن جمعاً ۲۰ هزار نفر در این حادثه گزارش داد» (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۶). ارقام شهدای ۲۴ حوت، به دلیل عدم وجود خبرگزاری‌ها در آن زمان، به گونه فوری در رسانه‌ها منتشر نشد. بلکه پس از چند ماه، رسانه‌ها از قیام آگاهی یافتند و نشریه تایمز شاید نخستین رسانه باشد که آن را نشر کرده است.

- سیکورسکی در رساله خاک اولیاء با شخصی به نام غلام اختر از مردم هرات که شاهد صحنه قیام ۲۴ حوت بوده، مصاحبه‌ای انجام داده و سخنانش را نقل کرده است. وی بر مبنای شمارشی از روستاهای مناطق غرب هرات گفته است که: «من فکر می‌کنم بیست هزار نفر کشته شده باشند» (۱۳۷۰: ۳۳۰).

- پس از خبرگزاری تایمز، خبرگزاری «رویتر بعداً تلفات بشری قیام را به یک هزار نفر تخمین کرد» (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۶).

- یکی از نویسندگان خارجی به نام «اتونی هیمن» نویسنده کتاب افغانستان در زیر سلطه شوروی، تعداد تلفات قیام ۲۴ حوت هرات را پنج هزار نفر بیان کرده است که البته در حدود پنجاه نفر روسی را نیز شامل آن می‌داند (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۶).

بدین طریق که گفته آمد، منابع گوناگون بر مبنای برداشت‌های خود و یا بر بنیاد برخی شواهدی که در نظرشان آمده بوده است، آمار متفاوتی ارائه داشته‌اند؛ چنان که در مواردی تفاوت‌ها بسیار زیاد و در مواردی نزدیک به هم بوده است. آنچه مهم است، این است که هر کدام از نویسندگان برای اثبات مدعای خود دلایلی که بتواند، دیدگاه شان را تأیید کند ارائه نکرده‌اند. حتی برخی از این نوشته‌ها در حقیقت، نقل قول دیگران است که بدون تحلیل و دلیل، تنها روایت شده است.

برای تحقیق اینکه کدام یک از دیدگاه‌های مذکور، به واقعیت نزدیک است، نیاز است به گرفتن آمار از روستاها و به چشم‌دید شاهدان عینی از صحنه‌های قیام، مراجعه نمود. آنگاه هر چند به گونه تخمینی، اما مستند، دانسته خواهد شد که کدام قول و دیدگاه، مقرون به واقعیت می‌باشد.

۳. سنجش آمار شهدا با تکیه بر شواهد و مستندات

طوری که پیشتر اشاره شد، ابراز نظر دقیق در مورد آمار شهدا و تلفات انسانی قیام ۲۴ حوت، امری بس دشوار است و نیازمند تحقیق میدانی وسیع، وقت کافی، امکانات وافی و نیروی انسانی توانا می‌باشد که باید از سوی یک گروه به شکل غیر جانب‌دارانه، انجام شود. از آنجا که چنین امکاناتی در دست نیست، نگارنده این مقاله کوشیده برای سنجش دیدگاه‌های تخمینی در نوشته‌های اهل قلم، راه کوتاه‌تری را پیماید. این راه کوتاه‌تر، به گونه نسبی و تخمین مستدل، با استناد به چند طریق، میسر است:

- سنجش آمار شهدای چند روستا و تعمیم آن به سایر مناطق به گونه قیاس؛
 - تمسک به گواهی شاهدان از صحنه‌های قیام در تخمین آمار شهدا؛
 - استناد به حجم گرفتاری و کشتار مردم بعد از قیام.
- آمار شهدای قیام، با توجه به شواهد عینی، اقرار گواهان و از طریق مصاحبه و منابع مستند، در زیر مورد پژوهش قرار می‌گیرد:

۳-۱. سنجش آمار شهدای چند روستا به گونه نمونه

گرفتن آمار از شهر و همه روستاهای هرات، کار دشواری است که از توان نگارنده این مقاله بالاتر است. نگارنده این مقاله در حد توان خود، چند روستا از ولسوالی انجیل را که به مردم آن‌ها شناخت داشته برگزیده و با مصاحبه با افراد آگاهی از آن روستاها که در صحنه حضور داشتند، آمار شهدا و مجروحان قیام ۲۴ حوت آن قریه‌ها را این چنین ثبت کرده است:

- از روستای خوشباشان انجیل، هشت نفر شهید و نه نفر زخمی شده بودند.^۱
- از قریه نوسان انجیل به تعداد ۹ نفر شهید و ۱۳ نفر زخمی شده بودند.^۲
- از قریه سفیدروان (ساوه) انجیل به تعداد ۱۰ نفر شهید (از جمله سه نفر پس از ۲۴ حوت بازداشت و مفقودالاثر شدند) و چهار نفر زخمی شده بودند.^۳
- از قریه نوبادام، به تعداد ۱۶ نفر شهید و به تعداد هفت نفر زخمی شده بودند.^۱

^۱. این آمار، چشم‌دید نگارنده بوده که با وجود خوردسالی، به یاد داشته و در برخی جنازه‌های شهدا شرکت کرده است. همچنان مصاحبه با عبد المبین و سید ولیشاه، باشندگان روستای خوشباشان صورت گرفت و آمار به دست آمد.

^۲. مصاحبه با غلام حضرت یاسینی، باشندة قریه نوسان ولسوالی انجیل ولایت هرات به تاریخ ۱۵/۱۱/۱۴۰۳. قابل یادکرد است که در این قریه، همه شهدای ۲۴ حوت را در یک جای علی حده به خاک سپردند که برای همگان مشخص است.

^۳. مصاحبه با مولوی خلیل الرحمن خطیبی که پدرش مولوی محمد عمر، پس از قیام ۲۴ حوت و متصل بدان، توسط رژیم حاکم از خانه برده شده و به شهادت رسانده شده است.

– از قریه کشکک به تعداد سه نفر شهید و چهار نفر مجروح شده بودند.^۱

– از روستای (کوچک) کشکک اسحاق به تعداد سه نفر شهید و دو نفر مجروح گردیده بودند.^۲

به همین گونه بر مبنای شواهدی در سایر روستاهای انجیل و نیز در روستاهای ولسوالی گذره، شمار شهدا زیاد بوده است؛ چنانچه تنها در محل تیش ریزهای روستای سیوشان گذره، به تعداد شش نفر شهید و سه نفر زخمی شده بودند.^۴ و نیز در محله هندوسوزی دروازه قندهار، به تعداد ۱۵ نفر شهید شده بودند.^۵

ثبت آمار شهدای این شش قریه که در یافته‌های تحقیق، به بررسی گرفته خواهد شد، مقدار تلفات انسانی را بالا گزارش می‌دهد. این بدان معناست که هرچند قیاس همه روستاهای هرات به این شش قریه، موجه نیست، اما باز هم تصویری از کلانی آمار را در ذهن هر سنجش‌گر به نمایش می‌گزارد.

۲-۳. تمسک به گواهی شاهدان از صحنه‌های قیام

یکی از دلایل تخمین مستند آمار شهدای ۲۴ حوت، گواهی شاهدان عینی از صحنه‌های قیام است که تعداد ناشمارای از شهدا را با خود داشته است. اصل در همه جنگ‌ها این است که هرچه تعداد شریکان جنگ زیادتر باشد، تلفات جانی نیز بیشتر خواهد بود. نحوه برخورد اعضای حزب خلق با مردم در ظرف چند ماه پیش از قیام، طوری بود که احساسات دینی و اجتماعی مردم را برای مخالفت و انتقام‌جویی از رژیم بسیار زیاد برانگیخته بود. این امر باعث شده بود، همه مردم اعم از پیر و جوان در قیام ۲۴ حوت، شرکت ورزند. بنابراین به دلیل تراکم نفوس قیام‌کنندگان، تلفات قیام نیز بسیار زیاد بوده است.

اعضای حزب دموکراتیک خلق، مردم قیام‌کننده را در مناطق گوناگون شهر، اعم از دروازه قندهار، دروازه خوش، دروازه ملک، پل رنگینه و سایر مواضع، به رگبار مسلسل بستند، در سرکوب

^۱. مصاحبه با مولوی عبدالحق حنیف، از شاهدان قیام ۲۴ حوت، باشنده روستای نوپادام و فعلاً کارمند ریاست عدلیه هرات.

^۲. مصاحبه با مولوی عبد الودود، مشهور به آقا سید مودود، باشنده و خطیب جامع روستای کشکک و از فرماندهان دوران جهاد.

^۳. مصاحبه با مولوی شهنواز، باشنده قریه کشکک اسحاق که در هنگام قیام در قریه مذکور، زندگی داشته است.

^۴. مصاحبه با حاجی عبدالله صدیقی، باشنده اصلی محل تیش ریزهای سیوشان گذره و فعلاً باشنده منطقه قول اردوی شهر هرات.

^۵. مصاحبه با کاکا عبد القدوس، شاهد صحنه و باشنده اصلی دروازه قندهار و از فرماندهان جهاد.

مردم از توپ تانک استفاده کردند و آنان را به گونه دسته جمعی بمباردمان نمودند. صحنه های کشتار دسته جمعی مردم، توسط عمال رژیم کمونیستی، همچنان که بسیار دل خراش و هولناک بوده، آمار بیش از حد شهدا را نیز به نمایش می گذارد. اینک بر بنیاد چشم دید راویان، از چند صحنه سخن گفته می شود:

الف. صحنه بمباردمان در پل رنگینه

پل رنگینه در ناحیه ششم شاروالی هرات، یکی از مواضع مهم در قیام ۲۴ حوت به شمار می آید. مردم شرق انجیل، در روز دوم قیام از روستاهای دو طرف سرک عمومی امام شش نور از مسیر راه عمومی، به منظور تسلط بر شهر، به جانب شهر هرات روان شدند. حوالی نزدیک چاشت لشکر قیام مردم به منطقه پل رنگینه رسیدند. افراد رژیم حاکم از سمت هوتل پارک بر روی مبارزان، با رگبار مسلسل آتش گشودند و مانع ورود شان به شهر می شدند.

شماری از اعضای حزب خلق نیز در بناهای کنار جاده پل رنگینه، سنگر گرفته بر اجتماع مردم آتش گشوده مبارزان را شهید و زخمی می ساختند و راه را بر روی مردم بسته بودند. قیام کنندگان منتظر باز شدن راه به سوی شهر بودند و در استقامت میان راه عام از بلندی پل رنگینه تا قسمت زیارت خواجه محمد شیدا به گونه جمعی و گروهی در کنار هم متوقف بودند تا راهی برای ورود به شهر پیدا نمایند. مردم در حال انتظار بودند که ناگهان دو فروند هلی کوپتر رژیم دست نشانده بر فراز آسمان به گردش آمدند و تجمع انبوه مردم را بمباردمان نمودند. انبوه مردم که از سوی رژیم ملحد بمباردمان شدند، به حدی زیاد بوده که همه مسیر راه، بند شده بوده و مردم کنار هم ایستاده یا نشسته بودند. بنابراین تلفات بیشتر از حد تصور و شمارش بوده است.

شاهدان عینی حاضر در صحنه گفته اند که بعد از بمباردمان مردم توسط کمونیستان، از سهرای بازار تا نزدیک کوچه غیزان که تقریباً (۳۰۰) متر مربع می شود، تمام روی جاده و داخل جوی کاربار با اجساد شهدا و مجروحان پوشانده شده بود؛ چنان که تو گویی این منطقه مسلخی از خون و اجساد شهدا گردیده است.^۱ قرار گواهی شاهدان عینی شمار شهدای روستاهای اطراف امام شش نور به حدی بود که نخست افراد سالم، اجساد شهدا و مجروحان را از ساحة بمباردمان به آخر منطقه پل رنگینه، کنار قلعه محی الدین زاده نقل دادند. سپس اجساد شهدا توسط چند موتر و یک تیلر تراکتور مربوط حاجی غلام الدین خان نوسانی به امام شش نور انتقال داده شد.^۲

^۱. شاهدان عینی از جمله عبد المبین فرزند حاجی احمد، باشندگان قریه خوشباشان، صحنه را چنین توصیف نمود.

^۲. این مطلب را سید ولیشاه فرزند سید عبدالوهاب، باشندگان قریه خوشباشان به نگارنده ابراز داشت.

ب. صحنه کشتار مردم در درب قندهار

روایتی دیگر از منطقه دروازه قندهار بیانگر شهادت شمار بسیار زیادی از مردم باشندۀ خود آن منطقه و جنوب شهر هرات است. کاکا عبد القدوس^۱ از فرماندهان جهاد که شاهد صحنه بوده، چشم‌دید خود را چنین نقل می‌کند: اگرچه روز پنجشنبه و جمعه، ۲۴ و ۲۵ حوت که مردم روستاهای جنوب هرات به سمت دروازه قندهار آمده و بر مواضع رژیم حاکم یورش بردند، شمار زیادی شهید و مجروح شدند، اما آمار شهدای روزهای بعد، بارها بیش‌تر بود. چه افراد رژیم در روز نخست، بیشتر پاهای مردم را نشانه می‌گرفتند و فیرهای شان تک‌تیرانداز بود. اما در روز ۲۶ و ۲۷ حوت، قوای تازه‌نفس رژیم کمونیستی از سوی قندهار، جهت سرکوب قیام هرات، به شکل منافقانه با بیرق‌های سبز وارد شهر شدند. مردم آنان را از خود پنداشته بودند و فکر می‌کردند که از بدنه دولت جدا شده و به قیام مردمی پیوستند. اما عمال رژیم با قساوت قلب و با عمل منافقانه، مردم را غافل‌گیر کرده ناگهان بر جماعت‌های مردم شلیک کردند و آنان را بسیار ناشمار به شهادت رساندند.

وی ابراز داشت که در این دو روز، هنگامی که مردم از سمت جنوب یعنی از طرف پل کارته و کوچه کاه‌فروشی جهت تسخیر شهر به سمت درب قندهار می‌آمدند، قوای رژیم حاکم از درب قندهار، طور غافل‌گیرانه با رگبار ماشیندارها و توپ‌های تانک بر مردم آتش گشودند. در این جنگ، در فاصله بین پل کاربار و کوچه کاه‌فروشی در پیش روی کاروان‌سرای حاجی اسلم دره‌گی به تعداد تقریباً ۵۰۰ نفر از مردم، به شهادت رسیدند؛ چنانکه اجساد شهدا در مسیر راه افتاده بود و همه زمین را پوشانده بود.

وی علاوه کرد که به همین طریق در همان دو روز، مردم قیام‌کننده از سوی پایین‌آب نیز به سمت درب قندهار می‌آمدند که عمال رژیم با رگبار ماشیندار و توپ‌های تانک‌های غول‌پیکر بر مردم آتش گشودند و آنان را به رگبار بستند. تعداد ناشماري از مردم به شهادت رسیدند که بین ۲۵۰ تا ۳۰۰ نفر تخمین زده می‌شد. اجساد شهدا در این منطقه تا دو سه روز افتاده بود؛ چنان‌که کسی جرئت نمی‌کرد آن‌ها را بردارد و انتقال دهد. کاکا عبد القدوس افزود که آمار شهدای قیام ۲۴ حوت منطقه دروازه قندهار به حدی زیاد بود که تنها از منطقه هندوسوزی که یک محله است، ۱۵ نفر به شهادت رسیده بودند.

۱. کاکا عبد القدوس فرزند حاجی غلام غوث، از فرماندهان معروف جهاد در دوره تجاوز روس‌ها به کشور بود که تا سقوط حکومت کمونیستی به جهاد ادامه داده است. وی در هنگام قیام ۲۴ حوت، باشندۀ دروازه قندها منطقه فیروزآباد بوده و حوادث قیام را مشاهده کرده است.

این بود نمونه‌های محدودی از چشم‌دید گواهان صحنه‌هایی از کشتار مردم قیام‌کننده توسط عمال رژیم کمونیستی که بیان‌گر حجم زیاد شهدای این قیام است. اگر صحنه‌های قیام سایر جوانب شهر را نیز با این دو منطقه- که بدون مبالغه همچنین بوده- قیاس کنیم، تلفات ناشمارای را پیش چشم ما به تصویر می‌کشاند.

۳-۳. استناد به حجم گرفتاری و کشتار مردم بعد از قیام

حجم قابل‌اعتنایی از شهدای قیام ۲۴ حوت، کسانی هستند که روزهای بعد از قیام، توسط عمال رژیم حاکم، یعنی اعضای حزب خلق، بازداشت شدند و تا اکنون کسی از آنان خبری نیافته است؛ چه آنان به شهادت رسانده شدند و یا زنده‌به‌گور گردیدند. در اینجا چند روایت از شاهدان عینی نقل می‌گردد:

الف. اعدام در شمال فرقه ۱۷

بعد از اینکه قیام مردم به اثر آمدن قوای تازه‌نفس از قندهار فروکش کرد و شهر و فرقه ۱۷ دوباره به تصرف رژیم کمونیستی در آمد، اعضای حزب که پیش از قیام نیز در گرفتاری و مجازات مخالفان شان، کوتاهی نداشتند، حالا در گرفتاری و قتل و کشتار مردم، قساوت قلب بیشتری پیدا کرده بودند. اکنون همه اقشار مردم را سرسخت‌ترین دشمن خود می‌شمردند و کم‌تر کسی را به خود دوست فکر می‌کردند. بنابراین به کشتار جمعی مردم اقدام می‌کردند و آنان را زنده‌به‌گور نمودند. «اعلام لیست ۱۲ هزار نفر کشته‌شدگان و مفقودی در وزارت داخله در ماه اکتوبر ۱۹۷۹ یکی از مثال‌های بارز این وحشت و دهشت است. البته این کار قبل از قیام نیز جریان داشت اما حادثه قیام هرات به آن شدت بیشتر بخشید» (کاظم، ۱۴۰۲: ۵۵).

عبدالله کاظم در باب کشتارها و اعدام‌های جمعی مردم توسط عمال رژیم خلق می‌نویسد: «قیام افسران اردو در فرقه هرات و پیوستن آن‌ها با مردم، بین اردو و حزب در سراسر کشور فضای بی‌اعتمادی و سوءظن یکی بر دیگری را به وجود آورد که در نتیجه تصفیه‌های جدی با تدابیر استخباراتی شدید روی دست گرفته شد. تصفیه تنها به افسران اردو منحصر نماند بلکه به زودی شامل حال مأمورین ملکی نیز گردید. صدها مأمور دولت اعم از ملکی و نظامی از وظیفه برکنار شدند و تعدادی زیاد زندانی گردیدند و نیز کشتارهای انفرادی و جمعی اکثر به شکل زنده‌به‌گور کردن جزء اجزای روزمره رژیم شد (همان‌جا).

حاجی عبدالله صدیقی که بعد از پیروزی جهاد و در زمان حکومت مجاهدین، برای پیداسازی گورهای دسته‌جمعی موظف شده بود، از قول شخصی که در هنگام زنده‌به‌گور کردن مردم، راننده بولدوزر بوده و او مواضع گورهای دسته‌جمعی را نشان داده بود، چنین نقل و روایت می‌کند:

بعد از تسخیر شهر و فرقه ۱۷ توسط رژیم، یکی از نظامیان حزبی، به نام عبدالخالق فراهی، قوماندان قوای زرهدار قندهار، جهت تسخیر فرقه هفده از تسلط مردم و افسران مسلمان به هرات آمده بود. وی عامل کشتار و زنده‌به‌گور کردن تعداد ناشماري از هموطنان مسلمان ما در تپه‌های شمال شهر هرات گردید. بعد از آنکه قیام مردم، آرام شد و افراد حزب خلق دوباره بر شهر و فرقه ۱۷ تسلط یافتند، تعداد ناشمار از عساکری که از فرقه ۱۷ در هنگام قیام فرار کرده بودند، دوباره به وظیفه خود باز می‌گشتند. اما همه‌شان توسط اعضای حزب، بازداشت می‌شدند و زنده‌به‌گور می‌گردیدند. حاجی عبدالله صدیقی علاوه نمود که هنگام باز کردن گور دسته‌جمعی، شاهد کارت هویت و تذکره‌های تابعیت افراد بودیم که بیان می‌داشت، علاوه بر افراد ناشمار ملکی از اقشار گوناگون مردم هرات، شماری از شهدای زنده‌به‌گور شده، افراد نظامی خارج ولایت هستند که از افراد نظامی فرقه بودند.^۱

قرار روایت آقای صدیقی، شواهدی همچون پیدا شدن لباس زنانه، کفش چلی موتری و اسناد هویت مثل تذکره تابعیت و امثال آن که از گور دسته‌جمعی به دست می‌آمد، دلالت بر آن داشت که شهیدان زنده‌به‌گور شده، از اقشار مختلف مردم اعم از عالمان دین، بزرگان اجتماعی، افراد صاحب رسوخ، کسبه، دهقانان و حتی زنان نیز بوده‌اند.

قرار آنچه همه مردم گور دسته‌جمعی شمال فرقه هرات (مزار شهدای گمنام) را در آغاز پیدایش در طی یک گردهمایی مشاهده کردند، شمار شهدای زنده‌به‌گور شده، به بیش از هزار نفر تخمین زده می‌شد. چه مساحت زمینی که در آن استخوان‌ها و اجساد شهدا کشف شده بود، بسیار زیاد بود و چنان معلوم بود که ملحدان خدانشناس، اجساد شهدا را در گودالی عمیق، روی هم انباشته کرده خاک را بر آن‌ها فرو ریخته بودند تا در زیر آوار پنهان شوند.

^۱ مصاحبه با حاجی عبدالله صدیقی، باشنده اصلی روستای سیوشان گذره، فعلا باشنده شهر هرات. وی در زمان حکومت مجاهدین با افراد دیگری به بررسی کشف گورهای دسته‌جمعی توطیف شده بودند و در حین کشف گور دسته‌جمعی شمال فرقه ۱۷ (مزار شهدای گمنام) حضور داشته است.

ب. اعدام دسته جمعی در میفروش

اعضای حزب دموکراتیک خلق با درنده‌خویی همیشگی، بعد از قیام ۲۴ حوت، درنده‌خوتر شده بودند. آنان به اهل علم و معزین اجتماعی بیشتر خصومت می‌ورزیدند و از آنان احساس ترس می‌کردند. لذا بزرگان اقوام، قریه‌داران روستاها، علمای سرشناس، شخصیت‌های مؤثر در جامعه را بازداشت کردند و به قربانگاه برده اعدام و یا چشم‌پسته زنده‌به‌گور کردند. یکی از مواضعی که مردم را زنده‌به‌گور کرده بودند، منطقه میفروش بود که متأسفانه تا حال درست کشف نگردیده است.

رادک سیکورسکی در کتاب «خاک اولیاء» از واعظ مسجد جامع بعد از قیام ۲۴ حوت، یادآور شده که توسط نظام حاکم، دستگیر شده و به شهادت رسانده شد (سیکورسکی، ۱۳۷۰: ۲۷۷). قرار روایت و چشم‌دید یکی از استادان دانشگاه هرات^۱، مولانا بهاءالدین واعظ مسجد جامع، توسط اعضای حزب خلق، از داخل مسجد پنج وقتش در اسپین ادی، عصرگاهان با بی‌حرمتی فراوان بازداشت شد؛ طوری که دستانش را در داخل مسجد، توسط عمامه‌اش بستند و وی را بردند که تا امروز مفقودالاثراست.

این بازداشت و زنده‌به‌گور کردن، تنها برای واعظ نبود. بلکه صدها نفر به این سرنوشت دچار شدند. رادک سیکورسکی در کتاب «خاک اولیاء» به نقل از عبدالستار فرزند عبدالرزاق خان دکتر باشنده شهر هرات می‌نویسد: «در ختم قیام، فعالان حزبی، با عکس‌های تعدادی از افراد به آن ناحیه [بین شهر و روستاها] رفته، هرکسی را که شناسایی می‌کردند بازداشت می‌نمودند. ستار مرد خوش‌طالعی بود ولی همسایه او عبدالباقی جان [مجددی] را که مسلمان دانشمندی بود به همراه بیست‌وپنج نفر از اعضای فامیل او به شمول بچه‌ها و کهن سالان دستگیر نمودند. پدر ستار نیز به اتهام مداوا و معالجه شورشیان زخمی بازداشت گردید... پدر ستار نسبت حمله قلبی در زندان مرد» (سیکورسکی، ۱۳۷۰: ۲۹۱).

به همین گونه نویسنده خاک اولیاء به نقل از شخصی از هراتیان به نام نوراحمد که در هنگام قیام ۲۴ حوت به حیث عسکر در نظام کار می‌کرده و سال‌های بعد، همراه مجاهدین بوده، از نحوه دستگیری و بازداشت مردم بعد از قیام، می‌نویسد: «من به معیت فعالان حزبی غرض دستگیری مردم وارد قریه‌ها می‌گردیدیم. با رسیدن ما به قریه‌ها مردم خود را در خانه‌های خود پنهان نموده و داد و

۱. این روایت را دکتر احمد غنی خسروی، به نگارنده نقل نمود و گفت که من شاهد دستگیری مولانا بهاءالدین واعظ بودم که از داخل مسجدش در اسپین ادی توسط افراد حزب خلق بازداشت گردید و برده شد. اکنون همان مسجد به نام «مسجد شهید بهاءالدین واعظ» نام دارد.

فریاد زن‌ها و اطفال شروع می‌گردید. ملاها، صوفی‌ها، سران قوم، مسلمانان فعال را تا آن حد که موترهای باری ما گنجایش داشت دستگیر نمودیم و تعداد دستگیرشدگان به دوصد تا سه‌صد نفر می‌رسید. یک روز صبح وارد قریهٔ ملاسیان گردیدیم. به صورت مثال ما در آنجا محمد عمرخان، آقا سلام جان و پانزده شانزده نفر دیگر را دستگیر نمودیم؛ از هر قریه ده تا پانزده نفر را می‌گرفتیم... وقتی اتاق خالی جهت نگهداری دستگیرشدگان باقی نماند، ما روانهٔ میفروش واقع تپهٔ مجاور هرات گردیدیم. هر بار بولدوزورها خندق‌های بزرگی را در آنجا حفر می‌نمودند. فعالان حزبی، دستان دستگیرشدگان را به پشت شان بسته نموده و چشمان اوشان را با پلاستر می‌پوشانیدند. سپس آن‌ها را به سوی خندق‌ها تپله می‌نمودند. بعد بولدوزرها توده‌های خاک را بالای شان انداخته و آن‌ها را زنده‌به‌گور می‌نمودند. ما سربازان مکلف بودیم اطمینان حاصل نماییم که هیچ یک از آن‌ها فرار ننمایند» (سیکورسکی، ۱۳۷۰: ۲۹۲-۲۹۳).

نویسندهٔ خاک اولیاء همچنان به نقل از نوراحمد مذکور علاوه می‌کند: «من در مدت شش ماه، شاهد اجرای هشت تا نه عملیات اعدام دسته‌جمعی بودم که در آن در حدود یک‌هزار و پنجصد نفر به کشتارگاه سوق داده شده و به همان شیوه، زنده زیر خاک گردیدند. من از این وضع، خیلی‌ها احساس ناراحتی می‌نمودم. ولی هرگاه اطاعت از امر نمی‌کردم، صاحب‌منصبان کمونیست مرا نیز به قتل می‌رساندند» (سیکورسکی، ۱۳۷۰: ۲۹۳).

این روایات که مستند به چشم‌دید شاهدان عینی مستند است، هم‌چنان که قساوت قلب اعضای خدانشناس حزب دموکراتیک خلق را بیان می‌دارد، کثرت آمار شهدای مظلوم و دستگیرشدگانی را آینه‌داری می‌نماید که توسط عمال رژیم کمونیستی زنده‌به‌گور شدند و اعدام گردیدند.

ج. کشتار جمعی مردم در کشک کهنه

از مستنداتی که بیانگر کثرت آمار شهدای قیام ۲۴ حوت است، کشتار جمعی مردم ولسوالی کشک کهنه هرات، توسط عمال رژیم کمونیستی است که به دلیل دورافتادگی از شهر هرات، کم‌تر کسی از آن خبر دارد و کسی به روایت آن نپرداخته است. در اینجا حادثهٔ اعدام و تیرباران دسته‌جمعی مردم آن منطقه توسط نظامیان رژیم، روایت و نقل می‌شود.

سید عبدالخالق قاضی‌زاده^۱ از شهادت جمعی مردم کشک کهنه و وقوع آن حادثه چنین روایت می‌نماید:

^۱. سید عبدالخالق قاضی‌زاده، باشندهٔ ولسوالی کروخ هرات است. موصوف از فعالان قیام ۲۴ حوت در کروخ بوده است. وی خواهرزادهٔ حاجی سید ابراهیم است که از طرف مردم در آزادی ولسوالی کشک کهنه به صفت سرپرست آن

در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هم‌زمان با قیام مردم بر ضد رژیم حاکم در شهر هرات، مردم کشک کهنه نیز در برابر نیروهای دولت کمونیستی آن ولسوالی، قیام نمودند. آنان با یورش بر ولسوالی اعضای حزب را به جزای اعمال شان رسانده ولسوالی را به تصرف خود درآوردند. سپس تشکیلاتی را جهت سرپرستی از ولسوالی برگزیدند. چنانچه حاجی سید ابراهیم (مامای سید عبدالخالق راوی) را به حیث ولسوال و مولوی ملا عبدالکریم سیاه را به حیث قاضی تعیین نمودند تا از امور ولسوالی واریسی نمایند. بدین طریق مدت چهل روز- حتی بعد از سقوط دوباره شهر به دست اعضای حزب خلق- حاکمیت ولسوالی کشک کهنه به مردم قیام کننده آنجا تعلق داشت و بر اوضاع مسلط بودند.

وقتی شهر به دست رژیم حزب خلق افتاد، آوازه آمدن نیروهای دولتی جهت تسخیر کشک کهنه، به مردم آنجا رسید. لذا همه نیروهای مردمی که از اهالی همه قریه‌ها بودند و تعدادشان بین ۷۰۰ تا ۸۰۰ نفر تخمین می‌شد، با اسلحه‌ای که داشتند، به تنگه درزک (حد فاصل میان ولسوالی کشک رباط سنگی و کشک کهنه) آمدند تا راه را بر روی نیروهای دولتی بربندند. شمار زیادی از نیروهای قساوت پیشه حزب خلق با موتر و تانک و با سازوبرگ نظامی مجهز، تحت فرماندهی شهنواز تنی یکی از کمونیستان خلقی معروف، از شهر جهت تسخیر ولسوالی به سوی کشک کهنه رهسپار شدند. نیروهای مردمی برای چند روز نخست، از ورود نیروهای رژیم کمونیستی توانستند جلوگیری نمایند و نگذاشتند به ولسوالی کشک کهنه ورود یابند. اما در روزهای بعد، نظامیان کمونیست خلقی با تانک‌ها و تجهیزات خود از راه‌های یابانی دیگر و از عقب روستاها، از پشت سر نیروهای مردمی آمده آنان را به محاصره خود درآوردند. نیروهای مردمی در تنگه درزک با اندک برخورد شکست خوردند و به محاصره نیروهای حزب خلق در آمدند؛ طوری که شماری به شهادت رسیدند و دیگران همه به دست نیروهای رژیم اسیر شدند.

راوی از قول سید عظیم و سعد الدین، باشندگان روستای خواجه شهاب و نجات‌یافتگان از واقعه روایت می‌کند که افراد حزب خلق، اسیران نیروهای مردمی را که در حدود ۷۰۰ تا ۸۰۰ نفر بودند، هر بیست نفر تا سی نفر را توسط عمامه‌های مردم به هم بسته کرده در میدان ایستاده نمودند و سپس آنان را به رگبار مسلسل بستند و به شهادت رساندند. سید عظیم و سعدالدین نیز در جمع مردم در داخل گروه‌ها بسته شده بودند؛ اما هنگامی که مردم گروهی به رگبار بسته شدند، بدون آنکه مرمی به

ولسوالی، گماشته شده بود. آقای قاضی‌زاده بعد از قیام ۲۴ حوت، تحت تعقیب اعضای حزب خلق قرار گرفته بود، لذا به کشک کهنه به خانه مامای خود رفته بود و حوادث آنجا را خود شاهد بوده و نیز از شاهدان عینی آنجا شنیده و به نگارنده روایت نمود.

این دو نفر رسیده باشد، هر دو سالم به پهلوی افتاده بودند. نیروهای نظام کمونیستی به گمان اینکه این دو نفر نیز با شمار دیگر از شهدا، کشته شدند، راه خود را گرفته ولسوالی را تسخیر کردند. این دو نفر با فرارسیدن شب، از میان اجساد شهدا برخاسته و خود را با لباس‌های کاملاً خون‌آلود، نخست به روستاهای مجاور و سپس به قریه خود خواجه شهاب رساندند.

بدین طریق، شمار شهدای یک واقعه در ولسوالی کشک کهنه، میان ۷۰۰ تا ۸۰۰ نفر بوده است. علاوه بر آن اعضای حزب خلق، پس از تصرف ولسوالی، به دستگیری افراد سرشناس، اعم از علما، قریه‌داران و شخصیت‌های تأثیرگذار در میان مردم پرداختند و شمار زیادی را اسیر ساخته به شهر هرات انتقال دادند که سرانجام در گورهای دسته‌جمعی زنده‌به‌گور ساخته شدند و به شهادت رسانده شدند. این روایت تلخ، بیانگر آمار شهدای یک ولسوالی بود که بر اساس شواهد عینی، نقل شد. سایر ولسوالی‌ها نیز به گونه شبیه این واقعه، سرگذشت‌هایی را سپری کردند و به تلفات انسانی همانند آن دچار شدند.

د. زنده‌به‌گور کردن و تیرباران جمعی مردم زنده‌جان

دیگر از مستنداتی که بیانگر کثرت تلفات و شهادت بسیار زیاد مردم دانسته می‌شود، حوادث ولسوالی زنده‌جان است که توسط افراد موثق روایت شده است. اعضای حزب خلق، بعد از تسلط بر شهر، در آن ولسوالی نیز مردم را هم به گونه جمعی به توپ تانک بستند، هم بعد از دستگیری تیرباران نمودند و هم اسیران را زنده‌به‌گور نمودند.

محمود رضایی در رساله ۲۴ حوت که بیشتر چشم‌دید شاهدان صحنه‌های قیام مردم را به گونه خاطره‌هایی جمع کرده از زبان عبدالجبار از اهالی زنده‌جان می‌نویسد: «بعد از قیام مردم، طیاره‌ها آمدند و زنده‌جان را بمباران کردند. ملا احمد نجار و بهادرخان با همین بمباران شهید شدند... تانک‌ها هم سه روز بعد از سمت هرات رسیدند. بیرق سبز اسلامی زده بودند تا مردم را بازی دهند. اولین برخورد را با آن‌ها مردم شاده داشتند. آن‌ها حدود دوصد تا سه‌صد نفر بودند و به سوی زنده‌جان می‌آمدند که به تانک‌ها برخوردند. پس با بیل و کلنگ بر سر تانک‌ها هجوم آوردند. دولتی‌ها هم با نامردی تمام بر روی این مردم بی‌سلاح فیر کردند و عده زیادی از آن‌ها را به شهادت رساندند. برادرانی که سن و سال بیشتری دارند به یاد دارند که چه طور گوشت‌ها و اعضای بدن مردم شاده بر روی دیوارها و درخت‌ها پریده بود. عده‌یی از آن مردم هم دستگیر شدند. همان شب من و حاجی میر احمد به غرب زنده‌جان رفتیم تا رمه‌هایمان را به داخل شهر بیاوریم. در منطقه‌ای به نام کول فرهاد دیدیم تانک‌ها ایستاده‌اند. وقتی دقیق‌تر شدیم، دیدیم همان دستگیرشدگان را به گلوله بستند و بعد به چاه فرهاد انداختند» (رضایی، ۱۳۹۴: ۲۴).

وی همچنان در همان رساله از زبان عبدالجبار مذکور، از معامله اعضای حزب خلق با کسانی که از زنده‌جان بازداشت کرده بودند، می‌نویسد: «پس از چند روز، به مردم گفتند، دیگر برای بندی‌ها لباس و غذا نیاورند؛ چون آن‌ها را به هرات برده‌اند. وقتی هم خانواده‌های شان به محبس هرات مراجعه کردند، خبری نبود. گاهی می‌گفتند آن‌ها را به پلچرخ می‌برده‌اند و گاهی جای دیگری را معرفی می‌کردند. اما هیچ خبری از آن‌ها نشد که نشد. بعد از پیروزی مجاهدین بود که گورهای دسته‌جمعی کشف شد و معلوم شد که چه بر سر مفقودین زنده‌جان آمده است» (رضایی، ۱۳۹۴: ۲۳).

بدین طریق، اعضای حزب خلق، علاوه بر بمباردمان زنده‌جان، در حدود دوصد تا سه صد نفر مردم آن منطقه را به ضرب توپ تانک شهید ساختند و بعد از دستگیری به مسلسل بستند و به شهادت رساندند. همچنان مردم زیادی را از آن ولسوالی بازداشت و دستگیر نموده بودند که پس از اندکی، آنان را زنده‌به‌گور کردند. این‌ها نمونه‌های کوچکی از ستم این جنایت‌پیشگان تاریخ است و بیانگر کثرت تلفات مردم بعد از قیام ۲۴ حوت توسط این جلادان خدانشناس است.

۴. یافته‌های تحقیق

از مجموع پژوهشی که در باب آمار شهدای ۲۴ حوت صورت گرفت و در بالا گفته آمد، اموری به دست می‌آید که در زیر کوتاه به آن‌ها اشاره می‌شود:

- قیام مردم در ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ در برابر رژیم کمونیستی بسیار گسترده و عام بوده که همه مردم از اقشار مختلف در آن شرکت داشتند. از سوی دیگر، حاکمان رژیم یعنی اعضای حزب خلق، با قساوت قلبی که داشتند در کشتار مردم در حین قیام و در اعدام و زنده‌به‌گور کردن مردم بعد از قیام، هیچ کوتاهی نکردند و نهایت بی‌رحمی و ستم‌گری خود را به نمایش گذاشتند. این دو امر باعث شده که تلفات این قیام، بیش از حد بوده باشد.

- نحوه برخورد اعضای حزب خلق با مردم در حین قیام، به گونه‌ای: بمباردمان عمومی مردم توسط طیاره‌ها، به رگبار بستن جمعی مردم با مسلسل، زدن و کشتن گروهی مردم به وسیله توپ و تانک از یک‌سو؛ و تعامل شان با مردم در بعد از قیام، مثل به رگبار بستن عملی اسیران به گونه جمعی، دستگیری و زنده‌به‌گور کردن عساکر فرقه، دستگیری و زنده‌به‌گور کردن مردم تأثیرگذار به شکل دسته‌جمعی، همه دلایل موثقی‌اند که رژیم حاکم در پی تعامل انسانی و فرونشاندن قیام به گونه انسانی نبوده؛ بلکه عملاً همه مردم را خصم و دشمن خود می‌دانسته است.

- آمار شهدای شش قریه از روستاهای شرق انجیل هرات به تعداد ۸۸ نفر بوده است که حد اوسط تلفات هر روستا (۶۶٪/۱۴) می‌برآید. هرچند مطابق معیارهای معمول، نمی‌توان آمار این شش روستای انجیل را به مجموع ۴۸۰ روستایی که در سال ۱۳۵۷ داشته، تسری داد و آمار اصلی را به

دست آورد- چه این شش روستا کم است و باید روستاهای بیشتری را آمار گرفت- اما آمار مذکور، تصویری تخمینی با رقم بالایی را به دست می‌دهد که می‌توان اذعان کرد، بلندترین آمار ارائه شده از سوی نویسندگان در قیام ۲۴ حوت، نزدیک به واقعیت بوده است.

- روایات تلخ و وحشتناک از کشتار مردم با بمباردمان و به رگبار بستن قیام‌کنندگان در بخش‌های گوناگون شهر و نواحی آن مثل دروازه قندهار و مواضع دیگر، بیان‌گر تلفات بیش‌ازحد مردم و به شهادت رسیدن گروهی آنان توسط دژخیمان حزب خلق است. این صحنه‌های تلخ و جانکاه، همچنان که قساوت قلب و خدانشناسی عاملان این اعمال را به تصویر می‌کشد، از کثرت تلفات و بالایی آمار شهدای این قیام سرنوشت‌ساز خبر می‌دهد.

- حوادث و وقایع بعد از قیام ۲۴ حوت و روایات مستندی که از آن‌ها در دست است؛ همانند کشتن دسته‌جمعی مردم کشک کهنه و دستگیری مردم شهر و ولسوالی‌ها و کشتن و زنده‌به‌گور کردن شان، بیانگر حجم زیاد شهدا و قربانیان بعد از قیام است که رقم و آمار شهدای این قیام دشمن‌شکن را بالا می‌برد؛ طوری که ادعای ۲۵ هزار نفر شهید را به واقعیت نزدیک می‌سازد و ثابت می‌سازد بخش کلانی از آمار شهدا به بعد از قیام مربوط می‌شود.

۵. نتیجه‌گیری

از آنچه در این مقاله گفته آمد، نتایجی به دست می‌آید که در زیر به گونه کوتاه و ماده‌وار بیان می‌شود:

- قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات، حرکتی مردمی بود که از سوی عامه مردم هرات بر مبنای فکر و اعتقاد دینی شکل گرفت. همه مردم هرات در آن سهم داشتند و با این قیام، تنفر و انزجار خود را در برابر اندیشه کمونیستی و نظام وابسته به کمونیسم ابراز داشتند.

- اشتراک عموم مردم در قیام که بسیار زیاد بود از یکسو و قساوت قلب حاکمان وقت یعنی اعضای حزب خلق از سوی دیگر، باعث شد، ارقام تلفات به بیشترین حد خود برسد و آمار شهدای این قیام بسیار بالا رود.

- آمار شهدای شماری از روستاها هرچند به گونه نمونه باشد، بلندبودن آمار شهدای قیام را آینه‌داری می‌نماید و ثابت می‌سازد که تلفات این قیام، بسیار زیاد بوده و بیشترین رقم آماری که از سوی برخی کسان ارائه شده، مبالغه نبوده است.

- با توجه به ذکر صحنه‌های ذکرشده از کشتار مردم توسط عمال رژیم و با استناد به چشم‌دید شاهدان عینی از زنده‌به‌گور کردن جمعی مردم، باید اذعان کرد که بالاترین تخمین آمار ارائه

شده از شهدای ۲۴ حوت، یعنی ۲۰ الی ۲۵ هزار نفر، دیدگاهی است که به واقعیت نزدیک است و درست می باشد.

الله متعال شهادت شهدای ۲۴ حوت را بپذیرد؛ روح شان را شاد داشته باشد و ما را از ثواب شان محرم نگرداند!

۶. منابع و مراجع

الف. کتب و مقالات

امینی، عبد الناصر. (۱۳۸۸). «افغانستان، تاریخ و فراز و فرودها». نشریه ندای اسلام، سال دهم، پاییز و زمستان ۱۳۸۸، شماره ۳۹ و ۴۰.

خیرخواه، سید محمد. (۱۳۶۵). خاطره، به یادبود قیام شهدای ۲۴ حوت. تهران: کمیته فرهنگی جمعیت اسلامی افغانستان.

دعاگوی، مهدی. (۱۳۸۴). رویدادهای پنج دهه اخیر در افغانستان. چاپ اول، کابل: انتشارات الازهر. رضایی، محمود. (۱۳۸۴). ۲۴ حوت. چاپ اول، ویرایش و صفحه آرایی، محمد کاظم کاظمی، هرات: مؤسسات تعلیمی خصوصی توحید.

سیکورسکی، رادک. (۱۳۷۰). خاک اولیاء. ترجمه عبدالعلی نور احراری، چاپ اول، ایران: چاپخانه زوار.

عظیمی، محمد نبی. (۱۳۷۶). اردو و سیاست. پاکستان: صبا کتابخانه.

غنی، جلیل. (۲۰۱۹). «گرامی داشت قیام بیست و چهارم حوت هرات». ویسایت افغان جرمن آنلاین.

نشانی دریافت: https://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/herawi_j_gerami_dasht_qiam_herat.pdf

کاظم، عبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷. چاپ دوم، ویسایت افغان

جرمن آنلاین. نشانی دریافت: https://www.afghan-german.net/upload/elmi_bibliothek/kazem_sa_herat_uprise_booklet.pdf

کاظم، عبدالله. (۲۰۱۹). «قیام بزرگ ماه حوت هرات - یک حماسه خونین». به مناسبت چهل و

دومین سالگرد قیام مردمی ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، نشانی دریافت مقاله: https://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/kazem_sa_herat_hoot.pdf

نور احراری، عبدالعلی. (۱۳۷۰). «مقدمه کتاب خاک اولیاء». چاپ اول، ایران: چاپخانه زوار.

https://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/h_anwari_tajawoz_wahshiana_ross_bar_afg.pdf

ب. مصاحبه‌ها

مصاحبه با عبد المبین، فرزند احمد، ۶۵ ساله، باشندهٔ قریهٔ خوشباشان ولسوالی انجیل ولایت هرات، حاضر در صحنهٔ بمباردمان ۲۴ حوت در پل رنگینه که خود و پدرش زخم برداشته بودند و برادرش، شهید شده بود (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۰/۲۵).

مصاحبه با غلام حضرت یاسینی، باشندهٔ روستای نوسان ولسوالی انجیل ولایت هرات که معلومات دقیق از شهدا و زخمیان آن قریه در قیام ۲۴ حوت داشته است (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵).
مصاحبه با مولوی خلیل الرحمن خطیبی، باشندهٔ روستای سفیدروان (ساوه) ولسوالی انجیل هرات که معلومات دقیق از شهدای سفیدروان در قیام ۲۴ حوت داشته است (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۱۹).

مصاحبه با سید ولی شاه سادات، فرزند سید عبدالوهاب، ۵۵ ساله، باشندهٔ روستای خوشباشان ولسوالی انجیل ولایت هرات، حاضر در صحنهٔ قیام ۲۴ حوت در شرق انجیل و شاهد بمباردمان مردم توسط رژیم خلق در منطقهٔ پل رنگینه. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰).
مصاحبه با کاکا عبد القدوس، باشندهٔ اصلی هندوسوزی دروازهٔ قندهار هرات، از فرماندهان دورهٔ جهاد و از شاهدان حوادث ۲۴ حوت. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳).

مصاحبه با مولوی عبد الودود معروف به آقا سید مودود، باشندهٔ روستای کشکک ولسوالی انجیل هرات، از علمای دین و فرمانده دورهٔ جهاد که قیام ۲۴ حوت را شاهد بوده است. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۴).

مصاحبه با حاجی عبدالله صدیقی ساکن اصلی روستای سیوشان گذره و فعلاً باشندهٔ شهر هرات، شاهد باز کردن گورهای دسته‌جمعی در شمال فرقهٔ ۱۷ هرات، (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۵).
مصاحبه با مولوی عبد الحق باشندهٔ قریهٔ نوبادام ولسوالی انجیل هرات که شهادت مردم نوبادام را شاهد بوده و به یاد داشته است. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۵).

مصاحبه با مولوی شهنواز، باشندهٔ روستای کشکک اسحاق ولسوالی انجیل ولایت هرات که قیام و شهادت مردم آن روستا را شاهد بوده است (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۶).

Assessment of the Martyrs' Statistics in the 24th Hoot Uprising: A Documented Estimate

Author: Prof. Dr. Fazl Rahman Faqihi Herawi
Faculty of literature and Humanity, Herat university

Abstract

The 24th Hoot Uprising of 1357 (1979) in Herat was a pivotal and value-driven movement, founded on Islamic beliefs and the slogan of resisting atheism. It was a collective uprising of the people of Herat against the communist-aligned political regime. Due to the widespread public participation and the extreme brutality of the ruling regime's forces, the human casualties and martyrdom in this uprising were significantly high. Various scholars and writers have extensively discussed different aspects of this event. However, no single, research-based document factually verified estimate of the number of martyrs. Instead, different authors have proposed varying figures based on estimations. This article, through accurate narratives and nearly direct evidence, examines the estimated yet documented number of martyrs using a combined library-based and field research approach. The findings suggest that the claim of 20,000 to 25,000 martyrs in this uprising is not an exaggeration but rather a figure substantiated by evidence and close to reality.

Keywords: 24th Hoot Uprising, Resistance, Martyrdom, Mass Graves, Martyrs' Statistic.



روایتی مستند از قیام ۲۴ حوت در شرق انجیل هرات (از حرکت و جانبازی تا بمباردمان و شهادت مردم)

نویسندگان: پوهاند دکتر فضل الرحمن فقیهی^۱ و فضل الرحیم فقیهی

استاد پوهنچی ادبیات و علوم بشری پوهنتون هرات

¹Mob: 0700401234

Email: faqihifazl@gmail. com

چکیده

حرکت‌های آزادی‌خواهانه‌ای که بر بنیاد عقیده و ایمان، شکل گرفته باشد، جزء افتخارات مردم هر سرزمین به شمار می‌رود. قیام ۲۴ حوت، سرآغاز مبارزات مردم هرات در برابر الحاد و ستم بود که با شعار دفاع از عقیده اسلامی، توسط مردم هرات از استقامت‌های گوناگونی به وقوع پیوست. حوزه شرق انجیل، یعنی روستاهای منطقه امام شش نور تا شهر هرات، نیز همانند سایر مناطق هرات در این قیام کفرشکن، سهم داشتند. با وجودی که حرکت مردمی در این استقامت، توسط رژیم وقت، بمباردمان شد و تعداد ناشماري از مؤمنان آزادی‌خواه در منطقه پل رنگینه به شهادت رسیدند، اما رشادت این مردم و شهادت جمعی‌شان، کم‌تر مورد اعتنای اهل تحقیق، قرار گرفته است. این مقاله با روایتی مستند، قیام مردم در این حوزه مکانی را به تصویر کشیده است و می‌خواهد تا چند و چون قیام در این حوزه را از آغاز تا انتها تبیین نماید. لذا پاسخ خواهد داد که قیام مردم در این حوزه چه گونه شکل گرفت و تداوم یافت و حادثه بمباردمان و شهادت مردم چه گونه صورت گرفت. برآیند بحث می‌رساند که روستاهای شرق انجیل در قیام ۲۴ حوت سهمی ارزنده داشتند، در این مبارزه، پایداری قابل‌اعتنایی نمودند، شمار زیادی مخلصانه به شهادت رسیدند که از افتخارات معنوی سرزمین ما به شمار می‌رود و قیام‌شان، سرآغاز مبارزات و جهاد در این حوزه جغرافیایی به شمار می‌رود.

واژه‌گان کلیدی: ۲۴ حوت، امام شش نور، پل رنگینه، بمباردمان، شهادت.

مقدمه

مبارزه و قیام در برابر ظلم و ستم و برای براندازی بی‌دینی و الحاد، از مهم‌ترین افتخارات سرزمین‌های اسلامی به شمار می‌رود. قیام مردم هرات در ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷، مهم‌ترین حادثه و افتخار در تاریخ این ولایت است. این حرکت ایثارگرانه به حیث سرآغازی در مجاهدات و مبارزات

دلیرمردان این خطه باستانی و سایر ولایات، اثرگذاری ویژه و گسترده داشته است. ثبت وقایع این حرکت تاریخی- دینی، برای اهل دانش و ایمان، بسی ارزشمند است و فوایدی را برای آیندگان مسجل می‌سازد.

حوادث و وقایع قیام ۲۴ حوت، به دلیل عدم رسانه‌های فعال در آن دوره تا حد زیادی از انظار و افکار عامه مردم، پوشیده مانده است. رسالات و مقالاتی را که اهل قلم درباره قیام ۲۴ حوت هرات، نگاشته‌اند، کافی نیست و همه گوشه‌های این قیام را تبیین نکرده است. بنابراین تحقیق در مورد حوادث و وقایع این قیام سرنوشت‌ساز، ضرور به نظر می‌رسد و لازم است درباره امور پوشیده‌اش، تعمق بیشتر صورت گیرد و گوشه‌های مخفی آن برای نسل حال و آینده برملا گردد.

حرکت مردم شرق انجیل در قیام ۲۴ حوت از بخش‌های مهم این قیام به شمار می‌رود. اجتماع گروهی این مردم، توسط رژیم حاکم، بمباردمان شد و افراد زیادی به شهادت رسیدند. با وجود ارزش حرکت در این حوزه و تلفات سنگین به سبب بمباردمان، کسی در این باره تحقیق متمرکزی را انجام نداده است. این مقاله بر آن است تا روایتی مستند از قیام مردم شرق انجیل را آینه‌داری کند و حقایق آن را برای اهل مطالعه تبیین نماید تا این حقایق تاریخی، بخشی از افتخارات سرزمین ما باشد و زندگی آینده بر اساس تاریخ گذشته تنظیم شود.

اهداف تحقیق

تبیین نحوه حرکت مردم شرق انجیل در قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷؛ برجسته‌سازی جایگاه این مردم در قیام عمومی؛ آینه‌داری احساسات دینی، رشادت و پایداری آنان در قیام؛ ارائه تصویری واقعی از شهادت مردم در بمباردمان؛ و تبیین معیار قساوت حزب خلق در کشتار مردم از اهداف این مقاله است.

پرسش‌های تحقیق

این مقاله به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد که: حرکت مردم شرق انجیل در قیام حوت چه گونه و از کجا آغاز یافت و چه طور به انجام رسید؟ مردم حوزه شرق انجیل در قیام ۲۴ حوت، چه نقشی داشتند؟ پایداری و استقامت مردم در قیام چه گونه بود؟ و چه گونه این مردم مبارز از سوی حزب حاکم، بمباردمان شدند و به شهادت رسیدند؟

پیشینه تحقیق

درباره قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ و بمباردمان آن قیام، مقالات و رساله‌های گوناگونی نوشته شده که کوتاه بدان‌ها اشاره می‌شود:

سیکورسکی در کتاب خاک اولیاء درباره قیام ۲۴ حوت، سخن زده و در بخشی از آن تذکر داده که «حکومت کابل بالمقابل با حمله هلیکوپترهای توپدار و طیارات بمافکن جت، به این قیام جواب گفته» است (سیکورسکی، ۱۳۷۰: ۲۵۹).

سید محمد خیرخواه بخشی از رساله «خاطره، به یادبود قیام شهدای ۲۴ حوت هرات» را به قیام ۲۴ حوت اختصاص داده و در آن می‌نویسد: «مردم مسلمان شرق سرک اسفالت هرات، به صوب شهر هجوم آوردند که در قسمت پل رگینه، عده زیادی از این مردم به اثر بمباردمان دشمن، شهید و مجروح شدند» (خیرخواه، ۱۳۶۵: ۲۵).

مهدی دعاگوی در رساله: «رویدادهای پنج دهه اخیر در افغانستان» قیام ۲۴ حوت را «خونین‌ترین و هولناک‌ترین» قیام دانسته است (دعاگوی، ۱۳۸۴: ۲۳۶). اما از بمباردمان مردم شرق انجیل در پل رگینه، اطلاعی به دست نداده است.

عبدالله کاظم، رساله مفصلی تحت عنوان «قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷» به رشته تحریر آورده و گفته که می‌توان این قیام را «سرلوحه جهاد کبیر مردم افغانستان در برابر رژیم الحادی خلق و پرچم نامید» (کاظم، ۱۴۰۲: ۱۴) اما به گونه مشخص، وارد جزئیات حوادث از جمله بمباردمان مردم شرق انجیل نشده است.

آثار مذکور هر کدام در حد خود ارزشمند هستند؛ اما به گونه خاص درباره حوادثی که در شرق انجیل در روزهای قیام، اتفاق افتاده است، تمرکزی نکردند. این مقاله بر آن است تا این خلا را پر نماید و کیفیت حوادث این منطقه را با استفاده از منابع مکتوب و با شیوه مصاحبه با شاهدان صحنه‌های قیام به بحث گیرد.

از امام شش‌نور تا پل رگینه

امام شش‌نور منطقه معروف در شرق شهر هرات است که در میان برخی روستاهای شرق انجیل موقعیت یافته است. این منطقه به نام قبرستانی نامیده شده که در آن شش تن از افراد منسوب به اهل بیت نبوت، مدفون‌اند. شهرت این زیارتگاه و منطقه به حدی است که مسیر عمومی هرات به سوی شرق انجیل، از ابتدا تا انتها، به نام جاده امام شش‌نور یاد می‌شود.

در شرق امام شش‌نور، روستاهای کنتی، شادیجام، غشه، ننگ‌آباد، سرآسیاب، لکنی، گلوشتر، خونی و سرحسن خواجه موقعیت دارند. در غرب امام شش‌نور، قلعه فراهیان یا همان «بغاوردان»

محل مرقد ابوحفص غاوردانی^۱ و نیز روستای نوبادام (نباذان) در کنار راه عمومی واقع‌اند. همچنان در امتداد غربی دو طرف این راه تا شهر هرات، روستاهای زیادی واقع شده‌اند. در شمال امام شش‌نور، با فاصله بیشتر، روستاهای نوسان و رباط درویش میرحیدر و صالح‌آباد واقع‌اند و در جنوب آن، قریه خوشباشان یا همان باشان قدیم، محل زندگی ابوعبید احمد بن محمد باشانی هروی^۲ واقع است. در قیام مردم شرق انجیل، اهالی همه این روستاها شریک بودند و این قریه‌ها طور عموم در این‌روز، شهادی داشتند.

پل رنگینه که محل بمباردمان قیام‌کنندگان شرق انجیل، توسط رژیم کمونیستی بود، در ضلع شرقی شهر هرات، در حدود کم‌تر از هزار متر در جنوب شرقی ساختمان ولایت و در کنار هتل پارک موقعیت دارد. این منطقه به دلیل پلی که در بالای کاربار واقع بوده به این نام مسمی شده است. پل رنگینه از سمت شمال به جکان، از جنوب به غیزان جوی‌چه، از غرب به تانک مرکز و ساختمان اطفائی و هتل پارک و از شرق به زمان‌آباد احاطه شده است. در شرق پل رنگینه، جاده بزرگ و معروف امام شش‌نور واقع است که روستاهای زیادی را در دو طرف خود جای داده است. در سمت جنوب این جاده از امتداد پل رنگینه تا امام شش‌نور، روستاهای قلعه کابلی‌ها، کبابیان، قلعه دشت، بلندمغلان، عزیزرود، ساوه، تریاک، کشک اسحاق، قلعه عبدالباقی خان و کشک موقعیت یافته و در سمت شمال راه، از امام شش‌نور تا پل رنگینه، روستاهای نوبادام، فرک، اردوخان، بدگو، ننگ‌آباد، جلوردی و عبدالله آباد و غیره موقعیت دارند. همچنان که این راه معروف، از داخل روستاهای زمان‌آباد، قلعه کابلی‌ها و چوندنگر می‌گذرد.

در قیام ۲۴ حوت، هزاران نفر از مردم روستاهای مذکور، اعم از پیر و جوان به سوی شهر هرات، به منظور مقابله و جهاد با رژیم خلق که دست‌نشانده روسیه بود، برآمدند و شرکت کردند. هیچ روستایی از این منطقه وسیع نبود که به اثر بمباردمان و تیراندازی اعضای حزب خلق، شهدا و مجروحانی را در این‌روزها تقدیم نکرده باشد. در گزارش شورای ثقافتی جهاد افغانستان آمده است که «روز جمعه ۲۵ حوت... کاروان پر شکوهی از جانبازان از ساوه، زمان آباد، کبابیان... خوشباشان،

۱. ابوحفص بغاوردان از مشایخ معاصر شیخ الاسلام بوده و مزار وی در بغاوردان است. شیخ الاسلام انصاری به وی ارادت داشته و در شأن او سخنانی گفته است (رجوع شود به: نفحات الانس مولانا جامی: ۲۴۰).

۲. ابوعبید احمد بن محمد بن محمد عبدی مؤدب باشانی هروی از دانشمندان قرن چهارم هجری است. مرقد وی در داخل روستای باشان موقعیت دارد و او در ماه رجب سال ۴۰۱ ه. ق. وفات یافته است (نگاه شود: وفیات الاعیان لابن خلکان: ۹۵-۹۶؛ و الاعلام للزرکلی: ۱، ۳۷۱).

امام شش نور، شادیجام، نوسان و غیره به سوی شهر روی آوردند... رزمندگان ساعت ده صبح به پل رگینه رسیدند که ناگهان مورد بمباردمان طیاره‌های دشمن از یکسو و توپ‌های سنگین و دوربرد زلمی کوت از سوی دیگر قرار گرفتند... هزار در هزار نفر بی‌دفاع بدون آنکه سقفی ایشان را بپوشاند، دیوار و درختی آن‌ها را پناه دهد، در میدان داغ با هجوم کوه‌های آتش مقابل شدند...» (کاظم، ۱۴۰۲: ۳۵).

چگونگی قیام از روستاهای شرق انجیل

حزب دموکراتیک خلق با ائتلاف دو جناح خلق و پرچم، با یک کودتای نظامی قدرت را از داودخان رئیس جمهور وقت، به تاریخ هفتم ثور ۱۳۵۷ ه. ش. تصاحب کرد و به قدرت رسید. اعضای این دو حزب، همه وظایف دولتی را به دست گرفتند و بسیار با تندروری، به پیاده کردن فرمان‌هایی پرداختند که خلاف روحیه دینی و عنعنوی مردم کشور بود. از این رو برخی اهل قلم، تحلیل داشته‌اند که «قیام ۲۴ حوت هرات، هرچند برای آن تحریکاتی از سوی اعضای نهضت اسلامی که در میان مردم حضور داشتند، صورت می‌گرفت، اما رفتار ضد دین و آیین و برخوردهای خلاف رسوم و عنعنات مردم از سوی اعضای حزب خلق، بیش‌ترین انگیزه‌های آن را شکل می‌داد» (خیرخواه، ۱۳۶۵: ۲۴). واقعیت این بود که رژیم حاکم، شماری از افراد با نفوذ، اعم از علمای دین، معزین، ثروتمندان و صاحب‌رِسوخان جامعه را دستگیر کرده و به بند می‌کشید. این امور بر روحیه عامه مردم، تأثیرات منفی را بجا می‌گذاشت و مردم نسبت به رژیم و حزب دموکراتیک خلق، بسیار عقده‌مند شده بودند؛ همچنان که عملکرد خلاف عنعنات اجتماعی و روحیه مردم، از قبیل تدویر کورس‌های سوادآموزی زنانه به شکل اجباری، بخشش پول گروی مردم، تقسیم ارضی زمین‌داران همراه توهین و تحقیر صاحبان آن، باعث تنفر و انزجار مردم از نظام حاکم شده بود.

تنظیم‌ها و احزاب سیاسی-دینی که تازه فعالیت‌های سیاسی خود را آغاز کرده بودند، به شکل پنهانی فعالیت‌ها و نشست‌هایی را داشتند و حرف و سخن از قیام در برابر رژیم، اندک‌اندک در مجالس خصوصی شنیده می‌شد.^۱ اما قیام در این تاریخ، برنامه‌ریزی نشده بود و قرار بود در آینده‌های نزدیک سازمان‌دهی شود و به وقوع پیوندد. در چنین وضعی، قیام به گونه خودجوش و به شکل

^۱ این مطلب بر مبنای چشم‌دید (فضل الرحمن فقیهی) به دست آمده که در خانه‌شان از سوی برخی افراد نهضت اسلامی، در مجالسی که ترتیب می‌یافت شنیده است. شماری از اعضای نهضت اسلامی با پدر نگارنده جلساتی را دایر می‌کردند و حرف از قیام در برابر رژیم مطرح می‌شد.

مردمی، قبل از وقت معینه به اثر کارهای ناهنجار اعضای حزب خلق، مثل یک انفجار مهیبی آغاز یافت.

هرچند قیام ۲۴ حوت بسی فراگیر بود و همه شهر و روستاهای هرات را در بر می گرفت، اما برخی مناطق در این قیام، برازندگی ویژه داشتند. از مناطق مهمی که سهم برازنده در قیام ۲۴ حوت داشتند، روستاهای شرق ولسوالی انجیل هرات بودند. در این قیام شهادت طلبانه، اهالی روستاهای دو طرف سرک امام شش نور، پیر و جوآن همه به شکل جمعی و گروهی، شرکت ورزیدند و در روزهای ۲۴ و ۲۵ حوت ۱۳۵۷ به میدان آمدند و در برابر ایادی رژیم که برنامه های شوروی وقت را پیاده می کرد، ایستادگی کردند.

قیام مردم هرات در برابر نظام، نخست از روستای سلیمی ولسوالی گذره به خاطر آموزش اجباری دختران در مکتب و کورس های سوادآموزی از سوی مردم آنجا آغاز یافت و سپس به دلایلی از غوریان هرات، شروع شد و بعد از آن همه مردم روستاها و شهر را در بر گرفته و عموم مردم قیام نمودند.

قیام مردم در شرق انجیل، بدین گونه بود که اهالی روستاهای این حوزه، صبح روز پنجشنبه ۲۴ حوت، از قیام آگاهی یافتند و افراد محدودی از مردم روستاها که شعور سیاسی و جایگاه اجتماعی داشتند، به شهر رفتند تا هم اوضاع قیام را سنجش کنند و هم در صورت لزوم در قیام، سهم باشند.^۱ در لحظات صبح همین روز در حالی که جز افراد خاصی، بیشتر مردم از قیام آگاهی نداشتند، دو فروند طیاره جت جنگی، بر فراز روستاهای شرق انجیل، مانور دادند و چند دانه بمب را در کنار رودخانه هریرود در راستای روستاهای خوشباشان، کنتی و کشکک، به جهت ایجاد رعب و وحشت در میان مردم، رها کردند تا مردم بترسند و از شرکت در قیام خودداری نمایند. بمب ها با صدای وحشتناک و مهیب، منفجر شدند و این امر باعث شد تا نوعی تجسس از اوضاع هرات در ذهن اهالی آن روستاها ایجاد شود. خبر قیام مردم از سایر مناطق هرات و مبارزه مردم در شهر هرات تا عصر روز ۲۴ حوت در همه روستاها پخش شد؛ طوری که عموم مردم آگاه شدند و آمادگی شرکت در قیام را برای فردای آن گرفتند.

^۱ صبح روز پنجشنبه ۲۴ حوت، ارباب فخرالدین و محمد موسی طالب با دو سه تن دیگر از باشندگان خاص روستای خوشباشان، به خانه مولانا سراج الدین فقیه آمدند و برای وی به حیث عالم دین و مقتدای مردم شمرده می شد و بیمار هم بود، گزارش قیام مردم سایر مناطق هرات را آوردند و مشوره خواستند که باید چه کنند. بعد از مشوره، قرار شد تعداد محدودی به شهر بروند تا اوضاع را سنجش کنند و در صورت لزوم با قیام گران دیگر، همکاری نمایند.

فردای آن روز جمعه ۲۵ حوت، مردم شرق انجیل در هریک از روستاها منسجم شدند و با بستن بیرق‌های سبز، گروه به سوی شهر در حرکت آمدند. هرکدام از مردم، با چوب و چماق، آماده مبارزه بر ضد رژیم و حزب خلق و پرچم شده بودند و با شعارهای الله اکبر به سوی شهر رهسپار گردیدند و در مسیر جاده امام شش‌نور به هم پیوستند. شرکت مردم به حدی بود که کم‌تر کسی از پیر و جوان در روستاها باقی‌مانده بود و همه مشتاقانه در قیام شرکت ورزیدند. اجتماع مردم در داخل روستای خوشباشان طوری مشاهده می‌شد که از بلند قریه، بیرقی سبزرنگ را به اهتزاز درآورده بودند و با گرفتن دعایی از مولانا سراج‌الدین فقیه که وظیفه امام‌جمعه‌شان را داشت، به طرف آخر قریه شعار می‌دادند و با پیوستن سایر مردم، برای مقابله با رژیم وقت به سوی شهر هرات روان شدند.

اسلحه و امکانات نظامی

مهم‌ترین نیروی مردم در این حرکت، جوشش ایمان و احساسات دینی‌شان بود که باعث شده بود، در برابر رژیم که فعالیت‌ها و شعارهایش بوی ضد دینی می‌داد، قیام کنند. اما کدام اسلحه قابل‌اعتنایی نداشتند. آنچه بیشتر مشاهده می‌شد هرکدام از مردم، فقط چوبی در دست داشتند که آن را هنگام بیرون شدن از کدام درخت تهیه دیده بودند. شماری از مردم نیز شمشیر یا تبرزینی را به دست داشتند که از آبا و اجدادشان به حیث آثار باستانی به ارث برده بودند.

کسانی که دارای اسلحه تیرانداز بودند، بسیار اندک و در میان انبوه مردم، نامعلوم به نظر می‌رسیدند. قرار آنچه یکی از حاضران صحنه قیام ابراز داشت، وقتی در پل رنگینه تیراندازان مسلح را بر مبنای یک ضرورت صدا زدند و جدا ساختند، تعدادشان به یازده نفر می‌رسید^۱؛ یعنی که قرار گرفته گواهان قیام این حوزه، اسلحه گرم تمام مردم شرق انجیل در مسیر امام شش‌نور، یازده میل سلاح تک‌تیرانداز بود. در این میان، سلاح رگبار، اصلاً وجود نداشت؛ بلکه همه اسلحه مردم از نوع پنج‌تیر، شش‌تیر، یازده‌تیر و موش‌کش و یا نوع اسلحه شکاری بود. در حالی که طرف مقابل، با اسلحه رگبار، مثل کلاشکوف و تانک و توپ مجهز بود و حتی از نیروی هوایی استفاده برده مردم را بمباردمان نمودند.

کمین کمونستان و واقعات پل رنگینه

جماعت‌های مردم از روستاهای دو طرف سرک عمومی امام شش‌نور از مسیر همین راه عمومی، به جانب شهر هرات روان بودند تا بر افراد و قوای رژیم حاکم، یورش برند و شهر را از تسلط آنان

^۱. مصاحبه با عبدالمبین ولد احمد باشنده قریه خوشباشان انجیل، یکی از افراد سرشناسی که در قیام ۲۴ حوت عملاً شرکت داشته و صحنه‌های جنگ و قیام را مشاهده نموده است.

آزاد سازند. قوای مردمی که در مسیر جاده امام شش‌نور به هم پیوسته بودند، حوالی نزدیک چاشت به منطقه پل رنگینه در حاشیه متصل به شرق شهر رسیدند. شماری از مردم از داخل بازارچه پل رنگینه به سمت شهر در حرکت بودند که افراد رژیم حاکم از سمت هتل پارک و اطفائیه بر روی مبارزان، با رگبار مسلسل آتش گشودند. شماری از مردم قیام‌کننده، شهید و مجروح شدند و برگشتند و در منطقه پل رنگینه به امید پیدایش راهی برای ورود به شهر، توقف کردند.

در چنین حالی، شماری از اعضای حزب خلق که از قبل در بالاخانه‌های کنار سرک پل رنگینه، کمین گرفته بودند، به گونه پنهانی بر اجتماع مردم آتش می‌گشودند و مبارزان را شهید و زخمی می‌ساختند. معروف‌ترین شخصی که همه مردم از او نام می‌بردند و گویا از خانه‌های مذکور بر مردم فیر می‌کرده، احمدشاه بچه خیاط بوده است. او و افراد دیگری از اعضای حزب خلق، چنین جنایتی را انجام می‌دادند و شمار زیادی از مردم مبارز را با فیر مرمی از بالاخانه‌های سرایشان شهید و مجروح ساختند.

شاهدان عینی گزارش دادند که با مشاهده چنین حالی، سرکردگان قیام، افراد مسلح از میان مبارزان را جدا ساختند و به آنان دستور دادند تا در فاصله تیررس، بر پشت‌بام‌های واقع در کنار سرک امام شش‌نور بالاشده، ناحیه خانه افراد مسلح حزب خلق را زیر آتش بگیرند تا مبارزان دیگر، وارد خانه مذکور شوند. در این حال، تعدادی از مردم بر منازل موردنظر که از آن‌ها فیر می‌شد بالا شدند و به خانه‌ها وارد گردیدند. یکی از افراد را دستگیر کرده به پایین آوردند که توسط مردم خشمگین به قتل رسید.^۱ اما شخص احمدشاه بچه خیاط را موفق نشدند به دست آورند. وی که قاتل مردم در منطقه پل رنگینه شناخته می‌شد، بعد از سقوط حکومت کمونیستی و پیروزی جهاد، توسط دولت مجاهدین، بازداشت شد. اما از آنجا که عفو عمومی اعلان شده بود، بر او تعرض آنی صورت نگرفت. بلکه از نهادهای سیاسی امنیتی، به ولسوالی انجیل فرستاده شد تا شاید مردم بر او اقامه دعوا نمایند.^۲ با تأسف که به اثر تحول سیاسی و سقوط حکومت مجاهدین، وی به همراه سایر افراد تحت نظارت، آزاد شدند و بعد از آن به خارج کشور فرار نمود. به مسلسل بستن جمع مبارزان هم در ابتدای اجتماع مردم و هم بعد از بمباردمان مردم توسط هواپیماهای دشمن، از سوی افراد رژیم که در خانه‌های بلندمنزل موضع داشتند، ادامه داشت؛ حتی بعد از اینکه شمار زیادی از مبارزان به اثر

۱. این وضع و حوادث را عبدالمبین ولد حاجی احمد، و سید ولیشاه ولد سید عبدالوهاب باشندگان خوشباشان روایت نموده‌اند.

۲. احمدشاه بچه خیاط در هنگامی که تحت توقیف قرار داشت، از ماجرای به شهادت رساندن مردم در پل رنگینه انکار می‌کرد و می‌گفت کسانی دیگر مردم را به شهادت رساندند و کار را به نام من تمام شده است. والله اعلم.

بمباردمان به شهادت رسیدند، افرادی از مردم که اجساد شهدا را انتقال می‌دادند، به اثر اصابت مرمی اعضای حزب خلق، شهید شدند.^۱

بمباردمان مردم با طیاره‌های جنگی

حرکت مردم مبارز که با اخلاص به راه افتاده بود، منتظر باز شدن راه به سوی شهر بود و انبوهی از پیر و جوان در استقامت میان راه عام از بلندی پل رنگینه تا قسمت زیارت خواجه محمد شیدا در کنار هم به گونه جمعی و گروهی ایستاده بودند. به دلیل عدم تجربه در امور جنگی، همه مردم به گونه گروهی در یکجا جمع شده بودند و بدین تلفات نداشتند که اگر حادثه‌یی پدید آید، در صورت جمع بودن مردم، تلفات بیشتری به وجود خواهد آمد. لحظات چاشت فرارسیده بود و مردم سخت در انتظار بودند تا به شهر ورود یابند و به تصرف آن اقدام کنند؛ اما هنوز راه از وجود نیروهای نظام حاکم پاک نشده بود.

در چنین حالتی، ناگهان دو فروند هلی کوپتر روسی رژیم دست نشانده بر فراز آسمان به گردش در آمد و از فراز سر مردم، با فاصله اندک، گذر کرد. برخی از مردم مبارز، احساس کردند که شاید کدام اقدام نظامی و صورت گیرد. اما شماری بر مبنای حدس و گمان و با سادگی تمام، ابراز نظر کردند که نگریزید، این طیاره‌ها از خود هستند و کاری به ما ندارند. هلیکوپترها بعد از یک چرخش و مانور، دوباره پایین آمده و بمب‌ها بر سر مردم مبارز که با تجمع انبوهی گردآمده بودند، فروریختند و این چنین، حکومتی که با شعار نان و لباس، پدید آمده بود، به کشتار جمعی مردم اقدام ناجوان‌مردانه نمود.

تصویری از شهادت جمعی مبارزان

هم‌زمان با انفجار بمب‌ها، فریادهای الله اکبر مبارزان، فضای آسمان را نورانی می‌کرد تا مسیر پرواز روح شهیدان راه حق را روشنی بخشد. هرچند صدای مهیب بمب‌ها، زمین را وحشت‌آفرین ساخته بود؛ و فضای تجمع مردم، با دود و باروت تاریک گشته بود؛ اما در لحظات نخست، روان مبارزان را سکینه و آرامش ایمان، فرا گرفته بود؛ چنان‌که هیچ ناله و ضجه‌یی نمی‌کشیدند. آری، آنان حیات فانی را وداع می‌نمودند و به سوی حیات باقی می‌شتافتند: «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ» [البقرة: ۱۵۴].

^۱. یک از شهدا به نام غلام نبی بعد از بمباردمان مردم سالم مانده بود، اما در حین انتقال جنازه‌های شهدا، مورد اصابت مرمی قرار گرفت و به شهادت رسید (مصاحبه با عبدالمبین باشنده خوشباشان).

وجود تعداد ناشمارى از مبارزان پاک‌دل به ضرب راکت‌ها و بمب‌ها تکه‌تکه شد و روح پاک شان آسمانى گردید؛ آنان که مجروح شده بودند و یا سالم بودند، از وحشت صدای بمب‌ها و بوی باروت و مواد کیمیایی، مدهوش و بیخود شده بودند؛ صحنه زمین، همانند مسلخی از اجساد مبارک مبارزان راه اسلام بود. جوی بزرگ کنار ساحه، از خون شهدا طوفانی شده بود؛ جدول‌هایی از خون، بر روی جاده روان بود؛ درودیوار دکاکین و منازل مردم، همه به خون آغشته شده بود:

همه جا غرقه به خون غرقه به خون

سرک و کوی و جداول خون است

همه جا سرخ ز خون شهدا

درودیوار و منازل خون است (فقیهی، ۱۳۸۳: ۱۱۷).

اجساد مطهر شهدا بر روی صحن جاده عمومی، مسلخی را تمثیل می‌کرد که مقتولان آن قربانیان توحید بودند؛ قربانیانی که نخواستہ بودند در پیشگاه بت کمونیزم، قامت خم نمایند؛ شمار کثیری در پیشگاه مولی، همچون ایثارگران بدر و احد، جان باخته بودند؛ عده بی بی‌دست و پا شده بودند؛ برخی چشمان شان را از دست داده بودند و برخی هم سایر اعضای وجودشان را به قربانگاه تقدیم کرده بودند.

اندکی بعد، دود و باروت از قربانگاه ایثارگران کم می‌شد؛ وحشت آواز بمب‌ها از سلول گوش‌ها کم‌کم دور می‌رفت؛ مجروحان حادثه که جان و حالی داشتند، آهسته‌آهسته به بیرون می‌خزیدند؛ مبارزانی که از گزند بمباردمان سالم مانده بودند، اجساد شهدا را به جانب شرقی محل حادثه نقل می‌دادند؛ با وجود چنین صحنه خونینی، باز هم قسم‌خوردگان حزب خلق که قبلاً راه ورود شهر را بر مردم بسته بودند، حالا بیشتر جرئت یافته بر مبارزان سالم از بمباردمان که اجساد شهدا را نقل می‌دادند، شلیک می‌کردند و مبارزان را به رگبار مسلسل می‌بستند؛ آن دون‌همتان، شماری از مردم آزاده را بدین گونه به شهادت رساندند؛ غلام نبی شهید از روستای خوش‌باشان از قربانیانی بود که بعد از بمباردمان توسط این جلادان تاریخ به شهادت رسانده شد.

کوتاهی روز، مسیر خود را به سوی عصرگاهان می‌پیمود؛ خورشید جهان‌تاب آن روز، غروب خونین داشت؛ هنگام ادای صلاة الوسطی فرا می‌رسید؛ مبارزان حادثه برای ادای نماز، همه وضوی خونین داشتند؛ بلکه لباس خونین پوشیده بودند؛ چنان‌که: «اللَّوْنُ لَوْنُ الدَّمِ، وَالزَّخْ رَجُ الْمَشْكِ» [صحیح البخاری: ۱۹/۴]؛ اینکه چه گونه باید به ادای نماز می‌پرداختند، نیاز به فتوای فقها داشتند. آری، آن روز، نماز خونین‌بدنان خونین پوشاک، به تأخیر افتاد؛ چنان‌که گویی سخن مولا و سردارشان را

زمزمه می نمودند که: «مَلَأَ اللَّهُ بُيُوتَهُمْ وَتُبُورَهُمْ نَارًا، شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ» [صحیح البخاری ۴/۴۳۷؛ صحیح مسلم ۱/۴۳۷].

اجساد مطهر و ملطخ به خون شهیدان و مجروحان راه حق، توسط مبارزان سالم به جانب شرقی محل بمباردمان، یعنی کنار قلعه محی الدین زاده، انتقال داده می شد و بر روی زمین، نگه داشته می شد. خبر شهادت جمعی مبارزان به روستاها رفت. پس از اندکی اجساد مطهر شهدا و مجروحان حادثه را توسط موترهای چکله و تیلر تراکتور حاجی غلام محی الدین نوسانی به امام شش نور نقل دادند و هر کدام از خانواده های روستاهای اطراف، شهید یا مجروح خود را تسلیم شدند و به خانه شان انتقال دادند.

فردای آن ۲۶ حوت، جنازه شهدا با افتخار شهادت، با سردادن نعره های تکبیر به قبرستان ها برده شد و پس از ادای نماز جنازه، به خاک سپرده شدند. همه خانواده ها از حرکت برحق و قیام شهادت طلبانه شان ندامت نداشتند؛ بلکه شهادت اعضای خانواده شان را باعث فخر و مباهات خود می شمردند. برای مجروحان قیام، هیچ مرکز صحی جهت تداوی وجود نداشت، بلکه توسط برخی افراد که توانایی ابتدایی داشتند، پانسمان می شدند و مداوای عادی می گردیدند^۱. سید فغفور از مبارزان مطرح قیام، پس از چند شب به دلیل عدم امکانات تداوی، جان به جان آفرین تسلیم کرد و مسیر شهادت را پیمود.

برای پرهیز از اطاله کلام، تنها شهدای خوشباشان نام برده می شوند که عبارت بودند از: معصوم فرزند حاجی احمد؛ غلام سخی فرزند حاجی محمودبای؛ غلام سرور فرزند محمد اکبر؛ سید فغفور از رهبران قیام؛ غلام نبی فرزند ملا رسول؛ سراج الدین ولد محمد جمعه؛ عبدالسلام ولد فقیر احمد؛ و عبدالستار ولد عبدالجبار. اما کسانی که مجروح شده بودند، عبارت اند از: غلام رسول فرزند ملا بوبا (چشمش را از دست داده بود)؛ محمد خلیل فرزند حاجی احمد بای (زنخش آسیب دیده بود)؛ حاجی احمد فرزند ملا محمود (پایش مجروح شده بود)؛ عبدالمبین فرزند احمد؛ عبدالغفور فراهی

^۱. مجروحان قیام در قریه خوشباشان، توسط ملا موسی طالب، شاگرد مولانا فقیه و نیز توسط مولوی عبد الباقی

پانسمان می شدند. این هردو نفر در دوران جهاد به شهادت رسیدند.

(پایش معیوب شد)؛ حبیب الله ولد خان ملا (پایش معیوب شده بود)؛ غوث الدین فرزند خان محمد (پایش معیوب شد)؛ و عبدالله و نوراحمد بای^۱.

پشتیبانی از قیام افسران فرقه ۱۷

در گیرودار قیام مردم، افسران مسلمان در فرقه ۱۷ نیز قیام نمودند و بر آن پایگاه مهم نظامی تسلط یافتند. هم‌زمان با شهیدشدن شمار زیادی از مردم روستاهای شرق انجیل، چون اهالی این روستاها از این امر آگاه شدند، بسیار خوشحالی کردند. در این روزها، طیاره‌های جنگی از میدان هوایی شیندند، بر فراز روستاهای هرات به پرواز می‌آمد و می‌کوشیدند، مواضع افسران مسلمان در فرقه را بمباردman کنند. اما با اسلحهٔ ثقیلی که به دست افسران مسلمان افتاده بود، به عقب رانده می‌شدند و نمی‌توانستند مواضع آنان را بمباردman کنند^۲.

وقتی خبر نبود خوراک و غذا در فرقه به مردم رسید، در روستاها اعلان شد و بیشتر مردم در تهیهٔ نان شریک شدند. گاوها کشته شد، گوشت پخته آماده گردید و توسط برخی کسان از مردم، به فرقه رسانده می‌شد^۳. این وضع ادامه داشت تا اینکه با تأسف، فرقه ۱۷ هم به دست نیروهای رژیم حاکم سقوط کرد. قرار آنچه از برخی مردم شنیده می‌شد، در هنگام سقوط فرقه به دست نیروهای حزب خلق که از قندهار آمده بودند، تعدادی از کسانی که غذا و خوراک به فرقه می‌رساندند، به دام نیروهای حزب خلق افتادند و به شهادت رسانده شدند.

حوادث روزهای بعد از قیام

بعد از چند روز محدود، شهر هرات و فرقه ۱۷ به دست نیروهای رژیم کمونیستی افتاد و اعضای حزب خلق دوباره بر هرات حاکم شدند. این امر باعث شد که دشوارترین وضع بر مردم پدید آید و ناگوارترین حوادث اتفاق بیفتد. پس از آن همه‌روزه نیروهای رژیم تا دندان مسلح بر موترهای جیب روسی، سوار می‌شدند و در حالی که میله‌های تفنگ‌هایشان از هواکش‌های جانب راست و چپ موتر به سوی مردم نشانه گرفته بود، وارد روستاها می‌شدند تا به زعم خود دشمنان خود را بازداشت نمایند.

۱. مصاحبه با عبد المبین ولد حاجی احمد باشندۀ خوشباشان انجیل (شاهد صحنۀ قیام در پل رنگینه که برادرش شهید شده و خودش و پدرش زخمی شده بودند) و سید ولیشاه سادات فرزند سید عبدالوهاب باشندۀ روستای خوشباشان انجیل، که شاهد صحنۀ قیام مردم شرق انجیل در ۲۴ حوت بوده است.

۲. شاهدان عینی، صدای فیر دافع هوا را از سوی فرقه را می‌شنیدند که طیاره‌های جت را نشانه می‌گرفت و به سمت جنوب می‌راند.

۳. حاجی کبیراحمد باشندۀ قریۀ خوشباشان از کسانی بود که گاوی را ذبح کرده بود. وی گوشت آن را پخته نموده با جمع‌آوری نان خشک از مردم به فرقه ۱۷ می‌رساند.

و انتقام شان را از سرکردگان قیام ۲۴ حوت بگیرند. آنان با بلندگوهای قوی، مردم را هشدار می‌دادند و حتی می‌گفتند که ما دشمنان حزب و وطن را نابود می‌سازیم و زنده‌به‌گور خواهیم کرد. افراد زیادی از بزرگان شهر هرات، از جمله شهید بهاءالدین واعظ مسجد جامع بزرگ شهر هرات توسط اعضای حزب خلق، بازداشت شدند و به اعدام محکوم شدند. به همین گونه عبدالباقی جان [مجددی] به همراه بیست‌وپنج نفر از اعضای خانواده‌اش به شمول بچه‌ها و کهن سالان و نیز افراد سرشناس دیگر، مثل عبدالرزاق خان دکتر از آن جمله بودند (سیکورسکی، ۱۳۷۰: ۲۹۱) که دستگیر شدند و به شهادت رسیدند یا زنده‌به‌گور شدند.

شرق انجیل هرات نیز از این گزند محفوظ نماند و شمار زیادی از مردم سرشناس، اثرگذار، علما و خطبا را بازداشت کردند و به اعدام گاه‌ها می‌بردند. عبدالعزیز مردان (خوشنویس معروف) از جکان (پل رنگینه)، حاجی انور خان از سرآسیاب، ارباب فضل احمد از روستای غشه، مولوی عبدالقادر خطیب مسجد جامع تریاک، زکریا خان از سفیدروان و ده‌ها نفر دیگر از اهالی شرق انجیل از آن‌جمله بودند که بازداشت شدند و تا امروز از ایشان کسی خبر ندارد. به همین گونه از قریه سفید روان، سه نفر دیگر از یک خانواده، یعنی مولوی محمد عمر خطیب، علاءالدین برادرش و عبد القدوس فرزندش که دانشجوی مدرسه جامع هرات بود دستگیر شدند و برده شدند و برنگشتند.

این بزرگان همه به اتهام رهبری قیام و فعالیت در برابر رژیم، دستگیر شدند. اما علاءالدین برادر مولوی محمد عمر خطیب ساوه، به دلیل چند کلمه سخن، به این سرنوشت گرفتار شد. وی بر سر جنازه شهیدای قیام، گفته بود که الله شهادت شان را بپذیرد. یکی از هواداران حزب خلق، گفته بود که کجا شهید شدند؟ اینان به جزای اعمال شان رسیدند. این دو نفر با هم درگیر شده بودند و سپس به اثر گزارش این گفت‌وگو علاءالدین از سوی نیروهای حزب خلق، بازداشت شد و تا اکنون مفقودالاثراست^۱.

بدین طریق، بعد از آنکه قیام ۲۴ حوت، فروکش کرد، مردم شرق انجیل نیز همانند سایر مردم هرات، مورد ظلم و ستم و قساوت قلب اعضای حزب خلق قرار گرفتند. شمار زیادی از اشخاص تأثیرگذار و سرشناس، توسط عمال رژیم به شهادت رسیدند و یا زنده‌به‌گور شدند.

این بازداشت‌ها و کشتن و بستن‌ها، انزجار و نفرت مردم نسبت به حزب حاکم را هر روز بیشتر می‌ساخت و باعث شد، شماری مردم از ترس دستگیری و اعدام و شماری دیگر به سبب عقده‌مندی

^۱. بیان این حادثه و کیفیت دستگیری این افراد، از طریق مصاحبه با مولوی خلیل الرحمن خطیبی، فرزند مولوی محمد عمر خطیب، یادداشت و ثبت شد.

و انزجار نسبت به حزب حاکم، یا راه مهاجرت را در پیش گرفتند و یا اینکه به تشکیل دسته‌های چریکی اقدام ورزیدند و بدین ترتیب جهاد مسلحانه رسماً آغاز یافت. بنابر همین واقعیت است که اهل تحقیق و دانش، قیام ۲۴ حوت را سرآغاز جهاد مردم هرات، بلکه مردم سایر ولایات کشور دانسته‌اند.

نتیجه‌گیری

از آنچه در این مقاله تا اینجا گفته آمد، نتایجی به دست می‌آید که در زیر بیان می‌شود:

قیام ۲۴ حوت مردم هرات در سال ۱۳۵۷، یک حرکت مردمی بود که بر اساس عقیده پاک و دفاع از دین و سرزمین اسلامی، شکل گرفت و سرآغاز جهاد و مبارزه مردم هرات، بلکه مردم همه کشور در برابر رژیم دست‌نشانده شوروی گردید.

- مردم شرق انجیل که از عملکرد افراطی و دین‌ستیز اعضای حزب خلق، به ستوه آمده بودند، همانند مردم سایر مناطق ولایت هرات، به قیام عمومی دست زدند و همگی پیر و جوان با چوب و چماق و با هر چه از آله جارحه داشتند، به سوی تسخیر شهر در حرکت شدند. چنان که کم‌تر کسی در روستاها باقی‌مانده بود.

- اجتماع گروهی و انبوه مردم بعد از رسیدن به پل رنگینه در حاشیه شهر، موردتهاجم هلیکوپترهای روسی رژیم حزب خلق قرار گرفت و بدین گونه تعداد بی‌حد و ناشماري از مردم به شهادت رسیدند و مجروح شدند.

- با وجود تحمل تلفات بیش از حد از سوی مردم، هیچ کدام از مردم قیام کننده، پشیمان نبودند و همه به این شهادت و جرات افتخار می‌نمودند. مردم شرق انجیل، این قیام را یک حرکت مقدس و جهاد خالصانه می‌دانستند که در زمره کارهای نیکو و عبادات شان به شمار می‌رود و این کار را همگان یکی از افتخارات سرزمین شان می‌دانند.

- قیام مردم هرات و ایثار و شهادت شان، درسی برای جنایت کاران تاریخ است تا پند بگیرند و بدانند که هر که در برابر اسلام و باورهای اسلامی قرار گیرد، نابودی خود را به دست خود رقم زده است. همچنان درسی برای ظالمان و ستمگران است که باید بدانند، هیچ حاکمیتی همراه با ظلم و ستم که در پی اتلاف حقوق مردم باشد، ماندگار نخواهد بود و خواهی‌نخواهی به نابودی مواجه خواهد شد.

منابع و مراجع

قرآن کریم.

الف. کتب و مقالات

ابن خلکان، احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر. (۱۹۷۱). وفیات الأعیان وأنباء أبنائ الزمان. چاپ نخست، تحقیق احسان عباس، بیروت: دار صادر.

بخاری، ابو عبدالله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم. (۱۴۲۲ ه. ق). صحیح البخاری. تحقیق: محمد زهیر بن ناصر الناصر، چاپ اول، ناشر: دار طوق النجات.

جامی، نورالدین عبدالرحمن. (۱۳۶۵). نفحات الانس من حضرات القدس. با مقدمه مهدی توحیدی پور، چاپ اول، تهران: امیرکبیر.

خیرخواه، سید محمد. (۱۳۶۵). خاطره، به یادبود قیام شهدای ۲۴ حوت. تهران: کمیته فرهنگی جمعیت اسلامی افغانستان.

دعاگوی، مهدی. (۱۳۸۴). رویدادهای پنج دهه اخیر در افغانستان. چاپ اول، کابل: انتشارات الازهر.

سیکورسکی، رادک. (۱۳۷۰). خاک اولیاء. ترجمه عبدالعلی نور احراری، چاپ اول، ایران: چاپخانه زوار.

فقیهی، فضل الرحمن. (۱۳۸۳). موجه تبسم. چاپ اول، هرات: مطبعة دولتی.

قشیری نیشاپوری، ابو الحسن مسلم بن حجاج. (بی تا). صحیح مسلم. تحقیق: محمد فواد عبد الباقي، بیروت: دار إحياء التراث العربی.

کاظم، عبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷. چاپ دوم، ویسایت افغان جرمن آنلاین. نشانی دریافت: https://www.afghan-german.net/upload/elmi_bibliothek/kazem_sa_herat_uprise_booklet.pdf

ب. مصاحبه‌ها

مصاحبه با عبد المبین، فرزند حاجی احمد، ۶۵ ساله، باشنده قریه خوشباشان ولسوالی انجیل ولایت هرات، حاضر در صحنه بمباردمان ۲۴ حوت در پل رنگینه که خود و پدرش زخم برداشته بودند و برادرش، شهید شده بود (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۰/۲۵).

مصاحبه با سید ولی شاه سادات، فرزند سید عبدالوهاب، ۶۰ ساله، باشنده روستای خوشباشان ولسوالی انجیل ولایت هرات، حاضر در صحنه قیام ۲۴ حوت در شرق انجیل و شاهد بمباردمان مردم توسط رژیم خلق در منطقه پل رنگینه. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰).

مصاحبه با مولوی خلیل الرحمن خطیبی، ۶۸ ساله، باشندۀ قریۀ سفیدروان (ساوه) ولسوالی انجیل ولایت هرات که سه نفر از اعضای خانوادۀ اش دستگیر شدند و مفقودالاثر اند. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹).

A Documentary Account of the 24th Hoot Uprising in Eastern Injil, Herat (From Movement and Sacrifice to Bombardment and Martyrdom of the People)

Authors: Prof. Dr. Fazl Rahman Faqihi & Fazl Rahim Faqihi
Faculty of literature and humanity, herat university

Abstract

Freedom-seeking movements founded on faith and belief are considered a source of pride for any nation. The uprising of the 24th of Hoot marked the beginning of the people of Herat's struggle against atheism and oppression. With the slogan of defending Islamic beliefs, the people of Herat rose from various directions to resist. The eastern region of Injil, encompassing the villages from Imam Shash Noor to the city of Herat, played a significant role in this anti-oppression movement, just like other parts of Herat. Despite the fact that the people's resistance in this region was repressed by airstrikes of the ruling regime—resulting in the martyrdom of countless faithful freedom fighters in the Pul-e-Rangina area—this bravery and collective sacrifice have received little attention from researchers. This article provides a documented narrative of the uprising in this geographical area, aiming to illustrate the course of events from inception to conclusion. Accordingly, it seeks to respond to how the uprising in this region took shape, how it continued, and how the bombardment and mass martyrdom unfolded. The findings of this study indicate that the villages of eastern Injil played a significant role in the 24th Hoot uprising, demonstrating remarkable perseverance. A large number of devoted individuals sacrificed their lives, an honor that remains part of our country's spiritual heritage. Their uprising is recognized as the starting point of further struggles and jihad in this geographical domain.

Keywords: 24th Hoot, Imam Shish Noor, Pul-e-Rangina, Bombardment, Martyrdom



مروری بر جایگاه یتیم در اسلام و بررسی چالش‌ها و مشکلات یتیمان قیام ۲۴ حوت

نویسنده: ضیا احمد فاضلی

استاد پوهنچی شرعیات و علوم اسلامی

Mob: 0790453022

Email: zf. 1355@gmail. com

چکیده

این مقاله بعد از تبیین جایگاه اسلامی یتیم، به بررسی مشکلات یتیمان ناشی از انقلاب ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در هرات و چالش‌های آنان در مراحل مختلف تاریخی می‌پردازد. برای تحلیل این موضوع، از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده و منابع تاریخی و گزارش‌های بین‌المللی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این انقلاب مردمی که به سرنگونی رژیم کودتایی ۷ ثور و آزادی کشور از سیطره کمونیزم انجامید، هزاران یتیم به جا گذاشت. در مرحله اول، یتیمان در داخل افغانستان و کشورهای مهاجر مانند ایران با مشکلاتی چون فقر، آوارگی و بی‌خانمانی روبه‌رو بودند. در دوران حکومت مجاهدین، مشکلات این طبقه به دلیل فقر و بی‌ثباتی ادامه یافت. در دوران قبلی امارت اسلامی، گرچه اراده قوی در جهت رسیدگی به یتیمان وجود داشت، اما بحران اقتصادی و تحریم‌های جهانی مانع از رسیدگی کامل به آنان شد. در دوره جمهوریت، فساد اداری، کشمکش‌های سیاسی و نبود اراده قوی، با وجود منابع مالی وسیع، مانع رسیدگی مناسب به این طبقه محروم شد. در دوره کنونی امارت اسلامی، با وجود اقدامات مهمی که برای حمایت از یتیمان انجام می‌شود، بحران اقتصادی، فشارهای سیاسی و تحریم‌های جهانی همچنان رسیدگی کامل به این گروه بی‌شمار را دشوار کرده و نیازمند توجه و برنامه‌ریزی جدی‌تر است.

کلمات کلیدی: ۲۴ حوت، رژیم کودتایی، چالش. یتیم.

مقدمه

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در هرات، به عنوان یک حرکت خودجوش مردمی با انگیزه اسلامی، علیه رژیم کودتایی ۷ ثور، شمار زیادی یتیم بر جای گذاشت. این یتیمان در دوره‌های مختلف تاریخی با چالش‌های معیشتی، روانی و اجتماعی مواجه بوده‌اند و سیاست‌های حمایتی حکومت‌ها نتوانسته‌اند مشکلات آنان را به طور کامل حل کنند. پرسش اصلی این پژوهش آن است که وضعیت یتیمان قیام

۲۴ حوت در دوره‌های مختلف تاریخی چگونه بوده است و چه چالش‌هایی در ابعاد مختلف متوجه آنان بوده و چگونه به آن‌ها رسیدگی شده است؟ فرض بر این است که با وجود تغییر حکومت‌ها، یتیمان این قیام همواره با مشکلات اقتصادی، اجتماعی و روانی روبه‌رو بوده‌اند و سیاست‌های حمایتی ناکافی، فقر اقتصادی، تحریم‌های بین‌المللی و بی‌ثباتی سیاسی، مانع از بهبود پایدار وضعیت آنان شده است. بررسی این موضوع از منظر تاریخی، اجتماعی و حقوق بشری اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌تواند به درک بهتر نقش سیاست‌های حمایتی در بهبود زندگی یتیمان کشور که آسیب‌پذیرترین قشر جامعه‌اند کمک کند. هدف اصلی این پژوهش، بررسی چالش‌های یتیمان قیام ۲۴ حوت در دوره‌های مختلف تاریخی و چگونگی تعامل نظام‌ها با ایشان و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت آنان است. هرچند منابع تاریخی به قیام ۲۴ حوت و پیامدهای آن پرداخته‌اند؛ اما پژوهش‌های مستقلی که وضعیت یتیمان این قیام را در دوره‌های مختلف تحلیل کنند، محدود اند؛ از این رو، این تحقیق تلاش می‌کند این خلأ پژوهشی را پر کند.

مبحث اول: معنی‌شناسی مفهوم "یتیم"

"یتیم"، یک واژه عربی است و دارای معنی لغوی و اصطلاحی به شرح زیر است:

معنای لغوی یتیم

کلمه "یتیم" در زبان عربی از ریشه "يَتَمُّ يَتَمُّ يَتَمًّا" به معنای تنها شدن، بی‌کس شدن و از دست دادن سرپرست است. این واژه به‌طور خاص به فردی اطلاق می‌شود که پدر خود را از دست داده باشد. در زبان عربی، "یتیم" بیشتر به کودکی گفته می‌شود که پدرش فوت کرده و هنوز به سن بلوغ نرسیده است. یتیم در لغت به هر چیزی که تنها باشد و یا نظایر کمی داشته باشد به کار می‌رود؛ چنان که عرب می‌گوید: "بیت یتیم، بلد یتیم و ذرة یتیمه". (جوهری، ۱۴۰۷: ۵/۲۰۶۴) که منظور از توصیف خانه، شهر و درّگران‌بها به یتیم بودن، همان تنها و کم‌نظیر بودنش می‌باشد.

نزد اهل علم: یتیم از نوع انسان به پدرمرده و از حیوانات به مادرمرده اطلاق می‌شود؛ زیرا کفالت در نوع آدمی متعلق به پدر و در حیوانات به شکل غریزی مربوط به مادر است. (قلعگی و قینی، ۱۹۸۸ م: ۵۱۳)

یتیم در اصطلاح

یتیم نزد فقهای اسلام به کودکی گفته می‌شود که قبل از بلوغ، پدرش را از دست داده باشد. (وزارت اوقاف و شؤون اسلامی - کویت: ۱۴۰۴: ۲۵۴/۴۵) و هرگاه بالغ شود یتیمی‌اش پایان می‌یابد؛ چنان که پیامبر (ص) فرمودند: "لَا يَتَمُّ بَعْدَ احْتِلَامٍ" [سنن أبی داود، حدیث ۴۹۶] (بعد از بلوغ، یتیم‌بودنی در کار نیست). و اطلاق یتیم به دوره بعد از بلوغ - چنان که در قرآن کریم نیز آمده

است - یک اطلاق مجازی و به اعتبار حالت گذشته است؛ از همین‌رو، به پیامبر (ص) یتیم ابوطالب می‌گفتند و در قرآن کریم نیز آمده است: «وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ». [النساء: ۲] (اموال یتیمان را تسلیم ایشان کنید). چنان‌که به اتفاق تمامی اهل علم، منظور، بعد از رسیدن آن به بلوغ و پختگی سنی است.

گفتنی است، عمومیت تعریف بالا کودک زنا را نیز در بر می‌گیرد؛ زیرا در اسلام، عمل زشت زنا مانع انتساب کودک به مردی می‌شود که از آب وی به دنیا آمده است؛ چنان‌که پیامبر (ص) فرمودند: «الْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ». [صحيح البخاری، حدیث ۲۰۵۳] (فرزند متعلق به مادر است و برای زناکار چیزی جز سنگ نیست). پس او نیز در حکم پدرمرده تلقی شده و توصیه‌های اسلام بر شفقت یتیمان و رسیدگی به ایشان وی را نیز شامل می‌شود و این‌که او از نطفه گناه به میان آمده است کدام تقصیر و ملامتی را متوجه او نساخته و مجازات یا تحریمی را بر وی تحمیل نمی‌کند؛ زیرا او نقشی در آن نداشته است.

مبحث دوم: میزان توجه اسلام به یتیمان

اسلام توجه ویژه‌ای به یتیمان دارد و در قرآن کریم و احادیث نبوی توصیه‌های فراوانی درباره رعایت حقوق آنان، محبت، حمایت و کفالت‌شان آمده است که اینک به‌طور نمونه به مواردی از آن‌ها می‌پردازیم:

۱- دلجویی از یتیمان

یتیم که از ضعف ناشی از کودکی رنج می‌برد و در عین حال از سایه رحمت پدر، محروم است روشن است که بس دل‌شکسته و افسرده حال است؛ لذا اسلام که آیین رحمت و حامی مستضعفان است از وی به گرمی تمام، دلجویی کرده و او را مورد نوازش قرار می‌دهد؛ چنان‌که الله منان، پیامبرش را که درد یتیمی را چشیده و ناگواری آن را لمس نمودند، مورد دلجویی قرار می‌دهد. روشن است که ذکر یتیمی پیامبر (ص) در قرآن کریم و حمایت الهی از ایشان، خود به تنهایی، نوعی دلجویی برای یتیمان است تا ایشان خود را در آن، تنها احساس نکرده و از آن، ماتم و اندوه به دل راه ندهند و آن را مایه نکبت و خشم الهی در حق خویش تلقی نکنند. الله متعال می‌فرماید: «الَّذِينَ يَدْعُونَكَ بَتِيمًا فَلَا وَی». [الضحی: ۶] (آیا تو را یتیم نیافت که پناهت داد). لذا، این آیت به مفهوم عام خود دلالت دارد بر این‌که خداوند (ج) حامی و پشتیبان یتیمان است و آن‌ها را تنها به خودشان رها نمی‌کند.

۲- اعزاز و کرامت‌بخشی به یتیمان

یتیم به خاطر ناتوانی شدید و محرومیتش از حامی قوی به نام پدر، بسا مورد حقارت دیگران قرار

گرفته و این امر سبب می شود تا خود نیز در برابر خویش احساس کوچکی و ذلت کند؛ لذا اسلام که دین عدل و رحمت است اجازه نمی دهد این موجود معصوم و بلاکشیده از نظرها افتاده و از رفتار حقارت آمیز دیگران همواره رنج ببرد؛ و نمی گذارد این حس ناعادلانه در نهاد وی جا گرفته و نیز نوع نگاه و رفتار مردم به وی تغییر نیابد؛ از این رو، دیگران را با تأکید تمام به احترام و بزرگداشت وی فراخوانده و هرگونه تحقیر و بی احترامی نسبت به وی را موجب پیگرد و مجازات الهی می داند؛ پس بعید نیست که بینیم او تعالی مسئله را جدی گرفته و حتی پیامبرش را به طور خاص، از هرگونه رفتار خشن و تند با یتیم بر حذر دارد؛ چنان که می فرماید: «فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ». [الضحی: آیه ۹] (با یتیم با تندی و پرخاشگری رفتار مکن!) بدیهی است که این فرمان الهی، در حقیقت غیرمستقیم، توصیه به ما امت است؛ زیرا از پیامبر (ص) که الگوی اخلاق و اسوه رحمت بودند، تصور شده نمی تواند که با یتیمان رفتاری آن چنان از خود نشان دهند تا نیاز به تأکید در این باره برای ایشان باشد؟

از دید اسلام، مسأله رفتار غیرمؤدبانه و بی احترامی به یتیم تا آن جا امری زشت و منفور است که می بینیم کتاب آسمانی ما از مجموع انحرافات مردم عهد جاهلیت، این امر را به عنوان یک عیب بزرگ برجسته ساخته و به رخ ایشان می کشد؛ آنجا که خداوند متعال می فرماید: «كَلَّا بَلْ لَّا تُكْرَمُونَ الْيَتِيمَ». [الفجر: ۱۷] (هرگز چنین نیست؛ بلکه شما یتیم را احترام نمی گذارید). پس بی تردید، این یک هشدار سختی است به افرادی که نسبت به یتیمان بی تفاوتند و آن ها را نادیده می گیرند.

در اسلام مسأله توهین و رفتار تحقیرآمیز با یتیم به حدی جدی گرفته شده است که آغشته بودن به این عیب اخلاقی به عنوان بارزترین نشانه بی دینی و انکار روز آخرت عنوان شده است؛ چنان که الله (ج) می فرماید: «أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ؟ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ». [ماعون: ۲] (آیا آن کسی که روز جزا را تکذیب می کند دیدی؟ او همان کسی است که یتیم را از نزد خود به تندی می راند). پس از منظر قرآن، تعامل بد با یتیمان در شأن انسان بی دین و منکر آخرت بوده و مسلمان که از نعمت ایمان برخوردار است از این اخلاق زشت به شدت دوری می کند.

۳- تقدیر شگفت آور از یتیم نوازی

یتیم نوازی در اسلام، بالاتر از تصور ما مهم و با ارزش تلقی شده و از ما خواسته شده است تا به آن اهمیت فراوان قائل شویم. در این باره آیات و احادیث بسیاری است که به طور فشرده برخی از آن ها را ذیلاً مرور می کنیم:

- الله متعال در آیات فراوانی از قرآن کریم ما را در برابر یتیمان توصیه کرده و از جمله به احسان و نیکی در برابر ایشان دستور می دهد، آن جا که می فرماید: «وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَكُلًّا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا». [النساء: ۳۶] (خدا را بپرستید و هیچ چیزی را شریک او قرار ندهید و به والدین،

نزدیکان و یتیمان نیکی کنید).

نیکی به یتیمان، ارزشی است که امت‌های گذشته نیز در برابر آن مورد تأکید قرار گرفتند و حتی قرآن کریم گواهی می‌دهد که در این باره از جانب خداوند از ایشان پیمان گرفته شده است؛ الله متعال در این باره می‌فرماید: «وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ». [البقره: ۸۳] (و [به یادآور] هنگامی که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خداوند را نپرستید و به والدین، نزدیکان و یتیمان نیکی کنید).

در جای دیگر در قرآن کریم مواجه می‌شویم که او تعالی غمخواری به یتیمان -به‌ویژه تأمین نیازهای غذایی‌شان- را بخشی از صفات مهم نیکوکاران عنوان کرده است؛ چنان که در سورة انسان بعد از بیان آن‌همه پاداش‌ها برای نیکوکاران، از صفت یتیم‌نوازی‌شان یاد کرده می‌فرماید: «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا». [الإنسان: ۸] (و به بینوا، یتیم و اسیر غذا می‌دهند با این که خود به آن غذا علاقه دارند).

از همین رو، در قرآن کریم رسیدن به مقام والای نیکوکاران، منوط به اهدای مال و امکانات به یتیم شده است؛ چنان که الله متعال می‌فرماید: «وَلَكِنَّ الْإِبْرَءَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْعَلَايَكَةِ وَالْكِتَابِ وَالْيَتِيمَ وَأَقَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ». [البقره: ۱۷۷] ([با روکردن به مشرق و مغرب -چنان که یهودیان می‌پندارند- نمی‌توان نیکوکار شد؛ بلکه نیکوکاری [صفت بایسته] کسی است که به خدا و روز آخرت و فرشتگان و کتاب [آسمانی] و پیامبران ایمان آورد و مال [خود] را با وجود علاقه‌اش به آن، به خویشاوندان و یتیمان و بینوایان بدهد).

دلسوزی و شفقت به یتیمان، نزد خداوند به حدی با اهمیت است که نبی (ص) فرمودند: «مَنْ مَسَحَ رَأْسَ يَتِيمٍ لَمْ يَسْخُخْ إِلَّا بِاللَّهِ كَأَنَّ لَهُ كُلَّ شَعْرَةٍ مَرَّتْ عَلَيْهَا يَدُهُ حَسَنَاتٌ». [مسند أحمد، حدیث ۲۲۱۵۳] (هر کس سر یتیمی را تنها برای رضای خداوند نوازش کند به ازای هر مویی که دستش بر آن می‌گذرد برای او حسنه‌ای نوشته می‌شود).

اسلام، نمی‌پذیرد که یتیم، در فضای خانواده احساس غربت کند و یا به عنوان انگشت ششم به وی نگاه شود؛ بلکه می‌کوشد تا یتیم، جایگاه شریف‌ترین و معززترین فرد در خانواده را پیدا کند؛ از همین رو، پیامبر (ص) معیار بهترین و بدترین خانواده را به همین امر منوط ساخته فرمودند: «خَيْرُ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُحْسَنُ إِلَيْهِ، وَشَرُّ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ يُسَاءُ إِلَى يَتِيمٍ». [سنن ابن ماجه، حدیث ۳۶۷۹] (بهترین خانه در میان مسلمان‌ها خانه‌ای است که در آن یتیمی باشد که همواره مورد احسان و نیکی قرار می‌گیرد و بدترین خانه آن است که در آن یتیمی باشد که با وی به زشتی رفتار می‌شود).

علاوه بر آنچه گفته شد، منزلت یتیم‌نوازی در اسلام به حدی است که یک مسلمان با احراز این صفت می‌تواند معیت رسول خدا در بهشت را از آن خود کند؛ چنان‌که نبی (ص) فرمودند: «كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ أَوْ لَعَنَهُ أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ وَأَشَارَ مَالِكٌ بِالسَّبَابَةِ وَالْوُشْطَى». [صحیح مسلم، حدیث ۲۲۸۷] (من و سرپرست یتیم - چه یتیم خودش و یا یتیم دیگری باشد- در بهشت این‌گونه خواهیم بود؛ [راوی] با انگشت سبابه و انگشت وسط خویش اشاره کرد؛ [چنان‌که او از صحابی و صحابی از پیامبر (ص) آن اشاره را حین بیان این حدیث دیده بود].

۴- غمخواری و یژه به مال یتیمان

یکی از مظلومی که همیشه در جوامع بشری بر یتیم تحمیل می‌شده و می‌شود، تعدی و سیطره بر مال او است. کم‌نموده و نیستند کسانی که از ناتوانی یتیم بهره‌کشی کرده و مال، میراث و دارایی‌های وی را با شیوه‌ها و حیل‌های گوناگون می‌خورند و به غارت می‌برند. لذا، اسلام، تدابیر کافی در حفاظت مال یتیم روی دست گرفته و علاوه‌تاً به جفاکنندگان به مال یتیم، عذاب‌های سخت الهی را هشدار داده است. پس نیکو است که در این جا برخی از تأکیدات قرآنی در خصوص حفاظت مال یتیم را ذیلاً مرور کنیم:

یکی از آن موارد از دید قرآن این است که یتیم مادامی که به لحاظ سن، به پختگی نرسیده است، نباید مال و ثروت وی را بدو واگذار کرد؛ چرا که آن را حیف و میل خواهد کرد؛ لذا در اسلام فیصله بر این است که مال و ثروت وی تا بزرگ شدن رسیدنش به سن رشد به دست فرد امینی سپرده شود و همین که یتیم بزرگ و در یک آزمون، ثابت شد که الآن توان حفاظت مالش را یافته است، در آن زمان است که باید بدون درنگ، مال و دارایی وی را به او تسلیم کرد. در این باره الله متعال می‌فرماید: «وَاتَّبِعُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ». [النساء: ۶] (یتیمان را بیازمایید تا زمانی که به سن ازدواج برسند؛ پس اگر در آن‌ها رشد کافی یافید، اموالشان را به آنان بازگردانید). روشن است که دستور الهی به بررسی رشد عقلی یتیمان پیش از واگذاری اموال به آن‌ها به خاطر حفاظت مال آن‌ها و جلوگیری از ضایع شدن آنست.

- دستور دیگر قرآنی در این زمینه این است که هرگونه تصرف به مال یتیم - جز آنچه به نفع او است- در این کتاب آسمانی ممنوع بیان شده و خداوند عزوجل، ما بندگان را به شدت از آن بر حذر داشته است؛ چنان که می‌فرماید: «وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ». [الإسراء: ۳۴] (به اموال یتیم نزدیک نشوید؛ مگر به روشی که به بهترین شکل به نفع او باشد تا زمانی که به رشد کافی برسد).

طوری که می‌بینیم، تعبیر به «لَا تَقْرَبُوا» (نزدیک نشوید)، سطح بلند هشدار و جدیت پیام الهی در

دست‌درازی به مال یتیم را می‌رساند.

در سیره پیامبر (ص) می‌خوانیم که صحابه کرام در برخی موارد به خاطر یک مصلحت و ضرورت مشخص، مال یتیم را با مال خود یک جا می‌کردند؛ مثل مشارکت در غذا و برخی امور دیگر؛ اما هنگامی که هشدارهای قرآنی در قبال مال یتیم را شنیدند از ترس الهی مال یتیم را به تمامی از مال خود جدا کردند و این امر سبب شد که خود نیز به حرج افتند و به زیان یتیمان نیز تمام شود؛ همین بود که الله متعال نازل فرمود: «وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَغْنَتْكُمْ عَنْ اللَّهِ عَزِيزٌ حَكِيمٌ». [البقرة: ۲۲۰] (و از تو درباره یتیمان می‌پرسند؛ بگو: اصلاح [کار] آنان بهتر است و اگر [امورتان را] با آنان بیامیزید، پس برادران شما هستند و خداوند مفسد را از مصلح بازمی‌شناسد و اگر خدا می‌خواست، شما را در سختی می‌افکند، بی‌گمان خداوند شکست‌ناپذیر و حکیم است). بدین گونه، این قید را بر داشت و هم‌زمان هشدار داد که اگر کسی از این مشارکت، در پی سوءاستفاده از مال یتیم باشد، بی‌شک، او زیر نظر خداوند است و به محاسبه جدی او روبرو خواهد شد.

- مورد دیگر از دستورات قرآنی، جلوگیری از کارهای ظالمانه شماری از اولیای یتیمان حین نزول قرآن است؛ چنان که بسیاری از آن‌ها از اعطای میراث یتیم، امتناع می‌کردند و اگر هم می‌دادند مال غیر مرغوب و ناقص را در سهم او قرار می‌دادند و یا هرگاه با یتیم، شریک‌مال بودند از این مشارکت سوءاستفاده کرده و در ضمن مال خود، مال او را نیز به نفع خود به کار می‌گرفتند، در بحبوحه چنین مظلومیتی که یتیم در آن قرار داشت، الله متعال به دفاع از حق یتیم فرمود: «وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَيْبَ بِالطَّلِبِ وَلَا تَكْلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ خُوبًا كَبِيرًا». [النساء: ۲] (اموال یتیمان را به آنان بازگردانید و اموال پاک و خوب آنان را به ناحق با اموال بد خود عوض نکنید و اموال آنان را با اموال خود در نیامیخته و نخورید، زیرا این گناهی بزرگ است). بدین گونه، در آیت فوق بر لزوم بازگرداندن اموال یتیمان و پرهیز از هرگونه تصرف ناعادلانه در دارایی آن‌ها تأکید صورت گرفت.

- قرآن مجید سطح هشدار در دست‌درازی و خوردن مال یتیم را تا آن جا بالا می‌برد که از مال وی که به ناحق خورده می‌شود تعبیر با آتشی کرده است که وارد شکم ساخته می‌شود؛ چنان که الله متعال می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ سَعِيرًا». [النساء: ۱۰] (بی‌گمان کسانی که اموال یتیمان را به ستم می‌خورند، جز این نیست که در شکم خود آتش فرو می‌برند و به زودی در آتش فروزان درآیند). لذا، مال یتیم که به هر شیوه ناعادلانه خورده شود در فردای قیامت به آتش مبدل شده و اندرون ستمگران را می‌سوزاند.

بدین گونه، با مروری فشرده به آیات فوق دربارهٔ یتیمان، دریافتیم که اسلام، بالاتر از هر آیین و تمدن دیگری، یتیم را مورد توجه قرار داده و در پی تأمین تمامی نیازها و جبران شکستگی‌ها و ارتقا و رشد وی در جامعهٔ اسلامی است.

مبحث سوم: مشکلات و چالش‌های یتیمان ۲۴ حوت در مراحل بعدی

بی‌تردید، انقلاب خروشان ۲۴ حوت ملتِ مرد خیز هرات که به بهای خون هزاران شهید رقم خورد یتیمان فراوانی را از خود به ارث گذاشت و مسئولیت سنگین کفالت و رسیدگی درست و به‌موقع به این یتیمان را بر دوش نظام‌های حاکم بعدی گذاشت و عظمت آن انقلاب که چون نگینی در حلقه مبارزات ملت مسلمان هرات در جهت سرنگونی رژیم کودتایی ۷ ثور و رسیدن به آزادی می‌درخشد از ما می‌طلبد تا مروری بر نحوهٔ تعامل جهت‌های قدرت و نظام‌های حاکم در برابر این نسل داشته و در این یادواره به توضیح آن پردازیم. لذا جهت دستیابی به معلوماتی دقیق‌تر به وضعیت یتیمان آن انقلاب در مراحل بعدی، ناچاریم ادوار بعد از آن انقلاب را در چند مرحله به صورت زیر دسته‌بندی نموده و مورد بحث قرار دهیم:

۱- وضعیت یتیمان، قبل از پیروزی جهاد چهارده‌ساله

در این مرحله، می‌توان سرنوشت یتیمان را در دو جغرافیا (داخل کشور و دیار هجرت) به صورت جداگانه بررسی کرد. روشن است که جمع انبوهی از یتیمان ۲۴ حوت رهسپار دیار هجرت - و عمدتاً در ایران- شدند و بیشتر آنان که توان مهاجرت نداشتند در کشور باقی ماندند. دستهٔ دوم که تحت حاکمیت نظام کمونیستی زندگی می‌کردند پیدا است که باید حال و وضعی ناگوار داشته باشند؟ زیرا نظام کودتایی، هرگاه سایهٔ رحمت پدر بر سر ایشان را تحمل نکرد و آنان را از آغوش گرم پدر برای همیشه محروم ساخت دیگر چه توقعی می‌توان از آن داشت؟ بناءً، در این مرحله که شعله‌های جنگ و بی‌ثباتی در کشور زبانه می‌کشید اغلب این طبقهٔ مظلوم و بلارسیده، با فقر، وحشت و فرار از جایی به جای دیگر، دست‌وپنجه نرم کرده و از ابتدایی‌ترین حقوق انسانی خویش محروم بودند؛ نه نانی برای خوردن داشتند و نه سرپناهی ثابت برای زیستن؛ از نعمت سواد محروم و زندگی را با خاری و محرومیت سپری می‌کردند (آنتونیو، ۲۰۰ م: ۴۵).

یتیمان ۲۴ حوت در این برهه از زمان، از جانب نهادهای بین‌المللی نیز به دلیل وجود جنگ و بی‌ثباتی در کشور، مورد حمایت قرار نگرفتند (حقوق بشر، سازمان، ۱۹۹۱، ۱۲).

نظام کمونیستی نه تنها هیچ‌گونه چاره‌اندیشی برای این طبقهٔ مستضعف از خود نشان نداد؛ بلکه همواره با رعب و وحشت ناشی از استبداد، ظلم و طغیانی که از خود بروز می‌داد، روح لطیف این اطفال معصوم را می‌آزرد و دل‌های نرم ایشان را می‌خراشید و از شدت دشمنی که با انقلاب ۲۴

حوت و مجریان جان‌فدای آن داشت به طرف این طبقه به دیده حقد و کینه می‌دید و حتی برخی از سردمداران رژیم همواره با سخنان نیش‌دارشان که «چه بسا در فردای نه‌چندان دور، اینان به جای پدران قرار گرفته و سد راه مان خواهند شد»، غیرمستقیم آنان را تهدید کرده و امنیت روانی را از ایشان سلب می‌ساختند. رژیم سفاک به این بسنده نکرد؛ بلکه یکی از سیاست‌هایش را آموزش و جذب کودکان یتیم به عنوان نیروی جنگی نیز قرار داده بود؛ لذا جمعی از این کودکان را عمدتاً در مراکز شبانه‌روزی دولتی موسوم به "پرورشگاه‌های انقلابی" نگهداری می‌کردند، جایی که آموزش‌های نظامی و ایدئولوژیک به آنان داده می‌شد و از آن‌ها به حیث هیزم جنگ بهره‌کشی صورت می‌گرفت (جوستووتزی، ۲۰۰۰ م: ۴۵).

بخش دیگر یتیمان ۲۴ حوت که بعد از سرکوبی آن انقلاب، رهسپار دیار هجرت شده و عمدتاً در کشور همسایه (ایران) مسکن‌گزین شدند هرچند با هجرت شان از زیر یوغ نظام کمونیستی نجات‌یافته بودند؛ اما این بدان معنی نبود که به آسودگی کامل دست‌یافته و مشکلات برای همیشه از ایشان رخت بر بسته باشد؛ چه این که زندگی در آوارگی و بی‌خانمانی قطعاً با مشکلات و چالش‌های فراوانی روبرو است؛ به‌ویژه برای آوارگانی که نزد کشور متبوع شان، هیچ ارزشی نداشته و از هیچ جانی نیز به گونهٔ صادقانه موردحمایت قرار نگرفته باشند. امروز بیش از هر زمانی دیگر نمایان شده است که حکومت‌ها در همسایگی افغانستان در قبال آوارگان افغان، آن‌گونه که حق پناه‌جو و تقاضای اسلام و عرف بین‌الملل هست، چندان دست‌ترحمی بر سر ایشان نکشیده و بسا از ایشان به عنوان یک ابزار اقتصادی و سیاسی بهره‌کشی کرده و می‌کنند. از این‌رو، روشن است، یتیمان ۲۴ حوت که قشری آسیب‌پذیرتر از سایر آوارگان بودند بیشتر با محرومیت‌ها و چالش‌ها روبرو باشند و نتوانند در آن فضای به ظاهر امن و در آن دیار آبادتر، به حقوق حقّه شان دست‌یافته و مسیر علم، هنر، رشد و ترقی را برای دستیابی به آینده بهتر طی کنند. کما این که بسیاری از یتیمان افغان که به ایران پناه بردند، به دلیل نداشتن مدارک هویتی معتبر، از حقوق اولیه نیز محروم بودند. دولت ایران سیاست‌های سخت‌گیرانه‌ای در قبال مهاجران افغان داشت و این امر باعث شد که بسیاری از این کودکان نتوانند شناسنامه یا اقامت قانونی دریافت کنند و در نتیجه از تحصیل، خدمات بهداشتی و سایر حمایت‌های دولتی محروم قرار بگیرند (مون‌سوتی، ۲۰۰۵: ۵۷).

علاوთاً، یتیمان ۲۴ حوت در دیار هجرت از جانب سازمان ملل و یا کدام ارگان دیگر بین‌المللی نیز موردحمایت چندان‌ی قرار نگرفتند؛ مگر کمک‌های اندکی که به‌ندرت برای عموم آوارگان اعطا می‌شد و آن‌هم به خاطر نبود اداره و منجمنت درست، به این طبقه کمتر می‌رسید و هیچ جهت

مشخص دیگری هم نبود که آن‌ها را مورد حمایت ویژه و لازم قرار دهد و از جمله: زمینه‌های تعلیم و تربیت آن‌ها را به صورت معیاری در ایران یا بیرون از افغانستان فراهم کند؛ از این‌رو، این طبقه مظلوم، حتی در تأمین نیازهای اولیه‌شان که همانا لقمه نانی و داشتن سرپناهی باشد هم دست نیافتند و چون پالیسی و تعامل حاکمان چنین بود پس بعید نبود که ملت هم؛ اگرچه در مقام انصار قرار گرفته بود و می‌بایست از عملکرد یاران انصاری پیامبر (ص) در تعامل با مهاجران صحابه الگو می‌گرفت؛ اما این کودکان آن‌گونه که باید، از ایشان تعاملی مبتنی بر اعزاز و اکرام ندیدند و حتی از جانب عده‌ای، با رفتاری تحقیرآمیز نیز روبرو می‌شدند؛ چیزی که به حیث یک واقعیت تلخ، اغلب آوارگان افغان نیز بدان روبرو بودند و از آن، خاطره‌های تلخ در ذهن و ضمیر دارند؛ پس بعید نیست که اغلب یتیمان ۲۴ حوت که از خانواده‌های فقیر بودند، جهت تأمین نیازهای اولیه زندگی‌شان به کارهای شاقه رو آورده و در شهرهای مختلف آن کشور در پی لقمه نانی سرگردان باشند. در این مرحله، تنها عده کمی از آن یتیمان که از خانواده‌های با نفوذ و توانمند بودند توانستند راه علم و دانش را در پیش گیرند و شمار اندکی هم توانستند به اروپا و جاهای دیگر به خاطر رسیدن به رفاه بیشتر یا تحصیل علم انتقال یابند.

گفتنی است، در دوره هجرت ۱۴ ساله، جریان‌های مختلف جهادی هم نتوانستند رسیدگی چشمگیری به یتیمان ۲۴ حوت داشته باشند؛ و تنها در حد اندک و آن‌هم در برخی شهرهایی که آوارگان بیشتری را در خود جای داده بود گاه برای برخی از ایشان کمک‌هایی توزیع می‌کردند و نیز دارالایتام‌ها و آموزشگاه‌هایی برای یتیمان تأسیس نمودند که آن‌هم با کمبود امکانات و فقدان سیستم معیاری معیشتی و پرورشی مواجه بود. در این مرحله، تنها اولویتی که اذهان همه را به خود مشغول ساخته بود جهاد و آزادی کشور بود؛ لذا، سرنوشت آن یتیمان، تحت الشعاع این امر قرار گرفته بود و حتی شماری از یتیمان ۲۴ حوت با این‌که هنوز به پختگی سنی نرسیده بودند به خاطر نیاز جنگی و یا حرص زیاد به جهاد، به صفوف مقدم نبرد توجیه می‌شدند؛ امری که به دلیل خامی سن و نداشتن تجربه جنگی، از آنان قربانی بیشتر می‌گرفت و یا صدمات روانی سختی را بر ایشان تحمیل می‌کرد (ادواردز، ۲۰۰۲ م: ۴۵).

۲- وضعیت یتیمان در دوره حکومت مجاهدین (۱۳۷۱ تا ۱۳۷۵)

هرچند رهبران جهادی قبل از پیروزی جهاد همواره سخن از حمایت ویژه از یتیمان به‌جامانده از جهاد- در صورت پیروزی و دست یافتن به حکومت- بر زبان می‌راندند و این را از آرزوهای مهم شان عنوان می‌کردند؛ اما بعد از دستیابی به حکومت به دلیل محدودیت‌های منابع و از دیگر سو،

شروع جنگ‌های داخلی و بی‌ثباتی سیاسی نتوانستند ساختارهای دولتی منسجم و کارآمدی برای حمایت از یتیمان به پا کنند. لذا، به دلیل اختلافات تنظیمی و نبود یک حکومت مرکزی، ارائه خدمات به یتیمان با چالش‌های جدی مواجه بود و حمایت از این کودکان عمدتاً بر عهده خانواده‌ها، جوامع محلی و تا حدی هم سازمان‌های غیردولتی داخلی و بین‌المللی بود و این نهادها نیز به دلیل محدودیت منابع و مشکلات امنیتی، قادر به ارائه خدمات مؤثر به تمامی یتیمان نبودند. بناءً، یتیمان در این دوره با مشکلات متعددی، از جمله نداشتن سرپناه مناسب، کمبود دسترسی به آموزش، خدمات بهداشتی و تغذیه مناسب مواجه بودند. همچنین، این کودکان به دلیل نبود نظارت کافی و ساختارهای حمایتی به خطر بهره‌کشی و سوءاستفاده از جانب باندهای مافیایی مواجه بودند. در مجموع، وضعیت یتیمان در دوره حکومت مجاهدین خوب نبود و نیاز به حمایت‌های گسترده‌تر و مؤثرتری داشت که به دلیل شرایط آن زمان، فراهم نشد (کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، ۱۹۹۶ م: ۲۳).

۳- وضعیت یتیمان در دوره حاکمیت قبلی امارت اسلامی

در این دور، رسیدگی به یتیمان تحت ریاستی به نام «ریاست عمومی کار و تأمینات اجتماعی» در چوکات وزارت کار و امور اجتماعی آغاز یافت و تلاش‌های هم‌صورت گرفت و خدماتی نیز انجام پذیرفت؛ اما روشن است، این دوره که وارث دو دهه جنگ و ویرانی، محرومیت، آوارگی و از جمله وارث جمع انبوه یتیمان- بود، کار برای رسیدگی و نجات یتیمان از بی‌چارگی و تأمین نیازهای معیشتی، بهداشتی و تعلیمی آنان کار آسانی نبود؛ به‌ویژه با وجود آن سطح بلند از بحران شدید اقتصادی که آثار ویرانگر دو دهه جنگ و اشغال روس‌ها و تحریم‌های جهانی، به بار آورده بود؛ هرچند این امر از آرزوهای دیرینه حاکمیت به شمار می‌رفت و همواره زمزمه آن را بر زبان داشت؛ لذا در آن دوره نیز، حمایت از یتیمان، بیشتر بر عهده خانواده‌ها، جوامع محلی و اندکی هم سازمان‌های غیردولتی بود و زمینه‌ها برای دستیابی یتیمان به امکانات مختلف معیشتی و بهبود زندگی فراهم نشد.

۴- وضعیت یتیمان در دور جمهوریت

هرچند یتیمان ۲۴ حوت به دلیل آن که تا این زمان به سن رشد رسیده بودند از موضوع این بحث خارج محسوب می‌شوند؛ اما از آن جا که تداوم جنگ از ۲۴ حوت تا این مرحله، به صورت روزانه قربانی داشت و هر گز از کثرت آن‌ها کاسته نشد لذا بی‌جهت نیست که مرور کوتاهی به سرنوشت یتیمان به‌طور عام در این مرحله و در مرحله فعلی نیز داشته باشیم.

مرحله طولانی بیست ساله جمهوریت با وجود آن که کمک‌های جهانی به افغانستان به صورت سیل آسا سرازیر شد و نهادهای حکومتی و غیردولتی برای رسیدگی به یتیمان شکل گرفت و هزینه‌های هنگفتی هم هزینه شد و به‌ویژه زمینه‌های آموزش بیشتر از هر زمانی برای یتیمان فراهم شد؛ اما به دلیل فساد اداری و کشمکش‌های سیاسی و شکل‌گیری جزایر قدرت و مشکلات گوناگون دیگر، باز هم یتیمان این دیار آن‌گونه که باید به حقوق حق‌شان دست نیافتند و نیازهای زندگی به فراخور حال‌شان بدیشان تأمین نشد و زمینه‌های لازم برای رشد و شکوفایی ایشان فراهم نگشت و کمک‌ها در این زمینه بسا حیف و میل شد و یا به مستحقان واقعی آن نرسید و این دورهم نتوانست، کشتی شکسته جامعه متکثر یتیم در این کشور بلاکشیده را به ساحل نجات برساند.

۵- وضعیت یتیمان در مرحله کنونی امارت اسلامی

امارت اسلامی در این دور، به آسانی قدرت را در اختیار نگرفت و با حریفی عادی مبارزه نکرد؛ روشن است که پایان دادن به اشغال نظامی و جمع کردن بساط حکومت تحت الحمايه ابرقدرت جهانی با موجی از خون، ممکن شده می‌توانست؛ امری که صدها هزار یتیم و بیوه را به جا گذاشت و مسئولیت سنگینی را بر دوش این نظام قرار داد. از همین‌رو، از روز اول پیروزی، بزرگان امارت بر رسیدگی به یتیمان تأکید داشتند و آن را در سر لوحه اهداف شان اعلان کردند؛ به‌ویژه در حق یتیمانی که پدران شان در مسیر پیروزی امارت اسلامی ژوئن‌های شان را فدا کرده بودند که به ده‌ها و -شاید صدها- هزار می‌رسیدند؛ چنان که به تاریخ ۱۹ رمضان ۱۴۴۴ ق در سی‌امین نشست کابینه امارت اسلامی، طرحی از سوی وزارت شهداء و معلولین برای ارائه کمک‌های نقدی ماهانه به معلولان، بیوه‌ها و یتیمان تأیید شد (رادیو تلویزیون افغانستان، ۲۰۲۵).

همچنین، وزارت شهداء و معلولین اعلام نمود که تاکنون ۶۳۸۹۵۶ معلول، بیوه و یتیم به ثبت رسیده‌اند و حدود ۱۲ هزار بیوه و یتیم و ۷۵۰۰ معلول که غیر مستحق شناسایی شده‌اند از سیستم حذف شده‌اند. این وزارت در سال گذشته ۹ و نیم میلیارد افغانی و در سال جاری تاکنون ۵ میلیارد افغانی از بودجه‌اش را مصرف نموده است (طلوع نیوز، سه‌شنبه ۱۹ دلو ۱۴۰۳)؛ که طبعاً بخش مهم آن به فامیل‌های شهداء و معلولین مربوط می‌شود.

نتیجه

نتیجه‌گیری مقاله درباره مشکلات و چالش‌های یتیمان ۲۴ حوت در مراحل مختلف تاریخ افغانستان -آن‌هم بعد از تبیین جایگاه والای یتیم در اسلام- به وضوح نشان می‌دهد که این قشر آسیب‌پذیر از همان ابتدای وقوع انقلاب، با مشکلات جدی روبرو بوده‌اند. این مشکلات از دوران سلطه نظام کمونیستی آغاز شده و تا دوره‌های مختلف حکومت‌ها ادامه یافته است. به‌طور کلی،

یتیمان ۲۴ حوت در طول تاریخ افغانستان، همواره با فقدان حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی روبرو بوده‌اند. چنان‌که در مرحله اول، پس از انقلاب ۲۴ حوت، یتیمان داخل کشور و یتیمان دیار هجرت با بحران‌هایی چون فقر، بی‌خانمانی، محرومیت از تحصیل و خشونت روبرو بودند. به‌خصوص در خارج از کشور، در ایران و دیگر کشورهای همسایه، از حمایت کافی برخوردار نشدند و بسیاری از آن‌ها به دلیل نبود مدارک هویتی، از خدمات اولیه محروم ماندند. بعد از پیروزی جهاد ۱۴ ساله نیز از جانب حکومت‌ها حتی حکومت دو دهه جمهوری با آن‌همه امکانات و سازوبرگش مورد حمایت‌های چشمگیری قرار نگرفتند که این امر در دور جمهوری بیشتر ناشی از فساد اداری و هرج‌ومرج در سیاست داخلی و نبود تعهد لازم بود و در ادوار قبل از آن عمدتاً به خاطر عدم ثبات سیاسی، مشکلات اقتصادی، تحریم‌های جهانی و نبود ساختارهای حمایتی مؤثر در این زمینه بود. اخیراً با روی کار آمدن امارت اسلامی در دوره کنونی، به نظر می‌رسد که توجه بیشتری به یتیمان مبذول شده است؛ هرچند که در این دوران نیز مشکلات اقتصادی و تحریم‌های جهانی ممکن است تأثیرات منفی بر روند بهبود وضعیت یتیمان داشته باشد؛ ولی اقدامات صورت گرفته نشان‌دهنده آغاز یک فرآیند جهت رسیدگی به این بحران اجتماعی است. در مجموع، نتیجه‌گیری کلی مقاله این است که یتیمان به‌ویژه یتیمان ۲۴ حوت - به عنوان یک نسل آسیب‌پذیر و مظلوم، از ابتدای انقلاب تاکنون با چالش‌های زیادی روبرو بوده‌اند و دولت‌های قبلی که بر سر کار آمدند، نتوانستند به شکل کافی و مؤثر به نیازهای آنان رسیدگی کنند.

پیشنهاد

هرچند در حال حاضر، تلاش‌های جدی در سطح رهبری امارت اسلامی برای خدمت‌رسانی بیشتر به فرزندان یتیم این سرزمین در جریان است، اما تعداد زیاد یتیمان و محرومیت‌های متعدد این قشر که با آن‌ها دست‌وپنجه نرم می‌کنند و بهره‌کشی‌هایی که از آن‌ها در داخل و خارج کشور به عنوان نیروی کار انجام می‌شود و همچنین تأثیری که این نسل قطعاً بر سرنوشت آینده کشور خواهد داشت، ایجاب می‌کند که بزرگان امارت اسلامی به منظور پوشش‌دهی به تمامی پسران و دختران یتیم و تأمین نیازهای زندگی آن‌ها - به‌ویژه در زمینه تعلیم و تربیت - برنامه‌ریزی دقیق‌تری انجام داده و این مسئله را در اولویت‌های اصلی خود قرار دهند. لازم است با ارائه برنامه‌های جامع، تخصیص بودجه بیشتر از منابع داخلی و تسهیل شرایط جذب کمک‌های سازمان‌های بین‌المللی فعال در این حوزه، این نسل محروم را در اسرع وقت و به صورت مؤثر بازبازی کرده و مسیر رشد و پیشرفت آن‌ها را به سوی آینده‌ای بهتر هموار سازند.

منابع

- ابن حنبل، أحمد. (۱۴۲۱ هـ- ۲۰۰۱ م). مسند الإمام أحمد بن حنبل. تحقیق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد، وآخرون. بی جا: مؤسسة الرسالة. چاپ اول.
- ابن ماجه، محمد بن یزید القزوينی. (ب ت). سنن ابن ماجه. تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي. بی جا: دار إحياء الكتب العربية - فيصل عيسى البابي الحلبي.
- ادواردز، دیوید بی. (۲۰۰۲ م). پیش از طالبان: شجره‌نامه‌های جهاد افغانستان. کالیفرنیا: انتشارات دانشگاه کالیفرنیا.
- بخاری، محمد بن إسماعیل. (۱۴۲۲ هـ). الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه = صحيح البخاري. تحقیق: محمد زهير بن ناصر الناصر. بی جا: دار طوق النجاة. چاپ اول.
- جوستووتزی، آتونیو (۲۰۰۰ م). جنگ، سیاست و جامعه در افغانستان: ۱۹۹۲-۱۹۷۸. واشنگتن دی سی: انتشارات دانشگاه جرج تاون.
- جوهری، إسماعیل بن حماد. (۱۹۸۷ م). الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية. تحقیق: أحمد عبد الغفور عطار. بیروت: دار العلم للملايين. چاپ چهارم.
- حقوق بشر، سازمان. (۱۹۹۱). افغانستان، بحران فراموش شده، گزارش HRW: سازمان حقوق بشر. <https://www.hrw.org/report/1991/afghanistan-forgotten-crisis>
- رادیو تلویزیون افغانستان. (۲۰۲۵، ۱۱ فبروری). تأیید طرح کمک ماهانه به معلولان، بیوه ها و یتیمان از سوی کابینه امارت اسلامی، بازیابی شده در ۱۴ فبروری ۲۰۲۵ از <https://rta.af/fa/article349-2>
- قلعگی وقنبی، محمد رواس و حامد. (۱۹۸۸ م). معجم لغة الفقهاء. بیروت: دار النفائس للطباعة والنشر والتوزيع، چاپ دوم.
- کیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان (۱۹۹۶ م). حمایت از پناهندگان و مهاجرت مختلط: چالش پناهندگان افغان در ایران و پاکستان. ژنو: کیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان.
- مون‌سوقی، الساندرو (۲۰۰۵ م). جنگ و مهاجرت: شبکه‌های اجتماعی و راهبردهای اقتصادی هزاره‌های افغانستان. لندن: راتلج.
- نیسایوری، مسلم بن حجاج. (ب ت). المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم. تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي. بیروت: دار إحياء التراث العربي.
- وزارت أوقاف و شؤون إسلامي- کویت. (از تاریخ ۱۴۰۴ تا ۱۴۲۷ هـ). الموسوعة الفقهية الكويتية. کویت: دارالسلasil.

Title: A Review of the Status of Orphans in Islam and an Examination of the Challenges Faced by the Orphans Following the 24th Hoot Uprising

Associate Professor Zia Ahmad Fazeli
Faculty of Sharia, Herat University

Abstract

This article provides an exploration of the Islamic perspective on orphans and investigates the challenges they have encountered as a result of the ۲۴th Hoot uprising in Herat. The revolution aimed to dismantle the ۷th Saur coup regime and liberate the nation from communist dominance, resulting in a significant number of orphans. The study examines the conditions faced by these orphans during various historical periods, including the ۱۴-year Jihad, the Mujahideen government, the previous Islamic Emirate, the Republic era, and the current situation under the Islamic Emirate. In the initial phase, orphans within Afghanistan and those in refugee countries such as Iran faced severe issues including poverty, displacement, and homelessness. These challenges persisted during the Mujahideen era due to ongoing poverty and instability. Although there was a strong commitment to support orphans under the previous Islamic Emirate, economic crises and international sanctions severely limited comprehensive care. During the Republic era, despite having ample financial resources, administrative corruption, political strife, and a lack of determination hindered adequate assistance to this vulnerable demographic. Currently, under the Islamic Emirate, significant efforts are being made by the Ministry of Martyrs and Disabled to support orphans; however, ongoing economic crises, political pressures, and international sanctions complicate fulfilling their needs fully. This situation underscores the necessity for more focused attention and detailed planning. This article evaluates the status of orphans based on historical sources and international reports while analyzing their economic, psychological, and social challenges.

Keywords: 24th Hoot, coup regime, challenge, orphan.



نگاهی گذرا به آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ بعد از به قدرت رسیدن مجاهدین وقت

پوهندوی عبدالعزیز نعمانی

استاد پوهنځی شرعیات و علوم اسلامی پوهنتون هرات

Mob: 0799861962

Email: abdulaziz.nomani2017@gmail.com

چکیده

قیام خودجوش و کفرشکن ملت قهرمان هرات در ۲۴ حوت (۱۳۵۷) بزرگ‌ترین الگوی قیام‌های خونین فدائیان ملت افغانستان به شمار می‌رود که در بیداری و انسجام مردم سلحشور و مبارز افغانستان در برابر نظام کمونیستی و تجاوز وحشیانه روس نقش حیاتی را ایفا نموده است. در این قیام بی‌نظیر و حماسه‌آفرین، تمام اقشار ملت غیور هرات؛ اعم از علما، مشایخ، استادان، دهقانان، مرد و زن، پیر و جوان، به خاطر اعلای کلمه الله و تحقق آرمان‌های مقدس شکستن یوغ استعمار، دفاع از اساسات و ارزش‌های دینی، فرهنگی، تمامیت‌ارضی، استقلال حاکمیت و دفع تهاجمات اجنبی، تحکیم نظام اسلامی و تأمین عدالت اجتماعی، تحت رهبری علما و خبرگان اندیشه اسلامی صورت گرفت. از آنجایی که چهل و هفتمین دور یادبود خاطره شهدای ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در شرف دایر شدن است از بنده خواسته شد تا سطوری را به هدف بررسی تحقق آرمان‌های که به خاطر آن تعداد بس زیادی از هموطنان مخلص و مجاهد ژوئن‌های شیرین شان را در برابر نظام کمونیستی فدا نمودند به رشته تحریر در آورم که لزوماً این تحریر به روش تحلیلی توصیفی و بهره‌گیری از مجلات و روزنامه‌های معتبر تهیه گردیده است. در نتیجه بعد از شکست اشغال گران روسی و فروپاشی نظام کمونیستی، نسبت شدت اختلاف احزاب سیاسی مجاهدین و فقدان زعامت و رهبری واحد اسلامی، نه این که در سطح افغانستان آرمان‌های شهدا تحقق نیافت، بلکه مدیریت حقیقی جریان‌ها و روند‌های سیاسی، عملاً بدست دشمنان خارجی قرار گرفت و در نهایت در قالب ولاء با کفار پیمان‌های استخباراتی و نظامی بسته شد و اساسات آرمان‌های بزرگ شهدای اقامه نظام اسلامی و استقلال حقیقی کشور یکی پی دیگر مورد تعامل و فراموشی قرار گرفت.

واژه‌گان کلیدی: آرمان، ۲۴ حوت، شهدا، قیام، مجاهدین.

مقدمه

قیام خدا خواهانه رادمردان مخلص و با شهامت ۲۴ حوت در هرات به عنوان بزرگ‌ترین قیام و نماد تاریخی و الگوی ایستادگی در برابر دشمنان دین و وطن از شهرت جهانی برخوردار است. این قیام که سرآغاز قیام‌های متوالی عموم ملت مؤمن و مجاهد افغانستان پنداشته می‌شود، ملت قهرمان هرات با حمل پرچم‌های مزین به کلمه توحید و سردادن نعره‌های کفر شکن (الله اکبر) در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مراکز دفاعی، محابس و دفاتر نظام خون‌آشام کمونیستی را در هم شکست و تعدادی زیادی از کمونیستان دهری را راهی جهنم نمود و قربانی‌های بی‌ظیری هزاران تنی را در پی داشت. بدون شک این قیام قهرمانانه و خدا خواهانه اهداف بس مقدس والای را دنبال می‌نمود که ارزش حقیقی آن بزرگ‌تر از این قربانی‌ها بود که می‌بایست بعد از پیروزی مجاهدین و با به دست گرفتن زمام امور اهداف این قیام همگانی ملت مسلمان تحقق می‌یافت و به بهره می‌نشست، ولی متأسفانه بسیاری از این اهداف در نتیجه عدم استقرار نظام اسلامی و باثبات، به گونه ناقص و یا که اصلاً تحقق نیافت، بلکه مورد معامله قرار گرفت. از آنجایی که چهل و ششمین دور یادبود از خاطره‌های شهدای این معرکه بزرگ (۲۴ حوت ۱۳۵۷) در شرف دایر شدن است و از بنده خواسته شده تا سطور مختصری را به منظور چگونگی تحقق آرمان‌های شهدای انقلاب اسلامی بعد از پیروزی و به قدرت رسیدن مجاهدان به رشته تحریر در آورم که ما لزوماً بعد از بیان مفاهیم اساسی عنوان، به خاطر درک بهتر میزان تحقق این آرمان‌ها ابتدا مروری بر اهداف این قیام خودجوش مردم مظلوم این سرزمین داشته باشیم و سپس به نمونه‌های انحراف و جفا به این آرمان‌ها بپردازیم.

تعریف مفاهیم

آرمان در لغت به معنای: آرزو، امید، حسرت و اندوه آمده است (معین: ۵۱) واژه قیام برگرفته شده از کلمه (قام) در لغت به معنای: ایستادن، برخاستن و ایستادگی و حرکت جهت انجام کاری آمده است. (عبدالنبی: ۶۶۵) و در اصطلاح سیاسی: قیام به نوع از حرکت‌های اجتماعی و گروهی مسلحانه اطلاق می‌شود که به منظور تغییر وضعیت موجود و تحقق آرمان‌های مشخص سازمان‌دهی می‌شود.

قیام (۲۴ حوت) عبارت از حرکت اجتماعی و شورش ملت آزاده و مجاهد هرات است که به رهبری علما، مشایخ و دانشمندان مبارز اسلامی و همکاری عموم این ملت غیور در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ جهت مقابله و نابودی استبداد نظام کمونیستی و اقامه نظام اسلامی عملاً وارد عرصه پیکار نظامی شدند. فرهنگ، ۱۳۷۴: ۲/۶۰۶).

شهداء جمع شهید صیغه مبالغه از ریشه «شَهِدَ» به معنای شاهد و حاضر بودن و گواهی دادن است (رازی، ۱۴۲۰: ۱۶۹).

و در اصطلاح: شهید کسی است که او را کفار کشته باشند و یا در میدان معركة کفار در حالی که بر او اثر زخم باشد یافت گردد و یا که مسلمانان او را با ستم به گونه کشته باشند که در قتلش دیت لازم نشود (بغدادی، ۱۴۱۸: ۳۲۲).

مجاهدین جمع مجاهد بر گرفته شده از کلمه (جهد) در لغت به معنای صرف توان و مشقت است. (رازی: ۱۴۲۰ ه، ۶۳) و در اصطلاح شرعی مجاهد کسی را گویند که نهایت توان جانی، مالی و زبانی‌اش را در جنگیدن در راه خداوند عزوجل، صرف می‌نماید (کاسانی، ۱۴۰۶ ه: ۹۷/۷).

آرمان‌های شهدای (۲۴ حوت)

با روی کار آمدن حکومت کمونیستی در (هفت ثور ۱۳۵۷) فعالیت‌های ضد دینی و انسانی احزاب چپ‌گرای خلق و پرچم و شعله و اهداف شوم آن‌ها، بر اکثریت قاطبه ملت مسلمان برملا شد و رفته‌رفته اصدار فرمان‌های ظالمانه و پرشتاب، گسترش رفتارهای وحشیانه نظام مزدور، مردم متدین و جان‌برکف هرات را وادار نمود تا جهت تحقق یکسری آرمان‌ها و اهداف بزرگ به این قیام کفر شکن متوسل شوند که به‌طور عموم عبارت‌اند از:

۱- پاسداری از اساسات عقیده اسلامی و ارزش‌های دینی

اسلام یگانه مکتب حیات‌بخشی است که اساسات و رهنمودهای کلی انسان‌ساز آن ثابت و با فطرت سلیم آدمیت سازگاری کامل دارد. هویدا است که حب ایمان، پابندی و احترام به ارزش‌های دینی در رگ، پوست و روان، نسل نسل ملت‌های مسلمان ریشه‌دار بوده و قربانی در مسیر دفاع از این ارزش‌ها و جهاد در راه خدا از بزرگ‌ترین آرزوهای هر پیر و جوان آن می‌باشد، ازینرو رویاروی تئوری و عملی مکتب کفری کمونیزم با مکتب اسلام و مبارزه علیه ارزش‌های دینی و ترویج عقاید کمونیستی، عموم ملت مسلمان به‌خصوص مردم با ایمان و شجاع هرات را مجبور ساخت تا جهت دفاع از قرآن و ارزش‌های دینی و جلوگیری از دامن‌گیری کفر، قیام حوت خودجوش را رقم زنند و با نثار خون‌های پاک شان سیل آسا لشکریان کمونیزم را راهی جهنم و به زباله‌دان تاریخ فرستند (اتفاق اسلام: ۱۳۷۳، هجدهم حوت، قیام آزادگان ۲۴ حوت ۱۳۵۷) شماره ۲۷۲ ص اول ۱۸ حوت).

آری! در حقیقت شرایط زمان مطابق به حالتی بود که در نصوص دینی از جهاد به عنوان فرض عینی یاد شده و خداوند متعال اهل ایمان را به خروج همگانی در جهاد فی سبیل الله دستور می‌دهد: «اتَّقُوا خِيفًا وَتَقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (توبه: ۴۱) (بشتایید برای

جهاد) سبک‌بار و سنگین‌بار و در راه خدا با مال و جان تان جهاد کنید و این بهتر است برای شما اگر بدانید)).

۲- جلوگیری از حبس و کشتار علما و افراد دارای فکر و اندیشه عمیق اسلامی

بررسی‌های فضای سیاسی حاکم آن زمان چنین می‌رساند که مبارزات استبدادی رهروان مکتب کمونیزم و غلامان حلقه‌به‌گوش شوری وقت بعد از به دست گرفتن زمام امور در ۷ ثور (۱۳۵۷) و اعلان نظام کمونیستی رجال مبارز و دارای اندیشه عمیق اسلامی، مورد تعقیب و جستجو نظام حاکم قرار گرفته و یکایک یا در سنگرهای مبارزه و یا در خانه و محلات شان دستگیر سپس زیر شکنجه‌های طاقت‌فرسا، (الله الله) گویان جان به جانان می‌سپردند و یا به اعدام و یا روانه محابس ظالمانه قرار می‌گرفتند. چنانچه آقای هریپور در بیان وضعیت زمان چنین می‌نویسد: "رژیم تره کی از آغاز به قدرت رسیدن تا هنگام قیام تعداد بی‌شماری از چهره‌های فرهنگی، علمی، دینی و سیاسی را به بهانه‌های و گزارش‌های واهی و غیرواقعی دستگیر و حتی اعدام نمود. (هریپور، ۱۳۷۱: ۱۱۰)، (فرهنگ، ۱۳۷۴: ۹۰۶/۲). همچنان آقای کاظم در توصیف رفتار نهایت ظالمانه افراد تازه جذب شده نظام کمونیستی وقت می‌گوید "کسانیکه تازه به حزب جذب شده بودند، به انتقام‌جوئی پرداخته و رقبای شخصی و خانوادگی و هرکس دیگر را که بر طبق میل شان نبود، به نام اخلال‌گر، فئودال و روحانی به دستگاه مخوف ((اگسا)) در هرات معرفی می‌کردند و آنگاه دیگر کسی از حال و احوال آن مظلومان بی‌گناه خبری نداشت. حتی این دستگاه بی‌رحم اعضای خانواده‌ها را در بدل امتیاز حزبی و پول به جاسوسی در میان خانواده می‌گماشت و صدها نفر به همین ترتیب بازداشت شدند. فضای اعتماد در داخل خانه بین زن و شوهر، بین پدر و فرزند و بین خواهر و برادر کاملاً بهم خورده بود. سازمان اطلاعاتی ((اگسا)) با حضور گسترده همه رفت‌وآمدها بین مردم و حتی جریان مجالس فاتحه و عروسی را تحت مراقبت و تفتیش قرار می‌داد و خانه‌های اشخاص صاحب نفوذ را به‌دقت زیر نظر داشت" (کاظم، ۱۴۰۲: ۱۷).

۳- مبارزه علیه نظام کمونیستی

کمونیزم مکتب دهری است که انسان و عالم هستی طبیعت را خود پیدا و نتیجه روند تکاملات موجودات می‌پندارد. در باور بنیان‌گزاران این مکتب دین زاده فکری استثمار بشر و ثمره ظلم نظام طبقاتی است. در پندار رهروان این مکتب شکست‌خورده نه خدای وجود دارد و نه دینی و نه کدام ارزش ثابت و حیانی، بلکه همه ارزش‌های تابع رفتار جامعه‌اند و در ورای هر فعالیت دینی هدف مادی بشری نهفته است که باید در برابر آن مبارزه نمود. دیدگاه و باوری که نه با منطق عقل سلیم سازگاری دارد و نه با حقایق عینی هستی که در این مقال هدف تبیین کامل آن نیست. قیام ۲۴ حوت

در برابر چنین باور الحادی جانانه ایستادگی نمود و از گسترش آن قهرمانانه جلوگیری به عمل آورد (کاظم، ۱۴۰۲: ۱۷).

۴- دفع اشغال فکری و نظامی

بدون شک که از مدت‌های قبل با شکل گرفتن احزاب چپی دعوت علیه اساسات عقیدتی، احکام و قوانین و ارزش‌های اسلامی به گونه‌های پنهان و آشکار، اشغال فکری عقیدتی فرزندان مسلمان این مرز و بوم هسته‌گذاری و شروع شده بود و برخی از جوانان ناآگاه از فلسفه و احکام و حقیقت دین که میراث حکام سابق و نبود نقش علمای آگاه در جامعه بود، در حلقات فکری جذب و ذوب شده و به عنوان مهره‌های و اشغال نظامی آینده روس‌ها، عملاً فعالیت داشتند که ملت دین‌پرور و با شهامت هرات با قیام خود در برابر این اشغال فکری و نظامی بادرست‌خالی به میدان آمده و زمینه‌ساز شکست نظام کمونیستی گردیدند. چنانچه در زمینه آقای هریپور، خاطره ایمانی و جالب یکی از شهدای قهرمان را چنین بازگو می‌نماید "در سال (۱۳۴۸) تره‌کی (نور محمد تره‌کی) جهت انحراف نسل جوان و متدین از خط و مشی اسلام به هرات آمده بود در جوار سینمای پارک در حالی که سوار در رشکه عبور می‌کرد، شهید حنیف وی را از رشکه به زیر افکند و پوز وی را به خاک و خون کشانید و اگر نیروی امداد پولیس رژیم وقت و زمان به سر وقت نمی‌رسید، تره‌کی در آن زمان رهسپار جهنم می‌گردید و جامعه ما از وجود کثیف او پاک می‌شد و نیاز به کشمکش سیاسی و نظامی نداشت" (هریپور، ۱۳۷۱: ۱۳۵).

۵- دفاع از ارزش‌های ملی و فرهنگی

یکی دیگر از اهداف و آرمان‌های قیام گران ۲۴ حوت مقابله با سیاست‌های تحمیلی بود که هویت دینی و فرهنگی مردم را تهدید می‌کرد و بدون شک جامعه افغانی جامعه سنت‌گرا و پایبند به ارزش‌های ملی‌اند که یا ریشه دینی دارند و یا وابسته به عنعنات مثبت تاریخی که با ارزش‌های دینی در تضاد قرار ندارند. ملت افغان در هر مرحله توانسته است این ارزش‌ها را حفظ و در برابرش قربانی دهد (فرهنگ، ۱۳۷۴: ۹۰۷/۲)، اما بدون شک که نسبت عدم استقرار سرتاسری نظام اسلامی و مشکلات بمیان آمده این هدف به گونه مناسب و مطلوب تأمین نشد، بلکه در دوره جمهوریت به گونه برنامه‌ریزی شده مورد تهاجم و چالش قرار گرفت.

۶- تحکیم نظام اسلامی و تأمین عدالت اجتماعی

قایم نمودن نظام اسلامی و تحکیم شریعت غرای محمدی (ﷺ) به مفهوم کامل آن یکی از آرمان‌های اساسی و بزرگ شهدای ۲۴ حوت بود، بر پایی نظامی که همه قوانینش برگرفته از قرآن، سنت نبوی (ﷺ)، رهنمودهای صحابه (رضی الله عنهم) راهکارهای ائمه فقهی به‌ویژه فقه پربار حنفی

که پاسخگوی همه نیازهای معاصر یک جامعه پیشرفته اسلامی و نماد تحقق عدالت اجتماعی باشد تا ملت مسلمان در سایه عدالت اجتماعی از همه حقوق اسلامی و انسانی خویش بهره‌مند بوده و زندگی شرافتمندانه را سپری نمایند (روزنامه اتفاق اسلام ۱۳۷۳، حوت، هجدهم، قیام آزادگان ۲۴ حوت، شماره ۲۷۲ ص اول ۱۸).

۷- استقلال حاکمیت و تمامیت ارضی: بدون شک فریب‌خوردگان نظام کمونیستی خلق و پرچم، همان‌گونه که اساس فکری شان تابع مکتب ضد دین الهی و ارزش‌های پذیرفته انسانی بود، حکومت پوشالی‌شان که به بازوی ستمگران اشغالگر روسی بر اریکه قدرت تکیه زده بودند، تمام خط و مشی سیاسی، نظامی، قوانین، مقررات و برنامه‌های کمونیستی‌شان از مسکو طرح و رهبری می‌شد و در نهایت به تاریخ ۶ جدی (۱۳۵۸) ارتش اتحاد جماهیر شوروی با هزاران سرباز و تجهیزات مدرن زمینی و هوایی عملاً به اشغال این سرزمین مرد خیز پرداخت (فرهنگ، ۱۳۷۴: ۹۴۱/۲).

ابزارهای قیام ۲۴ حوت

در یک نگاهی کلی و طور عمومی ابزار که در قیام ۲۴ حوت بکار گرفته شده می‌توان به سه بخش عمده تقسیم‌بندی نمود که عبارت‌اند از:

الف- ابزار معنوی عقیدتی

بدون شک نفس عقیده قطع نظر از چگونگی صحت و بطلان آن، از قوی‌ترین و کاراترین ابزاریست که همواره در همه انقلاب‌های تاریخی جهان سهم بزرگی را در راه‌اندازی و به ثمر رساندن قربانی‌ها و دستیابی به اهداف انقلاب‌ها داشته است. عقیده و باور اسلامی که یگانه عقیده راستین بر حق دینی می‌باشد انسان را به عنوان بنده خدا و امت رسول‌الله (ﷺ) و می‌دارد تا در عرصه و مسیر دفاع از عقاید، احکام و ارزش‌های دینی اخلاص‌مندانه و باکمال افتخار از جان، مال و همه داشته‌هایش قربانی نموده و در دفاع از مقدسات دینی کوتاه نیاید که تاریخ از برشمردن نمونه‌های عینی آن از ایثار یاران رسول خدا (ﷺ) تا فدائیان قهرمان ملت مسلمان افغانستان در برابر تجاوزات انگلس، روس، امریکا و ناتو و آنچه اکنون در غزه و فلسطین می‌گذرد و صحنه‌های بسیاری دیگر از میادین مبارزات دینی عاجز است. و حقا که قیام ۲۴ حوت به عنوان یکی از بارزترین نمادهای بی‌نظیری است که در تاریخ معاصر افغانستان پدیدار گردیده و عامل عقیدتی به عنوان قوی‌ترین و فراگیر ترین نیروی مبارزاتی نقش به سزای در شکل‌گیری آن ایفا نموده است (هریپور، ۱۳۷۱: ۱۳۵)، فرهنگ، ۱۳۴۴: ۹۰۶).

ب- ابزار فکری اقتصادی و فرهنگی اسلامی

شکی نیست که از شعارهای بارز نظام کمونیستی و سوسیالیزم مبارزه با مالکیت فردی و حداقل به دست گرفتن منابع تولیدی است. نظام افراطی کمونیستی به مجرد تکیه زدن بر اریکه قدرت، به گونه شتاب‌زده و جبری برنامه تقسیم اراضی شخصی مردم را تحت نام (برنامه اصلاحات اراضی و مبارزه با فئودالیزم)، مبارزه علیه حجاب اسلامی، راه‌اندازی برنامه‌های سوادآموزی مختلط زن و مرد با روش‌های متضاد با دستورات اسلامی و فرهنگ ملی، خشم بسیاری از مسلمانانی را که تا هنوز به ماهیت و طرز تفکر اساسی کمونیست‌ها آشنای نداشتند، برانگیخت و سمت‌وسوی آن عده از مردم را که تا آنگاه سکوت اختیار نموده بودند و یا به برنامه‌های مارکسیستی به شک و تردید می‌نگریستند، مشخص نمود که با شروع عملی این برنامه‌ها به مجاهدین و مبارزان صحنه پیوستند و در آرایش صف جهاد و قیام عملی سهم گردیدند (فرهنگ، ۱۳۷۴: ۸۸۳/۲).

ج- ابزار مادی (سلاح و وسایل مقابله نظامی) با دشمن

با توجه به عقب‌ماندگی کامل افغانستان از منظر امکانات و عدم دسترسی مردم به سلاح‌های گرم و نبود ابزار جنگی مدرن قهرمانان ۲۴ حوت با توکل خالص به خداوند (ﷻ) و بهره‌گیری از ابتدایی‌ترین وسایل خانگی و زراعتی جارحه و قاتله مانند بیل، کلنگ، تبرزین، چاقو، تفنگ‌های شکاری و یا هم با دست‌خالی بدون وسایل انتقالی تکبیرگویان به نبرد نیروی‌های مسلح با توپ، تانک و طیاره‌های مدرن نظام داس و چکش رفتند که از نظر عقلی پیروزی بر آن محال و هیچ‌گونه توازن امکاناتی وجود نداشت (هریپور، ۱۳۷۱: ۱۳۳).

نمادهای از جفا و پشت کردن به آرمان‌های شهداء

بدون شک بعد از مدت طولانی مبارزات فکری و (۱۴) سال جنگ خانمان‌سوز نظامی در برابر قشون سرخ و مزدوران دست‌نشانده‌شان که به قیمت جان میلیون‌ها شهید، زخمی، معلول و آواره تمام شد. سرانجام مجاهدین زمان در حالی که هنوز در میان خود به وحدت نظر نرسیده بودند و خیالات خودکامگی در ذهن هر گروه، قوت می‌گرفت به حکومت نیمه‌جان کمونیستی خاتمه بخشیده و به تسلط دوره سیاه نظام مارکسیستی نقطه پایان گذاشتند و متأسفانه با گذشت زمان نیز به تشکیل یک حکومت اسلامی و موردقبول همه طرف‌ها دست نیافتند و در نتیجه دیری نگذشت که با اوج‌گیری اختلافات گروهی و حزبی و دسیسه‌های شیطانی بیگانگان، جنگ‌های خانمان‌سوز حزبی و گروهی بر شهرها و دهات افغانستان، سایه افکند و بر رخ گلگون همه آرمان‌های شهدای انقلاب اسلامی خاکستر پاشیده شد که می‌توان به نمونه‌های از این جفاها و موانع تحقق آرمان‌ها ذیلاً اشاره می‌شود:

۱- از دست دادن فرصت تشکیل یک حکومت اسلامی مقتدر و مستقل

همه میدانیم، دشمنان مکار جهاد و استقلال افغانستان از مدت‌ها قبل در قالب کمک‌های حمایتی مجاهدین وقت، به هدف تضعیف رقبای سیاسی منطوقی و جلوگیری از پیروزی هدفمند مجاهدین و ممانعت از به میان آمدن نظام اسلامی، برنامه‌های استراتژیک را پی‌ریزی نموده، رموز اختلافات و شعله‌های آتش جنگ داخلی را در مهار خود عیار نموده و به مجرد دستیابی به فرصت مناسب، نفت بر آتش ریخته جنگ‌های گسترده و طولانی گروهی و حزبی را به نظاره نشستند که طمع برخی از همسایگان را نیز در بهره‌گیری از اوضاع نابسامان افغانستان به اوج دخالت‌ها ارتقا بخشیدند و در نتیجه در تداوم ممانعت از بمیان آمدن نظام اسلامی، به گونه رسمی بعد از تحولات پیاپی، حملات متجاوزانه نظامی، حکومت دست‌نشانده و دلخواه خویش را در شهر (بن) آلمان تعیین و بر دوش مردم حاکم ساختند.

۲- ناکامی در تطبیق شریعت اسلام در سایه نظام اسلامی

اقامه نظام اسلامی و تطبیق شریعت اسلامی از بزرگ‌ترین آرمان‌های بود که شهدای انقلاب اسلامی به خاطر آن قیام‌های خونین را ترتیب و تدارک دیدند. نظامی که قانون اساسی آن برگرفته از قرآن و سنت، آرای صحابه کرام (رضی الله عنہم) و ائمه فقهی به‌ویژه فقه پیش‌تاز و پربار امام الأئمه حضرت ابو حنیفه (رحمه الله) و نجبگان سیاسی امت اسلامی باشد. ولی متأسفانه که با کنار زدن نقش علما و مجاهدین حقیقی، دشمنان دین و ملت افغانستان تلاش نمودند، با شعارهای فریبنده برنامه‌های مهلک، دموکراسی پوشالی غربی را جایگزین قوانین و دستورات اسلامی نمایند و این روند گستاخانه و بی‌شرمانه تا بدان سرحد کشید که میان تصمیم‌گیرندگان نوع نظام بر این اختلاف بود که آیا کلمه (اسلام) در عنوان حکومت باشد یا خیر؟ و در نهایت با تصویب قانون اساسی آن که در ظاهر آن، به رعایت بسیاری از احکام اسلامی تصریح و به برخی هم با هاله از ابهام اشاره رفته بود، ولی در صحنه‌های عملی، بسیاری از مسئولین بلندپایه دیگر اندیش را، نه باور به کارآیی چنین احکام بود و نه خبری از تطبیق شریعت اسلامی، بلکه در بسیاری از موارد مجالس شوراهای پارلمانی و تبصره‌های تلویزیونی، به‌طور علنی بر احکام و ارزش‌های دینی تاخت و تاز صورت می‌گرفت که در خاطره احاد ملت ثبت است و مستندات آن در بی‌بی سی و تلویزیون‌های مطرح دیگر قابل مشاهده.

۳- ناتوانی در تأمین امنیت عمومی

برخورداری از امنیت عمومی در سایه نظام اسلامی آرزوی هر شهید و هر فرد مسلمان و نیاز طبیعی اولیه هر اجتماع انسانی است که متأسفانه نسبت عدم موفقیت مجاهدین به تشکیل یک حکومت اسلامی مقتدر مردم افغانستان با کمال یأس و ناامیدی از این نعمت اولیه بزرگ محروم مانده و هزاران تن قربانی

خشونت‌ها و جنگ‌های احزاب و گروه‌گرایی‌های زمان شدند که به وضوح بر همه هم‌میهنان ما آشکار است.

۴- سوءاستفاده سیاسی از آدرس شهداء

استفاده ابزاری از نام و یاد شهداء به خاطر دستیابی به منافع شخصی یا گروهی بدون در نظر گرفتن آرمان‌های اصلی آنان یکی از موضوعاتی است که در گذر زمان کمتر گروهی از آن جان به سلامت برده است. بسیاری از گروه‌های وقت، با بهره‌گیری از نام و یاد شهدا بدون توجه به آرمان‌های مقدس شان، به تقویت جایگاه اجتماعی، رسیدن به پست‌های بلند دولتی پرداختند که نمونه‌های آن در سراسر افغانستان برهمگان مشهود و معروف است. در حالی که در حقیقت یادبود و تجلیل از شهداء به مثابه تجدید تعهد در تحقق آرمان‌های والا و برحق شان است که پیوسته آن را باید به خاطر داشت و در تحقق آن تلاش پیگیر نمود.

۵- سوءاستفاده مالی

همه میدانیم که عده زیادی از رهبران و بزرگان که مدتی مسئولیت تنظیم و راهنمای مجاهدین را به دوش داشتند، نه چنان سرمایه ارثی آبایی داشتند و نه هم کدام رونق تجارت شخصی، ولی با گذشت زمان مشاهده نمودیم که صاحبان ثروت‌های کلان و انجام معاملات بزرگ را گاهی عیان و گاهی نهان برنامه‌ریزی کرده و به زران‌دواری پرداختند که وجود شهرک‌ها و بارگاه‌ها، مراکز و شرکت‌های تجاری متنوع از آدرس‌های مختلف بیان‌گر این خیانت بزرگ است.

۶- نادیده گرفتن شایسته‌سالاری در توظیف افراد به پست‌های حکومتی

یکی دیگر از موارد خیانت به اهداف و آرمان‌های شهدا از اختصاص کرسی‌ها به افراد ناشایسته بود که در حکومت‌های گذشته بعد از پیروزی مجاهدین به‌طور واضح و گسترده صورت گرفت. آقای عبدالغنی حمید در زمینه چنین می‌نویسد:

۱- فساد اداری: در اداره‌های حکومت سابق، فساد بی‌نهایت ریشه زده بود که یکی از آن‌ها این بود که کارکنان دولت در قبال امضای اسناد، تهیه کردن پاسپورت و موارد دیگر، از مراجعین به شکل پیش‌کش، رشوه‌ها و هدیه‌های بزرگ و کوچکی می‌گرفتند و بعد به انجام کارشان می‌پرداختند.

۲- خرید قدرت: شرایط طوری بود که افرادی که اصلاً صلاحیت کافی برای ایفای وظیفه نداشتند و به هیچ‌وجه ممکن قابل مقام و جایگاه نبودند، در مقابل پرداخت پول، صاحب چوکی و منصب می‌شدند. این مورد هنگام مراجعه به این افراد و با سنجش سواد و درصد آگاهی‌شان از مسئولیت سپرده‌شده به آن‌ها، به وضوح معلوم می‌گشت؛ زیرا آن‌ها نه سواد کافی داشتند و نه هم آگاهی به مسئولیت‌شان.

۳- سوءاستفاده از موقعیت کاری: در حکومت سابق، اخاذی قومندان‌ها یا افراد زیردست از مغازه‌داران و یا برداشتن مواد خوراکی بدون پرداخت پول و رشوه‌خواستن از مردم در ایست بازرسی‌ها و همچنین تصرف در اموال شخصی مردم بدون رضایت صاحب مال، مواردی هستند که همه به آن معترف‌اند و کسی منکر آن نیست (حمید، ۱۴۰۲: ششم حوت. فساد اداری در زمان حکومت سابق. سایت الأمانة دری).

از آنجای که کرسی‌های دولتی به منظور خدمت‌گزاری‌های اجتماعی ایجاد گردیده و در حقیقت متعلق به عموم ملت است، لزوماً از لحاظ اهداف و وظایف باید استخدام افراد بر اساس شایستگی فکری و مسلکی گماشته شوند و چنانچه افراد توانا و واجد شرایط خدمت‌گزاری از کسانی که در انقلاب‌های اسلامی قربانی‌های گوناگون را متحمل شده‌اند و یا از وابستگان شهداء در کرسی‌های خدمت‌گزاری در اولویت قرار گیرند، ولی مشروط بر این که از عهده وظیفه، به گونه مطلوب بر آیند و کدام سوءاستفاده فردی، گروهی و حزبی بمیان نباشد که متأسفانه بعد از سقوط حکومت کمونیستی نیز در بسیاری از موارد این روند بر بنیاد منافع نامشروع در سراسر افغانستان استوار بوده است. این در حالی است که ابوهریره (رضی الله عنه) هوشدار شدید رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در این مورد به اهل ایمان چنین روایت می‌کند: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «يَكُنَّا النَّبِيَّ (ﷺ) فِي مَجْلِسٍ يَحِثُّ الْقَوْمُ، جَاءَهُ أَغْرَابِيٌّ فَقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ: فَإِذَا ضُيِّعَتِ الْأَمَانَةُ فَأَنْظِرِ السَّاعَةَ. قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا؟ قَالَ: إِذَا وَثِدَ الْأُمُرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَأَنْظِرِ السَّاعَةَ». (بخاری، ۱۴۲۲ ه: ۲۱/۱) (ابوهریره (رضی الله عنه)) روایت است که می‌فرماید: در حال که (در یک مجلس برای مردم سخن می‌گفت، مرد صحرائشینی آمد و گفت قیامت چنانچه وقت است؟ رسول خدا (ﷺ) فرمود: زمان که امانت ضایع شد منتظر قیامت باش، مرد صحرائی پرسید ضایع شدن امانت چگونه است؟ رسول خدا (ﷺ) فرمودند: هرگاه کار به اهلش سپرده نشد منتظر قیامت باش) چنانچه در حدیث دیگری به گونه واضح چنین فرموده‌اند: «مَنْ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا مِنْ عَصَابَةٍ فِي تِلْكَ الْعَصَابَةِ مَنْ هُوَ أَرْضَى لِلَّهِ مِنْهُ فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَخَانَ رَسُولَهُ وَخَانَ الْمُؤْمِنِينَ»، (حاکم، ۱۴۱۱ ه، ۱۰۴/۴). ((هرگاه کسی شخصی را از میان یک جماعت به مسئولیتی بگمارد که در میان شان کسی است که در گماشتن او رضای خداوند (ﷻ) بیشتر است، بیگمان به خدا و رسولش و همه اهل ایمان، خیانت کرده است)) و از سیدنا فاروق (رضی الله عنه) خلیفه دوم اسلام نیز نقل است که فرموده‌اند: «مَنْ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا لِمَوَدَّةٍ أَوْ لِقَرَابَةٍ، لَا يَسْتَعْمَلُهُ إِلَّا لِذَلِكَ؛ فَقَدْ خَانَ اللَّهَ، وَرَسُولَهُ، وَالْمُؤْمِنِينَ» (برهانفوری، ۷۶۰/۵/۱۴۰۵) ((هرگاه کسی شخصی را تنها به خاطر دوستی و یا قرابت استخدام می‌نماید بیگمان که با خداوند (ﷻ)، رسول (ﷺ) و اهل ایمان خیانت کرده است)).

۷- عدم رسیدگی عادلانه به وارثین شهدا

رسیدگی به فامیل‌ها و بازماندگان شهدای که حیات شان را نثار آزادی و استقلال نموده و خانواده‌هایشان را در کانون‌های بی‌سرپرستی و ماتم رها نموده‌اند. از حقوق مسلم وارثین مستحق شان بود تا بعد از به قدرت رسیدن مجاهدین و سرنگونی حکومت کمونیستی در حد ممکنه بر اساس یک پلان منظم به گونه عادلانه و فراگیر موردعنايت همه‌جانبه نفقه، سرپناه و تعلیم و تحصیل قرار می‌گرفتند که متأسفانه چنین مأمولی در سایه وزارت شهدا و معلولین نمادین وقت، کمتر مشاهده شد، هرچند در اوایل با تناسب دیگر ولایات این موضوع و بسیاری از موضوعات دیگر در هرات از وضعیت بهتری برخوردار بود و بخصوص یادبود از خاطره شهدای ۲۴ حوت همه‌ساله طی مراسم ویژه از جانب مسئولین محلی هرات با شأن و شوکت خاص برگزار و از افتخارات این قیام بر حق سخن می‌رفت.

۸- عدم تأمین عدالت اجتماعی

عدالت اجتماعی که یکی از دستورات مهم اسلام و از اهداف و آرمان‌های بزرگ دیگری شهدای انقلاب اسلامی بود نسبت فقدان یک نظام اسلامی کامل و مقتدر هرگز تحقق نیافت. ابن عاشور رحمه‌الله در تعریف عدالت می‌فرماید: عدالت عبارت است از اعطای حق هر مستحق، جلوگیری از ستم بر مظلوم و تدبیر اموری که صلاح مردم در آن است" (ابن عاشور، ۱۴۱۵: ۸ / ۲۰). به گونه واضح‌تر برخورداری از حقوق یکسان، حق اظهارنظر مشروع و مشارکت در امور مملکت و مصالح عمومی، عدم تبعیض در تطبیق قانون و رعایت اخلاق اسلامی و انسانی از مسائلی مهم عدالت است که نظام اسلامی بر آن استوار است. قرآن کریم همه اهل ایمان را به رعایت عدالت حتی در برابر دشمنان شان، دستور می‌دهد طوریکه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّيِمِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَتَاؤُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدَاؤُ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ» (المائدہ: ۸). ((ای مؤمنان! بر ادای واجبات خدا مواظبت داشته باشید و از روی دادگری گواهی دهید و دشمنی قومی شما را بر آن ندارد که (با ایشان) دادگری نکنید. دادگری کنید که دادگری (به‌ویژه با دشمنان) به پرهیزگاری نزدیک‌تر (و کوتاه‌ترین راه به تقوا و بهترین وسیله برای دوری از خشم خدا (ﷻ) است. از خدا بترسید که خدا (ﷻ) آگاه از هر آن چیزی است که انجام می‌دهید)). و همچنان رسول‌الله (ﷺ) در ایام تشریق چنین هشدار داده‌اند: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَبَّكُمْ وَاجِدٌ، وَإِنَّ أُنَاكُمْ وَاجِدٌ، أَلَا فَضْلُ لِعَزِيٍّ عَلَىٰ أَجْعِيٍّ وَلَا لِعَجْجِيٍّ عَلَىٰ عَزِيٍّ، وَلَا أَشْوَدُّ عَلَىٰ أَحْمَرٍ، وَلَا أَحْمَرٌ عَلَىٰ أَشْوَدٍّ إِلَّا بِتَقْوَى اللَّهِ...» (بيهقي، ۱۴۲۳، ۵، ۴ / ۲۸۹). (ای مردم آگاه باشید بیگمان که پروردگان تان یکی، پدران تان یکی است. آگاه باشید هیچ عربی را بر عجمی و نه

ندارم، پیام را به تو رسانده‌ام. یا مال و ثروتی (نقره و طلا) را بر گردن خود داشته باشد و بگوید: ای رسول خدا (ﷺ)، مرا کمک کن! و من پاسخ دهم: من هیچ اختیاری برای تو ندارم، زیرا پیام را به تو رسانده‌ام. یا این که بر گردن خود پارچه‌هایی داشته باشد که تکان می‌خورند و بگوید: ای رسول خدا (ﷺ)، مرا کمک کن! و من بگویم: من هیچ اختیاری برای تو ندارم، زیرا پیام را به تو رسانده‌ام".

۱۰- موالات با کفار در قالب امضای پیمان‌های استخباراتی و نظامی

موالات ضد معادات در لغت به معنی نزدیکی، دوستی، نصرت آمده است (ابن منظور، ۱۴۱۴ هـ: ۴۱۱/۱۵) و در اساس موالات رابطه محبت قلبی اهل ایمان به خدا و رسول‌الله (ﷺ) و عموم اهل ایمان است که ایجاد چنین رابطه با کفار، از اشد محرّمات به شمار می‌رود. بستن پیمان امنیتی و استخباراتی با امریکا و ناتو از خطرناک‌ترین و بزرگ‌ترین خیانت به آرمان شهدا به‌ویژه شهدای حوت بود که متأسفانه با کمال اصرار حتی از جانب کسانی صورت گرفت که در مبارزه علیه اتحاد شوروی وقت سهم فعالانه داشتند. در حالی که آیات قرآن کریم، مسلمانان را از داشتن چنین رابطه با کافران، به شدت هشدار داده است، چنانچه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْ مِنْكُمْ فَعَدَّ ضَلًّا سَوَاءَ السَّبِيلِ» (الممتحنة: ۱) ((ای مؤمنان! دشمنان من و دشمنان خویش را به دوستی نگیرید. شما نسبت بدیشان محبت می‌کنید و مودت می‌ورزید، در حالی که آنان به حق و حقیقتی ایمان ندارند که برای شما آمده است. پیغمبر (ﷺ) و شما را به خاطر ایمان آوردن به خدا که پروردگارتان است (از شهر و دیارتان) بیرون می‌رانند. اگر شما برای جهاد در راه من و طلب خوشنودیم بیرون آمده‌اید. در نهان با آنان دوستی می‌کنید، در حالی که من نسبت به هر چه پنهان می‌دارید یا آشکار می‌سازید (از همگان) مطلع‌تر و آگاه‌تر هستم. هر کس از شما چنین کاری را بکند، از راستای راه منحرف گشته است)). دکتور وهبة الزحیلی صاحب تفسیر المنیر در این باره چنین می‌فرماید: و از مظاهر موالات یا ولاء با کفار استعانت از کفار اعتماد بر آن‌ها و سپردن مناصبی است که در آن اسرار مسلمانان باشد و یا انتخاب کفار به عنوان دوستان و مشاورین در اسرار نظام. (زحیلی، ۱۴۱۱ هـ: ۱۲۳/۲۸، برکاتی، ۱۴۳۳ هـ: ۱۲). ولی متأسفانه بعد از به قدرت رسیدن مجاهدان زمان، نسبت عدم توفیق تشکیل یک حکومت واحد و نظام اسلامی فراگیر و پایدار، با اوج‌گیری جنگ‌های حزبی و گروهی وضعیت وخیم‌تر شد و با دخالت قدرت‌های خارجی اعم از کشورهای کفری و برخی همسایگان، از اقامه نظام اسلامی مستقل و باثبات، ممانعت به عمل آمد و در سلسله با روی کار آمدن نظام جمهوری بنام اسلامی، آرمان‌های شهدا مورد معامله قرار گرفت و با موالات کفار اداره هسته حکومت، به دشمنان اسلام و حکومت‌های کفری سپرده شد.

نتیجه

تاریخ افغانستان مشحون از شواهد و گواهاست که حماسه قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ با تقدیم هزاران شهید به عنوان سرآغاز قیام‌های حق‌طلبانه سراسری در تاریخ کشور رقم خورده است. فشرده آرمان‌های اساسی این قیام خونین و کفرشکن همانا: اعلای کلمه الله، دفاع از اساسات و ارزش‌های دینی و میهنی، جلوگیری از کشتار علما و نخبه گان، دفع اشغال نظامی، دسترسی به امنیت عمومی و تأمین عدالت اجتماعی در سایه نظام کامل اسلامی بوده که الحمد لله بر اثر قربانی‌ها و مبارزات پی گیر ملت مجاهد افغانستان، ارتش شوروی وقت با شکست مفتضحانه و تحمل خسارات سنگین جانی و مالی از کشور اخراج گردید و در نهایت زنجیره‌های اتحاد جماهیر شوروی، مبتنی بر باور مکتب سوسیالیسم از هم پاشید، ولی متأسفانه بعد از ۱۴ سال قربانی و آوارگی و فرار ارتش متجاوز اتحاد شوروی و سقوط حکومت کمونیستی مزدور وقت و به قدرت رسیدن مجاهدین زمان، به گونه می‌بایستی تحقق نیافت، بلکه از ورود مجاهدین به پایتخت دیری نگذشت که آتش اختلافات و خودکامگی‌های احزاب و گروه‌ها شعله گرفت و در خلال مدت طولانی این کشاکش و کشتار بسیاری از نیمه آبادی‌های باقیمانده از جنگ شوروی و نظام کمونیستی هم به ویرانه تبدیل شد. در نهایت بر اساس تدبیر قدرت‌های بزرگ خارجی و در رأس شان امریکا، هسته حکومتی دست‌نشانده دیگر، در بن کشور آلمان شکل و صورت یافت و با شعارهای فریبنده، مدل دموکراسی پوشالی بر کشور عزیزمان تسلط یافت و در ادامه سلسله‌های دیگری از روندهای بنام انتخابات آن، آرمان‌های شهدا، یکی پی دیگر تا سرحد موالات و امضای پیمان امنیتی با کفار در معرض جفا و خیانت قرار گرفت.

پیشنهاد

الحمد لله اکنون که نظام اسلامی در سراسر کشور حاکم گردیده و تمام هم‌وغمش در تطبیق شریعت اسلامی و ارائه خدمت به ملت مظلوم و مردم شهید افغانستان می‌باشد، ضمن ادای شکر این نعمت بزرگ بر همگان و به‌ویژه بر مسئولین بزرگ امارتی لازم است تا در ادامه تلاش‌ها بر اساس برنامه‌های جامع و استراتژیک که در آن رعایت مصالح دنیا و آخرت ملت ما و تحقق آرمان‌های همه شهدای دو دور بزرگ مبارزه (جهاد در برابر تجاوز اتحاد شوروی و امریکا و ناتو) نهفته است، به گونه کامل‌تر در نظر داشته، به‌خصوص در آموزش و تربیت افراد مسلکی و متعهد، حفظ تعهد دینی، دستیابی به تکنالوژی جدید، سپردن کار به اهل آن و فراهم‌سازی شرایط آموزش همگانی مطابق به ارزش‌های اسلامی، تلاش بیشتر نموده تا با دوام و ثبات نظام اسلامی و رضای خداوند (جَلَّ جلالُه) و ملت ستم‌دیده افغانستان، عزت و سربلندی بیشتری را در میان جهان و امت اسلامی به گونه دوامدار از آن خود نموده و از سرگذشت ناکام دوره‌های پیروزی احزاب مجاهدان زمان، درس‌های آموزنده گرفته و با همکاری

ملت مجاهد افغانستان از تکرار عوامل بدبختی و نابسامانی جلوگیری تمام به میان آمده تا با توجه به مفهوم حدیث نبوی (ﷺ) از یک سوراخ بارها گزیده نشویم. و ماذلک علی الله بعزیز.

منابع

قرآن کریم

ابن عاشور، محمد الطاهر، (۱۴۱۵ هـ). ابن عاشور، اصول النظام الاجتماعي في الاسلام. طبع چهارم دار معنون. ابن منظور الأنصاري، أبو الفضل محمد بن مكرم بن علي الرويفي الإفريقي. ۱۴۱۴ هـ. لسان العرب. جلد ۱۴، چاپ سوم، ۱۵ جلد، بیروت: دار صادر.

بخاري الجعفي، أبو عبدالله محمد بن إسماعيل. ۱۴۲۲ هـ. صحيح البخاري. جلد اول، تحقيق: محمد زهير، چاپ اول، ۹ جلد، بیروت: دار طوق النجات.

برهانفوری، علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان القادري. (۱۴۰۵ هـ). كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال. جلد ۵، تحقيق: بكري حيان- صفوة السقا، طبع پنجم، بیروت: مؤسسة الرسالة.

برکاتی، محمود عبد القادر (۱۴۳۳ هـ). الولاء والبراء في الإسلام. طبع اول، ناشر: دار الدعوة الإسلامية. بغدادی، أبو الحسين أحمد بن محمد (۱۴۱۸ هـ). مختصر القدوري في الفقه الحنفي. تحقيق کامل محمد محمد عويضة، نشر: دار الكتب العلمية.

بيهقي، أحمد بن الحسين بن علي. (۱۴۲۳ هـ - ۲۰۰۳ م). شعب الايمان. جلد چهارم، حققه وراجع نصوصه وخرج أحاديثه: الدكتور عبد العلي عبد الحميد حامد، أشرف على تحقيقه وتخریج أحاديثه: مختار أحمد الندوي، صاحب الدار السلفية بومباي- الهند، چاپ اول، رياض: مكتبة الرشد للنشر والتوزيع بالرياض.

حاکم، أبو عبدالله محمد بن عبدالله، (۱۴۱۱ هـ). المستدرک علی الصحيحين. جلد چهارم، دراسة وتحقيق: مصطفى عبد القادر عطا طبع اول، ناشر: دار الكتب العلمية - بیروت.

رازي الحنفي، محمد بن أبي بكر بن عبد القادر. ۱۴۲۰ هـ / ۱۹۹۹. مختار الصحاح. جلد اول، تحقيق: يوسف الشيخ محمد، چاپ پنجم، بیروت: المكتبة العصرية - الدار النموذجية.

(بیان، ۱۳۷۳، هجدهم حوت. قیام آزادگان ۲۴ حوت ۱۳۵۷. شماره ۲۷۲ ص اول، اتفاق اسلام).

. الزحلی دکتور وهبه بن مصطفى. (۱۴۱۱ هـ). التفسير المنير في العقيدة والشریعة والمنهج. جلد بیست و هشتم، طبع دوم، بیروت: دار الفكر المعاصر.

عبد الغنی حمیدی، فساد در زمان حکومت سابق. کد ۱۲۲۷۰۷/۶ حوت ۱۴۰۲ سایت الاماره دری. فرهنگ، میر محمد صدیق، (۱۳۷۴). افغانستان در پنج قرن اخیر. جلد دوم: انتشارات عرفان، تهران، خیابان یوسف آباد.

کسانی الحنفی، علاء الدين أبو بكر بن مسعود بن أحمد. ۱۴۰۶ هـ - ۱۹۸۶ م. بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع. جلد هفتم، طبع دوم، بیروت: دار الكتب العلمية.

معین، دکتر محمد، (۱۳۷۸ هـ). فرهنگ فارسی معین. چاپ اول، انتشارات فرهنگ نما، تهران.

هریپور حسینی، حاج نایر. (۱۳۷۱). کار نامه‌های جهادی ولایات حوزه شمال غرب. مطبوعه دولتی هرات باستان.

A Brief Look at the Ideals of Martyrs of Hout 14, 1357 (February 1978) Uprising after the Previous Mujahideen Came to Power.

Associate Professor Abdul Aziz Nomani
Professor of Sharia Faculty

Abstract

The spontaneous uprising of the heroic nation of Herat against the blasphemous on Hout 24, 1357, and March 14, 1978, is considered a great example of the bloody uprisings of the Afghan nation's martyrs, which played a vital role in awakening and uniting the brave and fighting people of Afghanistan against the communist system and the brutal Russian aggression. In this unique and epic uprising, all segments of the courageous people of Herat, including scholars, sheiks, professors, farmers, men and women, old and young, rose under the leadership of scholars and Islamic experts for the sake of exalting the word of God and realizing the sacred ideals of breaking the yoke of colonialism, defending the foundations and values of religion, culture, territorial integrity, independence, sovereignty, and repelling foreign invasions, consolidating the Islamic system, and ensuring social justice. Since the 46th round of commemoration of the martyrs of 1357 is about to be held, the faculty committee asked me to write an article to examine the realization of the ideals for which a large number of sincere and courageous compatriots sacrificed their sweet lives against the communist regime. The method in this article is descriptive-analytical and used from reputable magazines and newspapers to answer the provided questions: Which ideals were not resultant, and what was the reason for Mojahedin's failure to a unified and independent government? As a result, it seems that after the defeat of the Russian occupiers and the collapse of the communist system, the severity of the differences between the political parties of the Mujahideen, the lack of a unified Islamic leadership, and the interference of foreigners, it is not that many of the ideals of the martyrs had not recognized in Afghanistan. In contrast, the management of political processes was practically in control of foreign enemies' intelligence, and military pacts combined with the infidels in the form of allegiance and the foundations of the great ideals of the martyrs, which were the establishment of the Islamic system and the true independence of the country, were forgotten.

Keywords: Arman (desire), 24th of Hout, martyrs, uprising, Mujahideen



راهکارهای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت هرات و پیامدهای داخلی و بین‌المللی آن

نویسنده: پوهندوی دکتور عبدالأحد شفیق فقیری

استاد پوهنچی شرعیات و علوم اسلامی پوهنتون هرات

Mob: 0799861988

Email: shafiq. faqiry11@yahoo. com

چکیده

یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان قیام ۲۴ حوت هرات است که با فداکاری‌های بی‌نظیر شهدای آن، نقطه عطفی در تاریخ جهاد و مقاومت مردم افغانستان به شمار می‌رود. این قیام و پیامدهای آن نه تنها در داخل کشور بلکه در سطح بین‌المللی نیز تأثیرات گسترده‌ای به همراه داشت. هدف این مقاله بررسی راهکارهای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت هرات در جامعه افغانستان با تأکید بر پیامدهای سیاسی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی آن در داخل و خارج از افغانستان است؛ از این رو، آموزش تاریخ قیام در مدارس و مکاتب، تحقیقات علمی در پوهنتون‌ها کشور، استفاده از رسانه‌ها، برگزاری مراسم یادبود، حمایت از خانواده‌های شهدا و تولید آثار هنری از جمله راهکارهایی می‌باشند که به ترویج این آرمان‌ها در نسل‌های جدید کمک کنند. این مقاله تأکید دارد که گرمای داشت و ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت می‌تواند به تقویت هویت ملی و افزایش آگاهی اجتماعی کمک کند. این تحقیق از نوع تحقیق کاربردی، توصیفی و تحلیلی است. برای جمع‌آوری داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای، مقالات علمی در حوزه تاریخ معاصر افغانستان استفاده شده است. همچنین برای تحلیل داده‌ها، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

واژه‌گان کلیدی: ترویج، آرمان شهداء، قیام، ۲۴ حوت، پیامدها و افغانستان.

مقدمه

مبارک است به نام تو افتتاح کلام - تبارک اسمک یا ذوالجلال و الاکرام
به شهر عشق ندانم چه فتنه برپا شد - که قاصد آمد و آهی کشید و هیچ نگفت

ایجاب می کند که مقدمه را به چکامه از اشعار حماسی استاد خلیل الله خلیلی که در وصف قیام تاریخی مردم هرات سروده است آغاز نموده تا خطرات روزهای تلخ اما سرنوشت ساز هراتیان احیا گردد (نوری، ۲۰۱۵: ۲).

قیام ۲۴ حوت هرات در تاریخ افغانستان به عنوان نمادی از مقاومت مردم این سرزمین در برابر ظلم و اشغالگری شوروی و رژیم کمونیستی شناخته می شود. این قیام که با خون شهدای بی شماری همراه بود، پیامدهای عمیق و گسترده ای در ابعاد سیاسی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی برای افغانستان داشت. هدف از این قیام نه تنها ایستادگی در برابر رژیم کمونیستی و اشغال شوروی بود، بلکه به نوعی نشانه ای از تلاش مردم افغانستان برای حفظ استقلال و آزادی خود نیز محسوب می شود. در این راستا، ترویج آرمان های شهدای قیام ۲۴ حوت در جامعه افغانستان می تواند به نسل های جدید پیام هایی از مقاومت، فداکاری و مبارزه برای عدالت و حقوق بشر منتقل کند. از این رو، بررسی راهکارهای مؤثر برای ترویج این آرمان ها امری ضروری است تا این تاریخ پرافتخار و شهدای آن فراموش نشوند و به نسل های آینده منتقل شود.

بیان مسئله

قیام ۲۴ حوت در هرات، نمادی از مقاومت مردم افغانستان علیه اشغالگری خارجی و ظلم داخلی بود. این قیام که در سال ۱۳۵۷ هجری شمسی در واکنش به حمله شوروی و سرکوب رژیم کمونیستی رخ داد، نشان دهنده فداکاری های بسیاری از مردم و شهیدانی است که جان خود را فدای استقلال و آزادی کشورشان کردند. آرمان های این شهدا هم اکنون به عنوان یکی از ارکان مهم هویت ملی مردم افغانستان شناخته می شود. اما با گذشت زمان، خطر فراموشی این آرمان ها وجود دارد. لذا ترویج این آرمان ها به عنوان یک وظیفه ملی و اجتماعی ضروری است. در این مقاله به بررسی راهکارهای مؤثر در ترویج آرمان های شهدای قیام ۲۴ حوت و پیامدهای آن پرداخته خواهد شد.

اهمیت و ضرورت تحقیق: ضرورت تحقیق در این زمینه به این خاطر است که قیام ۲۴ حوت هرات و آرمان های شهدای آن به عنوان یکی از ارکان مقاومت مردم افغانستان، می تواند به عنوان منبع الهام برای نسل های جوان و آینده ساز کشور مورد استفاده قرار گیرد. ترویج این آرمان ها به ویژه در شرایط کنونی که کشور در مسیر توسعه و بازسازی قرار دارد، می تواند منجر به تقویت روحیه ملی، وحدت و مقاومت در برابر چالش های مختلف شود. همچنین، با توجه به تهدیدات فرهنگی و سیاسی، ترویج این آرمان ها به عنوان یک نیاز اجتماعی اساسی مطرح می شود.

اهداف تحقیق: بررسی اهمیت ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت در حفظ هویت ملی افغانستان، شناسایی و ارائه راهکارهای عملی برای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت، توضیح و تحلیل پیامدها داخلی و بین‌المللی در ترویج آرمان‌های شهدا.

پرسش‌های تحقیق: چرا ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت در جامعه افغانستان ضروری است همچنانچه راهکارهایی می‌توان برای ترویج بهتر آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت در جامعه افغانستان ارائه نمود؟ و پیام‌های داخلی و بین‌المللی آن چیست؟

فرضیه‌های تحقیق: ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت موجب تقویت هویت ملی و روحیه مقاومت در جامعه خواهد شد. چنانچه راهکارهای اقتصادی، هنری فرهنگی، اجتماعی علمی و مجازی داشته است بدین ترتیب این قیام دارای پیامدهای داخلی و بین‌المللی نیز است.

روش تحقیق: این تحقیق از نوع تحقیق کاربرد است، تحلیلی و توصیفی بوده برای جمع‌آوری داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای، مقالات علمی در حوزه تاریخ معاصر افغانستان استفاده شده است. همچنین برای تحلیل داده‌ها، از روش تحلیل محتوا استفاده می‌شود.

۱- مفهوم شناسی (جامعه، راهکار، ترویج و آرمان شهدا و قیام ۲۴ حوت)

مفهوم «جامعه» جامعه می‌تواند ابعاد مختلفی داشته باشد. منظور از جامعه به معنای گروهی از افراد است که در یک مکان خاص زندگی می‌کنند و ارتباطات اجتماعی دارند، یا به جنبه‌های خاصی از جامعه مثل فرهنگ، سیاست، یا اقتصاد اشاره دارد دقیقه هر دو در این بحث حائز اهمیت و پرکاربرد است. همچنان جامعه به معنای مجمع، اتحادیه، فدراسیون، جامعه مذهبی، گروه یا دسته‌ای که منافع یا اهداف مشترک دارند نامیده شده است (آذرتاش، ۱۳۸۹: ۹۳).

مفهوم (راهکار) برای رفع مشکلات یا بهبود وضعیت در جامعه، راهکارها بستگی به نوع مسئله‌ای دارند که مطرح می‌شود. مثلاً برای بهبود روابط اجتماعی و همبستگی در جامعه، می‌توان از تقویت ارتباطات، آموزش مهارت‌های حل تعارض و حمایت از برنامه‌های اجتماعی استفاده کرد.

مفهوم (ترویج) - ترویج یک مفهوم کلی است که می‌تواند به معنای ارتقای آگاهی، تشویق به پذیرش یا تغییر رفتار در یک جامعه باشد. این می‌تواند شامل ترویج ایده‌ها، ارزش‌ها، محصولات یا خدمات باشد. اگر بخواهیم به ترویج در سطح اجتماعی یا فرهنگی نگاه کنیم، راهکارهایی مثل استفاده از رسانه‌ها، برگزاری کمپین‌های آموزشی، همکاری با گروه‌های تأثیرگذار یا ایجاد برنامه‌های حمایتی می‌تواند مؤثر باشد.

شهداء کلمه جمعی است که مفرد آن شهید است شاهد گواه و به معنای جان باختن نیز آمده است. (غفرانی، ۱۳۸۸: ۳۶۱) مفهوم (آرمان شهدا) آرمان شهدا به ارزش‌ها، اهداف و مفاهیمی اشاره دارد که شهدای یک کشور، به‌ویژه در دوران جنگ‌ها یا انقلاب‌ها، به خاطر آن‌ها جان خود را فدا کرده‌اند. در بسیاری از کشورها، به‌ویژه در کشورهای مسلمان و کشورهایی که جنگ‌های انقلابی یا دموکراتیک داشته‌اند، شهدا نمادهای فداکاری، ایثار و پابندی به اصول اخلاقی، مذهبی و ملی هستند. همچنان آرمان شهدا معمولاً شامل مفاهیمی همچون استقلال، آزادی، عدالت، مقاومت و وفاداری به وطن و ارزش‌های انسانی است.

قیام: (قیام الامر) آنچه به آن قائم باشد برخاست، شورش، قیام من نوم و بیداری است. (سیاح، ۱۳۷۹: ۶۸۷). قیام ۲۴ حوت هرات- قیام ۲۴ حوت در تاریخ معاصر افغانستان، به‌ویژه در ولایت هرات، یکی از رویدادهای مهم و تاریخ‌ساز است. این قیام در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هجری شمسی (۱۵ مارس ۱۹۷۹ میلادی) در هرات به وقوع پیوست و نمادی از مقاومت مردم افغانستان علیه نیروهای اشغالگر شوروی و رژیم کمونیستی حاکم آن زمان بود. در این قیام، مردم هرات در اعتراض به حضور نیروهای شوروی که در سال ۱۹۷۹ میلادی به افغانستان حمله کرده بودند، به جاده‌ها ریختند. این قیام از یک اعتراض عمومی شروع شد و به زودی به یک شورش مسلحانه علیه رژیم کمونیستی و نیروهای شوروی تبدیل شد. مردم هرات با فریادهای "الله اکبر" و "مرگ بر شوروی"، علیه اشغالگری شوروی و فساد رژیم کمونیستی به پا خاستند.

سی و چهار سال قبل در آستانه ختم سال ۱۳۵۷ شمسی شهر باستانی هرات شاهد یک قیام بزرگ و بی‌نظیر بود که بدون شک می‌توان آنرا سرلوحه جهاد کبیر مردم افغانستان در برابر رژیم الحادی خلق و پرچم نامید. این قیام درست ده ماه و چند روز بعد از حادثه کودتای شوم «ثور» صورت گرفت که از جهات مختلف دارای اهمیت و برازندگی خاص است و به جرئت می‌توان گفت که هیچ قیام دیگر در آن مقطع زمان از نظر ماهیت، اهمیت و پیامدهای مهم به پایه این قیام نمی‌رسد.

قیام عمومی عملاً به روز پنجشنبه ۲۴ حوت (۱۳۵۷ مطابق ۱۴ مارچ) ۱۹۷۹ آغاز شد و مدت شش روز ادامه یافت و در دو مرحله متعاقب هم در شهر هرات به منصه اجرا درآمد: یکی تجمع مردم از ولسوالی‌های اطراف واکناف و هجوم به شهر که منجر به حمله به دفاتر حکومتی و برخوردهای خونبار با قوای امنیتی شهر گردید و دیگر قیام نظامی در داخل فرقه نمبر ۱۷ هرات که به سرعت به بیرون سرایت کرد و بیک جنگ کاملاً عیار بین قوای دولتی و مخالفان تبدیل شد. با آنکه انگیزه‌های کلی و عمومی قیام در تمام کشور یکسان و شبیه بود، اما بعضی مشخصه‌های خاص وضع را در هرات تاحدی از سائر ولایات متفاوت می‌ساخت (کاظم، ۲۰۱۳: ۱۳).

این قیام با شدت سرکوب شد، اما نشان‌دهنده اراده و مقاومت مردم افغانستان بود که هرگز تسلیم اشغالگران نشدند. پس از سرکوب قیام، تعداد زیادی از مردم هرات شهید یا زخمی شدند و بسیاری از افراد به زندان‌ها برده شدند. قیام ۲۴ حوت نه تنها نشان‌دهنده شجاعت و فداکاری مردم هرات در برابر ظلم و اشغالگری بود، بلکه به نوعی به عنوان نقطه عطفی در تاریخ مبارزات مردم افغانستان علیه رژیم‌های استبدادی و اشغالگری در نظر گرفته می‌شود (فقهی، ۱۴۰۳: ۶).

۲- راهکارهای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت هرات

برای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت مردم هرات در جامعه، باید مجموعه‌ای از راهکارها و استراتژی‌های مؤثر به کار گرفته شود که هم‌زمان با حفظ هویت ملی و فرهنگی افغانستان، بتواند یاد و آرمان‌های شهدای این قیام را در میان نسل‌های جدید زنده نگه دارد. قیام ۲۴ حوت هرات در تاریخ افغانستان نقش مهمی ایفا کرده و در نتیجه شهدای آن با فداکاری‌های خود به نماد مقاومت و استقلال تبدیل شده‌اند. در اینجا به‌طور مفصل به راهکارهایی برای ترویج آرمان‌های این شهدا در جامعه پرداخته می‌شود. در راستای ترویج آرمان‌های شهدای این قیام و حفظ یاد آن‌ها، راهکارهای زیر می‌تواند مؤثر باشد:

۱- راهکارهای آموزشی تاریخ قیام ۲۴ حوت هرات

گنجاندن اطلاعات دقیق و مستند درباره قیام ۲۴ حوت هرات و شهدای آن در کتب درسی و برنامه‌های آموزشی مدارس و دانشگاه‌ها می‌تواند آگاهی نسل‌های جدید را افزایش دهد. یادبود و تجلیل برگزاری مراسم‌های یادبود در روز ۲۴ حوت، یا ساخت یادواره‌هایی برای شهدای این قیام در سطح محلی و ملی می‌تواند به تقویت هویت ملی و تاریخی مردم افغانستان کمک کند.

همچنان نشر آثار ادبی و هنری، نوشتن کتاب‌ها، تولید مستندها و فیلم‌های کوتاه یا بلند درباره قیام و آرمان‌های شهدا می‌تواند به شکلی جذاب و تأثیرگذار یاد آن‌ها را در میان جوانان زنده نگهدارد.

آموزش تاریخ قیام ۲۴ حوت در سیستم آموزشی یکی از اساسی‌ترین و مؤثرترین روش‌ها برای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت، گنجاندن تاریخ این قیام و شهدا در کتب درسی مکاتب، مدارس و دانشگاه‌ها است. این کار می‌تواند به جوانان این امکان را بدهد تا با فداکاری‌های شهدا و اهمیت قیام ۲۴ حوت آشنا شوند. گنجاندن درسی ویژه در کتب تاریخ تدریس تاریخ قیام ۲۴ حوت و بررسی دقیق وضعیت سیاسی و اجتماعی افغانستان در آن زمان می‌تواند به دانش‌آموزان و

دانشجویان کمک کند تا به درستی درک کنند که این قیام چگونه به عنوان یک نماد مقاومت علیه اشغالگری و ظلم در تاریخ افغانستان شناخته می‌شود.

۲- راهکارهای مجازی و رسانه‌ای

استفاده از رسانه‌ها و فضای مجازی امروزه رسانه‌ها و فضای مجازی یکی از ابزارهای قدرتمند برای انتقال پیام‌ها و ترویج فرهنگ‌ها هستند. در زمینه ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت، می‌توان از این ابزارها به شکلی مؤثر بهره برد. تولید مستندها و فیلم‌های آموزشی: تولید مستندهایی با محوریت قیام و شهدای آن می‌تواند به شکلی تأثیرگذار تاریخ و آرمان‌های آن‌ها را به نسل‌های جدید منتقل کند. این مستندها می‌توانند در تلویزیون‌ها، پلتفرم‌های آنلاین یا شبکه‌های اجتماعی منتشر شوند. استفاده از شبکه‌های اجتماعی: با توجه به حضور گسترده مردم، به‌ویژه جوانان، در شبکه‌های اجتماعی، استفاده از این بسترها برای معرفی آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت می‌تواند بسیار مؤثر باشد. انتشار پست‌ها، تصاویر و ویدیوهای مربوط به قیام و شهدای آن می‌تواند به ترویج این آرمان‌ها در سطح وسیع‌تری کمک کند. پادکست‌ها و برنامه‌های رادیویی ایجاد پادکست‌ها و برنامه‌های رادیویی که موضوع قیام ۲۴ حوت و یاد شهدا را پوشش دهند، می‌تواند تأثیر زیادی در افزایش آگاهی عمومی داشته باشد.

شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌ها استفاده از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برای ترویج پیام‌های شهدا و انتشار داستان‌های زندگی آن‌ها، می‌تواند به اطلاع‌رسانی وسیع‌تر و جذب توجه نسل جوان کمک کند.

ترویج ارزش‌های انسانی و مقاومت ترویج مفاهیم مثل آزادی، عدالت، استقلال و ایثار که محورهای اصلی قیام ۲۴ حوت و آرمان شهدا بودند، می‌تواند در تقویت اخلاق اجتماعی و فرهنگی جامعه مؤثر باشد. آرمان‌های شهدا و قیام‌های تاریخی مانند ۲۴ حوت باید همواره زنده بمانند تا نسل‌های آینده از آن‌ها درس بگیرند و در برابر هرگونه ظلم و بی‌عدالتی ایستادگی کنند.

۳- راهکارهای علمی

نشر کتاب‌ها و مقالات تحقیقاتی و پژوهش‌های تحقیقی درباره قیام ۲۴ حوت و آرمان‌های شهدای آن می‌تواند به فهم بهتر و عمیق‌تر تاریخ این قیام کمک کند. نشر آثار پژوهشی نویسندگان و پژوهشگران باید به نگارش کتاب‌ها و مقالاتی که به تاریخ قیام ۲۴ حوت و شهدای آن پرداخته است، توجه کنند. این آثار می‌توانند به عنوان منابع مرجع برای آموزش و اطلاع‌رسانی در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرند. مقالات علمی در مجلات معتبر انتشار مقالات علمی و تحقیقاتی در مجلات

معتبر علمی داخلی و بین‌المللی می‌تواند به گسترش اطلاعات در مورد قیام ۲۴ حوت در سطح جهانی کمک کند و باعث جلب توجه بیشتری به این موضوع شود.

آموزش به صورت کارگاه‌ها و سمینارها برگزاری کارگاه‌ها و سمینارهای ویژه در مکاتب، مدارس و دانشگاه‌ها به منظور آشنایی با قیام ۲۴ حوت و فلسفه مقاومت و ایثار شهدا می‌تواند موجب شکل‌گیری دیدگاه‌های آگاهانه‌تری در نسل‌های جوان شود.

۴- راهکارهای اجتماعی

برگزاری مراسم‌های یادبود و یادواره‌ها یکی دیگر از راهکارهای مهم برای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت، برگزاری مراسم‌های یادبود و یادواره‌های سالانه است. برگزاری مراسم‌های سالانه در تاریخ ۲۴ حوت (روز قیام) می‌تواند فرصتی برای گردهمایی مردم و یادآوری فداکاری‌های شهدای قیام باشد. این مراسم‌ها شامل سخنرانی‌ها، نمایشگاه‌های تصویری و فعالیت‌های هنری مانند شعرخوانی و اجرای تئاترهای تاریخی باشند. ساخت یادواره‌ها و نصب نشانه‌های یادبود در مکان‌هایی که قیام ۲۴ حوت و شهدای آن نقش کلیدی داشته‌اند، ساخت یادواره‌ها و نصب سنگ‌های یادبود می‌تواند یاد این شهدای بزرگ را در جامعه زنده نگهدارد. این یادواره‌ها می‌توانند محلی برای یادآوری ایثار و فداکاری مردم افغانستان در برابر ظلم و اشغالگری باشند.

۵- راهکارهای حقوقی و اقتصادی

یکی از ارکان مهم ترویج آرمان‌های شهدا، توجه به خانواده‌های آنان و حفظ حقوق آن‌ها است. این کار نشان‌دهنده احترام به فداکاری‌های شهدا و اعتقاد به اهمیت ایثار آنان در مبارزه برای استقلال است.

حمایت اجتماعی و مالی از خانواده‌های شهدا، باید برنامه‌هایی برای حمایت اجتماعی و مالی از خانواده‌های شهدا طراحی شود. این اقدام نه تنها عدالت اجتماعی را رعایت می‌کند، بلکه به ترویج فرهنگ ایثار و فداکاری در جامعه کمک می‌کند.

۶- راهکارهای هنری و فرهنگی

هنر و فرهنگ از جمله ابزارهای قدرتمند برای انتقال پیام‌های معنوی و اجتماعی هستند. در این راستا می‌توان از هنر برای ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت استفاده کرد. تولید آثار هنری نقاشان، شاعران و هنرمندان می‌تواند آثار هنری خود را به موضوع قیام ۲۴ حوت و شهدا اختصاص دهند. این آثار می‌توانند به شکلی نمادین و جذاب پیام‌های مربوط به این قیام و آرمان‌های آن را به مخاطبان منتقل کنند. همچنان تئاتر و نمایش ساخت تئاترها و نمایش‌های تاریخی که موضوع قیام ۲۴

حوت را بازتاب دهند، می‌تواند به‌طور مؤثر تاریخ این قیام را برای عموم مردم به تصویر بکشد و یاد شهدای آن را زنده نگه دارد.

۷- راهکارهای بین‌المللی

ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت در سطح جهانی نیز حائز اهمیت است. این کار می‌تواند با ایجاد آگاهی بین‌المللی در مورد این قیام و شهدای آن، نشان‌دهنده مبارزه مردم افغانستان برای آزادی و استقلال باشد. همکاری با سازمان‌های جهانی می‌توان با همکاری با سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشر، تاریخ‌نگاران و محققان خارجی، آگاهی جهانی را نسبت به قیام ۲۴ حوت و فداکاری‌های شهدای آن افزایش داد.

۳- پیامدهای قیام ۲۴ حوت هرات

قیام ۲۴ حوت مردم مجاهد هرات دارای ابعاد و پیامدهای مختلف است که به مهم‌ترین آن‌ها در این جا به‌طور جداگانه قرار شرح زیر پرداخته می‌شود:

۱- پیامدهای سیاسی

قیام ۲۴ حوت (۱۵ مارس ۱۹۷۹ میلادی) مردم هرات یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان است که پیامدهای گسترده‌ای در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی به دنبال داشت. این قیام به عنوان یک نقطه عطف در تاریخ مقاومت مردم افغانستان علیه اشغالگری خارجی و رژیم کمونیستی به شمار می‌رود و آثار عمیقی بر روندهای اجتماعی و سیاسی آن زمان برجا گذاشته است. قیام ۲۴ حوت هرات تأثیرات زیادی بر تحولات سیاسی افغانستان و روابط بین‌المللی آن داشت. تقویت روحیه مقاومت این قیام، به عنوان نماد مقاومت مردم افغانستان علیه رژیم کمونیستی و اشغال شوروی، نه تنها در داخل کشور بلکه در سطح بین‌المللی نیز شناخته شد. این مقاومت و ایستادگی مردم علیه قدرت‌های اشغالگر، باعث تقویت روحیه ملی و انگیزه مبارزاتی مردم شد. بحران سیاسی داخلی: قیام هرات منجر به شدت گرفتن بحران سیاسی در داخل افغانستان شد. سرکوب وحشیانه قیام و کشتار گسترده مردم توسط نیروهای شوروی و رژیم کمونیستی، موجی از نارضایتی عمومی و بی‌اعتمادی به حکومت را به وجود آورد. این وضعیت باعث شد که بسیاری از مردم از رژیم کابل فاصله بگیرند و از آن زمان روندهای انقلابی در کشور شدت گرفت. (غزنوی، ۱۳۸۹: ۲۴۷). افزایش نفوذ شوروی در افغانستان: یکی از پیامدهای سیاسی این قیام، ورود مستقیم نیروهای نظامی شوروی به افغانستان بود. با توجه به درگیری‌های گسترده و نارضایتی‌ها در هرات، شوروی‌ها به این نتیجه رسیدند که برای حفظ قدرت خود در افغانستان، باید

مداخله نظامی بیشتری انجام دهند. این مداخله به اشغال کامل افغانستان توسط شوروی منجر شد (غزنوی، ۱۳۸۹: ۲۴۷).

۲- پیامدهای اجتماعی

قیام هرات سرآغاز قیام‌های دیگر در سراسر افغانستان بود، چنانکه در طول سال ۱۹۷۹ جبهات مقاومت مردمی به‌طور وسیع در تمام اطراف واکناف کشور گسترش پیدا کرد. با انصراف از شرح قیام‌های محلی که با گذشت هرروز بیشتر و بیشتر گردید، از جمله قیام افسران در جلال‌آباد (اول حمل، ۱۳۵۸ مطابق ۲۱ مارچ، ۱۹۷۹) قیام «چنداول» (۲ سرطان، ۱۳۵۸ مطابق ۲۳ جون، ۱۹۷۹) قیام بالا حصار کابل (۱۴ اسد، ۱۳۵۸ مطابق ۵ آگست، ۱۹۷۹) قیام لوای سرحدی اسمار در کنر و دیگر قیام‌ها که ذکر هر یک در این مختصر نمی‌گنجد (کاظم، ۲۰۱۳: ۸۷). قیام ۲۴ حوت هرات علاوه بر تأثیرات سیاسی، آثار عمیقی بر ساختار اجتماعی و فرهنگی افغانستان گذاشت. افزایش نارضایتی عمومی. سرکوب قیام هرات و کشتارهای گسترده باعث شد که بسیاری از مردم افغانستان نسبت به رژیم کمونیستی و اشغالگران شوروی احساس بی‌اعتمادی و نارضایتی شدید پیدا کنند. این نارضایتی‌ها در سراسر کشور گسترش یافت و سبب شد که مقاومت‌های مردمی در مناطق مختلف کشور شدت گیرد. مهاجرت و آوارگی: یکی دیگر از پیامدهای اجتماعی قیام ۲۴ حوت، مهاجرت گسترده مردم از هرات به سایر مناطق افغانستان یا کشورهای همسایه مانند ایران و پاکستان بود. بسیاری از خانواده‌ها از ترس سرکوب‌ها و کشتارها به مناطق امن‌تر پناه بردند که این موضوع به بحران‌های اجتماعی و اقتصادی در مناطق مختلف کشور دامن زد. ایجاد حساسیت نسبت به حقوق بشر: سرکوب وحشیانه قیام هرات و نقض‌های گسترده حقوق بشر در این واقعه باعث شد که مسائل حقوق بشر در سطح جهانی مطرح شود. این قیام و پیامدهای آن موجب جلب‌توجه سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای حقوق بشری به وضعیت افغانستان شد (غبار، ۱۳۶۸: ۱۴).

۳- پیامدهای نظامی

قیام هرات و پیامدهای آن بر تحولات نظامی افغانستان تأثیر زیادی گذاشت: افزایش درگیری‌های نظامی: قیام ۲۴ حوت هرات باعث شد که نبردهای مسلحانه در کشور شدت گیرد. این قیام و سرکوب آن توسط نیروهای شوروی و رژیم کمونیستی، جرقه‌ای برای آغاز جنگ‌های داخلی و مقاومت‌های مردمی در سراسر افغانستان بود. این وضعیت به جنگی طولانی مدت تبدیل شد که در نهایت به جنگ‌های جهاد علیه اشغالگران شوروی منجر گردید. تقویت گروه‌های مجاهدین: قیام هرات و سرکوب آن موجب تقویت گروه‌های مجاهدین شد که علیه رژیم کمونیستی و نیروهای

اشغالگر شوروی مبارزه می کردند. بسیاری از رهبران و نیروهای مجاهدین از قیام هرات الهام گرفتند و این قیام را به عنوان نشانه‌ای از توانایی مردم افغانستان در مبارزه با دشمنان خارجی و داخلی خود قلمداد کردند (توخی، ۲۰۰۷: ۵۱).

۴- پیامدهای فرهنگی

قیام ۲۴ حوت هرات تأثیرات فرهنگی بسیاری بر جامعه افغانستان داشت: تقویت هویت ملی: این قیام به عنوان یکی از رویدادهای مهم تاریخی افغانستان، موجب تقویت هویت ملی و فرهنگی مردم شد. مردم افغانستان این قیام را نماد مقاومت و ایستادگی در برابر اشغالگران و رژیم‌های استبدادی می دانند. یاد شهدای قیام ۲۴ حوت، همچنان بخشی از تاریخ پر افتخار افغانستان به شمار می رود. افزایش آگاهی اجتماعی: قیام هرات و سرکوب آن، آگاهی مردم افغانستان را نسبت به مسائل سیاسی، اجتماعی و حقوقی افزایش داد. این قیام نشان داد که مقاومت علیه ظلم و بی عدالتی می تواند موجب بیداری و اتحاد مردم شود و روحیه مبارزه برای آزادی و عدالت را در جامعه تقویت کند. آثار هنری و ادبی: قیام هرات و شهدای آن، الهام بخش آثار هنری و ادبی بسیاری در افغانستان شد. شعرها، داستان‌ها و نمایشنامه‌هایی درباره قیام و آرمان‌های شهدای آن نوشته شده است که همچنان در فرهنگ و هنر افغانستان تأثیرگذار است (غبار، ۱۳۶۸: ۱۶).

۵- پیامدهای بین‌المللی

قیام ۲۴ حوت هرات همچنین در سطح بین‌المللی پیامدهایی داشت که به تحولات جهانی کمک کرد: جلب توجه جهانی: قیام هرات و سرکوب آن توسط شوروی‌ها و رژیم کمونیستی، توجه جهانی را به وضعیت افغانستان جلب کرد. این قیام در بسیاری از رسانه‌های بین‌المللی پوشش داده شد و سازمان‌های بین‌المللی، به‌ویژه سازمان ملل متحد، در خصوص نقض حقوق بشر در افغانستان موضع گرفتند. افزایش حمایت‌های بین‌المللی از مجاهدین: قیام ۲۴ حوت هرات به وضوح نشان داد که مردم افغانستان علیه اشغالگران و رژیم کمونیستی مقاومت می کنند. این امر موجب شد که کشورهای مختلف، به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، پاکستان و سایر کشورهای عربی، حمایت‌های بیشتری از گروه‌های مجاهدین انجام دهند و روند حمایت‌های جهانی از جهاد افغانستان شدت گیرد.

نتیجه‌گیری

قیام ۲۴ حوت هرات نه تنها یک نقطه عطف در تاریخ معاصر افغانستان بود، بلکه پیامدهای گسترده‌ای در سطح داخلی و بین‌المللی داشت. این قیام نه تنها به تقویت روحیه مقاومت و ایستادگی مردم در برابر ظلم و اشغالگری کمک کرد، بلکه پیامدهای سیاسی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی

قابل توجهی به همراه داشت. از این‌رو، این قیام به عنوان یک نماد تاریخی و فرهنگی در تاریخ افغانستان باقی خواهد ماند و تأثیرات آن همچنان در جامعه و سیاست افغانستان مشهود است.

ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت در جامعه افغانستان نه تنها به حفظ هویت ملی و فرهنگی مردم افغانستان کمک می‌کند، بلکه موجب تقویت روحیه ملی و انگیزه مبارزه علیه ظلم و استبداد نیز خواهد شد. راهکارهایی نظیر آموزش تاریخ قیام در سیستم آموزشی، استفاده از رسانه‌ها و فضای مجازی، برگزاری مراسم‌های یادبود و تولید آثار هنری می‌تواند به شکل مؤثری این آرمان‌ها را در جامعه ترویج دهند. همچنین حمایت از خانواده‌های شهدا و حفظ حقوق آن‌ها از جمله اقدامات ضروری است که باید در این راستا انجام گیرد. با استفاده از این روش‌ها، می‌توان یاد شهدای قیام ۲۴ حوت را زنده نگه داشت و به نسل‌های آینده انتقال داد. در نهایت، ترویج آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت به تقویت فرهنگ مقاومت و آزادی‌خواهی در افغانستان کمک خواهد کرد و پیامی از ایستادگی و فداکاری به دنیا خواهد رساند.

نتیجه‌گیری: از آن جایی که آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت هرات با فداکاری و ایستادگی در برابر ظلم و بی‌عدالتی، نه تنها در تاریخ افغانستان جایگاهی ویژه دارند بلکه پیام‌های ارزشمندی چون آزادی، عدالت و حقوق بشر را به نسل‌های آینده منتقل می‌کنند. این قیام با ایجاد روحیه مقاومت، تقویت هویت ملی و ترویج فرهنگ ایستادگی، به مردم افغانستان یادآوری کرد که برای رسیدن به حقوق و آزادی‌های خود باید همواره مبارزه کنند. در سطح بین‌المللی نیز قیام هرات باعث جلب توجه جامعه جهانی به وضعیت حقوق بشر در افغانستان و تقویت تلاش‌های حمایتی از جنبش‌های آزادی‌خواهانه شد. ترویج این آرمان‌ها می‌تواند به رشد دینی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشور کمک نموده و بر تقویت صلح و امنیت در سطح جهانی اثرگذار باشد.

پیشنهاده‌ها

اجرای این پیشنهادها زیر می‌تواند به حفظ و گسترش آرمان‌های قیام ۲۴ حوت هرات کمک کند و این پیام‌ها را به نسل‌های آینده منتقل کند.

ترویج و توسعه برنامه‌های آموزشی و پرورشی در مکاتب، مدارس دینی، پوهنتون‌ها و نهادهای آکادمیک به‌منظور آشنایی نسل‌های جدید با تاریخ قیام ۲۴ حوت هرات و انتقال پیام‌های عدالت‌خواهانه و آزادی‌طلبانه آن، برگزاری یادبودها و مراسم‌های سالانه بزرگداشت شهدای قیام از طریق برگزاری مراسم‌های یادبود و همایش‌های ملی و بین‌المللی که این مراسم‌ها می‌توانند در تقویت هویت ملی و ترویج فرهنگ مقاومت مؤثر باشند، همچنان استفاده از رسانه‌ها و تکنالوژی‌های نوین گسترش پیام قیام هرات از طریق رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های دیجیتال، به‌منظور

افزایش آگاهی عمومی در سطح داخلی و بین‌المللی تقویت همکاری‌های بین‌المللی، ایجاد همکاری‌های بیشتر با سازمان‌های بین‌المللی برای حمایت از تأمین حقوق بشری و سیاسی در افغانستان به‌ویژه در عرصه‌های آموزشی، حقوقی و فرهنگی، حمایت از نسل جوان تشویق و حمایت از نسل جدید برای پیگیری آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت هرات و ترویج فرهنگ ایستادگی در برابر بی‌عدالتی، مفاسد اخلاقی اجتماعی و اقتصادی از اهم پیشنهادها محسوب می‌شود.

منابع و مآخذ

- آذرتاش، آذرنوش. (۱۳۸۹). فرهنگ معاصر عربی فارسی، انتشارات نی تهران ایران.
- توخی، کبیر. (۲۰۰۷). خاطرات زندان. (بی. نا). (بی. تا).
- سیاح، احمد، (۱۳۷۹). فرهنگ دانشگاهی فارسی عربی، ناشر: انتشارات فرحان چاپ اول، تهران ایران.
- عمید، حسن. (۱۳۶۵). فرهنگ عمید. انتشارات امیر کبیر. تهران: ایران.
- غبار، میر غلام محمد. (۱۳۶۸). افغانستان در مسیر تاریخ. ناشر. مرکز نشر انقلاب با همکاری جمهوری. کابل افغانستان.
- غزنوی، ابوذر پیرزاده، (۱۳۸۹)، تاریخ سیاسی افغانستان معاصر، ناشر: نشر احسان. تهران: ایران.
- غفران، محمد. (۱۳۸۸). قاموس عصری فی المصطلح الحدیث، انتشارات امیر کبیر تهران ایران.
- فقهی، فضل الرب، (۱۴۰۳). جایگاه قیام ۲۴ حوت در تاریخ جهاد افغانستان. (بی. ن). هرات افغانستان.
- کاظم، سید عبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی هرات (۲۴ حوت هرات ۱۳۵۷). انتشارات، فریمانت، کالیفرنیا آلمان.
- نوری، ولی احمد، (۲۰۱۵). سوزن زر و جامه سفید به مناسبت قیام ۲۴ حوت هرات باستان. پورتال وزین، جرمن، آلمان.

Ways to Promote the Ideals of the Martyrs of the 24th of Hoot Uprising in Herat and Its Domestic and International Consequences

Author: Dr. Abdul Ahad Shafiq Faqiri, Professor at the Faculty of Theology and Islamic Sciences

Department of Fiqh and Law

Abstract

One of the most significant events in the contemporary history of Afghanistan is the 24th of Hoot Uprising in Herat, which, through the unparalleled sacrifices of its martyrs, marks a turning point in the history of jihad and resistance of the Afghan people. This uprising and its consequences had wide-ranging impacts not only within the country but also on the international level. The aim of this paper is to examine strategies for promoting the ideals of the martyrs of the 24th of Hoot Uprising in Afghan society, with a focus on its political, social, military, and cultural consequences both inside and outside Afghanistan. Therefore, educational initiatives on the history of the uprising in schools and educational institutions, academic research in Afghan universities, use of media, organizing memorial ceremonies, supporting the families of martyrs, and producing artistic works are among the strategies that can help propagate these ideals among new generations. This paper emphasizes that honoring and promoting the ideals of the martyrs of the 24th of Hoot Uprising can contribute to strengthening national identity and increasing social awareness. This research is qualitative and descriptive-analytical in nature. To collect data, library resources and scholarly articles on the contemporary history of Afghanistan were utilized. Additionally, content and comparative analysis methods were employed for data analysis.

Keywords: Promotion, Martyrs' Ideals, Uprising, 24th Hoot, Consequences, Afghanistan.



مفاهیم جهاد و شهادت در آموزه‌های اسلامی و تطبیق آن با قیام ۲۴ حوت

پوهنوال سیداحمد سادات قتالی

استاد پوهنچی شرعیات و علوم اسلامی

Mob: 0799101230

Email: sadatqattali24@Gmail.com

چکیده

به رغم اتهام بی‌اساس خشونت‌ورزی به اسلام از جانب مستشرقین، این معضل بی پایه علمی با مطالعه پژوهشی واقعیت‌های شواهد انکار ناپذیر آموزه‌های الهی، پاسخ می‌یابد و باتبارز واقعیت مفاهیم جهاد و شهادت، این حقایق و یافته‌های علمی را مبرهن می‌سازد که اسلام عزیز دین رحمت، عفو، گفتمان عادلانه، قایل بودن کرامت و فضیلت به انسان و آیین توجه به رفاه اجتماعی و ارتباط باهمی بر پایه منطق و استدلال است؛ بشر را به صلح و صفا، تعاون و همزیستی دعوت می‌کند؛ با هرگونه عصیت‌های جاهلی مبارزه می‌کند و همه بشریت را مولود حضرت آدم علیه‌السلام و دارای حقوق انسانی می‌داند، نتایج و یافته‌های تحقیق در آموزه‌های الهی مفاهیم ارزشمند و قناعت‌بخشی را از جهاد و شهادت نشان داده؛ اسلام جهاد و شهادت‌طلبی را حامل انتشار پیام سترگ کمال‌خواهی انسان به هدف‌رستگاری و آزادی می‌داند و جهاد را به عنوان وسیله‌ای دفاعی و بازدارنده از تهاجم به ارزش‌هایش و شیوه‌ای صحیح برای تنظیم زندگی باعزت در پرتو تطبیق احکام الهی فریضه قرار داده و برای جهاد قید فی سبیل الله را به هدف اعلای کلمه‌الله و تأمین حقوق اساسی انسان و نفی هرگونه اسارت از او گذاشته است. روی اهمیت اعتقادی، عمق ایمان و باور مردم مسلمان هرات به دین و آئین اسلام از یک‌سوی، جسارت، اهانت و پای گذاشتن اعضای حزب و پرچم دولت کمونیستی طرفدار شوروی به این ارزش‌ها بود که حماسه (۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات) توسط مسلمانان هرات باستان بر مبنای عمل به فریضه جهاد و پیروی از فرهنگ شهادت‌طلبی در این دیار علم و عرفان، افتخارات عزت‌بخش خود را با فداکاری و اهدای خون رقم‌زده و ثبت تاریخ ملت مسلمان افغانستان گردانید. روش کار در این پژوهش همانا استفاده از منابع معتبر کتابخانه‌ای با شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی در محور مفاهیم اصلی جهاد و شهادت در اسلام بر مبنای تفاسیر آیات کلام الهی و معانی احادیث نبوی بوده تا با جستجو و کشف حقیقت، شناخت مفاهیم اصلی و سیمای واقعی جهاد و شهادت تعریف گردد.

کلمات کلیدی: اسلام، جهاد، دشمنان، شیطان، شهادت، نفس.

مبحث اول کلیات تحقیق

یکی از مهم‌ترین مسائلی که باعث عزت، مجد ابهت و افتخارات بزرگ تاریخی و آزادی سرزمین‌های اسلامی از جمله: در بیرون راندن مهاجمان و متجاوزان شرقی و غربی از افغانستان نقش بزرگی را ایفا نمود است، فرهنگ شهادت‌طلبی و جهاد فی سبیل الله مجاهدین به‌ویژه نقش براننده و تأثیر گزار حماسه (۲۴) حوت (۱۳۵۷) و قیام‌های بعدی بود. اما این افتخارات عظیم نیز مورد تهاجم فرهنگی دشمنان بیرونی ازجانبی و از بُعد دیگر با عدم توجه لازم و نبود کار قوی فرهنگی در معرفی مفاهیم و سود مندجهاد و شهادت مواجه بوده و تدریجاً سبب میدان‌دهی به ایجاد زمینه‌هایی برخی اتهامات بی‌پایه و بی‌بنیاد از طرف دشمنان دین مبنی بر خشونت‌ورزی به ساحت پاک و مبرای دین رحمت اسلام گردید که برای پاسخ به سؤال اصلی: مفاهیم واقعی جهاد و شهادت در آموزه‌های الهی چیست؟ اهمیت جهاد، جایگاه و اهداف آنچه می‌باشد؟ منزلت شهید در آموزه‌های الهی کدام هاست؟ برای پاسخ به حل سؤالات و رفع معضل اتهام جهاد به خشونت‌ورزی در اسلام، بر آن شدیم تا با جستجو و کاوش‌های علمی، تعریفی روشن‌تر از مفاهیم جهاد و شهادت در پرتو تفاسیر معتبر از آیات کلام‌الهی، سنت نبوی و ارتباط و مناسبت حماسه (۲۴) حوت به جهاد داشته باشیم. و با جستجوی و رسیدن به شناخت کامل از مفاهیم و مزایای دنیوی و اخروی جهاد و شهادت، منزلت و مقام رفیع شرعی آن را تبیین نموده باعث تولید انگیزه‌های قوی‌تر به اقامه جهاد و تداوم احیای روحیه شهادت‌طلبی در جامعه گردیده و به نتایج ثمربخش و یافته‌های این پژوهش؛ معرفی واقعی مفاهیم جهاد و شهادت در اسلام پی‌برده آداب و قوانین جهاد و اهداف سترگ آن را، همانند: انتشار و توسعه ارزش‌های الهی در زمین خدا، دفاع از حقوق انسانی مظلومان تحت ستم، حفظ کیان، عزت و اقتدار جهانی اسلام را و دیگر مزایای جهاد آگاه‌شده و به یافته‌های تحقیق، همچون: وجود قوانین جامع و شامل اسلامی درمورد جهاد، تعهد به رعایت بی‌نظیر حقوق انسانی در جهاد، وجود توجه مزید به رحمت و رأفت به انسانیت در این دین، محرز بودن سماحت و مدارا با دشمنان در اسلام را به شناسیم و در پرتو این تحقیق به نتایجی همچون: نهادینه شدن فرهنگ ایثار، فداکاری و ارزش‌دهی به مجاهدت در همه ابعاد مختلف آن آشنا شویم و با ثبوت فرضیه‌های تحقیق که عبارتند از روشن شدن علمی مفاهیم جهاد و شهادت در اسلام هستند، مسئولیت خویش را ایفا نموده باشم.

روش کار در این تحقیق با بهره‌گیری از منابع معتبر از منظر قرآن‌مجید و سنت نبوی، مفاهیم و جایگاه جهاد و شهادت موردبررسی قرارگرفته، پس از بیان کلیات مسئله و تعریف واژه‌ها و اصطلاحات، به بحث ابعاد کلی جهاد، انواع جهاد، فضایل و مقام شهداء، به اختصار پرداخته شد و با رعایت تسلسل منطقی مباحث در مورد معرفی جهاد و شهادت از تفاسیر آیات و احادیث نبوی

جستجو می‌شود. در مجموع به یافته‌های از جمله شناخت مفاهیم جهاد و جایگاه شهید و اهمیت فداکاری و جانبازی در راه احیای ارزش‌های الهی که شهدا این مقام رفیع را کسب می‌کنند به کنکاش خواهیم پرداخت.

اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق: نیاز به تحقیق در محور مفاهیم جهاد و شهادت از آنجا برجسته و مبرمیت می‌یابد که دشمنان اسلام به دلیل بی‌خبری یا لجاجت جهاد را مرادف جنگ ویرانگر دانسته و آن را مورد اتهام خشونت‌ورزی قرار داده‌اند در این وقت نیاز است تا با دلایل و حجت جایگاه بلند جهاد در اسلام، علو منزلت مجاهدین و درجات شهادت در قرآن کریم و سنت نبوی جستجو و نقش تعیین کننده آن‌ها تبارز یابد.

در هر تحقیقی شناخت اهداف نیز برای رسیدن به نتیجه مطلوب نهایت اهمیت دارد، اهداف این تحقیق در اینست تا مفاهیم اصلی جهاد و شهادت در قرآن مجید و سنت نبوی جستجو، تبیین و بهتر معرفی شوند تا مخاطبان آن‌ها را به عنوان درس‌های زندگی خویش قرار دهند. از جمله اهداف اصلی اینست تا مفاهیم اصلی جهاد و شهادت در پرتو آموزه‌های الهی جستجو، تبیین و بهتر شناخته شوند و اهداف فرعی این پژوهش دو مورد اند: یکی شناسایی مفاهیم جهاد و شهادت در اسلام و بهره‌گیری از آموزه‌های تربیتی آن‌ها. دوم مطالعه حقیقت جهاد و شهادت در پرتو قرآن مجید و سنت نبوی ﷺ. همچنان سؤالات تحقیق دو کتگوری اند سؤال اصلی که عبارت از اینکه مفاهیم اصلی جهاد و شهادت در آموزه‌های الهی چیست؟ اهمیت جهاد و شهادت طلبی چه جایگاهی در آئین اسلام داشته و اهداف این دو چه می‌باشد؟

سؤالات فرعی نیز دو مورد اند، الف: جستجوی مفاهیم جهاد و شهادت برای مخاطب آنچه پیام‌های دارد؟ ب: با کاوش‌های علمی، شناسایی مفاهیم جهاد و شهادت چه اهدافی تحقق می‌یابد؟ در مورد مرور آثار و پیشینه مفاهیم جهاد و شهادت نخستین منابع اصلی آن‌ها تفاسیر آیات قرآن مجید، احادیث صحاح ششگانه، مسانید، شروح احادیث نبوی، کتاب‌های سیرت، متون امهات فقهی و کتاب‌های از تاریخ اسلام اند که به بیان مطالبی که تحت عناوینی «باب الجهاد» پرداخته‌اند که مورد مطالعات اکتشافی این تحقیق بوده و مرور آیات جهاد در تفاسیر قرآنی نشان می‌دهد که قرآن کریم و احادیث پیامبر منبع اصلی و تکیه‌گاه اساسی بیان اصول و احکام و بیان فضایل جهاد و شهادت است. در مرور آثار از منابع غنماندی برای کشف مفاهیم جهاد و شهادت که هر کدام دارای فصل و باب‌های در مورد جهاد و شهادت بوده‌اند مورد مطالعه قرار گرفته همچنان در منابع عربی به کتاب‌های متعدد و متنوع اختصاص به جهاد و شهادت دست یافته‌ایم که به گونه‌ای گزینشی و معدود

چند اثر برتر و نام مؤلف آن را به ترتیب جامعیت و کمال محتوایی در موضوع تحقیق در روند کار پیشینه علمی مرور آثار به این قرار تذکر می‌دهیم، مهم‌ترین کتاب جامع تحت عنوان: «فقه الجهاد دراسة لاحکامه وفلسفته فی ضوء القرآن والسنة» که توسط دکتر یوسف قرضاوی تألیف شده که ترجمه آن توسط دکتر «محمد ابراهیم ساعدی رودی»، صورت گرفته که با همه مزایای که برای متخصصان و افراد محدودی دارد که ممکن بتوانند آن را تهیه و مورد بهره‌گیری قرار دهند، استفاده همگانی از آن دشوار و به دلیل حجم زیاد و گران‌قیمت بودن و لزوم صرف مدت‌زمان مدید وقت مطالعه آن که در قالب دو جلدی قطور (۲۸۰۸) صفحه ترجمه شده، مشکلات خود را دارد.

همچنان از مرور آثار تعدادی از دانشمندان عربی در این پژوهش بهره‌گیری علمی شده همانند: علی نایف الشحود، نویسنده ی کتابی تحت عنوان: «المفصل فی فقه الجهاد»؛ از کتاب دیگری از دکتر «علی بن نفع العلیانی» تحت عنوان: اهمیت الجهاد فی نشر الدعوة الاسلامیه و الرد علی الطوائف الضالة فی؛ اثر معتبر دیگری از دانشمند عربی؛ دکتر «محمد بن عمر بن سالم بازمول» تحت عنوان: «الجهاد تعریفه و أنواعه و ضوابطه فی ضوء الكتاب والسنة»؛ اثر دیگری از دکتر عبدالحلیم محمود. «کتاب الجهاد» چاپ دار المعارف القاهرة؛ در مورد شهید و جهاد کتاب دیگری مرور و مورد استفاده قرار گرفته از دانشمندی به نام «وصفی عاشور ابو زید» تحت عنوان: «الجهاد فی سبیل الله مقاصد و آثار»؛ اثر دیگری از دکتر محمد سعید رمضان البوطی «الجهاد فی الاسلام کیف نفهمه ونمارسه» در مورد شهید و جهاد اثر دیگری مرور و مورد استفاده قرار گرفته که تحت عنوان: «الجهاد فی الاسلام مفهومه وضوابطه و انواعه و اهدافه». تألیف دکتر عبدالسلام بن سالم بن رجاء السحیمی و... که مجموع این آثار یاد شده و کتاب‌های آن‌ها به زبان عربی (PDF) دانلود شده، مرور گردیده و با انجام مطالعات اکتشافی در محور بررسی مفاهیم جهاد و شهادت مورد شناسایی و فهم قرار گرفته، بعداً مطالب همخوان این منابع متعدد مورد مقایسه، تدقیق خوب، حلاجی، تحلیل، تجزیه شده و با استنتاج از آن‌ها بر مبنای معیارهای علمی مفاهیم جدیدی استخراج و راجح‌ترین آن‌ها ترجیح داده شده و با شواهد و حجت‌گزینش و انتخاب گردیده و بعداً از عربی به فارسی ترجمه و مجموع این مطالب محتوای این تحقیق را تشکیل داده است.

روش کار در این پژوهش بر آنست تا با استفاده از منابع معتبر کتابخانه‌ای با شیوه‌ای توصیفی تحلیلی مفاهیم اصلی جهاد و شهادت در اسلام بر مبنای تفاسیر آیات کلام الهی و کتاب‌های حدیث نبوی و از منابع عربی کتاب‌های در محور «الجهاد و الشهادة» جستجو، کشف و مورد تبیین قرار گیرد. ادعا نمی‌کنم که حق موضوع را ادا کرده‌ام، ولی در روش کارم تلاشم را طوری به کار بردم تا در مطالعات اکتشافی در محور بررسی مفاهیم جهاد و شهادت به قدری که می‌توانم به دستاوردهای

جدید آشنا شوم، فرا بگیرم، بخوانم و مسائل را از چندین اثر مقایسه، تدقیق خوب حلاجی، تحلیل، تجزیه و هضم کنم، با تأنی با استنتاج بر مبنای دلایل ترجیح دهم و با شواهد انتخاب کنم.

مفاهیم واژه‌گان: جهاد و شهادت در آموزه‌های الهی و تطبیق آن بر قیام ۲۴ حوت

جهاد در لغت

مبارزه، نبرد جهاد دینی و مفهوم آن: جهاد: به معنی نهایت کوشش و تمام توان خود را به کار گرفتن و جنگیدن در راه خدا با دشمنان با تمام توان و طاقت به وسیله گفتار یا در عمل. (آذر نوش، ۱۳۸۹: ۹۸).

«جهاد» بر وزن فعال و کتاب، مصدر باب مفاعله است که به معنی رزمیدن، کارزار و پیکار کردن با دشمن بوده و از دیدگاه دکتر یوسف قرضاوی که در کتابش «دانشنامه جهاد» آمده: «جهاد مصدر جاهد يُجاهِدُ هم معنی مجاهده آمده است که در لغت به معنی به کار بردن جهد است یعنی توانایی و طاقت یا تحمل جهد یعنی مشقت معنی می‌دهد این کلمه با اشتقاقات مختلفش سی و چهار بار در قرآن ذکر شده است. استعمالش در جنگیدن برای یاری دین و دفاع از حرمت امت مشهور شده است.» (قرضاوی، ۱۳۹۶: ۸۲).

جهاد در اصطلاح شریعت اسلامی

جهاد عبارت است از به کار گرفتن تمام توان و بذل مال و جان برای اعتلای کلمه اسلام و دفع دشمنان از تعرض به اسلام و مسلمین می‌باشد. علیانی دانشمند عربی در کتاب خویش تحت عنوان «اهیه الجهاد فی النشرا الدعوة الاسلامیه» از قسطلانی نقل نموده که گفته: «والجهاد بکسر الجیم مصدر جاهدت العدو جاهدت مجاهدة بفتح الجیم وهو التعب والمشقّة» (علیانی، ۱۴۱۶ هـ ۱۹۹۵ م: ۲۳۶).

دانشمند دیگر عربی محمد نعیم یاسین، در کتابش: «الجهاد میادینه و أسالیبه» در مورد واژه شناسی «جهاد» نوشته که: «جهاد فی اللغة من الجهد، بالضم أوالفتح، وهو الوسع والطاقة، مصدر من جهد فی الأمر مجهداً، من باب «فع» إذا طلب حتی بلغ غایته فی الطلب» (یاسین، ۱۴۰۴ هـ ۱۹۸۴ م: ۳۱).

تعریفی که نگارنده این تحقیق گزینش نموده اینست: جهاد عبارت از تلاش و مبارزه با تمام توان، طاقت و مشقت کشیدن در راه خدا با جان و مال و با کفار جنگیدن به هدف دعوت برای اعتلای اسلام و اعلاء کلمه الله و برداشتن موانع گسترش دعوت اسلامی، دفاع از مستضعفین یا برای بازدارندگی از تجاوز بالقوه‌ای دشمن که برای خشنودی خداوند تعالی انجام می‌پذیرد.

معرفی مختصر ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هـ ش

حماسه بیست و چهار حوت (۱۳۵۷) هرات افغانستان بر ضد حکومت وقت به رهبری نور محمد تره کی زمانی عرض وجود نمود که انگیزه‌های فرعی آن عبارت از این بود که رژیم کمونیستی

وابسته به حزب دمکراتیک خلق افغانستان بر اثر مظالم و ستم بی حد و حصر و ایجاد جو اختناق و فشار بر مردم تا جایی رسید که فضای زندگی را برای مردم غیرقابل تحمل کرده بود، اکثراً احساس امنیت نداشته کابوس وحشتناک ترس و خفقان بر فضای کشور سایه افکنده، دستگیری‌ها، زندان، شکنجه بیداد می کرد .

به تأسی از اعتقادات جهادی، فرهنگ شهادت طلبی و جوشش ایمان مردم، بامداد روز پنجشنبه ۲۴ حوت (۱۳۵۷ ش.) بود که مردم مؤمن و خداجوی از ولسوالی های اطراف شهر هرات به خصوص اهلی ولسوالی های انجیل و گذره به سوی شهر با نعره های تکبیر و بیرق های سبز تزیین شده به کلمه طیبه (لااله الا الله محمد رسول الله) و الله اکبر و با شعارهای اسلامی به سوی مرکز شهر هرات به حرکت در آمدند و این قیام کننده ها ابزاری مانند، چوب، داس، بیل و کلنگ باخود داشته، شهر هرات را آزاد و شماری از افسران مسلمان فرقه (۱۷) زلمی کوت هرات نیز به قیام کنندگان پیوستند و اسلحه در اختیار مردم قرار دادند. در نهایت امر از جانب دولت مرکزی به قوای زرهی قندهار دستور داده شد تا با برافراشتن بیرق های سبز بر بالای تانک ها به سوی هرات حرکت کنند و به ظاهر جهت فریب مردم چنان نشان دهند که گویا این قوا به کمک مردم آمده و تا با فریب و نیرنگ بتوانند به شهر هرات داخل شوند که بعد از عملیات جنگی تصفیه ها آغاز شد به حدی گشتند که نقاطی از سرک ها بخون مردم رنگین گردید، تعداد زیادی را بعد از سرکوب قیام دستگیر و شب ها به گورهای دسته جمعی به گور کردند که در این اواخر گورهای دسته جمعی در شمال شهر هرات کشف گردیده که شاهد مدعی است. و این قیام درس ها و آثاری داشت که منجر به قیام ها و تشکیل جبهات مسلحانه و سقوط نظام کودتایی و عامل فروپاشی شوروی گردید. روح شهداء شاد باد (سادات قتالی، ۱۳۵۷ هـ: شاهد عینی).

مبحث دوم: مفاهیم جهاد در آموزه های الهی

مطالعه مفاهیم جهاد در آیات قرآن عظیم الشان و احادیث نبوی ﷺ این حقیقت را به وضوح ثابت می کند که اسلام مسائل ارزش های انسانی را به دیده قدر نگریسته است، زیرا آیین تربیتی اسلام با باروری ایمان به الوهیت خداوند متعال باعث صفای باطن انسان ها شده، راه نفوذ در دل انسان ها را بر اساس عمل به همه احکام الهی، از جمله: عبادت جهاد مساعد ساخته و خوشبختی و سعادت را برای همگان فراهم می سازد. از این روی از جمله مفاهیم جهاد اینست که این عبادت در راه رضایت خدای متعال متضمن عدالت محوری و رعایت حقوق انسانی و دیگر اهداف عالیه بوده باشد و این جهاد اسلامی با سفاکی، ویرانی و تجاوز به حقوق دیگران موافقت ندارد. از نظر اسلام نصب العین مفهوم

جهاد اسلامی فقط دفاع از ارزش‌ها و مقابله با تجاوز و پیشگیری از تهاجم دشمنان و رفع موانع انتشار دعوت الهی است.

اقسام جهاد

جهاد از جمله‌ای عبادات و فرایضی است که دارای انواع و اقسام متعددی است؛ جهاد از نظر نوع و جهاد از نظر وصف. اما جهاد از نظر نوع، عبارت است از جهاد با کفار و دشمن ظاهری اسلام که محور اصلی این تحقیق همان خواهد بود، نوع دیگر آن جهاد با نفس و جهاد با شیطان است که در اخیر مختصراً از آن‌ها یادآوری می‌نمایم. نوع دیگر جهاد از نظر وصف، شامل جهاد با سلاح و با زبان (با برهان و دلیل) برای دفاع از اسلام و مسلمین (جهاد فرهنگی) است. اینک واکاوی علمی را با محور اصلی تحقیق یعنی جهاد با کفار پی می‌گیریم (بازمول، ب تا: ۲۳).

جهاد با کفار و دشمنان ظاهری اسلام یا محور اصلی پژوهش

جهاد مسلحانه و یا نظامی به معنی جنگیدن با دشمنان اسلام است و این جهاد در عمل هنگامی مشروعیت می‌نماید که به مسلمانان به جان، سرزمین و یا عقایدشان حمله شود؛ مسلماً مبنای مشروعیت این فریضه جهاد در این فرموده‌های خدای متعال مشهود است که فرموده: ﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ﴾ [الحج: ۷۸]. (و در راه خدا جهاد کنید آن گونه که سزاوار جهاد کردن در راه اوست). ﴿وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [التوبة: ۴۱] (و با مال‌هایتان و جان‌هایتان در راه خدا جهاد کنید). (قرضاوی، ۱۳۹۶: ۹۴).

مراحل تشریع جهاد با دشمنان اسلام

با آمدن شرایط لازم هجرت، خداوند متعال به حضرت رسول معظم خود دستور داد که به مدینه هجرت کند و آن وقت بود که خداوند ﷺ خواست دین خود را انتشار دهد و دعوت به سوی خدا فرا منطقه‌ای باشد، خداوند ﷺ او را با نصرت خود و با یاری بندگان مؤمنش حمایت کرد، یاران او از مهاجرین و انصار ژوئن‌های خود را فدای او کردند و محبت او را بر محبت پدران و فرزندان خویش مقدم داشتند. در مقابل اعراب و یهودیان آن‌ها یکپارچه پرچم‌های خود را برای دشمنی و جنگ با او برافراشتند و از هر سوی فریاد زدند به پاسخ این حالت بود که خداوند ﷺ به آنان اجازه جهاد را داد. در حالی که جنگ را بر آنان تحمیل نکرد،

دکتر عبدالسلام السحیمی در کتاب خویش «الجهاد فی الاسلام مفهومه وضوابطه وانواعه واهدافه» گفته: «سیر تشریع جهاد در اسلام به قرار زیر چهار مرحله داشته است:

مرحله اول: کار تربیتی و عدم درگیری به جنگ؛ سید ما حضرت رسول الله ﷺ دعوت به اسلام را در مدت طولانی [ده سال دعوت علنی] بدون جهاد مسلحانه پیش می‌بردند. و بر مبنای آیات مبارکه زیر: ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاعْرِضْ عَنِ الْمَشْرِكِينَ﴾ [الحجر: ۹۴] و ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ {۲۵۶}:

البقرة} و «وَأَن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا» {التغابن: ۱۴} و «فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ» [البقرة: ۱۰۹] دعوت به شیوه‌ای تربیت فکری داشته‌اند.

مرحله دوم: اجازه بدون امریه به جنگ به روایت ابن عباس در زمانی که رسول‌الله ص از مکه خارج شدند و به مدینه طیه هجرت نمودند، حضرت ابوبکر گفت: «نبی خویش را اخراج نمودند و إنا لله وإنا إليه راجعون» پس از آن این آیت اولین بار در مورد قتال نازل شد و فرموده: «إِنَّ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنَّهُمْ ظَلَمُوا...» [الحج: ۳۹]؛

مرحله سوم: جهاد با کسانی که با مسلمانان می‌جنگند و عدم درگیری با کسانی که نمی‌جنگند. خداوند ﷺ فرمود: «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا» [البقرة: ۱۹۰] «وَأَقْلَبُوا حَيْثُ يَفْتَنُوكُمْ... فَإِنْ قَاتَلَكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ» [البقرة: ۱۹۱] «فَإِنْ اعْتَرَفْتُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ» [النساء: ۹۰].

مرحله چهارم: جهاد با هر کافری که به حمایت و نشر دعوت کفر می‌پردازد تا زمانی که مسلمان شود و یا جزیه بدهد. خداوند ﷺ فرموده: «فَقَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ» {التوبة: ۲۹}. محققین و اهل علم و ابن مناصف گفته‌اند که «هیچ‌یک از این مراحل منسوخ نیست و این قول راجح است» (سحیمی، ۱۴۲۹ هـ: ۱۹).

جهاد از نظر علما و دانشمندان: شریف جرجانی

از جهاد تعریف نموده: «الجهاد هو الدعاء إلى الدين الحق». (جهاد همانا دعوت نمودن و خواندن به طرف حق است). اما جهاد از دیدگاه نعیم یاسین در کتاب «حقیقة الجهاد فی الاسلام»: «عبارت از نهایت تلاش و کوشش با مال و جان در مبارزه با دشمنان الله جل جلاله برای پیروزی حق و از بین بردن باطل می‌باشد» (یاسین، ۱۴۰۴ هـ - ۱۹۸۴ م: ۳۳).

ابن حجر: او جهاد را بذل کوشش در جنگ کفار دانسته و قسطلانی آن را جنگ کافران برای نصرت اسلام و اعلائی کلمه الله تعریف نموده و کسانی آن را بذل توان و طاقت در جنگ کفار با مال و جان و زبان در راه خدا بیان نموده و صاحب الدر المختار جهاد را دعوت به سوی حق و جنگ با کسانی که آن را نمی‌پذیرند معرفی داشته است. (علیانی، ۱۴۱۶ هـ - ۱۹۹۵ م: ۱۱۶).

اهداف جهاد

در هر کاری، شناخت هدف برای رسیدن به نتیجه مطلوب حائز اهمیت است، در اسلام عبادت جهاد برای تحقق اهدافی سترگی، مشروع گردیده که به صورت اجمال نکات شاخص آن‌ها، عبارتند: از اطاعت از فرمان الهی، فداکاری در راه حاکمیت دین اسلام، نشر عقیده توحیدی، دفاع از حریم سرزمین‌های اسلامی، تحقق حاکمیت الهی، اقامه دین و شریعت، انتشار و دفاع از آن‌ها، دفع فساد و فتنه، حمایت از مظلومان و ستم‌دیدگان، مقابله با متجاوزان.

شرط‌های واجب شدن جهاد به افراد مسلمان

برای واجب شدن جهاد، هفت شرط لازم است: اسلام، بلوغ، عقل و آزادی، مردانگی، سلامتی از عیب جسم و وجود نفقه خانواده، مذکر بودن، توان بر مشکلات جهاد، سلامت از بیماری‌ها. جهاد واجب نیست مگر اینکه قوت، قدرت و توانایی آن مهیا باشد (بازمول، ب تا: ۳۸-۳۹).

ترک جهاد فی سبیل الله و حالات ضعف ذلت بار امروز مسلمانان

این دین اسلام در حالی که با فریضه ساختن جهاد اسلامی، نوید جهانی رهایی «انسان» روی زمین از بردگی بندگان و اسارت هوای نفسانی و اعلام الوهیت برای خداوند ﷺ یگانه را می‌دهد امروز مسلمانان با موجودیت ضعف ناشی از تفرقه و پراکندگی ذلت نهایت اسفناک باج‌دهی به اربابان را به شانه می‌کشند، زیرا مجموع کشورهای اسلامی هیچ ارزش و ارزشی در مقابل قدرت‌های جهانی ندارند. اعضای دارای حق ویتو در سازمان ملل با مسلمانان مخالفتند. جمعیت بیش از یک میلیارد و اندی از مسلمانان بر مبنای این حدیث پیامبر ﷺ همانند تفاله، کف روی سیلاب و بی‌ارزش اند. در کتاب سنن أبی داود جلد ۴ / ۱۱۱) روایتی در مورد ذلت و ضعف مسلمانان آمده: عَنْ ثَوْبَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُوشِكُ الْأُمَمُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمْ كَمَا تَدَاعَى الْأَكْلَةُ إِلَى قَشْعِهَا»، فَقَالَ قَائِلٌ: وَمِنْ قَلِيلٍ نَحْنُ يُؤْمِنُونَ؟ قَالَ: «بَلْ أَنْتُمْ يُؤْمِنُونَ كَثِيرٌ، وَلَكِنَّكُمْ غَنَاءُ كَفَاءَ السَّيْلِ، وَلَيَنْزِعَنَّ اللَّهُ مِنْ صُدُورِ غَدُوكُمُ الْقَهَابَةَ مِنْكُمْ، وَلَيَقْدِفَنَّ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمُ الْوَهْنَ»، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: «حُبُّ الدُّنْيَا، وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ» (أَبِي دَاوُد، ب تا: ۴ / ۱۱۱) (روایتی از ثوبان در کتاب ابودود آمده که رسول‌الله فرمود نزدیک خواهد بود که ملت‌ها به خواهند به شما حمله کنند همانند کسان و خورندگان بر کاسه غذا، او گفت: آن روز از نظر تعداد ما کم خواهیم بود؟ فرمود: بلکه در آن روز زیاد می‌شوید، ولی تفاله‌های همانند کف بی‌ارزش سیلاب می‌شوید. و خداوند ﷺ ترس تو را از دل دشمنانت بزداید و در دل‌های شما سستی را بیفزاید. شخصی گفت: یا رسول‌الله ضعف و سستی چیست؟ فرمود: حب دنیا و کراهت از مرگ).

نتیجه و تحلیل مطلب چون مسلمانان از زمان بعد خیر القرون جهاد در راه خدای متعال را ترک کردند، بلکه اسامی خاصی را جایگزین آن کردند. علت ترک جهاد و فعالیت‌های دشمنان اسلام برای کنار گذاشتن جهاد است زیرا ترسناک‌ترین چیزی که آن‌ها را می‌ترساند، کلمه جهاد فی سبیل الله است، از این‌رو همه‌ای ایشان اتفاق دارند که هر دعوت به جهاد فی سبیل الله را یک دعوت افراطی تروریستی بدانند.

مبناهای شرعی مشروعیت جهاد

قرآن کریم، سنت نبوی و اجماع علمای اسلام دلیل بر مشروعیت جهادند اما آیات مبارکه: ﴿كَيْفَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ﴾ [البقرة: ۲۱۶] {البقرة: ۲۱۶} و آیه: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَانِهِمْ ظُلُمُوا...﴾ {الحج:

۳۹} و آیه: ﴿قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله...﴾ و آیه: ﴿قاتلوا الذين المشركين كافة...﴾ {التوبة: ۳۶} و آیه: ﴿وقاتلوا في سبيل الله الذين يقاتلونكم...﴾ {البقرة: ۱۹۰} و آیه: ﴿واقتلوهم حيث تقفونهم...﴾ {البقرة: ۱۹۱}. اما مشروعیت جنگ و جهاد بر اساس احادیث نبوی بسیاری است، از جمله: حدیث حضرت عمر رض: که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «أَمَرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ...» (بخاری، ۱۴۰۷ هـ - ۱۹۸۷: ۱/۱۴). و دلیل دیگر از سنت نبوی روایتی از ابی هریره است که گفته: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغُزْ، وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهٖ نَفْسُهُ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نَفَاقٍ»، اجماع نیز بر مشروعیت جهاد فی سبیل الله منعقد بوده است (مسلم، ب تا: ۳/۱۵۱۷؛ سجیمی، ۱۴۲۹ هـ ۱۲-۱۴).

حکمت مشروعیت جهاد

مشروعیت جهاد با نگاه به اهمیت ضرورت‌هایی که دین به آن توجه کرده برجسته و آشکار می‌شود: اول: حفظ دین، دوم: حفظ عقل، سوم: حفظ نفس، چهارم: حفظ آبرو، پنجم: حفظ مال، اسلام با تشریع خود این ضروریات را حفظ کرده است.

بلی به گفته‌ای قرض‌اوی: «تا هنگامی که در دنیا باطل و شرارتی است که با حق می‌جنگد، فساد است که اهل آن در برابر اصلاح و اصلاح گران می‌ایستند این را برای مسلمان کافی نمی‌داند. که در خانه‌اش به‌نشیند خدایش را به تنهایی عبادت کند و ابلیسان شرارت و طاغوتیان باطل را رها کند که در زمین به فساد پردازند و مثل آتش که به جان هیزم می‌افند به جان حقایق و ارزش‌های والا بیفتند و او به لا حول و لا قوه گفتن، انا لله گفتن اکتفا کند. اسلام بر مسلمان عبادتی را فرض کرد که به‌وسیله‌ی آن در مبارزه با شر سهیم شود... این عبادت [جهاد در راه خدا] است» پس نتیجه اینکه ای مؤمنان تقوای خدا را پیشه کنید و در راهش جهاد کنید باشد که رستگار شوید (بازمول، ب تا: ۱۸-).

مفاهیم جهاد و فضایل آن در آموزه‌های الهی

جهاد هم‌چنانکه دانشمند عربی به‌نام علیانی در کتابش «اهمیه الجهاد فی النشر الدعوة الاسلامیه» می‌نویسد: که برای آن مفهوم والا و منزلت بزرگی است تاجای که بعضی از علما از جمله شیخ محمد بن عبداللطیف آن را رکنی از اسلام برشمرده: «والجهاد رکن من ارکان الاسلام الذی لا استقامه للاسلام و لا قوام لشریعه الا به» (علیانی، ۱۴۱۶ هـ ۱۹۹۵ م. ۲۳۴). و جناب رسول الله ﷺ جایگاه جهاد را رفیع دانسته و آن را اوج و بلندی عزت اسلام «ذروة سنام الدین» (المستدرک للحاکم) خوانده و در آیات قرآن کریم و سنت نبوی بیان فضایل جهاد بسیار و بی‌شمار است که به عنوان نمونه از تعدادی، یادآوری می‌نمایم: خداوند متعال در سوره النساء: آیه (۷۴) جهاد در راه خدا را بیع و معامله زندگی دنیا در برابر آخرت معرفی نموده و فرموده: ﴿فليقاتل في سبيل الله الذين يمشرون الحياة الدنيا بالآخرة﴾. فضایل جهاد و درجات مجاهدین

را در سوره های {النساء: ۱۵-۱۶} فضیلت‌دهی مجاهدین بر نشسته‌ها در آیات: {النساء: ۹۵-۹۶} {المائدة: ۳۵}، {الانفال: ۷۲-۷۴}، {التوبة: ۱۹-۲۲} - {۴۱-۸۸-۸۹-۱۱۱-۱۲۰-۱۲۱} سوره {محمد ۴-۶} و سوره الصف: آیه ۴ و صف ۱۰-۱۳ بیان نموده است. همچنان ارزش جهاد در پرتو آیات الهی: جهاد عامل رستگاری: ﴿وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ {مائدة: ۳۵} (تقرب جوید و در راهش جهاد کنید، باشد که رستگار شوید).

بیان فضیلت مجاهدین بر نشستگان: ﴿فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْخَشْيَةَ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ مسلمانانی که [به جهاد نمی‌روند و در منازل خود] می‌نشینند، با مسلمانانی برابر نیستند که با مال و جان، در راه یزدان جهاد می‌کنند. خداوند ﷺ مرتبه والائی را نصیب مجاهدان کرده است که بالاتر از درجه خانه‌نشینان است، مگر چنین خانه‌نشینانی دارای عذری باشند. خداوند ﷺ به هر یک [از دو گروه مجاهد و نشستگان معذور] منزلت زیبا [و عاقبت والائی] را وعده داده است. و خداوند ﷺ مجاهدان را بر وانشستگان [بدون عذر] با دادن اجر فراوان و بزرگ، برتری بخشیده است (خرم دل، ۱۳۹۱: ۲۸۱).

قرآن کریم در آیات (۱۹ تا ۲۴) از سوره‌ی مبارکه توبه خداوند متعال، آب دادن حاجیان و آباد ساختن مسجدالحرام را با هجرت و جهاد جانی و مالی یکسان ندانسته مجاهدان را صاحب «أَعْظَمُ دَرَجَةً» درجه عظمی، نایل به مقام «رضوان» رضایت خشنودی پروردگارشان نتیجه کامیابی «هُمْ الْفَائِزُونَ»؛ مشمول رحمت از جانب خود «بِرَحْمَةِ مِنْهُ» و عده بهشت‌های نعمت، پایدار که همیشه در آن جاودان می‌مانند، مرده می‌دهد. خداوند ﷺ است که پاداش بزرگ به نزد اوست (طبری، ۱۴۲۲ هـ: ۱۶۸/۱۴).

﴿أَعْلَمْتُمْ سَفَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ * الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ * يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ * خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ [توبه: ۱۹-۲۴].

فضایل جهاد در سنت نبوی (ص)

هیچ بنده‌ای نیست که بمیرد خشنود باشد که به دنیا بازگردد مگر شهید که خوش است که به دنیا بازگردد و دوباره کشته شود. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ، أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، (همانا در بهشت صد مرتبه است که خداوند ﷺ آن را برای مجاهدان در راه خدا آماده کرده است و فاصله آن دو مرتبه مانند فاصله آسمان و زمین است) (بخاری، ۱۴۰۷ هـ-۱۹۸۷: ۱۷/۴).

فضایل جهاد در احادیث زیادی در کتاب صحیح البخاری و صحیح مسلم و... به بیان درجات مجاهدین و فضیلت‌های جهاد پرداخته و به گونه نمونه: روایتی از ابوهریره رضی الله عنه که گفت: «جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال دلتني على عمل يعدل الجهاد قال لا اجده قال هل تستطيع اذا خرج المجاهد ان تدخل مسجدك فتقوم ولا تفتر و تصوم و لا تفتر قال و من يستطيع ذلك قال ابوهريرة ان فرس المجاهد ليستن في طوله فيكتب له حسنة» (مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و سلم آمد و گفت: عملی را که معادل جهاد است به من نشان دهید، گفت نمی‌یابم و فرمود: «اگر [زمانی] که مجاهد [به طرف جهاد] بیرون بیاید، شما می‌توانید وارد مسجد خویش شوید و بایستید؟ [قیام نمایید] و روزه بگیرید و افطار ننمایید و فرمود: و کیست که قادر به انجام آن باشد، گفت: «به جای درازی اسب مجاهد نیز درجات اعمال نیک برای او ثبت می‌شود» (علیانی. ب تا: ۲۳۹؛ نایف الشحود، ۱۴۳۳ هـ - ۲۰۱۲ م: ۲۰۱۰).

جایگاه جهاد و تفاوت آن با جنگ

باوجودی که برخی از معاندان اسلام برای از بین بردن فرق «جهاد» و «جنگ تلاش دارند تا بتوانند اهداف مقدس جهاد را نادیده انگارند، به جواب آن‌ها باید حقیقت را بیان نمود و اینکه مفهوم «جهاد» با مفهوم حرب (جنگ) فرق دارد جهاد یک مفهوم دینی است که به لحاظ اهداف انگیزه‌ها، اخلاقیات و ضوابطش متفاوت است برخلاف جنگ که یک مفهوم دنیوی است و عبارت از به کارگیری سلاح و قدرت مادی از طرف یک گروه بر ضد دیگری است. بسیاری اوقات هدف از جنگ تسلط بر دیگران قلع و قمع و خوار کردن دیگران یا تسلط بر ثروتهایشان و... است. و در عصر جاهلیت قبل از اسلام، در روزگاران مختلف و در میان ملل گوناگونی رواج داشته است (وصفی، ۱۴۳۰ هـ ق: ۱۲۳).

در کاوش و بررسی موضوع می‌بینیم که از مؤمنان خواسته شده که در راه خدا جهاد حقیقی کنند نه جهاد تنها، چنانکه فرموده: وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ (حج: ۷۸)، جهاد حقیقی نیز این است که بنده با نفسش جهاد کند تا دل زبان و اندام‌هایش تسلیم خدا شود و همه زندگی و اعمالشان برای خدا و لوجه الله و رضایت او باشد و جهاد حقیقی مستلزم تقوای حقیقی است تا حق جهاد را ادا کنند. یا أَتَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ (آل عمران ۱۰۲) و تقوای حقیقی بر مبنای آنچه ابن قیم ذکر کرده: «این است که الله متعال اطاعت و نافرمانی نشود، الله ذکر شود و فراموش نشود؛ شکر او شود و کفران وی نشود» (همان، ۱۳۹۶: ۱۹۴).

در نتیجه از مطالب بالا بررسی مفاهیم جهاد و تفاوت آن با جنگ، در می‌یابیم که جهاد از جنگ تمایز دارد و این برانزدگی در این است که در میدان جهاد، تنها بر محور حق، عدالت و عمل به ارزش‌های دین و رعایت کرامت انسانی با دشمنان جنگید.

آداب و قوانین جهاد در اسلام

اسلام در تمام امور زندگی، از جمله: در جهاد آدابی دارد که مجاهد آن‌ها را عملی نماید همانند: رعایت تقوای کامل، صبر و استقامت در سختی‌ها، امانت‌داری در وظایف، رعایت احسان، توکل به خداوند ﷻ، دعا در تقاضای نصرت الهی دارای نیت مخلصانه و تقوا در عمل هدفش احیای ارزش‌های دینی و رضایت الهی باشد. مجاهد در همه رفتارهای صادق و با عدالت ورزی از همه تعصبات جاهلی، بر کنار باشد، او باید نخست دعوت نموده سپس جهاد مسلحانه نماید و از آداب جهاد تبیین اهداف نبرد برای نیروهای خودی است... ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى تَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (و ما بدون اینکه پیامبری را [برای رهنمایی و اتمام حجت به سوی مردم] نفرستیم، عذاب کننده [آنان] نبودیم). در اسلام نخستین اصل، همانا تحریم تجاوز به دیگران است. خداوند متعال در قرآن به صراحت از آن نهی فرموده: ﴿وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (بقره ۱۹۰) این‌ها اصولی اند که ابن عباس رض عمر بن عبدالعزیز، حسن بصری مقاتل بن حیان و دیگران روایت شده: عدم تجاوز در جنگ با غیرمسلمانان - نهی از کشتن زنان، کودکان سالخورده‌گان ضعیف که در جنگ مشارکت ندارند (قرضاوی، ۱۳۹۶: ۸۳۵؛ شهود نایف، ۱۸۶۸: ۱۷۶۶).

مبحث سوم: جهاد با نفس (اصلاح و تزکیه)

جهاد با نفس: بالاترین رتبه جهادی به نام جهاد اکبر که در روایات اسلامی ذکر شده، همانا جهاد با نفس است. مقصود از جهاد با نفس به کاربردن جهد و تلاش برای وادار کردن بنده به پای بندی بر راه خدای متعال است که متضمن طاعت و عبادت خدای متعال و دوری از معصیت می‌شود. اهمیت و ضرورت جهاد با نفس برای تزکیه انسان از آن جاست که بر مبنای آموزه‌های الهی لازم است تا انسان تا بر هواهای نفسش کنترل داشته باشد؛ زیرا نفس در معرض تمایل به زیاده‌خواهی و طغیان قرار دارد همان‌طور که مستعد تقواست و با انجام ریاضت مجاهده و تزکیه به تقوا فلاح و رستگاری می‌رسد، چنان که خدای متعال فرموده: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ {شمس: ۹} (غزالی، ۱۳۸۹: ۱ / ۳۲۱). «بوصیری» در برده‌اش می‌گوید: «نفس مانند کودک است که اگر به آن توجه نکنی بر محبت و عشق شیر خوردن بزرگ می‌شود و اگر آن را از شیر جدا کنی، جدا می‌شود پس جلوی هوی و هوسش را بگیر و مواظب باش که با او دوستی نکنی چون دوستی با نفس یا کشنده است و یا معیوب کننده».

قرضاوی به نقل از امام «غزالی» در کتابش دانشنامه جهاد، به معرفی این نفس پرداخته و می‌گوید «در حالت شهوت چارپاست» در حالت‌های مختلف نفس را به درنده، کودک کوچک، مثل فرعون، مثل دیوانه، فخر فروش، نعره‌زن و بی‌قرار یعنی خطر ساز معرفی نموده‌است (قرضاوی، ۱۳۹۶: ۲۰۶).

انواع نفس (امر کننده به بدی، ملامتگر و مطمئنه)

الف: نفس امر کننده به بدی: شکی نیست که پابندی به موارد ذکر شده در بالا بر نفس سنگین است چنان که خداوند ﷻ به معرفی نفس آمر به بدی پرداخته و فرموده: *إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَزَقْنَاهُ* (یوسف: ۵۳) و نفس خود را تبرئه نمی کنم به راستی که نفس بدفرماست مگر وقتی که پروردگارم رحمت آورد.

ب: ملامت گر: جهاد نفس در مرحله بعدی جهادی است که نفس را از امر کننده به بدی به رتبه نفس ملامتگر منتقل می کند که قرآن به آن اشاره کرده است.

نفس مطمئنه: سپس این نفس بالا می رود و به وضعی والاتر از وضع نفس ملامتگر منتقل می شود که آن وضع نفس مطمئنه است. این بالاترین مراتب نفس است (طبری، ۱۴۲۲ هـ: ۴۱۲). نتیجه و تحلیل مطالب این که اصل در طبیعت نفس چنین است که وقتی مهارش در برابر غرایز و وسوسه ها سست شود و با لگام تقوا تربیت نشود. طبق طبیعتش امر کننده به بدی باقی می ماند، لذا باید تهذیب گردد.

جهاد با شیطان

یکی از مراحل جهاد در تقسیم بندی قبلی جهاد با شیطان است که خداوند ﷻ او را بر ای آزمایش انسان گماشته است. این امتحان برای اثبات صداقت عبودیت انسان به پروردگارش است؛ تا با این آزمایش در دنیا صیقل یافته برای ماندگاری ابدی در آخرت مهیا شود.

شیطان دشمن آشکار: قرآن کریم از متابعت شیطان منع فرموده و او را دشمن آشکار خوانده: ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ [البقرة: ۱۶۸] در جانبی از وعده های که شیطان انسان را از فقر می ترساند و امر به فحشا می نماید خبر داده و در جای دیگر نقشه و کید شیطان را ضعیف دانسته است. خداوند ﷻ شیطان را بر انسان توانایی داده تا در سینه او وسوسه کند گناه را برای او بیاراید و او را فریب دهد تا از انجام خیر بازماند از هوی و هوس پیروی کند و او را از راه خدا باز دارد. (قرضاوی، ۱۳۹۶: ۲۱۶).

راه مقابله با شیطان

برای تهذیب نفس در مقابله با تمرد و طغیان نفس بر اثر وسوسه های شیطان اسباب محافظت وجود دارد که به بیان آن ها می پردازیم: پناه جستن به پروردگار عالم از شر شیطان، هرگاه شیطان به شما برخورد کرد و با وسوسه و القائات شیطانی قصد انحراف شما را داشت، فوراً پند گرفته و به خدا پناه ببرید: ﴿وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [فصلت: ۳۶] (هرگاه وسوسه ای از شیطان [در این مسیر] متوجه تو گردید [متوجه باش و در مقابل آن مقاومت کن] و خود را به الله

تعالی بسیار (و به سایه لطف او پناه بر) که او بس شنوا و آگاه است (و تو را محافظت می‌نماید). پناه جستن به پروردگار عالم از شر شیطان با تلاوت این دو سوره معوذتین (فلق و الناس). با خواندن آیت الکرسی، سوره البقره، تلاوت، دو آیت اخیر سوره البقره، تلاوت آیات اول سوره حم مؤمن تا «إِلَيْهِ الْمَصِيرُ»، همراه با آیت الکرسی. در سنن ترمذی، پناه جستن از شر شیطان خواندن لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحُكْمُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. صد بار است. با کثرت ذکر الله تعالی است، امام احمد و ترمذی پناه جستن از شر شیطان با ساختن وضوء و نماز: و این از بزرگ‌ترین سپرها در مقابل شیطان است. پناه جستن از شر شیطان امتناع از سخن فضول، طعام فضول و مخالطه فضول همراه مردم

مبحث چهارم (مفاهیم شهادت و جایگاه آن آموزه‌های الهی)

شهادت به عنوان کشته شدن در راه خدا از موضوعات حائز نهایت با اهمیتی است که در هیچ دین و مکتبی به اندازه‌ی دین اسلام مورد توجه قرار نگرفته است.

معنای لغوی شهید

کشته شده در راه خدا، شهدای جمع آن آنکه چیزی از علم وی پنهان و پوشیده نیست یکی از نامه‌ای خداوند ﷻ شاهد، گواه، امین در گواهی دادن (عمید، ۱۳۸۱: ۱۳۳۵/۲). و در فرهنگ معین آمده: ۱- شهید: حاضر-شاهد. ۲- عالم به غایب و حاضر. ۳- یکی از اسمای حسناى خدا. ۴- کشته در راه خدا و دین ج شهداء. (معین، ۱۳۸۷: ۶۷۰).

معنای اصطلاحی شهید

در اصطلاح شهید به مسلمانی اطلاق می‌شود که در جنگ با کفار کشته شود؛ برای شهید کشته شده در راه خدا گفته می‌شود و به شرطی که جنگ مشروع بوده و نیت نیز خالص برای الله متعال باشد.

قرآن نه تنها شهادت را مرگ نمی‌داند بلکه آن را زندگی در جوار قرب الهی دانسته است. چنانکه از احادیث نبوی نیز بر می‌آید شهید از فضیلت و ارزش زیادی برخوردار است. چون دفاع از دین، مستلزم کشته شدن و در عین حال محبوب الهی شدن است.

درجات شهید

حارثه در بدر شهید شد و مادرش از پیامبر ﷺ از جایگاه او پرسید، فرمودند او در فردوس اعلی در جنت است. پیامبر ص فرمودند که از کسانی که داخل جنت اند فقط شهید دوست دارد که به دنیا برگردد تا ده بار شهید شود و این به سبب کرامتی که از مقام شهادت می‌بیند. و ملائکه با بال‌های‌شان شهید را سایه می‌نمایند بعد از این خوشبختی چه سعادت و وجود دارد؟ که آن‌ها زنده‌اند و نمرده‌اند و از طرف خداوند ﷻ روزی داده می‌شوند. از این رو به آنچه خداوند ﷻ به آن‌ها داده خرسندند و از

برادرانی که به سویشان می آیند خوشحال می شوند. خداوند متعال در بیان ارزش جهاد و منزلت این آیات و نهی از مرده گفتن شهید می فرماید: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يَقتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أحيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ [البقرة: ۱۵۴]. بلی ای دوستان شهدا زنده اند و ما زنده بودن آنها را احساس نمی کنیم. در سوره ی آل عمران وَلَا تَحْزَنْ أَلَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ * فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (آل عمران: ۱۶۹ - ۱۷۰) (کسانی را که در راه خدا کشته شده اند مرده مپندار که زنده اند و نزد پروردگارشان روزی داده می شوند از فضیلتی که خدا نصیبشان کرده است شادمانند و برای آنان که در پیش آن هستند و هنوز به آنها نپیوسته اند خوشدلند که بیمی بر آنان نیست و اندوهگین نمی شوند. در مورد این آیه (۱۶۹) از سوره آل عمران، از رسول خدا صلی الله علیه و سلم سؤال شد، فرمود: (ارواح شهدا در سینه های پرندگان سبز رنگ است که در بهشت به هر کجا که بخواهند سیر و حرکت می کنند، سپس در قندیل ها و فانوس هایی که به عرش الهی وصل شده است. جای می گیرند) (محمود، ۱۱۱۹ هـ: ۱۱۵).

شرط های قبولی شهادت و موانع پذیرش آن

شرط های قبولی شهادت دو چیز است، اول: اخلاص نیت برای رضایت خداوند متعال. پس جهاد هدفش برتری و بالا بردن کلام و احکام خدا خواهد بود. ثانیا: در طلب شهادت پیروی از سنت و سیره رسول خدا کند (بازمول، ب تا: ۱۱-۱۲).

مبحث پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

نتیجه گیری

یافته های تحقیق نشان داده که اتهام بی اساس یکی از خاورشناسان معروف به «نام مک دونالد» تعبیری از جهاد ارائه داده و گفته است: «انتشار اسلام با شمشیر بر تمام مسلمانان فرض کفایه است و نزدیک است که جهاد رکن ششمی از ارکان دین یا فرض عین باشد»، طرح این چالش با شناخت واقعیت های درخشان دین رحمت و رأفت، پاسخ منطقی داده شد؛

نتایج و یافته های تحقیق نشان داده که مفهوم جهاد عبارت است از به کار گرفتن تلاش باتمام توان و قوت و بذل مال و جان برای انتشار پیام سترگ اسلام و اعلا ی کلمه الله، حفظ و اقتدار نظام اسلامی، دفاع از قلمرو سرزمین مسلمانان، یاری و حمایت مستضعفین و دفع از تعرض دشمنان به اسلام و مسلمین به هدف رستگاری و آزادی می باشد.

نتایج نشان داده که جهاد در اسلام وسیله ای دفاعی و بازدارنده از تهاجم به ارزش هایش بوده و یگانه شیوه ای صحیح برای تنظیم زندگی با عزت انسان ها در پرتو تطبیق احکام الهی بوده است.

یکی از مهم‌ترین مسائلی که طول تاریخ در بیرون راندن مهاجمان و متجاوزان شرقی و غربی از افغانستان نقش بزرگی را ایفا نموده، همانا فرهنگ شهادت‌طلبی و جهاد فی سبیل الله به‌ویژه نقش و تأثیر گزار حماسه (۲۴) حوت (۱۳۵۷) بوده است.

یافته‌های تحقیق نشان داده که اسلام جهاد و شهادت‌طلبی را حامل انتشار پیام سترگ کمال خواهی انسان به هدف رستگاری و آزادی می‌داند و جهاد را به عنوان وسیله‌ای دفاعی و بازدارنده از تهاجم به ارزش‌هایش مشروع قرار داده است؛

مطالعه و بررسی قید مکرر فی سبیل‌الله در قرآن و سنت، خودش ضامن تأمین حقوق اساسی انسان‌ها و نفی هرگونه ستم است.

یافته‌های تحقیق نشان داده که تعمیق ایمان به فریضه دفاع از ارزش‌های انسانی و عامل اعتقادی مسلمانان هرات به آئین اسلام بود که حماسه (۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات) افتخارات خویش را با دادن قربانی‌های فراوان ثبت تاریخ افغانستان نمود.

پیشنهاده‌ها

امروز برای انتشار دین اسلام به‌ویژه درک واقعی از مفاهیم جهاد و شهادت علاوه از طریق منابر و مدارس، تدریس، ارائه‌ای کنفرانس‌ها در پوهنتون‌ها و همگانی‌سازی فرهنگ مطالعه این دو مکتب عزت بخش، نیازمندی به روش‌های تعمیم نشر این چنین مقالات علمی با شیوه‌های جدید است که با استفاده از ابزار عصر رسانه‌ای و فضای مجازی کار برای آگاهان آسان شده است. به‌طوری که حقایق مفاهیم جهاد اسلامی و فرهنگ شهادت‌طلبی برگرفته از دین مبین رحمت و آئین رأفت اسلام به بی‌خبران رسانیده و به شناسانیم و ضرورت است تا مفاهیم واقعی آن‌ها را به جهانیان برسانیم؛ اکنون شبکه‌های ماهواره‌ای در دسترس ماست که همه‌جای را پر کرده است؛ امواج رادیوهایی که موج‌هایش به دورترین نقاط دنیا می‌رسد؛ شبکه اینترنت که بدون اجازه وارد خانه هر کسی می‌شود؛ و رسایل و نشریات مکتوب به همه‌ی زبانهای دنیا تمام این ابزار و آلات سلاح قوی و مؤثر ما در جهاد عصر است. این‌ها به همکاران ورزیده‌ای از دعوت گران معلمان و روزنامه‌نگاران تمرین دیده و متخصص قوی و امین و توانا نیاز دارند که دنیا و ملت‌های دنیا را با زبان‌های مختلف‌شان با زبان عصر و شیوه‌های زمانه مورد خطاب قرار دهند؛ تا برای آنان بیان کنند و به آنان بفهمانند و بر عقل‌ها و عواطف‌شان تأثیر بگذارند.

منابع

قرآن کریم

أبو داود، سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد السجستاني. ب. تا. سنن أبي داود. بيروت: المكتبة العصرية،

بازمول، د محمد بن عمر بن سالم. ب. تا. الجهاد تعريفه و أنواعه و ضوابطه في ضوء الكتاب والسنة. بخاري، محمد بن إسماعيل أبو عبد الله الجعفي. ١٤٠٧ - ١٩٨٧. الجامع الصحيح المختصر - [صحيح البخاري] الطبعة الثالثة. بيروت: دار ابن كثير.

بوطي، محمد سعيد رمضان، ١٤١٤ هـ - ١٩٩٣ م. الجهاد في الاسلام كيف نفهمه ونمارسه. الطبعة الاولى. لبنان. بيروت: دار الفكر المعاصر و سورية. دمشق: دار الفكر. صفحہ ٢٢٥ اہم فلسفہ الجہاد.

جبران، مسعود. ١٣٧٦. فرهنگ الفبايي عربي- فارسي، ترجمه: رضا انزلي نژاد، چاپ دوم، تهران: آستان رضوي. خرم دل، مصطفى. ١٣٩١. تفسير نور. چاپ نهم. تهران: نشر احسان.

شيباني، امام الحافظ القاضي ابي بكر احمد بن عمر بن ابي عاصم الضحاك النبل الشيباني. ١٤٠٩ هـ - ١٩٨٩ م. السبل الهاد الى تخرج احاديث كتاب الجهاد. دمشق: دار القلم.

طبري، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي، أبو جعفر. ١٤٢٢ هـ - ٢٠٠١ م. تفسير طبري = جامع البيان عن تأويل آيات القرآن. ٢٤ مجلد. الناشر: دار هجر.

علياني، علي بن نفع. ١٤١٦ هـ اهمية الجهاد في النشر الدعوة الاسلامية والرد على طوايف الضالة فيه. الرياض: دار طيبة.

عميد، حسن. ١٣٨١. فرهنگ عميد، چاپ ٢٤، تهران: نشر سپهر. غزالي، محمد بن محمد. ١٣٨٩. احياء علوم الدين. ٤ جلدی. ربع اول عبادات. مترجم: مؤيد الدين محمد خوارزمي. تهران: شرکت انتشارات علمی.

محمود، عبدالحليم. ١١١٩. كتاب الجهاد. الطبعة الثانية. القاهرة: دار المعارف. ١١٧-١١٥.

مخلص، عبدالرؤف. ١٣٨١. انوار القرآن. تربت جام: شيخ الاسلام احمد جام. معين، محمد. ١٣٨٧. فرهنگ فارسي معين، تهران: فرهنگ نما

وصفي عاشور ابو زيد، ١٤٣٠ هـ ق. الجهاد في سبيل الله مقاصد و آثار. كويت: الألوثة. ياسين، محمد نعيم. ١٤٠٤ هـ ١٩٨٤ م. حقيقة الجهاد في الاسلام. أقره: دار الارقم للنشر والتوزيع.

ياسين، محمد نعيم، ١٤١٣ هـ - ١٩٩٣ م. الجهاد ميادينہ و أساليبه. الاردن: دار النفايس. نايف الشحود، علي. ١٤٣٣ هـ - ٢٠١٢ م. الفصل في فقه الجهاد. الطبعة الرابعة. سورية: دار الآفاق.

نيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري. ب. تا. صحيح مسلم. بيروت: دار الآفاق الجديدة.

Concepts of Jihad and Martyrdom in Islamic Teachings and Their Application in the Herat 24 Hoot Uprising

Assistant Professor Saed Ahmad Sadat Qattali
Lecturer of Theology Faculty, Herat University

Abstract

Despite baseless accusations of violence against Islam by Orientalists, research-based studies of divine teachings reveal Islam as a religion of mercy, justice, human dignity, and social welfare. Islam promotes peace, coexistence, and the rejection of ignorance and oppression, recognizing all humans as descendants of Prophet Adam (peace be upon him) with fundamental rights. Jihad and martyrdom in Islam serve as means to uphold justice, defend values, and secure freedom. Jihad is prescribed "in the way of Allah" (fi sabil Allah) to protect human rights and eliminate oppression. The Herat Uprising of March 15, 1979, driven by faith and resistance against communist oppression, symbolizes sacrifice and honor in Afghan history. This study, using a descriptive-analytical approach and Islamic sources, clarifies the true concepts of jihad and martyrdom.

Keywords: Islam, Jihad, Enemies, Satan, Martyrdom, Self.



جنايات جنگى در قيام ۲۴ حوت؛ بررسى حقوق بشرى و واكنش هاى بين المللى

نويسنده گان: پوهندوى دكتور غلام محمد قانت^۱، پوهنمل عبدالقدير ندانى^۲ و نامزد پوهنيار كامبيز رحمانى^۳

استادان پوهنځى حقوق و علوم سياسى پوهنتون هرات

¹Mob: 0799625770

Email: ghulammoahamadqanet@gmail.com

چکیده

قيام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ يکى از رويدادهاى مهم و خونين در تاريخ معاصر افغانستان است که منجر به درگيرى هاى گسترده و تلفات انساني فراوانى شد. اين رويداد، علاوه بر ابعاد سياسى و اجتماعى، جنبه حقوق بشرى قابل توجهى نيز دارد. هدف اصلى اين تحقيق شناخت دقيق تر از نقض هاى حقوق بشرى و جنايات جنگى رخ داده در اين قيام و بررسى واكنش هاى بين المللى به اين رويدادها است. از اين رو، با استفاده از روش توصيفى-تحليلى و با تکیه بر منابع معتبر تاريخى، حقوقى و اسناد بين المللى، به بررسى ابعاد مختلف قيام ۲۴ حوت پرداخته است. ابتدا، به تعريف دقيق جنايات جنگى و بررسى معيارهاى تشخيص آن بر اساس قوانين بين المللى پرداخته مى شود. سپس، با استناد به شواهد موجود، انواع جنايات جنگى رخ داده در جريان قيام، از جمله کشتار غير نظاميان، شکنجه، تخریب عمدی اموال غير نظامی و استفاده غيرقانونی از سلاح را مورد تحليل قرار مى گيرد. در ادامه، به بررسى واكنش هاى جامعه بين المللى نسبت به جنايات جنگى رخ داده در قيام ۲۴ حوت پرداخته مى شود. از اين رو، به ارزيابى وضعيت حقوق بشرى در افغانستان پس از قيام ۲۴ حوت نيز تحت پوشش قرار داده و به بررسى چالش هاى موجود در زمينه حفاظت از حقوق بشر، تلاش هاى صورت گرفته براى پيگيرى حقوق قربانيان در اين زمينه را مورد بحث قرار مى دهد. نتايج اين تحقيق نشان مى دهد که قيام ۲۴ حوت با نقض گسترده حقوق بشر و ارتکاب جنايات جنگى همراه بوده است که واكنش هاى بين المللى نسبت به اين رويداد، اگرچه قابل توجه بوده، اما كافى نبوده و نتوانسته از تکرار چنين جناياتى جلوگيرى کند.

کلمات کلیدی: افغانستان، جنايات جنگى، حقوق بشر، قيام ۲۴ حوت، واكنش هاى بين المللى.

۱. مقدمه

قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ یکی از وقایع مهم و تأثیرگذار در تاریخ معاصر افغانستان است که تأثیرات گسترده بر جامعه و نظام سیاسی کشور داشته است. این قیام که در پاسخ به نقض گسترده حقوق بشر و فساد حکومتی آغاز شد، به زودی به یک رویارویی خشونت آمیز تبدیل شد که جنایات جنگی متعددی در جریان آن رخ داد. بررسی این رویداد و پیامدهای آن می تواند به درک بهتر از تاریخ افغانستان و واکنش های بین المللی کمک کند (هریپور، ۱۳۷۱: ۱۱۵-۱۳۲). اعتراضات مردمی در قیام ۲۴ حوت در واکنش به نارضایتی های گسترده اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آغاز شد. مردم افغانستان که از فساد حکومتی، نقض حقوق بشر و وضعیت اقتصادی نامساعد به ستوه آمده بودند، به جاده ها آمدند و خواستار تغییرات اساسی در نظام حکومتی شدند. این اعتراضات که ابتدا به صورت مسالمت آمیز انجام می شد، به زودی به خشونت کشیده شد و نیروهای نظامی داخلی و خارجی وارد عمل شدند (فرهنگ، ۱۳۸۸: ۹۸۰-۹۸۸). جنایات جنگی رخ داده در جریان قیام ۲۴ حوت تأثیرات عمیقی بر جامعه افغانستان داشته است. بسیاری از قربانیان این جنایات از جمله زنان و کودکان، از آسیب های جسمی و روانی جدی رنج می برند. این جنایات شامل قتل های غیرقانونی، شکنجه، ناپدید شدن اجباری و سایر رفتارهای غیرانسانی بوده است که نیازمند پاسخگویی و اجرای عدالت است (هریپور، ۱۳۷۱: ۱۱۵-۱۳۲).

در جریان قیام ۲۴ حوت، نیروهای مختلفی از جمله نظامیان داخلی و نیروهای خارجی درگیر این واقعه شدند. این تحقیق به بررسی نقش نیروهای مختلف در وقوع جنایات جنگی و نقض حقوق بشر می پردازد. شدت خشونت ها و تلفات انسانی گسترده باعث واکنش های متعددی از سوی جامعه بین المللی شد (فاریابی، ۱۳۸۱: ۲۴-۳۳). یکی از موضوعات مهم در این تحقیق، واکنش های بین المللی نسبت به جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت است. دولت ها و سازمان های حقوق بشری با محکومیت شدید این جنایات، خواستار تحقیقات مستقل و جامع برای پیگیری شدند. جامعه بین المللی نیز با ارسال کمک های بشردوستانه، تلاش کرد تا از قربانیان این جنایات حمایت کند و نیازهای اساسی آنها را برآورده سازد (عطایی، ۱۳۸۹: ۴۰۶). در این بخش، سؤالات متعدد وجود دارد، از جمله اینکه قیام ۲۴ حوت از منظر حقوق بشر چگونه ارزیابی می شود و چه مصادیقی از جنایات جنگی در این قیام قابل شناسایی است؟ دلایل وقوع قیام ۲۴ حوت چه بوده و چه پیامدهای در قبال داشته است؟ آیا می توان جنایات جنگی انجام شده در قیام ۲۴ حوت را مشمول تعقیب جزایی دانست؟ واکنش های بین المللی در قبال جنایت جنگی در قیام ۲۴ حوت چه بود؟

تحقیق موجود درباره جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ بررسی حقوق بشری و واکنش‌های بین‌المللی در ولایت هرات نه تنها از نظر تاریخی، بلکه از دیدگاه حقوق بشری و عدالت بین‌المللی نیز حائز اهمیت است. این قیام یکی از نخستین اعتراضات گسترده علیه حکومت کمونیستی حزب دموکراتیک خلق افغانستان بود که با سرکوب شدید و کشتار غیرنظامیان مواجه شد. بررسی دقیق این جنایات به دلایل متعددی ضروری است: مستندسازی و جلوگیری از تحریف تاریخ، عدالت برای قربانیان و خانواده‌های آنها، بررسی نقض حقوق بشر، تأثیر بر سیاست و روابط بین‌المللی، افزایش آگاهی عمومی و جلوگیری از تکرار جنایات مشابه و واکنش‌های بین‌المللی و مسئولیت‌پذیری دولت‌ها است. تحقیق درباره جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت، نه تنها برای اجرای عدالت، بلکه برای ثبت تاریخ، افزایش آگاهی عمومی و جلوگیری از تکرار جنایات مشابه ضروری است. این تحقیقات می‌تواند به تقویت ارزش‌های حقوق بشری، مبارزه با مصونیت از مجازات و تقاضای جهانی برای عدالت کمک کند. پرداختن به این رویداد وظیفه‌ای اخلاقی، تاریخی و حقوقی است که نباید فراموش شود. اجرای عدالت، پاسخگویی به نیازهای حقوق بشری و ارائه کمک‌های بشردوستانه می‌تواند نقش مهمی در پیش‌گیری از تکرار این حوادث و حمایت از حقوق بشر در افغانستان ایفا کند (فاریابی، ۱۳۸۱: ۲۴-۳۳). روش‌های مورد استفاده در این تحقیق شامل توصیفی-تحلیلی می‌باشد که از منابع مستندات تاریخی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. مستندات تاریخی یکی از روش‌های مهم در این تحقیق است که خود قربانی یا ناظر جنایات جنگی بوده‌اند، اطلاعات ارزشمندی را ارائه داده‌اند که به درک بهتر از وقوع این جنایات و تأثیرات آنها کمک می‌کند. این منابع نشان می‌دهد که بسیاری از قربانیان از آسیب‌های روانی و جسمی جدی رنج می‌برند. هم‌چنین بررسی گزارش‌های حقوقی و قضایی نیز یکی دیگر از روش‌های مورد استفاده در این تحقیق است. این گزارش‌ها شامل تحقیقات رسمی و قضایی در مورد جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت می‌شود که به بررسی دقیق‌تر نقض‌های حقوق بشر و تلاش‌های قضایی برای پیگیری و محاکمه مسئولین کمک می‌کند. این بررسی‌ها نشان می‌دهد که نیاز به تحقیقات مستقل و جامع برای اجرای عدالت وجود دارد. تأثیرات اجتماعی و روانی جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت بر مردم افغانستان نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. قربانیان این جنایات از آسیب‌های روانی جدی رنج می‌برند که تأثیرات آنها ممکن است تا نسل‌ها ادامه یابد. به همین دلیل، علاوه بر اجرای عدالت، نیاز به اقدامات حمایتی برای کمک به بازسازی زندگی قربانیان و جامعه وجود بود (فرهنگ، ۱۳۸۸: ۹۸۰-۹۸۸).

۲. قیام ۲۴ حوت

در سال ۱۳۵۷، مردم ولایت هرات افغانستان در اعتراض به حکومت سرکوبگر نور محمد تره‌کی، قیامی بزرگ را آغاز کردند. این قیام که در ۲۴ حوت به اوج خود رسید، اولین واکنش جدی مردم افغانستان به کودتای هفتم ثور و سیاست‌های ضد مردمی آن بود. (Gammel, 2015: 22-29) گرچه تعداد کشته‌شدگان بیش از ۲۴۰۰۰ نفر تخمین زده شده است، اما این رویداد به عنوان یکی از خونین‌ترین اعتراضات تاریخ افغانستان شناخته می‌شود (فاریابی، ۱۳۸۱: ۲۴-۳۳ و طلوع نیوز، ۱۴۰۰). قیام مردمی ۲۴ حوت در هرات، نقطه عطفی در مبارزه مردم افغانستان علیه رژیم کمونیستی به رهبری نور محمد تره‌کی بود. این قیام که در پی سرکوب‌های گسترده و بی‌رحمانه رژیم صورت گرفت، نشان داد که مردم افغانستان حاضر نیستند ظلم و ستم را تحمل کنند. (Tirard-Collet, 1998: 123-133) در سال ۱۳۵۷، مردم هرات با شجاعت تمام به پا خاستند و علیه رژیم حاکم که با حمایت شوروی به مردم ظلم می‌کرد، قیام کردند. این قیام که به سرعت در مناطق دیگر هرات نیز گسترش یافت، یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان است (Beattie, 1984: ۲۰۰-۲۰۸).

با طلوع آفتاب ۲۴ حوت، مردم هرات در اعتراضی گسترده به جاده‌ها ریختند. این تظاهرات مسالمت‌آمیز به سرعت به یک درگیری خونین تبدیل شد؛ زمانی که نیروهای دولتی با خشونت تمام به مردم بی‌دفاع حمله‌ور شدند. در این نبرد نابرابر، مردم هرات متحمل تلفات سنگینی شدند و رژیم نیز خسارات جانی و مالی بسیاری را متحمل شد. در دومین روز قیام، مردم هرات با قدرت بیشتری به مبارزه ادامه دادند. چهره‌های شناخته‌شده به قیام پیوستند و مردم از چهار دروازه شهر به این مبارزه ملحق شدند. بخش‌هایی از شهر به دست مردم افتاد و قیام به مناطق اطراف نیز گسترش یافت. اما نیروهای دولتی با خشونت هرچه تمام‌تر به مردم بی‌دفاع حمله‌ور شدند و بیش از ۲۴۰۰۰ از قیام‌کنندگان را به شهادت رساندند (هریپور، ۱۳۷۱: ۱۱۵-۱۵۲ و فاریابی، ۱۳۸۱: ۲۴-۳۳). تلاش رهبران قیام برای کنترل رادیو شهر به منظور اطلاع‌رسانی به مردم و بسیج بیشتر آن‌ها، با شکست مواجه شد. با گذشت هر روز، شعله‌های انقلاب در هرات شعله‌ورتر می‌شد. در روز بعدی، با پیوستن گروهی از افسران شجاع به مردم، قیام به اوج خود رسید. این افسران با تجهیز مردم به سلاح، اراده آن‌ها را برای مبارزه تقویت کردند. با این پیوستن، قیام از یک خیزش مردمی به یک نبرد نظامی تبدیل شد و مردم با انتشار شب‌نامه‌ها، هموطنان خود را به همراهی در این مبارزه مقدس فراخواندند (Maley, 2002: 89-107).

روز بعد، دوشنبه، ۲۷ حوت قیام به اوج خود رسید و در روزهای ۲۹ و ۳۰ حوت، نبردهای سنگینی بین نیروهای نظامی فرقه که از مردم حمایت می‌کردند و نیروهای تازه‌وارد رژیم از قندهار

رخ داد. با فشار حملات هوایی از میدان هوایی شیندند، مقاومت قیام سرکوب شد و قیام‌کنندگان به ایران فرار کردند (Westad, 1994: 46-55). قیام ۲۴ حوت، فصلی خونین و حماسی در تاریخ افغانستان است. این قیام که با هدف براندازی رژیم ظالم کمونیستی صورت گرفت، با سرکوب بی‌رحمانه نیروهای دولتی و حمایت‌های اتحادیه جماهیر شوروی مواجه شد. این رویداد، به کشته شدن هزاران نفر و تخریب گسترده زیرساخت‌ها منجر شد و جنگ‌های طولانی و ویرانگری را در افغانستان رقم زد. قیام هرات، نه تنها به نماد مقاومت مردم افغانستان تبدیل شد، بلکه در روند فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی نیز تأثیرگذار بود و الهام‌بخش جنبش‌های آزادی‌خواهانه در منطقه شد (عطایی، ۱۳۸۹: ۴۰۶). اسماعیل خان، یکی از رهبران برجسته قیام هرات، معتقد است که این قیام بیشتر یک حرکت خودجوش مردمی بود تا یک قیام سازمان‌یافته حزبی به گفته او، اگرچه احزاب سیاسی در آن زمان فعالیت داشتند، اما نقش آن‌ها در سازمان‌دهی و هدایت این قیام گسترده چندان برجسته نبود. هرساله در تاریخ ۲۴ حوت، هزاران نفر از مردم در منطقه‌ای به نام دشت شهداء در شمال هرات گرد هم می‌آیند و این‌روز را تجلیل می‌کنند. بازارها، مکاتب و ادارات دولتی هرات در این‌روز تعطیل هستند. بعد از پیروزی مجاهدین در افغانستان، تجلیل از این‌روز با شکوه بیشتری برگزار می‌شد. اما با روی کار آمدن حکومت منتخب در افغانستان و کاهش نقش مجاهدین در مقامات مهم دولتی، مجاهدین هرات به نشانه اعتراض، به‌طور گسترده در مراسم تجلیلی که از سوی دولت برگزار می‌شود، شرکت نمی‌کنند (فاریابی، ۱۳۸۱: ۲۴-۴۳). با این‌وجود، با تغییر حکومت، نحوه برگزاری این مراسم نیز تغییر کرده است.

۳. دلایل قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷

قیام ۲۴ حوت یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان است. برای درک بهتر این قیام خونین، باید به دلایل اصلی آن پرداخت. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین دلایل این قیام اشاره می‌شود:

۱. سیاست‌های کمونیستی تندروانه دولت: دولت کمونیستی وقت، سیاست‌های تندروانه‌ای را در پیش گرفت که با باورها و ارزش‌های مردم افغانستان در تضاد بود. برخی از این سیاست‌ها مانند الف- ملی‌سازی اموال: این سیاست به‌ویژه در مناطق قریه‌جات که مردم به زمین‌های خود وابسته بودند، با مقاومت شدید روبرو شد. ب- تغییر در ساختار اجتماعی: تلاش برای تغییر سریع ساختار اجتماعی و ایجاد تغییرات بنیادین در شیوه زندگی مردم، باعث نارضایتی گسترده شد. ج- محدودیت‌های مذهبی: دخالت دولت در امور مذهبی و محدودیت‌های اعمال شده بر باورهای دینی مردم، به‌ویژه شیعیان، باعث خشم و نارضایتی شد (فرهنگ، ۱۳۸۸، ۹۹۳-۹۸۰).

۲. دخالت اتحاد جماهیر شوروی: اتحاد جماهیر شوروی به عنوان حامی اصلی دولت کمونیستی افغانستان، دخالت گسترده در امور داخلی این کشور داشت. این دخالت‌ها شامل اعزام مشاوران نظامی، کمک‌های مالی و تسلیحاتی و در نهایت اعزام نیروهای نظامی بود. حضور نیروهای شوروی در افغانستان باعث افزایش تنش‌ها و نارضایتی عمومی شد (Emadi, 1995: 3-9).
 ۳. تلاش برای تغییر هویت فرهنگی: دولت کمونیستی تلاش می‌کرد تا هویت فرهنگی و مذهبی مردم افغانستان را تغییر دهد و ارزش‌های کمونیستی را جایگزین آن کند. این تلاش‌ها به‌ویژه در مناطق سنتی و مذهبی مانند هرات با مقاومت شدید روبرو شد (حقجو، ۱۳۸۴: ۲۲-۳۳).
 ۴. تبعیض و نابرابری: سیاست‌های دولت کمونیستی باعث ایجاد تبعیض و نابرابری در میان اقوام و مذاهب مختلف افغانستان شد. این تبعیض‌ها به‌ویژه علیه شیعیان و سایر اقلیت‌ها اعمال می‌شد و باعث افزایش نارضایتی عمومی شد (فرهنگ، ۱۳۸۸، ۹۹۳-۹۸۰).
 ۵. فقر و بیکاری: سیاست‌های اقتصادی نادرست دولت کمونیستی باعث افزایش فقر و بیکاری در کشور شد. این وضعیت اقتصادی دشوار، بر نارضایتی مردم از حکومت افزود (حقجو، ۱۳۸۴: ۲۲-۳۳).
 ۶. نقض حقوق بشر: دولت کمونیستی به شدت به حقوق بشر مردم افغانستان بی‌توجه بود. شکنجه، اعدام‌های فراوان و نقض آزادی‌های فردی، از جمله اقداماتی بود که باعث خشم و نفرت مردم شد (Newell, 1979: 433-440).
 ۷. جنگ داخلی: قبل از قیام ۲۴ حوت، جنگ داخلی در افغانستان آغاز شده بود. این جنگ باعث بی‌ثباتی، ناامنی و رنج و آوارگی مردم شده بود. قیام ۲۴ حوت را می‌توان واکنشی به این شرایط نامناسب دانست (Galeotti, 2012: 33-45).
- در نتیجه تمامی این عوامل باعث شد که مردم هرات، به همراه افسران ناراضی و علمای دینی، علیه حکومت قیام کنند. هرچند این شورش در نهایت با بمباران و سرکوب شدید نیروهای دولتی و حمایت شوروی سرکوب شد، اما پیامدهای آن در سراسر افغانستان گسترش یافت و نقش مهمی در آغاز جنگ‌های چریکی علیه حکومت کمونیستی و مداخله نظامی شوروی داشت.

۴. جنایات جنگی

در خصوص تاریخچه جنایات جنگی باید اذعان داشت که قدمت آن هم‌زاد بشریت است ولی جنبه عرفی داشته است. این جنایت برای اولین به گونه مدون در کنوانسیون‌های ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ لاهه به عنوان محدود کردن روش‌های جنگی تدوین و تصویب گردید و بعداً در پروتوکول‌های الحاقی آن به گونه مکمل‌تر مطرح شد. این جنایات که در جنگ‌های جهانی اول و دوم به مقیاس زیادی به

وقوع پیوست، کشورها و سازمان ملل متحد به منظور قانونمند کردن این جنایات و تعقیب و محاکمه مرتکبین آن یک سلسله اقداماتی را روی دست گرفتند. طوری که بعد از جنگ جهانی دوم محاکم بین‌المللی جزایی موقتی نورنبرگ و توکیو برای تعقیب و محاکمه مجرمین جنگ جهانی دوم ایجاد گردید که یکی از این جنایات مندرج در اساسنامه آن‌ها، جنایات جنگی بود. محکمه جزایی بین‌المللی نورنبرگ به اساس حکم معاهده ۸ اگست ۱۹۴۵ لندن در سال ۱۹۴۵ تأسیس گردید) حسام، فرزام ۱۳۹۹: ۵۵ - ۶۳). معاهده لندن در ابتداء از طرف چهارکشور بزرگ متفقین یعنی انگلستان، ایالات متحده امریکا، فرانسه و اتحاد شوروی وقت امضاء گردید ولی بعداً ۱۹ کشور دیگر نیز به آن ملحق گردید. هدف از ایجاد این محکمه محاکمه مجرمین جنگ جهانی دوم مربوط کشور آلمان بود. مقر این محکمه شهر نورنبرگ آلمان که عالی‌ترین مرکز فعالیت‌های نازی‌ها بود، تعیین گردید (Giustozzi, 2009: 64).

بر اساس اصل ششم اساسنامه این محکمه، جنایات جنگی عبارت است از: تخلفاتی است که از قواعد معاهدات بین‌المللی و تعاملات مربوط جنگ صورت می‌گیرد. جنایات فوق عبارت‌اند از: کشتار جمعیت غیرنظامی مناطق اشغالی یا جمعیت غیرنظامی‌ای که در این مناطق به سر می‌برند، بد رفتاری با آنان یا تبعید این افراد به منظور وادار نمودن آن‌ها به انجام کار یا به هر منظور دیگر، کشتن اسیران جنگی و افراد در دریاها یا بدرفتاری با آنان، کشتن گروگان‌ها، غارت اموال عمومی یا شخصی، تخریب شهرها، شهرک‌ها یا روستاها و یا تخریبی که ضرورت‌های نظامی آن را ایجاب نمی‌کند (ضیایی بیگدلی، ۱۳۹۲: ۱۵۵-۱۵۹). محکمه جزایی بین‌المللی توکیو نیز بر اساس اعلامیه قومندان عالی قوای متفقین در شرق دور «دوگلاس میک آرتر» در ۱۹ جنوری ۱۹۴۶ تأسیس گردید هدف از تأسیس این محکمه، محاکمه مجرمین جنگ جهانی دوم مربوط کشور جاپان بود. مقر این محکمه شهر توکیو پایتخت کشور جاپان تعیین گردید. یکی از جنایات مطروحه در اساسنامه این محکمه نیز رسیدگی به جنایات جنگی بود. همچنان در سال ۱۹۴۹ م کشورها به منظور مقابله و قاعده‌مند سازی این جنایت در شهر ژنیو کشور سوئیس گرده هم آمده و کنوانسیون‌های چهارگانه ژنیو که مهم‌ترین اسناد حقوق بین‌الملل بشردوستانه است را تصویب نمودند (الیاسی، ۱۳۹۹: ۴۴-۴۷). این کنوانسیون‌ها، جنایات جنگی در جنگ‌های داخلی و بین‌المللی موردبررسی قرار داده و اشخاص موردحمایت این کنوانسیون‌ها در زمان جنگ عبارت از: زخمیان و بیماران نیروی‌های مسلح در جنگ‌های زمینی (کنوانسیون اول)، زخمیان و بیماران و کشتی شکسته شدگان نیروی‌های مسلح در جنگ‌های دریایی (کنوانسیون دوم)، اسیران جنگی (کنوانسیون سوم) و غیرنظامیان (کنوانسیون

چهارم) می‌باشند. لازم به ذکر است که این کنوانسیون‌ها دارای دو پروتکل الحاقی نیز بوده که در سال ۱۹۷۷ به تصویب رسیده و به حمایت از قربانیان در جنگ‌های داخلی و بین‌المللی می‌پردازد. جنایات جنگی در جنگ‌های داخلی و بین‌المللی که در ماده ۸ اساسنامه محکمه بین‌المللی جزایی انعکاس یافته مصوب سال ۱۹۹۸ بوده و در سال ۲۰۰۲ م نافذ گردیده است، عیناً همان تعریف و مصادیقی است که در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنیو مصوب سال ۱۹۴۹ م انعکاس یافته است. در حال حاضر مرتکبین جنایات جنگی بر اساس ماده ۸ اساسنامه رم و محکمه بین‌المللی جزایی قابل تعقیب و پیگرد قرار می‌گیرند. لازم به ذکر است که جنایات جنگی در جنگ‌های داخلی و بین‌المللی در کد جزای افغانستان مصوب سال ۱۳۹۶ هـ ش نیز مورد جرم‌انگاری قرار گرفته که کاملاً منطبق با اساسنامه رم است.

علاوه بر موضوعات فوق، جرم بین‌المللی عبارت از اجراء و یا امتناع از عملی است که بر خلاف قواعد شریعت اسلام و یا حقوق جزای بین‌المللی عام بوده که نظم اجتماعی بیش از دو کشور را مختل سازد و در برابر آن مؤیدات جزائی معین پیش‌بینی شده باشد (دانش، ۱۳۸۹، جلد ۲، ۲۳؛ حسینی نژاد، ۱۳۸۳: ۸). علاوه بر این، جرائم بین‌المللی به آن دسته از جرائمی گفته می‌شود که به دلیل شدت و گستردگی تأثیرشان بر جامعه جهانی، تحت صلاحیت حقوق بین‌الملل قرار می‌گیرند. این جرائم معمولاً شامل مواردی مانند جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت، نسل‌کشی و جنایت تجاوز هستند. ویژگی اصلی جرائم بین‌المللی این است که نه تنها به یک کشور خاص محدود نمی‌شوند، بلکه تهدیدی علیه صلح، امنیت و کرامت انسانی در سطح جهانی محسوب می‌شوند. محاکم بین‌المللی، مانند محکمه جزایی بین‌المللی مسئول رسیدگی به این جرائم هستند و هدف اصلی آن‌ها، محاکمه و مجازات عاملان این جنایات و جلوگیری از تکرار آن‌ها است (حجازی، ۲۰۲۰: ۳۶-۳۹). به صورت عموم جرائم بین‌المللی دو نوع است یکی ذاتی و دیگری قراردادی: الف- جرائم بین‌المللی ذاتی عبارت از جرائمی است که به اندازه شدید و مدهش می‌باشند که وقوع آن‌ها به طور طبیعی و خود به خود، اذهان عمومی جامعه بین‌المللی را جریحه‌دار می‌سازند و یا جرائم بین‌المللی ذاتی به جرائمی گفته می‌شود که به طور طبیعی نظام جامعه بین‌المللی را مختل بسازد ولو این که در معاهدات بین‌المللی پیش‌بینی شده باشند یا نشده باشند. از قبیل قتل عام، جنایات جنگی، جنایات علیه صلح و غیره ب- جرائم بین‌المللی قراردادی: جرائمی است که شدت و وخامت آن نظر به جرائم بین‌المللی ذاتی کمتر می‌باشد، ولی به همه حال تا حدی نظام جامعه بین‌المللی را مختل می‌سازد (حجازی، ۲۰۲۰: ۳۶-۳۹).

جنایات جنگی به گونه خلاصه عبارت نقض فاحش حقوق بین‌الملل بشردوستانه ناظر به مخاصمات مسلحانه می‌باشد (حسام، ۱۴۰۰: ۱۸). به موجب این حقوق در هدایت درگیری‌ها طرف‌های متخاصم باید به سه اصل ضرورت، انسانیت و مروت پایبند باشند (کیتی شیایزری، ۱۳۸۳: ۲۵۱). ماده ۸ اساسنامه رم که قانون محکمه بین‌المللی جزایی است به تعریف جنایت جنگی در جنگ‌های بین‌المللی و داخلی پرداخته است. در هر کدام از جنگ‌ها نقض فاحش کنوانسیون‌های چهارگانه ژنیو و نقض‌های فاحش قوانین و عرف‌های مسلم حقوق بین‌الملل حاکم بر منازعات مسلحانه را مورد بررسی قرار داده است. لذا به منظور جلوگیری از اطاله کلام تنها نقض فاحش کنوانسیون‌های ژنیو در جنگ‌های داخلی و بین‌المللی را که بیشتر مرتبط با عنوان این تحقیق است، مورد بررسی قرار می‌دهیم:

الف: نقض‌های فاحش کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنیو در جنگ‌های بین‌المللی

بخش (الف) از بند ۲ ماده ۸ اساسنامه دیوان جزایی بین‌المللی و ماده ۳۳۷ کد جزای افغانستان به بیان این موارد می‌پردازد: بر اساس بند ۲ ماده ۸ اساسنامه و ماده ۳۳۷ کد جزا (نقض‌های فاحش کنوانسیون‌های ۱۲ اوت ۱۹۴۹ ژنیو یعنی هر یک از اعمال مشروحه ذیل بر علیه اشخاص یا دارایی‌هایی که تحت حمایت مقررات کنوانسیون مربوطه ژنیو قرار گرفته‌اند، جنایت جنگی است:

۱. کشتار عمدی؛
 ۲. شکنجه یا رفتار غیرانسانی از جمله آزمایش‌های بیولوژیکی؛
 ۳. فراهم آوردن موجبات رنج عظیم یا صدمه شدید به جسم یا سلامتی؛
 ۴. تخریب و ضبط گسترده اموال که ضرورت‌های نظامی آن را توجیه نمی‌کند و به صورت غیرقانونی و خودسرانه اجرا شده است؛
 ۵. اجبار اسیران جنگی یا دیگر اشخاص مشمول حمایت (کنوانسیون) به خدمت در صفوف نیروهای دولت دشمن؛
 ۶. محروم کردن عمدی اسیران جنگی یا دیگر اشخاص مشمول حمایت از حق محاکمه عادلانه و قانونی؛
 ۷. تبعید یا انتقال غیرقانونی یا حبس غیرقانونی؛
 ۸. گروگان‌گیری. (بخش الف بند ۲ اساسنامه محکمه بین‌المللی جزایی)
- ب: نقض‌های فاحش ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنیو در جنگ‌های داخلی

به موجب بند ۲ و قسمت ج ماده ۸ اساسنامه دیوان جزایی بین‌المللی و ماده ۳۴۰ کد جزای افغانستان منظور از جنایات جنگی در این اساسنامه موارد ذیل است. در حالت وقوع نزاع مسلحانه غیر بین‌المللی نقض فاحش ماده ۳ مشترک در کنوانسیون ۱۲ اوت ۱۹۴۹ ژنیو یعنی هر یک از اعمال ارتكابی زیر بر ضد اشخاصی که هیچ‌گونه شرکت فعالی در کارهای جنگی ندارند، از جمله افراد نیروهای مسلح که سلاح‌های‌شان را بر زمین گذاشته‌اند و کسانی که به سبب بیماری، جراحت، حبس یا هر حالت دیگری از شرکت در جنگ ناتوان هستند:

۱. خشونت در بر ضد جسم و جان به‌ویژه قتل از هر نوع، قطع عضو، رفتار بی‌رحمانه و شکنجه؛
 ۲. تجاوز به کرامت شخص به‌ویژه رفتار موهن و تحقیر کننده؛
 ۳. گروگان‌گیری
 ۴. صادر کردن احکام و اجرای مجازات‌های اعدام بدون حکم قبلی صادر شده از محاکمی که به‌طور قانونی تشکیل شده باشد و تمام تضمین‌های قضایی را که ضرورت آن به‌طور عام شناخته شده و پذیرفته شده است، تأمین نماید؛
- این موارد هم دقیقه همان موارد است که در ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنیو بیان گردیده است. اینکه ماده ۳ هر چهار کنوانسیون ناظر بر مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی (داخلی) است. (بخش ج بند ۲ اساسنامه محکمه بین‌المللی جزایی)
- از این‌رو، تقسیم‌بندی‌های متنوعی از جنگ از نظر حقوق‌دانان و قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه ارائه شده است که عبارت از جنگ بین‌المللی، جنگ در حکم بین‌المللی، جنگ بین-المللی شده، جنگ داخلی، شورش و تروریسم است. که از میان قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه در چهار نوع اول جنگ حاکم است. (الیاسی، ۱۳۹۹: ۲۳). با توجه به ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی جزایی جنایات جنگی به دو دسته کلی جنایات جنگی در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و جنایات جنگی در مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی تقسیم می‌شوند. جنایات جنگی در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی خود به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف - نقض فاحش کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنیو؛ ب - نقض فاحش قوانین و عرف‌های مسلم حقوق بین‌الملل حاکم بر منازعات مسلحانه بین‌المللی. جنایات جنگی در مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی هم به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف - نقض فاحش ماده ۳ مشترک هر چهار کنوانسیون ژنیو ناظر به مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی؛ ب - نقض فاحش قوانین و عرف‌های قابل‌اجرا در مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی. (بخش الف بند ۲ ماده ۸ اساسنامه بین‌المللی جزایی).

۵. مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها

کنوانسیون‌های چهارگانه ژنیو به عنوان مهم‌ترین اسناد بین‌المللی در زمینه جنایات جنگی برای دولت‌ها در قبال این جنایات یک سلسله مسئولیت‌هایی را ایجاد نموده است. بر اساس مواد ۵۱ کنوانسیون اول، ۵۲ کنوانسیون دوم، ۱۳۱ کنوانسیون سوم و ۱۴۸ کنوانسیون چهارم، دولت‌های متعاقد نمی‌توانند تا نقض‌های مندرج در کنوانسیون‌ها را از خود یا یکی دیگری از طرفین را معاف کنند و مکلف به رعایت آن‌ها هستند. اساسنامه رم نیز که سند تأسیس محکمه جزایی بین‌المللی است. مسئولیت‌هایی را برای دولت‌ها مشخص نموده است. این مسئولیت‌ها عبارت‌اند از: همکاری با محکمه جزایی بین‌المللی (ماده ۸۶ اساسنامه)، تعقیب جنایات بین‌المللی در سطح ملی (ماده ۱۷ اساسنامه)، اجرای احکام محکمه جزایی بین‌المللی (ماده ۱۰۳ اساسنامه)، عدم اعطاء مصونیت به مقامات عالی‌رتبه (ماده ۲۷ اساسنامه)، عدم مداخله در صلاحیت محکمه (ماده ۷۰ اساسنامه)، توقیف و مصادره اموال متهمان محکوم‌شده (ماده ۱۰۹ اساسنامه) و تعهد به دستگیری و استرداد (ماده ۸۹ اساسنامه) می‌باشد. این مواد نشان‌دهنده این است که دولت‌های عضو متعهد به همکاری کامل با محکمه جزایی بین‌المللی هستند و نمی‌توانند از اجرای عدالت بین‌المللی سرباز زنند.

۶. واکنش‌های بین‌المللی

قیام ۲۴ حوت و جنایات جنگی مرتبط با آن واکنش‌های گسترده‌ای در سطح بین‌المللی به دنبال داشت. سازمان ملل متحد و سازمان‌های حقوق بشری به شدت این جنایات را محکوم کرده و خواستار توقف فوری آن‌ها شدند. کشورهای مختلف نیز با ارسال کمک‌های انسانی و نظامی به حمایت از مردم افغانستان پرداختند (بی بی سی، ۱۳۹۷). علاوه بر این، واکنش‌های جامعه بین‌المللی نسبت به جنایات جنگی رخ داده در قیام ۲۴ حوت، متفاوت و گاه متناقض بود. برخی از کشورها و سازمان‌های بین‌المللی، به محکومیت این جنایات پرداختند و خواستار پیگیری قضایی عاملان آن شدند (روزنامه ۸ صبح، ۱۳۸۸). سازمان ملل متحد و کمیساریای عالی حقوق بشر، گزارش‌هایی در مورد جنایات جنگی رخ داده در قیام ۲۴ حوت منتشر کردند و خواستار تحقیق و پیگیری این جنایات شدند (طلوع نیوز، ۱۴۰۲ و بی بی سی، ۱۳۹۷). با این حال، تلاش‌ها برای پیگیری قضایی عاملان جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت، با موانع زیادی روبرو بوده است. ضعف دولت افغانستان نبود اراده سیاسی برای پیگیری این پرونده‌ها و دخالت‌های خارجی، از جمله مهم‌ترین این موانع بوده‌اند. وضعیت حقوق بشری در افغانستان پس از قیام ۲۴ حوت، به شدت آسیب‌دیده است (طلوع نیوز، ۱۴۰۰ و بی بی سی، ۱۳۹۷). نهادهای مدنی تضعیف شده‌اند، آزادی بیان و تجمع محدود شده است و بسیاری از مردم از ترس انتقام‌جویی، مجبور به ترک خانه‌های خود شده‌اند (هریپور، ۱۳۷۱).

۱۵۲-۱۱۵). علاوه بر جنایات جنگی، در جریان قیام ۲۴ حوت، جنایات علیه بشریت نیز به طور گسترده رخ داده است. این جنایات شامل کشتار جمعی، شکنجه، آزار و اذیت بر اساس هویت قومی یا مذهبی و تبعید اجباری می شود. جنایات جنگی رخ داده در قیام ۲۴ حوت، پیامدهای طولانی مدتی برای افغانستان داشته است. این جنایات، به اعتماد عمومی آسیب زده، روند آشتی ملی را کند کرده و باعث شده است که افغانستان برای سال های طولانی درگیر بحران باشد (Gammel, 2015: 15-30).

۷. وضعیت حقوق بشر پس از قیام

حقوق بشر عبارت از امتیازات، اختیارات و شایستگی های است که برای انسان اشاره دارد. این حقوق بدون توجه به تعلقات نژادی، جنسیتی، سنی، مذهبی، زبانی، سیاسی و امثال آن به همه انسان به صورت برابر تعلق دارد (سرآمد و پژمان، ۱۳۹۵: ۱۴). این حقوق از ویژگی های همانند ذاتی بودن، سلب ناپذیری، برابری، تفکیک ناپذیری، تقسیم ناپذیری و جهانشمولی برخوردار است (سرآمد و پژمان، ۱۳۹۵: ۲۱). حقوق بین الملل بشردوستانه، شاخه یا بخشی از حقوق جنگ یا حقوق بین الملل مخاصمات مسلحانه است که امروزه با توجه به توسعه، تحول و تکامل مقررات و قواعد حقوق بشردوستانه باید آن را شاخه ای مستقل از شاخه های حقوق بین الملل و سیستمی جامع قلمداد نمود. حقوق بشردوستانه، مجموعه مقررات و قواعد حقوق بین الملل است که ضمن تعیین حقوق حمایت از افراد انسانی، اعم از نظامی یا غیرنظامی و اموال غیرنظامی و حقوق طرف های متخاصم در مخاصمات مسلحانه اعم از بین المللی یا غیر بین المللی، تکالیف افراد انسانی و طرف های متخاصم را نیز در آن مخاصمات مشخص می کند (ضیایی بیگدلی، ۱۳۹۲: ۲۶).

در پرتو تعاریف فوق، قیام ۲۴ حوت یکی از رویدادهای بسیار متأثر کننده در تاریخ افغانستان است که در آن گزارش های متعددی از وقوع جنایات جنگی مطرح شده است. این تحقیق به بررسی این جنایات و تأثیرات آن ها بر حقوق بشری و واکنش های بین المللی مرتبط بوده است. (فاریابی، ۱۳۸۱، ۲۴-۲۵). واکنش های بین المللی به این جنایات جنگی شامل محکومیت های گسترده از سوی سازمان های حقوق بشری و دولت ها، درخواست برای تحقیقات مستقل و جامع و تلاش برای محاکمه مسئولین این جنایات در محاکم بین المللی بوده است. هم چنین برخی کشورها و نهادهای بین المللی کمک های بشردوستانه ای برای حمایت از قربانیان این جنایات ارائه کرده اند (Gammel, 2015: 51-65). این تحقیق بررسی جنایات جنگی در این قیام از چندین جهت حائز اهمیت است؛ از جمله تعیین مسئولیت عاملان این جنایات، حفظ حافظه تاریخی، تقویت حقوق بشر و تحلیل واکنش های جامعه بین المللی (فرهنگ، ۱۳۸۸، ۹۸۰-۹۹۰). برای درک بهتر ابعاد جنایات جنگی رخ داده در قیام ۲۴ حوت، لازم است به زمینه تاریخی و سیاسی این رویداد پرداخته شود. در این قسمت

به‌طور خلاصه به وقایع پیش از قیام، علل وقوع آن و شرایط سیاسی حاکم بر کشور در آن زمان اشاره شود. قیام ۲۴ حوت در شرایطی رخ داد که افغانستان درگیر جنگ‌های داخلی و خارجی بود و ساختارهای دولتی به شدت تضعیف شده بودند (فاریابی، ۱۳۸۱: ۲۴-۳۳). این شرایط، زمینه را برای ارتکاب جنایات جنگی فراهم آورد. در جریان قیام ۲۴ حوت، گروه‌های مختلف مسلح با یکدیگر درگیر شدند و به‌طور گسترده از خشونت استفاده کردند. این درگیری‌ها منجر به تلفات سنگین غیرنظامیان، تخریب زیرساخت‌ها و آواره شدن هزاران نفر شد. یکی از مهم‌ترین جنایات جنگی رخ داده در قیام ۲۴ حوت، کشتار غیرنظامیان بود. نیروهای درگیر در این قیام، بدون توجه به قوانین بین‌المللی بشردوستانه، به کشتار بی‌رحمانه مردم بی‌گناه پرداختند (فرهنگ، ۱۳۸۸، ۹۸۶).

شکنجه یکی دیگر از جنایات جنگی رایج در جریان قیام ۲۴ حوت بود. بسیاری از افرادی که به دست نیروهای درگیر اسیر می‌شدند، مورد شکنجه‌های شدید جسمی و روانی قرار می‌گرفتند. (Magoge, 2024: 30-51) تخریب عمدی اموال غیرنظامی، از جمله خانه‌ها، مکاتب، مساجد و شفاخانه‌ها، نیز یکی دیگر از جنایات جنگی رخ داده در این قیام بود. این اقدامات، علاوه بر ایجاد خسارات مادی فراوان، به زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی کشور نیز آسیب جدی وارد کرد. استفاده غیرقانونی از سلاح‌های ممنوعه، از جمله مین‌های ضد نفر و بمب‌های خوشه‌ای، نیز در جریان قیام ۲۴ حوت به‌طور گسترده صورت گرفت (Magula, 2023: 1302-1309). این اقدامات، تلفات غیرنظامیان را افزایش داد و برای سال‌ها پس از پایان درگیری، تهدیدی برای جان مردم محسوب می‌شد. خشونت‌های علیه زنان و کودکان، یکی دیگر از جنایات جنگی بود که در جریان قیام ۲۴ حوت رخ داد. این جنایات، علاوه بر آسیب‌های جسمی و روانی شدید، به کرامت انسانی قربانیان نیز لطمه زد. غارت و چپاول اموال مردم، از جمله خانه‌ها و مغازه‌ها، نیز یکی دیگر از جنایات جنگی بود که در جریان قیام ۲۴ حوت رخ داد. این اقدامات، باعث ایجاد ناامنی و بی‌ثباتی در جامعه شد. تبعیض قومی و مذهبی، یکی دیگر از عوامل تشدید کننده خشونت در جریان قیام ۲۴ حوت بود. برخی از گروه‌های مسلح، به دلیل تعلقات قومی یا مذهبی، مورد هدف قرار گرفتند (Magoge, 2024: 30-51).

مطالعه و بررسی جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت، به ما کمک می‌کند تا از تکرار چنین فجایعی در آینده جلوگیری کنیم. با شناسایی عوامل مؤثر در وقوع این جنایات و بررسی راه‌های پیش‌گیری از آن، می‌توانیم به سمت ایجاد یک جامعه عادلانه و صلح‌آمیز حرکت کنیم. پیگیری قضایی عاملان جنایات جنگی، یکی از مهم‌ترین گام‌ها برای تحقق عدالت و جلوگیری از تکرار این جنایات است.

با محاکمه و مجازات عاملان این جنایات، می‌توان به قربانیان و خانواده‌های آن‌ها ارج نهاده و به جامعه پیام داد که هیچ جرمی بی‌پاسخ نخواهد ماند. تقویت نهادهای حقوق بشری در افغانستان، یکی دیگر از راه‌های مقابله با خشونت و ارتقای حقوق بشر در این کشور است. این نهادها می‌توانند نقش مهمی در مستندسازی جنایات، حمایت از قربانیان و افزایش آگاهی عمومی در مورد حقوق بشر ایفا کنند. همکاری جامعه بین‌المللی برای حمایت از روند انتقال به صلح و توسعه در افغانستان، ضروری است. کمک‌های مالی، فنی و سیاسی جامعه بین‌المللی می‌تواند به افغانستان کمک کند تا از بحران کنونی خارج شود و به سوی آینده‌ای بهتر حرکت کند. در ادامه این تحقیق، به هر یک از این موارد به‌طور مفصل پرداخته خواهد شد.

۸. نتیجه‌گیری

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ یکی از وقایع مهم و تاریخی افغانستان است که همواره به عنوان نمادی از مقاومت و ایستادگی مردم در برابر ظلم و ستم یادآوری می‌شود. این قیام نشان‌دهنده نیاز به تقویت حقوق بشر و اجرای عدالت در شرایط جنگی است. واکنش‌های بین‌المللی و تلاش‌های سازمان‌های حقوق بشری نشان از اهمیت این مسئله و تعهد جامعه جهانی به دفاع از حقوق بشر دارد. به عبارت دیگر، جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت نه تنها نمودی از نقض فاحش حقوق بشری در یک کشور بحران‌زده است، بلکه جلوه‌ای از شکست جامعه بین‌المللی در حمایت مؤثر از حقوق انسانی محسوب می‌شود. این قیام و حملات خشن به آن، بازتابی از جنگ‌های بی‌پایان و رنج‌های مردم بی‌گناه افغانستان در میان قدرت‌های بزرگ و نیروهای داخلی درگیر است. جامعه بین‌المللی، علیرغم تمامی ادعاهای خود برای حفاظت از حقوق بشر، نتوانسته است در مقابل این وقایع هولناک اقدام مؤثری انجام دهد و عدالت را برای قربانیان فراهم کند. پیامدهای این جنایات جنگی بر مردم افغانستان عمیق و دلخراش است.

شهروندان بی‌گناهی که در این قیام شرکت کرده بودند، به جای حمایت و احترام، با خشونت بی‌رحمانه روبرو شدند. زنان، کودکان و افراد مسن نیز از این حملات مصون نماندند و با آسیب‌های جسمی و روانی جدی مواجه شدند. این وقایع تنها بخشی از مجموعه بزرگ‌تر از نقض حقوق بشر در این کشور است که همچنان ادامه دارد و راه‌حلی واقعی و پایدار برای آن یافت نشده است. واکنش‌های بین‌المللی به این جنایات، اگرچه در ابتدا با صدور بیانیه‌های محکومیت و اعلام نگرانی‌ها همراه بود، اما در عمل نتیجه ملموس و مثبت نداشت. دخالت‌های بین‌المللی به‌ندرت توانسته‌اند تأثیری واقعی بر بهبود وضعیت حقوق بشر در افغانستان بگذارند. این ناکامی‌ها نشانگر ضعف ساختارهای بین‌المللی در مقابله با بحران‌های حقوق بشری و عدم وجود راهکارهای مؤثر و همه‌جانبه

برای جلوگیری از تکرار چنین وقایع تلخ است. به‌طور کلی، جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت تصویری تلخ از واقعیت‌های جاری در افغانستان را نشان می‌دهد که نیازمند توجه و اقدامات فوری و جدی از سوی جامعه بین‌المللی است.

تا زمانی که عدالت برای قربانیان برقرار نشود و اقدامات مؤثری برای جلوگیری از تکرار این جنایات صورت نگیرد، صلح و ثبات در این کشور همچنان دست‌نیافتنی خواهد بود. این واقعه باید به عنوان یک یادآوری تلخ برای تمامی کشورها و نهادهای بین‌المللی باشد که به مسئولیت خود در قبال حفاظت از حقوق بشر عمل کنند و از ارتکاب جنایات جنگی جلوگیری نمایند. جنایات جنگی در جریان قیام ۲۴ حوت تأثیرات روانی و اجتماعی عمیقی بر مردم افغانستان داشت. بسیاری از بازماندگان این جنایات با مشکلات روانی و اضطراب مواجه شدند. خانواده‌ها از هم پاشیده و جامعه با بحران‌های اجتماعی مختلفی روبرو شد. پس از پایان قیام ۲۴ حوت، تلاش‌های زیادی برای بازسازی و بهبود شرایط در افغانستان انجام شد. مردم و نهادهای داخلی با همکاری سازمان‌های بین‌المللی به دنبال تقویت حقوق بشر و اجراء عدالت بودند. این تلاش‌ها به توسعه نهادهای حقوق بشری و افزایش آگاهی مردم از حقوق بشر منجر شد.

۹. پیشنهادها

افغانستان در طول تاریخ معاصر خود شاهد درگیری‌های خونین و نقض گسترده حقوق بشر بوده است. یکی از این رویدادهای مهم، قیام ۲۴ حوت هرات است که با جنایات جنگی و تلفات انسانی فراوان همراه بود. بررسی این قیام نشان می‌دهد که عدم نظارت کافی، ضعف در اجرای عدالت و نبود مکانیسم‌های بازدارنده، زمینه‌ساز وقوع چنین فجایعی شده است. از این رو، ارائه پیشنهادها عملی برای بهبود وضعیت حقوق بشر در افغانستان و جلوگیری از تکرار جنایات مشابه، امری ضروری است. این پیشنهادها شامل تقویت نظارت بین‌المللی، مستندسازی دقیق جنایات، محاکمه عاملان، آموزش حقوق بشری و حمایت از قربانیان جنگ می‌شود که در ادامه به تفصیل بررسی خواهند شد:

۱. تقویت نظارت بین‌المللی بر حقوق بشر: نظارت‌های بین‌المللی بر وضعیت حقوق بشر در افغانستان به‌ویژه در بحران‌ها و درگیری‌های مسلحانه تقویت شود. نهادهای بین‌المللی باید به‌طور مستمر و بی‌طرفانه شرایط حقوق بشر را در افغانستان پیگیری کنند.

۲. تحقیق و مستندسازی جنایات جنگی: لازم است که تحقیقات جامع و مستند در مورد جنایات جنگی و نقض‌های حقوق بشری در قیام ۲۴ حوت صورت گیرد. استفاده از منابع معتبر و مصاحبه با شاهدان و قربانیان می‌تواند به شواهد مستند و معتبر برای پیگیری حقوقی کمک کند.

۳. تلاش برای عدالت و محاکمه عاملان جنایات جنگی: بر اساس اصول حقوق بین‌الملل، تلاش‌های بیشتری برای محاکمه عاملان جنایات جنگی صورت گیرد. باید مسئولین و مرتکبین این جنایات تحت پیگرد قانونی قرار گیرند تا از تکرار این گونه وقایع جلوگیری شود.
۴. آموزش و آگاهی‌رسانی در زمینه حقوق بشر: باید برنامه‌های آموزشی برای نیروهای نظامی و امنیتی افغانستان و جامعه جهانی در زمینه حقوق بشر و قوانین جنگی برگزار شود. آگاهی از حقوق بشر و اصول حقوق جنگ می‌تواند به کاهش نقض‌های حقوق بشری در درگیری‌ها کمک کند.
۵. تقویت حمایت از قربانیان جنگ: دولت و نهادهای بین‌المللی باید اقدامات بیشتری برای حمایت از قربانیان جنگ و بازسازی اجتماعی در افغانستان انجام دهند. ارائه کمک‌های انسانی و جبران خسارات به خانواده‌های قربانیان می‌تواند به ترمیم بخشی از آسیب‌ها و اعاده حقوق بشر کمک کند.
۶. ایجاد مکانیسم‌های بازدارنده برای جلوگیری از نقض حقوق بشر: مکانیسم‌های بازدارنده‌ای در سطح ملی و بین‌المللی برای جلوگیری از وقوع جنایات جنگی مشابه در آینده ایجاد شود. نظارت‌های مستمر و ایجاد گزارش‌دهی شفاف می‌تواند به کاهش خطرات درگیری‌های مسلحانه کمک کند.
۷. ارتقای همبستگی بین‌المللی: حمایت‌های جامعه جهانی از حقوق بشر و عدالت باید در بحران‌های مشابه تقویت شود. ایجاد همبستگی بین‌المللی برای جلوگیری از نقض‌های حقوق بشری و حمایت از قربانیان جنگی در افغانستان و سایر کشورهای درگیر جنگ، از اهمیت بالایی برخوردار است.
۸. تشویق به بازسازی و اصلاحات حقوقی داخلی: دولت افغانستان باید به بازسازی ساختارهای حقوقی و قضائی خود بپردازد تا از وقوع جنایات جنگی جلوگیری شود. تقویت نهادهای قضائی و تقویت استقلال دادگاه‌ها برای محاکمه عاملان نقض حقوق بشر می‌تواند به پیشگیری از نقض حقوق انسانی در آینده کمک کند.

۱۰. منابع و مآخذ

بی بی سی. (۱۳۹۷). موافقت‌نامه خروج شوروی از افغانستان چگونه امضاء شد؟ (<https://www.bbc.com/persian/afghanistan-47238851>).

پورباقرانی، حسن. (۱۳۹۳). حقوق جزای بین‌الملل، تهران: انتشارات جنگل.

حجازی، سید امرالدین، و صلح چی. (۲۰۲۰). شورای امنیت سازمان ملل متحد و تأثیر آن در ایجاد امنیت و عدالت کیفری بین‌المللی. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۹ (۳۳)، ۴۶-۹.

حسام، فرزاد. (۱۳۹۹). حقوق جزای بین‌الملل، جلد دوم، انتشارات سعید، کابل، افغانستان.

حسینی‌نژاد، حسینقلی. (۱۳۸۳). حقوق کیفری بین‌المللی اسلامی، چاپ سوم، نشر میزان، تهران.

حقجو، میرآقا. (۱۳۸۴). افغانستان و مداخلات خارجی، چاپ سوم، انتشارات میوند، کابل-افغانستان.

دانش، حفیظ الله. (۱۳۸۹). حقوق جزای بین‌الملل، جلد دوم، انتشارات مستقبل، کابل، افغانستان.

روزنامه ۸ صبح، (۱۳۸۸). قیام ۲۴ حوت هرات حرکتی برای همه زمان‌ها، ([am. 8https://am. 24media/fa/](https://am.24media/fa/)).

سرآمد، محمد حسین؛ پژمان، اسدالله. (۱۳۹۵). حقوق بشر. کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، کابل، افغانستان.

شیایزوری، کریانگ ساک. (۱۳۸۳). ترجمه؛ بهنام یوسفیان و محمد اسماعیلی، حقوق بین‌المللی کیفری، چاپ اول، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، تهران.

ضیایی بیگدلی، محمد رضا. (۱۳۹۲). حقوق بین‌الملل بشردوستانه، انتشارات گنج دانش، تهران: ایران.

طلوع نیوز، (۱۴۰۲). روایت‌های گواهان از قیام ۲۴ حوت در هرات، (<https://tolonews.com/fa/afghanistan-187831>).

طلوع نیوز، (۱۴۰۰). باشندگان هرات قیام ۲۴ حوت را گرامی‌داشتند، (<https://tolonews.com/fa/afghanistan-177127>).

عطایی، محمد ابراهیم، (۱۳۸۹). نگاهی مختصر به تاریخ معاصر افغانستان، مترجم: کامگار، جمیل الرحمن، انتشارات میوند: کابل، افغانستان.

فاریابی، شایق وصال. (۱۳۸۱). اسماعیل خان: مرد مقاومت، مرد حماسه، ایران-مشهد، چاپخانه فرهنگ.

فرهنگ، میرمحمد صدیق. (۱۳۸۸). افغانستان در پنج قرن آخر، تهران، چاپ بیست‌وسه، محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی (عرفانی).

هریپور حسینی، حاج نایر. (۱۳۷۱). کارنامه‌های جهادی ولایات حوزه شمال غرب، مطبوعه دولتی هرات باستان.

الیاسی، محمد قاسم. (۱۳۹۹). حقوق بین‌الملل بشردوستانه، موسسه نشر واژه، کابل، افغانستان.

- Beattie, H. (1984). Effects of the Saur Revolution in the Nahrin Area of Northern Afghanistan. *Revolutions and Rebellions in Afghanistan: Anthropological Perspectives*, 184-208.
- Emadi, H. (1995). Exporting Iran's revolution: the radicalization of the Shiite movement in Afghanistan. *Middle Eastern Studies*, 31 (1), 1-12.
- Galeotti, M. (2012). *Afghanistan: The Soviet Union's Last War*. Routledge.
- Gammel, C. (2015). Failings of inclusivity: The Herat uprising of March 1979. *Afghan Analysts Network*, 15-31.
- Gammell, C. (2015). The place of Herat in a modern Afghanistan: lessons from the March 1979 uprising. *Asian Affairs*, 46 (1), 51-67.
- Giustozzi, A. (2009). *Empires of Mud: Wars and warlords in Afghanistan*. London: Hurst & Company, p 64.
- Hughes, G. (2008). The Soviet-Afghan War, 1978-1989: An Overview. *Defence Studies*, 8 (3), 326-350
- Magoge, J. S. (2024). War Crimes in Afghanistan and the International Criminal Court. Available at SSRN 4828859. (30-51)
- Magula, J. (2023). Exploring factors and implications of violence against civilians: a case study of the Soviet-Afghan war. *Small Wars & Insurgencies*, 34 (7), 1295-1321.
- Maley, W. , & Maley, W. (2002). The Karmal Period, 1979-1986. *The Afghanistan Wars*, 85-107.
- Newell, R. S. (1979). Revolution and revolt in Afghanistan. *The World Today*, 35 (11), 432-442.
- Tirard-Collet, O. (1998). After the war. The condition of historical buildings and monuments in Herat, Afghanistan. *Iran*, 36 (1), 123-138.
- Westad, O. A. (1994). Prelude to invasion: the Soviet Union and the Afghan communists, 1978-1979. *The International History Review*, 16 (1), 49-69.

قوانین بین‌المللی

اساسنامه محکمه بین‌المللی جزائی، مصوب سال ۱۹۹۸ م.

کنوانسیون ژنیو برای بهبودی وضعیت مجروحین و مریضان نیروهای مسلح در میدان جنگ، ۱۲ آگست سال ۱۹۴۹ م.

کنوانسیون ژنیو برای بهبودی وضعیت مجروحین و مریضان و اعضای کشتی شکسته نیروهای مسلح در جنگ‌های بحری، مصوب ۱۲ آگست ۱۹۴۹ م.

کنوانسیون ژنیو مربوط با برخورد با اسیران جنگی، مصوب ۱۲ آگست ۱۹۴۹ م.

کنوانسیون ژنیو مربوط با برخورد با اسیران جنگی، مصوب ۱۲ آگست ۱۹۴۹ م.

War Crimes in the 24th Hoot Herat Uprising: Investigation of Human Rights and International Reactions

Abstract

The Herat 24th of Hoot uprising is one of the significant and bloody events in the contemporary history of Afghanistan, leading to widespread conflicts and numerous human casualties. This event, in addition to its political and social dimensions, also has a notable human rights aspect. The primary objective of this study is to gain a deeper understanding of the human rights violations and war crimes that occurred during this uprising and to examine the international reactions to these events. To this end, using a descriptive-analytical method and relying on credible historical, legal, and international documents, this study explores various dimensions of the Herat 24th of Hoot uprising. First, it provides a precise definition of war crimes and examines the criteria for identifying them based on international laws. Then, using available evidence, it analyzes the types of war crimes that occurred during the uprising, including the massacre of civilians, torture, deliberate destruction of civilian property, and the illegal use of weapons. Furthermore, the study investigates the international community's responses to the war crimes committed during the Herat 24th of Hoot uprising. Additionally, it evaluates the human rights situation in Afghanistan after the 24th of Hoot uprising, discussing the challenges in protecting human rights and the efforts made to seek justice for the victims in this regard. The results of this research indicate that the Herat 24th of Hoot uprising was associated with widespread human rights violations and war crimes, and while international reactions to these events were significant, they were not sufficient and failed to prevent the recurrence of such atrocities.

Keywords: Afghanistan, Human Rights, International Reactions, Uprising of 24th Hut, War Crimes.



قیام ۲۴ حوت هرات در شعر شاعران معاصر افغانستان

نویسنده: پوهنمل جواد محق

استاد پوهنچی زبان و ادبیات، پوهنتون هرات، هرات

Mob: 0793535370

Email: j_mohiq@yahoo. com

چکیده

در هفتم ثور سال ۱۳۵۷ خورشیدی، حزب دموکراتیک خلق افغانستان که حزبی کمونیستی وابسته به کشور شوروی سوسیالیستی بود، با انجام کودتایی حکومت محمد داود، رئیس جمهور وقت افغانستان را از قدرت خلع و زمام امور سیاسی کشور را به دست گرفت. این حزب با عمل کردهای خلاف دین و عنعنات مردم، باعث آغاز قیامهایی در نقاط مختلف کشور گردید. از جمله اولین و مهم ترین این قیامها که نقش بارز و تأثیر گذاری در آغاز جهاد افغانستان بر ضد اشغالگران شوروی داشت، قیام ۲۴ حوت هرات بود. این قیام از پشتیبانی گسترده همه اقشار مردم برخوردار گردید که شاعران سرزمین ما نیز در این طیف شامل می باشند؛ این شاعران بنابر فریضه دینی و وجیه اخلاقی و اجتماعی خویش، به انعکاس این رویداد مهم تاریخی در قالب اشعار خویش پرداختند. هدف این مقاله این بوده است تا به این پرسش پاسخ بگوید که: قیام خونین ۲۴ حوت هرات در شعر شاعران معاصر افغانستان چه بازتابی داشته و از نگاه محتوایی، چگونه قابل دسته بندی است؟ یافته های این تحقیق زمینه شناخت هرچه بهتر این حرکت و خیزش مردمی را از این دریچه نیز میسر می گرداند. این تحقیق که به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده، نشان می دهد که از قیام ۲۴ حوت در شعر شاعران معاصر افغانستان به عناوینی همچون روز جهاد، روز افتخار، روز دشمن شکنی و شهادت طلبی، روز عزا و ماتم ملی و... یاد شده است؛ هم چنین این واقعه زمینه ساز ایجاد صور خیال متنوعی در شعر معاصر این سرزمین نیز گردیده است.

واژه گان کلیدی: هرات، قیام ۲۴ حوت، شعر معاصر افغانستان.

۱. مقدمه

قیام ۲۴ حوت هرات یکی از مهم ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان است که به عنوان نقطه عطفی در مبارزات مردم این سرزمین علیه اشغالگری و استبداد شناخته می شود. این قیام که با

حمایت گسترده مردم همراه بود، تجلی روحیه مقاومت، ایثار و فداکاری ملت افغانستان در برابر ستم گران به شمار می آید. در این میان، شاعران نیز به عنوان وجدان بیدار جامعه، این واقعه را در آثار خود بازتاب داده اند و به تبیین ابعاد گوناگون آن پرداخته اند. از آنجایی که شعر همواره بازتاب دهنده واقعیت های اجتماعی و تاریخی بوده، مطالعه چگونگی انعکاس قیام ۲۴ حوت در شعر معاصر افغانستان می تواند ابعاد جدیدی از این رویداد را آشکار سازد.

اهمیت و ضرورت این پژوهش در آن است که به بررسی بازتاب یکی از مهم ترین وقایع جهاد و مقاومت مردم افغانستان در آثار شاعران می پردازد. آگاهی از این قیام و تحلیل محتوای شعری آن، نه تنها به درک عمیق تر از تاریخ مقاومت کشور کمک می کند، بلکه نسل های آینده را نیز با روحیه ایثار و مبارزه مردم این سرزمین آشنا می سازد. درحالی که پژوهش های متعددی در زمینه ادبیات پایداری و شعر مقاومت افغانستان انجام شده، پژوهشی که به طور ویژه به بازتاب قیام ۲۴ حوت هرات در شعر شاعران معاصر افغانستان پردازد، تاکنون در دسترس نبوده است. این پژوهش تلاش دارد تا با بررسی اشعار شاعران معاصر، زوایای محتوایی این رویداد تاریخی را تبیین کند

پرسش اصلی این پژوهش این است که قیام ۲۴ حوت هرات چگونه در شعر شاعران معاصر افغانستان بازتاب یافته است؟ برای پاسخ به این پرسش، لازم است به بررسی محتوایی اشعاری که به این واقعه پرداخته اند، پرداخته شود و مضامین اصلی آن ها دسته بندی و تحلیل گردد. هم چنین، در این تحقیق تلاش شده است تا ارتباط این اشعار با زمینه اجتماعی و تاریخی قیام بررسی شود.

در بخش پیشینه تحقیق، می توان به برخی از آثار مرتبط با ادبیات پایداری افغانستان اشاره کرد. از جمله این منابع می توان به کتاب بررسی شعر پایداری/افغانستان نوشته فضل الله زرکوب، از حنجره های شرقی، نوشته رضا چهرقانی برچلوئی و شعر مقاومت/افغانستان اثر محمد کاظم کاظمی و محمد آصف رحمانی اشاره کرد. هرچند این آثار به موضوع شعر مقاومت پرداخته اند، اما پژوهشی که به صورت اختصاصی قیام ۲۴ حوت هرات را در شعر شاعران بررسی کند، تاکنون نگاشته نشده است و این خود، ارزش مندی این پژوهش را نشان می دهد.

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای است. در این راستا، پس از گردآوری داده ها از منابع معتبر، اشعار مرتبط با قیام ۲۴ حوت هرات تحلیل و مضامین آن ها دسته بندی می شود تا تصویری روشن از انعکاس این قیام در شعر معاصر افغانستان ارائه گردد.

این تحقیق می تواند برای پژوهش گران حوزه تاریخ و ادبیات مقاومت افغانستان، علاقه مندان به مطالعات فرهنگی و ادبی و هم چنین برای نسل های آینده که در پی درک بهتر از وقایع تاریخی

کشورشان هستند، مفید باشد. شناخت بازتاب این قیام در شعر شاعران معاصر، به درک عمیق تر از نحوه تعامل ادبیات با رویدادهای تاریخی کمک می کند و نشان می دهد که چگونه شاعران با بهره گیری از عناصر شعری، مقاومت و ایستاده گی مردم را به تصویر کشیده اند.

۲. وصف هرات در شعر شاعران

شاعران وطن همواره شهر هرات را به زیبایی و آراسته گی ستوده و مردمان این شهر را با ذکر اوصاف نیک شان در اشعار خویش یاد نموده اند. بسیاری از شاعران بعد از واقعه ۲۴ حوت، با حسرت، گذشته این شهر و شور و شادی مردمان آن را به تصویر کشیده و درد جان فزایی را که دژخیمان ستم بر این مرزوبوم روا داشته اند، بیش از پیش نمایان می نمایند.

استاد خلیل الله خلیلی در نامه ای زیبا و شعری شیوا که به ابوالفاروق عاجر، شاعر هراتی می نگارد،

شهر هرات را چنین توصیف می نماید:

تعالی الله هرات آن شهر شیران حریم عاشقان مهـد دلیـران

به هر سنگش یکی گنج نهان است به هر کنجش یکی قطب جهان است

دل هر ذره اش را گـر کنـی باز به گوشـت می رسـد از عشق آواز

ز کوهش لاله مهرانگیز رویـد ز دشتش خار عنبر بیز رویـد

(عاجر، ۱۳۷۱: ۳۰۶)

گاه شاعران، هرات را مهد دلیران و مهبط علم و شهر عرفان دانسته و آن را مایه اعتبار کشور افغانستان بیان نموده و به این که بخشی از قلمرو اسلام و زادگاه مسلمانان می باشد افتخار می کنند:

ای فخر سرزمین خراسان هرات ما ای مهد علم و مهبط عرفان هرات ما

ای اعتبار کشور افغان هرات ما ای زادگاه قوم مسلمان هرات ما

(پیمان. ۲۲۴: ۱۳۹۴)

مملکت جسم است و در آن جسم چون جانی هرات آبروی و کشور و فخر خراسانی هرات

(پیمان. ۷۰: ۱۳۹۴)

این سرزمین مهد قهرمانان و گنّام شیرمردان است و باید اذعان کنیم که چنین توصیفی به حق شایسته این دیار و مردم آن می‌باشد، چه همین مردم قیام و حماسه جاودانه ۲۴ حوت را رقم زده و درس آزادی و آزاده‌گی را در تاریخ معاصر بشریت به ارمغان آوردند. شاعر چه زیبا و به جا به توصیف این سرزمین خاسته می‌گوید:

هریووا سرزمین قهرمان‌هاست که در هر گامش از مردی نشان‌هاست

همه ابنای او راد و دلیرند گنّام قهرمانی را چو شیر اند

(پیمان، ۱۴۸: ۱۳۹۴)

شاعر شهیر و بلندآوازه هری، محمد کاظم کاظمی، این شهر را عروس جمله دنیا معرفی نموده و با این وصف، زیبایی، طنازی و آراسته‌گی را جزو مواصفات این شهر برشمرده و این چنین شهر خود را می‌ستاید:

شام است و آبگینه رؤیاست شهر من دلخواه و دلفریب و دل آراست شهر من

دلخواه و دلفریب و دل آراست شهر من یعنی عروس جمله دنیاست شهر من

(کاظمی، ۱۲۱: ۱۳۹۳)

شاعران با درک جایگاه معنوی و علمی هرات، به این نکته اشاره نموده‌اند که هرات شهر علم و عرفان بوده و نمایان‌گر فرهنگ و معرفت سرزمین ماست. هرات که جایگاهی بدین بلندی و مقامی بدین رفعت دارد، مرجع علم و مکتب اسلام و قرآن بوده و این گونه از شکوه و عظمت آن یاد می‌نمایند:

ای هرات ای مظهر کلتور و مهد معرفت ای هرات ای مرکز فرهنگ و عرفان ای هرات

ای هرات ای مرجع علم و دبستان هنر ای هرات ای مکتب اسلام و قرآن ای هرات

(پیمان، ۶۷: ۱۳۹۴)

۳. قیام ۲۴ حوت در شعر شاعران معاصر

شاعران این سرزمین به یادبود این قیام حماسه آفرین، حماسه سرایی نموده و این واقعه را در اشعار خود به تصویر کشیده، زبان شعر را ترجمان احساس خود نموده‌اند. از آن‌جا که قیام و حماسه با این شمایل امروزی، موضوعی بدیع بود، زبانی جدید در شعر معاصر افغانستان ایجاد کرد که در طول دوران جهاد ترجمان رازهای سنگرِ سنگر نشینان این سرزمین بود. در این میان نقش همه شاعران وطن اعم از جوانان و بزرگان شعر، اهل هری و سایر ولایات کشور، از شاعران سنگر و شاعران مهاجر برجسته و مشهود است.

در ادامه به نمودهایی از تصویرسازی این‌روز توسط شاعران نگاهی افکنده و به شرح اجمالی پیرامون آن‌ها می‌اندازیم:

۴. تعبیرهای شاعران از روز ۲۴ حوت

۱-۴. روز جهاد و تکبیر

از جمله نام‌هایی که شاعران برای نامیدن این‌روز در اشعار خود ذکر کرده‌اند، یکی «روز جهاد» می‌باشد. جهاد کلمه‌ی است که تداعی‌کننده‌ی معانی بسیاری می‌باشد. مهم‌ترین بار معنایی آن در بخش دینی بوده که به مفهوم مبارزه و تلاش در مسیر حق و اعلای کلمه‌ی الله می‌باشد. این کلمه بارها در قرآن کریم و احادیث نبوی ذکر گردیده است و شاعران با درک این مفهوم و بار معنوی این کلمه به هدف بیان تقدس و عظمت قیام مردم مسلمان بر ضد اشغال‌گران و مزدوران آنان و هم با نگاهی به مفهوم لغه‌وی کلمه به معنی جدّ و جهد بر تلاش خسته‌گی‌ناپذیر و عزم راسخ اُمت گواهی داده و این‌روز را بدین نام در اشعار خویش نام‌گذاری نموده‌اند.

بیست و چهار حوت آمد ای وفاداران دین روز بنیاد جهاد و جنگ با مستکبرین

روز ایثار و فداکاریِ مردان هرات روز فتح و نصرت و پیروزی مستضعفین

(عاجر، ۱۳۷۱: ۴۲)

تداوم مسیر جهاد مطابق با فرمان رهبر و سالار دین بوده و گوش جان را به ندای آسمانی خیرالوراء سپرده و به این دعوت آسمانی لبیک می‌گوییم:

بر جهاد خویش می‌کوشیم تا روز ابد گوش دل بر گفته‌ی خیرالورا داریم ما

(پیمان، ۶۴: ۱۳۹۴)

شعار الله اکبر که در ۲۴ حوت در بر و بوم و زمین و فضای شهر طنین انداز گردیده، در شعر شاعران نیز به خوبی ملموس و به زیبایی نمود یافته و شاعر با درک وظیفه خویش مبتنی بر بیان حقایق و گزارش وقایع بیان می‌دارد که جهاد این ملت با نعره‌های تکبیر که مبین هدف والا و غایت عالی آن می‌باشد، عجین و مستمر و مستدام گردیده‌است.

اندرین روز است کز هر بوم و بر همچو سیلی پر خروش آمد نفر

با شعار روس‌ها بیرون شوید نعره الله اکبر داد ســـــر

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۴)

بانگ «لا اله الا الله» جوش و خروشی در میان سیل عشاق به پا کرده که بی‌محابا به قلب دشمن می‌زنند:

در فضا بلندبانگ لا اله شور الا الله آمد آشکار

نعره جهاد هر طرف تنید قلب دشمنان بی‌گمان کفید

(عاجر، ۱۳۷۱: ۲۷)

و این بانگ همچون صبح که روحی نو در کالبد گیتی می‌دمد، در کالبد انقلاب صبحی نو و روحی تازه دمیده:

بانگ لا اله، شور الا الله باز در وطن صبح نو دمید

(دلجو حسینی، ۱۳۶۷: ۲۶)

نعره تکبیر و بانگ لا اله الا الله در سراسر شهر پیچیدن گرفت و پرچم پرافتخار اسلام در جای‌جای شهر به اهتزاز درآمد.

بر آمد نعره تکبیر یک دم از خیابان‌ها ز هر سو پرچم اسلام اندر اهتزاز آمد

ز لا اله الا الله و از الله اکبر هـــــا زمین و آسمان لرزید و کرسی در گداز آمد

(شهید، ۱۳۹۴: ۸۷)

نبرد تن به تن و خانه به خانه و کوی به کوی در این روز هم چو رستاخیز عظیمی است که از چشم شاعر دور نمانده و هدف از این چنین انقلاب و نبردی، دفاع از دین و ناموس و وطن می باشد. شد میان کافر و اسلام جنگ تن به تن بهر حفظ دین و قرآن بهر ناموس وطن

(شهید، ۱۳۹۴: ۸۹)

همچنان که قبلاً ذکر گردید، نام جهاد بار معنایی عقیدتی اسلامی را حمل نموده که بیان گر اسلامی بودن قیام و ایمانی بودن حماسه ملت می باشد. استفاده این واژه در شعر حماسی افغانستان هم زمان با قیام های مردمی در این سرزمین علیه کمونیسم و اشغال گران شوروی، رونق چشم گیری یافت و با شعارهای ناب اسلامی که برخاسته از اعتقاد راسخ ملت مسلمان این خطه می باشد، عجین گردیده و بابتی جدید در ادبیات این کهن بوم گشود.

بنابر همین ملحوظ و از این دریچه نگاهی به مفاهیم اعتقادی و دینی در شعارها و عملکرد قیام گران ۲۴ حوت انداخته و جلوه آن را در شعر شاعران بررسی می نمایم.

شاعری در بیان عظمت و تقدس این حماسه بزرگ، جن و انس و ملک را شاهد رزم آفرینی مردم حماسه ساز دانسته و مشوق این قیام و این سرافرازی می داند. بدیهی است که بار معنوی و اقتباس این کلمات از قرآن بر مفهوم دینی و جایگاه و ارزش اعتقادی این حماسه تأکید می نماید؛ چرا که شاعر در ادامه ضمن بیان صفت ملت اسلام به حماسه سازان و قیام گران، هدف را اهتزاز و شکوه بیرق اسلام معرفی می نماید:

جن و انس و آسمان و کوه و دریا و ملک ملت اسلام را گفتا هزاران آفرین

باد یارب بیرق اسلام اندر اهتزاز تا بود دور زمین و گردش چرخ برین

(عاجر، ۱۳۷۱: ۴۲ و ۴۳)

شاعر با ذکر جایگاه نعره تکبیر و شعار دینی ملت، خاطره قیام را زنده نگه داشته و واضح می سازد که این انقلاب، بر پایه ایمان و عقیده بوده و بر همین مبنا استمرار و تداوم یافته و جهادی مبارک بر اساس دستورات دین مبین اسلام می باشد:

دشمن از هیبت تیغ تو فرو ریخت چو توت گشت از نعره تکبیر تو سر درگم و کوت

(شهید، ۱۳۹۴: ۸۶)

اندر آن لحظه که دستور خدا حاکم بود بر همه مرد و زن و پیر و جوان، خُرد و کبار

اندر آن لحظه که الله اجل گفته همه بر زبان همگی نعره تکبیر شعار

(شهید، ۱۳۹۴: ۶۶)

و این نعره تکبیر است که لرزه بر اندام دشمن انداخته و نقشه های شوم دشمن را آشکار و فتنه اهریمن نابه کار را خنثی می سازد:

آتشی در نهاد دشمن زد تندر پر توان تکیه رات

نقشه شوم اهرمن شد فاش از بلندای بام تدبیرت

(خراسانی، ۱۳۶۴: ۲۳)

این قیام حکم الهی بوده، وظیفه و وجیبه هر مسلمانی است که به حکم قرآن تن داده و به جنگ با کفار روی آورد.

فرصت حرکت و هنگام قیام است کنون حکم قرآن خدا جنگ بود با کفار

(شهید، ۱۳۹۴: ۶۷)

جهاد تعلل در ادای واجب را نمی پذیرد و در چنین شرایطی، زمانی برای درنگ و تعلل و غفلت باقی نمانده و آن کس که همچنان غافل از این ماجراست، جرمی نابخشودنی در پیشگاه ملت مرتکب شده است؛ گوئیا در باز گذاشتن دست عدو در ظلم و تجاوز شریک وی و پاسخ گوی محکمه عدل الهی خواهد بود:

ای مسلمان تا به کی در خواب غفلت اندری تا کجا پامال استبداد هر غارتگری

گر پسند آید تو را این راه و رسم کافری نیستی شایان هم آئینی و هم سنگری

نیست هرگز قابل بخشایش این تقصیر تو عاقبت خون شهیدان است دامن گیر تو

(پیمان، ۱۳۹۴: ۷۸)

۲-۴. روز افتخار

بیست و چار حوت، روز افتخار مایه شرف، پایه وقار

(عاجر، ۱۳۷۱: ۲۷)

شاعران بسیاری این روز را به تجلیل نشسته و پیام تهنیت به مناسبت چنین حماسه افتخار آفرینی به جوانان و مردم باغیرت این دیار می دهند. به راستی خلق چنین حماسه‌یی در تاریخ پرتلاطم بشر، کم نظیر بوده و تاج افتخار و شرف بر جبین ملتی که خالق این حماسه جاویدان بودند، می زند. نام این ملت سرافراز و قهرمان با خط زرین بر تارک تاریخ نوشته شده و شکوه و عظمت این حماسه فخر آفرین برای همیش در قلب تاریخ جاودانه و ماناست.

کلاه فخر زبید بعد از این بر آسمان سودن که شب‌دیز فلک گردیده رام بیست و چار حوت

سپهر انقلاب حریت خواهان گیتی را مقامی نیست برتر از مقام بیست و چار حوت

(پیمان، ۱۳۹۴: ۵۶)

گاه شاعر با ذکر شهامت و جنگاوری جوانان این مرزوبوم نشان افتخار و تاج غیرت را به ماه و کهکشان تعبیر نموده که نور خود را از برق تیغ و شمشیر جوان قهرمان سرزمین هرات به عاریت می گیرد و جهان را از تلائل آن نورانی و روشن می سازد:

ز برق تیغ جوانان جنگجوییش گفت که روز معركة صد ماه و کهکشان آورد

(خلیلی، ۱۳۷۸: ۷۰)

وجود این همه ایثار و فداکاری و جان فشانی باعث افتخار بوده و سبب مسرت و شادمانی می گردد. شادمانی از بابت نمایش اوج اخلاص و عزم و قهرمانی و جوان مردی و ایستاده گی که هر انسان متعهدی را به وجد می آورد و همان گونه که هر قهرمانی بعد از مرارت مبارزه، حلاوت مدال را جشن می گیرد، اکنون مدال قهرمانی و جوان مردی، بر سینه این ملت غیور خودنمایی می کند:

بیست و چار حوت آمد شادمانی سر کنید از قیام مرزوبوم باستانی سر کنید

زان همه ایثار و صدق و جان فشانی سر کنید زان جوانمردی و عزم و قهرمانی سر کنید

(شهید، ۱۳۹۴: ۸۹)

۳-۴. روز دشمن شکنی و شهادت طلبی

به قول معروف «شهادت هنر مردان خداست». شاعران وطن با درک اهمیت و مقام والای شهادت، کشته شده گان این قیام را که مردمی متدین و آزاده بوده، شهید دانسته و به این ترتیب علاوه بر قدردانی از همت والای آنان، ارزش خون و آرمان آن‌ها را به بازمانده گان یادآور می‌شوند و نتیجه کار آنان را نیز که همانا «احدی الحسین» می‌باشد، ستوده و بیان می‌دارند که شهیدان به هدف و مقصد خویش رسیده‌اند و آنچه را که باعث رضای خداوند و خشنودی آنان است، کمایی نموده‌اند. «شهادت مرگی تحمیلی و طبیعی نیست، بلکه تحول عمیقی است که بر اثر انتخابی آگاهانه در زنده گی انسان روی می‌دهد. شهید با نثار خون خود، بذر آرمان مقدس خویش را که رهایی از بیداد و ستم و هموار کردن مسیر وصول به خداوند است، در کشت‌زار هستی می‌افشاند؛ می‌سوزد و دیگران را با شعله‌های پیکرش از افتادن به پرتگاه سقوط نجات می‌دهد» (زرکوب، ۱۴۰۲: ۹۱).

خوشا آنان که نوشیدند صهای شهادت را به میدان فداکاری ز جام بیست و چار حوت

(پیمان، ۱۳۹۴: ۵۵)

انقلاب، نخلی تناور و برومند است که با خون شهیدان آبیاری گشته و به زودی ثمره آن کام ملت مسلمان را شیرین خواهد نمود:

نخل این ارمان نگردهد آبیاری جز به خون نیست از ما جز شهادت انتظار انقلاب

(پیمان، ۱۳۹۴: ۸۴)

در چنین روزی شهر هرات مشهد قربانگاه عشق است و دسته‌دسته جوانان قربانی فرمان پروردگار خویش گردیده، به قربانگاه رفته و عهد روز الست را تجدید می‌نمایند.

وقف سنگر ما سر و جان کرده‌ایم افتخار است آنچه قربان کرده‌ایم

روس بی‌ایمان ندارد تاب ما ما به قرآن عهد و پیمان کرده‌ایم

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۴)

عید قربان است و قربانگاه او پر نوجوان کرده صدها پیر و برنا جان به قربان هرات

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۱)

شاعر ضمن بیان حماسه شهادت ملت مسلمان و جایگاه و مقام رفیع آن، همچنان تلاش در بر ملا نمودن چهره نیروی اشغالگر قاتل و مزدوران جنایت کار نموده و ددمنشی و سفاکی آنان را به نسل ها گوش زد می نماید و شباهت آنان را با نمرود و شداد و چنگیز و هیتلر نمایان کرده است. چهره خون ریز و خون آشام روسیه کمونیستی را بیش از پیش برای جهانیان آشکار می نماید. در انقلاب اگر چه دو ملیون شهید شد از جور روس روی هلاکو سفید شد

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۶)

حملة روس به کشور، تداعی کننده حمله چنگیز بوده و سرهای در خون غلتیده شهیدان به رقص آنان بر چوگان مغول شباهت دارد:

دشت می لرزید از بی تابی مهمیزها رقص سرها بود و چوگان داری چنگیزها

تا بخشکانند یک سر ریشه فریاد را جنگلی برپا شد از انبوه حلق آویزها

(اکبری، ۱۳۸۰: ۱۳)

نه تنها چنگیز که شداد و نمرود نیز نماد خونریزی و قتل و فتنه بودند، اما جز عبرت نام دیگری از آنان در تاریخ نمانده و فتنه شیدان و جنایت سفاکان هر چند هم طولانی باشد، این شام ظلمت، عاقبت روز و پرچم عدالت در نهایت پیروز می گردد.

این زمین دیده بسی شادادها اهرمنها دیوها شایادها

عاقبت گردیده حق پیروزمند رایست عدل خدا گشته بلند

(خلیلی، ۱۳۶۵: ۴۲)

مقایسه دیوصفتی روس با کافران دهر، همواره نمایان گر اوج رذالت و ستم پیشه گی این اهریمن بوده و در شعر شاعران این تفاوت آشکار به وضوح موج می زند:

این چنین ظلم و ستم کافر شداد نکرد در جهان هیچ کس این غارت و بیداد نکرد

قوم نمرود و ثمود و فرق عاد نکرد کس به یک روز چنین مظلومه ایجاد نکرد

(شهید، ۱۳۹۴: ۸۳)

ملت آزاده‌یی که راه دین و شهادت را با شهامت و استواری در پیش گرفته، فرقی ندارد که چه اهریمنی و با چه سازوبرگی و چه شعاری در مقابلش قد علم کند. این ملت پاسخ‌گوی هر متجاوز حدناشناسی بوده و هیچ ابایی از مقابله و رویارویی با دشمن ندارد:

پیش ما لنین پرست و پیرو مائو یکی است آرزو و غایه و پالیسی هر دو یکی است

ایده ریگان و خط‌مشی چرنینکو یکی است این اگر با ما مقابل می‌شود یا او یکی است

(پیمان، ۱۳۹۴: ۷۷)

۴-۴. روزِ درد و رنج و ماتم و عزا

شاعرانِ وطن، این‌روز را علاوه بر آن‌که روز افتخار و مایه مباهات ملت می‌دانند، از سویی هم درد و غم و رنج و الم این ملت را از یاد نبرده و می‌دانند که در هر خانه‌یی در سوگ عزیزان شیون و فریاد است و سنگ‌سنگِ این سرزمین ضجه سر می‌دهد و این مصیبتِ عظیم نه تنها هرات و هراتیان، بلکه تمام آزاده‌گان جهان را در سوگ نشانده است. آنان روی دیگر این ماجرا را نیز به تصویر کشیده و ظلم و ستمی که بر این سرزمین و اهل آن روا داشته شده را با چاشنی عاطفه و احساس صادقانه خویش به تصویر کشیده‌اند.

به شهر ماتم و صحرای داغ و وادی اشک به‌سوی مسلخ اهریمن زمان آورد

ز قتل و غارت آدمکشان وحشی روس چه شرمبار سخن‌ها به داستان آورد

به سوز گفت چنان قصه‌ی مظالم حوت که شعله‌ام به جگر آتشم به جان آورد

ز جان سپرده عروسان ماه سیمایش حکایتی که از آن سوخت مغز جان آورد

ز کودکان یتیم گرسنه‌ی عریان فجایعی که نیاید بر زبان آورد

(خلیلی، ۱۳۷۸: ۷۰)

سرزمین این مردم همچون آشیانه‌یی گرم است که به دست صیادان ظالم و دژخیمان ستم ویران گردید و بال‌وپر ساکنان این آشیانه شکسته و روح و تن شان زخمی و معجروح گردیده است. صیاد آشیانه ما را خراب کرد بال‌وپر شکسته ز گلشن پریده‌ایم

(پیمان، ۱۳۹۴: ۶۱)

شاعر از سر حسرت آرزو می‌کند که ای کاش هرگز هرات را بدین حال‌وروز نمی‌دیدیم و در سوگ ویران شدن و تکه‌تکه‌شدن نمی‌نشستیم و چهره زیبای تو را چنین آغشته به خون نمی‌دیدیم: ای هرات ای سرزمین مرد خیز و قهرمان کاشکی هرگز نمی‌دیدیم در این خواریات

کاشکی هرگز نمی‌دیدیم تا خصم زبون ضربه‌ها وارد کند بر چهره گلناریات

(پیمان، ۱۳۹۴: ۶۱)

نقشِ صحنه‌های دل‌خراش از وحشت و کشتار و قتل‌عام فجیع به دست بی‌خدایان روس و سر سپرده‌گان مزدور آنان قلب هر خواننده‌یی را به درد آورده و آه از نهاد وی برخاسته، داغ سینه وی را تازه می‌نماید. چه بر این سرزمین روا داشتند؟ چگونه دست شان در کشتن زن و مرد و پیر و جوان این سرزمین نلرزد و یک ملت را داغ‌دارِ تبه‌کاری و فسادپیشه‌گی خود نمودند: ای هرات ار دشمنت آتش به بوم و بر زده گر به قلب فرد فرد ملت خنجر زده

گر ز وحشت چکمه پوشان پلید و بی‌خدا شعله‌ها بر مسجد و محراب پیغمبر زده

گر هزاران کودک معصوم زیر تیغ جور بسمل‌آسا در میان خاک و خون پرپر زده

در نگاه کودکی گر کرده مادر را شهید در حضور مادری گر گردن دختر زده

(پیمان، ۱۳۹۴: ۷۲)

در این سرمای جان‌فرسا نه خوراک و نه پوشاکی برهنه کودک مؤمن نه بالی دارد و نی پر

(شهید، ۱۳۹۴: ۹۵)

این همه وحشی گری و ددمنشی در حق مردمی که فقط خواهان آزادی و زندگی در مأمن و مأوای خویش بودند، ملت را به عزایی سخت نشانند و این روز را به روز ماتم و عزای ملی تبدیل نمود. هرگز خاطره این روز نمی‌بایست از یاد نسل‌ها و آیندگان پاک شود یا با سینه چاک شاهدان در خاک.

اکنون که بیست و چار حوت غم‌آور است روز عزای مردم این خاک و کشور است

آه و فغان و ناله ز هر کوی و محضر است دل در میان بحر مصیبت شناور است

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۵)

در این روز جز خاطر ملول چیزی در رخسار مردم این شهر مشاهده نمی‌کنی و هر سوی که بنگری جز غم و درد و اندوه نمی‌بینی. آسمان به عزای عزیزان درخون خفته هری، قبای سیاه به تن نموده و زمین از سرخی خون‌شان لاله‌گون گردیده است:

بیا که صبحگه بیست و چارم حوت است هرات ما ز جفای زمانه مبهوت است

به هر طرف نگری جز ملال راحت نیست به سوی هر که ببینی مکدر و کوت است

زمین ز خون خدا بندگان همه رنگین سیاه‌پوش از این غم سپهر فرتوت است

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۹)

۴-۵. روز پیروزی

هرچند شاعران وطن در به تصویر کشیدن غم و درد مردم در این روز با تمام وجود مایه گذاشته و احساسات پاک خود را در قالب کلام موزون برای جاودانه ساختن آن صحنه‌ها بیان نموده و آشکار ساختند، رمز این جان‌فشانی که همانا مژده پیروزی خون بر شمشیر است را نیز در اشعار خود متجلی نموده‌اند. پُر واضح است که این قیام در ابتدا با پیروزی آشکار مردم سبب فتح شهر هرات گردید و این خود فتحی مبین بود که از چشم تیزبین صاحبان ادب و سراینده‌گان شعر دور نماند؛ ولی پیروزی نهایی که پایان اشغال سرزمین و سقوط حکومت مزدور و حصول استقلال و آزادی ملت است همواره نگاه شاعران این سرزمین را به خود معطوف و مصروف داشته و در شعرشان موج می‌زند.

۱۳۹	قیام ۲۴ حوت هرات در شعر شاعران معاصر افغانستان	سال بیست و سوم
سپیده بار دگر نور جاودانه گرفت سواد ظلمت شب از افق کرانه گرفت		

(دلجو حسینی، ۱۳۶۷: ۹)

شاعر پشتوانه پیروزی را خداشناسی و اتحاد دانسته و آن را سبب لرزیدن پشت دشمن دانسته
می‌گوید:

خداشناس و وطن‌خواه مردمی بلرزه پشت ابر قدرت جهان آورد

خوشا به دانش قومی که در دل سنگر ز اتحاد مثالی به دیگران آورد

(خلیلی، ۱۳۷۸: ۷۰)

روس را کرد برون غیرت و ایشار شما وحدت و یکدلی و همت سرشار شما

(شهید، ۱۳۹۴: ۹۴)

این‌روز، روز نصرت و پیروزی مؤمنان بر کفار است و شاعر در شعر خود این‌روز را چنین ترسیم
می‌نماید:

در سپاه دشمن اسلام و دین آمد شکست گشت پیروزی نصیب مؤمنان راستین

(عاجر، ۱۳۷۱: ۴۲)

فتح و پیروزی مردم در شکست دشمن غاصب و تسخیر لانه‌های خصم، نمایان‌گر پیروزی خون
بر شمشیر و ایمان بر الحاد است.

لانه‌های خصم آخر یک‌به‌یک تسخیر شد خون سرخ کشتگان پیروز بر شمشیر شد

از وجود روبه‌ان، پاکیزه مهد شیر شد جاگزین صوت «هورا» نعره تکبیر شد

(پیمان، ۱۳۹۴: ۴۳)

قیام ۲۴ حوت نه تنها باعث آزادسازی وطن از لوٹ استعمار گردیده، بلکه جهان را از شر کمونیزم جهان‌خوار خلاص و کرملین را به ورطه نابودی کشانده و پیام آزادی را به تمام مظلومان جهان به ارمغان آورد:

دמיד از هیئت رزم آفرینان صور اسرافیل کرملین شد خراب از اهتمام بیست و چار حوت

پیام فتح و پیک نصرت و پیغام آزادی است زهی بر ویژه‌گی‌های پیام بیست و چار حوت

(پیمان، ۱۳۹۴: ۵۵)

همت والای مردم و قیام بی‌نظیر اُمت با قوت ایمان و نعره تکبیر دشمن زبون را از سرزمین برون نمود

به‌زور نعره تکبیر و ایمان خدادادی برون کردند از میدان سپاه کفر پرور را

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۹)

همت والای مردم کافر شکن در نهایت منجی دیار از ستم ددان بوده و پس از سیاهی ظلم، روشنایی عدل تابیدن خواهد گرفت:

مرزوبومت را نجات این ملت کافر شکن می‌دهد از چنگ آن غول بیابانی هرات

آفتاب آخر برآید از پس این تیره ابر فجر تابد از پی این شام ظلمانی هرات

(پیمان، ۱۳۹۴: ۷۱)

ملتی با دست خالی و چوب و سنگ و ارتشی مسلح به تمام ادوات جنگی، جنگی نا برابر نتیجه‌یی اما دور از باور!

در آن عجیه جنگ مردم به چوب و سنگ از دشمنان فشنک بر جای اشک گاز

از کشته‌های روس شد بسته پشته‌ها هر سو فتاده بود صد لاشه گراز

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۸)

۴-۶. دعا و آرزوی فتح

شاعرانِ معاصر که قیام ۲۴ حوت را در اشعار خود جاودانه ساخته‌اند، به این نکته نیز واقف بوده و دانای این راز هستند که هر فتح و نصرتی از جانب پروردگار بی‌همتا بوده و دعا و نیایش همراه با رزمندگی و ایثار زمینه‌ساز فتح و پیروزی است؛ بنابراین در اشعار خود برای نصرت مجاهدان و شکست ملحدان از درگاه یکتای بی‌همتا التجا نمودند:

خداوند! به پیکار مجاهد به جان بازی و ایثار مجاهد

وطن را از کرم آزاد گردان ز چنگ این جفاکاران فاسد

(عاجر، ۱۳۷۱: ۴۷)

از بارگاه خداوند با لابه و گریه و عجز و التماس آرزوی کامیابی ملت مسلمان و مجاهد را استدعا می‌نماید:

کامیابی شما را خواهد از نیروی حق عاجر آواره محزون و گریان وطن

(عاجر، ۱۳۷۱: ۳۶)

از درگاه رب العزت استدعای پیروزی اسلام و اهتزاز پرچم سرافراز اسلام که همانا هدف اصلی و غایت نهایی انقلاب و حماسه ۲۴ حوت می‌باشد در دعای شاعران خودنمایی می‌کند:

باد یارب بیرق اسلام اندر اهتزاز تا بود دور زمین و گردش چرخ برین

(عاجر، ۱۳۷۱: ۴۳)

شاعر پیروزی و نصرت را از الطاف پروردگار دانسته و خواهان اتحاد و اتفاق و همدلی می‌باشد: بعد پیروزی ز الطاف خداوند جهان خود بقای ملک باشد در بقای اتفاق

(عاجر، ۱۳۷۱: ۵۰)

شاعر عاجزانه از بارگاه احدیت تقاضای وحدت و همدلی مردم و آزادی سرزمین را داشته و آرزوی جهادی دور از هوی و هوس برای مجاهدان دارد:

دل ما را به یکدیگر خدایا آشنایی ده به نور ماه وحدت شام ما را روشنایی ده

ز جنگ نوکران روسیه ما را رهایی ده ز آمال و هوای نفس بد ما را جدایی ده

(عاجر، ۱۳۷۱: ۵۶)

آرزوی آبادی وطن و شادی ارواح شهیدان دیگر دعایی است که شاعر برای وطن و وطن‌داران
خویش می‌نماید:

کشور ویرانه‌ی ما ای خدا آباد باد قوم ما پیروز و ارواح شهیدان شاد باد

(پیمان، ۱۳۹۴: ۷۵)

آرزوی شکست و نابودی برای شوروی نیز در دعاگونه‌ی شاعر به چشم می‌خورد و آرزوی نابودی
شوروی در جنگ با آلمان نازی را دارد تا بلکه توانایی تهاجم بر سرزمین افغان را نمی‌داشت:
کاشکی مغلوب خاک روس از هیتلر شدی درگرفتی، سوختی، یک مشت خاکستر شدی

(پیمان، ۱۳۹۴: ۷۰)

شاعر دعای سرنگونی برای استعمارگران تا به روز قیامت دارد و این دعا تلویحاً اشاره به پیروزی
و اهتزاز ابدی پرچم اسلام و رایت دین دارد:
کاخ استعمار بادا سرنگون تا به روز محشر و یوم الحساب

(شهید، ۱۳۹۴: ۷۵)

خدایا روس را بیچاره گردان به اطراف جهان آواره گردان
سپاه روس ملعون را سراسر ز تیغ مسلمین صدپاره گردان

(عاجر، ۱۳۷۱: ۴۷)

از دیگر مواردی که در زمینه‌ی تجلی قیام ۲۴ حوت هرات در شعر شاعران می‌توان به آن اشاره
نمود، استفاده از این واقعه در خلق صور خیال است. این مورد که از لحاظ ادبی درخور عنایت است،
مجال دیگری می‌طلبد که به صورت مفصل به آن پرداخته شود، ولی در این جا به منظور مغفول
نماندن موضوع، به صورت مختصر به آن می‌پردازیم:

۵. قیام ۲۴ حوت زمینه‌ساز ایجاد صور خیال

یکی از عناصر مهم تشکیل‌دهنده شعر، تخیل است، طوری که بعضاً شعر را کلام مخیل نیز تعریف نموده‌اند. شاعر با قدرت خلاقه خود بین یک مفهوم انتزاعی و یک شیء محسوس و یا برعکس، رابطه‌ی کشف می‌کند و آن را در قالب یکی از صور خیال بیان می‌کند. این رابطه می‌تواند بین دو مفهوم انتزاعی یا دو شیء محسوس نیز وجود داشته باشد که فقط از زاویه دید یک شاعر قابل مشاهده و تشخیص است.

از مفاهیم و موضوعاتی که زمینه‌ساز ایجاد صور خیال در شعر شاعران مقاومت شده، حماسه ۲۴ حوت هرات است که دست‌مایه تعداد زیادی از شعرای این سرزمین در زمینه خلق و ابداع صور خیال متنوع قرار گرفته است که ما در این مجال، به ذکر شواهدی از این نوع صور خیال در شعر شاعرانی که به‌نوعی به این حماسه اشاره نموده‌اند، می‌پردازیم:

فرقه یکسره کرد تا قیام تیغ حق برون آمد از نیام

(عاجز، ۱۳۷۱: ۲۷)

در بیت فوق شاعر به جای «اهل فرقه» یا «نیروهای مستقر در فرقه»، تنها نام «فرقه» را ذکر نموده است که این خود یکی از انواع مجاز است که با ذکر محل، اراده حال می‌شود. هم‌چنین در بیت بالا افسرانی که از داخل فرقه قیام را شروع نموده و با مردم همراه شدند، به تیغ حق تشبیه شده‌اند. این مشبه به (تیغ حق) ضمن این که مفهوم حقانیت را در رابطه به قیام با خود حمل می‌کند، اقتدار و غلبه را نیز به ذهن خواننده تداعی می‌نماید.

بسملی در خون پییده تا که آمد در نظر انقلاب و نعش‌های بی‌سرم آمد به یاد

دامنم تا گشت گلگون از دو چشم خونفشان جسم پر خون شهید سنگرم آمد به یاد

در گلستان تا نگه کردم به شاخ ارغوان حلقه‌های کاکل در خون ترم آمد به یاد

موج خون را در رگ گل‌ها چون دیدم آشکار نوجوان غرقه در خون پیکرم آمد به یاد

(عاجز، ۱۳۷۱: ۲۹)

ایات فوق نیز از جنبه صور خیال قابل عنایت است. در بیت اول شاعر پیکرهای شهیدانی که در روز انقلاب بی سر و بی جان و تکه و پارچه در جای جای شهر افتاده بودند را، به زنده جانی تشبیه می کند که در حال جان دادن است. یا به عبارتی هرگاه شاعر ما، زنده جان نیم جانی را مشاهده می کند به یاد شهیدان در خون غلتیده روز قیام می افتد.

بیت دوم نیز همان حال و هوا را با عاطفه بیش تر و سوزناک تر انعکاس می دهد. در مصراع اول نوعی اغراق شاعرانه که لازمه شعر است، وجود دارد و مصراع دوم نیز مشبه به است برای اشکی که اکنون تبدیل به خون شده است و به یاد یار و دیار از چشم جاری می شود.

در مصراع سوم شاعر ما، به زیبایی هرچه تمام تر کاکل های در خون تپیده شهیدان قیام را به شاخ ارغوان تشبیه می کند و بیان می دارد که حتا در آسایش مهاجرت نیز آرامش روانی ندارد و با دیدن هر شاخ سرخ ارغوان به یاد جوانان سرزمینش می افتد که در مبارزه نابرابر و حرکت قهرمانانه خود لرزه بر پیکر ابر قدرت وقت انداخته بودند.

در مصراع آخر نیز باز آن حماسه جاویدان زمینه ظهور تشبیه دیگری را مساعد ساخته است و آن این که جوان غرقه در خون در راه آزادی وطن به مثابه رنگ سرخ گل هاست. این تشبیه نیز به نوعی به زیبایی شهادت در راه خدا و عزت در بین خلق خدا اشاره دارد؛ زیرا شهید با تقدیم جان در پیشگاه خالقش سرخ رو و در بین مردمش به خاطر حفظ میهن و ارزش های ملی با عزت است.

پرچمی خلقی برو در دامن مسکو بمیر جای روباهان نباشد مهد شیران وطن

(عاجز، ۱۳۷۱: ۳۶)

شاعر در این بیت اعضای حزب خلق و پرچم را که در واقع جیره خواران و دست نشاندگان شوروی سابق بودند، از جهت مکاره گی و بی غیرتی به روباه تشبیه می کند و این گونه خوارشان جلوه می دهد. از جهتی دیگر افتخار آفرین و مجاهدان سربه کف این مرزوبوم را که جانانه از خاک و ارزش های دینی و ملی شان دفاع کردند و جان شیرین خود را در این راه گذاشتند، از جهت شجاعت و دلآوری به شیر تشبیه می کند و این گونه عظمت و ابهت این ملت را به تصویر می کشد.

دشمن از هیبت تیغ تو فرو ریخت چو توت گشت از نعره تکبیر تو سر در گم و کوت

(شهید، ۱۳۹۴: ۸۶)

در این بیت، افتادن دشمن در نبرد با پیکارجویان جان برکف ۲۴ حوت به افتادن توت از درخت تشبیه شده است. شاعر با این تشبیه خواسته ضمن نشان دادن میزان تلفات دشمن، به نا چیزی او و قوت

مجاهدان راه حق اشاره نماید. زیرا وقتی از درختی توت تکانده می‌شود، هرچقدر ضربه وارد شده به درخت محکم‌تر باشد، میزان توتی هم که می‌ریزد بیش‌تر خواهد بود. این تشبیه به نوعی خالی بودن دست قیام‌کننده گان را نیز به ذهن تداعی می‌کند؛ چرا که تکان دادن درخت توت با دست خالی؛ اما قوت و زور جسمی نیازمند است. ناگفته نماند که در مصراع دوم ضمن بیان قدرت ایمان با نعره تکبیر الله اکبر، استفاده از واژه لهجه‌یی «کوت» نیز قابل توجه است.

کلاه فخر زبید بعد از این بر آسمان سودن که شب‌دیز فلک گردیده رام بیست و چار حوت

(پیمان، ۵۶: ۱۳۹۴)

بیت فوق از به‌ترین موارد تصویرسازی در مورد قیام ۲۴ حوت هرات است. شاعر ۲۴ حوت را به‌عنوان موجود جان‌داری فرض کرده است که «شب‌دیز فلک» را رام خود ساخته است. وی خواسته با این تصویر به نوعی به انعکاس این خیزش عظیم در سطح جهانی اشاره کند و پیامد آن را که نابودی قشون سرخ شوری است، در ذهن خواننده تداعی نماید. این در حالی است که خود «شب‌دیز فلک» اضافه تشبیهی است. توضیح این که فلک از جهت گذر زمان، به اسبی مانند شده که پیوسته در حرکت و پویش است؛ بنابراین در بیت نخست هم صنعت جان‌دارانگاری و هم تشبیه به کار رفته است.

خوشا آنان که نوشیدند صهای شهادت را به میدان فداکاری ز جام بیست و چار حوت

(پیمان، ۵۵: ۱۳۹۴)

حماسه ۲۴ حوت در بیت فوق نیز زمینه‌ساز ایجاد تصویر بدیعی شده است. در کارگاه خیال شاعر، قیام ۲۴ حوت به جامی تشبیه شده که محتوای آن جام شربت گوارای شهادت است. شاعر با این تشبیه خواسته این نکته را بیان نماید که شهادت در راه حق بر اهل حق بسیار گواراست. از جهتی هم تشبیه شهادت به شراب، به دلیل نشان دادن میزان گوارایی است. ناگفته نماند که در بیت فوق کلمه «صها» لزوماً شرابی که در شریعت استفاده از آن حرام است، نمی‌تواند باشد، بلکه هر نوشیدنی‌یی گوارایی که در شدت عطش رفع تشنه‌گی کند، می‌تواند از آن کلمه مراد شود.

۶. مناقشه

قیام ۲۴ حوت هرات در شعر شاعران معاصر افغانستان به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر این سرزمین، به‌طور گسترده‌یی در اشعار مختلف بازتاب یافته است. این قیام، به‌ویژه در اشعار شاعران، به‌عنوان نمادی از مقاومت مردم افغانستان علیه ظلم و اشغال‌گران و نیز تجلی عزم

راسخ آنان برای آزادی و استقلال نمایش داده شده است. شاعران در قالب‌های مختلف شعری، این رویداد تاریخی را با واژه‌گان مذهبی و ملی چون «جهاد»، «تکبیر» و «شهادت» بازتاب داده و آن را نه تنها یک رویداد سیاسی، بلکه یک تکلیف دینی و ملی قلمداد کرده‌اند. این بازتاب‌ها از یک سو بر جایگاه فرهنگی و مذهبی قیام تأکید دارند، اما از سوی دیگر، می‌توانند به‌طور محدود، پیچیده‌گی‌های سیاسی و اجتماعی آن دوره را ساده‌سازی کنند.

در اشعار مطرح‌شده، اگرچه مظاهر مقاومت و حماسه به‌خوبی منعطف شده‌اند، اما نقدی بر این تصویرهای آرمان‌گرایانه می‌تواند وارد شود. برخی از این اشعار، هرچند به‌طور شایسته‌یی فداکاری و ایثار مردم را نشان می‌دهند، اما ممکن است جنبه‌های پیچیده‌تر سیاسی و اجتماعی قیام را نادیده بگیرند. به‌عنوان مثال، تصویرسازی از قیام به‌عنوان یک حرکت کاملاً مذهبی و ملی، می‌تواند انگیزه‌های مختلف درگیر در این قیام را پنهان کند، هم‌چنان‌که تفاوت‌های داخلی بین نیروهای مختلف مشارکت‌کننده در قیام و تأثیرات منفی سیاست‌های خارجی و داخلی بر مردم هرات در این اشعار گاهی به‌طور کامل مطرح نمی‌شود.

۷. نتیجه‌گیری

شاعران وطن با درک مسؤولیت خطیر خویش به‌عنوان زبان حال مجتمع به شرح واقعه پرداخته و از زوایای مختلف به آن نگریسته‌اند. شاعری این واقعه و این حماسه را درخور تقدیر دانسته و به جوانان وطن این رشادت را تهنیت گفته و شاعری دیگر آن را روزی سیاه در تاریخ غمبار ملت توصیف نموده و جریان خون مردم بی‌گناه را در چکامه خویش ترسیم نموده است. دیگری به تقبیح ظلم و ستم پرداخته و پایان تلخ و شومی را برای استعمارگران و اشغال‌گران نوید داده و آن یکی به شیرینی شهادت در راه حق، نسبت به شهیدان غبطه خورده و زنده‌گی ابدی و بهشت جاویدان را شایسته مقام شهیدان دانسته است.

قدرت تصویرپردازی و ذکر مشاهد در شعر شاعران با شور و هیجانی که ناشی از احساسات صادقانه شاعر به‌عنوان فردی از جامعه و فرزندی از سرزمین، عجین گردیده و همچون رسامی چیره‌دست به ارائه چنان تصویری دقیق از حادثه می‌پردازد که خواننده چنان متأثر می‌گردد که ناگهان خود را در اثنای معرکه یافته و در مقام هم‌دردی با دردمندان و هم‌نوایی با بی‌نویان و خشم‌گین و خروشان بر سلطه‌گران و ایادی شان می‌یابد.

از دیگر ویژه‌گی‌های شعر این واقعه تاریخی - حماسی، این است که این شعر با صوری بدیعی و خیال‌انگیز توأم بوده و شاعر با وجود حماسی و تاریخی‌بودن شعر، افق‌های خیال را درنور دیده و

شعری بدیع و پیراسته و کلامی موزون و آراسته، دل‌نواز و سرشار از عاطفه و زیبایی برای خواننده خود ارائه می‌نماید و او را همراه خود بر بال خیال نشانده مهمان سرزمین ادب می‌نماید.

منابع

- اکبری، محمد تقی. (۱۳۸۰). مجموعه شعر. تهران: نیستان.
- پیمان، سید فضل احمد. (۱۳۹۴). توفان خون. هرات: نشر توانا.
- خراسانی، عبدالحی. (۱۳۶۴). گلبانگ بلال. لاهور: مطبعة العلمية.
- خلیلی، خلیل الله. (۱۳۶۵). شب‌های آوارگی. اسلام آباد: شواری ثقافتی جهاد افغانستان.
- خلیلی، خلیل الله. (۱۳۷۸). کلیات اشعار. تهران: نشر بلخ.
- دلجو حسینی، محمد اسحاق. (۱۳۶۷). بانگ رحیل. اسلام آباد: انتشارات حزب اسلامی افغانستان.
- زرکوب، فضل الله. (۱۴۰۲). بررسی شعر پایداری افغانستان. هرات: مؤسسه پژوهشی بایسنغر.
- شهید، سید محمد عمر. (۱۳۹۴). پیام شهید. هرات: انتشارات قلم.
- عاجز، ابوالفاروق. (۱۳۷۱). بهار آزادی. مشهد: چاپخانه سعید.
- کاظمی، محمد کاظم. (۱۳۹۳). شمشیر و جغرافیا. چاپ دوم. مشهد: چاپ مهشید.

he Uprising of 24th Hoot in the Poetry of Contemporary Afghan Poets

Abstract

On the 7th of Thawr, 1357 HS, the People's Democratic Party of Afghanistan—a communist party affiliated with the Soviet Union—carried out a coup against the government of Mohammed Daoud, overthrowing the president of Afghanistan and seizing control of the country's political affairs. Through actions that ran counter to both religious precepts and the traditions of the people, the party incited uprisings throughout the country. Among these, the uprising of 24 Hoot in Herat was one of the earliest and most significant, playing a prominent and influential role in initiating Afghanistan's jihad against the Soviet occupiers. This uprising garnered widespread support from all segments of society, including the nation's poets. Driven by their religious duty as well as their ethical and social responsibilities, these poets reflected on this important historical event through their verses. The aim of this article is to respond to the following question: What reflection did the uprising of 24 Hoot in Herat have in the poetry of contemporary Afghan poets, and how can it be categorized from a content perspective? The findings of this study also provided a better understanding of this movement and the popular uprising from this viewpoint. Conducted using a descriptive-analytical method, the research revealed that contemporary Afghan poets refer to the 24 Hoot uprising using titles such as "Day of Jihad," "Day of Honor," "Day of Enemy Defeat and Martyrdom," "Day of National Mourning," and so on. Moreover, this event also inspired the creation of a variety of insightful images in the contemporary poetry of this land

Keywords: Herat, 24th Hoot Uprising, Contemporary.



خاطرات و چشم‌دیدهای از قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ه.ش. و رویدادهایی بعد از آن

نویسنده گان: پوهنمل محمود شفیق^۱ و پوهنیار عبدالبصیر نصیری

استادان: پوهنچی شرعیات و علوم اسلامی پوهنتون هرات

¹Mobil: 0799252562

Email: mahmoodshafiq2525@gmail.com

چکیده

شکی نیست که جهاد مردم افغانستان به‌ویژه قیام و مجاهدت مردم هرات باستان در تاریخ عالم اسلامی بخصوص تاریخ جهاد و مقاومت مردم افغانستان در برابر ظلم، استبداد و انحصارطلبی و ایادی و عمال اتحاد جماهیر شوروی آن‌وقت، کم‌نظیر بوده و در اوراق زرین تاریخ ثبت گردیده است. هنگامی که مکتب‌های سوسیالیزم و کاپیتالیزم و دیگر اندیشه‌های انحرافی عقاید و باورهای مسلمانان و بخصوص مسلمانان افغانستان را مورد هدف و هجوم قرار داده بودند و برای اجرای نقشه‌های دین‌ستیزانه خود عمال و ایادی را به کار گماشته بودند، این‌جا بود که مردم مجاهد و دین‌دوست هرات به‌خاطر دفاع از عقاید و باورهای اسلامی‌شان در برابر نیروهای خلق و پرچم حرکت‌هایی را در شهر و ولسوالی‌های هرات راه‌اندازی نمودند که از مشهورترین و خونین‌ترین این قیام‌ها، همانا قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ ه.ش. که در شهر هرات راه‌اندازی شد، به‌شمار می‌رود. این قیام که تحت شرایط سخت اجتماعی، اقتصادی و نظامی صورت گرفت، نشانه‌ای از اراده قوی مردم برای مقابله با عمال اتحاد جماهیر شوروی وقت بود. مردم هرات در این‌روز، با مشارکت نیروهای مختلف محلی اعم از مردان و زنان، پیران و جوانان، باکلنگ، با چوب و چماق و حتا دست‌خالی، بر نیروهای مزدور شوروی در شهر هرات هجوم آوردند در نتیجه تعداد زیاد از مردم مجاهد شهید و زخمی شدند و در مقابل نیروی‌های کمونیستی را مجبور به عقب‌نشینی کردند. این قیام، نه تنها برای مردم هرات بلکه برای تمام مردم افغانستان یک نقطه عطف در مبارزات آزادی‌خواهانه علیه دست‌نشانده‌های شوروی گردید، این نوشته با استفاده از روش بیان و بازگویی خاطرات و چشم‌دیدهای نویسنده تهیه گردیده است.

واژه گان کلیدی: بیست چهار حوت، جهاد، خاطرات، شکنجه، شهید، زندان، قیام، هرات.

مقدمه

هرات، یکی از مهم‌ترین و تاریخی‌ترین شهرهای افغانستان، همواره در طول تاریخ خود شاهد تحولات عظیمی بوده است. یکی از وقایع مهم و تأثیرگذار در تاریخ معاصر این شهر، جهاد مردم هرات در ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ ه. ش. است که در برابر نیروهای خلق و پرچم و نیروهای سرسپرده اتحاد جماهیر شوروی آن‌وقت در شهر هرات صورت گرفت. این قیام نماد مقاومت، ایستادگی و مبارزه برای آزادی و دفاع از عقاید و باورهای دینی مردم بود. مردم هرات در این‌روز با همکاری گروه‌های مختلف مردمی تحت رهبری علما، جوانان نهضت اسلامی و شخصیت‌های برجسته مردمی، توانستند ضربه‌ای سخت بر نیروهای دست‌نشانده کمونیست وارد کنند و در تاریخ معاصر افغانستان، این‌روز به عنوان نمادی از ایستادگی مردم علیه کفر و الحاد و ظلم و استبداد شناخته می‌شود.

حرکت جهادی مردم هرات در روز ۲۴ حوت ۱۳۵۷ که با قیام عمومی علیه دین‌ستیزان و دیگراندیشان آن‌وقت صورت گرفت، در تاریخ افغانستان به‌ویژه تاریخ هرات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا مردم هرات توانستند با همبستگی و رشادت خود، نیروهای عمال شوروی سابق با سرکردگی خلقی‌ها و پرچمی‌ها را که در آن زمان تلاش داشتند تا باورهای کمونیستی و اندیشه‌های غیر اسلامی خود را بر مردم افغانستان تحمیل کنند، به شکست مواجه نموده و مشت کوبنده بر فرق کمونیسم وارد کنند.

در این‌روز، مردم هرات که با تظاهرات و حملات نظامی، به میدان نبرد وارد شدند، با استفاده از تاکتیک‌های جنگ چریکی و مبارزه از رودررو، این قیام را تبدیل به یکی از مقاوم‌ترین جنبش‌های ضد اشغالگری در تاریخ افغانستان کردند. همچنین این قیام، موجی از احساسات ضد کمونیستی و ضد باورهای وارداتی در سراسر افغانستان ایجاد کرد و به سرعت سایر مناطق کشور را تحت تأثیر قرار داد. علاوه بر مقاومت نظامی، این قیام پیام‌های سیاسی مهمی را نیز به جهانیان فرستاد و ضربه محکمی را به هسته اساسی اتحاد جماهیر شوروی وارد کرد.

مردم هرات با جهاد خود نشان دادند که در برابر هرگونه سلطه‌گری، حتی در شرایط سخت و تحت فشارهای شدید، ایستادگی خواهند کرد. این قیام در نهایت به وقوع جنگ‌های گسترده‌تر و تأسیس جبهه‌های مقاومت علیه نیروهای کمونیستی و بعد از چند ماه علیه نیروهای اشغالگری شوروی سابق در سراسر افغانستان منجر شد. در این تحقیق کوشش بر آن است تا پاسخی باشد بر پرسش‌های زیر که آیا قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ خورشیدی واقعاً پدیده تاریخی بوده که اتفاق افتاده بوده؟ آیا این قیام یک حرکت خودجوش مردمی بوده یا قیام سازمان‌دهی شده؟ قابل یادآوری است که در این نوشته، نویسنده سعی نموده است تا خاطرات و چشم‌دیدهایش از ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ ه.

ش. و اتفاقات بعد از آن را با روش بازگویی خاطرات و چشم‌دیدها بیان نماید، بنابراین منبع این مقاله نویسنده آن و برخی یادداشت‌های وی است.

خاطرات و چشم‌دیدهای نویسنده از قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ه. ش

استاد محمود شفیق خاطرات و چشم‌دیدهایش را بیان می‌دارد که در هفت ثور ۱۳۵۷ ه. ش. حزب دموکراتیک خلق و پرچمی‌ها، کودتای خونینی را علیه نظام جمهوری سردار محمد داود خان به راه انداختند و او را با تمام خانواده‌اش مظلومانه به قتل رساندند و قدرت را به دست گرفته و آن را انقلاب نامیدند.

پس از این کودتا، حزب دموکراتیک خلق، شروع به صدور فرامین غیر اسلامی و غیرانسانی کرد. به عنوان مثال، زمین‌های مردم را بدون اجازه و بدون استملاک شرعی و قانونی برای کسانی که زمین نداشتند توزیع کرد، مهریه‌های زنان را محدود به سی صد افغانی کرد و بدهکاری دهقان‌ها را به بادهای‌شان لغو کرد؛ همچنین، تابعیت خاندان نادری (نادرشاه) را لغو کرد و اعلام کرد که خاندان نادری یا سلسله ظاهرشاه خان نمی‌توانند تابعیت افغانستان داشته باشند.

یک از عوامل این قیام این بود که این حکومت کمونیستی بعد از به قدرت رسیدن به ظلم و وحشی‌گری، کشتن و بستن مردم روی آوردند و علما، روحانیون، متنفذین، سران اقوام، استادان پوهنتون‌ها، محصلان و طلبه‌های مدارس را بازداشت کرده و تحت توقیف قرار می‌دادند و بسیاری از آن‌ها را شهید کردند. به عنوان مثال، شهید مولوی عزت‌الله جان فاضلی، پدر استاد ضیاء احمد فاضلی^۱ و شهید مولوی صبغت‌الله جان فاضلی کاکای شان را دستگیر نمودند و همچنان شهید ملا عبدالاحد یکی دیگر از فعالان نهضت جوانان مسلمان را دستگیر نمودند و بردند که از آن روز تا حالا ناپدید است.

این حکومت کمونیستی فشارهای سیاسی زیادی بر مردم وارد کرد و آزادی بیان و اطلاعات را سرکوب کرد. حتی شنیدن اخبار رادیوی بی. بی. سی. جرم شمرده می‌شد. نظام تک حزبی بود و تنها کسانی که عضو حزب خلق و پرچم بودند می‌توانستند در پست‌های کلیدی قرار بگیرند. حکومت اندیشه کمونیزم را از طریق رسانه‌ها و کورس‌های سوادآموزی و سازمان جوانان بر مردم تحمیل و تلقین می‌کرد. افراد مؤمن و با اندیشه اسلامی را اخوان الشیاطین و مرتجع می‌نامیدند.

در اوایل زمستان ۱۳۵۷، بزرگان خاندان حضرات مجددی‌های هرات را شب‌هنگام از خانه‌های شان دستگیر کردند و بردند و شهید نمودند و بعد از مدتی دقیقه روز جمعه قبل از ۲۴ حوت، واعظ

^۱ پوهندوی ضیاء احمد فاضلی از اعضای کادر علمی دپارتمنت تعلیمات اسلامی پوهنچي شرعیات پوهنتون هرات.

مسجد جامع بزرگ هرات، شهید بهاءالدین واعظ، سخنرانی جذابی و محرکی را ایراد کرد که مردم همه گریه می کردند و پس از آن او و پسرش ملا احمدجان شهید را دستگیر کردند و بردند و ایشان را شهید نمودند که این حرکات ظالمانه نظام باعث خشم مردم شده از شهر و همه قرا و قصابات شهر هرات و ولسوالی های آن از جمله مردم اهالی قریه های سلیمی و سر آب و ولسوالی پشتون زرغون و مردم ولسوالی غوریان هرات دست به قیام زدند.

بنده که یک تن از متعلمان مدرسه فخر المدارس هرات بودم دقیقاً روز پنجشنبه ۲۴ حوت در حالی که امتحان داوطلبی داشتم جهت اینکه به امتحان حضور پیدا کنم راهی امتحان شدم و زمانی که وارد مدرسه شدم و امتحان شروع شد و مصروف امتحان بودم ناگاه صدای فیر تفنگ را شنیدم، این صدای فیرها از منطقه درب قندهار شهر هرات شنیده می شد. قابل یادآوری است که قبل از اینکه امتحان شروع شود، پسر کاکایم، بنام امین الله مهاجر که او همراهی من در مسجد حضرت صاحب عبدالباقی جان مجددی واقع چهار راهی جاده انصاری، باغچه مهر مربوط ناحیه پنجم شهر هرات است، بود و باش می کرد و در همانجا به طور خصوصی درس می خواند، به مدرسه نزد من آمد و از جریان تظاهرات مردمی برایم خبر داد و او گفت بیاید برویم و به تظاهرات اشتراک نماییم، برایش گفتم شما بروید من از پشت سر شما می آیم.

از اینکه بنده در مسجد متذکره به عنوان امام در آن ایفای وظیفه می کردم، بعد از ختم امتحان به مسجد مذکور برگشتم و آقای مهاجر پسر کاکایم قبل از من به سمت تظاهرات و قیام کنندگان رفته بود. من هم از مسجد بیرون شدم تا به قیام مردمی شرکت کنم، در مسیر راه، شهیدی را دیدم که داخل کراچی دستی می آورند که او پسر حاجی حسن قناد بود از مردمان اهل تشیع شهر هرات بود و مردم در کنار او جمع بودند و لباس های خون آلودش را به عنوان تبرک به سر و صورت خود می کشیدند و رویش را می بوسیدند و دست های خود را به صورتش لمس می کردند. جناب پوهاند عبدالرؤف مخلص که فعلاً یک از اساتید برحال پوهنهی شرعیات پوهنتون هرات است را دیدم که به بایسکل سوار است و از طرف موقعیت چوک گل ها می آید و شعار «مرگ بر کمونیزم، زنده باد اسلام» را سر می داد و اشک شوق از چشمانش می ریخت.

بنده حالت مردم را که دیدم جلوتر رفتم و می خواستم که خود را در محل قیام نزدیک تر نمایم، در این اثنا یک مرد اهل قریه و اطرافی که از قریه قدوس آباد اسلام قلعه بود را دیدم که با تفنگ «یازده تیر» خود به سمت طیاره «هلیکوپتری» که مردم بمب باردهان می کرد، در حالی که شعار الله اکبر سر می داد با تفنگش شلیک می کرد و فکر می کرد که با فیر تفنگ «یازده تیر» او طیاره سقوط می کند.

خلاصه، به محل قیام و تجمع مردمی رسیدم و با مردم آنجا یکجا شدم. مردم با بیرق‌های سبز در دست‌های‌شان با چوب، بیل و کلنگ از گوشه و اکناف وارد شهر می‌شدند و از بالا طیاره‌ها بمب‌بارد می‌کردند و از طریق زمینی پسته‌های نظام کمونیستی بسوی مردم تیراندازی می‌کردند و مردم را به گلوله می‌بستند که به اثر این شلیک‌ها تعدادی بسیاری از قیام‌کنندگان شهید شدند.

دامنه این قیام و تظاهرات لحظه‌به‌لحظه بیشتر می‌شد و قیام‌کنندگان به طرف دفتر کمیته ولایتی حزب دموکراتیک خلق که در شهر نو واقع ساختمان خواجه محله موقعیت داشت، هجوم آوردند و آن را به آتش کشیدند و تمام اسناد و مدارک موجود در آن را از بین بردند. صحنه بسیار جذابی بود، مردم هم تکبیر می‌گفتند و با شعار مرگ بر کمونیزم اشک شوق می‌ریختند. این قیام تا عصر همان روز ادامه داشت که در عصر همان روز باران شدیدی بارید که این باران شدید باعث شد مردم نتوانند به تظاهرات و حرکت خود ادامه دهند.

خاطرات نویسنده از بازداشت تا نجات از جهنم قومندانی امنیه

بعد از این که مظاهره‌کنندگان این قیام به خانه‌های شان برگشتند، من هم شب‌هنگام به مسجدی که در آن وظیفه امامت داشتم برگشتم. من و آقای مهاجر پسرکاکایم و مولوی صاحب محمد صدیق صدیقی که از دوستان ما بود و در آن شب مهمان ما بود، با ترس و هراس، تشویش و اضطراب آن شب را سپری کردیم.

فردای همان روز بعد از نماز صبح استراحت نمودم، وقتی که بیدار شدم، آقای پسرکاکایم جای صبح را آماده کرده بود و برای خرید نان به نانوايي رفته بود، من پس از بیدار شدن بیرون رفتم تا وضو بگیرم و در این اثنا صدای بلندگویی را شنیدم که اعلان می‌کرد: «خلق شریف هرات اخوان الشیاطین سرکوب شدند و شکست خوردند، دولت شما برقرار است و تشویش نداشته باشید و فعلاً حکومت نظامی است و از خانه‌های خود بیرون نشوی»، من خواستم که بینم که چه خبر است و از دروازه مسجد به بیرون و به سمت چهارراهی نگاه کردم، در چهارراه موتر جیب روسی را دیدم که در اطراف آن چند تن از نیروهای خلقی و پرچمی حضور دارند و شعار سر می‌دهند، من دروازه را بستم و به داخل مسجد آمدم و بعد از لحظاتی دروازه مسجد دق‌الباب شد و دروازه مسجد را کوبیدند و گفتند: "در را باز کن! در را باز کن!" من پرسیدم: "کی هستید؟" گفتند: "دروازه را باز کن." "وقتی دروازه را باز کردم، دیدم که افراد مسلح حزب خلق و پرچم هستند و مرا بازداشت کردند و برایم گفتند: "کجا فرار می‌کنی؟" و با قنداق تفنگ‌های خود به سر صورتم می‌زدند و مرا به سمت چهارراه بردند و به داخل موتر جیب خود انداختند. در همین اثنای که مرا به موتر انداختند،

مقتدیانم و همسایه‌های مسجد از پشت دروازه‌های خانه‌های شان جریان را نگاه می‌کردند ولی کسی جرئت نداشت که کمک نماید و یا شفاعت مرا کند .

هنگامی که موتور حرکت کرد یک مقتدی قندهاری داشتم که سر همان چهارراه خانه داشت، از خانه خود بیرون شد و وقتی صحنه را دید، به خلقی‌ها صدا زد و گفت: «ای خبیث‌ها ملا امام ما را به کجا می‌برین» و با تفنگچه خود به طرف موتور فیر کرد، نیروهای خلقی به آن هیچ اعتنای نکردند و به طرف قومندانی حرکت کرد، مرا به قومندانی امنیه آوردند و از درب دروازه قوماندانی مندپلم (لنگی) ام را دو پاره کردند با یک حصه آن چشمانم و با حصه دیگر دستانم را بستند و مرا به افراد پولیس آن‌جا تحویل دادند و گفتند: "این را به جای دیگر ببرید و مرا با تیل و لت و کوب به داخل اتاقی انداختند این اتاقی ظاهراً مسجد قومندانی امنیه بود و بسیار کوچک بود و حدوداً سه در شش متر مربع مساحت داشت و در این اتاق در حدود (۱۰۰) یکصد نفر از علما، محصلان و اقشار مختلف بودند جای نبود که پای خود را بگذاریم و نفس بکشیم، به نوبت می‌نشستیم و می‌ایستادیم. هوای اتاق به حدی کثیف و آلوده بود که سه نفر از ما در اثر نبود آکسیجن جان خود را از دست دادند و شهید شدند. همچنان یک نفر به نام مولوی صاحب بشر یاد می‌کردند که بر اثر برخورد گلوله بر گلولی او در حال جان دادن بود و ما در به عسکر گفتیم: "کمی آب بیاور که به دهان این شخص به‌چکانیم که تشنه شهید نشود. " آن عسکر بعد از چند لحظه بر گشت و گفت: "قوماندان صاحب گفته به دهن او ادرار (بول) کنید که گلولی او تر شود. " متأسفانه، مولوی صاحب بشر چند لحظه بعد در همان حالت جان داد و شهید شد. هوای خانه به حدی بسته بود که هیچ اکسیژن نداشت، ما برای اینکه کمی نفسی تازه بکشیم به نوبت به دم پنجره که یک شیشه آن شکسته بود می‌رفتیم و نفس می‌کشیدیم و فضای اتاق به حدی مرطوب و گرم بود که گچ‌های سقف با آب گل پائین می‌ریخت. برعلاوه این شکنجه‌ها حتی اجازه قضای حاجت انسانی برای هیچ یکی ما داده نمی‌شد و در بانان می‌گفتند که در همان اتاق (مسجد قومندانی) قضای حاجت کنید که از مجبوری بسیاری در آنجا قضای حاجت کردند. و ما از شدت این مشکلات به قومندان امنیه عریضه نوشتیم که بیایی ما حاضریم که همه ما را به رگبار ببندید، چون چنین زندگی را نمی‌خواهیم، در جواب عریضه گفتند: «گلوله تفنگک حیف است که به جان شما اصابت کند و باید همه شما همین‌طور به‌میرید و خفه شوید». ما مدت سه شبانه و روز با لب‌تشنه و شکم‌گرسته و نبود آکسیجن با عالم از درد و رنج سپری کردیم و بعد از ظهر روز چهارم عده‌ای با هم تبصره کردیم و سپس من (نویسنده خاطرات) به دیگر برادرهای همراهیم گفتم: که ما را برای چی این‌جا زندانی کردند؟ مگر ما را به خاطر دفاع از دین خدا و اسلام باز داشت نکردند؟! پس بیایید دست دعا به سوی خدا بلند کنیم، همان بود که حدوداً بعد از

چهل دقیقه دعا و زاری، دیدیم که دروازه را باز کردند و گفتند بیرون شوید و ما به روی تخت مسجد نشستیم، هوا آفتابی بود وقتی من هوای آزاد را تنفس کردم فکر می‌کردم که این همان بهشتی است که آرزویش را می‌کردیم.

در این جا بود که لیست ما را گرفتند و نام‌نویسی کردند و سپس مرا به جای انتقال دادند که گاراج‌های موترهای قومندانی بود سقف داشت و دروازه نداشت، در این جا برای ما گاهی یک گیلان آب و تکه نانی پس‌خورده عسکرها را می‌دادند و نمازهای مان را با تیمم می‌خواندیم در این جا هوای آزاد بود ولی سرد بود. باید یادآور شوم که از این جا یعنی قوماندانی امنیه بردن شخصیت‌ها را شروع کردند، هر شب حدوداً ساعت یازده بجه، آمبولانس‌های فرقه می‌آمد و نام‌های تعدادی از بازداشت شده‌گان را می‌خواندند و سپس مندیل (لنگی) های‌شان را دوپاره می‌کردند با یک پاره‌اش دستهای‌شان و با پاره دیگر چشمان‌شان را می‌بستند و داخل آمبولانس می‌کردند و می‌بردند، ما از عسکرها به‌طور خصوصی پرسان می‌کردیم که این‌ها را به کجا می‌برند و می‌گفتند: که «این‌ها را سر گودال‌های آماده شده در شرق گازرگاه و باغ فرامرز خان واقع فرقه می‌برند که بعضی اوقات آن‌ها را کنار گودال زنده ایستاد می‌کنند و آن‌ها را به گودال می‌اندازند و گاهی هم آن‌ها را در کنار گودال به رگبار می‌بندند بعد خاک را بر روی اجساد آن‌ها می‌ریزند».

خلاصه نوبت من رسید و نام مرا با نام چند نفر دیگر خواندند و مرا به آمبولانس سوار کردند که یک نفر عسکر مسلح پیش ما نشست و صاحب‌منصب جلوی آمبولانس نشست ما از عسکر آهسته پرسان کردیم که ما را به کجا می‌برند عسکر گفت: «حالا صبر کنید هرگاه به چهار راه مستوفیت که رسیدیم سرنوشت شما معلوم می‌شود، اگر موتر به دست راست رفت شما را به گودال‌ها و قبرهای دسته‌جمعی می‌برند و اگر به دست چپ رفت شما را به محبس می‌برند»، دیدیم که موتر از دست چپ رفت و ما را به محبس آوردند.

خاطرات نویسنده بعد از انتقالش از قومندانی امنیه به محبس و رخ‌دادهای آن جا

بعد از این که من و تعدادی از همراهانم را به محبس هرات انتقال دادند، نحوه برخورد جای محل توظیف ما، نسبت به روزهای قبلی بهتر بود، در داخل محبس جایی بود به نام کوره‌خانه که در اصل محبس اطفال بود ما را در آن جا جابجا کردند و در آن جا تخت‌های چوبی وجود داشت. نفس راحت تری کشیدیم و توانستیم بخوابیم و استراحت کنیم. در آنجا بود که خانواده‌مان توسط شهید ملا عبدالله و از طریق آقای مهاجر پسرکاکایم از موضوع توقیفی من خبر شدند و قبل از این خانواده من فقط میدانستند که بازداشت شدم اما نمی‌دانستند زنده‌ام یا مرده و در کجا هستم.

در داخل محبس هیچ چیزی با خود نداشتم به جز سه رویه که در جیب لباس هایم بود و یک جوهره لباس (پیراهن و تنبان) به تن داشتم، زیرا در روزی که من را بازداشت کردند، برایم اجازه ندادند که واسکت یا جاکت خود را بردارم. شهید ملا عبدالله خدا رحمتش کند، از طریق برادرش محمود بای که او نیز در محبس هرات بندی جنایی بود، برایش از طریق یکی از عسکرهاى آنجا گفتم که من زنده ام و نیاز به هزار افغانی پول دارم، شهید ملا عبدالله از طریق محمود بای آن مبلغ مذکور را به من رساند.

طوری که قبلاً یادآور شدم در قوماندانی با تیمم نماز می خواندیم اما در محبس آب وجود داشت که وضو می گرفتیم و نماز می خواندیم، پایواز هم می آمد، اما به پایوازا اجازه داده نمی شد که نزدیک ما بیایند، غذایی را که از خانه برای ما می آوردند گفته می شد که این غذا مربوط فلانی است و فلان شخص آورده است.

زمانی که در محبس بودیم هر روز از ما تحقیقات صورت می گرفت و مستنطق ها کوشش می کردند به نحوه های مختلف اعتراف بگیرند این اعتراف گیری، شکنجه و بردن و کشتن بسیار بی رحمانه جریان داشت. حتی بعضی از حزبی های خودشان را نیز شکنجه کرده بودند.

مستنطق های خلقی در جریان تحقیق از کلمات رمزگونه استفاده می کردند، برای انتخاب اشخاصی که قرار بود آن ها را شهید کنند، خوبی هایش را می گفتند تا که دگر بازداشته شده ها نفهمند. یک روز شخصی بنام آقای کاوش که او خلقی بود، به زندان آمد و ما را به بیرون صحن زندان آورد، همه را صف بنشانند، هیئت همراهش بود که وظیفه داشت افراد را معرفی کند. به گونه ای که فرد متهم متوجه نشود، می گفت فلانی آدم خوبی است، متدین است، مسلمان است، از خانواده ای بسیار اهل دیانت و تقواست، مردم که در زندان بودند از خوش باوری به گفته های آن ها اعتماد می کردند، بی خبر از این که در حقیقت مذمت می شوند و حکم اعدام آن ها صادر می گردد، بنابراین آن کسانی را که خوب معرفی می کردند، می بردند و نابودشان می کردند و آن کسانی را که به نحوی بد معرفی می کردند رها می شدند.

این شکنجه های وحشتناک و کشتارهای بی رحمانه ادامه داشت تا این که این خبر وحشت و دهشت به مرکز کشور رسید که در هرات چنین وضعیت رقت باری حاکم است و هیچ رحم و شفقتی به هیچ کس نمی شود. حتی خلقی ها هم شکنجه و کشته می شوند، در نتیجه آن هیئت تحقیق عوض شد و هیئت ها و سارنوال هایی از کابل آمده بودند تا تحقیقات را انجام دهند. آن ها به نوبت می آمدند، روزانه مثلاً پنج نفر یا شش نفر را می بردند و برخی را دوباره باز می گردانند و برخی را نمی آوردند تا اینکه نوبت تحقیق به من رسید و ما را برای تحقیق به باغ آزادی بردند و وارد اتاقی کردند و از

تلاشی کردند و در جریان تلاشی از جیب لباس یک نفر یک جلد پنج سوره شریف را بیرون آوردند سارنوال سؤال کرد که «این چیست؟» نفر جواب داد که پنج سوره شریف است و سپس آن را بوسید، سارنوال زمانی که این را دید به عنوان تمسخر گفت: که «پنج سوره دیگر چیست؟» در وقت تحقیق من را دلداری دادند که تو بازی خوردی و به تو کاری نداریم، تو بگو که چه کسی حرکت و قیام ۲۴ حوت را سازمان‌دهی کرده است؟ و اغتشاش‌گر آن کسانی بودند؟ من اعتراف نکردم چون به هر حال من را می‌کشتند.

برای من خیلی جالب بود وقتی که سارنوال به دستم ورقی داد که خود را معرفی کنم، من اسم پدرم به عوض عبدالملک، عبدالملوک، اما نگران بودم که مبدا این‌ها از مدرسه فخر المدارس که من در آنجا متعلم بودم، گزارشی نگیرند که من که در این صورت هویتم هویدا می‌شود و آنوقت مرا مقصر تلقی خواهد کرد، به هر صورت این دل‌هرگی و اضطراب را داشتم، بعداً دو تن از سارنوالان و مستنطقان آمدند، یکی به لهجه کابلی حرف می‌زد و دیگری به لهجه فراهی. همین سارنوال فراهی به سارنوال دیگر گفت: «تو از این تحقیق می‌کنی؟» دیگری گفت: چرا؟ او برایش گفت: «تو عجب آدم احمقی، تو به پیشانی‌اش نگاه کن، نوشته است "اخوان الشیاطین"، این ریشش را ببین، مندیش را نگاه کن، کلاه سفیدش را ببین، لباس‌های سفیدش را ببین» و بعد سارنوال دیگر گفت: «این‌طور که هست، من خودم او را کار دارم، این آدم خویبه، حقایق را برای من می‌گوید». سخنم را خلاصه کنم، من را بردند و هرچه که تحقیق کردند، من می‌گفتم از چیزی خبر ندارم. من امتحان داوطلبی داشتم، اگر در جریان می‌بودم، در داوطلبی شرکت نمی‌کردم. بعد از تحقیق من را به قصد بردند حرکت دادند، سارنوالی که از من تحقیق کرد گفت: که «حالا من خودت را معلوم می‌کنم»، من را به اتاق کوچکی بردند که یک دستگاه کلان ماشین برقی در آنجا گذاشته بود، حدوداً سه ساعت مرا توسط شوک‌های برقی شکنجه داد، این نوع شکنجه طوری بود که یک لاین برق را به انگشت دست راستم و یکی سر لاین را هم به انگشت پای چپام بسته می‌کرد و سپس برق را سوییچ می‌کرد، در این هنگام برق من را از زمین به سمت بالا پرتاب می‌کرد و بی‌هوش می‌شدم سپس به زمین می‌افتادم، باز هنگامی که به هوش می‌آمدم، آب را به سر و رویم می‌ریختند که به هوش بیایم، دوباره لاین را بسته می‌کرد و این شوک برقی را ادامه می‌داد خلاصه هر بار که لاین را به دستانم وصل می‌کرد، من را از زمین به هوا پرتاب می‌کرد و به زمین می‌افتادم خدا می‌داند که چه حالتی بر من سپری می‌شد. بسیار عذاب شکنجه شدم و درد کشیدم. کسی که شوک برق را ندیده باشد، نمی‌فهمد که چقدری مشکل است. من احساس می‌کردم که مرده‌ام، از بین رفته‌ام. چون برق

زنده نبود، برق مرده بود. یعنی آدم را از بین نمی برد. هدف سارنوالان این بود که من را شکنجه تا من اقرار کنم و افرادی دیگری را برای شان معرفی کنم، اما هرچه من را شکنجه می کردند، این را می گفتم که من چیزی نمی دانم و هیچ خبر ندارم. من در مدرسه بودم. این شوک برقی و شکنجه دو سه ساعت طول کشید ولی باز هم من چیزی که می خواستند برای شان نگفتم.

بالاخره بعد از اینکه از شکنجه نتیجه نگرفتند، کاغذی نوشته را نزدم آوردند، دیدم که یک «تعهدنامه» است و از محتوایش این فهمیده می شد: که این بار من را بخشیدند و بار دیگر اگر من را دستگیر نمایند به اتهام مخالفت با نظام، مجازات اعدام من را قبول دارم. به سرم شصت و امضاء کردند و پس من را به محبس بردند و داخل محبس من را در اتاقی که بودم، دوباره جا بجا کردند. اما حالا به خود نگاه می کنم جسم نیمه جانی دارم از بس که شکنجه شده بود، اما امیدواری برایم پیدا شده بود که اگر خدا بخواهد رها می شوم.

قابل یادآوری است: که در اثر آن شکنجه ها و شوک های برق از آن تاریخ سیستم خوابم کاملاً آسیب دیده است، حتا بدون استفاده، قرص داروهای بسیار قوی اگر شب ها و روزها هم سپری شود حتا یک دقیقه هم نمی توانم بخوابم و برای تداوی ام به داکتران زیادی در داخل کور از هرات تا کابل و در خارج کشور به داکتران هندی، پاکستان، ایران و مالیزیا مراجعه نمودند همه دکتوران برای گفتند که بر اثر شوک برقی آن عصب ها و رگ های که خواب را تنظیم می کنند آسیب جدی دیده است، متأسفانه از آن تاریخ این رنج و مشکل را تحمل می کنم، مرض بی خوابی سخت ترین مرض است، اگر خواب نباشد شخص آرامش ندارد زیرا خدای تعالی خواب را به عنوان نعمت آرامش برای انسان بیان داشته است و می فرماید: ﴿وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا﴾ [النبا: ۹]. (خواب را برای شما آرامش قرار دادیم).

فردای آن روز من را آزاد کردند و وقتی که بیرون شدم شهر چهره دیگری به خود گرفته بود، شهر و بازار شکل ویرانه ای داشت، چون کناره های کنار پیاده رو که در زمان داوود خان ساخته شده بود قیام کنندگان همه را کنده و شکسته بودند، آرم و بیرق حزب خلق که بالای درب دکان ها نصب شده بود همه را با چوب و چماق پاره و تکه کرده بودند.

مدتی حدوداً یک ماه شده بود که باز داشته شده بودیم و حمام که آب گرم بوده باشد نکرده بودم، زیرا جای و امکانات به دسترس وجود نداشت، بعد از رهایی از توقیف به حمام های شهر رفتم، خود را پاک و تمیز نمودم و مندلی (لنگی) و جوره سرپایی برای خود خریدم و طرف خانه همشیره ام که در منطقه رباط ترکان مربوط ولسوالی انجیل است حرکت کردم زیرا والدهام الله متعال رحمتش

کند در خانه همشیره‌ام آمده بودند، هنگامی که آن‌جا رسیدم، پشت دروازه استادم و در زدم کسی آمد و دوباره به خانه رفت و به مادرم خبر داد که من آزاد شده‌ام، مادرم و اعضای خانواده خواهرم با یک عالم از خوشحالی مرا استقبال کردند و مادرم الله رحمتش کند من را در آغوش گرفت و با هم چند لحظه را گریه کردیم و از چشم‌های مان اشک خوشحالی می‌ریخت.

بعد از رهایی نیز به فعالیت جهادی خود ادامه می‌دادم تا اینکه یک‌شب دیگر نیز که در همان شب من به مسجد خود نبودم پولیس امنیت ملی آمده بود و اطراف مسجد که در آن امامت داشته بودم را محاصره کرده که خوش‌بختانه در همان شب من به جای یکی از دوستانم رفته بودم تا مجبور شدم امامت مسجد را رها کنم.

این بود گوشه‌ای از خاطرات نویسنده که در این نوشته از آن‌ها یادآوری شده است و این مقاله گنجایش این را ندارد که تمام خاطرات آن‌روز در آن ذکر گردد.

تقبل الله منا ومن شهداءنا ومجاهدی بلدنا أفغانستان

آمین

نتیجه‌گیری

بعد از بیان مهم‌ترین چشم‌دیدها و خاطرات نویسنده در آن روز به نتایج زیر به دست می‌آید:
آنچه را که نویسنده از قیام و جهاد مردم هرات در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ه. ش. تا حال به عنوان خاطراتش در ذهن دارد، این را ثابت می‌کند که این قیام جهادی یک حقیقت انکارناپذیر بوده و نه تنها یک نقطه عطف در تاریخ معاصر افغانستان است، بلکه نشان‌گر عزت و اراده مردم هرات در مبارزه با ظلم و ستمی کج‌اندیشان را به اثبات می‌رساند.

این قیام بر اهمیت مقاومت مردمی در برابر نیروهای داخلی خلق و پرچم و نیروهای دست‌نشانده اتحاد جماهیر شوروی آن‌وقت تأکید داشته است و همچنین راه را برای سایر جنبش‌های ضد کمونیستی در افغانستان هموار کرد. مبارزات مردم هرات در این‌روز، برای همیشه در حافظه تاریخ کشور ثبت خواهد شد و به عنوان نمادی از جهاد و ایستادگی مردم در برابر ظالمان و ناباوران عقاید اسلامی به شمار می‌رود.

قیام و شورش مردم هرات در آن روز درسی است برای نسل امروزی و نسل‌های بعد تا در برابری هر نظام‌های طاغوتی و دین‌ستیز از خود شجاعت و پای‌مردی نشان دهند و سر تسلیم پائین نیاورند، طوری که در آن روز الله متعالی مردم دست و خالی را که با بیل و کلنگ در برابر گلوله تفنگ و تانک و طیاره مبارزه کردند و ژوئن‌های شان را از قربانی کردند، نصرت و پیروی را نصیب شان کرد.

آنچه که از این خاطرات بر می آید این است که چنین حرکات و قیام‌های خالصانه مشت کوبنده است بر سر نظام‌های طاغوتی جهانی و آن‌های که در پشت پرده برای استعمار خاک کشورهای دیگر نقشه می‌کشند و برنامه‌ریزی می‌کنند، نمونه‌اش همان مزدوران خلقی و پرچمی بودند که با حمایت اتحاد جماهیر شوروی می‌خواستند مکتب کمونیسم را حاکم سازند که در نتیجه باعث فروپاشی این اتحادیه شد.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. (استاد محمود شفیق عضو دیپارتمنت تفسیر شریف پوهنچی شرعیات پوهنتون هرات، خاطرات شخصی، ۲۰ دلو ۱۴۰۳ ه. ش).

Memories and eyewitness accounts of the uprising of 24 Hoot 1357 SH and events thereafter

Assistant Professor Mahmoud Shafiq, member of the Department of Sharif Interpretation,
Faculty of Sharia Sciences

Assistant Professor Abdul Basir Nasiri, member of the Department of Jurisprudence and
Law, Faculty of Sharia Sciences

Abstract

There is no doubt that the jihad of the Afghan people, especially the uprising and resistance of the ancient people of Herat in the history of the Islamic world, especially the history of jihad and resistance of the Afghan people against oppression, tyranny, monopoly, and the agents and workers of the Soviet Union at that time, was unique and has been recorded as golden pages in history. When socialist and capitalist ideologies and other deviant ideas targeted the beliefs and faith of Muslims, especially Afghan Muslims, and employed agents and workers to carry out their anti-religious plans, it was here that the mujahideen and religious people of Herat launched movements in the city and districts of Herat to defend their Islamic beliefs and faith against the forces of the Soviet Union and their puppet regimes. One of the most famous and bloodiest of these uprisings is the uprising of 24 Hoot 1357 SH, which took place in the city of Herat. This uprising, which took place under difficult social, economic, and military conditions, was a sign of the strong will of the people to confront the agents of the Soviet Union. On this day, the people of Herat, with the participation of various local forces including men and women, elderly and youth, armed with rifles, clubs, and even bare hands, launched an attack on the Soviet mercenaries in the city of Herat. As a result, a large number of people became martyrs and wounded, forcing the communist forces to retreat. This uprising was not only a turning point for the people of Herat, but also for all the people of Afghanistan in the struggle for freedom against the Soviet invaders. This text has been prepared using the method of recounting memories and eyewitness accounts of the author.

Keywords: 24 Hoot, Jihad, Memories, Torture, Martyr, Prison, Uprising, Herat.



قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات: تکیه بر عامل ایدئولوژی

نویسنده: پوهنمل اسدالله اصیل

استاد پوهنچی علوم اجتماعی پوهنتون هرات

Mob: 0799661578

Email: asilasadullah@gmail.com

چکیده

قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات به عنوان یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان، با تکیه بر عامل ایدئولوژی شکل گرفت. این قیام در واکنش به سیاست‌های ایدئولوژیک دولت کمونیستی حزب دموکراتیک خلق افغانستان و تلاش آن برای تحمیل ایدئولوژی مارکسیستی-لنینیستی بر جامعه‌ای با عقاید اسلامی و مسلمان، به وقوع پیوست. کمتر از یک سال پس از کودتای این حزب، مردم هرات ماهیت ضد دینی و غیر اسلامی نظام حاکم را درک کرده و با ایمان راسخ و شجاعت، بدون حمایت خارجی و با امکانات محدود، در برابر ارتش مجهز و قدرتمند دولت ایستادند. این مقاله با هدف بررسی نقش ایدئولوژی در شکل‌گیری و گسترش قیام مردم هرات نگاشته شده است و به این سؤال اصلی پاسخ می‌دهد که عامل ایدئولوژی چه تأثیری در بروز این قیام داشته است؟ روش تحقیق این مقاله مبتنی بر تحلیل تاریخی و بررسی اسناد و منابع مرتبط با رویدادهای آن دوره است. یافته‌ها نشان می‌دهد که قیام مردم هرات بیش از هر عامل دیگری، ماهیتی عقیدتی و ایدئولوژیک داشت و ریشه در مقاومت آنان در برابر تحمیل ایدئولوژی بیگانه بر جامعه اسلامی بود. اگرچه این قیام سرکوب شد و به شهادت هزاران نفر منجر گردید، اما مردم هرات با ایستادگی خود، پایه‌های حکومت کمونیستی را سست کرده و نقش ایدئولوژی اسلامی را به عنوان محرک اصلی مقاومت مردمی به نمایش گذاشتند. این رویداد نه تنها تأثیر عمیقی بر روند مبارزات ضد کمونیستی در افغانستان گذاشت، بلکه به عنوان نمادی از مقاومت در برابر تحمیل ایدئولوژی‌های بیگانه در تاریخ این کشور ثبت شد.

واژه‌گان کلیدی: قیام، ایدئولوژی، کمونیستی، مارکسیستی - لنینیستی، هرات.

مقدمه

شهر هرات در طول تاریخ، به دلیل جایگاه جغرافیایی و فرهنگی خاص خود، همواره نقش مهمی در منطقه آسیای مرکزی و جنوبی ایفا کرده است. این شهر نه تنها به عنوان یکی از قدیمی‌ترین مراکز تمدنی افغانستان شناخته می‌شود، بلکه در عرصه‌های علمی، ادبی و آزادی‌خواهی نیز پیشتاز بوده است. از دوره‌های غوری و تیموری تا مقاومت در برابر چنگیز و تیمور گورکانی، مردم هرات همواره شجاعت و خلاقیت خود را به نمایش گذاشته‌اند. در دوره اسلامی نیز شخصیت‌های برجسته‌ای مانند خواجه عبدالله انصاری و امام فخر رازی، نقش مهمی در رهبری مردم در شرایط سخت ایفا کردند (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۸۰).

در قرن بیستم، افغانستان به دلیل موقعیت استراتژیک خود، به عرصه رقابت ایدئولوژی‌های کمونیسم و کاپیتالیسم تبدیل شد. در دهه ۱۹۶۰، با شکل‌گیری احزاب سیاسی در افغانستان، حزب کمونیستی با دو جناح خلق و پرچم پدید آمد. این تحولات به تغییرات سیاسی جهانی وابسته بود و در نهایت به کودتای سال ۱۹۷۸ و تشکیل دولت دموکراتیک خلق افغانستان منجر شد. این دولت بلافاصله شروع به اجرای سیاست‌های مارکسیستی-لنینیستی کرد که با عقاید اسلامی مردم افغانستان در تضاد بود. برای تحمیل این سیاست‌ها، دولت به سرکوب، زندان و قتل متوسل شد.

هرات به عنوان یکی از شهرهای استراتژیک افغانستان، برای دولت کمونیستی اهمیت ویژه‌ای داشت. این شهر از شمال با اتحاد جماهیر شوروی هم‌مرز بود و از غرب با ایران که تازه انقلاب اسلامی را تجربه کرده بود، ارتباط داشت. مردم هرات با فرهنگ غنی و آگاهی سیاسی بالا، به سرعت ماهیت ضد دینی دولت را درک کردند و در برابر آن ایستادند. زمانی که دولت محلی هرات شروع به اجرای سیاست‌های کمونیستی مانند اصلاحات ارضی و آموزش اجباری زنان کرد، مردم با رد این برنامه‌ها، دست به قیام زدند. قیام‌ها ابتدا از ولسوالی‌های اطراف آغاز شد و به تدریج به شهر هرات کشیده شد.

قیام عمومی در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ (۱۴ مارس ۱۹۷۹) آغاز شد و شش روز به طول انجامید. این قیام را می‌توان به دو مرحله تقسیم کرد: اول، حرکت مردم از ولسوالی‌ها به داخل شهر و دوم، قیام نظامیان مسلمان در فرقه ۱۷ هرات که به یک جنگ تمام‌عیار تبدیل شد (کاظم، ۱۴۰۲: ۱۴). با پیوستن نظامیان به مردم، احتمال سقوط هرات افزایش یافت. دولت کمونیستی کابل که از این قیام به وحشت افتاده بود، از اتحاد جماهیر شوروی درخواست کمک کرد. اگرچه شوروی از دخالت مستقیم خودداری کرد، اما کمک‌های نظامی و اقتصادی خود را از دولت افغانستان دریغ نکرد (طنین، ۱۳۸۴: ۲۶۱).

مردم هرات با شجاعت و ایمان راسخ، در برابر ارتش مجهز و تا بن دندان مسلح دولت ایستادند. این قیام نابرابر بود و مردم با دادن تلفات سنگین، از جان و مال خود گذشتند تا از دین و اعتقادات خود دفاع کنند. قیام هرات نه تنها پایه‌های حکومت کمونیستی را سست کرد، بلکه به عنوان نمادی از مقاومت مردمی در تاریخ افغانستان ثبت شد.

هدف این مقاله بررسی نقش ایدئولوژی در شکل‌گیری قیام مردم هرات است. سؤال اصلی این است که عامل ایدئولوژی چه تأثیری در بروز این قیام داشته است؟ روش تحقیق این مقاله توصیفی-تحلیلی است و از منابع کتابخانه‌ای و مقالات مرتبط استفاده شده است. تحقیقات پیشین بیشتر به ابعاد سیاسی، تاریخی و جغرافیایی قیام پرداخته‌اند، اما در این مقاله تمرکز اصلی بر نقش ایدئولوژی است. برخی از منابع مهم در این زمینه شامل کتاب‌های "قیام هرات" اثر احمدشاه فروزان (۱۳۷۴)، "افغانستان در سه دهه اخیر" اثر گروه پژوهش سینا (۱۳۸۱) و "افغانستان در قرن بیستم" اثر ظاهر طنین (۱۳۸۴) است. این تحقیق به پرسش‌های زیر پاسخ می‌دهد: ۱. ایدئولوژی، کمونیسم و مارکسیسم-لنینیسم چیست؟ ۲. ساختار و روش دولت کمونیستی در افغانستان چگونه بود؟ ۳. برخورد ایدئولوژیک دولت بر چه اساس بود؟ و ۴. قیام مردم هرات چگونه شکل گرفت و به پایان رسید؟ پاسخ به این پرسش‌ها به درک بهتر نقش ایدئولوژی در قیام هرات کمک می‌کند.

تعریف مفاهیم

الف. ایدئولوژی: واژه ایدئولوژی از زبان فرانسوی گرفته شده و مرکب از دو کلمه *idee* به معنی تصور و اندیشه و *logie* به معنی شناخت می‌باشد. این واژه نخستین بار در دوره انقلاب ۱۷۸۹ م فرانسه، توسط دستوت دوتراسی به کار گرفته شد. مقصود وی اندیشه‌شناسی و دانش ایده‌ها بود و هدف آن از این طریق خدمت به انسان‌ها و نجات دادن از جهل فکری بود. به هر حال ایدئولوژی عبارت از فلسفه‌ی سیاسی و اجتماع می‌باشد که در آن توجه به عمل، بیش از نظر اهمیت دارد و سیستمی از اندیشه‌ها می‌باشد که هم می‌خواهد جهان را توضیح دهد و هم خواستار ایجاد دگرگونی است (آشوری، ۱۳۸۹: ۵۲-۵۳).

ب. مارکسیزم-لنینیسم: مارکسیزم مجموعه‌ی افکار کارل مارکس و تبیین کننده مکتب فلسفی، اجتماعی و اقتصادی او می‌باشد (طاهانی، ۱۳۵۹: ۳). وی در سال ۱۸۴۸ م در اوج انقلاب طلبی اروپایی و در مرکز انقلابات اروپا (پاریس)، کتاب مانیفست کمونیست را به همپاری انگلز به نشر رساند. این کتاب بعدها پایه و اندیشه سیستم مارکسیستی را در اروپا و جهان گذاشت (طاهری، ۱۳۹۰: ۳۱۴). در برهه‌ای زمانی این ایدئولوژی در اروپا ظهور نمود که واقعاً اروپا و حتی جهان در

سردرگمی و به اصطلاح مریضی‌های فکری در امور سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گرفتار بود. و نیاز به طبیب و معالجه‌گر داشت. از قضا از جمله طبیبان، مارکس ظهور کرده و به فکر معالجه برای بشر و جهان گردید. این معالجه را با رد اکثریت و یا تمام افکار و ایدئولوژی‌های گذشته و حال جهان آغاز نمود و به ارائه اندیشه و راه حل تازه حجت نمود. وی معیار همه چیز را در جهان ماده و ابزار تولید قرار داد؛ خدا، دین، تکلیف، مسئولیت، اخلاق، رحم، عاطفه، کرامت، اختیار، اراده، مواخذه، کیفر، آزاده‌گی، همه پیامبران الهی و بشری، فلاسفه قدیم مانند ارسطو و... و همه را رد نمود. در ضمن آن‌ها را مزخرف، واهی و افسانه‌های دروغین خطاب نمود.

می‌گفت تنها یک چیز در تاریخ بشر اصالت نسبی دارد و او ابزار تولید است و این پروسه خالق تمدن‌ها، جنگ‌ها و حتی خدا بوده و همه فرزندان آن هستند. این دیدگاه‌ها در برابر ظلم نظام کاپیتالیسم حاکم در اروپا ظهور نمود و به جای غارت، استعمار، استثمار و بی‌عدالتی‌های زیاد آن‌ها، قدا علم نمود و به جامعه بی‌طبقه، حکومت پرولتاریا (کارگران و زحمت کشان)، از هر کس به قدر قدرت و به هر کس به اندازه نیاز، مساوات مطلق، از بین بردن هر امتیازی، نفی استثمار و نهضت و جنگ آزادی‌بخش را اعلان نمود. در ظاهر شعارها و ایده‌های فریبنده و چشم‌گیری برای جامعه وقت؛ در برابر حاکمیت طبقه ظالم بورژواها بود (رفسنجانی، ۱۳۶۸: ۲۳-۲۵).

و اما مارکسیسم-لنینیسم بیان‌گر مجموعه آموزش‌های مارکس، انگلز و لنین می‌باشد. این عنوان را سابقاً احزاب کمونیستی جهان برای ایدئولوژی خود به کار می‌بردند. و خود را از جریان‌های مارکسیستی با آموزش‌های لنین دانسته و برای امکان انقلاب سوسیالیستی در یک کشور بر بنیاد دیکتاتوری پرولتاریا اعتقاد داشتند. و بیشتر در قالب نهضت کارگری به ایدئولوژی کمونیستی عمل می‌نمودند (بخشی، ۱۳۸۶: ۴۰۱-۴۰۲) و مارکس شرایط تغییر ایجاد کمونیسم را منوط به تکامل و اوج کاپیتالیسم می‌دانست (قائینی، ۱۳۵۸: ۲۳۷).

ج. کمونیسم: کمونیسم در فارسی و عربی به مذهب اشتراکی، معنی و تفسیر شده است (پازارگاد، ۱۳۴۰: ۱۴۸). به اساس تئوری، مارکسیست‌ها باور داشتند که کمونیسم به نظام اجتماعی-اقتصادی بدون طبقات و با مالکیت واحد همگانی بر وسایل تولید، برابری اجتماعی، پیشرفت علم و فن و اصل توزیع "از هر کس طبق استعدادش و به هر کس طبق نیازش" تحقق میابد (بخشی، ۱۳۸۶: ۱۱۶). و این فکر و ایدئولوژی سابقه تاریخی در سیر تاریخ بشر دارد. در گذشته علاوه بر تمرکز اشتراکیت در امور اقتصادی، اموال و منابع تولید، در امور اجتماعی و حتی اشتراک عمومی در زنان و مسائل جنسی نیز بوده است. و اما کمونیسم معاصر از اواسط قرن نوزدهم و دهه ۱۸۴۰ م به دنبال

انقلاب‌ها در اروپا ظهور نمود. این پدیده معاصر اعتقاد بر لزوم کنترل جامعه (از طرف دولت که نماینده آن می‌باشد) در تمام حیات اقتصادی و اجتماعی به‌خصوص مالکیت مشترک تمام جامعه نسبت به وسایل تولید، مانند شرکت‌های صنعتی، ماشین‌ها، راه‌آهن، اراضی، بانک‌ها و امور دیگر. اما کمونیزم قرن بیستم به عنوان یک ایدئولوژی عبارت بود از کمونیزم مارکسیزم که دارای جنبه میلیتاریسم (نظامی‌گری) آن مقدم بر عقیده سوسیالیستی قرار داشت و متمرکز به حفظ رژیم کمونیستی توسط قهوه قهریه نظامی بود. رهبران معاصر آن (کمونیسم روسیه شوروی) که آئین مارکس را به عنوان سلاح مؤثر سیاسی قرار داد، مارکس، انگلز، لنین و بزرگ‌ترین قهرمان آن در اجراء و عمل، استالین بوده است (پازارگاد، ۱۳۴۰: ۱۴۹-۱۵۰).

د. قیام: عبارت از طغیان بر علیه سازمان متشکلی چون دولت که به درجه جنگ منظم و جنگ داخلی نرسیده باشد. و اشاره به یک قیام ناموفق در برابر سلطه حاکم می‌باشد (بخشی، ۱۳۸۶: ۱۱۶).

ه. جهاد: جهاد همانا جنگیدن در راه دین حق، فدا شدن آگاهانه فرد برای خدا و اصلاح جامعه می‌باشد. جهاد به لحاظ اهداف تعقیبی به انواعی منقسم شده است که از آن جمله، جهاد دفاعی در برابر تجاوز و همچنان جهاد آزادی‌بخش برای دعوت به اسلام و نشر اسلام، نیز شامل اساسات جهاد می‌باشد (بخشی، ۱۳۸۶: ۳۵۴).

کودتا: کودتا کلمه فرانسوی می‌باشد و به معنی برافکندن دولت است. و عبارت از انتقال ناگهانی قدرت از دولت حاکم به دست گروه و یا حزب دیگر که معمولاً از درون نظام، توسط ارتشی‌ها اتفاق می‌افتد. این گونه کودتاها اکثراً در کشورهای جهان سوم که فاقد ثبات سیاسی می‌باشند، رخ می‌دهد. کودتاها بیشتر توسط گروه سیاسی علیه گروه حاکم انجام می‌شود و در مواردی نیز به دلیل نارضایتی نظامیان از وضعیت موجود و برای ایجاد تغییرات مثبت در مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روی می‌دهد. البته فرق کودتا و انقلاب آن است، کودتاها ناگهانی، همراه با توطئه، توسط ارتش و از درون دولت صورت می‌پذیرد و اما انقلاب با نارضایتی عمومی به شکل انفجارگونه شکل می‌گیرد (آشوری، ۱۳۸۹: ۲۷۰-۲۷۱).

و. حزب دموکراتیک خلق افغانستان: حزب دموکراتیک افغانستان اصلی‌ترین حزب چپ-گرا و مارکسیزم-لنینیزم با حضور نورمحمد تره‌کی، ببرک کارمل و نوراحمد نور، در خانه نورمحمد تره‌کی در سال ۱۹۶۵ م تأسیس گردید. این حزب دارای دو شاخه بنام‌های خلق به رهبری نورمحمد تره‌کی و پرچم به رهبری ببرک کارمل که دارای مشی سیاسی خاص خود بودند، بود. شاخه خلق خود را حزب پیشاهنگ طبقه کارگر و شاخه پرچم خود را حزب زحمتکشان افغانستان معرفی

می کردند. این حزب دارای مرام‌های سیاسی ناسیونالیزم چپی، سوسیالیزم، سکولاریسم، مارکسیزم-لنینیسم و کمونیست بود. حزب کمونیست افغانستان از سیاست حزب کمونیست مسکو پیروی می کرد و همچنان زیر حمایت آن دولت در سال ۱۹۷۸ م مصادف با ۷ ثور ۱۳۵۷ ش با کودتای نظامی، حکومت داود خان را از بین برده و تحت نام دولت دموکراتیک خلق افغانستان، قدرت را برای چهارده سال (۱۹۷۸-۱۹۹۲ م) با شیوه دیکتاتوری پرولتاریا-ملیتاریزم در دست داشتند (عظیمی: ۱۴۰۰، فرهنگ: ۱۳۸۵، گروه پژوهش سینا: ۱۳۸۱، عطائی: ۱۳۸۴).

ساختار و روش حکومت کمونیستی

حکومت کمونیستی متشکل از دو حزب خلق (اکثریت حزبی) و پرچم (اقلیت حزبی) به مانند بلشویک و منشویک در روسیه، ذریعه کودتای خونین در ۷ ثور ۱۳۵۷ ش برابر با ۲۷ اپریل ۱۹۷۸ م با سرنگونی جمهوریت داود خان، بر اریکه قدرت افغانستان آمدند (فرهنگ، ۱۴۰۰: ۹۳۱). ابتدا قدرت به دست شورای نظامی قرار داشت و سپس منتقل گردید به شورای انقلابی و نورمحمد تره کی از جناح خلق به حیث رئیس شورا و نخست وزیر و ببرک کارمل از پرچمی ها به حیث معاون شورای انقلابی و معاون نخست وزیر تعیین و قدرت را به قبضه گرفتند. اسم دولت جدید به نام دولت جمهوری دموکراتیک خلق افغانستان مبدل شد (عظیمی، ۱۳۷۸: ۱۸۴). کارگردانان دولت متشکل از خلق و پرچم که هردو از دساتیر مسکو اطاعت می کردند، در تطبیق ایدئولوژی کمونیست اختلاف نظر داشتند. خلقی ها به دنبال تطبیق صریح؛ ولی پرچمی ها تمایل به فریب و دورویی در تطبیق آن بودند (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۴۶).

در ابتدای حکومت پس از کودتا و تسلط بر قدرت، تمام کابینه و دولت بین دو حزب کمونیست خلق و پرچم به گونه مساوی تقسیم گردید (یوانز، ۱۳۹۶: ۲۰۱). اما سالی نگذشت که اختلافات شدید بین خلق و پرچم بروز نمود. از آن جایی که خلقی ها بر منصب های مهم و دارای نفوذ چون ارتش و دستگاه امنیت (آگسا) قرار بودند، رفقای کودتاچی خود پرچمی ها را از قدرت به کنار زده و به سفارت خانه های خارج از کشور فرستادند. در این زمینه، شوروی وقت تلاش های زیادی را برای جلوگیری از انشعاب و تنش بین دو حزب برای وحدت آن دو انجام داد. چنان که کمیته مرکزی حزب کمونیست شوروی در ضمن نامه ای به دولت زیر نفوذ خود، خواست تا وحدت خود را در مقابل گروه های ضدانقلابی حفظ نمایند؛ ولی این تلاش ها چاره ساز نشد (طین، ۱۳۸۴: ۲۳۴-۲۳۵).

دولت جدید از همان ابتدا شیوه استبداد، ظلم و تعدی را در جامعه شیوه کار خود قرار داد. از اعدام و تبعید اعضای خانواده شاهی آغاز نمود، مامورین دولت قبلی را اخراج کرد و هرکس با اندک ترین مخالفت با رژیم زندانی و یا اعدام می گردید (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۴۷). در مقابل، دولت

جوانان فاقد دانش، تخصص و بی تجربه و احساساتی را در امور حکومت می گماشت. و در کل روش کارکرد خود را به مانند کشورهای کمونیستی، با خشونت زیاد پیشه کرد. از طرفی نورمحمد تره کی رئیس دولت اظهار نمود که حزب دموکراتیک خلق در اداره کشور به عنصری برای پیش برد امور نیازی ندارد. (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۲۴۵-۲۴۷). این در حال بود که دولت حاکم، دارای تشکیلات سیاسی ضعیفی بود و اکثر قاطع اعضای آن با مطالعه سطحی از اندیشه های سوسیالستی، متأثر شده بودند. اراکین و مامورین حزب و دولت کمونیستی یا همان اعضای حزب خلق، با اهانت و زورگویی، عرصه را برای مردم تنگ نموده بودند؛ ولی باز هم با چنین روی کردی، از طرف تره کی با تمجید «فرزندان تاریخ» خطاب قرار می گرفتند (همان، ۱۳۸۱: ۲۵۹).

از فرمان های مشهور هشت گانه صادر شده توسط نورمحمد تره کی رئیس دولت و شورای انقلابی، فرامین اول تا پنجم در واقع دیکتاتوری حزبی را با مرکزیت گروه خلق، قدرت دولت را به گونه دیکتاتوری در اختیار گرفتند (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۵۵). علاوه بر این ها، فعالان سیاسی گروه های دیگر مانند اعضای جنبش اسلامی و سایر گروه ها و احزاب را بازداشت می کردند و فقط تنها حزب سیاسی که اجازه فعالیت داشت همان حزب دموکراتیک خلق شاخه خلق بود. حتی اعضای کمونیستی مائوئیست ها و رفقای انقلابی خود پرچمی ها را نیز به اسارت می کشیدند (طنین، ۱۳۸۴: ۲۴۷).

از طرفی اداره اطلاعاتی مخوف رژیم کمونیستی تحت نام های آگسا، بعد کام و در اخیر خاد؛ که دارای تشکیلات و صلاحیت های فراوان بود. با همکاری (ک. گ. ب) سازمان اطلاعاتی شوروی، اکثریت مردم کشور را مخالف انقلاب خودخوانده ثور خطاب قرار داده و با بی رحمی و قساوت، زیر نام اخوانی ها، اشرافی ها، فئودالان، ناسیونالیست های تنگ نظر، افراطی های چپی (مائوئیست ها)، غرب گراها و مثل این ها، بی هیچ محکمه ای هزاران عالم، روشنفکر و روحانی مخالف خود را به حبس و شکنجه و قتل گاه ها می فرستادند (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۲۴۸-۲۵۰) و پولیگون های پل چرخ کابل به کشتارگاه و تیرباران کردن مخالفان دولت مبدل شده بود. هزاران انسان در آن زندان های مخوف، زیر شکنجه های سخت و مرگ های توأم با زجر از بین برده می شدند. به روایت یک سرباز فراری دولت کمونیستی در پاکستان: «من موظف بودم که روزانه یک تعد جر در اطراف پل چرخ توسط بولدوزر حفر کنم. پس از ساعت ۸ شب زندانیان که دستان شان از عقب بسته بود به آن جا آورده می شدند. سه نفر صاحب منصب پاهای شان را با ریسمان کوتاه می بستند و آن ها را در جرّها می انداختند. سپس من خاکی را که از جرّها کشیده شده بود توسط بولدوزر بالای محکومان گسترش می دادم و آن ها را زنده به گور می کردم» (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۶۲-۹۶۳).

در نتیجه ظلم و استبداد قدرت کمونیستی حاکم در کشور، آهسته آهسته آتش طغیان و قیام از روستاها، جایی که نماینده‌های جوان خلقی در مقابل رسوم و سنت‌های مردم قرار گرفته بودند، شروع شد. اولین قیام بزرگ در نورستان و سپس قیام‌ها در سراسر کشور گسترش یافت و گروه‌های دینی که در زمان داود خان به پاکستان رفته بودند، رفته‌رفته رهبری قیام‌ها را به دست گرفتند. و آتش جنگ‌های چهارده ساله علیه دولت‌های کمونیستی و نیروهای متجاوز اتحاد جماهیر شوروی آغاز گردید (طنین، ۱۳۸۴: ۲۵۱-۲۵۲).

برخورد ایدئولوژیک حکومت در جامعه

در ضمن این که جامعه افغانستان به لحاظ عقیده و ایدئولوژی اسلامی آماده پذیرش افکار کمونیستی نبود، همچنان حاکمیت نظام سوسیالیستی مستلزم شرایط خاص خود می‌باشد. ایجاب می‌نماید تا کاپیتالیسم و سرمایه‌داری به اوج خود در جامعه به رسد؛ اما جامعه افغانستان هنوز در مرحله فتودالیزم قرار داشت و از سرمایه‌داری خبری نبود که به‌شود نظام سوسیالیسم را بر حسب معیارهای آن حاکم ساخت. حتی حفیظ‌الله امین کادر رهبری حکومت دموکراتیک خلق، در روزنامه تایمز کابل نوشت: «اگر ما (کمونیست‌ها) در افغانستان صبر می‌کردیم تا برای انقلاب کارگری از فرمول ثابت سوسیالیستی استفاده می‌کردیم بایستی نه سال‌ها بلکه قرن‌ها منتظر می‌ماندیم». بناً دولت شان برای تطبیق اندیشه‌های مارکسیزم-لنینیزم در جامعه اسلامی کشور، در طول حاکمیت چهارده ساله‌ای خویش، متوصل به زور و نظامی‌گری شدند (یوانز، ۱۳۹۶: ۱۹۷).

در حالی که اعضای حزب کمونیست افغانستان پیش از کودتا حتی از کاربرد کلمه مارکسیست خودداری می‌کردند و به جایی آن از کلمات ناسیونالیست، دموکرات، اصلاح طلب و مثل این‌ها استفاده می‌کردند. تا آن وقت مردم ن از ماهیت فکری و حزبی‌شان نیز اطلاعی نداشتند (یوانز، ۱۳۹۶: ۲۰۱). اما بعد از کودتا و رسیدن بر اریکه قدرت در کشور، کادر رهبری حزب دموکراتیک خلق طبق مرام‌نامه‌های خود بر اساس اصول مارکسیزم-لنینیزم، در نظر داشتند تغییرات و دگرگونی‌های عمیقی در امور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشور اعمال نمایند. این تغییرات بنیادی را از دید خود به نفع طبقه زحمتکش و علیه فتودالان، استثمارگران، مرتجعان و امثالهم دانسته تا در نهایت یک جامعه سوسیالیستی بدون طبقات را ایجاد نمایند (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۲۵۵).

از همان ابتدای قدرت‌گیری دولت کمونیستی، زمزمه‌ها بین مردم شایع شد که ملحدین و کمونیست‌ها قدرت را به دست گرفتند. سپس به دنبال تغییر پرچم و به فراز در آوردن پرچم سرخ شبیه پرچم اتحاد جماهیر شوروی کمونیستی، مردم بیشتر یقین پیدا کردند که این‌ها نیز کمونیست هستند و به روش کمونیست‌های روسیه حکومت خواهند کرد (طنین، ۱۳۸۴: ۲۴۰-۲۴۱). به تعقیب آن حزب

کمونیست افغانستان برنامه اصلاحی خود را مطابق به برنامه اصلاحات شوروی که بعد از انقلاب سوسیالیستی اکتوبر ۱۹۱۷ م روسیه بدون در نظر داشت تفاوت‌های اساسی، بنیادی و کیفی بین جامعه مسلمان، روستایی و قبیله‌ای افغانستان و جامعه صنعتی اروپایی و ارتودوکسی روسیه با مناسبات کاملاً متفاوت اجتماعی و فرهنگی متفاوت، فرمان‌های هشت‌گانه را صادر نمودند (پاسون، ۲۰۰۹، ۲۳۸-۲۳۹).

اعضای حزب دموکراتیک خلق در سیاست‌های خویش دنباله‌رو لنین و استالین و دیگر رهبران کمونیست روسیه کمونیستی بودند. از طرفی این حقیقت نیازی به بیان نیست که نظریات مادی اشتراکیت، بر الحاد و انکار از هستی خداوند متکی است، همین علت است که اشتراکیت دشمن آشتی‌ناپذیر با مذاهب آسمانی دارد. قول مشهور لنین: «مذهب افیون ملت‌ها است، این نیشه روحانی است که در آن جسم و اسکلت برده‌گان سرمایه‌داری دفن می‌گردد». همچنان می‌گفت: «ما در مقابل مذهب نبرد می‌خواهیم، این کار در نظریه مادی و سایر عبادات، ابجد تعلیم مارکسیزم است، توأم با جنگ طبقاتی، نبرد بی‌امان با مذهب آرزوی ماست و به خاطر از بیخ و بن کشیدن و بدور افکندن ریشه‌های مذهب از جامعه سعی پیهم خواهیم کرد» (حامدی، ۱۳۶۰: ۴۸-۴۹) این‌ها نمونه‌های مشخص از دشمنی ایدئولوژی کمونیزم و رهبران بزرگ آن با دیانت و مذهب می‌باشد که در افغانستان نیز دولت کمونیستی چنین روی کردی توأم با دورویی داشت.

و اما در افغانستان، دولت کمونیستی حاکم نبرد خویش با دیانت و فرهنگ مردم کشور را از صدور فرمان‌های هشت‌گانه آغاز نمود. بر اساس فرمان شماره ۶ که در ۲۱/۴/۱۳۵۷ ش صادر نمودند، طلب زمین‌داران بزرگ از دهاقین را کاهش و در مواردی هم کلاً لغو کردند تا به باورشان دهاقین کم‌بضاعت و بی‌بضاعت تقویت شوند. در فرمان شماره ۷ خود برابری زن و مرد، آموزش زنان، لغو شیربها و کاهش هزینه‌های عروسی را اعلان نموده تا به اصطلاح شان جامعه پدرسالاری را از افغانستان ریشه کن نمایند. و سرانجام در فرمان شماره ۸ مورخ ۱۷/۹/۱۳۵۷ ش اصلاحات ارضی مبنی بر تقسیم زمین‌های زمین‌داران بزرگ برای دهاقین را صادر گردید. این فرمان‌ها از دید دولت، برای عدالت اجتماعی و مساوات و در کل برای تطبیق و حاکمیت ایدئولوژی کمونیزم صادر شد که با عقیده اسلامی و جامعه اسلامی افغانستان در تضاد قرار داشت (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۲۵۶-۲۵۷).

مثلاً در قسمت گرفتن زمین از زمین‌داران و سپردن آن به دهاقین و برزگران بی‌زمین تحت نام اصلاحات ارضی، آن‌هم به شیوه‌های بسیار نادرست و دور از معیارهای ناسنجیده شده در امور زراعی و برخورد با غضب و توهین‌آمیز جوانان مغرور، متکبر و بی‌دانش دولت با ملاکین. با وجود آن‌هم مردم بعد از به‌دست آوردن زمین، به علمای دین مراجعه می‌نمودند و وقتی متوجه می‌شدند که

مالکیت بر این زمین‌ها از لحاظ شرعی حرام می‌باشد، واپس به سیستم و رواج سابق با صاحب زمین وارد معامله و کار می‌شدند و اما این کار در خفای از دولت انجام می‌شد و این مخالفت فقط جنبه دینی داشت (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۵۸). علاوه بر آن، آن‌ها دانش واقعی کمونیستی را نمی‌شناختند، تخصص تقسیم زمین‌ها و اصلاحات ارضی کمونیستی را درک نداشتند.

در کنار باور و جذمیت مردم افغانستان به مسائل عقیدتی و مذهبی؛ کشاندن زن‌های محبوب و مردهای کلان‌سن به خصوص مردم دهات به کورس‌های آموزشی و همین‌طور موضوع شیربها و تعیین هزینه‌های مشخص برای محافل و عروسی‌ها، برابری زن و مرد و تعیین سن ازدواج دختر و پسر، به‌دو توجیه به حساسیت‌های فرهنگی و عنعنات حاکم، اصلاً کار قابل تطبیق با در نظر داشت شرایط جامعه نبود، ولی؛ به اجبار تطبیق می‌گردید (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۲۵۷). و این خود نشان‌دهنده دانش کم و احساساتی برخورد کردن با عقیده و باورهای مردم بود.

از طرفی حزب کمونیست حاکم در افغانستان تغییرات زیادی در نصاب تعلیمی و تحصیلی نیز ایجاد کرد. تا از آن طریق با ساختن الگوهای ایدئولوژیک مانند مزدک که مدعی نبوت و بنیان‌گذار آئین اباحه‌گری اشتراکیت ملکی و جنسی بود. همچنان مقنع خراسانی که او نیز ادعای الوهیت کرده بود و مدعی شد که روح خداوند بعد از ابو مسلم در وجود من تجلی نموده است. و امثال این افراد به خصوص مزدک که اشتراکات زیادی با کمونیسم دارد (همان، ۱۳۸۱: ۲۶۲). علاوه بر این مسائل در امور تعلیمی و فکری مردم، کتب مارکسیستی را در بین مردم به گونه گستره پخش می‌نمودند تا جوانان تشنه دانش با مطالعه این کتب سراب تغییر مثبت را ببینند و در عوض کتب اسلامی و عقیدتی شان را از کتاب‌خانه‌ها و کتاب‌فروشی‌ها جمع‌آوری می‌کردند (فروزان، ۱۳۷۴: ۲۹).

در نهایت، رهبران کمونیستی می‌خواستند کشور را یک‌دفعه‌ای کمونیست بسازند؛ اکثریت شان با وجود این که تحصیل کرده و باسواد بودند؛ اما روشنفکر نبودن و دارای سطح فکری پائینی بودند و اکثریت شان حتی ایدئولوژی کمونیستی را به شکل علمی نمی‌شناختند و فقط از روی احساسات به آن رجوع کرده و عمل می‌نمودند (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۲۵۹ و ۲۶۱).

قیام ۲۴ حوت

به چند نمونه از عواملی که باعث به ستوه آمدن مردم هرات و قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ ش گردید، مختصر اشاره می‌شود: ۱. اصلاحات و رفورمی که در قالب فرامین حکومتی صادر شدند، در کنار مغایرت آن‌ها با عقاید و فرهنگ جامعه، با شتاب، عجله، قهر و غضب در جامعه عملی می‌گردید. ۲. عدم توجه دولت به دیانت، مذهب و احساسات مذهبی مردم و تقابل قرار گرفتن با علمای دین و شعارهای چپی محض که کاملاً با احساسات اسلامی مردم در تضاد قرار داشت. ۳. اعتماد

بیش از حد رهبران حزب دموکراتیک خلق به حمایت و پشتیبانی حکومت شوروی و اطاعت بی چون و چرا و چشم‌پسته‌ی آن‌ها از آن دولت. ۴. پشت کردن به منافع دینی و ملی کشور خود ۵. اختلاف درون‌حزبی حکومت (خلقی و پرچمی) و کشمکش قدرت و بی‌ثباتی سیاسی درون حکومتی (پاسون، ۲۰۰۹: ۲۴۱-۲۴۳). ۶. تقسیم اراضی ملاکین به دهاقین، به‌دو توجّه به ابعاد موضوع چه به لحاظ دینی و چه به لحاظ معیارهای لازم. ۷. خشونت زیاد دولت حاکم در برابر مخالفین و مردم. ۸. برنامه و کورس‌های سوادآموزی زنان. ۹. دستگیری علما و مشایخ دینی و موارد (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۸۰). ۱۰. نظارت شدید سازمان اطلاعاتی (آگسا) در تمام امورات زنده‌گی مردم، تحت نظر گرفتن شدید خانه‌های افراد بانفوذ و حتی محافل و عروسی‌های را زیر کنترل و تفتیش شدید قرار دادن (فروزان، ۱۳۷۴: ۳۹).

به‌دنبال صدور فرمان‌ها و آغاز اصلاحات دولت در هرات به‌خصوص در مورد آموزش زنان و تقسیم اراضی و اصلاحات ارضی؛ علما و امامان و خطیبان مساجد بر اساس این مسائل، مردم را به قیام دعوت می‌نمودند (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۸۰). اراکین و مامورین دولت ضد احساسات جامعه عمل می‌کردند. فرهنگ، رسم و رسوم، دین و مذهب و حتی محاسن مردم و علمای دین را توهین کرده و به دیده تحقیر می‌نگریستند (فروزان، ۱۳۷۴: ۲۵). همچنان بی‌احترامی به مقدسات مردم، هر روز بیشتر می‌شد. روحانیون و جوانان مسلمان به خاطر دفاع از ارزش‌های اسلامی بازداشت می‌شدند و از طرفی جاسوسان دولت همه‌جا را زیر نظر داشتند حتی رفت‌وآمدهای مردم زیر نظر شدید آن‌ها بود (همان: ۲۸-۲۹).

در چنین شرایط اختناق ایجاد شده توسط دولت کمونیستی، از اولین جرقه‌ها و برخوردها، در روز ۹ حوت اتفاق افتاد. به‌دنبال ورود هیئتی برای ایجاد کورس سوادآموزی زنان به قریه سلیمی از قریه جات نزدیک شهر مربوط به ولسوالی پشتون زرغون بود که بر اهالی قریه فشار آورد تا زنان و دختران خود را به کورس حاضر کنند. ولی مردم قبول نکردند و فشار دولت بیشتر شد تا مردم ناچار بر آن‌ها حمله نموده و تعدادی از آن‌ها را کشتند (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۸۱). جرقه بعدی در ۱۱ حوت در نیز در همین ولسوالی رخ داد. مردم دست به قیام علیه دستگاه حاکم که مردم را به ستوه آورده بود، زدند و تقریباً نیروی‌های آن‌جا را درهم شکستند. اما با رسیدن نیروی کمکی و بمباران طیارات، مجاهدین ناچار به فرار و پناه گرفتن در کوه‌ها شدند (فروزان، ۱۳۷۴: ۴۷-۴۸).

سپس مردم غوریان از اهانت و تحقیر هیئت تقسیم زمین‌ها بر محاسن سفیدان و بزرگان، به خشم آمده اسناد و برگه‌های ملکیت را به رسم اعتراض دور انداخته و بر آن‌ها حمله نمودند. کارمندان محلی مستقر دولت در آن ولسوالی را نابود کردند (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۸۱).

متعاقب قیام غوریان، در ولسوالی زنده‌جان نیز مردم در ۱۹ حوت مامورین تقسیم اراضی را بیرون کردند. و از قیام مردم غوریان و قصد دولت به ارسال کمک از فرقه ۱۷ هرات برای سرکوب مردم مجاهد آن دیار آگاه شده، بر نیروهای موجود در این ولسوالی حمله نمودند و شرایط را بر آن‌ها سخت کردند. ساختمان ولسوالی را تصرف کرده و زندانیان را آزاد نمودند تا این‌که طیارات میگ از میدان هوایی شیندند رسیده و قریه‌جات را با بی‌رحمی بمباردمان نمود. ولی باز هم مردم پیرو قرآن با نظام کمونیستی و الحادی آشتی‌ناپذیر شده بودند و از تانک، توپ و میگ نمی‌ترسیدند و متحدانه تا فتح ولسوالی، با تلفات زیاد و کوجه‌های غرق در خون و اجساد شهدا ادامه دادند (کاظم، ۱۴۰۲: ۲۴-۲۳).

در این برهه زمانی، والی و قومندان فرقه ۱۷ هرات که متصدیان کمونیست حاکم در این شهر بودند، همراه با مامورین بی‌کفایت و انسان‌کش خود شروع به تطبیق اصلاحات ارضی و کورس‌های سوادآموزی اجباری زنان، با اجبار و ظلم، باعث نارضایتی عمومی گردیدند. در نهایت مردم را مجبور به قیام کردند. از طرفی برای سرکوبی قیام شروع به دستگیری روحانیونی مانند عبدالباقی مجددی، سید معظم فرزند حضرت کرخ که محرک قیام شمرده می‌شدند همراه با ۶۰ نفر از اعضای خانواده‌هایشان نمودند. در مقابل مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع هرات، قاری ابوبکر مدیر معارف و سید اسحاق دلجو، مردم را به قیام دعوت نمودند (عطایی، ۱۳۸۴: ۴۰۶).

به دنبال دعوت علمای هرات، در ۱۸ حوت نامه‌ای از طرف تنظیم‌های جهادی مستقر در پاکستان به امضای حضرت صبغت‌الله مجددی به هرات رسید. در این نامه مردم به قیام فراخوانده شدند. این نامه به سرعت در شهر و دهات بین مردم پخش گردید و مولوی بهاءالدین خطیب مسجد جامعه هرات هم مردم را به قیام دعوت نمود. بر این اساس در ۲۳ حوت اهالی ولسوالی گذره به رهبری گل محمد تیزانی و مولوی محمد صالح، در جنگل روضه باغ همراه با دو هزار نفر شب را سپری نموده و صبح ۲۴ حوت پس از ادای نماز صبح با بیرق‌های سبز و شعارهای اسلامی ضد دولتی و ضد مداخلات شوروی، الله‌اکبر گفته وارد شهر شدند (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۸۱). همچنان در این روز مردم از ولسوالی‌ها و دهات نزدیک شهر، از شمال و جنوب و از شرق و غرب به قصد قیام به طرف شهر سرازیر شدند. یکی با تبر و شمشیر، کسی با تفنگ قدیمی، افرادی با بیل و کلنگ، تعدادی با

چوب‌دستی و دست‌خالی، به‌دون ترس، با ایمان قوی و با قبولی شهادت در راه دفاع از دین و عقیده، برای مقابله و نجات از ظلم و استبداد نظام الحادی به شهر هرات سرازیر شدند (کاظم، ۱۴۰۲: ۲۷).

و اما هرات از هر لحاظ برای دولت کمونیستی موردتوجه خاص بود. چرا که در همسایه‌گی دو ایدئولوژی متفاوت قرار داشت. در غرب و در کشور ایران انقلاب اسلامی رخ داده بود و این حادثه با موجودیت حکومت کمونیستی و ضد دینی حاکم در افغانستان، تأثیراتی بر مردم هرات گذاشته بود و از طرفی در همسایگی شمالی آن نیروهای اشغالگر کمونیستی و الحادی اتحاد جماهیر شوروی و حامی دولت کمونیستی افغانستان قرار داشت (فروزان، ۱۳۷۴: ۲۸-۲۹).

به این ترتیب فرمانده فرقه ۱۷ سید مکرم کنفرانسی را در سالن فرقه با حضور نظیف‌الله نهضت، والی هرات و مستشار نظامی شوروی (ویسلوویچ) برگزار کرد. تا از افسران و صاحب‌منصبان بخواهد در سرکوب قیام هرات استوار باشند و در صدد برنامه‌ای برای قتل عام قیام‌کننده‌ها بودند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۹۸). و در سخنرانی خود به حضار گفت: «رفقای عزیز می‌دانید که یک عده وطن‌فروش و مزدور به نام اسلام‌خواهی از ایران، پاکستان و چین اجیر شده‌اند تا امنیت را بر هم زده و رفقای ما را در سطح دهات و شهر هرات بکشند و مانع اصلاحات دموکراتیک! ما شوند. حزب ما به رهبری رفیق تره‌کی و به حمایت کشور دوست، اتحاد جماهیر شوروی باید سر پا بایستد و شکست‌ناپذیر باشید. ما در مقابل تاریخ و حزب و انقلاب! وظیفه داریم که جلو این ایادی امپریالیسم را که بنام اسلام‌خواهی علیه حزب و دولت شورش کرده‌اند، بگیریم...» سپس یکی از افسران مسلمان ایستاد و گفت ما باید از راه مسالمت‌آمیز موضوع را حل کنیم که در جا توسط والی هرات به قتل رسید. سپس دو افسر مسلمان دیگر به سالن وارد شده و بالای سربازان حمله نمودند. والی، ژنرال روسی و قومندان فرقه، با قیام افسران از فرقه فرار نمودند (فروزان، ۱۳۷۴: ۹۷-۹۸).

قیام نظامیان در فرقه و پیوستن آن‌ها به قیام‌کننده‌ها و قیام سرتاسری هرات اوضاع را به حکومت دشوار ساخته بود و احتمال سقوط این شهر مهم، نزدیک بود. رهبران دولت تره‌کی و امین تلاش‌های زیادی برای سرکوب قیام نمودند. حتی تره‌کی با کاسگین نخست‌وزیر اتحاد جماهیر شوروی به صورت جدی تماس گرفت تا پای نیروی زمینی و هوایی شوروی را برای سرکوب قیام هرات به افغانستان به‌کشانند. گنریخ پولیکوف مسئول افغانستان در شعبه روابط بین‌المللی حزب کمونیست شوروی اظهار داشت که رهبران حکومت افغانستان یازده مرتبه درخواست ارسال نیرو به هرات نمودند. رهبران حزب ما هر نوع کمک نظامی و اقتصادی را برای تقویت و استحکام ارتش افغانستان را وعده سپردند و اما از فرستادن نیرو و دخالت مستقیم خودداری کردند (طین، ۱۳۸۴: ۲۶۳-۲۶۴).

در روز دوم قیام (جمعه ۲۵ حوت) درگیری در تمام نقاط شهر هرات به شدت جریان داشت، طیارات میگ و چرخبال‌ها از هوا تمامی تجمعات مردمی حتی زیارت‌ها که مردم شهدا را دفن می‌کردند، مورد حمله قرار می‌گرفت. مسلسل‌ها، توپ‌ها و تانک‌ها نیز پیوسته مردم را با بی‌رحمی به خاک و خون و شهادت می‌غلتانند. اما مردم با رشادت، دلیری و شجاعت می‌رفتند تا با دولت دست‌نشانده کمونیستی که نماینده کفر و الحاد بود مقابله کرده، نشان بدهند که این سرزمین مسلمانان است و در این جا نمی‌توانید ایدئولوژی غیر و ضد اسلام را عملی نمایید (فروزان، ۱۳۷۴: ۹۱-۹۲).

بالاخره حفیظ‌الله امین با نیرنگی، قسمت بزرگ قوای قندهار را مزین با پرچم‌های سفید و سبز شبیه پرچم‌های قیام‌کننده‌های هرات، به این شهر فرستاد. مردم وقتی حضور این نیروها را در ورد به شهر دیدند به این فکر شدند که مردم قندهار نیز قیام کرده به کمک ما آمدند. اما نیروی تازه‌وارد یک‌دفعه‌ای در تمامی شهر به قیام‌کننده‌ها حملات شدیدی را وارد نمود (عطایی، ۱۳۸۴: ۴۰۷). علاوه بر نیروی قندها، نیروهای هوایی شیندند و برخی از خاک اتحاد جماهیر شوروی، در طول روزهای ۲۸ و ۲۹ حوت، قیام‌کننده‌ها در شهر و افسران مجاهد فرقه ۱۷ را به شدت زیر آتش هوایی و زمینی قرار دادند. در نهایت قیام با تلفات حدود بین ۵ تا ۴۵ هزار نفر شهید به اتمام رسید و دولت کمونیست به ظاهر دوباره در هرات مستقر شد و اما هرگز الی سقوط خود در سال ۱۹۹۲ م (۱۳۷۱ ش) نتوانست بر تمامی هرات مسلط شود (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۹۸۳).

نتیجه‌گیری

تحقیق انجام‌شده درباره قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ (۱۴ مارس ۱۹۷۹) هرات به نتایج مهمی دست‌یافته است؛ این قیام، به عنوان یکی از رویدادهای تاریخی سرنوشت‌ساز در تاریخ هرات، بر جایگاه تاریخی و پرافتخار این شهر افزود. مردم هرات، با ایثارگری و جان‌فشانی‌های بی‌نظیر خود، بار دیگر فرهنگ والا و ارزش‌های دینی و اعتقادی خویش را به نمایش گذاشتند. درک عمیق آن‌ها از ماهیت ضد دینی رژیم کمونیستی و مقاومت در برابر تحمیل ایدئولوژی بیگانه، نقش کلیدی در افشای چهره واقعی دولت کمونیستی داشت. دولتی که اگرچه در ظاهر از تقابل مستقیم با دین پرهیز می‌کرد، اما در باطن مخالف سرسخت باورها و ارزش‌های اسلامی مردم افغانستان بود.

مردم هرات با امکانات ناچیز و تنها با ابزارهایی مانند بیل، چاقو، شمشیر، چوب، سنگ و حتی دست‌های خالی، در برابر رژیم مجبور به پیشرفته‌ترین سلاح‌ها ایستادند. ایمان راسخ، تقوا و باور عمیق آن‌ها به ارزش‌های دینی، حماسه‌ای بی‌نظیر آفرید. این حماسه در برابر رژیم شکل گرفت که با جنگنده‌ها، تانک‌ها و مسلسل‌هایش، آتش و مرگ را بر سر مردم بی‌گناه فرو می‌ریخت. اما مردم هرات، با فریادهای «الله‌اکبر»، در برابر این ماشین جنگی ایستادند و با وجود تلفات سنگین، روحیه و

ایدئولوژی خود را حفظ کردند. آن‌ها ژون‌های خود را فدای عقیده خویش کردند و در برابر ایدئولوژی الحادی کمونیسم مقاومت کردند.

مهم‌ترین نتیجه قیام هرات، تأکید بر نقش محوری ایدئولوژی اسلامی در شکل‌گیری این مقاومت بود. مردم هرات، کمتر از یک سال پس از به قدرت رسیدن رژیم کمونیستی، ماهیت ضد دینی و برنامه‌های ایدئولوژیک آن را درک کردند و با قیامی گسترده پاسخ دادند. این قیام نه تنها باعث بیداری مردم مسلمان افغانستان در برابر رژیم کمونیستی شد، بلکه به ایجاد وحدت فکری میان مسلمانان افغانستان و جهان در برابر اندیشه‌های کمونیستی کمک کرد. همچنین، این رویداد واکنش‌های جهانی را نسبت به ظلم و ستم رژیم کمونیستی برانگیخت.

قیام هرات فرصتی را برای گروه‌های اسلامی داخل افغانستان و سراسر جهان اسلام فراهم کرد تا مبارزات فکری و جهادی خود را در برابر اندیشه‌های ضد دینی سوسیالیستی گسترش دهند. این قیام باعث شد تا مسلمانان از سراسر جهان برای همدردی و مشارکت در جهاد علیه رژیم کمونیستی که فرصتی مناسب برای مقابله با ایدئولوژی ضد دینی بود، به افغانستان بیایند.

از دیگر نتایج مهم این قیام، ایجاد تزلزل در پایه‌های رژیم کاملاً مسلح و مورد حمایت یکی از قدرتمندترین قدرت‌های نظامی جهان (اتحاد جماهیر شوروی) بود. پس از قیام، رژیم کمونیستی هرگز نتوانست کنترل کامل بر جغرافیای هرات را به دست آورد و تسلط آن تنها به پایگاه‌های نظامی و ادارات دولتی محدود شد. این قیام ابتدا شکست سنگینی به دولت محلی هرات وارد کرد و رژیم را به حدی ضعیف ساخت که ناچار به درخواست کمک از اتحاد جماهیر شوروی شد. در نهایت، با حمایت‌های نظامی شوروی و نیرنگ‌های سیاسی، رژیم نتوانست قیام را به شکلی موقت و با شهادت ۲۴ تا ۲۵ هزار نفر سرکوب کند. اما این قیام، جرقه‌ای بود که جهاد و مقاومت سراسری در برابر کمونیسم را شعله‌ور ساخت و در نهایت به سقوط این رژیم در افغانستان منجر شد.

دروود و صلوات بر شهدایی غیور ۲۴ حوت. یادشان گرامی باد.

منابع و مآخذ

- آشوری، داریوش. (۱۳۸۹). دانشنامه سیاسی. تهران؛ انتشارات مروارید.
- بخشی، علی آقا. افشارراد، مینو. (۱۳۸۶). فرهنگ علوم سیاسی. تهران؛ چاپار.
- پازارگاد، دکتر بهاء‌الدین. (۱۳۴۰). مکتب‌های سیاسی و فرهنگ مختصر عقاید و مرام‌های سیاسی. تهران؛ انتشارات اقبال.
- پاسون، عتیق. (۲۰۰۹). مرور کوتاهی بر تاریخ افغانستان و قضیه‌ی پشتونستان. بلغاریه؛ شهر بورگاس، مرکز نشراتی انفورم‌پرینت.

حامدی، خلیل احمد. (۱۳۶۵). در تاریکی‌های سرخ. لائور؛ انتشارات دارالعروبه للدعوت الاسلامیه، المنصور.

طاهائی، سیدعلی اکبر. (۱۳۵۹). بررسی انتقادی مارکسیزم. تهران؛ خیابان جمهوری اسلامی، کوچه سید هاشم پلاک ۱۴.

طاهری، دکتر ابوالقاسم. (۱۳۹۰). تاریخ اندیشه‌های سیاسی در غرب. تهران؛ نشر قومس، میدان انقلاب.

طین، ظاهر. (۱۳۸۴). افغانستان در قرن بیستم (۱۹۰۰-۱۹۹۶ م). تهران؛ انتشارات محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی.

عطایی، محمد ابراهیم. (۱۳۸۴). نگاهی مختصر به تاریخ معاصر افغانستان. کابل، بنگاه انتشارات و مطبعه میوند.

عظیمی، ستر جنرال محمد نبی. (۱۴۰۰). اردو و سیاست (در سه دهه‌ی اخیر). جلد اول و دوم. ناشر:

<https://rahparcham1.org> انتشارات راه پرچم

فروزان، احمدشاه. (۱۳۷۴). قیام هرات. مشهد؛ انتشارات فرید.

فرهنگ، محمد صدیق. (۱۳۸۵). افغانستان در پنج قرن اخیر. تهران؛ محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی (عرفانی).

قائینی، مهدی. (۱۳۵۸). دورویی مارکسیست‌ها. قم؛ انتشارات دارالفکر، خیابان آرم.

هاشمی رفسنجانی، اکبر. (۱۳۶۸). ارزش‌ها و مکتب‌ها. قم؛ چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی.

کاظم، داکتر سید عبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷. ناشر: ویسایت افغان جرمن آنلاین.

گروه پژوهش سینا. (۱۳۸۱). افغانستان در سه دهه اخیر (۱۳۴۳-۱۳۸۰ ه. ش). قم؛ موسسه فرهنگی ثقلین.

یوانز، مارتین. (۱۳۹۶). افغانستان مردم و سیاست. مترجم: سیما مولایی. تهران؛ فتنوس.

یوسفی، سید شریف. (۱۳۶۳). قیام کلگون کفنان ۲۴ حوت هرات قهرمان.

The Uprising of 24th Hoot 1357 in Herat: Emphasis on the Ideological Factor

Author: Assistant Professor Asadullah Asil
Assistant Professor, Faculty of Social Sciences, Herat University

Abstract

The uprising of 24 Hoot 1357 (March 14, 1979) in Herat stands as one of the most significant events in the contemporary history of Afghanistan, driven primarily by ideological factors. This uprising emerged in response to the ideological policies of the communist government of the People's Democratic Party of Afghanistan (PDPA), which sought to impose Marxist-Leninist ideology on a society deeply rooted in Islamic beliefs and values. Less than a year after the PDPA's coup, the people of Herat recognized the anti-religious and anti-Islamic nature of the ruling regime and, with unwavering faith and courage, stood against a well-equipped and powerful government army without external support and with limited resources. This article aims to explore the role of ideology in the formation and expansion of the Herat uprising, addressing the central question: What was the impact of ideology on the emergence of this uprising? The research methodology is based on historical analysis and the examination of documents and sources related to the events of that period. The findings indicate that the Herat uprising was fundamentally ideological and rooted in the people's resistance against the imposition of a foreign ideology on their Islamic society. Although the uprising was suppressed and resulted in the martyrdom of thousands, the people of Herat, through their steadfastness, weakened the foundations of the communist regime and demonstrated the role of Islamic ideology as the primary driver of popular resistance. This event not only had a profound impact on the anti-communist struggle in Afghanistan but also became a symbol of resistance against the imposition of foreign ideologies in the country's history.

Keywords: Uprising, Ideology, Communism, Marxism-Leninism, Herat.



قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات؛ از نظر جنرالان شوروی و حکومت کمونیستی افغانستان

نویسنده گان: پوهنیار عزیز الرحمن حنفی و پوهندوی دکتور محمد نعیم مسلم

استادان پوهنځی شرعیات و علوم اسلامی پوهنتون هرات

Mob: 0795894000

Email: azizurrahmanhanafi@gmail.com

چکیده

قیام و ایستادگی در مقابل استعمار و اشغال کشورهای اسلامی یکی از مهم ترین خصیصه های امت اسلامی در درازنای تاریخ بوده است. امری که جان نثاری ها و جان فشانی های متعدد در انحاء عالم اسلامی از شرق تا غرب و از شمال تا جنوب آن را به اثبات رسانده است. در این امتداد، قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مردم هرات با فرزندان صادق به دین و وطن در فرقه ۱۷ در مقابل نماد ظلم، استبداد، بی دینی و لجام گسیختی نظام کمونیستی جمهوری دموکراتیک و حامی اش شوروی سوسیالیستی قرار دارد. این مقاله بر آن است تا از یک زاویه تاریخی با در نظر داشت تحلیل روایت جنرالان شوروی و حکومت کمونیستی وقت افغانستان بررسی کند که آنان چه واکنشی بر قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات نشان دادند؟ و این قیام چه تأثیری بر تصمیم شوروی برای نجات حکومت دست نشانده اش داشته است؟ این تحقیق مبتنی بر روش کتابخانه ای با استفاده از اسناد شدیداً محرمانه منتشر شده پولیتبورو، گزارش های شوروی درباره قیام هرات و حکایت های شاهدان عینی تحریر است. در واقع قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، به عنوان نخستین خیزش گسترده مردمی علیه حکومت کمونیستی وقت و حامی اش شوروی، نقشی تعیین کننده در تحولات سیاسی و نظامی دهه های بعدی افغانستان و منطقه ایفا کرد. اسناد ذکر شده نشان می دهد که شوروی با ترس از خسارت های نظامی و تضعیف موقعیت سیاسی در نجات حکومت کمونیستی افغانستان به کمک های تسلیحاتی و مالی بسنده کرد، گرچه بعداً موضع خود را تغییر داد؛ اما حکومت وقت قیام را «شورش اشراک» و ناشی از تحریکات خارجی می دانست و به سرکوب خونین آن روی آورد. در حالی که منابع مردمی آن را واکنشی به سیاست های ضد اسلامی و سرکوب گرانه توصیف می کنند.

واژه گان کلیدی: قیام، ۲۴ حوت، جمهوری دموکراتیک افغانستان، شوروی سوسیالیستی،

حزب خلق و پرچم.

مقدمه

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، به عنوان نخستین خیزش گسترده مردمی علیه حکومت کمونیستی افغانستان و حامی اش شوروی، از وقایع بارز در تاریخ معاصر افغانستان، نقطه تحول در جنگ بین حکومت دموکراتیک افغانستان مورد حمایت شوروی و مقاومت مردمی نقشی تعیین کننده در تحولات سیاسی و نظامی دهه های بعدی افغانستان و منطقه ایفا کرد. این قیام نه تنها واکنش حکومت وقت و اتحاد جماهیر شوروی را به همراه داشت، بلکه به عنوان جرقه آغازین مقاومت مسلحانه علیه اشغال شوروی شناخته شد. در این مقاله به اسباب این قیام، آراء و نظریات سیاسیون و جنرال های شوروی و حکومت وقت افغانستان و آثار و پیامدهای آن از لحاظ سیاسی و خسارت های بشری با استناد به اسناد محرم منتشر شده پلیتیورو، نظریات سیاسیون و نظامیان شوروی و دولت کمونیستی وقت و سخنان شاهدان عینی این حماسه تاریخی خواهیم پرداخت.

علل قیام

بعد از انقلاب کمونیستی در ۷ ثور ۱۳۵۷ (۱۹۷۹ م) که حزب دموکراتیک خلق به قدرت رسید، شروع به اعمال جبری آجندا و افکار کمونیستی شوروی سوسیالیستی برای بسط نفوذ خویش نمود. حزب کودتاچی حاکم تحت عنوان اصلاح نظام زراعتی با توسل به زور اقدام به گرفتن زمین های مردم و تقسیم آن بین سائرین نمود و همچنان با تحمیل ایدئولوژی بیگانه، به معتقدات و ارزش های اسلامی حمله نموده و زنان و دختران قریه جات را تحت عنوان سوادآموزی، وادار به اشتراک به کورس های آموزشی مختلط کمونیستی می نمود و هر آن که مخالفت می کرد، بدون محاکمه مورد شکنجه و حتی اعدام قرار می گرفت، به حدی که قتل و کشتار انسان های بی گناه باعث بلند شدن صدای نهادهای بین المللی همچون عفو بین الملل گردید. هکذا دخالت های شوروی در تمام امور دولت تحت عنوان مستشاران و مشاوران، همه و همه خشم ملت مسلمان افغانستان علی الخصوص هرات را برانگیخت تا با یک قیام سلحشورانه به دفاع از نوامیس اسلامی خویش پردازند و برادران مسلمان و سرزمین اسلامی خویش را از ازدهای خون خوار شوروی و ایادی پلید و خبیث آن برهاند. (شهید، ۱۳۶۵: ۱؛ شریفی، ۱۳۶۳: ۳۰-۵۰؛ فرهنگ، ۱۳۸۰: ۹۵۶/۲-۹۵۹) هزاران غیرنظامی از تمام اقشار جامعه، از جمله کودکان و زنان از شهر و ولسوالی های متعدد هرات تحت قیادت گل محمد تیزان، حاجی علی خان سونوگرد، احمدخان دهنو، کمال خان قلب گز و وهاب خان رباط میرزا، غلام یحیی خان سیوشان از گذره، فضل احمدخان گرگ، خواجه ذبیح الله و علی خان بلوچ از غوریان، معلم عبد اللطیف موری از زنده جان، گل محمد و صوفی عبدالغفار طوفان از انجیل، احمدخان و نبی جان طالب از پشتون زرغون و علم برداران زیاد دیگری در روز پنجشنبه از ولسوالی ها اقدام به قیام

نموده و به قافله مقاومت گران و مجاهدین در شهر پیوستند. قیام کننده گان در حالی که هیچ اراده، سیستم و کدرهای نظامی نداشتند، اقدام به قیام کردند ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلًا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْفَخْرِينَ ۶۹﴾ [العنکبوت: ۶۹] که توازن قدرت را از میان برداشت و قوت ایمان مسلمانان را نشان داد و الله متعال این گروه غیر مسلح را بر نظام و قوای مسلح پیروز ساخت ﴿لَمْ يَنْفَعَهُ قَلِيلٌ قَلِيلًا غَلَبَتْ فَتْنُهُ كَثِيرَةً يَأْذِي اللَّهُ وَاللَّهُ مَعَ الْقَاصِرِينَ ۲۴۹﴾ [البقرة: ۲۴۹] و ثابت ساخت که توپ و تانک در مقابل قیام مسلمان با اراده الهی ناچیز است ﴿وَإِنَّ أَهْلَ الْبُيُوتِ لَبَيَتْ لَئِنِ الْغَنَكُوبُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۴۱﴾ [العنکبوت: ۴۱] و تا روز جمعه شهر را فتح نمودند؛ سپس در روز شنبه از بین نظام تورن محمد اسماعیل خان، علاءالدین خان و جمع همراه شان از فرقه ۱۷ به قیام پیوستند و شجاعتی بی نظیر را از خود به نمایش گذاشتند. مدت یک هفته شهر هرات در تصرف مجاهدین بود تا اینکه قوای لوای قندهار تحت قومندانی سید محرم با مکر و خدعه به عنوان اینکه به کمک مجاهدین آمده‌اند، به شهر داخل شدند و شهر را در تصرف خود درآوردند، سپس به قلع و قمع مجاهدین اقدام نمودند. این قیام که به طور بی رحمانه‌ای توسط اردوی کمونیستی، مشاوران و جنگ افزارهای شوری سرکوب شد با خون بیشتر از ۲۵ هزار شهید حماسه قهرمانانه مردم هرات را در صفحات تاریخ پرافتخارشان به خط جلی رقم زد (نیازی، ۱۳۶۸: ۸۰؛ کاکر، ۱۹۹۵: ۳۴) و جرقه‌ای را روشن کرد که سوخت مقاومت‌های بعدی در سراسر کشور شد. درک قیام هرات، بینشی از مبارزه مجاهدین افغان برای استقلال و پویایی‌های ژئوپلیتیکی گسترده‌تری از دوران جنگ سرد ارائه می‌دهد. این قیام به حیث یک پدیده عملی قوی در ساحة سیاست و اجتماع علی‌الخصوص در ادبیات حربی غربی، مورد بررسی‌های عمیق تاریخی قرار گرفته است (نونی ماہری، ۲۰۲۵: ۱).

تحلیل نظام حاکم و واکنش‌های وی

حزب دموکراتیک خلق به رهبری تره کی که گمان می‌کرد با افکار پوچ و طرح‌های نمادین اصلاحات و تمدن سوسیالیستی که از روسیه به ارمغان آورده بود، به سرعت و آسانی در بین مردم نشر خواهد گردید و باعث تعمیق ریشه‌های حکومت کمونیستی در بین مردم خواهد شد، غافل از اینکه؛ مردم مسلمان افغانستان همان‌طور که به انگلیس سر خم نکرد به شوروی و ایادی خبیث و افکار پست آن نیز تن در نخواهد داد و قیام خواهد نمود. اینجا بود که حکومت کمونیستی از همچون قیام و حماسه‌ای غافل و بدور بود و هیچ آمادگی برای مقابله با آن نداشت.

بر اساس اسناد ارائه شده، از جمله مکالمات محرمانه بین تره کی و الکسی کاسیگین (نخست‌وزیر شوروی) و صورت‌جلسات پولیتبوروی [هیئت حاکمه حزب کمونیستی] شوروی می‌توان، دید و واکنش حزب کمونیستی حاکم را نسبت به قیام هرات در چند فقره ذیل مورد بررسی قرارداد:

در ساحة پشتیبانی اجتماعی

تره کی و دولت کمونیستی افغانستان به شدت فاقد پایگاه مردمی بود. حتی در هرات، با جمعیت ۲۰۰ تا ۲۵۰ هزار نفری [به زعم دولت] هیچ حمایت از سوی مردم وجود نداشت. تره کی در مکالمه با کاسیگین اعتراف می کند که: «همه جمعیت هرات مخالف هستند و آنان بر اساس وضعیت غالب رفتار می کنند». این نشان دهنده شکاف عمیق بین دولت و جامعه افغانی، به ویژه در هرات و فقدان مشروعیت است. دولت از همان اول به این درک رسیده بود که قیام هرات یک حادثه عادی نه بلکه شروع یک قیام سرتاسری و طوفانی خواهد بود که ریشه نظام کمونیستی را از بیخ بر خواهد کند و بدون پشتیبانی و حمایت مستقیم اتحاد جماهیر شوروی، در مقابل حرکت مردم توانایی بقا و استقامت را ندارد. به این خاطر بود که می گفت: حمایت فعالی از سوی جمعیت وجود ندارد. او یقین داشت که هرات همان شب یا صبح فردای آن سقوط خواهد کرد و به طور کامل به دست دشمن خواهد افتاد. و می گفت: ما مطمئن هستیم که دشمن، واحدهای جدید تشکیل خواهد داد و حمله را توسعه خواهد داد. نیروهایی برای شکست آنها نداشته و درخواست می کنیم که کمک های عملی و فنی، شامل نفرات و تسلیحات، ارائه دهید. در غیر این صورت دشمن به سمت قندهار و سپس به سمت کابل خواهد رفت. آنها نیمی از ایران را تحت پرچم لشکر هرات به افغانستان خواهند آورد. تره کی سقوط هرات را سقوط افغانستان تلقی نموده می گوید: «موفقیت در هرات کلید همه مسائل باقی مانده مربوط به مبارزه است». او کوشش می نمود تعداد تلفات مردمی را کم جلوه دهد تا به این ترتیب ضعف اجتماعی اش را پنهان نماید اما غافل از اینکه شوروی از این موضوع آگاه بود (Feifer, Gregory, ۲۰۰۹ م: ۶۹).

در ساحة قوا و تجهیزات نظامی

دولت حاکم حتی از هر نوع توان مقابله نظامی چه در سطح نیروی بشری و چه در سطح ابزار جنگی اظهار ناکامی و اعلان شکست نموده و با تمام توان با دست گذاشتن بر منافع استراتژیک اتحاد شوروی، آنان را به لشکرکشی فوری تحریک می نماید. چنان که کاسیگین به تره کی می گوید: اگر به شما سریعاً تسلیحات نظامی بدهیم، آیا می توانید از سایر ولایات نیروها را جمع نموده و به هرات حمله کنید؟ تره کی در جواب می گوید: جمع آوری نیروها از سایر شهرها، باعث تضعیف موقف دولت می گردد و همچنان این کار زمان بر است که تا انجام آن مسلماً هرات سقوط خواهد نمود. با پیروزی مقاومت هرات، مقاومت گران به سمت قندهار و سپس به سمت کابل خواهند رفت، پاکستان [شریک سیاسی آمریکا] نیز مثل نقشه [مزعوم] ایران دست به کار خواهد شد و شهرهای شرقی را تصرف خواهد کرد و ایرانی ها نیز به طور فعال مداخله خواهند کرد و چه بسا قوای نظامی زیادی را تحت پرچم مجاهدین هرات، به افغانستان

خواهد آورد. افغان‌هائی که به پاکستان و ایران فرار کرده‌اند نیز در حال بازگشت هستند و اگر اکنون حمله‌ای قاطعانه به هرات انجام ندهید، ممکن نیست انقلاب کمونیستی را نجات داد. و آنگاه که به تره‌کی می‌گوید: اگر به شما تجهیزات نظامی اعم از جت و نفربر بدهیم آیا اشخاص فنی مورد اعتمادی دارید که توانائی استفاده از آن را داشته باشند؛ او در حالت ناباوری می‌گوید: این را مشاوران روسی می‌دانند. او برای اشغال افغانستان راه‌کار نیز داشته و پیشنهاد نموده بود که نشان‌های افغانستان را روی تانک‌ها و طیاره‌های خود قرار دهند تا هیچ‌کس متوجه نشود که قوای شوروی است و باعث برانگیخته شدن احساسات مردم نشده و اقدام به قیام نکنند (کاگر، ۱۹۹۵: ۲۲۲).

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/۸۶۸۱۸/download>

در ساحة روابط سیاسى بین‌المللى اعم از همسایگان و سایر ذى‌نفعان

در مجموع، رهبران سیاسى افغان احساس اضطراب و وابستگی به حمایت شوروی برای مقابله با قیام‌کننده‌گان داشته‌اند که برای پنهان نمودن آن، قیام را یک توطئه و نقشهٔ خارجی تلقی می‌کردند؛ گرچه می‌دانستند که در بین مردم مسلمان افغانستان جایی ندارند و با افکار وارداتی سوسیالیستی مورد قبول نیستند.

تره‌کی در سخنرانی‌های خود این قیام را یک عملیات تخریبی سنجیده‌شده از جانب دشمنان انقلاب کمونیستی تلقی می‌کرد. لذا او که آن را یک مقابلهٔ مستقیم با سلطه و قدرت خود می‌دانست، آمریکا و دولت‌های همسایه ایران و پاکستان را باعث و طراح خوانده و آن را یک توطئهٔ خارجی دانسته که هدف آن متزلزل کردن پایه‌های نظام کمونیستی است. او بر این باور بود که قیام هرات توسط افسران نظامی با ارتباطات با ایران ترتیب داده شده است که ۴۰۰۰ سرباز با لباس غیرنظامی از ایران آمده و در واحدهای نظامی مستقر شده‌اند. فرقه ۱۷ پیاده نظام تحت تصرف آنان است، از جمله قطعه توپخانه و دافع هوایی که به طیاره‌های ما شلیک می‌کند. بناً در حالی که ترس و واهمهٔ سقوط دولت نوبینادش او را فراگرفته بود و خود را برای مقابله عاجز می‌دید، برای سرکوب قیام مردم هرات، با اتحاد جماهیر شوروی به ارتباط شده و کمک‌های نظامی زیاد و فوری مطالبه کرد و قوای نظامی را دستور داده بود تا قیام را با تمام وسائل ممکنه سرکوب کنند. چنان‌امین که از سرکوب شدید قیام و مقامت بهره جست و با خون هزاران شهید به مقام نخست‌وزیری رسید؛ نیز قیام را یک توطئهٔ امپریالیستی برای ناامن‌سازی افغانستان می‌دانست (Feifer, Gregory، ۲۰۰۹ م: ۶۹؛ Rodric Braithwaite، ۲۰۱۱: 50). این قیام، ناچیزی آنان را در ساحة سیاست بین‌المللی و روابط با همسایگان نیز رسوا نموده بود.

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/۸۶۸۱۸>.

اظهار وابستگی کامل به اتحاد جماهیر شوروی

چنان که ذکر شد تره کی با تملق و چاپلوسی متزاید، دخالت کامل شوروی را برای سرکوب قیام و نجات انقلاب ۷ ثور، با کمک عملی و فنی در زمینه نیروها و سلاح می‌طلبید و می‌گفت: ما هرگز به کسی دیگر به اندازه شما نزدیک نخواهیم بود، ما شاگردان لنین هستیم. روس‌ها نیز تره کی را دوست داشتند چون خواهان رابطه نزدیک‌تر با اتحاد شوروی بود علی‌الخصوص روابط خارجی را به میل آن‌ها تنظیم می‌کرد؛ اما حفیظ الله امین با این رویکرد خودفروشانه صرف تره کی مخالف بوده است و او را مسئول تمام شکست‌های دولت اعلان نموده بود (کاکر، ۱۹۹۵: ۲۲۲).

همچنان در حالی که کاسیگین با رد نمودن گزینه مداخله مستقیم دست رد بر سینه تره کی می‌زد و می‌گوید: «ما باید در این مورد مشورت کنیم»، تره کی با تمام خود باختگی و خودفروشی می‌گوید: «تا شما مشورت کنید هرات سقوط می‌کند و مشکلات بیشتری برای شوروی و افغانستان به وجود خواهد آمد [قسمت بیشتری از کشور سقوط خواهد کرد]». دولت تره کی برای بقا کاملاً وابسته به کمک‌های نظامی و لجستیکی شوروی بود. درخواست‌های مکرر تره کی برای ارسال تانک، طیاره و نیروهای شوروی (مانند پیشنهاد استفاده از تاجیک‌ها و ازبک‌های جماهیر شوروی به عنوان راننده تانک‌ها) نشان می‌دهد که ارتش افغانستان حتی توانایی کنترل داخلی را نداشت.

تأثیر قیام هرات در سیاست‌های شوروی و اهمیت افغانستان و هرات برای آن

موقعیت ژئوپلیتیکی افغانستان (و هرات) و اهمیت استراتژیک آن

افغانستان با چندین کشور از جمله پاکستان، ایران و اتحاد جماهیر شوروی آن زمان هم‌مرز است و آن را به یک نقطه مهم استراتژیک در نقشه آسیای مرکزی تبدیل می‌کند. برای اتحاد جماهیر شوروی، کنترل افغانستان به معنای فرصتی برای گسترش نفوذ خود در خاورمیانه، تقویت مرزهای جنوبی و دسترسی به آب‌های گرم اقیانوس هند بود که حاکمان تزاری روسیه رویایی آن را داشتند. کشورهای غربی به‌ویژه ایالات متحده این امر را تهدیدی برای حضور خود در منطقه می‌دانستند و از تقویت موقعیت اتحاد جماهیر شوروی می‌ترسیدند که می‌توانست توازن شکننده قدرت در طول جنگ سرد را برهم بزند. (<https://biographie.ru/history/afganskaya-vojna>)

باید گفت که وضعیت استراتژیک و تحولات سیاسی-نظامی در منطقه خاورمیانه و آسیای جنوبی در اواخر دهه ۱۹۷۰ به شدت بر توازن قدرت جهانی و منافع اتحاد جماهیر شوروی تأثیر گذاشته بود. شوروی با مجموعه‌ای از رویدادها مواجه شد که باعث کاهش نفوذش در منطقه شده بود و نیاز به واکنشی استراتژیک را بیش‌ازپیش احساس کرد. پیمان صلح مارس ۱۹۷۹ بین اسرائیل و مصر، شکست انتخاباتی ایندیرا گاندی نخست‌وزیر هند، کودتای نظامی صدام در عراق، انقلاب

اسلامی در ایران، استعفای دولت میانه‌رو بولنت اجویت در ترکیه... همه این‌ها به‌طور قابل توجهی مواضع شوروی را در خاورمیانه تضعیف کرده بود. در این بستر افغانستان نه تنها از نظر ایدئولوژیک بلکه از نظر استراتژیک نیز برای شوروی اهمیت ویژه‌ای داشت، زیرا مرزی طولانی با جمهوری‌های جنوبی شوروی داشت بناً از دست دادن افغانستان که راه «توسعه سوسیالیستی» را آغاز کرده بود، می‌توانست به معنای از دست دادن نفوذ در جنوب آسیا و ایجاد تهدیدات امنیتی در مرزهای جنوبی شوروی باشد و این برای رهبران شوروی غیرقابل قبول و بسیار ناگوار تلقی می‌شد. آن‌ها تلاش داشتند تا از وقوع چنین تحولی جلوگیری کنند (آنتونی لیاخوفسکی، ۲۰۰۷: ۱۲).

در این میان موقعیت ژئوپلیتیکی هرات و اهمیت استراتژیک آن نیز هویدا است. هرات در طول تاریخ برای اشغال‌گران و کشورگشایان اهمیت خاصی داشته است؛ چنان‌که نماینده فوق‌العاده انگلیس در ایران در زمان محاصره هرات توسط محمد شاه قاجار که بر خلاف مصالح سیاسی آن‌ها [انگلیس] بوده، می‌گوید: سقوط هرات به‌مثابه سقوط کل افغانستان است و اگر قبل از اقدامات لازم، سقوط کند، تأثیر بسیار منفی بر منطقه داشته و بر مصالح ما ضربه‌ای شدید وارد می‌کند (علی آبادی، ۲۰۰۷، ۱۵۳).

هرات کانون دغدغه‌های استراتژیک قدرت‌های استعمارگر بوده است. این شهر که گاهی تحت کنترل ایرانیان و گاهی افغان‌ها بوده، در نظر مقامات بریتانیایی «دروازه هند» محسوب می‌شد؛ گذرگاهی که اسکندر، چنگیز خان و نخستین امپراتور گورکانی، بابر، همگی در مسیر حرکت به سمت جنوب از آن عبور کرده بودند. بریتانیایی‌ها زمانی که بر هند تسلط داشتند می‌ترسیدند که روس‌ها قدرت بعدی باشند که به خاطر آب‌های گرم هند به هرات چشم دوزند. دو بار بریتانیا و روسیه بر سر کنترل هرات تا آستانه جنگ پیش رفتند (Rodric Braithwaite، ۲۰۱۱: ۲۷) و طوری که قبلاً به آن اشاره شد، از نظر سیاسیون کمونیستی نیز سقوط هرات به مثابه سقوط افغانستان بوده و همچنان بقای آن بقای مصالح منطقه و فرمانطقه برای شوروی به حساب می‌آمده، از این‌رو شوروی به آسانی حاضر به از دست دادن آن نبوده است.

تأثر و تحلیل نظامیان و سیاسیون شوروی از قیام هرات و واکنش به آن

اهمیت استراتژیک و ژئوپلیتیک افغانستان و خصوصاً هرات در سیاست خارجی و کشورگشایی اتحاد جماهیر شوروی بیان شد اکنون به تأثر و تحلیل شوروی از قیام هرات و واکنش نظامی-سیاسی که نشان داد می‌پردازیم.

خبر شوک آور قیام هرات در ۱۵ مارس ۱۹۷۹ به صورت پراکنده به سفارت در کابل و رهبری شوروی در مسکو رسید و با گزارش‌های خودخواهانه‌ای که از مقامات افغان دریافت می‌کردند، بیشتر گیج‌کننده شد

(Rodric Braithwaite, ۲۰۱۱: ۴۴). قیام هرات فراتر از هر اتفاق و حرکت بود که پس از کودتای خونین کمونیستی طی یک سال گذشته‌اش رخ داده بود. قیام و مقاومتی تمام‌عیار در یکی از سرنوشت‌سازترین ولایات افغانستان که مرکز دانش و فرهنگ درین خطه باستانی بوده و الگوی سایر ولایات شمرده می‌شد (Rodric Braithwaite, ۲۰۱۱: ۵). قیامی که واکنش سریع دولت کمونیستی را در پی داشت طوری که تره‌کی، جنرال گورلوف مشاور ارشد نظامی شوروی در کابل و الکسیف را احضار نموده و درخواست کمک فوری در قالب تجهیزات نظامی، مهمات و جیره‌های غذایی نمود و افزوده بود که حمایت قوی هوائی و زمینی شوروی لازم است (Rasanayagam, ۲۰۰۵: ۸۴). جدیت موضوع قیام هرات به حدی بود که پلیتورو دستور جلسه عاجل و سری را صادر نمود و چهار روز تمام به این موضوع پرداخت. سخنان نظامیان شوروی اهمیت و خطر این قیام را برای مصالح منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای شوروی بیشتر واضح می‌سازد.

گروموف سرقومندان اعلائی قوای اتحاد جماهیر شوروی در افغانستان در خاطرات خود، قیام هرات را توصیف نموده می‌گوید: «قیام هرات به وضوح نشان داد که دولت افغانستان سیطره بر قسمت زیادی از کشور را از دست داده است» و جنرال دیگری الکسندر لیاخوفسکی می‌گوید: «قیام هرات برای اتحاد جماهیر شوروی غافل‌گیر کننده و شوکه‌کننده بود طوری که با شورش و قیامی به این پهنا و جدیت که حاکی از نظم فوق‌العاده آن داشت، آماده نبود».

از کلام جنرالان ارتش سرخ چنین به نظر می‌رسد که قیام هرات آنان را سراسیمه، هراسان و غافل‌گیر ساخته بود و صدمه بزرگ بود که ضعف فهم رهبری شوروی را از قوت مقاومت مردم افغانستان هویدا ساخته بود.

نظامیان و اعضای پولیتورو در واکنشش به این قیام راهی دوگانه داشتند. رویکرد تعدادی از آنان بر مبنای دلائل و مصالح استراتژیک سیاسی، گزینه مداخله مستقیم نظامی به افغانستان و اشغال آن بود که می‌توان در نکات ذیل خلاصه ساخت:

ترس از فراگیر شدن قیام در سراسر کشور با الگوگیری از قیام هرات و از دست دادن افغانستان جلسه پولیتورو در پی این قیام به این نتیجه رسید که دولت دست‌نشانده شان مورد قبول جامعه افغانستان نیست و اگر از قیام جلوگیری نشود افغانستان را از دست خواهند داد و این برای شان غیرقابل قبول بود. کاسیگین در این جلسه می‌گوید: تره‌کی و امین حقیقت اوضاع داخلی جامعه افغانی را از ما پنهان می‌کنند. و این یعنی اوضاع خیلی وخیم‌تر از آن است که مشاهده و گزارش می‌شود.

جنرال فالین فارنیکوف می گوید: «قیام هرات برای ما روشن ساخت که افغانستان باتلاقی برای ارتش شوروی خواهد بود و رهبران سیاسی شوروی از همه گیری این قیام به سایر شهرهای افغانستان خیلی جدی نگران بودند».

قیام هرات نگرانی های شوروی در مورد آینده افغانستان را نمایان کرد؛ دولت مردانی مانند گرومیکو در جلسه مارس پولیتورو اعلام کردند که «به هیچ وجه نمی توانیم افغانستان را از دست بدهیم» (Uday ray Mehra 2: 2014).

دفتر سیاسی پولیتورو نیز با گرومیکو موافقت کرد که «ما باید از یک اصل اساسی در نظر گرفتن کمک به افغانستان پیروی کنیم، یعنی: تحت هیچ شرایطی نباید افغانستان را از دست بدهیم». اوستینوف وزیر دفاع نیز اعلام کرد که نیروهایش در عرض «سه روز» آماده اعزام خواهند بود: فرستادن قوای ۱۰۵ هوایی به افغانستان «در یک روز»، اعزام یک هنگ میکانیزه به کابل و قرار دادن دو لشکر میکانیزه در مرز (Rasanayagam, ۲۰۰۵: ۸۵) و چنان که بیان شد، از دست دادن افغانستان نیز بهای سنگینی برای اتحاد جماهیر شوروی داشت که نمی خواست متحمل آن شود. آنان می دانستند که این قیام سرآغاز فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی خواهد شد و جمهوری های اغلب مسلمان نیز از قبضه حاکمیت آنان خارج خواهد گردید.

نگرانی از تبدیل شدن ایران و پاکستان به پایگاهی ضد شوروی با حمایت غرب چنان که قبلاً گفتیم، تره کی در مطالبه حمایت زمینی و هوایی شوروی، سخن از اشتراک نیروهای نظامی ایران به میان آورده بود و می گفت اگر قیام هرات سرکوب نشود، پاکستان نیز با تقلید از ایران، با ارسال شبه نظامیان به ولایات شرقی حمله نموده و تصرف خواهد کرد. این سخنان تره کی که بیشتر خوراک تبلیغاتی و برانگیختن داشت، شوروی را متأثر نموده بود که مبادا پاکستان که با غرب همکار بود، به پایگاهی ضد شوروی تبدیل شود و همچنان ایران نیز که از یوغ سلطه آمریکا برون شده بود، از قیام و جهاد مردم افغانستان اعلان حمایت نمود.

چنان که کاسیگین یکی از مؤثرترین حمایت ها از دولت کمونیستی را از طریق اعمال نفوذ سیاسی شوروی بر کشورهای همسایه می دانست بناً شوروی برای دفع این خطر به دولت پاکستان و ایران اخطار داد تا در امور داخلی افغانستان مداخله نکنند. و روی این منظور دو قطعه عظیم از ارتش خود را در کنار مرزهای افغانستان جابجای و به حالت آماده باش قرار داد. این ها دلائلی بود که بعضی از سیاستمداران و نظامیان شوروی را به مداخله مستقیم نظامی برمی انگیزخت.

اما تعدادی دیگر با هرگونه مداخله مستقیم نظامی به افغانستان و اشغال آن نظر مخالف داشتند و از عواقب وخیم نظامی و بین‌المللی آن ترس داشتند که می‌توان دلایل آنان را چنین خلاصه نمود:

دغدغه موضع‌گیری سازمان‌های بین‌المللی و غرب در مقابل تحرکات شوروی

قیام هرات توجه بین‌المللی را به خود جلب کرد و پیامدهای گسترده‌ای برای افغانستان و روابط آن با دیگر کشورها داشت. از این میان آمریکا که رقیب نظامی-سیاسی شوروی بود، قدم به قدم تحرکات شوروی را زیر نظر داشت و از هر فرصتی استفاده می‌کرد که به خاطر مصالح خود، جایگاه شوروی را در عرصه بین‌المللی تضعیف نماید چنان‌که سرکوب خونین دولت کمونیستی تره‌کی را محکوم کرد و حمایت خود را از مقاومت گران اعلام نمود (نونی مابری، ۲۰۲۵).

این دغدغه در سخنان کاسیگین خیلی واضح است. هنگامی که تره‌کی درخواست کمک‌های نظامی زمینی و هوایی را می‌دهد، کاسیگین در جواب او می‌گوید: «کل جهان فوراً از این موضوع باخبر خواهد شد. شورشیان فرستنده‌های رادیویی قابل حمل دارند و آن را مستقیماً گزارش خواهند کرد.» سپس تره‌کی می‌گوید: از تستر کار بگیریید و علائم و نشانه‌های ارتش افغانستان را بر روی وسائل نظامی خود نصب کنید تا مردم متوجه نشوند کاسیگین در جواب او می‌گوید: «من نمی‌خواهم شما را ناامید کنم، اما پنهان کردن این امر امکان‌پذیر نخواهد بود. دو ساعت بعد کل جهان از این موضوع باخبر خواهد شد. همه شروع به فریاد می‌کنند که مداخله شوروی در افغانستان آغاز شده است» (Rodric Braithwaite، ۲۰۱۱: ۵۰).

کاسیگین تره‌کی را بیشتر به نیروهای نظامی خودش راجع می‌سازد و می‌گوید مهمات نظامی به شما می‌دهیم اما از نیروهای خودتان استفاده کنید و تره‌کی هرچند خطر سقوط دولت و زوال مصالح کمونیستی را مطرح می‌کند، کاسیگین وقعی نمی‌گذارد و او را به گزینه داخلی راجع می‌سازد؛ چنان‌که با استدلالی ساده‌لوحانه بر اساس اصول اولیه مارکسیستی پیشنهاد کرد که دولت باید کارگران، بورژوازی کوچک و کارمندان یقه‌سفید در هرات را مسلح کند. آن‌ها باید از ایرانیان الگو بگیرند که آمریکایی‌ها را بدون کمک خارجی اخراج کردند. (Rodric Braithwaite، ۲۰۱۱: ۵۰).

گرومیکو نیز پس از توضیح پیامدهای غیرقابل قبول بین‌المللی، تأکید کرد که اعزام نیروها هیچ توجیه قانونی ندارد: «بر اساس منشور سازمان ملل متحد، یک کشور می‌تواند درخواست کمک کند و ما در صورتی می‌توانیم نیروهای مان را بفرستیم که مورد تجاوز خارجی قرار گرفته باشد. افغانستان مورد هیچ تجاوزی قرار نگرفته است. این یک مسئله داخلی است، یک جنگ داخلی انقلابی، یک نبرد بین گروهی از جمعیت علیه گروه دیگر. به هر حال افغان‌ها به‌طور رسمی از ما درخواست اعزام نیرو نکرده‌اند.» دفتر سیاسی همچنین با پیشنهاد نخست‌وزیر الکسی کاسیگین موافقت کرد که تره‌کی را به

تاشکند یا مسکو دعوت کند و به او اطلاع دهد که اتحاد جماهیر شوروی با تمام وسایل و اقدامات از او حمایت خواهد کرد اما نیروها را اعزام نخواهد کرد» (Rasanayagam, ۲۰۰۵: ۸۵).

ترس از به گل ماندن شوروی و تبدیل شدن افغانستان به ویتنامی برای ارتش سرخ

جنرال سنيسارف پدر مطالعات استراتژیک روسیه درباره شرق که دکترین نظامی روسیه را توسعه داده و تحلیل‌های او درباره افغانستان به‌ویژه در زمینه راهبردهای نظامی در مناطق کوهستانی و روابط قبیله‌ای، حتی در دوران جنگ شوروی در افغانستان (۱۹۷۹-۱۹۸۹) مورد توجه قرار داشته، در مورد افغانستان می‌گوید: «افغانستان کشوری بسیار مناسب برای مقاومت منفعلانه است. طبیعت کوهستانی و شخصیت غرورآمیز و آزاده مردم آن همراه با کمبود راه و جاده‌های مناسب، تسخیر آن را دشوار و حتی بعد از تسخیر، نگهداشتنش را دشوارتر می‌سازد» (Rodric Braithwaite, ۲۰۱۱: ۹).

یوری آندروپوف رئیس KGB به شدت با استفاده از نیروهای شوروی مخالف بوده و می‌گفته که: «ما باید بسیار جدی به این مسئله فکر کنیم که اگر نیروها را به افغانستان اعزام کنیم، از چه کسی حمایت خواهیم کرد. کاملاً برای ما روشن است که افغانستان در حال حاضر آماده حل همه مسائل خود از طریق سوسیالیسم نیست. اقتصاد عقب‌مانده است، غالب مردم آن مسلمان‌اند و تقریباً تمام جمعیت روستایی بی‌سواد است. ما درباره آموزش لنین در مورد وضعیت انقلابی می‌دانیم. وضعیت افغانستان آن وضعیتی نیست که برای مداخله ما مناسب باشد. بنابراین؛ من معتقدم که ما فقط با کمک نظامی خود می‌توانیم انقلاب [قیام و جهاد] را در افغانستان سرکوب کنیم و مداخله مستقیم نظامی برای ما کاملاً غیرقابل قبول است؛» همچنان جنرال فالین فارنیکوف می‌گوید: «قیام هرات برای ما روشن ساخت که افغانستان باتلاقی برای ارتش شوروی خواهد بود» (Rasanayagam, ۲۰۰۵: ۸۷-۸۶).

آنان از این هراس داشتند که افغانستان همانند ویتنامی دیگر، با جنگ فرسایشی و طولانی‌مدت، ذخایر تسلیحاتی، پولی و انسانی آنان را به تحلیل برده و به تله کشیده، منافع و مصالح استراتژیک آنان را از بین برده یا ضربه‌ای بزرگ بزند که این چنین نیز شد.

تشدید قیام و مقاومت مردمی در مقابل دولت کمونیستی و اربابان شان

یکی از نکات مورد هراس شوروی در صورت مداخله نظامی، تشدید قیام و مقاومت‌های مردمی بود زیرا مردم مجاهد افغانستان دولت تره‌کی را دست‌نشانده شوروی می‌شمردند و لشکرکشی شوروی را اشغال افغانستان دانسته که باعث می‌شد تعداد بیشتری از مردم به صفوف جهاد پیوندند که این چنین نیز شد. چنان‌که نخست‌وزیر شوروی، الکسی کاسیگین به تره‌کی گفته بود: «اگر ما نیروهای خود را اعزام کنیم، وضعیت در کشور شما بهبود نخواهد یافت. برعکس، بدتر خواهد شد. نیروهای ما باید نه

تنها با یک مهاجم خارجی [به‌زعم تره‌کی و کاسیگین]، بلکه با بخشی از مردم شما نیز مبارزه کنند و مردم این نوع چیزها را نمی‌بخشند» (Rodric Braithwaite، ۲۰۱۱: ۷، کاکر، ۱۹۹۵: ۳۴).

بالاخره پولیتبورو شوروی بعد از چهار روز سنجش مصالح سیاسی-نظامی خویش با در نظر داشت دغدغه‌ها و عواقب مداخله مستقیم با امید به نجات دولت ترکی و اجتناب از مداخله مستقیم و رویارویی با غرب و سران سیاسی جهان، به این نتیجه و تصمیم رسید که به ارسال تسلیحات و مشاوران نظامی اکتفا نماید. شوروی بر تعداد مشاوران نظامی و غیرنظامی خود به‌قدر انبوهی افزود و امدادات نظامی از جمله تعداد زیادی طیاره‌های هجومی، هلیکوپتر و تانک ارسال نمود و در قسمت امدادات مالی قیمت گاز وارداتی از افغانستان را افزود و سود دو درصدی ده ساله قرضه‌های افغانستان از شوروی را بخشید و مقدار زیادی گندم به‌طور هدیه به دولت افغانستان داد و برای تقویت بیشتر روحیه دولت تره‌کی دو لشکر را مجدداً در مرز افغانستان در خاک تاجیکستان مستقر نمود (Rodric Braithwaite، ۲۰۱۱: ۷؛ کاکر، ۱۹۹۵: ۳۴).

این تصمیم با احضار تره‌کی به مسکو، در جلسه‌ای توسط کاسیگین، گرومیکو، اوستینوف و بوریس پونومارف در ۲۰ مارچ ابلاغ شد. کاسیگین برای تره‌کی تأکید نموده بود که شوروی هر نوع کمکی ارائه خواهد کرد به جز استقرار نیروهای شوروی بر روی خاک افغانستان که باعث ایجاد پیچیدگی‌های بین‌المللی مختلفی خواهد شد و همچنان باعث درگیری نه تنها با کشورهای امپریالیستی بلکه با مردم خود نیز خواهد شد. او افزوده بود که مؤثرترین حمایت از طریق اعمال نفوذ سیاسی شوروی بر کشورهای همسایه خواهد بود. برژنف نیز به تره‌کی گفته بود: «ارسال نیروهای نظامی شوروی در وضعیت فعلی نامناسب است و این فقط به نفع دشمن مشترک ما خواهد بود» (Rasanayagam، ۲۰۰۵: ۸۶).

سوابق آرشیف‌شده نیز نشان می‌دهد که در ابتدا رهبری شوروی در مواجهه با درخواست‌های مداوم تره‌کی و امین برای نقش فعال شوروی، بسیار محتاط بوده است. گزارشی از گورلوف در مورد جلسه‌ای در ۱۴ اپریل وجود دارد که در آن امین درخواست اعزام ۱۵ تا ۲۰ هلیکوپتر به کابل با مهمات و خدمه شوروی، برای استفاده علیه باندهای تروریست و نفوذگران [مجاهدین] از پاکستان را کرده بود. متن جلسه با یک دستور صریح از مارشال اوگارکوف رئیس ستاد ارتش شوروی، به پایان رسیده بود که: «این کار انجام نخواهد شد» (Rasanayagam، ۲۰۰۵: ۸۷). برژنف، در جلسه ۱۹ مارس اظهار نموده بود که: «آنچه پولیتبورو فیصله نموده که شرایط برای این که به جنگ در افغانستان درگیر شویم، مناسب نیست، تأیید است». با این حال، او تمامی اقدامات پیشنهادی توسط پولیتبورو در دو جلسه قبلی را تأیید کرده بود (Rasanayagam، ۲۰۰۵: ۸۴). این تصمیم در مدت

کوتاهی تغییر کرد و در ۶ جدی ۱۳۵۸ بعد از کشتن حفیظ الله امین، با ارسال ارتش چهلیم خود، افغانستان را اشغال کرد.

پیامدهای این قیام

این قیام برای مردم افغانستان سرنوشت ساز و سرآغاز یک سرنوشت دیگر، سرنوشتی غیر از آنچه شوروی سوسیالیستی و حکومت مورد حمایتش، خواب می دیدند، رقم زد. این قیام در کوتاه مدت و دراز مدت پیامدهای زیر را داشت:

- عمق خشونت های مردمی ضد حکومت کمونیستی و اشغال شوروی را نشان داد.
- قوای هوایی تازه رسیده از شوروی شهر هرات را به مخروبه ای تبدیل کرد طوری که قسمت اعظم آن تخریب شده بود، زیربناها تخریب شد و بناهای تاریخی که چند صد سال قدمت داشت صدمه دید و بعضی هم به کلی تخریب گردید.
- جاده و خیابان ها از کشته پشته شد و نظر به سخنان شاهدان عینی و باقی ماندگان از این قیام، در حدود ۲۴ هزار نفر و یا هم بیشتر شهید شدند.
- در جای جای افغانستان ملت سلحشور و مجاهد افغان با الگو گرفتن از خیزش هرات، قیام نمودند و این شراره قیام و جهاد عمومی در مقابل قشون سرخ شوروی اشغالی بود.
- قیام هرات باعث حمله بعدی شوروی به حساب می آید. ارتش سرخ در ۶ جدی ۱۳۵۸ روی ترس هایی که بر استراتژی های سیاسی نظامی که در منطقه داشت بزرگ ترین اشتباه تاریخی خود را مرتکب شد و با قشون ۱۲۰ هزار نفری به افغانستان حمله و آن را اشغال کرد که هزینه های زیاد انسانی و اقتصادی به بار آورد، تنش ها بین شوروی و آمریکا را افزایش داد و در نهایت بدون دستیابی به اهداف مورد نظر پایان یافت و علاوه بر آن جمهوری های مسلمان نشین شوروی نیز آزاد گردید.
- و اگر دقیق بنگریم می توانیم ببینیم که این دوره تاریخی چگونه سرآغازی برای تغییرات بزرگ در نظام جهانی بود. فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، ظهور نیروهای جدید در خاورمیانه و تغییر در الگوی روابط بین المللی همه تا حدی ریشه در همین تحولات دارند .

نتیجه گیری

قیام هرات حماسه بزرگ فرزندان برومند اسلام در این خطه تاریخی بود که در مقابل دولت ددمنش کمونیستی وقت و برنامه های سوسیالیستی آن بپا خواست. این قیام که مدتی کوتاه شهر را در دست داشت با سرکوب خونین دولت تره کی و حامی اش شوروی قرار گرفت و با خون ۲۴ هزار و اندی شهید در کتاب تاریخ مسطر گردید. این قیام دولت کمونیستی و شوروی را شوکه و غافلگیر

نمود. تره‌کی که خود را در مقابل آن عاجز یافت و ختم دولت نوپا و بی‌پایه‌اش را در آن می‌دید، آن را یک توطئهٔ امپریالیستی بیگانه تلقی نموده و در سرکوب کردن آن به بادارانش در شوری متوسل شد. رهبری اتحاد جماهیر شوروی که از این قیام ترس آن‌ها را فراگرفته و شوکه شده بودند و زوال آمال و منافع سیاسی-نظامی و دولت دست‌نشاندهٔ خود را به وضوح می‌دیدند، به شکل عاجل دولت تره‌کی را با امدادات نظامی پشتیبانی نموده و در جلسات فوق‌العاده و سری به تحلیل و رای‌زنی در مورد عواقب سنگین آن پرداخت. سپس با موازنهٔ شرایط تصمیم به پشتیبانی دولت تره‌کی با امدادات نظامی همچون مستشاران نظامی، مقادیر زیادی تانک، طیاره، هلیکوپتر و اسلحه و همچنان کمک‌مالی زیادی نموده تا با این کار از طرفی از عواقب سنگین دخالت نظامی مستقیم و اشغال افغانستان جان به سلامت برده و از طرفی دیگر دولت تره‌کی را نجات دهند. اما این هدف آنان برآورده نشد و قیام و جهاد مردم افغانستان سراسر کشور را در بر گرفت و باعث شد بعداً شوروی به لشکرکشی و اشغال افغانستان اقدام کند و در این گورستان امپراتوری‌ها همانند اسلافش همچون نامش روسیه و متلاشی شود. شوروی و دولت تره‌کی با نادیده گرفتن واقعیت‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی افغانستان و تکیه بر ایدئولوژی وارداتی، محکوم به شکست بودند. مداخلهٔ شوروی در افغانستان نتیجهٔ ترکیبی از نگرانی‌های امنیتی، رقابت‌های ابرقدرتی و تلاش برای حفظ نفوذ در منطقه بود. با این حال، پیامدهای ناخواستهٔ آن نه‌تنها برای شوروی، بلکه برای کل جهان قابل توجه بود.

منابع

قرآن کریم

آبادی، علی رضا (۲۰۰۷ م)، *افغانستان فی التاریخ المعاصر*، مترجم: احمد محمد النادی، مصر، امیریه. شریفی، سید شریف، (۱۳۶۳ هـ.ش)، *قیام گلگون کفتان ۲۴ حوت هرات قهرمان، بی جا، بی جا*. شهید، سید محمد عمر (۱۳۶۵ هـ.ش)، *قیام ۲۴ حوت هرات، بی جا، بی جا*. عطائی، محمد ابراهیم (۱۳۹۴ هـ)، *نگاهی مختصر به تاریخ افغانستان*، مترجم: جمیل الرحمن کامگار، کابل، انتشارات میوند.

فرهنگ، میر محمد صدیق (۱۳۸۰ هـ.ش)، *افغانستان در پنج قرن اخیر*، ایران، انتشارات عرفان.

نیزی، امیدوار (۱۳۶۸ هـ.ش) عوامل و نتایج کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷، نشرات وفا، کابل.

Aleksandr Antonovich Lyakhovskiy (2007), *Inside the Soviet Invasion of Afghanistan and the Seizure of Kabul, December 1979*, Translations by Gary Goldberg and Artemy Kalinovsky.

Feifer, Gregory (2009), *The great gamble: the Soviet war in Afghanistan*, New York, Harper.

M. Hassan Kakar, (1995), Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982, Edition: 1, Published by: University of California Press, <https://doi.org/10.2307/jj.5973009>

Noni Mabry ((۲۰۲۵ , ۲۵-facts-about-herat-uprising , <https://facts.net/history/۲۵-facts-about-herat-uprising/>

Rasanayagam, Angelo (2005), Afghanistan: a modern history, London ; New York: I. B. Tauris

Rodric Braithwaite (2011), Afgantsy: the Russians in Afghanistan, 1979-89, United States, Oxford University Press.

Uday ray Mehra (2014), why-did-the-soviet-union-invade-afghanistan-in-۱۹۷۹. [https://www.e-ir.info/۰۹/۱۰/۲۰۱۴/why-did-the-soviet-union-invade- /](https://www.e-ir.info/۰۹/۱۰/۲۰۱۴/why-did-the-soviet-union-invade-/)

سایت ها

<https://biographe.ru/history/afganskaya-vojna>

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/۸۶۸۱۸/download>

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/meeting-kosygin-gromyko-ustinov-and-ponomarev-taraki-6-moscow>

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/memo-protocol-۱۴۹-politburo-our-future-policy-connection-situation-afghanistan>

The Uprising of March 15, 1979 in Herat; The Soviet Generals' and the Afghan Communist Government's Narrative of a Pivotal Rebellion

Author: Teaching Assistant Aziz Rahman Hanafi and Assistant Professor Dr. Mahammad Naiem Muslim
Faculty of Sharia, Herat University

Abstract

The uprising and resistance against the colonization and occupation of Islamic countries has been one of the most important characteristics of the Islamic Ummah throughout history. This is evidenced by the numerous sacrifices and martyrdoms across the Islamic world from east to west and from north to south. In this context, the uprising of March 15, 1979, by the people of Herat and their loyal children to religion and homeland in the 17th Division stands against the symbol of oppression, tyranny, irreligion, and the unrestrained communist regime of the Democratic Republic and its supporter, the Soviet Socialist Union. This article aims to examine from a historical perspective, taking into account the analysis of the narratives of Soviet generals and the then Afghan communist government, what their reactions were to the March 15, 1979, Herat uprising and what impact this uprising had on the Soviet decision to save its puppet government. This research is based on a library method using highly confidential Politburo documents, Soviet reports on the Herat uprising, and eyewitness accounts. In fact, the Herat uprising on March 15, 1979, as the first widespread popular uprising against the then communist government and its Soviet supporter, played a decisive role in the political and military developments of the subsequent decades in Afghanistan and the region. The mentioned documents show that the Soviet Union, fearing military losses and the weakening of its political position in saving the Afghan communist government, limited itself to providing military and financial aid, although it later changed its stance. However, the then government considered the uprising as a "rebellion of bandits" and the result of foreign provocations, and resorted to its bloody suppression. Meanwhile, popular sources describe it as a reaction to anti-Islamic and oppressive policies.

Keywords: Uprising, March 15, Democratic Republic of Afghanistan, Soviet Socialist Union, People's Party, Parcham.



رهبری دینی و معنوی در قیام ۲۴ حوت تحلیل نقش علماء و روحانیون

نویسنده: پوهنیار سهراب نبیل توحیدی

استاد پوهنهی شرعیات و علوم اسلامی پوهنتون هرات

Mob: 0790916071

Email: Sohrabnabiltowheedi@gmail.com

چکیده

غالباً علم برداران واقعی و پرچم داران اصیل در انقلاب‌های سازنده‌ی کشورهای اسلامی، در سراسر دنیا افراد غیور و باغیرت بوده‌اند. و اصحاب جلیل‌القدر رسول‌الله صلی الله علیه وسلم، علم و لواء دین اسلام را با اشک شوق به قله قله‌ی دنیا به اهتزاز در آورده و این میراث بس‌عظیم و بزرگ را بر دوش علمایی ربانی گذاشته‌اند و ایشان با خلوص نیت از نوامیس، آرمان‌ها و آرزوها، امنیت و آسوده‌خاطری‌ها و به اهتزاز در آمدن بیرق دین مبین اسلام دفاع و فدا داشته‌اند. این در حالی است که معاندین دچار مغلطه شده و مطرح کرده‌اند که جهاد پیروان مکتب اسلام یعنی ایجاد رعب و وحشت در میان جوامع است. و علما و مجاهدین را تحت‌نام‌های دهشت‌گر و تروریست معرفی کرده‌اند. و از سوی دیگر جهاد را عامل اصلی عقب‌مانی اسلام و مسلمین دانسته‌اند. روی این ملحوظ ضرورت ایجاب می‌نمود تا پیرامون جهاد و نقش علماء در این زمینه تحقیق گردد که آیا جهاد واقعاً عامل عقب‌مانی مسلمین بوده است یا خیر؟ و این تحقیق نشان دهنده اهمیت موضوع است مخصوصاً وقتی سخن از علماء و مجاهدت‌های شان در میان باشد. و نیز رهبری دینی و معنوی علماء و نقش مهم‌شان در قیام‌های انقلابی قابلیت تحقیق جامع و علمی را به خود اختصاص داده است. و می‌طلبد تا از روش‌های وارد میدان شویم و با تمام فنون جنگی و تاکتیک‌های نظامی درک حال را داشته باشیم. و جهاد ایفا نمودن مسئولیت ایمانی و برای ایجاد امنیت و آرامش است. و ناگفته نماند روشی را که در این تحقیق به پیش برده شده است توصیفی تحقیقی است که در محور و حوزه کتاب و کتابخانه و از منابع معتبر علمی که موجود در دسترس قرار دارد، استفاده بهینه صورت گرفته است.

واژه‌گان کلیدی: رهبری، جهاد، اسلام، عوامل، روحانیت.

مقدمه

جهاد یعنی پیکار با دشمن شریر، شیاد و طغیان‌گر است. پیکار جهت دفاع از دین و سرزمین، ارزش‌ها و آرمان‌های پاک و مقدس است. جهاد یکی از افتخارات مفتخر این امت دعوت‌گر و جهاد پیشه‌می‌باشد، جهاد یعنی مصرف نمودن تمام وسع و طاقت، توان و انرژی در راه محبوب و معشوق، معبود و مقصود خویش و خاضعانه هدیه ناقابل به طبق اخلاص برای او تقدیم داشتن است. و باید بیان داشت که در رگ و پوست جان‌بازان و سربازان اسلام شعله شهادت می‌جوشد و می‌خروشد، تبلور می‌نماید و ظاهر می‌گردد و با تمام درد و رنج، عذاب و عقاب، شدائد و مکائد، انواع شکنجه‌ها، مصادره اموال و ثروت و دارایی، مشاکل و موانع، قیدوبندها و فدا ساختن تمام هست و نیست آشنایی داشته و این همه را به بهای ریختن قطره‌قطره خون خویش پاسداری می‌نمایند. تا نابودی دشمن را نظاره‌گر باشند. و دستور پیکار را از کلام خدا اخذ می‌داریم چنانکه الله متعال در قرآن کریم اظهار داشته است: «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ» (حج: ۷۸). «و در (راه) خدا جهاد کنید آن‌گونه که سزاوار جهاد کردن (در راه) اوست. » و نیز چنین فرموده است: «وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (توبه: ۴۱). «و با مال‌هایتان و جان‌هایتان در راه خدا جهاد کنید. » و نیز در این رابطه حدیث مبارکه موجود است که رسول‌الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمودند: «جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ» (السجستانی، ۲۷۵: ۳/ ۲۵۰۴). و مرد مؤمن و مسلمان باید در تمام حالات برای مجاهده و مبارزه، مقاتله و پیکار به‌صورت عام و تام آماده باشد و وجود خود را در طبق اخلاص تقدیم بدارد. و باید متذکر شویم که جهاد یکی از اهم امورات یک مسلمان و نیز از اشد ضرورات و نیاز میرم جامعه جهت فراهم‌سازی حیات طیبه و سربلندی امت مسلمه می‌باشد. زیرا که امت بدون آن به امراض و اضرار دچار و سرنوشت نسل آینده مختل می‌گردد.

در این مجال سخن از جهاد علمای جان بر کفی می‌زنیم که نور شهادت از چشمان‌شان تراوش می‌نمود و این مجاهدین مهربان چه محنت‌های را که به قیمت جان نخریده‌اند و چه مصائبی را که مقابله ننموده و با چه مشقت‌های که روبرو نشده‌اند و بار تحمل آنرا بدوش نکشیده‌اند، بلی سخن از غیرت ایمان است و لذت دیدار جانان.

در این مقال بر آنیم تا از منظر شریعت اسلامی، پیرامون بخش عظیم و بزرگ زندگی، اصل ایمان‌داری و بیان نقش اساسی مردان آهنین و مجاهدت‌های دلیرانه و شجاعانه‌ی رجال فولادین و مدافعان حقیقی اسلام لب به سخن بگشاییم و روی دامنه مسؤولیت فرد فرد امت تأکید و اهم نکات کلیدی موضوع را تحریر بداریم.

و ناگفته نماند روشی را که در این تحقیق به پیش می‌برم توصیفی تحقیقی است که در محور و حوزه کتب و کتابخانه انجام و از منابع معتبر علمی که موجود در دسترس قرار دارد، استفاده بهینه صورت پذیرد. و طرح موضوع در این تحقیق بر اساس این سؤالات برجسته می‌شود: اگر فرض شود که جهاد و مبارزه از عوامل اصلی آزادسازی ممالک تحت اشغال می‌باشد، این آزادی در بدل چه چیز و تحت کدام شرایط حاصل می‌گردد؟ و قیام ۲۴ حوت چه منفعتی را به آرمغان آورده و روس‌ها از تجاوز به افغانستان چه بدست آورده‌اند؟ که در مباحث زیر به آن پرداخته شده است و قرار زیر می‌باشد.

مفهوم لغوی جهاد

واژه بزرگ (جهاد) از منظر لغوی دارای دو معنی است زیرا بعد از بررسی و تفحص به این نتیجه می‌رسیم که «الجُهد به دو لغت آمده است که یکی جُهد به ضم و دیگری جَهد به فتح آمده است که اولی مفهوم مشقت را احتواء می‌کند و دومی مفهوم طاقت را». (اللخمی، ۱۴۲۴: ۱۸۷). و نیز جهاد صرف نمودن تمام توان و نهایت کوشش برای دست یافتن به بزرگ‌ترین هدف است. (ندوی، ۱۳۹۵: ۱۸۴) و در فوق متذکر شدیم که جهاد همت، غیرت، شجاعت و دلیری را در کف مردانگی گرفتن است. چون بزرگان فرموده بودند که در معرکه جهاد برای مجاهدین حلوی شیرین توزیع نمی‌کنند بلکه پیکار است و یا هم فرار که پیکار ممدوح و فرار مذموم است.

انواع جهاد از منظر شریعت

شریعت اسلام مردان امت را به یک سری از وظایف و مسؤولیت‌های کلان و سرنوشت‌ساز مکلف نموده و در مقابل به یک سری از امور ایشان را تحسین کرده است تا در انجام آن‌ها مبادرت و سریعاً اقدام نمایند، از جمله امور تکلیفی و تحسینی که در قدم نخست متوجه مردان امت است عبارت است از: قیام و برپایی جهاد اعم از جهاد عینی و جهاد کفایی است تا در موقع شنیدن ندای دل‌انگیز و آرام‌بخش (حی علی الجهاد، حی علی الجهاد، حی علی الجهاد) موی بدن انسان در بدن تیخ و راست شود، بازوی دلیرانه دلیر مردان قوت یابد، مشتاقانه در این مسیر گام بردارد و ریشه فتن و فتنه‌گری را محو و متلاشی نماید و با جهاد و انواع آن تعارف حاصل داشته باشد.

جهاد به مفهوم شرعی و شایعش، همان قتال و جنگیدن است که به دو قسم اساسی و مهم تقسیم می‌شود که عبارت است از:

۱- جهاد دفاعی که فرض عین است بر بالای کل امت اسلام در صورت لزوم آن، ۲- جهاد تهاجمی که در نزد جمهور علما فرض کفایه می‌باشد و یا اینکه واضح‌تر بیان داریم جهاد دفاعی مقاومت در برابر دشمن است به هنگامی که وارد سرزمین اسلام شود و مساحتی هرچند اندک از آنرا

اشغال کند و یا به جان، مال، املاک و حرمت‌های مسلمانان تجاوز کند. و جهاد دفاعی وقتی است که دشمن وارد سرزمین اسلام نشود و در عمل آن را اشغال نکند. (قرضایی، ۱۳۹۶: ۱/۹۶-۱۰۹).

بلی این مسیر ایمانی و اسلامی و راهی بس صعب‌المرور تکاملی با خارهای مغیالان پهن و فرش شده است و با خود مصادره اموال، طرد و تبعید، حبس و زندان، توهین و تمسخر، چوبه دار و اعدام، محنت و مشقت، مکاره و تکالیف را به همراه دارد. در این زمینه باید به تحمل، تأمل، تعمق و تفکر بهترین مدرسان و رهبران، مفسران و محدثان، فقهاء و اصولیون اشاره نمائیم و دل و جان را به یاد این یادگاران تاریخ‌ساز تسلی نموده و راه مبارک شان را قدم‌به‌قدم پی‌ماییم و مشعل نورانی و نورپرداز سنگرشان را روشن و مستمر بداریم و ناگزیر باید به مبحثی اهم اهتمام کنیم و وارد کلام شویم.

از عوامل بروز دهنده خیزش اسلام

نکات بسیار عمیق و دقیق از عوامل و اسباب بروز دهنده، آشکار کننده و دل‌نشین خیزش اسلام عزیز بوده است و آن عوامل و اسباب را در قالب بیاناتی کوتاه به شرح زیر ارائه می‌داریم:

در فرصتی از زمان رهبری اسلامی و بالتبع رهبری جهان به دست افرادی بود که هر کدام در نوع خود از نظر ایمان و عقیده، عمل و اخلاق، تربیت و تزکیه، کمال و اعتدال و... معجزه‌ای بزرگ از معجزات محمد صلی الله علیه وسلم بودند. و پیامبر مبارک روح اسلام را چنان در آنان ریخته بود که هر یک از ایشان خود نماد بزرگ اسلام بودند که از یک‌سو امامانی بودند که با مردم نماز می‌گزاردند و از آن‌سو قضایانی بودند که در دعاوی مردم با عدل و علم قضاوت می‌نمودند، امانت‌دارانی بودند بر اموال و دارایی‌های مسلمانان، فرماندهانی بودند جهت فرماندهی سپاهیان و رموز جنگ و جهاد و امرایی بودند که شهرها را شخصاً اداره و حدود الهی را اجرا می‌کردند. که هریکی از آنان در یک آن متقی و پرهیزگار، مجاهد و قهرمان، قاضی فهمیده و فقیه مجتهد، امیر با اراده و سیاستمدار با تجربه بود. از این‌رو خلیفه با آنان مشورت و کنکاش می‌کرد و نظرگاه‌هایشان را به کار می‌بست. خلیفه جز در حضور آنان هیچ تصمیم مهم و قطعی نمی‌گرفت. بدین ترتیب روح آنان در تمدن، سیستم حکومتی، زندگی مردم، جامعه و اخلاق شان جریان یافت. تمام تمایلات و خواسته‌هایشان در تمدن موردنظر بازتاب یافت و خصوصیاتشان در آن بروز کرد (ندوی، ۱۳۹۵: ۱۸۳).

حالا دریافیم که چه چیز در میان جوامع باعث این همه دگرگونی و تغییرات و تحولات گردیده است؟ این موضوع را برای عموم ملت مسلمة افهام داشت که ظاهر و باطن، دین و دنیای انسان در طراز و هماهنگی در کنارهم باید قرار بگیرد و از هم نپاشد. و نیز باید خاطر نشان ساخت که علمای حقیقی و ربانی بانی‌ان و پاسبانان سنگر استقامت‌اند و راست کننده قامت قامت خمیدگان امت و

همچنان برایمان این مسئله را واضح و روشن ساخت که از جمله شرایط رهبری اسلامی و امت اسلام صفات و مختصات گرچه از ملحوظ ظاهری سبک جلوه می‌کند و از لحاظ باطنی پرمفهوم است و دنیای حرف را با خود حمل می‌کند و در خودجای داده است که یکی از آن‌ها واژه زیبا و طیه والاشأن «جهاد» است و دیگری واژه ضیاء بخش و طنین‌انداز زیبای «اجتهاد» است می‌باشد.

حالات و ویژگی‌های پیروزی اسلام بر ادیان دیگر

علو و بلندی و استعلاء و پیروزی و غالب بودن اسلام عزیز بر سائر ادیان منسوخه و مذاهب باطله، فرق ضاله و منحرفه متکی بر حالات و ویژگی‌های است که در ذیل به آن اشاره می‌شود:

باید بیان نماییم که دو حالت عمده و کلیدی باعث پیروزی اسلام و مسلمین در سطح جوامع و ملل کاذبه و ضاله دنیای انحراف گردیده است، حالت و ویژگی اول: حالت معنوی است، پیروزی اسلام در آن به معنی روشنی حجت‌ها و دلایل و براهین آن است و همچنین قدرت کلام و گفتار و راستی و درستی حقائق و موضوعات و مضامین آن است.

حالت و ویژگی دوم: حالت مادی است که مبتنی است بر پیروزی اسلام بر کفر و پیروزی مسلمانان بر کفار در جنگ و جهاد و فتح سرزمین‌ها و کشورها و پذیرش اسلام از سوی مردم است. و این حالات یاد شده در زمان رسول‌الله صلی الله علیه و سلم تحقق یافته بود و الله متعال در جزیره العرب و شام و عراق و مصر و دیگر کشورها و سرزمین‌ها را به رویش گشود... و اما مسلمانان در این عصر اسلام را رها کرده‌اند و نسبت بدانچه خداوند جل جلاله به آنان دستور داده متعهد و پایبند نیستند در نتیجه خوار و ذلیل و ضعیف گشته‌اند و دشمنان آنان را شکست داده و آرزوی تصاحب سرزمین‌ها و ثروت‌هایشان را در سر می‌پروراند (الخالدی، ۱۳۹۰: ۳۱۶).

بلی این حالت افنی است از برای جامعه‌مان که باید درمان گردد و تداوی و مداوی آن جز با برگشت به اوایل و صدر اول اسلام و رجوع تمام و کمال به طرف قرآن و سنت و آیین اصیل ما است.

نقش علماء و محنت‌های شگفت‌انگیزشان در مسیر مجاهده

در این مبحث می‌پردازیم به بیان نقش علمایی دلسوز و محنت کشی که در مسیر پر فراز و نشیب، مشقت‌بار، دشوار و یک‌طرفه دعوت، مجاهدت و رشادت، امواج دریای پرتلاطم و طوفان‌زا، ساحل بی‌کرانه و جان‌برکن را به قیمت جان مشتری بوده‌اند و ناگزیر بر تمام مصائب لیک گفته و مراد خویش را حاصل داشته‌اند و آن‌ها را منحیث اسوه و الگو، مشاعل و علایم سیل هدایت محضر معزز و مکرم‌تان تقدیم می‌داریم و این مربی‌یان مسجد و محراب منبر و مدرسه و مراتب علیای این عالی‌مقامان را منحیث شمه‌ای از دریای بدون ساحل را به رسم ادب و احترام نشانه می‌کنیم.

در ابتداء لب به سخن گشوده و از شخصیت‌ترین فرد که همانا اسوه تقوی و اخلاص، زهد و پارسایی، ورع و پرهیزگاری بوده‌اند گوهرفشانی نماییم و بیان کنیم که آن شخصیت کسی جز حضرت امام ابوحنیفه رحمه‌الله تعالی نیست. که این مبارک عمر گران خویش را در راه رشد، تعالی، ترقی و آبادانی دین و دنیایی جهان اسلام و علی‌الخصوص پیروان راه حقه‌اش نثار داشته‌اند و در مقابل ناملامیت‌های حکمرانان دوران و عصر خود قد علم نموده و در مقابل تقاضاهای پوچ و واهی ایشان سر تسلیمی را فرود نیاورده و بر جایگاه والای خویش افزودند و درس آزادگی و حریت را برای نسل برومند آینده‌ی امت آموختند و آوازه‌شان طنین بخش و شعله آفاق گردید. باید قلم بدست گرفت و به تحریر قیام و ایستادگی این مدرس کبیر در مقابل دشمنانش اشاره کنیم.

وقتی ابوجعفر منصور جرئت و شجاعت امام را مشاهده فرمود و دید که امام اشتباهات قضات حکومت را برای شان گوش زد می‌کند و خطای آن‌ها را ظاهر می‌سازد فرصت را غنیمت شمرد و برای امام پیشنهاد قاضی‌القضات شدن در حکومت خویش را داد و امام همام دست رد بر پیشنهاد منصور گذاشت و اینجا بود که منصور از در دشمنی با ایشان وارد و امام را از فتوا دادن منع داشت و مجبور به اقامت خانه نمود (حبس خانگی) و با شلاق مورد کتک کاری قرار داد و در زندان محبوس شد. و نیز امام مالک رحمه‌الله که از هم‌عصران امام ابوحنیفه رحمه‌الله تعالی بود تحت شکنجه ابوجعفر منصور قرار گرفت و حدیثی را که ایشان بیان داشته بودند از جمله اسباب و علل شکنجه‌ی ایشان گردید که فرموده بودند: «بر کسی که اجبار شده طلاق نیست» این سخن را درباریان منصور به ضرر حکومت دانستند و تعبیر داشتند که بیعت به زور از کسی گرفته نمی‌شود از اینجا بود که درچه‌ی آزار و اذیت امام باز شد و مورد طعن و اتهام قرار گرفت. و همچنان امام احمد بن حنبل رحمه‌الله در قضیه اظهار به غیر مخلوق بودن قرآن تحت شکنجه حکومت مأمون قرار گرفت (شرباصی، ۱۳۹۲: ۵۳؛ بدری، ۱۳۹۱: ۱۹۶) و در ادامه باید بیان نماییم که افراد مبارک و بزرگ دیگری بر این قافله اضافه می‌گردد و اشاره می‌کنیم به اطرافیان این رادمردان تاریخ و نیز عرض شود که اطرافیان امام نیز به عقاب وادار شدند و این عقیده، عقیده فقهاء و محدثین و امام احمد بن حنبل رحمه‌الله است. و در این زمینه معتزله به خلق قرآن اعتقاد داشتند و حکومت را نیز به این عقیده آراسته ساختند و این عقیده تا حکومت معتصم و واثق و اوایل حکومت متوکل برمبنای وصیت ادامه داشت و در چهار مرحله به اجراء گذاشته شد:

۱- محرومیت مخالفان از وظایف دولتی و عدم قبول شهادت شان؛

۲- محرومیت از هدایا و عطایایی دولتی؛

۳- تحت فشار و شکنجه قرار گرفتن شان؛

۴- شکنجه به اشد مجازات و اعدام و قطع سر از بدن بود. و از میان علماء چهار نفر مجازات و شکنجه را اختیار داشتند و عبارت‌اند از: امام احمد بن حنبل، محمد بن نوح، عبدالله قواریری و سجاده که ایشان به غل و زنجیر کشیده شدند و نیز امام احمد بن نصر خزاعی در این راه سرش قطع گردید و در شهر آویزان شد و بدین گونه بود که ائمه و علمای مسلمین ثابت کردند که آنان مناره‌هایی نورانی و چراغ‌های روشنی بخش در رابطه با مسائل جدید بوده‌اند و آنان رهبران آگاه در حوادث و وقایع نامعلوم هستند و آنان هستند که در مقابل بلا و مصیبت‌ها صابر و شکیا می‌باشند و آنان نایبان دین و اسلام خود هستند (بدری، ۱۳۹۱: ۱۹۶-۲۰۲-۲۲۸).

این شمه‌ی از داستان دوستان خدا است که بیان گردید و افراد و اشخاص برجسته‌ی دیگری نیز وجود دارند که همانند کوه قامت شان استوار و مستحکم است همچون امام شافعی، امام بخاری، امام قاضی اسد بن فرات، شیر صحرا عمر مختار و دیگر شخصیت‌های علمی و جهادی که نام‌های نیک شان را باید به آب‌طلا تحریر نمود.

و نیز حرکت ستودنی عالم فرزانه و شخصیت ربانی، مجاهد ماهر و شهید سنگر عزالدین قسام در این قسمت و در این عصر و زمان حائز اهمیت بسزای است که باید از آن متذکر شده و چشم‌پوشی ننماییم.

بلی شیخ قسام رحمه‌الله یکی از علمای برجسته دیار آزاده‌گان، مهد مجاهد زاده‌گان، گهواره قهرمانان و مبارزان، تربیت‌گاه و جولانگاه شیران، سرزمین قدس زیبا و محل تجمع انبیاء، مرکز عروج و هبوط امام الانبیاء حضرت سید المرسلین، دیار آبیاری شده به خون، خون غلطیدگان فلسطین عزیز و غریب و بی‌کس و تنهای امروزی است.

شیخ قسام خطیب و امام مسجد استقلال شهر حیفای فلسطین بود و با سطره حاصل کردن استعمار کافر انگلیس بر کشورش که با دوستی یهود بوجود آمده بود و این دوستی با مجهز کردن دشمن بر علیه اسلام و مسلمین به سطوح آمده و جماعتی از برادران مؤمن خویش را انتخاب و راهبی مسیر جهاد گردید و مسجد و محراب و منبر را ترک گفت و وداع کرد و بعد از ایجاد صبر و تربیت مبارزین قهرمان در خط مقدم جبهه جام شهادت را نوشید (بدری: ۳۰۴).

این رشادت‌ها و قهرمانی‌ها جنبش و حرکت بزرگ انقلابی و انقلاب پرور را به وجود آورد و لشکری پی لشکری وارد معرکه می‌شد و علماء باقی‌ماندگان و بازماندگان میدان نبرد با دشمن بودند و بالاخره نتیجه منفی آن که همانا تشکیل دولت نامیمون و نابکار فاسد و خبیث اسرائیل گردید که

نماینده خیبت، لانه و هسته‌ی استعمالی عندالضرورت و اضافی و زاپاس از برای حکومت نامیمون امریکا است.

عامل اصلی درمان ضعف ایمان تماشاگران

چنان‌که محمد صالح المنجد در کتاب گرانسنگ خویش تذکر داده‌اند این است که: از جمله اموری که باعث تجدید ایمان در قلب می‌شود، تولی و تبری است، یعنی رابطه‌ی دوستانه بر قرار کردن با مؤمنان و رابطه‌ی خصمانه داشتن با کافران؛ چون هرگاه قلب به دشمنان خدا وابستگی پیدا کند، بدون شک تضعیف و بیمار می‌شود و ریشه‌ها و مفاهیم اعتقادی در آن کم و پژمرده می‌شود. (المنجد، ۱۳۸۹: ۱۱۸).

پس دوری از دشمن، قرب دوستان و مؤمنان واقعی را با خود دارد و این خود در اصل شیرازه و لب ولباب دروس قرآنی، کلام رب‌العالمین است که ما را به همه‌ی امور آگاه ساخته و از ما طالب است تا آگاهانه به انجام دستورات وی و ترک منهیاتش مباردت ورزیم.

نگاهی بر ایمان‌داران و شیران ۲۴ حوت ۱۳۵۷

دورانی بود پیش از ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در این دیار مرد خیز و قهرمان زاده، کشوری که ام‌الخبائث است، مانند کشور انگلیس که همچون شغال فریادکش و روباه مکار به اشغال خاک پاک و مقدس‌مان مشغول و مصروف گردیده بود که ناگه شعله مشعل فروزان شیران شمشیر بدست و جان برکف مشعل گردید و او را درس بدون نسیان چشانند. و باید دریافت که کشورهای دیگر دنیا که در رأس آن‌ها حکومت‌های اروپایی هستند مانند آلمان، بلژیک، هلند، فرانسه، ایتالیا و اتریش که همه دست‌شان یکی است و بر علیه اسلام و مسلمین می‌تازند و هیچ نتیجه‌ی جز نتایج منفی به همراه ندارد.

در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ و در ادامه تحولات و دگرگونی‌های داخلی، کشوری تحت‌نام ارتش سرخ، اتحاد جماهیر شوروی یعنی «روسیه» پوزه خود را بدون درس عبرت گرفتن از کشورهای مغرور و متکبر دنیا همچون انگلیس، به میهن آزادگان دراز کرد و جنایات و فجایع بس عظیم و بزرگی نابخشودنی را انجام داد و...

دست بردار ای عزیز از پیکر خونبار ما اشک غم دیگر مریز برگور حسرت بار ما
وعده کردیم باز می‌گردیم مخور غم ای پسر در قیامت مانده اکنون وعده دیدار ما
در دل شب دور کرد ما را ز فرزند و عیال دست بست از پشت و از پیش چشم گوهر بار ما
ما بجرم حق‌پرستی این چنین گشتیم هلاک رفت تا هفت آسمان فریاد آتش بار ما

ملحدین با روس کافر هم‌نوا گشت و رفیق متحد شد بعد از آن در کشتن و آزار ما (فکوری)،
(۱۳۹۳: ۶۰).

خانه‌ها را به ویرانی مبدل، ملت‌مان را به قتل و کشتار و مهاجرت وادار و درد فراوانی را دامن گیر ملت درد دیده و رنج کشیده مان نمود. و با تمام ابزار جنگی و تسلیحات نظامی اعم از زمینی و هوایی وارد میدان نبرد با شیران منتظر در رصدگاه و کمین‌گاه جهت تکه پارچه شدن قلوب دشمنان شان بودند و دشمن غافل از خویشتن که با چه غول‌پیکرانی دارد دست‌وپنجه نرم می‌کند وارد عمل گردید.

بلی یاد و خاطرات آموزنده‌ی مردان راه خدا، مشعل‌داران راه آزادی، سنگرداران راستین سبیل هدایت، قهرمانان نجات، مبارزان میهن، سینه سپر کنندگان تاریخ و رادمردان راه حقیقت فراموش ناشدنی است. این ایثارگران و فداکاران و دولت‌مردان آهنین و فولادین درس رشادت، شجاعت، شهامت و شهادت‌طلبی را داده‌اند و مسیر سیر و سیاحت خویش را برجسته و با علامه عشق و عزت و سربلندی روانه خانه ابدی و حیات ماندگارشان گردیدند.

به راستی که در این میان راسخون فی العلم، قائمین بالقسط، عادلین عدالت و عدالت‌خواهی علمای ربانی اساتید مهربان و مریبان معنوی، امت را از خواب غفلت و تنبلی و سستی بیرون آوردند و ندای (حی علی الجهاد، حی علی الفلاح، حی علی السعادة) را سر دادند و طریق آزادگی را برای مردم عزیزشان معرفی و راه آزادی را برای شان فراهم نمودند و در مقابل شیاطین دوران مبارزین ماهر و حاذق و متخصص تربیت نموده و به میدان حصول شان نمودند.

و چنان‌که قرضای صاحب فرموده‌اند از آخرین نبردهای آزادی سازی در جهان اسلام، جهاد افغانستان با اتحاد جماهیر شوروی بود که با لشکریان‌شان به خانه و کاشانه‌ی آنان حمله کردند و با هواپیماها و تانک‌ها، آنان را هدف قرار دادند که حدود دو میلیون نفر از افغان‌ها شهید شدند؛ تا آنکه سرانجام مهاجمان را به عقب راندند و آنان سرافکننده برگشتند و اتحاد جماهیر شوروی سقوط کرد (قرضاوی، ۱۳۹۶: ۱/۱۴۴۳).

نقش علمای ربانی در این مسیر پر مخاطره بی‌نظیر است و از هر سو چون مطالعه گردد به حقایق نزدیک‌تر و صحنه‌ی جوشش جوی‌بار خونین‌شان منظره زیبای را برای‌مان مزین می‌نماید. و به گوشه‌ی از دلیری و رشادت شان که هم‌زمان در محراب مسجد درس و مدارس علوم اسلامی را در قلوب فرزندان مان بذر و سلاح سنگر بر دوش شان گذاشته بود و از این میان به شمه‌ی از اقیانوس بی‌نهایت عمیق و عظیم اشاره می‌گردد که در امر خیزش مردم عقیده‌مند خویش چراغ فروزان و شمع

نورافشانی بودند که در بین سال‌های ۱۳۵۷- الی - ۱۳۶۵- جام شربت شیرین و شهد کام شهادت را نوشیدند و به دیدار دوست شتافتند و این مردان مبارز عبارت است از:

شهید مولوی خواجه محمد احراری مشهور به ملا خواجه فرزند مولوی خواجه محمد رحیم ساکن منطقه‌ی باغدشت، ولایت هرات که در پهلوی تدریس علوم دینی به تبلیغ اساسات جاودانی اسلام و امر به معروف و نهی از منکر مصروف بوده و با روی کار آمدن مزدوران روسی در افغانستان در افشای چهره‌های کفر و کمونیزم نقش عمده‌ای را ایفا کرده است و در سال - ۱۳۶۳ - به فیض عظیم شهادت نایل گردید. و شهید مولوی میر سید پادشاه، ساکن قریه کلا لان استالف کابل که در آغاز انقلاب همچون برادران ایمانی‌اش راهی دیار هجرت گردید و دوباره در جهاد مسحانه اشتراک و ۱۳۶۲ جام شهادت را نوشید. و شهید مولوی عبدالحی فرزند جلال‌الدین ساکن منطقه‌ی رزد آلوگک ولسوالی قادس ولایت بادغیس که در جنگ رویاروی با دشمن تجاوزگر به همراه مولوی نظام‌الدین فرزند عبدالکریم به تاریخ - ۱۳۶۴ - به افتخار شهادت نایل گردیدند. و شهید مولوی نظام‌الدین فرزند شاه‌پسند ساکن قریه سرپرده ولسوالی انجیل ولایت هرات که در زیر بمباردهاها دشمن به تاریخ - ۱۳۶۳ - جام شهادت را نوشید. و شهید مولوی عبدالاحد فرزند ملا محمد از ولایت فراه که به تاریخ - ۱۳۶۰ - بعد از شکافتن سینه‌های دشمنان و در نبرد رویارویی با تجاوزگران پیمان ورشو به تاریخ - ۱۳۶۰ - به درجه رفیع شهادت نایل گردید. و شهید مولوی محب الله فرخاری که همواره طالبان علم و مشتاقان فرهنگ و معارف اسلامی از فیوضات دانش و معرفت وی محظوظ می‌گردیدند و از ارشادات ایشان مستفید می‌شدند و در قطار سائر مجاهدین مصروف نبرد با دشمن بودند و به تاریخ - ۱۳۶۴ - جام شهادت را بدرقه نمودند. و شهید مولوی عبدالاحد شیرین آقا که به تاریخ - ۱۳۶۳ - به نردبان شهادت صعود نمودند. و شهید حبیب‌الله خطیب ساکن قریه گلبافای ولسوالی گذره و نیز شهید مولوی محمد سرور فرزند محمد اعظم ساکن قریه نشین ولسوالی گذره ولایت هرات نیز به تاریخ - ۱۳۶۳ - به منزل گاه شهادت دست یافتند. و شهید مولوی سید احمد فرزند سید هاشم ساکن درن بید ولسوالی شیندند و نیز شهید مولوی ملا ظاهر ساکن ولسوالی شیندند ولایت هرات نیز در این مسیر ایمانی به تاریخ - ۱۳۶۴ - به مقام رفیع شهادت نایل شدند. و شهید مولوی غلام نبی براهویی فرزند مولوی گل محمد براهویی ساکن اشکنگ ولسوالی چهاربرجک ولایت نیمروز که به تاریخ - ۱۳۶۴ - هنگام اجرای عملیات علیه پایگاه‌های تجاوزگران عازم پروژه بندکمال خان بود مورد هدف آتش دشمن قرار گرفت و به شهادت رسید. و در پایان اشاره می‌کنیم به شهید قاضی سید عبدالرحیم رحمانی فرزند عالم آگاه و دانشمند مولوی سید عبدالرحمن ساکن قریه نقره ولسوالی انجیل ولایت هرات معاون جبهات شهید حفیظ الله افضلی که

یکی از قهرمانان کم‌نظیر معرکه‌های خونبار انقلاب اسلامی افغانستان بود بودند و در کنار تمام فعالیت‌های دیگر سنگر دار جهاد و مجاهدت بودند و به تاریخ - ۱۳۶۵ - در منطقه کارته هرات در حین مقابله با دشمنان اسلام به رفعت مقام شهادت نایل گردیدند (انقلاب اسلامی افغانستان، ۱۳۶۶: ۷-۳-۱).

از آنچه تحریر شد ثابت گردید که در تمام بخش‌ها و سطوح مختلفه منادیان ندای فرحت‌بخش اسلام و جهاد علمایی ربانی بوده‌اند و نقش اصلی و رول عظیمی را بدوش داشته‌اند و درس سیره‌ی آزاده‌گان و خوبان را به آنان دادند و آموختند.

نتیجه‌گیری

از تمام آنچه در فوق تذکر رفت به این نتایج بزرگ دست می‌یابیم که ما را به سرمنزل مقصود و هدف والای مان می‌رساند و تشعشات دل‌انگیز خورشید تابان وجود ظهور و تاج عزت را نثارمان می‌نماید و این نتایج قرار ذیل است:

- لازم است که جنگ، تنها برای اعتلا دادن به کلمه‌ی الهی و اعزاز و استحکام دیم انجام بگیرد.
- جهاد به منظور دفع آزار و اذیت مشرکان، دفن فتنه و امنیت بخشیدن به حرکت دعوت انجام می‌گیرد.
- ترک انفاق و جهاد در راه خدا با مال و جان، سبب هلاک است. (صابونی، ۱۳۸۹ ش: ۱/ - ۲۵۰: ۲۵۲).
- جوامع غرب از اسلام و جهاد سخت متحیر و متعجب‌اند.
- جهاد مردان خدا سیل هدایت را برای عموم امت اسلامی رقم می‌زند.
- جهاد دفاعی جهت استقلالیت، یکی از وجایب اصیل امت مسلمه است.
- مسلمانان باید دائماً به فکر پاک‌سازی میهن خویش از زیر یوق بردگی و غلامی باشند.
- مقاومت ۲۴ حوت هریوا زمین و افغانستان باعث سقوط جماهیر شوروی در سطح دنیا گردید.
- علماء ربانی مربیانی دلسوز و مشعل‌داران حقیقی‌اند.
- در تمام نبردهای جهان اسلام علماء ربانی در خط مقدم جهاد و آزادی بوده‌اند.
- امت بدون علمای ربانی توان دوام زیست درست را ندارند.
- امت مسلمه به‌طور همیش برنامه‌های علمای ربانی خویش را شنیده‌اند و در عمل پیاده نموده‌اند.
- جهاد رهایی بخش انسان از تمام دام‌های شیطانی و شیاطین انسی و جنی است و یگانه رمز موفقیت و سربلندی.

این همه نتایج و نتایج دیگر که بدان‌ها اشاره نشده است از مجموعه نکات طلایی است که باعث عزت، آزادگی، دفاع از نوامیس و میهن و ملت و دیار اسلام می‌گردد و غافلین را از خواب غفلت بیدار و ایشان را راهی راه سعادت و فلاح و رستگاری دنیا و آخرت می‌دارد.

منابع

قرآن کریم

- بدری، عبدالعزیز. (۱۳۹۱). الإسلام بین العلماء والحکام. مترجم، اربابی، مصطفی، ناشر: حافظ ابرو - تایید - ایران.
- شریابی، دکتر احمد. (۱۳۹۲). الأئمة الأربعة. مترجم، ابراهیمی، دکتر محمود، ناشر: انتشارات سنندج - ایران.
- صابونی، محمد علی. (۱۳۸۹) تفسیر آیات احکام. مترجم، پارسا، دکتر فرزاد، ناشر: انتشارات کردستان، سنندج.
- الخالدی، دکتر صلاح عبدالفتاح. (۱۳۹۰ ش). دعوة القرآن بالتمکین للإسلام. مترجم، دوروزی، مجتبی، ناشر: نشر احسان - تهران.
- السجستانی، ابو داود سلیمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشیر بن شداد بن عمرو الأزدي. (۲۷۵ هـ). سنن ابی داود. محقق، محمد محیی الدین عبدالحمید، الناشر: المكتبة العصرية، صیدا - بیروت.
- اللمخی، ابن هشام. (۵۷۷ هـ). المدخل الى تقویم اللسان. المحقق، الأستاذ الدكتور حاتم صالح الضامن، الناشر: دار البشائر الإسلامیه للطباعة والنشر والتوزيع، بیروت - لبنان.
- المنجد، محمد صالح. (۱۳۸۹ ش). عوامل ضعف الإیمان. مترجم، براهویی، عبدالغنی، ناشر: نشر احسان، تهران.
- فکوری، عبدالشکور. (۱۳۹۳ ش) فریاد حق. ناشر: نشر انجمن ادبی هرات.
- قرضاوی، دکتر یوسف. (۱۳۹۶ ش). فقه الجهاد. مترجم، رودی، دکتر محمد ابراهیم ساعدی، ناشر: نشر احسان - تهران.
- ندوی، ابوالحسن علی الحسنی. (۱۳۹۵ ش). ماذا خسر العالم بانحطاط المسلمین. مترجم، عثمانی، عبدالحکیم، ناشر: نشر احسان - تهران.
- سالک، عبدالحمید. (۱۳۶۶ ش). انقلاب اسلامی افغانستان. ویژه نامه شهداء. ناشر: کمیته فرهنگی دفتر مرکزی جمعیت اسلامی افغانستان - تهران.

Religious and Spiritual Leadership in the Uprising of 24 Hoot: An Analysis of the Role of Clerics and Religious Scholars"

Abstract

Genuine flag bearers and true pioneers in the constructive revolutions of Islamic countries worldwide have often been brave and valorous individuals. The esteemed companions of the Prophet Muhammad (PBUH) have hoisted the banner of Islam with tears of joy to the heights of the world, leaving this grand and significant legacy on the shoulders of devout scholars. With sincere intentions, these scholars have defended and sacrificed for the honor, ideals, aspirations, security, and peace associated with the raising of the banner of Islam. Meanwhile, adversaries have misrepresented jihad, claiming that it means creating fear and terror in societies. They have labeled scholars and Mujahideen as terrorists and extremists and have considered jihad the main reason for the backwardness of Islam and Muslims. This necessitated an investigation into jihad and the role of scholars in this context to determine whether jihad has truly caused the backwardness of Muslims. This research highlights the importance of the topic, especially when discussing the scholars and their struggles. Moreover, the religious and spiritual leadership of scholars and their significant role in revolutionary uprisings warrant comprehensive scientific and academic research. It is crucial to understand current military tactics and techniques to fulfill the responsibility of jihad for creating security and peace. Notably, the research method used in this investigation is descriptive-analytical, drawing from credible books and library sources available.

Keywords: Leadership, Jihad, Islam, Factors, Spirituality.



آرمان شهدای ۲۴ حوت هرات (در آئینه شعارها و پیام‌های عینی‌شان)

نویسنده: پوهنیار احمدفهم فیاض

استاد پوهنځی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون هرات

Mob: 0700594877

Email: fahimfayyaz@hu. edu. af

چکیده

در ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هـ. ش. شهر باستانی هرات شاهد قیامی خودجوش و سراسری در برابر حزب دموکراتیک خلق بود که آن را سرلوحه جهاد مردم افغانستان می‌دانند. هرچند این قیام در اوایل توأم با پیروزی‌هایی بود، ولی به خاطر ناهماهنگی و عدم رهبری واحد، به شدت و قساوت هرچه تمام‌تر از سوی دولت حاکم سرکوب شد. در جریان این قیام -با توجه به آمار غیررسمی- بیش از ۲۰ هزار تن ژوئن‌های شیرین خود را از دست دادند. طبیعی است که این خیل عظیم شهدا، آرمان‌ها و اهدافی داشتند که حاضر شدند ژوئن‌های شیرین خود را جهت تحقق آن آرمان‌ها قربان کنند. از جمله منابعی که می‌توان با توسل به آن‌ها، آرمان‌های یک قیام را تبیین نمود، شعارها و پیام‌های عینی قیام‌کنندگان است. شناخت آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت هرات از دریچه شعارها و پیام‌های عینی‌شان به منظور هرچه بهتر و بیشتر شناختن این خیزش کم‌نظیر، ضروری است. این مقاله در پی آن بوده است تا با بررسی شعارها و پیام‌های عینی شهدای قیام ۲۴ حوت هرات، به این پرسش پاسخ دهد که شهدای قیام ۲۴ حوت هرات با توجه به شعارها و پیام‌های عینی‌شان چه آرمان‌هایی داشته‌اند؟ این پژوهش از نگاه روش، توصیفی - تحلیلی، از نگاه شیوه جمع‌آوری داده‌ها، کتابخانه‌ای - مصاحبه‌ای و از نگاه هدف، تبیینی است. نتایج پژوهش حاکی از این است که حفظ دین و ارزش‌های اسلامی، کسب استقلال، سرنگونی رژیم کمونیستی، تأمین عدالت اجتماعی، مقاومت در برابر ظلم و بی‌عدالتی، ترقی و تعالی کشور و در نهایت فراهم ساختن زندگی آرام برای نسل‌های بعدی از اهم آرمان‌های شهدای ۲۴ حوت هرات، با توجه به شعارها و پیام‌های عینی‌شان بوده است.

واژه‌گان کلیدی: هرات، ۲۴ حوت، آرمان‌شهدا، شعارها و پیام‌ها.

۱. مقدمه

کودتای هفت ثور ۱۳۵۷ هـ. ش. نقطه آغاز تحولی بود که در آن به دوران حکومت محمدزایی‌ها پایان داده شد و یک گروه جدید وارد قدرت گردید (طنین، ۱۳۸۴: ۲۲۷). این گروه

جدید، حزب مارکسیستی «خلق» بود که به حمایت روسیه (شوروی سابق) زمام امور افغانستان را به دست گرفت. «مارکسیست‌ها به زودی با عملکردهای ناپخته و عجولانه خویش آشکار کردند که با باورهای دینی مردم، سر ناسازگاری دارند و چنین بود که مردم نیز کم‌کم به آن‌ها به دیده شک نگرستند. این شک به زودی به یقین توأم با نفرت بدل شد؛ نفرتی که در دل‌ها ریشه دوانید و خود را به شکل برخوردهای پراکنده و سپس قیام‌های وسیع، نشان داد. این قیام‌ها منحصر به یکی دو شهر یا منطقه نشد و مانند موجی همه کشور را فراگرفت (رضایی، ۱۳۹۴: ۹) و در نهایت زمینه‌ساز سقوط دولت کمونیستی گردید.

در آستانه ختم سال ۱۳۵۷ ه. ش. شهر باستانی هرات شاهد قیامی بزرگ و بی‌نظیر بود که بدون شک می‌توان آن را سرلوحه جهاد کبیر مردم افغانستان در برابر رژیم الحادی خلق و پرچم ناامید (کاظم، ۱۳۹۱: ۱۴). این قیام که سه روز^۱ به طول انجامید، با آن‌که در آغاز توأم با پیروزی‌های بود، به سبب پاره‌ای ناهماهنگی‌ها و عدم رهبری و مدیریت درست، نتایج خون‌بار و سنگینی را برای هراتیان در پی داشت (افضلی، ۱۳۸۹: ۱۸) که تا سال‌های سال محسوس و ملموس بود.

طبیعی است که در هر قیام و انقلابی، به منظور بیان مرام و اهداف آن حرکت، از سوی قیام‌کنندگان شعارهایی سر داده می‌شود. این شعارها یا به گونه خودجوش و فی‌البداهه از نهاد انقلاب‌کنندگان صادر می‌شود و یا از قبل توسط رهبران و پیشروان خیزش ساخته و در بین انقلابیان منتشر می‌شود. همچنین پیام‌های عینی و اعمالی که از قیام‌کنندگان در جریان قیام به منصفه ظهور می‌رسد، حاکی از مرام و آرمان‌های آن حرکت می‌باشد.

بدون شک در جریان قیام خودجوش ۲۴ حوت هرات نیز شعارهایی سر داده شده و اعمالی قابل توجه از قیام‌کنندگان سر زده است. جمع‌آوری و بررسی آن شعارها و تحلیل اعمال قهرمانانه اهل قیام، به منظور هرچه بهتر و بیشتر شناختن آن حماسه جاویدان و مبارزات طولانی مدت مردم کشور ما در مقابل متجاوزان و اشغال‌گران ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا نتایج آن می‌تواند ما را در حفظ و حراست ارزش‌های دینی و ملی ثابت‌قدم و استوار بدارد و برای ما درس مردانگی و آزادگی بدهد. بدون شک یاد دوران مرارت‌ها و سختی‌ها در این دوران بغرنج کنونی به ازدیاد محبت و اطمینان و اعتماد به یکدیگر کمک فراوانی می‌نماید.

این مقاله در پی آن است تا با بررسی شعارهایی که در جریان قیام ۲۴ حوت هرات سر داده می‌شده و نیز تحلیل برخی از پیام‌های عینی‌ای که در مشی و اعمال قیام‌کنندگان در جریان این قیام به

^۱ به قولی شش روز. (کاظم، سید عبدالله. قیام تاریخ و مردمی هرات، ۱۳۹۱، ص ۱۴).

ظهور رسیده است، به این پرسش پاسخ دهد که: شهدای قیام ۲۴ حوت هرات با توجه به شعارها و پیام‌های عینی‌شان، چه آرمان‌ها و اهدافی داشتند؟

این تحقیق که از نوع توصیفی-تحلیلی است به روش کتابخانه‌ای - مصاحبه‌ای و با توجه به آثاری که تاکنون در زمینه قیام ۲۴ حوت هرات نگاشته شده، انجام پذیرفته و در بعضی موارد به بیانات شفاهی چهار تن از کسانی که در جریان ۲۴ حوت حضور داشتند، استناد شده است. محدوده این تحقیق سه تا شش روز جریان قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ را در بر می‌گیرد.

هرچند تاکنون در مورد ۲۴ حوت هرات و جهاد مردم افغانستان، در قالب کتاب و مقاله، آثار و نوشته‌های زیادی تولید شده است، ولی تا جایی که نگارنده جستجو نموده، تاکنون تحقیقی مستقل یا ضمنی‌ای در مورد آرمان شهدای ۲۴ حوت هرات با توجه به شعارها و پیام‌های عینی‌شان صورت نگرفته است؛ بناً احتمال می‌رود که این نخستین کار در این زمینه باشد. ناگفته نباید گذاشت که این مقاله از لحاظ محتوایی جنبه نوآورانه خاصی ندارد؛ زیرا با اندکی دقت و تأمل در محتوای آثاری که در زمینه ۲۴ حوت نگاشته شده، می‌توان آرمان و اهداف رزمندگان جان‌برکف و شهدای این خیزش مبارک را به گونه اجمالی دریافت؛ ولی آنچه این مقاله را از کارهای قبلی متمایز می‌کند، تدوین و دسته‌بندی اهداف حماسه جاویدان ۲۴ حوت هرات از دریچه شعارها و پیام‌های عملی رزمندگان جان‌برکف این خطه باستانی است؛ لذا این مختصر در شرایط فعلی، برای نسل جوانی که فرصت و حوصله کمتری برای مطالعه آثار مطول دارند، خالی از لطف و فایده نخواهد بود.

۱-۱. قیام و شعار

در لغت‌نامه دهخدا ذیل واژه «قیام» چنین آمده است: «برخاستن، ایستادن، بلندشدن. قیام در لغت انتصاب (ایستادن) است و مراد از آن قیام به عبادات و احکام شریعت و طریقت است» (دهخدا، ۱۳۷۲، ج ۱۱: ۱۵۷۱۷). در زبان فارسی «قیام» از لحاظ اصطلاحی (در سیاست، عرفان، علوم اجتماعی و...) مفهوم گسترده‌ای یافته است که همه آن‌ها به معنای برخاستن، خیزش، بیداری، آشکارسازی، نهضت و حرکت است (جمشیدی، ۱۳۸۵: ۷). در اصطلاح فلسفه سیاسی و علم سیاست، قیام به مفهوم حرکتی مبارزه‌ای با هدفی معین و عملی ارادی و آگاهانه بوده که می‌تواند فردی یا جمعی باشد. در این نگرش، قیام حرکتی است هدایت شده، ارادی و آگاهانه که برای نفی وضعیتی - وضعیت موجود - و اثبات وضعیتی - وضعیت مطلوب - یا برای ایجاد اصلاح و انقلاب صورت می‌گیرد (همان، ص ۱۰).

شعار در لغت به معنی نشان و علامت است و شعاردادن در تداول عام، گفتن مطلبی بر سر جمع به بانگ بلند در موافقت یا مخالفت با عقیده‌ای یا شخصی برای تهییج و دمساز کردن آنان (دهخدا، ذیل

شعار). هر منهج و مکتب فکری و هر نهاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و حتی در سطح کوچک تر، هر شخص بر مبنای مرام و هدفی که دنبال می کند، شعار یا شعارهای دارد که در واقع تجلی گاه هدف و مرام آن شخص و یا آن نهاد می باشد.

رابطه قیام و شعار یک ارتباط نزدیک و متقابل است؛ زیرا در هر قیامی، شعارها نقش مهمی در هدایت، تقویت و تبیین اهداف آن دارند. شعارها، پیام اصلی قیام را به صورت کوتاه و تأثیرگذار منتقل می کند و احساسات و انگیزه های قیام کنندگان را تقویت نموده، موجب همبستگی بیشتر میان آنها می شود. هر قیامی معمولاً با شعارهای خاصی شناخته می شود که هویت آن را مشخص می کند. شعارها ابزاری برای آگاهی بخشی به مردم و جذب حمایت های اجتماعی است. خلاصه این که شعار، زبان گویای یک قیام است و بدون آن ممکن است قیام در انتقال پیام خود به مشکل دچار شود.

۱-۲. جریان قیام ۲۴ حوت هرات

حزب دموکراتیک خلق که در نتیجه یک کودتا به قدرت رسیده بود، به سبب برخی اعمال عجولانه، نابخردانه و دین ستیزانه خود خشم مردم را برانگیخته بود. خشم مردم به مرور منجر به برخوردها و خیزش هایی علیه دولت حاکم در سراسر افغانستان شد. یکی از بارزترین و خونین ترین خیزش های مردمی در برابر حزب تازه به قدرت رسیده خلق، قیام افتخار آفرین مردم شهر هرات بود که در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هـ. ش. اتفاق افتاد.

«قیام، یکی دور روز قبل از ۲۴ حوت در فرمانداری ها (ولسوالی های) اطراف هرات - به ویژه غوریان و زنده جان - شروع شد و در روز بیست و چهارم، به هرات کشیده شد. اوج درگیری و تلفات نیز در همین روز بود. پیش از آن نیز مردم پشتون زرغون، در شرق هرات، حرکتی داشتند که به وسیله رژیم سرکوب شده بود (رضایی، ۱۳۹۴: ۱۰). این قیام «در دو مرحله متعاقب در شهر هرات به منصه اجرا درآمد؛ یکی تجمع مردم از ولسوالی های اطراف و اکناف و هجوم به شهر که منجر به حمله به دفاتر حکومتی و برخوردهای خونبار با قوای امنیتی شهر گردید و دیگر قیام نظامی در داخل فرقه نمبر ۱۷ هرات که به سرعت به بیرون سرایت کرد و به یک جنگ تمام عیار بین قوای دولتی و مخالفان تبدیل شد (کاظم، ۱۳۹۱: ۱۴). متأسفانه این خیزش مردمی با قساوت تمام از جانب حکومت مارکسیستی سرکوب شد.

قیام ۲۴ حوت هرچند به ظاهر سرکوب گشت، آغازگر جهاد اسلامی مردم هرات و مناطق اطراف آن شد. از آن هنگام بود که مردم مبارزه را جدی گرفتند و بسیار کسان که در آن قیام سهمی داشتند، پایگاه های جهادی را در اطراف هرات تشکیل دادند. به این اعتبار این قیام را باید سرفصل روشنی دانست برای جهاد اسلامی افغانستان در غرب این کشور (همان، ص ۱۱) که به باور

کسانی رهبری شوری را تکان داد^۱. مردم هرات با این حرکت و خیزش دلیرانه خود ثابت ساختند که گاهی با عزمِ راسخ درفش بر مشّت غلبه می‌کند.^۲

بیست و چهار حوت، روزِ افتخار مایه شرف پایمه وقار

روزِ جوشِ خون، روزِ گار، زار روزِ انقِـلابِ روزِ اعتِـبار

در فضا بلند بانگِ لاله شورِ الا الله آمد آشکار

نعره جهاد هر طرف تیند قلبِ دشمنان بی‌گمان کفید

جزره گریز چاره‌ای ندید در نبردِ حق دشمن پلید

(عاجز، ۱۳۷۱: ۲۷)

۲. شعارهای قیام ۲۴ حوت هرات

بدون شک قیام‌کنندگان ۲۴ حوت هرات نیز در آن فضای اختناق و خفقانی که دولت نوپا و ناپخته وقت بر ایشان تحمیل کرده بود، به خاطر اهداف و آرمان‌هایی دست به آن خیزش سیل‌آسا زدند و حماسه‌ای آفریدند که در تاریخ کشور ما به عنوان نمادی از مقاومت و فداکاری شناخته می‌شود. رزمندگان مخلص و افتخارآفرین هرات که اکثرشان تجربه جنگ نظامی نداشته و حتی با نحوه استفاده از سلاح آشنا نبودند، با کمترین امکانات، ولی با ایمان و نیروی اخلاص و عزمی راسخ در جریان این قیام دشمن‌شکن، شعارهایی سر می‌دادند که دل‌های سفاک کاخ‌نشینان را به لرزه در می‌آورد.

از آنجایی که این حرکت در کلیتش محصول کار سیاسی هیچ گروه و یا تنظیمی خاصی نبود و کاملاً خودجوش و مردمی بود و اکثر مردمی هم که در این قیام اشتراک داشتند - به یمن بی‌کفایتی حکومت‌های قبلی - نسلی محروم از سواد بودند؛ ولی در عوض دارای قلب‌های سرشار از ایمان و

^۱ طنین، ظاهر. افغانستان در قرن بیستم، ۱۳۸۴، ص ۲۶۱.

^۲ ... در آن زمان عادتاً وقتی که با کسی تماس گرفته می‌شد و جریانات مطرح می‌شد، اکثراً در جواب گفته می‌شد که:

«مشّت و درفش باهم برابر نیست» (خیرخواه، ۱۳۶۵: ۱۴).

حب میهن بودند، لذا شعارهایی هم که سر می دادند کاملاً خودجوش و از عمق جان شان سرچشمه می گرفت و به نیکی آرمان ها و اهداف شان را آینه داری می کرد. این شعارها هرچند به ظاهر ساده بودند؛ ولی در معنی به حدی قدرت داشت که دل رهبران کشور ابر قدرت آن زمان را به لرزه در آورد.

خدایا روس را بیچاره گردان به اطراف جهان آواره گردان

سپاه روس ملعون را سراسر ز تیغ مسلمین صد پاره گردان

(عاجز، ۱۳۷۱: ۴۷)

در قیام ۲۴ حوت هرات مردم شعارهای متعددی علیه حکومت کمونیستی و اشغال شوروی سر می دادند. این شعارها عمدتاً مذهبی، ملی گرایانه و ضد کمونیستی بودند. تا جایی که نگارنده جستجو نموده است در منابع مکتوبی که در دسترس بود، جز یکی دو شعار مشخص ثبت نشده است، بقیه شعارها به گونه شفاهی و از زبان شاهدان عینی نقل شده است. اینک شعارهای که تاکنون توانستیم به دست بیاوریم:

۱. الله اکبر (افضلی، ۱۳۹۸: ۱۱۳)، (کاظم، ۱۳۹۱: ۲۴، ۲۶، ۳۱، ۳۲ و...)، (فرزان، ۱۳۷۴: ۴۵، ۴۷، ۴۹ و...)

نماد اصلی قیام که در سراسر شهر طنین انداز شد و نشان دهنده خشم مردم علیه حکومت کمونیستی بود. «این شعار تا مدت ها بعد از قیام به مناسبت های مختلف توسط مردم سر داده می شد و لرزه بر پیکر دولت وقت می انداخت؛ به همین خاطر دولت نسبت به آن بسیار حساس شده بود (فقیهی: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹).^۱

۲. مرگ بر شوروی (افضلی، ۱۳۹۸: ۱۱۳)؛

اشاره به مخالفت شدید با روسیه (شوروی سابق) به خاطر حمایت از حزب حاکم.

۳. مرگ بر کمونیست ها (قتالی: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰)؛

بیانگر مخالفت شدید با حزب دموکراتیک خلق افغانستان و سیاست های آن.

^۱ یکی از شاهدان عینی جریان ۲۴ حوت.

^۲ این شاهد عینی، مردی است اهل علم و قلم و فرهنگ. از سادات کبرزان است و از خانواده ای که حکم جهاد داده بودند و چندین شهید نیز در این قیام تقدیم کرده اند.

۴. مرگ بر کفار (قتالی: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰)؛

نشان دهنده بی‌خدا بودن رهبران حاکم و توهین به مقدسات مردم از سوی اعضای حزب.

۵. مرگ بر ترکی (فرزان، ۱۳۷۴: ۸۸)؛

نشانه نفرت مردم از نور محمد ترکی رهبر حزب کمونیستی و عامل اصلی جنایات علیه مردم.

۶. مرگ بر حزب خلق (فرزان، ۱۳۷۴: ۸۸)؛

نشانه نفرت مردم از حزب خلق و اعمال دین‌ستیزانه این حزب.

۷. حفیظ قاتل (حیدری: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰)؛

اشاره به حفیظ الله امین که یکی از رهبران حزب کمونیستی و از چهره‌های سربکوب‌گر آن

دوران بود.

۸. روسیه بیرون شو (شهید، ۱۳۹۴: ۷۴)؛

اعتراضی مستقیم علیه اشغالگری روسیه (شوروی سابق).

۹. ما حکومت کفر نمی‌خواهیم (یکتاپرست: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸)؛

اعتراضی به ایدئولوژی مارکسیستی رژیم که در تناقض آشکار با ارزش‌های اسلامی و ملی

کشور ما بود.

۱۰. نابود باد دولت دست‌نشانده (افضلی، ۱۳۹۸: ۱۱۳)؛

۱۱. اسلام زنده باد (قتالی: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰)؛

تأکید بر هویت اسلامی مردم افغانستان در برابر رژیم کمونیستی.

۱۲. اسلام پیروز است (افضلی، ۱۳۹۸: ۱۱۳)؛

نشان دهنده اعتقاد به حقانیت است و پیروزی حق بر باطل.

۱۳. یا مرگ یا استقلال (یکتاپرست: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸).

^۱ از محاسن سفیدان کبایان که شاهد قیام بوده است.

^۲

همچو سبیلی پر خروش آمد نفیر

اندردین روز است کز هر بوم و بر

نعره الله اکبر داد سر

با شعار روس‌ها بیرون شوید

^۳ از رزمندگان کبایان که در قیام ۲۴ حوت شرکت داشته است.

بیان گر روحیه مقاومت و مبارزه برای آزادی کشور از چنگال نحس حامیان کمونیزم.

۳. پیام‌های عینی از قیام ۲۴ حوت هرات

با مرور خاطرات قیام ۲۴ حوت درمی‌یابیم که در لحظه لحظه این حرکت و خیزش مردمی پیامی و درسی نهفته است. این که ملتی به خاطر حفظ ارزش‌های دینی و ملی خود و نیز به خاطر حفظ استقلال و عدم پذیرش یوغ ذلت و بردگی، از جان و مال مایه می‌گذارد و با دست خالی در مقابل ظلم و ستم حکام جابر وقت، دست به قیام می‌زند، مگر کم پیامی را حامل است؟! از مردم غیور و قهرمانی که در جریان این قیام سینه سپر کردند و با اعمال خود - که حکایت از ایمان و اعتقاد راسخ شان دارد - یکی از بزرگ‌ترین حماسه‌های تاریخ کشور را رقم زدند، می‌توان پیام شجاعت و مردانگی، استقامت و پایداری، حفظ ایمان و آزادگی به قیمت جان و صدها پیام دیگر از این قبیل دریافت کرد؛ مردمی که با دست خالی در برابر مسلسل و تانک و طیاره ایستادند و ثابت کردند که با سلاح ایمان می‌توان بر دشمن بی‌خدا پیروز شد.

خوش‌بختانه خاطرات و اعمال قهرمانانه مردم در آن روز در خلال آثار و نوشته‌هایی که پیرامون این واقعه تاریخی نگاشته شده، به ثبت رسیده و بعضاً کتاب‌هایی مستقلی نیز در این زمینه پرداخته شده است. اینک به مصداق مشت نمونه خروار، به ذکر چند نمونه از رشادت‌ها و دلاوری‌های قهرمان مردان این سرزمین و نیز اعمال قابل تأمل ایشان که حاوی پیام‌های ارزنده است، می‌پردازیم.

۱. «در وسط فلکه غوریان تختی بود به اسم تخت پلیس. بر روی تخت یک میله آهنی نصب شده بود که خلقی‌ها بیرق سرخ حزب شان را بر سر آن بسته بودند. یکی از جوانان غوریان که عبدالاحمد نام داشت و شاگرد صنف یازده لیسه غوریان بود، با آن خشم انقلابی که داشت وجود بیرق سرخ کمونیست‌ها در وسط فلکه را تاب نیاورد و از میله آهنی بالا رفت تا بیرق را بپندازد. در همان حالی که او بیرق را می‌کند، از برج قلعه غوریان هدف تیر دولتی‌ها قرار گرفت و همراه با بیرق به زمین افتاد. واقعه شهادت او را همه مردم غوریان به یاد دارند» (رضایی، ۱۳۹۴: ۱۷).

عبدالاحمد با وجود این که هنوز نوجوان است و صدها آرزو در سر دارد، پی‌برده که اعمال حکومت وقت، خلاف اعتقادات و ارزش‌های دینی و ملی سرزمینش می‌باشد. او با این حرکت قهرمانانه که منجر به شهادت او نیز می‌شود، برای ما این پیام را می‌رساند که حفظ ارزش‌ها و استقلال طلبی هزینه دارد، هزینه‌ای به قیمت جان.

۲. «در قلعه نو ایستاده بودیم که کسی آمد و گفت مردم غوریان و دیگر نواحی ولایت هرات قیام کرده‌اند. این حرف مردم زنده‌جان را هم - که آماده قیام بودند - تکان داد. تعدادی از کمونیست‌ها که نزدیک دکان شریف عثمان ایستاده بودند، همین که حرکت مردم را دیدند، پا به

فرار گذاشتند و نمی‌فهمیدند کدام طرف بروند. مردم با بیل و کلنگ و چوب و چک و هر سلاحی که داشتند، به طرف ولسوالی هجوم آوردند. من با گل احمد و عده‌ای دیگر به طرف محبس رفتیم. در محبس با چند لگدی که زدیم شکسته شد و توانستیم داخل شویم. قومندان محبس در زیر راه‌پله پشت بام قایم شده بود و فیر می‌کرد؛ ولی فیرهایش هوایی بود و می‌خواست مردم را بترساند... برادران قومندان محبس را دستگیر کردند و می‌خواستند بکشند؛ اما حاجی ارباب (خدا رحمتش کند) مانع شد و گفت: «نه او را نکشید، او آدم خوبی است. هوایی فیر کرده، به جان شما نزده، پس شما هم او را نزنید» (رضایی، ۱۳۹۴: ۲۱، ۲۲).

جریان فوق برای ما این پیام را می‌رساند که با اتحاد و اتفاق می‌توان بر دشمن غلبه کرد. وقتی مردم زنده‌جان خبر می‌شوند که برادران شان در غوریان دست به قیام زدند، با جان و دل به ندای ایشان لبیک گفته و بلافاصله آماده قیام می‌شوند. نکته دیگری که در این خاطره قابل توجه است، بخشیدن رئیس زندان با وساطت حاجی ارباب^۱ است. حاجی ارباب با این حرکتش برای هم‌زمان خود و نیز برای ما این نکته را یادآور شد که در مقابل اسیر دشمن باید از مروت و مردانگی کار گرفت، خصوصاً اسیری که در مقابل شما جوانمردی کرده است. با این رفتار شایسته تان احتمال دارد دشمن به حقانیت شما و حرکت تان پی‌برد. این در واقع همان روشی است که پیامبر محبوب مان عملاً برای ما - که پیروان ایشانیم - آموزش دادند.

۳. «ما در آسیاکلوخی سکونت داشتیم. در روز ۲۴ حوت، وقتی دیدم مردم دسته‌جمعی به سوی نهر کاربار به راه افتاده‌اند، من و یکی از خویشانم یک چوب‌دستی برداشتیم و به مردم پیوستیم. هنوز از پل کاربار تیر نشده بودیم که از مأموریت کارته صدای فیر آمد. چند نفری از همراهان ما که تفنگ - البته تفنگ دودی - داشتند، موضع گرفتند و در همین اثنا یک تانک بردیم رسید. مردم یا دست‌خالی بودند و یا مسلح به چوب و چماق و تبر و تیشه و حداکثر تفنگ دودی؛ ولی به جای این که از دیدن تانک وحشت کنند و پا به فرار بگذارند، دسته‌جمعی به طرفش دویدند و در حالی که تانک به شدت فیر می‌کرد، آن را در میان گرفتند. من دورتر ایستاده بودم و نفهمیدم در آن ازدحام جمعیت چه رخ داد. فقط دیدم یک دود سیاه حلقه‌ای از تانک بلند شد و به دنبال آن صدای انفجار. این شاید اولین مواجهه مردم با تانک بود؛ اما در همین نخستین برخورد توانسته بودند مخزن تیل آن را پیدا کنند و تانک را با تیل خودش آتش بزنند» (رضایی، ۱۳۹۴: ۳۸ و ۳۹).

^۱ این شخص چندی بعد از این اتفاق به شهادت می‌رسد.

آنچه این واقعه به ما یادآور می‌شود این است که با اتفاق و اراده محکم و شجاعت به خرج دادن و نیز با توکل به خدا و اخلاص در راهش، می‌شود با دست خالی مشت کوبنده‌ای بر دشمن تا به دندان مسلح کوفت و به خواسته‌های مشروع خود رسید. اگر پیروز شدی، فبها و اگر نشدی به درجه رفیع شهادت نایل خواهی آمد.

۴. در صفحه ۹۲ کتاب چریک‌های سربرهنه یادداشتی به خط خود قاید شهید صفی الله افضل‌ی نشر شده که طی آن فرمانده شهید از خانواده محترم ارباب برکت الله خان به خاطر تهیه نان خشک در روزهای جنگ کاکری تقدیر و تشکر کرده است. این خود می‌رساند که برای رسیدن به پیروزی باید دل مردم را به دست گرفت و با مشی و رفتار نیک با ایشان برحق بودن حرکت خود را به نمایش گذاشت. از جانبی هم فرمانده شهید با این عمل نیکش خواسته به مقتضای این فرموده پیامبر «ص» که: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ» (ترمذی، ۱۳۹۵: ج ۴ ص ۳۳۹) عمل کند و برای هم‌زمان و نسل بعد از خود توجه به فرموده‌های پیامبرش را یادآوری کند.

۵. باز هم در همان کتاب چریک‌های سربرهنه و در صفحه ۹۵ آن یادداشت دیگری به خط خود شهید صفی الله افضل‌ی که در پاسخ نامه‌های چندتن از فرماندهانش نوشته، منتشر شده است که در قسمتی از آن می‌خوانیم: «... در مورد مسائل برای تان تذکر دهم. امیدوار باشید.» آیا ندیدی پروردگارت با اصحاب فیل چه کرد؟» هیچ مایوس و متأثر از شهادت برادر قهرمان تان محمد افضل نشوید. شهادت آرزوی هر مسلمان مؤمن است. از این چه بهتر که انسان جان شیرین خود را به واسطه رضای خداوند ج از دست بدهد. خون این نوگلان هدر نمی‌رود. خون ایشان به جوش آمده انقلاب می‌سازد» (افضلی، ۱۳۹۸: ۹۵).

ببینید چه اعتقاد متین و عزم راسخی پشت این کلمات نهفته است. انگار نه‌انگار که برادر خودش را از دست داده است. او نیک می‌داند که آبیاری نهال انقلاب فقط با هدیه خون میسر است و به ثمرنشتن آن نهال، نثار جان عزیز می‌طلبد. او به ما یادآور می‌شود که وظیفه یک مسلمان مؤمن در قبال دین و سرزمینش چیست.

۶. در فرازی از وصیت‌نامه شهید حفیظ الله افضل‌ی آمده است: «آری! جای هیچ شک و تردید برای هیچ انسان شریف و مسلمان وطن‌دوست باقی‌نمانده است که در تحت شرایط عینی و ذهنی امروز یا باید شرافت‌مندانه به آغوش گرم مرگ پناه‌برد و یا راه زندگی را باز و اولاد شریف این خاک را از چنگال این خون‌آشامان و غارت‌گران بیگانه، ستمگران و نوکران خارجی‌ان خلاص نماید. این است شعار هر انسان شریف افغان در شرایط امروز» (افضلی، ۱۳۹۸: ۹۹).

شهید حفیظ الله افضلی در این فراز از وصیت‌نامه‌اش، وظیفۀ هر مسلمان وطن‌دوست را برایش یادآوری می‌کند و آن این که وقتی به ارزش‌های دینی و ملی‌ات بی‌حرمتی می‌شود و به خاک و سرزمین تجاوز می‌شود، یا باید برای نجات وطن از این حالت تا رسیدن به نتیجه مطلوب، کوشید و یا جان را در این راه قربان کرد؛ زیرا به باور وی مرگ با افتخار بهتر از زندگی توأم با ذلت است.

۷. شهید انجنیر میر احمد غوریانی جوان قهرمان و آگاهی است که راه مبارزه و قیام را آگاهانه انتخاب نموده و طی وصیت‌نامه سوزناکش، هدف مبارزۀ مسلحانۀ خود را رضای خدا، احیای اسلام، نجات مستضعفین و برچیدن بساط قلندری عنوان می‌کند. این شهید قهرمان در ادامۀ وصیت‌نامه‌اش، به مادر و همسر و خواهر و برادر خود توصیه می‌کند که اگر خبر شهادت او را شنیدند صبر و خویشتن‌داری پیشه کنند.^۱

وصیت‌نامه این شهید جوان و آگاه، دل هر انسان مسلمان و وطن‌دوست را می‌لرزاند. او نیک می‌داند که به مقتضای شرایط، راه درست همان است که او برگزیده است. او به عنوان یک جوان مسلمان و اهل افغانستان وظیفۀ خود می‌داند که برای حفظ دین و میهنش و فراهم‌نمودن زندگی توأم با آزادی و افتخار برای نسل‌های بعدی باید از جان مایه گذاشت. او با ایمان و اخلاص آماده است جانش را در راه اهداف مقدسش قربان کند و برای خانواده‌اش نیز یادآور می‌شود که حفظ ارزش‌ها هزینه دارد و صبر می‌طلبد.

فراوان است حکایات قهرمان مردان هری که هر کدام شان به نوعی در آن قیام افتخارآفرین هنرنمایی‌ها کردند و برای نسل‌های بعد از خود رسالت و مسؤولیت‌شان را در قبال دین و میهن به وضوح یادآوری کردند. ما در این جا به منظور جلوگیری از اطالۀ کلام به ذکر همین چند مورد بسنده می‌کنم و مشتاقان را به آثاری که در این زمینه نگاشته شده است، ارجاع می‌دهیم.

۴. آرمان شهدای ۲۴ حوت هرات

با توجه به شعارها و پیام‌های که در فوق ذکر شد، آرمان شهدای ۲۴ حوت هرات را می‌توان در چند محور اصلی خلاصه کرد:

۴-۱. حفظ دین و ارزش‌های اسلامی

جان‌به‌کف جام شهادت نوش کردند بهر دین صد درود و آفرین بر آن شهیدان هرات^۲

^۱ برای مطالعۀ این وصیت‌نامۀ خواندنی مراجعه کنید به: افضلی، خلیل الله. چریک‌های سربرهنه، ۱۳۹۸، ص ۱۰۶.

^۲ این بیت از شاعر معاصر هرات صاعقه احراری است.

حفظ ارزش‌های دینی و مذهبی را می‌توان مهم‌ترین آرمان شهدای ۲۴ حوت هرات عنوان کرد؛ زیرا «رژیم خلقی از ابتدای کسب قدرت، تضاد آشتی‌ناپذیر خود را علیه ایدئولوژی اسلامی اعلام نمود. همه چیز را به عنوان بدشگون «ملی و دموکراتیک» که یکی از اساسات مسلک الحادی است، ضمیمه کرد. عقاید توحیدی را به تعبیری کهنه و ارتجاعی خواند و خود را من حیث پدیده نو، مستحق جایگزینی قطعی آن دانست» (افضلی، ۱۳۹۸: ۱۰۵، ۱۰۶). عمال حزب به مقدسات مردم توهین می‌کردند و جوانان مسلمان را به خاطر دفاع از اسلام بازداشت و شکنجه می‌کردند.

علاوه بر موارد فوق، از سایر موارد اسلام‌ستیزانه‌ای که دولت کمونیستی وقت انجام داد این بود که: «کتاب، رسایل و سایر مطالب اسلامی که حدس زده می‌شد نکاتی در زمینه رد مسلک طاغوتی‌شان در آن‌ها موجود خواهد بود، تماماً از کتب‌خانه‌ها، کتاب‌فروشی‌ها و حتی مدارس دینی جمع‌آوری و در زیرخانه‌های کمیته‌های حزبی قید گردید» (همان، ۱۰۶). این‌ها و سایر اعمال دین‌ستیزانه دولت خلقی بر مردمی که اعتقاد به دین در رگ و پوست و خون‌شان جای گرفت بود، سنگین تمام شد و کاسه صبر شان را لبریز ساخت؛ لذا با عزمی راسخ و به منظور دفاع از دین و ارزش‌های اسلامی‌ای که گذشتگان‌شان، نسل‌اندرنسل برای حراست آن، خون داده بودند، مردانه به میدان آمدند و به منظور کسب رضای خالق، ژوئن‌های شیرین خود را بر طبق اخلاص نهاده، تقدیم آفریدگارشان نمودند تا کماکان اسلام و ارزش‌های اسلامی در سرزمین شان ساری و جاری بماند.

۴-۲. کسب استقلال و آزادی از سلطه شوروی

دیگر آرمان شهدای قیام ۲۴ حوت هرات، حصول استقلال و آزادی کشور بود؛ چرا که با پیروزی حزب دموکراتیک خلق در کودتای هفت ثور ۱۳۵۷ ه. ش. و به قدرت رسیدن این حزب، افغانستان عملاً استقلال خود را از دست داد. رهبران احزاب کمونیستی خلق و پرچم دست‌نشانده و گوش به فرمان روسیه (شوروی سابق) بودند و برای ترویج سیاست‌ها و برنامه‌های شوروی کمر همت بسته بودند. این سرسپردگی رهبران خودفروخته تا به سرحدی بود که زمینه تجاوز مستقیم قشون سرخ شوروی را در کشور فراهم نمود. این امر بر مردمی که تا آن زمان در مقابل هیچ قدرتی تسلیم نشده بودند و آزادی و استقلال سرزمین خود را به قیمت خون خود حفظ نموده بودند، سخت سنگین تمام می‌شد. این مردم نمی‌توانستند ببینند کشور اسلامی شان تحت تسلط یک کشور بیگانه و غیر اسلامی باشد و برنامه‌های خلاف عرف و عنعنات دینی و ملی شان، به زور و اکراه بر ایشان تحمیل شود. همین بود که عزم شان را جزم نموده، به هدف کسب استقلال و آزادی سرزمین خود حاضر شدند ژوئن‌های شیرین خود را تقدیم کنند.

۳-۴. سرنگونی حکومت کمونیستی

سرنگونی حکومت کمونیستی را می‌توان دیگر آرمان شهدای قیام ۲۴ حوت هرات دانست؛ زیرا با روی کار آمدن حزب دموکراتیک خلق، قرار بر این بود که در جامعه مذهبی و سنتی افغانستان برنامه‌ها و اهداف حکومت کمونیستی شوروی تطبیق شود. «تمام اعمال و حرکات این گروه بدون شناخت از جامعه افغان، نادرست و ضد احساسات مردم بود. آن‌ها مردم را به دیده تحقیر می‌نگریستند و به فرهنگ، رسوم و حتی دین و مذهب مردم توهین روا می‌داشتند؛ طوری که انسان با دیدن رفتار و کردار آن‌ها فکر می‌کرد که اینان دشمنان مردم هستند. ادامه این عملکردها سرانجام احساسات نهفته مردم را بیدار کرد و آن‌ها را علیه حزب و اعضای آن تحریک نمود» (کاظم، ۱۳۹۱: ۱۶) و موجب شد مردم به قیمت خون خود این حکومت دست‌نشانده را سرنگون سازند.

۴-۴. عدالت اجتماعی و دفاع از حقوق مردم

یکی دیگر از آرمان شهدای قیام خونین ۲۴ حوت تأمین عدالت اجتماعی و دفاع از حقوق مردم بود. رژیم دست‌نشانده هرچند در ابتدا با شعارهای پوچ و پرزرق‌وبرق طوری جلوه می‌نمود که گویا از اهداف اصلی این حزب حمایت از حقوق طبقه مستضعف جامعه و تأمین عدالت اجتماعی است؛ اما در عمل کاملاً خلاف این بود.

«اعضای حزب خلق که خود را به اصطلاح حامی زحمت‌کشان و حکومت خود را، حکومت مردمی معرفی می‌کردند، همین زحمت‌کشان بودند که زودتر از همه بر ضد این حکومت الحادی و کمونیستی قیام کردند... مردم خداپرستی که گرسنگی و فقر را بر اسارت و استعمار و استبداد ترجیح می‌داند» (فرزان، ۱۳۷۴: ۵۳). این خود بیانگر آن است که این حکومت مستبد و جابر خود بر اصولی که آن را تبلیغ می‌کرد پایبند نبود.

«رژیم اعضای حزب خلق را به مردم «خلق» معرفی کرده بود و به هر کدام تفنگی و سنگری داده بود تا با وعده‌های دروغین‌شان مردم را، جامعه را به سوی گمراهی و فساد و تباهی بکشانند. همین دهقانان و بزرگان ساده‌دل، با تمام سادگی‌شان فریب ترفندها و دروغ‌های این خلقی‌نماها را نخوردند و به پا خاستند و در خون غلتیدند و راه را برای مبارزه پیگیر و آشتی‌ناپذیر هموار ساختند» (همان، ص ۵۳) تا به نسل‌های بعدی ثابت سازند که باید ریشه و بنیاد تزویر برکنده شود.

۵-۴. مقاومت در برابر ظلم و ستم

اعضای حزب تازه‌به‌قدرت‌رسیده خلق به منظور تطبیق برنامه‌ها و اهداف شوم خود دست‌تپاول و تعرض به جان و مال مردم دراز کرده بودند و بی‌محابا می‌گرفتند و می‌بستند و می‌کشتند. خشم و

نفرت مردم، ناشی از ظلم و بی‌عدالتی و بی‌احترامی به مقدسات و عنعنات، مردم شهر و ده را مثل یک جسم باهم نزدیک می‌سازد و بر علیه رژیم در یک پیمان استوار بسیج می‌کند. شهدای قیام ۲۴ حوت وظیفه خود می‌دانستند که تا آخرین رمق حیات در برابر ظلم و ستم و زورگویی مبارزه کنند. برای ایشان به عنوان انسان‌های مسلمان، دیدن ظلم و تعدی دولت حاکم بر رعیت و مردم بی‌گناه و بی‌طرف و سوءاستفاده از ایشان در جهت منافع سیاسی و حزبی غیرقابل تحمل بود. این نکته را به وضوح در وصیت‌نامه^۱ یکی از شهدا^۱ می‌بینم. وی هدف از قیام و مبارزه خود را این گونه بیان می‌کند:

«اکنون که در این راه می‌روم برای انتقام نیست برای خدا و برای احیاء اسلام و قرآن است. برای نجات مستضعفین از سلطه مستکبرین است. برای برچیدن بساط قلدری و زورگویی از روی زمین است. این راه مقدس را خود آگاهانه انتخاب نموده‌ام.» (افضلی، ۱۳۹۸: ۱۰۶). این شهید قهرمان و دیگران شهدای قهرمان ۲۴ حوت هرات مردانه‌وار به میدان آمدند و با پیشکش ژوئن‌های شان این مقوله را که «الْمُكُّ يَبْقَى مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَبْقَى مَعَ الظُّلْمِ» (نظام‌الملک، ۱۴۰۷ ق: ۴۸)، باری دیگر به اثبات برسانند و الحق که چنین نیز شد.

۵-۵. ترقی و تعالی کشور

از دیگر اهداف و آرمان‌های شهدای قیام ۲۴ حوت می‌توان به رسیدن کشور به ترقی و تعالی یاد کرد. این موضوع هرچند به وضوح در لابه‌لای شعارهای قیام‌کنندگان مطرح نشده، ولی به صورت غیرمستقیم قابل استنباط است. وقتی مرام مردم سرزمینی زندگی آزادانه، تأمین عدالت اجتماعی و ظلم‌ستیزی باشد و برای حصول این موارد کسان زیادی حاضر شوند به قربانگاه بروند، طبیعی است که آن مردم خواهان ترقی و تعالی می‌باشند؛ زیرا بعد از حصول موارد فوق، خواهندخواه زمینه ترقی و تعالی آن سرزمین فراهم می‌شود. بدیهی است که رشد و پیشرفت در سایه آزادی و امنیت امکان‌پذیر است.

از جهتی با مراجعه به کارنامه جهاتی که بعد از قیام ۲۴ حوت در هرات و نواحی آن شکل گرفت - خصوصاً در بدو تشکیل جهات - به وضوح دیده می‌شود که مجاهدان سر برکف چه اشتیاقی برای تعلیم و تربیه اولاد این سرزمین داشتند و در شرایط دشوار موجود، چه در غربت و چه

^۱ وصیت‌نامه شهید انجینیر میراحمد غوریانی: افضلی، خلیل الله. چریک‌های سربرهنه، ۱۳۹۸، ص ۱۰۶

در سرزمین خود، با گشایش مکتب و مدرسه و کورس‌های آموزشی این موضوع را عملاً به اثبات رساندند.^۱

۵-۶. فراهم نمودن زندگی آرام و آزاد برای نسل‌های بعدی

این مورد نیز همچون مورد قبلی، هرچند به صورت مستقیم از شعارهای شهدای قیام ۲۴ حوت هرات قابل استنباط نیست، ولی پیام‌های عینی‌شان به وضاحت حامل این آرمان است. نسلی که خواهان حفظ ارزش‌های اسلامی باشد و در راه آن جان نثار کند، طبیعی است که آرمانش رساندن این پیام جاویدان - که در سایه آن زندگی آرام میسر است - برای نسل بعدی است. مردمی که استقلال طلب باشند و مرگ را بر زندگی ذلت بار ترجیح دهند، واضح است که برای نسل بعد از خود زندگی با افتخار تمنا دارند. ملتی که حاضر نباشد اندیشه‌های میان‌تهی را بپذیرد و زیر بار ظلم و ستم برود و مردانه در برابر ظالم و جابر ایستادگی کند، پرواضح است که برای نسل بعد از خود خواهان سعادت است. قومی که خواستار تأمین عدالت اجتماعی باشد و برای برپایی آن خون بدهد، مبرهن است که برای فرزندان خود زندگی توأم با آرامشی را آرزو دارد. خلاصه این که به باور نگارنده، این آرمان را می‌توان نقطه تلاقی تمام اهداف و آرمان‌های دانست که شهدای ۲۴ حوت هرات و سایر شهدای جان‌برکف این سرزمین خواهان تحقق آن‌ها بوده‌اند.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهداف، پرسش‌های پژوهش و یافته‌های عملی ارائه‌شده در مقاله، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که قیام ۲۴ حوت هرات حامل آرمان‌هایی بلند و ارزشمند بوده است که از لایه‌لای شعارها و پیام‌های عینی قیام‌کنندگان می‌توان به وضوح آن‌ها را دریافت. این آرمان‌ها، برخاسته از باورهای دینی، ملی و آزادی‌خواهانه مردم بوده و بیانگر روحیه استوار در برابر ظلم و استبداد است. نخستین و مهم‌ترین آرمان شهدای این قیام، حفظ دین و ارزش‌های اسلامی بود. رژیم کمونیستی با اعمال دین‌ستیزانه و توهین به باورهای اسلامی، مردم را به خشم آورده بود و این قیام را می‌توان واکنشی مقدس در دفاع از ایمان و ارزش‌های دینی دانست.

دومین آرمان اساسی، کسب استقلال و آزادی از سلطه شوروی و سرسپردگان داخلی آن بود. مردم هرات حاضر شدند جان خود را برای رهایی از یوغ بیگانگان فدا کنند تا کشورشان را از سیطره بیگانه آزاد سازند.

^۱ به کتاب چریک‌های سربرهنه مراجعه شود.

سوم، سرنگونی حکومت کمونیستی و پایان دادن به حاکمیت ظلم و استبداد از دیگر اهداف شهدای قیام بود. عملکرد استبدادی و تحقیرآمیز حزب خلق، مردم را به این باور رسانده بود که تنها با سرنگونی این رژیم می توان به آزادی و عدالت دست یافت.

چهارم، تأمین عدالت اجتماعی و دفاع از حقوق مردم، به ویژه طبقات محروم، از دیگر آرمان های برجسته بود. شعارهای مردم نشان می داد که آنان خواستار برچیده شدن بساط تبعیض، بی عدالتی و فساد بودند.

پنجم، مقاومت در برابر ظلم و ستم، آرمانی دیگر بود که شهدای ۲۴ حوت با جان فشانی خود بر آن پای فشردند. آن ها به نسل های بعدی نشان دادند که سکوت در برابر بیدادگری، سرانجامی جز ذلت ندارد.

ششم، ترقی و تعالی کشور، آرزویی بود که مردم، در کنار آزادی و استقلال، برای آینده سرزمین شان داشتند. آنان امید داشتند با رهایی از استبداد و استعمار، زمینه پیشرفت و شکوفایی کشورشان فراهم شود.

در نهایت، فراهم ساختن زندگی آرام و آزاد برای نسل های بعدی، یکی از آرمان های قیام کنندگان بود. شهدای ۲۴ حوت هرات، جان خود را فدا کردند تا آیندگان در سایه امنیت، استقلال، عدالت و ایمان، زندگی شرافتمندانه ای داشته باشند.

بنابراین، قیام ۲۴ حوت هرات، صرفاً یک واقعه تاریخی نیست؛ بلکه میراثی گران بها از آرمان های والا و ارزش های والای انسانی، اسلامی و ملی است که باید همواره پاس داشته شود. آگاهی از این آرمان ها، نسل امروز و آینده را در مسیر حفظ ارزش های دینی، استقلال ملی، عدالت اجتماعی و مقاومت در برابر استبداد، استوارتر خواهد ساخت.

منابع

- افضلی، خلیل الله. (۱۳۹۸). چریک های سربرهنه. چاپ دوم، هرات: مؤسسه پژوهشی بایسنغر.
- افضلی، خلیل الله. (۱۳۹۸). سال های سرخ هری. چاپ دوم، هرات: مؤسسه پژوهشی بایسنغر.
- ترمذی، محمد ابن عیسی. (۱۳۹۵). سنن الترمذی. با تحقیق احمد محمدشاکر و دیگران، چاپ دوم، مصر: شرکت مکتبه و مطبعة مصطفى البابي الحلبي.
- جمشیدی، محمدحسین. (۱۳۸۵). «مفهوم و ماهیت قیام در اندیشه سیاسی امام خمینی»، فصلنامه حضور، شماره ۵۶.
- خیرخواه، سیدمحمد. (۱۳۶۵). خاطره، به یادبود قیام شهدای ۲۴ حوت هرات، تهران: کمیته فرهنگی جمعیت اسلامی افغانستان.

- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۲). لغتنامه دهخدا، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رضایی، محمود. (۱۳۹۴). ۲۴ حوت. هرات: مؤسسه تعلیمی خصوصی توحید.
- شهید، سید محمد عمر. (۱۳۹۴). پیام شهید. هرات: انتشارات قلم.
- طین، ظاهر (۱۳۸۴). افغانستان در قرن بیستم. تهران: عرفان.
- ۹- عاجز، ابوالفاروق. (۱۳۷۱). بهار آزادی. مشهد: چاپخانه سعید.
- ۱۰- فرزانه، احمدشاه. (۱۳۷۴). قیام هرات. مشهد: انتشارات فرید.
- کاظم، سیدعبدالله. (۱۳۹۱). قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ش. چاپ دوم، کالیفورنیا: فریمانت.
- نظام‌الملک طوسی، حسن بن علی بن اسحق. (۱۴۰۷). سیاست‌نامه او سیرالملوک. تحقیق یوسف حسین بکار، چاپ دوم، قطر: دارالثقافه.
- مصاحبه‌شوندگان:
- حیدری، عبدالخالق. از شاهدان عینی قیام ۲۴ حوت هرات. تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰
- فقیهی، فضل الرحمن. از شاهدان عینی قیام ۲۴ حوت هرات. تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹
- قتالی، سیداحمد. از شاهدان عینی قیام ۲۴ حوت هرات. تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰
- یکتا پرست، محمدنعیم. از شاهدان عینی قیام ۲۴ حوت هرات. تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸ .

The Aspirations of the Martyrs of the 24th Hoot Uprising in Herat (Reflected in Their Slogans and Concrete Messages)

Author: Teaching Assistant Ahmad Fahim Fayyaz
Faculty of literature and humanity, Herat university

Abstract

On the 24th of Hoot 1357 (March 15, 1979), the ancient city of Herat witnessed a spontaneous and nationwide uprising against the People's Democratic Party of Afghanistan, which is regarded as the prelude to the Afghan Jihad. Although the uprising initially achieved some victories, due to a lack of coordination and unified leadership, it was brutally and ruthlessly suppressed by the ruling government. According to unofficial reports, over 20,000 people lost their lives during this movement. Naturally, such a large number of martyrs had aspirations and goals for which they willingly sacrificed their lives. One of the key sources for understanding the objectives of an uprising is the slogans and concrete messages of the participants. Understanding the aspirations of the martyrs of the 24th Hoot Herat Uprising through their slogans and messages is crucial for a deeper comprehension of this remarkable movement. This article aims to examine these slogans and messages to answer the question: What were the aspirations of the martyrs of the 24th Hoot Herat Uprising based on their slogans and concrete messages? From a methodological perspective, this research is descriptive-analytical in nature. In terms of data collection, it relies on library research and interviews, and in terms of purpose, it is explanatory. The findings of the study indicated that the key aspirations of the martyrs of the 24th Hoot Herat Uprising, as reflected in their slogans and messages, included preserving religion and Islamic values, achieving independence, overthrowing the communist regime, ensuring social justice, resisting oppression and injustice, promoting the progress and development of the country, and ultimately securing a peaceful life for future generations.

Keywords: Herat, 24th Hoot, aspirations of martyrs, slogans, messages.



انعکاس الجهاد الأفغاني في شعر الشعراء العرب

نویسنده: پوهنیار حفیظ الله طاهری

استاد پوهنچی زبان و ادبیات پوهنتون هرات

Mob: 0795540771

Email: Hafizullah.Taheri9293@gmail.com

ملخص البحث

الجهاد لا ينحصر في الحدود فحسب بل هو رسالة إسلامية لا تحدّها الجغرافيا ولا تقيدّها الحدود، وأفغانستان، تلك الأرض التي عانت عبر تاريخها من وطأة الغزاة الأجانب واستبداد الطغاة في داخلها، حتى غدت أرضاً تصرخ بأهات المقيهورين وتئنّ تحت وطأة الطغيان. فكان الاستعمار الروسي والبريطاني، إلى جانب استبداد الأنظمة الحاكمة آنذاك، تجسيدا لحجم القهر، حتى قيض الله لها شعباً أبيتاً أبى الخضوع، فحاض معاركه في ميادين العزة، وسطر ملاحم المقاومة والانتصار، وألهم شعراء الأمة الإسلامية، فراحوا ينشدون ملحمة أفغانستان في أشعارهم، مستلهمين من صمودها روح الإباء والمقاومة. ومن بين هؤلاء الشعراء: الشاعر الدكتور جابر قبيحة، الشاعر عمر بهاء الدين الأميري، الشاعر الحضرمي، الشاعر أبو الحسن، الشاعرة الزهراء فاطمة، والشاعر مصطفى حيدر زيد الكيلاني وغيرهم من الشعراء الذين انعكسوا قضية الجهاد الأفغاني وتناولوا أبرز المضامين والوظائف الفنية للمقاومة في أشعارهم، ومن أهم نتائجها أنّ الشعراء في سياق تصويرهم لمقاومة أفغانستان، يعلنون من شأن الإيثار والتضحية، ويربطونها بالإيمان بالله والتدين، وعدّها سراً من أسرار الانتصار. كما يسلط الضوء في معرض حديثهم عن آثار الحرب على معاناة الأطفال الأفغان، في محاولة لاستنباض الحس الإنساني واستدراار مشاعر المسؤولية الاجتماعية. تستهدف هذه المقالة أن تبين دور شعراء العرب في الجهاد الأفغاني والتناصر بين إخوتهم، وما الموضوعات والأغراض الشعرية التي ناولها شعراء العرب في أشعارهم عن الجهاد الأفغاني؟ وهذا البحث يقوم ببيان أغراض وموضوعات الشعرية التي ناولها شعراء العرب في أشعارهم عن هذا الجهاد على أساس المنهج التوصيفي نحو: دور الشعراء في حصّ المسلمين على نصرة المجاهدين، مشاركة مجاهدي العرب في الجهاد الأفغاني، مدح المجاهدين و رثاء الشهداء.

الكلمات الرئيسية: الاتحاد السوفيتي، الجهاد الأفغاني، شعراء العرب.

المقدمة

الحمد لله رب العلمين والصلوة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين.

التعريف بالموضوع

لقد مرّ على الأمة الإسلامية قرون طويلة من الاندثار والسبات العميق الذي ظن الناظر أن هذه الأمة ميتة ليس فيها روح وحركة. حتى عام ١٩٧٩ م حيث ظهر أمام أكبر جيش في العالم اسم الجهاد من جديد وكان ذلك بمثابة عودة لروح الأمة الإسلامية في جسدها، واستطاع الشعب الأفغاني المؤمن أن يقفوا أمام أكبر غزو وحشي في التاريخ العالم أكثر من عشرة أعوام (الزبيدي، ١٩٩٦، ١١).

دخل العدو الشيوعي الكافر بنفسه في هذه المعركة الدامية أمام الشعب الأفغاني الفقير، فقام الناس كلهم يجاهدون، ولم تنفرد بالجهاد والقيام جماعة صغيرة. ومن أهم أسباب قيام الناس ووقوفهم أمام الشيوعيين كما يقول محمد

قطب: «أنهم دخلوا مبادئ لا شبهة عند الناس في كفرها. وأعلن الناس بقيامهم ووقوفهم كالجبال التي تصمد ولا تتحرك، أن أفغانستان هي أرض إسلامية اغتصبها الشيوعية الكافرة، وينبغي أن تُرد للإسلام وللحكم الإسلامي، وصارت القضية خالصة للإسلام. وأثبت الشعب الأفغاني مرة أخرى أن الجهاد جزء أصيل من بناء الإسلام ومن كيان الأمة الإسلامية» (قطب، ١٩١٠، ٤٦ و ٤٧).

كما روي في أوراق الكتب أن في بداية الجهاد الأفغاني لم يكن المجاهدون يملكون شيئاً من الأسلحة الحديثة أو شيئاً مما يعتبر سلاحاً. ولكن مع هذا استطاعوا بفضل من ربهم أن يقفوا أمام هذا العدو الذي خاف منه أكبر بلاد العالم. لذلك يمكن أن يسأل كيف وقفوا أمام هذا العدو الكبير؟ فنستطيع أن نجيب كما كتب محمد قطب في كتابه الجهاد الأفغاني ودلالاته: «أنها إرادة الله أجراها على يد فريق من عباده، الذين آمنوا ببرهم وباعوا أنفسهم له، فنصرهم الله بفضلهم وممته، ليجعلها آية وعبرة لمن يعتبر» (قطب، ١٩١٠، ٩٦). ويقول سبحانه تعالى: «قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِتْنِ الْتَقَاتِ فِتْنَةٍ تَقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ تَرَوْهُمْ مُثْلِيهِمْ رَأْيَ الْغَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ» (آل عمران، ١٣)

إن لهذا الجهاد المبارك أثراً بارزاً في تاريخ الأمة الإسلامية في القرن العشرين، لا من الناحية السياسية والدينية والاجتماعية فقط، بل ولد أدباً جديداً في آداب اللغات الفارسية والبشتوية والعربية، الذي له مكانة خاصة ومتميزة في الأدب والشعر المعاصر. فقد حاول الشعراء في بعث الحمية في نفوس المسلمين وتقوية عزيمتهم، كما حاولوا في تسجيل وقائع المعارك ووصف أحداثها، ومدح المجاهدين وهجاء الروس وعملائهم، وحث المسلمين على نصرته المجاهدين، ومعاناة الهجرة وترك ديارهم.

أسباب اختيار الموضوع

١ _ قضية الجهاد الأفغاني أمام الروس تكون من أهم القضايا في تاريخ أفغانستان، انتشر صداها في أنحاء العالم وخاصة البلاد الإسلامية. فنصر شعراء العرب بشعرهم إخوانهم في أفغانستان وسجل الأحداث والوقائع، ودافع عن هذا الجهاد المبارك وحث المسلمين بالدفاع عن مجاهدي الأفغان، فاخترت هذا العنوان كي أبحث عما انعكس عن هذه القضية في شعر شعراء العرب.

٢ _ لما قرأت بعض الأشعار فوجدت أن شعراء العرب اهتموا بالجهاد الأفغاني من شتى الجوانب، فأردت أن أكتب عن اسهامات شعراء العرب ودورهم في معرفة الجهاد للأمة الإسلامية.

خلفية البحث (الدراسات السابقة)

بعد البحث عن الكتب والرسائل والمقالات التي كتبت حول الجهاد الأفغاني، فوجدت أن هناك توجد بعض الآثار التي كتبت حول هذه القضية منها:

١ - كتاب بعنوان: الجهاد الأفغاني في الكتابات العربية المعاصرة للدكتور فتحي الزبيدي، قسم الباحث كتابه إلى أربعة أبواب وفي الباب الأول أشار إشارة سريعة عن تاريخ أفغانستان منذ الفتح الإسلامي من الناحية السياسية والتاريخية في الفصل الأول، وفي الفصل الثاني ذكر أثر الثقافة الإسلامية على الثقافة الأفغانية. وفي الباب الثالث بين أسباب الغزو الروسي لأفغانستان ونتائجه في الفصل الأول، وفي الفصل الثاني أشار إلى دور المقاومة الإسلامية تجاه الغزو، وفي الفصل الثالث بين أثر الغزو على الناحيتين، الدينية والأدبية. وفي الباب الثالث من كتابه أشار إلى الكتابات العربية في الصحف اليومية رسمية وغير رسمية في فصله الأول. وفي الفصل الثاني أشار إلى الكتب التي كتبت حول قضية الجهاد الأفغاني بوسيلة علماء العرب. وأما الباب الرابع فقد عنونه بعنوان: الجهاد الأفغاني في الشعر العربي، وفي الفصل الأول من هذا الباب بين المجالات الشهرية التي نشرت فيها أشعار الشعراء، وفي الباب الثاني أشار إلى

المجلات الأسبوعية التي نشرت فيها أشعار الشعراء، وأخيرا في الفصل الثالث كتب عن الشعراء الذين ساهموا في الجهاد بأقلامهم، ويبن الكاتب ترجمة مختصرة عن حياة الشاعر ثم ذكر نموذجا من شعره الذي أنشد حول الجهاد الأفغاني.

٢ - والأثر الثاني حول هذه القضية رسالة جامعية بعنوان: الجهاد الأفغاني في منظور الشعراء العرب، للباحثة عزة محمد إبراهيم حسن فقد قسّمت الباحثة رسالتها (أطروحتها) إلى ثلاثة أبواب. في الباب الأول: أشارت إلى تاريخ أفغانستان قبل الإسلام وبعد الإسلام، وأفغانستان في العصر الحديث في فصله الأول. أما في الفصل الثاني أشارت إلى الأبعاد السياسية والفكرية. والباب الثاني فقد بينت في فصله الأول: مآثر الأمة الإسلامية ماضيا ووضعا الحالي، ودعوة الشعراء العرب للأمة الإسلامية لحمل مسؤولياتها التاريخية، وتوضيح معالم الجهاد الأفغاني، وبشائر النصر. وعوامله. أما الباب الثاني بحثت الباحثة فيها عن الجمال البلاغي في شعر الجهاد الأفغاني، وعن مؤثرات، مصادر وموسيقى شعر الجهاد الأفغاني.

٣ - أما الأثر الثالث مقالة علمية عن (حامد پور حشتمى و كبرى روشن فكر) بعنوان: «جلوه هاى پايدارى افغانستان در شعر جابر قميحه، بررسى موردى ديوان: «الجهاد الأفغاني أغني». فمحور هذه المقالة تدور حول شعر الدكتور جابر قميحه في كتابه لجهاد الأفغاني أغني.

وفي الأخير نقول: هذه المقالة تختلف عن البحوث السابقة من حيث المضامين والموضوعات؛ لأن هذا البحث لا يدخل في تاريخ أفغانستان ولا يحلل أسباب الغزو السوفيتي ولا يدخل في جوانب الفكري والسياسي وأيضاً لا يدخل في تحليل الأشعار والقصائد، بل هذا البحث يبين الأغراض والموضوعات الشعرية التي ناولها شعراء العرب ولكني استفدت من هذه الدراسات من خلال مراجعتها ومناهجها.

أسئلة البحث (مشكلة البحث):

السؤال الأصلي:

١. ما هو دور شعراء العرب في الجهاد الأفغاني والتناصر بين إخوانهم؟

الأسئلة الفرعية:

١. ما الموضوعات والأغراض الشعرية التي ناولها شعراء العرب في أشعارهم عن حماد الأفغاني؟

٢. ما هو أشهر شعراء العرب الذين ساهموا في الجهاد الأفغاني؟

منهج البحث: هذه المقالة تقوم ببيان نبذة من تاريخ احتلال السوفيتي لأفغانستان وقيام المؤمنين على هذا الاتحاد ودور شعراء العرب في مواجهة تشويه الأعلام للجهاد الأفغاني وبيان مختلف مجالات الجهاد، من التشجيع والتحريض للجهاد إلى مدح مجاهدي الأفغان وبيان مهمة الجهاد، وهذا البحث لا يقوم بتحليل أشعار العرب عن حماد الأفغان بل يبين أغراض وموضوعات الشعرية التي ناولها الشعراء.

حدود البحث: يشتمل هذا البحث على الأشعار والقصائد التي أنشدها الشعراء وأوردها مجلات العربية والكتب التي تكلم عن الجهاد الأفغاني.

١ - أطماع الغرب بأفغانستان

لقد كانت أفغانستان في طوال القرون ممراً للدول المستعمرة والزاحفة إلى شرق آسيا، وكانت بريطانيا على رأس هذه الدول، ثم كانت الاتحاد السوفيتي وأمريكا، ومع كل ذلك فقد أصبحت هذه البلدة المباركة برجالها المؤمنين سداً مانعاً أمام الأطماع الملتبئة لدول العدوان والظلم. واهتمام روسيا بأفغانستان لم يكن في السنوات الأخيرة فقط، بل يرجع إلى أيام روسيا القيصرية، ويأمل أحد قادة الجيش الروسي باسم: (الجنرال سوبوليف) أن تصبح جبال الهندوكش الحدود الطبيعية للاتحاد السوفيتي، وتصبح مدينة هراة جزءاً من إمبراطوريتهم. وكذلك دعت أحد الصحافة الروسية

سنة ١٨٨٥ م إلى ضم هرة إلى روسيا. وظلت أرض أفغانستان مدار صراع بين بريطانيا وروسيا، حتى أخذت بريطانيا تأكيداً من روسيا سنة ١٨٦٩ م بأن تظل أفغانستان خارج مدى أطماع روسيا (مجلة الجهاد: ١٩٨٧ م، ٣٧).

وزاد اهتمام روسيا مع انطلاق الثورة الشيوعية من موسكو بقيادة لينين، حين نادى المسلمون تنديداً بسياسة بريطانيا. وركز الاتحاد السوفياتي اهتمامه على القوات العسكرية الأفغانية مستفيداً من صفقة التي عقدها مع أفغانستان سنة ١٩٢١ م. واستفاد الاتحاد السوفياتي الشيوعي الظالم من هذه العلاقات بغرس أفكاره السقيمة ونشر مبادئه في قلب الجيش الأفغاني (فضة، ١٩٨٦، ٤٤).

وأخذت العلاقات بين أفغانستان وروسيا تتحسن خلال الفترة ١٩٥٠ م - ١٩٧٠ م، ومن أهم ثمار هذه العلاقات التي انعقدت منذ سنة ١٩٢١ م تدريب قرابة سبعة آلاف ضابط أفغاني في الاتحاد السوفياتي خلال سنوات ١٩٥٦ م - ١٩٧٠ م ثم قيام الحزب الشيوعي الرسمي في أفغانستان، وتكون أول حزب شيوعي في الستينات تحت اسم «حزب الشعب الديمقراطي» وتشكلت لجنته المركزية برئاسة نور محمد ترهكي وعضوية كارمل وحفيظ الله أمين وغيرهم، وذلك في ١٩٦٥/٣/١ م. ثم توالى الصراع بينهم فانقسموا إلى حزبين: حزب برشام (الراية) وحزب خلق (الشعب) وذلك سنة ١٩٦٧ م ثم ظهر حزب شيوعي ثالث وهو حزب الشعلة الأبدية (فضة، ١٩٨٦، ٤٥ و ٤٦).

من هذا التاريخ اشتدت الحملات ضد الإسلاميين، وعندما تقدم الجيش السوفياتي إلى داخل أفغانستان، لم يكن الاتحاد السوفياتي وحده، لقد وقف معه الشيوعيون في أفغانستان، وكانت ألمانيا الشرقية تدرب الشرطة والمخابرات الأفغانية التي تسمى خاد، وبلغاريا تزود الغزاة بالطعام، وقوات رمزية من كوريا، وخمسة آلاف جندي من حلق وارسو، وقوات محدودة من منظمة التحرير الفلسطينية، وساهمت الدول الشيوعية بـ ٥٠% من نفقات الحرب، والاتحاد السوفياتي بـ ٥٠% أيضاً (المنتدى الفكري، ١٩٨٨ م، ٩٠).

هذه صورة موجزة للتدخل السوفياتي وللصراع الشيوعي في أرض أفغانستان، وكانت محاولات الاتحاد السوفيتي الشيوعي نموذجاً لأطماع الدول الكبرى، نموذجاً لا يتغير مهما اختلفت المبادئ والشعارات. ومع كل هذا سُميت أفغانستان في طوال القرون ببوابة الشرق عامة وبوابة العالم الإسلامي خاصة، تقف هذه البلدة الكريمة برجالها المؤمنين ونسائها المؤمنات، وجبالها العالية، حصناً محكماً أمام أعداء الدين، ولقد كانت كذلك عبر التاريخ، فلا بد للبلاد المستعمرة أن تنفذ منها إن استطاعت، حتى تقفز إلى ماوراءها. وحماد الشعب الأفغاني أمام الروس كانت صحوة عملية حقيقية في العالم الإسلامي، وردّ إيمانيّ صادق على عدوان ظالم واستعمار غدار مدت أنيابها ومخالبها إلى هذا البلد المسلم (المنتدى الفكري، ١٩٨٨ م، ١٨).

٢ - دور الشعراء في حفّز المسلمين على نصرة المجاهدين:

ظل الشاعر عمر بهاء الدين الأميري في أول قائمة الشعراء الذين بذلوا أقصى جهدهم في نشر الجهاد الأفغاني بين الشعوب العربية، وحث المسلمين على نصرة إخوانهم. وهو شاعر إسلامي له قصائد كثيرة ومشاركات مختلفة في الحملات الإسلامية الجهادية التي تدعم المجاهدين الأفغان. ومن أجمل قصائده في هذا المجال قصيدته الشهيرة بعنوان "الزحف المقدس" وقد ألقي الشاعر قصيدته في مهرجان نصرة أفغانستان الذي أقيم في مدينة "سلا" المغربية، وفي مطلع هذه القصيدة يخاطب الشاعر الشعوب الإسلامية مذكراً لهم بماضي الأمة الإسلامية ويحثهم على نصرة المجاهدين في أفغانستان (الزبيدي، ١٩٩٦، ٣٩٦).

واستمدي فموعد الزحف حانا
حاذري، بادري، اغنمي الآبانا

واستمدي من قوة الحق بأساً
يا شعوب الإسلام والأمر جد

إخوتي في البلاء، في الداء، في
 إخوتي في العناء، في كيد اللاواء
 إخوتي في أمانة الله في الأعناق
 كان تاريخنا سديداً مجيداً
 أين منا الأمس الرغيد؟ تنادي
 ندعي أن عهدنا فاق ملياراً
 أيها الصبح ما حصيلة ملياراً
 والسباق القمين نستيق الخيرات
 ونسوس الدنيا بدين مبین
 أيها الصبح يا كرام السجاي
 نحن في هذه الرحاب لنحيي
 ومضوا يعلنون أنهم الشعب
 هم طريق التحرير للكون بالإسلام
 حقهم... كبير... كبير
 ونوالى انبعاثنا لفلسطين
 وسنذكي الجهاد في كل أرض

الآزراء، فيما أصابنا ودهاناً
 في الصعب من مراقبي منانا
 في حملها، وما استرعلانا
 يوم كان الجهاد فينا مصانا
 عهده، أين ماضيات علانا
 وأتبا بين السورى لاننداني
 إذا كسل واحد منه هانا
 والفوز حين نحمل حيانا
 كان مذكراً رحمة وأمانا
 والمزايا، بوركتهم مهرجانا
 ونحيي من ينجد الأفغانا
 الذي ليس يعرف الإذعانا
 يا صبح فابذلوا الإمكانا
 مألنا... مألهم، دماهم دمانا
 نقيم الصلاح في... أقصانا
 ونعين الأتراك والأفغانا
 (الأميري، ١٩٨٧: ٣٧)

كذلك من الشعراء الذين لهم مشاركات شعرية كثيرة في المجالات الإسلامية والجهادية الشاعر مصطفى حيدر زيد الكيلاني، له قصيدة بعنوان "أفغانستان تفيض دمعاً" وقد قسم الشاعر قصيدته إلى ثماني فقرات، وفي الفقرة التي تكون بعنوان "لا يلىق" بحث فيها المسلمين على نصره إخوانهم في أفغانستان وفلسطين، ثم عنون الشاعر فقرة أخرى بعنوان: "طغيان" ويصف فيها وحشية الروس، وفي الفقرة الأخيرة بعنوان "هذا حالنا" بحث الشاعر المسلمين على النهوض ومواجهة الكفر والطغيان. وهو يقول:

يا مسلم أنت بقيتنا
 يا قوم ويا قومي غيرا
 إن السيفيات ومن معه
 عمر الإيمان قلوبهمو
 أ يلىق بنا أن نتركهم
 فالله سيسألنا عنهم
 في حين تدك قنابلهم
 ما يجري في أفغانستان
 زعم السوفييت بأنهم
 وحشيتهم وشراستهم
 أفغانستان تفيض دماً
 حرقوا الأطفال فيا ربي
 هتكوا الأعراض فويلهمو
 دكوا مدناً بتقذائفهم
 يا مسلم والى الدنيا دول
 انهض فحقوقك ضائعة
 انهض يا مسلم لا تيسأ

حياك الله بكل مكان
 هيا نمشي للقدس الآن
 هزموا روسيا والحرب رهان
 فمشوا للموت بغير توان
 في محنتهم يا للسنكران
 أو لسنا في البلوى سيان
 أهليتنا في أفغانستان
 بغى الإنسان على الإنسان
 يبغيون سلاماً للأفغان
 لا تحتاجان إلى برهان
 من غدرهمو يعلوها دخان
 أطفال تحرق بالنيران
 من بطش الجبار الدين
 هدموها من فوق السكان
 حتام تعيش وأنت محان
 وحمالك يغنيث به ذبيان
 لا تغض على الضيم الأفغان (الكيلاني، ١٩٨٧، م. ٣٠، ٣١)

وللشاعر مصطفى زيد الكيلاني قصيدة أخرى بعنوان "انظروا الشعب في الأفغان" يبدأ الشاعر قصيدته بـ
 "الله أكبر" صيحة توظف النائم ويختم على النظر في جهاد الأفغان وحمودهم في وجه الطاغوت السوفيتي وهو يقول:
 يا مسلمون أفيقوا تبصروا عجباً
 توحدت وتآخست فهي صامدة
 قوموا نحبي رجالاً مؤمنين مشوا
 تقحموا الهول لم تضعف عزائمهم
 باعوا نفوسهم لله فانصرفوا
 وقاوموا دولة الاتحاد في ثلقة
 يا مسلمون خذوا عنهم أباة همو
 وحرروا القدس والأقصى بهمتكم
 إلى متى تقطعون العمر عمياناً
 من "قندهار" إلى أعلى "بدخشاناً"
 إلى الجهاد خفاف الخطو شجعاناً
 ولا شكوا فاقة يوماً وحمرماناً
 وفجروا الأرض تحت الروس بركناً
 وبددوا سحب الجهل الذي رانا
 وصبرهم وانفجروا شيباً وشباناً
 كما يحرر ذاك الشعب أفغاناً
 (الكيلاني، ١٩٨٨، ٣٦)

ومن شعر النساء في الجهاد الأفغاني قصيدة نونية للشاعرة الزهراء فاطمة بنت عبدالله، تتغنى الشاعرة في بداية قصيدتها بخير جند الله أسد الوغى المجاهدين في ستة أبيات ثم تتحدث عن الروس وفي الأخير تحت العرب على النهوض لمواجهة الروس وترك الرفاهية والحياة الفاتنة وهي تقول:

يا خير أسد الله هذا يومكم
 إن المجاهد منكم أسد الحمى
 حمل الشهادة والحياة بكفه
 الروس جاءوا هادمين لديننا
 وقفوا أمام الروس وقفة هادر
 يا شعبنا العربي هيا لا تم
 إن كان رأس الكفر شعبي قد غزا
 فالدور يأتي للعروبة بعدهم
 أتقول أنك مسلم؟ بل ملحد
 يوم القضاء على قوى الشيطان
 لهو المجاهد في رضا الرحمن
 إن الحياة شهادة الرضوان
 بدأوا بشعب الله في الأفغان
 لله در شوامخ الشجعان
 أيطيب عيشك بالنعيم الفاني
 من إخوة الإيمان في الأفغان
 رغم الولاء ليسلبوا قرآني
 يا من توالي زمرة الشيطان
 (بنت عبدالله، ١٩٨٧، ٣٥)

٣ - مشاركة مجاهدي العرب في الجهاد الأفغاني

وفي خلال الجهاد الأفغاني أمام الروس ظهر بعض الشخصيات الإسلامية العربية التي قادت المجاهدين، وحققت النصر العظيم، ومكنت للشعب الأفغاني استعادة بلدهم، ومن هؤلاء القادة الشيخ تميم العدناني، الشيخ جميل الرحمن، الشيخ أحمد الزهراني وشهيد الجهاد الأفغاني الشيخ عبدالله عزام (حسن، ١٩٩٧، ١٣٥) (رحمه الله) الذي كان أستاذاً في الجامعة الإسلامية العالمية بإسلام آباد وترك العمل بالجامعة سنة ١٩٨٧ م ليتفرغ تماماً لمقتضيات الجهاد الأفغاني، وليصبح علماً من أعلام هذا الجهاد، حتى أنه شارك في مؤتمر عظيم في أمريكا وشرح أبعاد القضية الأفغانية للمشاركين، وقيل إنه كان همزة الوصل بين المجاهدين الأفغان وبعض الشعوب العربية وأصحاب الاتجاهات الإسلامية الحريصين على مناصرة المجاهدين، وبما جهوده بعد ذلك بفتح مكتب في مدينة بشاور لإعداد المجاهدين من متطوعي العرب الذين وفدوا إليه، وكان رحمه الله هو القائم على أمر هذا المكتب ورعاية شؤونهم، واستشهد هو وولديه سنة ١٩٨٩ في هذا الجهاد المبارك. (قيمه، ١٩٩١، ٩ إلى ١٣)

وفي قصيدة بعنوان "لن يضيع الثأر" عنون الشاعر أبو الحسن وحدات القصيدة بعنوانين صغيرة يعكس ما في تلك الأبيات من معان، ومن وحدات القصيدة وحدة بعنوان: «جسد واحد» وفي هذه الوحدة يدعو الشاعر الشعب الأفغاني بالصبر وينصحهم بأن الدماء التي تنزف في الجهاد دواء ناجع وفيها شفاء لآلام المسلمين عند النصر والفوز، ثم

يشير الشاعر إلى هدف قيام مجاهدي العرب مع إخوانهم في هذا الجهاد، ويبين أن مجاهدي العرب ما جاءوا لأجل المنافع والغنائم، بل شاركوا في هذه المعركة لأجل العقيدة الإسلامية وهو يقول:

يا ندى الأفغان صبراً	إن بعض الننزف ناجع
إننا لله قمنا	لا لغنم أو منافع
وأثرناها إخواناً	وفدء لا مطامع
وتوحدنا اعتقاداً	وجراحاً ومصارع
ثم يفرقنا لسان	أبدأ في الدين جامع
حيثما يعملو أذان	هو لي خير المراع
ولدين الله ثمرنا	واليله الأمر راجع

(أبو الحسن، ١٩٨٥ م، ٨)

٤ - مدح المجاهدين

هذا الغرض غرض رئيسي من أغراض الشعر الذي تنشد حول الجهاد الأفغاني وبطولات شعبه ومجاهديه، وهو يقابل أقوى القوى الكافرة الظالمة في العالم والمدججة بأحدث أنواع السلاح العصري، بينما كان الشعب الأفغاني أعزل لا يملك إلا إرادة الإيمان بالله. وعلى الرغم من ذلك فإن قصة الجهاد الأفغاني قصة حافلة بالتضحيات والبطولات النادرة، وقد أثارت هذه البطولات وجدان الشاعر المسلم وهزت لديه مشاعر الفخر بذلك الشعب المجاهد. وبدأ الشعراء بمدح مجاهدي الأفغان ويتغنون ببطولاتهم وحماتهم الرائع، حتى يقارنون بين ملاحم الأفغانية وملاحم إغريقية قديمة وبطولات عربية جاهلية قبل الإسلام وصارت في نظرهم لا شيء أمام عظمة الجهاد الأفغاني وعلو همة شعبه وأبطاله. فيقول الشاعر د. جابر قبيحة وهو أحد أساتذة الكبار في العالم العربي في قصيدة «أبطال الجهاد الأفغاني»:

لا تذكروا قديماً من تغلب	وقد أرسا من عبس أو ذبيان
دع عنك هوميراً ودع طراودة	وخوارق اليونان والرومان
وانظر سيئسبك الملاحم كلها	أسطورة تدعى الفتى الأفغاني
صنع البطولة، والبطولة همة	بعزيمة غيرة الإيثار

(قبيحة، ١٩٩١، ٣٠)

كما نستنبط من الأبيات ازدرى الشاعر بطولات العصر الجاهلي عند العرب بذكر حرب داحس والغبراء بين قبيلتين من قبائل العرب وهما قبيلتا عبس وذبيان، وملاحم اليونان لهوميروس^١ في حرب طراودة، هذه الملاحم وخصوصاً الملحمة اليونانية التي تقوم على الأسطورة التي يلعب الخيال فيها دوراً بعيداً عن الحقائق الواقع. أما ملحمة الجهاد الأفغاني فهي حقيقة واقعة، وبطل هذه الملحمة الفتى الأفغاني الذي يخوض المعارك بإيمانه الذي يشبه إيمان عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) وإرادته في تحدي الكفر.

ثم يذكر الشاعر أن وقائع الجهاد الأفغاني تشبه موقعة بدر الكبرى، ويعدد أسماء الصحابة (رضي الله عنهم) فيقول:

فأعدتم أيام بدر حية	في عزة يوم التقي الجمعان
دعني أملّي ناظري من مصعب	وأعيش معنى الحق في سلمان
وكذا علي والحسين جمعفر	وتهيم روحني في سنا عثمان

(قبيحة، ١٩٩١، ٣٣)

ويرى الشاعر أن الشعب الأفغاني بجهاده أمام الروس فقد أحيا الماضي التليد بأجاده العظيمة وهو يقول:

هذا هو الماضي الجليل بمجده
يُحييه إصرار الفتى الأفغاني

^١ - هومير: شاعر يوناني الشهير وناظم أعظم وأشهر ملحمتين في التاريخ وهما: الإلياذة والأوديسة.

(قیحه، ١٩٩١، ٣١)

ثم يأتي الشاعر ويصف عزم مجاهدي الأفغان في لقاء العدو الظالم الذي لا يتكلم إلا بالمدفع والقذيفة فيقول:

عاشوا النهار فوارسا مرهوبة
وهُم بجوف الليل كالرهبان
عزّم حديد في لقاء عدوّهم
تهتّر منه جوانب الميدان
يتكلمون بمدفع وقذيفة
وكأنّهم ولدوا بغير لسان
(قیحه، ١٩٩١، ٣١ و ٣٢)

ويبين الشاعر عوامل نصر مجاهدي الأفغان وشعبه ويرى أن الإيمان بالله هو العامل الأصلي لهذا النصر- العظيم، وقوة الإيمان هي التي جعلت الشيوخ الذين قاربوا مائة سنوات يتقدمون في أول الصف كأنهم شباب حديثي السن وهو يقول:

يا أمة الأفغان نصرك - وافخري
ما كان لولا قسوة الإيمان
تلك التي جعلت شيوخا قاربوا
مائة من السنوات كالشبان
يتقدمون طلائعاً وكثائباً
لا يرهبون قذائف النيران
هذا هو السر الذي لا ينقضي
في حكمة علوية الأردن
القوة العظمى بشعب مؤمن
والنصر بالإيمان لا الطيران
(قیحه، ١٩٩١، ٣٤)

وكانت نتيجة هذا الجهاد المبارك هزيمة الشيوعية على أيدي المستضعفين من الأفغان بعزم عمرية الإيقان وقد نال المجاهد الأفغاني بطولاته الرائعة وعزمه الراسخ كل ثناء من شعراء العرب وخاصة الدكتور جابر قبيحه، فوصفه بصفات مثالي فلقبه بالذي يعيد أمجاد أبطال الإسلام من الصحابة وقادة الفتح.

كذلك شاعر آخر من شعراء العرب يصف مجاهد الأفغان بأنه يبيع نفسه لله، ويقاتل العدو الظالم الدمار بسلاح الإيمان، ولا يخاف لومة لائم، فالجهاد سبيله لتحرير أرض أفغانستان. كما يقول الشاعر الحضرمي في قصيدته الرائعة بعنوان «أمة المجاهدين»:

رجالٌ يكابُل لا كالرجال
يخوضون حرباً على الكافرة
يُمَدُّون هاماتهم كالجبال
وهامات أعدائهم صاغرة
(الحضرمي، ١٩٨٦)

ونجد شاعراً آخر من شعراء الأمة الإسلامية وهو يصف الشعب الأفغاني ومجاهديه، بأنهم جنود الحق والإيمان، وهم الذين بعثوا الأمان في نفوس المسلمين وجدّدوا ذكريات أصحاب الرسول وأبطال الأمة الإسلامية، وهم الذين رفضوا حياة الدل والخذلان وباعوا أنفسهم بربهم وسجلوا آيات القرآن في معركة الجهاد وهو يقول:

خَيُّوا جُنُودَ الْحَقِّ وَالْإِيمَانِ
خَيُّوا صُنَادِيْدًا مِنَ الْأَفْغَانِ
اللَّهُ أَكْبَرُ قَوْلُهُمْ وَفِعَالُهُمْ
هُمْ سَجَّلُوا الْآيَاتِ فِي الْمِيدَانِ
أَحْيَوْا جِهَاداً غَابَ عَنْهُ خَقْبَةٌ
خَتَّى طَوَاةَ الدَّهْرِ فِي التَّسْتِيَانِ
بَعَثُوا الْأَمَانِي فِي السُّنُوسِ وَجَدُّوا
ذَكَرَى الصَّحَابَةِ... نُورُهَا قُرْآنِي
بَاعُوا لِرَبِّهِمُ السُّنُوسَ رَحِيصَةً
وَأَتَوْا خِيَاةَ الدَّلِّ وَالْخِذْلَانِ (الحسيني، ١٩٨٤: ٤١)

هذه نماذج من مدح مجاهدي الأفغان في شعر شعراء العرب، وأجادوا في إبراز جانب الإعجاب بالشعب الأفغاني ومجاهديه، ووصفهم بأنهم الذين زخروا الإيمان وأذهلوا الغزاة، فأصبحت هذه البلدة المباركة مقبرة للغزاة.

٥ - رثاء الشهداء

الرثاء من الأغراض السائدة في الشعر العربي منذ العصر الجاهلي، فقد استخدم الشعراء هذا الغرض في العصور الأدبية العربية إلى يومنا هذا، ويعد الرثاء من الأغراض الشعرية الصادقة؛ لأنه يقال والقلوب محترقة حزنا. والشعر في هذا المجال يوضح بجلاء قيمة الفقيد وشجاعته، وقيادته للمعارك، ودفاعه عن شعبه، وأخذ ثأره عن القاتل.

ولم يكن مستغربا على الشعراء المسلمين إظهار الجزع والخوف على قادة الجهاد ورثاؤهم والتحسر على شهادتهم، وذكر مآثرهم وبطولاتهم، ورثى الشعراء من مات من المجاهدين رثاء عاما وخصوصا، وفي قصيدة صرح الشاعر باسم الشيخ عبدالله عزام وولديه محمد وعبدالله اللذين استشهدا معه، ويقول الشاعر في رثائهم تحت عنوان «بين رجائين»:

ريحانثان على جنبه أقبلنا	وَصَمْتًا! فَضُّبُوا الشَّوْقَ وَالْعَبْرَا
ما كاد يَلْقَاهُما حتى مَضَى بها	رَكْضًا إلى الله يَلْقَوْنَ الَّذِي قَدَّرَا
بُشْرَى مِنَ اللَّهِ! عُقْبَى الْمُؤْمِنِينَ رِضًا	وَرَحْمَةً اللَّهِ تُوفِي كُلَّ مَنْ صَبَّرَا
وَقَوْحُ الدَّمِّ مِسْكَ لَا يَسْكَ يَحْدِلُهُ	مِسْكَ وَلَا تَشْرُ الْمِسْكَ الَّذِي تَشْرَا
لِلَّهِ دُرُّكَ عَبْدًا! جِئْتُ عَلَى	عَزِيمَةٍ لِسِبْأَى جَدٍّ وَاشْتَعَرَا
وَجِئْتُ فِي عَجَلٍ بَيْنَ الرِّجَامِ إِلَى	شَهَادَةِ الْحَقِّ، هَاجَ الشَّوْقُ وَانْفَجَرَا (النحوي، ١٩٩١، ١٤٢)

كان من بين الشهداء أخو الشاعر الدكتور جابر قبيحة الذي استشهد في قندهار (حسن، ١٣٧)، يقول الشاعر في «نشيد الرحف الأفغاني»:

أخي استشهد الأُمس في قندهاز	وكان أخسي وأبي والنَّهْـزَا
فَمَاتَ لِطُلُوعِ شَمْسِ الْفَخَارِ	وَيَسْقِي الْكُرْمَلِينَ دُلًّا وَنَا
قَضَى رَاضِي الْقَلْبِ وَهُوَ يَقُولُ	إِلَى كَابُولِ يَا خُيُودَ الرَّشُولِ

(قبيحة، ١٩٩١، ٢٤)

ويقول الشاعر أبو الحسن في قصيدة "الجهاد منصور":

و تَمِيمٌ وَالْعَزَّامُ فَلْتَدْعُوا لَهُمْ وَلِكُلِّ مَنْ صَارُوا مَعَ الْأَبْرَارِ (أبو الحسن، ١٩٩٢ م)

يقول الأستاذ خالد حسن الهنداوي في قصيدة بعنوان: شهيد الإسلام عبدالله عزام

رفقاً بقلبي أيها اللوام	وقع الذي أخشى فكيف أنام
وشهيدنا للموت ابن طائع	مادام في ذات الإلسته يــــرام
نلت الشهادة وهي أعلى رتبة	لك في هواها العذب جد هيام
يا من جنيت من الخصال كرامها	فإذا بعننقود الثمار نظام
اليوم فزت بما تؤمل فاسترح	وليرو قبرك ما طــــر سجام

(الهنداوي، ١٤١٠ هـ، ٢٩)

وفي قصيدة أخرى يتكلم الشاعر محمد بدر الدين القارئ عن لسان الشهداء بعنوان "قد بعنا الله نفوسنا":

^١ - إشارة إلى ولديه: محمد (٢٠ عاما) وإبراهيم (١٥ عاما) رحمهما الله، كانا قد حضرا لزيارة والدهما من عمان يوم الخميس قبل حادث الاغتيال بيوم، وقد وقع الحادث الأليم وهم في طريقهم إلى صلاة الجمعة في بيشاور ٢٦ ربيع الآخر ١٤١٠ هـ - ١٩٨٩/١١/٢٤ م، حيث فجر عن بعد لغم حين مزوا بسيارتهم بجانبه. ينظر: ملحمة الجهاد الأفغاني، ص: ١٤٢.

يا عطر دمء الشهداء	يعبق في كل الأرجاء
سل عنه هراتا أو بلخا	تنبيك دموع الأنساء
عن حر آمن فاستحيا	أن يترك طعن الأعزاء
والمؤمن لا يخشى إلا	بارئيه في كل لقاء
وكتاب الله ذخيرتنا	نفسى تفديه وأبنائي
أتلوه فيملائي عـزما	قداك صفوف الدخلاء
قد بعنا لله نفوسنا	قد رزيت عيش الشهداء
النصر حبانى ربي	والجنة من تحت لوائي (القاري، ١٩٨٦: ٤٣)

وهذه قصيدة من الشاعر يوسف صالح من جدة بالمملكة العربية السعودية في رثاء المجاهد الشهيد أحمد الزهراني الذي استشهد في الجهاد الأفغاني وهو يقول:

إليك يا أحمد أبعث أحزاني وأشجاني	فأنت شهيد الإسلام والإيمان
رقدت بعيداً هناك في بلاد الأفغان	رضاً للقاء الواحد المـنـان
طلبك الشهادة بالصبر والإيمان	فقلت الشهادة وأنت تشعل النيران
هتكت حصون الضلال والطغيان	فسجل التاريخ لك هذا الإيمان
قضيت لياليك بتهجد وقراءة القرآن	وأياك بهدم معقل الكفر والطغيان
فهنيئاً لك بالشـهـادة	وهنيئاً لك بلقاء الرحمن
	(صالح، ١٩٨٦: ٤٣)

نستنبط من أبيات القصيدة صدق عاطفة الشاعر وحزنه من شهادة هذا البطل المجاهد أحمد الزهراني، أما من ناحية الوزن فهذه قصيدة غير موزونة، عروضها ومعانيها سطحية جداً.

النتيجة

بناءً على دراسة أشعار شعراء العرب حول الجهاد الأفغاني، يمكن استخلاص النتائج التالية: مدح شعراء العرب جماد الشعب الأفغاني واعتبروه قدوة لجهاد المسلمين في العصر الحاضر. ودعوا المسلمين إلى مساعدة المجاهدين في نضالهم.

أكد الشعراء في أشعارهم على قيم الإيثار والتضحية والشهادة مجاهدي الأفغان. كثير من الشعراء شبهوا جماد أفغانستان بمبارك تاريخية في الإسلام مثل بدر وأحد، واعتبروه استكمالاً لبطولات صدر الإسلام أيام الصحابة (رضي الله عنهم).

انتقد الشعراء الاستعمار والعملاء الذين عملوا لصالحه، واعتبروا مقاومة الاحتلال السوفيتي مسؤولية على كل مسلم. المجاهد الأفغاني في الأشعار كان رمزاً للشجاعة والمقاومة والإيمان، حيث استطاع مقاومة القوى الكبيرة رغم قلة العدد والأسلحة.

إلى جانب تمجيد الجهاد، تناول الشعراء معاناة الشعب الأفغاني، خاصة النساء والأطفال، بهدف تحفيز الضمير العالمي تجاههم.

وفي الأخير من خلال هذه النتائج، نرى أن الشعراء العرب لم يقتصرُوا على وصف جماد أفغانستان، بل اعتبروه وسيلة لإحياء القيم الإسلامية ورفض الاستعمار.

المصادر والمراجع

القرآن الكريم

- أبو الحسن، لم يذكر اسم الشاعر. (١٩٨٥). «لن يضيع الثأر». مجلة الجهاد، ٨.
الأميري، بهاء الدين. (١٩٨٧). «الزحف المقدس». مجلة الجهاد، شماره، ٣٧.

- بنت عبدالله، الزهراء فاطمة. (١٩٨٧). «الجهاد العظيم». مجلة الجهاد، ٣٠.
- حسن، عزت محمد إبراهيم. (١٩٩٧). رسالة جامعية بعنوان: الجهاد الأفغاني في منظور الشعراء العرب، قسم اللغة العربية، جامعة بهاء الدين زكريا - ملتان
- الحسيني، د. عصام. (١٩٨٤). «جنود الحق». مجلة الاصلاح، ٧٧.
- الحضرمي. (١٩٨٦). «أمة المجاهدين». مجلة البنين المرصوص، ٦.
- الزيدي، فتحي. (١٩٩٦). الجهاد الأفغاني في الكتابات العربية المعاصرة، ط ١، دار المعرفة - دمشق.
- صالح، يوسف. (١٩٨٧). «إلى الشهيد أحمد الزهراني». مجلة الجهاد، ٣٧.
- فضة، محمد إبراهيم. (١٩٨٦). التدخل السوفياتي في أفغانستان، دون ط، شقير وعكشة - عمان، الأردن.
- القاري، محمد بدر الدين. (١٩٨٦). «قد بعنا لله نفوسنا». مجلة الجهاد، ٣٤.
- قطب، محمد. (١٩٩٠). الجهاد الأفغاني ودلالاته، ط ٢، مؤسسة اللجنة للصحافة - جدة.
- قبيحة، جابر. (١٩٩١). لجهاد الأفغاني أغني، ط ١، مكتبة وهبة - القاهرة.
- الكيلاي، مصطفى حيدر زيد. (١٩٨٧). «أفغانستان تفيض دمعا». مجلة الجهاد، ٣٨.
- الكيلاي، مصطفى حيدر زيد. (١٩٨٨). «انظروا الشعب في الأفغان». مجلة الجهاد، ٤٣.
- النحوي، دكتور عدنان. (١٩٩٠). «جلال الموت أو صدق الجهاد». مجلة الاعتصام المصرية.
- النحوي، عدنان علي رضا. (١٩٩٣). ملحمة الجهاد الأفغاني، ط ٣، دار النحوي للنشر والتوزيع - الرياض.
- هنداوي، الأستاذ خالد حسن. (١٤١٠ هـ). «شهيد الاسلام عبدالله عزام». مجلة الاصلاح، ١١٤.

The Reflection of the Afghan Jihad in the Poetry of Arab Poets

Author: Teaching Assistant Hafizullah Taheri
Faculty of literature and humanity, Herat university

Abstract

Jihad is not limited by borders; it is an Islamic mission that transcends geography and is not restricted by boundaries. Afghanistan is a land that has suffered throughout history under foreign invasions and the tyranny of its rulers, becoming a place where the cries of the oppressed are heard and the burden of oppression is heavy. Russian and British colonialism, along with the dictatorship of past regimes, brought great suffering until God granted Afghanistan a proud and resilient people who refused to submit. They fought bravely on the battlefield, writing stories of resistance and victory that inspired poets across the Islamic world. These poets composed poetry about Afghanistan's struggle, drawing from its resilience the spirit of courage and defiance. Among them are Dr. Jaber Qamihah, Omar Bahaa Al-Din Al-Amiri, the Hadrami poet, Abu Al-Hasan, poetess Zahraa Fatima, Mustafa Haidar Zaid Al-Kilani, and others. Their poetry reflected the Afghan jihad, highlighting key themes and artistic expressions of resistance. One of the main messages in their work is the glorification of selflessness and sacrifice, which they connect to faith in God and religious devotion as keys to victory. Their poetry also highlights the suffering of Afghan children due to war, aiming to awaken human conscience and encourage social responsibility. This article examines the role of Arab poets in supporting the Afghan jihad and fostering solidarity among Muslims. It explores the themes and purposes of their poetry about the Afghan struggle using a descriptive approach, focusing on topics such as encouraging Muslims to support the mujahideen, the participation of Arab fighters in the Afghan jihad, praising the mujahideen, and elegies for the martyrs.

Keywords: The Soviet Union, the Afghan Jihad, Arab Poets.



عواقب و اثرات قیام ۲۴ حوت هرات (۱۳۵۷)

نویسنده گان: پوهنیار محمد اکبری^۱ و نامزد پوهنیار صابره سادات

استادان: پوهنچی علوم اجتماعی پوهنتون هرات

Mob: 0795777362

Email: akbrymhmd896@gmail.com

چکیده

افغانستان در چند دهه اخیر شاهد تحولات و بحران‌های متعددی بوده که تأثیرات عمیقی بر مردم و ساختارهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی این کشور گذاشته است یکی از این اتفاقات بسیار مهم قیام مردم هرات در ماه حوت سال ۱۳۵۷ است که علیه رژیم کمونیستی صورت گرفت. ۲۴ حوت ۱۳۵۷ روزیست که با خط زرین در تاریخ کشور ما نوشته شده و هرگز فراموش نخواهد شد. در این تاریخ بزرگ مردان متدین هرات بدون هیچ پشتوانه مالی و نظامی بزرگ‌ترین روز در سرنوشت این شهر را رقم زدند و علیه عمال ظالم رژیم کمونیست به پا خاستند. بعد از گذشت شش روز هزاران نفر به دست این رژیم سفاک شهید شدند و هزاران خانواده بی‌پناه و آواره گردیدند اما خون این مردان تاریخ هدر نرفت و قیام گرچه به ظاهر شکست خورد اما لرزه بر تن رهبران کمونیست و دولت شوروی انداخت. این قیام اختلاف و شکافی عمیق بین رهبران کمونیست به وجود آورد و آن‌ها را بر سر کسب قدرت تا مرز نابودی به میدان منازعه کشید و از آن پس مهم‌ترین تحولات سیاسی، نظامی (سقوط پیاپی حاکمان کمونیستی و در نهایت فروپاشی دولت کمونیست) را رقم زد. از آنجایی که یکی از مهم‌ترین جوانب علم تاریخ و تحقیقات تاریخی بررسی اثرات و نتایج جریانات تاریخی است، بنابراین این تحقیق به هدف بررسی مهم‌ترین پیامدها و اثرات قیام ۲۴ حوت انجام شده است و سعی بر آن می‌شود تا عواقب و اثرات این قیام به گونه علمی و تاریخی مورد بررسی قرار گیرد. پرسش تحقیق در این است که مهم‌ترین پیامدها و اثرات قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ کدام تحولات بوده‌اند؟

واژه‌گان کلیدی: افغانستان، شوروی، قیام، کمونیسم، هرات.

مقدمه

تاریخ آینه‌ی است که با انعکاس واقعیت‌ها، گذشته را به امروز و امروز را به فردا پیوند می‌زند. مطالعه و تحلیل رخدادهای گذشته و آموختن از آن‌ها، راه‌گشای امروز و فردای بشر است. شاید به

همین دلیل باشد که کتاب آسمانی ما در آیات متعددی، انسان را به تفکر و سیروسفر در اعماق تاریخ و مطالعه سرنوشت بدکاران و نیکوکاران دعوت کرده است. به بیان دیگر، تاریخ مطالعه سرگذشت کشورها و ملت‌هاست، از مردم‌شناسی و فرهنگ گرفته تا سیاست و جنگ (مصباح‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۰).

تاریخ افغانستان سرشار است از روزهای زرین مقاومت، شجاعت و ایستادگی در مقابل مظالم بیگانگان دیکتاتور و سفاک به‌خصوص از اواخر دهه ۱۹۵۰ که افغانستان به محل صف‌آرایی جریان‌های گوناگون فکری تبدیل شد، از یک طرف جریان کمونیستی که در میان نخبگان و روشنفکران افغان نفوذ چشمگیری به‌دست آورده بود و از سوی دیگر جریان گروه‌های گوناگون اسلامی که مجاهدین نام گرفتند، علیه شوروی و حکومت دست‌نشانده آن به جهاد برخاستند. این فعالیت‌های جهادی بخشی از جنبش احیای اسلامی در جهان اسلام بود که از دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ اوج گرفت (فصیحی، ۱۴۰۰: ۲۷۱). گردانندگان رژیم کمونیست کابل به تقلید از دکتورین منحنط استالین اصل "بگیروبند" را به سرعت به اصل "بگیر و بکش" تبدیل کردند. این وضع موجب شد تا مردم به مقاومت روی آوردند و به قیام‌های محلی و کوچک علیه عملکردهای رژیم پردازند. شدت عمل گماشتگان رژیم و سیاست‌های ناعاقبت‌اندیشانه‌ای آن‌ها موجی از تفر را در گوشه و کنار دامن زد. در این میان قیام‌بزرگ و خودجوش ۲۴ حوت هرات یکی از حوادث خونین و اما یکی از حماسه‌سازترین قیام‌های کشور بود که به حیث یک رویداد پرافتخار و جاودان در تاریخ مبارزات ملی افغانستان جایگاه خاص دارد (کاظم، ۱۴۰۲: ۹). پس از کودتای کمونیست‌ها، عالمان دینی ماهیت ضداسلامی و ضد ملی رژیم جدید را دریافته، مقدمات مقاومت و قیام سراسری علیه آنان را فراهم کردند، اما درنهایت قیام شکست خورد و شهر پس از پنج روز آزادی دوباره به تصرف قوای کمونیست درآمد (نورزهی‌امینی، ۱۳۸۸: ۴۳). این قیام با وجود تلفات جانی سنگین و ویرانی‌شهر و درد و رنج عمیق برای مردم، در سطح ملی و جهانی پیامدهای بسیارمهم و بزرگی را در قبال داشت که هرگز نمی‌توان آن را نادیده گرفت چون این قیام زمینه‌ساز تحولات بسیاربزرگ بوده است و باعث یک چرخش عظیم در پدیده جهاد افغانستان و تغییر معادله قدرت رژیم در منطقه و حتی جهان شده است (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۹). این نهضت سرآغاز جهاد و مقاومت مردم افغانستان علیه شوروی گردید، باعث سست شدن پایه‌های دولت کمونیستی و سقوط دولت تره‌کی گردید و در نهایت باعث شکل‌گیری گروه‌های جهادی و فروپاشی شوروی در افغانستان گردید.

تحقیق حاضر به روش توصیفی و تحلیلی با رویکرد مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از مقالات و کتب انجام شده است.

درین تحقیق با تکیه بر منابع و تحقیقات جدید به بررسی مهم‌ترین پیامدها، عواقب و اثرات روز تاریخی ۲۴ حوت ۱۳۵۷ پرداخته شده‌است. تاکنون در مورد عواقب و اثرات قیام ۲۴ حوت تحقیقات بسیار اندکی در سطح کشور صورت گرفته است. این تحقیقات بیشتر در قالب مطالعات پیرامون جریانات قیام انجام شده‌است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: طنین (۱۳۸۴) در کتاب افغانستان در قرن بیستم در تألیف خود به انگیزه‌ها و رویدادهای قیام هرات می‌پردازد. در این اثر، چگونگی آغاز قیام، نقش مردم و نیروهای نظامی و واکنش حکومت وقت بررسی شده است، اما به‌طور مشخص در مورد عواقب و پیامدهای این قیام موردی نگاشته نشده است. گروه پژوهش‌سینا (۱۳۸۱) در کتاب افغانستان در سده‌های اخیر به گونه بسیار مختصر در مورد قیام مردم هرات و اثرات آن پرداخته‌است. در این تألیف به نقش مردم هرات در مقابله با حکومت وقت و تأثیر این قیام بر تحولات سیاسی افغانستان اشاره شده است. مصباح‌زاده (۱۳۸۷) در تألیف خود به نام تاریخ سیاسی مختصر افغانستان در کنار ذکر سایر قیام‌های خونین علیه رژیم کمونیست تذکری مختصر هم به قیام حوت هرات داشته است. یوسفی (۱۳۶۳) در تألیف خود به نام قیام گلگون کفنان ۲۴ حوت هرات قهرمان به‌طور مشروح و مفصل به تمامی جریانات قیام شش‌روزه هرات پرداخته است، ضمن توضیح جغرافیای قیام، تمام حوادث آن را از روز اول تا روز ششم شرح داده است.

تفاوت تحقیق ذیل با این تألیفات در این است که این مقاله به گونه خاص به بررسی پیامدهای قیام هرات پرداخته است در حالیکه در سایر تحقیقات بیشتر به جریانات قیام پرداخته شده است. واکاوی و بررسی اثرات و عواقب قیام ۲۴ حوت هرات که شامل مهم‌ترین تحولات سیاسی و نظامی از تاریخ ۱۳۵۷ در کشور ما می‌گردد دارای اهمیتی بس فراوان است چون که علیه حاکمین کمونیست کابل قیام‌های متعدد صورت گرفته‌است، اما هیچ کدام به اندازه وسعت و کیفیت قیام هرات بزرگ نبوده‌اند و چنین پیامدها و عواقب بزرگی را به‌بار نیاورده‌اند. این قیام خونین حامل اثرات و تحولات سیاسی بسا مهم شد و پایه‌های قدرتمند دولت شوروی را به لرزه درآورد. این موضوع درخور این است که در مورد آن تحقیقات شگرف و به گونه علمی انجام گردد تا مخاطبین با مطالعه پیامدهای آن بیشتر از پیش به بزرگی و وسعت این قیام پی ببرند.

در این تحقیق به پرسش‌های فوق پاسخ داده می‌شود تا موضوع به گونه درست مورد واکاوی قرار گیرد.

۱. قیام ۲۴ حوت هرات چه نقشی در ایجاد قیام‌های پیاپی دیگر و فروپاشی شوروی داشته است؟

۲. مهم‌ترین پیامدهای قیام ۲۴ حوت چی‌ها هستند؟

۳. قیام حوت هرات چه نقشی در ایجاد شکاف بین رهبران کمونیست و تشدید جهاد علیه آنها

داشته است؟

هدف تحقیق حاضر در این است که نقش قیام حوت هرات در شکل‌دهی تحولات سیاسی نظامی بعدی افغانستان مبرهن گردد و پیامدهای این قیام به گونه‌ای ویژه مورد بررسی قرار گیرد.

نگاهی مختصر به قیام ۲۴ حوت

چهل و شش سال قبل از امروز در آستانه ختم سال ۱۳۵۷ شمسی در هرات این شهر فرهنگی و باستانی یک قیام در برابر رژیم کمونیستی صورت گرفت. این قیام پس از مدت‌زمان کوتاهی درست بعد از کودتای هفت‌ثور در یک مقطع زمانی بسامهم اتفاق افتاد و پیامدهای سترگی را با خود به همراه آورد. (در کودتای هفت‌ثور کمونیست‌ها، حکومت داودخان سقوط کرد و خودش کشته شد و شورای انقلابی به رهبری حفیظ‌الله‌امین زمام امور را به دست گرفت و اقدامات خود را با تره‌کی و کارمل هماهنگ ساخت و رژیم جدید درخواست حمایت قاطع از شوروی را نمود (متروخین، ۱۷: ۱۳۹۴). آغازین روز این قیام پنجشنبه ۲۴ حوت ۱۳۵۷ شمسی مطابق به ۱۴ مارچ ۱۹۷۹ میلادی بود و مدت شش‌روز دوام کرد. مردم شریف هرات در دو مرحله پی‌هم وارد این قیام گردیدند در مرحله - اول تجمع مردم ولسوالی‌ها و هجوم آنها به شهر و حمله به اماکن دولتی بود و در مرحله دوم قیام نظامی در داخل شهر (فرقه ۱۷) صورت گرفت. اگر در مورد جریانات قیام به‌طور شگرف مطالعه و تحقیق صورت گیرد، مشخص می‌گردد که این قیام فاقد اهداف مشخص و سازمان‌دهی منظم بوده - است. بنابراین نمی‌توان ادعا کرد که این قیام به هدف سقوط رژیم وقت کابل صورت گرفته است و کودتا نبوده است. چون در ولایتی خیلی دور از مرکز صورت گرفته و نمی‌توانسته باعث سقوط رژیم گردد و ضمناً کودتا به وسیله قوای نظامی صورت می‌گیرد در حالیکه این نهضت کاملاً مردمی بود بنابراین می‌توان آن را شورش در برابر اجراءات رژیم و عمال ظالم آن بنامیم (کاظم، ۱۲۰-۱۲۸: ۱۳۹۰). قیام بزرگ ۲۴ حوت در هرات با اشتراک تمام اقشار اعم از شهری و روستایی، دهقانان، کارگران، کارمندان، روحانیون شیعه و سنی، تاجیک، پشتون، هزاره و ازبک و غیره به‌وقوع پیوست. ویلهلم دیتل روزنامه‌نگار آلمانی قیام هرات را در تاریخ معاصر آسیا در نوع خود بی‌نظیر می‌داند. (مصباح‌زاده، ۲۲۴: ۱۳۸۷).

پیامدهای قیام ۲۴ حوت هرات

قیام رشیدانه مردم دلیر هرات در ۲۴ حوت با هماهنگی و همکاری روحانیون و سربازان و مردم آغاز گردید. این قیام از تمام جوانب (وسعت، کیفیت) نقطه عطفی در تاریخ انقلاب اسلامی و مقاومت بود. این نهضت چنان پشت رژیم دولت وقت کابل را لرزاند که تره‌کی و حفیظ‌الله‌امین

دست به سمت روس‌ها دراز کردند و خواهان کمک گردیدند که روس‌ها به داد آن‌ها برسند و با گسیل هواپیماهای جنگی و نیروی نظامی، قیام را سرکوب کنند. با وجود اینکه این قیام تلفات بسیار سنگین جانی (حدود ۲۵ هزار نفر) بر مردم وارد ساخت اما ضربات هولناکی بر پیکر رژیم و اربابان- روسی آن وارد نمود. روز ۲۴ حوت آغاز نقطه عطف جهاد مردم غیور افغانستان علیه شوروی به- حساب می‌آید. این‌روز باشهامت و از خودگذری جوانان مبارز و روحانیون هرات برگ زرین جدید را بر تاریخ مبارزات افتخارآمیز این سرزمین افزود (گروه پژوهش سینا، ۴۴۶-۴۴۲: ۱۳۸۱). این قیام منجر به هراس و وحشت دولت شوروی گردید و در نهایت یک‌سال بعد در شامگاهان ۶ جد سال ۱۳۵۸ عساکر روسی تا دندان مسلح حفیظ‌الله‌امین را اول مسموم نموده و بعد تیرباران کردند و بعد جاسوس سرسپرده دیگری را بنام بیرک کارمل سوار بر میله تانک‌روسی از تاشکند به کابل آورده و بر اریکه قدرت در کابل نصب کردند (انوری، ۱: ۲۰۰۷). این رستاخیز مردمی و این جهاد فی سبیل‌الله آغازگر یک حرکت بزرگ بود به سوی نابودی یک اندیشه، یک مکتب و یک ابرقدرت زمان. هرات پس ازین قیام شهر خون‌وقیام لقب گرفت و همه مورخان این قیام را بزرگ‌ترین عامل فروپاشی دولت کمونیسم می‌دانند (ضیایی، ۱: ۲۰۲۰). اگر رویدادهای بعد از قیام هرات را به‌طور شگرف مورد واکاوی و بررسی قرار دهیم، مبرهن خواهد شد که وقوع اکثر این حوادث نشئت گرفته ازین قیام می‌باشد. اکنون به بررسی بعضی از مهم‌ترین پیامدهای قیام ۲۴ حوت هرات می‌پردازیم:

۱. شکاف میان اعضای رژیم کمونیستی و تجاوز نظامی شوروی به افغانستان

یکی از مهم‌ترین پیامدهای قیام بیست‌و‌چهارم حوت همانا ایجاد شکاف و تشدید اختلافات بین رهبران وقت کمونیست (تره‌کی و امین) بود که درنهایت منجر به تجاوز نظامی شوروی، هولناک-ترین حادثه قرن بیستم به افغانستان گردید. لازم به ذکر است که این اختلافات از قبل شکل گرفته‌بود اما پس ازین قیام شدت بیشتری یافت. این شدت اختلافات در قول پوزانوف سفیر شوروی در کابل به‌طور واضح مشهود است وی می‌گوید "بعد از قیام و شورش در هرات امین بیش‌ازپیش قدرتمند گردید و تمام کنترل امورات نظامی را در دست گرفته‌بود، من با توجه به این اوضاع نزد تره‌کی رفتم و از وی خواستم با توجه به وخامت اوضاع، آغاز جنگ‌های داخلی و دخالت آمریکا و پاکستان و کشورهای عربی خودش کنترل تمام کشور را در دست گیرد اما وی قبول نکرد و تأکید کرد که انتخاب امین با تصویب شورای انقلابی صورت گرفته و غیرقابل تغییر است. (کاظم، ۵۰: ۱۴۰۲).

تره‌کی با وجود اینکه متوجه اختلافات شدید بین‌خود و امین بود، بعد قیام هرات با توجه به اوضاع متشنج کشور بازهم در گیر یک محاسبه کاملاً اشتباه شد و ترجیح داد قدرت نظامی در دستان امین باقی بماند اما دیری نگذشت که این شکاف و اختلافات عمیق‌تر شد و حزب خلق دچار

د دوستگی گردید و اعضا و حامیان آن به دوبخش هواخواهان تره کی و هواخواهان امین تقسیم گردیدند (نورزهی امینی، ۴۴: ۱۳۸۸).

نویسنده کتاب تراژیدی افغانستان (راجانور) در مورد وقایع سیاسی کابل در جریان قیام هرات می نویسد: "قیام هرات باعث شد تا رژیم به شکل سرسام گونه متوجه تصفیه بقایای پرچم گردد و از یک طرف نزاع بر سر قدرت میان اعضای جناح خلق شدت پیدا کرد. در ۱۷ مارچ که مصادف با روز سوم قیام هرات بود شورای انقلابی با تشکیل جلسه می خواست در مورد امور دفاعی و نظامی که کنترل آن رسماً در دست تره کی و عملاً در دست امین بود، تصمیم بگیرد. امین بعد از متشنج شدن اوضاع داخلی و به خصوص بعد از قیام هرات به شدت در یک موقعیت حساس و سؤال برانگیز قرار داشت، چون سایر اعضای خلق به این باور بودند که اگر امین به موقع اقدام می کرد به خوبی می توانست از قیام هرات جلوگیری کند (کاظم، ۵۱: ۱۴۰۲).

جناح خلق و طرفداران تره کی بعد از حادثه هولناک هرات می خواستند امین از مقام وزارت دفاع برکنار گردد و این وزارت بدست یکی از حامیان تره کی سپرده شود که چنین هم شد. بعد از تشکیل جلسه شورای انقلابی وزارت دفاع به وطنجار یکی از طرفداران سرسخت تره کی سپرده شد و امین به حیث صدراعظم و وزیر خارجه معرفی گردید اما امین تمایلی به دور شدن از نظام و اردو نداشت و با یک حرکت دیگر توانست دو تن از طرفداران خود را (جنرال محمد یعقوب، اقبال وزیری) به حیث لوی درستیز و آمر سیاسی در وزارت دفاع بگمارد در حالی که صلاحیت وطنجار به عنوان وزیر دفاع کاملاً تشریفاتی بود. این جابجای قدرت نتوانست اختلافات شدید بین امین و تره کی را حل و فصل نماید به طوریکه امین در یک اقدام زیر نام رهبریت دسته جمعی تغییرات به شدت جدی را به نفع خود در کابینه ایجاد کرد و مهره های خود را در پست های حساس کابینه جابجا کرد و دوباره کنترل وزارت دفاع را در دست گرفت و وزارت خارجه را به یکی از معتمدان خود (داکتر ولی شاه) سپرد و نقش استاد و رهبر بزرگ خود تره کی را به عنوان یک شخصیت تشریفاتی درآورد (طنین، ۲۶۷: ۱۳۸۴).

در چنین اوضاع کاملاً متشنج تره کی برای شرکت در کنفرانس کشورهای غیرمتعهد راهی شهر هاوانا پایتخت کوبا گردید و بعد کنفرانس با برژنف رئیس دولت شوروی ملاقات نمود. روس ها که از سیاست های تک تازانه امین به تنگ آمده بودند به تره کی پیشنهاد کنار زدن امین و پذیرفتن کارمل به عنوان همکار را دادند. سیددواترین رئیس ژاندارن وزارت داخله از نزدیکان امین خبر سازش تره کی با برژنف را به امین رساند و بعد از بازگشت تره کی به کابل نزاع بین او و امین به تیرگی گرایید و در نهایت تره کی به دست عمال امین به قتل رسید و از صحنه کنار رفت (نورزهی، ۴۴: ۱۳۸۸).

امین، این برنده بدفرجام جنگ قدرت فقط صدروز در اریکه قدرت باقی ماند و در نهایت در شامگاه شش جدی سال ۱۳۵۸ مطابق به ۲۷ دسامبر سال ۱۹۷۹ ببرک کارمل خبر قتل امین و سرنگونی حکومت او را از طریق رادیوی تاشکند اعلان کرد و بدین ترتیب او به وسیله تجاوز نظامی شوروی به افغانستان به قدرت رسید. او توسط سربازان شوروی حفاظت می‌شد و توسط مشاوران شوروی راهنمایی می‌گردید. ولی حتی رهبران شوروی که کارمل را با تجاوز نظامی قوای خود بر اریکه حاکمیت نصب کردند اعتقاد و باور به پذیرش رهبری و حاکمیت کارمل در جامعه افغانستان را نداشتند (اندیشمند، ۸۵: ۱۳۸۳). کارمل تا اکتوبر ۱۹۸۷ به عنوان دست‌نشانده و تحت حمایت مشاورین نظامی و سیاسی شوروی قدرت اول کشور بود و بعد از آن به مسکو انتقال داده شد و به همین تاریخ داکتر نجیب از طرف شوروی به حیث رئیس شورای انقلابی قدرت دولت را به عهده گرفت. او بعد از دعوت لویه جرگه که اکثریت آنان کارمندان خاد بودند خود را به حیث رئیس جمهور کاندید و از طرف اعضا به حیث رئیس‌جمهور انتصاب گردید و در نهایت به تاریخ ۲۶ دسامبر ۱۹۹۶ توسط طالبان به قتل رسید و رژیم فاسد کمونیستی در افغانستان برای همیشه سقوط کرد (مبارز، ۴۵: ۱۳۸۷).

۲. تشدید تصفیه مخالفین

گرچه قلع و قمع مخالفین رژیم کمونیستی از زمان شکل‌گیری این دولت وجود داشت اما پس از نهضت هرات و قیام افسران اردو در فرقه هفده هرات و پیوستن آن‌ها با مردم بین ارتش و اعضای حزب در سراسر کشور فضای بی‌اعتمادی حاکم گردید و رژیم تصفیه مخالفین را شدت بخشید. حفیظ‌الله امین که به امین جلاد مشهور است در دوره تره‌کی (اگسا) را که اسدالله سروری در رأس آن قرار داشت را به شکل مستقیم خودش اداره می‌کرد و تمامی دستگیری‌ها، شکنجه‌ها و قتل‌ها زیر نظر وی صورت می‌گرفت. بعد از قیام هرات و قدرتمند شدن امین او در نخستین سخنرانی‌اش با سیاست‌های عوام‌فریبانه‌اش خطاب به مردم گفت "که به دلیل زدودن تجربیات وحشتناک اگسا در گذشته نام آن را به موسسه استخباراتی کام تغییر می‌دهد و کام من بعد هیچ عمل ناعادلانه انجام نخواهد داد" امین در رأس این نهاد خوانخواار خواهرزاده‌اش (اسدالله‌امین) را مسئول ساخت. او قتل، کشتار و زنده‌به‌گور کردن‌ها را از دوران اگسا شدیدتر ساخت (جمعی از نویسندگان، ۴۳: ۱۳۹۳).

این تصفیه‌سازی فقط شامل اردو نماند بلکه شامل حال مامورین ملکی نیز گردید. صدها مأمور دولت شامل ملکی و نظامی نه تنها از وظایف شان برکنار شدند بلکه تعداد زیادی زندانی گردیدند و مورد شکنجه‌های وحشیانه قرار گرفتند و یا زنده‌به‌گور گشتند. آمار و ارقام نشان می‌دهد که تنها در ماه اکتوبر ۱۹۷۹ دوازده هزار نفر کشته‌شده و مفقودی در لیست وزارت داخله وجود داشت که

خود نشان واضحی از اوضاعی اسفبار و وحشتناک است (کاظم، ۱۴۰۲: ۵۵). بعد از قیام همیشه‌جاوید ۲۴ حوت هرات رهبران خوانخوار کمونیست در بین مردم عادی نیز به جستجوی مخالفین خود پرداخته و آن‌ها را سر به نیست می‌کردند. این شیدان قرن در کوی و برزن، شهر و روستا، خانه به خانه دنبال مجاهدین و مخالفین رژیم می‌گشتند آن‌ها را زندانی نموده و بعد به شکل دسته‌جمعی صدها نفر را زنده به گور می‌کردند و در چنین فضای اختناق صدها فامیل ناپدید گردیدند. مخصوصاً در هرات چندین زندان و شکنجه‌گاه‌های مهیب و خوفناک بعد از قیام به وجود آمد تا بدان وسیله تمامی مردمی که در قیام دست داشتند را شکنجه و به کام مرگ بکشانند (یوسفی، ۱۳۳-۱۳۴: ۱۳۶۳).

۳. شمولیت اجباری جوانان در حزب

بعد از حادثه هولناک ۲۴ حوت هرات و همکاری رشیدانه اردو با مردم، رژیم وقت به شدت به اردو بی‌اعتماد گردیده بود و این بی‌اعتمادی تاجایی پیش رفت که رهبران کمونیست تصمیم گرفتند با جذب اعضای جدید جوان به حزب به شکل اجباری این خلا را پر کرده و از آن‌ها به عنوان وسیله استخباراتی و اطلاعاتی در جهت برقراری امنیت و حفظ رژیم استفاده کنند. تعداد زیادی از جوانان منجمله دانش‌آموزان و محصلان که تا اکنون وارد مباحث سیاسی نشده بودند به اجبار عضو حزب گردیده و به جبهات جنگ اعزام گردیدند (عظیمی، ۱۹۹-۱۲۲: ۱۳۷۸).

طبق محتوای کتاب افغانستان در قرن بیستم از آقای طنین، با مطالعه گفتگوهای تلفنی تره‌کی با کاسگین صدراعظم شوروی به تاریخ ۱۸ مارچ ۱۹۷۹ به صراحت می‌توان فهمید که تره‌کی به درخواست کاسگین مبنی بر تهیه و تدارک عساکر جدید از بین دانش‌آموزان، محصلین و در کل جوانان تمایل نشان داده و موافقت کرده است. او در جریان گفتگو با کاسگین رضایت کامل خود را به سربازگیری اجباری از بین جوانان ابراز کرده و خاطرنشان کرده است که در مواقع ضرورت حاضراست برای حفظ بقای رژیم هر کاری را انجام دهد. قیام حوت هرات باعث شد که شوروی و رهبران کمونیست کشور از بابت بقای عمر رژیم دچار نگرانی ژرف گردند و به فکر تقویت قوای نظامی کشور بیفتند به همین منظور بود که کاسگین صدراعظم شوروی بعد از تقاضای کمک تره-کی تصمیم گرفت اسلحه و تجهیزات نظامی برایش بفرستد و به تره‌کی پیشنهاد کرد که به تعداد پنجاه‌هزار از بین جوانان سربازگیری کند و رهبران کمونیسم به شمول تره‌کی با قبول این طرح شروع به سربازگیری در بین جوانان وطن نمودند.

۴. حملات تهاجمی نظامیان رژیم کمونیست به مواضع بی‌دفاع مردم محلی

رژیم کمونیست بعد از شکل‌گیری قیام هرات و تجربه سخت روبرو شدن با مقاومت مردمی تصمیم گرفت حملات خود را از شکل دفاعی به گونه تهاجمی تغییر دهد، این رژیم سفاک چنین

تصمیم وحشیانه را گرفت تا مبادا بعد از قیام هرات قیام‌های دیگری شکل بگیرد و کنترل اوضاع از دست برود. بنابراین با تمام اسلحه‌های سنگینی که داشتند به مردم بی‌دفاع و بی‌سلاح حمله نمودند حتی در جریان قیام و بعد از آن دستور بمباردمان مواضع بی‌دفاع مردم محلی را دادند که آن مردم در قیام سهم گرفته بودند. با پرتاب صدها بمب مخرب و محرق اکثر سکونت‌گاه‌ها به ویرانه تبدیل شد و سیاه‌ترین دوران تاریخ در افغانستان رقم خورد (یوسفی، ۱۲۹: ۱۳۶۳). بعد از تهاجم مسلحانه نیروهای رژیم، روستاها و مزارع مردم بی‌دفاع به خاک یکسان شد و تعداد زیادی کشته شدند. شهیدشدن مردهای خانواده باعث شد تا مسئولیت سنگین خانواده بر دوش خسته زنان و حتی اطفال بیفتد که با انجام کارهای شاقه و طاقت‌فرسا می‌توانستند لقمه‌نانی را به خانه بیاورند. بنابراین رژیم سفاک بدون داشتن کوچک‌ترین ذره رحم صدها و هزارها خانه را ویران و اهالی آن را آواره و آن‌ها را محکوم به سرنوشت سخت و جانکاه نمود (کاظم، ۴۷۲-۴۹۷: ۲۰۰۵).

۵. تشدید مهاجرت و جهاد

مفهوم جهاد در تاریخ افغانستان مفهومی پر سابقه است. مردم مسلمان افغانستان با تکیه بر اصول دینی‌شان که جهاد را یکی از امور بنیادین دینداری معرفی کرده است همیشه با دل‌وجان به جهاد و مقاومت روی می‌آوردند. بنابراین باورهای مذهبی مهم‌ترین محرک بسیج مردم در قیام‌ها و نهضت‌های شکل گرفته همچون قیام حوت هرات بوده است (فصیحی، ۲۷۸: ۱۴۰۰). قیام هرات باعث شد تا هم‌وطنان ما بیش‌تر از پیش با سفاکی و بی‌رحمی رژیم آشنا گردند و آن را با چشم‌سر ببینند، بنابراین عده زیادی مخصوصاً مردم متدین هرات که از ظلم عمال رژیم کمونیست به‌ستوه آمده بودند، تصمیم گرفتند خانه و کاشانه خود را ترک کرده و به مهاجرت روی بیاورند. آن‌ها دیار آبایی خود را ترک کردند و تن به گزینش سکونتگاه با سختی‌های فراوان در کشورهای همسایه دادند ولی این ختم ماجرا نبود پس از قیام عده زیادی از مردم تصمیم گرفتند از جان و مال شان گذشته و به مقاومت علیه این رژیم شاید ادامه دهند. در نتیجه آن‌ها به جبهات مقاومت پیوستند و جهاد و مجاهد طرفداران بیشتری پیدا کرد. فراوان بودند کسانی که بدون هیچ چشمداشتی و فقط برای جهاد و نابودی رژیم از جان خود گذشته و به صفوف مجاهدین پیوستند. بنابراین جبهات جهادی در حوزه غرب و جنوب غرب اساس گذاشته شد. آن‌ها خود را مجاهد و مردان خدا می‌نامیدند و در روزهای آغازین جهاد بدون هیچ‌گونه وابستگی به جریانات سیاسی و احزاب خاص و کشورهای بیرونی فقط و فقط در جهت نجات وطن و نابودی رژیم می‌جنگیدند (کاظم، ۵۸: ۱۴۰۲).

۶. قیام هرات سر رشته قیام‌های دیگر

روز ۲۴ حوت روزیست که مردم شجاع هرات با قیام در برابر رژیم ظالم کمونیست به پا ایستادند و برگ زرین جدیدی را بر تاریخ مبارزات افتخارآمیز مردم کشور ما رقم زدند. این قیام باعث شد تا بعدها به پیروی و الگوگیری از آن، نهضت و شورش‌های متعددی از آن پس علیه دولت کمونیست صورت گرفت، یکی از این قیام‌ها تراژیدی بامیان است. مردم متدین و باشهامت این دیار با وجود فقر، تنگدستی و فقدان ارتباطات، وسایل و امکانات با انگیزه‌های نیرومند دینی و میهنی در اولین فرصت ممکن به پا خاستند و در زمان کمتر از دو ماه تمام مناطق بودوباش خویش را آزاد خواستند و به یاری دگر مجاهدین در ولایات پروان، غور، وردک شتافتند (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۴۴۷).

قیام چنداول نیز از آن جمله قیام‌ها است که بعد از قیام هرات در تاریخ ۳ سرطان ۱۳۵۸ در شهر کابل به وقوع پیوست و یک صفحه دیگر بر صفحات پرافتخار و خونبار جهاد ملت غیور و مسلمان این کشور افزود. آنتونی‌هیمین یکی از نویسندگان و روزنامه‌نگاران غربی می‌نویسد: این قیامی بود که به وسیله مردم کابل بر پا شد. موقعیت قیام شهر کهنه کابل محله جاده میوند بود و با یک تظاهرات سازماندهی شده شروع شد اما متأسفانه نتیجه‌ای مثبت نداشت (مصباح‌زاده، ۱۳۸۷: ۲۲۶).

دره زیبای کوچک پنجشیر نیز مقاومت سرسختانه‌ای علیه کمونیست انجام داد. شیوه‌های ویژه- جنگی و سرسختی و پشت کار مسعود و هم‌زمان وی روشن‌ترین مثال مقاومت مردم افغانستان بعد از قیام حوت هرات تلقی می‌گردد. مردم رشید و مقاوم پنجشیر در ۱۷ سرطان ۱۳۵۸ وارد مبارزه با کمونیست‌ها گردیدند و پس از مدت یک ماه ولسوالی پنجشیر را آزاد ساختند. نبرد تا آنجا شدت گرفت که نظامیان شوروی هفت‌بار با تجهیزات و امکانات به پنجشیر حمله کردند ولی بلاخره شکست را قبول نمودند و مسعود پس از مدتی ساحه وسیعی در پروان، اطراف کابل و تخار را تحت فشار قرارداد (گروه پژوهش سینا، ۱۳۸۱: ۴۵۹). بعد از قیام نظامیان فرقه ۱۷ هرات و همکاری آنان با مردم در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ سربازان و افسران مسلمان فرقه جلال‌آباد نیز به تاریخ اول ثور ۱۳۵۸ قیام کردند و قوماندان فرقه و شش مشاور روسی فرقه را به قتل رسانیدند. بعد از دو روز این فرقه مجدداً توسط کمونیست‌ها اشغال گردید و به اساس آمار به‌دست‌آمده در این زدوخوردها ۱۳۰۰ نفر کشته شدند. بعد از قیام هرات به علاوه فرقه جلال‌آباد سایر نظامیان از جمله فرقه دهادادی مزارشریف و فرقه هفت‌ریشخور کابل شورش‌های انجام دادند. قیام نظامی دیگر نیز در بالاحصار کابل رخ داد در ۱۴ اسد ۱۳۵۸ توسط افسران و سربازان نیروی ویژه ضربتی شروع شد ولی شورشیان در بالاحصار محصور ماندند و به تعداد ۱۲۰۰ نفر کشته شدند و شورش خاموش گردید (مصباح‌زاده، ۱۳۸۷: ۲۳۰). به‌علاوه این قیام شورش‌های دیگر از جمله لوای سرحدی اسمار در کتر و دیگر قیام‌ها

صورت گرفته است که یادآوری و ذکر هریک از آن‌ها در این مختصر نمی‌گنجد اما به صراحت می‌توان گفت که قیام حوت هرات سر رشته تمامی این قیام‌ها است که به پیروی از آن در سراسر کشور مردم غیورمان در برابر مظالم کمونیست‌ها برخاستند (کاظم، ۱۴۰۲: ۶۰).

۷. آمریکا بزرگ‌ترین حامی مجاهدین

قیام هرات باعث شد تا شوروی نفوذ خود را برای حفظ بقای رژیم دست‌نشانده خود در افغانستان بیشتر و جدی‌تر کند. بعد از این قیام شاهد نفوذ سریع شوروی در افغانستان از طریق ارسال مقادیر زیاد اسلحه و اعزام تعداد زیاد مشاورین نظامی هستیم. این زیاده‌خواهی شوروی و تشدید قیام‌های داخلی افغانستان توجه آمریکا را به این معضله جلب کرد و باعث شد که آمریکا از بابت پیشروی به سمت پاکستان به شوروی بی‌اعتماد گردد. شوروی تا آن زمان تقریباً در تمام آسیای میانه و شرق اروپا و حتی تا بیخ گوش آمریکا در کوبا و نیکاراگوا نفوذ کرده بود. از یک طرف در آخرین مسیر شرقی جهان کوریای شمالی، در جنوب شرق آسیا هند و ویتنام، در جهان عرب کشورهای عراق، سوریه، لیبی، فلسطین و مصر را تحت سلطه خود داشت. بنابراین برای آمریکا پیشروی دیگر شوروی به سمت پاکستان غیر قابل قبول بود برای همین با وجودی که رژیم وقت کابل را به رسمیت شناخته و از مجراهای دیپلماتیک با آن ارتباط داشت تصمیم به حمایت مخالفین رژیم (مجاهدین) گرفت (موسوی، ۱۵۲: ۱۳۸۸).

در حالی که این حمایت بعد از تجاوز نظامی شوروی به افغانستان کاملاً حالت جدی‌تر به خود گرفت، شوروی با محاسبه کاملاً اشتباه (اینکه آمریکا در حمایت مخالفین وارد عمل نخواهد شد) تصمیم به تجاوز نظامی به افغانستان را در یک زمان کاملاً مناسب (مصروف بودن آمریکا به مسئله گروگان‌گیری اعضای سفارت آن کشور در تهران در نوامبر ۱۹۷۹ مصروفیت جهان غرب به عید میلاد و آغاز سال نو مسیحی) گرفت و آن را عملی نمود. پاپوتین معین وزارت داخله شوروی قبلاً به کابل سفر نموده بود تا رضایت امین را مبنی بر جابجایی نیروهای شوروی در بگرام، سالنگ و فرودگاه کابل حاصل کند. بلاخره در ۶ جد ۱۳۵۸ این تجاوز صورت گرفت و آمریکا بعد آن بدون درنگ دست به حمایت مجاهدین زد (شریفی، ۴۵: ۱۴۰۲). آمریکا بعد از قیام هرات کاملاً به آینده جهاد مردم افغانستان علیه شوروی امیدوار شده بود و تمام کمک‌های خود را از طریق پاکستان و مقامات پاکستانی به مجاهدین می‌رساند. این موضع‌گیری آمریکا در قبال مجاهدین در صحبت‌های سفیر آمریکا در پاکستان (ارنی رافل) کاملاً مشهود است: "ما به آن‌ها اسلحه بیشتر می‌دهیم تا بیشتر روس‌ها را بکشند". از ماه سپتامبر ۱۹۸۶ تا فبروری ۱۹۷۸ آمریکا بیش از یک هزار میل راکت‌سنگر به مجاهدین داده است که کارآمدی آن برای نابودی هلیکوپترها و طیاره‌های نظامی

شوروی بیش از ۷۹ فیصد بوده است. این کمک خود نشان‌دهنده حمایت کامل آمریکا از مجاهدین است (کاظم، ۶۰: ۱۴۰۲).

۸. تیره‌گی روابط رژیم کمونیست با کشورهای همسایه

بعد از قیام ۲۴ حوت هرات روابط رژیم کمونیست به شدت با کشورهای همسایه به‌خصوص ایران و پاکستان به تیره‌گی گرائید. رژیم، ایران و پاکستان را به دخالت در قیام هرات، اعزام قوا و شدت گرفتن قیام متهم کرد. در رادیو و تلویزیون تبلیغات گسترده‌ای از طرف رژیم علیه ایران و پاکستان صورت گرفت که در نهایت منجر به قطع کامل روابط با ایران و تیره‌گی شدید روابط با پاکستان گردید. این اتهامات عاری از حقیقت نبود زیرا ایران و پاکستان در کنار آمریکا و کشورهای عربی به‌طور جدی از مجاهدین حمایت و آن‌ها را تقویه می‌نمودند. کمک‌های نظامی و مالی آمریکا تماماً از طریق پاکستان و دیپلمات‌های پاکستانی به مجاهدین سپرده می‌شد و ایران به پناهگاه گرم و امنی برای مجاهدین تبدیل شده بود (هیمن، ۱۵۰: ۱۳۷۸).

در دوره جهاد علیه شوروی به‌خصوص در حمایت از قیام‌های همچون قیام ۲۴ حوت هرات سیاست خارجی ایران در قبال افغانستان براین موضع‌گیری‌ها استوار بود: روابط سرد با حکومت کمونیستی، مخالفت با اشغال افغانستان توسط شوروی، مخالفت با مداخلات بازیگران خارجی در افغانستان، حمایت از مردم و تمامی مجاهدین افغان و تأکید بر تشکیل دولت موقت همه‌شمول با حضور همه گروه‌های جهادی و حمایت از گروه‌های جهادی شیعه (جهانبخش، ۳۸: ۱۴۰۱). از مهم‌ترین دلایل حمایت ایران از مجاهدین افغان را می‌توان به حساسیت کلی جمهوری اسلامی - ایران به سرنوشت جهان اسلام را اشاره کرد. ایران حتی در موضع حمایت از مجاهدین با آمریکا سیاست مشابه برای ایجاد سد در مقابل نفوذ شوروی اتخاذ کرد و در فروپاشی شوروی و اشاعه تفکرات اسلامی به مجاهدین افغان تأثیرگذار بود (درویشی‌سه‌تلانی، ۴۲: ۱۳۹۵).

پاکستان نیز به‌طور آشکار از سال ۱۹۷۵ به بعد فعالیت‌های سیاسی و نظامی رهبران مجاهدین از خاک خودش و به کمک و سازمان‌دهی استخبارات نظامی خود (ISI) حمایت می‌کرد. این حمایت‌ها بعد از کودتای اپریل سال ۱۹۷۸ حزب دموکراتیک خلق افغانستان گسترده‌تر شد و به‌خصوص بعد از مداخله نظامی اتحاد شوروی در افغانستان در دسامبر ۱۹۷۹ و با رسیدن میلیون‌ها مهاجر افغان و تشکیل ده‌ها تنظیم مقاومت جهادی دیگر در پاکستان و سرازیر شدن صدها میلیون دالر کمک‌های مالی-نظامی و استخباراتی آمریکا، سعودی و سایر شرکای شان به پاکستان و گروه‌های اسلام‌گرای جهادی از طریق ISI و تا سقوط دولت نجیب ادامه یافت (خالدی، ۱: ۲۰۲۱). سیاست پاکستان در قبال افغانستان بعد از قیام حوت هرات تطابق کاملاً منطقی با کلیت سیاست خارجی این کشور دارد و

از فرهنگ استراتژیک آن بر پایه محوریت اسلام به عنوان عنصر وحدت بخش کشور ریشه می‌گیرد. بنابراین پاکستان در زمان مبارزات مجاهدین علیه شوروی به عنوان یکی از فعال‌ترین عناصر نقش پررنگی را در حمایت از مجاهدین بازی کرد (محمدعلی پور، ۲۸۲: ۱۳۹۹).

نتیجه‌گیری

جهاد مردم مسلمان و دلیر هرات در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ که نشانگر شجاعت، دلیری، شهامت و فداکاری مردم هرات بود و به فاصله کوتاهی از کودتای کمونیستی آغاز گردید، چنان پیامدها و عواقبی را به وجود آورد که تعیین‌کننده آینده جهاد و مقاومت افغانستان و رهایی مردم از قید و اسارت شوروی گردید. این شورش مردمی سرآغاز قیام‌های متعدد دیگر علیه حاکمیت کمونیستی گردید و باعث شد که در اقصی و نقاط مختلف کشور با الگو و انگیزه گرفتن از آن قیام‌های پیاپی صورت گیرد. این نهضت آنقدر مردمی و همگانی بود که رهبران کمونیست را به هراس و وحشت انداخت، شکاف بین رهبران کمونیست را عمیق‌تر و اختلافات بین آن‌ها را شدیدتر کرد که در نهایت منجر به سقوط پیاپی حاکمان کمونیستی و فروپاشی شوروی در افغانستان گردید. رهبران کمونیست آنقدر به وحشت افتادند که در بین مردم به جستجوی مخالفین خود پرداخته و با شکنجه و نابودی آنان به تصفیه مخالفین خود پرداختند و از یک طرف شوروی به عنوان بزرگ‌ترین قدرت نظامی جهان بعد از این شورش جهت پاسداری و حمایت از حاکمان دست‌نشانده خود وادار به لشکرکشی و گسیل زبده‌ترین و ورزیده‌ترین نیروهای نظامی-اطلاعاتی و جاسوسی خویش با پیشرفته‌ترین تجهیزات گردید ولی در پایان این بزرگ‌ترین قدرت نظامی جهان در برابر دلیری و شهامت این ملت غیور به زانو درآمد و با رسوایی و خفت تمام فرار نمود و سرانجام این نبرد بی‌نظیر تاریخ یکی از عوامل مهم فروپاشی سلطه جهانی شوروی و نظام‌های استبدادی کمونیستی و رهایی صدها میلیون انسان از قیدوبند اسارت و اختناق نظام‌های توتالیتار و اقتدارگرا گردید و درس عبرتی شد برای تمام نظام‌های مستبد جهان و ثابت کرد که عاقبت استبداد نابودی است. این نهضت مردمی باعث شد تا واژه جهاد در بین مردم مفهومی عمیق پیدا کند و جهاد و مجاهد طرفداران زیادی پیدا کرد. جریان جهاد و مهاجرت بسیار شدت گرفت. از دیگر پیامدهای مهم این قیام حمایت آمریکا از جهاد و مجاهدین، تیره‌گی روابط کشورهای همسایه با دولت کمونیستی (ایران و پاکستان) و حمایت آنان از مجاهدین و کمک به سرنگونی حکومت کمونیستی است.

منابع و مآخذ

- اندیشمند، محمداکرم. (۱۳۸۳). سال‌های تجاوز و مقاومت ۱۳۸۱-۱۳۵۷. تهران، نشر پیمان.
- انوری، حمید. (۲۰۰۷). تجاوز وحشیانه بر افغانستان یا مرحله تکاملی کودتای منحوس ثور. افغان-جرمن آنالین.
- جهان‌بخش، محمدتقی. چگینی‌زاده، غلام‌علی. حسینی، اصغر کیوان. (۱۴۰۱). فرهنگ استراتژیک و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال افغانستان ۱۳۵۸-۱۳۹۸. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال ۲۸، شماره ۱۲۰.
- جمعی از نویسندگان، (۱۳۹۳). تاریخ مختصر پنج‌دهه افغانستان. انتشارات محسن.
- خالدی، نوراحمد. (۲۰۲۱). جنگ در افغانستان و نقش پاکستان. قاموس کبیر افغانستان.
- درویشی‌سہ‌تلانی، فرهاد. رحمتی، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی روابط ایران و شوروی در دوره جنگ تحمیلی با تأکید بر مسئله افغانستان. فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، دور دوم شماره اول.
- شریفی، محمدیوسفی. (۱۴۰۲). نگاهی بر عوامل و زمینه‌های تجاوز اتحاد جماهیر شوروی به افغانستان. فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی، دور نهم شماره چهارم.
- ضیایی، بهالدین. (۲۰۲۰). قیام خونین بیست و چهارم حوت هرات. آریانا افغانستان آنالین.
- طین، ظاهر. (۱۳۸۴). افغانستان در قرن بیستم. تهران، کتابخانه ملی ایران.
- عظیمی، محمدنبی. (۱۳۷۸). اردو و سیاست در سه‌دهه اخیر افغانستان. مرکز نشراتی میوند، پشاور.
- فصیحی، ابوالفضل. خراسانی، رضا. (۱۴۰۰). جهاد و امر سیاسی در افغانستان ۱۹۷۸-۱۹۸۸. پژوهش-نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، دور یازدهم شماره دوم.
- کاظم، سیدعبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷. فریمان کالیفورنیا، وبسایت افغان آنالین جرمن.
- کاظم، سیدعبدالله. (۱۳۹۰). هرات از قیام حوت تا به امروز. کالیفرنیا.
- کاظم، سیدعبدالله. (۲۰۰۵). زنان افغان زیر فشار عنعنہ و تجدد. مرکز نشراتی میوند.
- گروه پژوهش سینا. (۱۳۸۱). افغانستان در سه‌دهه اخیر ۱۳۴۳-۱۳۸۰. تهران، موسسه فرهنگی ثقلین.
- مبارز، عبدالحمید. (۱۳۷۸). حقایق و تحلیل وقایع سیاسی افغانستان از سقوط سلطنت تا ظهور اجراءات طالبان ۱۹۹۹-۱۹۷۳ م. مرکز نشرات: میوند.
- متروخین، واسیلی. (۱۳۹۴). کی‌جی‌بی در افغانستان. مترجم: داکتر حمید سحاب، کتاب‌سارا، حزب همبستگی افغانستان.

مصباح‌زاده، سیدمحمدباقر. (۱۳۸۷). تاریخ سیاسی مختصر افغانستان. تهران: مرکز پژوهش‌های آفتاب.

محمدعلی‌پور، فریده. مدرس، محمدولی. خداقلی‌پور، علیرضا. (۱۳۹۹). فرهنگ استراتژیک و سیاست خارجی پاکستان در قبال افغانستان. پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل سال نهم شماره اول.

نورزهی‌امینی، عبدالناصر. (۱۳۸۸). افغانستان تاریخ فرازو فرودها. نشریه‌ندای اسلام و جهان، سال دهم شماره چهلیم.

موسوی، سیدعلی. (۱۳۸۸). تاریخ تحلیلی افغانستان از ظاهرشاه تا کرزی. نشر: بلخ.

هیمن، انتونی. (۱۳۷۸). افغانستان زیر سلطه شوروی ۱۹۶۴-۱۹۸۳. مترجم: اسدالله‌طاهری، شرکت-شباویز.

یوسفی، سیدشریف. (۱۳۶۳). قیام گلگون‌کفنان ۲۴ حوت هرات قهرمان. نشر: پشاور.

The consequences and effects of the Herat national uprising, 14th March 1979

Authors: Mohammad Akbari, Sabera Sadat
Social Sciences faculty, Herat university

Abstract

Fourteenth March 1979 is a day which written with a brilliant line in our country's history and never will be forgotten. On this date Herat religious people made the biggest day in their city's history without financial and military assistance and rose up against the oppressors of the Communist regime. Thousands people were killed by these oppressors after six days and many people became displaced and homeless. But the blood of these proudly people was never wasted. Although the uprising apparently failed but this uprising frightened the Communist leaders and the Soviet government, and made them notice the vulnerability of this regime. The fear of destruction penetrated their hearts and minds. This uprising threw deep hostility among Communist leaders. After this uprising, the most important political and military development occurred in Afghanistan and the Soviet Union made a military attack in Afghanistan. In this research has been attempted to examine the consequences of this uprising. The research question is: What are the important consequences of this uprising. The Herat uprising has been one of the most important political and military development in the last few decades in Afghanistan's history, that made the world astonishing.

Keywords: Afghanistan, Communism, Herat, Soviet, uprising



جایگاه قیام بیست و چهارم حوت در تاریخ جهاد افغانستان

نویسنده گان: فضل الرب فقیهی هروی^۱ و مسعود عزیزی^۲

استاد پوهنځی شرعیات و علوم اسلامی پوهنتون هرات.

Email: f.faqihi300@yahoo.com

چکیده

تاریخ کشور ما حوادث ویرانگری را تجربه کرده و فرازونشیبهای فراوان پیموده است. کودتای حزب دموکراتیک خلق در برابر جمهوری محمد داود و پیش از آن، کودتای محمد داود در برابر سلطنت ظاهرشاه و پس از آن، ظهور قیامها در کشور و قیام عمومی ۲۴ حوت در هرات بر ضد رژیم کمونیستی و سپس تجاوز ارتش سرخ شوروی و آغاز جهاد در پی قیامها به هدف آزادی کشور، مهم ترین رویدادهای چند دهه اخیر تاریخ معاصر کشوراند. همزمان در این برهه زمانی، جنگ سرد و رقابت دو بلوک غرب و شرق، اوضاع کشورها از جمله افغانستان را تحت الشعاع قرار داده بود. مطالعه انگیزه های قیام حوت هرات و نقش آن در براندازی رژیم کمونیستی و حوادث پس از آن، از قبیل تجاوز شوروی و جهاد در واکنش به سلطه بیگانه مهم می نمود و تعمق به علل و نتایج آن که می تواند برخی اوهام را مرفوع گرداند، انجام این تحقیق را ایجاب می کرد. این پژوهش که به گونه تحلیلی و روش کتابخانه ای انجام یافته، در پی آن بوده تا اثرپذیری آن از وقایع پیشین و معاصرش و تأثیر آن در بروز حوادث پسین را تبیین نماید و نقش آن را به عنوان عامل گسترش قیامها بر ضد رژیم کمونیستی و ظهور رویدادهای بعدی برجسته سازد. این تحقیق به این پرسش پاسخ می دهد که قیام ۲۴ حوت هرات، در گسترش قیامها بر ضد رژیم کمونیستی به طور خاص و در جهاد و مبارزه بر ضد شوروی به طور عام، چه نقش و جایگاهی داشته است؟ برایند تحقیق نشان می دهد که قیام حوت هرات، قیامی خودجوش و آزادی خواهانه بود. با اعتراف به سهم جریانهای اسلامی به برپایی این قیام، این جریانها آن را سازماندهی نکرده بودند و دستهای بیگانه نیز در آن نقشی نداشتند، بلکه تطبیق سیاستهای مبتنی بر مرام کمونیستی، بی اعتنایی به باورها و فرهنگ مردم، ظلم و بیداد و وابستگی رژیم به روسها، زمینه آن را فراهم کرد. قیام ۲۴ حوت، نقطه عطف عظیم، پرتلقات ترین و مؤثرترین قیام در تاریخ معاصر کشور بود که منجر به شورشها و قیامهایی در سراسر کشور بر ضد رژیم کمونیستی شد و مداخله حداکثری روسها نسبت به دستگاه حاکمیت حزب دموکراتیک خلق، سپس آغاز شکل گیری جبهات مردمی و نبرد چریکی و به دنبال آن تجاوز آشکار

شوروی به کشور، اتخاذ روش ریزویونیستی از سوی رژیم دست‌نشانده و آغاز جهاد منظم مسلحانه را با حمایت بلوک غرب و کشورهای عربی به کمک پاکستان، در پی داشت.

واژه‌گان کلیدی: قیام ۲۴ حوت، جهاد افغانستان، جریان‌های اسلامی، رژیم کمونیستی، حزب خلق، اتحاد جماهیر شوروی، بلوک غرب و شرق.

مقدمه

تبیین رویدادهای پیشین مرتبط به حیات بشر، در فلسفه تاریخ و هم در شرع، امری مطلوب است؛ زیرا این امر آموزه‌بخش است و انسان می‌تواند در توجیه حیات خود به مسیر درست از آن بهره گیرد؛ چه روی دادها و وقایع خود به خود پدیدار نمی‌شوند، بلکه معلول اسباب مشخص و غالباً قابل کنترل و پیش‌گیری می‌باشند. از همین رو، قرآن کریم در موارد متعدد (محمد: ۱۰؛ غافر: ۲۱، ۸۶؛ نحل: ۳۶)، نظر انسان را به تأمل و تعمق در عواقب و سرنوشت ملت‌ها و اقوام پیشین که در برابر حق می‌ایستادند، جلب می‌کند و از او می‌خواهد در این مورد بیندیشد و بر مبنای آن مسیر درست را برگزیند و سعادت خود را تأمین نماید.

تاریخ کشور ما، از دیرباز حوادث تلخ و مخرب بسیاری را پشت سر گذاشته و در مدار زمان فرازونشیب‌های فراوان پیموده است. بررسی و مطالعه این رویدادها برای نسل امروز و آینده کشور ما، از اهمیت فراوان برخوردار می‌باشد؛ چه ملتی که تاریخ خود را نمی‌خواند، همان مصایب و بلاهایی که روزی بر سر گذشته‌گان آن آماده، بار دیگر بر سر آنان خواهد آمد و این سنت الهی است که تغییر نمی‌شناسد.

تحولات و دگرگونی‌های اخیر تاریخ معاصر کشور، یعنی نیمه دوم بیستم که با کودتای محمد داود برای براندازی رژیم سلطنتی محمد ظاهرشاه به کمک رهبران و اعضای حزب دموکراتیک خلق (با دو جناح خلق و پرچم) آغاز شدند و پس از آن، وقایع ویران‌گر یکی پی دیگری به وقوع می‌پیوستند، هم‌زمان بودند با جنگ سرد و رقابت‌های توسعه‌طلبانه دو بلوک غرب و شرق که در رأس اولی آمریکا با متحدان خود و در رأس دومی اتحاد جماهیر شوروی و مستعمراتش قرار داشتند. نبرد سرد و رقابت‌هایی که پس از جنگ جهانی دوم آغاز یافتند و اوضاع کشورهای خاورمیانه، از جمله افغانستان را، تحت الشعاع خود قرار داده بودند. هر دو طرف، با استفاده از مهره‌هایی که از داخل کشورها به نفع خود می‌پروراندند، برای افزایش نفوذ و تطبیق مرام و توسعه قلمرو خود کار می‌گرفتند.

پس از آن که نفوذ اعضای حزب خلق در دستگاه نوپای جمهوریت محمد داود رو به فزونی نهاد و او خواست از این جریان پیش گیری نماید و مانع تسلط بیش تر خلقی ها در دستگاه دولت شود، از عهده این امر بر نیامد و برای این کار به جانب مخالف روس ها یعنی کشورهای بلوک غرب تمایل نشان داد تا از آنان در این امر کمک بگیرد. این امر روس ها را برانگیخت و آنان دست به مداخله زدند. بنابر قولی، در نتیجه این مداخله، کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ را در حالی که خود از پشت صحنه عمل می کردند، به واسطه تره کی و سایر اعضای حزب خلق و پرچم طرح کردند و به اجرا در آوردند تا به زعم خود، مانع نفوذ سلطه کشورهای غربی در خاک افغانستان شوند و برای حفظ و توسعه مستعمرات خود گامی دیگر برداشته باشند. مداخله روس ها و برنامه های استعماری آنان، کودتای داودخان، سپس کودتای ۷ ثور سال ۱۳۵۷ و سیاست های رژیم کمونیستی، منشأ همه بدبختی ها، مصایب و وقایع ویران گر و تلخ در پنج دهه اخیر تاریخ کشور ما محسوب می شوند. این وقایع ناگوار، نه تنها ملت را از درون به وضع فلاکت بار کشاند، بلکه بر رقابت های قدرت های شرق و غرب و جنگ سرد، روز به روز افزود. نفوذ شوروی در کشور و تطبیق سیاست های رژیم کمونیستی که مخالف فرهنگ و ارزش های اجتماعی ملت افغانستان بود، زمینه ظهور قیام عمومی ۲۴ حوت در سطح هرات و سایر قیام ها در سطح کشور و حتی شورش افسران اردوها را فراهم آورد. از این قیام ها دیری نگذشت که ارتش سرخ شوروی بر کشور هجوم آورد، آن را اشغال کرد و رژیم دست نشانده اش را که در رأس آن ببرک کارمل قرار داشت، بر کشور مسلط ساخت. در پی آن، جهاد مسلحانه در ادامه قیام ها برای اخراج قوای متجاوز و بیگانه و آزادی کشور، شدت یافت.

بررسی علل قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در هرات، جایگاه آن در مبارزات مردمی بر ضد حاکمیت و سلطه حزب خلق و نقش آن در براندازی رژیم کمونیستی و حوادث پس از آن از قبیل تجاوز قشون سرخ و آغاز جهاد و مقاومت مردم برای پایان دادن به اشغال نظامی بیگانه گان ارزشمند و مهم می نماید؛ زیرا وجود رقابت های قدرت های کلان و مداخله کشورهای همسایه بر نقش اراده و عزم ملت در تحولات تاریخی کشور سایه افکند و باعث شد تا واقعیت حوادث کشور به ویژه حرکت ها و قیام های مردمی و مبارزات آنان در هاله ای ابهام قرار گیرند و در کنار توجیحات قدرت های بزرگ و مداخله آنان نسبت به اوضاع کشور، نادیده گرفته شوند، یا هم به عنوان عوارض آن ها پنداشته شوند. هم چنان که خودخواهی ها و سوء استفاده جویی های برخی از اعضای احزاب و گروه ها در جریان جهاد بر ضد شوروی، بروز و تشدید اختلافات و کشمکش های آنان در راستای تشکیل دولت جدید و تقسیم قدرت، حفظ دست آورد انقلاب پس از پیروزی و خروج قوای بیگانه از کشور که عواقب

بس خطرناک و ویران‌گر به دنبال داشت، باعث شد تا برخی‌ها، همه مبارزات مردمی را از همان ابتدا مورد سؤال قرار دهند و اتهام دخالت دست‌های بیگانه را در پیدایش قیام‌های مردمی، از جمله قیام ۲۴ حوت وارد نمایند. بنابراین، مطالعه ژرف و عمیق علل و نتایج قیام ۲۴ هرات و حقایق مربوط به آن ضروری و حتمی می‌باشد.

هدف پژوهش حاضر این است که درباره اثرگذاری‌های قیام حوت هرات بر حوادث پسین آن، وضاحت دهد و نقش آن را در شکل‌گیری شورش‌های مردمی و اردویی، نبردهای چریکی و به دنبال آن جهاد و مبارزه ملت در برابر ارتش متجاوز شوروی و حکومت دست‌نشانده آن برجسته سازد. از آن‌رو که بررسی تأثیرات قیام حوت، مستلزم آگاهی به چرایی پیدایش آن است، لاجرم در این نوشته، همچنان، پیرامون اثرپذیری قیام حوت از وقایع معاصرش و عوامل مؤثر در شکل‌گیری نیز روشنی انداخته شده است.

پرسش‌هایی که این تحقیق به آن‌ها پاسخ خواهد داد، عبارت‌اند از:

- قیام حوت هرات، در بین قیام‌ها و حرکت‌های ضد رژیم کمونیستی به‌طور خاص و در تاریخ جهاد و مبارزات ملت بر ضد شوروی به‌طور عام، در چه جایگاهی قرار دارد؟
- آیا قیام ۲۴ حوت، قیامی خودجوش و برخاسته از اراده مردم هرات بود، یا دست‌ها و عوامل بیگانه در پشت سر آن بود، یا هم از سوی جریان‌های جهادی سازمان‌دهی شده بود؟
- آیا انقلاب‌های مقارن با قیام هرات در سطح منطقه، در ظهور این قیام الهام‌بخش بوده است؟
- قیام هرات بر اوضاع داخلی کشور و کشورهای منطقه به چه میزانی اثرگذار بوده است؟
- این پژوهش با رویکرد تحلیلی و روش کتاب‌خانه‌ای انجام خواهد یافت و در آن از منابع موجود و در دسترس استفاده خواهد شد. کمبود منابع، عدم امکان استفاده از روش‌های میدانی، مصاحبه و پرسش‌نامه به دلیل نبود وقت کافی و در اختیار نداشتن بودجه لازم و نیز عدم ثبت وقایع مرتبط به موضوع به گونه دقیق و مستند، بارزترین موانع و محدودیت‌ها، در انجام این تحقیق می‌باشند.

پیش‌زمینه‌های قیام‌ها بر ضد رژیم کمونیستی به‌طور عام

بعد از این که حاکمیت از نظام شاهی توسط داود خان به نظام جمهوری تبدیل شد، در براندازی حاکمیت ظاهرشاه، داودخان از افسران مرتبط با جریان چپ و دارای اندیشه‌های سوسیالیستی استفاده کرده بود. او توانست دست به کودتا زند و با استفاده از غیبت شاه، قدرت را به دست گیرد. این کار عملاً زمینه نفوذ شوروی و عوامل آن در درون ارتش و نظام سیاسی را فراهم ساخت و سرانجام خود و خانواده داودخان و حتی مردم کشور، قربانی این اقدام نادرست گردیدند.

در هفتم ثور ۱۳۵۷ هـ. ش. رژیم داودخان توسط یک کودتای خونین که از جانب حزب خلق و پرچم، رهبری می‌شد، سقوط کرد و خود او و خانواده‌اش به قتل رسیدند. با یک نگاه، داودخان خود مسبب این وضع بود؛ زیرا او نخست در تأسیس و تقویت حزب دموکراتیک خلق، به صورت غیرمستقیم کوشیده بود و سپس با حمایت افسرانی که عضو همین حزب و در بدنه اردو بودند، کودتای ۲۶ سرطان ۱۳۵۲ هـ. ش. را انجام داد و با تکیه‌زدن بر قدرت، نظام سلطنتی را به نظام جمهوری تبدیل نمود. بعد از آن اعضای حزب خلق را به وظایف مهم دولتی از جمله در کابینه به عنوان وزیر برگزید. اما بعد از تثبیت قدرت با کمونیست‌ها اختلاف پیدا کرد و اقدام به تصفیه آن‌ها نمود که این کار را کرده نتوانست.

داودخان که وابستگی اقتصادی و نظامی به مسکو و شوروی داشت، نمی‌توانست به آسانی ستون پنجم روس‌ها، یعنی حزب خلق در کشور را سرکوب نماید، به سوی کشورهای غرب و سایر کشورهای عربی روی آورد و سفری به آن کشورها انجام داد. اما کمونیست‌ها که در تاروپود نیروهای امنیتی و نظامی، ریشه دوانده بودند، با حمایت روس‌ها به داودخان فرصت‌رهایی ندادند. در آخرین روزهای حاکمیت داودخان، میراکبر خیبر از سران حزب، شاخه پرچم، ترور شد و کمونیست‌ها دست به تظاهرات زدند. تعدادی از سران حزب خلق، دست‌گیر شدند و قرار بود که محاکمه شوند؛ اما پیش از محاکمه به کمک افرادی که در درون اردو داشتند، به سرعت وارد عمل شدند و با یک کودتای خونین، رژیم داودخان را سرنگون ساختند و قدرت را در هفتم ثور ۱۳۵۷ هـ. ش. به دست گرفتند (فقیهی، ۱۴۰۰ ش: ۲، ۲۶۰؛ ورسجی، ۱۳۸۱ ش: ۱، ۸۸۸-۹۰۷).

در این که کودتای هفت ثور به فرمان حفیظ‌الله امین (از رهبران برجسته و از مؤسسان حزب خلق) صورت گرفت و یا به دستور کرملین (قصر رهبری اتحاد جماهیر شوروی در مسکو)، اختلاف‌نظر وجود دارد. بعضی معتقد اند که کودتا از طرف خلقی‌ها که در رأس‌شان امین بود، صورت گرفت و پرچمی‌ها (جناح دیگر حزب دموکراتیک خلق) و روس‌ها از آن آگاهی نداشتند. به باور اینان، پس از آن که عده‌یی از سران حزبی از سوی حکومت وقت دست‌گیر شدند، حفیظ‌الله امین دست‌گیر نشد، بلکه در خانه‌اش نظربند بود و کودتا را سازمان‌دهی کرد؛ زیرا وی مسئول بخش نظامی گروه خلق بود و در جلب افراد اردو دست بالاتری از پرچمی‌ها داشت و گفته می‌شود که وی تعداد چهار هزار افسر را به دور خود جمع کرده بوده است (نورزهی امینی، ۱۳۸۸ ش: ۴۲).

برخی دیگر از صاحب‌نظران اما این کودتا را یکی از عملیات پیش‌بینی‌شده و حساب‌شده اهداف دیرینه روسیه به منظور تصرف افغانستان می‌دانند. اینان اظهار می‌دارند که روس‌ها طراح اصلی

کودتای هفت ثور بودند و حکومت را به دست حزب دموکراتیک خلق افغانستان مرکب از جناح خلق و پرچم سپردند، اما به خاطر پنهان کردن همکاری‌های‌شان با کودتاچیان، چهار روز بعد از کودتا، دولت کابل را به رسمیت شناختند (دعاگوی، ۱۳۸۴ ش: ۱۹۰؛ امیدوار، ۱۳۶۸ ش: ۵۷-۵۸). به باور بعضی، روی کارآمدن رژیم کمونیستی در یک جامعه مثل افغانستان از هر زاویه که نگاه شود، یکی از بزرگ‌ترین مصیبت‌هایی بود که بر مردم افغانستان هبوط کرد؛ چه در طول تاریخ، از هجوم و حملات اسکندر تا حملات جهان‌سوز، چنگیز و تیمور و سه بار تجاوز انگلیس‌ها بر افغانستان، این پیمانۀ قتل و خون‌ریزی، خرابی و ویرانی، نابسامانی و غارت‌گری، ستیزه‌گری و ستیزه‌جویی، دشمنی و عقده‌گشایی با خود به همراه نداشتند که این کودتای منحوس و فاجعه‌بار خونین از خود به‌بار آورد؛ چون در پشت این کودتای خونین و شوم، اتحاد شوروی با پررویی تمام آستین‌های خود را برای کشتار مردم و ویرانی کشور و بلع افغانستان بالا زده بود و هر کاری خواستند به همکاری غلامان خریدۀ خود انجام دادند، بی‌خبر از این‌که روزی نزد ملت افغانستان سرافکنده و روسیاه خواهند شد.

هرچند ظاهراً، هر دو جناح حزب در قدرت سهم داشتند، اما امین موفق شد تا به مقام ببرک کارمل که رهبر پرچمی‌ها بود، ماهیت تشریفاتی دهد و قدرت واقعی را خود به دست گیرد. از طرف دیگر، مسئولین دولتی بلافاصله پس از به‌دست گرفتن قدرت، مأموران بلندپایه را براساس تمایلات و سلیق سیاسی خود برکنار و جوانان بی‌تجربه و قدرت‌طلب را جای‌گزین کردند که دست‌گاه ادارات دولتی را از قبل آشفته‌تر کرد. اختلاف بین خلق و پرچم دوباره از سرگرفت و علت آن انحصارطلبی جناح خلق نسبت به قدرت بود، حتی سران جناح پرچم، یعنی کارمل و برادرش محمود بریالی و داکتر نجیب نیز به عنوان سفیر به خارج فرستاده شدند. مدتی بعد، ژنرال عبدالقادر وزیر دفاع همراه با پنج تن از رهبران وابسته به پرچم، به اتهام دسیسه برای کودتا از دفتر سیاسی طرد شدند و از حزب اخراج گردیدند. صدها تن از اعضای پرچم و تعداد بسیاری از مردم غیروابسته، به اتهام شرکت در این توطئه بازداشت شدند و بعضی بدون محاکمه به قتل رسیدند و عده‌یی روانه‌یی زندان شدند. با کناررفتن پرچمی‌ها از قدرت، تره‌کی و امین یک‌ه‌تاز میدان شدند و شرم‌آورترین صحنه‌های تاریخ را از قبیل قتل عام، غارت و تجاوز به حریم ملت را به‌وجود آوردند. اقدامات وحشیانه و غیرانسانی خلقی‌ها، مردم مسلمان کشور را به ستوه آورد و آن‌ها را وادار ساخت تا علم مخالفت و قیام را به دست گیرند (نورزهی امینی، ۱۳۸۸ ش: ۴۲).

قیام حوت هرات؛ عوامل و اثرپذیری‌ها

برخی نویسندگان و تحلیل‌گران، تحولات و اوضاع داخلی افغانستان را براساس مفهوم جنگ سرد که نمایان‌گر شدت تنش‌ها، رقابت‌ها و کشمکش‌های سیاسی پس از جنگ جهانی دوم بین بلوک شرق و غرب می‌باشد، تحلیل می‌نمایند و جریان جنگ سرد کشورهای منطقه و جهان را گاهی تنها عامل و گاهی یکی از عوامل عمده دگرگونی‌ها و تحولات سیاسی داخلی کشور قلمداد می‌نمایند.

تردیدی نیست که قدرت‌های کلان نظامی و سیاسی جهان، از جمله انگلیس، روسیه و آمریکا و همین‌طور کشورهای منطقه که به یکی از طرف‌ها گرایش داشته‌اند، همواره در تلاش بودند تا اوضاع را از لحاظ سیاسی به نفع خود توجیه نمایند و در صورت اقتضا و در حد امکان همیشه در امور داخلی کشورهای ناتوان و ضعیف مداخله داشته‌اند. نقش اتحاد جماهیر شوروی را در کودتای محمد داود به کمک رهبران احزاب چپ بر ضد رژیم سلطنتی محمد ظاهرشاه، چه کسی می‌تواند انکار کند؟! و همین‌طور پس از آن که برخی احزاب و جریان‌های اسلام‌گرا دست به مخالفت با حکومت داودخان زدند و اقداماتی را علیه دولت او انجام دادند و سپس برخی دست‌گیر و برخی اعدام و شماری هم به خارج کشور از جمله پاکستان پناه بردند، آیا نقش پاکستان و کشورهای عربی و سایر قدرت‌های جهان که شاهد پیش‌روی روسیه بودند و توسعه روزافزون قلمرو آن را تهدیدی بزرگ برای خود می‌پنداشتند، در حمایت و کمک به این جریان‌های نوپا بر ضد حکومت او می‌توان انکار کرد؟! و باز نقش روسیه در کمک به حزب خلق به منظور براندازی حکومت محمد داود پس از آن که وی دست برخی رهبران حزب چپ‌گرا را از دست‌گاه قدرت قطع کرد، چه کسی می‌تواند نادیده بگیرد؟! حتی جلوه‌های جنگ سرد، پس از تجاوز آشکار اتحاد جماهیر شوروی که سبب به قدرت‌رسیدن کارمل و کشته‌شدن امین شد، در جهاد و مبارزه مردم بر ضد تجاوز شوروی کاملاً مشهود است؛ چه تأمین مالی جنگ بیش‌تر از سوی آمریکا و متحدانش، نیز از سوی کشورهای عربی و پاکستان انجام می‌شده است که در واقع نقطه مقابل سلطه شوروی بوده‌اند. با این وجود، عوامل داخلی که به رژیم کمونیستی و مرام و سیاست‌ورزی‌های آن برمی‌گردد و همچنان، نقش اراده عموم مردم را در واکنش به آن هرگز نمی‌توان نادیده گرفت؛ یعنی همه این عوامل، در پیدایش و ظهور حوادث و وقایع تاریخ سیاسی کشور، بی‌تردید نقش داشته‌اند.

برخی معتقداند که تکفیر حاکمان رژیم از سوی جریان‌های اسلامی و جهادی و تبلیغات آنان بر ضد نظام و سازمان‌دهی قیام‌ها توسط آنان عامل اصلی قیام‌ها بوده است (اندیشمند، ۱۳۹۲ ش: ۴۳). ادعای سازمان‌دهی قیام حوت هرات از سوی جریان‌های اسلامی، بعید به نظر می‌رسد؛ زیرا دلیلی بر

این مدعا وجود ندارد، بلکه عوامل عمده قیام، در خود رژیم کمونیستی و سیاست‌های نادرست آن ریشه دارد. آری فعالیت‌ها و تبلیغات این جریان‌ها بر ضد نظام، در برپایی قیام سهم و نقش داشتند، اما فرق است بین این امر و بین سازمان‌دهی و بسیج‌سازی و رهبری.

مرحوم خیرخواه می‌نویسد که در مرحله نخست، هر فردی از مردم به نوبه خود در مساجد ناجوان‌مردی‌های رژیم دست‌نشانده را با خود گفت‌وگو می‌کردند و از بی‌رحمی و رفتار غیرانسانی رژیم اظهار تنفر و انزجار می‌کردند تا این‌که به همکاری برادران ایثارگر جنبش اسلامی، تبلیغ‌شان در گوشه و کنار و تشویق مردم توسط علما و اظهار اعمال ناجوان‌مردانه وابسته‌گان رژیم در گوشه و کنار ولسوالی‌های هرات، مردم دست به قیام زدند... در جمعه‌های قبل از ۲۴ حوت، حکم تکفیر رژیم صادر گردید و جهاد علیه آن علناً اعلان شد... برادرانی که قبلاً از ظلم رژیم در داخل و یا خارج کشور مهاجر شده بودند، در برپایی قیام نقش بسزایی داشتند... (خیرخواه، ۱۳۶۵ ش: ۲۴، ۲۵).

همچنان، به باور برخی قیام عمومی هرات که مقارن با انقلاب مردم ایران بر ضد سلطنت محمدرضا شاه بوده، از آن تأثیر پذیرفته است. احمدشاه فرزاد در کتابش «قیام هرات» می‌گوید: «... از آن‌جا که قیام هرات مقارن با اوج پیروزی انقلاب اسلامی ایران [۲۲ دلو- ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ش] بود، تأثیرپذیری انقلاب اسلامی ایران در هرات و الگو قراردادن روش سیاسی انقلابیون مسلمان ایران توسط جوانان مسلمان هرات، مارکسیست‌های دواآتش را بر آن می‌داشت تا با بی‌رحمی و شدت هرچه تمام‌تر، قیام را سرکوب کنند (۱۳۷۴ ش: ۸). همین‌طور، بارنت آر روبین (Barnett R. Rubin) به این ارتباط می‌نویسد: به نظر می‌رسد که شیعیان و هراتی‌ها نیز از انقلاب ایران در فوریه ۱۹۷۹ م، الهام گرفته بودند (۱۹۹۵ م: ۱۸۶).

اثرپذیری قیام حوت هرات و الهام مردم هرات از انقلاب ۱۳۵۷ ایران به صورت مطلق نسبت به آحاد اهالی هرات، بعید به نظر می‌رسد. آری این ادعا ممکن است نسبت به برخی باشندگان آن صادق باشد.

به گونه فشرده، عواملی را که باعث روشن‌شدن شعله مقاومت‌ها و قیام‌ها در هرات و سایر ولایات کشور بر ضد رژیم کمونیستی شد، می‌توان به گونه زیر برشمرد:

رژیم استقلال نداشت و به روس‌ها وابسته بود و اختلافات سیاسی بین دو جناح دموکراتیک خلق (خلق و پرچم) بالا گرفتند و حزبی‌ها در دولت‌داری بی‌تجربه بودند. از سویی، فرامین متکی بر اصول مارکسیزم-لنینیزم را که برخلاف اصول اخلاقی و ارشادات دینی و فرهنگ حاکم بر جامعه افغانستان بود، صادر می‌کردند. از جمله، می‌توان اشاره کرد به فرمان تقسیم اراضی زمین‌داران بزرگ که به معنای سلب غیرشرعی مالکیت شخصی بود، تحمیل کار دسته‌جمعی (بیگاری) و سوادآموزی

اجباری در اطراف و قریه‌ها که بیش تر هدف آن جلب کمک‌های سازمان‌های بین‌المللی و افزایش طرف‌داران‌شان بود تا توسعه علمی؛ زیرا مخارج این کورس‌ها را مؤسسات مربوط به یونیسف تأمین می‌کردند. تطبیق این فرامین باعث شد که مردم با نظام به مخالفت برخیزند و در نتیجه، تاخت‌وتازهای صریح و بازداشت‌های غیرقانونی، حبس، کشتار و زنده‌به‌گور کردن شخصیت‌های اجتماعی و علمی، اهل قلم و معارف، روشن‌فکران و شخصیت‌های متدین و بی‌گناه که پایگاه قوی اجتماعی به شمار می‌رفتند، از سوی نظام صورت می‌گرفت. از جانب دیگر، فعالیت‌ها و تبلیغات حرکت‌ها و جریان‌های اسلامی نیز که رژیم پس از کودتا از آن پیش‌گیری می‌کرد و برخی اعضای آنان را اعدام و برخی را مهاجر ساخت، در آماده‌شدن مردم برای قیام بر ضد رژیم نیز نقش داشتند (دعاگوی، ۱۳۸۴ ش: ۱۹۵-۲۰۶؛ نورزهی امینی، ۱۳۸۸ ش: ۴۳).

آغاز مخالفت‌ها و قیام‌ها پس از حاکمیت رژیم کمونیستی در سطح کشور و هرات

در مورد این که اولین جرقه‌های مخالفت‌ها و قیام‌های مردمی بر ضد رژیم کمونیستی حزب خلق پس از حاکمیت آن به‌طور عام در کشور از چه زمانی شروع شد، دیدگاه‌های مختلفی ارائه شده‌اند که نسبت عدم ثبت وقایع به گونه مستند، قضاوت را در مورد دشوار ساخته است.

دکتر سیدعبدالله کاظم می‌گوید: اولین گروهی که در کابل پس از کودتا دست به اقدام مخفی زد، جمعی از استادان کابل بودند که در مخالفت با رژیم تشکیل شده بود که بنده (کاظم) نیز عضویت آن را داشتم. همان زمان گروه دیگری که بعداً به گروه دکتر میرعلی اکبر معروف شد، نیز آغاز به فعالیت کرد، اما هر دو گروه شناسایی شدند و در اخیر جوزای سال ۵۷ هـ ش اعضای آن بازداشت و به پل چرخی زندانی شدند (۱۴۰۲ ش: ۲). وی همچنان تأیید می‌کند که اعلام رسمی جهاد از پشاور، در اواسط ماه سرطان ۱۳۵۷، توسط صبغت الله مجددی با ائتلاف زودگذر با استاد برهان الدین ربانی زیر نام جبهه نجات ملی افغانستان، صورت گرفت، اما این ائتلاف دیری دوام نیاورد و زود از هم پاشید (همان).

برخی معتقداند که چخماق شروع آتش شورش‌ها، فعالیت احزاب جهادی در داخل و خارج کشور از جمله اعلام جهاد بوده است و در این باره به نشریه دیپوند آلمان غرب در ۱۴ مارچ ۱۹۷۹ (مطابق ۲۴ حوت ۱۳۵۷)، تمسک می‌نمایند که گزارش کرد که محاذ ملی [یکی از جبهات هفت گانه ائتلاف پشاور به رهبری سیداحمد گیلانی] در پشاور، مردم را به قیام عمومی و جهاد علیه دولت کمونیستی دعوت کرد (کاظم، ۱۴۰۲ ش: ۴). اما چنان که قبلاً از مرحوم خیرخواه نقل شد، مشروعیت جهاد از طریق علمای هرات نیز در جمعه‌های قبل از قیام ۲۴ حوت، بر سر منابر اعلان شده بود، در حالی که گزارش نشریه مزبور در روز ۲۴ حوت نشر شده بود!

همین طور از صبغت الله مجددی، در یک مصاحبه اش، نقل کردند که گفته بود: «وقتی که کمونیست ها آمدند، سُچِه (=خالص) کمونیست ها بودند. من همان روز استعفا دادم، از دانمارک آمدم در پاکستان اعلام جهاد کردم. اعلام جهاد الحمد لله به توسط من شده و به امضای من...» (همان).

اما برخی این گزارش ها را مردود دانسته اند. عبدالعلی نور احراری در یک مونسکرپت (دست نوشته) نشر نشده و نیز در بیان خود در محفل بزرگ داشت قیام هرات، در ۱۳ مارچ ۲۰۱۳، در انجمن سالمندان افغان در بی ایریا-کالیفورنیا، چنین اظهار داشته است: «تنظیم های جهادی کدام نقشی در ایجاد قیام نداشتند؛ زیرا هیچ یک شان با هرات و مردم آن در ارتباط مستقیم نبودند. پس از آن که افرادی از فعالین اسلامی به پاکستان مهاجرت کردند و در تنظیم ها جلب و جذب شدند، تنظیم ها رد پای در میان مجاهدان هرات پیدا کردند... گفتنی است که شخصی به نام حاجی ایوب، نظر به شناختی که با حضرت صبغت الله مجددی داشت، در هرات فعالیت می کرد و مهر او یا تنظیم او را بر پای اوراقی می چسپانید. قبل از آغاز قیام اعلامیه یی به همین مهر در میان مردم توزیع گردید که آقای مجددی فتوای جهاد داده است. چند سال بعد که آقای مجددی به تربت جام ایران آمد و در نماز جمعه به مردم سخنرانی کرد، گفت: من چندین سال بعد خبر شدم که شما مردم هرات به فتوای من جهاد کرده اید. جناب مجددی دیر خبر شده بود، ولی درست خبر نشده بود» (همان: ۳).

برخی بدین باوراند که قیام های خودجوش قبل از اعلام جهاد در پشاور، در داخل از نورستان شروع شد و به سایر مناطق انتشار یافت. مهدی دعاگوی از کتاب دکتر روستار نقل کرده که نخستین قیام علیه رژیم کمونیستی در تابستان سال ۱۹۷۸ (احتمالاً جوازی ۱۳۵۷)، در نورستان سازوبرگ گرفت و به دنبال آن اهالی روستاهای پنجشیر به مخالفت با مقامات حکومتی برخاستند (۱۳۸۴ ش: ۲۳۵).

نیازی امیدوار، در کتابش «عوامل و نتایج کودتای هفتم ثور ۵۷»، تاریخ نخستین قیام را ۹ ثور ۱۳۵۷ (دو روز پس از کودتا)، از سوی نهضت اسلامی افغانستان در زیروک پکتیا که طور مسلحانه بوده، ذکر کرده است (۱۳۶۸ ش: ۷۹-۸۰). آقای اندیش مند نیز در کتابش نقل کرده که: اعضای جریان اسلامی به ادعای حکمتیار دو روز بعد از کودتای ثور ۱۳۵۷ در علاقه داری زیروک پکتیا دست به عملیات نظامی زدند و مرکز حکومت را متصرف شدند (۱۳۹۲ ش: ۴۳).

سیدمحمد خیرخواه در رساله اش می نویسد: «مردم مسلمان و باشهات زدران علیه تره کی دست به قیام مسلحانه زدند و به دنبال آن در جوازی ۱۳۵۷ مردم با ایمان و باغیرت نورستان قیام کردند و قیام شان در منطقه سرتاسری گردید و همین طور مردم مسلمان دره صوف و سایر مناطق...» (۱۳۶۵ ش: ۲۲).

نیازی امیدوار همچنان، وقوع قیام ولسوالی دره صوف سمنگان در اول جوزای ۱۳۵۷، قیام مردم نورستان ۱۸ سنبله ۱۳۵۷، فتح ولسوالی کامدیش ولایت کنر در ۱۴ میزان ۱۳۵۷ توسط مجاهدان، قیام لیسۀ شهاب الدین غزنی در ۱۸ میزان ۵۷ که یک شهید داشته، قیام مردم تگاب (یکی از ولسوالی‌های ولایت کاپیسا) در ۶ دلو ۵۷، قیام سربازان فرقه جلال‌آباد در اول حوت ۵۷، قیام ۲۲ حوت توسط اهالی فراه ۵۷ و قیام سرتاسری و عمومی مردم هرات و فرقه ۱۷ در ۲۴ حوت همین سال و سایر قیام‌ها در سراسر کشور نام برده است (۱۳۶۸ ش: ۷۹-۸۰).

تاریخ قیام‌هایی را که نیازی در کتاب خود نقل نموده، برخی غیردقیق می‌نماید؛ دکتر کاظم در یکی از مقالات خود می‌گوید: قیام در ولایت کنر که در مطبوعات آن وقت به نام «قیام نورستان» شهرت یافت، اساساً به تاریخ ۲۰ اپریل ۱۹۷۹ (مطابق ۳۱ حمل ۱۳۵۸)، تقریباً یک سال پس از کودتای ثور به وقوع پیوست. همین‌طور قیام افسران جلال‌آباد به تاریخ اول حمل ۱۳۵۸ بوده است... (۱۴۰۲ ش: ۴).

از آنچه گفته آمد، برمی‌آید که قبل از قیام حوت هرات، مخالفت‌ها و حرکت‌هایی، هم از سوی برخی جریان‌ها و هم از سوی مردم در برخی مناطق صورت گرفتند، اما این مخالفت‌ها و حرکت‌های ضد رژیم، یا در حد اقدام تبلیغی بر ضد نظام بوده‌اند، مانند اعلان جهاد از سوی برخی جریان‌ها، یا اقداماتی بودند که از یک جمع، یا در سطح یک مکتب، یا قریه، یا ولسوالی انجام یافتند و همه از سوی رژیم سرکوب گردیدند و کدام تأثیر قابل توجهی نداشتند. چنین قیام‌هایی خورد و کوچک قبل قیام عمومی ۲۴ حوت در هرات، در ولسوالی‌های این ولایت نیز سر برآورده بودند که بعضی منجر به سقوط ولسوالی شدند. همین قیام‌های محلی بودند که زمینه قیام عمومی ۲۴ حوت در سطح ولایت شدند.

از قیام‌های محلی در سطح قریه‌ها و ولسوالی‌ها در هرات می‌توان، شورش مردم قریه سلیمی در ولسوالی پشتون زرغون در روز نهم حوت، سپس قیام مردم ولسوالی غوریان در هفدهم حوت، قیام مردم زنده‌جان در نوزدهم حوت و سقوط این ولسوالی، قیام مردم گذره در بیست و یکم حوت و سقوط این ولسوالی و نیز قیام مردم ولسوالی انجیل، نام برد. بنابراین، می‌توان گفت که قیام مردم هرات در بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷، نخستین قیام عمومی در سطح یک ولایت بود که منجر به سقوط ولایت گردید و می‌توان آن را سرآغاز همه قیام‌های عمومی در سطح کشور تلقی کرد؛ به همین جهت است که بارنت آر روبین (Barnett R. Rubin) می‌گوید: «شورش‌ها از هرات در مارس ۱۹۷۹ (حوت ۱۳۵۷) آغاز شدند و بعداً به جلال‌آباد، اسمار، غزنی، نهرین و در (آگوست ۱۹۷۹

مطابق اسد (۱۳۵۸) به بالا حصار (قلعه بالای کابل) نیز رسید، اگرچه همه این شورش‌ها در نهایت سرکوب شدند...» (۱۹۹۵ م: ۱۲۰).

نتایج و پیامدهای قیام هرات بر اوضاع کشور و منطقه

در این قسمت، به مهم‌ترین پیامدها و اثرگذاری‌های قیام هرات بر اوضاع کشور و منطقه و این که این انقلاب، چه نقشی در تحولات پسین ایفا کرد، به‌طور فشرده می‌پردازیم.

قیام حوت، به عنوان نقطه عطف و چرخش عظیم در سطح ملی و بین‌المللی: با

آن که قیام هرات پس از پنج روز خونین با تلفات سنگین بشری... و ویرانی شهر و دیار، عملاً پایان یافت و برای مردم آن‌جا جز درد و رنج دوام‌دار چیزی دیگر به ارمغان نیاورد، ولی در سطح ملی و بین‌المللی نتایج و پیامدهای بسیار مهم و بزرگی را در قبال داشت که به جرئت می‌توان آن را یک «نقطه عطف و چرخش عظیم» در تاریخ جهاد و در تغییر معادله قدرت در بین رژیم، در منطقه و حتی جهان دانست. هرگاه حوادث و رویدادهای مهم را بعد از قیام، یعنی از ماه اپریل تا دسمبر ۱۹۷۹ که مصادف با تهاجم قشون سرخ شوروی به افغانستان است، یک‌به‌یک مورد بررسی قرار دهیم، به وضاحت معلوم می‌شود که وقوع این تحولات مهم و پیهم اساساً از قیام هرات نشئت می‌کند (کاظم، ۱۴۰۲ ش: ۴۹). هنری اس. برادشر (Henry S. Bradsher) می‌گوید: «شورش هرات دو نتیجه مهم به همراه داشت: یکی در دولت افغانستان و دیگری در دخالت شوروی در افغانستان...» (۱۹۸۳ م: ۱۰۱). به اعتقاد قریب به کل نویسندگان، قیام ۲۴ حوت هرات، مهم‌ترین قیام عمومی خودجوش در سطح کشور پس از حاکمیت رژیم کمونیستی حزب خلق بوده است. محمد نبی عظیمی در کتابش «اردو و سیاست در سه دهه اخیر افغانستان» می‌گوید: از لحاظ نظامی، مهم‌ترین و برجسته‌ترین قیام‌ها در دوران تره‌کی، همانا قیام مردم هرات بود که در نتیجه آن شهر سقوط کرد و یکی از فرقه‌های مستقل و بزرگ اردو به دست مردم هرات افتاد... و به دولت تره‌کی ضربه مهلکی وارد گردد (۱۳۷۶ ش: ۱۹۶).

مهدی دعاگوی، پس از ذکر برخی شورش‌ها در سطح کشور می‌گوید: خونین‌ترین و هولناک‌ترین این قیام‌ها، قیام مردم قهرمان هرات بود که مقابل با کمونیست‌های هوادار مسکو شدند... (۱۳۸۴ ش: ۲۳۶).

قیام هرات، منشأ سایر قیام‌های مردمی و شورش افسران اردو

چیزی از قیام سرتاسری مردم هرات نگذشت که حرکت‌ها و قیام‌های عمومی و سرتاسری کم‌کم در سایر ولایات کشور نیز شروع به شکل‌گیری نمود. این شورش‌ها نه تنها از سوی مردم

ملکی، بلکه از طرف برخی افسران قُل اردوهای نظام ظهور می کرد، امری که بیش از هر دلیل دیگری به خودجوش بودن این قیام‌ها از بین مردم دلالت دارد.

قیام عمومی مردم هرات، بر افسران فرقه ۱۷ هرات، اثر عمیق گذاشت و باعث شد در روز ۲۶ حوت اولین بار جمعی از افسران فرقه هرات، در حمایت از مردم، بر ضد نظام بشورند. شورای ثقافتی جهاد، برخی از افسران اردو را که گفته می شود در این قیام پیش آهنگ بودند، چنین برمی شمارد: جکتورن محمد اسماعیل قوماندان مدافع هوایی، جگرن عبدالعزیز، دگرمن محمدانور نصرتی، جگرن نوراحمد، جکتورن علاءالدین، جگرن شایسته خان، جگرن سیداسدالله، تورن نجیب الله، جگرن شمشیرخان، ضابط خلیل، جگرن غلام رسول بلوچ، ضابط سلطان احمد کفیل و عده‌ی دیگر (کاظم، ۱۳۵۷ ش: ۳۹).

محمد ابراهیم عطایی می گوید: این واقعه خطرناک بود که در عقب خود قیام‌های چنداول، بالاحصار و ریشخور کابل را به دنبال داشت. (عطایی، ۱۳۸۴ ش: ۴۰۷).

بارنت آر روبین (Barnett R. Rubin) می نویسد: شورش‌ها از هرات در مارس ۱۹۷۹ آغاز شد و بعداً به جلال آباد، اسمار، غزنی، نهرین و بالاحصار [قلعه بالای کابل] نیز رسید. اگرچه همه این شورش‌ها در نهایت سرکوب شدند، اما هر یک از آن‌ها منجر به از دست رفتن نیروها و افسران شد (۱۹۹۵ م: ۱۲۰).

ده روز بعد از قیام هرات، به تاریخ ۲ حمل سال ۱۳۵۸، در ولایت بادغیس و به تاریخ ۳۱ حمل ۱۳۵۸، در ولایت کنرها مخالفت علیه رژیم آغاز شد و قوای دولتی به مقابله برخاست و یک جمعیت بزرگ اهالی کراهه ولایت کنرها را کشتند و به رودخانه، اجساد آن‌ها را تحویل دادند. سپس به تاریخ ۱۹ ثور [۱۳۵۸ ش]، قیام مردم لوگر، اهالی ولسوالی جاغوری و جغتو و مردم ولایت غزنی صورت گرفت که در این قیام‌ها تعداد زیادی مردم ژوئن‌های خود را از دست دادند (دعاگوی، ۱۳۸۴ ش: ۲۳۶). همچنان به تاریخ ۱۴ جوزا، قیام در محبس پل چرخ صورت گرفت... و مخالفت و قیام‌ها در هر گوشه مملکت یکی پی دیگر صورت می گرفت. به تاریخ ۲۰ جوزای ۱۳۵۸، مردم ولایت تخار، در ۲۴ جوزا مردم ولایت وردک، به تاریخ ۳۰ جوزا قیام عمومی مردم نورستان و دره پیچ، به تاریخ ۲ سرطان قیام مردم کابل، در ۸ سرطان قیام مردم لغمان شکل گرفتند که در این قیام و قیام ۱۵ سنبله همین سال، شش صد و پنجاه نفر مردم بی گناه و بی دفاع دره علیشنگ ولایت لغمان به شهادت رسیدند. قیام افسران و صاحب منصبان مسلمان بالاحصار کابل به تاریخ ۱۴ اسد ۱۳۵۸ صورت گرفت که تعداد زیادی از آنان شهید و یک تعداد دیگر به اسارت رژیم درآمدند. قیام دوروزه اهالی

نجراب و پنجشیر هم کشته‌های زیادی از خود برجا گذاشت. این قیام‌ها به قدری کودتاچیان و رژیم کمونیستی را دچار دردسر نموده بودند که چون دیوانه‌گان حتی با خود در جنگ بودند. اینان به صورت عمومی مبدل به دشمنان سرسپرده مردم افغانستان شده بودند. شعار این‌ها در مورد مسلمانان و بی‌طرف‌ها و وطن‌پرست‌های ضدانقلاب بود و فریاد می‌زدند: هر که با ما و انقلاب ما نیست، او دشمن ماست و ما دشمنان خود را نابود می‌کنیم (همان: ۲۳۷).

وخیم شدن مناسبات رژیم با دولت‌های همسایه

از پیامدهای بالواسطه قیام هرات وخیم شدن مناسبات و روابط رژیم با دولت‌های همسایه بود. اتهام وارده از جانب رژیم کابل مبنی بر مداخله ایران و پاکستان و اعزام قوا به لباس افغانی در قیام هرات، روابط سیاسی رژیم را با دو کشور همسایه برهم زد. رادیو تلویزیون رژیم، تبلیغات وسیع را علیه حکومت ایران و پاکستان و همچنان نشرات رادیو بی‌بی‌سی (لندن) آغاز کرد. در اثر این شدت لحن، روابط سیاسی با ایران در ماه اپریل قطع گردید و مناسبات با پاکستان تیره شد. مظاهرات گسترده در کابل و دیگر شهرهای بزرگ بر علیه آن دو کشور و نشرات بی‌بی‌سی به شدت به راه افتاد، حتی شنیدن رادیوهای خارجی منع گردید و کسانی که به آن نشرات گوش می‌دادند، به وسیله ملیشه‌های حزبی بازداشت می‌شدند (کاظم، ۱۴۰۲ ش: ۵۸).

تصفیه ملکی و نظامی و افزایش بازداشت‌ها، شکنجه‌ها و کشتارها

قیام هرات توأم با سایر شورش‌های بعدی باعث شد که رژیم، تصفیه اردو از عناصر مخالف را آغاز نماید و جوانان را به جبر به بدنه اردو جلب و جذب نماید؛ زیرا قیام افسران اردو در فرقه هرات و پیوستن آن‌ها با مردم، بین اردو و حزب در سراسر کشور فضای بی‌اعتمادی و سوءظن یکی بر دیگری را به وجود آورد که در نتیجه، در تمام اردو تصفیه‌های جدی با تدابیر استخباراتی شدید روی دست گرفته شد. تصفیه تنها به افسران اردو منحصر نماند، بلکه به زودی شامل حال مأمورین ملکی نیز گردید... به صدها مأمور دولت اعم از ملکی و نظامی از وظیفه برکنار شدند و تعدادی زیاد زندانی گردیدند و نیز کشتارهای انفرادی و جمعی اکثراً به شکل «زنده‌به‌گور کردن» جزء اجرآت یومیه رژیم شد. اعلام لست ۱۲ هزار نفر کشته‌شدگان و مفقودی در وزارت داخله، در ماه اکتوبر ۱۹۷۹، یکی از مثال‌های بارز این وحشت و دهشت است. البته این کار قبل از قیام نیز جریان داشت، اما حادثه قیام هرات به آن شدت بیش‌تر بخشید (همان: ۵۵-۵۶).

بعد از سقوط شهر و زلمی‌کوت، دشمنان خدا و وطن به هر کسی که سرخوردند، او را کشتند، حتی معرووحین را به رگبار مسلسل بسته شهید نمودند و اجساد شهدا را در چاه‌ها و گودال‌ها

انداختند... پس از سقوط شهر برای بار دوم به دست دشمن، چندین هزار نفر از مردم مؤمن و شهیدپرور هرات به لقاء الله پیوستند... (خیرخواه، ۱۳۶۵ ش: ۲۷).

بعد از قیام خونین هرات، اوضاع در هرات کاملاً دگرگون گردید. عدم اعتماد مردم نسبت به عملکرد دولت و تبلیغات آن بیش تر و چهره واقعی آن روزبه روز آشکارتر می شد. اعضای حزب خلق شب و روز مسلح بودند و نیروها را تحت کنترل داشتند. به ویژه کسانی از دهات به شهر می آمدند، در دروازه های شهر بازرسی می گردیدند. پخش اعلامیه ها در شهر هرات باعث وحشت و اضطراب اعضای حزب می شد، هر کسی را که با اعلامیه ها دست گیر می کردند، شدیداً شکنجه و تیرباران می گردید (فرزان، ۱۳۸۴ ش: ۱۱۵).

آغاز شکل گیری جبهات جهادی و نبردهای چریکی بر ضد رژیم

بعد از قیام حوت هرات، عده یی از مردم شهر و روستاهای این ولایت که از ظلم عمال رژیم به ستوه آمده بودند و زندگی را در خطر می دیدند، ترک خانه و کاشانه کردند، به کوه ها پناه بردند و دست به تشکیل جبهات مقاومت زدند. قیام فرقه ۱۷، موجب شد تا اسلحه فراوان از داخل قطعات اردو به دست مردم برسد و به این اساس جبهات جهادی در حوزه غرب و جنوب غرب اساس گذاشته شد. آن ها همه خود را مردان راه خدا می گفتند و در آغاز بدون وابستگی به کدام جریان سیاسی و تنظیمی خاص، محض به مقصد دفاع از دین و وطن کمر جهاد بسته بودند (کاظم، ۱۴۰۲ ش: ۵۹). هرچند بعدها تعلقات حزبی میان کسانی که در قیام نقش مؤثری داشتند، شکل گرفت و شماری نیز فرصت را برای تأمین منافع شخصی و گروهی خود مناسب دیده و از آن بهره ها بردند.

مرحوم خیرخواه نیز در این ارتباط چنین نوشته است: بعد از ۲۴ حوت هرات و کشتار بی رحمانه مردم توسط ایادی روس (باند خلق و پرچم)، مرکز شهر به دست دشمن افتاد، ولی مردم مسلمان هرات یک مقدار سلاح را از دشمن به غنیمت گرفتند و جهاد مسلحانه را که شروع شده بود و روز به روز اوج می گرفت، به پیش می بردند، جبهات خورد و بزرگ (چریکی) را در گوشه و کنار هرات تأسیس می کردند، عملیاتی را در مراکزی که به دست رژیم بود، انجام می دادند و سلاح بیش تری به غنیمت می گرفتند. شکل جبهات منظم می شد و به جایی رسید که دشمن از سوراخ های خود بیرون شده نمی توانست... (خیرخواه، ۱۳۶۵ ش: ۲۸).

تشدید اختلاف، افزایش مداخله روس ها و سرانجام تجاوز آشکار ارتش شوروی

پس از قیام حوت، رقابت ها در بعد قدرت و سیاست در دست گاه رژیم شدت یافت؛ چنان که سفیر شوروی در کابل از تره کی انتقاد می کند. از پوزانوف سفیر شوروی در کابل نقل کردند که گفته بود: بعد از حادثه هرات متوجه گردیدیم که امین روزبه روز دارای قدرت و صلاحیت بیش تر

می‌گردد و تمام مسائل و امور نظامی را قبضه کرده است. روزی نزد تره‌کی رفتم و برایش گفتم که وضع در کشور خراب شده، جنگ‌های داخلی آغاز گردیده است... وضع ایجاب می‌کند که در این حالت شما باید تمام امور و رهبری کشور را در دست بگیرید... شما چرا بازهم امین را به حیث مسئول امور نظامی کشور تعیین نموده‌اید؟ او به حرف‌هایم گوش نداد...» (عظیمی، ۱۳۷۶ ش: ۱۷۹). این گفت‌وگو مداخله روس‌ها در دست‌گاه رژیم و امور داخلی کشور و کشمکش بین رهبران حزب را نمایان می‌سازد.

پس از خستگی از کشتار و زندانی زیاد، روس‌ها فکر کردند که با تغییر مهره‌هایی در نظام اجبر، می‌توانند از خشم ملت بکاهند، همان بود که تره‌کی و امین را در این رابطه فدا ساختند و عده‌یی از زندانیان را که زنده بودند، آزاد کردند و تمام جنایات گذشته را به دوش امین و تره‌کی انداختند، به حدی که حفیظ‌الله امین را عضو سازمان جاسوسی آمریکا (سیا) از طریق رادیو کابل و مسکو اعلان کردند، در حالی که حفیظ‌الله معاون حزب خلق و شاگرد وفادار تره‌کی و نخست‌وزیر دولت دست‌نشانده و شخص شماره دوم حزب بود... (خیرخواه، ۱۳۶۵ ش: ۳۳).

زمانی که تره‌کی در مسیر بازگشت از هاوانا پایتخت کیوبا به مسکو، با برژنف رئیس دولت شوروی دیدار کرد، روس‌ها که ارباب تره‌کی بودند، در صدد برکناری امین و آوردن بیرک به جای وی شدند، اما سیدداود ترون که از نزدیکان امین بود، از سازش مسکو با تره‌کی به امین خبر داد و بدین ترتیب پس از بازگشت تره‌کی به کابل بین وی و امین کشمکش نمایان شد و سرانجام تره‌کی از طرف امین به قتل رسید (نورزهی امینی، ۱۳۸۸ ش: ۴۴). امین صد روز در قدرت بود تا آن‌که به تاریخ ۲۶ دسامبر ۱۹۷۹، قوای شوروی به افغانستان سرازیر شدند. امین و نزدیکانش را طی یک برخورد شدید مسلحانه در تپه تاج‌بیگ (اقامت‌گاه جدید امین) به قتل رساندند و کارمل را به مسند قدرت نشاندد. از آنچه با بسیار اختصار بیان شد، واضح می‌گردد که قیام هرات نه تنها موجب اختلاف در درون حزب خلق و در نهایت کودتا علیه تره‌کی و به قدرت رسیدن امین شد، بلکه انگیزه‌های اساسی مداخله مستقیم و بالآخره پس از ۹ ماه، زمینه تجاوز شوروی را به افغانستان نیز فراهم کرد (کاظم، ۱۴۰۲ ش: ۵۴).

هنری اس برادشر (Henry S. Bradsher) می‌نویسد: «... صدها یا هزاران نیروی نظامی اضافی شوروی بلافاصله پس از شورش هرات، وارد افغانستان شدند، در حالی که زنان و کودکان شوروی که در آن‌جا زندگی می‌کردند، در آوریل به خانه بازگردانده شدند. نخستین واکنش اتحاد جماهیر شوروی به شورش، آماده‌باش برای نزدیک‌ترین نیروی حمله هوابرد خود، یک بخش نخبه روسی در فرغانه ازبکستان، بود... واکنش دوم، ارسال کمک‌های نظامی سریع به کابل بود. در ۲۶ و ۲۷ مارس،

هواپیماهای باری شوروی تانک‌های سبک، حامل‌های نفر زرهی و هلیکوپترهای جنگی را به پایتخت افغانستان تحویل دادند. تانک‌ها و حامل‌های نفر زرهی برای افغان‌های آموزش‌دیده توسط شوروی آشنا بودند و فقط تجهیزات آن‌ها را تکمیل می‌کردند، اما هلیکوپترهای جنگی جدید بودند. آن‌ها MI-24 هاینده، جدیدترین، بهترین و گران‌ترین هلیکوپترهای ارتش شوروی بودند که موشک‌ها و مسلسل‌های سنگین شلیک می‌کردند (۱۹۸۳ م: ۱۰۱).

بعد از آن‌که در ششم جدی ۱۳۵۸، ارتش سرخ با صدها تانک و ماشین بر کشور هجوم آورد، مردم هرات را بیش‌تر از پیش مصمم گردانید و باعث شد تا به هر شکل ممکن با دشمن بجنگند؛ لذا جنگ در هر گوشه هرات، به‌خصوص داخل شهر، رو به فزونی نهاد. این نیروها برای ایادی روس کفایت نکرد تا این‌که در سال ۱۳۵۹، از پکت (وارشو) و از رژیم کوبایی، در افغانستان به جنگ با مجاهدان آمدند، ولی آن‌ها هم به یاری خدا شکست خوردند و از آن‌ها کاری ساخته نشد و بازگشتند... (خیرخواه، ۱۳۶۵ ش: ۲۸).

تغییر سیاست رژیم

تا زمانی که قیام هرات و سایر قیام‌ها و حرکت‌های مردمی بر ضد نظام شکل نگرفته بودند و حتی مدتی پس از آن، رژیم کمونیستی، به هدف تطبیق مرام خود از هیچ‌گونه سیاست خشن و سخت‌گرانه و دیکتاتورانه دریغ نمی‌کرد، حتی اگر این سیاست مستبدانه، به سلب آزادی مردم، شکنجه، تحقیر، کشتار و تخریب و ویرانی کشور می‌انجامید.

اما پس از آن‌که اراده محکم و استقامت مردم کشور ما در مقابل چنین سیاست خشن و خودکامه خاضع نشد و سر فرو نکرد، سیاست نرم را در پیش گرفتند. چنان‌که نخست تره‌کی را توسط امین نابود کردند، سپس خواستند تمام جنایاتی که در زمان ریاست تره‌کی بیش‌تر به دستور امین بر مردم صورت می‌گرفت را به تره‌کی منسوب سازند و بدین طریق از حدت خشم و عصبانیت مردم نسبت به رژیم بکاهند. دیری نگذشت که این سیاست‌های پشت پرده، دیگر کارساز و مؤثر برای‌شان نیفتاد. سرانجام امین را نیز به سرنوشت استادش دچار کردند و کارمل را جای‌گزین ساختند و با روی کار آوردن این اخیرالذکر به گونه آشکار به کشور حمله کردند.

اعلان لیست ۱۲ هزار تن کشته و مفقودی، در واقع، بخشی از سیاست منافقانه و فریبنده‌یی بود که امین پس از نابودسازی تره‌کی و به‌دست گرفتن قدرت انجام داد تا تمام جنایات گذشته نسبت به مردم را به گردن تره‌کی اندازد و خود را از آن در نظر مردم بری‌الذمه جلوه دهد، با این تصور که می‌تواند با این عمل افکار عمومی را آرام سازد و به آسانی بر مردم ریاست نماید... (نورزهی امینی، ۱۳۸۸ ش: ۴۴).

پس از به قدرت رسیدن کارمل، رژیم دست‌نشانده روس‌ها، سیاست‌شیدانه را در پیش گرفت و با اتخاذ اقدامات رویزیونیستی (بازنگرش‌گرانه)، در پی آن بود تا احساسات دینی مردم را خاموش سازد و با مداخله در امور دینی مردم، از اسلام و دین نیز به نفع خود بهره گیرد. اظهار رعایت و احترام به اسلام، تأسیس سازمان به اصطلاح شئون اسلامی، گردآوری سران قبایل و ملاهای دریاری و خودفروخته زیر چتر تشکیلی به نام جبهه ملی پدر وطن یا لوی جرگه به بهانه مشروعیت بخشیدن به رژیم دست‌نشانده، ایجاد تشکیلاتی زیر نام وزارت اقوام و قبایل، توزیع سلاح به سران اقوام و ایجاد کنگدگ‌های قومی، آزاد گذاشتن ملیشه‌ها در انجام اعمال ضد انسانی، سرمایه‌گذاری برای جمع‌آوری اطلاعات و جاسوسی و عدم مداخله در مناطقی که به نفع رژیم بود (خیرخواه، ۱۳۶۵ ش: ۳۴-۴۱)، از بارزترین جوانب سیاست بازنگرش‌گرانه رژیم در زمان کارمل بودند. این دگرگونی روش در سیاست رژیم در واقع از جلوه‌های واکنش آن در برابر قیام حوت هرات و سایر حرکت‌ها و مخالفت‌های مردمی نسبت به نظام بود که در واقع در ادامه پیامدهای قیام ۲۴ حوت هرات قرار می‌گیرد و از اثرگذاری آن بر تحولات داخلی کشور حکایت می‌کند.

نتیجه‌گیری

برایند و محصول این پژوهش را در چند بند به‌طور خلاصه به گونه زیر ارائه می‌نمایم:

قیام ۲۴ حوت هرات، واکنش طبیعی مردم هرات در برابر استبداد و بیداد رژیم کمونیستی حزب خلق تلقی می‌شود که پیش‌زمینه‌های آن ریشه در عوامل داخلی و خارجی دارد. تطبیق سیاست‌ورزی‌های غلط، سطحی‌نگر و نا‌دوراندیشانه حزب حاکم، گرایش رژیم به مرام مارکسیزم-لنینیزم که مخالف فرهنگ و باورهای اسلامی جماهیر قریب به کل ملت افغانستان بود، به‌طور نمونه، سلب مالکیت اراضی مالکان زمین و تقسیم آن به دیگران بدون سبب شرعی به بهانه مبارزه با بورژوازی و تأمین عدالت اجتماعی، عدم استقلال سیاسی و وابستگی رژیم به روس‌ها، ناکارآمدی و بی‌تجربگی رهبران حکومت، حکومت‌داری دیکتاتورانه توأم با تحقیر و اهانت به حیثیت و باورها مردم، سلب آزادی مردم که در بازداشت، شکنجه و اعدام افراد بی‌گناه مخالف مرام رژیم و جمع‌آوری و حریق کتاب‌های مخالف حزب تمثیل می‌شد، از بارزترین عوامل داخلی زمینه‌ساز قیام حوت به‌طور خاص و سایر حرکت‌ها و قیام‌ها به‌طور عام در سطح کشور به شمار می‌روند.

اما عوامل خارجی که بالواسطه و غیرمستقیم سبب بروز قیام‌ها از جمله قیام حوت هرات قلم‌داد می‌شوند، در واقع در مداخله روس‌ها به اوضاع داخلی کشور و توجیه سیاست رژیم به نفع خود که در اوایل به شکل پنهان و در اواخر به گونه آشکار صورت می‌گرفت، تمثیل می‌شوند. به‌طور نمونه، پس از فاصله‌کردن محمد داود از رهبران حزب خلق و متحدان روسی و گرایش او به بلوک غرب و

متحاندانش، روس‌ها حزب خلق را در کودتا بر ضد جمهوریت نوپای داودخان یاری دادند. پس از آن، مداخله آنان بیش‌تر از پیش گردید، چنان‌که وجود مشاوران روسی و مداخله سفیر روسیه در کابل، قتل تره‌کی و روی کار آوردن امین و سپس قتل او و روی کار آوردن کارمل و تجاوز آشکار آنان به کشور شاهد این مدعاست.

قیام ۲۴ حوت، قیامی خودجوش بود و از سوی کدام حزب سیاسی، تنظیم مشخص و یا مداخله کشورهای همسایه یا قدرت‌های بزرگ، سازمان‌دهی و رهبری نشده بود، هرچند به عنوان بخشی از ملت در آن سهمی داشته‌اند. مجهز نبودن مردم به تسلیحات نظامی پیشرفته، انضمام افسران اردوی فرقه ۱۷ که بخشی از بدنه رژیم بودند، تلفات بسیار و عدم فعالیت گسترده جریان‌های اسلامی در داخل هرات، گواه این امر اند. اثرپذیری قیام حوت از انقلاب ایران که مقارن با آن بود، به معنای عام بعید می‌نماید؛ زیرا شرایط هر دو کشور متفاوت بوده است. البته ممکن است برخی‌ها از آن تأثیر پذیرفته باشند، اما این تأثیرپذیری جزئی نقش مؤثر در شکل‌گیری قیام نداشت.

قیام ۲۴ حوت به عنوان نقطه عطف در تاریخ کشور، زمینه قیام‌های گسترده مردم و اردو در سطح کشور را فراهم کرد؛ مناسبات رژیم حاکم با دولت‌های همسایه را وخیم و تیره ساخت و منجر به مداخله روس‌ها بیش‌ازپیش گشت. همچنان پس از قیام حوت، رژیم شروع به تصفیه نظامی و ملکی در صفوف دستگاه نظام نمود و بازداشت‌ها، شکنجه‌ها و کشتارهای غیرقانونی افراد ملکی را ازدیاد بخشید. بدین سبب، چندی پس از قیام حوت، جبهات جهادی و نبرد چریکی مردم بر ضد رژیم کمونیستی و دست‌نشانده در هرات شکل گرفتند. تنش‌ها و اختلافات داخلی در میان اعضای رهبری حزب و سردمداران رژیم، شدت یافت و روس‌ها به تعویض مهره‌های حاکم بر کشور یکی پی دیگری پرداختند. سرانجام به گونه آشکار دست به تجاوز نظامی و اشغال کشور زدند که در نتیجه آن، جهاد مسلحانه در برابر قوای بیگانه آغاز گشت.

قیام ۲۴ حوت را می‌توان سرآغاز تاریخ مبارزات ملت افغانستان در برابر کمونیست‌های دست‌نشانده و قوای متجاوز اتحاد جماهیر شوروی دانست. با مقایسه قیام هرات به عنوان سرآغاز جهاد بر ضد کمونیست‌ها و بیگانه‌گان روسی با مرحله اخیر تاریخ جهاد تا زمان پیروزی و پس از آن، می‌توان تفاوت‌ها را چنین برجسته نمود: قیام هرات خودجوش بود و از حمایت خارجی برخوردار نبود، در حالی‌که جریان جهاد بعداً با حمایت نظامی و مالی غرب و کشورهای عربی از طریق پاکستان و نیز مجاهدانی از کشورهای اسلامی دیگر ادامه یافت. در قیام عمومی هرات، اهداف شخصی، سمتی و نژادی، سلطه‌جویی، جاه‌طلبی و استفاده‌جویی‌های اقتصادی جایی نداشت،

حال آن که پس از شکل گیری تنظیم ها و جبهات احزاب جهادی، اهداف شخصی و استفاده جویی ها به ویژه از نظر مالی از سوی برخی افراد این تنظیم ها نمایان گشت. احزاب و گروه هایی که جهاد را رهبری می کردند، پس از آن که انقلاب و جهاد به پیروزی رسید، نتوانستند هدفی که مردم هرات و سایر مناطق کشور به خاطر آن دست به قیام زده بودند، متحقق سازند، برعکس ترجیح منافع شخصی برخی طرف ها، باعث به باد دادن مبارزات و جهاد آحاد ملت شد و تلاش ها و زحمات مردم را ضایع ساخت. هر چند پاداش کسانی که به خاطر رضای الله متعال و آزادی کشور و دفع ظلم و استبداد مبارزه کرده بودند، محفوظ است. نتیجه خودخواهی و ترجیح منافع شخصی برخی افراد احزاب جهادی حتی در سطح رهبری، منجر به مداخله غربی ها و سرانجام ورود نیروهای خارجی غرب به کشور شد که صفحه دیگری از استعمار در تاریخ افغانستان آغاز گشت.

منابع

قرآن کریم.

امیدوار، نیازی. (۱۳۶۸ ش). عوامل و نتایج کودتای هفت ثور ۱۳۵۷. بی جا: سلسله نشرات وفا. اندیشمند، محمد اکرام. (۱۳۹۲ ش). نهضت اسلامی افغانستان (دولت مجاهدین، امارت طالبان، جمهوری اسلامی). ویراستار: فضل الرحمن فاضل، چاپ نخست، کابل: کتابخانه درخت دانش. خیرخواه، سید محمد. (۱۳۶۵ ش). خاطره به یادبود قیام شهدای ۲۴ حوت هرات. چاپ اول، تهران: کمیته فرهنگی جمعیت اسلامی افغانستان. عطایی، محمد ابراهیم. (۱۳۸۴ ش). نگاهی مختصر به تاریخ معاصر افغانستان. مترجم: دکتور جمیل الرحمن کامگار، کابل: بنگاه انتشارات میوند. عظیمی، محمد نبی. (۱۳۷۶ ش). اردو و سیاست در سه دهه اخیر افغانستان. بی جا: سبا کتاب خانه. فرزانه، احمد شاه. (۱۳۷۴ ش). قیام هرات. مشهد: انتشارات فرد. فقیهی هروی، فضل الرحمن. (۱۴۰۰ ش). تاریخ ادبیات هرات (جلد ۲). چاپ اول، تهران: نشر احسان.

کاظم، سید عبدالله. (۱۴۰۲ ش). قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷. چاپ دوم، فریمانت - کالیفورنیا، وبگاه افغان جرمن آنلاین، نشانی:

https://www.afghangerman.net/upload/elmi_bibliothek/kazem_sa_herat_uprise_booklet.pdf

کاظم، سید عبدالله. (۲۰۱۵ م). توضیحی درباره تاریخ آغاز جهاد علیه رژیم کمونیستی. نشر شده در وبگاه افغان جرمن آنلاین، نشانی وب:

https://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/kazem_sa_beginning_jehad.pdf

مهدی، دعاگوی. (۱۳۸۴ ش). رویدادهای پنج دهه اخیر در افغانستان. به اهتمام قتیل خوریانی و عبدالشکور صمدی، چاپ اول، پشاور: مؤسسه انتشارات الازهر.

نورزهی امینی، عبدالناصر. (۱۳۸۸ ش). «افغانستان؛ تاریخ و فراز و فرودها». نشریه ندای اسلام، سال دهم، شماره ۳۹-۴۰. نشانی وب:

<http://ensani.ir/fa/article/245960>

ورسجی، محمد ابراهیم. (۱۳۸۱ ش). جهاد افغانستان و جنگ سرد قدرت‌های بزرگ (ج ۱). پشاور: مرکز نشرات اسلامی صبور.

Barnett R. Rubin. (1995). the Fragmentation of Afghanistan. Published by Yale University.

Henry S. Bradsher. (1983). Afghanistan and the Soviet Union. Duke Press Policy Studies, Durham, N. C.

The Position of the 24th Hoot Uprising in the History of Afghanistan's Jihad

Authors: Fazlurrah Faqihi & Masood Azizi
Faculty of sharia, Herat university

Abstract

The history of our country has witnessed devastating events and experienced numerous ups and downs. The coup by the People's Democratic Party against the Republic of Mohammad Daoud, preceded by Daoud's coup against the monarchy of Zahir Shah, followed by the emergence of uprisings across the country, especially the general uprising of 24th Hoot in Herat, against the communist regime the subsequent Soviet Red Army invasion, and the beginning of Jihad for the country's liberation, are among the most significant events of recent decades in Afghanistan's contemporary history. At the same time, the Cold War and the rivalry between the Western and Eastern blocs had a profound impact on the political landscape of various countries, including Afghanistan. Examining the motives behind the Hoot uprising in Herat, its role in overthrowing the communist regime, and the subsequent events such as the Soviet invasion and Jihad in response to foreign domination, appeared crucial. Analyzing its causes and consequences, which could clarify certain misconceptions, necessitated this research. This study, using an analytical approach and a library research method, seeks to explain the uprising's influence from past and contemporary events, as well as its impact on subsequent incidents. It highlights the uprising's role as a catalyst for further revolts against the communist regime and its contribution to later events. This research aims to answer key question: What was the role and significance of the 24th Hoot uprising in expanding movements against the communist regime specifically, and in the broader struggle and Jihad against the Soviet Union? The findings indicate that the Hoot uprising in Herat was a spontaneous and freedom-seeking movement. While acknowledging the role of Islamic movements in the uprising, it was not organized by them, nor did foreign hands play a part in it. Rather, the implementation of policies based on communist ideology, disregard for the people's beliefs and culture, oppression and tyranny, and the regime's dependence on the Russians created the conditions for it. The 24th Hoot uprising was a pivotal moment, the most deadly and impactful revolt in Afghanistan's contemporary history. It triggered widespread uprisings across the country against the communist regime. It led to increased Soviet intervention in the ruling People's Democratic Party, and ultimately resulted in the formation of popular resistance fronts, guerrilla warfare, the Soviet Union's overt invasion, the puppet regime's shift to a revisionist approach, and the beginning of an organized armed Jihad- supported by the Western bloc and Arab countries through Pakistan.

Keywords: 24th Hoot Uprising, Afghanistan Jihad, Islamic Movements, Communist Regime, People's Democratic Party, Soviet Union, Western and Eastern Blocs.



جغرافیای قیام ۲۴ حوت هرات

نویسندگان: پوهنیار فاطمه هراتی^۱ و نامزدپوهنیار عاطفه درویشی

اساتید پوهنچی علوم اجتماعی پوهنتون هرات

¹Mob: 0793450920

Email: fatema.herati2018@gmail.com

چکیده

ولایت هرات که دارای تاریخ کهن و باستانی می باشد در غرب افغانستان واقع گردیده و دارای موقعیت استراتژیک و سوق الجیشی بوده است بنابر همین دلیل در طول تاریخ مورد توجه و هجوم اقوام مختلف قرار گرفته است. اما مردم آزادی خواه و دلیر این سرزمین همواره در برابر ظلم و بی عدالتی سربلند کرده و قیام نموده اند. عوامل جغرافیایی نیز همواره در عملیات نظامی و قیام ها، نقش تعین کننده و حیاتی را دارند. این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای قصد دارد جغرافیای دقیق قیام ۲۴ حوت هرات و عوامل مؤثر جغرافیایی بر طرح، اجرا و نتایج قیام را مورد بررسی قرار دهد. یافته های تحقیق نشان می دهد که قیام ۲۴ حوت که در سال ۱۳۵۷ اتفاق افتاد، ابتدا از مناطق بیرون شهر "ولسوالی ها" آغاز و سپس با اشتراک مردم تمام ولسوالی ها، یکی بعد از دیگر، دامنه قیام به مرکز شهر هرات رسید. از میان عوامل جغرافیای طبیعی، کوه های دفاعی، دشت های وسیع، جنگلات انبوه و مسیرهای ورودی به شهر، علی الخصوص کوه دوشاخ و جنگل روضه باغ در تجمع، پناه دادن و ایجاد موانع در مقابل دشمن نقش اساسی داشته اند. سرانجام، اگرچه این قیام بعد از شش روز سرکوب شد و هرات دوباره به تصرف دولت درآمد اما این قیام سرآغاز جهاد مردم افغانستان در مقابل رژیم کمونیستی بود.

واژه گان کلیدی: جغرافیا، قیام، ۲۴ حوت، هرات.

مقدمه

تاریخ افغانستان بارها، بیانگر قیام ها و حماسه های مردمی در برابر استبداد حکومت ها و تجاوز بیگانگان بوده است (بارز، ۲۰۱۹: ۱). افغانستان در طول تاریخ بحران زا بوده و همیشه با بحران هویت، مشروعیت، قدرت، مشارکت و فقر همراه بوده که علت آن می تواند هرج و مرج های داخلی از نگاه سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، جغرافیایی، اقتصادی و قومی و یا حزبی باشد (احمدی، ۱۳۹۶: ۲).

هرات از مهم‌ترین و اصلی‌ترین ولایات تحت کنترل حکومت در طول تاریخ بوده است (عارض، ۱۳۹۴: ۴). و در رأس مثلث سوق‌الجیشی و استراتژیکی افغانستان (کابل، هرات، قندهار) قرار دارد (انصاری، ۱۳۹۰: ۳۶۲). در سال ۱۳۵۷ سران حکومت از شوروی فرمان می‌بردند و این فرمان‌ها منطبق با افکار مارکس و لنین بود و اصلاً با افکار و عقاید اسلامی مردم افغانستان همخوانی نداشت. عدم رعایت اعتقادات و ارزش‌های فرهنگی و اهانت به این ارزش‌ها، اعمال برنامه‌ها و فرمان‌های خلاف سنت جامعه و دستگیری و کشتن روحانیون، متنفذین و روشنفکران برای مردم غیرقابل تحمل بود (فیاض، ۱۳۸۹: ۲۲۷). قیام ۲۴ حوت هرات از روستاهای اطراف شهر آغاز شد و از تمام اقشار جامعه اعم از اجتماعی، دینی و قومی در آن شرکت داشتند (مصباح‌زاده، ۱۳۸۸: ۲۲۵). اگرچه به فجیع‌ترین شکل از طرف رژیم کمونیستی سرکوب گردید اما این قیام رهبری شوروی را تکان داد (طنین، ۱۳۸۴: ۳۶۱).

جغرافیایی که نبرد در آن اتفاق می‌افتد نیز خیلی مهم به نظر می‌رسد زیرا ویژگی‌های طبیعی بر تاکتیک‌های جنگی تأثیر زیادی دارد (ویسی و اولیایی، ۱۳۹۹: ۲). چنانچه از منظر علم جغرافیا نیز، خشکی‌ها به صحنه‌های نبرد و میدان‌های عملیاتی تقسیم می‌شوند که عوامل جغرافیایی و نحوه پراکندگی عوارض جغرافیایی از جمله: کوه‌ها، دره‌ها، اقلیم، پوشش گیاهی و موقعیت جغرافیایی منطقه، هر کدام در نحوه حرکت نیروها و چگونگی عملیات، نقش مهمی ایفا می‌کنند (چوخاچی مقدم، ۱۳۸۲: ۱۱) (کریمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۱). چنانچه هر پدیده طبیعی و انسانی سبب نظم و بی‌نظمی در داخل یک سرزمین با مکان جغرافیایی می‌شود (شکویی، ۱۳۷۱: ۱۷). آشکارترین مشخصه طبیعی افغانستان، ارتفاعات و کوهستانات آن است که سه چهارم خاک آن را تشکیل می‌دهد (عظیمی، ۱۳۹۱: ۱). و یکی از مهم‌ترین فواید سرزمین‌های کوهستانی، فایده نظامی آن که دفاع در برابر مهاجمان است، می‌باشد (ویسی و اولیایی، ۱۳۹۹: ۴).

اینک که چهل و ششمین سالگرد این حماسه فرا رسیده، پاس یادبود و گرامیداشت یاد قربانیان این قیام، خواستیم تا تحقیقی مزیدی درباره این رویداد مهم تاریخی داشته باشیم زیرا یادآوری از این روز، در حقیقت بیان شجاعت، غیرت و جان‌فدایی قیام‌کنندگان است.

تحقیق حاضر به روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از مقالات و کتب انجام شده است.

در این تحقیق با تکیه بر منابع و تحقیقات جدید به بررسی جغرافیای قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ پرداخته، نقش عوامل جغرافیایی در شکل‌گیری و جریان قیام را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

منابع و تحقیقات زیادی پیرامون نقش عوامل جغرافیایی در نبردها و قیام‌ها وجود دارد و همچنان قیام ۲۴ حوت هرات، از دیدگاه‌های گوناگون مورد تحلیل و ارزیابی صورت گرفته، اما در هیچ یک، به این قیام از لحاظ جغرافیایی توجه نشده است. این پژوهش به صورت اختصاصی به بررسی جغرافیای قیام و نقش عوامل جغرافیایی در این قیام پرداخته که نسبت به سایر پژوهش‌ها یک نوآوری است.

علی عباس شوازی (۱۳۸۶) در تحقیقی تحت عنوان (رابطه جغرافیا و امنیت با تأکید بر نقش و کار ویژه انتظامی) چنین نتیجه می‌گیرد که عوامل جغرافیایی علاوه بر تأثیر در شکل‌گیری سیاست و مقوله سیاست‌گذاری، بر امنیت و سیاست‌گذاری‌های امنیتی نیز تأثیر دارند. سیدعلی عبادی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیقی تحت عنوان (رابطه بین عوامل جغرافیایی و نظم و امنیت اجتماعی) چنین نتیجه می‌گیرد که رابطه معناداری بین عوامل جغرافیایی و نظم و امنیت برقرار است. از میان متغیرهای جغرافیایی، عوامل جغرافیای انسانی و از میان عوامل جغرافیای طبیعی که بیانگر ارتباط خصوصیات مکان استقرار اماکن انتظامی است، دارای بیشترین اهمیت است.

در مورد قیام ۲۴ حوت هرات تحقیقات زیادی صورت گرفته که بیشتر شان در قالب مطالعات پیرامون جریان‌ات قیام انجام شده است که برخی از آن‌ها را مختصراً بیان می‌داریم. سیدشریف یوسفی (۱۳۶۲) در اثری تحت عنوان (قیام گلگون کفنان ۲۴ حوت هرات قهرمان) به صورت مشروح تمام جریان‌ات قیام را از جنبش‌های محلی قبل از قیام الی ختم قیام را بیان داشته است. سید عبدالله کاظم (۱۳۹۰) در رساله‌ای تحت عنوان (هرات از قیام حوت تا امروز) رویدادهای قبل قیام، اثرات و عواقب قیام و رویدادهای بعد قیام را شرح داده است. احمدشاه فرزاد (۱۳۷۴) اثری تحت عنوان (قیام هرات) نوشته و تمام جریان قیام را مفصل بیان داشته است.

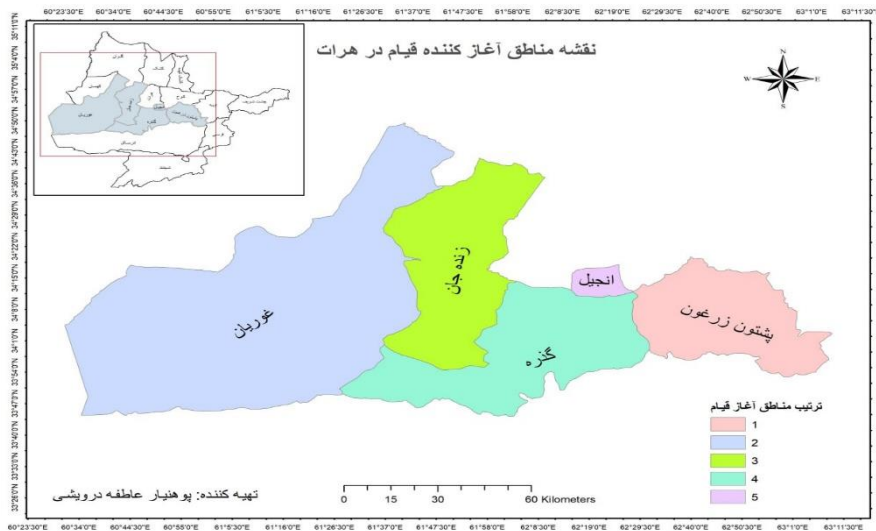
جغرافیای تاریخی هرات

هرات یکی از شهرهای قدیمی شرق است که دارای قدمت چند هزار ساله می‌باشد نام این شهر در بسیاری از متون تاریخی ذکر شده است. در کتیبه تخت جمشید بنام "هریوا" و در نوشته‌های یونانی بنام «آریانا» و نیز «اریا» ذکر شده است (کاظم، ۱۳۹۰: ۲۷). در کتاب مقدس زردشتیان (اوستا) در کنار دیگر شهرهای آریایی از هرات نیز یاد شده است. هخامنشیان در زمان کوروش بعد از یک سلسله جنگ‌ها هرات را تصرف کردند اما اسکندر مقدونی در سال ۳۳۰ ق. م با درک موقعیت سوق‌الجیشی هرات و به هدف رسیدن به سرزمین‌های نواحی و خاک هند آن را تسخیر کرد و در این زمان شهر هرات به نام ارتاکان یاد می‌شد. بعد از یونانی‌ها، کوشانی‌ها، یفتلی‌ها و ساسانی‌ها یکی بعد دیگری در هرات حکمرانی کردند (انصاری، ۱۳۹۴: ۳۵۰). راه ابریشم که در قرن اول قبل

از میلاد اساس گذاشته شد، مهم‌ترین راه تجارتي و تبادل کالا بین سه امپراطوری بزرگ آن زمان (چین، کوشانی و روم) بود مرکز فعالیت آن شهر بلخ بود و کلیه شاخه‌های این راه با شهرهای مهم وصل می‌کرد. هرات یکی از شهرهای مهم آن زمان بود که از شاخه غربی راه ابریشم جدا می‌شد بنابر همین موقعیت، هرات را دروازه خراسان، سیستان و پارس می‌شمردند (کاظم، ۱۳۹۰: ۳۳). در دوره اسلامی هرات به عنوان یکی از مهم‌ترین شهرهای خراسان جایگاهی ویژه داشت (نعیمی، ۱۳۹۸: ۱۵۶). یعقوبی جغرافی‌دان مشهور مسلمانان در کتاب البلدان هرات را مهم‌ترین شهر خراسان دانسته و ابن خردادبه در کتاب المسالك والممالك هرات را ربعی از خراسان که در آن زمان دارای چهار ربع بوده دانسته است (انصاری، ۱۳۸۸: ۱). شهر هرات از همان آوان موردتوجه و هجوم اقوام مختلف بوده است. در سال ۶۱۸ هجری هرات با هجوم سپاه مغول و بعد از هفت ماه محاصره تصرف و ویران شد اما آل کرت دوباره به آبادانی این شهر پرداخت ولی با یورش تیمور گرگانی در سال ۷۸۳ هجری دوباره رو به ویرانی نهاد. شاهرخ میرزا پسر تیمور هرات را به عنوان پایتخت خود انتخاب کرد و در این زمان هرات به مرکز علم و فرهنگ مبدل گشت (انصاری، ۱۳۹۴: ۳۵۱). سلاطین تیموری هرات در سراسر این دوره که تقریباً یک قرن یعنی از سال ۸۰۷ تا ۹۱۲ هـ طول کشید، تمدن و رنسانس باشکوهی را پی ریختند و سلاطین، وزراء، شاعران، هنرمندان و پهلوانانی را به میدان کشیدند که نظیر آن‌ها را در سایر دوره‌های تاریخ آسیا و سرزمین ما کمتر می‌توان سراغ گرفت (طیبی، ۱۳۶۸: ۴۲).

جنبش‌های محلی و سرآغاز قیام

هرات در غرب افغانستان و در دره حاصل‌خیز هریرود واقع شده و در شمال و شرق کوهستانی بوده و هر چقدر به طرف غرب و جنوب برویم، از ارتفاع آن کم می‌شود (انصاری، ۱۳۹۴: ۵۶). تاریخ هرات مملو از مبارزات آزادی خواهانه، قیام‌ها و نبردها بوده است. در سال ۱۳۵۷ مردم شجاع و با ایمان ما، رنج‌ها و مشقات، دخالت‌های بی‌جا و توهین به مقدسات خویش را از حزب خلق صبورانه تحمل می‌کردند چون درد همه مردم مشترک بود دیگر از اصلاحات دروغین، از شعارهای توخالی و بیرق سرخ‌شان به ستوه آمده بودند و همه منتظر جرقه‌ای بودند. قیام عمومی ۲۴ حوت هرات از روستاهای اطراف این شهر آغاز شد و در نتیجه به قیام بزرگ در شهر هرات انجامید (فرزان، ۱۳۷۴: ۴۳).



ولسوالی پشتون زرغون

اولین اقدام عملی به مقابل رژیم، از قریه سلیمی آغاز شد که مربوط به ولسوالی پشتون زرغون می‌شود. ولسوالی پشتون زرغون در ۶۲ کیلومتری جنوب شرق شهر هرات قرار دارد (فرزان، ۱۳۸۳: ۱۳۴). و با ولسوالی‌های گذره، اوبه، فرسی، کروخ و ادرسکن محدود است (پویان، ۱۳۸۸: ۴۲). در روز ۹ حوت ۱۳۵۷ قریه سلیمی شاهد یک آشوب بزرگ و درگیری بین مردم قریه و قوای نظامی بود (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۱۴). این رویداد به سرعت بین مردم پخش شد و سبب برانگیختن مردم در برابر رژیم گردید و مردم با سلاح‌های ابتدایی تفنگ، چوب، تبر، شمشیر اما با ایمان و شجاعت عالی به تاریخ ۱۱ حوت همه با هم آماده قیام شدند و محل آغاز قیام را مسجد جامع "دشت یلان" تعیین نمودند و از هر طرف به سوی مرکز پشتون زرغون به راه افتادند (فرزان، ۱۳۷۴: ۴۳). درگیری شدید بین مردم و دولت در گرفت و مردم با وجود تلفات زیاد مرکز ولسوالی را بدست گرفتند اما نیروهای دولتی پشتون زرغون را محاصره کردند و مجاهدین مجبور به عقب‌نشینی به کوه‌ها گردیدند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۲۳).

ولسوالی‌های غوریان و زنده‌جان

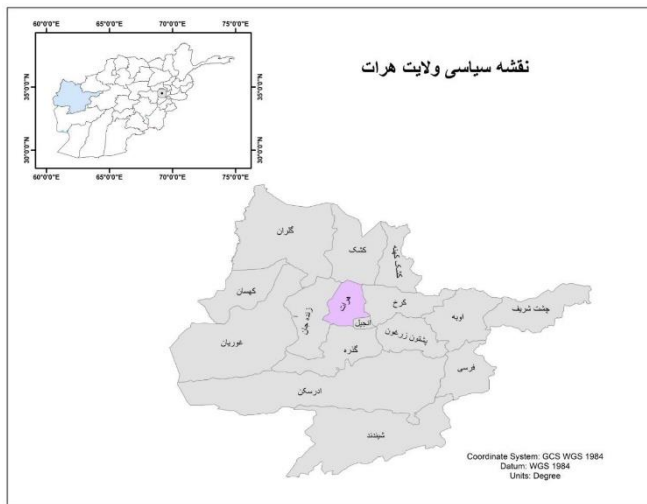
ولسوالی غوریان در ۵۰ کیلومتری غرب شهر هرات قرار دارد. این ولسوالی، با ولسوالی‌های ادرسکن، گلران و زنده‌جان و از سمت غرب با کشور ایران محاط شده است (پویان، ۱۳۸۸: ۲۷۶). خوشونت، رویه ناپسند و توهین به مقدسات و عقاید مردم باعث شد تا مردم غوریان خودجوش آماده قیام شوند (فرزان، ۱۳۷۴: ۴۷). به تاریخ ۱۸ حوت مردم بسیج شدند و به مرکز ولسوالی غوریان حمله

کردند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۲۵-۲۷). تعداد زیاد مردم کشته شدند و دولت برای سرکوب کردن مردم از تمام امکانات توپ، تانک، مسلسل و بمباران هوایی استفاده کرد (فرزان، ۱۳۷۴: ۵۱). و سپس مجبور به عقب‌نشینی شدند (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۴۶).

ولسوالی زنده‌جان در شرق غوریان قرار دارد و راه عبور از شهر هرات به غوریان است (همان: ۱۴۶). و توسط ولسوالی‌های غوریان، کهسان، گذره، انجیل، رباط سنگی و گلران محاط گردیده است. این ولسوالی با نام تاریخی فوشنج، در جنوب هریود و در فاصله ۴۰ کیلومتری غرب شهر هرات موقعیت دارد (پویان، ۱۳۸۸: ۲۸۶). زمانی که خبر قیام مردم غوریان به گوش مردم زنده‌جان رسید، مردم به جوش و خروش آمدند و همه آماده جهاد علیه دشمن شدند تا جلو ورود قوای نظامی غوریان را بگیرند (فرزان، ۱۳۷۴: ۵۲). به روز ۱۹ حوت مردم زنده‌جان به ولسوالی حمله نمودند و سپس زندانی‌ها را آزاد ساختند ولسوالی زنده‌جان به دست مردم سقوط کرد اما دولت با بمباران وحشیانه مردم را به خون و خاک کشاند و بالاخره مردم عقب‌نشینی کردند و بیشتر شان به کوه دوشاخ پناه بردند تا دوباره جهاد را علیه دشمن دین و وطن آغاز کنند (فیاض، ۱۳۸۹: ۲۳). کوه دوشاخ که در جنوب غوریان موقعیت دارد (انصاری، ۱۳۹۴: ۹۰۰). همواره از لحاظ جغرافیایی از اهمیت خاصی برخوردار است. ارتفاع بیش از ۲۰۰۰ متری این کوه، چشمه‌های خروشان، دره‌های سرسبز و مسیر دشوار و پر خم و پیچ، این سلسله را همیشه به یکی از پناهگاه‌های مجاهدین مبدل ساخته است (پویان، ۱۳۸۸: ۲۶۸).

ولسوالی‌های گذره و انجیل

ولسوالی گذره در ۱۵ کیلومتری جنوب شهر هرات، بین ولسوالی‌های زنده‌جان، پشتون‌زرغون، انجیل و ادرسکن موقعیت دارد به تاریخ ۲۱ حوت زمانی که یک هیئت تقسیم اراضی به ولسوالی گذره می‌آید، مردم که از قبل آوازه قیام‌های پشتون‌زرغون، غوریان و زنده‌جان را شنیده بودند و با تمام وجود آماده قیام بودند به هیئت حمله نمودند و روز بعد با بیانیه خطیب مسجد آماده قیام شدند (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۴۸). در روز ۲۳ حوت مردم در جنگل روضه باغ تجمع کردند. و همچنان مردم قریه‌ها از دو سمت، دشت سیاوشان و دشت زیارت‌جاء در منطقه سرچنگل یکجا شده و به طرف مرکز گذره حرکت نمودند و سپس ولسوالی را به آتش کشیدند و در منطقه پل پشتون، مردم به دو دسته تقسیم شدند یک گروه از جاده خاکی به سمت پل مالان حرکت نمودند و گروه دیگر از جاده اسفالت هرات-قندهار به طرف شهر هرات راه افتادند (فرزان، ۱۳۷۴: ۶۵).



ولسوالی انجیل از نظر موقعیت چهار طرف شهر هرات را احاطه کرده برای رسیدن به مرکز شهر تمام قیام کنندگان باید از ساحات انجیل می گذشتند (همان: ۱۴۹). مردم دهات ولسوالی انجیل با قیام کنندگان دیگر ولسوالی ها یکجا شده و به طرف شهر هرات روان شدند (پویان، ۲۰۲۴: ۲). در منطقه آسیاب کلوخی و پل کاربار، درگیری شدید بین رژیم و قیام کنندگان در گرفت اما نتوانستند مانع ورود مردم به مرکز شهر هرات شوند (کاظم، ۱۴۰۲: ۲۶).

جغرافیای قیام در داخل شهر

از مناطق مهمی که مردم با قیام کننده گان روستایی یکجا شدند و با رژیم کمونیستی جنگیدند، در حقیقت دروازه های شهر قدیم بوده است. مردم شهر از هر سمت به استقبال مردم دهات شتافتند. در درب قندهار با مردم گذره و انجیل که از طریق پل کاربار رسیده بودند، یکجا شده و با نیروهای دولتی درگیری شدیدی را به راه انداختند. تلفات سنگینی بر مردم وارد شد و فلکه به میدان خون تبدیل گردید و سپس به طرف چهارسو و درب خوش راه افتادند. گروه دیگرشان از طریق جاده هرات-قندهار در نزدیکی هوتل پارک با مردم دهات امام شش نور، ساوه و تریاک، عبدالآباد و چونگر یکجا شده و از راه بادمراغان خود را به درب خوش رساندند. در درب عراق نیز مردم دهات غرب هرات با مردم یکجا تجمع نموده و جنگ خونینی بین مردم و رژیم در گرفت (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۵۶) (فرزان، ۱۳۷۴: ۶۹). و سپس به سوی چهارسو روان شدند. چهارسو مرکز تجمع قیام کنندگان از درب عراق، درب قندهار و بازار مسگران شد تلفات مردم بسیار زیاد بود اما مردم مقاومت نموده و به طرف شهرنو حرکت نمودند. در پای حصار با مقاومت شدید دولت روبرو شدند و سپس یک گروه

به طرف شهرنو و دیگری به سمت مسجد جامع هرات حرکت کردند و تمام ادارات دولتی را یکی پشت دیگری تسخیر کرده و به آتش می کشیدند از درب ملک نیز مردم ولسوالی های غوریان زنده- جان هجوم آوردند و مقصدشان را محبس هرات تعین کردند که متأسفانه سنگین ترین و شدیدترین حمله به قیام کننده گان آن روز در محبس هرات بود (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۵۶-۱۶۰) (یوسفی، ۱۳۶۳: ۵۵-۶۸). در دو منطقه مردم در داخل شهر به مقاومت شدیدی مواجه شدند، یکی قوماندانی امنیه و دیگری قلعه اختیارالدین "پای حصار" بود (فرزان، ۱۳۷۴: ۹۲) (یوسفی، ۱۳۶۳: ۴۹).

در روز ۲۷ حوت افسران نظامی فرقه هرات نیز قیام نمودند (نورزهی امینی، ۱۳۸۸: ۴۳). و با مردم یکجا شدند و اولین باری بود که نیروهای نظامی با نیروهای مردمی یکجا شده و در مقابل دشمن می- جنگیدند که سبب تقویت روحیه مردم گردید (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۷۰). این قیام توسط خود افسران نظامی صورت گرفت و از بیرون رهبری نشده بود (فرزان، ۱۳۷۴: ۷۳). با پیوستن نیروهای نظامی به مردم، هرات به تصرف مردم درآمد (مصباح زاده، ۱۳۸۸: ۲۲۵).

سرانجام قیام

در روز ۲۷ حوت، آوازه حرکت قوای نظامی دولت به گوش مردم رسید و مردم برای جلوگیری از ورودشان، با استفاده از قطع درختان ناجو، سرک عمومی هرات-قندهار را بستند اما دشمن با دسیسه مردم را غافلگیر نمود. روز ۲۸ حوت، تانک ها با استفاده از بیرق های سبز و لباس های ملکی وارد شهر هرات شدند و مردم به فکر اینکه قیام قندهار پیروز شده، اجازه ورود دادند (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۷۸). تانک ها به سه قسمت قلعه شاطر، تخت سفر و شیدایی تقسیم شدند و بر مردم حمله نمودند و سپس با بمباران هوایی که از تاشکند سازمان دهی می شد تلفات سنگین بر مردم وارد نمودند (مصباح زاده، ۱۳۸۷: ۲۲۹). روز ۲۷ و ۲۸ چنین گذشت و تلفات مردم بیش از حد بود که در نتیجه مردم مجبور به عقب نشینی و پناه بردن به کوه های اطراف شهر شدند (کاظم، ۱۳۹۰: ۱۷۹).

نتیجه گیری

از مطالب و اطلاعات بدست آمده چنین نتیجه گیری می شود که: مردم ولایت هرات در طول تاریخ با مقاومت و ایستادگی در مقابل ظلم، تاریخ باشکوهی را برای این شهر رقم زده اند. در این میان قیام ۲۴ حوت یکی از حوادث خونین، اما یکی از حماسه سازترین رویدادهای تاریخ هرات بوده که در تاریخ مبارزات ملی افغانستان جایگاه خاص دارد.

نتایج تحقیق نشان می دهد که عوامل جغرافیایی و طبیعی نیز در کنار سایر عوامل مورد تأکید پژوهشگران، بر نتایج این قیام مؤثر بوده است. چنانچه مردم از امتیازات جغرافیایی نظیر کوه های دفاعی، دشت های وسیع، جنگلات انبوع و مسیرهای ورودی به شهر، در طرح ریزی و اجرای

عملیات‌های میدانی و قیام علیه رژیم کمونیستی استفاده نمودند. بافت شهری هرات قدیم و هجوم مردم از چهار سمت به هرات (درب ملک، درب قندهار، درب خوش و درب عراق) که دروازه‌های ورودی به شهر قدیم هرات بودند، تجمع و یکجا شدن‌شان در منطقه چهارسو و همراهی مردم شهر باعث پیروزی مردم و محاصره هرات به دست مردم شد اما نداشتن تجهیزات مدرن جنگی و عدم فرمانده، باعث شد تا به قیام‌کنندگان تلفات سنگینی وارد شود و نتوانند بهتر دفاع کنند و به این ترتیب پیروزی نهایی خود را به وارد شدن تلفات بیش‌ازحد بر مردم مبدل کردند. در این قیام شش روزه، حدود ۲۵ هزار نفر به شهادت رسیدند. گرچه این رویداد تلفات زیادی بر مردم وارد کرد اما سرلوحه آغاز جهاد کبیر افغانستان شد.

منابع

- احمد، میرهارون، امیری، ضیاالحق. (۱۳۹۶). جغرافیای سیاسی افغانستان، انتشارات نویسا.
- انصاری، سلطان محمد. (۱۳۹۴). دانتستنی‌ها پیرامون جغرافیای عمومی افغانستان، سرور سعادت، کابل.
- انصاری، فاروق. (۱۳۸۸). جغرافیای تاریخی هرات به روایت جغرافیه‌نویسان مسلمان (بعد از اسلام تا آمدن مغلان)، تهران.
- انصاری، سلطان محمد. (۱۳۹۴). جغرافیای عمومی ولایات افغانستان، ناشر: سعادت بارز، نعیم. (۲۰۱۹) از قیام خونین ۲۴ حوت ۱۳۵۷ چه می‌آموزیم، آریا افغانستان آنلاین.
- پویان، رسول. (۱۳۸۸). جغرافیه عمومی هرات، چاپ اول، ناشر: ترانه، مشهد.
- عبادی‌نژاد، سیدعلی، ذوقی، لیلا، رفعتی، سیدعزیز و قبادی، عباس. (۱۳۸۸). رابطه بین عوامل جغرافیایی و نظم و امنیت اجتماعی، فصلنامه علمی-پژوهشی انتظام اجتماعی، سال اول، شماره سوم، صص ۱۲۷-۱۴۰.
- عباسی شوازی، علی. (۱۳۸۶). رابطه جغرافیا و امنیت با تأکید بر نقش و کار ویژه نیروی انتظامی، فصلنامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره ۴.
- چوخاچی مقدم، محمدباقر. (۱۳۸۲). قلمرو و ماهیت جغرافیایی نظامی، فصلنامه سیاست دفاعی، سال یازدهم، شماره ۴۲، صص ۱-۲۳.
- رستمی، حمیدرضا. (۱۳۹۴). اسطوره‌های ایرانی؛ برآیند دگرگونی‌های اجتماعی و جغرافیایی، فصلنامه ادبیات و عرفانی و اسطوره‌شناسی، سال یازدهم، شماره ۴۰، صص ۳۵-۷۳.
- طین، ظاهر. (۱۳۸۴). افغانستان در قرن بیستم، تهران، کتابخانه ملی ایران.
- طیبی، عبدالحکیم. (۱۳۶۸). تاریخ هرات در عهد تیموریان. هیرمند، تهران.

- عارض، غلام جیلانی. (۱۳۹۴). جغرافیای ولایات افغانستان، میوند.
- شکوئی، حسین. (۱۳۷۱). شناخت و فلسفه جغرافیا، تهران، نشر پیام نور.
- فرزان، احمدشاه. (۱۳۷۴). قیام هرات، فرید، مشهد.
- فرزان، احمدشاه. (۱۳۸۳). افغانستان از مقاومت تا پیروزی، مشهد، کتابخانه ملی ایران.
- فیاض، علی اکبر. (۱۳۸۹). تاریخ معاصر افغانستان از احمدشاه درانی تا سقوط کمونیست‌ها، جامعه المصطفی، مشهد.
- کاظم، سید عبدالله. (۱۳۹۰). هرات از قیام حوت ۱۳۵۷ تا امروز، چاپ اول، کالیفورنیا.
- کاظم، سید عبدالله (۱۴۰۲). قیام تاریخی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷، فریمانت، کالیفورنیا، وبسایت افغان آنلاین جرمن.
- کریمی، مرتضی، رادمهر، محسن، غفاری، محسن. (۱۳۹۹). بررسی نقش عوامل جغرافیایی در طرح‌ریزی، اجرا و نتایج عملیات والفجرمقدماتی، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین، سال سوم، شماره پنجم، صص ۱۹۰-۱۶۱.
- محمودی، محمد ناصر. (۱۴۰۳). راهکارهای توانمندسازی اقتصادی بیجاشدگان داخلی شهر هرات، مجله علمی - تحقیقی اندیشه، پیاپی ۱۲۳، شماره اول، صص ۷۷-۸۶.
- مصباح‌زاده، سید محمد باقر. (۱۳۸۷). تاریخ سیاسی مختصر افغانستان، مرکز پژوهش‌های آفتاب، تهران.
- نعیمی، شاه محمود. (۱۳۹۸). افغانستان به روایتی دیگر، پرند، کابل.
- نورزهی‌امینی، عبدالناصر. (۱۳۸۸). افغانستان تاریخ فرازا و فرودها، نشریه ندای اسلام و جهان، سال دهم شماره چهل.
- ویسی، مهسا و اولیایی، سیاوش. (۱۳۹۹). تحلیلی بر نقش عوامل جغرافیایی در جنگ‌های ایران و یونان در دوران هخامنشی، فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران، دانشگاه الزهراء، سال سی‌ویکم، شماره ۵۰، پیاپی ۱۴۰، صص ۱۶۵-۱۸۷.
- یوسفی، سیدشریف. (۱۳۶۳). قیام گلگون کفنان ۲۴ حوت هرات قهرمان، پشاور.

The Geography of the Uprising on 24th of Hoot in Herat

Teaching Assistant Fatema Herati and Assistant Atefa Darwishi
Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Herat University

Abstract

Herat province, which has an history, is located in the west of Afghanistan and has a strategic and strategic location, therefore, it has been the focus of attention and invasion by different ethnic groups throughout history. However, the freedom-loving and courageous people of this land have always risen up against oppression and injustice and revolted. Geographical factors have also always played a decisive and vital role in military operations and uprisings. This research, using a descriptive-analytical method and using library resources, aims to examine the exact geography of the 24th of Hoot Uprising in Herat and the geographical factors affecting the planning, implementation and results of the uprising. The findings of the research show that the 24th of Hoot Uprising, which took place in 1357, first started from the areas outside the city of "districts" and then, with the participation of people from all districts, one after another, the scope of the uprising reached the center of Herat city. Among the natural geographical factors, defensive mountains, vast plains, spring forests and entrance routes to the city, especially Mount Doshakh and the Rawza Bagh forest, played a fundamental role in gathering, providing shelter and creating obstacles against the enemy. Finally, although the uprising was suppressed after six days and Herat was recaptured by the government, it was the beginning of the Afghan people's jihad against the communist regime.

Keywords: Geography, Uprising, 24th of Hoot, Herat.



مصادیق عینی تجلی ایمان و عقیده در قیام ۲۴ حوت هرات

نویسنده: دکتور بصیر احمد مبصر

استاد دیپارتمنت ثقافت اسلامی، پوهنتون غالب، هرات، افغانستان

Mob: 0792727250

Email: Mobassir42101@gmail.com

چکیده

قیام ۲۴ حوت هرات یکی از رویدادهای مهم تاریخ معاصر افغانستان است که بررسی ابعاد آن می‌تواند فهم عمیق‌تری از نقش ایمان و عقیده در تحولات اجتماعی و سیاسی این خطه ارائه دهد. این پژوهش با استفاده از روش تاریخی - تحلیلی، به بررسی «مصادیق عینی تجلی ایمان و عقیده» در این قیام پرداخته است. داده‌های تحقیق از منابع تاریخی، اسناد، مقالات پژوهشی و مصاحبه‌های مرتبط گردآوری شده و با روش تحلیل محتوایی مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. هدف اصلی پژوهش، تبیین چه‌گونه‌گی تأثیر ارزش‌های دینی و باورهای اعتقادی بر شکل‌گیری، استمرار و پیامدهای قیام ۲۴ حوت هرات در سال ۱۳۵۷ بوده است. بدین منظور، نخست منابع تاریخی مرتبط بررسی و داده‌های مرتبط با ایمان و عقیده استخراج شده‌اند. سپس، این داده‌ها از منظر رفتارهای ایمانی، روحیه مقاومت و انگیزه‌های دینی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که ایمان به‌عنوان یکی از عوامل اساسی و نیروی محرک، هم در بسیج عمومی و هم در مقاومت مردم در برابر ظلم و استبداد نظام حاکم، نقش کلیدی داشته است؛ علاوه‌براین، ارزش‌های دینی، مانند شهادت‌طلبی، عدالت‌خواهی و استقامت، در هدایت مسیر قیام و تداوم آن تأثیر شگرفی داشته‌اند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که قیام ۲۴ حوت هرات نه تنها یک حرکت سیاسی و اجتماعی، بلکه تجلی بارز و مصداق عینی و عملی باورهای دینی و ایمانی مردم هرات در عرصه جهاد و مقاومت بوده است. به باور نویسنده، مرور و مطالعه این مقاله، به درک به‌تری از نقش ایمان و عقیده در تحولات تاریخی و اجتماعی افغانستان کمک خواهد کرد.

واژه‌گان کلیدی: ایمان و عقیده، استبداد و تجاوز، تاریخ افغانستان، جهاد و مقاومت، قیام ۲۴

حوت هرات.

۱. مقدمه

قیام ۲۴ حوت هرات یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان به‌شمار می‌رود که در واکنش به سیاست‌های ضد‌دینی و سرکوب‌گرانه حکومت کمونیستی وقت به وقوع پیوست. این قیام که به فتوا، رهبری و حضور عالمان دینی، مجاهدان محلی، کسبه کاران و اقشار مختلف مردم شکل گرفت، فراتر از یک حرکت نظامی یا سیاسی، بلکه تجلی بارز ایمان و عقیده در بستر یک مقاومت و مبارزه مردمی بود. تحلیل دقیق این قیام نیازمند درک عمیقی از نقش باورهای دینی در بسیج اجتماعی، استمرار مقاومت و جهت‌دهی به رفتارها و هنجارهای انقلابی است؛ از این‌رو، پرسش اساسی پژوهش حاضر این است که ایمان و عقیده چه‌گونه در قیام ۲۴ حوت تجلی یافته است؟ آیا این باورها صرفاً در سطح شعارهای دینی مطرح بوده‌اند، یا نقش محوری در تصمیم‌گیری‌ها، سازمان‌دهی و پایداری قیام نیز داشته‌اند؟ بررسی این قیام از منظر تاریخی - تحلیلی می‌تواند در درک بهتر تعامل میان دین و سیاست در تاریخ افغانستان مفید باشد. با توجه به نقش دین در تحولات اجتماعی و سیاسی جوامع اسلامی و سنتی‌یی چون افغانستان، تحلیل علمی نقش ایمان در قیام‌های مردمی می‌تواند به پژوهش‌گران علوم تاریخی، اجتماعی و اسلامی در فهم پدیده‌های مشابه کمک شایان کند؛ هم‌چنین، در شرایطی که برخی تحلیل‌های معاصر نقش دین را در جنبش‌های اجتماعی نادیده می‌گیرند یا آن را به عواملی صرفاً سیاسی و تئوری توطئه تقلیل می‌دهند، پژوهش حاضر می‌تواند دیدگاه متفاوتی ارائه نماید و نشان دهد که چه‌گونه ایمان و تمسک به باورهای دینی می‌تواند نیروی محرک قیام‌های این‌چنینی و تحولات اجتماعی باشند.

پژوهش‌های پیشین بیش‌تر بر ابعاد نظامی، سیاسی و پیامدهای استراتژیک قیام ۲۴ حوت متمرکز بوده‌اند. به‌عنوان مثال، برخی پژوهش‌ها این قیام را از منظر تأثیر آن بر تحولات داخلی افغانستان و مداخلات بین‌المللی بررسی کرده‌اند؛ هم‌چنین، گزارش‌هایی درباره نقش نیروهای خارجی و نحوه سرکوب قیام منتشر شده است. با این حال، پژوهش مستقلی که به‌طور خاص به تحلیل نقش ایمان و عقیده در این قیام بپردازد، کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است یا من بدان دست نیافتیم؛ از این‌رو، پژوهش حاضر تلاشی است برای پُرکردن این خلأ علمی و بررسی نقش باورهای دینی در شکل‌گیری، استمرار و پیامدهای قیام خونین ۲۴ حوت هرات.

پژوهش حاضر با هدف تحلیل مصادیق عینی تجلی ایمان و عقیده در قیام ۲۴ حوت هرات انجام می‌شود. به‌طور خاص، این تحقیق در پی بررسی این موارد است: تبیین جایگاه ایمان و عقیده در بسیج مردمی و شکل‌گیری قیام و همچنان تحلیل نقش باورهای دینی در استمرار مقاومت و مقابله با

حکومت وقت؛ بررسی تأثیر ارزش‌های اسلامی همچون عدالت‌خواهی، شهادت‌طلبی و مبارزه با ظلم در روند قیام.

پژوهش حاضر، به این پرسش‌ها پاسخ خواهد داد: ایمان و عقیده چه گونه در قیام ۲۴ حوت هرات تجلی یافته و باورها و ارزش‌های دینی چه نقشی در شکل‌گیری و استمرار این قیام مردمی داشته‌اند؟

این پژوهش از روش تاریخی - تحلیلی بهره می‌گیرد. داده‌های تحقیق از طریق گردآوری اسناد تاریخی، کتب، مقالات پژوهشی و مصاحبه‌های مرتبط جمع‌آوری و سپس با روش تحلیل محتوایی به بحث و بررسی گرفته خواهند شد. محدوده پژوهش شامل بازه زمانی منتهی به قیام ۲۴ حوت و پیامدهای آن است. در این راستا، روش بررسی تطبیقی نیز برای مقایسه قیام ۲۴ حوت با دیگر خیزش‌های مشابه در تاریخ معاصر افغانستان مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

یافته‌های اولیه این تحقیق نشان می‌دهند که ایمان دینی، علاوه بر ایجاد انگیزه مقاومت، در هدایت مسیر قیام و شکل‌گیری هویت جمعی مبارزان نقش اساسی داشته است. برخلاف برخی تحلیل‌های صرفاً سیاسی، اسناد و گزارش‌ها نشان می‌دهند که آموزه‌های اسلامی همچون مانیفست شهادت، استقامت، عدالت‌خواهی و مبارزه با طاغوت، در بسیج نیروهای مردمی و تقویت اراده آنان برای مقابله با ظلم داخلی و تجاوز خارجی تأثیر تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند. تحقیق حاضر، خاطرنشان خواهد کرد که قیام ۲۴ حوت هرات صرفاً یک حرکت سیاسی یا نظامی نبوده، بلکه جلوه‌یی از ایمان و عقیده در میدان مبارزه با استبداد و دیکتاتوری محسوب می‌شد. این پژوهش می‌تواند به فهم بهتر پیوند میان دین و سیاست و به تبع آن، مقاومت مردمی کمک کرده و الگویی برای تحلیل نقش ایمان در جنبش‌های اجتماعی در جوامع اسلامی ارائه دهد.

۲. پیشینه تاریخی قیام ۲۴ حوت

قیام ۲۴ حوت هرات یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین قیام‌های تاریخ معاصر افغانستان محسوب می‌شود که ریشه در تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دوران خود داشت. این قیام که در بیست و چهارم ماه حوت سال ۱۳۵۷ خورشیدی در برابر حکومت کمونیستی وقت به وقوع پیوست، از یک سو بیانگر اعتراض گسترده‌ی مردم به سیاست‌های ضد دینی و استبدادی رژیم حاکم بود و از سوی دیگر، جلوه‌ای از تجلی ایمان و عقیده‌ی مردم در قالب یک حرکت خودجوش جمعی تلقی می‌گردید. نخست باید، زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی این قیام را بررسی کرده و نقش گروه‌های مختلف در شکل‌گیری و پیشبرد آن را به تحلیل نشست.

۲-۱. کودتای ۷ ثور و استقرار حکومت کمونیستی

پس از کودتای ننگین ۷ ثور ۱۳۵۷، حزب دموکراتیک خلق افغانستان قدرت را در دست گرفت و با پیروی از ایدئولوژی مارکسیستی، تغییرات گسترده‌ای را در سیاست‌های حکومتی اعمال کرد. این کودتا با حمایت شوروی سابق انجام شد و به سرعت مخالفت‌های گسترده‌ای را در میان اقشار مختلف جامعه برانگیخت. حکومت کمونیستی تلاش داشت تا اصلاحات اجباری در ساختار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور اعمال کند، اما این تغییرات با باورها و ارزش‌های دینی و سنتی مردم در تضاد بود.

۲-۲. سرکوب مخالفان و سیاست‌های ضد دینی

پس از به قدرت رسیدن حزب دموکراتیک خلق افغانستان، سیاست‌های شدیدی برای سرکوب مخالفان اجرا شد. هزاران عالم دینی، روشنفکر مسلمان، محصلان و شخصیت‌های بانفوذ در آن زمان دستگیر، شکنجه یا اعدام شدند. آقا صاحب سید عبدالرحمن رحمانی یک تن از معلمان بر حال معارف افغانستان و از مجاهدان سابق که در آن زمان محصل پوهنتون کابل بوده است می‌گوید: "پس از دست‌گیری من و یکی از دوستانم را گرفته و به زندان قندهار انتقال دادند. زندان آنقدر شلوغ و مملو از مجاهدان و محصلان دست‌گیر شده بود که سرانجام به‌خاطر ضیق مکان و عدم مدیریت درست تعداد زندانیان ما را پس از سه روز شکنجه و تعذیب رها کردند." حکومت تلاش داشت تا آموزه‌های دینی را از نهادهای آموزشی حذف کرده و مارکسیسم-لنینیسم را جای‌گزین آن کند. این اقدامات موجی از خشم و اعتراض را در میان مردم ایجاد کرد و زمینه را برای قیام‌های مردمی از جمله قیام ۲۴ حوت در هرات فراهم ساخت. نقش علما و رهبران دینی نیز درین قیام بارز بود. علمای برجسته‌ی هرات با آگاهی‌بخشی به مردم، آنان را نسبت به خطرات حکومت کمونیستی هوشیار کردند. طبق بیان شاهدان عینی و حاضر در آن زمان، این رهبران دینی از منابر مساجد برای بیان ظلم و ستم حکومت استفاده کرده و مردم را به مقاومت فرا می‌خواندند.

۲-۳. اصلاحات اجباری و مصادره اراضی

یکی دیگر از سیاست‌های بحث‌برانگیز حکومت، اصلاحات ارضی و مصادره‌ی زمین‌های زمین‌داران و توزیع آن‌ها برای افراد دل‌خواه بود. این سیاست، اگرچه در ظاهر با شعار عدالت اجتماعی اجرا شد، اما در عمل باعث بی‌ثباتی اقتصادی، نارضایتی کشاورزان و تشدید تنش‌های اجتماعی گردید. به‌ویژه در هرات که دارای اقتصاد کشاورزی بود، این اصلاحات واکنش‌های شدیدی را برانگیخت و سبب شد تا مردم بیش‌ازپیش از حکومت فاصله بگیرند. این سیاست غلط و نامطلوب آن‌چنان پیامدهای منفی داشت که تاکنون نیز اختلافاتی میان مردم در مناطق مختلف وجود

دارد که وقتی بررسی می‌کنیم ریشه در آن سیاست‌های ظالمانه آن زمان دارد. "به‌طور نمونه در ولسوالی کروخ هرات مشهور است که زمین‌های حاجی حسن بیگ، حاجی سید عبدالله، حاجی گدام‌دار و ده‌ها فرد دیگر را با اجبار و اکراه از قبضه آنان بیرون کرده و صرف مقدار سی جریب به خود مالک جدا نموده و متباقی را که بالغ بر صدها جریب زمین بود به افراد دل‌خواه و گاه کارمندان حکومتی آن‌زمان سپردند."

۲-۲. هویت دینی و فرهنگی شهر هرات

هرات یکی از مهم‌ترین مراکز دینی و فرهنگی افغانستان در طول تاریخ این کشور و حتی قبل از وجود کشوری بنام افغانستان در منطقه محسوب می‌شود. این شهر که پیشینه‌ای طولانی در ترویج علوم اسلامی، هنر و ادب دارد، همواره به عنوان یکی از پایگاه‌های اصلی اندیشه‌ی اسلامی و مقاومت در برابر سلطه‌ی بیگانگان مطرح بوده است. حضور مدارس دینی، علمای برجسته و فرهنگیان متعهد در هرات، موجب شد که این شهر در برابر سیاست‌های ضد دینی حکومت واکنش تنیدی نشان دهد.

۳. نقش ایمان و عقیده در شکل‌گیری قیام ۲۴ حوت

قیام ۲۴ حوت هرات یکی از مهم‌ترین قیام‌های ضد کمونیستی در تاریخ معاصر افغانستان است که نه تنها خیزشی سیاسی و اجتماعی بود، بلکه تجلی آشکاری از ایمان و عقیده‌ی مردم مجاهد و غیور این خطه در برابر الحاد و ظلم محسوب می‌شد. این قیام برخلاف بسیاری از جنبش‌های صرفاً سیاسی، ماهیتی عمیقاً دینی داشت که ناشی از باورهای اسلامی مردم هرات و روحیه‌ی مقاومت در برابر بی‌عدالتی بود. در این نوشتار، ایمان و عقیده را به‌عنوان نیروی محرک این قیام از دو منظر دینی و اجتماعی بررسی می‌کنیم و انگیزه‌های ایمانی رهبران و شرکت‌کنندگان قیام را تحلیل خواهیم کرد.

۳-۱. چیستی ایمان و عقیده در اندیشه اسلامی

ایمان و عقیده، در اندیشه اسلامی، دو عنصر اساسی و بنیادین در شکل‌گیری شخصیت فرد و جهت‌دهی به رفتارهای اجتماعی او هستند. در درازنای تاریخ بشری، این دو مفهوم نه تنها زمینه‌ساز تحولات روحی و معنوی انسان بوده‌اند، بلکه به‌عنوان نیروی محرک در قیام‌های مردمی علیه ظلم و استبداد نقشی ارزنده و انکارناپذیر داشته‌اند. قیام ۲۴ حوت هرات یکی از نمونه‌های بارز این پدیده است که در آن، ایمان مردم به دین و ارزش‌های والای اسلامی به نیروی انقلابی تبدیل شد و آنان را در برابر استبداد حاکم بر جامعه به مبارزه واداشت. گذشته از اختلافات کلامی و فقهی شخصیت‌ها و مذاهب اسلامی که پیرامون مفهوم و مصطلح ایمان وجود دارد و اینجا مجال و محل بحث آن نیست،

به باور جمهور معاصران، ایمان در اسلام، فراتر از صرف تصدیق زبانی یا باور ذهنی است؛ بلکه به معنای اعتقاد راسخ قلبی همراه با التزام عملی است. قرآن کریم در جاهای مختلف ایمان را با عمل صالح پیوند داده و آن را مایه رستگاری فرد و جامعه اسلامی معرفی کرده است: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ» (لقمان: ۸). ترجمه: «بی گمان کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، برای آنان باغ‌های پر نعمت (بهشت) است». عقیده نیز به مجموعه باورهای اطلاق می‌شود که انسان به عنوان مبنای فکری و هویتی خود می‌پذیرد. در اندیشه اسلامی، عقیده توحیدی نه تنها بنیان جهان بینی فرد را شکل می‌دهد، بلکه او را به مبارزه در برابر طاغوت‌ها و ظالمان زمان سوق می‌دهد: «فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ» (البقرة: ۲۵۶). ترجمه: پس کسی که به طاغوت کفر ورزد و به خدا ایمان آورد، قطعاً به دستاویز محکم و استوار چنگ زده است.

۲-۳. نقش ایمان در قیام علیه ظلم و استبداد

از نگاه قرآن و سنت، ایمان نه تنها عامل آرامش روحی و سعادت اخروی است، بلکه سرچشمه حرکت‌های اصلاحی و مبارزات ضد جور و ستم نیز محسوب می‌شود. پیامبران الهی و رهبران دینی، همواره از ایمان به عنوان یک نیروی تحول آفرین در زندگی و جوامع بشری بهره برده اند. ایمان، انسان را به استقامت در برابر ظلم و استبداد دعوت می‌کند و از او می‌خواهد که در برابر حاکمان ستمگر سر تسلیم فرود نیاورد. تا آن‌جا که قرآن کریم، استقامت را شرط پیروزی دانسته و می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ» (فصلت: ۳۰). ترجمه: «بی گمان کسانی که گفتند: پروردگار ما خداست، سپس استقامت ورزیدند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند...». در جای دیگری قرآن کریم ایمان را ملازم با نفی سلطه طاغوت‌ها و ستمگران می‌داند: «فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْقِصَامَ لَهَا» (البقرة: ۲۵۶). ترجمه: پس کسی که به طاغوت کفر ورزد و به خدا ایمان آورد، قطعاً به دستاویز محکم و استوار چنگ زده است. این آیه نشان می‌دهد که ایمان حقیقی، تنها در صورتی کامل می‌شود که مؤمن از سلطه طاغوت دوری کند و فقط به خداوند متعال تکیه نماید. در فرهنگ و ادبیات اسلامی، ایمان به آخرت و پاداش الهی، روحیه ایثار و جان فشانی را در برابر ظلم و ستم تقویت می‌کند. این آموزه، از صدر اسلام تاکنون، سبب شده است که مسلمانان در برابر ظالمان قیام کنند و از جان خود در راه حق بگذرند. باور اسلامی هرگونه سلطه غیر الهی را نامشروع می‌داند و انسان را از پذیرش ذلت و بردگی برحذر می‌دارد. اسلام ظلم را حرام دانسته و مسلمانان را به ایستادگی در برابر آن فراخوانده است: «وَلَا تَزْكُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ» (هود: ۱۱۳). ترجمه: «و به سوی کسانی که ستم کرده اند متمایل نشوید که آتش (دوزخ) شما را فرو خواهد گرفت...». این آیه به وضوح هشدار می‌دهد که حتی گرایش و تکیه به ظالمان نیز سبب عذاب الهی خواهد شد، چه رسد

به حمایت یا سکوت در برابر آنان. پیامبر اکرم (صلی الله علیه وسلم) درباره اهمیت مقابله با ظلم و بی عدالتی می فرمایند: {أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ} سنن نسائی، حدیث ۴۲۰۹. یعنی: برترین جهاد، گفتن سخن حق در برابر حاکم ستمگر است. این حدیث نشان می دهد که ایمان، مؤمن را وادار می کند تا در برابر ستمگران سکوت نکند و برای برپایی عدالت تلاش نماید. پیامبر (صلی الله علیه وسلم) در مورد لزوم یاری مظلومان و مبارزه با ظالمان می فرمایند: {اَضْرِبْ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا} صحیح بخاری، حدیث ۲۴۴۴. ترجمه: برادرت را یاری کن، خواه ظالم باشد یا مظلوم. صحابه پرسیدند: چگونه ظالم را یاری کنیم؟ فرمودند: با جلوگیری از ظلم او. این حدیث نشان می دهد که ایمان، مسلمان را به مبارزه با ظلم و حمایت از مظلومان فرامی خواند. یا آنجا که پیامبر اکرم در مورد مسئولیت اجتماعی مؤمنان در برابر ظلم فرمودند: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ}. صحیح مسلم، حدیث ۴۹. یعنی: هر کس در میان شما منکری را ببیند، باید با دست خود آن را تغییر دهد، اگر نتواند، با زبان خود و اگر این را نیز نتواند، با قلب خود از آن بیزاری جوید و این، ضعیف ترین مرحله ایمان است. این حدیث تأکید دارد که ایمان، انسان را به اقدام عملی در برابر ظلم و فساد وامی دارد. آیات و احادیث فوق نشان می دهند که ایمان حقیقی، مسلمان را از پذیرش ظلم و تسلیم در برابر ستمگران باز می دارد و او را به ایستادگی، جهاد و اصلاح جامعه تشویق می کند. در قیام هایی مانند قیام ۲۴ حوت هرات، این آموزه ها الهام بخش مردم در مبارزه با استبداد بوده اند. بنابراین، ایمان نه تنها یک باور فردی، بلکه یک نیروی اجتماعی برای اصلاح و تغییر است. شاید ایستادگی و این مقوله ماندگار حضرت امام حسین رضی الله عنه نواده رسول خدا در واقعه المناک کربلا، بهترین نمونه و نماد ایمان به ارزش های اسلامی برخاسته از عمق ایمان درین خصوص باشد. آنجا می فرماید: "هیهات منا الذلة". این باور، در طول تاریخ اسلام، الهام بخش قیام های مردمی علیه ظلم و ستم با تمام نمادها و نمونه های آن بوده است.

۳-۳. تبلور ایمان در قیام ۲۴ حوت هرات

قیام ۲۴ حوت هرات، بیش از آنکه یک شورش اجتماعی و انقلاب سیاسی باشد، تجلی ایمان در عرصه ی عمل بود. این قیام، برخاسته از باور عمیق مردم به خداوند، عدالت و رسالت دینی شان در برابر ظلم و تجاوز بود. ایمان، نه به عنوان یک مفهوم انتزاعی، بلکه به عنوان نیروی محرک، آنان را از وادی ترس به میدان مبارزه کشاند. ایمان در این قیام، نخست در احساس تکلیف دینی مردم ظهور یافت. آنان خود را در برابر انحرافی که رژیم کمونیستی ایجاد کرده بود، مسئول می دانستند. الله متعال قرآن کریم می فرماید: {إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} (رعد: ۱۱). این باور که تغییر و نجات تنها زمانی ممکن است که مردم خود اقدام کنند، آنان را به قیام برانگیخت. ایمان، آنان را از حالت

انتظار بیرون آورد و به کشش گری فعال رساند. جلوه‌ی دیگر ایمان در این قیام، رهایی از ترس و وابستگی دنیوی بود. آنان که در برابر ارتش تا دندان مسلح شوروی و دست‌نشانده‌گان شان ایستادند، از جان خود گذشتند؛ زیرا ایمان به آخرت، مرگ را برایشان نه پایان، بلکه آغاز رستگاری توصیف کرده بود: {وَلَا تَحْزَنْ الَّذِينَ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ يَرْزُقُونَ} (آل عمران: ۱۶۹). این ایمان، روحیه‌ی بی‌باکی و ایثار را در آنان زنده ساخت. ایمان، وحدت‌بخش و بسیج‌کننده بود. در هنگامه‌ای که دیگر پیوندهای اجتماعی، تحت فشار نظام کمونیستی در حال ازهم گسستگی بود، ایمان مردم را در یک صف واحد قرار داد. آنان نه بر اساس قومیت، زبان یا منافع شخصی، بلکه بر محور عقیده قیام کردند. این همبستگی، ثمره‌ی همان ایمانی بود که در قرآن به آن اشاره شده است: {إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ} (حجرات: ۱۰). در نهایت، ایمان، مردم هرات را نه تنها به یک خیزش آنی، بلکه به جریانی پایدار از مقاومت سوق داد. حتی پس از سرکوب خونین این قیام، این باور که ظلم پایدار نخواهد ماند و حق پیروز خواهد شد، آنان را از ادامه‌ی مبارزه باز نداشت. چنین ایمانی، نه یک احساس لحظه‌ای، بلکه یک نیروی هدایت‌گر برای تاریخ بود. این قیام خونین، نمونه‌ای از تبلور ایمان در میدان عمل بود: ایمانی که نه به انزوا می‌کشاند و نه به تسلیم، بلکه انسان را به پایداری و قیام در راه حقیقت و در برابر ظلم و بی‌عدالتی وامی‌دارد. ایمان مردم و تمسک به اصول و ارزش‌های دینی، آنان را آماده فداکاری و شهادت کرد. آنان با الهام از تعالیم اسلامی، جان خود را در راه مبارزه با استبداد فدا کردند و این قیام را به یکی از مهم‌ترین حرکت‌های انقلابی تاریخی افغانستان تبدیل کردند. قیام ۲۴ حوت هرات، نمونه‌ای زنده از تأثیر ایمان در بسیج مردمی علیه نظام‌های ستمگر است. این قیام، نشان داد که وقتی ایمان و عقیده مردم مورد تهدید قرار گیرد، آنان آماده‌اند که با تمام توان از ارزش‌های دینی و ملی خود دفاع کنند. چنین حرکت‌هایی، الهام‌بخش جوامع اسلامی امروز است تا در برابر استبداد و بی‌عدالتی، با تکیه بر ایمان و اتحاد، مسیر آزادی و عدالت را دنبال کنند.

۴. مصادیق عینی تجلی ایمان و عقیده در قیام ۲۴ حوت

قیام ۲۴ حوت هرات، یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های مقاومت دینی و مردمی در تاریخ معاصر افغانستان است. این قیام نه تنها به دلیل ایستادگی مردم در برابر ظلم و استبداد قابل توجه است، بلکه از این جهت که ایمان و عقیده در تمامی ابعاد آن تجلی یافت، حائز اهمیت است. حضور گسترده‌ی علمای دینی، محتوای شعارها و نمادهای اعتقادی، فداکاری‌های مردم و تأثیر مستقیم آموزه‌های اسلامی بر پایداری قیام‌کنندگان، از مصادیق عینی ایمان در این خیزش محسوب می‌شوند. در این بخش، به تحلیل دقیق این مصادیق پرداخته خواهد شد.

۴-۱. حماسه حضور در محور باورهای جمعی

قیام ۲۴ حوت هرات، یکی از باشکوه‌ترین نمونه‌های قیام مردمی علیه ظلم بود که با حضور گسترده‌ی مردم، اعم از زن و مرد، پیر و جوان، عالم و جاهل، اعیان و کسبه کار، شهرنشین و روستایی و از هر قوم و نژاد، همراه و نشان‌دهنده‌ی ایمان و باور عمیق آنان به وظیفه‌ی دینی‌شان در برابر استبداد بود. این حضور گسترده، نه تنها وحدت ایمانی مردم را در برابر ظلم به نمایش گذاشت، بلکه شهادت‌ها، مجروحیت‌ها و آثار به‌جامانده از این قیام نیز، مهر تأییدی بر گستره‌ی این ایثار جمعی و اتحاد ایمانی مردم بود. قیام ۲۴ حوت، نه تنها عرصه‌ی مردان، بلکه میدان حضور زنان نیز بود. زنان هرات، در کنار مردان، با شور ایمانی در قیام شرکت کردند. برخی از آنان فرزندان و همسران خود را به جهاد تشویق کردند، برخی دیگر با دلیرانه ایستادن در برابر نیروهای دشمن، پیام مقاومت را به جامعه رساندند. "به روایت داکتر جمیل احمد جامی، یکی از همکارانم در دانشگاه، داستان داکتر عبدالرشید و نقش خانم او در حماسه سرنوشت‌ساز ۲۴ حوت هرات شنیدنی است. او می‌گفت: در یکی از سخت‌ترین دوران‌های جنگ، داکتر عبدالرشید و همسرش نقشی برجسته در حمایت از مجاهدان ایفا کردند. در حالی که داکتر عبدالرشید روزها در خط مقدم جبهه به درمان زخمیان می‌پرداخت، همسرش شب‌ها در خانه، با عشق و ایمان، نان و غذا برای مجاهدان می‌پخت و لباس‌ای شان را می‌شست. او نه تنها پشتیبان همسرش، بلکه نمادی از فداکاری زنان در این قیام بود که در سخت‌ترین شرایط، نقش خود را در تقویت روحیه و توان رزمی مجاهدان ایفا کردند." حضور زنان در قیام نه تنها محدود به پخت غذا و تهیه لبای نبود، بلکه آن‌ها با همدلی، مراقبت از مجروحان، حمایت عاطفی و تأمین نیازهای جبهه، ستون‌های پنهان مقاومت بودند. همسر داکتر عبدالرشید، با هر لقمه نانی که برای مجاهدان آماده می‌کرد، پیام ایثار و همبستگی را به سنگرها می‌رساند. داستان آن‌ها نشان می‌دهد که در کنار مردان، زنان نیز با ایمان و همدلی، نیرویی تعیین‌کننده در پیروزی و پایداری یک قیام هستند. قیام ۲۴ حوت، تنها قیام زنان و مردان جوان نبود، بلکه پیران نیز با همان روحیه‌ی ایمانی در میدان حضور داشتند. برخی از پیرمردان که توان راه رفتن نداشتند، حتی از خانه‌های خود فریاد می‌زدند و مردم را به مقاومت دعوت می‌کردند. این قیام ایمانی، تنها به یک مذهب یا فرقه خاص نیز تعلق نداشت. سنی و شیعه و حنفی و شافعی، همگی با تکیه بر باورهای دینی خود، در برابر ظلم ایستادند. این وحدت، نشان داد که دین، اگرچه در برخی فروع اختلافاتی دارد، اما در اصولی همچون مبارزه با ظلم، حمایت از مستضعفان و حفظ کرامت انسانی، همه را به یک مسیر هدایت می‌کند. در این قیام، قومیت و نژاد مطرح نبود. تاجیک، پشتون، هزاره، ازبک، ترکمن و بلوچ، همه در کنار یکدیگر ایستاده بودند و تنها یک هدف داشتند: دفاع از دین، سرزمین و کرامت انسانی.

حتی این قیام، تنها مختص شهر هرات نبود، بلکه مردم از روستاهای مختلف و ولسوالی‌های دور و نزدیک و اطراف شهر نیز به یاری برادران شهری خود شتافتند. بسیاری از دهقانان، هنگام شنیدن خبر قیام، کار و بار خود را رها کردند و به شهر آمدند تا در این حرکت بزرگ و قیام ملی شریک باشند. قیام ۲۴ حوت، مرزهای طبقاتی را نیز از میان برد. ثروتمندان و فقرا، دوشادوش هم ایستادند. علما نیز در کنار کارگران و کشاورزان در صحنه حضور داشتند. یکی از نشانه‌های آشکار گستره‌ی قیام و ایمان راسخ مردم، شمار زیاد شهدا و مجروحین آن بود. بسیاری از مجاهدان قیام، در حالی که شهادتین بر زبان داشتند، جان خود را فدا کردند. هنوز هم در برخی نقاط هرات، گورهای دسته‌جمعی این شهدا، سندی محکم بر گستردگی قیام و حضور مردمی آن است. وجود شهدای گمنام که بدون نام و نشان به خاک سپرده شدند، نشانه‌ای است از آنکه مردم نه برای شهرت، بلکه تنها برای ایمان و وظیفه‌ی دینی خود به میدان آمدند.

۲-۴. رهبری دینی و نمادهای معنوی

یکی از مهم‌ترین جلوه‌های ایمان در قیام ۲۴ حوت هرات، نقش پررنگ رهبری دینی و تأثیر شعارهای معنوی بود. در این قیام، علمای دین و رهبران مذهبی، نه تنها به عنوان رهبران فکری حضور داشتند، بلکه خود در میدان مبارزه پیش قدم بودند/شدند. هدایت قیام توسط رهبران دینی، نشان داد که ایمان، نیرویی فراتر از انگیزه‌های سیاسی و مادی است و شعارهای معنوی که در سراسر قیام طنین‌انداز شده بود، دل‌های مردم را به سوی جهاد و فداکاری کشاند و روحیه‌ی مقاومت را در میان آنان تقویت کرد. در جریان قیام ۲۴ حوت، بسیاری از علمای دین نه تنها مردم را به قیام علیه ظلم دعوت کردند، بلکه خود در خط مقدم مبارزه ایستادند. این نقش‌آفرینی، نشان داد که آنان نه فقط سخنورانی در مساجد، بلکه رهبرانی در میدان عمل بودند. سخنان و فتاوی‌ای آنان، قیام را از یک اعتراض ساده‌ی سیاسی، به یک جهاد مقدس تبدیل کرد.

"طبق مصاحبه‌ای که با چند تن از مجاهدان داشتم و همچنان گفته‌های داکتر سید عبدالله کاظم در کتاب «قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷»، نخستین کسی که فتوای جهاد در قیام ۲۴ حوت هرات را صادر کرد، خانواده‌ی مجددی صاحبان و حضرت صاحب شوربازار بودند". این افراد از شخصیت‌های مذهبی و علما به‌شمار می‌رفتند که در افغانستان معتبر و شناخته‌شده بودند. فتوای جهاد ایشان در شرایط حساس زمانی به‌عنوان یک ندای دینی و جهادی به گوش مردم هرات رسید. پس از نشر این فتوا و دست‌به‌دست شدن آن، مردم هرات که از ظلم و ستم رژیم حاکم خسته و ناامید شده بودند، با الهام از فتوای دینی به پا خواستند. این فتوا به‌عنوان یک فرمان معنوی و دینی برای قیام علیه ظلم و فساد، نقش اصلی در شکل‌گیری قیام ۲۴ حوت هرات ایفا کرد. حضور مراجع دینی

همچون خانواده^۱ مجددی و حضرت صاحب شوربازار در این فرآیند، نه تنها از اعتبار فتوای جهاد افزود، بلکه سبب شد که مردم در سطح وسیعی به این قیام پیوندند. فتوای جهاد از سوی علما به ویژه در جوامع مسلمانان تأثیر زیادی دارد، زیرا مردم نسبت به رهنمودهای دینی و فتاوای علما اعتماد دارند. در این قیام، حضور علمای دینی نه تنها سبب تقویت روحیه جهاد و مقاومت در برابر ظلم شد، بلکه به مردم این اطمینان را داد که قیامشان از نظر دینی مشروع و در راستای دفاع از اصول اسلامی است. علمای دینی، تنها به سخنرانی بسنده نکردند، بلکه با صدور فتاوا، قیام را مشروعیت بخشیدند و آن را در حکم جهاد قرار دادند. آنان مردم را متوجه مسئولیت دینی شان کردند و به آنان فهماندند که قیام، تنها یک حرکت سیاسی نیست، بلکه یک تکلیف شرعی است. این فتاوا، نقش بسزایی در افزایش روحیه مردم و مشارکت گسترده آنان در قیام داشت. شعارهای قیام ۲۴ حوت، برخلاف بسیاری از جنبش‌های سیاسی، سرشار از مضامین ایمانی و دینی بود. این شعارها، بازتابی از باورهای مردم و انگیزه‌ی الهی آنان برای جهاد در برابر ظلم بود. شعارهای مانند الله اکبر و لا اله الا الله با پرچم‌های سبز یادآور ایمان مردم به نصرت الهی و پاداش مجاهدان در راه خدا بود. مساجد و منابر هرات، به پایگاه‌های مقاومت تبدیل شده بودند. مردم در آنجا گرد می‌آمدند، نماز جماعت برپا می‌کردند و سپس از همان‌جا، قیام را سازمان‌دهی می‌کردند. مساجد و منابر؛ به عنوان نمادهای دینی پایگاه اصلی قیام بودند. در این قیام، مساجد نه تنها محل عبادت، بلکه مرکز فرماندهی، بسیج مردمی و شعله‌ور ساختن آتش جهاد شدند. در روزهای آغازین قیام، مساجد به پایگاه‌های مقاومت تبدیل شدند. علما و رهبران دینی از طریق منابر، مردم را به قیام علیه ظلم و استبداد دعوت کردند. برخلاف اینکه مصداق این قول پروردگار: «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَفِي خَرَابَعًا أُولَئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (بقره: ۱۱۴). ترجمه: و کیست ستمکارتر از آن که نگذارد در مساجد خدا نام او برده شود و در ویرانی آن‌ها بکوشد؟؛ آنان مردم از تجمعات در مساجد منع می‌کردند، مساجد و منابر، محور و پایگاه اصلی قیام ۲۴ حوت هرات محسوب می‌شوند. بسیاری از مجاهدین، شب‌ها در مساجد گرد هم می‌آمدند تا برنامه‌ریزی کنند. اذان‌های پنجگانه و تلاوت قرآن، نشانه‌ی آغاز هر حرکت مقاومتی بود. خطبه‌های علما، با استناد به آیات جهاد و احادیث، مردم را به مبارزه تشویق می‌کرد. مساجد، محل بیان فتوای جهاد شدند و قیام را مشروعیت دینی بخشیدند. از سوس دیگر، مساجد، پناهگاهی برای زخمی‌ها و خانواده‌های بی‌خانمان شده در قیام شدند. چنان که مردم در حیاط مساجد، زخمی‌ها را مداوا می‌کردند و آذوقه برای مجاهدین ذخیره می‌نمودند.

۴-۳. مانیفست شهادت طلبی و جان فشانی در راه عقیده

قیام ۲۴ حوت هرات، یک انفجار ایمانی و یک خیزش الهام گرفته از روح جهاد و شهادت بود. مردم این شهر، از عالم و جاهل، مرد و زن، پیر و جوان، در یک صف واحد ایستادند تا نشان دهند که ایمان نه تنها در دل‌ها، بلکه در میدان عمل نیز زنده است. این قیام یک انتخاب آگاهانه بود، نه یک خیزش احساسی زودگذر. هزاران انسان، شهادت را پذیرفتند تا ایمانشان را ثابت کنند. هر خانه‌ای یک سنگر شد و هر خیابانی به جبهه‌ای از مقاومت بدل گشت. مردم هرات با الهام از آیه: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» (آل عمران ۱۶۹). ترجمه: گمان مبرید کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند، مرده‌اند؛ بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند. چنین حرکتی، جز از ایمانی که بر اساس «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ» شکل گرفته باشد، ممکن نبود. هر قیامی که از ایمان سرچشمه بگیرد، هزینه دارد. در قیام هرات نیز، مردم با جان و خون خود ایمانشان را اثبات کردند. شمار زیاد شهدا و مجروحین، نشانه‌ای از ایستادگی ایمانی بود. هزاران تن شهید شدند، اما قیام متوقف نشد. شمار زیادی از مردم مجروح و معلول شدند، اما ایمانشان نلرزید. خانواده‌های زیادی داغدار شدند، اما ایمان را به نسل بعد منتقل کردند. گورهای دسته‌جمعی و مقابر شهدا؛ سندهای ایمان و جهاد بر حق مردم و دلیلی برای اثبات روحیه شهادت طلبی و تقدیم جان در راه عقیده و ایمان بود. پس از سرکوب قیام، گورهای دسته‌جمعی از پیکرهای شهدا کشف شد و مزار شهدای گمنام در گازرگاه هرات، هنوز هم شاهد این مدعا و جان‌فشانی است. قیام هرات، یک خیزش ایمانی بود، نه صرفاً یک اعتراض سیاسی و روح شهادت طلبی، مردم را به ایستادگی و مقاومت کشاند و بدون شک که یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های قیام کنندگان، اعتقاد به شهادت در راه خدا بود.

حاجی آقا صاحب سید عبدالرحمن رحمانی که یکی از مجاهدان خوش‌نام و نشان آن دوران است و اکنون نیز حیات دارد، در مصاحبه‌ای که با او انجام دادم من گفت: من یک شهید زنده هستم. چندین مرتبه از دم مرگ نجات یافتم. حتی تکه‌های بر جان من اصابت کرد و چندین بار زندگی شدم، اما گویا شهادت نصیب من نبود و زنده ماندم. از نحوه بیان او به وضوح پیدا بود که او علاقه عجیبی به جهاد و شهادت داشته است. او که جهاد مردم هرات را یک قیام خودجوش و بدون برنامه‌ریزی و رهبری می‌داند، از نتایج آن نیز راضی به نظر نمی‌رسد. او می‌گوید: این قیام باید توسط دولت، نهادهای آکادمیک و مراکز تحقیقاتی و محققان مورد تحلیل و بررسی علمی و روش‌مند قرار می‌گرفت. عوامل و پیامدهای به آن نسل امروز بیان شده و در دفتر تاریخ ثبت می‌گردد. نویسنده نیز با ایشان هم‌دل است و باور دارد که با گذشت سال‌ها از آن رویداد تاریخی و سرنوشت‌ساز تاکنون

کدام کار عمیق علمی و مؤثر درین حوزه صورت نگرفته و جز چند همایش احساسی و حماسی وارثان این قیام کدام دستاوردی برای عصر و نسل ما نداشته‌اند. بسیار خرسندم که -هرچند دیر- مسئولین محترم به این مهم همت گماشته و در حد توان به تحلیل و تبیین چستی و عوامل و پیامدهای این خیزش تاریخی همت گماشته و بذل مساعی نمودند.

۴-۴. انزجار از کفر و حلاوت ایمان

قیام ۲۴ حوت هرات، از یک سو مظهري از لذت ایمان و شیرینی عقیده بود و از سوی دیگر، نمادی از انزجار و نفرت از کفر و استبداد. این قیام نشان داد که ایمان واقعی، تنها یک باور قلبی نیست، بلکه نیرویی است که انسان را وادار می‌کند در برابر باطل بایستد، ظلم را برنتابد و از کفر و طاغوت نفرت داشته باشد. مصداق این گفته پروردگار: «لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ...» (المجادله: ۲۲). ترجمه: هیچ قومی را که به خدا و روز قیامت ایمان دارند، نمی‌یابی که با کسانی که با خدا و پیامبرش دشمنی می‌ورزند، دوستی کنند، هرچند که آنان پدران، فرزندان، برادران یا خویشاوندانشان باشند. مردم هرات، سال‌ها ظلم و بی‌عدالتی را تجربه کرده بودند. آنان می‌دیدند که حاکمان مستبد، نه تنها حقوقشان را پایمال می‌کنند، بلکه ارزش‌های دینی‌شان را نیز هدف قرار داده‌اند. حاکمیت، به جای گسترش عدالت، فساد، رعب و وحشت و بی‌حرمتی به مقدسات را رواج داده بود. دین را سرکوب نموده و فعالیت مذهبی را روز به روز محدودتر می‌کرد. به گفته شاهدان عین، یکی از عوامل اصلی قیام، محدودیت‌های شدید علیه شعائر دینی بود. تعطیل کردن مدارس دینی، کنترل خطبه‌های مساجد، بازداشت علمای متعهد و تحقیر شعائر اسلامی، نشان از تلاش حاکمیت برای تضعیف ایمان مردم داشت. اهانت به مقدسات و تحمیل فرهنگ بیگانه یکی دیگر از اسباب انزجار بود. حاکمان وقت، فرهنگ الحادی و غربی را بر جامعه تحمیل می‌کردند و ارزش‌های دینی را بی‌ارزش جلوه می‌دادند. تلاش آنان برای جایگزینی فرهنگ کفر با ایمان، مردم را به شدت خشمگین کرد و انگیزه قیام قوی‌تر شد. شاید یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این قیام، شوق مردم به شهادت و جان‌فشانی در راه عقیده و ایمان بود. بدون شک که مجاهدان هم از ظلم و کفر نفرت داشتند و هم از ایستادن در راه خدا لذت می‌بردند. یکی دیگر از مهم‌ترین انگیزه‌های قیام‌کنندگان، آموزه‌های قرآنی و الهام‌های تاریخی بود. در روزهای پیش از قیام، علمای هرات به‌طور مکرر به آیاتی اشاره می‌کردند که بر ضرورت جهاد و مقاومت در برابر ظلم و نایل شدن به مقام شهادت تأکید داشتند، از جمله آیه شصت سوره انفال: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ». ترجمه: و با هر نیرویی که می‌توانید، برای مقابله با دشمنان خدا و دشمنان خود آماده سازید. یا آیه چهارم سوره صف: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ»

صَفَا كَأَنَّهُمْ بَيْنَانٌ مَّرْضُوسٌ». ترجمه: خداوند، کسانی را که در راه او چون سدّی استوار پیکار می کنند، دوست دارد. دوست من شعیب که خانواده اش در جهاد و مبارزات خونین قیام ۲۴ حوت هرات حضور و سهم فعال داشته اند، واقعه ای از زبان مادرش را که تاکنون در منطقه شان نیز سر زبان هاست، چنین بازگو می کند: قیام همگانی بود. مرد و زن و پیر و جوان بدون تفکیک درین خیزش خونین حضور داشتند. چون هیچ چیز برای از دست دادن نداشتیم. پدرت که چند شب بود خانه نیامده بود، من نیز مجبور شدم از خانه بیرون بزنم. چاشت گاه بود، ناگاه کنار در میان دود و باروت متوجه شدم که لش (نعش) مردی از سربازان شوروی کنار روی تانک افتاده و معلوم بود که لحظاتی پیش توسط مجاهدان به درک وصل شده بود. من از فرط انزجار از کفر و عطش انتقام از دشمن متجاوز و با الهام از واقعه تاریخی که برای حضرت حمزه توسط هند دختر ابوسفیان افتاده بود و من بارها آن قصه را شنیده بودم، ناخودآگاه دست به یک کار عجیب زدم. ابتدا چهار طرف را ترصد نموده و سپس روی نعش او ایستادم. قلب و جگرش را بیرون کشیده و به سمت مسجد محل تجمع مجاهدان منطقه که از آن اطلاع داشتم رفتم. آن قلب و جگر تازه را به یک یک نشان داده و قصه را به آنان بازگفتم. آنان تعجب کنان نعره الله اکبر سر می دادند و شهادت من را تحسین می کردند. من می دیدم که چگونه انگیزه شان ازدیاد یافته و عزم شان برای رشادت و جان فشانی در راه عقیده و ایمان محکم تر شده بود.

۵. نتیجه گیری

قیام ۲۴ حوت هرات یکی از مهم ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان است که در آن، ایمان و عقیده به عنوان نیروی محرک، مردم را به قیام علیه ظلم و استبداد برانگیخت. بررسی این قیام از زوایای مختلف، نشان می دهد که ایمان دینی و باورهای مذهبی، نه تنها در شکل گیری قیام، بلکه در تداوم، انسجام و ایثار مردم نقش کلیدی داشت. قیام ۲۴ حوت هرات در سال ۱۳۵۷ خورشیدی، در واکنش به سیاست های ضداسلامی و سرکوب گرایانه رژیم کمونیستی شکل گرفت. این قیام، نتیجه تراکم نارضایتی های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مردم در برابر حاکمیتی بود که با حمایت خارجی، مقدسات دینی را مورد تعرض قرار داده، آزادی های مذهبی را محدود و سیاست های ضد دینی را در نهادهای آموزشی، فرهنگی و اجتماعی اجرا کرده بود. از بُعد دینی، مردم هرات با تاریخی مملو از باورهای مذهبی، چنین توهین هایی به دین و ارزش های اسلامی را تحمل ناپذیر می دانستند. از نظر اجتماعی، این قیام نتیجه نارضایتی عمیق از بی عدالتی، فقر و سرکوب بود که با نفوذ ارزش های کمونیستی در ساختار حکومت، بیش تر تشدید شد. از لحاظ فرهنگی، هرات که یکی از مراکز تمدنی و علمی اسلام در منطقه بود، نمی توانست شاهد زوال فرهنگ اسلامی و تحمیل ایدئولوژی های بیگانه باشد. ایمان، به عنوان یک نیروی معنوی و اجتماعی، در طول تاریخ موتور

محرک قیام‌ها و مبارزات آزادی‌خواهانه بوده است. قرآن کریم به صراحت، سازش با ظالمان را ممنوع کرده و ایستاده‌گی در برابر استبداد را یک تکلیف دینی برشمرده است؛ هم‌چنین، پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم به‌ترین جهاد، گفتن سخن حق در برابر حاکم ظالم عنوان کرده است. این آموزه‌ها، به روشنی نقش ایمان را در انگیزه‌بخشی به قیام ۲۴ حوت هرات نشان می‌دهد. در این قیام، ایمان نه تنها به مردم شجاعت بخشید، بلکه باعث ایجاد یک وحدت کم‌نظیر میان تمام اقشار جامعه شد. مردم، با الهام از عقاید دینی، ظلم و استبداد را به‌عنوان دشمن ایمان خود تلقی کرده و قیام را یک فریضه دینی دانستند. یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های این قیام، مشارکت بی‌سابقه تمام اقشار جامعه، از زن و مرد، پیر و جوان، عالم و کسبه‌کار، شهری و روستایی و اقوام و مذاهب مختلف بود. این حضور، بر پایه ایمان و عقیده شکل گرفت، زیرا مردم با اعتقاد به این که دفاع از دین و ارزش‌های اسلامی یک تکلیف شرعی است، در برابر ظلم ایستادند. کثرت شهدا، مجروحان، گورهای دسته‌جمعی و مقابر تاریخی، نشانه‌ی از این حضور گسترده و اخلاص ایمانی مردم در راه دین بود. علمای دینی، مساجد و منابر، محور اصلی بسیج مردمی بودند. رهبران دینی، قیام را با آموزه‌های اسلامی مشروعیت بخشیدند و آن را یک جهاد مقدس معرفی کردند. مساجد، نه تنها مکان عبادت، بلکه کانون بسیج و هدایت مردم در مسیر قیام بودند. در منابر، علمای دین با استناد به آیات قرآن و احادیث نبوی، مبارزه با استبداد را وظیفه ایمانی مردم معرفی کردند. این نقش، نشان می‌دهد که ایمان، چه‌گونه به عنوان یک نیروی اجتماعی، مسیر قیام را هدایت کرد. ایمان به اصول و ارزش‌های دینی باعث شد مردم، شهادت را نه تنها یک سرنوشت، بلکه یک افتخار بدانند. همان‌گونه که قرآن می‌فرماید: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ» (آل عمران: ۱۶۹). مجاهدان در این قیام، شهادت را نه پایان کار، بلکه تولد دوباره خود در مسیر حق می‌دانستند. مردم هرات، ظلم و الحاد را نه تنها یک تهدید سیاسی، بلکه یک خطر عقیدتی می‌دانستند. ایمان، برای آنان یک حقیقت زنده بود که نباید اجازه می‌دادند با تهاجم الحاد و بی‌دینی، از بین برود. این احساس، انگیزه مضاعفی برای قیام ایجاد کرد و باعث شد مردم، در دفاع از ایمان خود، حاضر به فداکاری شوند.

۶. پیشنهادها

قیام ۲۴ حوت هرات، نه تنها یک حادثه تاریخی، بلکه یک الگوی اجتماعی و دینی از تأثیر ایمان در حرکت‌های مردمی است. بررسی علمی این قیام، به درک بهتر این پدیده کمک می‌کند. به باور من پیشنهادهای زیر می‌تواند به تحلیل بهتر آن بینجامد:

۱. تحلیل عمیق‌تر نقش ایمان و عقیده در سایر قیام‌های اسلامی و مقایسه آن با قیام ۲۴ حوت تا نشان دهد که چه‌گونه باورهای دینی، موتور محرک جنبش‌های مردمی بوده است؛

۲. بررسی تأثیر آموزه‌های اسلامی در وحدت اجتماعی قیام‌کنندگان، به‌ویژه در شرایطی که دشمنان سعی در ایجاد تفرقه دارند؛
۳. بررسی اسناد و خاطرات بازمانده‌گان این قیام، برای استخراج تجربیات و درس‌های تاریخی آن؛
۴. تحلیل پیامدهای اجتماعی، سیاسی و دینی این قیام، برای نشان‌دادن تأثیرات آن در بیداری اسلامی و تحولات آینده؛
۵. مطالعه تطبیقی میان قیام ۲۴ حوت هرات و سایر قیام‌های معاصر در جهان اسلام تا نشان دهد که چه گونه ایمان و عقیده، نیروی فراتر از سیاست است که می‌تواند مسیر تاریخ را تغییر دهد.

منابع و مآخذ

الف. کتاب‌ها:

قرآن کریم.

بخاری محمد بن إسماعیل أبو عبدالله، الجامع الصحيح، المحقق: محمد زهير بن ناصر الناصر، دار طوق النجاة (مصورة عن السلطانية بإضافة ترقيم: محمد فؤاد عبد الباقي)، الطبعة الأولى، ۱۴۲۲ هـ.

مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري أبو الحسين، صحيح مسلم، دارالخلافة العلية، الطبعة الأولى ۱۳۳۰ هـ.
نسائي أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب بن علي الخراساني، سنن النسائي، دار الكتب العربية- بيروت، الطبعة الثانية ۱۴۰۶ هـ.

شيباني أبو عبدالله أحمد بن محمد بن حنبل، مسند الإمام أحمد بن حنبل، المحقق: شعيب الأرناؤوط - عادل مرشد، إشراف: د. عبدالله بن عبد المحسن التركي، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، ۱۴۲۱ هـ - ۲۰۰۱ م.

ابن منظور احمد بن مكرم الأفريقي المصري، لسان العرب، ط ۱، دار صادر بيروت، الطبعة الأولى ۱۳۹۵ هـ.
فیروزآبادی، مجد الدین محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، دارالکتب العلمیة، الطبعة الحادي عشر ۱۴۱۰ م.

کاظم، سید عبدالله. (۱۳۹۱). قیام تاریخی و مردمی هرات. فریمانت-کالیفرنیا.

مصباح‌زاده، سید محمد باقر. (۱۳۸۸). تاریخ سیاسی مختصر افغانستان. کابل: مرکز پژوهش‌های آفتاب.

هیمن، انتونی. (۱۳۶۷). افغانستان زیر سلطه شوروی، ترجمه: اسدالله ظاهری، چاپ سوم.

مبارز، عبدالحمید. (۱۳۷۵). تحلیل واقعات سیاسی افغانستان. پیشاور، شورای ثقافتی جهاد.

سیکورسکی، رادک. (۱۳۷۰). خاک اولیا، سفری به هرات در زمان جنگ. ترجمه: عبدالعلی نور احراری، چاپ اول.

فرزان، احمدشاه. (۱۳۷۴). قیام هرات. چاپ اول، مشهد.

آهنگر، شیراحمد، (۱۳۸۶). تأثیرات و پیامدهای جنبش ۲۴ حوت هرات و برخورد نیروهای مختلف به آن. انتشار یافته در سایت آنلاین افغان جرمن.

ب. مقالات:

خبرگزاری صدای افغان (آوا) (جمعه ۲۵ حوت ۱۴۰۲ ساعت ۱۴:۰۶). «قیام ۲۴ حوت هرات؛ شاهکار جهاد افغانستان و حماسه ماندگار تاریخ معاصر». محل نشر، نام ناشر. لینک دسترسی:

<https://www.avapress.com/fa/note/287416>

ج. مستند:

قیام ملی ۲۴ حوت؛ پیروزی خون سرخ بر قشون سرخ، لینک دسترسی: <https://www.youtube.com/watch?v=albuO3e2Ug0>

روایت‌های گواهان از قیام ۲۴ حوت. لینک دسترسی: <https://tolonews.com/fa/afghanistan-187831>

چشم‌دید یک تن از بازماندگان قیام ۲۴ حوت هرات: لینک دسترسی: https://www.hambastagi.org/new/fa/category/history/1071-narration-24-hoot-uprising-herat-survivor.html?utm_source=chatgpt.com

د. مصاحبه‌ها:

استاد خلیل احمد جامی. از مجاهدان قیام ۲۴ حوت (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵).

سید عبدالرحیم رحمانی. از مجاهدان قیام ۲۴ حوت هرات (تاریخ مصاحبه: ۱۳ و ۱۴۰۳/۱۱/۲۵).

داکتر جمیل احمد جامی. تاریخ مصاحبه (۱۴۰۳/۱۰/۲۱).

دکتر محمد شعیب دلاوری. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۴).

استاد عبدالرحمن عزیزی. (تاریخ مصاحبه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۶).

Concrete examples of the manifestation of faith and belief in the Herat February 24 Uprising

Author: Dr. Basir Ahmad Mobasser

Department of Islamic Culture, Ghalib University, Herat, Afghanistan

Abstract

The Herat Uprising of 24th of February is one of the important events in the contemporary history of Afghanistan, and examining its dimensions can provide a deeper understanding of the role of faith and belief in the social and political developments of this region. Using a historical-analytical method, this research has examined “objective examples of the manifestation of faith and belief” in this uprising. The research data were collected from historical sources, documents, research articles, and related interviews and were discussed and examined using the content analysis method. The main goal of the research was to explain the impact of religious values and beliefs on the formation, continuation, and consequences of the Herat Uprising of 24th of February in 1979. To this end, first, relevant historical sources were reviewed and data related to faith and belief were extracted. Then, these data were analyzed and evaluated from the perspective of faith-based behaviors, resistance spirit, and religious motivations. The findings of the study show that faith, as one of the fundamental factors and driving forces, has played a key role in both public mobilization and people’s resistance to the oppression and tyranny of the ruling system; in addition, religious values, such as martyrdom, justice, and perseverance, have had a significant impact on guiding the path of the uprising and its continuation. The results of this study show that the Herat 24th of February uprising was not only a political and social movement, but also a clear manifestation and objective and practical example of the religious and faith beliefs of the people of Herat in the arena of jihad and resistance. In the author’s belief, reviewing and studying this article will help to better understand the role of faith and belief in the historical and social developments of Afghanistan.

Keywords: faith and belief, tyranny and aggression, history of Afghanistan, jihad and resistance, Herat 24th of February uprising.



تأثیر آموزه‌های قرآنی بر عدالت‌خواهی و مقاومت در قیام ۲۴ حوت

نویسنده گان: پوهنیار محمد منصور محب^۱ و پوهنیار بصیر احمد نادی

استادان: پوهنتون جامی

¹Mob: 0798984298

Email: m. mohib@jami. edu. af

چکیده

قیام ۲۴ حوت در تاریخ معاصر افغانستان، به عنوان یک نقطه عطف در مبارزات مردم این کشور و خاصاً در حوزه جنوب غرب کشور (هرات) علیه ظلم و ستم، به‌ویژه در برابر رژیم‌های استبدادی و اتحاد جماهیر شوروی وقت، شناخته می‌شود. این قیام نه تنها نشان‌دهنده اراده و مقاومت مردم بود، بلکه ریشه‌های عمیق فرهنگی و مذهبی آن، به‌ویژه آموزه‌های قرآنی، نقش بسزایی در شکل‌گیری آن داشت. آموزه‌های قرآنی، با تأکید بر عدالت، انصاف و حق‌طلبی، به عنوان منبع الهام بخش و تأثیر گزار برای شرکت‌کنندگان در قیام عمل کردند. و اصولی مانند «امر به معروف و نهی از منکر» و دعوت به تحقق عدالت اجتماعی، باعث شدند تا مردم با انگیزه‌ای قوی برای دفاع از حقوق خود و مبارزه علیه ظلم به میدان بیایند. این آموزه‌ها نه تنها به مردم قدرت می‌بخشید بلکه آن‌ها را به وحدت و همبستگی دعوت می‌کرد. در شرایطی که نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌ها در جامعه حاکم بود، قرآن به عنوان یک مرجع معنوی و اخلاقی، مردم را به ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم تشویق می‌کرد. به‌طور کلی، قیام ۲۴ حوت نمایانگر تلاقی آموزه‌های دینی با نیازهای اجتماعی و سیاسی مردم است که به شکل‌گیری یک حرکت عدالت‌خواهانه و مقاومتی مؤثر منجر شد. بررسی و تحلیل آموزه‌های قرآنی مرتبط با عدالت، انصاف و حق‌طلبی که در قیام ۲۴ حوت مورد استناد قرار گرفته‌اند از جمله اهداف این تحقیق است، سؤالی که در ذهن تداعی می‌کند اینکه چگونه آموزه‌های دینی؛ آن زمان بر روحیه مقاومت و ایستادگی مردم در قیام ۲۴ حوت تأثیر گذاشت؟ این قیام نه تنها یک اعتراض علیه وضعیت موجود بود بلکه نشان‌دهنده تلاش مردم برای تحقق وعده‌های الهی در زمینه عدالت و برابری اجتماعی بود.

واژه‌گان کلیدی: آموزه‌ها، تأثیر، عدالت، قرآن، مقاومت.

مقدمه

قیام ۲۴ حوت هرات باستان یک نقطه عطف در تاریخ معاصر کشور ماست که نشان‌دهنده اراده و همبستگی مردم در برابر استبداد، ظلم و ستم بیگانگان است. این قیام نه تنها به عنوان یک حرکت انقلابی، اجتماعی و سیاسی، بلکه به عنوان نمایانگر ارزش‌ها و اصولی است که در دل آموزه‌های قرآنی نهفته است. قرآن کریم، به عنوان کتاب ارزشمند و مقدس مسلمانان، همواره منبعی الهام‌بخش برای عدالت‌خواهی و ایستادگی در برابر ظلم بوده است. آموزه‌های قرآنی بر پایه اصولی چون عدالت، صداقت، انصاف و حق‌طلبی بنا شده‌اند. این اصول نه تنها در زندگی فردی مسلمانان بلکه در رفتار اجتماعی و سیاسی آن‌ها نیز تأثیرگذار است. قرآن به انسان‌ها یادآوری می‌کند که بر اساس فطرت انسانی و ارزش‌های الهی، باید در برابر ظلم و ستم ایستادگی کنند و به دنبال تحقق عدالت باشند. آیات متعددی در قرآن به ضرورت مبارزه با فساد و ظلم اشاره دارند و بر اهمیت حمایت از مظلومان تأکید می‌کنند.

قیام ۲۴ حوت هرات، تجلی عملی این آموزه‌ها بود. مردم با الهام از تعالیم اسلامی و احساس مسئولیت اجتماعی، به پا خواستند تا صدای اعتراض خود را علیه بی‌عدالتی‌ها و فساد بلند کنند. این قیام نه تنها نشان‌دهنده ناراضی عمومی از وضعیت موجود بود، بلکه نمایانگر یک حرکت عمیق دینی و فرهنگی نیز بود که ریشه در آموزه‌های قرآنی داشت.

در این راستا، بررسی تأثیر آموزه‌های قرآنی بر قیام ۲۴ حوت می‌تواند به ما کمک کند تا بفهمیم که چگونه ارزش‌های اسلامی می‌توانند به عنوان نیروی محرکه‌ای در جهت تحقق عدالت و مقاومت در برابر ظلم و استبداد عمل کنند. این تحلیل همچنین می‌تواند ما را به درک عمیق‌تری از ارتباط میان دین و سیاست و نقش آن در شکل‌گیری هویت اجتماعی و فرهنگی مردم رهنمون سازد. به‌طور کلی اهداف این تحقیق تبیین اهمیت آموزه‌های قرآنی در راستای تقویت روحیه عدالت‌خواهی و مقاومت در جامعه است و نشان می‌دهد که چگونه این آموزه‌ها می‌توانند الهام‌بخش نسل‌های آینده در مبارزه با نابرابری‌ها و تحقق آرمان‌های انسانی باشند.

مفهوم عدالت در قرآن

از مهم ترین مباحث مطرح در جوامع بشری بحث عدالت در ابعاد گوناگون آن است؛ طرح مباحث عدالت در یک جامعه حکایت از حیات سیاسی و عقلانی آن جامعه دارد؛ زیرا هیچ جامعه‌ی زنده و پویایی از طرح این گونه مسائل بی نیاز نیست. بحث عدالت اولاً ریشه در فطرت و عقل انسان‌ها داشته؛ تانیا دین تأکید فراوانی بر آن دارد. پس طرح آن در جامعه هم شرط دین داری و هم شرط انسانیت است.

تعریف عدالت

برای عدالت معانی گوناگونی بیان شده است که مهم ترین آن‌ها از منظر قرآن عظیم الشان و توصیه‌های الهی بر مبنای عدالت، بشری، فردی و اجتماعی تعریف ذیل است. «العدل وضع الشئ فی موضعه» (الحکمه، العمر، ناصر بن سلیمان، ص ۶۹) عدل یعنی قرار دادن هر چیزی در مکان مناسب خودش یا «العدل اعطاء کل ذی حقّ حقّه» عدالت یعنی دادن حق هر صاحب حقی به خودش. چنانچه الله سبحانه و تعالی فرموده است: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ) (النحل: ۹۰).

ترجمه: به راستی خداوند به عدالت و احسان و بخشش به خویشاوندان فرمان می‌دهد. حقیقت حیات انسان‌ها به اصل عدالت وابسته است. عدالت و دادخواهی همانند اصل توحید ریشه در نظام تکوین دارد، بنابراین نادیده گرفتن قسط و عدل، مخالفت با نظام طبیعی و اهتمام به آن هماهنگی با نظام خلقت الهی است. چنانچه معنای آن مساوات، ضدجور و عدم افراط و تفریط می‌باشد و در اصطلاح عبارت است از رعایت استحقاق و شایستگی‌ها، تعریف عدالت به این معنا تعبیر رایج متفکران مسلمان است، لذا آنان عدالت را معنا نموده‌اند. «إِعْطَاءُ كُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ» (الحکمه، ۶۹).

مفهوم عدالت از نگاه قرآن

۱- عدالت ریشه در فطرت انسان دارد: از نگاه قرآن کریم، عدل به مثابه صفت و ملکه انسانی و اجتماعی، ریشه در فطرت انسان‌ها دارد. بدین معنا که در وجود آدمی، گرایش به عدالت و عدالت خواهی، مبارزه با ظلم و بی عدالتی نهادینه شده است. این حقیقتی است که سرشت انسان به آن خو گرفته، چنانچه الله تبارک و تعالی در سوره مبارکه انفطار فرموده است: «الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ» (۷- انفطار) (همان خدایی که تو را آفرید و منظم ساخت). آفرینش انسان و هماهنگی و تعادل میان اعضای او، جلوه‌ای از لطف و عنایت خداوند است. آنگاه اعتدال و عدالت را در وجود انسان محقق ساخت. یعنی آفرینش و خلقت انسان بر مدار اعتدال استوار گردید. با این توصیف چون عدالت ریشه در فطرت آدمی دارد باعث ثبات و آرامش انسان بوده و اساساً تغییرناپذیر است. به علاوه استقرار عدالت و قیام به قسط و عدل ذاتاً موجب آرامش و سکون انسان می‌گردد.

۲ - تحقق قسط و عدل در جامعه، فلسفه اساسی رسالت پیامبران علیهم السلام است: خداوند متعال در آیه ۲۵ سوره حدید می‌فرماید: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ... ما پیامبران را با دلایل روشن فرستادیم و با آن‌ها، کتاب آسمانی و میزان شناسایی حق از باطل را نازل کردیم تا مردم، قیام به عدالت کنند.

بر این اساس اقامه قسط و عدل در جامعه از نگاه قرآن عظیم‌الشان تا به آنجا اهمیت دارد که خداوند هدف از بعثت پیامبران و ارسال رسلان علیهم السلام را استقرار عدالت و مبارزه با ظلم‌ستیزی دانسته است.

۳- جلوگیری از تحریف و تأخیر در اجرای عدالت: خداوند متعال در آیه ۱۳۵ سوره نساء می‌فرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِنَّ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أُولِي بِحَا فَلَ تَتَّبِعُوا الْهَوَى أَنْ تَغْلِبُوا وَإِنْ تَلَوْا أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا) ای کسانی که ایمان آورده‌اید پیوسته به عدالت قیام کنید و برای خدا گواهی دهید هرچند به زیان خودتان یا [به زیان] پدر و مادر و خویشاوندان [شما] باشد اگر [یکی از دو طرف دعوا] توانگر یا نیازمند باشد باز خدا به آن دو [از شما] سزاوارتر است پس از پی هوس نروید که [در نتیجه از حق] عدول کنید و اگر به انحراف گرایید یا اعراض نمایید قطعاً خدا به آنچه انجام می‌دهید آگاه است.

در خصوص این آیه به نکات ذیل باید توجه داشت:

الف - و إِنْ تَلَوْا: کلمه «تَلَوْا» از ریشه «لی» به معنای پیچاندن و تاب دادن است که مراد از آن در این آیه تلاش برای واژگونی حق و قلب حقیقت است. همچنین تحریف در اجرای حق می‌تواند از مصادیق فعل تَلَوْا در قرآن کریم باشد.

ب - أَوْ تُعْرَضُوا: این واژه قرآنی بدان معناست که اشخاص جامعه نباید از اقامه قسط و عدل روی گردان شوند.

بر این اساس بنیان‌های قسط و عدل در جامعه باید استوار گردد. همچنین یکایک آحاد جامعه مکلف هستند نسبت به ظلم و بی‌عدالتی احساس مسئولیت نموده و بی‌تفاوت نباشند.

۴ - قضاوت و داوری براساس قسط و عدل: آیه ۵۸ سوره نساء در زمینه اهمیت قضاوت و داوری با محوریت «عدالت» می‌فرماید:

(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حُكِمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ...) همانا خداوند فرمان‌تان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش بدهید و هرگاه میان مردم داوری کردید، به عدل حکم کنید. به علاوه آیه ۲۶ سوره ص در همین زمینه می‌فرماید: (يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ...) ای داود! همانا ما تو را در زمین جانشین قرار دادیم، پس میان مردم به حق داوری

کن و از هواها و هوسها پیروی نکن که تو را از راه خدا منحرف می کند. همچنین آیه ۲۹ سوره اعراف می فرماید: (قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ...) بگو: پروردگار من شما را به عدل و درستی امر کرده است.

۵- عدالت در گفتار حتی علیه خود و بستگان: مطابق آیه ۱۵۲ سوره مبارکه انعام، با دیگران باید بر مدار «حق و عدالت» سخن گفت. (و إِذَا قُلْتُمْ فَاعِلُوا و لَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ و بِعِزِّ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ و صَاحُّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ) هنگامی که سخنی می گوید، عدالت را رعایت نمایید، حتی اگر در مورد نزدیکان (شما) بوده باشد و به پیمان خدا وفا کنید، این چیزی است که خداوند شما را به آن سفارش می کند تا متذکر شوید. به علاوه آیه ۱۳۵ سوره نساء می فرماید: «قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ و لَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ و الْأَقْرَبِينَ» ای کسانی که ایمان آورده اید! قیام به عدالت کنید! برای خدا شهادت دهید، اگرچه این گواهی به زیان خود شما، یا پدر و مادر و نزدیکان شما بوده باشد.

۶- رفتار توأم با عدالت حتی نسبت به دشمنان: خداوند در آیه ۸ سوره نساء می فرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ و لَا يَحِبُّ مَنْكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ و اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) ای کسانی که ایمان آورده اید! همواره برای خدا با تمام وجود قیام کنید و به انصاف و عدالت گواهی دهید و هرگز دشمنی با قومی، شما را به بی عدالتی وادار نکند. به عدالت رفتار کنید که به تقوا نزدیک تر است و از خداوند پروا کنید که همانا خدا به آنچه انجام می دهید آگاه است.

۷ - برقراری صلح در بین مردم براساس عدالت: آیه ۹ سوره مبارکه حجرات در خصوص ضرورت برقراری صلح و رفع مخاصمه بین مردم می فرماید:

(و إِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأْضَلُّوهُمَا بِبَيْنِهِمَا فَبِغْثِ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاءَ مَا قَاتَلْتُمَا لِلَّهِ لِلْأَعْلَىٰ و أَقْسَطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) و اگر دو گروه از مؤمنان به نزاع و جنگ پرداختند، پس میان آنان صلح و آشتی برقرار کنید. سپس اگر یکی از دو گروه بر دیگری تجاوز کرد، با متجاوز بجنگید تا به فرمان خداوند بازگردد. پس اگر متجاوز بازگشت و دست از تجاوز برداشت، میان آن دو گروه به عدالت رفتار کنید زیرا خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد.

۸ - قانون مداری گامی به سوی عدالت: از نگاه قرآن کریم، تحقق عدالت با قانون مداری پیوند ناگسستی دارد، بر این اساس، قانون مداری از ضروریات اولیه حکمرانی دینی در مکتب اسلام است. قرآن نیز پیامبر را مأمور برپایی عدالت براساس قانون دانسته است: همچنان آیه ۱۵ سوره شوری می فرماید: (فَإِذَا قُضِيَتِ الرِّبَا و اسْتَقِيمَ كَمَا أُمِرْتُ و لَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ و قُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ و أُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا و رَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا و لَكُمْ أَغْلَانُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا و بَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا و إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) پس ای پیامبر آنان را به راه حق دعوت کن و بر

آن پایداری نما آن گونه که فرمان یافته‌ای و خواسته‌های آنان را پیروی مکن و به آنان بگو به هر کتابی که خدا نازل کرده است، ایمان دارم و فرمان یافته‌ام تا میان شما به عدالت حکم کنم. با این توصیف لازمه تحقق عدالت، حرکت بر مدار قانون است و تنها در صورتی می‌توان بنیان‌های قسط و عدل را در جامعه استوار نمود که رهبران و حاکمان آن جامعه پایبند به قانون باشند.

با این توصیف براساس آیات رب‌العالمین در قرآن کریم جامعه باید بسترهای لازم را برای نهادینه شدن «عدالت اجتماعی» در همه سطوح فراهم نموده و در مقابل ظلم و استبداد استادگی و مقاومت نمایند و تمام برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی و فرهنگی حکمرانان باید منجر به «تحقق عدالت» شده و پایه‌های آن را در جامعه استوارتر نماید. و همچنان قیام به عدالت و احساس مسئولیت در برابر ظلم باید در جامعه به یک فرهنگ عمومی تبدیل شود و همه آحاد ملت باید در برابر ظلم و بی‌عدالتی به هموعان خود احساس مسئولیت نمایند.

تأثیر آموزه‌های قرآنی بر قیام ۲۴ حوت هرات

۱. تحریک احساسات عدالت‌خواهانه از آموزه‌های قرآنی: قرآن و توصیه‌های قرآنی همواره تأثیر گزار بوده، چنانچه در قضیه قیام مردم غیرتمند هرات باستان آموزه‌های قرآنی باعث تحریک احساسات عدالت‌خواهانه در میان توده بزرگ مردم و معترضان ضد ظلم و وحشت شده و آن‌ها را به سمت برپایی قیام بزرگ و سرنوشت‌ساز هدایت کرد. چنانچه همواره، به گفته شاهدان عینی این قیام از قریه‌ها و روستاها آغاز و بصوب شهر به پیش می‌رفت. چنانچه هر روز مردم بواسطه ظلم و ستم بی‌حد و حصری که رژیم (حزب دمکراتیک خلق افغانستان) با ایجاد جو اختناق و فشار بر مردم تا جایی که فضای زندگی را برای مردم هر روزه سخت‌تر و غیرقابل تحمل تر می‌گردانیده‌اند که همه این‌ها هم‌زمان با کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷. آغاز گردیده بود. چنانچه با شروع کودتا دست به کشتار مردم زدند و چنان بی‌رحمانه و وحشیانه عمل کردند که تاریخ گذشته افغانستان کمتر مثال آن را به خود دیده بود، نامردی‌ها، بی‌مروتی‌ها، تاراج گره‌ای و غضب املاک مردم به حدی بعد از کودتای هفتم ثور زیاد گردیده بود که هیچ کس احساس امنیت نمی‌کرد و هیچ یک از اقشار مردم در امان نبودند ترس و وحشت در اندک زمانی در همه سرزمین افغانستان سایه افکنده بود طوری که رعب و ترس در اندک زمانی همه‌جا را فرا گرفته بود و کابوس وحشتناک مرگ بر هوا و فضای کشور سایه افکنده دژخیمان ظالم همه‌جا با نیزه بر دست و ضبط الصوت در زیر بغل جلوه‌نمایی می‌کردند و همین که قد و قامت کسی هم در نگاه شان مطلوب نمی‌خورد فوری او را می‌گرفتند و به شکنجه گاهش می‌بردند یا می‌کشتند و یا در زیر شکنجه‌های شان انسان‌های مظلوم جان می‌دادند. طوریکه فشارها بر مردم سبب گردید تا از روی اجبار مردم در ولسوالی‌ها و قریه‌های اطراف در هرات دست

به اقدامات عملی زند و مامورین دولتی از جمله ولسوال‌ها و سایر مامورین رژیم اگر با مردم همراهی می‌کردند خوب و اگر نمی‌کردند به نحوی ایشان را از سر راه خود بر می‌داشتند. ولسوالی‌هایی چون پشتون زرغون، او به غوریان، زنده‌جان، انجیل، گذره در این عرصه از دیگران پیش قدم تر بودند.

چنانچه به مدت کمی مردم توانستند ولسوالی‌ها را از دست رژیم آزاد سازند و در روز ۲۳ حوت ۱۳۵۷ مردم هرات با یکدیگر قرار گذاشته بودند که همه مردم از اطراف ولسوالی‌ها و نواحی شهر هرات به داخل شهر به شکل تظاهرات عمومی حرکت کنند و اگر بتوانند شهر هرات را نیز از دست رژیم آزاد سازند به اساس همین قرار که با هم گذاشته بودند، چنانچه در این دوره تعداد بی‌حساب از هموطنان ما اعدام، ناپدید و یا زندانی شدند (افغانستان در پنج قرن اخیر، میر محمد صدیق فرهنگ، ج ۳، ص ۱۷۵).

مردم به وقت موعود همه از اطراف شهر و ولسوالی‌ها بصوب شهر با نعره‌های تکبیر و بیرق‌های سبز و الله‌اکبر گویان به حرکت در آمدند و این خود الهام گرفته و تأثیرپذیری بزرگی از آموزه‌های قرآنی است چنانچه الله سبحانه و تعالی در کلام مجید خود همواره بر عدالت‌خواهی در مقابل ظلم و استبداد توصیه نموده است، چنانچه در سوره مبارکه حج فرمود است: (أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ ضَرْبِهِمْ لَقَدِيرٌ - ۳۹ الحج) ترجمه: (به کسانی که [ستمکارانه] مورد جنگ و هجوم قرار می‌گیرند، چون به آنان ستم شده اذن جنگ داده شده، مسلماً خدا بر یاری دادن آنان تواناست). در بیان سبب نزول این آیه مبارکه آمده است: مشرکان مکه اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را با دست و زبان مورد آزار و اذیت قرار می‌دادند، اصحاب از این وضع نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شکایت می‌بردند اما آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم به ایشان می‌فرمود: صبر کنید و شکیبایی ورزید زیرا من هنوز به جنگیدن فرمان نیافته‌ام. تا این که آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم مأمور به هجرت شدند و خدای سبحان این آیه کریمه را در سال دوم هجری در مدینه نازل نمود. آری! بعد از آن که خدای عزوجل مؤمنان را در هفتاد و اندی آیه به خودداری از جنگ فراخواند، این اولین آیه‌ای است که در مورد رخصت دادن به جنگ نازل شده است. البته اجازه دادن جنگ برای مؤمنان، از جمله دفاع الهی از ایشان، یعنی از مصادیق روشن آیه (۳۸) از همین سوره است: (إِنَّ اللَّهَ يُنَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ...). (تفسیر انوار القرآن، سوره حج، آیه ۳۹) با تأثیرپذیری از این آیات متبرکه قرآن عظیم‌الشان مردم غیور، مجاهد و عزتمند هرات به قیام پیاخاستند و پسته‌های خرد و کوچک رژیم را با دست‌خالی به شکل مسالمت‌آمیز از سر راه خود برداشته و بنیاد ظلم را ریشه‌کن می‌کردند و به پیش می‌رفتند. که در جریان مقاومت و استادگی این بزرگ‌مردان در داخل شهر در دو جای در

داخل شهر هرات با مقاومت شدیدی روبرو شدند که با ایمان، مردانگی و رشادت‌های خویش مقاومت کردند. یکی در قلعه اختیارالدین (ارگ) و دوم در قوماندانی امنیه شهر هرات بوده که آن‌هم بعد از مدت مقاومت با دادن تلفات از هر دو طرف این دو مرکز را مردم بالاخره نیز تسخیر کردند و تقریباً کل شهر هرات دیگر بدست مردم افتاده بود که جز با نیروی ایمانی که الهام گرفته از آیات متبرکه قرآنی و تأثیر پذیرفته از کلام رب العزت و الجلال نمی‌بود از محالات محسوب می‌شد که در مقابل همچنین ظلم بزرگ کسی استاد شود، چنانچه در آن وقت رژیم به فرقه زلمی کوت (مرکز اردو) امر آتش بالای مردم در شهر هرات را داد. مگر منصب‌داران و افسران مسلمان که فرزندان همین مردم بودند از این امر رژیم سرپیچی کردند و اطاعت نمودند و بر بالای مردم آتش نگشودند بلکه بر عکس به وابستگان رژیم هجوم آوردند وعده‌ای را از پای درآوردند که در این وقت طیارات جنگی رژیم و شوروی‌ها از کشورهای همسایه افغانستان به پرواز درآمده شهر و مرکز فرقه زلمی کوت از جمله منطقه پل رنگینه محل تجمع مردم و درب قندهار را سخت بمباران کردند که به مردم تلفات بسیار سنگینی وارد آمد و از طرف دیگر به قوای چهار زرهی از جانب قندهار دستور داده شده بود تا با برافراشتن بیرق‌های سبز بر بالای تانک‌های زرهی بصوب هرات حرکت کنند و به ظاهر جهت فریب مردم چنان نشان دهند که گویا این قوا به کمک مردم آمده و تا با فریب و نیرنگ بتوانند به شهر هرات داخل شوند که این کار همین‌طور صورت گرفت و قوای زرهی با نیرنگ و فریب از طریق میر داوود داخل شهر هرات گردیدند و به مجرد ورود، عملیات جنگی آغاز کردند که بعد از عملیات جنگی و سرکوب مردم تصفیه‌ها آغاز شد. به حدی کشتند که جوی‌ها و سرک‌ها و بازارهای هرات به خون مردم رنگین گردید. تعدادی را که نکشتند دستگیر و شب‌ها به گورهای دسته‌جمعی زنده و مرده به گور می‌کردند که این خود از ترغیب و توصیه‌های قرآنی است که الله سبحانه و تعالی همواره پیرامون شهادت مردان خدا در راه خدا بیان نموده و بنده‌گان خود را به بهترین درجات و فضیلت‌ها وعده نموده است، چنانچه الله تبارک و تعالی در فضیلت کشته شدن در راه خود می‌فرماید: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) - آل عمران) «و هرگز کسانی را که کشته شدند» از مؤمنان در روز احد و همین‌طور تمام مؤمنانی را که در سایر اماکن کشته شدند، یا کشته می‌شوند «در راه خدا» یعنی: برای اعلای کلمه‌الله و یاری دادن دین وی «مرده مپندار» یعنی: گمان نکن که مرده‌اند «بلکه» آنان «زنده‌اند» به زندگانی حقیقی، چنان که در حدیث شریف آمده است: «ارواح شهدا در جوف پرندگانی سبز در بهشت قرار دارند و در بهشت می‌خورند و می‌خرامند و روزی داده می‌شوند». البته این امر منافاتی با این معنی ندارد که آنان نسبت به ما مرده نباشند زیرا حیات شهدا، حیاتی برزخی است که جزء غیب است و خدای عزوجل خود به کیفیت

آن داناتر می باشد. «که» آن شهدا «نزد پروردگارشان» یعنی: در پناه کرامت وی، نه این که به وی از نظر مکان و قرب مسافت نزدیک باشند «روزی داده می شوند» یعنی: حق تعالی در پناه کرامت خود، به آنان از خوراکی ها و میوه های بهشتی، غذا و نوشیدنی می دهد و روزی شان نزد وی مستمر است، هرچند که رزقشان از دنیا با شهادتشان قطع شده است. (تفسیر انوار القرآن، آل عمران) که بنده گان خداوند در صورتیکه در مقابل ظلم و استبداد ایستادگی کنند و بمیرند شهید اند و نزد الله تعالی روزی می خورند و زنده هستند که این خود قوت قلب برای مردان مسلمان این مرزوبوم محسوب می شد که با تأثیر از این آیات جان خود را در کفه ایمان گذاشته و وقف در راه خدا می کردند که اگر بمیرند شهید اند و اگر زنده بمانند در مقابل ظلم استادگی کردند که اجر اخروی و رضایت الله تعالی را در قبل دارد.

مردم که در آن وقت جنگ با تانک زرهی و موترهای نفربر را بلد نبودند با کارد و شمشیر و سنگ و چوب به تانک ها و این عراده جات نظامی حمله می کردند. با وجود کشتار بسیار زیادی از مردم باز هم بعضاً مردم با تیل و پترول و فرش و لحاف توانستند بعضی از تانک ها را به آتش کشند حتی مردم درختان ناجو سر به فلک کشیده خیابان های هرات را اره کرده جلو روی تانک ها می انداختند تا اینکه مانع عبور آن ها گردند. مگر تانک ها از آن ها عبور کرده و مردم را می کشتند و می رفتند. بعد از شکست مردم در حمله عمومی مجبور به عقب نشینی گردیدند و رژیم مجدد به شهر هرات مسلط شد. بعد از تسلط رژیم بر شهر هرات کشتار مردم مجدد آغاز گردید و به حد زیادی از مردم را کشتند و حتی مردم را به زنجیرها بسته کرده طور دسته جمعی دفن می نمودند که می توان گفت که از آغاز قیام تا تسلط مجدد رژیم بر شهر هرات بیست تا بیست پنج هزار نفر از مردم هرات را کشتند که بعد از این کشتارها تاکتیک جنگ مردم با رژیم در هرات عوض گردید و مردم اجباراً به جنگ های پارتیزانی و چریکی روی آوردند و جبهات خرد و کوچکی را تأسیس نمودند و جنگ را به طور دیگری ادامه دادند که خرابی های شهر و قصبات هرات و مزار شهدا از یاد در این شهر خود شاهد این مدعی است.

بعد از قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ در هرات رژیم دستپاچه شده زمانی این مقاومت را به همسایه ها و زمانی به دیگران نسبت می داد و به بادران خود در اتحاد شوروی التماس می کردند که هر چه زودتر به کمک رژیم نیروی نظامی بفرستند که بعد از التماس های زیاد شوروی ها تصمیم گرفتند که به افغانستان نیروی نظامی اعزام کنند که در ششم جدی سال بعدی (۱۳۵۸) هجری شمسی این تصمیم عملی شد و افغانستان عملاً اشغال نظامی ارتش سرخ شوروی گردید و در واقع قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷

هجری شمسی هرات کمر رژیم دست‌نشانده را در افغانستان شکستاند و باعث از هم پاشیدن رژیم گردید که با حضور ارتش شوروی و اشغال نظامی افغانستان باز هم رژیم و حامیانش نتوانستند چیزی را جبران کنند که بالاخره بعد از چندین سال مبارزه و جهاد بی‌امان و مقدس مردم افغانستان رژیم دست‌نشانده و حامیانش (اتحاد شوروی) را خداوند متعال نابود کرد و کشورهای زیادی بعد از آن به آزادی و استقلال خود رسیدند که همه این‌ها از برکت مجاهدت مردم افغانستان و خون پاک شهدای این کشور بود که متأثر از آیات و کلام رب العزت و الجلال است که همواره بنده‌گان خود را به قیام و حق‌طلبی در برابر ظلم و بی‌عدالتی می‌نمود چنانچه از آیات متعددی قرآنی این موضوع به وضوح قابل لمس است و قوت قلبی برای مجاهدین و مبارزین راه اسلام در مقابل ظلم و استبداد می‌باشد.

۲. تقویت روحیه مقاومت از ذلال وحی: آیات قرآنی در مورد ایستادگی در برابر ظلم، روحیه مقاومت را در میان معترضان تقویت کرد و همواره مسلمانان را ترغیب و توصیه می‌نماید که در مقابل ظلم و استبداد متجاوزین قیام نموده و روحیه مقاومت و ایستادگی را تقویت نمایند چنانچه خداوند متعال در قرآن کریم به پاداش مقاومت مؤمنین در برابر کفار وعده‌های مختلفی داده است که از جمله به ذکر مهم‌ترین آن‌ها می‌پردازیم.

پاداش مقاومت گران در مقابل تجاوز گران و غیرمسلمانان

الف. وعده نصرت و پیروزی مؤمنین

به بیانات مختلف به مؤمنین و مقاومت پیشگان وعده پیروزی داده شده است. چنانچه خداوند متعال فرموده است: (وَلَا تَحْزَنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ - آل عمران) و سستی نورزید و اندوهگین نباشید چرا که شما اگر مؤمن باشید، برترید. یعنی اگر به صدق وعده یاری الهی ایمان دارید شما برتر و پیروز خواهید بود (قرطبی، ج ۴، ص ۲۱۷). و همچنین در آیه دیگر نیز آمده: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ - ۷ محمد) ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر خدا را یاری کنید یاریتان می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد. نتیجه یاری رساندن به خداوند، یاری شدن از جانب خدا را در بر خواهد داشت و همانا هدف از مقاومت حفظ تعادل و ثبات است و خداوند وعده ثبات قدم را داده است و وعده الهی حق است، پس مقاومت کنندگان در راه حق بنابر وعده الهی پیروزند.

ب. کامیابی مؤمنان و شکست کفار

خداوند سبحان برای ایجاد روحیه مقاومت و استواری ایمان مسلمانان می‌فرماید: (لَنْ يَضُرَّوْكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يَقَاتِلُوكُمْ يُؤَلُّوْكُمْ الْأَذْيَارُ ثُمَّ لَا يُضُرُّوْنَ - آل عمران) هرگز به شما آسیب سخت نتواند رسانید مگر آنکه شما را اندکی بیزارند و اگر به کارزار شما آیند از جنگ خواهند گریخت و از آن پس هیچ‌وقت

منصور نخواهند بود. یعنی اگر مؤمنین به مقاومت خود ادامه دهند خواهند دید که صبر دشمن بسیار کمتر از آن است که تصور می کردند و آن ها به زودی از معرکه خواهند گریخت و یارای مقابله را نخواهند داشت (فخرالدین رازی، ج ۸، ص ۳۲۷).

ج. رهایی از عذاب دردناک

از دیگر وعده های الهی به جهادگران و مقاومت کنندگان راه دین و ایمان، رهایی از عذاب جهنم است. خداوند می فرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُجِيبُكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ * تَوَدُّونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ دَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ - ۱۰-۱۱ صف) ای کسانی که ایمان آورده اید آیا می خواهید شما را به تجارتي راه نمایی کنم که شما را از عذابی دردناک می رها کند * به خدا و فرستاده او بگروید و در راه خدا با مال و جانتان جهاد کنید این گذشت و فداکاری اگر بدانید برای شما بهتر است. این آیات، مقاومت و جهاد را یک تجارت پرسود برشمرده که بالاترین نفع آن رهایی از عذاب دردناک جهنم و احوال روز قیامت است و ترک آن منجر به گرفتاری در آن عذاب است (ابن عاشور، ۱۹۸۴ ق، ج ۲۸، ص ۱۷۳).

د. دوری از غم و اندوه

به فرموده های پروردگار عالم کسانی که در راه خدا در برابر دشمن ایستادگی می نمایند نه غم دنیا را دارند و نه غم آخرت را؛ زیرا طبق وعده خداوند از تمام اسباب ترس در روز قیامت ایمنی دارند و به سبب پاداش بزرگی که در انتظار ایشان است غم از دست دادن کالای فانی دنیا را ندارند. در این باره خداوند می فرماید: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ - ۳۰ فصلت) کسانی که گفتند پروردگار ما خداست سپس ایستادگی کردند فرشتگان (هنگام مرگ) بر آنان نازل می شوند (می گویند) نترسید و غم مخورید و بشارت باد شما را به آن بهشتی که به شما وعده داده می شد (فخرالدین رازی، ج ۲۷، ص ۵۶۱).

هـ. جنت و سرای جاویدان

بعد از آنکه خداوند ترس و اندوه را از مقاومت کنندگان منتفی دانست، بهشت جاویدان را منزلگاه ایشان خوانده است؛ بهشتی که هر آنچه خواهند در آن بیابند و خطاب به ایشان می فرماید: (نَحْنُ أَوْلَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ * نَزَّلْنَا مِنْ غُفُورٍ رَحِيمٍ - ۳۱-۳۲ فصلت) در زندگی دنیا و در آخرت ما دوستان شما هستیم و هر چه دل هایتان بخواهد در [بهشت] برای شماست و هر چه خواستار باشید در آنجا خواهید داشت.

و. پاداش کثیر

از دیگر آثار صبر و مقاومت، وعده اجر بی انتهای الهی است. خداوند در وصف صابرین فرموده است: (إِنَّمَا يُؤَقِّ الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ- ۱۰ الزمر) صابران اجر و پاداش خود را بی حساب دریافت می دارند. اینکه اجر ایشان را با وصف بغیر حساب آورده است نشان از تفضل ویژه الهی به صابرین است (فخرالدین رازی، ج ۲۶، ص ۴۳۱).

آنچه در این مورد بر اساس آیات قرآن عظیم الشان گفته شد، لازم است که جامعه اسلامی با شناخت صحیح ماهیت و شرایط مقاومت، بر انجام بهتر و مصمم تر آن همت گمارد و با تمام قوا در همه عرصه ها با یکپارچگی و وحدت راه نفوذ و برتری دشمن را ببندد و زمام امور خود را به دست گیرد. به این معنی که اگر نسبت به بخشی از سرزمین اسلامی احتمال هجوم دشمن و تسلط بر آن وجود داشته باشد، همین حکم جاری است و بر همه مسلمانان واجب است از آن جلوگیری کنند. و اگر به شکلی دشمن بر بخشی از سرزمین اسلامی تسلط یافته و بخواهد بر تسلط خود بیافزاید نیز بر مسلمانان جلوگیری از بیشتر شدن تسلط دشمن واجب است.

هیچ تفاوتی در تسلط دشمن بر سرزمین اسلامی از جهت تسلط نظامی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به نحوی که به دین، اعتقاد، اخلاق و فروع احکام شرعی مردم آسیب برساند وجود ندارد. همچنین هیچ تفاوتی بین انواع تسلط ذکر شده و تسلطی که موجب وهن اسلام و مسلمین و تضعیف قوای ایشان شکستن ابهت جامعه اسلامی باشد، وجود ندارد.

حتی اگر در شرایطی با ورود کفار به سرزمین اسلامی به منظور تجارت، امور پزشکی، گردشگری و مانند آن ترس از به خطر افتادن اساسات اسلام وجود داشته باشد، واجب است که از ورود آن ها جلوگیری شود و یا تحت مراقبت شدید وارد شوند. اگر روابط سیاسی با دولت های کفر مستلزم تسلط آن ها بر امور سیاسی و اقتصادی مسلمانان شود، جلوگیری از این ارتباط بر امت اسلامی واجب است. و بر علما واجب است که نهی و ارشاد خود را انجام دهند. اگر از برخی رئیس های دولت های اسلامی یا مسئولین و نمایندگان روابط فاسدی با دولت های کفر ظاهر شد به گونه ای که موجب نفوذ و تسلط دشمن ولو به شکل کلی بر جامعه اسلامی شود، او خاین است و خودبه خود از مقامش عزل می گردد. همچنین بر امت اسلامی حرام است که با دولت های کفر به گونه ای ارتباط برقرار کنند که این ارتباط موجب تضعیف اقتصاد و رکود بازار مسلمانان شود» (مشکینی علی، ص ۲۴۶-۲۴۵).

هر جامعه یا هر شخصی در مواجهه و مقابله با دشمنان خود، طبیعی است که باید بیشتر متوجه آن دشمنی باشد که از همه قوی تر است و بغض و عداوت بیشتری به آن شخص یا جامعه دارد. جامعه

اسلامی نیز باید متوجه این قاعده باشد؛ هرچند ممکن است به دلایل مختلف از جمله دسیسه های دشمن از این شناخت باز ماند و گرفتار غفلت شود.

خداوند متعال برای در امان ماندن جامعه اسلامی از این غفلت کشنده، طی یک هشدار همیشگی و توصیه به ایستادگی و مقاومت، خطرناک ترین دشمن اسلام و مسلمانان را معرفی کرده و فرموده است: (لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودُ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا) - ۸۲ مائده) به طور مسلم، دشمن ترین مردم نسبت به مؤمنان را، یهود و مشرکان خواهی یافت (مائده - ۸۲)؛ که امثال این آیات متبرکه قرآن عظیم الشان در ایجاد جریان قیام، ایستادگی تأثیر بسزای دارد و باعث ایجاد انگیزه های قوی و سرشار از ایمان در مقابل دشمنان دین و ایمان می باشد.

چنانچه وقتی در این آیه متبرکه دقت نماییم در می یابیم که قوم یهود از سرسخت ترین دشمنان دیرینه اسلام به شمار می رود که از آغاز ظهور دین مبین اسلام با رسول گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم به جنگ برخاستند و با مشرکان و کفار قریش دست به توطئه های مختلفی زدند که الله سبحانه و تعالی امثال این گروه ها را برای ما در کلام مجید خود معرفی نموده و ما را تشویق نموده است تا هیچ گاه به ظلم و بربریت کفار، غیرمسلمانان و متجاوزین دین و وطن آرام ننشسته و تا حد توان ایستادگی و قیام نموده و اگر در صورت از بین رفتن در این طور موارد از جمله شهادت راه اسلام و در صورت حیات عزت دنیا نصیب و رضایت و خوشنودی رب العالمین را کمایی می نمایم.

اکنون نیز که قرن هاست که از رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم می گذرد، یهودیان افراطی، مسیحیان و دشمنان سرسخت دنیای اسلام هستند که کشورهای اسلامی، از جمله کشور فلسطین را اشغال کرده اند و با همکاری مستکبران و همراهان خود از جمله آمریکا و انگلیس و کشورهای اروپایی در کشورهای افغانستان، عراق، سوریه، لبنان و دیگر کشورهای اسلامی هجوم برده، تجاوز آشکارا کردند و در عرصه های گوناگون به جنگ با مسلمانان برخاسته اند و از هیچ کوشش و نیرنگی دریغ نورزیده اند. بنابر آنچه بر مبنای آیات قرآن گفته شد، برای حفظ اساس اسلام و نجات جان و دین مسلمانان که به بهانه های مختلف به خاک و خون کشیده می شوند و میلیارد ها انسانی که اسیر تاریکی جهل و کفر شده اند، مواجهه و مقابله و مقاومت در برابر استکبار و صهیونیسم، مسیحیان و غیرمسلمانان بر همه مسلمانان جهان واجب است.

آری! وقتی با نظر کوتاهی از خیزش و قیام مردم هرات در بیست و چهارم حوت برای مان هویدا می گردد که عمق فاجعه و جنایت نابخشوندنی متجاوزین را با یادبود از حماسه سازان ملتی با دستان تهی علیه حاکمیت خون خوار و تا دندان مسلح و با پشتوانه یک ابرقدرت متفرعن استعمارگر، بابت

برجسته‌سازی مجدد دو نیمرخ جنایت و حماسه از یک رویداد خونین در حافظه جمعی، برای دیگران بیان بداریم که هراتیان قهرمان و آزاده ما با درک ضرورت پاسداری از شرف، عزت و ناموس وطن و دین به مقاومت پرداختند و دشمنان دین و اسلام را با افتخار از مرکز شهر بیرون راندند و شهر هرات به دست پابرهنگان به پا خاسته اند.

هرچند قیام باشکوه هرات به شدت سرکوب شد، اما با تأثیرپذیری از آیات قرآن عظیم‌الشان به پا خواستند و دشمن را در محدوده هرات محدود نمودند و دست ظلم شان را از تجاوز و بربریت کوتاه کردند. از تأثیرات و انگیزه این قیام، مردم در سرتاسر افغانستان به پا خاستند. پس از قیام‌های توده‌ئی در ولایت هرات؛ قیام‌های مسلحانه در سائر ولایت‌های کشور با گستردگی تمام به وقوع پیوست. آری، اعتراضات به حق شهریان هرات علیه حاکمیت و ظلم متجاوزین موج گسترده مبارزات آزادی‌خواهی را رها کرده و سرتاسری ساخت و خلق مصمم و به پا خاسته کشور را به میدان نبرد سرنوشت‌ساز دادخواهی و آزادیخواهی طلبیدند.

توصیه به جهاد فی سبیل الله در قرآن عظیم‌الشان و تأثیر آن بر قیام‌ها

جهاد در راه خدا (فی سبیل الله) یکی دیگر از وظائف اصلی انبیاء علیهم السلام و جانشینان آنان است همان‌گونه که خداوند تبارک و تعالی در قرآن کریم فرموده است:

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ - ۲۱۸ بقره) آنان که ایمان آورده و کسانی که هجرت کرده و راه خدا جهاد نموده‌اند آنان به رحمت خدا امیدوارند خداوند آمرزنده مهربان است. (انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ)؛ (۸۲ توبه) با تجهیزات سبک و سنگین، بسیج شوید و با مال و جانتان در راه خدا جهاد کنید. (الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ - ۲۰ توبه) کسانی که ایمان آورده و هجرت کرده و در راه خدا با مال و جانشان به جهاد پرداخته‌اند نزد خدا مقامی هر چه والاتر دارند و اینان همان رستگاراند. (وَلَنْ يُفْلِتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُمْ لَمَغْفِرَةً مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ - ۱۵۷ آل عمران) و اگر در راه خدا کشته شوید یا بمیرید قطعاً آمرزش خدا و رحمت او از [همه] آنچه [آنان] جمع می‌کنند بهتر است.

وقتی با آیات فوق و امثال این آیات متبرکه دقت نماییم در می‌یابیم که جهاد یک قانون عمومی که هدف آن قلع و قمع فساد در عالم آفرینش است و همه موجودات جهان بوسیله جهاد مانع را از سر راه خود برمی‌دارند تا بتوانند به کمال مطلوب خود برسند و با عوامل نابودی خود مبارزه کنند. جهاد را تلاش توأم با رنج معنی می‌کنند. جهاد، مصدر است به معنی تلاش و نیز اسم است به معنی جنگ و جنگ را از آن جهت جهاد گویند که تلاش توأم با رنج است. (قاموس قرآن) البته باید توجه

داشت که جهاد علاوه بر نبردهای دفاعی و گاه تهاجمی، مبارزات علمی، اقتصادی فرهنگی و سیاسی را نیز در بر می گیرد.

از آنجا که همیشه متجاوزین، افراد زورمند و خودکامه، فرعون‌ها و نمرودها اهداف‌ها و پیام‌های انبیاء علیهم السلام را که از جانب الله سبحانه و تعالی برای بنده گان او می‌آورند را، مزاحم خود می‌دیده‌اند در برابر آن‌ها، ایستاده و جز به محو دین و آیین الله تعالی و ظلم و تجاوز به بنده گان او دیگر کاری راضی نبودند. از طرفی دین‌داران راستین اسلام و مجاهدین و مبارزین جان‌برکف اسلام در عین تکیه بر وحی الهی و عقل و منطق و اخلاق باید در مقابل این گردنکشان ظالم بایستند و راه خود را با مبارزه و درهم کوبیدن آنان، به جلو باز کنند. به هر حال یکی از افتخارات ما مسلمانان آمیخته بودن دین با مسئله حکومت و داشتن دستور جهاد در برنامه‌های دینی است. اسلام بر خلاف مسیحیت کنونی که می‌گوید: «... هر کس به طرف راست صورت تو طپانچه زد تو صورت دیگر را به سوی او بگردان (انجیل متی، باب پنجم، شماره ۳۹) چنین دستوری نمی‌دهد، چرا که این دستور انحرافی باعث جرئت و جسارت ظالم و تجاوزگر می‌شود، حتی مسیحیان جهان امروز نیز هرگز به چنین دستوری عمل نمی‌کنند و کمترین تجاوزی را با پاسخی شدیدتر که آن‌هم بر خلاف دستور اسلام است جواب می‌گویند و همچنان یهودیان هم به همین گونه چنانچه بر همگان هویدا است ظلم شان در جهانی که اوج تمدن و شکوفایی است بر همگان آشکار است که به طفل و زن و مرد مسلمان در فلسطین و غزه رحم نکردند، شفاخانه‌ها را ویران، مکاتب را از بین برده، سرک‌ها را نابود و برخورد و بزرگ مسلمانان ظلم کردند.

جهاد اسلامی فی سبیل الله اهدافی را تعقیب می‌کند و آنچه ما را از دیگران جدا می‌سازد همین است. جهاد اسلامی برای خاموش کردن فتنه‌ها، دفاع از خویش، محو شرک و بت‌پرستی و برای حمایت از مظلومان وضع شده است. در قرآن کریم، در آیات مختلفی سخن از جهاد و وصف مجاهدان و پاداش آنان به میان آمده و از اینجا روشن می‌شود که جهاد آن‌چنان عظمتی دارد که حتی نفس‌های اسب‌های مجاهدان، شایسته سوگند است. چنانچه الله سبحانه و تعالی در سوره مبارکه عادیات می‌فرماید: (وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا* فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا* فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا* فَأَنْزَلَ بِهِ نَجْمًا* ۱-۵ عادیات) و همچنین جرقه‌های ناشی از برخورد سمشان به سنگ‌ها و گردوغباری که در فضا پخش می‌شود. آری گرد و غبار صحنه جهاد هم پرازش است. خداوند در آیه ۲۵۱ سوره بقره به یک قانون کلی اشاره کرده و می‌فرماید: (وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ- ۲۵۱ بقره) «و اگر خداوند بعضی از مردم را بوسیله بعضی دیگر دفع نکند سراسر زمین فاسد می‌شود.» و در جایی دیگر یکی از

فلسفه‌های تشریع جهاد را چنین بازگو می‌کند: (الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ يَذُكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ - ۴۰ حج) «و اگر خداوند بعضی از مردم را بوسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه‌ها و معابد یهود و نصارا و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، ویران می‌گردد».

از آن‌جا که هرگونه دعوت به خداپرستی بر ضد متجاوزین است که می‌خواهند مردم همچون خدا آن‌ها را ببرستند! اگر آن‌ها فرصت پیدا کنند تمام این مراکز را با خاک یکسان می‌کنند. قرآن کریم یکی از خصوصیات اصحاب پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم را چنین بر می‌شمرد که: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحِمَاءٌ بَيْنَهُمْ) (فتح) (محمد [ص] پیامبر خداست و کسانی که با اویند بر کافران سختگیر [و] با همدیگر مهربانند) آری مؤمنان در میدان جهاد آن‌چنان می‌غرند که نمی‌توان تصور کرد، آن‌ها همان کسانی‌اند که در خلوت شبانه‌شان با معبود گریه سر می‌دهند. خداوند در آیه ۷۱ سوره نساء فرمان آماده‌باش دائمی به مسلمانان می‌دهد و برای حفظ موجودیت اجتماعی‌شان می‌فرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَالْقَارُؤُا ثَابِتٌ وَ الْفُرُؤُا جَمِيعًا - ۷۱ نساء) «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، باکمال دقت مراقب دشمن باشید، مبدا غافلگیر شوید و از ناحیه آن‌ها خطری به شما برسد»؛ سپس دستور می‌دهد که برای مقابله با دشمن از روش‌ها و تاکتیک‌های مختلف استفاده کنید و «در دسته‌های متعدد یا به صورت اجتماع، برای دفع دشمن حرکت کنید.» این آیه دستور جامع و همه‌جانبه‌ای به تمام مسلمانان، در همه قرون و اعصار می‌دهد که برای حفظ امنیت خود و دفاع از مرزهای خویش دائماً مراقب باشند. و یک نوع آماده‌باش مادی و معنوی به‌طور دائم بر اجتماع آن‌ها حکومت کند و حتی خداوند در آیه ۱۰۲ سوره نساء برای آنکه مسلمانان در میدان جنگ، موقع نماز از دشمن غفلت نکنند دستور نماز خوف را تشریع می‌کند. (وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جَنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا - ۱۰۲ نساء) و هرگاه در میان ایشان بودی و برایشان نماز برپا داشتی پس باید گروهی از آنان با تو [به نماز] ایستند و باید جنگ‌افزارهای خود را بگیرند و چون به سجده رفتند [و نماز را تمام کردند] باید پشت سر شما قرار گیرند و گروه دیگری که نماز نکرده‌اند باید بیایند و با تو نماز گزارند و البته جانب احتیاط را فرو نگذارند و جنگ‌افزارهای خود را بگیرند [زیرا] کافران آرزو می‌کنند که شما از جنگ‌افزارها و سازوبرگ خود غافل شوید تا ناگهان بر شما یورش برند و اگر از باران در زحمتید یا بیمارید گناهی بر شما نیست که جنگ‌افزارهای خود را بر زمین نهید ولی مواظب خود باشید بی‌گمان خدا برای کافران عذاب خفت‌آوری آماده کرده است.

و این چیزی جز توجه دادن مسلمانان به دشمن و لزوم هوشیاری و بیداری در همه مکان ها و زمان ها نیست که انسان مسلمان با تأثیرپذیری از این آیات روحیه قیام و ایستادگی در برابر ظلم و بربریت و تجاوز را همیشه در خود می پروراند.

و از طرفی خداوند به لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمنان تأکید کرده، می فرماید: در برابر دشمنان هرچقدر توانایی دارید از نیرو و قدرت و اسب های ورزیده برای میدان آماده سازید. با این وسایل دشمن خدا و دشمن خود را بترسانید، (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ- ۶۰ انفال) (و هر چه در توان دارید از نیرو و اسب های آماده بسیج کنید تا با این [تدارکات] دشمن خدا و دشمن خودتان و [دشمنان] دیگری را جز ایشان که شما نمی شناسیدشان و خدا آنان را می شناسد بترسانید و هر چیزی در راه خدا خرج کنید پاداشش به خود شما بازگردانیده می شود و بر شما ستم نخواهد رفت). در این آیه خداوند به مسلمانان هشدار می دهد که در انتظار نمانید تا دشمن به شما حمله کند و آنگاه آماده مقابله شوید، بلکه از پیش باید به حد کافی آمادگی در برابر هجوم های احتمالی دشمن داشته باشید. تعبیر آیه به قدری وسیع است که بر هر عصر و زمان و مکانی تطبیق می کند و باید به عنوان یک شعار همگانی در همه جا تبلیغ شود. تأکیدات قرآن بر امر جهاد باعث شده است که مسلمانان در طول تاریخ این میدان را خالی نگذارند و در صحنه های مختلف حتی با نفرت کمتر، در میدان جنگ پیروز شوند، چنانچه قیام ۲۴ حوت مردم غیور هرات از جمله این مبارزات، رشادت ها و جهادی است که الهام گرفته از همچون آیات متبرکه که قرآن عظیم الشأن است.

رشادت های مسلمانانی که متأثر از اعتقادات ایمانی و دساتیر رب العزت و الجلال هستند را در سیره اصحاب راستین پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم نیز مشاهده می کنیم چنانچه هنگامی که مسلمانان در مکه بودند مشرکان پیوسته آن ها را آزار می دادند. مسلمانانی که مورد شکنجه و اذیت قرار می گرفتند مرتباً خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم می رسیدند و شکایت می کردند و اذن جهاد می خواستند. اما پیامبر اکرم صل الله علیه وسلم به آن ها می فرمود: صبر کنید، هنوز دستور جهاد به من داده نشده است. تا اینکه پیامبر صلی الله علیه وسلم از مکه به مدینه هجرت نمودند. خداوند متعال آیه ۳۹ سوره حج را نازل فرمود. (أَذِنَ لِلَّذِينَ يَقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ- این آیه که متضمن اذن جهاد است، نخستین آیه ای است که درباره جهاد نازل شده است. خداوند در این آیه می فرماید: «خداوند به کسانی که از طرف دشمنان بر آن ها جنگ تحمیل شده است اجازه جهاد داده است، چرا که آن ها مورد ستم قرار گرفته اند؛ (اذن للذين يقاتلون بأنهم ظلموا). سپس این اجازه را با

وعده پیروزی از سوی خداوند تکمیل کرده، می‌فرماید: «و خداوند قدرت بر یاری کردن آن‌ها را داراست» مسلمانان باید آنچه در توان دارند در عالم اسباب بکار گیرند و در انتظار یاری خداوند نیز باشند، این همان برنامه‌ای بود که پیامبر اسلام در تمام مبارزاتش بکار می‌گرفت و پیروز می‌شد. در آیه ۱۹۰ سوره بقره نیز خداوند متعال دستور مقاتله و مبارزه با کسانی که با مسلمانان می‌جنگند را صادر کرده و می‌فرماید: (وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْتَدِينَ - ۱۹۰ بقره) «با کسانی که با شما می‌جنگند در راه خدا پیکار کنید؛ و قاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم» تعبیر به «فی سبیل الله» هدف اصلی جنگ‌های اسلامی را روشن می‌سازد که جنگ در منطق اسلام هرگز به خاطر انتقام جویی یا جاه‌طلبی یا کشورگشایی نیست. بلکه تمام حرکات و رفتار هنگام و بعد از جنگ رنگ خدایی و ایمانی دارد و متأثر از توصیه‌هایست که روحیه مقاومت و جهاد را در مقابل ظلم و تجاوز در انسان مسلمان ایجاد می‌کند. قرآن کریم در ادامه توصیه به رعایت عدالت، حتی در میدان جنگ و در برابر دشمنان کرده، می‌فرماید: «از حدّ تجاوز نکنید، چرا که خداوند تجاوزکاران را دوست ندارد». خداوند در آیه بعد با صراحت بیشتری دستور جهاد را بیان کرده و می‌فرماید: «آن‌ها (همان مشرکانی که از هیچ‌گونه ضربه زدن به مسلمین خودداری نمی‌کنند) را هر کجا بباید به قتل برسانید و از آنجا که شما را (از مکه) بیرون کردند، آن‌ها را بیرون کنید».

چرا که این یک نوع دفاع عادلانه و مقابله به مثل منطقی است. خداوند در آیه ۱۹۳ همین سوره با اشاره به هدف جهاد در اسلام می‌فرماید: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ ائْتَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ - ۱۹۳ بقره) «با آن‌ها پیکار کنید تا فتنه از میان برود و دین مخصوص خدا باشد» و بعد اضافه می‌کند: «اگر آن‌ها (از اعتقاد نادرست خود) دست بردارند (مزاحم آن‌ها نشوید زیرا) تعدی جز بر ستمکاران روا نیست؛ و قاتلوه‌م حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ ائْتَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ». نظیر این تعبیر در جای دیگر نیز آمده است: «و قاتلوه‌م حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ ائْتَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ». تأویل و تفسیر نهایی این آیه هنوز فرا نرسیده است و هنگامی که قائم ما قیام کند، کسانی که زمان او را درک کنند تأویل این آیه را خواهند دید، به خدا سوگند در آن موقع، دین حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به تمام نقاطی که شب پوشش آرام‌بخش خود را بر آن می‌افکند خواهد رسید تا در سراسر زمین مشرک و بت‌پرستی باقی نماند». در جای دیگر خداوند می‌فرماید: «در راه خدا پیکار کنید و بدانید خداوند شنوا و دانا است؛ (وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) (بقره، ۲۴۴).

یکی دیگر از آیاتی که مسلمانان همواره از آن متأثر شده و به جهاد و قیام در مقابل ظلم و تجاوز به پا خواستند که در آن به جهاد امر شده است آیه ۷۵ سوره نساء است؛ چنانچه الله سبحانه و تعالی

فرموده است: (وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا-۷۵ نساء) (و چرا شما در راه خدا [و در راه نجات] مردان و زنان و کودکان مستضعف نمی جنگید همانانی که می گویند پروردگارا ما را از این شهری که مردمش ستم پیشه اند بیرون ببر و از جانب خود برای ما سرپرستی قرار ده و از نزد خویش یآوری برای ما تعیین فرما). در این آیه دعوت به جهاد بر اساس تحریک عواطف انسانی می باشد. در این آیه خداوند می فرماید: «چرا شما در راه خدا و در راه مردان و زنان و کودکان مظلوم و بی دفاعی که در چنگال ستمگران گرفتار شده اند مبارزه نمی کنید؟ (آیا عواطف انسانی شما اجازه می دهد که خاموش باشید و این صحنه های رقت بار را تماشا کنید؟) (وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ).

در آیین آیه شریفه ضمن دعوت به جهاد به یکی از اهداف متعالی جهاد در اسلام نیز اشاره شده است. رهایی و نجات مظلومین در هر جای عالم یکی از وظایف مردان مسلمانی است که از دساتیر رب العالمین و کلام پاکش متأثر شده و همواره این به امر مهم لیبیک گفته اند. و اگر به این آیه نجات بخش قرآن به معنای واقعی عمل شده بود، در دنیای امروز مسلمانان این گونه به استضعاف کشیده نشده بودند. خداوند در آیه بعد برای تشجیع مجاهدان و ترغیب آن ها به مبارزه با دشمن و نیز مشخص ساختن صفوف و اهداف مجاهدان می فرماید: (الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا-۷۶ نساء) (کسانی که ایمان آورده اند در راه خدا کارزار می کنند و کسانی که کافر شده اند در راه طاغوت می جنگند پس با یاران شیطان بجنگید که نیرنگ شیطان [در نهایت] ضعیف است) «افراد با ایمان در راه خدا و آنچه به سود بندگان خدا است پیکار می کنند ولی افراد بی ایمان در راه طاغوت و قدرت های ویرانگر؛ (الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا) (آنان که ایمان آورده اند، در راه خدا می جنگند؛ و کسانی که کافر شده اند، در راه طاغوت می جنگند. پس شما با یاران شیطان بجنگید که یقیناً نیرنگ و توطئه شیطان [در برابر اراده خدا و پایداری شما] سست و بی پایه است). این آیه نیز تأکیدی دیگر بر انگیزه های مجاهدان است که همواره مسلمانان از آن متأثر شده اند. آنگاه که انگیزه جهاد الهی باشد، مجاهدان اجازه هر گونه برخورد و رفتار حتی در میدان جهاد را ندارند. در هر حال زندگی خالی از مبارزه نیست، منتهی جمعی در مسیر حق و عده ای در راه باطل و شیطان پیکار می کنند. خداوند در ادامه آیه با تأکید بر جهاد می فرماید: (فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا-۷۶ نساء) «با یاران شیطان پیکار کنید و از آن ها وحشت نداشته باشید؛ (فقاتلوا اولياء الشيطان).

یکی دیگر از آیاتی که در آن خداوند فرمان به جهاد داده است. آیه ۷۸ سوره حج است، «و در راه خدا جهاد کنید و حق جهادش را ادا نمائید و جاهدوا فی الله حقّ جهاده».

قیام؛ آموزه‌ای پایدار قرآنی

جهاد و قیام از مفاهیم اساسی در قرآن کریم هست که به عنوان دو عنصر کلیدی در تبیین وظایف مسلمانان در قبال خود، جامعه و جهان مطرح می‌شوند. این مفاهیم نه تنها به مبارزه نظامی اشاره دارند، بلکه شامل تلاش‌های معنوی، اجتماعی و علمی نیز می‌شوند. در واقع، جهاد به معنای کوشش و تلاش در راه خداوند است و می‌تواند در ابعاد مختلفی از جمله جهاد با نفس، جهاد علمی و جهاد اجتماعی تفسیر شود.

قرآن کریم بر اهمیت قیام در برابر ظلم و ستم تأکید دارد و مسلمانان را به دفاع از حق و عدالت دعوت می‌کند. این قیام می‌تواند به صورت فردی یا جمعی باشد و هدف آن ایجاد تغییرات مثبت در جامعه و مبارزه با فساد و تباهی است. آیات مختلف قرآن به مسلمانان توصیه می‌کنند که در برابر ظلم سکوت نکنند و همواره برای برقراری عدالت و حقیقت تلاش کنند که در طول تاریخ مسلمانان از همچون آیات متأثر شده و در برابر ظلم و تجاوز قیام کردند. و از سوی دیگر، جهاد به عنوان یک وظیفه دینی، زمانی مجاز است که مسلمانان مورد تجاوز، ظلم و تهدید قرار گیرند یا حقوقشان نادیده گرفته شود. این نوع جهاد باید تحت شرایط خاصی انجام شود و هدف آن دفاع از ایمان و جان مسلمانان باشد. قرآن کریم به مسلمانان یادآوری می‌کند که جهاد نباید به عنوان ابزاری برای تهاجم یا ظلم به دیگران استفاده شود، بلکه باید بر پایه اصول اخلاقی و انسانی باشد. چنانچه جهاد و قیام در قرآن نه تنها به عنوان یک اقدام نظامی، بلکه به عنوان یک وظیفه اخلاقی و انسانی برای مسلمانان تلقی می‌شود که باید در راستای تحقق عدالت، صلح و امنیت در جامعه باشد.

در قرآن، برخی از آیات به جهاد نظامی اشاره دارند که در شرایط خاص و برای دفاع از مسلمانان و مقابله با ظلم و ستم مجاز است. به عنوان مثال:

۱. آیه ۱۹۰ سوره بقره: (وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَفْتَالُونَكُم وَلَا تَتَّقُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْتَدِينَ)

(و در راه خدا با کسانی که با شما می‌جنگند، بجنگید و تعدی نکنید، زیرا خداوند متجاوزان را دوست ندارد)؛

۲. آیه ۳۹ سوره حج: (أُذِّنْ لِلَّذِينَ يَفْتَالُونَ بِكُمْ ظُلْمُوا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)

(به کسانی که مورد ظلم واقع شده‌اند، اجازه جنگ داده شده است و خداوند بر نصرت آن‌ها تواناست)؛

۳. آیه ۵۱ سوره توبه: (فَلَن يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا)

(بگو: هیچ چیز جز آنچه خدا برای ما نوشته است، به ما نخواهد رسید)

۴. در آیه ۷۳ سوره توبه خداوند به پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم دستور شدت عمل در برابر کفار و منافقین را داده و می فرماید: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ - ۷۳ توبه) «ای پیامبر با کافران و منافقان جهاد کن و بر آنان سخت بگیر و جایگاهشان دوزخ است و چه بد سرانجامی است».

۵. خداوند در آیه ۱۶ سوره توبه مسلمانان را از طریق دیگری تشویق به جهاد کرده، متوجه مسؤولیت سنگین خود در این رابطه می کند که نباید تصور کنید تنها با ادعای ایمان همه چیز درست می شود. بلکه صدق نیت و درستی گفتار و واقعیت ایمان شما در مبارزه با دشمنان، آن هم یک مبارزه خالصانه و دور از هرگونه نفاق روشن می شود. نخست می گوید: (أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِجَهَةٍ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ - ۱۶ توبه) آیا گمان کردید شما به حال خودتان رها می شوید و در میدان آزمایش قرار نخواهید گرفت، در حالی که هنوز مجاهدان شما و همچنین کسانی که جز خدا و پیامبر و مؤمنان محرم اسراری برای خود انتخاب نکرده اند، مشخص نشده اند. در حقیقت جمله فوق دو مطلب را به مسلمانان یادآوری می کند و آن، اینکه تنها با اظهار ایمان کارها سامان نمی یابد و شخصیت اشخاص روشن نمی شود، بلکه با دو وسیله، مردم آزمون می شوند. نخست جهاد در راه خدا و دوم ترک هرگونه رابطه و همکاری با منافقان و دشمنان که اولی دشمنان خارجی را بیرون می راند و دومی دشمنان داخلی را. در جای دیگر خداوند برای تأکید بیشتر می فرماید: «ما قطعاً همه شما را می آزمائیم تا معلوم شود مجاهدان واقعی و صابران از میان شما کیانند (و مجاهد نماها و منافقان چه کسانی)؛ (وَلَيَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَتَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ - ۳۱ محمد) (به یقین ما شما را امتحان می کنیم تا مجاهدان از شما و صابران را مشخص نماییم و اخبار شما را نیز [که اعمال و اسرار شماست] می آزماییم تا صدق و کذب شما را در همه امور معلوم بداریم).

۶. در آیه ۲۰ سوره محمد موضع گیری های مختلف «مؤمنان» و «منافقان» در برابر فرمان به جهاد روشن شده است؛ چنانچه الله سبحانه و تعالی فرموده است: (وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نَزَلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ ظَنَرُ الْمُعْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَئِكَ لَهُمْ - ۲۰ محمد) (مؤمنان می گویند: چرا سوره ای [در رابطه با فرمان جهاد] نازل نمی شود؟ ولی هنگامی که سوره ای محکم و بی شبهه نازل می شود و در آن از جهاد سخن به میان آمده است، آنان را که در دلهایشان بیماری است، می بینی مانند کسی که در یهوشی مرگ افتاده، به تو می نگرند و

سزاوارشان هم [به سبب بیمار دلی] همین حالت است). «کسانی که ایمان آورده‌اند می‌گویند چرا سوره‌ای نازل نمی‌شود» سوره‌ای که در آن فرمان جهاد باشد و تکلیف ما را در برابر دشمنان سنگدل روشن سازد. این وضع حال مؤمنان راستین است. اما (منافقان هنگامی که سوره واضح و روشنی نازل می‌گردد که در آن سخنی از جنگ است، منافقان بیمار دل را می‌بینی که همچون کسی که در آستانه مرگ قرار گرفته است (با نگاهی مات و مبهوت و چشمانی که حلقه آن‌ها از کار ایستاده) به تو نگاه می‌کنند».

میدان جهاد برای مؤمنان، میدان اظهار عشق به محبوب و میدان پایداری و مقاومت و پیروزی است یا شهادت می‌باشد. که مسلمانان از بدو تاریخ اسلام در آن میدان مردانه رزمیدند؛ چنانچه مبارزین و مردان و زنان مسلمان مردم افغانستان و خاصاً هرات باستان در مقابل تجاوز و ظلم شوروی با تأثیرپذیری از آیات قرآن عظیم‌الشان ایستادگی نمودند و هیچ‌گاه ظلم و تجاوز را نمی‌پذیرند. و در چنین میدانی ترس معنی ندارد. اما برای منافقان میدان مرگ و نابودی و بدبختی است، میدان شکست و جدایی از لذات دنیا است. میدانی است تاریک و ظلمانی با آینده‌ای وحشتناک و مبهم!

۷. خداوند در آیه ۷۷ سوره نساء ضمن نکوهش کسانی که ابتدا منتظر فرمان جهاد بودند ولی بعد از نزول آیات جهاد، برای شرکت در میدان جهاد مسامحه کردند می‌فرماید: (أَلَمْ نَرِ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقْبُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كُتِبَ عَلَيْنَا الْقِتَالُ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ۷۷ نساء) (آیا ندیدی کسانی را که به آنان گفته شد [فعلاً] دست [از جنگ] بدارید و نماز را برپا کنید و زکات بدهید و [لی] همین که کارزار بر آنان مقرر شد بناگاه گروهی از آنان از مردم [=مشرکان مکه] ترسیدند مانند ترس از خدا یا ترسی سخت‌تر و گفتند پروردگارا چرا بر ما کارزار مقرر داشتی چرا ما را تا مدتی کوتاه مهلت ندادی بگو برخورداری [از این] دنیا اندک و برای کسی که تقوا پیشه کرده آخرت بهتر است و [در آنجا] به قدر نخ هسته خرمایی بر شما ستم نخواهد رفت).

این توصیه‌های پایدار قرآنی همواره الهام‌بخش مسلمانان در مواجهه با چالش‌ها و مشکلات زندگی بوده و آنان را به تلاش برای بهبود وضعیت خود و دیگران ترغیب می‌کند. قرآن کریم به موضوع مبارزه و جهاد در آیات مختلفی اشاره کرده است. جهاد در اسلام به معنای تلاش و کوشش در راه خداوند است و می‌تواند به اقسام مختلفی از جمله جهاد با نفس، جهاد علمی و جهاد نظامی که از همه مهم‌تر است تفسیر شود.

نتیجه گیری

آموزه ها و دساتیر قرآنی تأثیر عمیقی بر قیام و جهاد در مقابل تجاوز و ظلم و استبداد دارند و به عنوان راهنمایی معنوی و عملی برای مسلمانان در مواجهه با چالش ها و نابرابری ها عمل می کند. قرآن کریم با تأکید بر ارزش های عدالت، صداقت و ایستادگی در برابر ظلم، مسلمانان را به تلاش برای احقاق حقوق خود و دیگران و عدم ظلم پذیری در مقابل متجاوزین ترغیب می کند. این آموزه ها و رهنمون ها نشان می دهند که جهاد تنها به معنای مبارزه نظامی نیست، بلکه شامل جهاد با نفس، جهاد علمی و اجتماعی نیز می شود.

در شرایطی که ظلم و ستم در جامعه حاکم باشد، قیام بر اساس اصول قرآنی نه تنها یک وظیفه دینی، بلکه یک نیاز انسانی است. چنانچه قیام ۲۴ حوت هرات گواه این موضوع است که در مقابل ظلم باید ایستاد و جلو آن را گرفت چنانچه قرآن همواره مسلمانان را به دفاع از حق و حقیقت و برون رفت از یوغ ظلم دعوت می کند و آن ها را تشویق می کند تا در برابر بی عدالتی ها سکوت نکنند. این آموزه ها به مسلمانان یادآوری می کند که هرگونه جهاد باید با رعایت اصول اخلاقی و انسانی انجام شود و هدف آن برقراری صلح و عدالت و دوری از ظلم و تجاوز و حفظ دین، ایمان و وطن و برچیدن فساد می باشد.

در نهایت، آموزه های قرآنی به مسلمانان قدرت می دهند تا با ایمان و امید به تغییرات مثبت در جامعه دست یابند و همواره در مسیر حق و حقیقت گام بردارند. این تأثیرات نه تنها در سطح فردی، بلکه در سطح اجتماعی و جهانی نیز قابل مشاهده است و می تواند به عنوان منبع الهام بخشی برای مبارزه با ظلم و نابرابری ها در هر زمان و مکانی تلقی شود و مسلمانان با الهام از آموزه های قرآنی در تمام عرصه ها از جدوجهد و تلاش دست برنداشته و با نیروی ایمان و استقامت در مقابل ظلم و ستم قیام کنند، چنانچه در درازای زمان شاهد قیام ها و مقاومت های مسلمانان در مقابل متجاوزین بودیم چنانچه قیام مسلمانان در مقابل جنگ های صلیبی و قیام مردم مظلوم فلسطین در مقابل یهودی ها و قیام مردم افغانستان در مقابل اتحاد جماهیر شوروی سابق و قیام خونین مردم عزیز هرات باستان در مقابل ظلم و تجاوز شوری از نمونه های بارز قیام هایست که از آموزه های قرآنی نشئت گرفته و همواره مسلمانان این دساتیر و آموزه ها را سرلوحه زندگی خویش قرار داده و بر مبنای آیات قرآن عظیم الشان، احادیث مبارک رسول اکرم صلی الله علیه وسلم و قواعد فقهی شریعت مقدس اسلام؛ هرگز ظلم را نپذیرفته و در مقابل متجاوزین به قیام پرداخته اند.

منابع

قرآن کریم

- ابن عاشور، التونسي، محمد الطاهر، (١٩٨٤ م)، التحرير والتنوير، تونس، الدار التونسية للنشر.
- آلوسی، محمود بن عبدالله (١٤١٥ ق)، روح المعانی، بیروت، دار الکتب العلمیه.
- ابن ماجه، ابو عبدالله محمد بن یزید القزوینی. (١٤٠٨)، سنن ابن ماجه، تحقیق: محمد فؤاد عبدالباقي، دار إحياء الکتب العربیه، فیصل عیسی البابی الحلبي.
- فرهنگ، میر محمد صدیق، افغانستان در پنج قرن اخیر، ناشر دارالتفسیر قم، تاریخ انتشار ١٣٨٠ هـ ش.
- بخاری، محمد بن اسماعیل، (١٤٢٢ ق)، الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه) صحيح البخاری، بیروت: دار طوق النجاة
- جلال الدین السیوطی، عبد الرحمن بن أبی بکر (١٤٣٢ ق)، الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور، بیروت، دارالفکر.
- دهخدا، علی اکبر (١٣٧٣ ش)، لغت نامه دهخدا، تهران، روزنه.
- نیشاپوری، مسلم بن الحجاج القشیری، (ت ٢٤١ هـ) صحيح مسلم، تحقیق: محمد فؤاد عبدالباقي، دار إحياء التراث العربی، بیروت.
- رازی، محمد بن ابی بکر (١٤١٥ ق)، مختار الصحاح، بیروت، دارالکتب العلمیه، چاپ اول.
- رشید رضا، محمد (١٩٩٠ م)، تفسیر القرآن الحکیم (تفسیر المنار)، هیئة المصریة العامة للكتاب.
- زبیدی، محمد مرتضی (١٣٠٦ ق)، تاج العروس، بیروت، مکتبة الحیة.
- زحیلی، وهبة بن مصطفى (١٤١٨ ق)، التفسیر المنیر فی العقيدة والشریعة والمنهج، دمشق، دارالفکر المعاصر، چاپ دوم.
- زنجشیری، محمود بن عمرو (١٤٠٧ ق)، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، بیروت، دار الكتاب العربی، چاپ سوم.
- صدرالدین شیرازی (ملا صدرا)، محمد بن ابراهیم (١٣٦٦ ش)، تفسیر القرآن الکریم، قم، نشر بیدار.
- طباطبائی، سید محمدحسین (١٣٧١ ش)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، اسماعیلیان.
- طبرسی، فضل بن حسن (١٤٠٨ ق)، مجمع البیان، بیروت، دارالمعرفة، چاپ دوم.
- طبریزی، فخرالدین (١٤٠٨ ق)، مجمع البحرین، بیروت، مکتب النشر الثقافة الاسلامیة، چاپ دوم.
- طوسی، محمد بن حسن (١٤٠٩ ق)، التبیان فی تفسیر القرآن، قم، مکتب الإعلام الإسلامی.
- فخرالدین الرازی، محمد (١٤٢٠ ق)، مفاتیح الغیب: التفسیر الکبیر، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ سوم.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (١٤٠٩ ق)، ترتیب کتاب العین، قم، موسسه دار الهجرة، چاپ دوم.
- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب (١٤٢٤ ق)، القاموس المحیط، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ دوم.
- قرطبی، محمد بن أحمد (١٣٨٤ ق)، الجامع لأحكام القرآن (تفسیر القرطبی)، قاهره، دار الکتب المصریة، چاپ دوم.
- قرطبی، محمد بن أحمد (١٤٠٥ ق)، الجامع لأحكام القرآن، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ چهارم.
- قنوجی، محمد صدیق خان (١٤١٢ ق)، فتح البیان فی مقاصد القرآن، بیروت، المکتبة العصریة للطباعة والنشر.
- لویس معلوف (١٣٧٣ ش)، المنجد فی اللغة، بیروت، دار المشرق، چاپ دهم.
- مراغی، أحمد بن مصطفى (١٣٦٥ ق)، تفسیر المراغی، قاهره، شرکة مکتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي، چاپ اول.

نوروزی خیابانی، مهدی (۱۳۸۷ ش)، فرهنگ جامع لغات و اصطلاحات سیاسی (فارسی-انگلیسی)، تهران، نشر نی، چاپ چهارم.

واحدی، علی بن أحمد (۱۴۳۰ ق)، التفسیر البسیط، ریاض، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية.

هروی، محمد الأمین (۱۴۲۱ ق)، تفسیر حدائق الروح والریحان، بیروت، دار طوق النجاة.

Abstract

The uprising of 24 Hoot in the contemporary history of Afghanistan is recognized as a turning point in the struggles of the people of this country, particularly in the southwestern region (Herat), against oppression and tyranny, especially against authoritarian regimes. This uprising not only demonstrated the will and resistance of the people but also had deep cultural and religious roots, particularly in the teachings of the Quran, which played a significant role in its formation. The Quranic teachings, emphasizing justice, fairness, and the pursuit of rights, served as a source of inspiration for the participants in the uprising. Principles such as "enjoining good and forbidding wrong" and the call for social justice motivated the people to take to the streets with a strong determination to defend their rights and fight against oppression. These teachings not only empowered the people but also called them to unity and solidarity. In a context where inequalities and injustices prevailed in society, the Quran acted as a spiritual and moral reference, encouraging people to stand firm and resist oppression. Overall, the uprising of 24 Hoot represents the intersection of religious teachings with the social and political needs of the people, leading to the formation of an effective movement for justice and resistance. Analyzing the Quranic teachings related to justice, fairness, and the pursuit of rights that were referenced in the 24 Hoot uprising is one of the objectives of this research. This raises the question of how religious teachings influenced the spirit of resistance and steadfastness among the people during the 24 Hoot uprising. This uprising was not merely a protest against the existing situation but also a manifestation of the people's efforts to realize divine promises regarding justice and social equality.

keywords: Teachings, Impact, Justice, Quran, Resistance



حقوق و امتیازات خانواده‌ها و بازماندگان شهداء در نظام حقوقی افغانستان

نویسنده گان: نامزد پوهنځی عبدالرقيب ضرغام^۱ و نامزد پوهنځی محمد ادریس پناه

استادان پوهنځی حقوق و علوم سیاسي پوهنتون هرات

¹Mob: 0797306049

Email: zargham-seraji@hu.edu.af

چکیده

با نگاه دقیق و با فکر عمیق به سیر تحول کشور عزیز ما، می‌توان به این مهم دست یافت که در ادوار مهم و حساس تاریخی، بودند کسانی که به‌خاطر اعلای کلمه‌الله، حراست و نگهداری از این میهن رنج‌دیده، جان‌های شیرین و عزیز شان را فدا نمودند؛ تا این که در راه خدمت به دین مقدس اسلام و وطن خویش سهمیم باشند. بنابراین، خانواده‌ها و بازماندگان شهدای راه حق و آزادی، به منظور تأمین نیازها و رفع مایحتاج زندگی خویش، ضرورت به یک سلسله حقوق و امتیازات دارند. هدف اصلی این تحقیق، بررسی حقوق و امتیازات خانواده‌ها و بازماندگان شهداء در نظام حقوقی افغانستان بوده و پیرامون این مسئله، سؤال اصلی مطرح شده این است که برای خانواده‌ها و بازماندگان شهداء در نظام حقوقی افغانستان، کدام حقوق و امتیازات در نظر گرفته شده است. نوع این تحقیق، توصیفی-تحلیلی بوده و روش جمع‌آوری داده‌ها کتابخانه‌ای می‌باشد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که برای خانواده‌ها و بازماندگان شهداء در نظام حقوقی افغانستان، حقوق و امتیازات همچون حق مساعدت مالی، حق تقاعد، حق افزوده شدن معاش، حق تعلیم و تحصیل، حق تکریم و بزرگداشت، حق سرپرستی اطفال، امتیاز مستفید شدن از بورس‌های تحصیلی، امتیاز سهمیه حج مبارکه و امتیاز اختصاص نمرات زمین و آپارتمان‌های ره‌ایشی در نظر گرفته شده است.

واژه‌گان کلیدی: امتیاز، بازمانده، حق، خانواده، شهید و نظام حقوقی افغانستان.

مقدمه

امر طبیعی است که تمامی انسان‌ها در گام اول به‌دلیل انسان بودن شان از حقوق خاصی همچون حق حیات، حق کار، حق مسکن، حق آموزش و دیگر حقوق انسانی برخوردارند. در گام دوم، افراد بدین لحاظ که عضوی از جامعه بوده و برای رشد و تکاپوی آن سرمایه‌های مادی و معنوی خویش را به کار می‌بندند، از حقوق و امتیازات ویژه‌ی بهره‌مند می‌گردند. حالا در بین تمامی اعضای یک

جامعه طبعاً افرادی وجود دارند که دسترسی شان به این حقوق بنابر آسیب پذیر بودن شان، همواره با مشکلات و موانعی روبرو بوده است. قشر برجسته و مهمی که بیش تر در معرض خطر و آسیب دیدگی قرار دارد، بازماندگان و خانواده های شهداء اند. این افراد به این دلیل که بی سرپرست مانده و با از دست دادن عزیزشان معیشت و کار کردن برای شان سخت و طاقت فرسا می نماید، در اکثر نظام های حقوقی مورد حمایت ویژه و فوق العاده ای قرار می گیرند.

افغانستان که از کشورهای در حال توسعه به حساب آمده و بنابر وجود فقر و مستمندان زیاد، همواره از جهت اقتصادی رنج برده و دچار مشکلات عدیده ی گردیده است و همچنان به علت وجود جنگ های چندساله، رشادت، جان فشانی و قربانی های جانی و مالی در راه مقدرات و ارزش های اسلامی، جامعه افغانستان از بازماندگان و خانواده های شهداء مملو شده است. بدین ملحوظ وجود این افراد ستم دیده در جامعه اقتضاء می کند تا حقوق این قشر جامعه در نظام حقوقی افغانستان مورد تبیین قرار گرفته و بازشناسی شود. علاوهً آشکار سازی و تبیین این حقوق خود زمینه حمایت بیش تر از بازماندگان و خانواده های شهداء را فراهم می کند.

حالا باید دید که در نظام حقوقی افغانستان برای این قشر آسیب دیده، جهت حمایت مطلوب و مقصود آن ها چه حقوق و امتیازاتی در نظر گرفته شده است؟ این تحقیق نیز با هدف تبیین حقوق و امتیازات بازماندگان و خانواده های شهداء در نظام حقوقی افغانستان در پی پاسخ به این سؤال است. برای این مهم، این کار تحقیقی که با روش کتابخانه ای و نوع توصیفی - تحلیلی انجام پذیرفته است، در گام اول، مفاهیم موجود و مهم را توضیح داده و به شرح مبانی شرعی این حقوق و امتیازات می پردازد. بعداً حقوق اقتصادی و مالی بازماندگان را مشخص می سازد و در گام دوم، حقوق اجتماعی و فرهنگی بازماندگان را واضح ساخته، امتیازات این قشر جامعه را نیز مورد تبیین قرار می دهد. و نهایتاً در ختم، تحقیق به مواردی خواهد پرداخت که این حقوق و امتیازات ساقط می گردد.

مفهوم شناسی

شهید

کلمه شهید در لغت به معنای حاضر، شاهد، عالم به غایب و حاضر، یکی از اسمای مبارک الله متعال بوده و کشته در راه خدا و دین است (معین، ۱۳۸۵: ۷۶۱/۱). در آیات قرآن کریم، شهداء جایگاه ویژه و والای دارند، از جمله در آیه ۱۶۹ سوره آل عمران آمده است: "وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ" (گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شده اند، مرده اند؛ بلکه زنده اند و نزد پروردگار شان روزی می خورند). در فقه حنفی، شهید به کسی گفته می شود که در راه

الله متعال و به خاطر دفاع از دین، جان خود را از دست دهد. بر حسب منابع معتبر فقه حنفی، شهادت شامل شرایط زیر است:

- ۱- کشته شدن در جهاد فی سبیل الله: شهید کسی است که در میدان جنگ علیه کفار و در راه خدا کشته شود.
- ۲- کشته شدن توسط دشمن یا در حال جنگ: شهید کسی است که به طور مستقیم توسط کفار، باغیان یا راهزنان کشته شود (سرخسی، بی تا: ۴۱/۲).

معلول

معلول لغتاً به معنای بیمار و علیل آماده است (معین، ۱۳۸۵: ۱/۱۳۹۱). اما در مفهوم اصطلاحی واژه «معلول»، آن گونه که در فقه و حقوق مطرح شده است، به فردی اطلاق می گردد که دچار نقص جسمی، ذهنی یا حسی باشد، قسمی که این عیب، توانایی های او را در انجام برخی امور محدود و محصور نماید (ابن نجیم، ۹۷۰: ۶/۲۸۹).

بازمانده

بازمانده در لغت به معنای به جامانده و آن که پس از مرگ دیگری باقی بماند و میراث او را ببرد، گفته می شود (عمید، ۱۳۸۱: ۳۰۲/۱). و اما بازمانده یا بازماندگان شهداء در بندهای اول، دوم و سوم فقره اول ماده هفتم قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین سال ۱۳۸۹ عبارت اند از:

- ۱- زوج، زوجه، دختر بدون شوهر، پسری که سن هجده سالگی را تکمیل نکرده، معلول یا مصروف تعلیم یا تحصیل و یا انجام خدمت مکلفیت عمومی عسکری باشد.
- ۲- پدر، مادر، خواهر بدون شوهر، برادری که سن هجده سال را تکمیل نکرده باشد، معلول یا مصروف تعلیم یا تحصیل و یا انجام خدمت مکلفیت عمومی عسکری باشد، مشروط بر این که شهید یا مفقود، قبل از شهادت یا مفقودیت، متکفل معیشت آن ها بوده باشد.
- ۳- طفل صلبی شهید یا مفقودی که بعد از شهادت یا مفقودیت وی از زن حامله او تولد شده باشد.

حق و امتیاز و نکات افتراق آن ها

حق در لغت از ریشه عربی "حَقَّ" به معنی ثابت شدن، راست بودن و سزاوار بودن گرفته شده است. اما در اصطلاح نوع سلطه، امتیاز، اختیار و یا قدرتی است که شرع شریف یا قانون برای فرد یا گروهی اعطاء می نماید تا این که از آن برای تأمین منافع شرعی و قانونی خویش استفاده نمایند (استانکزی، ۱۳۸۸: ۱). این تعریف نشان می دهد که حق در نظام حقوقی افغانستان دارای دو عنصر اصلی است:

- ۱- سلطه و اختیار: یعنی فرد می تواند از حق خود استفاده نماید.
- ۲- حمایت شرعی و قانونی: یعنی شرع مقدس یا قانون از این حق حمایت و تضمین می کند. اما امتیاز عبارت از حق ویژه ای است که مبتنی بر قانون یا قرارداد، فرد از آن بهره مند می شود و می تواند باعث تفوق و برتری

آن نسبت به دیگران شود (استانکری، ۱۳۸۸: ۱). اما نکات افتراق این دو عبارت‌اند از: ۱- حق برای همه اتباع به‌طور مساوی تضمین شده است، درحالی‌که امتیاز به افراد یا گروه‌های خاصی تحت شرایط معین اعطا می‌گردد. ۲- حق معمولاً دائمی و غیرقابل سلب است، مگر در شرایط استثنایی که قانون تصریح کرده است ولی امتیاز موقتی و قابل لغو یا تغییر توسط مرجع اعطاکننده می‌باشد.

مبانی شرعی حقوق خانواده‌ها و بازماندگان شهداء

در شریعت اسلامی، شهید جایگاه والایی دارد و حمایت از خانواده‌های آن‌ها به‌عنوان یک وجیهی شرعی و اخلاقی مورد تأکید قرار گرفته است. این حمایت‌ها ریشه در آیات قرآن عظیم‌الشان و سنت پیامبر اکرم (ص) دارد. در اینجا به‌گونه‌ی خلاصه‌گزیده‌ی از آیات و احادیث نبوی را که تأکید بر جایگاه والای شهید و حمایت از خانواده‌های شان دارند، ذکر می‌کنیم.

۱. آیات قرآن کریم

۱. ۱. شهادت، مقام والا در اسلام

در آیات مختلف قرآن، مقام شهدا مورد تأکید قرار گرفته و خداوند آنان را زنده معرفی کرده است؛ در آیت ۱۶۹ سوره آل عمران، خداوند متعال چنین نیک می‌فرماید: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ».

ترجمه: «و هرگز کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند، مرده مپندارید، بلکه زنده‌اند که نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند». این آیه نشان می‌دهد که شهیدان، اگرچه در ظاهر جان خود را از دست داده‌اند، اما در پیشگاه الهی زنده‌اند و پاداش خاصی دارند. همچنان در آیت ۱۵۴ سوره بقره پیرامون حیات شهداء چنین ذکر یافته است: «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ».

ترجمه: «و به آنان که در راه خدا کشته می‌شوند، مرده مگویید! بلکه زنده‌اند، ولی شما درک نمی‌کنید». در این آیه، خداوند نهی می‌کند که به شهداء "مرده" گفته شود، زیرا آنان حیات ویژه‌ای نزد خداوند دارند. ضمناً آیت ۴ سوره محمد در این زمینه چنین اشاره می‌کند که: «وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ».

ترجمه: «و کسانی که در راه خدا کشته می‌شوند، [خداوند] هرگز اعمال‌شان را باطل نخواهد کرد». این آیه بیانگر ارزش والای شهادت است و تأکید دارد که خداوند، اجر شهیدان را حفظ خواهد کرد.

۲. احادیث نبوی

۲.۱. جایگاه والای شهید در احادیث

در حدیث شماره ۲۷۹۰ صحیح البخاری و ۱۸۷۷ صحیح المسلم پیرامون جایگاه شهید پیامبر اکرم (ص) چنین فرمودند:

«لشهاد عند الله ست خصال: يُغفر له في أول دفعة، ويُرى مقعده من الجنة، ويُجَار من عذاب القبر، ويَأمن من الفزع الأكبر، ويوضع على رأسه تاج الوقار، ويزوج اثنتين وسبعين زوجة من الحور العين، ويُشفع في سبعين من أقاربه».

ترجمه: «شهید نزد خداوند شش ویژگی دارد: ۱- در لحظه نخست شهادت، گناهانش آمرزیده می‌شود. ۲- جایگاه خود را در بهشت مشاهده می‌کند. ۳- از عذاب قبر در امان خواهد بود. ۴- از بیم و وحشت روز قیامت ایمن می‌شود. ۵- بر سرش تاج وقار نهاده می‌شود. ۶- با ۷۲ حورالین ازدواج داده می‌شود. ۷- برای ۷۰ نفر از خویشاوندان خود شفاعت خواهد کرد».

این حدیث نشان‌دهنده مقام عظیم شهید در نزد خداوند است.

علاوتم در حدیث شماره ۱۴۲۱ سنن ترمذی پیرامون شهید و ارزش آن پیامبر اکرم (ص) چنین نیک فرمودند: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ».

ترجمه: «هر کس در راه دفاع از مالش کشته شود، شهید است. هر کس در راه دفاع از دینش کشته شود، شهید است. هر کس در راه دفاع از جان‌ش کشته شود، شهید است. و هر کس در راه دفاع از خانواده‌اش کشته شود، شهید است.» در حقیقت این حدیث نشان می‌دهد که علاوه بر شهادت در میدان نبرد، دفاع از خانواده نیز ارزش شهادت را دارد.

از سوی دیگر، در احادیث متعددی از اهمیت و جایگاه حمایت و کمک به خانواده‌های شهداء اشاراتی صورت گرفته است. در یکی از این احادیث، حدیث شماره ۱۷۸۵۸ مسند امام احمد، پیامبر اکرم (ص) چنین فرمودند: «مَنْ جَهَّزَ غَايِبًا فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ حَلَقَهُ فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا».

ترجمه: «هر کس مجاهدی را تجهیز کند، خود جهاد کرده است و هر کس در غیاب او به خانواده‌اش نیکی کند، خود جهاد کرده است».

بنابر آیات و احادیث ذکرشده، حمایت مادی و معنوی از شهید، خانواده‌ها و بازماندگان‌شان جایگاهی بس والا و باارزشی داشته و باید از آن‌ها حمایت همه‌جانبه و کاملی صورت بگیرد. نظام حقوقی افغانستان که متأثر از ارزش‌های اسلامی بوده و بر مبنای شریعت اسلامی، قوانین آن تدوین یافته است، جایگاه و ارزش بس مهمی را به شهداء و بازماندگان‌شان قائل شده است؛ که در این

مجال به ترتیب حقوق و امتیازات این افراد در نظام حقوقی افغانستان به بحث و بررسی گرفته خواهد شد.

حقوق و امتیازات خانواده‌ها و بازماندگان شهداء

در این بخش ابتدا پیرامون حقوق و امتیازات شهداء و مفقودین تثبیت نشده و سپس به توضیح حقوق و امتیازات شهداء و مفقودین تثبیت شده به بحث می‌پردازیم:

الف: حقوق و امتیازات شهداء تثبیت نشده

در ماده پنجم قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین سال ۱۳۸۹ چنین مشعر گردیده است: آن‌دسته از مجاهدین یا اشخاصی که از هفت ثور ۱۳۵۷ ه. ش به بعد شهید یا مفقود شده ولی شهادت یا مفقودیت آن‌ها از طرف مراجع ذی‌صلاح وقت تثبیت نگردیده و نظر به شرایط زمان برای بازماندگان شان کارت توزیع نشده باشد، از تاریخ انفاذ این قانون مستحق حقوق و امتیازات شهادت یا مفقودیت شناخته می‌شوند.

ب: تثبیت شهادت

تثبیت شهادت و مفقودیت توسط فورم‌های (ش ۱۲) و (م ۱۲) ضمیمه‌های شماره (۲ و ۳) قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین سال ۱۳۸۹ صورت می‌گیرد.

ج: حقوق و امتیازات خانواده‌ها و بازماندگان شهدای تثبیت شده

در قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین سال ۱۳۸۹ برای شهداء و مفقودین تثبیت شده حقوق و امتیازاتی در نظر گرفته شده است که قرار ذیل است:

۱- حقوق مالی و اقتصادی

۱-۱: مساعدت مالی: بازماندگان شهداء بر بنیاد ماده سوم قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین سال ۱۳۸۹ به ترتیب ذیل مستحق مساعدت مالی صرفاً برای یک‌بار شناخته می‌شوند: ۱- بازماندگان شهداء یا مفقودین منسوبین نظامی، کارکنان ادارات دولتی، مختلط و خصوصی که معادل ده ماهه معاش بر اساس آخرین معاش خویش به‌دست می‌آورند. ۲- این مورد شامل سه گروه (بدون رتبه یا درجه، ثابت نبودن معاش و بدون معاش) بوده و پنج‌ماهه معاش قدم اول بست هشتم قانون کارکنان خدمات ملکی را مستحق می‌شوند.

۱-۲: حق تقاعد: حقوق تقاعد بازماندگان شهداء و مفقودین نیز در ماده چهارم قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین سال ۱۳۸۹ همانند ترتیب ماده سوم این قانون برای مستحقین در نظر گرفته شده است: ۱- بازماندگان منسوبین نظامی، کارکنان ادارات دولتی و مختلط، مستحق ۳۵٪ معاش آخرین معاش ماهوار شان شناخته می‌شوند. ۲- بازماندگان اشخاص بدون رتبه یا درجه،

بدون معاش و کسانی که معاش ثابت نداشته‌اند، مستحق ۳۰٪ معاش قدم اول بست هشتم قانون کارکنان خدمات ملکی شناخته می‌شوند.

۳-۱: افزوده شدن معاش: مبتنی بر ماده هفدهم قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین سال ۱۳۸۹، در صورتی که معاشات به گونه عمومی افزایش یابد، معاش یا مزد بازماندگان شهداء نیز هماهنگ با آن‌ها افزون خواهد گشت، در غیر آن صورت افزایش نمی‌یابد؛ زیرا قانون استثنایی برای آن‌ها قائل نشده است.

۲- حقوق اجتماعی و فرهنگی

تمام افراد بدین لحاظ که عضوی از جامعه بوده و در تکاپو، رشد و ترقی آن سهم عظیمی دارند، صاحب حقوق اجتماعی و فرهنگی خاصی می‌گردند. هر انسانی حق دارد با اختیار و آزادی کاملی به تعلیم و تحصیل پردازد، از خدمات بهداشتی، طبی، اجتماعی و همچنان از هر نوع رفاه، آسودگی و خدماتی که از جانب دولت ارائه می‌شود، بهره‌مند گردد. حالا معلولین، افتادگان و علی‌الخصوص بازماندگان شهداء به این دلیل که در وضع اسفناک و وخیمی به سر برده و با از دست دادن پدر، برادر و دیگر عزیز خویش به ماتم و غم نشسته و فرصت‌های زیستی قبلی را کم و بیش از دست داده‌اند، در دست‌یابی به حقوق اجتماعی و فرهنگی‌شان نسبت به دیگر اعضای جامعه محق‌تر اند. بنابراین، لازم است تا احقاق حقوق اجتماعی و فرهنگی برای این افراد در جامعه براساس قانون پررنگ‌تر باشد. بدین ملحوظ در ذیل می‌کوشیم هر کدام از این حقوق را به دست تشریح گرفته و به گونه‌ی میرهن و روشن به توضیح‌شان پردازیم.

الف: حق تعلیم و تحصیل

حق تعلیم و تحصیل که از بنیادی‌ترین حقوق انسانی به‌شمار می‌رود، احقاق آن برای هر فرد در جامعه مهم و چه‌بسا حیاتی به‌نظر می‌رسد. بازماندگان شهداء که از اقشار آسیب‌دیده‌ی جامعه به‌شمار رفته و در معرض خطرات اجتماعی بیش‌تری قرار دارند، در دست‌یابی به این حق اولی‌تر اند. دولت مکلف است برای هر بازمانده زمینه‌ی تعلیم و تحصیل رایگان را مهیا ساخته و در این زمینه تسهیلات و امکانات وافر را فراهم آورد.

در قانون تحصیلات عالی ملکی، بخش خاصی به حقوق و امتیازات محصل اختصاص یافته است. ماده پنجاه و نهم این قانون در این مورد چنین تصریح می‌دارد:

(محصل مؤسسه تحصیلات عالی دارای حقوق و امتیازات ذیل می‌باشد:

۱- دسترسی به آموزش نظری و عملی در برنامه‌های تحصیلی؛

۲- ارائه پیشنهاد جهت بهبود وضع آموزش؛

۳- تأسیس انجمن‌های ادبی، فرهنگی و علمی محصلان طبق اسناد تقنینی مربوط؛

۴- استفاده از کتابخانه‌ها و سایر امکانات آموزشی مؤسسه تحصیلی...).

ضمناً در ماده پنجاه و ششم قانون تحصیلات عالی ملکی از حق دسترسی تمامی فارغان مکاتب به تحصیلات عالی گفته است. این ماده چنین شعر می‌دارد: (فارغان صنوف دوازدهم و چهاردهم یا معادل آن‌ها پس از سپری نمودن مؤفقانه‌ی امتحان شمول، مطابق مقررات و لوايح مربوط در مؤسسه تحصیلات عالی به حیث محصل پذیرفته می‌شوند).

بنأ هر فرد به گونه‌ی عام و هر بازمانده به شکل خاص از این حق بهره‌مند گردیده و می‌تواند برای ادامه تحصیل خویش به هر نوع مؤسسات تحصیلات عالی راه یابد.

ب: تکریم و بزرگداشت از شهداء

حمایت از بازماندگان و خانواده‌های شهداء تنها به شکل مادی محدود نمی‌شود، بلکه اصل حمایت از این قشر جامعه حمایت روحی و معنوی است. تا مادامی که شهداء مورد تکریم قرار گرفته و عزت و جایگاه‌شان در جامعه بیش‌تر شود، بازماندگان شان احساس افتخار و غرور کرده و حقیقت خویشتن را از دست نمی‌دهند. از آن‌سو، دیگر اعضای جامعه با دیدن جایگاه و منزلت والای شهداء و بازماندگان شان، در فداکاری و قربانی‌دادن در راه ارزش‌های اسلامی مورد ترغیب و تشویق قرار می‌گیرند.

در نظام حقوقی افغانستان که شریعت اسلامی حرف اول را زده و تمام قوانین دیگر را نیز تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد، احترام به شهید و خانواده‌اش جایگاه بسی بلندی دارد. سیره پیامبر اکرم (ص) و اصحاب کرام مملو از نمونه‌های بی‌شمار در تکریم و بزرگداشت شهداء و خانواده‌های‌شان است. پس از شهادت جعفر بن ابی‌طالب در جنگ موته، پیامبر اکرم (ص) به خانواده‌ی او توجه ویژه‌ی داشتند و حتی به دختر خود، فاطمه (رض)، دستور دادند تا سه روز برای خانواده جعفر غذا تهیه کرده و به آن‌ها رسیدگی نماید (ابن سعد، ۱۹۹۰: ۳۱).

خلیفه دوم، حضرت عمر فاروق (رض)، به فرماندهان نظامی دستور داده بود که پس از هر جنگ، به وضعیت خانواده‌های شهداء رسیدگی کنند و نیازهای آن‌ها را از بیت‌المال تأمین نمایند. نقل شده است که ایشان حتی به یکی از خانواده‌های شهداء سر زدند و از وضعیت آن‌ها جویا شدند. بعداً متوجه شدند که آن‌ها در تنگنای مالی قرار دارند و بلافاصله دستوری برای کمک مالی به آن‌ها صادر کردند تا نیازهای‌شان برطرف شود (طبری، ۱۳۸۰: ۲۲۶). نمونه‌های نامعدود دیگری نیز وجود دارد که به علت اطالت کلام و به‌درازا کشیده‌شدن سخن از ذکر آن‌ها خودداری می‌کنیم. بنأ، تمامی

شهداء و بازماندگان‌شان در جامعه اسلامی باید مورد تکریم و ارج‌گذاری قرار گرفته و در مراسم و مناسبت‌های متفاوتی از رشادت‌های‌شان تقدیر و تمجید صورت بگیرد.

ج: سرپرستی اطفال

در جامعه افغانستان که مدت مدیدی جنگ و خون‌ریزی دوام داشته است، هم‌واره از شهداء، کودکان و اطفال یتیم و بی‌سرپرستی به‌جا مانده است. حقیقتاً آسیب‌پذیرترین اعضای یک جامعه، همین ایام و اطفال بی‌سرپرست‌اند. بنابراین، ایجاب می‌کند تا از این کودکان به‌شکل فوق‌العاده‌ی حمایت صورت بگیرد. ماده‌ی دوم قانون سرپرستی اطفال که از اهداف این قانون سخن می‌زند، در این زمینه چنین مشعر می‌دارد: (اهداف این قانون عبارت‌اند از:

- ۱- حمایت و کمک به اطفال یتیم و بی‌سرپرست و تأمین منافع مادی و معنوی آن‌ها؛
 - ۲- فراهم نمودن زمینه‌ی رشد، تربیت سالم، تعلیم و آموزش اطفال یتیم و بی‌سرپرست؛
 - ۳- تأمین معیشت، صحت و سلامت جسمی و روحی اطفال یتیم و بی‌سرپرست؛
 - ۴- تعیین سرپرست برای اطفال یتیم و بی‌سرپرست).
- بناً کودکان و اطفال یتیم که از بازماندگان و اعضای خانواده‌ی شهداء به‌حساب می‌آیند، باید تحت محافظت و حمایت جدی و ویژه‌ی قرار داشته و همواره مورد توجه دولت باشند.

امتیازات بازماندگان و خانواده‌های شهداء

آن‌چنان که در پیش‌گذشت، بازماندگان و خانواده‌های شهداء در کنار برخورداری از یک سلسله حقوق، از امتیازات خاصی نیز بهره‌مند‌اند. البته وجود این امتیازات برای قشر خاصی که در مقایسه به دیگران، به‌علت فداکردن عزیز خویش جهت پاس‌داری از ارزش‌های اسلامی و ملی رنج و درد دیده‌اند و می‌بینند، بدیهی می‌نماید. عدالت نیز اقتضاء می‌کند تا به وسیله‌ی حمایت از بازماندگان، رشادت‌های شهداء به نیکی پاسخ داده شود. حالا این امتیازات می‌تواند در زمینه‌های متفاوتی مطرح شود. قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین نیز برای بازماندگان شهداء امتیازاتی را در چند زمینه خاص و مهم در نظر گرفته است تا آن‌چنان که مطلوب است آن حمایت مقصود صورت بگیرد. در ذیل تلاش صورت گرفته است تا این امتیازات به‌ترتیب مورد تبیین قرار بگیرد.

الف: بورسیه‌های تعلیمی و تحصیلی

در گام نخست بازماندگان شهداء همچون دیگران حق شرکت در تمامی رقابت‌های ملی و بین‌المللی جهت دست‌یابی به بورس‌های تعلیمی و تحصیلی را دارند. در گام بعدی، به‌علت این‌که این افراد نسبت به دیگر اعضای جامعه در معرض آسیب‌پذیری بیشتری قرار دارند و عدالت و اخلاق نیز

حکم می‌کند، باید در بعضی از مواقع با در نظر داشت تمامی اصول و مقررات، امتیازات خاصی را در کسب بورسیه‌های تعلیمی و تحصیلی دارا شوند. قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین نیز در این زمینه امتیاز خاصی را برای بازماندگان در نظر گرفته است. ماده دهم این قانون در این زمینه چنین مشعر می‌دارد: (حکومت از مجموع سهمیه بورس‌های تحصیلی خارجی که مصارف آن به‌دوش دولت‌ها و مؤسسات کمک‌کننده باشد، ۵٪ آنرا برای بازماندگان واجد شرایط شهداء تخصیص می‌دهد). بر مبنای این ماده، ۵٪ فیصد هر بورسیه تحصیلی برای بازماندگان شهداء بدون هیچ‌گونه تفاوت و تبعیضی اعطاء می‌شود. البته اعطای این امتیاز نیازمند دو شرط اساسی است؛ طوری که در قدم نخست ۵٪ آن بورسیه‌های تحصیلی به بازماندگان شهداء اختصاص می‌یابد که خارجی باشند. بنابر تذکر این ماده، بدون فرمان حکومت و تصریح قانون‌گذار این امتیاز در بورسیه‌های داخلی اعطاء نمی‌شود. ضمناً اگر مصارف بورسیه خارجی اعلان شده، از جانب حکومت پرداخت گردد، باز هم این امتیاز برای بازماندگان شهداء داده نخواهد شد. چرا که شرط اعطای این امتیاز صرفاً در حالتی است که مصارف بورسیه خارجی مذکور از جانب دیگر حکومت‌ها و مؤسسات کمک‌کننده پرداخت شود. در قدم بعدی، آن بازماندگانی از این امتیاز بهره‌مند می‌گردند که واجد شرایط باشند. حالا در این ماده از چگونگی واجد شرایط بودن بازماندگان چیزی تصریح نیافته است. اما احتمال دارد، واجد شرایط بودن بازماندگان بر اساس معیارهای سنجیده شود که توسط بورس خارجی شرط شده است. اگر افراد مذکور معیارهای بورسیه را تکمیل کرده بودند، از این امتیاز بهره‌مند شده و در غیر آن، از این امتیاز محروم می‌گردند.

ب: اختصاص نمرات زمین و آپارتمان‌های رهایشی

قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین در کنار امتیازات دیگر، برای بازماندگان این فرصت را فراهم نموده است تا با بهره‌گیری از تخفیف ۵۰ درصدی در خرید نمرات زمین و تخفیف ۲۰ درصدی در خرید آپارتمان‌های رهایشی، مسکنی نیز برای خویش ترتیب دهند. ماده یازدهم قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین در این زمینه چنین تصریح می‌دارد:

(۱- وزارت انکشاف شهری و سایر ادارات ذیربط، حین توزیع آپارتمان‌های رهایشی، سهمیه جداگانه‌ای را با تخفیف (۲۰٪) در قیمت آن برای بازماندگان بی‌سرپناه شهداء اختصاص می‌دهد.

۲- شاروالی‌ها در مرکز و ولایات حین توزیع نمرات زمین، سهمیه جداگانه‌ای را با تخفیف (۵۰٪) در قیمت آن، برای بازماندگان بی‌سرپناه شهداء اختصاص می‌دهند).

آن‌چنان که در این ماده تذکر یافته است، این امتیاز صرفاً برای آن عده از بازماندگانی اعطاء می‌شود که بی‌سرپناه باشند. بنابر بازماندگانی که بی‌سرپناه نبوده و حداقل از مکانی برای بودوباش و

زیست برخوردار باشند، نمی‌توانند با استناد به این ماده از امتیاز تخفیف ۲۰ درصدی در خرید آپارتمان‌های رهایشی و از امتیاز ۵۰ درصدی در خرید نمرات زمین برخوردار شوند.

ج: سهمیه حج

بازماندگان شهداء آن‌چنان که در کسب امتیازات خاص در بورس‌های تحصیلی و تعلیمی، خرید نمرات زمین و آپارتمان‌های رهایشی بهره‌مند هستند، می‌توانند از امتیاز فوق‌العاده‌یی که قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین برای‌شان در زمینه‌ی سهمیه حج در نظر گرفته است، نیز برخوردار گردند. ماده دوازدهم این قانون چنین بیان می‌دارد: (حکومت از سهمیه حاجی که رسماً به‌هیئت مهمان، با قبول مصارف از طرف کشورها و مؤسسات اسلامی جهت ادای فریضه حج دعوت می‌شوند، ۵٪) آن را برای بازماندگان واجد شرایط شهداء تخصیص می‌دهد).

براساس این ماده، بازماندگان شهداء می‌توانند از امتیاز اشتراک و بهره‌بری از ۵٪ آن عده سهمیه‌های حج دارا گردند که مصارف آن از جانب کشورها یا مؤسسات اسلامی پرداخت می‌شود؛ بناً شرط اختصاص ۵٪ این سهمیه‌ها به بازماندگان، پرداخت مصارف آن از جانب کشورهای کمک‌کننده و یا مؤسسات اسلامی است؛ در غیر آن اختصاص چنین امتیازی قابل‌اعمال نخواهد بود.

قطع حقوق بازماندگان شهداء

حقوق و امتیازاتی که براساس قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین برای خانواده‌های شهداء در نظر گرفته شده است، می‌تواند در بعضی از حالات و شرایط متفاوتی ساقط گردد. در ذیل بر اساس مواد مندرج این قانون، به‌ترتیب هر کدام از اسبابی را که موجب ساقط‌شدن این حقوق و امتیازات می‌شود، به بحث و بررسی می‌گیریم.

ماده نهم قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین در زمینه چنین تصریح می‌دارد :

(۱- حقوق بازمانده شهید و مفقود در حالت ذیل قطع می‌گردد:

۱: وفات؛

۲: ترک دائمی کشور؛

۳: ترک تابعیت؛

۴: ارتکاب جرم خیانت ملی؛

۵: صدور حکم محکمه با صلاحیت؛

۶: پسر و برادر شهید یا مفقود که سن هجده سالگی را تکمیل یا از معلولیت شفا یابد، یا تعلیم،

تحصیل و یا خدمت مکلفیت عمومی عسکری را ختم نموده باشد؛

۷: زوجه، دختر و خواهر شهید یا مفقود که ازدواج نماید).

آن چنان که در هفت فقره مندرج ماده نهم مشعر یافته است، وفات می تواند موجب ساقط شدن حقوق بازمانده شود. ضمناً در صورتی که فرد کشور را به گونه‌ی دائمی و نه مؤقتی ترک کرده و یا تابعیتش را از دست بدهد، نمی تواند به عنوان بازمانده شهید از حقوق مندرج این قانون مستفید گردد. البته در صورتی که فرد به گونه‌ی مؤقتی کشور را بنابر علل و اسباب متفاوتی ترک کند و بدون در نظر داشت مدت خاصی، مجدداً به کشور باز گردد، می تواند با استناد به این ماده قانونی، حقوق خویش را به دست آورد. از سوی دیگر، در صورتی که بازمانده مرتکب جرم خیانت ملی گردد، نیز از حقوق خویش باز می ماند. این که در چه حالتی فرد مرتکب جرم خیانت ملی شناخته می شود، در ماده ۲۳۸ کد جزای افغانستان واضح گردیده است. بر اساس این ماده، هرگاه تبعه افغانستان مرتکب یکی از اعمال ذیل گردد، عمل وی خیانت ملی شمرده می شود:

۱. عملی که در نتیجه آن اراضی دولت افغانستان تماماً یا قسمی تحت حاکمیت دولت خارجی یا نیروهای مسلح مخالف دولت افغانستان قرار گیرد، یا استقلال کشور را به مخاطره اندازد؛
۲. عملی که در نتیجه آن تمام یا قسمتی از اراضی تحت حاکمیت دولت افغانستان از اداره آن خارج شود؛

۳. تسلیمی نیروهای تحت امر به دشمن؛

۴. واگذاری تأسیسات، دیپوی اسلحه و مهمات، وسایل نظامی، ذخایر مواد ارتزاقی یا استحکامات متعلق به نیروهای نظامی به دشمن به منظور مساعدت آن‌ها، یا فراهم سازی تسهیلات برای ورود دشمن به کشور؛

۵. جمع آوری معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور، به منظور تسلیم دهی آن به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشته گان آن‌ها؛

۶. استخدام اشخاص، تهیه اموال و یا تجهیزات نظامی برای دولت خارجی در حال جنگ با دولت افغانستان و نیروهای مسلح در حال جنگ یا منازعه مسلحانه با دولت افغانستان؛

۷. قیام مسلحانه نیروهای نظامی علیه دولت افغانستان؛

۸. سرقت، تلف یا تزویر اسناد حاوی اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور؛

۹. پیوستن به قوای مسلح دولت خارجی یا گروه مسلح در حال جنگ یا منازعه مسلحانه با دولت افغانستان؛

۱۰. قیام مسلحانه یا توطئه علیه دولت افغانستان به منظور گرفتن قدرت دولتی؛

۱۱. افشای اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور به اشخاص یا دولت خارجی یا شخصی که به نفع

آن‌ها کار می کند و یا به گروه‌های مسلح مخالف دولت افغانستان؛

۱۲. عدم اطلاع از معلوماتی که هدف آن ارتکاب جرائم مندرج اجزای ۱ تا ۸ این ماده بوده، شخص به حکم قانون به کشف آن مؤظف و یا به نحو دیگری به افشای آن مکلف باشد، به مراجع مسئول).

بنابراین در صورتی که فرد بازمانده مرتکب یکی از اعمال مذکور گردد، مرتکب جرم خیانت ملی شناخته شده و در کنار مجازات مندرج کد جزا، از حقوق شهادت و مفقودیت نیز محروم می‌گردد.

حالت دیگری که موجب محرومیت بازمانده از حقوق شهادت می‌شود، تصمیم محکمه با صلاحیت است. حالا محکمه در صورتی که تشخیص دهد و فرد را در صاحب‌شدن این حقوق محق نداند، می‌تواند فرد را از این حقوق محروم نماید. در دو حالت اخیر نیز آن‌چنان که قانون واضح ساخته است، در صورتی که فرد سن هجده سالگی را تکمیل و یا تعلیم و تحصیل خود را تمام نموده باشد، نمی‌تواند از این حقوق کدام بهره‌ی حاصل کند. ضمناً اگر دختر، زوجه و یا خواهر شهید ازدواج کنند، به دلیل این که تحت حمایت فرد دیگری قرار گرفته و بی‌سرپرست نمی‌مانند، دیگر نمی‌توانند از حقوق مندرج قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین مستفید گردند.

نتیجه‌گیری

مطابق آنچه که در قبل بر حسب قوانین و سایر منابع موجود در زمینه حقوق و امتیازات خانواده‌ها و بازماندگان شهداء در نظام حقوقی افغانستان بحث شد، می‌توان گفت که خانواده‌ها و بازماندگان، کسانی که در راه الله متعال و خدمت به خلق الله فداکاری کرده و نهایتاً به شهادت رسیده‌اند، مستحق یک سلسله حقوق و امتیازات در قوانین شناخته شده‌اند تا این که بتوانند با اتکا به آن‌ها، اندکی از نیازها و ضروریات اولیه زندگی خویش را مرفوع سازند.

در نظام حقوقی افغانستان برای بازماندگان و خانواده‌های شهدای که تثبیت شده‌اند، حقوق مثل حق مساعدت مالی، حق تقاعد، حق افزوده شدن معاش، حق تحصیل، حق تکریم و بزرگ‌داشت از شهداء و حق سرپرستی اطفال اختصاص یافته است. علاوه بر این حقوق، در نظام حقوقی افغانستان امتیازات مثل بورس‌های تحصیلی خارجی معادل ۵٪، سهمیه حج مبارکه معادل ۵٪ و اختصاص نمرات زمین و آپارتمان‌های رهائشی با تخفیف ۲۰٪ و ۵۰٪ برای خانواده‌ها و بازماندگان شهداء نیز اکرام شده است.

این حقوق و امتیازات در موارد همچون وفات، ترک دائمی کشور، ترک تابعیت، ارتکاب جرم خیانت ملی، صدور حکم محکمه باصلاحیت، پسر یا برادر شهید یا مفقودی که سن هجده سالگی را تکمیل یا از معلولیت شفا یابد، یا تعلیم و تحصیل و یا خدمت مکلفیت عمومی عسکری را ختم نموده

باشد و یا زوجه، دختر و خواهر شهید که ازدواج نموده باشد، قطع می گردد. در صورت قطع این حقوق نسبت به یک یا چند بازمانده، بر سهم سایر بازماندگان افزود نمی گردد. قابل ذکر است که برای بازماندگان آن کسانی که از ۷ ثور به بعد به شهادت رسیده و هنوز تثبیت نشده اند، از تاریخ انفاذ این قانون (قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهدا و مفقودین سال ۱۳۸۹) مستحق حقوق و امتیازات دانسته می شوند.

پیشنهادهای

۱. مطلوب خواهد بود تا در قانون تصریح گردد، در صورت اعلان بست های اداری، خدماتی و ملکی، برای بازماندهایی که واجد شرایط بست مربوطه بود، اولویت داده شود.

۲. در قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین، کمتر توجهی به حقوق معنوی این افراد شده است. بهتر خواهد بود تا حداقل ماده یی مشخصی جهت تکریم و بزرگداشت از شهداء و اختصاص یک روز معین برای تجلیل از رشادت های شان گنجانیده شود.

منابع

قرآن کریم.

ابن نجیم، زین العابدین. (۹۶۰ - ۹۷۰ ه. ق). البحر الرائق شرح كنز الدقائق، بی جا: دارالکتاب الاسلامی.

احمد بن حنبل. (۲۰۰۱ م). المسند. مؤسسه الرساله، بیروت - لبنان.

استانکزی، نصرالله. (۱۳۸۸ ه. ش). مبادی حقوق. انتشارات سعید، کابل - افغانستان.

بخاری، محمد بن اسماعیل. (۱۹۹۲ م). الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلی الله علیه وسلم و سننه و آیامه. دار ابن کثیر، دمشق - سوریه.

ترمذی، امام محمد بن عیسی. (۱۹۹۶ م). سنن الترمذی. دار الغرب الإسلامی، بیروت - لبنان.

سرخی، محمد. (بی تا). المبسوط، جلد دوم.

طبری، ابوجعفر محمد. (۱۳۴۷ ه. ش). تاریخ الرسل و الملوک. مترجم بلعمی، ابوعلی محمد بلعمی.

جلد ۳، چاپ اول، محل نشر: دانشگاه تهران.

علم استانکزی، محمدظریف. (۱۳۹۰ ه. ش). مبادی علم حقوق: کلیات قانونی در سیستم حقوقی

افغانستان. انتشارات سعید، کابل - افغانستان.

عمید، حسن. (۱۳۸۱ ه. ش). فرهنگ عمید. جلد اول، چاپ بیست و چهارم، تهران: چاپخانه سپهر.

معین، محمد. (۱۳۸۵ ه. ش). فرهنگ معین. چاپ دوم، جلد دوم، تهران: انتشارات راه رشد.

نیشابوری، امام مسلم بن حجاج. (۲۰۱۱ م). المسند الصحيح المختصر من سنن بنقل العدل عن العدل عن رسول الله صلى الله عليه وسلم. دار التأصيل، ریاض - عربستان سعودی.
واقدی، محمد بن سعد کاتب واقدی. (۱۳۷۴ هـ ش). الطبقات الکبری. مترجم دامغانی، محمود مهدوی، جلد ۴، چاپ ۵، محل نشر: انتشارات فرهنگ و اندیشه.
قوانین:

قانون حقوق و امتیازات بازماندگان شهداء و مفقودین، مصوب ۱۳۸۹/۶/۱۵ هـ ش. شماره ۱۰۳۷ جریده رسمی، وزارت عدلیه.

قانون سرپرستی اطفال، مصوب ۱۳۹۳/۱/۲۳ هـ ش. شماره ۱۱۳۰ جریده رسمی، وزارت عدلیه.
قانون تحصیلات عالی خدمات ملکی، مصوب ۱۳۹۴/۸/۹ هـ ش. شماره ۱۱۹۵ جریده رسمی، وزارت عدلیه.

کد جزا، مصوب ۱۳۹۶/۲/۲۵ هـ ش. شماره ۱۲۶۰ جریده رسمی، وزارت عدلیه.

Rights and privileges of families and survivors of martyrs in Afghanistan's legal system

Authors: Abdul Raqib Zargham and Mohammad Edris Panah
Faculty of law and political sciences, Herat university

Abstract

By looking closely and thinking deeply about the evolution of our dear country, we can reach the important point that in important and sensitive periods of history, there were those who sacrificed their sweet and dear lives for the sake of the word of Allah, the protection and preservation of this suffering country; As long as they participate in serving the holy religion of Islam and their homeland. In the meantime, the families and survivors of these righteous martyrs need a series of rights and privileges in order to meet their needs and meet the needs of their lives. The main purpose of this research is to examine the rights and privileges of the families and survivors of martyrs in the legal system of Afghanistan, and the main question raised is, which rights and privileges are considered for the families and survivors of the martyrs in the legal system of Afghanistan. This type of research is descriptive-analytical and the method of data collection is library. The findings of the research show that for the families and survivors of the martyrs in the legal system of Afghanistan, rights and privileges such as the right to financial assistance, the right to pension, the right to an increase in income, the right to education and education, the right to respect and honor, the right to guardianship of children, the privilege of benefiting from educational scholarships, the privilege of Hajj quota, and the privilege of land allocation and residential apartments have been considered.

Keywords: Family, legal system of Afghanistan, martyr, privilege, right and survivor.



جریان و عوامل قیام ۲۴ حوت هرات

نویسنده: نامزد پوهنیا عبدالولید جمشیدی

استاد پوهنچی علوم اجتماعی پوهنتون هرات

Mob: 0792497977

Email: walid.jamshidy123@gmail.com

چکیده

قیام ۲۴ حوت از رویدادهای است که اقشار مختلف جامعه اعم از روحانیون، متنفذان قومی، جوانان و سایر افراد جامعه در آن شرکت داشتند. مبارزان در این قیام اکثراً با دست خالی در برابر عمال رژیم تا به دندان مسلح ایستادگی و مقاومت کرده‌اند. تحقیق حاضر که تحت عنوان «جریان و عوامل قیام ۲۴ حوت هرات» می‌باشد. در آن محقق به صورت خاص به دو موضوع پرداخته است، یکی جریان این قیام که این رویداد تاریخی چگونه اتفاق افتاده است و دیگری، عواملی است که باعث بروز این قیام گردیده است. روش به کار رفته در این تحقیق توصیفی - تحلیلی می‌باشد و از ابزار فیش برداری برای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است. نتایج بدست آمده از این تحقیق نشان می‌دهد که نکته آغاز این قیام از شهر نبوده، بلکه اولین جرقه‌های نارضایتی از مناطق اطراف شهر زده شده است. بر علاوه عوامل متعددی از قبیل اعتقادات دینی و مذهبی، سنن اجتماعی و ملی، دهشت افگنی و برخورد خشن و غیرانسانی با اشخاص روحانی و صاحب رسوخ در بروز قیام نقش مهمی داشته است.

واژه‌گان کلیدی: جریان، عوامل، قیام، ۲۴ حوت، رژیم کمونیستی.

مقدمه

پس از کودتای خونین ۷ ثور ۱۳۵۷ و سرنگونی حکومت داوود خان توسط کمونیست‌ها از همان شب اول فضای آینده در چشم اکثر مردم آگاه تیره‌وتار شد. با گذشت هر روز و آشکار شدن حقایق پشت پرده، در نگاه‌های مبہوت و زبان‌های خاموش و چهره‌های کمرنگ هرکس صدها رمز و اسراری وجود داشت که بیانگر نارضایتی، دل‌واپسی، غصه و اندوه عمیق بود. خاموشی‌ها دیر دوام نکرد، هر جا که دو یا چند همدمی خلوت می‌کردند، همه حرف شان ترس از آینده موهوم و تاریک بود. گردانندگان رژیم کودتای ثور می‌دانستند که بین مردم جایگاه ندارند، از مردم می‌ترسیدند که مبدا خشم و ضدیت شان منجر به قیام و در نهایت موجب سقوط رژیم شود. لذا آن‌ها بر هرکسی که

کوچک‌ترین سؤزن پیدا می‌کردند و یا او را مخالف خود می‌پنداشتند، فوراً به حسابش می‌رسیدند. به هراندازه که رژیم به تعدی و فشار بیشتر دست می‌زد، به همان اندازه نارضایتی‌ها زیادت‌تر، زبان‌ها بازتر و دست‌ها همسته‌تر می‌شدند. بالاخره آواز مخالفت‌ها از شهرها به دهات و اطراف و اکناف کشور رخنه کرد، قیام هرات یکی از این صدهای بود که در مخالفت با برنامه‌های این رژیم سفاک بلند شد (کاظم، ۱۴۰۲، ۹).

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هجری شمسی در هرات از روستاهای اطراف شهر آغاز و به شهر رسید. این یک قیام خودجوش به معنی واقعی آن بود و از قریه سلیمی در ولسوالی پشتون زرغون در جنوب، ولسوالی‌های غوریان و زنده‌جان در غرب، کرخ در شرق و رباط سنگی در شمال آغاز شد و این روستا زادگان پاک طینت و آزاده برای دفاع از نوامیس ملی، ارزش‌های فرهنگی و اعتقادات شان به شهر سرازیر شدند تا اعتراض شان را در برابر سیاست‌های غلط و مغایر تمام ارزش‌های حاکم بر جامعه سنتی ابراز دارند. این قیام نه رهبری داشت و نه پیشوائی، نه امیری و نه قوماندانی و نه در پی دستاویز و اجازه‌ای بود برای این قیام، نه تنظیمی در آن دست داشت، فقط به معنی واقعی کلمه خودجوش بود (هروی، ۱۳۹۰، ۲).

این قیام و جهاد عوام مظلوم و خشمگین از یک ولایت به ولایت دیگر گسترش یافت و کاخ‌های ستمگران را ویران ساخت. و نشان داد که هیچ قدرتی نمی‌تواند خود را به زور بر مردم بقبولاند.

مسئله یا موضوع تحقیق کنونی معرفی عوامل و جریان قیام ۲۴ حوت هرات می‌باشد، پیرامون موضوع قیام ۲۴ حوت و چگونگی اتفاق افتادن آن کتب زیادی نوشته نشده است و تعدادی اندکی هم که هست به صورت متشت و پراکنده به این موضوع پرداخته‌اند. بنا، تحقیق پیرامون این موضوع بدلیل نقش تاریخی این قیام و رشادت و جان نثاری مردم مظلوم هرات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. روی این ملحوظ محقق در این تحقیق در پی آنست که به صورت همه‌جانبه و منسجم پیرامون جریان و عوامل قیام ۲۴ حوت موضوعات را ارائه نماید. و هدف از این تحقیق هم این است که محقق به دنبال بررسی سؤالات از قبیل؛ جریان قیام ۲۴ حوت چگونه بوده است؟ چه عواملی منجر به قیام شده است؟ نخستین حرکت و جرقه از کجا زده شده است؟ می‌باشد. همچنان روش به کار رفته در این تحقیق، روش توصیفی-تحلیلی می‌باشد و از ابزار فیش‌برداری برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است.

همان‌طوری که متذکر شدیم قیام هرات، قیامی بود که از شهر شروع نشد بلکه جرقه‌های این قیام از اطراف و اکناف هرات زده شد. در پهلوی آن یک سلسله عوامل و انگیزه‌های سبب وقوع این قیام گردید، بعداً به صورت مشرح به آن‌ها خواهیم پرداخت.

برنامه‌های حکومت تره کی

دولت نورمحمد تره کی برای تغییر دادن سیستم سیاسی و نهادهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی افغانستان با پیروی از الگوهای کشورهای کمونیستی، برنامه‌های اصلاحی خود را از طریق صدور فرامین هشتگانه در طی هشت ماه اعلام کرد. فرمان شماره یک همان طوری که در بخش پیشین گفته شد، ضمن معرفی کردن تره کی به عنوان رئیس شورای انقلابی، سازمان سیاسی افغانستان را تغییر داد. در فرمان شماره دوم اسامی اعضای حکومت اعلام شد و ببرک کارمل معاون شورای انقلابی و معاون صدراعظم معرفی شد. فرمان شماره ۳ در مورد لغو قانون اساسی سابق و تشکیل شورای عالی قضایی و دادگاه نظامی بود. فرمان شماره ۴ به تاریخ ۲۲ جوزای ۱۳۵۷ درباره نشان دولتی و تغییر پرچم ملی افغانستان صادر شد. فرمان شماره ۵ که هم‌زمان با فرمان شماره ۴ صادر شد، از ۲۳ نفر اعضای خانواده نادرخان از جمله ظاهر شاه، که خائنین ملی خوانده شدند، سلب تابعیت کرد. فرمان شماره ۶ در مورد معاملاتی چون گرو زمین، سود ملاکان و تخفیف مقدار و زمان پرداخت و در موارد مشخص لغو کامل بدهی کشاورزان بود. فرمان شماره ۷ درباره تساوی حقوق زن و مرد، لغو مصارف سنگین عروسی، مهر زن و ممنوعیت ازدواج اجباری، در ۲۵ عقرب اعلام گردید. برنامه اصلاحات ارضی از طریق فرمان شماره ۸ در ماه قوس سال ۱۳۵۷ اعلام شد. مطالعه دقیق فرامین شماره یک و شماره چهار نشان می‌دهد که این فرامین به منظور تغییر هویت سیاسی و ملی افغانستان صادر شده و این کشور را جزء اقمار روسیه می‌ساخت. چنین چیزی بدون شک برای هیچ کس به جز کمونیست‌های وابسته به مسکو قابل قبول نبود (مصباح‌زاده، ۱۳۸۸، ۱۴۵).

شاید اکثریت عوام مردم افغانستان به آسانی نمی‌توانستند پی به ماهیت کمونیستی و ضد دینی کودتای هفت ثور و رهبران آن ببرند، اما برافراشته شدن پرچم سرخ و به کار بردن کلمات و اصلاحات نامأنوس مارکسیستی چون خلق، «دموکراتیک» «سوسیالیسم»، «فیودالیزم» و غیره و تعریف و تمجید صریح و بیش‌ازحد از دوستی افغان - شوروی و انقلاب سوسیالیستی اکبر، این مهم را آسان کرد و مردم را با ماهیت کمونیستی رژیم تره کی آشنا ساخت (فیاض، ۱۳۸۸، ۱۲).

فرامین شماره ۶ و ۷ و ۸ که موارد عمده آن‌ها با سنن دیرینه اجتماعی و اعتقادات پسندیده مذهبی مردم مغایرت داشت، احساسات آن‌ها را علیه رژیم برانگیخت و زمینه‌ساز قیام‌های گسترده مردمی شد. فرمان‌های فوق‌الذکر نشان می‌دهد که کمونیست‌ها پس از احراز قدرت سیاسی با جدیت در پی پیاده کردن مارکسیسم و مبارزه با اسلام بودند. آن‌ها در راستای اجرای فرامین هشتگانه، شعار «نان، لباس و خانه» را از طریق رسانه‌های گروهی تبلیغ می‌کردند؛ جامعه‌شناسی و فلسفه مارکسیسم را در مدارس و دانشگاه‌ها تدریس می‌نمودند و گفته‌های لنین و سایر شعارهای کمونیستی را بر در و

دیوارهای شهر کابل می‌نوشتند. تصفیه ارتش و سایر ارگان‌های دولتی از افراد مسلمان و وطن‌دوست از بدو به قدرت رسیدن کمونیست‌ها شروع شد و هر روز عده‌ای گرفتار و تحویل کشتارگاه‌های استالینی می‌شدند. زیرزمینی‌های وزارت دفاع، صدارت، وزارت داخله، وزارت مالیه و ده‌ها خانه مسکونی به شکنجه‌گاه‌ها تبدیل شدند. سازمان جاسوسی و آدم‌کشی «اگسا» توسط کارشناسان کا. جی. بی سازمان‌دهی شد و به ریاست اسدالله سروری به قتل و کشتار بیرحمانه مردم پرداخت. از طرف دیگر، محافل رقص و پایکوبی در جاده‌ها و پارک‌های شهر کابل دایر شد تا توجه مردم و به ویژه نسل جوان را به فساد و خوش‌گذرانی معطوف سازد و آن‌ها را از آنچه که در کشورشان می‌گذشت بی‌خبر نگه‌دارد (عطایی، ۱۳۸۴، ۲۳۰).

عملکرد کمونیست‌ها در دوران حاکمیت شان در افغانستان به‌خصوص در سال‌های اول کودتا بسیار دردناک و تعجب‌آور است. تعجب‌آور از آن جهت که از یک‌سو با شدت و قساوت تمام می‌کوشیدند که اندیشه‌های الحادی را بدون هیچ‌گونه ملاحظه و مصلحت‌اندیشی بر مردم تحمیل کنند و از سوی دیگر می‌خواستند مردمی را که خودشان از ماهیت ضد اسلامی و ضد ملی رژیم آگاه ساخته بودند، اغفال کنند؛ چنانکه در ابتدای فرمان‌های کمونیستی و حتی بعضی سخنرانی‌هایشان خطاب به مردم از بسم ا... الرحمن الرحیم استفاده می‌کردند و در ماه مبارک رمضان رهبران کمونیست حزب دموکراتیک خلق با شرکت نمایشی در نماز و مراسم تراویح در مسجد کاخ ریاست جمهوری، اسلام را به بازی می‌گرفتند. البته با این کارها، مردم نه تنها اغفال نمی‌شدند، بلکه احساسات شان بیشتر جریحه‌دار می‌شد. و اما عملکرد کمونیست‌ها، از آن جهت دردناک است که ملت افغانستان را به تباهی کشیدند و پس از سقوط رژیم کمونیستی به جای این که انتقام مردم و کشور از آن‌ها گرفته شود، آن‌ها در تبانی با دیگر مداخله‌گران خارجی و یادی داخلی‌شان، از مردم، اسلام و جهاد انتقام گرفتند (مصباح زاده، ۱۳۸۸، ۲۰۱).

دلایل و عوامل قیام

عوامل عمده قیام را می‌توان چنین برشمرد

اعتقاد دینی و مذهبی

مردم افغانستان به زودی دریافتند که رژیم تره‌کی یک رژیم کمونیستی و ضد دینی است. محتوای فرامین هشت‌گانه، به‌خصوص در مورد توزیع زمین، الغای مهر زن و تغییر رنگ پرچم ملی و نشان دولتی که با احکام شریعت و ارزش‌های اسلامی مغایرت آشکار داشت، طبقات و اقشار مختلف مردم اعم از دهقانان، کارگران، روحانیون، کسبه، کارمندان، دانشجویان و دانشگاهیان را علیه رژیم کمونیستی برانگیخت (فیاض، ۱۳۸۸، ۲۴).

حتی برخی روحانیون اعم از سنی و شیعه مجبور به مهاجرت در بیرون از کشور شدند. و در آنجا گروه‌ها و حلقات جهادی را تشکیل دادند.

سنن اجتماعی و ملی

بخش‌های عمده فرامین هشتگانه همان‌طوری که با شریعت اسلامی مغایرت داشت، با سنن ملی و اجتماعی مردم افغانستان هم در تضاد بود. مثلاً عده‌ای را به نام فیودال کوبیدند و زمین‌های شان را به زور گرفتند. این عمل نه تنها خشم بزرگان قوم، منطقه و صاحبان زمین را که کمونیست‌ها آن‌ها را استثمارگر می‌خواندند برانگیخت، بلکه دهقانان و کسانی را که زمین‌های غصبی به آن‌ها توزیع می‌شد نیز ناراضی ساخت. به همین ترتیب کورس‌های سوادآموزی اجباری برای زنان، مخالف شوون اجتماعی شناخته شد، چرا که شیوه‌های برگزاری آن با ارزش‌های اسلامی هم مطابقت نداشت (فیاض، ۱۳۸۸، ۲۴).

دهشت افگنی

رژیم کودتا با توجه به اصل مارکسیستی «دیکتاتوری پرولتاریا» آن‌چنان وحشیانه به جان مردم افتاد و به دستگیری و کشتار پرداخت که سایه شوم مرگ و وحشت همه‌جا را فرا گرفت و کسی را جرئت نفس کشیدن حتی در خانه‌اش نماند. پر واضح است که جنایات و ستم‌هایی که کمونیست‌ها بر مردم افغانستان تحمیل کردند، تنها توسط حفیظ الله امین صورت نگرفت، بلکه همه آن‌ها از تره‌کی تا بیرک کارمل و نجیب و به‌طور کلی هر دو جناح حزب دموکراتیک خلق در آن شرکت داشتند. کمونیست‌ها به افراد باسواد، دانشمندان، علمای دینی و به‌خصوص جامعه شیعی افغانستان حساسیت بیشتر نشان می‌دادند. تعداد زیادی از اساتید دانشگاه‌ها و مکاتب و دانشجویان و دانش‌آموزان مسلمان که همکار با حزب خلق نبودند، دستگیر و ناپدید شدند. مشهور است که یکی از کسبه شیعه هزاره در نزدیکی شام که هوا تاریک شده و چشمش نمی‌دیده است با خود به لهجه هزارگی گفته بود «ده گور تریکی»... و او را بلافاصله گرفتند و ناپدید ساختند به این جرم که چرا تره‌کی را نفرین کرده است، در حالی که «تریکی» در لهجه هزارگی «تاریکی» است و منظور آن شخص، تاریکی شام بوده است (مصباح‌زاده، ۱۳۸۸، ۲۰۳).

آنچه قابل ذکر است، این است که این دهشت افگنی‌ها به جای این که مخالفین را سرکوب کند، مقاومت را افزایش داد و مردم را وادار به مقابله با رژیم ساخت و سرانجام شعله‌های مقاومت در سراسر افغانستان فروزان گشت و پرچم جهاد برافراشته شد. از بدو کودتای هفت ثور تا زمان اشغال افغانستان توسط ارتش سرخ، نزدیک به هفتاد قیام در نقاط مختلف افغانستان صورت گرفته است. این قیام درست ده ماه و چند روز بعد از حادثه کودتای «ثور» صورت گرفت که از جهات مختلف دارای

اهمیت و برزندگی خاص است و به جرئت می‌توان گفت که هیچ قیام دیگر در آن مقطع زمان از نظر ماهیت، اهمیت و پیامدهای مهم به پایه این قیام نمی‌رسد.

جنبش‌های محلی سرآغاز قیام

قیام عمومی اساساً از قیام‌های محلی آغاز گردید و در نهایت به قیام بزرگ در شهر هرات انجامید که در این‌جا از بعضی قیام‌های محلی با اختصار ذکر می‌شود.

قیام قریه سلیمی (مربوطات ولسوالی پشتون زرغون)

کورس‌های به اصطلاح «سوادآموزی» که بر طبق فرمان شماره هفتم از جانب رژیم در اطراف و اکثاف کشور دائر گردیده بود و همه مردم اعم از زن و مرد و پیر جوان را با عنف و فشار مجبور به حضور در آن ساخته بودند، موجب بروز نارضایتی‌ها در بین مردم دهات گردید. در قریه سلیمی در روز اول حوت ۱۳۵۷ این کار مردم را به شور آورد و در برابر آن دست به احتجاج زدند. بروز ۹ حوت قریه سلیمی شاهد یک آشوب بزرگ بود، آن‌هم وقتی که خطیب مسجد آن‌جا از حضور دختر جوان خود در کورس امتناع ورزید. سرمعلم خواست دختر را به زور از حریم خانه خطیب بیرون کند و به کورس سوادآموزی ببرد. این کار نخست به برخورد بین مردم و عمال رژیم در قریه شد و اما سرمعلم موضوع مقاومت مردم را به مرکز ولسوالی پشتون زرغون اطلاع داد و طالب کمک فوری گردید. قوای نظامی به سرعت خود را به قریه رسانید و به فیرهای هوایی پرداخت. سپس مردم را از خانه‌های شان بیرون کرد و عده‌ای را به شمول خطیب مسجد و ارباب قریه بنام نثاراحمدخان دستگیر و مورد اهانت و لت و کوب قرار داد. با دیدن این وضع مردم با قوای نظامی درگیر شدند و با چوب و چماق به عساکر و ماشین‌های محاربوی حمله کردند که در نتیجه ۲۳ تن از افراد قریه به وسیله فیر عساکر جان خود را از دست دادند. در همین حال عمال رژیم عده‌ای را به شمول خطیب و ارباب قریه و نیز یکی از بزرگان بنام حاجی سلیمان با خود بردند که هیچ یک از آن‌ها دوباره به قریه برنگشتند و به یقین که همه را در مرکز ولسوالی اعدام کردند. این رویداد به سرعت در سایر محلات انتشار یافت و موجب برانگیختن مزید مردم در برابر رژیم گردید (فرزان، ۱۳۷۴، ۱۲).

قیام در ولسوالی غوریان

رویه ناپسند، توهین آمیز و توأم با خشونت عمال رژیم در برابر مردم، عقاید و سنن شان با گذشت هر روز بیشتر می‌شد و مردم را در هر ده و قریه به قیام وادار می‌ساخت. یکی از این اقدامات فراخواندن مردم به کار به اصطلاح «دسته‌جمعی» بود که بزور و عنف صورت می‌گرفت. طی یکی از این نوع کارها در ولسوالی غوریان مرد موسسید و مؤقری را مجبور به کار شاقه ساختند که از توان او بدور بود. عمال رژیم این مرد را تحقیر و مورد ضرب و شتم قرار دادند. مردم با مشاهده این کار به

شور آمدند و بروز ۱۷ حوت نزد ولسوال رفتند و از وضع شکایت کردند. ولسوال از شدت عمل کار گرفت و یک عده کسانی که به اساس فرمان شماره هشتم جدیداً مالک زمین شده بودند، برحسب احتجاج اسناد مالکیت را پاره پاره کرده و آنرا یک عمل غیرشرعی و غاصبانه دانستند. وضع به برخورد کشانیده شد و ولسوال به محافظین مسلح خود امر فیر داد و هفت نفر از معترضین به شهادت رسیدند که در نتیجه حس انتقام جوئی در برابر رژیم قوت گرفت و مردم بیشتر به طغیان آمد. فردای آنروز همه بسیج شدند و بر عمال رژیم در آنجا حمله بردند و یک تعداد را به قتل رسانیدند. دولت برای سرکوب قیام مردم غوریان از تمام امکانات، توپ، تانک و مسلسل و در اخیر از بمباران شدید هوائی استفاده کرد. خون مردم کوچه ها را لاله گون ساخت. جوانان غوریان از دشمن خون خوار سلاح به غنیمت گرفته و بیشتر شان به کوه «دوشاخ» پناه بردند و از آنجا به مقاومت و جهاد پرداختند. با وجود شدت عملیات مردم توانستند مرکز ولسوالی را به تصرف درآورند (یوسفی، ۱۳۶۳، ۷۱).

قیام در ولسوالی زنده جان

ولسوالی زنده جان که در شرق غوریان و نزدیک به شهر هرات قرار دارد، راه عبور قوای نظامی رژیم از فرقه هرات بسوی غوریان بود. وقتی مردم زنده جان از حملات روز گذشته غوریان و شدت عمل گماشتگان رژیم و تلفات سنگین مردم آنجا شنیدند، به عزم حمایت از قیام غوریان بسیج شدند و اعلام کردند که مردم با هر نوع اسلحه دست داشته در برابر قوای ظالم و خون خوار رژیم به مبارزه برخیزند و جلو ورود قوای آنها را بسوی غوریان بگیرند. بروز ۱۹ حوت مردم زنده جان از هرسو به مرکز ولسوالی ریختند و با شعارهای الله اکبر» به عمارات دولتی یورش بردند. ولسوال به قوای زیر فرمان خود امر حمله بر مردم را داد و در همین حال تانک ها که از فرقه رهسپار غوریان بودند، به کمک ولسوال زنده جان آمدند و بر شدت برخورد افزودند. مردم به زندان آنجا حمله برده و زندانی ها را رها کردند و با سقوط ولسوالی بدست مردم، همه در اطراف و اکناف ولایت پیچید و یک قدم دیگر هرات را بسوی قیام بزرگ نزدیک تر کرد. قوای هوائی رژیم باز دست بکار شد و طیاره ها بر فراز شهر و اطراف به پرواز درآمد و مردم را زیر آتش بمب و راکت از هوا قرار داد. عجیب بود که هرچه مردم بیشتر جان می دادند، به همان اندازه بر شهامت و شجاعت شان در برابر قوای رژیم افزوده می شد (فرزام، ۱۳۷۴، ۱۳).

قیام در ولسوالی گذره

ولسوالی گذره در جنوب شهر هرات بین ولسوالی های زنده جان و پشتون زرغون قرار دارد و با ولسوالی ادرسکن هم سرحد می باشد. به تاریخ ۲۱ حوت، هنگامی که آوازه قیام عمومی در هرات از همه جا بگوش می رسید، یک هیئت تقسیم اراضی به ولسوالی گذره آمد تا نشان دهد که رژیم در

برابر قیام‌ها بی‌اعتنا و به کار خود مثل سابق ادامه می‌دهد. به مجرد ورود هیئت که ولسوال نیز با آن‌ها بود، درگیری مسلحانه آغاز گردید. موتر ولسوال مورد هدف قرار گرفت و راننده آن کشته شد و اما ولسوال جان به سلامت برد. روز بعد مردم پس از شنیدن بیانیه مولوی محمد صالح به راه‌اندازی قیام متعهد شدند و در ساحه غربی ولسوالی در جنگل «روضه باغ» گرد هم آمدند. در شروع تعداد مردم در حدود پنجمصد نفر می‌رسید و هنوز شب نرسیده بود که تعداد از دوهزار تجاوز کرد. هرکس هر چه از نوع اسلحه در دست داشت، با خود آورده بود. آن‌ها شب را در جنگل گذشتاندند و فردا راهی شهر هرات شدند. در گذره مردم زیارتگاه و مردم سیاوشان و دهات اطراف مرکز گذره در برابر قوای رژیم که در آنجا کمین کرده بودند، چنان با شهادت جنگیدند که باوجود تعداد بسیار زیاد تلفات، کمر دشمن را شکستاده وعده‌ای زیاد قوای رژیم را کشتند، اسلحه‌شان را به غنیمت گرفتند و مرکز ولسوالی بدست آن‌ها افتاد. سپس مردم بسوی پل «پشتون» حرکت کردند و در آنجا به دو دسته تقسیم شدند: یکی از جاده خاکی جنوب هریرود که به پل معروف «مالان» منتهی می‌شد، بدان سو رفتند و با مردم قریه‌های اطراف آن یکجا بسوی شهر براه افتادند. گروه دیگر از طریق شاهراه قندهار - هرات به سمت شهر روان شدند و با مردم قریه‌های جنوب انجیل پیوسته هم‌یک‌جا به استقامت شهر هرات به مثل سیل خروشان به حرکت افتادند. در نیمه‌های راه هر جا که با قوای رژیم روبرو می‌شدند بدون ترس از مرگ حمله می‌کردند و به پیش می‌شتافتند (کاظم، ۱۴۰۲، ۲۴).

قیام در ولسوالی انجیل

ولسوالی انجیل از نظر موقعیت از چهار طرف شهر هرات را که مرکز ولایت است، احاطه کرده و هر راهی که از اطراف بنا به مرکز ولایت می‌رسد، باید از ولسوالی انجیل بگذرد. همه کسانی که در قیام هرات از اطراف و اکناف به مرکز ولایت می‌آمدند، باید از یکی از ساحات انجیل عبور می‌کردند. قوای نظامی رژیم نه تنها در نقاط حساس و مهم شهر هرات سنگر گرفته و منتظر شروع قیام بودند، بلکه در مسیر همه راه‌های که از هر طرف به شهر منتهی می‌شد، تانک‌ها را با عمه آن آماده فیر و کشتار مردم ساخته بودند. مردم دهات اطراف «پل مالان» که آماده ورود دیگران بودند، پس از مواصلت آن‌ها یک‌جا به پیشرفت به سوی شهر ادامه دادند. نبرد سخت بین قوای حکومتی و مردم در گرفت و تلفات بی‌شمار به مردم وارد شد، اما مردم خشمگین بودند و بسوی تانک‌ها حمله برده و به ظفر دست یافتند. پس از آن مردم به دو دسته تقسیم شدند یکی از سمت جنوب پل و دیگری دریای هریرود را عبور کرده و بطرف شمال دریا حرکت را بسوی شهر ادامه دادند. در محل بنام «آسیاب کلوخی» قوای رژیم صف مردم را نشانه گرفتند ولی نتوانستند جلو پیشرفت مردم را بگیرند. بهر حال همین‌طور از ساحه زنده‌جان در غرب و ساحات کرخ و پشتون زرغون سیل مردم از مربوطات

انجیل با قبول تمام تلفات انسانی و نبرد خونبار قوای رژیم با اهتزاز بیرق‌های سبز و نعره‌های تکبیر خود را به حواشی شهر رسانیدند و آماده اشتراک در قیام عمومی بودند (کاظم، ۱۴۰۲، ۲۳).

قیام در شهر

جریان روز اول قیام (پنجشنبه ۲۴ حوت ۱۳۵۷)

حرکت بسوی درب قندهار

مردم شهر از هر کوی و برزن به استقبال مردم روستاها که از هر طرف پا به ساحه شهر گذاشته بودند، شتافتند و همه با هم مثل موج مهیب از قهر و هیجان در برابر رژیم بسوی درب قندهار براه افتادند. در چهار راه درب قندهار قوای حکومتی بر مردم فیر کرد و تلفات زیاد بار آورد. مردم شهر هرات با مشاهده این وضع به جاده‌ها ریختند و تمام سرک‌ها پر از آدم بود. تانک‌های مستقر در فلکه درب قندهار از یکسو و اعضای حزب که پر پشت بام مغازه‌های اطراف آن‌جا سنگر گرفته بودند، بطرف مردم تیراندازی می‌کردند. فلکه درب قندهار آن روز به میدان خون مبدل شده بود و همه‌جا پر از جنازه‌ها، حتی بین پارک و بین جوی‌ها و همه‌جا پر از خون و اجساد شهدای گمنام بود که بیشتر شان از دهات به شهر آمده بودند (یوسفی، ۱۳۶۳، ۲۹).

حرکت بسوی درب عراق

مردم دهات غرب شهر همه به «درب عراق» سرازیر شدند. میدان درب عراق به محل تجمع مردمان شهری و دهاتی مبدل شد و جم غفیری در آن‌جا با هم تلاقی شدند. تانک‌ها نیز با فیر گلوله از مردم پذیرائی کردند. در اولین قدم مردم به سمت مأموریت پولیس درب عراق هجوم بردند. در این محل جنگ خونین در گرفت، عمارت مأموریت سوختن گرفت و تعداد بسیار کشته شدند. مردم از آن‌جا بطرف «چهارسو» براه افتادند، اما تانک‌ها هنوز به فیر خود ادامه می‌دادند. مردم ناچار در بین کوچه‌های قدیمی و کم‌عرض پناه جستند و از آن طریق خود را به «چهارسو» رسانیدند (یوسفی، ۱۳۶۳، ۱۳).

چهارسو مرکز تجمع

مردم در «چهارسو» از سه طرف یعنی از طرف درب قندهار، درب عراق و بازار مسگران یک‌جا شدند. همه در جوش و خروش بودند و با نعره‌های بلند تکبیر و اهتزاز بیرق‌ها، گوئی همه به جنگ «بدر» می‌روند. در مأموریت پولیس چهارسو افسران خلقی و گماشتگان حزبی همه سنگر گرفته بودند و با دیدن جمعیت بزرگ مردم مثل همه‌جا‌های دیگر دست به اسلحه بردند و از بالای بام و کمین‌گاه‌های دیگر سینه‌های مردم را نشانه گرفتند. در این نبرد خونین تلفات بسیار زیاد بود، اما مردم دست از مقاومت نمی‌کشیدند و به هجوم دسته‌جمعی ادامه می‌دادند. مردم از چهارسو بطرف شهرنو

در حرکت شدند. در «پای حصار» تانک‌ها راه را بروی مردم بستند و بر صف فشرده مردم آتش گشودند که آن محل پر از اجساد شهدا گردید. حزبی‌های مستقر در قلعه «اختیارالدین» از فراز آن قلعه همچنان به فیرهای خونبار خود ادامه می‌دادند و تعداد زیاد در سرک‌های اطراف «ارگ» کشته شدند. مردم در حالی که سخت خشمگین بودند، رو بسوی شهرنو هرات کردند و نیز عده دیگر بسوی سرک‌های اطراف مسجد جامع روان شدند تا به قوماندانی امنیه هرات حمله نمایند. عمارت قوماندانی شباهت به یک قلعه قدیمی دارد، با دیوارهای بلند که اعضای حزب به شمول چند زن حزبی بر فراز بام آنجا سنگر گرفته و به مجرد نزدیک شدن مردم، آن‌ها از روبرو و از فراز بام و عقب دیوارها به آتش‌باری بر مردم شروع کردند. مردم نیز با همان شدت به مقاومت ادامه دادند و می‌خواستند با تسخیر قوماندانی کسانی را که در آنجا زندانی بودند، رها سازند (شورای ثقافتی، ۱۳۶۳، ۷۸).

حرکت بسوی درب ملک

درب ملک در غرب شهر هرات قرار دارد. روستائی‌ها از محلات مختلف غوریان و زنده‌جان همه در این‌روز خود را دسته دسته به درب ملک رسانیده بودند تا با مردم شهر یک‌جا به کاروان قیام بپیوندند. در درب ملک نیز تانک‌ها در دم هر جاده کمین گرفته و منتظر حرکت مردم بودند. به مجردیکه مردم به حرکت آغاز کردند، قوای رژیم سد راه شان شد و برخوردهای تن‌به‌تن به سرعت جای خود را به برخوردهای مسلحانه داد و تانک‌های مستقر در محل، مثل سائر نقاط شهر شروع به آتش‌باری بر مردم کردند. مردم با خشم و غضب بسیار بدون توجه به کشته شدن بر تانک‌ها حمله بردند و سرنشینیان تانک‌ها را خلع سلاح و به قتل رسانیدند. بعد از این برخورد خونین، مردم بطرف شاروالی هرات روان شدند. در این‌جا بار دیگر قوای نظامی جلو راه مردم را گرفت و کار باز به جنگ و کشتار رسید. مردم از جان فدا چند تانک را حریق کردند و با قبول تلفات بسیار عمارت شاروالی را تصرف نموده و عکس‌های تیره کی و بیرق‌های سرخ را به آتش کشیدند و عمارت را نیز طعمه آتش ساختند. سپس راهی محل «سازمان حزبی» شدند و هر آنچه در دست شان آمد، از عکس و بیرق همه را سوختاندند. اطراف پارک سینما مملو از مردم بود و ندای الله‌اکبر چنان در فضا طنین انداخته بود که گوئی شهر به صحرای محشر مبدل شده است. هیچ کس سر از پا نمی‌شناخت و غرق در هیجان و شور قیام بودند. مردم بی‌اعتنا به فیرها که از جوار عمارت بانک به ایشان صورت می‌گرفت، باز هم به پیش می‌رفتند و هدف شان رسیدن به محبس هرات بود که در آن تعداد زیاد شخصیت‌های سرشناس زیر نام «بندی سیاسی» زندانی بودند. مردم بطرف محبس هجوم بردند و می‌خواستند دروازه آنرا شکستانده و بندی‌ها را آزاد سازند. در اینجا قوای مسلح رژیم برعکس دیگر جاها از عملیات خودداری کرد. مردم همه به محبس هجوم بردند که ناگهان از فراز بام آن‌جا و نیز از

برج‌های شمال غربی و شمال شرقی آن آتش ماشین‌دارها شروع شد و مردم را مثل مور و ملخ فرش زمین کرد. ناله و فریادها به آسمان بلند شد و همه‌جا را خون رنگین ساخت. این شدیدترین و رقت‌بارترین صحنه برخورد در طول همان روز بود (کاظم، ۱۴۰۲، ۳۲).

حرکت از شمال بسوی شهرنو

سیل خروشان مردم که از شمال شهر و محلات اطراف آن بسوی مرکز شهر روان بودند، به سرعت به ساحه شهرنو رسیدند و با نزدیک شدن به مأموریت پولیس آن‌جا، در برابر حملات ناگهانی و شدید قوای حکومتی مستقر در مأموریت مواجه شدند که تلفات سنگین را بار آورد. مردم با مشاهده وضع با سلاح دست داشته به مقاومت مسلحانه پرداختند و جنگ خونین برپا شد تا آنکه مأموریت آتش گرفت و حزبی‌ها و گماشتگان شان مجبور به ترک عمارت شدند. این‌جاست که جنگ روبرو آغاز شد و در نتیجه از هردو طرف آن‌قدر کشته بجا گذاشت که حسابش معلوم نبود. در این وقت هوا رو به تاریکی می‌رفت و روز به پایان رسیده بود. شهر هرات در خون و آتش فرو رفته و همه‌جا را اجساد کشته‌شدگان پر کرده بود. مردم خسته و از فرط خشم و هیجان سر از پا نمی‌شناختند. با تاریکی شب همه به خانه‌ها رفتند و تعدادی از مسافران روستائی را مردم شهر مهمان‌خانه‌های خود ساختند. باچیره شدن شب مردم به انتقال اجساد پرداختند و با کراچی‌های دستی زخمی‌ها را به شفاخانه و مرده‌ها را بسوی قبرستان‌های اطراف شهر می‌بردند. نیمه‌های شب شهر هرات به شهر ارواح مبدل شد که تنها سگ‌های ولگرد در آن مشغول تغذیه اجساد در روی جاده‌ها بودند. دیگر نه از جنگ خبری بود و نه از توده‌های فشرده مردم. روز ۲۴ حوت با این تراژیدی به پایان رسید، اما قیام پایان نیافته بود. همه انتظار فردا را می‌کشیدند، فردای که عاقبت آن معلوم نبود. آن شب خانواده‌ها منتظر برگشت عزیزان خود بودند و عده‌ای در سوگ شهدای خفته در جاده‌ها و جوی‌بارها می‌گریستند. آن شب هرات ماتم‌سرا بود و مردم آن عزادار و از هرکوی و برزن و از در و دریچه صدای شیون و فغان مظلومان بگوش می‌رسید و اما دستگاه ظالم حکومتی با استفاده از تاریکی شب به فکر فردا بود و در مواضع حساس شهر خاموشانه قوت‌های خود را جابجا می‌کرد تا فردا باز دامن آتش و خون را در شهر هموار سازد (فرزان، ۱۳۷۴، ۱۷۷).

جریان روز دوم قیام (جمعه ۲۵ حوت)

جریان قیام روز قبل به سرعت به گوش مردم دهات و روستاهای اطراف شهر هرات رسید و همه از جریان خونبار واسف انگیز آن روز و شهادت هزارها انسان، از بی‌مروتی و بی‌رحمی عمال رژیم در برابر مردم و از ادامه قیام مطلع شدند. این‌رویداد مردم دهات را مصمم‌تر به قیام و خشمگین‌تر در برابر رژیم ساخت. هنوز صبح ندیده بود که عده‌ای زیاد از هر طرف براه افتادند و رو به شهر کردند.

در طول راه شمار مردم بیشتر و بیشتر می‌شد و بر خشم آن‌ها افزوده می‌گردید. در گزارش شورای ثقافتی جهاد چنین آمده است روز جمعه ۲۴ حوت خورشید سر از افق برکشید و اجساد بی‌شماری را که ژوئن‌های پاک خویش را در راه کلمه الله فدا کرده بودند، آفتابی ساخت. در صبح‌گاه آن روز کاروان پرشکوهی از جانبازان از ساوه، زمان آباد کبابیان، کورت، نشین، سیاوشان، خوش باشان، امام شش نور، شادی‌جام، نیشان و غیره بسوی شهر روی آوردند. این کاروان در مسیر راه گاه‌گاهی هدف تیر دشمنان قرار می‌گرفت که از خانه‌های نشیمن خود نامردانه حمله‌ور می‌شدند... رزمندگان ساعت ده صبح به پل ریگینه رسیدند که ناگهان مورد بمباردman طیاره‌های دشمن از یک‌سو و توپ‌های سنگین و دوربرد زلمی کوت از سوی دیگر قرار گرفتند... هزاردر هزار نفر بی‌دفاع بدون آنکه سقفی ایشان را بپوشاند، دیوار و درختی آن‌ها را پناه دهد، در میدان داغ با هجوم کوه‌های آتش مقابل شدند... تخمین می‌شود که در حدود دوصد نفر در این حمله گوشت و استخوان خمیر شد. در این‌روز عده‌ای زیاد نمازگذاران که بعد از ادای نماز جمعه از مسجد درب عراق بیرون می‌شدند، مورد حمله نامردانه تانک‌های رژیم قرار گرفتند. مردم با وجود تلفات سنگین بر تانک‌ها هجوم بردند. دو تانک فرار کرد، یکی بطرف دروازه کاروانسرای درب عراق شتافت و اما با دیوار آن عمارت تصادم کرد و راننده آن کشته شد. در این‌روز مردم باز بسوی هتل هرات شتافتند، جائیکه مشاوران روسی در آن اقامت می‌کردند، اما کسی را ندیدند. همه مشاوران از ترس مردم روز پیش‌تر آنجا را ترک کرده بودند. مردم بطرف درب خوش‌رو آوردند و از راه مسجد جامع باز بطرف قوماندانی امنیه رفتند.

در این‌روز به‌طور عموم قوای زمینی رژیم ضعیف شده بود و توان مقابله را مثل دیروز نداشت. تنها کسانی که از مردم محل فریب‌خورده و تازه به حزب پیوسته بودند، بر فراز بام‌ها و از بین کلکین آپارتمان‌ها کمین گرفته و مردم را با فیر ماشیندارها فرش زمین می‌کردند. با ضعف قوای زمینی رژیم، تحول عمده در این‌روز همانا استفاده از قوای هوایی بود. در آن روز میگ‌ها و هلیکوپترها بر آسمان هرات در پرواز درآمدند و همه‌جا را از هوا زیر آتش گرفتند. مناطق جنوب شهر از جمله آسیاب کلوخی، درب قندهار، بکرآباد، بادرغان و پائین آب و جاهای دیگر که اجتماع مردم زیاد بود، سخت بمباردman گردید. آنچه که در این‌روز اکثر مردم از خود می‌پرسیدند، این سؤال‌ها بود که: چه باید کرد؟ آینده چه خواهد شد؟ اگر شکست بخوریم، چه مصیبت به سراغ ما خواهد آمد؟...؟؟ تعداد بیشمار تلفات طی این دو روز از یک طرف و شدت عملیات از هوا و بمباردman‌های متواتر از طرف دیگر مردم را دچار ناراحتی و نگرانی و تاحدی سراسیمگی ساخته بود. با آن‌هم با روحیه پر از امید و با عزم قوی مقاومت می‌کردند و موج قیام را به پیش می‌بردند. به همین منوال روز

با جنگ و خون رو به پایانی می‌رفت و با غروب آفتاب و تاریک شدن آسمان، از شدت تحرک و فشرده‌گی مردم نیز تدریجی کاسته می‌شد. امشب دیگر کسی جرئت بیرون شدن از خانه را نداشت تا به سراغ گمشده‌ها و کشته شده‌های خود برآید، اما با چیره شدن تاریکی شب بار دیگر سگ‌های ولگرد به سراغ اجساد انسان‌ها افتاده در روی جاده‌ها آمدند و نیز عمال خون‌خوار رژیم به تدارکات دفاعی برای فردا دست بکار شدند. این بود شرح مختصر داستان غم‌انگیز روز دوم قیام (شورای ثقافتی جهاد، ۱۳۶۳، ۳۵).

قیام اردو (شنبه ۲۶ حوت)

در فرقه هرات بر علاوه یک عده افسران خلقی و مشاوران شوروی که تازه از طرف رژیم به آن ولایت مقرر و اعزام شده بودند، یک عده افسران هراتی نیز از قبل شامل خدمت بودند. این افسران که با هیچ سازمان سیاسی قبلاً وابستگی نداشتند، با ملاحظه اوضاع و پی بردن به حقایق پشت پرده و عواقب ناهنجار کودتا برای کشور و مردم با گذشت هرروز بیشتر ناراض و ناامید می‌شدند و نیز شیوه‌های عمل منسوبین رژیم را در برابر خود و مردم بیچاره تحمل کرده نمی‌توانستند. همین احساس مشترک بین مردم و یک عده افسران اردو، یکی دیگر از مشخصه‌ها و انگیزه‌های بارز قیام هرات محسوب می‌شود که موجب قیام اردو به حمایت از مردم گردید.

قیام عمومی بر افسران اردو در فرقه نمبر ۱۷ هرات اثر عمیق گذاشت و تعدادی از آن‌ها که قبلاً از کودتا و جریان حوادث در کشور ناراضی بودند و اما کاری را به تنهایی انجام داده نمی‌توانستند، وقتی دیدند که مردم قیام کرده و جانباخته در برابر رژیم و عمال ظالم آن به مقاومت پرداخته و هزاران نفر کشته داده‌اند، آن‌ها نیز فرصت را مساعد دانسته برای حمایت از قیام مردم به پا خاستند و برای اولین بار قیام مردم و قیام اردو با هم پیوند یافت. در اثر همین پیوند بود که جهاد علیه رژیم و بعداً در مقابل قوای متجاوز شوروی در حوزه غرب و جنوب غرب کشور آغاز گردید و یکی از موفق‌ترین جبهات جهاد بود. عمال رژیم و مشاورین نظامی شوروی در اواسط ماه حوت هنگامی که بعضی برخوردهای محلی را در برابر تطبیق فرمان‌های خلقی در اطراف و اکناف هرات مشاهده کردند، تصمیم گرفتند تا یک قسمت قوای نظامی مستقر در «زلمی کوت» را که جایگاه فرقه نمبر ۱۷ هرات بود، به بهانه تطبیقات با تجهیزات و اسلحه به دشت مسماء به «دشت مولوی صاحب» در دامنه تخت صفر انتقال دهند. در روز دوم یعنی روز جمعه (۲۵ حوت) به مجردی که از شدت قیام قدری کاسته شد، امر شد تا قوا به زلمی کوت برگردد. برگشت قوا بهترین فرصت برای عده افسران مخالف رژیم بود تا به قیام در داخل اردو بپردازند و به روحیه مردم و تداوم قیام شان قوت بخشند. جگتورن اسماعیل خان که یکی از چهره‌های مؤثر قیام اردو بود و نقش عمده در آن داشت، راجع به انگیزه

قیام اردو چنین می گوید: «وقتی که انقلاب (مقصد از قیام است) صورت گرفت، رژیم وقت و روس ها برای سرکوبی مردم دست به یک حمله بسیار وحشیانه و کشتار دسته جمعی زدند که قلب هر بیننده را ولو که مسلمان و افغان هم نمی بود، جریحه دار می ساخت و نفرت آن ها را بر علیه آن همه جنایت و وحشت و کشتار دسته جمعی رژیم برافروخته می ساخت. اردو که ۹۵ فیصد آنرا همه مسلمانان تشکیل می دادند، از این وضعیت ناراض بودند» (کاظم، ۱۴۰۲، ۵۷).

و سرانجام هرات دوباره توسط نیروهای که از طرف دولت از قندهار به سوی حرکت کرده بود تصرف شد. و آن با استفاده از فریب و خدعه که گویا آن ها هم با مردم هم صدا شده اند رهبری این کاروان از قندهار به سوی هرات حرکت کرده بود جلاد مشهور خلقی «شهنواز تنی» و همچنان گروه اوپراتیفی زون شمال غرب به قوماندۀ یک جلاد دیگر بنام «اندیرگل» که مقر آن در میدان هوایی شیندند قرار داشت و جدیداً به مقصد سرکوبی قیام هرات تشکیل گردیده بود، یک بار قطعه کوماند و به لباس ملکی داخل شهر گردیدند و بعد از زدوخورد فرقه ۱۷ به دست شان افتاد.

نتیجه گیری

در قیام ۲۴ حوت مردم از ظلم و ستم و انحصارطلبی رژیم به ستوه آمده و از ژوئن های شان مایه گذاشتند، با اتحاد و اتفاق، خودجوش به پیش می تاختند و ثابت کردند که در طول تاریخ زیر بار نرفته و نخواهند رفت. در این قیام جوانان مسلمان و مبارز خود را نشان داده و مطرح ساختند. در این قیام، از تمام اقشار جامعه اشتراک داشته و دست در دست هم داده، با یک شعار، با یک هدف به پیش رفتند. این قیام از داخل شهر شروع نشده بلکه از اطراف و اکناف هرات (ولسوالی ها) شروع شد. که اولین جرقه از قریه سلیمی ولسوالی پشتون زرغون زده شد و به همین منوال به سایر مناطق تسری و گسترش یافت. عوامل و انگیزه های مختلفی باعث بروز این قیام شد که می توان به این عوامل اشاره کرد: اعتقادات دینی و مذهبی، سنن اجتماعی و ملی، دهشت افگنی و برخورد خشن و غیرانسانی با اشخاص روحانی و صاحب رسوخ در بروز قیام نقش مهمی داشته است. در پهلوی آن این قیام چه در عرصه بین المللی و چه در عرصه داخلی عواقب و پیامدهای خاص خود را داشته است که موضوع بحث ما نیست. بعد از اینکه قیام خونین هرات توسط رژیم کمونیستی به شدت سرکوب شد، قیام ۲۴ حوت نقطه عطفی بود برای سایر ولایات که در نتیجه منتج به گسترش سایر قیام ها در کشور شد.

منابع

جیوستوزی، آنتونیو. (۱۳۸۶). افغانستان، جنگ، سیاست و جامعه از سال ۱۳۷۱-۱۳۵۷ ش. مترجم شفاهی، اسدالله. تهران: چاپ اول، نشر عرفان.

دوویز و هرسین، دیاکور و سلیک. (۱۳۸۸). حقایق پشت پرده تهاجم شوروی بر افغانستان. مترجم ثابت، عبدالجبار. کابل: چاپ سوم، بنگاه انتشاراتی میوند.

رفیع، حبیب‌الله. (۱۳۷۸). تاریخ فشرده افغانستان. پشاور: چاپ اول، اداره کتابخانه سیار «اریک».

رهین، پروفیسور رسول. (۱۳۹۵). تاریخ مطبوعات افغانستان. چاپ اول، انتشارات سعید.

سیکورسکی، رادک. (۱۳۷۰). خاک اولیا. مترجم نور احراری، عبدالعلی. چاپ اول، بی‌نام.

طین، ظاهر. (۱۳۸۴). افغانستان در قرن بیستم. تهران: چاپ اول، محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی.

عطایی، محمد ابراهیم. (۱۳۸۴). نگاهی مختصر به تاریخ افغانستان. مترجم کامگار، دکتور جمیل‌الرحمن. کابل: چاپ اول، بنگاه انتشاراتی میوند.

علمی، حامد. (۱۳۸۲). روزشمار وقایع افغانستان در قرن بیستم. کابل: چاپ اول، انتشارات سعید.

فیاض، علی‌اکبر. (۱۳۸۸). تاریخ معاصر افغانستان از احمدشاه درانی تا سقوط کمونیست‌ها. مشهد: چاپ اول، نشر بین‌المللی المصطفی.

فرح، مهدی. (۱۳۷۱). تاریخ سیاسی افغانستان. کابل: چاپ اول، ناشر احسانی.

فرزان، احمدشاه. (۱۳۷۴). قیام هرات. مشهد: چاپ اول، انتشارات فرید.

فرهنگ، میرمحمد صدیق. (۱۳۹۰). افغانستان در پنج قرن اخیر. تهران: چاپ نوزدهم، ناشر محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی.

متروخین، واسیلی. (۱۳۹۴). کی‌جی‌بی در افغانستان. مترجم سیماب، داکتر حمید. چاپ اول، حزب همبستگی افغانستان.

مبارز، عبدالحمید. (۱۳۷۷). تحلیل واقعیات سیاسی افغانستان از ۱۹۱۹ تا ۱۹۹۴. پشاور: چاپ اول، بی‌جا.

یوسفی، سیدشریف. (۱۳۶۳). قیام گلگون کفنان ۲۴ حوت هرات قهرمان. پشاور: چاپ دوم، نامشخص.

هیمن، انتونی. (۱۳۶۷). افغانستان زیر سلطه شوروی (۱۹۸۳-۱۹۶۴). مترجم طاهری، اسدالله. شرکت بشاویز.

انتشارات محسنی. (۱۳۹۳). تاریخ مختصر پنج دهه افغانستان. کابل.

تابش هروی، علامه فقید سعادت ملوک. (۱۳۹۲). سرآغاز فاجعه جدید در تاریخ افغانستان. چاپ اول، المهدی.

دفتر شورای ثقافتی جهاد افغانستان. (۱۳۶۳). قیام ۲۴ حوت. پشاور: چاپ اول.

کاظم، داکتر سید عبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی هرات. چاپ دوم، وبسایت افغان جرمن آنلاین.

کاظم، داکتر سید عبدالله. (۱۳۹۰). هرات از قیام حوت تا امروز. چاپ کالیفرنیا.

مصباحزاده، سیدمحمدباقر. (۱۳۸۸). تاریخ سیاسی مختصر افغانستان. چاپ اول، مرکز پژوهش‌های آفتاب.

The flow and causes of the 24th Herat uprising

Author: Assistant Abdul Walid Jamshidy
Faculty Social Science, Herat University

Abstract

The 24-Hout uprising is one of the events in which different sections of the society, including clerics, ethnic influencers, youths and other members of the society, participate. The fighters in this uprising have mostly resisted and resisted the diet with empty hands. The current research, which is titled "Currents and factors of the 24-day uprising in Herat". In that, the researcher has specifically addressed two issues, one is the course of this uprising, how this historical event happened, and the other is the factors that caused this uprising to occur. The method used in this research is descriptive-analytical and a survey tool was used to collect information. The results obtained from this research show that the starting point of this uprising was not from the city, but the first sparks of discontent came from the surrounding areas of the city. In addition, several factors such as religious and religious beliefs, social and national traditions, terrorism and violent and inhumane treatment of spiritual and influential people have played an important role in the uprising.

Keywords: flow, factors, uprising, 24 Hout, communist regime



نقش مساجد و علمای دینی در سازمان دهی قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هـ ش هرات

نویسندگان؛ عبدالرحمن عزیزی^۱ و ناصر احمد هروی

استادان پوهنهی شرعیات پوهنتون جامی

¹Mob: 0799421011

Email: naserherawy8689@jmail. com

چکیده

با نگاهی به تاریخ کشور عزیز ما افغانستان در می یابیم که؛ علمای دینی از طریق مساجد و اماکن دینی در مسائل فکری، اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و تربیتی مردم؛ نقش شان قابل اعتنا بوده است. ایشان در تنویر اذهان مردم از ارزش ها و معارف اسلامی و تشویق مردم به مباحث معنوی، جهت دهی توده ها نسبت به قضایای روز، آگاهی دهی مردم از تاریخچه ای استعمار و پلان های شوم آنها، مخصوصاً در مورد کشورهای اسلامی؛ از جایگاه به سزای برخوردار بوده اند. بیشترین نسل جوان امروزی ما از گذشته سرزمین خود، اطلاع کافی ندارند. گفته می شود که هر ملتی که تاریخ نخواند، ناگزیر می باید حوادث تاریخی را تجربه کند. یکی از حوادث تاریخی قابل توجه در تاریخ معاصر کشور ما؛ حماسه قیام خودجوش ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مردم هرات در برابر تجاوز اتحاد شوروی وقت و حکومت کمونیستی دست نشانده آن بوده است. پرسشی که درین پژوهش بدان پرداخته می شود این است که؛ آیا مساجد و علمای دینی، در سازمان دهی مردم در این قیام نقشی داشته اند؟ تحقیق حاضر بر محور نقش مساجد و علمای دینی در جهت دهی مردم هرات در قیام تاریخی ۲۴ حوت، می چرخد که با استفاده از روش توصیفی تحلیلی از منابع معتبر علمی و مصاحبه ای میدانی با تعدادی از شاهدان عینی و آگاهان مربوط به حماسه ۲۴ حوت انجام یافته است. این تحقیق نشان می دهد که علمای دینی می توانند از طریق مساجد و اماکن دینی به عنوان طلایه داران روشن گری و دانش گستری در توجیه مردم نقش ارزنده ای داشته باشند.

واژه گان کلیدی: مساجد، قیام ۲۴ حوت، علمای دینی، سازمان دهی.

۱. مقدمه

در درازای زمان، کشورهای جهان‌خوار و سلطه‌جو، برای تأمین منافع و مطامع موردنظر خویش، بر ملت‌های دیگر تاخته و تمام داروندانشان را به یغما برده‌اند که اکنون ازین روی کرد به استعمار تعبیر می‌شود. هرچند استعمار کلمه‌ی عربی است که معنایش طلب آبادانی و اعمار و سازنده‌گی است. (دهخدا، ۱۳۷۷، ۲۴۵). اما اکنون این واژه از معنای اصلی عدول کرده؛ معنی تجاوز و سلطه جویی را به خود گرفته است. کشورهای زورمند، قانون‌شکن و طماع جهان، همیشه شعارشان این بوده است که ما آمده‌ایم تا آبادانی و رفاهیت، ترقی و پیشرفت و تمدن و زندگی ارزشمند را، برای شما به ارمغان بیاوریم. اما با رسیدن به محل موردنظر به چپاول منابع دیگران پرداختند، شروع کردند به اعمال فشار و تهدید و تویخ، سرانجام کشتن و بستن و زندان کردن و اجحاف ملت‌ها. کشور عزیزما نیز در طول تاریخ پرفرازونشیب‌اش، به دلیل داشتن موقعیت استراتژیک از نظر جیوپولیتیکی، بارها مورد تجاوز کشورهای استعمارگر دنیا قرار گرفته است. از زمان حاکمیت اسکندر مقدونی قبل از میلاد مسیح تا زمان تجاوز انگلیس‌ها در قرن ۱۹ م با راه‌اندازی چندین جنگ خونین، تجاوز روس‌ها در ۱۳۵۷ ه. ش. و تجاوز آمریکا و ناتو به بهانه‌ی انهدام برج‌های تجارتی نیویورک؛ همه‌ی این صحنه‌های دل‌خراش را تاریخ این سرزمین در حافظه‌ی خود دارد. ملت‌های مورد تجاوز نیز با عکس‌العمل نشان دادن در برابر این صاحبان قدرت به نحوی از انحا در صدد دفاع از کیان، هویت و داروندان خویش برآمدند. عده‌ای با روی کرد آرام، با راه‌اندازی اعتراضات و مبارزات مدنی چون هند، وعده‌ای هم با رویکرد سخت و واکنشی، با آنچه از سلاح و وسایل در دست داشتند، مانند کشور ما، در برابر این تهاجمات قرار گرفتند. ازجمله حوادثی که درین نشیب و فرازا در سرزمین ما بوقوع پیوسته است، یکی حماسه تاریخی ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ه. ش؛ روز قیام خونین مردم هرات در برابر تجاوز روس‌ها درین شهر و کشور بوده است. در این تحقیق به نقش مساجد و علمای دینی در سازمان‌دهی قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات پرداخته خواهد شد، مردم مسلمان و مجاهد ما با رهنمایی علمای دینی از طریق مساجد و منابر و با تأسی از آیه‌ی مبارکه «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا» [نساء/۷۵]. (چرا باید در راه خدا و (نجات) مردان و زنان و کودکان درممانده و بیچاره‌ای ن‌جنگید که (فریاد برمی‌آورند و) می‌گویند: پروردگارا! ما را از این شهر و دیاری که ساکنان آن ستمکارند (و بر ما بیچارگان ستم روا می‌دارند) خارج ساز و از جانب خود سرپرست و حمایتگری برای ما پدیدآور و از سوی خود یآوری برایمان قرار بده (تا ما را یاری کند و از دست ظالمان برهاند) (خرم دل، ۱۳۹۷، ۹۰). و با توجه به این فرموده حضرت پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم "جاهدوا المشركين بأموالكم، وأنفسكم،

والسنتیم" أحمد. ۱۴۳۸، ۱۲۲۶۸). با مال و جان و زبان تان به جهاد مشرکان بروید. در حماسه ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در برابر تجاوز اتحاد جماهیر شوروی و حکومت کمونیستی خلق و پرچم به مبارزه پرداختند که فراموش تاریخ نمی‌شود. در مورد حماسه ۲۴ حوت هرات در کتب تاریخ معاصر و مقالات مناسبی، به قسم پراکنده در مناسبت‌های مختلف پرداخته شده است که به گونه‌ای موضوعی با تحلیل و توصیف‌های مستقل بر محورهای جداگانه پرداخته نشده است. از جمله در کتاب‌های چون؛ *افغانستان در پنج قرن اخیر* نوشته محمد صدیق فرهنگ، *افغانستان در قرن بیستم* نوشته ظاهر طنین و *تاریخ معاصر عبدالحی حبیبی*، چون قیام تاریخی مردم هرات که بیشتر به گونه‌ای کلیشه‌ای به روایت‌های تاریخی با تجزیه و تحلیل کمتری بدان دست یازیده‌اند. در هیچ کدام از کتب و مقالات فوق به نقش مساجد و علمای دینی در سازمان‌دهی قیام ۲۴ حوت هرات به گونه‌ای مجزا چیزی نوشته نشده است، در این نوشته علاوه بر این که تمرکز بیشتر بر نقش مساجد و علمای دینی در رهبری و سازمان‌دهی ۲۴ حوت مردم هرات پرداخته شده، با برخی از شاهدان عینی و صاحب‌نظران این حماسه تاریخی نیز مصاحبه صورت گرفته است. ما می‌دانیم که وضعیت امروزی ما محصول عمل کرد دیروز ما است و فردای ما نیز در گرو عمل کرد امروز ما خواهد بود. پس ضرورت می‌افتد تا نگاهی به گذشته‌های تاریخی خویش به‌ویژه قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات داشته باشیم تا از آن پند گرفته و باز آن ناگواری‌ها تکرار نشود. هدف از این تحقیق این است تا نسل امروزی را از حوادث و وقایع که بر سر شهر و کشور ما گذشته و اینکه چه کسانی از چه آدرس‌های در رهبری و سازمان‌دهی این رویداد تاریخی نقش ارزنده‌ای داشته‌اند؛ آگاه بسازیم. می‌خواهیم فرزندان ما و نسل‌های بعدی از یک سلسله ارزش‌ها و قهرمانی‌های آبا و اجدادشان آگاهی همه‌جانبه حاصل نمایند تا از تاریخ، هویت و افتخارات خود بیگانه نشده، یک پیوند ناگسستنی با گذشته‌های قابل‌اعتنای خویش داشته باشند. به نظر می‌رسد مساجد و مراکز دینی و گرداننده‌گان آن‌ها در جامعه اسلامی نسبت به مسائل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، فکری و تربیتی مردم، نقش بارزی داشته‌اند و در حماسه قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، در جهت‌دهی مردم به طرف خیر و خوبی مسئولیت خویش را اداء کرده‌اند. کمبود منابع وافر در زمینه، عدم فرصت کافی در مدت کوتاه و عدم علاقه‌مندی برخی از گروه‌های چپی به بیان وقایع این حادثه تاریخی؛ از محدودیت‌های این تحقیق شمرده می‌شوند.

۲. مفهوم شناسی برخی از اصطلاحات

مفهوم واژه علماء؛ جمع عالم، اهل علم؛ عالم، خردمند و دانا. فرد با علم، دانشمند. (دهخدا، ۱۳۷۷، ۵۶۷). یکی از اسم‌های خداوند متعال می‌باشد بنابراین عالم کسی است که به علم متصف

است، همان‌طور که هرکس عالم باشد، به حکم تلازم دارای علم است. از این‌رو، عالم یکی از نام‌های خداوند متعال است، زیرا خداوند دارای علم کامل و فراگیر نسبت به تمام جزئیات و محالات است و او حقیقتاً عالم است. همچنین، عالم می‌تواند وصفی برای بنده باشد بر اساس علمی که به او عطا شده است، حتی اگر این علم فراگیر نباشد. خداوند برای بندگانش علم را اثبات کرده است. (شحاته، ۲۰۱۹، ۳۲۹). عالم به کسانی اطلاق می‌شود که با دین آشنا هستند و شریعت الهی را درک کرده‌اند. گاهی این عنوان از باب تشریف یا برای کسی که دانشی از علوم خوانده یا بین فنون مختلف علمی جمع کرده است؛ استفاده می‌شود.

تعریف و تبیین واژه مسجد؛ مسجد به معنای سجده‌گاه و موضع سجود. در زبان عربی به معنای مکانی است که در آن سجده انجام می‌شود و هر مکانی که در آن عبادت صورت گیرد، مسجد نامیده می‌شود (سعید، ۱۳۷۴، ۴۹۵). گفته شده است که مسجد با کسر جیم، نامی برای مکان عبادت است، چه در آن سجده انجام شود یا نه و در کتاب "تهذیب اللغة" آمده است: مسجد با فتح جیم به معنای محراب است و با کسر جیم به معنای محل نماز جماعت (ازهری، ۲۰۰۷، ۵۷۰).

۳. تأثیرگذاری مساجد در مدیریت امور مسلمانان

مسجد در فرهنگ اسلامی ما عنصر اصلی تغییر و تحول درونی، فکری، تربیتی و آموزشی به حساب می‌آید. مساجد به عنوان مراکز تولید نور، اندیشه، ایمان و توحید، در طول تاریخ پُر درخشش اسلامی، در قیادت و رهبری جوامع اسلامی نقش ارزنده‌ای داشته است. در این آیت مبارکه الله متعال می‌فرماید «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا» [البقره/۱۸]. مساجدها مختص پرستش خدا است و (در آن‌ها) کسی را با خدا پرستش نکنید. اگر به سیرت پیامبر عظیم‌الشأن اسلام و منهج حکومت خلفای راشدین نیز نگاهی گذرا بیاندازیم می‌بینیم که مساجد به عنوان مرکز تولید نور، ایمان، اندیشه و تنظیم شئون زندگی مردم نقش اساسی داشته است. وقتی پیامبر ما علیه الصلوة والسلام از مکه مکرمه به مدینه منوره هجرت می‌نمایند، پیش از هر کار دیگری به ساختن مسجد و اقامه نماز می‌پردازند. حتی در اعمار مسجدالنبی صلی الله علیه وسلم دوشادوش اصحاب معزز خویش خود شخصاً علاوه بر رهبری سایر امور به کار فزینی مسجد سهم می‌گیرند. علامه ابوالحسن ندوی در کتاب نبی رحمت چنین می‌نویسد "رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ۴ روز در قبا اقامت گزید و آنجا مسجدی بنا نهاد، سپس صبح روز جمعه از آنجا حرکت کرد و هنگام نماز به محله بنی سالم بن عوف رسید و نماز جمعه را در مسجد آن‌ها اقامه فرمود. این اولین نماز جمعه‌ای بود که آن حضرت صلی الله علیه وسلم در مدینه بجا آورد (ندوی، ۱۹۷۶، ۱۸۷).

در عهد خلفای راشدین نیز مساجد مرجع تصمیم‌گیری‌های کلان بوده است، در دوره‌های حکومت‌داری ۶۰۰ ساله اموی‌ها و عباسی‌ها نیز مساجد در تنظیم و سازمان‌دهی امور حیاتی امت، نقش ارزشمندی داشته است. زمانی که به تاریخ تمدن اسلام مراجعه می‌کنیم می‌بینیم؛ وقتی شهرهای بزرگی چون بغداد، بصره، کوفه، قیروان و اعمار می‌گردد؛ در کنار دارالخلافت در مرکز شهر به اعمار مساجد توجه خاص می‌شود. چون بخش بزرگی از سرنوشت و مصالح امور مردم در مساجد رقم می‌خورد، چنانچه در تاریخ تمدن اسلام چنین آمده است؛ "ساختمان بصره به گونه‌ای طرح‌ریزی شد که در مرکز آن مسجدی ساختند و در کنار مسجد دارالاماره را" (صمیم، ۱۳۹۴، ۱۲۸). با عنایت به توضیحات فوق در می‌یابیم که در طول تاریخ اسلامی مساجد در تنظیم امور حیاتی مردم در عرصه‌های عبادی، اجتماعی، اخلاقی، تربیتی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و حتی سامان‌دهی بخش‌های نظامی و انتظامی؛ تأثیرگذاری کلیدی داشته‌اند. بر اساس آیه‌ی مبارکه‌ی فوق و سیرت پیامبر عظیم‌الشأن اسلام و منهج خلفای راشدین و روش حکومت‌داری امویان و عباسی‌ها در نظام اسلامی، برنامه‌های مساجد کاملاً الهی بوده و بر محور توحید پروردگار جهان می‌چرخد. از مساجد صاحب طرح و برنامه‌های منظم و مدون که کارشان حساب شده و درست باشد، همه‌ی دنیا حساب می‌برد. باری مرحوم استاد نجیبی رحمه‌الله، در یکی از دست‌نوشته‌های خویش زیر عنوان مسجد نمونه نوشته بودند: "مسجد نمونه مسجدی است که کنشت یهودیت، کلیسای مسیحیت، واتیکان پاپ، بتکده‌های هندوئیسم، مجسمه‌های بودیسم، آتشکده زردشت، کاخ سفید امریکا، قصر کرملین روسیه، شورای امنیت، پنتاگون، پارلمان بریتانیا، دفتر صهیونیسم و مراکز بدعات و خرافات؛ از بیدارگری او حساب ببرد، نه خوابگهی برای پیر مردان و نه هم آسایش گاهی برای بیکاران و نه هم محلی برای تلاوت بدون تدبیر و قرائتی بدون تفکر و قیامی و قعودی و جلوسی و سجودی بدون اثر و عمل" (مولانجیبی، تاریخ تحریر ۱۳۹۴-۱-۲). با توجه به آنچه که گفته آمد مساجد صاحب اندیشه و برنامه، در رهبری جامعه به سوی بیداری و بیدارگری و خیر و خوبی، نقش بسیار بزرگی دارند. در حماسه ۲۴ حوت هرات نیز، در تنویر اذهان و بسیج مردم به خاطر دفاع از ارزش‌های دینی و اعتقادی و هویتی‌شان، مساجد و گردانندگان آن‌ها، وظیفه خویش را درست انجام داده‌اند.

۴. جایگاه علماء در رهبری و مدیریت جامعه

الله تبارک و تعالی با این بیان: «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ» [زمر/۹]. ترجمه: [بگو: آیا کسانی که (وظیفه خود را در قبال خدا) می‌دانند، با کسانی که (چنین چیزی را) نمی‌دانند، برابر و یکسانند؟! (هرگز). تنها خردمندان (فرق اینان را با آنان تشخیص می‌دهند و از آن) پند و اندرز می‌گیرند]. به تفاوت جایگاه علماء نسبت به سایر افراد جامعه پرداخته است که این آیه‌ی

مبارکه به صراحت نشان می‌دهد که دانایان امت از ناآگاهان و سایر افراد عادی جامعه به پیشگاه خداوند بزرگ از جایگاه برتر و والاتری برخوردار اند. علم و دانش خود ارزشی است که جایگاه علماء را در زمینه رهبری و مدیریت جامعه برجسته می‌سازد. در واقع کسانی که از علم و فضل برخوردارند، می‌توانند در تصمیم‌گیری‌های درست، حل مسائل پیچیده و پیش‌برد جامعه نقش مؤثری ایفا می‌کنند.

در آیه مبارکه‌ی ۱۸ سوره آل عمران می‌خوانیم؛ «شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْغَنِيُّ الْحَكِيمُ» [خداوند (با نشان دادن جهان هستی به گونه یک واحد بهم پیوسته و یک نظام یگانه و ناگسسته، عملاً) گواهی می‌دهد این که معبودی جز او نیست و این که او (در کارهای آفریدگان خود) دادگری می‌کند و فرشتگان و صاحبان دانش (هر یک به گونه‌ای در این باره) گواهی می‌دهند. جز او معبودی نیست که هم توانا است و هم حکیم]. این آیه مبارکه خاطر نشان می‌سازد که علماء در کنار شهادت خداوند بزرگ و ملائکه؛ در حالی که بر حق و عدالت قیام دارند؛ بر توحید الهی گواه اند. با توجه به آیه‌ی مبارکه‌ی فوق واضح می‌گردد که علماء به عنوان پرچم‌داران توحید و عدالت، همیشه در کنار توده‌های مردم نقش ارزنده‌ای خویش را ایفا کرده‌اند. پیامبر محبوب ما علیه الصلوة والسلام، در حدیثی که به تخریج امام احمد و روایت ابوهریره آمده است می‌فرمایند؛ "إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا إِلَّا مَا وَرَّثُوا عَلَمًا" (أحمد. ۱۴۳۸، ۲۱۷۱۵). حدیث مبارکه این حقیقت را بیان می‌کند که علماء دینی به عنوان وارثان برحق پیام‌آوران الهی، در هدایت، رهبری، برقراری عدالت و حفظ ارزش‌های انسانی جوامع؛ نقش بس عظیمی داشته‌اند. اینان اند که با اتکاء به نور ایمان و دانش خود در عرصه‌های فکری، اجتماعی، فرهنگی، تربیتی و سیاسی در رهبری جامعه؛ بالاترین نقش را خواهند داشت. در قیام ارزشمند و مردمی ۲۴ حوت هرات نیز علماء به عنوان پرچم‌داران اصلی این قیام مردمی پیشاپیش این کاروان عدالت‌خواهی قرار داشتند.

۵. نقش مساجد در توجیه مردم در قیام ۲۴ حوت

در طول تاریخ کشور اسلامی ما مساجد به عنوان، مراکز تجمع مردم نقش مؤثر و کلیدی داشته‌اند. در شرایطی که رسانه‌ها تحت کنترل دولت بودند، مساجد به عنوان مکان‌های برای تبادل اطلاعات و هماهنگی فعالیت‌های حماسی مردم استفاده می‌شدند. با توجه به این که مسجد مکانی مقدس و مورد احترام همه اقشار جامعه است، تجمعات در این مکان‌ها باعث ایجاد همبستگی بیشتر میان مردم می‌شد. در مجموع، مساجد هرات نه تنها مکانی برای عبادت بلکه مرکزی برای مقاومت مدنی علیه حکومتی بودند که بسیاری از مردم آن را نامشروع می‌دانستند. علما به عنوان گردانندگان اصلی امور دینی مردم می‌توانند نقش کلیدی و ارزنده‌ای در جامعه ایفا نمایند از آن جمله؛ تنویر

اذهان عمومی نسبت به ارزش‌ها و معارف اسلامی. تشویق و بسیج مردم به ارزش‌های معنوی و برحذر داشتن شان از فرو رفتن به مادیات محض. آگاهی، تحلیل و توجیه مباحث تاریخی و تمدنی اسلام، مخصوصاً وقایع تاریخی از صدر اسلام تا دوره‌های مختلفه و مجاهدت‌های مردم کشور ما علیه رژیم‌های استعمارگر و متجاوز تا در روشن گری مخاطبین، استفاده‌ی مؤثر صورت گیرد. آگاهی از تاریخچه‌ی استعمار و پلان‌های شوم کشورهای مستکبر و جهان خوار دنیا نسبت به کشورهای که مورد استعمار قرار گرفته‌اند، مخصوصاً کشورهای اسلامی. تدویر دوره‌های منظم و حساب‌شده‌ی درسی برای طلاب علوم اسلامی در برملا ساختن توطئه‌ها و دسایس کشورهای استعمارگر معاصر دنیا. معرفی الگوهای درست برای جوانان. الله متعال می‌فرماید «فِي ثُبُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ» [النور/۳۶]. امام طبری بیان می‌دارد که منظور از بیوت بر اساس قول ابن عباس رضی الله عنهما و مجاهد و حسن، مساجد است (طبری، ۲۰۰۱، ۳۵۴). سید قطب در تفسیر این آیت کریمه بیان می‌دارد "ارتباط مشابه بین چراغ روشن با نور در مشکات و قلب‌های روشن با نور در خانه‌های خدا وجود دارد. این خانه‌ها (که خدا اجازه داده است که برافراشته شوند) و اجازه‌ی خداوند دستوری برای اجرا است بنابراین برافراشته و برپا هستند و پاک و بلندمرتبه‌اند. صحنه‌ی برافراشته‌ی آن‌ها با نور درخشان در آسمان‌ها و زمین هماهنگ است. طبیعت بلندمرتبه‌شان با طبیعت نور روشن هماهنگ است. و با بلندی و ارتفاع آماده می‌شوند تا نام خدا در آن‌ها یاد شود: (و نام او در آنجا یاد شود). قلب‌های روشن، پاک، تسبیح‌گو، لرزان، نمازگزار و بخشنده نیز با آن‌ها هماهنگ هستند. (سید قطب، ۲۴۷). الله متعال می‌فرماید: «وَأَقِيمُوا وَجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ» [اعراف/۲۹]. امام ابن کثیر در تفسیر این آیت کریمه می‌فرماید "به شما دستور می‌دهم که در عبادت او در مکان‌های مناسب، استقامت داشته باشید و آن پیروی از پیامبران است که با معجزات تأیید شده‌اند در آنچه که درباره خداوند متعال خبر داده‌اند و آنچه که از او آورده‌اند از شریعت‌ها و همچنین اخلاص در عبادت او، زیرا او تعالی عمل را نمی‌پذیرد مگر اینکه این دو رکن را جمع کند: یکی اینکه عمل صحیح و مطابق با شریعت باشد و دیگری اینکه خالص از شرک باشد". (ابن کثیر، ۲۰۰۹، ۱۵۳). پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم هدف مساجد را این چنین بیان فرمودند "إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالصَّلَاةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ" (البخاری، ۶۸۲۳). مساجد جای ذکر الله متعال، واقامه نماز و تلاوت قرآن است.

۶. آغاز نکبت

کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ که توسط حزب دموکراتیک خلق افغانستان به وقوع پیوست، نقطه عطفی در تاریخ معاصر افغانستان محسوب می‌شود. این کودتا منجر به سرنگونی حکومت محمد داوود خان

و آغاز دوره‌ای از تحولات سیاسی و اجتماعی در کشور شد. حزب دموکراتیک خلق افغانستان که از دو جناح خلق و پرچم تشکیل شده بود، با حمایت اتحاد جماهیر شوروی قدرت را به دست گرفت و نظام جمهوری دموکراتیک افغانستان را تأسیس کرد. در پی این کودتا، تحولاتی گسترده‌ای در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آغاز شد که شامل تقسیمات ارضی و تلاش برای ساختن یک جامعه بر اساس ارزش‌های کمونیستی بود. با این حال، سیاست‌های جدید دولت با مخالفت‌های گسترده‌ای از سوی مردم مسلمان افغانستان مواجه شد. بسیاری از مردم افغانستان نسبت به تغییرات سریع و ایدئولوژی مارکسیستی و لنینیستی حاکمیت جدید احساس نارضایتی کردند. کمونیست‌ها در ابتدای امر با سردادن شعارهای خلقی و کارگری دست به تقسیم اراضی مردم و توهین زمین‌داران زدند. و صدها هکتار از زمین‌های صاحبان زمین را میان افراد بی زمین کشور، بدون رضایت مالکان زمین‌ها و همچنین با عدم خشنودی زراعت‌کاران، توزیع نمودند. "آنها اقدام به توهین زنان، دهقانان، زمین‌داران و سرمایه‌داران کردند. این تنها در هرات نبود بلکه در سراسر افغانستان این عمل کریه جریان داشت که در واقع مردم را از حقوق مسلم شان محروم می‌ساختند" (عطایی، ۱۳۸۴، ۴۰۶). برای دختران که باید به خانه شوهر می‌رفتند مبلغ (۳۰۰) روپیه افغانی مهر تعیین کرده و همچنان برای سواد اجباری زنان و پیرمردان ۷۰ ساله را راهی کلاس‌های سواد اجباری ساختند و علیه ارزش‌های دینی و فرهنگ بومی مردم شعارهای ضد دینی سر می‌دادند. از روزنامه‌های کشور مظاهر دینی و فرهنگ ملی و بومی مردم را حذف نمودند. برخی عناوین مجلات و روزنامه‌های کشور را که نشانه‌های دینی داشت محو نمودند. در برخی از روزنامه‌ها وجود و قدرت خدا را مورد استهزاء قرار دادند و عقاید دینی و ویژگی‌های ملی مردم را به باد انتقاد گرفتند از همان آوان کودتای نحس به سرکردگی حزب خلق و پرچم، ایشان حمایت مردمی نداشته و اعتمادی هم بر کسی نداشتند، لذا برای هر فردی که کوچک‌ترین سوءظن پیدا می‌کردند به حسابش می‌رسیدند تا مبادا منجر به قیام بزرگ مردمی علیه آنان شود. "اصطلاح (دستگیرکن و زندانی کن) بین این رژیم عام شده بود، چنانکه در ماه‌های اول زندان‌ها پر از مردم شده بود، تعدی و ظلم رژیم هر چه بیشتر می‌شد؛ مخالفت‌های مردمی علیه شان بیشتر می‌گردید که بعداً سیاست کشتار بعد از اسارت را پیاده کردند که این مظالم باعث قیام‌های متعدد مردمی علیه آنان شد. در این میان قیام و حماسه ۲۴ حوت هرات از حوادث خونینی است که در تاریخ پرافتخار مبارزات ملی افغانستان جایگاه ویژه‌ای دارد". (کاظم، ۱۴۰۲، ۲۵).

۷. علت‌های قیام مردمی و خودجوش ۲۴ حوت

با رسیدن حزب کمونیستی خلق و پرچم به قدرت، پست‌های دولتی بین طرفداران حزب تقسیم گردید و عناصر مخالف و با نفوذ بازداشت شدند، معلمین آگاه و مسلمان به نقاط دور دست منتقل و معلمین تازه جذب شده‌ای خلقی جانشین آن‌ها گردیدند. در پی این سیاست‌ها عناصر ناآگاه و فرصت‌طلب، به خاطر رسیدن به مقام و جاه، به سوی حزب خلق شتافتند، آن حزبی که هرکس بدون نظر داشت سوابق می‌توانست به عضویت آن درآید و از این طریق به منویات خود برسد. بعضی از جوانان دهاتی که فریب شعارهای پوچ و فریبده اعضای اصلی حزب را می‌خوردند، نیز وارد حزب شدند. اعضای حزب با جذب این افراد توانستند جامعه سنتی دهات را درهم بریزند. تمام اعمال و حرکات این گروه بدون شناخت از جامعه افغانستان، نادرست و ضد احساسات مردم بود. آن‌ها مردم را به دیده تحقیر می‌نگریستند و به فرهنگ، رسوم و حتی دین و مذهب مردم توهین روا می‌داشتند، طوریکه انسان با دیدن رفتار و کردار آن‌ها فکر می‌کرد که اینان دشمنان مردم هستند. ادامه این عملکردها سرانجام احساسات نهفته مردم را بیدار کرد و آن‌ها را علیه حزب و اعضای آن تحریک نمود. (فرزان، ۱۳۷۴، ۲۵). قیام‌های محلی در قریه سلیمی در مربوطات ولسوالی پشتون زرغون در ۹ حوت، قیام مردم ولسوالی غوریان در ۱۷ حوت، قیام مردم ولسوالی زنده‌جان در ۱۹ حوت، قیام قریه‌های سیاوشان، زیارتگاه، جنگل روضه باغ در ۲۱ حوت، سبب قیام بزرگ داخل شهر هرات گردید (کاظم، ۱۴۰۲، ۲۷).

افرادی که توسط رژیم گرفتار می‌شدند ماه‌ها از سرنوشت آن‌ها، وابستگان شان آگاهی نداشتند و در این مدت بسا از مردم در زیر شلاق و ضربات و حین بکار بستن آلات شکنجه، جان می‌دادند و عده‌ای که جان سالم بدر می‌بردند، روانه زندان پلچرخ می‌گردیدند. بطور خلاصه می‌توان گفت که بعد از به قدرت رسیدن حزب دموکراتیک خلق در افغانستان (در هفتم ثور ۱۳۵۷ هجری شمسی) این حزب زیر نام اصلاحات در عرصه زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم، تمام انواع افراط‌گرایی‌ها را که ممکن بود بکار بست و انجام داد. انواع کشتارها، شکنجه‌ها، زندان انداختن‌ها و تصفیه‌ها، به اساس فلسفه که قبلاً یادآور شدیم هر کس با ما نیست دشمن ما است؛ از اقدامات نابخردانه این حزب بود. به گفته بارت روین افغانستان شناس امریکایی از ساده‌انگاری و برخورد مکانیکی رژیم نسبت به مسائل پیچیده اجتماعی مایه می‌گرفت: (اساساً آن‌ها می‌خواستند گروه‌های را که در میدان قدرت رقیب خود می‌دانستند، از میان بردارند و همه را به زندان بیندازند و همین امر نشان می‌دهد که درک و دریافتی که آن‌ها از جامعه داشتند، بسیار ساده‌انگارانه، سطحی نگرانه و از لحاظی مغایر با اخلاق انسانی بود. به این معنی که آن‌ها فکر می‌کردند که توده‌های مردم زندانی عناصری ناباب

شده‌اند یا گروه‌های ناصالح آن‌ها را به اسارت خود در آورده‌اند و اگر آن‌ها کارگزاران این گروه‌ها را بکشند، آن وقت مردم از تصورات کاذب خود دست برخواهند داشت و با گروه جدیدی که می‌خواهد آن‌ها را رهایی بخشد، متحد خواهند شد و این طرز فکر نشان دهنده آن است که آن‌ها از طبیعت و خصلت جامعه و فرهنگ افغانستان هیچ شناختی نداشتند (طنین، ۱۳۸۴، ۲۵۱).

علت قیام مردمی علیه دولت کمونیستی وقت به رهبری حزب خلق و پرچم این بود که به اندیشه‌ها، باورها، اعتقادات، آداب و رسوم، فرهنگ و عنعنات مردم مخالف و علناً توهین و بی‌حرمتی می‌کرد که منجر شد علمای دینی فتوای جهاد علیه رژیم کمونیستی بدهند. به تعقیب فرمان علمای دینی، قیام بین مردم سرعت گرفت. (فیاض، ۱۳۹۴، ۱۸۴). اختناق و جاسوسی دستگاه اطلاعاتی جنایتکار و مودی، تحقیر مردم و مقدساتشان و از همه مهم‌تر، فهرست‌وار و ماده‌وار به اجرا گذاشتن مارکسیسم لنینسم به صورت دگم، پیاده کردن این سیاست‌های نابجا در جامعه چون افغانستان، منجر به قیام عمومی، جنگ مسلحانه و ویرانی و تباهی گردید (فرزان، ۱۳۷۴، ۱۰).

وقتی مردم افغانستان از چنودوچون و ماهیت اصلی دولت جدید مطلع شدند و وابستگی مطلق آن به شوروی آشکار گردید، مخالفت‌های مردمی گسترش یافت و به مرور زمان در سه هسته اصلی متمرکز شد؛ سازمان مقاومت بیرون مرزی از پاکستان به نام "حرکت انقلاب اسلامی افغانستان" به رهبری مولوی محمد نبی، مبارزات چریکی در داخل اساسی‌ترین رکن مقاومت که به گونه‌ای غیرمنظم اما کارآمد با حکومت و برنامه‌های آن به مقابله می‌پرداخت و مقابله فکری و مطبوعاتی نویسندگان و روشنفکران در داخل و خارج از جمله علت‌های قیام مردمی ۲۴ حوت ۱۳۵۷ گفته شده است (ندای اسلام، ۱۳۸۸، ۴).

۸. علت‌های قیام ۲۴ حوت از زبان شاهدان واقعه

استاد بهیج یکی از شاهدان قیام ۲۴ حوت بیان می‌دارد: "تحلیل گران علل و انگیزه‌های مختلف را برای قیام ۲۴ حوت هرات ارائه نموده‌اند و بعضاً به آن انگیزه‌های مادی و خارجی را معتقدند و این هم بعید نیست که فرامین نامأنوس دولت تره‌کی و رفتار غیرانسانی و اسلامی آن‌ها بر عامه‌ی مردم قسملاً زمینه‌ساز این گونه حرکت و قیام بوده است. اما به نظر من محور اصلی و اساسی همه انگیزه‌ها، انگیزه‌ی دینی بوده است، بدون شک قیام ۲۴ حوت که فداکاری واقعی و گذشتن از حیات دنیایی بود هیچ انسانی در بدل بزرگ‌ترین مطامع مادی دنیا، حاضر نیست از حیات خود بگذرد، کسانی از حیات موقت مادی دنیا می‌گذرند که معتقدند در بدل آن حیات جاودانی آخرت را کسب می‌کنند. یقیناً آن‌ها مسلمانان و پیروان فلسفه‌ی شهادت می‌باشند که در چنین حالات به استقبال آن شتافته و حماسه‌های نظیر ۲۴ حوت را می‌آفرینند اگر اشخاصی را برای سازمان‌دهی این حرکت نام بگیرم

همه را نمی‌شناسم و ذکر کرده نمی‌توانم اما عده‌ای را که می‌شناسم به حیث پیش‌تازان قیام ۲۴ حوت می‌توانم معرفی کنم. اما به صورت اجمالی می‌توان گفت که زمینه‌ساز حرکت پیروزمند ۲۴ حوت، علمای دینی، سران اقوام و در رأس دانشمندان مسلمان بودند که از دسایس استعمار شوروی وقت نسبت به اسلام و جوامع اسلامی آگاهی داشتند". (محمد ابراهیم بهیج. تاریخ مصاحبه ۱۴۰۳/۱۱/۲۱). آقای پناه یکی دیگر از شاهدان حماسه مذکور بیان می‌دارد: "ممکن است خیزش مردم مسلمان هرات در ۲۴ حوت عوامل زیادی داشته باشد، ولی مهم‌ترین محور آن را می‌توان در موارد ذیل عنوان کرد:

الف؛ شناخت مردم مسلمان هرات از چندوچون زورگویان که بدون خواست و اراده‌ی مردم در اریکه‌ی قدرت تکیه زده بودند و بی‌رحمانه حکم می‌راندند و بر دین و مقدسات مردم توهین روا می‌داشتند.

ب؛ فرمان‌های مسلسل شرکی که اکثراً با فرامین قرآن و احکام دین در مغایرت و تضاد بود.
ج؛ تجاوز علیه دین و مقدسات مردم مسلمان افغانستان که توسط دو گروه خلق و پرچم صورت می‌گرفت.

د؛ ظلم، ستم و اختناق و تفتیش عقاید به شیوه قرون وسطی که توسط سردمداران خلق و پرچم در قبال مردم مسلمان روا می‌داشتند (محمد نعیم پناه، تاریخ مصاحبه ۱۴۰۳/۱۱/۲۱).

۹. چهره‌های سرشناس دینی که در قیام ۲۴ حوت نقش کلیدی داشتند

۹.۱. مولانا بهاء‌الدین واعظ

مولانا بهاء‌الدین واعظ عالم برجسته طی چندین دهه به صفت واعظ مسجد جامع بزرگ شهر هرات، در تبلیغ مسائل دینی و تنویر اذهان مردم نسبت به قضایای پیرامون شان، نقش عمده و اساسی داشته است. وی از بدو تجاوز روس‌ها در افغانستان و حاکمیت خلق و پرچم در کشور، از دسیسه‌های نظام کمونیستی و پلان‌های شوم آن در برابر مردم و وطن، نماز گزاران را آگاه ساخته و در ادای مسئولیت خویش تلاش‌های مضاعف نمود. دکتر سید عبدالله کاظم در این مورد می‌نویسد "مولوی بهاء‌الدین واعظ بزرگ مسجد جامع بزرگ هرات در خطبه نماز روز جمعه ۱۸ حوت به گونه واضح و علنی مردم را به جهاد علیه رژیم دعوت کرد و مردم نیز آمادگی گرفته و بیرق‌های سبز را به حیث سمبول جهاد در کمر بسته بودند، قوای امنیتی در اطراف مسجد کمین گرفته، انتظار دستور حمله می‌کشیدند" (کاظم. ۱۳۹۱، ۲۸).

۲، ۹. مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع بزرگ هرات

وی نیز از علمای سرشناس و گردانندگان مراکز بزرگ دینی کشور بوده است که دست کم حدود ۲۰ سال به عنوان خطیب مسجد جامع بزرگ هرات، در آگاهی دهی از مزایا، ارزش‌ها و معارف اسلامی و تبیین مسائل مهم و قضایای روز از طریق این منبر بزرگ نقش کلیدی داشته است. به اساس نوشته میر محمد صدیق فرهنگ تاریخ‌نگار برجسته تاریخ کشور، وی نیز یکی از طلایه‌داران قیام ۲۴ حوت هرات بوده است که در بسیج و قیام و جهاد مردم علناً موضع‌گیری نموده و دو تن از فرزندان نیز از طرف عمال رژیم کمونیستی دستگیر و به جای نامعلوم برده شده‌اند که تاکنون از سرنوشت شان کدام خبری نیست. میر محمد صدیق فرهنگ مورخ مشهور کشور در کتاب *افغانستان در پنج قرن/خیر*، در پیوند به قیام ۲۴ حوت مردم هرات چنین می‌نویسد: "علمای دینی و فقیهان، مشایخ و پیروان طریقت این شهر (هرات) از نفوذ فراوان در بین مردم برخوردار بودند که در اوقات بحرانی رهبری ایشان را به عهده داشتند. از جمله مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع بزرگ هرات، (فرهنگ، ۱۳۸۰، ۱۱۸).

مولانا هبت الله فاضلی یکی از فرزندان مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع بزرگ هرات که خود پس از پدر وظیفه خطابت جامع بزرگ هرات را به عهده گرفته است و مدت چند دهه از طریق این منبر به روشن‌گری پرداخته است، آن روزها را به یاد آورده و می‌گوید: "۲ تن از برادران جوانم به نامه‌ای عزت‌الله و صبغت‌الله که هر دو از محصلان شرعیات پوهنتون کابل بودند، پنج روز قبل از قیام ۲۴ حوت توسط مأموران امنیتی رژیم کمونیستی دستگیر و برده شدند که تاکنون از ایشان اطلاعی نداریم، گویی از جمله شهدای گمنام محسوب می‌شوند. مولانا فاضلی اضافه می‌کند مرحوم قبله‌گاہم مولانا عبدالعزیز خطیب و مولانا بهاء‌الدین واعظ و مفتی عبدالحق نصری، در سال ۱۳۵۹ توسط ایادی رژیم کمونیستی دستگیر و محبوس ساخته شدند وی به یاد می‌آورد پس از این دستگیری، روز جمعه مردم در مسجد جامع بزرگ هرات تجمع کرده و می‌خواستند به جاده‌ها بیرون شده و قیام کنند، اما با پا درمیانی قاضی وقت به نام عبدالولی حجت، به خاطر خاموش ساختن آتش خشم مردم پدرم و مرحوم مفتی عبدالحق را آزاد و مرحوم پدرم نماز جمعه را اقامه کردند، اما پدرم سخت مریض و زمین‌گیر شدند که ایشان را غرض تداوی به کابل انتقال دادند، مرحوم قبله‌گاہم را با تزریق آمپول زهری بدین وضع رسانده بودند که بعد از انتقال شان به کابل، پس از ۱۱ روز از اثر آن تزریق شهید شده و از دنیا رفتند. مولانا فاضلی از علمای دیگری که در این قیام سهم بودند، علاوه بر پدرشان و مولانا واعظ، از مفتی عبدالحق نصری، مولانا محمد روضه باغی و نقش بارز مولانا غلام

محمد خوافی و اولین طلبه دینی که دستگیر شد به نام عبدالاحمد از زیارت جای گذره؛ یاد آوری می‌نماید" (تاریخ مصاحبه؛ ۱۴۰۳/۱۱/۲۶).

۹.۲. مولانا صالح محمد از ولسوالی گذره

علاوه بر دو شخصیت مشهور و طراز اول دینی شهر هرات، مولانا عبدالعزیز و مولانا واعظ، شخصیت علمی و روحانی دیگری چون مولانا صالح محمد از ولسوالی گذره نام برده می‌شود که وی در سازمان‌دهی و بسیج مردم از مناطق مختلف ولسوالی گذره، همراه با شهید گل محمد تیزان در رهبری قیام ۲۴ حوت نقش براننده داشته است. آقای فرهنگ می‌نویسد "پس از آن در ۲۳ حوت، اهالی ولسوالی گذره به رهبری گل محمد تیزانی و مولوی صالح محمد در جنگل روضه باغ جمع شده در حدود ۲ هزار نفر، شب را در جنگل مذکور به سر بردند و در بامداد روز ۲۴ حوت پس از ادای نماز صبح با بیرق‌های سبز و شعارهای اسلامی ضد دولت وقت و ضد مداخله شوری در افغانستان مردم به سوی مرکز شهر روانه شدند" (فرهنگ، ۱۲۰).

۹.۳. حافظ محمد افضل شهیر

حافظ محمد افضل شهیر نیز از چهره‌های منور و آگاه مسائل دینی و اجتماعی مردم هرات بود که از خوش‌نامی و محبوبیتی بسزای در میان مردم برخوردار بوده است. وی نیز با پابندی دساتیر دینی و روحیه‌ای بیگانه‌ستیزی و وطن‌دوستی با فعالیت‌های دینی و اجتماعی‌اش نقش مهمی در تنویر اذهان مردم داشت، او با اینکه در ترویج علم و ادب و ارتقای سطح دانش عمومی دست بالای داشت، نسبت به قضایای روز بی تفاوت نبوده، در برهه تاریخی تجاوز اتحاد شوری وقت در کشور و حاکمیت نظام کمونیستی؛ در بسیج مردم علیه آن نظام استبدادی نقش ارزنده‌ای داشته است، به گونه‌ای که بسا تصامیم مهم و سرنوشت‌ساز در خصوص قضایای هرات و کشور، در جمع هراتیان منور، در باغ و خانه او گرفته می‌شده است. چنانچه فرهنگ در زمینه می‌نویسد: "پس از کودتای خلق و پرچم، منورین و عالمان دینی هرات که ماهیت ضد اسلامی و ضد ملی رژیم جدید را دریافته بودند، باز یک‌بار دیگر با هم به کنکاش نشسته و مجالس و محافلی تشکیل دادند که هدف آن بررسی اوضاع و طرح نقشه مقابله با آن بود. یکی از این مجالس که در اوایل زمستان در باغچه محمد افضل شهیر از روشنفکران هرات تشکیل گردید" (فرهنگ، ۱۳۸۰، ۱۱۹). محمد رفیق شهیر مسئول شورای متخصصان هرات که خود فرزند محمد افضل شهیر است، آن روزهای تجاوز روس‌ها را به یاد می‌آورد و می‌گوید "مرحوم پدرم از کابل به هرات آمد. خانه ما در جاده بهزاد هرات مکان نشسته‌ای جوانان مسلمان بود. وی علاوه می‌کند به دلیل گرفتن آزادی مردم، حاکمیت اختناق، طرح توزیع زمین‌های زراعتی بدون رضایت زمین‌داران، به سخره گرفتن ارزش‌ها و معتقدات دینی؛ مرحوم

پدرم با جمعی از هم‌فکران خویش به سازمان‌دهی، اعتراض‌ها و قیام‌ها، از جمله قیام ۲۴ حوت هرات پرداختند. او علاوه می‌کند که در کنار محوریت جاده بهزاد، مرکز دیگری در منطقه حوض کرباس، خانه خلیفه صاحب حوض کرباس، برای سازمان‌دهی و هماهنگی چریک‌های مجاهد در نظر گرفته شده بود. پدرم نیز در رهبری این هسته‌ها مخصوصاً قیام ۲۴ حوت نقش کلیدی داشت. آقای شهیر به یاد می‌آورد از علمای دینی که در خانه ما رفت‌وآمد داشتند؛ از جمله مرحوم مولوی عبدالعزیز فاضلی خطیب مسجد جامع بزرگ هرات، مولانا قاری سیدعزیزالله مودودی استاد دارالعلوم فخرالمدارس، فرمانده مشهور جهادی صفی الله افضلی و استاد عبدالرؤف مخلص که در بخش‌های فرهنگی مجاهدین را کمک می‌کردند؛ می‌شود از آن‌ها نام برد. آقای شهیر در این مصاحبه بیان داشت که مرحوم پدرش در سال ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ چندین بار توسط عمال کمونیستی دستگیر شد و اخیراً ایشان را در مرکز خاد آن روزگار واقع جاده روشن فعلی هرات انتقال دادند و ایشان را با زنجیر و زولانه دو بار به میدان هوای هرات انتقال و بار سوم ایشان را از طریق خط هوایی به کابل انتقال دادند. در همین ایام مورد آزار و اذیت و شکنجه‌های فراوان قرار گرفتند. حدود ۲ سال در پل چرخ کابل محبوس، سپس مریض و از اثر آن شهید و در شهدای صالح کابل دفن گردیدند" (تاریخ مصاحبه ۱۴۰۳/۱۱/۲۷).

۹،۴. خطیب مسجد جامع قریه سلیمی ولسوالی پشتون زرغون

دکتر سید عبدالله کاظم استاد سابق پوهنتون کابل در مقاله‌اش زیر نام قیام تاریخی و مردمی مردم هرات، هرچند از خطیب مسجد جامع بزرگ سلیمی که نامش چه بوده است؟ تذکر نمی‌دهد اما زیر عنوان قیام مردم سلیمی چنین می‌نویسد "کورس‌های سوادآموزی رژیم که با عنف و فشار، زن و مرد و پیر و جوان را مجبور به حضور می‌کردند؛ موجب ناراضی بین مردم دهات گردید. روز اول حوت ۱۳۵۷ مردم دست به احتجاج زدند، در ۹ حوت در این قریه آشوب بزرگ گردید، وقتی که سرمعلم کورس می‌خواست دختران جوان را به اعمال و زور، به کورس ببرد؛ این کار نخست به برخورد بین مردم و عمال رژیم در قریه شد، بعداً سرمعلم مذکور طالب کمک فوری از ولسوالی گردید. قوای نظامی به سرعت خود را به قریه رسانید و به فیر پرداخته و عده‌ای را به شمول خطیب مسجد و ارباب قریه به نام نثاراحمد خان دستگیر و مورد اهانت و لت و کوب قرار داد. با دیدن این وضع مردم با قوای نظامی درگیر شدند و با چوب و چماق به عساکر و ماشین‌های محاربوی حمله کردند که در نتیجه ۲۳ تن از افراد قریه به وسیله فیر عساکر جان خود را از دست دادند. در این حال عمال رژیم عده‌ای را به شمول خطیب، ارباب قریه و از بزرگان قریه، به نام حاجی سلیمان را با خود برده که هیچ کدام شان دیگر برنگشته و همه را در ولسوالی اعدام کردند. (کاظم، ۱۳۹۱، ۲۰).

۹،۵. شهید سید معظم فرزند حضرت کروخ

سید معظم شهید یکی از شخصیت‌های برجسته و صاحب‌نام هرات که از دودمان حضرات کروخ/ صوفی اسلام شهید کروخی به حساب می‌آید که با فعالیت‌های خود در قیام ۲۴ حوت هرات سهمی بزرگ در جنبش مقاومت علیه رژیم کمونیستی داشت. شهادت او و سایر شهداء باعث ماندگاری نام این قیام در تاریخ افغانستان شد و نام آن‌ها همواره در ذهن مردم هرات باقی است. همان‌طور که در بسیاری از قیام‌های مردمی، برخی از شهداء در شرایط بحرانی به‌طور دقیق محل شهادت و چگونگی شهادت شان شناسایی نمی‌شود، سید معظم نیز در میان هزاران شهید گمنام دیگر نیز از چگونگی شهادت و جنازه و تدفینش تاکنون خبری نیست، با این حال او به عنوان یکی از علمای برجسته و شخصیت تأثیرگذار و فداکار در تاریخ قیام ۲۴ حوت هرات نام برده شده است، آقای فرهنگ در باره او می‌نویسد: "سید معظم پسر حضرت کروخ و سایر افراد خانواده مجددی جمعاً در حدود شصت تن از علما را به شکلی زندانی ساخت که بعد اثری از ایشان پدیدار نشد. این رفتاری‌ها و نشر خبرهای مربوط به شکنجه، آزار و اعدام زندانیان احساسات مردم را بیشتر برانگیخته و از نگاه روانی برای حرکت آماده ساخت" (فرهنگ، ۱۳۸۰، ۱۱۹). علاوه بر ذوات فوق که از شخصیت‌های مشهور و برجسته دینی‌اند، از کسانی دیگری نیز چون قاری ابوبکر غوریانی مدیر عمومی معارف ولایت هرات، سید اسحاق دل جو حسینی یک تن از اساتید دارالعلوم جامع شریف هرات، حضرت عبدالباقی مجددی، خطیب مسجد جامع مولانا جامی و خطیب مسجد جامع کورت سیاوشان هرات و. نام گرفته می‌شود که اکثریت این شخصیت‌های علمی دینی از دست عمال رژیم کمونیستی به شهادت رسیدند.

فرهنگ زیر عنوان "بعضی از اعدام شده‌گان و مفقودین هرات، علاوه بر شخصیت‌های چون؛ مولانا بهاءالدین واعظ، قاری ابوبکر غوریانی، مولانا عبدالعزيز خطیب مسجد جامع بزرگ هرات، حافظ محمد افضل شهیر، از غلام محمد روحانی، فضل حق مجددی، صوفی عبدالحمید نوین، فقیر محمد کبرزان و دیگران نام می‌برد که ایشان از گردانندگان و تربیت یافته‌گان مساجد و اماکن دینی‌اند که در رهبری و تقویت ایمان و باورهای دینی و بیگانه‌ستیزی مردم نقش ارزنده داشتند. سران و بزرگان و افراد سرشناسی زیادی که در سازمان‌دهی قیام ۲۴ حوت نقش اساسی داشتند به شهادت رسیدند. از آن جمله مولوی ملا احمد ساغری خطیب مسجد جامع مولانا عبدالرحمن جامی در این معرکه شهید و حافظ مولوی عبدالرئوف خطیب مسجد جامع نشین و برادرش مولوی عبدالشکور دستگیر و تیرباران شدند (همان، ۱۷۷).

۱۰. انگیزه‌های بسیج مردم از طریق مساجد و علماء دینی

یکی از دلایل بسیج و تحریک مردم در برابر نظام کمونیستی از طریق مساجد و اماکن دینی توسط پیشوایان مذهبی، تحقیر و توهین روحانیون و گردانندگان دینی و ثروتمندان بوده است. در برخی مواقع عمال رژیم کمونیستی خلق و پرچم، علاوه بر توهین نمازگزاران در مسجدها و به زبان آوردن حرف‌های رکیک و زننده نسبت به مقدسات، مساجد و ائمه‌ی مساجد و رهبران دینی، با ترتیب دادن میتینگ‌ها (همایش)، با ایراد بیانیه‌ها به گونه‌ی مستقیم به تحقیر و خُرد و خمیرنمودن ثروتمندان و زمین‌داران که از آن‌ها به فیودال‌ها تعبیر می‌کردند؛ می‌پرداختند.

داکتر سید نعیم عالمی رئیس پوهنحی طب معالجوی پوهنتون جامی؛ آن روزها را از ولسوالی کרוخ به یاد می‌آورد و می‌گوید: "که چند روز پیش از قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در باغ روضه‌ی صوفی اسلام شهید کروخی در بین درختان سبز کاج (ناجو)، بچه‌های سازمانی کمونیست، میتینگ و یا همایش را به راه انداخته بودند، درین همایش به یاد دارم که مرحوم سید مکرم حضرت کروخ که به عنوان یک روحانی برجسته در سطح کشور مطرح بود و از نفوذ و جایگاه فوق‌العاده‌ی اجتماعی برخوردار بود، همچنان مرحوم حاجی حسن بک جمشیدی و حاجی یار محمد خان دوستیار مشهور به گدام‌دار را نیز عنفاً به تحقیر و توهین شان پرداخته، به صف اول این میتینگ می‌نشاندد. چند تازن رقاصه و بی‌حجاب را هم در میان جمع حاضر می‌کردند. بعد از اجراء برنامه‌های رقص و پایکوبی، تعدادی از کمونیست بچه‌های سازمانی با به زبان آوردن حرف‌های رکیک، علما روحانیون و ملاکان را در حال که خودشان حاضر در جلسه بودند؛ دشنام می‌دادند، به قسمی که پیشانی این متنفذین از عرق تر می‌شد و از خشم به خود می‌پیچیدند. همین بود که علماء و روحانیون و ثروتمندان و متنفذین به بسیج متدینین پرداخته؛ با تباری و هماهنگی همدیگر، قیام ۲۴ حوت را سامان دادند." (تاریخ مصاحبه ۲۶-۱۱-۱۴۰۳).

۱۱. دست‌گیری و شکنجه‌های گردانندگان مساجد اعم از علماء و روحانیون و ثروتمندان

کاکا عبدالکریم دوکان دار بازار کروخ از روزی یادآوری می‌کند که تعدادی از عمال نظام کمونیستی به بازار کروخ ریختند، حدود ۴۰ نفر از مردم، به شمول مولانا غلام محمد نجیبی خطیب جامع بزرگ کروخ را دستگیر و در مجاورت بازار کروخ سرتپه‌ی، همه را گرد آوردند و اطراف شان را نیروی‌های مسلح دولت کمونیستی محاصره کردند. عده‌ای را شکنجه و تعدادی را در ملاً عام تیرباران نمودند. وقتی اوضاع بسیار وخیم شد، "بابه محمد" دوکان دار بازار کروخ که چند سال پیش فوت نمود، خودش را از میان جمع به سرعت تمام به چاه کاریز انداخت تا از کشته شدن فرار نماید، یکی از افراد امنیتی نظام به هدایت قومندانش از پشت سرش نارنجک را عاجل به چاه کاریز

پرتاب کرد، بعد از لحظاتی، مرحوم باب‌ه محمد را از چاه پائین تر کاریز دوباره دستگیر، در حالی که چهره‌اش سوخته بود، واپس با شکنجه به جمع ما ملحق نمودند. وی را همان لحظه نکشتند اما تا زمانی که زنده بود آثار سوختگی بر چهره‌اش هویدا بود.

به یاد دارم که حین فرا رسیدن وقت نماز پیشین به ما اجازه‌ی وضوء گرفتن ندادند، بعداً به هدایت مرحوم مولانا نجیبی از میان ما یک نفر اذان گفت، تیمم نمودیم، در حالی که نیروی‌های امنیتی اطراف ما را داشتند، با جماعت نماز را اقامه کردیم. وقتی کلان‌های حاضر در همان جمع سازمانی‌ها با مشاوران روسی‌شان مشوره نمودند، پس از آن نماز، اقدام به رهائی ما نمودند. دلیلش این بوده است که مشاوران روسی گفته بودند، این‌ها در چنین حالت اختناق، جریان شکنجه و کشته شدن، باز هم از نماز خویش دست‌بردار نیستند، پس با این‌ها نمی‌شود کاری کرد، بهتر است این‌ها را رها کنیم. ظاهراً همین نماز ظهر باعث نجات ما شد. با توجه به آنچه که گفته شد، یکی از دلایل سازمان‌دهی قیام ۲۴ حوت؛ دستگیری، شکنجه و سرکوب مردم به‌ویژه علماء، روحانیون و ثروتمندان، توسط کارمندان دولت خلق و پرچم و مشاوران روسی‌شان بوده است. (تاریخ مصاحبه؛ ۱۴۰۳/۱۱/۲۵).

۱۲. جریان قیام ۲۴ حوت

این قیام، در روز پنج‌شنبه ۲۴ حوت، دقیقه ۱۰ ماه و چند روز بعد از حادثه کودتای شوم ۷ ثور ۱۳۵۷ صورت گرفت. مردم از ولسوالی‌ها و قریه‌های نزدیک شهر، از شمال و جنوب و از شرق و غرب هرات در خروش قیام بسوی شهر به راه افتادند. با وسایل بسیار ابتدایی مثل بیل، دیگری با تفنگ قدیمی، بعضی با سلاح جارحه از قبیل تبر و شمشیر به طرف شهر هجوم آوردند. نیروهای رژیم در حال آماده‌باش به سر می‌بردند. مردم قریه‌ها که از هر طرف پا به ساحه شهر گذاشتند، همه باهم مثل موج مهیب از قهر و هیجان در برابر رژیم، بسوی درب قندهار به راه افتادند. در چهار راه درب قندهار قوای حکومتی بر مردم فیر کرد و تلفات زیاد به بار آورد. مردم دهات غرب شهر همه به درب عراق سرازیر شدند. میدان درب عراق به محل تجمع مردمان شهری و دهاتی مبدل شد و جم غفیری در آنجا باهم ملاقی شدند. تانک‌ها نیز بافیر گلوله از مردم پذیرائی کردند. هم‌چنین مردم در چهارسو از سه طرف یعنی از طرف درب قندهار، درب عراق و بازار مسگران یکجا شدند. همه در جوش و خروش بودند و با نعره‌های بلند تکبیر و اهتزاز بیرق‌ها، گوئی همه به جنگ بدر می‌روند، به حرکت افتادند. در مأموریت پولیس چهارسو، افسران خلقی و گماشتگان حزبی، همه سنگر گرفته بودند و سینه‌های مردم را نشانه گرفتند. در این نبرد خونین تلفات بسیار زیاد بود، اما مردم دست از مقاومت نمی‌کشیدند و به هجوم دسته‌جمعی ادامه می‌دادند. مردم از چهارسو به طرف شهرنو در

حرکت شدند. در پای حصار تانک‌ها راه را به روی مردم بستند و بر صف فشرده مردم آتش گشودند که آن محل پر از اجساد شهدا گردید. از طرف غرب شهر، مردم قریه‌ها از محلات مختلف غوریان و زنده‌جان همه در این‌روز خود را دسته دسته به درب ملک رسانیده بودند تا با مردم شهر یکجا به کاروان قیام پیوندند. در درب ملک نیز تانک‌ها در دم هر جاده کمین گرفته و منتظر حرکت مردم بودند. به مجردی که مردم به حرکت آغاز کردند، قوای رژیم سد راه شان شد، شروع به آتشباری بر مردم کردند. بعد از این برخورد خونین، مردم بطرف شاروالی هرات روان شدند. در اینجا بار دیگر قوای نظامی جلو راه مردم را گرفت و کار باز به جنگ و کشتار کشید. مردم چند تانک را حریق کردند و با قبول تلفات بسیار، عمارت شاروالی را تصرف نموده سپس هدف شان رسیدن به محبس هرات بود که در آن تعداد زیاد شخصیت‌های سرشناس زندانی بودند. مردم به طرف محبس هجوم بردند و می‌خواستند دروازه آنرا شکستاده و بندی‌ها را آزاد سازند. در اینجا قوای مسلح رژیم آتش ماشیندارها را شروع کرد و مردم را مثل مور و ملخ فرش زمین کرد. و همه‌جا را خون رنگین ساخت. این شدیدترین و رقت‌بارترین صحنه برخورد در طول همان روز بود. سیل خروشان مردم که از شمال شهر و محلات اطراف آن بسوی مرکز شهر روان بودند، به سرعت به ساحه شهرنو هرات رسیدند و با نزدیک شدن به مأموریت پولیس آنجا، در برابر حملات ناگهانی و شدید قوای حکومتی مستقر روبرو شدند. این چنین جریان روز اول تمام شد، این قیام شش روز ادامه یافت. روزهای بعدی هم با کشتار هزارها نفر با یورش نظامی اتحاد جماهیر شوروی سرکوب گردید. (مبارز، ۱۳۷۵، ۴۲).

۱۳. پیامدها و دست آوردهای قیام ۲۴ حوت

با آن که قیام ۲۴ حوت پس از پنج روز خونین با تلفات سنگین بشری جمعاً بیش از ۲۰ هزار نفر و ویرانی شهر و دیار عملاً پایان یافت، برای مردم آنجا جز درد و رنج دوام‌دار چیزی دیگر به ارمغان نیاورد. ولی در سطح ملی و بین‌المللی نتایج و پیامدهای بسیار مهم و بزرگ را در قبال داشت که به جرئت می‌توان آن را یک نقطه عطف و چرخش عظیم، در تاریخ جهاد و در تغییر معادله قدرت در بین رژیم، در منطقه و حتی جهان دانست. هرگاه حوادث و رویدادهای مهم را بعد از قیام یعنی از ماه اپریل تا دسامبر ۱۹۷۹ که مصادف با تهاجم قشون سرخ شوروی به افغانستان است، بررسی گردد، به وضاحت معلوم می‌شود که جریان این تحولات مهم و پیهم، اساساً از قیام هرات نشئت می‌گیرد، از برخی موارد می‌شود که به گونه‌ای اجمالی نام برد؛

تشدید اختلافات در داخل رژیم، مانند اختلاف میان تره کی و امین که سرانجام منجر به کودتای امین علیه تره کی شد.

آغاز تصفیه‌ها در تشکیلات دولتی؛ از جمله تعدادی از افسران اردو و کارمندان ملکی را از تشکیل دولت تصفیه حذف و اخراج نمودند.

استخدام و جلب و جذب جبری جوانان؛ تعدادی از محصلان پوهنتون و شاگردان مکاتب جبراً به کار گماشته شده، از آن‌ها به گونه اجباری استحصال خدمت می‌کردند.

قیام ۲۴ حوت در واقع سرآغاز قیام همه‌گانی مسلمانان افغانستان بر علیه کفار کمونیزم بود. قیام ۲۴ حوت طلسم افسانه‌ای قدرت نظامی اتحاد شوروی وقت و حتی پیمان ورشو را شکست و بالاخره قیام ۲۴ حوت هرات به رهبری علماء و روحانیون تپلور و تفوق ایمان را بر الحاد ثابت نمود. قیام ۲۴ حوت در سطح کشور نخستین قیام عمومی و همگانی بوده که در حقیقت می‌توان از آن به عنوان (قیام مادر) یاد کرد.

تشدید قیام‌های پی‌درپی؛ بعد از قیام ۲۴ حوت، قیام‌های متعددی در سایر نقاط کشور راه‌اندازی شد؛ مثل قیام افسران جلال‌آباد که به تاریخ اول حمل ۱۳۵۸ به وقوع پیوست. قیام چنداول کابل که در ۲ سرطان ۱۳۵۸ شکل گرفت. قیام بالاحصار کابل که در ۱۴ اسد ۱۳۵۸ به وجود آمد. همچنان می‌شود به همین تداوم از قیام مردم کمر و دیگر نقاط افغانستان یادآوری کرد که بعداً منجر به شکست رژیم کمونیستی و اتحاد جماهیر شوروی گردید.

۱۴. نتیجه‌گیری

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات به عنوان حماسه خودجوش مردم مسلمان افغانستان در برابر تجاوز رژیم کمونیستی شناخته می‌شود، انگیزه اصلی قیام ۲۴ حوت، دفاع از دین و مقدسات اسلامی بوده است. علمای دینی به عنوان رهبران دینی از طریق مساجد، در سازمان‌دهی قیام ۲۴ حوت، نقش مهمی ایفا کرده و با تأسی از دستورات قرآن کریم و سنت گهربار پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم مردم را به جهاد علیه نظام کمونیستی توجیه و الهام بخشیدند. از علمای برجسته‌ای که در قیام ۲۴ حوت نقش کلیدی داشتند می‌توان از مولانا بهاء‌الدین واعظ، واعظ مسجد جامع بزرگ هرات، مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع بزرگ هرات، حافظ محمد افضل شهر، مولانا صالح محمد، از ولسوالی گذره همراه با گل محمد تیزانی، سید معظم فرزند حضرت کרוخ از علمای دینی بودند که در سازمان‌دهی این قیام نقش ارزنده‌ای داشتند. از دلایل و عوامل قیام مذکور دستگیری، شکنجه و سرکوب مردم، به‌ویژه علماء، روحانیون و ثروتمندان توسط دولت کمونیستی خلق و پرچم و مشاوران روسی. همچنان نارضایتی گسترده مردم از سیاست‌های دولت کمونیستی و افزایش فشارها بر مردم برای پذیرش ایدئولوژی کمونیزم؛ می‌توان نام برد. از پیامدهای قیام ۲۴ حوت می‌توان از تشدید اختلافات میان رهبران حزب دموکراتیک خلق افغانستان نام برد که بعداً منجر به کودتاها و تغییرات سیاسی شد. پس

از این قیام، موجی از اعتراضات مسلحانه در نقاط مختلف کشور شکل گرفت که نهایتاً منجر به شکست رژیم کمونیستی گردید. از این جهت آگاهی از تاریخ و نقش علمای دینی در تحولات اجتماعی و سیاسی می‌تواند به تقویت هویت اسلامی و میهنی مردم کمک کند و آن‌ها را در برابر چالش‌های آینده آماده سازد.

منابع و مآخذ

قرآن کریم

- ابن حنبل، ابو عبدالله احمد بن محمد (۱۴۲۱). مسند الإمام أحمد بن حنبل، تحقیق؛ شعيب أرنؤوط. چاپ اول. بی‌جا. نشر مؤسسة الرسالة.
- ازهری، محمد ابن احمد (۲۰۰۷). چاپ سوم، قاهره، دارالکتب العلمیه.
- خرم دل، مصطفی (۱۳۹۷)، تفسیر نور. چاپ سوم. تهران، نشر احسان.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغت نامه دهخدا. چاپ دهم. تهران.
- سعید، شرتونی (۱۳۷۴). اقرب الموارد فی فصیح العربیه. چاپ اول. تهران، دارالاسوه.
- صمیم، عبدالمجید (۱۳۹۴). تمدن اسلامی. چاپ دوم. انتشارات قدس، هرات.
- طنین، ظاهر (۱۳۸۳). افغانستان در قرن بیستم. چاپ اول. کابل. نشر رسالت.
- طبری، ابی جعفر محمد بن جریر (۲۰۰۱). جامع البیان فی تأویل القرآن، محرر؛ أحمد إسماعیل شکوکانی. بیروت، دارالسلام.
- عطایی، محمد ابراهیم (۱۳۸۴). نگاهی مختصر به تاریخ معاصر افغانستان، چاپ اول. کابل، انتشارات میوند.
- فرهنگ، میر محمد صدیق (۱۳۸۰). افغانستان در پنج قرن اخیر. چاپ اول... قم ایران، دارالتفسیر.
- فیاض، علی اکبر. (۱۳۹۴). تاریخ معاصر افغانستان. چاپ اول. کابل، نشر بدخشان.
- فرزان، احمد شاه (۱۳۷۴). قیام هرات. چاپ اول. مشهد. انتشارات فرید.
- قطب، سید ابراهیم (۱۴۱۲ هـ) فی ظلال القرآن. چاپ هفتم. بیروت. دار الشروق.
- کاظم، سید عبدالله (۱۳۹۱). قیام تاریخی هرات. کالیفورنیا، چاپ اول.
- مبارز، عبدالحمید (۱۳۷۵) تحلیل واقعات سیاسی افغانستان، چاپ اول، پشاور، نشر رسالت.
- ندوی، ابوالحسن علی (۱۹۷۶). نبی رحمت. چاپ اول. پاکستان، انتشارات سعیدیه کتابخانه.
- فاضلی، هبت الله، هرات. تاریخ مصاحبه (۱۴۰۳/۱۱/۲۶).
- شهیر، محمد رفیق، هرات. تاریخ مصاحبه (۱۴۰۳/۱۱/۲۷).
- بهیج، محمد ابراهیم، هرات. تاریخ مصاحبه (۱۴۰۳/۱۱/۲۱).

The Role of Mosques and Religious Scholars in Organizing the Uprising of 24th Hoot 1357 in Herat

Abstract

Looking at the history of our beloved country, Afghanistan, we find that religious scholars have played a significant role in addressing the intellectual, ideological, social, cultural, political, and educational issues of the people through mosques and religious places. They have been instrumental in enlightening the minds of the people about Islamic values and teachings, encouraging them towards spiritual discussions, guiding the masses on current issues, and informing them about the history of colonialism and its sinister plans, especially concerning Islamic countries. Most of our current youth lack sufficient knowledge about the history of their homeland. It is said that any nation that does not study its history will inevitably experience historical events. One of the notable historical events in the contemporary history of our country is the spontaneous uprising of the people of Herat on the 24th of Hoot ۱۳۵۷ against the invasion of the then Soviet Union and its puppet communist government. The question addressed in this research is whether mosques and religious scholars played a role in organizing the people during this uprising. This study focuses on the role of mosques and religious scholars in guiding the people of Herat during the historic uprising of the ۲۴th of Hoot, utilizing a descriptive-analytical method based on credible scientific sources and field interviews with several eyewitnesses and knowledgeable individuals related to the events of the ۲۴th of Hoot. This research shows that religious scholars can play a valuable role as pioneers of enlightenment and knowledge dissemination in justifying the people through mosques and religious places.



رهبری دینی و معنوی در قیام ۲۴ حوت؛ تحلیل نقش علما و روحانیون

نویسنده گان: دکتر عبدالخالق حقانی^۱ و محمودالحسن ابو منیر روحانی^۲

استادان پوهنځی شرعیات - پوهنتون جامی

¹Mob: 0797143732

Email: Abdulkhaliq.herawi@gmail.com

چکیده

قیام ۲۴ حوت در هرات یکی از رویدادهای تاریخی مهم در تاریخ معاصر افغانستان است. این قیام که در سال ۱۳۵۷ ه ش (۱۹۷۹ م) اتفاق افتاد، به دلیل بی‌اعتنای نظام به ارزش‌های اسلامی، مصادره نمودن املاک مردم و دخالت شوروی در امور داخلی کشور شکل گرفت. اینکه نقش علما و روحانیون در این قیام چه بوده؟ پرسشی است که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود. هدف پژوهش تحلیل نقش علما و روحانیون در مقام رهبری دینی و معنوی قیام ۲۴ حوت می‌باشد. داده‌های مقاله از منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده و به روش توصیفی تحلیلی بررسی شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد: علما و روحانیون در رهبری دینی و معنوی در قیام ۲۴ حوت نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کردند. رهبری دینی و معنوی علما و روحانیون در قیام ۲۴ حوت، نه تنها به عنوان یک نیروی محرک عمل کرد، بلکه به ایجاد یک فضای اجتماعی و فرهنگی مساعد برای تغییر و تحول کمک شایانی نمود. در این قیام، علما و روحانیون به عنوان نمایندگان فکری و معنوی جامعه، توانستند با استفاده از آموزه‌های دینی و فرهنگی، مردم را به سمت مبارزه علیه رژیم دست‌نشانده شوروی که تا دندان مسلح بودند، بسیج سازند. نقش علما در این قیام از چند جنبه قابل تحلیل است: تقویت هویت دینی، رهبری فکری و ایجاد اعتماد.

واژه گان کلیدی: قیام ۲۴ حوت، هرات، روحانیون، رهبری و نقش علما.

۱. مقدمه

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ حَمْدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَتَقُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. در تاریخ افغانستان، قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در هرات یکی از نقاط عطفی است که با رهبری علمای کرام و روحانیون به همکاری کسانی که به عقاید و مقدسات شان توهین و عرف عنعنات شان از جانب کمونیستان مورد بی‌احترامی قرار گرفته و همچنان از ناحیه توزیع زمین متضرر شده بودند شکل گرفت. این قیام

به عنوان واکنشی به سیاست‌های کمونیستی رژیم وقت و اصلاحات اجتماعی آن، به وقوع پیوست. علمای دین با بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی و ایجاد احساسات ملی، توانستند مردم را به همبستگی و مبارزه علیه ظلم و ستم تشویق کنند. نقش آن‌ها در سازمان‌دهی، هدایت و حفظ روحیه مردم، علاوه بر تأثیرگذاری بر اوضاع سیاسی و اجتماعی، نشان‌دهنده‌ی قدرت مذهب در شکل‌دهی به تحولات جامعه افغانستان است.

۲. بیان مسئله

قیام ۲۴ حوت در هرات یکی از رویدادهای تاریخی مهم در تاریخ معاصر افغانستان است. این قیام که در سال ۱۳۵۷ هجری شمسی (۱۹۷۹ میلادی) اتفاق افتاد، به دلیل بی‌اعتنای نظام به دین، مذهب، قرآن کریم، مصادره نمودن املاک مردم و دخالت‌های خارجی از شوروی‌های حاضر شکل گرفت. این قیام که صدها تن از علما، خطباء و روحانیون و مردم مؤمن هرات نقش کلیدی در بسیج ایفا کردند که طرح‌ریزی اصلی این قیام توسط علماء از مساجد و منابر آغاز و باعث گردید تا اقشار و آحاد ملت قیام نمایند؛ رهبری دینی و معنوی به عنوان یکی از ارکان اساسی جوامع بشری، در شکل‌دهی به رفتارها، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی نقش مهمی ایفا می‌کند. این نوع رهبری به‌ویژه در جوامع مذهبی و فرهنگی، به عنوان منبع الهام و هدایت‌گری مورد توجه قرار می‌گیرد.

بعد از وفات رسول اکرم صل الله علیه وسلم دروازه نبوت تابه روز قیامت مسدود شده است، اصلاح اجتماعی، تصمیم‌نیکي‌ها و از بین بردن بدی و از بین بردن تمام منکرات، برپای نظام اسلامی، فریضه مسلمانان است و بالاخص فریضه‌ای علما است که مردم را مدیریت کنند، هدف از ین مقاله نهاده شدن فرهنگ جهاد در بین نسل جوان، استعمار ناپذیر شدن جامعه اسلامی، تبارز نقش ارزنده علمای کرام و روحانیون در ابعاد زندگی مردم، الگو برداری از شجاعت دلیر مردان هری زمین و اینکه این نقش را علمای کرام در مبارزه قیام ۲۴ حوت هرات علیه رژیم کمونیستی وقت انکار ناپذیر است؛ مردم هجوم و توهین کمونیستان به مقدسات را تحمل کرده نمی‌توانستند و روزانه عده‌ی زیادی از مؤمنین زنده بگو و به خاک خون کشانده می‌شدند و یک تعداد از جوانان با تأثیرپذیری از تبلیغات رسانه‌ای و تأثیرپذیری از غرب علمای کرام و روحانیون را در جامعه غیر مفید و یا غیر مؤثر می‌پندارند که درین مقاله با استفاده از روش کتابخانه‌ای به پاسخ سؤال اینکه علمای و روحانیون در قیام متذکره چی نقشی داشتند؟ پرداخته می‌شود و به نظر می‌رسد که در افغانستان به ابعاد مختلف زندگی مردم نقش علمای کرام و روحانیون بی‌نظیر است و اگر نقش ایشان نمی‌بود امروز شاید فقط نامی از اسلام و مؤمنین واقعی را درین ولاء و درین کشور شاهد بودیم؛ که اگر امروز آنچه داریم از بعد معنوی همانا از نقش علمای کرام و روحانیون متدین هست و باید یادآور شویم. با آنکه نقش

علما و روحانیون در این قیام برجسته بوده، اما تاکنون پژوهشی مستقلی در این باره صورت نگرفته است. این مقاله در پی آن است تا نقش علما و روحانیون در قیام ۲۴ حوت را مورد تحلیل و بررسی قرار دهد.

۳. کلیات و مفاهیم

الف- تبیین و تعریف واژه رهبری:

قابل تذکر است که رهبری مانندی چراغ سبز و درخشنده است که مدیر و سرپرست در فراز و نشیب‌های مکدر و تاریک مدیریت باید از آن استفاده نموده و مدیریت خویش را با رهبری بیاراید. مدیر در نقش رهبر به منزله کسی است که می‌تواند در افراد زیردست خود نفوذ غیرمرئی داشته وزیر دستان قدرت و نفوذ او را بپذیرند.

به زبان ساده‌تر رهبری وظیفه است که ضمن آن مدیران می‌کوشند تا با ایجاد انگیزه و ارتباط مؤثر انجام سایر وظایف خود را در تحقق اهداف سهولت بخشیده و کارکنان را از روی میل و علاقه به انجام وظایف شان ترغیب نمایند. رهبری در مفهوم سازمانی جز جدا از مدیریت نبوده، بلکه یکی از وظایف عمده اصلی آن بشمار می‌آید و از آن تعاریف زیادی صورت گرفته است که مهم‌ترین آن‌ها را در ذیل مینگاریم. (شریعتمداری، ۱۳۸۵)

یکی از متفکرین علوم انسانی بنام «تری*» می‌گوید: "رهبری عبارت از فعالیتی است که مردم را برای تلاش مشتاقانه در جهت کسب اهداف گروهی تحت تأثیر قرار می‌دهد. "عالم دیگری بنام «دیویس***»: "رهبری را توانای ترغیب دیگران به کوشش مشتاقانه جهت تحقق اهداف معین می‌داند. "کنتز۱***» در مورد تعریف رهبری گفته است: "تحت تأثیر قرار دادن دیگران را جهت کسب هدف مشترک رهبری می‌گویند. "متفکرین دیگر بنام‌های «هرسی» و «بلنچارد****» چنین ابراز نظر نموده‌اند: "هر وضعیتی که در آن سعی به تحت تأثیر در آوردن رفتار فرد یا گروه شود رهبری صورت گرفته است. (رضائیان، ۱۳۸۴)

عده‌ای به رهبری چنین تعریف داده‌اند که "رهبری عبارت است از هنر یا علم نفوذ در اشخاص، بطوریکه با میل و خواسته خود در جهت حصول به هدف‌های تعیین شده، گام بردارند. "

* Tri

* Divis

*** Kintz

**** Hercy and Belenchar

و یا " رهبری عبارت است از توانای ایجاد حالت در کارکنان که با اعتماد به نفس و علاقمندی انجام وظیفه نمایند. " (جاسبی ۱۳۸۲)

از تعاریف که بیان گردید درمیابیم که رهبری عبارت است از قدرت تأثیرگذاری بر پیروان به نحوی که بر اساس میل و خواسته خود جهت تحقق اهداف، در موقعیت‌های گوناگون حرکت کنند و رهبر کسی است که بتواند با این شیوه افراد را بکار گیرد (نبوی، ۱۳۸۲).

قرآن کریم درباره ضرورت مدیریت و رهبری در جامعه به عناوین مختلف؛ بیانات ارائه فرموده است که همه آن‌ها، تأکید بر این موضوع دارد که جامعه بشری برای حفظ و تداوم حیات خود نیاز مبرم به مدیریت دارند. در این جا به برخی از این بیانات قرآنی، اشاره می‌شود:

قرآن در خصوص رهبری و مدیریت حضرت ابراهیم (ع) می‌فرماید: (وَإِذْ بَلَّيْ لِبِرَاهِمَ رَبِّهِ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَتْهُنَّ ط قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ط قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِكَ قَالَ لَا يَتَّخِذُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (سوره البقره، آیه ۱۲۴).

ترجمه: " و آنگاه که خداوند جل جلاله ابراهیم را به انواع فرمان‌ها آزمایش کرد و با سرفرازی از آزمایش بیرون آمد، از جانب خداوند به او گفته شد، من تو را به امامت و مدیریت مردم برگزیده‌ام. ابراهیم گفت: آیا این رهبری، به فرزندان من نیز خواهد رسید. خداوند جل جلاله فرمود: اگر جزء ستم کاران باشد، نه و این عهد به ظالمین نمی‌رسد. "

حضرت موسی (ع) نیز در هنگام رفتن به کوه طور و دوری جستن از قوم خود، به مدت چهل روز؛ برادرش هارون را جایگزین و مدیر و سرپرست ایشان معرفی کرد، قرآن کریم در همین خصوص می‌فرماید:

(وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي) (سوره الاعراف، آیه ۱۴۲). ترجمه: " موسی به برادرش هارون گفت: تو در میان قوم من، جانشین من باش. راجع به رسالت پیغمبر اسلام نیز آمده است: (هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى) (سوره التوبه، آیه ۳۳) ترجمه: " خداوند جل جلاله ذاتی است که فرستاد پیامبرش (حضرت محمد) صل الله علیه وسلم را برای هدایت و رهنمای، (بشر). "

در همه این آیات ضرورت و اهمیت رهبری به وضوح به ملاحظه می‌رسد و پیامبران الهی در مقاطع مختلف زمانی به منظور هدایت و رهنمای انسان‌ها مبعوث گردیده‌اند.

۴. خصوصیات فردی رهبر

اغلب اشخاص و افراد بدین باور اند که خصوصیات و ویژگی‌های که فردی را در مقام رهبری قرار می‌دهد همانا، صفاتی است فطری و الهی که در نهاد او بودیعه گذاشته شده است و ارتباط به توانایی‌های باطنی انسان دارد و هرکس این گونه استعدادها را داشته باشد و بتواند با فراگیری و تمرین

فن مدیریت آنرا تبارز داده و شکوفا بسازد، مقام رهبری را احراز کرده بود موقعیت رهبر قرار خواهد گرفت.

روی همرفته در مورد استعدادها و خصوصیات مؤثر در رهبری بین صاحب نظران و اهل خبره اختلاف نظر وجود دارد و در این باره مطالب بسیاری بیان کرده اند (نبوی، همان اثر) عمدتاً جهان بینی ها، اعتقادات و مکتب های گوناگون هستند که در اینجا آرا و اندیشه های مکتب اسلام را بررسی می کنیم:

الف - خصوصیات رهبر از دیدگاه اسلام:

آنچه که در منابع اسلامی به عنوان خصوصیات و ویژگی های فردی رهبر و بر پایه یک بینش ارزشمند آمده است که همانا ارزشیابی اسلام در شایستگی های یک رهبر می باشد عبارت اند از:

۱ - ایمان: از نظر اسلامی، رهبری و هدایت به اشخاصی باید سپرده شود که داری ایمان راسخ و عقیده کامل به ارزش های والای دینی و ایمانی بوده و در گفتار و کردار دیانت را رعایت کرده و اسلام را قبول داشته باشند، زیرا در عبارات که در معارف اسلامی در مورد رهبران دارای چنین ویژگی ها آمده است، از آنان به صالحین، متقین، قاسطین، مخلصین و... تعبیر شده است چنانچه در سوره مبارکه انبیا آمده است: (إِنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ). (سوره، الانبیا، آیه ۱۰۵). ترجمه: "همانا بنده گان شایسته و صالح من" رهبری "زمین را وارث خواهند شد.

۲ - علم و آگاهی: در قاموس اسلام، بعد از ایمان ویژگی را که برای یک رهبر لازم می دانند علم و دانش است و سپردن کار به اهل کار یک اصل پذیرفته شده در اسلام است و اسلام از بدوی ظهور به مسئله علم توجه خاص داشته است و اولین لفظ کتاب اسلام هم از کلمه تعلیم و خواندن و آموختن حکایت می کند و در آیات و روایاتی فراوان بر ارزش آن تأکید مؤکد شده است. چنانچه در سوره متبرکه نحل ارشاد شده است: (فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ). (سوره النحل، آیه ۴۳). ترجمه: "پرسید از اهل علم آنچه را که نمی دانید."

۳ - سعه صدر: این اصطلاح معانی مختلف را ایفا می کند، مانند: "فراخی، گستردگی، توانگری، آسایش و قدرت تاب و توان." و مطلق "صدر" به معنی سینه است، سعه صدر یعنی کشاده سینه، دارای سینه فراخ و تحمل پذیر.

سعه صدر، یکی از مهم ترین ویژگی های رهبری می باشد، اگر کسی سعه صدر نداشته باشد طبعاً نمی تواند رهبر خوب باشد، یا اساساً نمی تواند رهبری انسان ها را به عهده بگردد.

از یاد نبریم که حضرت موسی (ع) بعد از بعثت به پیامبری اولین تمنا وی از پروردگارش سعه صدر است که در قرآن کریم از آن یاد گردیده است، وی گفت: (قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي) (سوره طه، آیه ۲۵...) ترجمه: "گفت: پروردگارا! سینه مرا گشاده گردان."

همچنان که به پیامبر اسلام حضرت محمدصل الله علیه وسلم شرح صدر منسوب است، چنانچه در سوره انشراح از آن تذکر بعمل آمده است: (اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ) (سوره انشراح، آیه ۱). ترجمه: "آیا گشاده نکرده‌ایم برای تو سینه ترا".

لذا این ویژگی برای رهبران از اهمیت خاص برخوردار است که در غیر صورت فرایند رهبری را به مشکلات و شکست مواجه می‌سازد، سعه صدر در برگیرنده خصوصیات ارزنده است که باید هر رهبری دارای این خصوصیات باشد مانند حلم، صبر، وقار، استقامت، تحمل دیگران و ...

۴- لیاقت و شایستگی: مدیریت و رهبری را نمی‌توان به هر آدمی که تنها با ایمان و متخصص است، واگذار کرد، زیرا در مدیریت ایمان و تخصص شرط لازم است ولی شرط کافی نیست و مدیریت به شروط دیگری نیاز دارد که یکی از آن‌ها لیاقت و توانایی در اداره امور است. والله جل جلاله دستور سپردن امانت به اهل را حکم می‌کند.

۵- سعی و کوشش: یکی دیگر از ویژگی‌های رهبری که موجب موفقیت رهبران می‌شود، سعی و کوشش است. کسانی که در کارها جدی هستند و تلاش می‌کنند بالطبع علاقه و اعتماد نیروها را هم به خود جذب می‌کنند. حضرت علی خلیفه چهارم اسلام در زمینه می‌فرماید: "کسیکه کوشش نکرد به مجد و عظمت نرسید".

این را باید دانست که حاصل تلاش و کوشش برای هر انسانی پوشیده نیست و رهبران در این مورد مسئولیت بیشتر دارند و این ویژگی در کارنامه‌های همه مصلحین و رهبران بشریت به وضوح دیده می‌شود و در قرآن کریم نیز تأکیدات فراوان به سعی و تلاش شده است، چنانچه در آیات ذیل می‌خوانیم: (وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى) (سوره النجم، آیه ۳۹...) ترجمه: "و این که برای انسان جز حاصل تلاش او نیست."

۶- شجاعت: مسئله دیگر در امر رهبری نزد مکتب اسلام شجاعت رهبر است که به عنوان قدرت شخصی رهبر مطرح می‌گردد. آن عده اشخاصی که دارای این خصوصیت عمده هستند در مقابل ناملایمات، مشکلات و دشمنی‌ها قد خم نکرده و تسلیم نمی‌شوند، ترس و اضطراب را به خود راه نداده تحسین و آفرین دیگران را نسبت به خود جلب می‌کنند و همه را به بزرگواری خود معترف می‌نمایند که همین امر زمینه‌ساز عزت و سربلندی آن‌ها گردیده و در قلب و دیده مردم مکان می‌گیرند که این ویژگی برای رهبری لازم است.

۷- شهرت نیک: قرآن کریم بر حفظ آبرو و اعتبار تأکید کرده و مسلمانان را از هرگونه رفتاری که باعث از بین رفتن اعتبارشان می‌شود، برحذر می‌دارد. به عنوان مثال: سوره حجرات، آیه ۱۲ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا» ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از بسیاری از گمان‌ها پرهیزید، چرا که برخی از گمان‌ها گناه است. و جاسوسی نکنید و بعضی از شما غیبت بعضی دیگر را نکند. این آیه نشان می‌دهد که غیبت و تجسس در زندگی دیگران، نه تنها گناه است، بلکه به شهرت و اعتبار افراد آسیب می‌زند.

۸- سخنوری: در اسلام، سخنوری و بیان خوب از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در هدایت، آموزش و ایجاد ارتباط سالم میان افراد مورد تأکید قرار گرفته است. قرآن کریم و احادیث نبوی بر اهمیت گفتار نیک و تأثیر مثبت آن بر فرد و جامعه تأکید کرده‌اند. به عنوان مثال، قرآن می‌فرماید: «وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا» (سوره بقره، آیه ۸۳) - «و با مردم به نیکی سخن بگویید.» این آیه نشان می‌دهد که گفتار نیک نه تنها باعث جلب محبت و اعتماد دیگران می‌شود، بلکه به ایجاد محیطی آرام و سازنده کمک می‌کند. پیامبر اکرم (ص) نیز در حدیثی می‌فرماید: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكَلِّمْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ» (صحیح بخاری) - «هر کس به خدا و روز قیامت ایمان دارد، باید سخن نیک بگوید یا سکوت کند».

۹- پشتکار: ویژگی و صفت ارزشمندی دیگری که موجب نفوذ رهبران در پیروان شان می‌شود "پشتکار" است، فراوان اند انسان‌های که کارهای بسیار مهم را با اشتیاق شروع می‌کنند اما پس از مدتی، گرمی و شادابی خود را از دست می‌دهند و کار را ناقص و در نیمه‌راه رها می‌کنند؛ اینان غالباً کاری را به ثمر نمی‌رسانند و همه کارها را ناتمام و ناقص می‌گذارند که تداوم این روند در راه مدیران سد بزرگ ایجاد کرده و آنان را به سر در گمی و عدم موفقیت دچار می‌سازد.

در مورد لزوم و اهمیت پشتکار پیامبر صل الله علیه وسلم فرمودند: "ارزش و اهمیت امور، به تمام کردن آن و اعمال به خاتمه آن است."

۱۰- ابتکار: اشخاصی که استعداد نوآوری و خلاقیت را دارند، موردعنايت مردم قرار گرفته و همیشه از وی تقدیر و تمجید شده و در سایر موارد از وی کمک و نظر خواسته می‌شود، مسلماً رهبرانی که از این ویژگی خوب برخوردار اند مورد احترام زبردستان قرار گرفته و زمینه ایجاد قدرت شخصی نفوذ آنان در بین نیروها بوجود می‌آید.

۵. اصول اسلامی در سبک رهبری

در اسلام، رهبری بر پایه اصول و ارزش‌های الهی و اخلاقی استوار است. رهبری در اسلام نه تنها به معنای هدایت و مدیریت جامعه است، بلکه مسئولیتی بزرگ در قبال خداوند و مردم محسوب

می‌شود. سبک رهبری در اسلام بر اساس تعالیم قرآن کریم، سنت پیامبر اکرم صل الله علیه وسلم و ائمه اطهار (ع) شکل گرفته است. در ادامه برخی از اصول مهم رهبری در اسلام بیان می‌شود:

الف- تأکید بر عدالت (عدل)

عدالت یکی از اصلی‌ترین اصول رهبری در اسلام است. رهبر باید در تمام تصمیم‌ها و اقدامات خود عادل باشد و تبعیضی بین افراد قائل نشود. قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» (سوره نحل، آیه ۹۰) - خداوند به عدل و احسان فرمان می‌دهد.

ب- مسئولیت‌پذیری در قبال مردم

رهبر در اسلام مسئولیت سنگینی در قبال مردم دارد و باید همواره به فکر رفاه و سعادت آنان باشد. پیامبر اکرم صل الله علیه وسلم می‌فرماید: «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» - همه شما مسئولید و همه شما در قبال زیردستان خود پاسخگو هستید.

ج- مشورت (شورا)

رهبری در اسلام بر پایه مشورت با افراد صاحب‌نظر و متخصص استوار است. این اصل نشان‌دهنده اهمیت مشارکت جمعی در تصمیم‌گیری‌ها است. قرآن کریم می‌فرماید: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ» (سوره آل عمران، آیه ۱۵۹) - و در کارها با آنان مشورت کن.

د- اخلاق محوری

رهبر اسلامی باید الگوی اخلاقی برای جامعه باشد. صداقت، امانت‌داری، فروتنی و مهربانی از ویژگی‌های ضروری یک رهبر است. قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ» (سوره قلم، آیه ۴) - و تو دارای اخلاق عظیم و برجسته‌ای هستی.

ه- پاسخگویی در قبال خداوند (جل جلاله)

رهبر در اسلام همواره باید به یاد داشته باشد که در قبال خداوند پاسخگو است و باید در تمام تصمیم‌ها و اقدامات خود رضایت خدا را در نظر بگیرد. قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ» (سوره آل عمران، آیه ۵) - هیچ چیز در زمین و آسمان بر خدا پوشیده نیست.

و- اصل محبت و دوستی

در این اصل مسایل چون محبت به مؤمنان و تمام انسان‌ها و مدارا و صمیمیت با زیردستان مطرح بحث است.

در تشریع اسلامی هر فرد مسلمان دارای احترام است و هیچ کس حق توهین و بی‌اعتنائی به او را ندارد، همه باید با یکدیگر مهربان و با محبت باشند و هرگز نباید پست‌ها و مقام‌ها و ریاست‌ها این

اصل اساسی را خدشه‌دار کند. لزوم احترام به مؤمنان تا آنجا مطرح است که خداوند جل جلاله پیامبر اسلام صل الله علیه وسلم را مؤظف می‌سازد تا بال‌های مهر و محبت خود را بر مؤمنان بگستراند، چنانچه در قرآن کریم آمده است: (وَ أَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ). (سوره الحجر، آیه ۸۸) ترجمه: "بال و پر خود را برای مؤمنان فرود آر؛ در جای دیگر فرموده است: (فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ حَ وَلَا كُنْتُ قَطًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَا تُفْضُوا مَن خَوْلَكَ ص فَأَعُفْ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ) (سوره آل عمران، آیه ۱۵۹) ترجمه: "از پرتوی رحمت الهی در برابر آن‌ها نرم و مهربان شدی و اگر خشن و سنگ دل بودی از اطراف تو پراکنده می‌شدند؛ بنابراین آن‌ها را عفو کن و برای آن‌ها طلب آمرزش نما" ...

۶. رهبری معنوی علمای کرام و روحانیون در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات

در تاریخ معاصر افغانستان، روز ۲۴ حوت (اسفند) ۱۳۵۷ یکی از روزهای سرنوشت‌ساز و تاریخی است که در آن علمای کرام و روحانیون هرات نقش محوری در هدایت و رهبری مردم ایفا کردند. این روز به عنوان نمادی از مقاومت، ایستادگی و رهبری معنوی در برابر ظلم و استبداد حکومت وقت ثبت شده است. علمای دینی و روحانیون با تکیه بر ارزش‌های اسلامی و با استفاده از جایگاه معنوی خود، مردم را برای دفاع از حقوق خود و مقابله با سیاست‌های ضد اسلامی و ضد مردمی حکومت وقت بسیج کردند.

رهبری علمای کرام در این واقعه، نه تنها جنبه سیاسی داشت، بلکه ریشه در باورهای دینی و معنوی مردم داشت. آن‌ها با استفاده از مساجد، منابر و محافل مذهبی، پیام وحدت، مقاومت و دفاع از ارزش‌های اسلامی را به مردم انتقال دادند. این رهبری معنوی باعث شد تا مردم هرات با اتحاد و همدلی، در برابر ظلم و ستم ایستادگی کنند و خواستار تغییر وضعیت موجود شوند.

۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، تنها یک رویداد تاریخی نیست، بلکه نمادی از نقش رهبری روحانیون و علمای دینی در بیداری و هدایت جامعه است. این واقعه نشان داد که رهبری معنوی، با تکیه بر اصول اسلامی و اخلاقی، می‌تواند مردم را در شرایط سخت و بحرانی به سوی هدفی والا هدایت کند. علمای کرام در این روز، با شجاعت و مسئولیت‌پذیری، الگویی از رهبری دینی را ارائه دادند که تا امروز به عنوان یک میراث ارزشمند در تاریخ افغانستان باقی مانده است.

این رهبری معنوی، نه تنها در آن زمان تأثیرگذار بود، بلکه درس‌هایی برای نسل‌های بعدی نیز دارد. علمای کرام و روحانیون با تکیه بر اصول عدالت، مشورت، خدمت‌گزاری و دفاع از حقوق مردم، نشان دادند که رهبری دینی می‌تواند جامعه را در مسیر سعادت و پیشرفت قرار دهد. ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، یادآور این واقعیت است که رهبری معنوی، با تکیه بر ایمان و اخلاق، می‌تواند تحول‌آفرین باشد و جامعه را به سوی آزادی و عدالت سوق دهد...

آیه ۹۵ سوره نساء در قرآن کریم به اهمیت جهاد در راه خدا و فضیلت مجاهدان اشاره می‌کند. این آیه به‌طور خاص تفاوت میان مجاهدان و غیرمجاهدان را بیان می‌کند و ارزش والای کسانی را که با جان و مال خود در راه خدا جهاد می‌کنند، برجسته می‌سازد. متن آیه به شرح زیر است:

(لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِّ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا «سوره نساء، آیه ۹۵».

ترجمه «برابر نیستند از میان مؤمنان، آنان که بدون عذر [و بهانه] می‌نشینند [و در جهاد شرکت نمی‌کنند] با آنان که با مال و جان خود در راه خدا جهاد می‌کنند. خداوند مجاهدان را که با مال و جان خود جهاد می‌کنند، بر نشستگان برتری داده است [و برای آنان] درجه‌ای بالاتر قرار داده است. و به همه [مؤمنان، اعم از مجاهد و غیرمجاهد] خداوند وعده نیکو [ی بهشت] داده است، ولی خداوند مجاهدان را بر نشستگان با پاداشی بزرگ برتری بخشیده است» (رازی، بی‌چا).

علما و روحانیون؛ رهبری دینی و معنوی به‌عنوان راهنمایی برای افراد در جستجوی معنای زندگی عمل می‌کند. این رهبری می‌تواند افراد را در مسیر درست قرار دهد و آن‌ها را به سوی اهداف والای انسانی سوق دهد. بسیاری از آموزه‌های دینی به انسان‌ها کمک می‌کند تا در مواجهه با چالش‌ها و مشکلات زندگی، آرامش و امید را حفظ کنند. (کاظم، ۲۰۱۱م).

۷. جایگاه و نقش علمای کرام و روحانیون در پیروزی مردم هرات به ۲۴ حوت

۱۳۵۷ هـ ش

روز ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هجری شمسی، یکی از روزهای تاریخی و ماندگار در تاریخ افغانستان است که در آن مردم هرات با رهبری معنوی و هدایت علمای کرام و روحانیون، به پیروزی بزرگی در برابر ظلم و استبداد دست یافتند. این واقعه، نمونه‌ای بارز از نقش رهبری دینی در هدایت جامعه به سوی عدالت و آزادی است. در این بخش، نقش علمای کرام و روحانیون را با استناد آیات قرآن کریم و احادیث نبوی برجسته می‌کنیم.

الف- رهبری معنوی و هدایت جامعه

علمای کرام با تکیه بر جایگاه معنوی خود، مردم را به سوی مقاومت در برابر ظلم هدایت کردند. این نقش رهبری، مطابق با تعالیم قرآن کریم است که می‌فرماید «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (سوره آل عمران، آیه ۱۰۴)؛ ترجمه: «و باید از میان شما گروهی باشند که به خیر دعوت کنند و به کارهای پسندیده فرمان دهند و از زشتی‌ها بازدارند؛ و آنان همان رستگارانند». این آیه نشان می‌دهد که علمای دینی به‌عنوان دعوت‌کنندگان به خیر و امر کنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر، نقش محوری در هدایت جامعه دارند.

ب- مقاومت در برابر ظلم و ستم

مردم هرات تحت رهبری علمای کرام، در برابر ظلم و ستم حکومت وقت ایستادگی کردند. این مقاومت، مطابق با دستور قرآن کریم است که می‌فرماید: «وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَعَلْتُمْ نَارًا» (سوره هود، آیه ۱۱۳) ترجمه: «و به ستمگران گرایش نیابید که آتش [دوزخ] شما را فرا می‌گیرد؛ این آیه مؤمنان را از همراهی با ستمگران برحذر می‌دارد و بر مقاومت در برابر ظلم تأکید می‌کند.

ج- وحدت و همدلی میان مردم

علمای کرام با تکیه بر تعالیم اسلامی، وحدت و همدلی را میان مردم هرات ایجاد کردند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَاغْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (سوره آل عمران، آیه ۱۰۳) ترجمه: «و همگی به ریسمان خدا [قرآن و دین] چنگ زنید و پراکنده نشوید»؛ این آیه بر اهمیت وحدت و همبستگی در راه خدا تأکید می‌کند که علمای کرام با رهبری خود آن را در میان مردم هرات محقق کردند.

د- جهاد در راه خدا

مقاومت مردم هرات در برابر ظلم، مصداقی از جهاد در راه خدا بود. قرآن کریم می‌فرماید: «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ» (سوره حج، آیه ۷۸) ترجمه: «و در راه خدا، آن گونه که سزاوار است، جهاد کنید؛ این آیه نشان می‌دهد که مقاومت در برابر ظلم و دفاع از حقوق مردم، نوعی جهاد در راه خدا است که علمای کرام مردم را به آن دعوت کردند.

ه- مسئولیت‌پذیری رهبران دینی

علمای کرام با احساس مسئولیت در قبال مردم، نقش رهبری خود را به خوبی ایفا کردند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» (بخاری، ۱۴۲۲ هـ) ترجمه: «همه شما مسئولید و همه شما در قبال زبردستان خود پاسخگو هستید. این حدیث نشان می‌دهد که علمای دینی به عنوان رهبران جامعه، مسئولیت هدایت و حمایت از مردم را بر عهده دارند.

و- ایثار و فداکاری

مردم هرات با الهام از تعالیم دینی، در راه دفاع از حق و عدالت ایثار و فداکاری کردند. قرآن کریم می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ» (سوره توبه، آیه ۱۱۱)؛ ترجمه: «خداوند از مؤمنان جان‌ها و اموالشان را خریداری کرده است [در برابر] اینکه بهشت از آن آنان باشد؛ این آیه ارزش ایثار و فداکاری در راه خدا را نشان می‌دهد که مردم هرات با رهبری علمای کرام آن را به نمایش گذاشتند.

۸. نقش علما و روحانیون در حل بحران‌های بزرگ

در مواقع بحران‌های بزرگ، مانند جنگ‌ها یا ناآرامی‌های اجتماعی، علما می‌توانند به عنوان صداهای آرامش‌بخش عمل کنند. آن‌ها می‌توانند مردم را به وحدت، صبر و همبستگی دعوت کنند و از تشدید تنش‌ها جلوگیری کنند؛ نقش علما در حل منازعات به عنوان یک نیروی مثبت و مؤثر در جامعه بسیار حائز اهمیت است. با استفاده از آموزه‌های دینی، میانجی‌گری، آموزش و ترویج ارزش‌های انسانی، آن‌ها می‌توانند به بهبود روابط اجتماعی و کاهش تنش‌ها کمک کنند. این نقش می‌تواند به ایجاد جامعه‌ای سالم‌تر و پایدارتر منجر شود.

علمای کرام و روحانیون به عنوان رهبران معنوی و دینی جامعه، همواره در حل بحران‌های بزرگ نقش محوری و تأثیرگذار ایفا کرده‌اند. آن‌ها با تکیه بر تعالیم اسلامی، اخلاق، عدالت و حکمت، توانسته‌اند در شرایط بحرانی، جامعه را هدایت و مشکلات را حل کنند. در ادامه، نقش علمای کرام و روحانیون در حل بحران‌ها را با استناد به اصول اسلامی و نمونه‌های تاریخی بررسی می‌کنیم.

الف - هدایت معنوی و ایجاد امید

علمای کرام با استفاده از جایگاه معنوی خود، در شرایط بحرانی به مردم امید و روحیه می‌بخشند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزِنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (سوره آل عمران، آیه ۱۳۹) ترجمه: «سست نشوید و غمگین نباشید و شما برترید اگر ایمان داشته باشید. این آیه نشان می‌دهد که علمای دینی با تقویت ایمان و امید در دل مردم، آن‌ها را در برابر مشکلات مقاوم می‌کنند.

ب - ایجاد وحدت و همبستگی

در بحران‌ها، علمای کرام با تأکید بر اصول وحدت و همدلی، اختلافات را کاهش داده و جامعه را متحد می‌کنند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (سوره آل عمران، آیه ۱۰۳)؛ ترجمه: و همگی به ریسمان خدا [قرآن و دین] چنگ زبند و پراکنده نشوید. این آیه بر اهمیت وحدت در شرایط بحرانی تأکید می‌کند، که علمای کرام با رهبری خود آن را محقق می‌کنند.

ج - مشورت و خردگرایی

علمای کرام با استفاده از اصل مشورت، راه‌حل‌های خردمندانه برای بحران‌ها ارائه می‌دهند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ» (سوره آل عمران، آیه ۱۵۹) ترجمه: «و در کارها با آنان مشورت کن؛ این آیه نشان می‌دهد که مشورت و خردگرایی در تصمیم‌گیری‌ها، یکی از راه‌های مؤثر برای حل بحران‌ها است.

د- دفاع از عدالت و حقوق مردم

علمای کرام در بحران‌ها، به عنوان مدافعان عدالت و حقوق مردم عمل می‌کنند. قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ» (سوره نساء، آیه ۱۳۵) ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، همواره برپاکنندگان عدالت باشید. این آیه بر مسئولیت علمای دینی در دفاع از عدالت و حقوق مردم تأکید می‌کند.

ه- ایجاد صلح و آشتی

در بحران‌های اجتماعی و سیاسی، علمای کرام با استفاده از تعالیم اسلامی، به ایجاد صلح و آشتی کمک می‌کنند. قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْتَضُوا لِلْيَسَارَةِ» (سوره حجرات، آیه ۹) ترجمه: «و اگر دو گروه از مؤمنان با هم به نزاع پرداختند، میان آن‌ها صلح برقرار کنید. این آیه نشان می‌دهد که علمای دینی نقش کلیدی در ایجاد صلح و حل اختلافات دارند.

و- مقاومت در برابر ظلم و ستم

علمای کرام در بحران‌های ناشی از ظلم و ستم، مردم را به مقاومت و ایستادگی دعوت می‌کنند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ» (سوره هود، آیه ۱۱۳) ترجمه: «و به ستمگران گرایش نیابید که آتش [دوزخ] شما را فرا می‌گیرد. این آیه بر لزوم مقاومت در برابر ظلم تأکید می‌کند، که علمای کرام با رهبری خود آن را در جامعه نهادینه می‌کنند.

ز- نمونه‌های تاریخی

قیام مردم هرات در ۲۴ حوت ۱۳۵۷: علمای کرام با رهبری معنوی خود، مردم را در برابر ظلم حکومت وقت بسیج کردند. نهضت مشروطه در ایران: روحانیون با هدایت مردم، در برابر استبداد ایستادگی کردند. مبارزات ضد استعماری در جهان اسلام: علمای دینی در کشورهای مختلف، نقش محوری در بسیج مردم برای مقابله با استعمار داشتند.

۹. نقش علمای کرام و روحانیون در بسیج مردم

علمای کرام و روحانیون به عنوان رهبران معنوی و دینی جامعه، همواره نقش محوری در بسیج و هدایت مردم برای تحقق اهداف الهی و انسانی ایفا کرده‌اند. آن‌ها با تکیه بر تعالیم قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم (ص) مردم را به سوی نیکی، عدالت و مقاومت در برابر ظلم دعوت می‌کنند. در این مقدمه، نقش علمای کرام و روحانیون در بسیج مردم را با استناد به آیات قرآن کریم و احادیث نبوی بررسی می‌کنیم.

الف-دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر

قرآن کریم بر نقش علمای دینی در دعوت به نیکی و بازداشتن از زشتی‌ها تأکید می‌کند: «وَلْيَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (سوره آل عمران، آیه ۱۰۴) ترجمه: «و باید از میان شما گروهی باشند که به خیر دعوت کنند و به کارهای پسندیده فرمان دهند و از زشتی‌ها بازدارند؛ و آنان همان رستگارانند.

این آیه نشان می‌دهد که علمای کرام با دعوت به نیکی و امر به معروف و نهی از منکر، مردم را برای تحقق اهداف الهی بسیج می‌کنند.

ب- هدایت و رهبری جامعه

علمای کرام به عنوان وارثان پیامبران، مسئولیت هدایت جامعه را بر عهده دارند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ» (سنن ترمذی) ترجمه: «علمای دینی وارثان پیامبران هستند. این حدیث نشان می‌دهد که علمای کرام مسئولیت هدایت و رهبری جامعه را بر عهده دارند و باید مردم را به سوی صلاح و رستگاری راهنمایی کنند.

حدیث «الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ» نشان می‌دهد که علمای کرام، وارثان معنوی پیامبران در هدایت و تربیت جامعه هستند. این حدیث بر مسئولیت‌پذیری، علم‌آموزی و اخلاق‌مداری علمای دینی تأکید می‌کند و آن‌ها را به عنوان الگوهای معنوی و اجتماعی برای جامعه معرفی می‌کند. این میراث، نه تنها یک افتخار، بلکه مسئولیتی بزرگ است که علمای کرام باید با تمام توان خود آن را به دوش بکشند.

ج- ایجاد وحدت و همبستگی

قرآن کریم بر اهمیت وحدت و همبستگی در جامعه تأکید می‌کند: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (سوره آل عمران، آیه ۱۰۳) ترجمه: «و همگی به ریسمان خدا [قرآن و دین] چنگ زنید و پراکنده نشوید. علمای کرام با تأکید بر این اصل، مردم را در شرایط بحرانی متحد می‌کنند و آن‌ها را برای مقابله با مشکلات بسیج می‌کنند.

هـ- مقاومت در برابر ظلم و ستم

قرآن کریم مؤمنان را به مقاومت در برابر ظلم و ستم دعوت می‌کند: «وَلَا تَزْكُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ» (سوره هود، آیه ۱۱۳). ترجمه: «و به ستمگران گرایش نیابید که آتش [دوزخ] شما را فرا می‌گیرد. علمای کرام با استفاده از این آموزه، مردم را به مقاومت در برابر ظلم و دفاع از حقوق خود تشویق می‌کنند.

و- تشویق به جهاد در راه خدا

قرآن کریم ارزش جهاد در راه خدا را برمی شمرد: «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ» (سوره حج، آیه ۷۸) ترجمه: «و در راه خدا، آن گونه که سزاوار است، جهاد کنید. علمای کرام با تفسیر این آیات، مردم را به جهاد در راه خدا و دفاع از ارزش های اسلامی دعوت می کنند.

ز- مسئولیت پذیری در قبال مردم

پیامبر اکرم (ص) درباره مسئولیت رهبران دینی می فرمایند: «كَلَّمَ رَاعٍ وَكَلَّمَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» (بخاری، ۱۴۲۲ هـ).

ترجمه: «همه شما مسئولید و همه شما در قبال زیردستان خود پاسخگو هستید. حدیث مذکور بیانگر این است که مسئولیت پذیری و پاسخگویی، یکی از اصول اساسی در اسلام است. این حدیث همه افراد جامعه را به انجام مسئولیت های خود در قبال دیگران دعوت می کند و بر عدالت، خدمت گزاری و پاسخگویی در برابر خدا تأکید دارد. این آموزه، نه تنها برای زندگی فردی، بلکه برای بهبود روابط اجتماعی و ایجاد جامعه ای سالم و عادلانه نیز بسیار کاربرد دارد.

به طور خلاصه می توان گفت علمای کرام و روحانیون با تکیه بر آیات قرآن کریم و احادیث نبوی، نقش محوری در بسیج و هدایت مردم ایفا می کنند. آن ها با دعوت به نیکی، ایجاد وحدت، مقاومت در برابر ظلم و تشویق به جهاد در راه خدا، جامعه را به سوی صلاح و رستگاری هدایت می کنند. این نقش آفرینی، ریشه در تعالیم اسلامی دارد و تا امروز به عنوان الگویی برای رهبری دینی در جهان اسلام مطرح است.

۱۰. تأثیر بر سیاست و حکومت

رهبری دینی در بسیاری از جوامع می تواند بر سیاست و حکومت تأثیر گذار باشد. در برخی کشورها، رهبران دینی به عنوان مشاوران سیاسی عمل می کنند و در تصمیم گیری های کلان کشور نقش دارند. این امر می تواند به ایجاد سیاست هایی منجر شود که با ارزش های دینی و اخلاقی جامعه هم خوانی داشته باشد چنانچه پیامبر اسلام در زمینه می فرمایند: عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَلَّمَ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» (بخاری، ۱۴۲۲ هـ).

هریک از شما شبان است و هر شبان از گله و رمه خود مسئولیت دارد که علمای کرام دین مسئولین درجه یک جامعه اسلامی هستند.

۱۱. جایگاه علما و روحانیون در افغانستان

جایگاه علما و روحانیون در افغانستان به عنوان نمایندگان دینی و فرهنگی جامعه، از دیر باز تاکنون از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. این جمعیت بزرگوار نه تنها در زمینه‌های دینی، بلکه در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز تأثیرات عمیقی بر زندگی مردم داشته‌اند. در این نوشتار، به بررسی نقش و جایگاه علما و روحانیون در این زمینه‌ها خواهیم پرداخت؛ علما و روحانیون در افغانستان به عنوان مراجع دینی، مسئولیت ترویج آموزه‌های اسلامی و حفظ اصول شرعی را به عهده دارند. این افراد با اقامه نمازهای جماعت، ایراد خطبه‌ها، و تدریس علوم دینی، به تقویت ایمان و اخلاق مردم کمک می‌کنند. به‌ویژه در زمان‌های بحرانی، روحانیون به عنوان مشاوران و راهنمایان جامعه عمل می‌کنند و تلاش دارند تا مردم را در مسیر صحیح هدایت کنند. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «... قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ (زمر، آیه ۹). ببینید که خداوند متعال به مؤمنان وعده جایگاه و منزلت بلند فرموده و به علماء بشارت درجات بیشتری داده است، خداوند متعال می‌فرماید: يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا - بقره: ۲۶۹ - ترجمه: می‌دهد دانش هر که را خواهد، و هر که داده شد او را دانش، پس هر آینه داده شد نیکویی بسیار (الأزدی البلخی، ۱۴۲۳ هـ).

جابر بن عبدالله انصاری در همین ارتباط از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) چنین نقل می‌کند: «... و فضل العالم علی سائر الناس کفضلی علی أَدْنَاهُمْ...»؛ (بخاری، ۱۴۲۲ هـ) و برتری دانشمند بر دیگر مردم مانند برتری من نسبت به پایین‌ترین فرد اتم می‌باشد».

۱۲. نقش اجتماعی

علما در عرصه اجتماعی نیز تأثیرگذار بوده‌اند. آن‌ها با برگزاری محافل علمی و فرهنگی، به ترویج ارزش‌های اخلاقی و انسانی در جامعه کمک می‌کنند. روحانیون معمولاً در مسائل خانوادگی، آموزش و پرورش و حل و فصل اختلافات اجتماعی نیز نقش دارند. این تأثیرات به تقویت همبستگی اجتماعی و کاهش تنش‌ها کمک می‌کند. برای مثال، در روستاها و مناطق دورافتاده، روحانیون به عنوان واسطه‌های اجتماعی عمل کرده و در حل مشکلات محلی نقش دارند؛ چنانچه الله جل جلاله دستور به صلح داده و این هم در قدم اول نقش علماست و می‌فرماید (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)؛ "در حقیقت مؤمنان با هم برادرند پس میان برادران را سازش دهید و از خدا پروا بدارید امید که مورد رحمت قرار گیرید". سوره حجرات، آیه ۱۰ (شقیطی، ۱۹۹۵ م).

همچنین الله تعالی می فرماید که در اجتماع هم علما از الله می ترسند: إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ - فاطر: ۲۸ - ترجمه: جز این نیست که می ترسند از خدا عالمان از بندگان او. در این آیه خداوند متعال بیان می فرماید که این علماء هستند که از الله تعالی می ترسند (ثعلبی، ۲۰۰۲ م).

۱۳. نقش سیاسی

در تاریخ معاصر افغانستان، علما و روحانیون به عنوان بازیگران مهم سیاسی شناخته شده اند. آن‌ها در مقاطع مختلف تاریخ، از جمله در قیام‌ها و مبارزات علیه رژیم‌های استبدادی، نقش کلیدی ایفا کرده اند. به عنوان مثال، در قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷، روحانیون با استفاده از نفوذ خود در جامعه، مردم را به مبارزه علیه رژیم کمونیستی دست نشانده که تا دندان مسلح بوده اند؛ متحد و بسیج و تشویق نمودند، در واقع قیام دلیرانه‌ای ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مردم متدین ولایت هرات زمینه ساز و اساس و مشوق قیام‌های مجاهدین و مبارزین سایر نقاط کشور و مسلمین شد؛ علمای کرام و مشایخ عظام و دانشمندان خواستند تا به درستی اهداف و پیامدهای قیام‌های مبارزان باایمان گذشته را به نسل‌های بعدی گوزد و انتقال دهند؛ تا علماء و جوانان در آینده با آگاهی در برابر متجاوزین با مبارزه علنی و قیام برخیزند و از زیر پرچم کفر خلاص شوند؛ در نهایت قوه ایمانی مردم مجاهدپرور ولایت هرات باستان را وادار نمود تا بدون داشتن امکانات حربی؛ با دستان خالی با کلند، بیل، داس و منگال علیه رژیم کمونیستی وقت با شعارهای کوبنده (الله اکبر) همراه با عمل قیام نمودند و با معاوضه‌ای خون شان آزادی کشور را بدست آوردند و در تاریخ معاصر افغانستان قربانی و جانبازی مردم هرات بی مثل و مانند بود.

۱۴. پیامدهای ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هـ.ش در هرات

الف - تحولات سیاسی: تغییر در وضعیت سیاسی افغانستان بر منافع شوروی در منطقه تأثیر گذاشت از جمله سبب بزرگ تجزیه شدن شوروی سابق و روسیه امروز شد.

ب - تعلیم آزادی و قیام علیه متجاوزین و غارتگران؛ که قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ باشندگان هرات در برابر نظام کمونیستی وقت بناً به روایات شفاهی مردم نزدیک به ۲۴ هزار تن شهید و زخمی برجا گذاشت.

ج - نقش در مذاکرات بین‌المللی: تحولات هرات توانست شوروی را از مقام ابر قدرت بودن به عنوان یک بازیگر دوم در مذاکرات بین‌المللی و منطقه‌ای مطرح کند.

د - نقش علمای کرام در متحد ساختن جامعه علیه متجاوزان بارزتر و مستدام تر شد.

هـ سبب ترویج فرهنگ جهاد و بیداری اسلامی تا امروز گردید که اگر این اتفاق نمی افتاد امروز نامی از جهاد و اسلامی باقی ماند و تمام.

۱۵. مناقشه

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، یکی از رویدادهای مهم و تأثیرگذار در تاریخ معاصر افغانستان است که در آن مردم با رهبری علمای کرام و روحانیون، در برابر ظلم و استبداد حکومت وقت ایستادگی کردند. با این حال، درباره نقش رهبری دینی و معنوی علما و روحانیون در این قیام، دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد که می‌تواند زمینه‌ساز یک مناقشه علمی و تحلیلی باشد. در اینجا به برخی از جنبه‌های این مناقشه اشاره می‌شود.

الف- موافقان نقش رهبری دینی و معنوی علما

موافقان بر این باورند که علمای کرام و روحانیون با تکیه بر جایگاه معنوی خود، نقش محوری در بسیج و هدایت مردم ایفا کردند. استدلال‌های آن‌ها شامل موارد زیر است :

رهبری معنوی: علما با استفاده از مساجد، منابر و محافل مذهبی، پیام مقاومت در برابر ظلم و دفاع از ارزش‌های اسلامی را به مردم انتقال دادند.

ایجاد وحدت: آن‌ها توانستند با تکیه بر اصول اسلامی، میان اقشار مختلف جامعه وحدت ایجاد کنند و مردم را برای مقابله با حکومت وقت متحد سازند.

الهام‌بخشی: علما با سخنرانی‌ها و موعظه‌های خود، روحیه مقاومت و امید را در دل مردم زنده نگه داشتند.

تأکید بر عدالت: آن‌ها با تأکید بر اصول عدالت و دفاع از حقوق مردم، مبارزه را به یک جهاد مقدس تبدیل کردند.

ب- منتقدان نقش رهبری دینی و معنوی علما

منتقدان معتقدند که اگرچه علما و روحانیون در قیام ۲۴ حوت نقش داشتند، اما این نقش نباید به عنوان تنها عامل موفقیت قیام تلقی شود. استدلال‌های آن‌ها شامل موارد زیر است :

عوامل اجتماعی و سیاسی: به گفته منتقدان، قیام ۲۴ حوت نتیجه ترکیبی از عوامل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بود که تنها به رهبری دینی محدود نمی‌شد. نارضایتی عمومی از حکومت وقت، توهین به مقدسات، قتل و کشتار اعضای فامیل هریک از مجاهدین، فقر و تبعیض، از عوامل مهم در شکل‌گیری این قیام بودند.

محدودیت‌های رهبری دینی: برخی معتقدند که رهبری دینی در برخی موارد نتوانست به‌طور کامل همه اقشار جامعه را پوشش دهد و ممکن است گروه‌هایی از جامعه تحت تأثیر کامل این رهبری قرار نگرفته باشند که درین روند ثروتمندان یا تأثیر بر علمای کرام و ایجاد انگیزه به ایشان به واسطه عقده گشای از توزیع زمین‌های شان توسط حکومت وقت درین زمینه مؤثر پنداشته‌اند.

عدم برنامه‌ریزی بلندمدت: منتقدان اشاره می‌کنند که اگرچه علما توانستند مردم را بسیج کنند، اما ممکن است برنامه‌ریزی بلندمدت و استراتژیک برای تداوم این حرکت وجود نداشته باشد که ما بعد از آن پیروز شاهد شکست‌های دیگری نیز بودیم.

با توجه به دیدگاه موافقان و مخالفان می‌توان گفت: قیام ۲۴ حوت هرات، نمونه‌ای بارز از نقش رهبری دینی و معنوی علما و روحانیون در بسیج و هدایت مردم است. با این حال، این نقش نباید به عنوان تنها عامل موفقیت قیام تلقی شود، بلکه باید در کنار عوامل دیگری چون توهین به مقدسات و کشتار مردم بی‌گناه و توزیع اراضی ثروتمندان به فقراء و عوامل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز تحلیل شود. علمای کرام با تکیه بر جایگاه معنوی خود، توانستند مردم را برای مقاومت در برابر ظلم بسیج کنند سبب شکست شوری سابق و حتا تجزیه آن به روسیه امروزی گردید.

۱۶. نتیجه‌گیری

روز ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات، نمادی از رهبری معنوی و اخلاقی علمای کرام و روحانیون در هدایت جامعه به سوی عدالت و آزادی بود. این واقعه تاریخی، با استناد به آیات قرآن کریم و احادیث نبوی، نشان می‌دهد که رهبری دینی، با تکیه بر اصول اسلامی، می‌تواند جامعه را در شرایط سخت و بحرانی به سوی پیروزی و سعادت هدایت کند. نقش علمای کرام در این رویداد، به عنوان الگویی از رهبری معنوی، تا امروز در تاریخ افغانستان زنده و تأثیرگذار باقی مانده است؛ رهبری دینی و معنوی به عنوان یک نیروی مهم در جوامع بشری، تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، فرهنگی، و سیاسی مردم دارد. از هدایت معنوی و تقویت هویت اجتماعی گرفته تا تأثیر بر رفتارهای فردی و اجتماعی، این نوع رهبری می‌تواند به عنوان یک عامل مثبت در پیشرفت جوامع عمل کند. به همین دلیل، شناخت و تقویت رهبری دینی و معنوی به‌ویژه در جوامع مذهبی و فرهنگی اهمیت زیادی دارد.

نقش علما و روحانیون در قیام ۲۴ حوت هرات نقشی حیاتی و تعیین‌کننده بود. آن‌ها با بسیج و متحد نمودن مردم علیه رژیم کمونیستی وقت، تقویت هویت ملی و اسلامی، و ارتباط با گروه‌های سیاسی، توانستند زمینه‌های لازم برای موفقیت این قیام را فراهم آورند. این قیام نه تنها نشان‌دهنده نارضایتی مردم از نظام حاکم بود، بلکه تجلی وحدت و همبستگی مردم افغانستان تحت رهبری علما و روحانیون نیز به حساب می‌آمد.

جایگاه علما و روحانیون در افغانستان به عنوان رهبران دینی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، نقشی کلیدی در شکل‌دهی به هویت و سرنوشت این کشور دارد.

۱۷. منابع و مآخذ

قرآن کریم.

أبی شیبة العبسی أبو بکر، عبدالله بن محمد بن إبراهیم (۲۰۰۴)، المصنف (مصنف ابن أبي شيبة)، طبع الرشد.

احراری، عبدالعلی نور، بخاری، محمد بن اسماعیل (۱۳۹۳)، صحیح البخاری، چ سوم، قاهره. الأزدی البلخی، أبو الحسن مقاتل بن سلیمان بن بشیر، (المتوفی: ۱۵۰ هـ)، تفسیر مقاتل بن سلیمان، الطبعة: الأولى (۱۴۲۳ هـ) الناشر: دار إحياء التراث - بيروت.

بخاری، محمد بن اسمعیل (۱۴۲۲ هـ)، صحیح البخاری، چ ۲، قاهره، مصر. ثعلبی، أحمد بن محمد بن إبراهیم (۲۰۰۲ م)، الكشف والبيان عن تفسير القرآن، الطبعة: الأولى، دار إحياء التراث العربی، بیروت - لبنان.

جاسبی، عبدالله. اصول ومبانی مدیریت. چاپ چهاردهم، تهران: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۲، صص ۲۲۸-۲۲۹.

دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۳). لغتنامه دهخدا، دهخدا ج ۳، تهران، انتشارات دانشگاه تهران. رضائیان، علی. اصول مدیریت. چاپ هفدهم، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۴، ص ۲۲۲. شریعتمداری، مهدی. اصول ومبانی مدیریت. چاپ اول، تهران: انتشارات کوهسار، ۱۳۸۵. ص ۱۲۵. شقیطی، محمد الأمين بن محمد المختار بن عبد القادر الجکني (۱۹۹۵ م) أضواء البيان فی إيضاح القرآن بالقرآن، الناشر: دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع بیروت - لبنان. طبری، أبو جعفر،: محمد بن جریر بن یزید بن کثیر بن غالب الآملي (۲۰۰۰ م) جامع البيان فی تأویل القرآن، الطبعة: الأولى (۱۴۲۰ هـ)، مؤسسة الرسالة.

عمید، عمید، حسن، (۱۳۶۲). فرهنگ فارسی، انتشارات امیر کبیر، تهران. فیروز هروی، عبدالرحیم (۱۳۹۵ هـ) تفسیر نور فروزان، چ اول، بینات، بیروت. کاظم، عبدالله (۲۰۱۱ م) هرات از قیام حوت تا امروز، کالفرنیا، آمریکا. رازی، فخر الدین خطیب الری، أبو عبدالله محمد بن عمر بن الحسن بن الحسن التیمی الرازی (بی جا) (المتوفی: ۶۰۶ هـ)، مفاتیح الغیب المصدر: الشاملة الذهبية. مخلص هروی، عبدالرؤوف. (۱۳۸۹). تفسیر انوار القرآن. چ سوم. مشهد: انتشارات شیخ الاسلام احمد جام.

معین، محمد، (۱۳۷۲). فرهنگ فارسی معین، ج ۳، انتشارات امیر کبیر. معلوف، لوئیس، (۱۹۷۶ م). المنجد فی اللغة و الاعلام، چاپخانه شرقیه بیروت.

نایه، مهدی. نگاهی به مدیریت اسلامی. چاپ اول، تهران: انتشارات انستیتو ایز ایران، ۱۳۸۲.

نبوی، محمد حسن. مدیریت اسلامی. چاپ هفتم، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۲، ص ۱۳۲.

. نیشاپوری، مسلم بن حجاج (ه‌دق) صحیح المسلم، لاهور، پاکستان.

Abstract

The Uprising of 24 Hoot in Herat is one of the significant historical events in the contemporary history of Afghanistan. This uprising, which took place in the year 1357 SH (1979 AD), was sparked by the regime's disregard for Islamic values, the confiscation of people's properties, and Soviet interference in the country's internal affairs. The question of what role the scholars and clerics played in this uprising is addressed in this article. The aim of the research is to analyze the role of scholars and clerics in the religious and spiritual leadership of the 24 Hoot uprising. The data for the article has been collected from library sources and examined using a descriptive-analytical method. The findings of the research indicate that scholars and clerics played a decisive role in the religious and spiritual leadership of the 24 Hoot uprising. The religious and spiritual leadership of the scholars and clerics not only acted as a driving force but also significantly contributed to creating a favorable social and cultural environment for change and transformation. In this uprising, the scholars and clerics, as the intellectual and spiritual representatives of the community, were able to mobilize the people to fight against the Soviet-backed regime, which was heavily armed, by utilizing religious and cultural teachings. The role of the scholars in this uprising can be analyzed from several perspectives: strengthening religious identity, intellectual leadership, and building trust.

Keywords: 24 Hoot Uprising, Herat, Clerics, Leadership, and the Role of Scholars.



بررسی جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم علیه مردم هرات بعد از قیام ۲۴ حوت

نویسنده گان: نامزد پوهنیاړ ضیاالحق سادات^۱ و پوهنیاړ علی احمد امیری

استادان پوهنځی اداره و پالیسی عامه

¹Mob: 0796092959

Email: ziaholhaqss@gmail.com

چکیده

تاریخ افغانستان در طول ادوار شاهد نا ملایمات زیادی بوده که مردم آن بار این ناملایمات را دوشادوش متقبل شده و با شانه‌های خسته‌ی خویش به قیمت از دست دادن عزیزان، مهاجرت، تن‌دهی و اطاعت از تیکه‌دار آن‌قدرت وقت حمل کرده‌اند. تحقیق حاضر به بررسی جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم علیه مردم هرات پس از قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ می‌پردازد. قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ مردم هرات یکی از رویدادهای مهم تاریخ معاصر افغانستان بود که در دفاع از ارزش‌های دینی، نوامیس ملی و نیز در اعتراض به سیاست‌های سرکوب‌گرانه رژیم کمونیستی خلق و پرچم در هرات و سرتاسر افغانستان شکل گرفت. تحقیق حاضر به هدف بررسی جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم بر علیه مردم هرات بعد از قیام ۲۴ حوت انجام پذیرفته که به لحاظ روش‌شناسی از حیث ماهیت مروری، به لحاظ روش انجام کار توصیفی - تحلیلی، که با استفاده از نوع تحقیق تاریخی انجام و ذریعه روش تطبیقی تجزیه و تحلیل گردیده و نیز برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای استفاده صورت گرفته است. یافته‌های تحقیق نشان داد که رژیم خلق و پرچم بر علیه قیام مردمی ۲۴ حوت هرات و نیز برای حفظ قدرت خود به خشونت‌های غیرانسانی و بی‌رحمانه‌ای روی آورد که شامل کشتار دسته‌جمعی، شکنجه‌های متنوع و وحشتناک، دستگیری‌های هدفمند و سرکوب‌های وحشیانه بود. این اقدامات نه تنها در درازمدت موجب تشدید نارضایتی مردم و گسترش مقاومت‌های اجتماعی در افغانستان شد، بلکه موجب سقوط رژیم در سطح داخل و رسوایی تفکر کمونیستی در سطح بین‌الملل گردید.

واژه‌گان کلیدی: جنایات، خشونت، رژیم، خلق و پرچم، قیام ۲۴ حوت.

مقدمه

افغانستان کشوری است که قبل از مداخله بعضی از کشورها تاریخ غنی از آرامش را در خود داشته است (Azimi, 2019)؛ که بعد از این مداخلات زمانه‌های پرفراز و نشیبی را تجربه نموده و تاریخ آن مملو از حوادث و وقایع الم‌ناک تاریخی شده است. تاریخ افغانستان نشان می‌دهد که حکومت‌های تحت ایدئولوژی بیگانه، تحت حمایت کشورهای بیرونی و نیز تجاوز امپراطوری‌ها با این خاک سازگاری نداشته و به هر قیمتی که باشد و با گذشت هرچند زمانی که سپری شود قابل مضمحل شدن و رخت بستن است. حزب دموکراتیک خلق که نمونه‌ای از حکومت با طرز فکر متضاد با دین مردم و تحت‌الحمایه بودن، پس از گذشتن مدت‌زمانی مضمحل و سقوط نموده است. قیام ۲۴ حوت مردم هرات از عوامل تأثیرگذار شکست حزب دموکراتیک خلق و نیز خروج ارتش متجاوز شوروی وقت بوده است (سعیدی، ۱۴۰۳). قیام ۲۴ حوت مردم ولایت هرات عملاً به روز پنج‌شنبه ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ آغاز شد که مدت شش روز ادامه پیدا کرده و در دو مرحله اجرایی گردیده بود. مرحله اول، تجمع مردم از ولسوالی‌های اطراف شهر و در مرحله دوم، قیام نظامی در داخل فرقه‌ی نمبر ۱۷ سابق بود (کاظم، ۱۴۰۲: ۱۴). قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ مردم ولایت هرات نقطه‌ی عطف در تاریخ افغانستان است که رژیم الحادی خلق و پرچم را از پای درآورد. قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مردم هرات یکی از مهم‌ترین و خونین‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان است که در واکنش به سیاست‌های سرکوب‌گرانه رژیم خلق و پرچم رخ داد. رژیم کمونیستی خلق و پرچم که پس از کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ در افغانستان به قدرت رسید، با اجرای سیاست‌های ضد دین، سخت‌گیرانه و سرکوب مخالفان، در بسیاری از مناطق افغانستان از جمله هرات، موجی از خشونت و بی‌رحمی را به راه انداخت. این در حالی است که این مبارزه نا برابر با رژیم تحت حمایت و مسلح قربانی‌های سنگینی چون؛ شهادت ۲۰ هزار نفر به باور کاظمی و ویرانی‌های زیاد را از مردم بی‌دفاع افغانستان گرفت و تبعات سنگینی را بر پیکره‌ی کشور به جا گذاشت (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۹). این در حالی بوده که ۲۰۰ مستشار روسی طی این قیام نیز به قتل رسیدند (مصباح زاده، ۱۳۸۷: ۲۲۶). با جستجوی محقق در زمینه وقوع تاریخی جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم به صورت اختصاصی به تبعیت از منابع علمی تحقیق محور دست نیافته، در حالی است که خوشبختانه منابع رسمی و غیررسمی قابل‌دستیابی بوده است. بنابر این تحقیق در پی آن است تا جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم را بعد از قیام ۲۴ حوت مردم هرات بررسی نموده تبعات و پیامدها و حدوحصر آن را بوسیله منابع تاریخی و گواهی شاهدان عینی ببیماید. فلذا مسئله اصلی در این تحقیق، بررسی و تحلیل ابعاد مختلف جنایات و خشونت‌هایی است که توسط نیروهای دولتی وقت علیه مردم بی‌دفاع

هرات پس از قیام به وقوع پیوسته بوده؛ که اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق به روش تاریخی در زمینه فهم بهتر تاریخ معاصر افغانستان، شناسایی رژیم خلق و پرچم، الگوبرداری از اخلاص نیاکان، کسب تجربه‌ی تاریخی، آگاهی از ابعاد انسانی جنایت، آموزش برای نسل‌های آینده، زنده‌سازی تاریخ، تعقیب راه نیاکان، پاسداری از آرمان شهداء، کسب مباحثات به سلحشوری‌های نیاکان، معرفی چهره‌های منفور تاریخ و ثبت و مستندسازی تاریخ خواهد بود.

مفاهیم

جنایت

جنایت به اعمالی گفته می‌شود که از نظر قانون جرم‌های بسیار سنگینی محسوب می‌شوند و مجازات‌های شدیدی دارند. جنایت معمولاً شامل قتل، تجاوز به عنف، سرقت مسلحانه، و سایر اعمالی است که امنیت عمومی یا جان افراد را تهدید می‌کند (رنجبر و همکاران، ۲۰۱۵: ۳).

خشونت

به دلیل اینکه خشونت پدیده‌ی پیچیده‌ای محسوب می‌شود، تعریف دقیق و روشنی برای آن وجود ندارد. بنابراین، اغلب توسط افراد مختلف در زمینه‌های مختلف – مانند کسانی که از کشورها، فرهنگ‌ها یا سیستم‌های اعتقادی مختلف هستند، به‌طور متفاوتی درک می‌شود. سازمان بهداشت جهانی خشونت را (استفاده عمدی از زور یا قدرت فیزیکی، تهدید شده یا واقعی، علیه خود، شخص دیگر، یا علیه یک گروه یا جامعه، که منجر به جراحت، مرگ، آسیب روانی، توسعه نادرست یا محرومیت می‌شود) تعریف کرده است.

رژیم سیاسی

رژیم سیاسی به مجموعه‌ای از اصول، قواعد، نهادها و شیوه‌های حکومتی اطلاق می‌شود که چگونگی توزیع قدرت سیاسی و نحوه اداره امور کشور را تعیین می‌کند (عالم، ۱۳۸۳: ۱۴۶).

حزب دموکراتیک خلق

حزب دموکراتیک خلق افغانستان به نام جمعیت دموکراتیک خلق در ۱۱ جدی سال ۱۳۴۳ با تدویر نخستین کنگره حزب توسط ۲۷ تن اعضای کنگره تأسیس گردید که ۷ نفر شامل نورمحمد ترکی، ببرک کارمل، محمد طاهر بدخشی، دستگیر پنجشیری، شهر الله شهیر، سلطان علی کشتمند و صالح محمد وزیری اعضای اصلی و ۴ نفر شامل داکتر شاه ولی کریم میثاق، دکتر محمد ظاهر احمدزی و عبدالوهاب صافی اعضای علی البدل حکومت حفیظ الله اساس گذاشته شد (اندیشمند، ۱۳۸۸: ۴۱-۴۰). حزب خلق در سال ۱۳۴۶ از طریق انشعاب به دو جناح خلق و پرچم تقسیم، طوری که خلق به رهبری نور محمد ترکی و پرچم به رهبری ببرک کارمل در آمد که بعد از یک

دهه واپس متحد گردیدند (کاظمی ۱۴۰۲: ۴۸-۴۷). این حزب انشعابات مختلفی را تجربه نموده که دومین انشعاب در جناح خلق نیز، جدایی محمد طاهر بدخشی در سال ۱۹۶۸ م یک سال پس از انشعاب اول بوده و سومین انشعاب در جناح پرچم حزب در همین سال به وقوع پیوست و منجر به خروج دستگیر پنجشیری، شرعی جوزجانی و شهرالله شهیر از جناح مذکور انجامید (کشتمند، ۱۳۷۹: ۳۲). به قدرت رسیدن رژیم درست در زمانی بر می گردد به کودتای حزب دموکراتیک خلق طوری که در صبح گاه هفتم ثور ۱۳۵۷ مطابق ۲۷ اپریل ۱۹۷۸ با ریختن خون سردار محمد داوود و خانواده اش به پیروزی رسید، هرچند اعلامیه پیروزی کودتا در پایان نخستین روز خونین کودتا از رادیوی دولتی منتشر شد، جالب این بود که حفیظ الله امین مردم را به شنیدن اعلامیه پیروزی کودتاچیان دعوت کرد تا نشان دهد که فرماندهی اصلی کودتا را او در دست دارد (کوردوز و هاریسون، ۱۳۷۹: ۵۰).

قیام ۲۴ حوت مردم ولایت هرات

طبق فرهنگ معین قیام به معنی برخاستن و بلند شدن به منظور تحول وضع موجود بوده، قیام مردم هرات در پهلوی قیام های جدران و نورستان، قیام دره صوف، قیام هزاره جات، قیام چنداول، قیام های نظامیان شروع جهاد برحق مردم افغانستان نمونه ای از شجاعت، رشادت و دلیری است که در لوح زرین تاریخ حک گردیده است (مصباح زاده، ۱۳۸۷: ۲۳۰-۲۱۶). افغانستان کشوری است که با گذشت سده ها مورد دست درازی امپراتوری ها و ابر قدرت های زمان قرار گرفته است. قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ درست ۳۵ سال قبلاً از امروز از جمله ایستادگی های بود که در برابر رژیم الحادی خلق و پرچم انجام گردید. این قیام دقیقه ده ماه و چند روز بعد از حادثه کودتای ثور ۱۳۵۷ صورت گرفت. که با برداشت های مختلف از اهمیت قابل ملاحظه ای برخوردار بوده و حسب اقرار شاهدان عینی در صحنه هیچ قیام دیگر در آن برهه ای زمانی از نظر اهمیت به آن نمی رسد. قیام ۲۴ حوت مردم ولایت هرات عملاً به روز پنجشنبه ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ آغاز شد که مدت شش روز ادامه در دو مرحله اجرایی گردید. مرحله اول تجمع مردم از ولسوالی های اطراف شهر و در مرحله دوم قیام نظامی در داخل فرقه ای نمبر ۱۷ سابق بود (کاظم، ۱۴۰۲: ۱۵).

جنايات و خشونت های رژیم خلق و پرچم بعد از قیام مردم هرات

جنايات و خشونت های رژیم خلق و پرچم به جواب قیام در حد بالایی دردناک بوده طوری که در جهات نابرابر با استفاده از وسایل مدرن جنگی دست داشته یعنی توپ و تانک، بمباردها های هوایی به طور پیهم و بدون هدف گیری مشخص صورت گرفته است. این نوع شیوه نابرابر جنگی به شدت زیاد برای هفته ها به طور پی هم در محلات اطراف شهر و ولسوالی های مربوطه ادامه داشته و شامل اتهام به تحریک، همکاری، مخالفت با دولت و حتی مخالفت های شخصی و رقابت های

ایدئولوژیکی توسط اعمال رژیم خلقی و پرچمی بازداشت و زندانی شده و بعداً اعدام و یا به قول بعضی‌ها زنده‌به‌گور گردیدند (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۵). با آن‌که ارائه ارقام دقیق تلفات انسانی بعد از قیام علیه مردم هرات در دست نیست اما رژیم حاکم به نیرنگ تمام پرده روی جنایات خود گذاشته بود. هرات در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ چندین بار شاهد کشف گورهای دسته‌جمعی بوده است. رژیم با ترسی که از قیام سراسری هرات داشت روند تطبیق جنایات را تشدید بخشیده طوریکه بسیاری از زندانیان جان بدربرده از زندان‌های حاکمیت مذکور خاطرات ترسناکی از خشونت و شکنجه مامورین به‌ویژه سازمان امنیتی وقت دارند. زندانیانی که بعد از کودتا و قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ به زندان پلچرخی برده شده بودند و مدتی را در آن زندان سپری نموده بودند، در مورد این شکنجه‌ها از شکنجه برق دادن به وسیله آله برقی مانند تلفون سیار نظامیان که در پهلوی خویش دسته‌ای مانند چرخ داشت بیان داشتند که دوسیم آله برقی یاد شده را به حساس‌ترین نقاط بدن وصل می‌کردند. نقاط بدن شامل نرهمی گوش‌ها، دیوار هردو سوراخ بینی، خسیه‌ها، آلت تذکیر، زیر ناخن‌های دست و پا و غیره بوده، دهان و دست‌های شخص را با دستمال بلند از عقب می‌بستند بعد از این تمام محکم کاری شکنجه گران می‌نشستند، می‌نوشتند و قهقهه می‌زدند. زندانی تحت شکنجه ساعت‌ها در همان حال می‌ماند و بعد گاهی برسم مزاح دسته آله‌ی برقی را می‌چرخاندند. نوع دیگر شکنجه این بود که آهن تیز و میخ ماندی را در لبه‌ی میز کوفته بودند که اکثر با آن میخ شکنجه می‌گردیدند. انگشتان دست و پای زندانی را محکم گرفته و انگشتش را طوری قرار می‌دادند تا همان میخ نوک‌تیز در زیر ناخن انگشت برابر می‌شد و بعداً با فشار آهسته و عذاب‌دهنده انگشت شخص را بسوی میخ فشار می‌دادند تا میخ در زیر ناخن انگشت فرو رود (اندیشمند، ۱۳۸۸: ۱۵۰-۱۴۸). شکنجه‌ی این چنینی نیز نوع دیگری هم داشت که آن کشیدن ناخون‌های دست و پا ذریعه امبور دست بود (نظری، ۱۴۰۳)، اما از شکنجه‌های روانی‌شان می‌توان به نام خوانی شبانه عساکر نیز یاد کرد (فروود، ۱۳۹۵: ۸).

یکی دیگر از انواع شکنجه زندانیان قبل از قتل‌شان در میدان کشتارگاه پلچرخی از سوی افسران و کارمندان خاد (سازمان امنیت وقت) انجام می‌یافت، شکار و بزکشی زندانیان بود. وقتی محبوسین بسوی پلیگون (محل تیررس) برده می‌شدند محبوسین را برای شکار انتخاب می‌کردند، آنگاه چراغ‌های موتر جیب را روشن کرده و صید خویش را در خار زار پلیگون رها می‌کردند تا هر طرفی بخواهد برود سپس او را به رگبار می‌بستند (حسینی، ۱۳۶۷: ۱۱۱). نوع دیگر از جنایت رژیم، زنده‌به‌گور کردن بود که شب‌هنگام حسب لست ترتیب شده‌ی خاد، افراد شامل لست توسط

کارمندان خاد بازداشت شده و به نزدیکی حویلی‌های شان تیرباران و یا زنده به گور می‌شدند، این جنایت به نوع خود جنایت ضدبشری و جنگی بود که شامل هر چهار سطح خشونت (رنجبر و همکاران، ۲۰۱۵: ۳)، شامل خشونت‌های فیزیکی به دلیل سرکوب و شکنجه‌ها؛ روانی به خاطر تفکرات؛ جمعی به خاطر عدم وجود استثناء و خودگردان به دلیل هدایت شده بودن خشونت‌ها به نوع بشر در فاصله زمانی سال‌های ۱۷۹۸ الی ۱۹۷۹ بود است (Gamell, 2015). طوری که یکی از بزرگان ساحه‌ی از ناحیه ششم را محل رویداد افراد مورد هدف در ناحیه نمایان می‌کند. عملکرد مجرمانه‌ی حاکمان خلقی و پرچمی در شیوه حکومت‌داری و اداره جامعه آن‌ها را به نیروی ترسناک و آزاردهنده در کشور مبدل کرده بود (آریانفرد، ۱۹۸۸: ص ۱۸-۱۷).

تعداد قربانیان جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم در افغانستان

در نخستین روزهای سنبله سال ۱۳۵۸ که حفیظ الله امین، نور محمد تره‌کی را از میدان قدرت بیرون راند و خود در رهبری حزب و دولت قرار گرفت، اسامی ۱۲۰۰۰ زندانی، شامل: ۱۰۰۰ زندانی سیاسی بروی دیوارهای بیرونی ساختمان وزارت داخله آویخته شد که تا آن وقت از سوی دولت حزب دموکراتیک خلق به قتل رسیده بودند. این در حالی است که شمار قربانیان بیرون از زندان که به شکل خودسرانه مبنی بر عقده‌های شخصی مامورین به شهادت رسیده بودند، آمار دقیقی در دست نیست. در توضیحات مامورین رژیم به بازماندگان مقتولین و بستگان زندانیان در قدم اول حفیظ الله امین و متعاقباً نور محمد تره‌کی معرفی می‌گردیدند (اندیشمند، ۱۳۸۸: ۱۸۴). این در حالی بود که هزاران نفر از این قربانیان هرگز شناسایی نشدند و نام آن‌ها در هیچ فهرستی ثبت نشد (محسن، ۱۳۹۳: ۸۰).

نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر که به هدف بررسی جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم بر علیه قیام ۲۴ حوت هرات انجام یافته است، یافته‌های تحقیق با استفاده از روش تحلیل تطبیقی، نشان می‌دهد که جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم در قیام ۲۴ حوت هرات از یک‌سو با دیدگاه و چشم دید شاهدان عینی واقعه مطابقت داشته و از سوی دیگر شباهت‌های قابل‌توجهی با رفتار رژیم‌های دیکتاتوری دیگر دارد که در دوره‌های ماقبل در سطح جهانی در حال حکومت بودند. سرکوب بی‌رحمانه قیام هرات، به‌ویژه کشتارهای دسته‌جمعی، شکنجه‌های وحشیانه و دست‌گیری‌های هدفمند اولاً از سوی افراد زندانی شده تصدیق شده و حسب ایدئولوژی رژیم حاکم و نزدیکی‌های آن با رژیم شوروی وقت، شباهت‌هایی با سیاست‌های سرکوب‌گرانه رژیم‌های کمونیستی در شوروی سابق و چین داشت که در دوران ماضیه علیه مخالفان خود اقدام به سرکوب‌های خونین می‌کردند.

قیام ۲۴ حوت در مقایسه با دیگر قیام‌های مردمی در افغانستان، به‌ویژه از نظر میزان خشونت و تلفات انسانی و غیرانسانی در سطح بالاتری قرار دارد. در حالی که قیام‌های دیگر نیز سرکوب را تجربه کرده بودند، اما شدت سرکوب در هرات و جنایات انجام شده علیه مردم این شهر نشان‌دهنده استراتژی وحشیانه‌ی رژیم خلق و پرچم برای حفظ قدرت بود. این در حالی بود که در سطح بین‌المللی، واکنش‌های کمی به این جنایات صورت گرفت، که به‌نوبه خود به افزایش انزوای رژیم خلق و پرچم و در نتیجه اضمحلال آن نقش قابل ملاحظه‌ی را ایفا کرد.

این تحلیل از حیث تطبیق نشان می‌دهد که جنایات رژیم خلق و پرچم علیه مردم هرات و افغانستان به‌عنوان نمونه‌ای از سرکوب‌های شدید و بی‌رحمانه در تاریخ معاصر افغانستان و منطقه، نه تنها پیامدهای داخلی و سیاسی عمیقی برای افغانستان داشت، بلکه تأثیرات گسترده‌ای بر تاریخ منطقه و سیاست‌های بین‌المللی آن دوران حسب شواهد تاریخی را ماندگار کرد.

جنایات و خشونت‌های رژیم خلق و پرچم علیه مردم هرات و افغانستان که اهداف خاص را دنبال می‌کرد بعد از قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷، نشان‌دهنده‌ی عمق وحشی‌گری و بی‌رحمی رژیم کمونیستی حاکم در آن دوران بود. این خشونت‌ها که شامل خشونت‌های فیزیکی، روانی، جمعی و خودگردان بود؛ نه تنها باعث تشدید بحران انسانی و اجتماعی در افغانستان شد، بلکه موجب افزایش نارضایتی عمومی، بیداری اذهان، وحدت ملی، تقویت مقاومت‌ها، نزدیکی شخصیت‌های مخالف در برابر رژیم گردید. انشعاب‌ها و اتحادهای بی‌مورد، علاقه به رهبری سران رژیم، سرکوب‌گری بی‌رحمانه‌ی قیام‌ها، تشدید کشتارهای دسته‌جمعی و هدفمند خلاهای اساسی پدیدار شده‌ی رژیم در حفظ مشروعیت و حمایت مردمی را نمایان ساخت و سرانجام به انزوای بیشتر این رژیم انجامید. از این‌رو، تحلیل این وقایع می‌تواند به عنوان درس مهمی در تاریخ افغانستان و دیگر کشورهایی که با بحران‌های سیاسی مشابه روبرو هستند، مورد توجه قرار گیرد.

پیشنهاده‌ها

- ملی‌سازی این کنفرانس و ویژه‌نامه در سرتاسر افغانستان.
- انجام مطالعات ریشه‌ای با استفاده از منابع تاریخی افغان‌ها و نیز مواردی از اعتراف خود دروس‌ها.
- جمع‌آوری فوری مستندات قیام و جنایات از طریق مصاحبه با شاهدان عینی دوره حاکمیت رژیم و ثبت آن به حیث منابع معتبر.

منابع

آریانفر، عزیز (۱۹۸۸). افغانستان پس از بازگشت سپاهیان شوروی چاپ: تهران.

اندیشمند، محمد اکرام (۱۳۸۸). حزب دموکراتیک خلق افغانستان. انتشارات: میوند ناشر. کابل ۱۳۸۸.

تاریخ مختصر پنج دهه اخیر افغانستان، انتشارات: محسن، ۱۳۹۳.

حسینی، نسیم (۱۳۶۷). خاطرات زندان پلچرخ. چاپ: شورای ثقافتی جهاد افغانستان.

رنجبر، میثم؛ صمدی، پریسا؛ شیخ حسنی، سمانه (۲۰۱۵). خشونت، چیستی، پیامدها و مداخلات. انجمن روان‌شناسی ایران.

رویین، بارنت (۲۰۰۲). افغانستان در قرن بیستم: سیاست، جنگ و مدرنیته. دانشگاه ییل.

سپهوند، اسماعیل؛ رومانی، سعید؛ دریکوند، کرم اله (۱۴۰۲). روش تحقیق در تاریخ با تکیه بر یک نمونه پروپوزال تاریخی. فصلنامه علمی تخصصی پژوهشی در آموزش تاریخ. دور چهارم، شماره سه.

سیستانی، محمد اعظم. (۱۳۷۹). مقدمه ای بر کودتای ۷ ثور و پیامد آن در افغانستان. چاپ دوم، کابل: اداره دارالنشر افغانستان.

سعیدی، غلام. (۱۴۰۳). مصاحبه شخصی.

عبدالرحمان خضر، عبدالعلیم (۱۳۸۹). مسلمانان و نگارش تاریخ پژوهشی در تاریخ‌نگاری اسلامی. تهران: سمت، ۱۳۸۹.

عالم، عبدالرحمن (۱۳۸۳). بنیادهای علم سیاست. انتشارات: نشرنی.

فرهود، محمد شاه (۱۳۹۵). جنایات حزبی. جلد سوم.

کوردوز، دیه گو و هاریسون، سلیک اس. (۱۳۷۹). پشت پرده افغانستان (ترجمه اسدالله شقایب). انتشارات بین‌المللی الهدی.

کشمند، سلطان علی. (۱۳۷۹). خاطرات یادداشت‌های سیاسی و رویدادهای تاریخی. انتشارات میوند.

گزارش جهانی WHO در مورد خشونت و سلامت، ۲۰۰۲.

مصباح زاده، سید محمد باقر (۱۳۸۷). تاریخ سیاسی مختصر افغانستان. انتشارات: مرکز پژوهش‌های آفتاب. کابل ۱۳۸۸.

معین، محمدی (۱۳۸۱). فرهنگ فارسی معین، انتشارات: امیرکبیر، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۲۴۵.

نظری، گلاب. (۱۴۰۳). مصاحبه شخصی.

Azimi, General Nabi (2019-04-11). The Army and Politics: Afghanistan: 1963-1993. AuthorHouse. ISBN 978-1-7283-8701-7.

"Failings of Inclusivity: The Herat uprising of March 1979". Afghanistan Analysts Network - English (in Pashto). 2015-03-15. Retrieved 2024-02-14. [^] ^a ^b ^c ^d ^e Roy, p. 108.

Gammell, Charlie (15 March 2015). "Failings of Inclusivity: The Herat uprising of March 1979". Afghanistan Analysts Network. Retrieved 2018-12-11.

[^] "Timeline: Soviet war in Afghanistan". BBC News. Published February 17, 2009.

Crimes and Violence of the People's and Flag regime against the people of Herat after the Hoot 24 uprising

Authors: assistant Professor candidate Zia-ul-Haq Sadat and associate Professor Ali Ahmad Amiri

Professors of the Department of Public Administration and Policy Development Management

Abstract

The history of Afghanistan has witnessed a lot of injuries throughout the periods that the people have undergone these inconveniences and have carried out their tired shoulders at the expense of losing loved ones, migration, renewal and obedience to the power-securities of the time. The present investigation will investigate the crimes and violence of the People's and Flag regime against the people of Herat after the Hoot 24, 1978 uprising. The Hoot 24, 1978 uprising of Herat was one of the most important events in contemporary Afghanistan's history. The present investigation was conducted to investigate the crimes and violence of the People's and Flag regime against the people of Herat after the March 24 uprising, which is in terms of methodology in terms of the nature of the descriptive-analytical work, which is used using the type of research. Historically, the implementation method has been analyzed and used to collect information from the library method. The findings of the research showed that the People's and Flag regime against the Hoot 24 People's Uprising, and to maintain its power, turned to inhuman, unequal and brutal violence that included mass killings, diverse and terrible torture, awarded arrests and brutal repressions. These measures not only intensified the dissatisfaction of the people and the expansion of social resistance in Afghanistan, but also led to the more isolation of the regime at the domestic and international levels.

Keywords: Crime, Violence, Regim; Khalq, parcham, 24 Hoot Uprising.



۲۴ حوت هرات: قیامی خودجوش یا حرکتی سازمان یافته؟

نویسنده گان: بصیراحمد بارکزی^۱ و سوسن بارکزی^۲

مدیر عمومی خلاقیت و نوآوری پوهنتون هرات،^۲ فارغ التحصیل پوهنځی زبان و ادبیات دری

¹Mob: 0797198898

Email: basir. barakzaie@gmail. com

چکیده

تاریخ افغانستان همواره مملو از فراز و نشیب‌های فراوانی بوده است؛ افغانستان همواره قربانی درگیری‌ها و منافع بیگانگان بوده است. ۲۴ حوت به عنوان روزی سرنوشت‌ساز در تاریخ این کشور به شمار می‌آید. در این روز، تمامی مردم، اعم از زن و مرد، به جاده‌ها ریختند و با دست‌های خالی اما توانا قدرت بزرگی را از پای درآوردند. قیام ۲۴ حوت، نه تنها یادآور رویدادهای مهم تاریخی است، بلکه فرصتی برای بازنگری در تحولات و وقایع پس از آن است. قیام ۲۴ حوت یکی از وقایع مهم، با ارزش و تأثیرگذار در تاریخ پر فراز و نشیب افغانستان است که به عنوان یک جنبش مردمی خودجوش علیه حکومت فاسد کمونیستی آن زمان شناخته می‌شود. این قیام مردمی به منظور آزادی، عدالت، و اعتراض به ظلم و استبداد شکل گرفت. بررسی علل قیام‌ها همواره یکی از موارد مهم و مورد بحث می‌باشد. در مورد علل این قیام دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. هدف اصلی این تحقیق، بررسی این نکته است که آیا این حرکت خودجوش بود یا جنبشی سازمان‌یافته؟ در این تحقیق به این سؤال پاسخ داده خواهد شد که این قیام از کجا شروع شده و به چه نتیجه‌ای ختم شده است. نوع تحقیق توصیفی-تحلیلی است و روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای، با استفاده از منابع معتبر و رسمی می‌باشد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که این قیام کاملاً مردمی و خودجوش بوده است که ابتدا از ولسوالی‌های دور و نزدیک هرات آغاز شده و به شهر رسیده است. در این تحقیق تلاش شده است تا تمامی جوانب این قیام بررسی شود.

واژه‌گان کلیدی: افغانستان، جنبش، حرکت مردمی و قیام.

مقدمه

قیام‌ها معمولاً آثار سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مهمی در کشوری که در آن واقع شده‌اند، در منطقه مربوطه و حتی در سطح جهانی می‌گذارند. قیام ۲۴ حوت، یکی از رویدادهای برجسته تاریخ معاصر افغانستان، در سال ۱۳۵۷ خورشیدی مطابق با (۱۹۷۹ میلادی) واقع شده است. این قیام که نخستین جرقه‌های مقاومت مردمی علیه رژیم کمونیستی و نیروهای اشغالگر شوروی را در افغانستان روشن کرد، به عنوان یکی از نقاط عطف مهم و مورد توجه در تاریخ کشور افغانستان شناخته می‌شود. ۲۴ حوت قیام مردمی ملت هرات که با جوی‌های خون و گلوله‌های آتش و خمپاره‌ای ایادی اجیر حکومت وقت کابل و متجاوزین شوروی همراه بود؛ به این معنی هرگز نیست که دیگر شهرهای افغانستان از چنین حماسه‌های تاریخی بهره‌مند نبوده‌اند. هر وجب خاک افغانستان بوی سلحشوری می‌دهد و جای جای این سرزمین، شاهد دلاورمردانی است که جز در برابر الله سر سجده، تعظیم و تسلیمی در پیش هیچ حاکم طاغوتی فرود نیاورده و هرگز به معامله با اهریمن ننشسته‌اند. اما آنچه ۲۴ حوت هراتی‌ها را ماندگار کرد، بی‌همتایی آن بود. مردم هرات و ولسوالی‌ها و روستاهای اطراف آن روز به گونه‌ای برخاستند که گویی همگی برای شهادت آماده شده بودند. با پوشیدن کفن و گفتن آخرین بوسه‌ها بر پای و دست پدر و مادرهایشان، بر چهره‌ی نازنین فرزندانشان و بر جانمازهای نمازشان، به راه افتادند. آن روز که از خانه‌هایشان بیرون آمدند و گفتند "مادر خدا حافظ"، یعنی دیدار به قیامت و زمانی که گفتند "پسرم" یا "دخترم تو را به خدای کریم و رحیم سپردم"، یعنی من به سوی همان خدایی می‌روم که تو را به او سپرده‌ام. فریادهای "الله اکبر" مردم هرات آن روز بر گلوله و توپ و تانک دشمنان بلندتر بود. خون‌ها، خون دیگری را به حرکت درمی‌آورد و شهدا، زندگان را به سوی شهادت هدایت می‌کردند. موج‌های خون بوی عطر و گلاب داشتند. زمزمه "فُزت و رب الکعبه" از پیروان صادق و راستین خلیفه راشد سیدنا حضرت علی رضی الله عنه به وضوح شنیده می‌شد و اولاد و جگرگوشه‌های اهل اسلام آماده بودند تا آن روز به دین خود عمل کنند.^۱

قیام ۲۴ حوت را می‌توان یکی از بزرگ‌ترین و پرشورترین خیزش‌های مردمی در تاریخ معاصر افغانستان دانست که بدون برنامه‌ریزی قبلی و بدون هیچ نوع سازمان‌دهی، اما با شور و هیجان و با انگیزه‌ی قوی مردمی برخاسته از نارضایتی‌های عمیق مردم هرات نسبت به سیاست‌های ظالمانه و

^۱ نن تکی اسیا مارچ ۱۴، ۲۰۱۷

سرکوب‌گرایانه‌ی حکومت آن زمان بود. این حرکت که از میان مردم عادی، علما، محصلان، استادان و مردم بازار آغاز شد، نشان داد که هنگامی که ظلم و استبداد به حد اعظمی خود می‌رسد، حتی بدون هیچ نوع هماهنگی قبلی و از پیش تعریف‌شده، مردم می‌توانند به صورت یکپارچه و خودجوش برای دفاع از مال، جان و ناموس خود به پا خیزند و علیه ظلم و استکبار قیام کنند. خیزش بیست‌وچهار حوت، عنوان اعتراض مردمی شهر هرات افغانستان است که در سال ۱۳۵۷ علیه حکومت وقت به رهبری نور محمد تره‌کی رخ داد. این نخستین اعتراض مردم افغانستان در برابر رژیم کودتایی هفت ثور "خلق" و حامیان شوروی آن بود. ارقام مربوط به کشته‌شدگان این قیام همواره مورد بحث بوده و بسیاری از مردم در این خیزش جان خود را از دست دادند. بعدها مجاهدین هرات این شهر را "شهر خون و قیام" نامیدند.

قیام ۲۴ حوت اگرچه به‌طور کامل سرکوب شد، اما تأثیرات عمیقی بر تاریخ افغانستان داشت. این قیام نشان داد که مردم افغانستان آماده‌اند تا برای حفظ اعتقادات و استقلال خود به پا خیزند. همچنین، این رویداد به عنوان یکی از نقاط عطف در جنبش مقاومت ضد شوروی در افغانستان شناخته می‌شود و مسیر را برای شکل‌گیری مجاهدین و جنگ‌های طولانی‌مدت بعدی هموار کرد. با اینکه قیام ۲۴ حوت سرکوب شد، پیامدهای آن در تاریخ افغانستان باقی ماند. این قیام آغازگر مقاومت‌های بعدی علیه حضور شوروی و جنگ‌های مجاهدین بود. همچنین، این رویداد نقش مهمی در ایجاد ذهنیت مقاومت در میان مردم افغانستان داشت (اسحاقزی، ۲۰۲۱).

اگرچه این قیام با سرکوب شدید دولت وقت مواجه شد، اما درسی بود برای ییگانگان و تجاوزگران، و به عنوان نمادی از افتخار، قدرت و مقاومت مردم باغیرت و سلحشور هرات در تاریخ افغانستان ماندگار شد. همچنین، این قیام نقش اساسی در تحلیل مبارزات مردمی علیه استبداد و اشغالگری ایفا می‌کند. هدف اصلی این مقاله بررسی علل تاریخی، عوامل شکل‌گیری و پیامدهای قیام ۲۴ حوت از منظر تاریخی، اجتماعی و سیاسی است و به این مسئله اشاره دارد که مردمان افغانستان همواره در برابر ظلم و استبداد ایستادگی نموده و قدرت‌های عظیمی چون انگلیس، شوروی و آمریکا را شکست داده‌اند.

پیشینه تحقیق

در زمینه قیام‌ها و انقلاب‌ها تحقیقات زیادی صورت گرفته است، اما در ارتباط با قیام ۲۴ حوت مقالات کمتری در دسترس می‌باشد. دکتر سید عبدالله کاظم (۱۳۹۱) در کتابی تحت عنوان قیام تاریخی و مردمی هرات در ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ به این مسئله پرداخته است. وی در این کتاب بیان نموده است که با آنکه قیام پس از پنج روز خونین با تلفات سنگین بشری جمعاً بیش از ۲۰۰۰۰ نفر و

ویرانی شهر و دیار عملاً پایان یافت و برای مردمان هرات جز درد و رنج دوامدار چیزی به ارمغان نیاورد، ولی در سطح ملی و بین‌المللی نتایج و پیامدهای بسیار مهم و بزرگی را به همراه داشت.

قانت (۱۴۰۳) به بررسی جنایات جنگی در قیام ۲۴ حوت پرداخته و حقوق بشری و واکنش‌های بین‌المللی را مورد بررسی قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که قیام ۲۴ حوت با نقض گسترده‌ای از حقوق بشر و ارتکاب جنایات جنگی همراه بوده است.

حبیب‌الله حیدری و جواد محمودی (۲۰۲۵) در تحقیقی مشابه به بررسی مقایسه‌ای سرکوب خلق و پرچم با سایر رژیم‌های استبدادی و تأثیر آن بر جنبش‌های مردمی پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که سرکوب‌های شدید و تحمیل ایدئولوژی حکومتی در کوتاه‌مدت ممکن است موجب ثبات نسبی گردد، اما در بلندمدت منجر به تشدید نارضایتی‌های مردمی، ظهور مقاومت‌های مردمی و نهایتاً سقوط رژیم خواهد شد.

محترم پوهنمل محمود شفیق (۱۴۰۳) در تحقیقی تحت عنوان خاطرات و چشم‌دیدهای از قیام ۲۴ حوت و رویدادهای بعدی آن به این نتیجه دست‌یافته است که این یک قیام کاملاً مردمی بوده که با سرکوب رژیم وقت باعث تلفات زیاد انسانی گردیده است.

محمد منصور محب و بصیراحمد نادى (۱۴۰۳) تحقیقی را تحت نام تأثیر آموزه‌های قرآنی بر عدالت‌خواهی و مقاومت در قیام ۲۴ حوت انجام داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که این قیام نه تنها یک اعتراض مردمی علیه وضعیت موجود بود بلکه نشان‌دهنده تلاش مردم برای تحقق وعده‌های الهی در زمینه عدالت‌خواهی و برابری اجتماعی بوده است.

مقایسه با انقلاب‌های دیگر کشورها

قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ در افغانستان یکی از نخستین خیزش‌های مردمی خودجوش علیه حکومت کمونیستی وقت بود که در نهایت به سرکوبی شدید انجامید. این قیام را می‌توان از زوایای مختلف با انقلاب‌های بزرگ تاریخ مقایسه کرد. برای درک بهتر ویژگی‌های این قیام، آن را با انقلاب‌ها و قیام‌های کوبا، مجارستان، فرانسه و ایران مقایسه کنیم.

۱. انقلاب ایران

قیام ۲۴ حوت همانند انقلاب سال ۱۳۵۷ ایران یک حرکت کاملاً مردمی و خودجوش و بدون برنامه‌ریزی بود. مردمان هر دو کشور از حکومت‌هایشان ناراضی بودند و خواهان تغییر بودند. تفاوت

اصلی این بود که انقلاب ایران به پیروزی رسید، حال آنکه قیام ۲۴ حوت هرات با سرکوب شدید مواجه شد (علی محمد حاضری، مرضیه گرانوند، ۱۳۹۴).^۱

۲. قیام مجارستان

در قیام ۲۴ حوت هرات، حکومت خلق و پرچم با کمک نظامی اتحاد جماهیر شوروی قیام را سرکوب نمود و بیش از ۲۰۰۰۰ نفر را کشت. مشابه به این، در سال ۱۹۵۶ قیام مجارستان علیه شوروی نیز با سرکوب خونین مواجه شد، جایی که ارتش شوروی مستقیماً وارد عمل شد و جنبش آزادی خواهانه را سرکوب کرد. این مقایسه نشان دهنده شباهت های تاریخی در نحوه برخورد حکومت های استبدادی با قیام های مردمی است.

۳. انقلاب کوبا

قیام ۲۴ حوت نشانه مخالفت گسترده مردم علیه حکومت وقت بود و زمینه را برای جهاد مردم افغانستان علیه شوروی فراهم کرد. همانند این، انقلاب ۱۹۵۹ کشور کوبا (حسن کامران دستجردی، تابستان ۱۴۰۰)، که ابتدا یک شورش مسلحانه کوچک بود، به یک حرکت گسترده ضد حکومتی تبدیل شد و در نهایت به سرنگونی حکومت انجامید.

برخلاف انقلاب هایی مانند انقلاب فرانسه (۱۷۸۹) یا انقلاب روسیه (۱۹۱۷) که منجر به تغییرات اساسی در حکومت شدند، قیام ۲۴ حوت سرکوب شد و تأثیر فوری آن محدود ماند. اما این قیام کاملاً مردمی نشان داد که مردم افغانستان از حکومت کمونیستی ناراضی اند و این نارضایتی سرانجام منجر به سقوط انجامید.

گام های اساسی و مهم در قیام ۲۴ حوت :

۱. تدارک و هماهنگی میان مردم: در این بخش، تجمعات مردمی و ارتباط میان گروه های مختلف مخالف حکومت کمونیستی شکل گرفت.
۲. تظاهرات خیابانی و درگیری ها در سطح شهر: مردم به جاده ها و کوچه های شهر سرازیر شدند و در مقابل نیروهای حکومتی مقاومت کردند که منجر به خشونت و سرکوب شد.
۳. سرکوب قیام توسط نظامیان مزدور: حکومت کمونیستی با استفاده از نیروهای نظامی، قیام را سرکوب کرد؛ اما این رویداد به عنوان نماد مقاومت و مبارزه برای حقوق مردم در تاریخ افغانستان باقی ماند.

^۱ نقش دین در انقلاب ایران و فرانسه

۴. پیامدهای مهم اجتماعی و سیاسی: قیام ۲۴ حوت اثرات عمیقی بر جنبش‌های آزادی‌خواهانه و مقاومت‌های مردمی در دهه‌های بعدی گذاشت و زمینه‌ساز تغییرات سیاسی و اجتماعی در افغانستان شد.

۵. سمبل پایداری و اتحاد: این قیام نمادی از شجاعت، وحدت ملی و خواست آزادی مردم افغانستان بود که همچنان در تاریخ معاصر این کشور به یادگار مانده است.

بسترهای تاریخی

در سال ۱۳۵۷، با انقلاب کمونیستی بر علیه دولت جمهوری محمد داوود خان و به قدرت رسیدن نور محمد ترکی نظام کمونیستی در افغانستان ظهور پیدا کرد. و افغانستان تحت حکومت حزب دموکراتیک خلق افغانستان در آمد. که با حمایت اتحاد جماهیر شوروی همراه بود. این حکومت با اعمال سیاست‌های سکولار و ضد مذهبی، باعث تحریک مخالفت گسترده‌ای در میان مردم افغانستان شد. حضور نیروهای شوروی سابق در افغانستان نیز به این مخالفت‌ها دامن زد و موجب شکل‌گیری جنبش‌های مقاومت مردمی شد. پس از کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷، حکومت حزب دموکراتیک خلق افغانستان^۱ (PDPA) که با حمایت اتحاد جماهیر شوروی به قدرت رسیده بود، سیاست‌هایی را اجرا کرد که با مخالفت گسترده‌ای از سوی مردم مواجه شد. اصلاحات اجباری، سرکوب مخالفان، و تبلیغات ضد مذهبی از جمله عواملی بودند که نارضایتی عمومی را تشدید کردند. در همین دوره، شوروی حضور نظامی خود را در افغانستان افزایش داد، که به عنوان اشغالگری تلقی می‌شد و خشم مردم را برانگیخت (کابل، ۲۰۱۰).

شکل‌گیری اعتراضات

با به قدرت رسیدن رژیم کودتایی "خلق" در هفتم ثور ۱۳۵۷، که با خونین‌ترین تصفیه‌های سیستماتیک و سرکوب شدید مخالفان همراه بود، مردم افغانستان به شدت علیه این رژیم واکنش نشان دادند. این شرایط، مردم این کشور را مجبور کرد تا در برابر این نظام ستمگر قیام کنند. قیام از قریه‌ها آغاز شد و به سمت شهر پیش رفت. با افزایش ظلم و ستم رژیم در ولسوالی‌ها، مردم به اقدامات عملی روی آوردند و مامورین دولتی، از جمله ولسوال‌ها و سایر مسئولین را اگر با مردم همراه نمی‌شدند، از مسیر خود برمی‌داشتند. ولسوالی‌هایی مانند پشتون زرغون، اوبه، غوریان، زنده‌جان، انجیل و گذره در این مبارزه پیشتاز بودند.

^۱ People's Democratic Party of Afghanistan

اولین اقدام عملی علیه رژیم از روستای سلیمی در مربوطات ولسوالی پشتون زرغون آغاز شد. سپس در قریه‌ی ده نو در ولسوالی گذره، قریه‌ی مار آباد در ولسوالی پشتون زرغون، قریه‌ی صبیره در ولسوالی اوبه و سایر قریه جات ولسوالی‌های غوریان، زنده‌جان، انجیل و گذره به شدت ادامه یافت. مردم هرات تصمیم گرفتند که همه از اطراف و نواحی شهر هرات به داخل شهر حرکت کنند و شهر را نیز از دست رژیم دست‌نشانده شوروی سابق آزاد سازند.

نخستین جرقه‌های قیام ۲۴ حوت

در هجدهم و نوزدهم حوت سال ۱۳۵۷، شماری از مردم در غوریان و زنده‌جان هرات قیام‌هایی را علیه رژیم وقت، به رهبری نور محمد تره‌کی، آغاز کردند. این قیام‌ها به سرعت به دیگر مناطق هرات سرایت کرد. مردم در موعد مقرر، از اطراف شهر به سوی هرات حرکت کردند، با نعره‌های تکبیر و بیرق‌های سبز با نوشته‌های "لا اله الا الله محمد رسول الله" و "الله اکبر". آن‌ها پوسته‌های کوچک و خورد رژیم را با دست‌های خالی از سر راه خود برداشتند و خلع سلاح کردند.

روز نخست

صبحگاه پنجشنبه، بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷، مردم از قریه‌ها و ولسوالی‌ها به شهر هرات سرازیر شدند و اعتراض بزرگی را علیه رژیم "خلق و پرچم" راه‌اندازی کردند. رژیم با استفاده از نیروهای مسلح (زمینی و حتی هوایی) تلاش کرد تا مردم را سرکوب کند. با این حال، مردم با وجود تحمل تلفات سنگین، تلفات و خساراتی نیز به رژیم وارد کردند. مردم بدون سلاح بودند، اما با خشم و اراده قوی به مقاومت در برابر ظلم و استکبار ادامه دادند.

روز دوم

با طلوع سپیده دم صبح بیست و پنجم حوت، صدای تکبیر "الله اکبر" در شهر پیچید و مردم وارد دومین روز نبرد خونین خود با رژیم وابسته "خلق و پرچم" شدند. شماری از چهره‌های مشهور از جمله گل محمد خان تیزانی، حاجی علی خان سنوگرد، سارنوال نثار احمد مهاجر، معلم عبدالعلی خان، معلم محمد آصف، احمد خان ده نو، غلام سفیدروانی، صفی الله جان افضلی و عبدالله حوض کرباس به سایر قوماندان‌ها پیوستند. مردم از چهار دروازه شهر: درب قندهار، درب خوش، درب عراق و درب ملک به شهر سرازیر شدند و بخش‌هایی از هرات را تصرف کردند. خبر قیام مردم شهر به ولسوالی‌های اطراف نیز رسید و اخبار برخی از تحرکات در ولسوالی‌ها به گوش مردم رسید.

نظیف الله نهضت، والی وقت هرات، و سید مکرم، فرمانده فرقه ۱۷ تحت ریاست جنرال روسی ویسلوویچ، تصمیم گرفتند تا از پیشرفت و گسترش بیشتر قیام در شهر جلوگیری کنند. در این روز،

نظامیان به سوی مردم آتش گشودند و تعداد زیادی از قیام کنندگان به شهادت رسیدند. تعدادی از رهبران قیام کنندگان تصمیم گرفتند کنترل رادیو هرات را به دست بگیرند، اما موفق نشدند. رادیو هرات در حال پخش برنامه‌های میهنی بود و هر لحظه از شکست قیام خبر می‌داد.

روز سوم

در یکشنبه، بیست و ششم حوت ۱۳۵۷، مردم همچنان به قیام خود ادامه می‌دادند و تعدادی از افسران فرقه ۱۷ هرات به مردم پیوستند. افسرانی که تسلیم شدند شامل محمد انور وزیر، نور محمد، علاوالدین، شایسته، نجیب الله، سید اسدالله، شمشر، خلیل احمد، غلام رسول بلوچ، سلطان احمد شیرین گل و بصیر خان بودند. این افراد دروازه‌های انبار تسلیحات نظامی را باز کرده و جنگ‌افزارها و مهمات موجود در این دیوها را بین قیام کنندگان فرقه ۱۷ توزیع کردند. سپس همراه با قوماندانان - های قیام کنندگان ملکی به قرارگاه‌های مقاومت دولت حمله‌ور شدند و بدین ترتیب قیام به یک خیزش نظامی تبدیل شد. در شب، شبانه‌هایی در شهر منتشر شد که از مردم خواستند به افسران قیام کننده کمک کنند. فرقه ۱۷ هرات یا فرقه زلمی کوت تحت کنترل کامل افسران قیام کننده قرار گرفت.

سه روز پی‌هم

در روز بعد، دوشنبه، بیست و هفتم حوت، قیام به نقطه اوج خود رسید. در این زمان، طیاره‌های جنگی رژیم و شوروی‌ها از کشورهای همسایه افغانستان به پرواز درآمدند و شهر و مرکز فرقه زلمی کوت، از جمله منطقه پل (رنگینه) محل تجمع مردم و درب قندهار، را شدیداً بمباران کردند که به مردم تلفات سنگینی وارد شد. بعد از شکست مردم در حمله عمومی، آن‌ها مجبور به عقب‌نشینی شدند و رژیم مجدداً بر شهر هرات مسلط شد. در روزهای بیست و نهم و سی‌ام حوت، بین نیروهای نظامی فرقه که از مردم حمایت می‌کردند و قوای تازه‌وارد رژیم از قندهار، جنگ‌های سنگینی رخ داد. با فشار حملات هوایی که از داخل میدان هوایی شیندند صورت می‌گرفت، نهایتاً مقاومت قیام فرقه ۱۷ سرکوب شد و قیام کنندگان به ایران فرار کردند.^۱

بعد از تسلط رژیم بر شهر هرات کشتار مردم مجدداً آغاز گردید و تعداد زیادی از مردم را کشتند و حتی مردم را به غل و زنجیر بستن و به‌طور دسته‌جمعی دفن نمودند، که مزار شهدای گمنام هرات گواه این رویداد تاریخی و جهانی است. به گفته شاه‌دان و مؤرخان از آغاز قیام تا تسلط مجدد رژیم بر شهر هرات بیست الی بیست پنج هزار نفر از مردم هرات را به شهادت رساندند که بعد از این

^۱ <https://fa.wikipedia.org/wiki/>

کشتارها تاکتیک‌های جنگی مردم با رژیم در هرات عوض گردید و مردم اجباراً به جنگ‌های پارتیزانی و چریکی روی آوردند و جبهات خورد و کوچکی را تأسیس نمودند و جنگ را به‌طور دیگری ادامه دادند که خرابی‌های شهر و قصبات هرات خود شاهد آن است.^۱

ریشه‌های اصلی شکل‌گیری

۱. سیاست‌های ضد مذهبی رژیم: حکومت کمونیستی افغانستان با اعمال سیاست‌های سکولار و ضد مذهبی، موجب خشم مردم مسلمان شد. این سیاست‌های کمونیستی که به محدودیت‌های مذهبی منجر شدند، نارضایتی عمومی را افزایش دادند (یوسفی، ۲۰۲۰).
۲. نقض حاکمیت توسط شوروی: نیروهای شوروی به عنوان اشغالگران در افغانستان شناخته می‌شدند و این امر باعث شد تا مردم برای دفاع از استقلال کشور خود به پا خیزند. مردم افغانستان اشغال شوروی را تهدیدی جدی برای استقلال خود می‌دانستند (رسولی، ۲۰۱۸).
۳. سیاست‌های سرکوب‌گرانه: دستگیری و اعدام مخالفان سیاسی از عوامل اصلی ایجاد نارضایتی عمومی بود. این اقدامات سرکوب‌گرانه بر خشم مردم افزود (کریمی، ۲۰۱۹).
۴. بی‌عدالتی‌های اقتصادی و اجتماعی: وضعیت اقتصادی نابسامان و اختلاف طبقاتی باعث شد تا مردم به اعتراض در خیابان‌ها بپردازند. نابرابری‌های اقتصادی نقش مهمی در شکل‌گیری قیام داشتند (جعفری، ۲۰۱۷).
۵. فقری که به نابرابری‌های اجتماعی دامن می‌زد: فقر گسترده و نابرابری‌های اجتماعی نیز از عوامل مهم وقوع این قیام بودند. این شرایط زندگی سخت، مردم را به سمت اعتراض و قیام سوق دادند.

نتایج سیاسی و اجتماعی قیام

- قیام ۲۴ حوت نه تنها از نظر نظامی، بلکه از نظر اجتماعی و سیاسی نیز تأثیرات گسترده‌ای بر جای گذاشت. از مهم‌ترین تأثیرات آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
۱. افزایش مقاومت‌های مردمی در شهر و والسوالی‌ها: پس از این قیام، گروه‌های جهادی بیشتری در سراسر افغانستان شکل گرفتند.
 ۲. افزایش سرکوبگری دولتی: حکومت کمونیستی اقدامات سرکوبگرانه شدیدتری را علیه مخالفان خود آغاز کرد.

^۱ <https://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=91159>

^۲ شبکه اطلاع‌رسانی افغانستان. (۱۳۹۲). چگونگی قیام خونین ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات.

۳. جلب توجه جامعه جهانی: این قیام باعث شد جامعه بین‌المللی توجه بیشتری به وضعیت افغانستان داشته باشد.

پندهای قیام خونین ۲۴ حوت

حماسه ۲۴ حوت نه تنها یک حادثه زودگذر، بلکه حماسه‌ای ماندگار از شجاعت و دلاوری است که برای همیشه در تاریخ افغانستان نقش بسته و به نسل‌های آینده درس‌های بی‌شماری ارائه می‌دهد. این قیام نشان‌دهنده غیرت و شهامت ملت مؤمن و غیور افغانستان است. از جمله درس‌های مهم آن عبارتند از:

ملت‌ها تا زمانی که غیرت و شهامت داشته باشند، تسلیم ذلت و خواری نمی‌شوند و شهادت را برتر از زندگانی ذلیلانه در سایه اشغالگران و ایادی اجیرشان می‌دانند. ملت‌ها تا زمانی که خود برای تغییر سرنوشت‌شان قیام نکنند، به حکم قرآن «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ»، محکوم به سرنوشتی هستند که افراد بزدل و بی‌غیرت یا دشمنان دین برایشان رقم می‌زنند. ملت‌ها با شهامت، شجاعت، غیرت و شهادت زنده می‌مانند. روزهایی مانند ۲۴ حوت برای مردم قهرمان افغانستان خاطره‌انگیز و افتخارآفرین هستند.^۱

وارثین ۲۴ حوت

وارثین قیام ۲۴ حوت هرگز کسانی نیستند که از خون شهداء برای خود نان و آبروی فانی ساخته و ادعای رهبری آن قیام خودجوش و انقلابی را می‌کنند؛ بلکه وارثین واقعی شهدای ۲۴ حوت کسانی هستند که همچنان راه و آرمان آن شهداء را دنبال کرده و همان‌طور که شهدای حوت ۱۳۵۷ در برابر تجاوز قشون سرخ شوروی ژوئن‌های شیرین خود را برای اسلام ناب محمدی صلی الله علیه وسلم فدا کردند، امروزه مردانه در مقابل طاغوت عصر، آمریکا و ایادی اجیرش در افغانستان مشغول نبرد و مبارزه هستند.

جمع‌بندی تطبیقی: شباهت‌ها، تفاوت‌ها و تحلیل نهایی

با بررسی‌های انجام‌شده قیام ۲۴ حوت در کنار انقلاب کوبا، قیام مردم مجارستان، انقلاب کشور همسایه ایران و انقلاب فرانسه، می‌توان به چند نتیجه کلی دست یافت. نخست اینکه، قیام ۲۴ حوت مردم مجاهد پرور هرات مانند قیام مجارستان ماهیتی کاملاً خودجوش و مردمی داشت و به دلیل عدم وجود سازمان‌دهی قوی، نتوانست تأثیر پایداری بر ساختار سیاسی کشور بگذارد. در مقابل، انقلاب

^۱ <https://www.nunn.asia/93975/>

کوبا و ایران به دلیل وجود سازمان‌دهی و رهبری مشخص و منظم و همچنان منسجم توانستند به تغییرات اساسی و بنیادی دست پیدا کنند.

از نظر مردمی بودن و میزان مشارکت مردمی، قیام ۲۴ حوت مردم هرات بیشتر محدود به محصلان، استادان و مردم قریه‌ها بود، در حالی که انقلاب‌های کشورهای همچون ایران و فرانسه با بسیج گسترده مردمی همراه شد. از نظر سرکوب حکومتی نیز، قیام ۲۴ حوت و قیام مردم مجارستان هر دو با واکنش شدید دولت مواجه شدند، در حالی که انقلاب کوبا با جنگ چریکی توانست در برابر قدرت بزرگ حاکم مقاومت کند.

با توجه به توضیحات ارائه شده می‌توان قیام ۲۴ حوت مردم هرات را یک جنبش خودجوش اعتراضی در برابر بی‌عدالتی، ظلم و استبداد ابرقدرت وقت دانست که نارضایتی عمومی را نشان می‌داد، اما به دلیل عدم هماهنگی بین نیروهای مردمی و انسجام کامل و حمایت گسترده اجتماعی، نتوانست به یک انقلاب کامل تبدیل شود. این قیام نشان داد که برای موفقیت در تغییرات سیاسی، علاوه بر نارضایتی مردمی، وجود یک رهبری سازمان‌یافته، استراتژی منسجم و حمایت اجتماعی گسترده ضروری می‌باشد.

تقدیر و تشکر

در این قسمت لازم می‌دانم از تمامی دوستان و آشنایانی که در این راستا مرا یاری رساندند و تجربیات و داشته‌های عینی خود را در زمینه بارور شدن این مقاله با من به اشتراک گذاشتند، تشکر نمایم. از استاد دانا و توانا، پوهنمل دکتر علی احمد محمدی، که نظریات خردمندانه خود همکاری نمودند، سپاس گزارم.

نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که قیام ۲۴ حوت، که در هرات آغاز شد و به سرعت به دیگر نقاط افغانستان گسترش یافت، یک قیام کاملاً مردمی و خودجوش به رهبری علما، روحانیون و مردم عادی بود. هدف اصلی این قیام مقابله با حکومت کمونیستی و نیروهای شوروی آن زمان بود. مردم هرات با شعارهای ضد کمونیستی و ضد شوروی به جاده‌ها آمدند و با نیروهای دولتی مقابله کردند. نیروهای دولتی برای سرکوب این قیام از نیروهای نظامی و حتی بمباران هوایی استفاده کردند. منابع تاریخی گزارش می‌دهند که در این قیام هزاران نفر به شهادت رسیدند و شهر هرات به شدت آسیب دید (احمدی، ۲۰۱۵).

قیام ۲۴ حوت نه تنها یک اعتراض مردمی علیه حکومت کمونیستی وقت بود، بلکه آغازگر موجی از تحولات سیاسی و نظامی شد که نهایتاً به خروج ارتش سرخ شوروی از افغانستان انجامید.

بررسی این قیام نشان می‌دهد که مقاومت مردمی در برابر استبداد و اشغال‌گری نقش کلیدی در تاریخ افغانستان داشته است. تشدید اعتراضات گسترده مردمی، رژیم کابل را بر آن واداشت تا برای بقای خود دست به دامان شوروی بزند و در نتیجه، در ۶ جدی سال ۱۳۵۸، چندین هزار نفر از نیروهای ارتش سرخ با تجهیزات جنگی سبک و سنگین از جمله ۱۰۰ دستگاه تانک T-60، جنگنده‌های میگ ۲۱ و ۲۳ و S-U، نفربرهای M-16 و ۳۶ فروند هلیکوپتر جنگی پیشرفته M-I24، خاک افغانستان را اشغال کردند^۱.

با این حال، اعزام نظامیان و تجهیزات جنگی بیشتر نیز نتوانست بر عقیده و روحیه استعمارستیزی مردم مسلمان افغانستان غلبه کند و اشغال این کشور توسط شوروی نیز مانند قدرت‌های پیشین دوام زیادی نیاورد. سرانجام، ارتش سرخ شوروی با متحمل شدن تلفات ۵۰ هزار نفری و خسارت‌های سنگین مالی، پس از ۹ سال و ۵۰ روز حضور در این کشور، بدون کوچک‌ترین دستاورد نظامی و سیاسی، مجبور به ترک خاک افغانستان شد.

۲۴ حوت هر سال یادآور قیام مردمی ملت متدین هرات در مقابل تهاجم ارتش سرخ شوروی و رژیم اجیر و دست‌نشانده آن زمان است. سال ۱۳۵۷ هـ. ش با یک ۲۴ حوت ماندگار، افتخارآفرین، طاغوت‌لرزان و سراسر درس و شهامت و غیرت ملت استکبارستیز افغان برای همیشه در تاریخ ما جاودانه است.

قیام ۲۴ حوت یکی از رویدادهای مهم در تاریخ معاصر افغانستان است که نشان‌دهنده مقاومت مردمی در برابر حکومت‌های استبدادی و اشغال خارجی است. اگرچه این قیام به‌طور کامل مؤفق نبود، اما تأثیرات بلندمدتی بر تاریخ و سیاست افغانستان گذاشت و به عنوان نمادی از مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم و استبداد باقی ماند.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که این رویداد تاریخی نه تنها بر تاریخ افغانستان، بلکه بر تحولات سیاسی و اجتماعی منطقه نیز تأثیر عمیقی داشته است. اهمیت قیام ۲۴ حوت در تاریخ معاصر افغانستان، به عنوان یک نقطه عطف در مقاومت مردمی و مبارزه برای آزادی و عدالت، غیرقابل انکار است.

منابع

قیام بیست و چهار حوت - ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد.

<https://fa.wikipedia.org/wiki/>

<https://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=91159>

^۱ <https://www.nunn.asia/93975/>

نن تکی اسیا مارچ ۱۴, ۲۰۱۷.

ویلهم دیتل. (۱۳۶۵). گذرگاه افغانستان، مشهد: آستان قدس رضوی.

<https://www.nunn.asia/93975/>

برگی از تاریخ افغانستان؛ «قیام ۲۴ حوت» افشای صورت حقیقی کمونیسیم - تسنیم.

<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/12/24/2469847/>

شبکه اطلاع رسانی افغانستان. (۱۳۹۲). چگونگی قیام خونین ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات.

چگونگی قیام خونین ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات.

احمدی، س. (۲۰۱۵). تاریخ قیام‌های مردمی افغانستان. انتشارات پوهنتون کابل.

جعفری، م. (۲۰۱۷). بررسی اجتماعی و اقتصادی افغانستان در دوره حکومت کمونیستی. پژوهشنامه

علوم اجتماعی.

رحمانی، ح. (۲۰۲۱). شوروی در افغانستان: از اشغال تا خروج. تهران: انتشارات اطلاعات.

رسولی، ف. (۲۰۱۸). سیاست و مقاومت در افغانستان. کابل: انتشارات عرفان.

کریمی، ن. (۲۰۱۹). تأثیر قیام‌های محلی بر تحولات سیاسی افغانستان. پوهنتون بلخ.

کابل، ع. (۲۰۱۰). احزاب سیاسی افغانستان در قرن بیستم. انتشارات آرمان.

یوسفی، ز. (۲۰۲۰). نقش دین در جنبش‌های اجتماعی افغانستان. نشر زکریا.

24th Hoot, Herat: A Spontaneous Uprising or an Organized Movement

Authors: Basir Ahmad Barakzai and Susan Barekzai

Abstract

The history of Afghanistan has always been filled with many ups and downs. Afghanistan has consistently been a victim of conflicts and foreign interests. March 14 stands as a pivotal day in the country's history. On this day, all the people, both men and women, took to the streets and, with their bare but mighty hands, overthrew a great power. The March 14 uprising is not only a reminder of significant historical events but also an opportunity to reflect on subsequent developments and events. The March 14 uprising is recognized as one of the most important, valuable, and influential events in the turbulent history of Afghanistan. It is known as a spontaneous popular movement against the corrupt communist government of the time. This popular uprising emerged with the goals of achieving freedom, justice, and protesting against oppression and tyranny. Investigating the causes of such uprisings has always been a critical and debated issue. There are various perspectives regarding the reasons behind this particular uprising. The primary aim of this research is to explore whether this movement was spontaneous or an organized effort. In this research, the question will be answered as to where this uprising began and where it ended. The type of research is descriptive-analytical, and the method of data collection is library-based, using reliable and official sources. The findings of the research show that this uprising was entirely popular and spontaneous. It first started in the districts near and far from Herat and then reached the city. This research attempts to examine all aspects of this uprising.

Keywords: Afghanistan, popular movement, uprising, and rebellion.



نقش قیام ۲۴ حوت در تقویت روحیه عدالت خواهی و آزادی طلبی در افغانستان

نویسنده گان: نامزد پوهنپار محمد محمدی^۱، جلیل احمد خلیلی^۲ و محمد رفیع دولتی^۳

^۱ استاد پوهنځی علوم اجتماعي پوهنتون هرات، ^۲ معاون علمي و عضو کادر علمي موسسه تحصیلات عالی هریوا، ^۳ آمر

انکشاف مسلکي و عضو کادر علمي موسسه تحصیلات عالی هریوا

Email: fardin.m400@gmail.com

چکیده

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ به عنوان یکی از نقاط عطف تاریخ معاصر افغانستان، در واکنش به سیاست‌های سرکوبگرانه حکومت وقت و نفوذ فزاینده نیروهای خارجی شکل گرفت. این قیام مردمی، نماد بارز عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در برابر استبداد داخلی و مداخلات خارجی بود و تأثیرات عمیقی بر روند تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی افغانستان گذاشت. سؤال اصلی این پژوهش این است که قیام ۲۴ حوت چه نقشی در تقویت روحیه عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در افغانستان داشته است؟ پژوهش حاضر با رویکرد تحلیلی-توصیفی و با استناد به اسناد تاریخی، گزارش‌های علمی و تحلیل دیدگاه‌های اندیشمندان و تاریخ‌نگاران، به بررسی این پرسش می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که قیام ۲۴ حوت نه تنها به عنوان یک حرکت اعتراضی علیه بی‌عدالتی و ظلم مطرح شد، بلکه به عنوان محرکی قدرتمند، زمینه‌ساز تحولات بعدی در مبارزات آزادی‌خواهانه و عدالت‌طلبانه مردم افغانستان گردید. این قیام با تقویت روحیه مقاومت و همبستگی ملی، تأثیرات ماندگاری بر شکل‌گیری هویت سیاسی و اجتماعی مردم افغانستان بر جای گذاشت. مطالعه حاضر ضمن تحلیل ابعاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی این رویداد تاریخی، بر اهمیت نقش آن در تقویت گفتمان آزادی‌طلبی و تداوم مبارزات عدالت‌خواهانه در افغانستان تأکید می‌کند.

واژه‌گان کلیدی: قیام، ۲۴ حوت، عدالت‌خواهی، آزادی‌طلبی.

۱. مقدمه

قیام ۲۴ حوت یکی از نقاط عطف در تاریخ معاصر افغانستان به شمار می‌رود که بازتابی از روحیه عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی مردم این مرزوبوم در برابر استبداد و بی‌عدالتی بود. این قیام که در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ شمسی در ولایت هرات به وقوع پیوست، در واکنش به سیاست‌های سرکوبگرانه حکومت وقت و نفوذ نیروهای خارجی شکل گرفت و به یکی از جنبش‌های مردمی مهم در تاریخ افغانستان تبدیل شد. این رویداد نه تنها از لحاظ تاریخی اهمیت دارد، بلکه از منظر تقویت ارزش‌های

عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی نیز قابل‌بررسی است، زیرا نشان‌دهنده اراده مردم افغانستان برای مقابله با استبداد و حفظ استقلال ملی بود.

با وجود اهمیت قیام ۲۴ حوت در تحولات سیاسی و اجتماعی افغانستان، ابعاد مختلف این رویداد، به‌ویژه تأثیر آن بر تقویت گفتمان عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی، کمتر مورد پژوهش علمی و تحلیلی قرار گرفته است.

منابع مهم در این زمینه شامل کتاب‌های "قیام هرات" اثر احمدشاه فروزان (۱۳۷۴)، "افغانستان در سه دهه اخیر" اثر گروه پژوهش سینا (۱۳۸۱)، و "افغانستان در قرن بیستم" اثر ظاهر طنین (۱۳۸۴)، "قیام تاریخی و مردمی ۲۴ حوت ۱۳۵۷" اثر سید عبدالله کاظم (۱۴۰۲)، "قیام گلگون کفن ۲۴ حوت هرات قهرمان" اثر سید شریف یوسفی است. پژوهش‌های پیشین بیشتر بر جنبه‌های تاریخی و سیاسی این قیام متمرکز بوده‌اند و کمتر به نقش آن در شکل‌گیری و تقویت گفتمان عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی پرداخته‌اند. این خلأ پژوهشی، ضرورت بررسی عمیق‌تر و تحلیلی‌تر این رویداد را آشکار می‌سازد.

نوآوری این پژوهش در این است که با نگاهی تحلیلی و میان‌رشته‌ای، به بررسی تأثیر قیام ۲۴ حوت بر تقویت روحیه عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در افغانستان می‌پردازد. این مطالعه با استفاده از اسناد تاریخی، گزارش‌های علمی و تحلیل دیدگاه‌های اندیشمندان و تاریخ‌نگاران، تلاش می‌کند تا نقش این قیام را در شکل‌گیری و تداوم گفتمان عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در افغانستان تبیین کند. همچنین، این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش اصلی است که قیام ۲۴ حوت چگونه توانست به یک نماد مقاومت و عدالت‌خواهی در تاریخ معاصر افغانستان تبدیل شود و چه تأثیری بر تحولات سیاسی، اجتماعی و هویتی کشور داشت؟

بررسی قیام ۲۴ حوت از منظر تقویت ارزش‌های عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی می‌تواند به درک بهتر ریشه‌های مبارزات مردمی در افغانستان کمک کند. این مطالعه از یک سو به شناخت عمیق‌تر انگیزه‌ها و پیامدهای این قیام می‌پردازد و از سوی دیگر، می‌تواند در تبیین سنت‌های مقاومت و آزادی‌خواهی در تاریخ سیاسی کشور مفید باشد. همچنین، بازخوانی این واقعه از منظر عدالت اجتماعی و سیاسی می‌تواند به نسل‌های آینده در فهم مبارزات مردم افغانستان یاری رساند.

این پژوهش با رویکرد تحلیلی-توصیفی انجام می‌شود و مبتنی بر بررسی اسناد تاریخی، تحلیل گزارش‌های منتشرشده، و مطالعه دیدگاه‌های اندیشمندان و تاریخ‌نگاران درباره این واقعه است. در این راستا، از منابع مکتوب، مقالات علمی و گزارش‌های تاریخی استفاده خواهد شد تا ابعاد مختلف قیام ۲۴ حوت از منظر عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی تبیین گردد. مقاله حاضر پس از مقدمه، به بررسی

زمینه‌های تاریخی و سیاسی قیام ۲۴ حوت، تعریف و مفاهیم عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی، اهداف حاصل شده از قیام، و سپس نقش قیام در تقویت مفهوم عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی مورد مذاقه قرار خواهد گرفت. و در فرجام، نتیجه‌گیری و پیشنهادهای برای مطالعات آینده ارائه خواهد شد. این پژوهش می‌کوشد تا با استفاده از روش تحلیلی و توصیفی، تصویری روشن‌تر از قیام ۲۴ حوت و تأثیر آن بر گفتمان عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در افغانستان ارائه دهد و به غنای ادبیات پژوهشی در این حوزه کمک کند.

۲. تاریخچه قیام ۲۴ حوت

کمونیست‌ها، بدون در نظر گرفتن فرهنگ مردم افغانستان و بافت پیچیده جامعه سنتی آن، در گام نخست فرمان‌هایی پشت سر هم صادر کرده و اصلاحات موردنظر خود را به مرحله اجرا گذاشتند. آن‌ها بیرق ملی افغانستان را تغییر داده و پرچم سرخ حزب خلق را بر فراز کاخ ریاست جمهوری به اهتزاز درآوردند. علاوه بر این، در دکان‌ها، رنگ تابلوها و پشت جلد تذکره‌های تابعیت را به رنگ سرخ مزین ساختند. نوجوانان خام و احساساتی حزب خلق به روستاها رفته و از سوسیالیسم علمی، مارکس و لنین برای مردم بی‌سواد و مسلمان سخن می‌گفتند. حتی ملاها و روحانیون را که مورد احترام مردم بودند، به باد تمسخر و انتقاد می‌گرفتند و بدین‌سان می‌خواستند همچون بلشویک‌های مسکو در سال ۱۹۱۷ عمل کنند؛ بی‌آنکه شرایط جامعه آن روز افغانستان را با ساختار جامعه روسیه مقایسه کنند. جامعه افغانستان یازده ماه یک‌تازی و زورگویی حزب حاکم خلق را تحمل کرد و همگان شاهد بودند که هر کس مخالف می‌بود، خودسرانه بازداشت می‌شد و موج بازداشت‌های شبانه به سرعت اوج می‌گرفت. روحانیون، سران اقوام، اشخاص ذی‌نفوذ و سران احزاب سیاسی دستگیر و روانه زندان می‌شدند و سپس سر به نیست می‌شدند. این اقدامات که اهداف اصلاحی به سبک سوسیالیستی را دنبال می‌کرد، موجب شورش همگانی گردید و دولت کمونیستی را سخت در مخاطره افکند. شورش و مقاومت سراسری کشور را فرا گرفت (حسینی و غفرانی، ۱۴۰۳).

سی و شش سال قبل، در آستانه پایان سال ۱۳۵۷ شمسی، شهر باستانی هرات شاهد یک قیام بزرگ و بی‌نظیر بود که می‌توان آن را سرلوحه جهاد کبیر مردم افغانستان در برابر رژیم الحادی خلق و پرچم ناامید. این قیام که پس از کودتای شوم «ثور» رخ داد، از جهات مختلف دارای اهمیت ویژه‌ای است. به جرئت می‌توان گفت که هیچ قیام دیگری در آن مقطع زمانی از نظر ماهیت، اهمیت و پیامدها به پای این قیام نمی‌رسد. قیام عمومی در روز پنجشنبه ۲۴ حوت ۱۳۵۷ (مطابق ۱۴ مارس ۱۹۷۹) آغاز شد و مدت شش روز ادامه یافت. این قیام در دو مرحله در شهر هرات رخ داد: نخست، تجمع مردم از ولسوالی‌های اطراف و هجوم به شهر، که منجر به حمله به دفاتر حکومتی و

برخوردهای خونین با قوای امنیتی شد، و دوم، قیام نظامی در داخل فرقه شماره ۱۷ هرات که به سرعت به بیرون سرایت کرد و به جنگ بین قوای دولتی و مخالفان تبدیل شد. با آنکه انگیزه‌های کلی قیام در سراسر کشور یکسان بود، برخی ویژگی‌های خاص، قیام هرات را از دیگر مناطق متمایز ساخت (کاظم، ۱۴۰۲).

قیام هرات به عنوان یکی از مهم‌ترین رویدادهای سیاسی و اجتماعی افغانستان پس از کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ مطرح گردید. این قیام در واکنش به سیاست‌های حزب دموکراتیک خلق و رفتارهای سرکوبگرانه آن شکل گرفت. مقامات حکومتی که از کابل به هرات اعزام شدند، پست‌های دولتی را بین طرفداران حزب تقسیم کردند که این امر موجب نارضایتی مردم شد. اعضای حزب، که عمدتاً افراد ناآگاه و فرصت‌طلب بودند، با استفاده از امتیازات حزبی به مقامات بالا دست یافتند (فرزان، ۱۳۷۴).

رفتارهای تحقیرآمیز اعضای حزب نسبت به فرهنگ، دین و رسوم مردم، موجب خشم عمومی شد. سازمان امنیتی "اگسا" با ایجاد فضای ترس و بی‌اعتمادی، صدها نفر را به اتهامات واهی بازداشت کرد. در نتیجه، مردم هرات به‌طور خودجوش علیه رژیم حاکم قیام کردند. این قیام که بدون هدایت گروه یا سازمان خاصی رخ داد، نتیجه نارضایتی عمیق مردم از ظلم و بی‌عدالتی بود. این حرکت مردمی به سرعت گسترش یافت و منجر به شکل‌گیری گروه‌های جهادی در مناطق روستایی و شهری شد (ساما، ۱۳۹۶).

یکی از عوامل مهم در سازمان‌دهی مبارزه، تشکیل "شورای شهری" هرات بود. این شورا با همکاری علمای سنتی، جمعیت "خدام الفرقان" و گروه "جوانان مسلمان"، تشکیلی زیرزمینی را برای مبارزه فرهنگی و سیاسی علیه کمونیسم ایجاد کرد. علاوه بر این، "کمیته ولایتی" نیز برای هماهنگی فعالیت‌های مبارزاتی در بیرون از شهر تشکیل شد. همچنین، برخی از افسران ناراضی ارتش نیز با مردم همراه شده و نقش مهمی در تقویت جنبش مردمی ایفا کردند (کاظم، ۱۴۰۲). در واقع، پیش‌زمینه قیام عمومی، برخی از قیام‌های محلی بود که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود.

- قیام قریه سلیمی (ولسوالی پشتون زرغون): این قیام در اعتراض به برنامه اجباری "سوادآموزی" رژیم آغاز شد. مردم به دلیل امتناع خطیب مسجد از فرستادن دخترش به این صنف‌ها دست به اعتراض زدند که منجر به درگیری با قوای نظامی و کشته شدن ۲۳ نفر شد (دفتر شورای ثقافتی جهاد افغانستان، ۱۳۶۳).

- قیام ولسوالی غوریان: از ۱۷ حوت ۱۳۵۷ آغاز شد و در واکنش به رفتارهای ظالمانه رژیم صورت گرفت. مردم در ابتدا به طور مسالمت آمیز اعتراض کردند، اما با تیراندازی ولسوال، قیام به مقابله مسلحانه تبدیل شد (یوسفی، ۱۳۶۳: ۲۴).
- قیام ولسوالی زنده جان: مردم این ولسوالی در ۱۹ حوت ۱۳۵۷ به حمایت از قیام غوریان وارد عمل شدند و با حمله به مرکز ولسوالی، زندانیان را آزاد کردند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۲۳).
- قیام ولسوالی گذره: درگیری ها در ۲۱ حوت ۱۳۵۷ با ورود هیئت تقسیم اراضی رژیم آغاز شد. مردم پس از شنیدن بیانیه مولوی محمد صالح، با نیروهای رژیم درگیر شده و مرکز ولسوالی را تصرف کردند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۲۸).
- قیام ولسوالی انجیل: این ولسوالی نقش استراتژیکی در قیام ایفا کرد. مردم از این منطقه عبور کرده و به سمت هرات حرکت کردند. درگیری های شدیدی در مسیر منتهی به شهر رخ داد و مردم با وجود تلفات سنگین، خود را به حواشی شهر رساندند (کاظم، ۱۴۰۲: ۲۷).

۳. تعریف و مفهوم عدالت طلبی

۳-۱. تعریف عدالت

لغت نامه دهخدا برای واژه «عدل» با فتحه (عدل) معنای انصاف، داد، عدالت و معدلت را بیان کرده است و برای «عدل» با کسره (عدل) معنای عوض، بدل، معادل، مقابل و برابر را ارائه می کند. همچنین، معادل عربی آن را عدالة، عدل، انصاف، قضا، استقامه و اعتراف به حق ذکر کرده است. در این لغت نامه، برای واژه «عدالت» نیز مترادف هایی مانند انصاف، برابری، داد، دادگری، داد گستری، عدل، معدلت و منصفی ارائه شده است. معین در فرهنگ خود، «عدل» را به معنای درست، دقیق و راست معنا می کند و «عدالت» را به معنای عادل بودن، انصاف داشتن و دادگری تعریف می کند. از مجموع نظرات واژه شناسان می توان این برداشت را کرد که واژه «عدل» در زبان عربی به چند معنا به کار می رود که یکی از آن ها عدالت به معنای داد و دادگری است. برخی معانی دیگر نیز به آن بازمی گردند، مانند برابر دانستن افراد در بسیاری از موارد، مقابل ستم بودن، راستی و درستی، حکم به حق، و قرار دادن هر چیزی در جایگاه خود که همگی کاربردهای عدالت در موقعیت های ویژه هستند. معانی دیگر نیز خاص تر بوده و کاربردهایی غیر از عدالت دارند (احمدی طباطبایی، ۱۳۹۵: ۱۲۴).

عدالت عبارت است از این که حق هر صاحب حقی به او داده شود. اگر کسی صاحب حقی باشد و حقش به او داده نشود، عدالت رعایت نشده و به تعبیر دیگر، در حق او ظلم شده است. برای مثال، اگر مالکیت بر اموال را حق انسان بدانیم، اگر این حق به او داده شود، عدالت رعایت شده است و اگر از او سلب شود، در حق او ظلم شده است. در این تعریف، مفهوم عدالت به مفهومی دیگر، یعنی

«حق» متکی شده است. بنابراین، لازم است مشخص شود که چه کسانی و بر چه اساسی دارای حق هستند و چه حقوقی را دارا می‌باشند تا با اعطای این حقوق، عدالت رعایت شود (همان، ۱۳۹۵: ۱۲۴). در حقیقت، انسان به دو صورت صاحب حق می‌شود: یکی از طریق «علت غایی» و دیگری از طریق «علت فاعلی».

«علت غایی» بدین معناست که موجودات عالم، از جمله انسان، بر اساس غایتی آفریده شده‌اند و برای تحقق آن غایت، استعدادهایی در وجود آن‌ها به ودیعه نهاده شده است. هر آنچه که یک موجود برای شکوفایی استعدادهایش و دستیابی به غایت خود نیاز دارد، حق او محسوب می‌شود. به تعبیر دیگر، حق طبیعی هر موجود، بر اساس استعدادهای درونی او تعریف می‌شود. برای مثال، فرزند انسان حق دارد درس بخواند و به مکتب برود، زیرا استعداد یادگیری و دانایی در وجود او نهفته است. اما یک بچه گوسفند چنین حقی ندارد، چراکه فاقد این استعداد است. همچنین، حق تفکر، رأی دادن و اراده آزاد داشتن، حقوقی هستند که مختص انسان‌اند. در این میان، از لحاظ حقوق طبیعی، تفاوتی میان انسان و دیگر موجودات وجود ندارد، بلکه حقوق هر موجود بر اساس استعدادهای ذاتی او تعریف می‌شود. «علت فاعلی» نیز موجب ایجاد حق می‌شود؛ بدین معنا که برای مثال، فردی که با کار خود محصولی تولید می‌کند، به‌طور طبیعی نسبت به آن محصول نوعی اولویت پیدا می‌کند و منشأ این اولویت، کار و تلاش اوست. به بیان دیگر، هر چیزی که انسان علت فاعلی آن باشد، نسبت به آن دارای حق است. برای نمونه، نانوا که نان می‌پزد، چون علت فاعلی نان است، در مقایسه با دیگران نسبت به آن نان اولویت یا حقی پیدا می‌کند. با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان چنین جمع‌بندی کرد که چون عدالت به معنای «إعطاء كل ذي حق حقه» (دادن حق به صاحب حق) است، تحقق عدالت مستلزم آن است که حقوق طبیعی افراد یعنی حقوقی که لازمه‌ی دستیابی آن‌ها به غایت‌شان است و همچنین حقوقی که منشأ آن کار و تلاش افراد است، به آن‌ها اعطا شود (احمدی طباطبایی، ۱۳۹۵: ۱۲۴).

۲-۳. مفهوم عدالت طلبی

عدالت از مفاهیمی است که بشر هم در حیات طبیعی خود به درک و فهم آن نیاز داشته و ضرورت آن را در زندگی احساس کرده است و هم در جایی که آن را یک ارزش ذاتی می‌داند، وجود آن را در میان قوای نفس، ضمیر آگاه و روابط اجتماعی جهت «بهزیستن» ضروری می‌شمارد. بنابراین، عدالت همواره مطلوب بشر بوده و دستیابی به آن دغدغه‌ای همیشگی محسوب شده است. اجرای عدالت یکی از نیازهای اساسی و فطری انسان است که در طول تاریخ بستری مناسب برای توسعه جوامع انسانی فراهم کرده است. نظریات مربوط به عدالت به موازات گسترش و پیشرفت

جامعه بشری تکامل یافته و دامنه آن از نظریات ادیان و فلاسفه به تحقیقات تجربی کشیده شده است. در یک جامعه اسلامی، جز در سایه عدالت اسلامی، نمی توان به پیشرفت پایدار دست یافت (شرفی فر، ۱۳۹۱: ۱۱۱).

هنگامی که «عقلانیت» در فرهنگ یک ملت رشد کند و حس انتقادی افزایش یابد، می توان گفت که مردم از سطح واژه گان فراتر رفته و به عمق و معنای دقیق کلمات نزدیک شده اند. این نزدیکی به ژرفای واژه ها و پی بردن به کاربردها و کارایی های آنها، افراد را به دقت وامی دارد تا در جستجوی مظاهر و الگوهای حضور عدالت در جامعه برآیند. حس انتقادی می تواند فرد را از آنچه که هست فراتر ببرد و صرفاً به شنیدن واژه ها و شعارها بسنده نکند. فرد منتقد، به ظاهر عدالت قانع نیست، بلکه خواهان تحقق واقعی مفاهیمی چون عدالت، آزادی، رفاه، امنیت و... می شود. خواست روشمند و قاعده مند عدالت، یکی از مسیرهای بالندگی و حرکت به سوی تمدنی نوین و جامعه ای مطلوب است. با نگاهی دقیق، می توان دریافت که گام های نخستین تجدد نیز در همین راستا برداشته شده است. در واقع، در دوران جدید تلاش شد که قدرت حاکمان در چارچوبی مشخص محدود شود. طبیعی بود که در این قالب، مطالبه عدالت از سوی مردم و دادورزی از سوی حاکمان، شکلی روشن تر و اجرایی تر به خود بگیرد. از دیدگاه اندیشمندان دوران جدید، «استبداد، تحمیل اراده و عقیده، و نفی آزادی و اختیار فردی، بارزترین مصادیق بیدادگری هستند» و تنها راه رفع این بیدادگری و تحقق عدالت، آن است که تمام افراد صرف نظر از مقام و منزلشان تابع قواعد و قوانینی باشند که شمول عام داشته و همه در برابر آنها برابر باشند. رسیدن به عدالت و تلاش برای اجرای آن در جامعه، نگرشی بلند و همتی والا می طلبد. زاویه دید محدود، مدیران جامعه را در دایره منافع شخصی یا گروهی محصور می کند و در تصمیم گیری های کلان، تأثیرات منفی بر جای می گذارد. وقتی مدیران نگرشی محدود به امور داشته باشند، محور اصلی تصمیم گیری هایشان عدالت نخواهد بود. چنین افرادی همه چیز را در محور خود و اطرافیان شان می بینند و بدون توجه به منافع ملی، تنها برای خود، حزب یا منطقه شان تصمیم گیری می کنند. در چنین شرایطی، لزوماً افرادی به عنوان کارگزاران جامعه اسلامی برگزیده می شوند که در راستای همان نگاه شخصی و سودجویانه حزبی حرکت کرده و بدون تفکر، دستورات را اجرا کنند. این نگاه، ایثار و از خود گذشتگی را به حاشیه می برد (همان اثر، ۱۳۹۱: ۱۱۱).

در این میان، نقش کلیدی دین در تحقق عدالت را نیز نمی توان نادیده گرفت. هرچند در جوامع غربی، لااقل در چند دهه اخیر، تمایل به بی اهمیت جلوه دادن دین افزایش یافته است، اما این نگرش

ناشی از تجربه تاریخی سقوط اخلاقی و معنوی برخی مؤسسات مذهبی و کلیساها بوده است. «کارل مارکس» هنگامی که دین را «افیون توده‌ها» می‌خواند، گویی بیانگر تفکرات بسیاری از مردم زمان خود بود. با این حال، ناباوری نسبت به دین نباید مانع از درک منصفانه نقش آن در تاریخ و ارزش‌گذاری جامعه امروزی شود؛ به‌ویژه که همچنان بخش وسیعی از جمعیت جهان از احساسات عمیق دینی برخوردارند. واقعیت این است که از ابتدایی‌ترین مراحل تمدن، دین به‌عنوان نیرویی قدرتمند در جامعه بشری عمل کرده و نقش بسزایی در تکامل عقیده عدالت اجتماعی ایفا نموده است. شکی نیست که عدالت در وسیع‌ترین مفهوم خود در شخصیت و تعالیم پیامبران بزرگی چون حضرت مسیح، حضرت موسی و حضرت محمد (ص) متجلی بوده است. دین با ترویج اخلاق، به‌عنوان انگیزه‌ای اصلی برای فرد و جامعه، و پرورش حس تمایز نیکی از بدی، سهم عمده‌ای در توسعه و تکامل مفهوم عدالت اجتماعی داشته است. در اثر تعالیم اخلاقی ادیان بزرگ، طمع، خودخواهی، خشونت و توحش؛ که همگی منشأ بی‌عدالتی اجتماعی هستند، کاهش یافته است. دین همچنین با تأکید بر بی‌اعتباری مادیات در برابر وسعت جهان هستی، از نظر زمانی، مکانی و روحانی، موجب کاهش تعلقات صرفاً مادی شده است. البته، این بدان معنا نیست که ادیان بزرگ به امور دنیوی بی‌توجه بوده‌اند. یکی از جنبه‌های مهم تعالیم دینی، نظارت بر سلامت جسمی و روحی افراد است که خود از عناصر اصلی عدالت اجتماعی محسوب می‌شود. به‌عنوان مثال، توصیه به رعایت نظافت و بهداشت، پرهیز از موادی که برای بدن و قوای عقلانی مضر تشخیص داده شده‌اند، سوادآموزی، تعلیم و تربیت، و مبارزه با خرافات و جهل، از جمله آموزه‌هایی هستند که در ادیان مختلف مورد تأکید قرار گرفته‌اند (هادلستون، ۱۹۹۸: ۱۷).

۴. تعریف و مفهوم آزادی‌خواهی

۴-۱. تعریف آزادی

فرهنگ‌های لغت برای "آزادی" معانی متعددی برشمرده‌اند:

- فرهنگ معین (۱۳۸۸): آزاد بودن، رهایی، خلاص، بی‌قیدوبند، شادی خرمی...
- لغت‌نامه دهخدا (۱۳۸۰): عتق. حریت. اختیار. خلاف بندگی و رقیّت و عبودیت و اسارت و اجبار. قدرت عمل و ترک عمل. قدرت انتخاب.
- فرهنگ عمید (۱۳۹۰): رها بودن از قید، گسستگی از تعلقات، وارستگی، خلاصی.
- باین حال، در اصطلاح، برای آزادی دو برداشت متفاوت قابل تصور است:

برداشت نخست: در این دیدگاه، آزادی به معنای عدم تقید به هرگونه جبر و فشار مادی، روانی و اخلاقی است. این تعریف، آزادی را به‌صورت سلبی و در نبودِ موانع در نظر می‌گیرد.

موانع زمانی ایجاد می شوند که رفتار فرد تحت اراده دیگری قرار گیرد و او را از تصمیم گیری مستقل محروم کند. در این معنا، آزادی با تضمین دایره عمل خصوصی گره خورده است، به گونه ای که هر فرد بتواند بر اساس اراده خویش تصمیم بگیرد. در نتیجه، آزادی یک موجود انسانی، به معنای خودفرمایی اوست.

برداشت دوم: در این برداشت، آزادی به معنای داشتن "حق" یا توانایی انجام این یا آن کار است. در اینجا، واژه «آزاد» معادل «قانونی» یا «مجاز» تلقی می شود، بدین معنا که یک عمل نه اجباری است و نه ممنوع. بر این اساس: - در مفهوم نخست، آزادی به معنای آزادی عمل است، یعنی فرد به طور ذاتی تابع هیچ نیروی خارجی نیست.

- در مفهوم دوم، آزادی به معنای آزادی هنجاری است، بدین معنا که فرد تابع هیچ قانون آمره ای نیست (هاشمی، ۱۳۹۳: ۲۱۱).

۲-۴. مفهوم آزادی خواهی

دوران طولانی استبداد و اختناق، ملت ها را از درک منزلت ذاتی خود دور می سازد و ایمان و اعتقاد آنان را نسبت به ارزش هایی چون آزادی تضعیف می کند. در چنین جوامعی، فرهنگ آزادی خواهی رنگ می بازد، استبداد در بطن جامعه ریشه می دواند و رشد فکری متوقف می شود. از این رو، می توان گفت که آزادی و رشد فکری مردم رابطه ای مستقیم دارند. در قوانین اساسی کشورها، آزادی و ابعاد آن معمولاً در اصولی منقح و زیبا بیان می شود، اما به دلیل درک نادرست از مراتب آزادی، این اصول در عمل اجرا نمی شوند و همین امر، راه را برای خودکامگی حاکمان باز می گذارد. در چنین شرایطی، انحطاط فکری و بحران آزادی گاهی به حدی می رسد که افراد پیشرو از نظر فکری، عناصر نامطلوب قلمداد می شوند و حتی به جرم خیانت تحت تعقیب قرار می گیرند. بحران در آزادی، بحران در مردم سالاری را نیز به دنبال دارد. حاکمان این جوامع با ایجاد نهادهای ظاهراً مردم سالار و تشکیل احزاب وابسته، آراء مردم را در مسیرهای کنترل شده هدایت می کنند و راه را بر شیوه های آزادی خواهانه می بندند (هاشمی، ۱۳۹۳: ۲۱۹).

واژه ظلم در متون اسلامی، به عنوان یک پدیده ضد ارزشی کلیدی در زندگی انسان ها معرفی شده است. از این رو، قرآن کریم بر ظلم ستیزی و سازش ناپذیری در برابر دشمن تأکید فراوان دارد. به همین دلیل، برای دستیابی به آزادی های عمومی و سیاسی، نهضت های آزادی بخش شکل گرفته اند که هدف آنها تغییر روابط سلطه گرایانه در عرصه بین الملل است. امروزه این نهضت ها از جایگاهی حقوقی برخوردارند و به عنوان بازیگرانی تأثیرگذار در نظام بین المللی ایفای نقش می کنند.

نهضت‌های آزادی‌بخش پدیده‌ای استثنایی نیستند، بلکه اغلب در واکنش به اشغال سرزمین‌ها و سیاست‌های استعماری قدرت‌های بزرگ شکل گرفته‌اند (گندم‌کار، ۱۳۹۵: ۱).

۵. جایگاه عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در اسلام

خداوند از آغاز تاریخ تا به امروز نایغه‌ها و نمونه‌هایی برای نهضت‌های اسلامی و دعوت‌گران راه خدا برانگیخته است، این نمونه‌ها شیر مردان و شیر زنانی هستند که از دادن هیچ‌گونه قربانی در راه خدا دریغ نکرده‌اند. ثبات و استقامت مداوم‌شان در مقابل دشمنان و جهان‌خواران تاریخ این واقعیت را به‌خوبی روشن می‌کند. آن‌ها مقاومت و پایداری کردند تا به همه جهانیان بفهمانند که یگانه مکتبی که ارزش دارد تا برای حاکمیتش در زمین قربانی و خون داده شود همانا مکتب اسلام است که از سوی خداوند قانون‌گذار، سازمان‌دهی می‌شود، نه مکتب‌های ساخته شده دست بشر (حیدری، ۱۳۹۴: ۱۰).

بر اساس حکم فقهی، جهاد در زمان نفیر عام فرض عین است، اما در غیر این حالت، حکم آن فرض کفایه می‌باشد. هنگامی که دشمن به سرزمین مسلمانان هجوم آورد، جهاد بر همه مردم؛ حتی بر زنان بدون اجازه همسرشان و بر غلامان بدون اجازه مالک‌شان واجب است (الموصلی، ۱۴۳۰: ج ۴، ۸-۷).

کسانی برای دفاع از سرزمین اسلامی و ارزش‌های دینی قیام کردند و جنگیدند و شهید شدند، جایگاه بس عظیمی را به پیش‌گاه الله متعال کسب کرده‌اند. چنانچه الله متعال فرموده است: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ (البقرة: ۱۵۴).

«آنانی را که در راه خدا کشته شده‌اند مرده مگوئید زیرا آن‌ها زنده‌اند، اما شما از حقیقت زندگی آنان بی‌خبرید».

رسول خدا (ص) فرمودند: «لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللَّهِ سِتُّ خِصَالٍ:

- ۱) يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ.
- ۲) وَيَزِي مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ.
- ۳) وَيُجَارَى مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.
- ۴) وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ.
- ۵) وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ الْيَأُفُوتُهُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.
- ۶) وَيَزُوجُ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْخُورِ الْعَيْنِ.
- ۷) وَيُسَقِّعُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقَارِبِهِ». (رواه الترمذی و ابن ماجه)

«برای شهید در نزد پروردگارش شش نعمت و در روایتی دیگر آمده که هفت نعمت است:

۱) این که با اولین قطره خونی که از او بر زمین می‌چکد همه گناهانش بخشیده می‌شود.

۲) جایی را که در جنت برایش درست کرده شده می‌بیند.

۳) از عذاب قبر نجات می‌یابد.

۴) از دهشت روز حشر در امان می‌ماند.

۵) تاجی بر سرش گذاشته می‌شود که هر دانه یا قوت آن از تمام دنیا و نعمت‌ها و لذت‌هایش بهتر است.

۶) هفتاد و دو تا از حورهای بزرگ چشم جنت به ازدواج او در آورده می‌شود.

۷) سفارش و شفاعتش درباره هفتاد نفر از خویشاوندانش (البته خویشاوندان مسلمانش) پذیرفته می‌شود.

پس شهادت در راه خدا آخرین آرزوی مسلمانان است، و این همان عملی است که پاداش آن هرگز قطع نخواهد شد.

قیام‌ها نقش بسیار ارزنده‌ای را در تقویت عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی دارد. همین قیام‌ها و اعتراض‌ها هستند که سبب تحول و تغییرات سیاسی و اجتماعی گردیده و سرانجام منجر به تقویت عدالت اجتماعی و سیاسی می‌شوند. قیام‌ها نشان‌دهنده نیاز جامعه به تحولات و ایجاد اصلاحات بوده و از سویی سبب ایجاد فشار برای تحقق اهداف عدالت‌خواهی می‌شوند. زمانی که در یک جامعه عدالت حاکم نباشد و ظلم و ستم روا پنداشته شود، افراد جامعه با روش‌های مختلف از قبیل؛ اعتراضات و تظاهرات، مشارکت سیاسی، فعالیت اجتماعی و مدنی، استفاده از رسانه‌های اجتماعی و تشکیل گروه‌ها و جبهات به منظور ایجاد فشار برای تحقق اهداف عدالت‌خواهی اقدام می‌نمایند. یکی از روش‌های مهم و مؤثر به منظور حفظ ارزش‌ها و ایجاد اصلاحات و دفع ظلم و استبداد قیام است.

قیام‌ها همچنان نقش مهمی را در تقویت آزادی‌طلبی داشته و به عنوان یکی از روش‌های بسیار تأثیرگذار به منظور ایجاد فشار برای تحقق آزادی می‌باشد. طوری که در بحث قبلی به روش‌های عدالت‌خواهی پرداخته شد. افراد جامعه برای آزادی‌طلبی نیز روش‌های مختلفی را روی دست می‌گیرند یکی از آن روش‌ها قیام است. یکی از اهداف قیام، حفظ حقوق و آزادی‌ها است. همچنین اسلام نمی‌خواهد که بر ملت حاکم و پادشاهی مسلط شود تا هرگونه که دلش بخواهد رفتار کند، بلکه می‌خواهد مردم به اختیار و خواست خویش، با طیب خاطر و میل و رغبت باطنی خود، کسی را به عنوان رئیس دولت برگزینند.

هنگامی که یکی از فراعنه‌ی مصر باستان به حدود انسانی تجاوز می‌کند و سر به طغیان و سرکشی برمی‌آورد، تا جایی که نوبت به قتل و تجاوز به ناموس مردم فرامی‌رسد و با کمال وقاحت و

خودخواهی می گوید که: آیا پادشاهی مصر برای من نیست و این نهرها به فرمان و به خاطر من جاری نیست؟! خداوند عزوجل در برابر این پادشاه خودکامه و دیکتاتور فاشیست، حضرت موسی (ع) را روانه می سازد و به او چنین فرمان می دهد: ﴿أَذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ﴾ (طه: ۲۴).

«برو به سوی فرعون. همانا او دچار گمراهی شده و طغیان و سرکشی روا می دارد».

طغیان فرعون سبب شد که پیامبری برای از بین بردن فساد و مبارزه با این طاغی، متکبر و سرکش فرستاده شود تا مردم بتوانند سرنوشت خود را به دست خویش تعیین کنند. می بینیم که موسی (ع) می آید و میان موسی و فرعونیان جنگی طولانی درمی گیرد؛ جنگی بین مظلومان و مستکبران، جنگی بین نبوت که هدفش سعادت انسان است و پادشاهی که هدفش به بردگی کشیدن و به خاک مذلت نشانیدن انسانها بود، سرانجام این درگیری به دریای اردن کشیده شد و به فرمان خدا فرعون و فرعونیان در دریا غرق شدند. و موسی (ع) با ملت خود، وارث زمین باقی ماند. وقتی صحبت از دو مقوله‌ی مهم عدالت اجتماعی، یعنی آزادی و امنیت، در میان می آید، احساس عمیق و تفکر عجیبی در دل خطور می کند، عظمت و جایگاه بشر در ذهنش جلوه گر می شود و به اندیشه‌ی انسانهایی فرو می رود که در زمانهای گذشته از بین رفته اند و به جوانانی می افتد که با جنگهای هولناکی مواجه می شدند و برای آزادی و امنیت، مبارزه و مقاومت می کردند. آنان با وحشیهای جنگل و سنگدل‌های زمان خود مبارزه می کردند و در برابر این مبارزه، قربانی جنگهای نابرابر می شدند، این جنگها سراپا ظلم و ستم بودند، جنگ آنان با تفاله‌های تاریخ، بورژواها، فئودالها و سرمایه‌داران بزرگ بود. در این هنگام به یاد کسانی می افتیم که در برابر طاغوت و حکام همچون کوه با عظمت قد علم می کردند و حقیقت را می گفتند و آگاهانه به سوی ریسمان مرگ و چوبه‌ی دار می رفتند، می افتیم. و همچنین به یاد کسانی می افتیم که حتی اختیار دخترانشان را نداشتند و در مقابل کوچکترین عکس‌العملی به دست اربابان دیکتاتور و زالوصفت کشته می شدند. باز از خود می پرسیم چه قرنهایی توأم با رنج و مشقت و وحشت که بر انسان سپری نگشته است، اما سرانجام بشر توانست ارباب خود باشد و از اسارت رهایی یابد و اختیارش را در دست بگیرد و پرچم عزت و احترام را بلند کند، باز به یاد اکنون می افتیم. اکنون نیز هستند کسانی که می خواهند بشر را به عقب بازگردانند، می خواهند بر ملت‌ها ستم کنند و آنها را تحت ظلم و شکنجه قرار دهند و زیر آتش توپخانه‌های سنگین و وسایل مهلک و سلاح‌های مدرن، جانشان را بگیرند. در این گیرودار به یاد دین و مذهب می افتیم که آیا دین، مقوله‌ی همچون آزادی، امنیت و شرف انسان را تأیید می کند یا نه؟ آیا دین، مانع پیشرفت و ترقی است یا نه؟ می بینیم که دین، طرفدار آزادی، مساوات و تأمین

امنیت است. یکی از اهداف بعثت انبیای الهی نیز این بود که در جهان، آزادی و امنیت برقرار کنند و ظالمان و فرعون‌ها را درهم بکوبند (ملازاده، ۱۳۹۴: ۱۰).

۶. اهداف قیام ۲۴ حوت

۶-۱. اهداف دینی و معنوی

قیام ۲۴ حوت هرات به شدت تحت تأثیر انگیزه‌های دینی و معنوی بود. مردم هرات، به‌ویژه علمای دینی و روحانیون، به دلیل توهین رژیم کمونیستی به ارزش‌های اسلامی و مقدسات دینی، به شدت خشمگین بودند. رژیم با اجرای برنامه‌هایی مانند سوادآموزی اجباری برای زنان و مردان و ترویج ایدئولوژی کمونیستی، به اعتقادات و سنت‌های دینی مردم توهین می‌کرد. این اقدامات باعث شد تا مردم برای دفاع از دین و ارزش‌های اسلامی خود به پا خیزند. شعارهای "الله اکبر" که در طول قیام شنیده می‌شد، نشان‌دهنده عمق انگیزه‌های دینی مردم بود (آهنگر، ۱۳۸۶: ۴۵).

۶-۲. اهداف سیاسی

قیام ۲۴ حوت هرات یک حرکت ضد رژیم کمونیستی بود که با هدف سرنگونی حکومت مرکزی و پایان دادن به سیاست‌های سرکوبگرانه و غیرمردمی آن شکل گرفت. مردم هرات از سیاست‌های رژیم، مانند دستگیری‌های گسترده، اعدام‌های بدون محاکمه و سرکوب آزادی‌های سیاسی، به شدت ناراضی بودند. قیام هرات به عنوان یک جنبش مردمی، تلاش کرد تا حکومتی مبتنی بر عدالت و مشارکت مردمی را جایگزین رژیم کمونیستی کند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۷۸).

۶-۳. اهداف اجتماعی

قیام هرات با هدف احیای حقوق اجتماعی و فرهنگی مردم شکل گرفت. رژیم کمونیستی با اجرای برنامه‌هایی مانند تقسیم اراضی اجباری و تغییر ساختارهای سنتی جامعه، باعث نارضایتی گسترده مردم شده بود. مردم هرات، به‌ویژه روستاییان، از این سیاست‌ها به شدت آسیب دیده بودند و قیام خود را راهی برای بازگرداندن عدالت اجتماعی و احترام به سنت‌ها و فرهنگ محلی می‌دانستند. همچنین، مردم خواهان پایان دادن به فضای ترس و بی‌اعتمادی بودند که توسط سازمان‌های امنیتی مانند "اگسا" ایجاد شده بود (فرزان، ۱۳۷۴: ۱۰۲).

۶-۴. اهداف اقتصادی

سیاست‌های اقتصادی رژیم کمونیستی، مانند مصادره زمین‌ها و اجرای برنامه‌های اصلاحات ارضی، باعث نابودی اقتصاد محلی و افزایش فقر در میان مردم هرات شده بود. قیام ۲۴ حوت با هدف مقابله با این سیاست‌ها و بازگرداندن مالکیت زمین‌ها به صاحبان اصلی آن‌ها شکل گرفت. مردم خواهان عدالت اقتصادی و پایان دادن به بهره‌کشی و فقر بودند که توسط رژیم تشدید شده بود (یوسفی، ۱۳۶۳: ۸۹).

۷. وقوع قیام ۲۴ و اهمیت آن

در این روز، مردم سلحشور هرات به منظور عدالت خواهی و آزادی طلبی از قریه سلیمی، ولسوالی غوریان، زنده جان و مردم شدند؛ ولایت بادغیس و غور رنگ تازه گرفت. هرات باستان، چهار اطراف و اکناف آن به صورت یک کتله فشرده و بی سابقه در برابر رژیم ظالم و ستمگر وقت ایستادگی نمود (کاظم، ۱۴۰۲: ۲۰). مردم هرات خواستند به این وسیله نارضایتی کامل خود را تا سرحد مرگ به رژیم آن زمان ابلاغ کنند و به سران رژیم هشدار دهند که راه رژیم، راه مردم نیست و شیوه اجرای سیاست هایشان غیرقابل قبول برای مردم است. آن‌ها خواستند تا این پیام را به سایر هموطنان در دیگر نقاط کشور برسانند؛ چرا که همه در یک آتش می سوزند و باید از بی تفاوتی بیرون شوند (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۷).

قیام مردم هرات در وسعت زیاد اهمیت سیاسی و نظامی بالایی برای حکومت داشت. علل عمده این قیام، مخالفت مردم با برنامه های اصلاحات ارضی، برنامه سوادآموزی و خودسری ها و عیاشی های والی هرات بود. در واقع، در مارچ/حوت سال ۱۳۵۷/۱۹۷۹، واقعیت تأثیر برنامه های دولت کمونیست و حامیان روس آن در هرات آشکار شده بود. مردم هرات در اعتراض به سوادآموزی زنان دست به شورش زدند و فرقه هرات به قیام کنندگان پیوست و دولت برای چند روز کنترل شهر را از دست داد. قیام کنندگان تعدادی از کارمندان دولت و مشاوران روس و خانواده های آن‌ها را دستگیر و کشتند.

قیام هرات دارای ویژگی های مخصوص به خود است. این تنها قیامی بود که در آن یک هماهنگی وجود داشت و فاقد رویکرد قوم گرایانه بود. نفرت از حکومت به حدی رسیده بود که مأموران حزبی در ولایات تأمین جانی نداشتند. در قیام هرات، نظامیان ناراضی نیز در کنار مردم قرار گرفتند؛ که این مسئله برای شوروی ها بسیار ناگوار بود. یکی از اقدامات عجولانه و سراسر خشونت حکومت کمونیستی پس از به قدرت رسیدن، برخورد خشن و حذف نظامیان در این کشور بود؛ بلافاصله پس از انقلاب، حدود ۶۰ جنرال ارتش داودخان دستگیر شدند. برخی از آن‌ها اعدام و برخی دیگر مجبور به استعفا شدند. تغییرات بی پایان بعدی در میان افسران، سرکوب ها، قرار دسته جمعی و کاهش روحیه در میان سربازان، نه تنها باعث تضعیف کارایی رزمی ارتش شد، بلکه تعداد آن را به شدت از ۹۰ به ۴۰ هزار نفر در طول سه ماه حکومت امین کاهش داد. وسعت فرار و شورش مسلحانه ضد دولتی که در ماه مارچ ۱۹۷۹ حوت ۱۳۵۷ در هرات روی داد، نشان می دهد که طی آن بسیاری از سربازان و افسران لشکر ۱۷ پیاده نظام به قیام کنندگان پیوستند (حسینی و غفرانی، ۱۴۰۳: ۳۵).

حدود چهل مشاور شوروی، همسران و فرزندان آنها و تعدادی از کارکنان کاک‌ب، همراه با صدها تن از مقامات حکومت افغانستان، قتل‌عام شدند. با وجود گستردگی شورش، نیروهای دولتی یک هفته بعد توانستند کنترل شهر را به دست گیرند، اما تلفات غیرنظامیان زیاد بود. پس از شورش هرات، دولت کمونیستی افغانستان با بغرنج خواندن شرایط و اظهار ناتوانی از کنترل وضع موجود، از شوروی درخواست کمک نظامی کرد. در جریان شورش مردم هرات، دولت تنها با بمباران هوایی شورشیان توانست کنترل هرات را به دست آورد. خلبانان هواپیماهای جنگی، ظاهراً روس بودند و از هلیکوپتر و تانک نیز در حمله به هرات استفاده شده بود. بیشتر شهر به خاک یکسان شد و بنا بر یک برآورد، حدود بیست هزار نفر از اهالی شهر کشته شدند. شمار زیادی از سربازان از خدمت گریختند و یک نیروی چریکی کاملاً مسلح به فرماندهی یکی از افسران پیشین ارتش به نام اسماعیل خان تشکیل شد. در این زمان بود که دولت شوروی به فکر حمله به افغانستان افتاد (حسینی و غفرانی، ۱۴۰۳: ۴۰).

۸. نقش قیام در تقویت روحیه عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در افغانستان

قیام ۲۴ حوت مردم هرات، با انگیزه‌های دینی و اعتقادی، به عنوان یک اعتراض گسترده علیه ظلم و فساد رژیم حاکم در آن زمان شکل گرفت و نقش بسزایی در تقویت عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی در افغانستان ایفا کرد. این قیام به عنوان نقطه عطفی در "بیداری ملی" مردم افغانستان شناخته می‌شود و سبب شد تا دیگر مردم نیز در مقابل سلطه رژیم‌های ظالم و ستمگر ایستادگی کنند. قیام پر شکوه ۲۴ حوت، با آزادی‌خواهی مردم قریه سلیمی، ولسوالی غوریان، زنده‌جان و مردم شندند، ولایت بادغیس و غور را نیز به حرکت درآورد. هرات باستان، با تاریخ روشن خود، در این لحظه حساس، چهار اطراف و اکناف آن به‌صورت یک کتله فشرده و قابل بسیج، مانند جعبه باروت در حال انفجار، درآمد و مناطق دیگر نیز با درد هرات، هر لحظه خود را به میدان نبرد و انقلاب اسلامی نزدیک‌تر می‌ساختند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۲۹).

با روی کار آمدن کودتای خونبار کمونیستی (۷ ثور ۱۳۵۷) در افغانستان، عقاید، فرهنگ و کلتور جامعه اسلامی افغانستان به شدت مورد خطر و تهاجم عوامل بی‌ایمان و کمونیست‌های وابسته قرار گرفت. کمونیست‌های ملحد می‌خواستند بی‌درنگ بر عقاید و مقدسات جامعه اسلامی افغانستان پا بگذارند و ایدئولوژی بی‌بندوبار کمونیستی را از هر راه ممکن در جامعه تزریق کنند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۱۵).

مردم هرات با قیام خود علیه ظلم و استبداد رژیم حاکم در آن زمان نشان دادند که عزم آنان برای دستیابی به عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی می‌تواند به نتیجه برسد. قیام مردم هرات نه تنها در آن

زمان تأثیرگذار بود، بلکه الهام بخش شکل گیری جبهات جهادی بعدی برای عدالت طلبی و آزادی نیز شد. مردم، با شدت گرفتن ظلم و ستم عمال رژیم، به ستوه آمده و زندگی خود را در خطر دیدند و سپس دست به تشکیل جبهات مقاومت زدند. به این ترتیب، جبهات جهادی در حوزه غرب و جنوب غرب پایه گذاری شد. آن‌ها خود را مردان راه خدا می دانستند و در آغاز، بدون وابستگی به گروه‌های خاص، تنها به هدف دفاع از دین و وطن، کمر جهاد بستند (یوسفی، ۱۳۶۳: ۵۸). قیام هرات سرآغاز قیام‌های دیگر در سرتاسر افغانستان بود و جبهات مقاومت مردمی به طور وسیع در تمام اطراف و اکناف کشور گسترش یافت. این قیام نه تنها روحیه عدالت خواهی و آزادی طلبی را در میان مردم تقویت کرد، بلکه به عنوان نمادی از مقاومت در برابر ظلم و استبداد، الهام بخش نسل‌های بعدی نیز شد.

۱-۸. تأثیر ۲۴ حوت بر سایر حرکت‌های عدالت خواهانه

در سال ۱۳۵۷/۱۹۷۸، شورش‌های مردمی علیه دولت کمونیستی افغانستان آغاز شد. این شورش‌ها به سرعت گسترش یافت و وضعیت دولت را در بسیاری از مناطق افغانستان به خطر انداخت. این قیام‌ها به صورت خودجوش و بدون هماهنگی و سازمان‌دهی، با استفاده از تاکتیک ساده تهاجم دسته جمعی نیروی انسانی و بهره گیری از هر نوع سلاح سرد و گرم، در پرتو رهبری‌های شورایی (متشکل از روحانیون و بزرگان قومی و قبایلی در زمستان ۱۳۵۷ و تمام سال ۱۳۵۸) به تدریج سراسر افغانستان را فراگرفت. البته پیش از آغاز بحث، باید میان قیام‌های خودجوش و آن‌هایی که از سوی اسلام گرایان سازمان‌دهی می شدند، تمایز قائل شد. قیام‌های خودجوش بر اساس یک شمای ثابت تحقق می یابند و واکنش مردمی و محلی در مقابل دخالت مستقیم و تعرضی از سوی طرفداران حکومت هستند؛ این افراد از مرکز ولایت به مرکز بخش/والسوالی آمده بودند، خواه برای تحمیل یکی از دو فورم بزرگ (اصلاحات ارضی یا سوادآموزی) و خواه برای دستگیری پیشگامان اولین قیام‌ها (روحانیون، بزرگان محلی، رؤسای روستاها یا ریش سفیدان). شورش جنبه مردمی به خود می گیرد؛ سازمان‌های دولتی با تلفات سنگینی از هر دو طرف تصرف می شوند، کمونیست‌ها اعدام می گردند و سربازان و کارمندان غیر کمونیست آزاد می شوند؛ سپس عاملان شورش به روستاهای مجاور، تا جایی که به گروه خود (قوم، طایفه و...) تعلق دارند، پراکنده می شوند (حسینی و غفرانی، ۱۴۰۳).

در ماه مارچ/حمل ۱۳۵۸، شورش به اوج خود رسید؛ نورستانی‌ها به قیام روی آوردند و هرات نیز پا به میدان گذاشت، به گونه ای که نیمی از افغانستان درگیر قیام و نبرد با دولت گردید و تعدادی از مستشاران و سربازان روسی به شهادت رسیدند (علی آبادی، ۱۳۷۵). در ماه آوریل/حمل و ثور، پکتیا به شورش کشیده شد و شورشیان به پاسگاه‌های حکومت حمله کردند. در ماه ژوئن/خرداد، کابل شورید و تعدادی از مشاوران و مقامات روسی به قتل رسیدند. هواپیماهای دولتی سعی کردند با

بمباران شورش را سرکوب کنند، ولی حملات نظامی نتایج عکس به بار آورد. شورش کابل تأثیر بسزایی در شورش سایر ولایات داشت. در سوم سپتامبر، جاده کابل به مزار شریف مسدود شد و گروه‌های مردمی کنترل مناطق اطراف تونل سالنگ را به دست گرفتند. در پاییز، هجده ولایت افغانستان به شورش کشیده شده بود و ارتش از عهده سرکوب شورش و اداره کشور بر نمی‌آمد. مستشاران و عوامل روسی که در افغانستان حضور داشتند، هیچ امنیتی نداشتند؛ مردم هر جا آن‌ها را می‌یافتند، می‌کشتند. اوایل سال ۱۳۵۸/بهار ۱۹۷۹، زمان اوج‌گیری قیام‌های مسلحانه خودجوش اسلامی مردمی علیه حکومت کمونیستی در جریان بود. در کتاب «جنگ افغانستان: دخالت شوروی و نهضت مقاومت» آمده است: در اواخر سال ۱۳۵۷/۱۹۷۹، روستاییان، مسلح به تفنگ‌های کهنه و چماق، هجوم به پایگاه‌های کوچک نیروهای نظامی که در سراسر کشور پراکنده بودند آغاز کردند و از این طریق بود که شورشیان اولین سلاح‌های خود را به چنگ آوردند. در قبال این جنبش‌های خودجوش و برخاسته از متن مردم، حکومت تره‌کی به خشونت متوسل شد؛ تعداد کشته‌شدگان مخالف حکومت کمونیستی تره‌کی بسیار زیاد بود (حسینی و غفرانی، ۱۴۰۳).

در کتاب «اسناد لانه جاسوسی»، گزارشی مورخ دهم جولای ۱۹۷۹ - ارسال شده از سفارت آمریکا در کابل به وزارت خارجه واشنگتن - به تشریح گسترش دامنه قیام‌های مردم افغانستان علیه حکومت استبدادی تره‌کی پرداخته می‌شود. در این گزارش آمده است: «حکومت کمونیستی تره‌کی، علی‌رغم گسترش کند، همچنان با فعالیت مداوم شورشیان در بخش اعظم کشور مواجه است. فعالیت‌های چریکی همچنان در اکثر ایالات افغانستان در حال گسترش است، همان‌طور که یک ماه پیش بود. در حال حاضر، حکومت (تره‌کی) کمتر از نیمی از کشور را در کنترل خود دارد و بیشتر آن نیز در ساعات روز در ولایات مشرقی و جنوبی بدخشان، کنر، ننگرهار، پکتیا و پکتیکا، اخیراً شاهد زدوخوردهای شدیدی بوده است. هر روز، سربازان خلقی در جریان عملیات مردمی کشته یا مجروح می‌شدند.» (پیرزاده غزنوی، ۱۳۹۹).

تاریخ پر فراز و نشیب کشور پر از خیزش‌ها، انقلاب‌ها و حرکت‌های آزادی‌طلبانه است. قیام ۲۴ حوت هرات در واقع نقطه عطفی در مسیر حرکت‌های آزادی‌طلبانه به حساب می‌آید. این قیام هرچند در جغرافیای هرات به وقوع پیوست، اما به جرئت می‌توان گفت که پیامدهای الهام‌بخش سایر قیام‌ها در سرتاسر افغانستان بوده است. در جدول زیر به ذکر برخی از این قیام‌ها پرداخته می‌شود:

{در این بخش به ذکر آن دسته از قیام‌های مردمی ضد حکومت کمونیستی تره‌کی در مناطق مختلف کشور پرداخته که اغلباً بعد از ۲۴ حوت به وقوع پیوسته است پرداخته می‌شود}.

تاریخ	شهر
۱۳۵۷/۱۲/۳ هـ ش	قیام مردم چهار کنت ولایت بلخ
۱۳۵۸/۱۱/۲ هـ ش	قیام مردم سنگ چهارک
۱۳۵۸/۱/۲۰ هـ ش	قیام مردم گیزاب ولایت ارزگان
۱۳۵۸/۱/۲۲ هـ ش	قیام مردم کران و منجان ولایت بدخشان
۱۳۵۸/۱/۲۳ هـ ش	قیام مردم بلخاب ولایت بلخ ۲۳/۱/۱۳۵۸ هـ ش
۱۳۵۸/۱/۲۲ هـ ش	قیام مردم ولسوالی شهرستان ولایت ارزگان
۱۳۵۸/۲/۲ هـ ش	قیام مردم لعل و سرجنگل ولایت بامیان
۱۳۵۸/۳/۱۰ هـ ش	قیام مردم یکاولنگ
۱۳۵۸/۱۱/۲ هـ ش	قیام مردم ولسوالی های شهرستان های (درس (ورث) و پنجاب
۱۳۵۸/۲/۱۸ هـ ش	قیام مردم ولسوالی اجرستان و جغتو
۱۳۵۸/۳/۲۱ هـ ش	قیام مردم بهسود ولایت میدان وردگ
۱۳۵۸/۳/۳۰ هـ ش	قیام مردم منطقه چال ولایت تخار
۱۳۵۸/۳/۳۰ هـ ش	قیام مردم علاقه داری تارن یا (نون) ولایت کنر هـ ش
۱۳۵۸/۲/۱ هـ ش	قیام مردم دره پیچ ولایت کنرها
۱۳۵۸/۴/۲ هـ ش	قیام مردم مسلمان بدخشان
۱۳۵۸/۲/۲ هـ ش	قیام مردم راغ یفتل و شهر بزرگ
۱۳۵۸/۴/۸ هـ ش	قیام مردم مناطق مختلف ولایت لغمان
۱۳۵۸/۴/۱۵ هـ ش	قیام مردم نجراب ولایت کاپیسا
۱۳۵۸/۴/۱۷ هـ ش	قیام مردم جلریز ولایت میدان وردک
۱۳۵۸/۵/۱۵ هـ ش	قیام مردم شنبیل ولایت بامیان
۱۳۵۸/۶/۱ هـ ش	قیام مردم دره ترکمن ولایت پروان
۱۳۵۸/۶/۱۶ هـ ش	قیام مردم ولسوالی شیخ علی

برای بررسی واکنش اتحاد شوروی به قیام‌های افغانستان باید به زمینه‌های تاریخی و همکاری شوروی‌ها با کمونیست‌های افغانستان توجه شود. با توجه به این که حزب دموکراتیک خلق افغانستان با حمایت و پشتیبانی شوروی به قدرت رسید، نسبت به تا آرامی‌ها در افغانستان نمی‌توانست بی‌تفاوت باشد از این‌رو در ابتدا با آموزش نظامی و فرستادن تسلیحات به کمک نیروهای دولتی در برابر شورشیان پرداخت؛ ولی وقتی که کنترل حکومت بر اکثر نقاط کشور از بین رفت تصمیم به حمله به افغانستان گرفتند.

۹. نتیجه‌گیری

قیام ۲۴ حوت به عنوان یکی از نقاط عطف تاریخ معاصر افغانستان، نمادی از مقاومت، عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی شناخته می‌شود. این قیام با تجلی قدرت اراده و همبستگی مردم در برابر ظلم و بی‌عدالتی، موجی از امید و تحول را در میان اقشار مختلف جامعه به راه انداخت. از منظر سیاسی، این رویداد باعث بروز تغییرات مهم در ساختارهای حکومتی و فعال‌سازی نهادهای مدنی گردید؛ به گونه‌ای که مفاهیم عدالت و استقلال به عنوان اصول راهبردی در سیاست‌های کشور تثبیت شدند. در بُعد اجتماعی، قیام ۲۴ حوت موجب تقویت روح همبستگی و اتحاد میان اقشار مختلف جامعه گردید و فضای جدیدی برای مشارکت شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و مبارزه علیه ناعدالتی ایجاد نمود. پاسخ به پرسش پژوهش: «قیام ۲۴ حوت چگونه توانست به یک نماد مقاومت و عدالت‌خواهی در تاریخ معاصر افغانستان تبدیل شود و چه تأثیری بر تحولات سیاسی، اجتماعی و هویتی کشور داشت؟» می‌توان این‌گونه بیان کرد که این قیام با بازتاب ارزش‌های عدالت‌محور و آزادی‌طلبی در میان مردم، زمینه‌ساز تغییرات بنیادین در نظام سیاسی شد و موجب بازتعریف هویت ملی گردید. مقاومت قاطع در برابر ستم و بی‌عدالتی، الهام‌بخش جنبش‌های مدنی و احیای روحیه آزادی‌خواهی در جامعه شد. به عبارتی، این رویداد نه تنها به عنوان یک نقطه عطف در مبارزه برای حقوق بشر و آزادی شناخته می‌شود، بلکه نقش کلیدی در بازسازی ارزش‌های اجتماعی و ایجاد هویت ملی متحد داشته است. در مجموع، قیام ۲۴ حوت نشان می‌دهد که چگونه اراده مردم در مواجهه با چالش‌های سیاسی و اجتماعی، می‌تواند منجر به تغییرات اساسی در ساختار قدرت و بهبود شرایط زندگی شود. این قیام، به عنوان یک الگوی مقاومت و عدالت‌خواهی، درس‌های ارزشمندی برای نسل‌های آینده به ارمغان آورده و مسیر تحول و پیشرفت در افغانستان را هم در عرصه‌های سیاسی و هم در ابعاد اجتماعی و هویتی روشن ساخته است.

۱۰. پیشنهادها

با توجه به تأثیر عمیق قیام ۲۴ حوت بر تاریخ معاصر افغانستان و نقش آن در تقویت روحیه عدالت‌خواهی و آزادی‌طلبی، پیشنهادهای زیر برای مطالعات آینده و بهره‌گیری از این رویداد در ابعاد مختلف ارائه می‌شود:

۱. آموزش و آگاهی‌بخشی در مورد مقاومت در برابر ظلم: قیام ۲۴ حوت نشان داد که مردم افغانستان همواره در برابر بی‌عدالتی ایستادگی کرده‌اند. پیشنهاد می‌شود این رویداد در نظام آموزشی کشور مورد توجه قرار گیرد تا نسل‌های آینده بیاموزند که تسلیم ظلم و استبداد نشوند و برای تحقق عدالت اجتماعی و آزادی مبارزه کنند.

۲. تحلیل تأثیرات قیام بر روحیه مبارزاتی مردم افغانستان: بررسی این موضوع که قیام ۲۴ حوت چگونه موجب تقویت اراده جمعی در برابر استبداد شد و چه تأثیری بر جنبش‌های بعدی در کشور گذاشت، می‌تواند شناخت عمیق‌تری از روند مبارزات عدالت‌طلبانه در افغانستان ارائه دهد.

۳. مقایسه تاریخی با سایر جنبش‌های مردمی: مطالعه تطبیقی قیام ۲۴ حوت با سایر جنبش‌های عدالت‌خواهانه در تاریخ افغانستان و جهان، می‌تواند نقاط قوت و ضعف آن را مشخص کند و الگویی برای مقاومت در برابر استبداد در آینده ارائه دهد.

۴. ثبت و مستندسازی درس‌های این قیام برای آینده: مستندسازی تجربیات، انگیزه‌ها و پیامدهای قیام ۲۴ حوت می‌تواند به عنوان یک منبع الهام برای جنبش‌های مردمی در آینده مورد استفاده قرار گیرد. ثبت خاطرات بازماندگان و شاهدان عینی، تحلیل محتوای بیانیه‌ها و مواضع رهبران این قیام و بررسی پیامدهای آن می‌تواند به درک بهتر از اهمیت این رویداد کمک کند.

۵. بررسی تأثیر قیام بر هویت ملی و انسجام اجتماعی: قیام ۲۴ حوت تنها یک اعتراض سیاسی نبود، بلکه نقش مهمی در تقویت هویت ملی و انسجام اجتماعی مردم افغانستان داشت. مطالعه چگونگی شکل‌گیری این همبستگی می‌تواند در فهم بهتر نقش عدالت‌خواهی در اتحاد ملی مؤثر باشد.

۶. ارائه راهکارهایی برای استفاده از آموزه‌های این قیام در سیاست‌های معاصر: تجربه قیام ۲۴ حوت می‌تواند الهام‌بخش سیاست‌گذاری‌های آینده در راستای تأمین عدالت اجتماعی، مقابله با استبداد و تقویت آزادی‌های مدنی باشد. پژوهش در این زمینه می‌تواند راهکارهایی برای حل بحران‌های کنونی کشور ارائه دهد.

این پیشنهادها می توانند به درک بهتر از قیام ۲۴ حوت و تأثیرات آن بر مبارزات آزادی خواهانه و عدالت طلبانه در افغانستان کمک کرده و زمینه را برای بهره گیری از آموزه های آن در آینده فراهم سازند.

منابع و مآخذ

قرآن کریم

احمدی طباطبایی، محمد رضا. (۱۳۹۵). «نسبت عدالت و آزادی از نظر شهید مطهری» پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هفتم، شماره، دوم، ص ۱۱۷-۱۳۵.

آهنگر، شیراحمد: تأثیرات و پیامدهای جنبش ۲۴ حوت هرات و برخورد نیروهای مختلف به آن، انتشارات، افغان جرمن آنالین، ۲۲ حوت ۱۳۸۶.

پیرزاده غزنوی، ابوذر. (۱۳۹۹). تاریخ سیاسی افغانستان معاصر، کودتای خونین ۷ ثور ۱۳۵۷ و جکومت کمونیستی جمهوری دموکراتیک خلق دوره تره کی، جلد ۸، تهران: نشر احسان.

حسینی، آسیه و غفرانی، علی. (۱۴۰۳). انقلاب ثور ۱۳۵۷ و شورش های مردمی در افغانستان؛ زمینه ساز حمله شوروی. مطالعات تاریخی جنگ، ۷ (۴)، ۶۳-۸۱. doi: 10. 22034/hsow.

2024. 2017185. 1519

<https://hsow.journal.araku.ac.ir/article/712753.html>

دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات فردا، چاپ دوم، ۱۳۸۰ ه. ش.

دفتر شورای ثقافتی جهاد افغانستان. (۱۳۶۳). قیام ۲۴ حوت. چاپ اول، پشاور.

فرزان، احمدشاه. (۱۳۷۴). قیام هرات. چاپ اول، مشهد.

گندم کار، ابولفضل. (۱۳۹۵). «نهضت های آزادی بخش و حقوق شناخته شده آنها در نظام بین الملل» مجله دانش انقلاب اسلامی زمستان ۱۳۹۵ - شماره ۲ صص ۷۷ تا ۸۸.

هاشمی، سید محمد، (۱۳۹۳) « حقوق بشر و آزادی های اساسی » چاپ سوم، نشر، میزان، تهران.

هادلستون، جان، (۱۹۹۸) « در جستجوی عدالت اجتماعی » ترجمه، حوریوش رحمانی، انتشارات،

Bundoora: vic 3083 Australia, century press

کاظم، سید عبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی ۲۴ حوت ۱۳۵۷. چاپ دوم، کالیفرنیا، سایت افغانجرمن.

https://www.afghan-german.net/upload/elmi_bibliothek/kazem_sa_herat_uprise_booklet.pdf

عُمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، نشر امیر کبیر، چاپ سی و هشتم، ۱۳۹۰ ه. ش.

ساما، سازمان آزادی بخش مردم افغانستان. (۱۳۹۶). یاد و درس آموزی از رستاخیز حماسی ۲۴

حوت مردم هرات <http://khoroshrad.org/SAMA/pdf/SAMA-0n-24Hoote-Herat-140318.pdf> ..

شرفی فر، نگین. (۱۳۹۱). عدالتخواهی. کنگره پیشگامان پیشرفت. SID. [https://sid.](https://sid.ir/paper/863639/fa)

[ir/paper/863639/fa](https://sid.ir/paper/863639/fa)

علی آبادی، علی رضا (۱۳۷۵) افغانستان، تهران، انتشارات وزرات امور خارجه.

یوسفی، سید شریف. (۱۳۶۳). قیام گلگون کفنان ۲۴ حوت هرات قهرمان. چاپ اول .

The Role of the 24th Hoot Uprising in Strengthening the Spirit of Justice-Seeking and Freedom-Seeking in Afghanistan

Authors: Mohammad Mohammadi¹, Jalil Ahmad Khalili² and Mohammad rafi Dolaty³

¹Faculty of Social Sciences, Herat University, ² Member of the academic staff of the Faculty of Law and Political Sciences, ³ Member of the academic staff, Hariwa Institute of Higher Education

Abstract

The Uprising of Hoot 24, 1357 (March 15, 1979), as one of the pivotal events in Afghanistan's contemporary history, emerged in response to the oppressive policies of the ruling government and the growing influence of foreign forces. This popular uprising symbolized a profound quest for justice and freedom against domestic tyranny and external interventions, leaving a lasting impact on Afghanistan's political, social, and cultural developments. The main question of this study is: What role did the Uprising of Hoot 24 play in strengthening the spirit of justice-seeking and freedom-seeking in Afghanistan? This research, employing a descriptive-analytical approach and relying on historical documents, scholarly reports, and the analyses of intellectuals and historians, examines this question. The findings indicate that the Uprising of Hoot 24 was not only a protest against injustice and oppression but also a powerful catalyst that paved the way for subsequent struggles for freedom and justice in Afghanistan. By reinforcing the spirit of resistance and national solidarity, this uprising significantly influenced the formation of Afghanistan's political and social identity. This study, while analyzing the political, social, and cultural dimensions of this historical event, underscores its crucial role in strengthening the discourse of freedom-seeking and sustaining justice-oriented struggles in Afghanistan.

Keywords: 24th Hoot, Justice-Seeking, Freedom-Seeking.



تحلیل سیاست‌های رژیم خلق و پرچم و تأثیر آن بر شکل‌گیری قیام ۲۴ حوت هرات

نویسنده گان: دکتر سید بدالله گوهری^۱ و نثار احمد محمدی^۲

^۱استاد دیپارتمنت حقوق و معاون امور محصلان موسسه تحصیلات عالی آسیا، ^۲استاد دیپارتمنت حقوق و رئیس

پوهنهی حقوق و علوم سیاسی موسسه تحصیلات عالی آسیا

Mob: 0796688560

Email: ygowhari@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر کوشیده است تا ضمن تبیین سیاست‌های سرکوب‌گرایانه رژیم خلق و پرچم، تحلیلی از علل قیام ۲۴ حوت هرات ارائه دهد. قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات به عنوان یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخ معاصر افغانستان، نقطه عطفی در مقاومت مردمی علیه رژیم کمونیستی خلق و پرچم محسوب می‌شود. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که سیاست‌های رژیم خلق و پرچم چی نقشی در ایجاد این قیام مردمی داشت. به نظر می‌رسد این قیام که با مشارکت گسترده مردم هرات و مناطق اطراف به وقوع پیوست، در واکنش به ظلم، بی‌عدالتی و تعدی رژیم کمونیستی حاکم انجام شد. قیام ۲۴ حوت نشان‌دهنده نارضایتی عمیق از سیاست‌های سرکوب‌گرایانه بازتابی از بی‌عدالتی‌ها و ستم‌های سیستماتیک این رژیم و سرآغازی برای خیزش‌های گسترده مردمی در سراسر کشور و همچنین زمینه‌ساز تحولات بنیادین دیگر گردید. تحقیق حاضر با استفاده از روش تحلیلی و تاریخی، به بررسی سیاست‌های سرکوب‌گرایانه رژیم خلق و پرچم و نقش آن در ایجاد زمینه‌های مقاومت مردمی می‌پردازد و تلاش دارد تا ابعاد مختلف این رویداد مهم تاریخی را مورد بررسی و کنکاش قرار دهد. روش گردآوری داده‌ها در این مقاله کتابخانه‌ای و اسنادی است.

واژه‌گان کلیدی: قیام ۲۴ حوت، نارضایتی اجتماعی، سرکوب، رژیم خلق و پرچم، جهاد.

۱. مقدمه

تاریخ سیاسی افغانستان در دهه ۱۳۵۰ شاهد تحولات عمیق و پیچیده بود که منجر به تغییرات بنیادین در ساختار اجتماعی و سیاسی کشور گردید. یکی از مهم‌ترین رویدادها در این دوره، قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در هرات است که به عنوان یکی از نخستین اعتراضات علیه رژیم کودتایی خلق و پرچم شناخته می‌شود.

کودتای هفت ثور ۱۳۵۷ با بی‌رحمی، خشونت و خونریزی در قصر ریاست جمهوری آغاز و با کشتن سردار محمد داوود و هفده تن از اعضای خانواده‌اش و متعاقباً کشتار مخالفین به شمول وزرا و شخصیت‌های سیاسی برجسته کشور ماهیت ضد انسانی خود را در جهان به نمایش گذاشت. سپس با صدور فرامین پی‌درپی بدون در نظر داشت اقتضای فرهنگ و اجتماعی مردم، ماهیت مارکسیستی و ضد دینی خود را به اثبات رساند. پس از کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ و به قدرت رسیدن حزب دموکراتیک خلق افغانستان، رژیم کمونیستی با شعارهای اصلاحات اجتماعی و اقتصادی، سیاست‌هایی را در پیش گرفت که به جای جلب حمایت مردمی، به سرکوب و اختناق گسترده منجر شد. مردم از این حالت به ستوه آمده و شخصیت‌های آگاه و عالم کشور به شمول عالمان دین و مخالفین نظام دست به اقدامات مخفیانه زده و ملت را به قیام فراخواندند. قیام‌هایی در گوشه و کنار کشور به پا شد که به شدت سرکوب گردید تا آنکه قیام ۲۴ حوت هرات به وقوع پیوست. قیام ۲۴ حوت هرات به عنوان یکی از نخستین جنبش‌های مردمی علیه این رژیم، نشان‌دهنده عمق نارضایتی مردم از سیاست‌های سرکوب‌گرایانه و بی‌عدالتی‌های سیستماتیک بود. این قیام به گواه تاریخ، نقطه عطفی در تاریخ جهاد افغانستان به شمار می‌رود و به باور آگاهان تاریخ معاصر افغانستان، در واکنش به ظلم و جنایات رژیم حاکم، هرچند شورش‌ها و قیام‌های خرد و کوچکی در بعضی از نقاط کشور صورت گرفت، اما مهم‌ترین این شورش‌ها که از لحاظ کمیت، کیفیت، ابعاد و وسعت خویش دارای اهمیت سیاسی و نظامی بود، قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ مردم هرات است (احراری؛ ۲۵). مقاله حاضر به تحلیل این موضوع می‌پردازد که سیاست‌های رژیم وقت به چی میزان در ایجاد قیام مردم هرات نقش داشت و اینکه این قیام چی پیامد و دست آوردی برای ملت و جامعه داشته است.

۲. تحلیل سیاست‌های سرکوب‌گرایانه رژیم خلق و پرچم

اندیشمندان علوم سیاسی سرکوب سیاسی را آزار و اذیت یک فرد یا گروه در جامعه به دلایل سیاسی و به‌خصوص به منظور محدود کردن یا جلوگیری کردن توانایی آن‌ها از داشتن زندگی سیاسی به دلیل کاهش جایگاه آن‌ها در میان سایر هموطنان خود تعریف نموده‌اند (Davenport, 2007: 221). رژیم خلق و پرچم با نام حزب دموکراتیک خلق افغانستان با کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ به رهبری نورمحمد تره‌کی هرچند با وعده‌های اصلاحات اجتماعی و اقتصادی قدرت را قبضه کرد اما بر خلاف نامش پس از به قدرت رسیدن، با هدف تحکیم پایه‌های حکومت خود، سیاست‌های سرکوب‌گرایانه‌ای را در پیش گرفت که به اختناق سیاسی، اجتماعی و فرهنگی منجر شد و رژیم با استفاده از نیروهای نظامی و امنیتی هرگونه نارضایتی را سرکوب و به تصفیه‌های گسترده اقدام کرد که خلاصه این اقدامات سرکوب‌گرایانه را به شرح ذیل می‌توان دسته‌بندی نمود.

۲.۱. سرکوب مخالفان سیاسی

رژیم کمونیستی با استفاده از دستگاه‌های امنیتی مانند "خاد" (سازمان اطلاعات دولتی)، به سرکوب گسترده مخالفان سیاسی پرداخت. خاد با پشتیبانی و کمک نزدیک کا. جی. بی.^۱ به یک ارگان سرکوبگر دولتی تبدیل شده و نقش اساسی در سرکوب مردم داشت. این سازمان دارای پلیس، زندان و اتاق‌های شکنجه مخصوص خود بود و به عنوان دولتی در داخل دولت عمل می‌کرد. به منظور ریشه‌کن کردن مخالفان سیاسی داخلی، نفوذ در گروه‌های مخالف در خارج از کشور و ارائه اطلاعات نظامی به نیروهای مسلح ایجاد شده بود. از مخبران خود در مدارس و ادارات دولتی برای نظارت بر وفاداری دانشجویان و کارمندان استفاده می‌کرد، که این امر باعث ایجاد فضای بدبینی و ترس در جامعه شده بود. بین آوریل ۱۹۷۸ و دسامبر ۱۹۷۹، حدود ۲۷،۰۰۰ زندانی سیاسی در زندان پل چرخی اعدام شدند. شکنجه و اعترافات اجباری به روش‌های معمول در رژیم کمونیستی تبدیل شده بود. سربازان شوروی تا ماه مه ۱۹۸۲ میلادی در زندان پل چرخی حضور داشتند و مسئول بازجویی و اعدام بودند؛ پس از کودتای آوریل ۱۹۷۸، خلقی‌ها سرکوب شدیدی را آغاز کردند و هزاران نفر را دستگیر، شکنجه و به قتل رساندند (محسنی؛ ۱۴۰۱: ۱۸). رژیم کمونیستی هر کسی را که به عنوان "دشمن انقلاب" تلقی می‌شد، بی‌رحمانه سرکوب می‌کرد. در یک جمله می‌توان گفت که رژیم وقت صدها نفر از روشنفکران، روحانیون و فعالان سیاسی را بدون محاکمه عادلانه بازداشت، شکنجه یا اعدام کردند. این اقدامات نه تنها ترس و وحشت را در جامعه گسترش داد، بلکه باعث ایجاد نفرت عمیق نسبت به رژیم شد. رژیم خلق با هدف تثبیت قدرت خود به سرکوب شدید احزاب سیاسی و مخالفان پرداخت. بسیاری از اعضای حزب خلق که از جناح پرچم بودند تحت فشار قرار گرفتند و برخی از آنان حتی به قتل رسیدند. حزب دموکراتیک خلق افغانستان یک سری اصلاحات اجتماعی را به اجرا گذاشت که برابری جنسیتی را ترویج می‌کرد، سن قانونی ازدواج را افزایش می‌داد و سیستم جهیزیه را محدود می‌کرد. این سیاست‌ها، به‌ویژه در مناطق روستایی، با مخالفت روبرو شد. به‌طور خلاصه، حکومت کمونیستی در افغانستان از طریق ایجاد یک سازمان اطلاعاتی مخفی گسترده، اجرای سیاست‌های سرکوبگرانه، و استفاده از خشونت و ارباب، به

^۱ K. G. B (Komitet Gosudarstvennoy Bezopastnosti). ک. ج. ب. یا کمیته امنیت دولتی، سرویس اطلاعات و

امنیت اتحاد جماهیر شوروی بود که به دنبال فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ جای خود را به اف. اس. بی.

یا سرویس ضد جاسوسی روسیه داد.

دنبال حفظ قدرت و کنترل خود بود. با این حال، این اقدامات منجر به افزایش مخالفت‌ها، قیام‌های مردمی و در نهایت مداخله شوروی در این کشور شد (افغان؛ ۱۳۸۴: ۳۳۱).

۲.۲. اصلاحات ارضی و پیامدهای اجتماعی

در کنار سرکوب سیاسی یکی دیگر از عوامل قیام ۲۴ حوت ریفورم‌های اصلاحی رژیم کمونیستی بود. کمونیست‌ها زمانی که به قدرت رسیدند خواستند افغانستان را یک شبه حتی پیشتر از اتحاد جماهیر شوروی وقت، به آرمان‌شهر تخیلی کمونیستی بدل سازند. به این خاطر یک نسخه از فعالیت‌های کمونیست‌های شوروی را بدون در نظر داشت پیش‌زمینه تطبیقی آن در افغانستان، به معرض تطبیق قرار دادند. برنامه اصلاحات ارضی حزب دموکراتیک خلق افغانستان به عنوان "حمله‌ای به دهاقین قریه جات" تلقی شد. تطبیق برنامه‌های اصلاحی حکومت کمونیستی با واکنش‌های متعدد مردم مواجه گردید، که در هیکل قیام‌های مردمی در سراسر کشور به‌ویژه در هرات تجسم یافت. رژیم با اجرای اصلاحات ارضی، سعی در تغییر ساختارهای سنتی جامعه داشت. اما این اصلاحات بدون در نظر گرفتن بافت اجتماعی و فرهنگی افغانستان، به بی‌عدالتی‌های گسترده منجر شد. بسیاری از مردم زمین‌های خود را از دست دادند، در حالی که زمین‌ها به‌طور ناعادلانه میان هواداران رژیم توزیع می‌شد. این اقدامات باعث تشدید فقر و نارضایتی در مناطق روستایی شد. دولت وقت، برای تطبیق برنامه‌های اصلاحاتی و تطبیق فرامین رئیس شورای انقلابی اصلاحات ارضی را شروع نمود و آماج تبلیغات ایشان در هرات مانند سایر مناطق پیش از همه برنامه تطبیق اصلاحات اراضی بود. امامان مساجد و خطیبان و واعظان مردم را به مقابله دعوت کردند و در مقابل، حکومت به دستگیری مشایخ و عالمان دینی دست‌زده و در این ضمن حضرت عبدالباقی مجددی را با سید معظم پسر حضرت کرخ و سایر افراد خانواده مجددی جمعاً در حدود شصت (۶۰) تن از روحانیون را به شکلی زندانی ساخت که بعدها اثری از آنان پدیدار نشد. این گرفتاری‌ها و نشر اخبار مربوط به شکنجه، آزار و اعدام زندانیان احساسات مردم را بیشتر از پیش برانگیخته و از نگاه روانی برای قیام آماده ساخت (مرادی؛ ۱۳۹۴: ۴۱۹).

به گفته شاهدان عینی در ولسوالی غوریان اهالی این منطقه از اهانت هیئت تقسیم اراضی بر ریش سفیدان قریه برآشفته و اوراق ملکیت را رد کردند. دولتی‌ها عده‌ای را به این جرم اعدام کردند. آنگاه مردم به شکل انبوه حمله برده اعضای دولت و کارمندان محلی را نابود ساختند. مردم زنده‌جان نیز تقسیم زمین را رد نموده هیئت مؤظف را از آنجا بیرون راندند و در گذره نیز مردم بر هیئت آتش افروختند. پس از آن در ۲۳ حوت اهالی ولسوالی گذره به رهبری گل محمد تیزانی و مولوی محمد صالح در جنگل روضه‌باغ جمع شده در حدود (۲۰۰۰) دوهزار نفر شب را در جنگل مذکور به‌سر

بردند و صبح روز ۲۴ حوت پس از ادای نماز با بیرق‌ها و شعارهای اسلامی ضد دولت و ضد مداخله شوروی در افغانستان بسوی مرکز شهر روانه شدند. نیروهای دولتی و حزبی توسط تانک‌ها و موترهای زره‌پوش بر مظاهره‌چیان آتش می‌کردند و اهالی با سنگ و چوب و چند میل محدود تفنگ شکاری به آن جواب می‌دادند.

در حصه دروازه قندهار طیاره‌های دولتی بالای سر آن‌ها بمب ریخته عده‌ی را به شهادت رسانیدند و پلیس‌های محبس از برج‌های که در چهارگوشه آن موجود بود آتش افروختند و مانع پیشرفت مجاهدین شدند. عده‌ای دیگری از دولتیان در مسجد جامع هرات سنگر گرفته ماشیندارها را بر گلدسته‌های آن بالا کردند و از آنجا بر مجاهدین آتش نمودند اما مجاهدین به احترام مسجد از حمله به ایشان خودداری کردند. فردا روز جمعه خبر قیام به مناطق دور و اطراف رسیده و عده‌ی بیشتری از مردم از قریه جات به شهر رو آوردند. جمعی از اینان در حصه پل رنگینه مورد بمباران طیارات و توپخانه دولتی قرار گرفته تلفات زیاد را متحمل شدند. تعداد دیگری بدون برخورد با موانع جدی به شهر رسیده به قیام‌کنندگان پیوستند. در اینجا زدوخورد با قوای دولتی تمام‌روز ۲۴ و ۲۵ حوت دوام یافت هرچند قیام‌کنندگان تلفات و آسیب‌های فراوانی برداشتند اما تسلط خود را بر شهر حفظ نمودند و علاوه بر اعدام یک عده کارمندان دولت یک‌تعداد از مشاوران و متخصصان روسی را که بعضی در رشته نظامی و پروژه‌های اقتصادی کار می‌کردند با خانواده‌شان به قتل رسانیدند (مرادی؛ ۱۳۹۴: ۴۲۰).

۲.۳. سرکوب فرهنگی و مذهبی

در این مورد جای هیچ شکی نیست که یکی از علت‌های اساسی قیام ۲۴ حوت هرات گفتارها و کردارهای ضد اسلامی عناصر بود که خود را انقلابی لقب داده و حکومت را توسط کودتای نظامی به دست آورده بودند. افغانستان کشوری است که تقریباً تمام باشندگان آن پیرو دین مقدس اسلام می‌باشد. منسوبین حزب دموکراتیک خلق که در افغانستان به نام کمونیست‌ها شهرت یافتند، حتی قبل از به قدرت رسیدن شان نه تنها که حتی در ظاهر امر، به دساتیر اسلام التزام نشان نمی‌دادند بل، به شکل عمدی و عملی در بسا از جاها حرف‌های ضد اسلامی را تبلیغ می‌کردند (مرادی؛ ۱۳۹۴: ۴۲۱).

پس از این که کمونیست‌ها زمام امور افغانستان را به دست گرفتند. نه در رفتار حکومتی برای اسلام جا باقی گذاشتند و نه هم از تبلیغ‌های رسمی و غیررسمی بر علیه اسلام دریغ می‌کردند. در بیشتر موارد دیده شد که این کمونیست‌ها چه حرف‌های استهزاآمیزی را در حق دین مبین اسلام که نگفتند. که نمونه واضح آن حرف‌های تمسخرانه حفیظ الله امین دومین حاکم کمونیست در افغانستان بالای «بسم الله الرحمن الرحیم» است. این کار در رده‌های پایانی حزب به‌ویژه در مکاتب و

دانشگاه‌ها شکل افتضاح را به خود گرفته بود. در میان ریفورم‌های اصلاحی حکومت وقت یکی هم ریفورم اصلاح معارف بود. از این که کمونیست‌ها در جریان فعالیت‌های حزبی و حکومتی‌شان کورس‌های آموزشی، مکاتب و پوهنتون‌ها را به مراکز بدنام از لحاظ عقیدتی و فکری تبدیل کرده بودند، بسیاری از خانواده حاضر نبودند که حتی پسران شان را غرض فراگیری علم و دانش به این مراکز بفرستند چه رسد به دختران و زنان شان. در چنین جوّ و فضایی حکومت کمونیستی اقدامات را روی دست گرفت که به اساس آن زنان و دختران روستایی را حتی به شکل اجبار روانه کورس‌های سوادآموزی می‌نمودند. در کورس‌های مذکور هم فلسفه‌ی مارکسیستی و لنینیستی که در تضاد آشکار با دین مقدس اسلام قرار داشتند به شکل افراط گونه‌ای از سوی اساتید تدریس می‌گردید که این به هیچ وجه برای مردم قابل قبول نبود. به طور نمونه، به تاریخ ۹ حوت ۱۳۵۷ به تعداد ۳۳ تن از باشندگان قریه سلیمی ولسوالی پشتون زرغون ولایت هرات در حالی از سوی حکومت به قتل رسیدند که اجازه نمی‌دادند که زنان و دختران شان به زور به کورس‌های سوادآموزی برده شوند (حسینی؛ ۱۳۹۹: ۴۳). تعداد از این افراد از طیاره به زمین انداخته شدند. گفته می‌شود که حادثه قریه سلیمی جرقه اولی قیام ۲۴ حوت بود. رژیم خلق و پرچم با ترویج ایدئولوژی مارکسیستی، به سرکوب ارزش‌های مذهبی و فرهنگی جامعه افغانستان پرداخت. مساجد و مدارس دینی تعطیل شدند، و روحانیون تحت فشار قرار گرفتند. این اقدامات به عنوان حمله به هویت فرهنگی و مذهبی مردم تلقی شد و خشم عمومی را برانگیخت علاوه بر سرکوب سیاسی، رژیم اقداماتی را برای کنترل جامعه انجام داد. آزادی‌ها اجتماعی محدود شد و مردم حق اعتراض نداشتند (رحیمی؛ ۱۴۰۰: ۱۷). از آنجا که مردم افغانستان یک جامعه دینی و مذهبی می‌باشد، جهاد در تاریخ افغانستان مفهومی پر سابقه است و در تاریخ کشور نمونه‌های زیادی را می‌توان مثال زد که با استفاده از جهاد، تحولات و دگرگونی‌های زیادی انجام شده است. پادشاهان این سرزمین با استفاده از فتوای جهاد، به توسعه طلبی و حمله به سرزمین‌های همسایه می‌پرداختند. احمد شاه ابدالی بنیان گذار افغانستان معاصر، هجوم و لشکرکشی‌های خویش را با عنوان حمله به مشرکان توجیه می‌کرد و حاکمان دیگر افغانستان نیز بارها از توجیه‌های مذهبی و جهاد برای لشکرکشی و توسعه طلبی یا سرکوب مخالفان استفاده کرده‌اند. امیر عبدالرحمان خان نیز اسلام و جهاد را بنیان حکومتش قرار داده و ادعا می‌کرد که به حکم دین، دفاع از یکپارچگی سرزمینی کشور در برابر هجوم کافران واجب است. بعدها نیز مردم افغانستان در برابر حملات خارجی با استفاده از فتوای جهاد بسیج شدند. در جنگ‌های افغانستان و انگلیس (۱۸۳۹-۱۸۴۲ و ۱۸۷۸-۱۸۸۰) جهاد محرک اصلی مردم افغانستان در نبرد با انگلیسی‌ها بود. با اقدامات حکومت کمونیستی که در فوق ذکر گردید و در واکنش به این فشارها و حمله به

هویت فرهنگی و مذهبی کشور، جنگ و جهاد گریزناپذیر شد. عالمان دینی از آنجا که معتقد بودند رژیم کمونیستی که در سال ۱۹۷۸ (۱۳۵۷) با کودتا قدرت را در اختیار گرفت، مزدور و دست‌نشانده استعمار است، فتوی جهاد صادر نمودند که سرانجام رژیم کمونیستی از گروه‌های جهادی شکست خورد و فروپاشید (فصیحی؛ ۱۴۰۰: ۲۶۹).

۲.۴. استفاده از نیروی نظامی برای سرکوب مردم

یکی از مهم‌ترین عوامل قیام ۲۴ حوت به این بر می‌گردد که رژیم کمونیستی افغانستان در برابر مردم، حتی بی‌گناهان از هیچ نوع ظلم و تعدی و تجاوز دریغ نمی‌کرد. در زمان رژیم مذکور مردم از سوی آن‌ها به گروه‌های خودی و غیرخودی تقسیم‌شده که اولی مستحق مکافات و دومی هم مستحق مجازات بودند. خودی‌ها طرفداران انقلاب و غیرخودی‌ها ضدانقلاب لقب گرفته بودند. طوری که هر انقلابی توانایی مجازات غیرانقلابی را به شکل از اشکال داشتند. هزاران نفر از مردم بی‌گناه که حتی در سیاست دخالت نداشتند، زیر عناوین چون اخوانی، ارتجاعی، فیودال، خان، سردار، ضدانقلاب، شورشی، اشرار و امثالهم، روانه زندان گردیدند. تعدادی از این مردم به ناحق زنده‌به‌گور گردیدند که نمونه‌های عینی این ظلم‌ها و تجاوزها را در گورهای دسته‌جمعی که در سراسر کشور کشف گردیده است، می‌توان مشاهده نمود. حکومت چنان فضای زندگی را برای مردم تنگ ساخته بود که شبیه آن در جاهای دیگر دنیا کمتر مشاهده شده است. این حالت خفقان‌آور به سرعت زمینه را برای قیام‌های مردمی از جمله قیام ۲۴ حوت مساعد ساخت (زاهدی؛ ۱۳۹۸: ۸۴).

۳. دست‌آوردهای قیام

قیام هرات پس از پنج روز خونین با تلفات سنگین انسانی و ویرانی شهر و دیار پایان یافت و نه تنها برای مردم این مرزوبوم بلکه در سطح ملی و بین‌المللی نتایج و پیامدهای بسیار مهم و بزرگ را به ارمغان آورد که به جرئت می‌توان آن را نقطه عطف و چرخش عظیم در تاریخ جهاد و تغییر معادله قدرت در داخل رژیم، منطقه و حتی جهان دانست. نتیجه نخستین قیام ۲۴ حوت هرات، شهادت حدود ۲۴۰۰۰ تن از قیام‌کنندگان بود (احراری؛ ۱۳۷۰: ۳۳). این صحنه به حدی دردآور است که هنوز هم پس از چهار دهه خواندن و نوشتن در مورد آن انسان‌های با درد و درک را زجر می‌دهد. پس از قیام شماری زیادی از باشندگان هرات به جرم همکاری و یا تحریک قیام توسط تلاشی خانه به خانه دستگیر گردیده و راهی زندان و یا گور گردیدند. قیام ۲۴ حوت، حکومت کمونیستی را چنان در بهت و حیرت فروبرد که فوراً نورمحمد تره‌کی حاکم وقت از اتحاد جماهیر شوروی درخواست ارسال نیرو، اسلحه و تجهیزات جنگی را نمود. شوروی‌ها که در پی بهانه بودند در اول با این درخواست و سایر درخواست‌های حکومت افغانستان جواب رد داده، بالاخره در کمتر از یک

سال، به تاریخ ۶ جدی ۱۳۵۸ هـ ش نیروهایش را به افغانستان گسیل داشته و فاجعه بزرگی خلق کردند که هنوز هم درد و آلام آن بر جان انسان‌های این مرزوبوم سنگینی می‌کند. سرکوب بی‌رحمانه قیام از یک طرف خون مردم را بر علیه رژیم به جوش آورده و سبب تحریک احساسات انتقام‌جویی ملت گردید. از جانب دیگر روحیه مجاهدین را بلند برد؛ طوری که مجاهدین پس از قیام ۲۴ حوت دانستند که می‌شود بر علیه نظام حاکم ایستاد شد و مبارزه کرد. قیام ۲۴ حوت دو چهره را برای جهانیان به نمایش گذاشت. یکی چهره مظلوم ملت، دیگری چهره ظالم حکومت کمونیستی. اگر این قیام در جلب کمک‌های جهانی در حمایت از جهاد افغانستان نقش مستقیم نداشت، بدون شک که نمی‌شود از نقش غیرمستقیم آن در این امر، انکار کرد. پس از قیام ۲۴ حوت شوروی‌ها و حکومت افغانستان خواستند تا در سیاست‌های شان در برابر مردم از نرمش کار گرفته و حمایت مردم را به دست بیاورند. خلقی‌ها جای شان را به پرچمی‌ها به شکل خون‌بار خالی کردند و شوروی در افغانستان تجاوز نمود. کارمل به جای امین در کرسی اقتدار تکیه زد و از همه مهم‌تر این که جهاد افغانستان مورد توجه جهانیان قرار گرفت. چون دنیا مطمئن شدند که مردم افغانستان توانایی ایستادن در برابر ماشین برگشت‌ناپذیر کمونیسم را دارد، با توضیحات فوق به شکل خلاصه و دسته‌بندی‌شده، دست آوردهای قیام ملت هرات را به شکل ذیل می‌توان طرح نمود.

۳.۱. تشدید اختلاف در داخل رژیم حاکم

حماسه بیست و چهار حوت هرات اولین ضربه محکم و مدهش به رژیم کابل وارد کرد و شکافی را که از مدتی قبل بین تره‌کی و امین در داخل جناح خلق به‌طور نامحسوس ایجاد شده بود از عمق به سطح آورد و جدال قدرت را بین آن‌ها علنی و آشکار ساخت که در نتیجه به کودتای امین علیه تره‌کی انجامید و بعداً زمینه تهاجم شوروی در افغانستان فراهم گردید (کاظم؛ ۱۳۹۱: ۵۰).

۳.۲. آغاز تصفیه‌های درون‌حزبی و درون‌گروهی

قیام افسران اردو در فرقه هرات و پیوستن آن‌ها با مردم بین اردو و حزب در سراسر کشور فضای بی‌اعتمادی و سوءظن را بوجود آورد که در نتیجه در تمام اردو، تصفیه‌های جدی با تدابیر استخباراتی شدید روی دست گرفته شد. تصفیه تنها به افسران اردو منحصر نماند بلکه به زودی شامل حال مامورین ملکی نیز گردید. صدها مأمور دولت اعم ملکی و نظامی از وظیفه برکنار شدند و تعدادی زیاد زندانی گردیدند و نیز کشتارهای انفرادی و جمعی اکثراً به شکل زنده‌به‌گور کردن، جزء اجراآت روزانه رژیم شد. اعلام لیست ۱۲ هزار نفر کشته‌شدگان و مفقودی در وزارت داخله در ماه اکتبر ۱۹۷۹ یکی از مثال‌های بارز این وحشت و دهشت است (طنین؛ ۱۳۸۴: ۲۸۵). البته این کار قبل از قیام نیز جریان داشت اما حادثه قیام هرات به آن شدت بیشتر بخشید.

۳,۳. عضویت اجباری در حزب و خدمت به رژیم

بی‌اعتمادی به نظام، سران حزب را مصمم ساخت تا به جلب و جذب اعضای جوان حزب پرداخته و از آن‌ها به حیث قوای ملیشه حزبی در جهت برقراری امنیت و نیز وسیله‌ی استخباراتی و اطلاعاتی در شهر و روستا و در بین خانواده‌ها استفاده کنند. جمعی از جوانان اعم از شاگردان مکتب و محصلان پوهنتون‌ها را که با حزب ارتباط نداشتند، به فشار و جبر حتی در مسیر راه مکتب بدون اطلاع والدین شان به جبهات جنگ اعزام کردند که اکثراً مفقودالاثر گردیدند (کاظم؛ ۱۳۹۱: ۵۶).

۳,۴. در پیش گرفتن سیاست زمین سوخته

قیام هرات تاکتیک مبارزاتی و جنگی رژیم را از حالت دفاعی به حالت تهاجمی تبدیل کرد، طوری که از آن به بعد تصمیم گرفت تا در هر قیام، ولو کوچک و محلی، از آتش سنگین از هوا و زمین علیه مردم استفاده کند. به عبارت دیگر؛ سیاست زمین سوخته را در پیش گرفت. با این کار دهات و مزارع ناشی از بمباردهای سنگین و وسیع مشخصاً در ساحات هدف، با خاک یک سان شده و مردم دهات مجبور به ترک محل می‌شدند که این امر باعث شد تا تعداد زیادی از آن‌ها به صف مجاهدین پیوندند و تعدادی نیز به کشورهای همسایه، مهاجر و پناهنده شوند (سیکورسکی؛ ۱۳۷۰: ۲۰۱).

۳,۵. تضعیف روابط با کشورهای همسایه

اتهام به ایران و پاکستان بدلیل مداخله هر دو کشور در امور افغانستان از جانب زمامداران وقت پیگیری شد. رادیو و تلویزیون تبلیغات وسیع را علیه حکومت ایران و پاکستان آغاز کرد که در اثر این شدت لحن روابط سیاسی با ایران قطع گردید و مناسبات با پاکستان تیره شد. مظاهرات گسترده در کابل و دیگر شهرهای بزرگ علیه آن دو کشور به راه افتاد که در نتیجه حتی شنیدن رادیوهای خارجی نیز منع گردید.

۳,۶. آغاز مهاجرت و تشدید جهاد

در هرات بعد از قیام، عده‌ی از مردم شهر و روستا که از ظلم رژیم به ستوه آمده بودند، ترک خانه و کاشانه برای شان یک انتخاب نه بلکه تنها راه زنده ماندن محسوب می‌گردید. در نتیجه تعدادی به کوه‌ها پناه برده و دست به تشکیل جبهات مقاومت زدند و قیام فرقه ۱۷ نیز موجب شد تا اسلحه فراوان از داخل قطعات اردو به دست مردم برسد. بر این اساس جبهات جهادی در حوزه غرب و جنوب غرب به شکل اساسی و جدی، پایه‌گذاری شد.

۳,۷. حمایت غیرمستقیم غربی‌ها از مبارزات مردم افغانستان

سران کشورهای غربی با آنکه از وابستگی‌های کودتا گران ۷ ثور به شوروی اطلاع داشتند و میدانستند که عاقبت به کجا خواهد رسید، ولی روی تعامل سیاسی و به هدف اینکه دریچه روابط را

باز نگهدارد، رژیم کودتایی را به رسمیت شناخته و روابط سیاسی را مثل سابق ادامه دادند؛ اما نفوذ شوروی بعد از قیام هرات و ارسال مقادیر بزرگ اسلحه و اعزام تعداد کثیری از مشاوران ملکی و نظامی به افغانستان، از یک طرف باعث تشدید مقاومت‌های مردمی، از طرف دیگر موجب شد تا آمریکائی‌ها به اهداف توسعه‌جویانه شوروی، بیشتر از پیش پی ببرند. لذا به همان اندازه که قیام هرات پای شوروی را به جنگ افغانستان کشانید، توجه جدی غرب و به‌خصوص مداخله آمریکا را نیز به معضل افغانستان جلب کرد.

۳.۸. آغاز قیام‌های خودجوش و پراکنده در سراسر کشور

قیام هرات سرآغاز قیام‌های دیگر در سرتاسر افغانستان گردید. چنانچه در طول سال ۱۹۷۹ جبهات مقاومت در سرتاسر افغانستان ایجاد و فعال گردیده و گسترش یافت. که به‌طور نمونه به قیام افسران در جلال‌آباد (اول حمل ۱۳۵۸)، قیام چنداول (دوم سرطان ۱۳۵۸)، قیام بالاحصار کابل (۱۴) اسد (۱۳۵۸) و قیام لوای سرحدی اسمار در کنر اشاره کرد (سلیمانی؛ ۱۴۰۳: ۱۴۷).

۴. مناقشه

با وجودیکه برخی تحلیلگران بر این باورند که قیام هرات تنها یک اعتراض محلی بود که تحت تأثیر شرایط خاص منطقه‌ای قرار داشت و عده‌ای تأکید دارند که این قیام بخشی از یک جنبش بزرگ‌تر ضد رژیم شوروی بوده است (باقری). برخی معتقدند که عدم توجه کافی جامعه جهانی به وضعیت افغانستان در آن زمان، موجب تشدید بحران‌ها و در نتیجه باعث قیام ۲۴ حوت هرات گردید. اما با توجه به تحقیق انجام شده، نگارندگان بر این نظر اند که مهم‌ترین علل وقوع قیام بیست و چهار حوت، استبداد، خودکامگی، ظلم، بی‌عدالتی و سرکوب سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و دینی و مذهبی توسط رژیم وقت بود و انگیزه‌های شهادت‌طلبی، جهاد، ظلم‌ستیزی و عدالت‌طلبی ملت و جامعه این مرزوبوم، باعث ایجاد این حماسه عظیم تاریخی گردید.

۵. نتیجه‌گیری

قیام ۲۴ حوت هرات نمایانگر واکنش شدید مردم نسبت به سیاست‌های سرکوب‌گرایانه رژیم خلق و پرچم بود. این قیام نشان داد که سرکوب نمی‌تواند نارضایتی عمومی را خاموش کند و در نهایت منجر به تحولات بیشتری در تاریخ سیاسی افغانستان گردید. نتیجه پژوهش حاضر این را ثابت می‌نماید که اقدامات ظالمانه و ددمنشانه رژیم وقت همچون اعدام زندانیان سیاسی، شکنجه مخالفان، تصفیه حساب‌های شخصی و حزبی، اصلاحات کذایی ارضی، عدم توجه به اقتضایات و واقعیت‌های فرهنگی، دینی و مذهبی جامعه، باعث قیام‌های مردمی در اقصی نقاط کشور بخصوص حماسه بیست و چهارم حوت هرات گردید. جلب توجه جهانیان به ماهیت نظام استبدادی حاکم، تشدید اختلافات

داخلی در حاکمیت، تشدید روحیه جهاد و شهادت‌طلبی، ایجاد حس وحدت و یکپارچگی ملی، آغاز قیام‌های خودجوش و مردمی در اقصی نقاط کشور، و در نهایت شکست پروژه کمونیستی در افغانستان از دست آوردهای این قیام شکوهمند می‌باشد.

منابع

- احراری، عبدالعلی نور (۱۴۰۰). **قیام هرات**. هرات: موسسه فرهنگی و پژوهشی آرتاکوانا.
- افغان، نجم الدین فریاد (۱۳۸۴). **نگرشی بر تاریخ معاصر افغانستان**. پشاور: انجمن نشراتی دانش.
- باقری، حسن (۱۴۰۴). **جنبش‌های اعتراضی در تاریخ معاصر**. مشهد: انتشارات آفتاب.
- حسینی، مهدی (۱۳۹۹). **سرنوشت سیاسی حزب دموکراتیک خلق**. تهران: انتشارات دانشگاه.
- رحیمی، احمد (۱۴۰۰). **تاریخ معاصر افغانستان**. کابل: انتشارات آریانا.
- زاهدی، سارا (۱۳۹۸). **تحلیل اجتماعی-سیاسی افغانستان**. مشهد: انتشارات رضوی.
- سلیمانی، علی (۱۴۰۳). **تاریخچه شوروی در افغانستان**. تهران: انتشارات فردا.
- سیکورسکی، رادک (۱۳۷۰). **خاک اولیا» سفری به هرات در زمان جنگ**. ترجمه: عبدالعلی نور احراری، ایران: چاپخانه زوار.
- طنین، ظاهر (۱۳۸۴). **افغانستان در قرن بیستم**. تهران: محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی.
- علیزاده، کامران (۱۴۰۲). **تحولات اجتماعی افغانستان**. کابل: انتشارات روشنفکر.
- فصیحی، ابوالفضل؛ خراسانی، رضا (۱۴۰۰). **جهاد و امر سیاسی در افغانستان**. پژوهشنامه ایرانی سیاست بین‌الملل، ۱۱ (۲)، ۲۶۹-۲۸۷.
- کاظم، سید عبدالله (۱۳۹۱). **قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷**. کالیفورنیا: نشر انترنتی.
- محسنی، فاطمه (۱۴۰۱). **قیام بیست‌وچهار حوت: یک بررسی تاریخی**. تهران: انتشارات علم.
- مرادی، صاحب‌نظر (۱۳۹۴). **افغانستان در سده بیستم** (از عبدالرحمان تا کرزی). کابل: انتشارات سعید.

Afghan, Najmuddin Faryad (1384 AH). A Look at the Contemporary History of Afghanistan. Peshawar: Danesh Publishing Association.

Ahrari, Abdol Ali Noor (1400 AH). The Herat Uprising. Herat: Artakoana Cultural and Research Institute.

Alizadeh, Kamran (1402 AH). Social Developments in Afghanistan. Kabul: Roshanfr Publications.

Bagheri, Hassan (1404 AH). Protest Movements in Contemporary History. Mashhad: Aftab Publications.

- Davenport, Christian (2007). *State Repression and the Domestic Democratic Peace*. New York: Cambridge University Press.
- Fasihi, Abolfazl; Khorasani, Reza (1400 AH). Jihad and the Political Imperative in Afghanistan. *Iranian Journal of International Politics*, 11 (2), 269-287.
- Hosseini, Mehdi (1399 AH). *The Political Fate of the People's Democratic Party*. Tehran: University Publications.
- Kazem, Seyed Abdullah (1391 AH). *The Historical and Popular Uprising of Herat, March 15, 1979*. California: Online Publication.
- Mohseni, Fatemeh (1401 AH). *The March 15 Uprising: A Historical Study*. Tehran: Elm Publications.
- Moradi, Saheb Nazar (1394 AH). *Afghanistan in the Twentieth Century (From Abdul Rahman to Karzai)*. Kabul: Saeed Publications.
- Rahimi, Ahmad (1400 AH). *Contemporary History of Afghanistan*. Kabul: Ariana Publications.
- Sikorski, Radek (1370 AH). *Dust of the Saints: A Journey to Herat in Time of War*. Translated by Abdol Ali Noor Ahrari, Iran: Zavvar Printing House.
- Soleimani, Ali (1403 AH). *History of the Soviet Union in Afghanistan*. Tehran: Farda Publications.
- Tanin, Zaher (1384 AH). *Afghanistan in the Twentieth Century*. Tehran: Mohammad Ibrahim Shariati Afghanistani.
- Zahedi, Sara (1398 AH). *Socio-Political Analysis of Afghanistan*. Mashhad: Razavi Publications. *Analysis of the Policies of the Khalq and Parcham Regimes and*

Their Impact on the Formation of the 24 Hoot Uprising in Herat

Authors: Dr. Sayed Yadullah Gowhari¹, Nesar Ahmad Mohammadi²

¹Faculty Member, Asia Higher Education Institute, Herat, Afghanistan (Corresponding Author),

²Faculty Member, Asia Higher Education Institute, Herat, Afghanistan.

Abstract

The present research aims to elucidate the repressive policies of the Khalq and Parcham regime while providing an analysis of the causes behind the 24 Hoot Uprising in Herat. The uprising on 24 Hoot (March 15) 1979 is considered one of the most significant events in contemporary Afghan history, serving as a turning point in popular resistance against the communist regimes of Khalq and Parcham. The central question of this paper is: What role did the policies of the Khalq and Parcham regimes play in instigating this popular uprising? It appears that this uprising, which occurred with broad participation from the people of Herat and surrounding regions, was a reaction to the oppression, injustice, and violations perpetrated by the ruling communist regime. The 24 Hoot Uprising reflects profound dissatisfaction with the regime's repressive policies and serves as a manifestation of systemic injustices and oppression, marking the beginning of widespread popular movements across the country and laying the groundwork for further fundamental transformations. This study employs analytical and historical methods to examine the repressive strategies of the Khalq and Parcham regime and their role in creating conditions for popular resistance. It seeks to explore various dimensions of this significant historical event. The data collection method for this paper is library-based and documentary.

Keywords: 24 Hoot Uprising, social discontent, repression, Khalq and Parcham regime, jihad.



بررسی مقایسه‌ای سرکوب خلق و پرچم با سایر رژیم‌های استبدادی و تأثیر آن بر جنبش‌های مردمی

نویسنده گان: نامزد پوهنیاړ حبیب‌الله حیدری^۱ و نامزد پوهنیاړ جواد محمودی^۲

استادان پوهنچي اداره و پالیسي عامه

Mob: 0729947078

Email: jawadayyaz777777@gmail.com

چکیده

این پژوهش به بررسی مقایسه‌ای سرکوب جناح‌های خلق و پرچم در حزب دموکراتیک خلق افغانستان با سایر رژیم‌های استبدادی می‌پردازد و تأثیر این سرکوب‌ها بر جنبش‌های مردمی را تحلیل می‌کند. پس از کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷، رژیم کمونیستی افغانستان سیاست‌های سرکوب‌گرایانه‌ای را در پیش گرفت که شامل بازداشت، شکنجه، اعدام‌های گسترده و سرکوب اعتراضات مردمی بود. این الگوی سرکوب در سایر رژیم‌های استبدادی همچون آلمان نازی، اتحاد جماهیر شوروی در دوره استالین و رژیم پهلوی در ایران نیز مشاهده شده است. تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی بوده و در زمره تحقیقات تاریخی-تطبیقی قرار می‌گیرد و برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سرکوب‌های شدید و تحمیل ایدئولوژی حکومتی در کوتاه‌مدت ممکن است موجب ایجاد ثبات نسبی گردد، اما در بلندمدت منجر به تشدید ناراضی‌های مردمی، ظهور جنبش‌های مقاومتی و نهایتاً سقوط رژیم خواهد شد. مقایسه تاریخی نشان می‌دهد که رژیم‌های استبدادی با استفاده از ابزارهایی همچون دستگاه‌های امنیتی، تبلیغات ایدئولوژیک و کنترل اجتماعی، تلاش کردند سلطه خود را حفظ کنند، اما در نهایت سیاست‌های سرکوب‌گرایانه موجب افزایش اعتراضات و گسترش جنبش‌های مردمی گردید.

مقدمه

رژیم‌های استبدادی در طول تاریخ برای حفظ قدرت و سرکوب مخالفان از روش‌های مختلفی بهره‌برده‌اند. سرکوب، کنترل اجتماعی، سانسور، تبلیغات ایدئولوژیک و استفاده از نیروهای امنیتی، ابزارهای رایجی بوده‌اند که این حکومت‌ها برای جلوگیری از اعتراضات مردمی به کار گرفته‌اند. در این میان رژیم خلق و پرچم در افغانستان از جمله نمونه‌هایی هستند که با توسل به روش‌های سرکوب‌گرانه، تلاش کردند ایدئولوژی مارکسیستی-لنینیستی خود را در جامعه پیاده‌سازی کنند.

این رژیم که در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱ بر افغانستان حکومت کردند، با تأسیس نهادهای امنیتی مانند آگسا سیاست‌های سرکوب گسترده‌ای را اعمال کردند که به خشونت‌های بی‌سابقه و واکنش‌های مردمی منجر شد.

این پژوهش به بررسی تطبیقی روش‌های سرکوب در رژیم خلق و پرچم در افغانستان و سایر نظام‌های استبدادی مانند آلمان نازی، اتحاد جماهیر شوروی در دوران استالین و رژیم پهلوی در ایران می‌پردازد. تحلیل شباهت‌ها و تفاوت‌های این رژیم‌ها، نه تنها به درک مکانیسم‌های قدرت و کنترل اجتماعی کمک می‌کند، بلکه تأثیر سرکوب بر شکل‌گیری جنبش‌های مردمی را نیز روشن می‌سازد. در بسیاری از موارد، شدت گرفتن سرکوب‌ها نه تنها به خاموشی اعتراضات منجر نشده بلکه آتش مقاومت را شعله‌ورتر کرده است. برای مثال، سرکوب‌های گسترده در دوران استالین، پاکسازی‌های وسیع، اعدام‌های دسته‌جمعی و استفاده از اردوگاه‌های کاراجباری را به همراه داشت که منجر به ناراضی‌های گسترده و مقاومت‌های زیرزمینی شد (رادزینسکی، ۱۹۹۶: ۳۵). در آلمان نازی، گشتاپو و سایر نهادهای سرکوبگر، سیاست‌های سرکوب و نسل‌کشی را اجرا کردند که سرانجام به سکوت این نظام انجامید (کرو، ۲۰۰۵: ۶۰). همچنین در رژیم پهلوی، استفاده از ساواک برای سرکوب مخالفان سیاسی و محدودیت‌های گسترده بر رسانه‌ها، زمینه را برای ناراضی‌های عمومی و وقوع انقلاب ۱۳۵۷ فراهم کرد (شایسته‌پور، ۱۳۸۵: ۱۹).

اهمیت این تحقیق در این است که نشان دهد چگونه سرکوب سیستماتیک، بسته به شدت و نوع واکنش جامعه، می‌تواند یا به استسمرار یک حکومت استبدادی منجر شود و یا سرآغاز یک جنبش انقلابی باشد. بررسی دقیق این روندها می‌تواند درک بهتری از مکانیسم‌های کنترل و مقاومت ارائه دهد و به تحلیل‌گران سیاسی، مؤرخان و سیاست‌گذاران در پیش‌گیری از تکرار این فجایع کمک کند. به همین منظور، اهداف اصلی این تحقیق شامل تحلیل روش‌های سرکوب در رژیم‌های مورد مطالعه، بررسی تأثیر آن بر جنبش‌های مردمی، شناسایی ابزارهای مشترک در سرکوب مخالفین و ارائه یک چهارچوب نظری برای تحلیل این فرآیندها است.

تحقیق حاضر از لحاظ هدف از نوع تحقیقات بنیادی می‌باشد و از روش تاریخی-تطبیقی استفاده شده است. در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده است.

بیان مسئله این پژوهش بر این نکته تأکید دارد که سرکوب‌های گسترده در رژیم‌های استبدادی غالباً موجب افزایش مقاومت‌های مردمی و شکل‌گیری جنبش‌های ضد حکومتی شده است. در

افغانستان، سیاست‌های حزب دموکراتیک خلق نه تنها منجر به تثبیت قدرت این حزب نشد، بلکه در نهایت باعث گسترش اعتراضات و سقوط رژیم شد.

پرسش اصلی این تحقیق آن است که چگونه سیاست‌های سرکوبگرانه رژیم خلق و پرچم در افغانستان با سایر رژیم‌های استبدادی مانند آلمان نازی، اتحاد جماهیر شوروی در دوران استالین و رژیم پهلوی مقایسه می‌شود و این سیاست‌ها چه تأثیری بر جنبش‌های مردمی داشته‌اند؟ این تحقیق با نگاهی مقایسه‌ای، سعی دارد روندهای تاریخی سرکوب و مقاومت را بررسی کرده و تأثیرات آن بر تحولات اجتماعی و سیاسی را تحلیل کند. در نهایت، هدف این است که نشان داده شود که چگونه شدت و نوع سرکوب می‌تواند مسیر یک حکومت را تعیین کند و آیا سرکوب‌های گسترده در نهایت به ثبات رژیم‌ها کمک می‌کند یا زمینه‌ساز فروپاشی آن‌ها می‌شود.

از جمله محدودیت‌های این تحقیق می‌توان ناکافی بودن زمان برای انجام تحقیق و نبود منابع واقع‌بینانه در مورد ظلم و استبدادهای رژیم خلق و پرچم در افغانستان اشاره نمود.

مبانی نظری تحقیق

تأسیس و ایدئولوژی حزب خلق و پرچم

حزب دموکراتیک خلق افغانستان در ۱۱ جدی ۱۳۴۳ مطابق به ۱ جنوری ۱۹۶۵، در نخستین کنگره حزب توسط ۲۷ تن اعضای کنگره تأسیس گردید. هفت نفر «نورمحمد تره‌کی، ببرک کارمل، طاهر بدخشی، دستگیر پنجشیری، شهرالله شهر، سلطان‌علی کشتمند و صالح محمد وزیری» به عنوان اعضای اصلی و چهار نفر «دکتر شاه‌ولی کریم میثاق، دکتر محمد ظاهر احمدزی و عبدالوهاب صافی» به عنوان اعضای علی‌البدل کمیته مرکزی از سوی اعضای نخستین کنگره حزب انتخاب شدند. سپس در نخستین پولینوم کمیته مرکزی با شرکت اعضای اصلی علی‌البدل نورمحمد تره‌کی به حیث منشی عمومی حزب و ببرک کارمل معاون وی تعیین گردید (اندیشمند، ۱۳۸۲: ۳۸). نور محمد تره‌کی، ببرک کارمل، محمد اکبر خیبر که در جریان سال ۱۳۴۳ ه. ش یک عده افراد جوان را به سوی ایدئولوژی مارکسیست - لنینیست جلب کرده بودند؛ در زمستان همان سال مجلس را با شرکت تقریباً ۳۰ تن، بنام کانگرس نخستین حزب دموکراتیک خلق در خانه نور محمد تره‌کی، واقع در کارته چهار کابل منعقد ساختند (واحدی، ۱۳۸۲: ۹۴).

ایدئولوژی حزب خلق افغانستان بر پایه مارکسیم-لنینسیم استوار بود و بر تغییرات انقلابی در ساختار اجتماعی و اقتصادی کشور تأکید داشت. رهبران این جناح، به‌ویژه نورمحمد تره‌کی و حفیظ‌الله امین، بر این باور بودند که با اجرای سریع اصلاحات سوسیالیستی، از جمله توزیع مجدد زمین و سرکوب طبقات حاکم سنتی، می‌توان جامعه‌ای برابر و عاری از استثمار ایجاد کرد. حزب

خلق در دیکتاتوری پرولتاریا، تمرکز قدرت در حزب و مبارزه با نفوذ امپریالیسم تأکید داشت، اما سیاست‌های رادیکال آن، از جمله اصلاحات اجباری و سرکوب مخالفین، به مقاومت گسترده و ناپایداری سیاسی منجر شد (پنجشیری، ۱۳۷۷: ۲۵).

بسیاری از رهبران و نویسندگان حزب دموکراتیک خلق به این باوراند که حزب و اهداف آن در واقع تداوم اندیشه و راه جنبش مشروطیت و مبارزان مشروطه‌خواه است. سلطان علی کشتمند از رهبران جناح پرچم حزب، از تأثیر و نفوذ گسترده‌ی اندیشه و آرمان جنبش مشروطه سوم در وجود جوانان روشنفکر دهه پنجاه و شصت میلادی سخن می‌گوید ایده‌ها، اندیشه‌ها، آرمان‌ها و اهداف دموکراتیک و آزادی‌خواهانه و مشروطه‌خواهانه نهضت دموکراتیک در اذهان و قلوب جوانان مبارز و روشن‌اندیش وسیعاً رخنه کرده بود (پنجشیری، ۱۳۷۷: ۱۶۰).

اختلاف و انشعاب در حزب دموکراتیک خلق

حزب دموکراتیک خلق در سال ۱۹۶۷ به دلیل رقابت‌های شخصی و اختلافات سیاسی به دو جناح خلق و پرچم تقسیم گردید، این انشعاب تأثیر عمیقی بر سیاست افغانستان گذاشت و در نهایت منجر به کودتای ۷ ثور و تحولات بعدی شد. جناح خلق به رهبری نورمحمد تره‌کی و جناح پرچم به رهبری ببرک کارمل منقسم گردید، هریک از این دو جناح حزب خود را حزب دموکراتیک خلق می‌نامیدند (پنجشیری، ۱۳۷۷: ۲۵).

دومین انشعاب در جناح خلق نیز، جدایی محمد طاهر بدخشی در سال ۱۹۶۸ م یک سال پس از انشعاب بود و سومین انشعاب در جناح پرچم حزب در همین سال به‌وقوع پیوست و منجر به خروج دستگیر پنجشیری، شرعی جوزجانی و شهرالله شهر از جناح مذکور انجامید. اختلاف درونی در میان رهبران و بنیان‌گذاران حزب نه تنها به انشعاب انجامید، بلکه این اختلاف در سال‌های بعدی نیز گسترش یافت و در دوران حاکمیت حزب دموکراتیک خلق به خصومت‌های پایان‌ناپذیر و خونین درونی مبدل شد. خصومت و تصفیه‌های درون‌حزبی یکی از روشن‌ترین پیامد و نتایج تفرقه و نفاق حزب بود که در تمام سال‌های حاکمیت حزب و در دهه هشتاد میلادی ادامه یافت (کشتمند، ۱۳۷۹: ۳۷۶).

عواملی همچون، افکار قبیله‌ی و تمایلات قوم‌گرایانه، رقابت بر سر رهبری حزب، منازعه بر سر تقسیم قدرت و اختلاف در اهداف و شیوه مبارزات سیاسی باعث بروز اختلافات و در نتیجه انشعاب حزب خلق به دو جناح حزب خلق و پرچم گردید. این اختلافات از سال ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۷ ادامه یافت، بالاخره بنابر فشار اتحاد جماهیر شوروی و با وساطت احزاب کمونیست هند و عراق و مصلحت‌ها و

ضرورت‌های درون‌حزبی دوباره متحد شدند. این اتحاد دیری نپایید و حزب بنابر عواملی مختلف بعد از پیروزی کودتای ۷ ثور دوباره دچار اختلاف داخلی گردید (سیستانی، ۱۳۷۹: ۶۸).

کوتاه هفت ثور و چهارده سال جنگ ضد روسی

جهان استکباری و تکنولوژیک امروزی نه تنها خود در منجلاب انحراف و بدبختی دست و پا می‌زده و می‌زند که به علل زیادی توانسته جهان غیر تکنولوژیک و بالخصوص جهان اسلامی را نیز در ابعاد مختلفی به این درد گرفتار نماید. طبیعی هست که لازمه این پریشانی علمی و عملی، بازگشت به فطرت سالم و طریقه حقه‌الهیة خواهد بود، که همان بازگشت به اسلام، قرآن و ارزش‌های الهی است. یکی از نمودهای روشن پریشان‌روانی استکبار را، گرایش علمی به استعمار، استثمار، ستم‌گری و تجاوزپیشگی تشکیل داده هرآنگاه که مسئله را در رابطه به استکبار شرق و پدیده هفتم ثور موردبررسی قرار می‌دهیم به وضاحت متوجه می‌شویم که: روس‌ها از دیرباز به فکر استعمار و استثمار افغانستان بوده و متناسب با شرایط و اوضاع سیاست بین‌المللی، برای تحقق هدف خویش گام‌هایی برداشتند (هروی، ۱۳۹۲: ۱۲۰).

یکی از موضوعات مهم و قابل تأمل در کودتای ثور ۱۳۵۷ نقش شوروی و ارگان‌های قدرت آن چون «کی جی بی» و استخبارات نظامی شوروی «جی آر یو» در کودتا است. در این رابطه که آیا شوروی‌ها در کودتای ثور دست داشته‌اند دیدگاه‌های ضدونقیضی ارائه شده است یکی این که می‌گویند که شوروی هیچ‌گونه دخالتی در این کودتا نداشته است و دیدگاه دیگر به دخالت مستقیم شوروی‌ها در انجام و عملی نمودن این کودتا اشاره دارد. با این حال نقطه بسیار مهم و قابل تأمل در کودتای ثور، روابط حفیظ الله امین با شوروی‌ها است که آیا امین بدون اطلاع و استیذان روس‌ها فرمان این کودتا را صادر کرد؟ سلطان علی کشتمند در این مورد می‌نویسد درباره این که گفته می‌شود شوروی‌ها از اقدام به قیام «کودتای ثور» از پیش آگاهی داشته‌اند، بی‌اساس است. حفیظ الله امین در این زمینه دو گونه، حرف به زبان آورده است، او در جلسه سیاسی به گونه رسمی گزارش داد که شام روز قیام یعنی ۲۷ اپریل هنگامی که از توقیف آزاد شد، موضوع را به اطلاع مقامات شوروی رسانده است و این‌زمانی بوده که شوروی‌ها خود مطلع شده بودند. حرف دیگر او به گونه غیررسمی اظهار کرده است این که از طریق مشاورین شوروی در اردو و در جریان آغاز قیام با ایشان نیز موضوع را اطلاع داده است. هرگاه به گفته‌های نورمحمد تره‌کی و حفیظ الله امین استناد شود، آنان به تأکید اظهار می‌داشتند که از وقوع انقلاب نه مسکو و نه واشنگتن، نه برژنف و نه کارتر هیچ‌گونه اطلاعی نداشتند. به قراری که بعد از انقلاب افشا گردید، بارها شوروی‌ها به نورمحمد تره-کی گفته بودند که افسران خلقی در میان ارتش از قیام حرف می‌زنند، هرگاه چنین چیزی در نظر

باشد اشتباه بزرگی خواهد بود. در این صورت طبیعی بود که امین نمی‌خواست شوروی‌ها قبل از پلان قیام اطلاع داشته باشند و باید در برابر یک عمل انجام شده قرار می‌گرفتند (قاریف، ۱۹۹۸: ۱۵۵).

کودتای حزب دموکراتیک خلق که در صبح‌گاه هفتم ثور ۱۳۵۷ مطابق ۲۷ اپریل ۱۹۷۸ آغاز یافت تا صبح‌گاه فردا با ریختن خون سردار محمد داوود و خانواده‌اش به پیروزی رسید، هرچند اعلامیه پیروزی کودتا در پایان نخستین روز خونین کودتا از رادیوی دولتی منتشر شد، جالب این بود که حفیظ الله امین مردم را به شنیدن اعلامیه پیروزی کودتاچیان دعوت کرد تا نشان دهد که فرماندهی اصلی کودتا را او در دست دارد (کوردوز و هاریسون، ۱۳۷۹: ۸۰).

استبداد و ظلم رژیم خلق و پرچم در افغانستان (۱۳۵۷-۱۳۷۱)

مردم افغانستان و در رأس آنان روشنفکران آزادی‌خواه ماهیت خود فروخته خلقی‌ها و پرچمی‌ها را از قبل می‌دانستند. بعد از کوتاه‌نگین‌شان این ماهیت فاشتر گردید و مردم افغانستان در تمامی نقاط کشور مخالفت خود را با کودتا اعلان نمودند. اما رژیم خلق و پرچم به وحشیانه‌ترین شکل به سرکوب اعتراضات مردمی پرداخته هزاران تن را دستگیر و به شهادت رساندن. طبق گزارش سازمان عفو بین‌الملل در طول یک سال خلقی‌ها و پرچمی‌ها پس از کودتای هفت ثور، حکومت کمونیستی ۱۲'۰۰۰ نفر را سر به نیست کردند. در ۱۸ ماه نخست پس از کودتا، تعداد کشته‌شده‌گان در زندان‌ها به ۲۷'۰۰۰ نفر رسید. این افراد عمدتاً از طبقه‌ی روشنفکر، روحانیون، افسران ارتش، و رهبران قومی بودند. در ۲۷ سنبله ۱۳۹۲ پلیس هالندی سندی حاوی پنج هزار اعدام شده سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ را انتشار داد. البته این آمار زیاد دقیق نیست و تعداد اصلی قربانیان ترور و شکنجه، خلق و پرچم به مراتب بیشتر از این می‌باشد زمانی خود اینان لیستی حاوی ۱۲۰۰۰ تن اعدام شده را به درودیوار وزارت خانه آویخته و از خانواده‌های شان خواستند که پی آنان را نگیرند چون دیگر زنده نیستند (محسن، ۱۳۹۳: ۷۸).

تأسیس سازمان جاسوسی "اگسا" و شکنجه‌های وحشیانه

نورمحمد تره‌کی، نخستین رهبر رژیم کمونیستی، برای سرکوب مخالفان، سازمان مخوف "اگسا" (اداره حفظ منافع افغانستان) را تأسیس کرد. این نهاد، با همکاری سازمان جاسوسی آلمان شرقی، به یکی از بی‌رحم‌ترین دستگاه‌های سرکوب تبدیل شد. اگسا از روش‌های وحشیانه‌ای چون شوک برقی، کشیدن ناخن‌ها، محرومیت از خواب، زنده‌به‌گور کردن، و اعدام‌های مخفیانه برای شکنجه زندانیان استفاده می‌کرد. زندانیان پلچرخ به‌طور مخفیانه اعدام شده و در پولیگون‌های مخفی اطراف کابل دفن می‌شدند. بسیاری از زندانیان بدون این که خانواده‌های شان از سرنوشت‌شان

آگاه شوند، در نیمه‌های شب از سلول‌های خود بیرون برده و تیرباران می‌شدند. هزاران نفر از این قربانیان هرگز شناسایی نشدند و نام آن‌ها در هیچ فهرستی ثبت نشد (محسن، ۱۳۹۳: ۱۸۰).

مقایسه سرکوب‌ها و استبدادهای خلق و پرچم با سایر رژیم‌های استبدادی

در طول تاریخ، رژیم‌های استبدادی برای حفظ قدرت و سرکوب مخالفان از ابزارهای مختلفی مانند کنترل اجتماعی، تبلیغات ایدئولوژیک، تغییر نمادهای ملی و سرکوب مستقیم استفاده کردند. رژیم خلق و پرچم، همانند سایر نظام‌های اقتدارگرا، از این ابزارها برای تحمیل ایدئولوژی خود بهره بردند. مقایسه این رژیم با حکومت‌هایی مانند آلمان نازی، اتحاد جماهیر شوروی در زمان استالین و رژیم پهلوی در ایران، نشان می‌دهد که چگونه استفاده از سرکوب سیستماتیک و تغییر در نمادهای ملی بر تحولات اجتماعی و جنبش‌های مردمی تأثیر گذاشته است. در این بخش ما این رژیم‌ها را بر مبنای شدت سرکوب و تأثیر آن بر جنبش‌های مردمی را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهیم.

الف: آلمان نازی از لحاظ روش استبداد و نوعیت ایدئولوژی

رژیم نازی آلمان که تحت رهبری آدولف هیتلر از سال ۱۹۴۳ تا ۱۹۴۵ حاکم بود یکی از مخوف‌ترین و مستبدترین رژیم‌های تاریخ جهان محسوب می‌شود. این رژیم با استفاده از ایدئولوژی نازیسم که شامل، برتری نژاد آریایی و دشمنی با اقلیت‌ها، به سرکوب مخالفان سیاسی، اقلیت‌های نژادی و اجتماعی و هرگونه اعتراض اجتماعی پرداخت. در طول دوره سلطنت هیتلر، حکومت نازی با تشکیل سیستم‌های امنیتی نظیر گشتاپو (پلیس مخفی) آزاداندیشان، یهودیان، کمونیست‌ها و دیگر اقلیت‌ها را در معرض شکنجه، زندان و حتی اعدام قرار داد. جنایت‌های این رژیم به‌حدی وسیع و وحشیانه بود که منجر به هولوکاست و کشتار میلیون‌ها نفر از جمله یهودیان شد. استبداد نازی‌ها نه تنها به سرکوب داخلی انجامید بلکه جنگ جهانی دوم را نیز به دنبال داشت که پیامدهای ویرانگری برای جهان به‌همراه داشت (بوروسکی، ۱۳۷۷: ۱۳۲).

رژیم نازی آلمان تحت رهبری هیتلر، با اجرای سیاست‌های سرگوب‌گرایانه و نسل‌کشی، یکی از تاریک‌ترین دوره‌های تاریخ را رقم زد. با اجرای (راه‌حل نهایی) بیش از شش میلیون یهودی را در اردوگاه مرگ، جوخه‌های اعدام و از طریق گرسنگی و کار اجباری کشتند. شدت این جنایات نه تنها باعث وحشت و سرکوب مقاومت شد، بلکه در بلندمدت خشم جهانی را برانگیخت و انگیزه‌ای برای شکل‌گیری جنبش‌های مردمی و مقاومت‌های زیرزمینی در سراسر اروپا شد، که در نهایت به سقوط رژیم نازیسم کمک کرد (آندران، ۲۰۰۹: ۹۰).

ب: اتحاد جماهیر شوروی در زمان استالین از لحاظ روش استبداد و نوعیت

ایدئولوژی

اتحاد جماهیر شوروی تحت رهبری ژوزف استالین (۱۹۲۴-۱۹۵۳) شاهد یکی از خشن‌ترین دوره‌های سرکوب و جنایات دولتی در تاریخ بود. استالین با استفاده از روش‌های وحشیانه، مخالفان واقعی و خیالی را سرکوب کرد، اقتصاد را با سیاست‌های سخت‌گیرانه اداره کرد و میلیون‌ها نفر را به کام مرگ کشاند (کورتوان و همکاران، ۱۹۴۷: ۱۰۰).

از مهم‌ترین جنایات و سرکوب‌های استالین می‌توان به پاک‌سازی بزرگ اشاره کرد که در آن استالین دستور سرکوب گسترده‌ای را صادر کرد که منجر به اعدام حدود هفت صد هزار نفر شد، میلیون‌ها نفر به اردوگاه‌های کار اجباری فرستاده شدند، جایی که بسیاری از آن‌ها بر اثر گرسنگی، سرما و کار طاقت‌فرسا جان باختند. سیاست‌های اشتراکی سازی کشاورزی و مصادره محصولات غذایی باعث یک قحطی مصنوعی شد که بین ۳ تا ۷ میلیون اوکراینی را به کام مرگ فرستاد. شبکه‌هایی از اردوگاه‌های کار اجباری که میلیون‌ها زندانی سیاسی، دهقانان ناراضی، روشنفکران و حتی شهروندان عادی در آن‌ها زندانی و منجر به کار طاقت‌فرسا شدند. کوچ اجباری میلیون‌ها نفر از اقوام چچن، تاتارهای کریمه، آلمانی‌های ولگا و دیگر گروه‌های قومی به مناطق دورافتاده سبیری و آسیای مرکزی که بسیاری از آن‌ها در مسیر تبعید یا شرایط سخت جان خود را از دست دادند. در بعد فرهنگی هم استالین سیاست‌های سرکوب‌گرانه در دست‌گرفت‌طوری که کنترل شدید رسانه‌ها اعدام یا تبعید نویسندگان، دانشمندان و هنرمندان از جمله سیاست‌های سرکوب‌گرانه‌ای بود که مانع از شکل‌گیری هرگونه جنبش فکری و آزادی‌خواهانه شد (کورتوان و همکاران، ۱۹۴۷: ۱۰۵).

شدت سرکوب در دوران استالین جنبش‌های مردمی به‌شدت محدود کرد. فضای وحشت باعث شد که مخالفت‌های داخلی سازمان‌یافته به‌ندرت شکل بگیرد. با این حال، برخی مقاومت‌های پراکنده از جمله جنبش‌های زیرزمینی در اوکراین و قفقاز تلاش کردند با سیاست‌های شوروی مقابله کنند. در سطح جهانی، سرکوب استالینی الهام بخش برخی جنبش‌های ضد استبدادی شد و بعد از مرگ او، جنبش‌های اصلاح‌طلبانه در اروپای شرقی و حتی داخل شوروی آغاز شدند. سرکوب شدید اگرچه در کوتاه‌مدت قدرت رژیم را تثبیت کرد، اما در بلندمدت نارضایتی را افزایش داد و زمینه را برای سقوط شوروی در دهه‌های بعدی فراهم کرد (کورتوان و همکاران، ۱۹۴۷: ۱۰۷).

رژیم پهلوی از لحاظ روش استبداد و نوعیت ایدئولوژی

در دوران رضاشاه پهلوی، سرکوب سیاسی برپایه تمرکز قدرت در دولت، کنترل شدید رسانه‌ها و سرکوب آزادی‌های مدنی انجام شد. رضاشاه برای تحکیم قدرت خود، نهادهای سنتی مانند

روحانیت و طبقه روشنفکر را سرکوب کرد و سیاست‌های مدرنیزاسیون را به گونه‌ای پیش برد که وابسته به کنترل دولتی باشد. این سرکوب‌ها شامل تبعید و حذف مخالفان سیاسی، انحلال احزاب مستقل و استفاده از پلیس‌های مخفی برای نظارت بر جامعه بود. سیاست‌های وی اگرچه در کوتاه‌مدت به تمرکز قدرت و ایجاد ساختار بروکراتیک مدرن کمک کرد، اما در بلندمدت باعث افزایش نارضایتی اقشار مختلف جامعه، از جمله مذهبی‌ها و ملی‌گرایان و فراهم شدن زمینه برای ناآرامی‌های بعدی شد (کسرایی، ۱۴۰۱: ۴۵۰).

یکی از روش‌های کلیدی رژیم پهلوی دوم برای سرکوب مخالفان، برون‌سپاری سرکوب به نیروهای غیررسمی و شبه‌نظامی بود. رژیم از گروه‌هایی مانند چماق‌داران، اراذل و اوباش سازمان‌یافته و حتی نیروهای امنیتی غیررسمی برای کنترل اعتراضات و مقابله با گروه‌های مخالف استفاده می‌کرد. این روش به شاه امکان می‌داد که بدون درگیر کردن مستقیم ارتش یا نیروهای رسمی اعتراضات را به شدت سرکوب کند و در عین حال، مسئولیت مستقیم این سرکوب‌ها را نپذیرد. نمونه بارز این سیاست، حملات به تجمعات دانشجویی، سرکوب تظاهرات مخالفان و استفاده از نیروهای وابسته برای ایجاد وحشت عمومی بود. این اقدامات نه تنها باعث افزایش خشم عمومی شد، بلکه منجر به شکل‌گیری شبکه‌های مقاومت مردمی و رادیکال‌تر شدن جنبش‌های ضد پهلوی گردید (حیدری، ۱۴۰۱: ۲۰).

در سال‌های پایانی حکومت محمدرضا شاه، افزایش سرکوب‌ها و استفاده از نیروهای امنیتی مانند ساواک برای کنترل مخالفان، به جای ایجاد ثبات، بحران نفوذ حکومت در میان مردم را تشدید کرد. اعدام‌های سیاسی، شکنجه مخالفان، محدودیت‌های رسانه‌ای و کنترل نهادهای مذهبی و دانشگاهی، فضای سیاسی را بیش‌ازپیش بسته کرد و شکاف میان دولت و جامعه را عمیق‌تر ساخت. اما برخلاف تصور حکومت، این سرکوب‌های گسترده نه تنها باعث ترس و عقب‌نشینی مخالفان نشد، بلکه موجب شد که گروه‌های مختلف از جمله دانشجویان، روشنفکران و نیروهای مذهبی بیش‌ازپیش متحد شوند و در نتیجه، فضای بسته سیاسی و سرکوب شدید، رادیکالیسم سیاسی را افزایش داد و نهایتاً به شکل‌گیری یک انقلاب گسترده در سال ۱۳۵۷ منجر شد (اخوان کاظمی و شکرانه ارزنقی، ۱۴۰۲: ۱۲۰).

مقایسه کلی استبدادهای رژیم خلق و پرچم با سه نوع رژیم فوق ذکر

اگر خواسته باشیم به‌طور خلاصه مقایسه کلی را بین استبدادهای سه رژیم فوق و رژیم خلق و پرچم انجام دهیم می‌توان گفت در هر سه رژیم فوق‌ذکر برای سرکوب مخالفان خود از ابزارهای متفاوتی همچون اعدام‌ها، شکنجه، تبعید، زنده به گور کردن و قتل و غارت اموال مردم و بسیار موارد

دیگر استفاده شده است. اما میزان استبداد و ظلم در هر کدام متفاوت و وابسته به رویکرد همان رژیم بوده است اما مشابتهای زیادی بین سه رژیم فوق و رژیم خلق و پرچم وجود دارد که در ذیل به آنها خواهیم پرداخت:

۱. وجود سازمانهای امنیتی برای از بین بردن مخالفان همچون اگسا در رژیم خلق و پرچم، سیستمهای امنیتی نظیر گشتاپو در زمان حکومت نازیهای در آلمان، استفاده از نیروهای امنیتی مانند ساواک در دوران رضا شاه و همچنین در اتحاد جماهیر شوروی از سازمان «کی جی بی» برای سرکوب مخالفان رژیم یاد کرد.
 ۲. تصفیههای مخالفان رژیم که برای بقاء خود هزاران نفر را به کام مرگ کشانیده و کشتند به دلایل متفاوت همچون زبان، دین، رنگ پوست و نژاد.
 ۳. عدم توجه به نیازهای مردمی و وجود شکنجه، قتل، اعدامها، گورهای دسته جمعی.
 ۴. کشتار روشنفکران، آزادیخواهان، بزرگان، علماء و کسانی که به آنها مخالفت داشتند.
 ۵. و یکی دیگر از مشابتهای شان این است که در هر چهار رژیم فوق ذکر ظلم و استبداد آنها آخراً امر سبب واکنشهای مردمی گردیده و سبب از بین رفتن رژیمهای استبدادی شده است. و همچنین می توان به تفاوت های آنها اشاره ای داشت.
 ۱. سران رژیم خلق و پرچم توسط اربابان شان روس ها کنترل می شدند و بنا به دستورات آنها از هیچ نوع ظلم و ستم بالای مردم مظلوم افغانستان دریغ نکرده اند ولی در سایر رژیم ها کنترل خارجی وجود نداشت و یا هم اگر وجود داشته به طور آشکارا نبوده است.
 ۲. و همچنین تفاوت دیگری را که می توان به آن اشاره کرد تفاوت در ایدئولوژی و نوعیت رژیم های فوق ذکر می باشد.
- خلاصه کلام می توان به این نتیجه رسید که ظلم و استبداد بقاء و دوام پایدار ندارد نه تنها سبب از بین بردن مقاومت های مردمی نمی شود بلکه سبب تشدید آنها خواهد گردد که این را تاریخ به اثبات رسانیده است منجمله رژیم خلق و پرچم به تمام ظلم و ستم های که به حق مردم مظلوم افغانستان انجام داده است نه تنها نتوانست واکنش های مردمی را خاموش کند بلکه سبب تشدید آنها گردید که در ادامه موضوع به واکنش های مردمی علیه رژیم استبدادی و ظلم گر خلق و پرچم در نقاط مختلف افغانستان خواهیم پرداخت.

مقاومت مردمی و واکنش وحشیانه رژیم خلق و پرچم

برنامه های اصلاحی و عملکرد رژیم کمونیستی تره کی از ابتدا با مخالفت اکثریت قاطع مردم افغانستان رو به رو شد و به تدریج، متناسب با فشاری که از ناحیه تطبیق برنامه ها و عملکردها بر مردم

اعمال می‌شد، مقاومت‌های مردمی شکل گرفته و گسترش می‌یافت. چون کمونیست‌ها برای تطبیق برنامه‌ها و از بین بردن مخالفین‌شان که در حقیقت همه مردم بودند. با شدت و سرعت عمل می‌کردند، مقاومت‌های محدود محلی هم به سرعت از نظر کمی و کیفی در سراسر افغانستان رشد کرده و تبدیل به قیام‌های شکوهمند و تاریخ‌ساز مردمی می‌گردید. عوامل عمده مقاومت را می‌توان چنین برشمرد:

۱. اعتقاد دینی و مذهبی: مردم افغانستان به زودی دریافتند که رژیم تره‌کی یک رژیم کمونیستی و ضد دینی است. محتوای فرامین هشت‌گانه، به‌خصوص در مورد توزیع زمین، الغای مهر زن و تغییر رنگ پرچم ملی و نشان دولتی که با احکام شریعت و ارزش‌های اسلامی مغایرت آشکار داشت، طبقات و اقشار مختلف مردم اعم از دهقانان، کارگران، روحانیون، کسبه، کارمندان، دانشجویان و دانشگاهیان را علیه رژیم کمونیستی برانگیخت.
 ۲. سنن اجتماعی و ملی: بخش‌های عمده فرامین هشت‌گانه همان‌طوری که با شریعت اسلامی مغایرت داشت، با سنن ملی و اجتماعی مردم افغانستان هم در تضاد بود. مثلاً عده‌ای را به نام فتودال کوبیدند و زمین‌های شان را به زور گرفتند. این عمل نه تنها خشم بزرگان قوم، منطقه و صاحبان زمین را که کمونیست‌ها آن‌ها را استثمارگر می‌خواندند برانگیخت، بلکه دهقانان و کسانی را که زمین‌های غصبی به آن‌ها توزیع می‌شد نیز ناراضی ساخت. به همین ترتیب کورس‌های سوادآموزی اجباری برای زنان، مخالف ارزش‌های اجتماعی شناخته شد، چرا که شیوه‌های برگزاری آن با ارزش‌های اسلامی هم مطابقت نداشت.
 ۳. دهشت افگنی: رژیم کودتا با توجه به اصل مارکسیستی «دیکتاتوری پرولتاریا» آن‌چنان وحشیانه به جان مردم افتاد و به دست‌گیری و کشتار پرداخت که سایه شوم مرگ و وحشت همه‌جا را فرا گرفت و کسی را جرئت نفس کشیدن حتی در خانه‌اش نماند (مصباح زاده، ۱۳۸۸: ۲۱۲).
- در اینجا به‌طور مختصر و فشرده به ذکر مهم‌ترین قیام‌هایی می‌پردازیم که تأثیر عمیق در تاریخ مبارزات مردم افغانستان داشته و سرنوشت‌ساز تلقی می‌شود:

قیام خدران و نورستان

قیام علیه کمونیست‌ها نخست از جنوب و شمال شرق افغانستان از دره‌های جدران، ویگل و پیچ آغاز شد. در اواخر ماه ثور، ۱۳۵۷ چند روز بعد از کودتای هفت‌ثور، قبیله جدران در ولایت پکتیا به رهبری بعضی از افراد خانواده ببرک‌خان، یکی از مجاهدان استقلال افغانستان (در جنگ سوم افغان و انگلیس در سال ۱۹۱۹ میلادی) قیام کردند و نیروهای دولتی را از دره جدران بیرون راندند. در اول جوزای ۱۳۵۷ مردم دره ویگل واقع در شمال‌غرب ولسوالی دره‌نور در ولایت شرقی ننگرهار به پا

خاستند و به تاریخ ۲۹ سرطان همان سال مردم دره‌پیچ، یکی از ولسوالی‌های ولایت کنر در شرق افغانستان با نیروهای دولتی به نبرد پرداختند. فرهنگ درباره‌ی این نبرد چنین می‌نویسد: اولین برخورد نظامی که می‌تواند جنگ میدانی شمرده شود، در ۲۰ جولای سال ۱۹۸۷ در فلوگی در دره‌پیچ رخ داد و در آن حدود دوهزار نورستانی و صافی که با تقریباً ۵۰۰ قبضه تفنگ مدل کهنه، کارد، شمشیر و فلاخن مسلح بودند، به رهبری محمد انورامین بر ساختلوی نظامی دولت مرکب از چهارصد سپاهی و چند عراده موثر زره‌پوش حمله برده در پایان نبرد سه‌روزه پایگاه مذکور را در حالی فتح کردند که سی تن از مدافعان به قتل رسیده، ۱۵۰ تن اسیر شدند و بقیه به اسعدآباد کنر فرار کردند. نورستانی‌ها پس از این نبرد دست به قیام سرتاسری زدند و دره‌های نورستانی ویگل، بشگل و رامگل قیام کردند و سرانجام ولسوالی نورستان را در دوازدهم میزان سال ۱۳۵۷ آزاد ساختند. در کنر تا سال ۱۳۵۸ مجموعاً ۱۲۰۰ نفر توسط کمونیست‌ها به قتل رسیدند (مصباح زاده، ۱۳۸۸: ۲۱۵).

قیام ۲۴ حوت هرات

در قیام ۲۴ حوت اگر از ویرانی‌های شهر و محلات اطراف آن که همه به خاک یکسان گردید، بگذریم و آنرا اثر جنگ نابرابر بشماریم، تلفات بشری قیام چنان بالا است که واضحاً می‌توان آنرا یک جنایت جنگی و ضدانسانی نامید. از نظر قوانین بین‌المللی در عملیات جنگی وقتی یک‌طرف از آتش بسیار بزرگ‌تر از حد لازم در مقابل دشمن استفاده می‌کند و در اثر آن فاجعه انسانی را به وجود می‌آورد، خواهی‌نخواهی مرتکب جنایت جنگی و جنایت ضدبشری می‌گردد و عاملین آن در محاکم بین‌المللی قابل محاکمه می‌باشند در قیام هرات رژیم در برابر مردمی قرارداد داشت که عده‌ای کم با تفنگ‌های قدیمی و اما بیشترین آن‌ها دست‌خالی و یا با ابتدائی‌ترین وسائل مقاومت از قبیل چوب، بیل، شاخی و غیره مجهز بودند، اما در مقابل قوای رژیم با استفاده از تمام وسائل مدرن جنگی دست داشته یعنی توپ، تانک و بمباردهان‌های هوایی به‌طور پیهم و بدون دقت در هدف‌گیری مشخص یعنی «آتش وسیع» استفاده کرد. از همه مهم‌تر این که قوای رژیم از همچو شیوه نابرابر جنگی نه‌تنها در جریان چند روز قیام کار گرفت، بلکه قبل از قیام در مقاومت‌های کوچک محلی و نیز بعد از سرکوبی قیام این نوع عملیات به همان شدت برای هفته‌ها به‌طور پی‌هم در محلات اطراف شهر و ولسوالی‌های مربوطه ادامه یافت ارقام تلفات جانی در قیام ۲۴ حوت هرات از طرف منابع خبری و اطلاعاتی بسیار متفاوت ارائه شده‌است. نشریه تایمز که برای اولین بار خبر قیام را بعد از گذشت تقریباً هفت‌ماه یعنی در اکتوبر ۱۹۷۹ طی چندسطر مختصر به نشر سپرد، از کشته‌شدن ۲۰ هزار نفر در این حادثه گزارش داد، درحالی که رویتر بعداً تلفات بشری قیام را به یک‌هزار تخمین کرد. «انتونی هی من» نویسنده کتاب «افغانستان در زیر سلطه شوروی» تعداد تلفات را پنج‌هزار نفر

بیان کرده‌است که البته در حدود ۵۰ روسی را نیز شامل آن می‌داند. شورای ثقافتی جهاد در رساله «قیام ۲۴ حوت» تلفات جانی قیام را جمعاً بالغ بر ۲۵ هزار نفر رقم می‌زند (کاظم، ۱۴۰۲: ۴۶).

قیام دره صوف

دره صوف، یکی از ولسوالی‌های ولایت سمنگان در شمال افغانستان است که در آن معدن زغال سنگ و سایر مواد معدنی وجود دارد. در ۲۵ دلو ۱۳۵۷ از سوی دولت، هیئتی مرکب از مأمور مالیه و شاروال (شهردار) با تعدادی سرباز دولتی برای دستگیری و سرکوب مردم به خصوص روحانیون به قریه دایمیرداد اعزام شد. مردم مسلمان قریه مذکور به دفاع از خود پرداختند و نیروهای مهاجم را مجبور به عقب‌نشینی کردند. فردای آن روز نیروهای ضربتی با سلاح‌ها و تجهیزات زیاد به منظور سرکوب مردم دره صوف از مرکز ولایت سمنگان به سوی معدن زغال سنگ در قریه طور حرکت کردند. این نیروها پس از آن که به قریه مذکور نزدیک شدند، با مقاومت مسلحانه مردم مواجه گردیدند. نبرد شدیدی به وقوع پیوست که در نتیجه آن هشت نفر از مجاهدان به شهادت رسیدند، اما مردم موفق شدند که با کشتن ۲۴ نفر از نیروهای دشمن از جمله قوماندان امنیه ولایت، قوماندان خلم و ولسوال دره صوف، اداره معدن زغال سنگ و قریه‌های اطراف آن را در دست بگیرند. نیروهای دولتی پس از این شکست دوباره تجدید قوا کرده دو روز بعد به تاریخ ۲۸ دلو ۱۳۵۷ یک نیروی سه هزار نفری مسلح با تانک و توپ به فرماندهی هاشم دقیق مستوفی ولایت و معاون اول کمیته حزبی سمنگان، اکبر بی‌خدا، جگتورن (سروان) هزارگل و قوماندان عمومی نیروهای امنیتی کابل، از مرکز ولایت سمنگان به دره صوف فرستاده شد. نیروهای مذکور گرچه در عرض راه با مقاومت ازبک‌های ساکن قریه مقصود رو به رو شدند، توانستند معدن طور را تحت کنترل خود درآورند. مجاهدین مجبور به عقب‌نشینی شدند، اما نیروهای دولتی پس از عقب‌نشینی مجاهدین به غارت اموال مردم و دارایی‌های آنها و هتک حرمت زنان پرداختند. آنها چهل خانه را در قریه کمچ و شصت خانه را در قریه حسینی تاراج کردند و دو حسینیه و هشت خانه دیگر را به آتش کشیدند. کمونیست‌ها در این تهاجم به تاراج و تخریب منازل مسکونی بسنده نکردند، بلکه ۱۴۰ نفر از شخصیت‌های اجتماعی دره صوف را نیز دستگیر کرده و بیش از نیمی از آنها را به شهادت رساندند. همچنین عده‌ای از مردم مجاهد دره صوف در اثر سرمای شدید و بارش برف در سنگرهای بی تجهیزات، جان خود را از دست دادند. (حق شناس، ۱۳۶۳: ۸۰).

قیام‌های نظامیان

نظامیان مسلمان افغانستان، همانند سایر اقشار مردم هر زمانی که برای شان مقدور بوده به مخالفت با رژیم کمونیستی برخاستند و به صفوف مردم پیوستند که در ذیل به نمونه چند از آن‌ها پرداخته خواهد شد:

قیام نظامیان مسلمان افغانستان از فرقه هفدهم هرات به رهبری اسماعیل خان و هم‌زمان دیگرش مانند علاءالدین خان و نورمحمدخان در ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هم‌زمان با قیام مردم در شهر هرات و اطراف آن آغاز شد. افسران و سربازان مسلمان در این قیام شش‌روز در برابر بمباران سنگین هواپیماهای روسی که از تاشکند و سایر فرودگاه‌های شوروی سابق به پرواز در می‌آمدند، مقاومت کردند و سرانجام پس از توزیع سلاح به مردم و به آتش کشیده شدن فرقه و تقدیم چندین شهید عقب‌نشینی کرده و به کوه‌ها اطراف ولایت پنا بردند (کاظم، ۱۴۰۲: ۳۶).

بعد از قیام نظامیان هرات، سربازان و افسران مسلمان فرقه جلالآباد به تاریخ اول ثور ۱۳۵۸ قیام کردند و با کشتن قوماندان فرقه و شش مشاور روسی، فرقه را به تصرف خود درآوردند. نیروهای دولتی پس از دو روز درگیری خونین، فرقه مذکور را مجدداً متصرف شدند و عده‌ای از قیام‌کنندگان را دستگیر و اعدام کردند، اما عده دیگری از محرکین قیام موفق به فرار شدند. بر اساس بعضی آمارهای ارائه شده، در زد و خوردهای فرقه جلال‌آباد مجموعاً ۱۳۰۰ نفر کشته شدند. بعد از قیام فرقه جلال‌آباد، شورش‌هایی در فرقه دهادی مزارشریف و فرقه هفت ریشخور در کابل به وجود آمد. شورش فرقه ریشخور توسط نیروی هوایی سرکوب شد و چندی بعد عده‌ای از افسران فرقه قرغه در غرب کابل و فرقه ریشخور در دوازدهم سنبله ۱۳۵۸ دست‌گیر شدند سومین قیام نظامی در بالاحصار کابل به وقوع پیوست خبر این قیام به دلیل آن که در مرکز انجام شد و شاهدان عینی عملیات نیروهای دولتی را از نزدیک مشاهده می‌کردند در داخل و خارج افغانستان انتشار یافت. قیام بالاحصار ساعت ده قبل از ظهر ۱۴ اسد ۱۳۵۸ مطابق ۱۵ اگست ۱۹۷۹ توسط افسران و سربازان نیروی ویژه ضربتی آغاز شد. آن‌ها چند تانک را به منظور تصرف خانه خلق (کاخ ریاست جمهوری) و رادیو کابل، به سوی مرکز شهر به حرکت درآوردند. اما این تانک‌ها توسط هلیکوپترهای دولتی مورد حمله قرار گرفت و نابود شد. شورشیان سرانجام در داخل قلعه بالاحصار محصور ماندند و به نبرد با نیروهای طرف‌دار دولت پرداختند. نبرد سنگینی از ظهر تا ساعت چهار بعدازظهر ادامه یافت و شورشیان که ۱۲۰۰ نفر بودند، همگی کشته شدند (مصباح زاده، ۱۳۸۸: ۲۳۰).

و بالاخره رژیم خلق و پرچم توان مبارزه را با مردم افغانستان از دست داد در ۶ جدی ۱۳۵۸، ارتش سرخ شوروی وارد افغانستان شد و دوره‌ای جدید از ظلم و سرکوب آغاز شد. رژیم

کمونیستی با حمایت شوروی، به قتل‌عام مخالفان ادامه داد. طی ۱۰ سال اشغال، ده‌ها هزار افغان توسط دولت کمونیستی کشته یا ناپدید شدند. این دوران باعث آغاز جنگ ۱۴ ساله‌ی مقاومت علیه شوروی و کمونیسم شد (محسن، ۱۳۸۸: ۱۹۰).

نتیجه‌گیری

مطالعه تطبیقی رژیم‌های استبدادی نشان می‌دهد که سیاست‌های سرکوب شدید، اگرچه ممکن است در کوتاه‌مدت موجب ایجاد ثبات و کنترل اجتماعی گردد، اما در بلندمدت به دلیل افزایش نارضایتی عمومی و سرکوب مخالفان، منجر به تقویت جنبش‌های مردمی و در نهایت فروپاشی رژیم خواهد شد. در افغانستان، سرکوب‌های گسترده توسط حزب دموکراتیک خلق، نه تنها حکومت را تثبیت نکرد، بلکه زمینه‌ساز شورش‌های مردمی و جنگ داخلی گردید که نهایتاً به سقوط حکومت در سال ۱۳۷۱ منجر شد. در سایر رژیم‌های استبدادی نیز روش‌های مشابهی در سرکوب مخالفین به کار گرفته شد. در آلمان نازی، سیاست‌های سرکوب و نسل‌کشی به مقاومت داخلی و خارجی منجر شد که در نهایت به فروپاشی این حکومت انجامید. در شوروی، سرکوب‌های استالین و ایجاد فضای وحشت، بی‌اعتمادی گسترده‌ای در میان مردم ایجاد کرد که پس از مرگ او به تغییرات بنیادین در سیاست‌های شوروی منجر شد. هم‌چنین، در رژیم پهلوی، استفاده از ابزارهای سرکوب نظیر ساواک، اعتراضات را در کوتاه‌مدت کنترل کرد، اما در بلندمدت باعث گسترش نارضایتی عمومی شد که به انقلاب ۱۳۵۷ و سقوط حکومت انجامید.

مقایسه با سایر رژیم‌های استبدادی مانند آلمان نازی، شوروی استالینی و رژیم پهلوی در ایران نشان می‌دهد که سرکوب سیستماتیک و تبلیغات ایدئولوژیک به‌عنوان ابزارهای حکومتی، در بلندمدت نتیجه معکوس داشته و باعث تحریک بیشتر اعتراضات اجتماعی شده است. این پژوهش نتیجه می‌گیرد که استبداد و سرکوب هرچند در کوتاه‌مدت موجب کنترل جامعه می‌شود، اما در بلندمدت با ایجاد بحران مشروعیت، زمینه سقوط حکومت را فراهم می‌کند.

تحلیل تطبیقی این رژیم‌ها نشان می‌دهد که سرکوب هرچند می‌تواند به حفظ موقت قدرت کمک کند، اما در نهایت، هنگامی که فشار اجتماعی به نقطه اوج خود برسد، فروپاشی حکومت اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. سیاست‌های سرکوبی نه تنها مشروعیت حکومت را تضعیف می‌کند، بلکه مردم را به یافتن راه‌های جدیدی برای مقابله و مقاومت ترغیب می‌کند.

منابع

اندیشمند، محمد اکرام. (۱۳۸۲). حزب دموکراتیک خلق افغانستان؛ کودتا، حاکمیت و فروپاشی، چاپ اول، کابل: انتشارات میوند.

آخوان کاظمی، مسعود و شکرانه ارزنقی، امید. (۱۴۰۲). بررسی نقش بحران نفوذ در سقوط رژیم پهلوی دوم و پیروزی انقلاب اسلامی، نشریه علمی مطالعات انقلاب اسلامی، دوره ۲۰، شماره ۷۵، ص ۱۳۰-۱۱۱.

آندران، ژاک. (۲۰۰۹). هیتلر و یهودیان، مترجم: ناصر اعتمادی، ص ۲۸۰-۷۰، انتشارات علاءالدین. آرن، هانا. (۱۳۹۷). خاستگاه‌های توتالیتاریسم، مترجم: محسن ثلاثی، نشر ثالث، ص ۸۷. بوروسکی، پیتز. (۱۳۷۷). ادولف هیتلر (چگونه هیتلر به قدرت رسید و نابود شد) (مترجم داریوش صادقی پور)، ص ۱۳۲، تهران: انتشارات سیرنگ.

پنجشیری، دستگیر. (۱۳۷۷). ظهور و زوال حزب دموکراتیک خلق افغانستان، ص ۲۵ ص ۱۶۰، چاپ اول، کابل: انتشارات میوند.

حق شناس. ش. د (۱۳۶۳). دسایس و جنایات روس در افغانستان از امیر دوست محمد خان تا ببرک کارمل، کابل: انتشارات جمعیت.

حیدری، میلاد. (۱۴۰۱). برون سپاری سرکوب دولتی در ایران (۱۳۵۷-۱۳۲۰)، فصلنامه دولت پژوهی، سال هشتم، شماره ۲۹، ص ۳۱-۱.

رادزینسکی، ا. (۱۹۹۶). استالین (ترجمه مهوش غلامی)، تهران: انتشارات نشر علم.

سیستانی، محمد اعظم. (۱۳۷۹). مقدمه‌ای بر کودتای ۷ ثور و پیامد آن در افغانستان، چاپ دوم، کابل: اداره دارالنشر افغانستان.

شایسته پور، حمید. (۱۳۸۵). قدرت سرکوب رژیم پهلوی و انقلاب اسلامی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

قاریف، محمود. (۱۹۹۸). افغانستان پس از بازگشت سپاهیان شوروی (ترجمه عزیز آریانفر)، پیشاور: انتشارات فضل.

کوردوز، دیه گو و هاریسون، سلیک اس. (۱۳۷۹). پشت پرده افغانستان (ترجمه اسدالله شقایب)، انتشارات بین‌المللی الهدی.

کورتوان، استفان، ورث، نیکلاس، لوئی پته، ژان، پاکوفسکی، آنژی، بارتوسک، کارل، مارگولن، ژان

کسرای، محمد سالار. (۱۴۰۱). نظریه‌های دولت در دوره پهلوی اول، فصلنامه دولت پژوهی، سال هشتم، شماره ۳۰، ص ۴۶۰-۴۱۹.

کرو، دیوید اف. (۲۰۰۵). هیتلر و نازی‌ها: برپایه اسناد تاریخی، مترجم: مستوره خضرائی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه.

کاظم، داکتر سیدعبدالله. (۱۴۰۲). قیام تاریخی و مردمی هرات ۲۴ حوت ۱۳۵۷، چاپ دوم، ویسایت: افغان جرمن آنلاین.

کشتمند، سلطان علی. (۱۳۷۹). خاطرات؛ یادداشت‌های سیاسی و رویدادهای تاریخی. جلد اول و دوم، کابل: انتشارات میوند.

لوئی. (۱۹۴۷). کتاب سیاه کمونیست، سرکوب، جنایت و ترور، مترجم: عبدالحمید فریدی عراقی، ص ۳۱۹-۴۷، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

محسن. (۱۳۹۳). تاریخ مختصر پنج دهه اخیر افغانستان، کابل: انتشارات محسن.

مصباح زاده، سید محمد باقر. (۱۳۸۸). تاریخ سیاسی مختصر افغانستان، مرکز پژوهش‌های آفتاب. واحدی، تقی. (۱۳۸۲). دیروز و امروز احزاب افغانی، فصلنامه خط سوم، شماره ۳ و ۴، کابل: انتشارات موسسه فرهنگی در دری.

هروی، تابش. (۱۳۹۲). سرآغاز فاجعه جدید در تاریخ معاصر افغانستان، هرات: انتشارات مهر حبیب.



نگاهی به قیام بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷ هرات باستان

نویسنده: محمد یوسف قوام احراری

چکیده

از قیام بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷ هجری شمسی مردم مؤمن هرات باستان که حدود ده ماه بعد از کودتای هفتم ثور سال ۱۳۵۷ به وقوع می‌پیوندد، می‌توان به عنوان قیام قرن در مقابل سلطه کمونیزم در جهان یادآوری کرد. کودتای هفتم ثور سال ۱۳۵۷ هجری شمسی که به وسیله یک عده از افسران وابسته اردوی افغانستان به اتحاد شوروی وقت صورت گرفت، سرآغاز همه بدبختی‌های مردم و کشور ما در حدود نیم‌قرن گذشته شناخته می‌شود. رهبران این کودتا که با شهید ساختن سردار محمد داود خان و خانواده‌اش، اولین گام‌های خود را بر خون بی‌گناهان گذاشته بودند، از اولین روزهای به قدرت رسیدن خود در تلاش آن بر آمدند تا با الهام از عملکردهای سرکوبگرانه حکومت‌های مارکسیستی، از طریق ارباب و کشتار مردم، به استحکام بیشتر پایه‌های قدرت خویش پردازند و در راه رسیدن به این هدف شان از هیچ جفایی به مردم افغانستان دریغ نکردند. دیری نگذشت که مردم افغانستان از مظالم این رژیم به ستوه آمده و با قیام‌های اسلامی و ملی در سراسر کشور، به ابراز نفرت و انزجار خویش نسبت به حاکمان جدید پرداختند که معروف‌ترین آن‌ها قیام اسلامی بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷ مردم هرات و قیام بیست و ششم حوت ۱۳۵۷ افسران مسلمان فرقه ۱۷ این ولایت می‌باشد که در این مقاله به‌صورت خلاصه موردبحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

واژه‌گان کلیدی: قیام، ۲۴ حوت، هرات، شهادت، فتح، فرقه ۱۷، افغانستان.

مقدمه

قیام ۲۱ روزه مردم مسلمان هرات باستان که به تاریخ نهم ماه حوت سال ۱۳۵۷ هجری شمسی در قریه سلیمی از مربوطات ولسوالی پشتون زرغون هرات آغاز و تا بیست و نهم حوت همان سال ادامه داشته، در روز بیست و چهارم حوت ۱۳۵۷ به اوج شکوه و عظمت خود می‌رسد؛ و به همین دلیل است که به قیام بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷ هرات باستان معروف گردیده است. از قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ که نمادی از ایمان، رشادت و آزاده‌گی مردم هریوا زمین است و با خطوط زرین ثبت

اوراق تاریخ گردیده، می‌توان به عنوان بزرگ‌ترین قیام قرن بیستم در مقابل ایدئولوژی کمونیسم یادکرد، اندیشه ماده گرایانه که در قرن بیستم بر نیمی از جهان مسلط گردیده و در تحت نام دیکتاتوری پرولتاریا، هر صدای مخالفی را در قلمرو خود خفه کرده است.

به سلسله تسخیر کشورهای مختلف در قرن بیستم، سلطه بر افغانستان نیز در آجندای توسعه طلبانه اتحاد شوروی وقت قرار داشته تا از این طریق خود را به آب‌های گرم بحر هند رسانیده بتوانند. روس‌ها برای دستیابی به این هدف شان از دو شیوه جداگانه استفاده نموده‌اند، طوری که ابتدا با استخدام افرادی به سازمان‌های استخباراتی و حزبی شان پرداخته سپس با ایجاد تشکیلات و سازمان‌ها، زمینه حضور سیاسی آن‌ها در افغانستان را فراهم کردند تا از طریق افراد و نهادهای موردنظرشان بتوانند قدرت را تصاحب کنند.

آغاز روابط انفرادی با اشخاص آسیب‌پذیر و اعطای بورس‌های تحصیلی خصوصاً در بخش‌های نظامی برای جوانان افغان، نمونه‌های از روش‌های موردبحث ما به شمار می‌آیند، طوری که روس‌ها در ابتدا یک عده از افراد را برای مسائل استخباراتی استخدام کرده و عده دیگری را در جریان تعلیمات نظامی در روسیه به ایدئولوژی مارکسیزم جذب نموده و بعداً با ایجاد سازمان‌های حزبی برای ایشان، آن‌ها را در رده‌های مختلف دولت و اردوی افغانستان جابه‌جا نموده‌اند تا اینکه اسباب کودتای هفتم ثور سال ۱۳۵۷ هجری شمسی فراهم آمده است. واسیلی متروخین نویسنده کتاب «ک. ج. در افغانستان» در این زمینه چنین می‌نویسد:

«یک تعداد از اجنت‌های ک. ج. ب پیرو مارکسیزم لینینیزم شدند و یک تعداد محدود دیگر به کمک ادارات در حلقه فعالان جنبش بین‌المللی کمونیست‌ها و کارگران درآمدند. از جمله این اجنت‌ها یکی هم نور محمد تره کی (اسم رمزی: نور) بود. تره کی در سال ۱۹۵۱ به صفت اجنت گماشته شد... اجنت دیگر بیرک کارمل (اسم رمزی: مرید) بود که در سال ۱۹۵۷ حزب پرچم را تأسیس کرد. بعداً تره کی با حفیظ الله امین به تأسیس جناح مارکسیست خلق پرداخت. دو جناح در سال ۱۹۶۵ اتحاد نموده حزب دموکراتیک خلق را اساس گذاشتند... برای تره کی مبلغ ۱۸۰ روبل معادل ۴۰۰۰ [افغانی] معاش و تدارک مواد غذایی در نظر گرفته شده بود» (۱۳۹۰؛ صفحات ۳۳، ۳۴، ۳۸).

آنتونی آرنولد به ارتباط جابجا شدن کمونیست‌ها در کابینه داود خان در صفحه ۷۰ کتاب «سوابق تاریخی تهاجم روس بر افغانستان» می‌نویسد:

«در کابینه جدید داود از جمله چهارده وزیر، هشت نفر آن‌ها یا اعضای سابقه‌دار حزب دموکراتیک افغانستان بودند و یا از جمله طرفداران سرسخت کمونیسم».

ظاهر طنین با برجسته ساختن نقش روس‌ها در اردوی افغانستان در کتاب «افغانستان در قرن

بیستم» نوشته است:

«در واقع در ارتش [افغانستان] سه گروه از افسران کمونیست به وجود آمد؛ بزرگ‌ترین آن گروه خلقی به رهبری حفیظ الله امین و بعد گروه پرچمی‌ها به رهبری میر اکبر خیبر بود که با جی. آر. یو سازمان اطلاعات ارتش شوروی ارتباط داشت و جی. آر. یو به‌طور جداگانه با گروه دیگری از افسران ارتش هم در ارتباط بود که ژنرال عبدالقادر رئیس ستاد نیروی هوایی ارتش که در کودتا نقش اساسی ایفا کرد یکی از آن‌ها بود» (۱۳۸۴؛ ص ۲۰۸).

کودتای هفتم ثور سال ۱۳۵۷ هجری شمسی که با هدایت GRU (سازمان اطلاعات ارتش سرخ) و حمایت KGB (سازمان امنیت دولتی شوروی) به وسیله یک عده از افسران وابسته اردوی افغانستان صورت گرفت، از ثمرات کارهای استخباراتی اتحاد شوروی وقت در افغانستان است. بر اساس همان اندیشه‌های سرکوبگرانه مارکسیستی بود که حاکمان جدید از اولین لحظات به قدرت رسیدن شان به کشتار بی‌گناهان آغاز نموده و در تلاش آن بر آمدند تا با سیاست ارباب و وحشت استالینیستی به استحکام پایه‌های قدرت خویش به‌پردازند. نویسنده «کتاب سیاه کمونیزم» تعداد قربانیان کمونیزم در قرن بیستم را یک‌صد (۱۰۰) میلیون نفر به ثبت رسانیده است یعنی در هر سال یک میلیون انسان قربانی ایدئولوژی کمونیزم گردیده‌اند (استفان کورتوا و دیگران، ۱۳۸۱؛ ص ۱۶).

به همین دلیل بوده که دستگیری، زندانی ساختن، شکنجه و کشتار مردم از همان آغازین روزهای کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ شروع گردیده و سایه اختناق و وحشت کمپ کمونیزم در سراسر افغانستان به‌صورت عام و در هرات باستان به‌صورت خاص، گسترده شده است. حاکمان جدید؛ علمای دینی و روحانیون، متنفذین و بزرگان، دانشمندان و روشنفکران، شعراء و نویسندگان، داکتران و انجینیران، استادان مکاتب و پوهنتون‌ها، محصلان و متعلمان و حتی دهقانان و اهل کسبه و زنان را نیز روانه زندان‌ها، شکنجه‌گاه‌ها و قتلگاه می‌ساختند و در این زمینه هیچ‌گونه استثنایی در میان آحاد ملت افغانستان به مشاهده نمی‌رسید.

دیری نگذشت که مردم مؤمن و آزاده افغانستان از ستم‌های روزافزون رژیم به ستوه آمده و با قیام‌های اسلامی و ملی سرتاسری خویش به ابراز نفرت و انزجار خود نسبت به حاکمان جدید پرداختند و در مجموع ۲۸ قیام مردمی و ۴ قیام نظامی در سراسر افغانستان صورت گرفت که معروف‌ترین آن‌ها، قیام بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷ مردم هرات و قیام بیست و ششم حوت ۱۳۵۷ افسران مسلمان فرقه ۱۷ هرات در حمایت از قیام عظیم مردم این شهر است که در این مقاله

به صورت خلاصه مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت؛ اما قبل از پرداختن به موضوع بیست و چهارم و بیست و ششم حوت بی مناسب نخواهد بود تا به اوضاع دهه دموکراسی و عواملی که پیش زمینه های قیام بیست و چهارم حوت و قیام های سایر مناطق افغانستان را مساعد ساخته نگاه مختصری داشته باشیم.

الف: احزاب و گروه های سیاسی در دهه دموکراسی

آقای حبیب حمید زاده در مقاله ای که تحت عنوان «افغانستان در قرن چهاردهم خورشیدی؛ دهه دموکراسی» به تاریخ ۲۳ حوت ۱۳۹۹ در سایت ۸ صبح منتشر نموده در مورد تأسیس احزاب چپی در دهه دموکراسی چنین نگاشته است:

«در دهه دموکراسی روشن فکران، مبارزان و در کل طرفداران انقلاب اجتماعی، در درون حزب دموکراتیک خلق، محفل انتظار به رهبری طاهر بدخشی و شعله جاوید جمع شده بودند. هر سه گروه سیاسی با داشتن نشریه و فعالیت های سیاسی در مراکز شهرها و روستاها با تبلیغ و سخنرانی میان دهقانان، کارگران و مردم - آراء، عقاید و برنامه های اقتصادی خویش را بیان و پخش می کردند... حضور این گروه ها سبب اصلی تغییر پی در پی دولت ها و وزرای کابینه آن دولت ها بود».

طوری که آقای حبیب زاده می نویسد و همه جریانات سیاسی افغانستان نیز مطلع می باشند؛ جریانات چپی در آغاز دهه دموکراسی به اعلان موجودیت پرداخته اند. حزب دموکراتیک خلق افغانستان به تاریخ ۱۱ جدی ۱۳۴۳ (اول جنوری ۱۹۶۵) به رهبری نورمحمد تره کی و سازمان جوانان مترقی (شعله جاوید) یا حزب کمونیست مائویست افغانستان به تاریخ ۱۴ میزان سال ۱۳۴۴ (۶ اکتوبر ۱۹۶۵) به رهبری اکرم یاری، پسر خوانده محمد ظاهر شاه (پوپل، ۲۰۲۰، سایت مشعل) که حتی از جانب شاه برایش لقب شاهزاده نیز داده شده بود، (سایت شعله جاوید، ۲۰۰۷)، با فاصله زمانی حدود ده ماه از هم دیگر تأسیس گردید و به فعالیت آغاز نموده اند.

عملکرد احزاب چپی و برخی از بزرگان حکومتی در زمینه به سرخه گرفتن اعتقادات و مقدسات مردم افغانستان، آهسته آهسته باعث عکس العمل های مردمی خصوصاً در میان محصلان پوهنتون کابل می گردد، طوری که محصلان مسلمان نیز وارد مظاہره ها گردیده و به دفاع از اعتقادات اسلامی خویش می پردازند در حالی که تا این وقت هیچ تشکیل منظم اسلامی وجود ندارد. با اوج گرفتن حرکات دین ستیزانه چپی ها و بعضی از مسؤولین حکومتی، استادان و محصلان پوهنتون کابل نیز به فکر انسجام عملکردهای روشنگرانه خود افتاده و به تأسیس جمعیت اسلامی و نهضت جوانان مسلمان و... می پردازند. پروفیسور امین صیقل در صفحه ۳۳۵ کتاب «افغانستان معاصر: تاریخ مبارزات و بقای یک ملت» تاریخ تأسیس جمعیت اسلامی را سال ۱۳۴۶ هجری شمسی (۱۹۶۸ م) و

گلبدین حکمتیار در مصاحبه که با نشریه شاهد در اروپا داشته، گفته است که این نهضت به تاریخ ۱۳ حمل ۱۳۴۸ (۲۰ اپریل ۱۹۶۹) به فعالیت آغاز نموده است (لعلستانی، ۱۳۸۴، ص ۴۳)؛ طوری که دیده می‌شود جمعیت اسلامی حدود سه سال و نهضت جوانان مسلمان حدود چهار سال بعد از تأسیس احزاب چپی در جهت دفاع آگاهانه از اعتقادات و باورهای مردم افغانستان به فعالیت آغاز نموده‌اند، باورهای که مورد اهانت و بی‌التفاتی قرار گرفته و در بخش پیش‌زمینه‌های بیداری برای قیام، مختصراً مورد بحث قرار گرفته است.

ب: پیش‌زمینه‌های بیداری برای قیام

از ده سال اخیر سلطنت محمد ظاهر شاه، هم بنام دهه قانون اساسی و هم به نام دهه دموکراسی یاد می‌شود. در دهه دموکراسی بر علاوه اینکه از زمینه‌های فراهم شده در جهت رشد سیاسی، آزادی مطبوعات و شکوفایی کشور استفاده لازم و مثبتی صورت گرفته نتوانست، استفاده نادرست از موارد متذکره سر آغازی برای رویارویی‌ها و خصومت‌های بعدی در سطح افغانستان گردید که تا هنوز هم به پایان نرسیده است. آزادی‌های داده شده اما تعریف نشده از جانب حکومت، سوءاستفاده جریان‌های وابسته و غیرمردمی از واژه‌های آزادی و دموکراسی در جهت تاخت‌وتاز بر عقاید و باورهای مردم و نفوذ ممالک بی‌گانه در جهت تقویت عوامل شان در گیر و دار دهه دموکراسی از نابسامانی‌های مدیریتی آن دوران به شمار می‌آید.

دهه دموکراسی که در تاریخ افغانستان به نماد تظاهرات و کشمکش‌های سیاسی مبدل شد و باورهای مردم مسلمان افغانستان را در معرض تاخت‌وتاز جریان‌های کمونیستی قرار داد، اوضاع اداری کشور را نیز دچار آشفته‌گی‌های فراوانی ساخت طوری که زمینه‌ساز تقرر، استعفا و برکناری پنج صدراعظم در افغانستان گردید. (طین، ۱۳۸۴، ص ۱۶۱) در نتیجه تظاهرات دوامدار محصلین در سال ۱۹۶۳ میلادی، رئیس پوهنتون کابل هفت مرتبه تعویض شد؛ تظاهرات متذکره در سال ۱۹۶۸ زمینه‌ساز فسخ قوانین معارف و پوهنتون گردید و در سال ۱۹۷۲ استعفای وزیر معارف و روسای همه فاکولته‌های پوهنتون کابل را در پی داشت (کشکی، ۱۳۸۴، ص ۱۴۶-۱۴۷).

در همین دهه بود که بر خلاف باورهای مردم افغانستان زمینه فعالیت و رشد احزاب چپی و ترویج اندیشه‌های کمونیستی فراهم گردید؛ به شخصیت حضرت پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و سلم) با پخش کاریکاتوری در نشریه دولتی اصلاح اهانت صورت گرفت^۱ (کشکی، ۱۳۶۵، ص

^۱ - محمود حبیبی وزیر اطلاعات و کلتور دوران ظاهر شاه در حکومت اعتمادی اجازه نشر کاریکاتور توهینی آمیزی در مورد پیامبر گرامی اسلام را صادر نموده بود که توسط یک آلمانی ترسیم شده بود. این کاریکاتور که در عقرب سال ۱۳۴۹ در جریده حکومتی اصلاح منتشر گردیده بود موجب تائر و خشم فراوان مردم گردید.

۱۱۱؛ برخلاف باور همهٔ مسلمان‌ها که درود را مختص به پیامبر گرامی اسلام می‌دانند، در نشرات چپی به لنین رهبر کمونیست‌های شوروی درود فرستاده شد^۱ (شرق، ۱۳۶۵، ص ۸۶)؛ جنبش اعتراضی علمای کشور در مسجد جامع پل خشتی سرکوب گردید^۲ (شرق، ۱۳۶۵، ص ۸۶)؛ قرآن عظیم‌الشان در سال ۱۹۷۱ توسط کمونیست‌ها به آتش کشیده شد (روزنامهٔ ماندگار، ۱۳۹۷)؛ افغان فلم به ثبت فلمی از رقص دختران نیمه برهنه در ایوان جنوبی مسجد جامع هرات مبادرت ورزید (خبرخواه، ۱۳۶۵، ص ۱۲)؛ برحسب مواد ۶۹ و ۱۰۲ قانون اساسی جدید، قوانین سکولار بر قوانین شرعی و اسلامی ارجح دانسته شد (صیقل، ۱۳۹۴، ص ۳۰۷) و بالاخره در همین دهه بود که نور محمد تره‌کی رهبر حزب خلق در هنگام ملاقات با سردار محمد داود خان از عدم اعتقاد خود به خداوند (جل جلاله) پرده برداشت (شرق، ۱۳۶۵، ص ۸۵). در حالی که عده زیادی از مردم افغانستان به جرم اعتقادات خداپرستانهٔ خود روانهٔ زندان‌ها می‌گردیدند.

اگر به هر یکی از موارد متذکره با دقت لازم نگریسته شود به صراحت گفته می‌توانیم که هر کدام آن‌ها از جمله عواملی به شمار می‌آمدند که مردم را نسبت به فعالیت احزاب چپی حساس و نسبت به مردمی بودن حکومت بدگمان ساختند. توهین به مقدسات مردم و علمای افغانستان در عین بی‌تفاوتی‌های معنادار دولت در دهه دموکراسی که اسباب نارضایتی‌های مردم کشور را فراهم ساخته بود، باعث آن گردید تا عکس‌العمل‌ها و اعتراضات مردمی گاهی در قالب جنبش‌های دانشجویی، گاهی در هیئت تحصن علما و زمانی هم به صورت حرکت‌های مردمی به نمایش گذاشته شود؛ اعتراض‌ها و عکس‌العمل‌های که به علت بی‌تفاوتی‌های دولت، دست آورده‌ای مثبتی را در پی نداشت. به همین علت بود که نارضایتی‌ها و اعتراضات مردمی نسبت به فعالیت جریان‌های دین‌ستیز آهسته‌آهسته به نفرت و انزجار عمومی مبدل گردید چون همهٔ مردم افغانستان، اهداف و فعالیت‌های آن‌ها را در تضاد با عقاید دینی، عنعنات ملی و مفاخر فرهنگی خود به شمار می‌آوردند.

بدین ترتیب مردم افغانستان در جهت دفاع از عقاید و باورهای دینی و ارزش‌های ملی و فرهنگی خود در قالب حلقات مختلفی اعم از تشکلات حزبی و غیر حزبی به ابراز نظر و تبارز عکس‌العمل‌های مدنی آغاز نمودند. جریانات سیاسی در قالب احزاب و سازمان‌های جدید اسلامی فعالیت‌های خود را از محیط پوهنتون آغاز کردند و وقتی که کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ به وقوع

۱- بارق شفیعی شعری را در مدح لنین سروده بود که در آن کلمه درود بکار رفته بود و این شعر در جریده پرچم مربوط به شاخهٔ پرچم حزب دموکراتیک خلق به نشر رسیده بود.

۲- این واقعه در زمان حکومت اعتمادی در نیمه‌های شب چهارم جوزای ۱۳۴۹ اتفاق افتاده بود که افسران پرچمی به امر عبدالولی به سرکوب علما پرداختند.

پیوست مردم افغانستان درست می‌دانستند که چه کسانی قدرت را به دست گرفته‌اند. علما و دانشمندان هرات هم که شناخت کاملی از حاکمان جدید داشتند به روشنگری در میان مردم آغاز نمودند. باغچه شهید محمد افضل شهیر مؤسس شورای شهری هرات که به مرکز تبادل نظر و برنامه‌ریزی در میان علما، دانشمندان و روشن‌فکران هرات مبدل گردیده بود، به باغچه انقلاب ملقب شده بود (قوام، ۱۴۰۳، ص ۳۷) و همه منابر هرات از جمله منبر بزرگ مسجد جامع هرات شجاعانه به تنویر مردم می‌پرداختند. مولوی بهاء‌الدین، واعظ مسجد جامع هرات قافله‌سالار روشنگری در میان منابر هرات به حساب می‌آمد و در نهایت همه این نشست‌ها، حرکت‌ها و روشنگری‌ها، پیش‌زمینه‌های بیداری مردم در ایجاد قیام با عظمت بیست و چهارم حوت سال ۱۳۵۷ هرات باستان را فراهم گردانید.

قابل یادآوری می‌باشد که اهانت کمونیست‌ها به مقدسات دینی مردم به آنچه که در قبل از کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ انجام داده بودند محدود نمانده بلکه بعد از کودتای هفتم ثور سال ۱۳۵۷ نیز حملات خود به باورهای دینی مردم را ادامه دادند. کمونیست‌ها در مقاله‌ای که در شماره سوم قوس ۱۳۵۷ در روزنامه اتفاق اسلام به نشر رسانیدند، نوشته بودند که: «جهان پدیده‌ای زلی و ابدی است که آن را کسی نیافریده» (نور، ۱۳۸۳، ص ۲۲-۳۱) و باری هم به تاریخ ۱۳ جلدی ۱۳۵۷ در شماره ۲۳۸ اخبار اتفاق اسلام نوشته را تحت عنوان «دین افیون ملت‌ها است» به نشر رسانیدند (نور، ۱۳۸۳، صفحات ۲۴-۲۵) که خشم مردم متدین هرات را برانگیخته بود.

ج: جریان قیام بیست و چهارم حوت هرات باستان (۹ - ۲۹ حوت ۱۳۵۷)

حدود یک و نیم دهه (۱۳۴۳ - ۱۳۵۷ هـ ش) تاخت‌وتاز احزاب چپی به اعتقادات اسلامی و افتخارات ملی مردم مسلمان افغانستان و در عین زمان مبارزه پیگیر و متقابل مردم مؤمن کشور ما در جهت دفاع از باورهای اسلامی و مفاخر ملی شان، باعث آن گردیده بود تا به مجرد وقوع کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ ملت مسلمان افغانستان بدانند که چه کسانی قدرت را به دست گرفته‌اند و آینده سیاسی افغانستان به کدام طرف در حرکت می‌باشد.

به همین دلیل بوده که بعد از وقوع کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷، اکثریت مردم هرات اعم از علما، دانشمندان، روشنفکران، متفدین، شعراء، نویسندگان، استادان، داکتران، انجینیران، کارمندان ملکی، افسران نظامی، تجار ملی، محصلان، اصناف و اهل کسبه و... فارغ از دغدغه‌های قشری و گروهی به فعالیت‌های هماهنگ و منسجمی در جهت دفاع از باورهای اسلامی و استقلال کشور آغاز نمودند، چنانچه حضور قاضی غلام فاروق عتیق از اعضای نهضت اسلامی افغانستان، محمد افضل شهیر از

دانشمندان نامدار، قاری عزیزالله خان از علمای جید، محمد سعید مشعل از مشاهیر هنر، محمد علم غواص از شخصیت‌های علمی، داکتر عبدالرزاق احمدی از طبیبان مشهور، الحاج لالا محمد صدیق از اصناف شهر و... در نشست‌ها و محور شوراهاى مردمی هرات، شاهد این مدعا است.

شهید محمد افضل شهیر، مرحوم مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع، مولوی بهاءالدین واعظ مسجد جامع، سیدعبدالرحیم عاصمی خلیفه نوین، شهید قاری ابوبکر مسرور غوریانی، عبدالباقی جان حضرت و عدهٔ زیاد دیگری از شخصیت‌های مؤثر در ایجاد این قیام گفته شده‌اند که در ابتدای زمستان ۱۳۵۷ در این راه کار خود را آغاز نموده بودند (فرهنگ، ج ۳، ص ۱۱۹) تا زمینه‌سازی یک قیام بزرگ مردمی در اوایل سال ۱۳۵۸ را موردبحث و بررسی قرار داده و برای آن برنامه‌ریزی نمایند.

اما مظلالم و اختناق بیش از حد رژیم، این حرکت مردمی را جلوتر از زمان پیش‌بینی شده مساعد ساخته و اولین رویارویی مردم با عوامل رژیم به تاریخ نهم حوت ۱۳۵۷ از قریهٔ سلیمی در ولسوالی پشتون زرغون آغاز می‌گردد (فرهنگ، ۱۳۶۶، ج ۳، ص ۱۱۹) و الی بیست و نهم همان سال در ولسوالی‌ها، شهر و فرقهٔ هرات ادامه می‌یابد که اینک به مرور مختصر این قیام بیست‌ویک روزه می‌پردازیم.

۱. قیام قریهٔ سلیمی (نهم حوت ۱۳۵۷)

به تاریخ نهم حوت ۱۳۵۷ که عوامل رژیم، به روایتی به‌منظور بردن اجباری زنان بزرگ‌سال به کورس‌های نام نهاد سوادآموزی و به قولی به هدف بردن آن‌ها به یکی از اجتماعات حزبی به قریهٔ سلیمی در ولسوالی پشتون زرغون رفته بودند و در واقع می‌خواستند با توهین به عنعنات مردم، غرور مردم آزاده‌اندیار را در هم شکنند، با خشم و قیام قهرمانانهٔ مردم متدین آن منطقه روبرو گردیدند. جنرال محمد عارف رستمی در این زمینه می‌گوید: وقتی کمونیست‌ها با مقاومت شدید مردمی روبرو می‌شوند خواهان ارسال قوای کمکی از هرات گردیده و در این زمان است که مجید خان یکی از افسران فرقه ۱۷ با تعدادی از حزبی‌ها با یک تانک بردیم یا بطری ۴۰ به کمک ایشان فرستاده می‌شود اما این تانک و راکبین آن به مجرد رسیدن شان به منطقه مورد خشم و حمله مردم محل قرار گرفته و به نابودی کشیده می‌شوند. آوازهٔ حرکت قهرمانانهٔ مردم سلیمی در شهر و اطراف هرات، قیام را نزدیک‌تر و نزدیک‌تر می‌سازد و در نتیجه قیام‌ها و مقاومت‌های مردمی ابتدا در ولسوالی‌ها و متعاقب آن در شهر و فرقه ۱۷ هرات آغاز می‌گردد.

۲. قیام پشتون زرغون (۱۱ حوت ۱۳۵۷)

قیام مردم پشتون زرغون با توصیهٔ یکی از علمای مورد احترام آن دیار آغاز می‌گردد که از آن‌ها خواسته بود تا در هنگام آمدن دولت به خاطر دستگیری مردم به پا خیزند و نگذارند که آن‌ها به

اهداف خود دسترسی پیدا نمایند. به همین دلیل است که مردم آن منطقه به منظور نشان دادن عکس العمل به عملکرد رژیم به دور هم جمع گردیده و با به اهتزاز در آوردن بیرق‌های سبز به مرکز ولسوالی یورش می‌برند و با وجود آتش سنگین مسلسل‌های حزبی‌ها بالای مظاهره کنندگان که از کشته‌های شان پشته می‌سازند، مردم به حرکت خود ادامه داده و سرانجام آن ولسوالی را با تمام سلاح‌ها و مهمات آن به تصرف خود در می‌آورند، اما وقتی برای آزادسازی زندانیان وارد محبس آن ولسوالی می‌شوند، می‌بینند که اکثریت زندانیان قبلاً توسط کمونیست‌ها به شهادت رسیده‌اند.

۳. قیام غوریان (۱۸ حوت ۱۳۵۷)

وقتی زمزمه حرکت مردم در ولسوالی غوریان پخش گردید و حکایت از یک قیام عمومی داشت، ولسوال غوریان گفته بود که رفیق امین دستور کشتار جمعی را داده و گفته است تا مسلسل‌های شما کار می‌کند آن‌ها را بکشید. (فرزان، ۱۳۷۴، ص ۴۸) در این وقت یکی از خلقی‌ها به ولسوال غوریان می‌گوید که دیگر جای برای زندانیان جدید نداریم چون محبس از اشرار پر گردیده است. ولسوال در پاسخ او می‌گوید که امشب یک تعداد از زندانیان را در میان دره‌های کوه دوشاخ تیرباران کنید تا جای خالی پیدا شده بتواند. قیام آغاز می‌گردد و با وجود باران گلوله‌های کمونیست‌ها و شهادت و زخمی شدن ده‌ها تن از مردم، حرکت ایشان متوقف نمی‌گردد. وقتی مقاومت اعضای حزب در ولسوالی به نتیجه نمی‌رسد، کمونیست‌ها پا به فرار می‌گذارند و طیارات جنگنده اجتماعات مردمی را به حدی بمباردman می‌نمایند که سراسر منطقه را دود و آتش و خون و اجساد زخمی‌ها و شهدای مردم غوریان فرا می‌گیرد، اما این بمباردman‌ها و کشتارهای بی‌رحمانه نیز نتیجه نمی‌دهد و سرانجام ولسوالی غوریان به دست مردم فتح می‌گردد.

۴. قیام زنده جان (۱۹ حوت ۱۳۵۷)

بعد از قیام غوریان، مردم زنده جان آماده قیام و مبارزه می‌گردند. آن‌ها در یکی از مساجد آن ولسوالی جمع گردیده و به شور و مشوره می‌پردازند و هر سلاح و امکاناتی را که دارند برای حمله به ولسوالی زنده جان مهیا نموده و حمله خود به مرکز ولسوالی را آغاز می‌نمایند. وقتی مردم به اطراف ولسوالی می‌رسند، با حملات شدید مسلسل‌های افراد مستقر در ولسوالی روبرو می‌گردند، اما چنان قهرمانانه در مقابل سلاح‌های خودکار خفیف و ثقیل اعضای حزب به پیش می‌روند که همه حزبی‌ها را متحیر می‌سازند و سرانجام زنده جان نیز به دست مردم فتح می‌گردد. بعد از این فتح نیز طیارات جنگنده بر آسمان منطقه ظاهر شده و با بمباردman‌های بی‌رحمانه قیام کنندگان، تلفات فراوان دیگری را بر تلفات قبلی مردم می‌افزایند.

۵. آمادگی‌ها برای قیام در مرکز شهر هرات (۲۰ - ۲۳ حوت ۱۳۵۷)

روزهای ۲۰، ۲۱، ۲۲ و ۲۳ حوت، چهار روز طوفانی و پر از تلاطمی می‌باشند که از یک طرف مردم هرات خود را برای یک قیام بزرگ و سرنوشت‌ساز آماده می‌نمایند و از طرف دیگر مسئولین رژیم دستگیری‌ها، شکنجه کردن‌ها و کشتار مردم متنفذ و عادی هرات را به اوج آن می‌رسانند تا از وقوع آن قیام بزرگ پیشگیری نموده بتوانند. در آن روزها قوماندان امنیه هرات به افسران و سربازان خود گفته بود که: رفیق امین دستور اکید صادر کرده‌اند که هر کسی بر علیه حزب ما فعالیت می‌کند او را بکشید و ما هم خواهیم کشت و این جمله حفیظ الله امین که گفته است: تنها وجود دومیلیون کسانی که به انقلاب وفادار باشند، برای مادر وطن کافی است (صیقل، ۱۳۹۴، ص ۳۹۶) بیانگر اختیارات وسیع اعضای حزب در زمینه دستگیری، شکنجه و کشتار مخالفان رژیم یعنی مردم افغانستان است.

۶. قیام شهر هرات

الف: ۲۴ حوت ۱۳۵۷

در پنجشنبه خونین یعنی ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مردم فداکار هرات با چوب و بیل و کلنگ بر مستحکم‌ترین سنگرهای دشمن و مدرن‌ترین تانک‌های روسی هجوم می‌برند و با وجودیکه هزاران تن از مردم قهرمان این شهر به‌شهادت می‌رسند، این حرکت لحظه‌به‌لحظه موج گسترده‌تری را به خود می‌گیرد و مراکز قاتلین مردم یکی بعد از دیگری فتح می‌گردد و نیروی ایمان، پیروزی خون بر شمشیر را به نمایش می‌گذارد. به تصویر کشانیدن قدم‌به‌قدم حماسه‌های جاویدان مردمی در این روز تاریخی، از توان هیچ قلمی ساخته نیست و از همین لحاظ است که استاد عبدالاحد تارشی یکی از شعرای توانای افغانستان در این زمینه چنین گفته است: (قوام، ۱۳۹۵، ص ۳۸۶).

بگو بهزاد را از خواب چندین قرن بر خیزد

سه رنگ عشق و توحید و شهادت را پیامیزد

به این ویرانه‌ها صد لوحه رسامی آویزد

سپس از خامه استادیش بر آن هنر ریزد

کند این صحنه‌های قهرمانی سر به سر ترسیم

کند این قلب‌ها را خون چکان بین شرر ترسیم

کند صد تیر زهر آلوده را در هر جگر ترسیم

کند هر جسم را صد پاره در خون غوطه‌ور ترسیم

در آغازین لحظات طلوع آفتاب در روز پنجشنبه بیست و چهارم حوت، مردم گذره بر حسب هماهنگی و میثاقی که داشتند روانهٔ میعادگاه‌ها می‌گردند. مردم تیزان با گل محمد تیزانی در حالی که بیرق‌های سبز را به دست دارند و نعره‌های تکبیر شان در تمام منطقه طنین‌افکن گردیده به طرف قریهٔ زیارت‌گاه نزدیک می‌شوند. مردم زیارتگاه نیز با بیل و چوب و کلنگ و تفنگ‌های قدیمی و سر دادن نعره‌های تکبیر به آن‌ها می‌پیوندند. مردم سیاوشان و مناطق کورت و نشین نیز که تکبیر گویان به طرف ولسوالی گذره می‌آمدند، در منطقه سر جنگل با مردم تیزان و زیارت‌گاه یکجا گردیده و به طرف شهر به حرکت می‌آیند. در مسیر حرکت، این جمعیت عظیم از لیسهٔ وزیر فتح خان و مرکز ولسوالی گذره مورد حملات شدید سلاح‌های خفیف و ثقیل کمونیست‌ها قرار گرفته و به ده‌ها نفر شهید و زخمی می‌گردند، اما با شهامت تمام به پیش می‌روند و سنگرهای دشمن را فتح و سلاح‌های آن‌ها را در بین خود تقسیم و به حرکت خود به طرف پشتون پل ادامه می‌دهند.

این جمعیت بزرگ مردمی بعد از رسیدن به منطقهٔ پشتون پل به دو جبهه تقسیم می‌گردند طوری که جبههٔ اولی به طرف پل مالان حرکت نموده تا مردم قرا و قصبات اطراف آن مسیر نیز با ایشان ملحق گردیده بتوانند و از آن طریق خود را به شهر هرات برسانند و جبههٔ دومی حرکت خود به جانب شهر را از مسیر سرک هرات-قندهار و ولسوالی انجیل انتخاب می‌نمایند تا در آن مسیر نیز مردم قرا و قصبات آنجا با آن‌ها یکجا گردیده و بعد از فتح ولسوالی انجیل به حرکت خود به جانب شهر هرات ادامه دهند. بر علاوهٔ دو جبههٔ بزرگ متذکره که از ولسوالی گذره به جانب شهر در حرکت بودند، سه جمعیت عظیم دیگر نیز از قرا و قصبات شرق و غرب هرات به جانب شهر به حرکت در آمده بودند. جمعیت اولی از طریق کبرزان به طرف درب قندهار؛ جمعیت دومی از قریه جات غرب هرات از مسیر حوض کرباس و جمعیت سومی از قراء و قصبات شرق هرات از طریق پل ریگینه به حرکت خود به جانب شهر ادامه می‌دادند و مردم داخل شهر هرات نیز آمادهٔ حمله به مراکز دشمن گردیده بوده‌اند. این حرکت‌های مردمی هم در مسیر رسیدن خود به هرات و هم در داخل شهر هرات در صدها نقطه به کمین سنگرهای مستحکم و قوت‌های زرهی رژیم می‌افتند و هزاران تن از آنان شهید یا زخمی می‌گردند اما به هر پیمانه که تلفات مردمی بیشتر می‌گردد ارادهٔ مردم مستحکم‌تر گردیده و مردم تا پیروزی نهایی به پیش می‌روند.

از مناطقی که نبردهای خونین مردمی با نیروهای پیاده و زرهی رژیم صورت گرفته، می‌توان از لیسهٔ وزیر فتح خان، مرکز ولسوالی گذره، مرکز ولسوالی انجیل، مناطق آسیاب کلوخی، پل کاربار، مأموریت پولیس کارته، مکتب ابتدایی سیفی، فلکهٔ درب قندهار، منطقهٔ چهارسوق، هوتل بادغیسی،

محل خواجه عبدل مصری، درب خوش، حمام مجیدی، مکتب اسپینه ادی، هوتل پارک، آپارتمان‌های بچه حاجی عبدل در بادمراغان، مأموریت پولیس درب عراق، قلعه اختیارالدین، پای حصار، قوماندانی امنیه، مأموریت پولیس شهر نو، شفاخانه حیوانات، خواجه کله، درب ملک، شاروالی هرات، کمیته شهری حزب در شهر نو (آپارتمان خواجه محله)، اطراف پارک گلها، شفاخانه هرات، شرکت مالداري، لیسه صنایع و محبس هرات یادکرد که مردم معترض توانسته‌اند با نثار جان‌های شیریشان بعد از فتح صدها سنگر و به آتش کشیدن ده‌ها دستگاه تانک و سلاح ثقیله رژیم، بیرق سبز فتح و پیروزی را در هرات به اهتزاز در بیاورند. مردم هرات شاهد به آتش کشیدن یکی از تانک‌های رژیم در منطقه پای حصار با لحاف آغشته به پترولی می‌باشند که معاون سیاسی فرقه ۱۷ و یک تن از مشاوران شوروی نیز در میان آن سوخته و به ذغال مبدل گردیده بودند. طوری که گفته می‌شود تنها همین تانک که حمایت کمونیست‌های سنگر گرفته بر فراز قلعه اختیارالدین را نیز با خود داشته، صدها تن از مردم را در پای حصار و اطراف قلعه اختیارالدین شهید و زخمی نموده بود به حدی که سرک‌های پای حصار و اطراف ارگ مملو از زخمیان و کشته‌شدگان بوده است.

ب: ۲۵ حوت ۱۳۵۷

یک روز پس از قیام ۲۴ حوت، جمعه خونین آغاز می‌شود. تانک‌های تی ۶۲، هلیکوپترهای جنگی ام. آی ۲۴، جت‌های جنگنده میگ ۲۱، میگ ۲۳ و اس. یو ۲۲ با آن که هزاران تن مواد منفجره را بر مردم و بر خانه و کاشانه شان می‌ریزند، کاری را از پیش برده نمی‌توانند و فرزندان با غیرت هرات حماسه‌آفرین افتخار می‌آفرینند. مردم با وجود حملات شدید و وسیع هوایی در طول روز بالای سنگرهای باقیمانده دشمن علی‌الخصوص بالای قوماندانی امنیه هرات یورش می‌برند، طوری که جسارت و ایستاده‌گی ایشان دشمنان آن‌ها را به لرزه می‌اندازد. در فردای همین روز است که سران رژیم به خشم آمده و در یک جلسه عاجل در فرقه ۱۷ در جستجوی شیوه می‌باشند تا با کشتار وسیع‌تر و قتل‌عام مردم با شدت و وسعت بیشتری به درهم شکستن این قیام مردمی به پردازند و در همین جا است که به‌منظور جلوگیری از قتل‌عام بیشتر مردم هرات، قیام افسران فرقه ۱۷ آغاز می‌گردد.

۷. قیام فرقه ۱۷

الف: ۲۶ حوت ۱۳۵۷

بعد از اینکه قیام مردم هرات در روزهای ۲۴ و ۲۵ حوت به اوج عظمت خود می‌رسد، جنرال‌های خلقی، پرچمی و روسی به شمول نظیف الله نهضت والی رژیم و سید مکرم قوماندان فرقه ۱۷ تحت ریاست یک جنرال روسی به‌نام جنرال ویسلوویچ تصمیم می‌گیرند تا با قتل‌عام بیشتر مردم،

از پیشرفت و گسترش این قیام مردمی جلوگیری نمایند. در همین حال است که در شنبه خونین یعنی ۲۶ حوت ۱۳۵۷ قیام صاحب‌منصبان مسلمان فرقه ۱۷ هرات با در هم کوبیدن محل قوماندۀ فرقه و قرارگاه مشاورین روسی در باغ فرامرز خان آغاز می‌شود و در نتیجه، توطئه مشترک جنرالان خلقی و پرچمی و بادران روسی‌شان در جهت قتل عام مردم نقش بر آب می‌گردد.

میر محمد صدیق فرهنگ در کتاب افغانستان در پنج قرن اخیر در مورد قیام افسران مسلمان فرقه ۱۷ چنین می‌نویسد: «در پیوستن فرقه نظامی به مجاهدین نقش فعال را جگتورن محمد اسماعیل، جگرن عبدالعزیز، جگتورن نوراحمد، دگرمن محمد انور نصرتی، جگتورن علاوالدین، جگرن شایسته، تورن نجیب الله، جگرن سید اسدالله، جگرن شمشیر خان، ظابط خلیل احمد، جگرن غلام رسول بلوچ، ضابط سلطان احمد، شیرین گل و بصیر خان ایفا نمودند» (۱۳۶۸، ج ۳، ص ۱۲۱).

اسماعیل خان که از رهبران اصلی این قیام می‌باشد طی مصاحبه‌ی در زمینه موجودیت هماهنگی‌های قبلی به ارتباط قیام فرقه ۱۷ و چگونگی آغاز آن چنین می‌گوید:

«هیچ هماهنگی قبلی تا صبح روز بیست و ششم حوت در این زمینه وجود نداشت، چون این ناممکن بود که با موجودیت استخبارات قوی فرقه و روس‌ها، افسران غیر حزبی به دور هم جمع شده بتوانند تا در این زمینه به شور و مشوره به پردازند. وقتی کشتار بی‌رحمانه و جمعی مردم در روزهای ۲۴ و ۲۵ حوت در شهر هرات اتفاق افتاد، افسران مسلمان فرقه از شنیدن آن ناراحت و متأثر بودند اما هیچ برنامه هم وجود نداشت. من به فکر افتاده بودم که ما چه کاری را انجام داده می‌توانیم. تورن نورمحمد خان هلمندی قوماندان تولی توپچی فرقه ۱۷ از دوستان من بود و وقتی در صبحگاه بیست و ششم حوت او را دیدم برایش گفتم که نظر شما در مورد یک قیام به منظور آزادسازی فرقه از دست کمونیست‌ها در جهت جلوگیری از کشتار بیشتر مردم چیست؟ نور محمد خان هلمندی کاملاً آمادگی خود را نشان داد و این قیام بوسیله تولی هاوان که نورمحمد خان در راس آن قرار داشت و تولی دافع هوا که در تحت امر من بود صورت گرفت. کسانی که تصمیم گیرنده بودند که باید قیام صورت بگیرد من و تورن نورمحمد خان هلمندی بودیم. تورن نورمحمد خان قوماندان تولی توپ‌های هاوان بود و من قوماندان تولی توپ‌های دافع هوا بودم که توپ‌های ضد طیاره در آن قرار داشت. ما دو نفر به روز بیست و ششم حوت تصمیم گرفتیم که این قیام صورت بگیرد. در آن زمان قرارگاه مشاورین روسی در داخل باغ فرامرز خان قرار داشت که در نزدیک غند ۷۰ موقعیت داشت و قوماندانی فرقه و محل قوماندۀ در مقابل تولی دافع هوا قرار گرفته بود. تورن نورمحمد خان هلمندی وظیفه گرفت که از داخل غند ۷۰ موقعیت مشاورین روسی در باغ فرامرز خان را با هاوان

مورد حمله قرار بدهد و من وظیفه گرفتم که قوماندانی فرقه و محل قومانده را مورد هدف قرار بدهم. در این وقت مشاورین روسی که تعداد آنها به سه نفر می‌رسید قرارگاه خود در باغ فرامرز خان را ترک کرده بودند و به‌منظور رهبری قوت‌های توپچی به غند ۱۱ رفته بودند. قرار من و نورمحمد خان بر این شد که هر دو نفر ما هم‌زمان در ساعت یک بعدازظهر عملیات خود را آغاز نماییم. ساعت معین فرا رسید. نور محمد خان باغ فرامرز خان را با انداختن هاوان مورد هدف قرار داد و من با توپ‌های دافع هوا قوماندانی فرقه و محل قومانده را هدف قرار دادم. ما شش توپ بزرگ دافع هوا داشتیم و فیرهای خود را با هر شش توپ شروع کردیم. قوماندان فرقه در هنگام اصابت اولین فیرها به محل قومانده، توانسته بود که فرار کند. او از فرقه بیرون شده و به طرف ولایت رفته بود. در این وقت تانک‌ها آمدند و ما را به زیر آتش قرار دادند اما وقتی که ما اولین تانک را با توپ زدیم، تانک‌ها فرار کردند و دیگر کسی مقاومت نکرد. در این وقت مشاورین روسی که از غند ۱۱ به طرف باغ فرامرز خان به داخل فرقه آمده بودند نیز مورد هدف قرار گرفته و همه کشته شده بودند. این زمانی بود که قوت‌های توپچی زمینی هم در میان خود درگیر شدند. بالای پرچمی‌ها و خلقی‌های که باقی‌مانده بودند نیز فیر صورت گرفت و بالاخره آنها هم فرار کردند. بعد از این در فرقه دیگر هیچ مقاومتی صورت نگرفت و کسی درگیری نکرد. بعد از دو ساعت طیارات جنگنده آمدند و بمباردمان فرقه را شروع نمودند و ما هم با توپ‌های دفاع هوایی فیر را بالای آنها شروع نمودیم و این جنگ ما با طیارات تا هنگام غروب ادامه یافت و یک طیاره ایشان در جنوب میدان هوایی هرات سقوط کرد. بعد از آن آمدن طیارات جنگنده تا صبح فردای آن شب متوقف گردید. به روز ۲۷ حوت بار دیگر طیارات جنگنده از صبح به بمباردمان آغاز نمودند و تا شام ادامه دادند و در تمام این مدت ما با توپ‌های مدافعه هوایی بالایشان فیر می‌نمودیم. بالاخره مردم به داخل فرقه آمدند و افسران فرقه به مردم سلاح می‌دادند.

در شامگاه روز اول قیام یک تعداد از صاحب‌منصبان فرقه از قبیل نور محمدخان، علاوالدین خان، جگرن شمشیر خان، عبدالله خان کنری، شیرین خان نورزائی، دگرمن عبدالرسول خان بلوچ، دگرمن سلطان احمد خان، جگرن عزیز خان و عده دیگری که نام‌های شان فعلاً بیادم نیست و به حمایت از این قیام پرداخته بودند، جمع گردیدند و در مورد ایجاد یک حلقه مدافعه در اطراف فرقه صحبت نمودیم. پیشنهاد ما این بود که قوای توپچی به آن طرف پل پشتون بروند تا اگر قوت‌های از طرف قندهار می‌آید در همان‌جا به مدافعه به پردازند و نگذارند که وارد شهر شوند. از دو تولی دافع هوایی نیز خواستیم که آنها نیز به میدان هوایی بروند تا اگر از طریق هوا نیروی تازه آورده می‌شود به آنها اجازه ندهند که نشست نمایند. متأسفانه توپچی و ماشیندارهای دافع هوا به مناطقی که به

ایشان وظیفه داده شده بود رفته نتوانستند و به مدت سه روز جنگ ما با طیاره‌ها ادامه یافت تا بالاخره قوت‌های زمینی از قندهار آمد. در این وقت نور محمد خان به فکر اینکه آن‌ها به کمک ما آمده‌اند، به پیش روی آن‌ها به دروازه فرقه رفته بوده و آن‌ها هم او را شهید ساخته بودند. روز چهارم (۲۹ حوت) بود که ما از فرقه بیرون شدیم و به کوه‌های که در شمال خواجه صاحب انصار بود بالا شدیم و از یک دره که در عقب آن کوه بود به طرف دهانه کمر کلاغ و منطقه سید مختار حرکت نمودیم و وقتی که شب شد به داخل قریه‌جات رفتیم. در جریان قیام، اکثریت صاحب‌منصبان فرقه حمایت خود را از ما نشان دادند به این معنی که کسی از رژیم دفاع نکرد تا با ما مقابله نماید. از افسرانی که همراه من بودند یکی عبدالله خان نام داشت که از کتر بود و یکی هم شیرین خان نورزایی بود که از شیندند بود. از نام‌های افسرانی که با نور محمد خان همکاری داشته‌اند چیزی نمی‌دانم که چه کسانی و به چه تعداد در کنار او بودند. حتماً به همراهی او هم یکی دو نفر ضابط بوده که نام‌های شان را نمی‌دانم. در واقع کار اصلی را همین دو تولی یعنی تولی ما و تولی نور محمد خان انجام داد و دیگران حمایت کردند» (قوام، ۱۳۹۸).

قیام مردم و فرقه هرات چنان وحشی را در کرملین ایجاد می‌نماید که با وجود ضرورت پرداختن به هزاران موضوع دیگر، توجه به مسئله قیام هرات به یکی از اولویت‌های حزب کمونیست اتحاد شوروی مبدل می‌گردد. پی‌یر آلن و دیتر کلی در کتاب «حقیقت تجاوز شوروی بر افغانستان» می‌نویسند: «با در نظر داشت حوادث هرات، استینوف وزیر دفاع، اندروپوف رئیس K. G. B و گرومیکو وزیر خارجه [شوروی] که وقتاً فوقتاً پانو ماریف (مسئول شعبه روابط بین‌المللی حزب) نیز به آن‌ها ملحق می‌شد به افغانستان توجه بیشتری را مبذول داشتند.» (۱۳۸۳، ص ۱۰۴). در نتیجه وحشت بزرگی که قیام هرات در میان سران رژیم ایجاد کرده بود، تره‌کی در هنگام صحبت تلفنی خود با کاسیگین بگونه التماس‌آمیز و شکست‌خورده خواهان کمک اتحاد شوروی می‌گردد و می‌گوید: «پیروزی در هرات کلید حل بقیه مسائل افغانستان است» (گروموف، ص ۲۱).

ب: ۲۷ حوت ۱۳۵۷

قیام افسران مسلمان فرقه ۱۷ به روز یکشنبه بیست و هفتم حوت ۱۳۵۷ به نقطه اوج خود می‌رسد و مردم دسته‌دسته با نان و غذا جهت ادای سپاس‌گزاری به فرقه می‌آیند تا از افسرانی که با قیام قهرمانانه خود نقشه کمونیست‌ها در جهت کشتار بیشتر مردم را نقش بر آب ساخته بودند به ابراز قدردانی به‌پردازند. در این روز، هم هرات و هم فرقه ۱۷ با بمباران‌های شدید هوایی مورد حمله قرار می‌گیرند.

ج: ۲۸ حوت ۱۳۵۷

روز دوشنبه بیست و هشتم حوت با بمباردمان‌های شدید هوایی سپری می‌شود و توپخانه دفاع هوایی لحظه از آتش‌باری بالای طیارات مهاجم خاموش نیست. در این روز قوای تازه‌نفس قندهار نیز به هرات می‌آیند. آن‌ها با بلند کردن بیرق‌های سبز به فریب مردم می‌پردازند تا به مقاومت مردمی روبرو نگردند به این ترتیب قوت‌های تازه ابتدا وارد شهر و متعاقب آن وارد فرقه می‌گردند. وقتی قوت‌های زمینی با بیرق‌های سبز به دروازه فرقه می‌رسند تورن نور محمد خان هلمندی متوجه نمی‌شود که این‌ها قوت‌های دشمن می‌باشند و از همین جهت خود را آماده رفتن به پناه‌گاه یا دفاع نمی‌سازد و در همین جا است که نور محمد خان هلمندی یکی از دو رهبر اصلی این قیام از جانب قوای که از قندهار آمده‌اند به شهادت می‌رسد.

د: ۲۹ حوت ۱۳۵۷

در این روز حملات و بمباردمان‌های هوایی افزایش می‌یابد، قوت‌های زرهی تازه‌وارد در داخل فرقه به نبرد می‌پردازند و مهمات تولى دافع هوا نیز رو به خلاصی می‌رود و اسماعیل خان هم تصمیم به ترک فرقه می‌گیرد و می‌رود تا مبارزه خود در مقابل حکومت کمونیستی را در یکی از گوشه‌های هرات بنیان‌گذاری و آغاز نماید.

میر محمد صدیق فرهنگ در کتاب «افغانستان در پنج قرن اخیر» در مورد مقاومت فرقه ۱۷ می‌نویسد: «مداخله نیروی هوایی دولتی که بعضی از پایگاه نظامی شیندند و برخی از خاک اتحاد شوروی پرواز نموده و نیروی مجاهدین (در فرقه) را هدف بمباردمان و آتش راکت و ماشیندار قرار می‌داد کار را برای ایشان دشوار نمود. تانک‌ها و توپ‌هایشان یکی از پی دیگری از بین رفته، عده زیادی از مجاهدین به شهادت رسیدند و عده دیگری شهر و زلمی کوت را ترک گفته، به غرض ادامه جنگ به شکل چریکی به کوه‌ها پناهنده شدند» (۱۳۶۶، ج ۳، ص ۱۲۲ م).

۸. پایان قیام

قیام قهرمانانه مردم مسلمان هرات و افسران مسلمان فرقه ۱۷ بعد از جانفشانی‌ها و فداکاری‌های فراوانی به پایان می‌رسد و گفته شده است که اگر فرقه قیام نمی‌کرد و در جهت سرکوب مردم با رژیم کمونیستی به همکاری می‌پرداخت به احتمال زیاد تلفات مردم ملکی از مرز پنجاه‌هزار نفر نیز فراتر می‌رفت. نگاه مختصری به قوت‌های حامی رژیم اعم از قوت‌های موجود رژیم در جریان قیام، حملات هوایی گسترده از خارج و داخل افغانستان به هرات و هجوم قوت‌های نظامی فراوان و تازه‌نفسی که از قندهار و کابل می‌آیند نشان‌دهنده نبرد بزرگی در میان یک ملت با ایمان و یک رژیم مزدور و حامیان خارجی آن است. هیچ نویسنده و تاریخ‌نگاری یارای آن را ندارد که به شرح

شجاعت مردمانی به پردازد که چگونه با دستانی خالی یک شهر را با تمام قوت‌های نظامی آن به تصرف خود در آورده‌اند و همه سنگرهای دشمنانی را که تا دندان مسلح بوده، فتح نموده‌اند و اکثریت تانک‌های را که از کشته‌های شان پشته ساخته است به آتش کشیده‌اند. چنین حرکتی با هیچ معیاری قابل محاسبه نه می‌باشد مگر با قدرت ایمان یک ملت.

وقتی پی‌یر آلن و دیتیر کلی در کتاب حقیقت تجاوز شوروی بر افغانستان می‌نویسند که فرقه ۱۷ اردوی افغانستان در هرات با کمیت ۱۰ هزار نفر به قیام‌کنندگان پیوسته‌اند و برای شان اسلحه و مهمات داده‌اند (۱۳۸۳، ص ۱۰۱)، انسان از تصور اینکه دو نفر هم‌فکر به پا می‌خیزند و با چند تن از همکاران نزدیک خود یک فرقه ده هزار نفری را به خاطر حمایت از مردم شان به زانو در آورند، به حیرت فرو می‌رود و آن را با هیچ معیاری محاسبه نموده نمی‌تواند مگر اینکه آن را قدرت ایمان و عنایت الهی (ج) بداند.

در حملات هوایی به منظور سرکوب قیام مردم هرات و خصوصاً سرکوب قیام فرقه ۱۷- هیلکوپترها، طیارات جنگنده و طیارات ال ۲۸ از میدان‌های هوایی شیندند در هرات (فرهنگ، ۱۳۶۶، ج ۳، ص ۱۲۲ م)، کشکی در ترکمنستان (فاروقی، ۱۳۶۶، ص ۱۱۰)، تاشکند در ازبکستان (فرزان، ۱۳۷۴، ص ۱۰۷) دوشنبه در تاجیکستان (پی‌یر آلن، ۱۳۸۳، ص ۱۰۲) و از روسیه شوروی (کوردووز، ۱۳۷۹، ص ۹۲۰) شرکت داشته‌اند و در نهایت قوای عظیم زمینی را نیز برای سرکوب قیام هرات فرستاده‌اند که شامل گارنیزون قندهار و قوای ضربتی آن همراه با لواهای ۴ و ۵ از کابل می‌باشد (پی‌یر آلن، ۱۳۸۳، ص ۱۰۲). از این نبرد تاریخی نابرابر که در میان یک ملت دست‌خالی و یک رژیم تا دندان مسلح و حامیان خارجی آن صورت گرفته و در نهایت مردم برنده شده‌اند با چه عبارتی می‌توان توصیف کرد به جز این که از آن به عنوان معجزه الهی (جل جلاله) و نیروی ایمان در نبرد قرن یادآوری نماییم.

د: رهبران قیام

رهبران قیام اسلامی و مردمی ۲۴ حوت ۱۳۵۷ را به سه کتگوری ذیل تقسیم نموده می‌توانیم:

۱. علما و دانشمندان

شخصیت‌هایی که بعد از کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ در جهت معرفی حاکمان جدید به روشنگری پرداخته‌اند مجموعه از علما، دانشمندان، شعراء، نویسندگان، متنفذین، داکتران، استادان مکاتب، مأمورین ملکی و نظامی دولت و اهل کسبه بوده‌اند که در محور علما و شخصیت‌های مردمی هرات گرد هم آمده بوده‌اند. در آن زمان که باغچه شهید محمد افضل شهیر مؤسس شورای شهری هرات به مرکز تبادل نظر و برنامه‌ریزی در میان علما، دانشمندان و روشن‌فکران هرات مبدل شده بوده، به

باغچه انقلاب معروف گردیده است (قوام، ۱۴۰۳، ص ۳۷). منابع هرات از جمله منبر بزرگ مسجد جامع هرات، نقش بزرگی را در زمینه آگاه‌سازی مردم هرات ایفا نموده‌اند و مولوی بهاء‌الدین، واعظ مسجد جامع جایگاه قافله‌سالار روشنگری در منابع هرات را دارد و همچنان اکثریت خانواده‌های سرشناس هرات در این راه نقش برجسته داشته‌اند و در این بخش طوری که قبلاً هم یادآوری صورت گرفت، می‌توانیم از شخصیت‌های همانند شهید محمد افضل شهیر، مرحوم مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع، مولوی بهاء‌الدین واعظ مسجد جامع، مولوی غلام محمد صالحی، سید عبدالرحیم آثمی خلیفه نوین، شهید قاری ابوبکر مسرور غوریانی، عبدالباقی جان حضرت، مولوی ملا محمد روضه باغی و امثالهم نام بگیریم، اما ده‌ها شخصیت دیگری هم بوده‌اند که در کنار بزرگان متذکره نقش برجسته را در ایجاد این قیام ایفا نموده‌اند که نام گرفتن از همه آنان در حوصله این مقاله نیست.

۲. بزرگ‌مردان، متنفذین و عیاران

تعدادی از بزرگ‌مردان، متنفذین و عیارانی که در جریان قیام مردمی ۲۴ حوت در زمینه اجرایی ساختن نظریات علما و دانشمندان هرات نقش فعالی داشته‌اند به ده‌ها تن می‌رسد که از آن جمله می‌توان از: احمد خان ده نوی، احمد سعید فاضلی، احمد شاه خان لوا مشر، ارباب شیراحمد قفسلان، حاجی جلال‌الدین مهمند، حاجی خان بلوچ، حاجی سعد الدین صوفیانی، حاجی عبدالسلام غوران، حاجی علی خان سونگرد، حاجی غزنیچی، حاجی محمد ایوب کر، خانونال نثار احمد مهاجر، خواجه ذبیح الله غوریانی، خواجه محمد علی، سید احمد چشتی مودودی، سید احمد قتالی، سید عثمان چشتی مودودی، سید عظیم قتالی، سید فضل احمد شاه داد شانی، شریف طیب زاده، صفی الله افضلی، صوفی عبدالغفار طوفان، صوفی غلام نبی، عبدالله جان حوض کرباس، عبدالاحد زیارتجاهی، عبدالوهاب رباط میرزا، عزت‌الله و صبغت‌الله فرزندان مولوی عبدالعزیز خطیب مسجد جامع، عیدی گل قفسلان، غلام جان سفید روانی، غلام یحیی اکبری، قاضی نذیر احمد حنفی، کمال‌الدین غُلبه‌گز، گل محمد تیزانی، معلم سید فغفور، معلم عبدالطیف مروی، معلم عصمت الله دانشیار، معلم لطف‌الله خان وردک استاد مدرسه جامع، معلم محمد آصف استاد مکتب دادشان، مولوی سید عبدالحمید استاد مدرسه جامع، مولوی طیب، مولوی عبدالحق از اوبه، مولوی محی‌الدین اسلامی، نبی جان طالب و امثالهم نام برد که تعدادشان به اسامی متذکره خلاصه نه می‌شود.

بهاء‌الدین ضیائی در مطلبی که تحت عنوان «انقلاب خونین بیست و چهارم حوت هرات، قسمت هفتم» در صفحه فیسبوک خود (@behauadin. ziaie) به تاریخ ۲۹ حوت ۱۳۹۲ (۲۰ مارچ ۲۰۱۴) به نشر رسانیده از شخصیت‌های مؤثر دیگری نیز نام می‌برد که در قیام بیست و چهارم حوت نقش

برجسته داشته‌اند و می‌نویسد که: حاجی میرزا دوست محمد یک‌تن از سابقه‌داران نهضت، گل احمد خان سروستان، عبدالقیوم ترکان، معلم عبدالاحد شهید، استاد سید اکبر، پدر و برادر غلام سرور مستمند، سلطان احمد پاشدان از شاگردان مدرسه جامع، غلام رسول جان، معلم عبدالطیف کشکی، ارباب دین محمد کورت، ارباب محمد یوسف، مولوی عبدالکریم، مولوی ملاحیدر، محمد هاشم محصل فاکولته شرعیات، معلم عبدالعلی از خواجه عالم، غلام فاروق رباط اقبچه، معلم عبدالرحمن خان استاد لیسه وزیر فتح خان، معلم عبدالرحیم خان روضه باغی، استاد عبیداله ناصح، میر محمد سعید، سید اکبرخان و نصراله خان لودین، مولوی ملا احمد ساغری خطیب مسجد جامع مولانا عبدالرحمن جامی، محمد برات از جوانان مدرسه جامع، حافظ مولوی عبدالرئوف خطیب مسجد جامع قریه نشین و برادرش مولوی عبدالشکور نیز از شخصیت‌های سرشناس در قیام بیست و چهارم حوت به شمار می‌آیند. همان طوری که قبلاً یادآوری گردید، اسامی شخصیت‌های که در قیام بیست و چهارم حوت نقش فعالی داشته و در هر منطقه و در هر معرکه درخشیده‌اند و افتخار آفریده‌اند به اسامی کسانی از آن‌ها یادآوری گردیده خلاصه نه می‌شود و تعداد قهرمانان و شیردلان یک ملت بزرگی که به خاطر دفاع از مفاخر اعتقادی و ملی شان، سینه‌های خود را سپر نموده و تا به اهتزاز در آوردن بیرق فتح و پیروزی رزمیده‌اند کم نیست.

۳. افسران فرقه ۱۷

حرکت دلیرانه تولى دافع هوا به رهبری اسماعیل خان و تولى توپچی در تحت قیادت نور محمد خان هلمندی که در یک عملیات هماهنگ و برق‌آسا، حماسه جاودانه قیام فرقه ۱۷ در دفاع از مردم هرات بر ضد رژیم کمونیستی را رقم‌زده‌اند، با حمایت و همکاری افسران دیگری همچون جگرن عبدالعزیز، دگرمن محمد انور نصرتی، جگتورن علاوالدین، جگرن شایسته، تورن نجیب الله، جگرن سید اسدالله، جگرن شمشیر خان، ظابط خلیل احمد، جگرن غلام رسول بلوچ، ظابط سلطان احمد خان، شیرین گل خان نورزایی، ظابط عبدالله خان کنری، ظابط بصیر خان، حسام‌الدین خان و... به همراه گردیده است که قبلاً نیز از نقش شجاعانه ایشان یادآوری گردید. گفته شده است که اگر قیام فرقه ۱۷ صورت نمی‌گرفت این امکان موجود بود که تعداد شهدای قیام هرات از مرز پنجاه‌هزار تن نیز می‌گذشت.

ه: جفا به افتخارات قیام

همان طوری که به قیام دادخواهانه مردم شریف هرات رحمی صورت نگرفته و از هوا و زمین با باران بمب‌ها و راکت‌ها و توپ‌ها و گلوله‌ها سینه‌های فرزندان مؤمن این سرزمین نشانه گرفته شده و کمونیست‌ها و حامیان شان در شهر هرات از کشته‌ها پشته‌ها ساخته‌اند، در قسمت بیان حقایق آن قیام

نیز جفای‌های فراوانی صورت گرفته است. طوری که دیده می‌شود عده با قلم‌های زهرآگین و نظریات مسموم‌کننده خود در پی مسخ حقایق تاریخی آن دوره برآمده و در تلاش کاستن از شکوه و عظمت آن قیام و وابسته نشان دادن آن به خارجی‌ها بوده و عده دیگری هم به خاطر کمرنگ جلوه دادن نقش دین در آن حرکت تاریخی، این قیام توحیدی و ایمانی را الهام گرفته از اندیشه‌های دین‌ستیزانه و ماتریالیستی خود معرفی می‌نمایند یعنی به همان گونه که قیام مردم سرکوب گردیده، عده در تقلا می‌باشند که تاریخ آن را نیز مسخ نمایند تا نامی از جنایات کمونیست‌ها و صلابت دین‌دوستی و میهن‌دوستی مردم ما در اوراق تاریخ باقی نماند. این تلاش‌ها به سه شیوه عمده صورت می‌گیرد که شامل به زیر سؤال بردن آمار شهدا، وابسته نشان دادن قیام به کشورهای خارجی و دست داشتن گروه‌های چپی در ایجاد این قیام می‌باشد که ما این سه موضوع را به‌طور جداگانه مورد مداخله و استقصاء قرار می‌دهیم.

۱. به زیر سؤال بردن آمار شهدا

به زیر سؤال بردن آمار ۲۵۰۰۰ نفری شهدای قیام بیست و چهارم حوت ۱۳۵۷ هرات باستان و تلاش در زمینه کمتر جلوه دادن تعداد شهدا که اکثراً به‌منظور کاستن از شکوه و عظمت آن قیام تاریخی صورت می‌گیرد، جفای بزرگی به آرمان شهدای می‌باشد که خون‌شان نادیده گرفته شده و افتخارات آن‌ها از قلم انداخته می‌شود. به باور عده از صاحب‌نظران تعداد شهدای ۲۴ حوت ۱۳۵۷ خیلی بالاتر از ۲۵ هزار نفری می‌باشد که از آن یاد گردیده است چون این کشتارها در سه مرحله مختلف صورت گرفته است.

۱. مرحله اول مربوط به قبل از قیام هرات است که بر اساس راپورها و مشکوک شدن‌ها هزاران نفر در آن زمان دستگیر، زندانی، شکنجه یا اعدام گردیده‌اند.

۲. مرحله دومی مربوط به دوران قیام بیست‌ویک روزه مردم هرات است که به تاریخ نهم حوت ۱۳۵۷ از قریه سلیمی آغاز گردیده، در بیست و چهارم حوت به اوج خود رسیده و با قیام افسران مسلمان فرقه ۱۷ از تاریخ بیست و ششم حوت الی بیست و نهم حوت ۱۳۵۷ ادامه یافته است.

۳. مرحله سومی که در این مرحله نیز کشتار فراوانی صورت گرفته مربوط به مرحله بعد از قیام بیست و چهارم حوت است که رژیم به دستگیری، زندانی ساختن و کشتار تعداد فراوانی از مردم با اتهام حضور یا همکاری در قیام مبادرت ورزیده است.

در بهار سال ۱۳۷۱ شمسی یعنی بعد از پیروزی مجاهدین، عبدالحمید خان نوال قول اردوی ۴، نمونه‌های از اوراقی را برایم نشان داد که می‌گفت تعداد آن‌ها به صدها ورق می‌رسد و می‌گفت که ذخیره آن اسناد در بخش استخبارات فرقه ۱۷ موقعیت دارد. در آن اوراق که به شکل لیست‌های ۱۵

نفری، ۱۷ نفری، ۲۵ نفری و بالاتر یا کمتر از آن بود، اسامی افراد مختلفی از شهر و ولسوالی‌های هرات در جدول‌هایشان درج گردیده بود. در آن لیست‌ها نوشته شده بود که فلانی ولد فلانی از فلان محله یا فلان ولسوالی هرات با شغل‌های از قبیل کارگر، اخوانی، معلم، ملای مسجد، چپراسی، شاگرد مکتب، دهقان و... مطابق به حکم محکمه انقلابی اعدام و جنازه‌ها مخفی گردید و طوری که هنوز به یاد می‌آید څارنوال خیرخواه و فکر می‌کنم سید مکرم که زمانی قوماندان فرقه هرات بود با دو نفر دیگری که نام‌های شان بیادمانده است در ذیل آن اوراق امضاء نموده بودند که این موضوع عمق وحشت و فاجعه در کشتار مردم هرات را نشان می‌دهد.

با توجه به مراحل سه‌گانه کشتار مردم و خاطراتی که از څارنوال عبدالحمید نقل گردید، عمق کشتار می‌تواند خیلی بالاتر از آن چیزی باشد که از آن یاد گردیده است. وقتی در روز بیست و چهارم حوت در حملات عوامل رژیم تنها در سه نقطه یعنی در اطراف زندان هرات حدود ۶۰۰ نفر (فرزان، ۱۳۷۴، ص ۹۰)، در حمله به پل رنگینه ۲۰۰ نفر (فرزان، ۱۳۷۴، ص ۹۱) و در گلوله‌باران مردم در پل کاربار ۵۰۰ نفر شهید شده باشند (فرزان، ۱۳۷۴، ص ۶۷)، با توجه به وسعت درگیری‌ها که در صدها نقطه صورت گرفته، شهادت ۲۵ هزار نفر در قبل از قیام، در جریان بیست‌ویک روزه قیام و بعد از قیام عدد اغراق‌آمیزی به نظر نه می‌رسد و آنهم با توجه به حجم بمباردمان فراوان جنگنده‌های که از پنج میدان هوایی داخلی و خارجی، قیام مردم در ولسوالی‌ها، شهر و فرقه هرات را مورد هدف قرار داده‌اند. وسعت کشتار مردم هرات در بیست و چهارم حوت ۱۳۵۷ را از این دستور حفیظ الله امین که گفته بود «هرات را یکسره نابود کنید، ما بر ویرانه‌های آن شهر جدیدی می‌سازیم» می‌توان تخمین کرد (نگاهی به افغانستان دیروز و امروز، ۱۳۶۳، ص ۳).

خیرخواه در مورد کشتارها به وسیله قوای تازه‌نفس قندهار در هرات می‌نویسد: پس از تسلط قوای قندهار بر هرات و ختم مقاومت فرقه، کمونیست‌ها با هر کسی که سرخوردند او را کشتند، حتی مجروحین را به رگبار مسلسل بسته شهید نمودند و اجساد شهدا را در چاه‌ها و گودال‌ها انداختند. (۱۳۶۵، ۲۷).

چه خوب است تا نظریات بعضی از سیاسیون و نویسندگان داخلی و خارجی در مورد این قیام را نیز به خوانش بگیریم تا دیده شود که دیگران در این زمینه چی می‌گویند:

دکتور محمد حسن شرق صدراعظم حکومت داکتر نجیب الله که در عمق جزئیات و عملکردهای دولت بوده، در کتاب «تأسیس و تخریب اولین جمهوری افغانستان» در مورد آمار کشته‌شدگان قیام هرات چنین می‌نویسد: «شدیدترین و پرآوازه‌ترین جنگ‌های سال ۱۳۵۷، جنگ

مشهور و قیام مسلحانه ۲۴ حوت ۱۳۵۷ مردم سلحشور، شجاع و دلیر هرات به شمار می‌آید که در اثر برخورد با قوای حکومتی بیش از بیست و پنج هزار نفر از اهالی آنجا کشته شدند. حکومت با تخریبات وسیع و دامنه‌داری توسط بمباران بی‌امان و بی‌رحمانه طائرات و هجوم قوای مسلح زمینی با تانک و توپ قسمتی از شهر و اطراف هرات را به ویرانه‌ها و ماتم خانه‌ها مبدل می‌کند» (شرق، ص ۲۱۷).

در کتاب «افغانستان، گزارش‌های سیاسی و نظامی ۱۳۵۶-۱۳۶۶» منتشره شورای ثقافتی جهاد افغانستان آمده است که در اثر زد و خورد بین مردم و [عوامل] شوروی‌ها در حدود بیست و پنج هزار از اهالی دلیر هرات جام شهادت نوشیدند (علمی، ۱۳۶۷، ص ۵).

ویلهلم دیتل (Wilhelm Dietl) نویسنده و ژورنالیست آلمانی در کتابی که تحت عنوان گذرگاه افغانستان (Bridgehead Afghanistan) به رشته تحریر در آورده در مورد قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات باستان چنین می‌نویسد: «در تاریخ آسیا جنگ هرات در نوع خود بی‌نظیر بود. این کشت و کشتار را تنها با درگیری‌های شهر (حمایه) در سوریه می‌توان تشبیه کرد. کشتار مزبور که در فبروری ۱۹۸۲ در شهر حمایه اتفاق افتاد به قیمت از بین رفتن جان سی هزار نفر تمام شد... همان‌طوری که در حمایه مستشاران نظامی روسیه تجربیات قدرت آتش خود را در اختیار رژیم گذاشتند، در افغانستان هم یک تعداد از مستشاران نظامی خود را تحت ریاست جنرال الکسی سپی‌لف که در جریان اشغال چک‌سلواکیا از خود کار دانی نشان داده بود و تجاری کسب کرده بود فرستادند تا کاری را از پیش برده بتوانند که نتوانستند».

پی‌یر آلن و دیتل کلی در کتاب حقیقت تجاوز شوروی بر افغانستان تلفات ملکی در قیام هرات را تا سقف سی هزار نفر تخمین می‌نماید. (۱۳۸۳، ص ۱۰۳) کتاب معتبر تاریخ افغانستان در پنج قرن اخیر آمار شهدای قیام ۲۴ حوت را تا ۴۵ هزار تخمین نموده و در جای دیگری تعداد شهدا را به نقل از رساله شورای ثقافتی جهاد افغانستان، بیست و پنج هزار ثبت نموده است (۱۳۶۶، ج ۲: ص ۱۲۳).

وسعت کشتار مردم هرات در کتاب «افغانستان و اتحاد شوروی» این‌گونه بیان گردیده است: «با سرکوبی قیام هرات عطش خون‌آشامی نظام فرو نه نشست بلکه بیش از پیش بالا گرفت، انبوهی از مردم به اتهام قیام دستگیر و شکنجه شده و به قتلگاه‌ها فرستاده شدند. بیشتر این قربانیان را علما و روحانیون و سرمایه‌داران و منورین تشکیل می‌دادند. البته این کشتار بدین قشر منحصر نماند. بلکه پیشه‌وران و کشاورزان و افراد عادی به شمول پاداو و حمایه و غیره دشمن نظام شناخته شدند و سر به نیست شدند. گورهای دسته‌جمعی که پس از پیروزی مجاهدین کشف گردید اجساد افرادی را می‌نمود که کهنه‌ترین و ژنده‌ترین لباس را به تن داشتند و حتی کفش‌های شان از تایلر کهنه‌موتر ساخته شده بود. پس از قیام یکی از خلقی‌ها بنام عبدالحی یتیم به حیث والی هرات برگزیده شد،

از قول شاهدان عینی آمده که وی مانند قصاب پیش‌بند می‌پوشید و با دستان کثیف خود سر از تن مردم جدا می‌کرد» (نور، ۱۳۸۳، ص ۳۱).

کشتار مردم بعد از پایان قیام به اندازه‌ای وسیع بوده که ستر جنرال مایوروف مستشار اعلی یا سر مشاور نظامی روس‌ها در افغانستان در کتابی که تحت عنوان «در افغانستان چه می‌گذشت» به رشته تحریر درآورده، فصل دهم کتاب خود را تحت عنوان «هراتی‌ها در آستانه مرگ و میر به دست نجیب الله» به کشتار هراتی‌ها توسط داکتر نجیب اختصاص داده است. (مایوروف، ۱۳۷۹، ص ۲۰۶) مایوروف در کتاب خود می‌نویسد که وقتی جنرال چیریومنیخ از کارمل پرسید که داکتر نجیب بر خلاف فیصله‌های ما در اجتناب از کشتار مردم ملکی، ۳۰۰ نفر را در هرات به امر خود تیرباران و اعدام نموده است (مایوروف، ۱۳۷۹، ص ۲۷۵)، آیا شما به او اجازه داده‌اید؟ در ادامه مایوروف از قول جنرال چیریومنیخ نقل می‌کند که ببرک به وی گفته است: «آری شپش‌های خانه باید همه کشته شوند» (مایوروف، ۱۳۷۹، ص ۲۶۰). این ابراز نظر کارمل نشان می‌دهد که کمونیست‌های افغانی حتی مردم افغانستان را در زمره انسان نیز محاسبه نمی‌نمودند و آن‌ها را شپش فکر می‌کردند. مایوروف در صفحه ۲۶۱ همین کتاب از قول چیریومنیخ جنرال نیروهای نظامی شوروی نقل کرده است که او ببرک را مورد خطاب قرار داده و از او پرسیده است که چگونه به نجیب الله اجازه کشتار بدون محاکمه و دسته‌جمعی را داده‌اید؟ ما که به مردم قول داده بودیم که کشته نمی‌شوند و در ادامه چیریومنیخ از کارمل می‌پرسد که شما به مردم چه وعده کرده بودید؟ پس الله چه شد؟ قرآن چه شد؟ و شریعت چه شد؟ مایوروف می‌نویسد که ببرک در پاسخ به جنرال چیریومنیخ گفته است که من یک آتئیست (لامذهب) هستم (مایوروف، ۱۳۷۹، ص ۲۶۱).

با توجه به آنچه که از نوشته‌های تاریخ‌نگاران، گزارش‌های وقایع نویسان و از همه مهم‌تر از آثار جنرالان روسی که در متن وقایع قرار داشته‌اند مطالعه گردید، انسان به عمق این فاجعه پی می‌برد و آمار شهدا را در مراحل سه‌گانه سرکوب مردم (قبل از قیام، در جریان قیام و بعد از قیام) خیلی فراتر از ۲۵ هزار نفری که گفته شده در ذهن خواننده مجسم می‌سازد. گفته می‌شود در مقاله که نویسنده بنام باقی سمندر به ارتباط قیام بیست و چهارم حوت ۱۳۵۷ به رشته تحریر درآورده به معرفی لیستی از کسانی پرداخته است که در کشتار مردم هرات نقش کلیدی داشته‌اند اما مقاله مذکور در هنگام تحریر این مقاله در دسترس ما قرار نداشت تا گوشه‌های از آن نوشته با خوانندگان شریک ساخته می‌شد.

۲. وابسته معرفی نمودن قیام

کتاب آشوب بیگانگان که توسط یکی از جلادان ۲۴ حوت یعنی نظیف الله نهضت والی وقت هرات نوشته شده و در آن تلاش گردیده است تا قیام خالص اسلامی و ملی مردم هرات را وابسته به

تحریکات یک کشور خارجی یعنی ایران نشان بدهد یکی از بزرگ‌ترین جفاهای می‌باشد که در حق قیام قهرمانانه مردم هرات روا داشته شده است، هر چند که نویسنده کتاب آشوب بیگانگان این کتاب را به هدف پاک نمودن دست و دامان خود از خون بی‌گناهان هرات به رشته تحریر آورده است. اگر به تحولات ایران و قیام هرات در اواخر سال ۱۳۵۷ خورشیدی نظر مختصری بیاندازیم به این نتیجه می‌رسیم که هیچ انسان با شعوری که حتی کمترین بلدیتی هم با الفبای سیاست داشته باشد، چنین اتهام ناروایی را نسبت به قیام ملی یک ملت بزرگ و با فرهنگی وارد نمی‌نماید، چون با یک محاسبه ساده و سرانگشتی، طشت رسوایی و جهالت او از بام فرو می‌افتد. بیاید تا در این زمینه محاسبه مختصری داشته باشیم تا سیه‌روی شود هر که در او غش باشد.

انقلاب ایران که در ۱۷ جدی ۱۳۵۷ آغاز و با آمدن آیت الله خمینی از فرانسه به تاریخ ۱۲ دلو به نقطه اوج خود رسید، به تاریخ ۲۲ دلو (بهمن) ۱۳۵۷ به پیروزی رسیده و به تاریخ ۱۲ حمل ۱۳۵۸ نوع نظام آن مشخص گردیده است. ایران در این دوره همانند هر کشور دیگری که در آن انقلاب صورت می‌گیرد، دست‌خوش تحولات عظیم و نابسامانی‌های فراوانی بوده که طبیعتاً مدیریت آن‌ها در اولویت رهبران جدید آن کشور قرار داشته، طوری که فرصت اندیشیدن در مورد مسائل بیرون مرزی را برای ایشان نمی‌داده است. به تاریخ پانزدهم دلو (بهمن) ۱۳۵۷ در حالی که هنوز شاپور بختیار به عنوان نخست‌وزیر ایران فعالیت می‌نماید، بازرگان نیز به عنوان نخست‌وزیر جدید کشور معرفی می‌گردد و به مدت یک هفته یعنی الی تاریخ بیست و دوم دلو (بهمن) ۱۳۵۷ که بختیار مجبور به کناره‌گیری از نخست‌وزیری گردیده و مخفیانه از کشور خارج می‌گردد، ایران دارای دو نخست‌وزیر می‌باشد. جستجوی مختصر حوادث ماه‌های دلو (بهمن) و حوت (اسفند) ۱۳۵۷ ایران در گوگل حکایت از درگیری‌های مسلحانه، حمله به پادگان‌ها، انفجارها، ترورها، حمله به سفارت‌خانه‌ها و کنسولگری‌ها، حمله به ساختمان‌های رادیو، تلویزیون و بیمارستان‌ها و حمله به کمیته‌های انقلاب در مناطق مختلف کشور دارد و گلوله‌باران‌ها توسط هلیکوپترهای حزب کومله نشان می‌دهد که هنوز ثبات لازم در ایران بوجود نیامده است (سایت هایلیلان، ۱۴۰۳).

با توجه به عواملی که در بخش پیش زمینه‌های قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ یادآوری گردید و با در نظر داشت اوضاع نابسامان ایران در آن روزگار، کدام انسان عاقلی می‌تواند ادعای نظیف الله نهضت در مورد وابسته‌گی قیام هرات به ایران را به‌پذیرد؟ مگر اینکه مثل خودش شاگرد نابغه شرق بوده باشد. فاصله زمانی در میان بیست و دوم دلو (بهمن) که انقلاب ایران به پیروزی رسیده تا نهم حوت (اسفند) که اولین قیام مردمی ۲۴ حوت از قریه سلیمی در هرات آغاز گردیده فقط در حدود ۱۷ روز می‌باشد و اگر فاصله زمانی انقلاب ایران تا اوج قیام هرات در روز ۲۴ حوت ۱۳۵۷ را محاسبه نماییم

جمعاً ۳۲ روز می‌شود. حالا در فاصله ۱۷ یا ۳۲ روزی که ایران دچار آشفته‌گی‌های فراوان داخلی بوده و تلاش‌های دولت موقت ایران نیز در جهت ایجاد ثبات در قلمرو خودشان متمرکز بوده و حتی نوع نظام ایران نیز ۱۷ روز بعد از قیام ۲۴ حوت یعنی در ۱۲ حمل ۱۳۵۸ تعیین گردیده، کدام انسان عاقلی می‌تواند به پذیرد که ایرانی‌ها به سازمان‌دهی یک انقلاب عظیمی همانند ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات در یک کشور همسایه خود مانند افغانستان پرداخته باشند؟ فاعتبروا یا اولی الابصار!

۳. هویت زدایی و دستبرد به افتخارات قیام

تلاش در جهت هویت زدایی از قیام اسلامی مردم هرات یکی از جفاهای دیگری می‌باشد که توسط یک عده از افرادی که با دین، تاریخ و فرهنگ مردم افغانستان در ستیزه می‌باشند صورت می‌گیرد. طوریکه گفته می‌شود، نویسندگان از پیروان اندیشه‌های مارکسیستی مائوتسه دونگ، با نوشتن مقالاتی در صدد مسخ هویت قیام هرات و دستبرد به افتخارات آن برآمده‌اند. این افراد که روزگاری در قالب جریانی به نام محفل هرات در میان ده‌ها گروه و سازمان دیگر در تظاهرات دهه چهل خورشیدی شرکت داشته‌اند می‌کوشند تا قیام با عظمت ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات را زاده روشنگری‌های خود در دهه چهل خورشیدی معرفی نمایند.

«ش. آهنگر» در مقاله که تحت عنوان «جنبش ۲۴ حوت، علل و عوامل، پس منظر تاریخی و پیامدهای آن» در ماه حوت ۱۳۸۵ در سایت‌های افغانستان آزاد و گفتمان به نشر رسانیده، تلویحاً به چنین ادعای پرداخته و در بخش‌های از نوشته وی آمده است که: «هراتیان مخصوصاً به ماهیت برده منشاء و اهداف شوم حزب دموکراتیک خلق (خلق و پرچم) از سال‌های دهه ۴۰ شمسی به‌ویژه سال‌های ۴۷ و ۴۸ ش توسط حلقه‌ای از روشنفکران خود بیشتر آشنا ساخته شده بودند» و در جای دیگری از نوشته خود می‌نویسد «به تاریخ ۲۵ یا ۲۶ حوت شبانه‌ای پخش شد... که در پای خود امضای «گمنام» (گروه مبارزین نجات افغانستان - م) را داشت، بازهم به همان ریشه برمی‌گردد و به ابتکار و توسط همان «محفل هرات» صورت گرفته است.» (آهنگر، ۱۳۸۵، سایت گفتمان)

سوالی که به میان می‌آید این است که یک جریان مارکسیستی چگونه ادعا کرده می‌تواند که گویا روشنگر مسیر راه صدها هزار مسلمانی بوده که در راه دفاع از عقیده خویش از سر و جان خود مایه گذاشته‌اند. باور چنین ادعاهای که گویا عملکرد یک جریان کوچک خدا ناباور ماتریالیستی، روشنی‌بخش راه صدها هزار مسلمان خداپرستی بوده که با سردادن نعره‌های تکبیر و به اهتزاز در آوردن پرچم‌های سبز در جهت مبارزه با تفکرات ماتریالیستی وارد میدان شده باشند با هیچ منطقی سازگار به نظر نمی‌آید. شاید در جریان قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ افراد انگشت‌شماری از محفل موردنظر آقای آهنگر به علت اختلافات ایدئولوژیکی‌شان با احزاب خلق و پرچم که ریشه در اختلافات

ایدئولوژیکی مارکسیستی در میان چین و شوروی داشته شرکت نموده باشند و یا اینکه به صورت ناخواسته در میان مظاهره کنندگان گیر مانده بوده باشند، اما نه محفل موردنظر ایشان نقش به خصوصی در ایجاد این قیام بزرگ داشته و نه هم این قیام بزرگ زاده به اصطلاح روشنگری های ایشان در دهه ۴۰ خورشیدی بوده است. مردمی که حتی توان نوشتن نام خود در ذیل اعلامیه که آن را به خود منسوب می دانند نداشته اند، اگر احیاناً افرادی هم از ایشان به تشویق افرادی از قیام کننده گان مسلمان پرداخته باشند تا از احساسات مردم مؤمن هرات در جهت غلبه اندیشه های ماتریالیستی چین محور خود بر ضد اندیشه های ماتریالیستی روس محور احزاب خلق و پرچم استفاده نمایند، این یک عمل غیراخلاقی تلقی می شود هر چند که ادعاهای ایشان با حقایق فاصله فراوانی دارد. تاریخ اعلامیه موردنظر ایشان نیز که به تاریخ ۲۵ یا ۲۶ حوت یعنی حدود ۱۷ روز بعد از قیام، مردم را به قیام دعوت نمود پرده از این جعل تاریخی بر می دارد و سؤالی را در ذهن خواننده ایجاد می کنند که چگونه بعد از قیام دعوت به قیام صورت گرفته می تواند؛ بناءً باور به اینکه یک جریان کوچک ماتریالیستی الهام بخش یک جریان عظیم دینی بوده باشد با هیچ منطقی مطابقت نداشته و این منصفانه نیست که عزت، عقیده و ارزش خون شهدای بیست و چهارم حوت ۱۳۵۷ بنام های گوناگون به سخره یا گروگان گرفته شود.

نتیجه گیری

وقتی احزاب چپی در سال های ۱۳۴۳ و ۱۳۴۴ به فعالیت آغاز نمودند، مبارزه با اعتقادات دینی و عنعنات ملی مردم افغانستان را آرمان و نصب العین خود قرار داده بودند، مسائلی که در بخش پیش زمینه های بیداری به شرح قسمتی از آن ها پرداخته شد. آن عملکردهای دین ستیزانه و ضد ملی، آهسته آهسته اسباب حساسیت و نارضایتی مردم را فراهم ساخته و مبارزه مردم افغانستان در جهت دفاع از اعتقادات شان از متن پوهنتون کابل در افغانستان آغاز گردید.

این مبارزات دفاعی به مدت حدود نیم دهه به صورت پراکنده و نامنظم ادامه پیدا کرد تا اینکه جمعیت اسلامی توسط استادان پوهنتون کابل در سال ۱۳۴۶ و نهضت جوانان مسلمان توسط محصلان پوهنتون کابل در سال ۱۳۴۸ بنا نهاده شد تا به صورت منظم و هماهنگ به دفاع از اعتقادات، فرهنگ و عنعنات پسندیده مردم افغانستان پرداخته بتوانند. سازمان های جدیدی که متشکل از استادان پوهنتون و جوانان تحصیل کرده دانشگاه ها و مراکز تحصیلات عالی کشور بودند، به روشنگری خود ادامه می دادند تا اینکه کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ به وقوع پیوست. آن ها که می دانستند چه کسانی قدرت را غصب نموده اند، در ضمن ادامه تنویر مردم، تلاش های جدیدی را نیز آغاز نمودند تا در همکاری با علما و دانشمندان کشور به اساس گذاری یک مبارزه آگاهانه در مقابل حاکمان جدید به پردازند.

بعد از همین روشنگری‌ها و نشست و برخاست‌ها از یک‌طرف و اختناق روزافزون رژیم از طرف دیگر بود که مبارزه آگاهانه مردم افغانستان در قالب قیام‌های همانند قیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ هرات باستان و نبردهای مسلحانه، برای طرد حاکمان جدید آغاز و ادامه یافت، طوری که در نهایت نه تنها زمینه‌ساز سقوط رژیم کمونیستی در افغانستان شد، بلکه باعث نابودی کمپ کمونیسم در سراسر جهان گردید. برای حراست از افتخارات قیام بیست و چهارم حوت ۱۳۵۷ هرات باستان و سایر قیام‌های کشور و همچنان برای معرفی مبارزات و جهاد ۱۴ ساله مردم مسلمان افغانستان در مقابل اتحاد جماهیر شوروی وقت و حکومت دست‌نشانده‌شان به نسل‌های آینده کشور، باید به ثبت وقایع این دوره تاریخی پرداخته شود تا کسی به کم جلوه دادن فدakarهای، وابسته نشان دادن قیام‌های مردمی و مسخ حقایق تاریخی کشور و مردم ما پرداخته نتواند؛ و من الله التوفیق.

منابع

استفان کورتوا؛ نیکلاس ورت؛ ژان لوئی پنه؛ آنژی پاک. فسکی؛ کارل بارتوسک؛ ژان لوئی مارگولن: کتاب سیاه کمونیسم، ترجمه: عبدالحمید فریدی عراقی، ۱۳۸۱، مرکز چاپ و انتشارات وزارت خارجه ایران، تهران.

آرنولد، انتونی: سوابق تاریخی تهاجم روس بر افغانستان، ترجمه: سید رسول، کمیته فرهنگی اتحاد اسلامی مجاهدین افغانستان.

آهنگر، ش: جنبش ۲۴ حوت هرات (علل و عوامل، پس منظر تاریخی و پیامدهای آن)، سایت افغانستان آزاد، ۱۵ مارچ ۲۰۱۲.

پوپل، کریم: فعالیت سازمان جوانان مترقی (شعله جاوید) در افغانستان، سایت مشعل، جولای ۲۰۲۰ پی یر آلن و دیتر کلی: قبقان افغان (حقیقت تجاوز شوروی بر افغانستان)، ۱۳۸۳، انتشارات میوند، کابل.

حمید زاده، حبیب: افغانستان در قرن چهاردهم خورشیدی، ۲۳ حوت ۱۳۹۹، سایت ۸ صبح، افغانستان.

خیرخواه، سید محمد: خاطره (بیاد بود قیام شهدای ۲۴ حوت هرات)، کمیته فرهنگی جمعیت اسلامی افغانستان، ۱۳۶۵، تهران.

دیتل، ویلهلم: گذرگاه افغانستان، ۱۳۶۵ آستان قدس رضوی، مشهد.

سایت شعله جاوید: خلاصه سوانح اکرم یاری، تاریخ بازدید از سایت: ۲۵ دلو ۱۴۰۳.

شرق، محمد حسن: کرباس پوشان برهنه پا، ۱۳۶۵.

شرق، محمد حسن: از تأسیس تا تخریب اولین جمهوری افغانستان، ۱۳۷۴، مرکز نشرات سعید، پشاور.

صیقل، پروفیسور امین: افغانستان معاصر (تاریخ مبارزات و بقای یک ملت)، انتشارات سعید، ۱۳۹۴، کابل.

ضیائی، بهالدین: انقلاب خونین بیست و چهارم حوت هرات، ۲۰ مارچ ۲۰۱۴، فیس بوک [\(@behauadin.ziaie\)](mailto:@behauadin.ziaie).

طین، ظاهر: افغانستان در قرن بیستم، ۱۳۸۴، نشر عرفان، تهران.
علمی، دکتور سید محمد یوسف: افغانستان (گزارش های سیاسی و نظامی)، ۱۳۶۷، کانون ترجمه آثار جهاد افغانستان، پشاور.

فاروقی، حبیب الله: خرس در چنگال عقاب، ۱۳۶۶، ناشر: مولف، پشاور.
فرزان، احمد شاه: قیام هرات، ۱۳۷۴، انتشارات فرید، مشهد.

فرهنگ، میر محمد صدیق، افغانستان در پنج قران اخیر (جلد سوم)، ۱۳۶۶ هجری شمسی.
قوام، محمد یوسف احراری: حماسه سرایی در افغانستان، ۱۳۹۵، انتشارات آزادی.

قوام، محمد یوسف احراری: قدرت پنهان، ۱۴۰۳، انتشارات آزادی، ایران.
قوام، محمد یوسف احراری، مصاحبه با اسماعیل خان، ۱۵ جدی ۱۳۹۸، هرات، افغانستان.

کشکی، صباح الدین: دهه قانون اساسی، هـ ش ۱۳۶۵، شورای ثقافتی جهاد افغانستان، پشاور.
کشکی، صباح الدین: دهه قانون اساسی، ۱۳۸۴ هـ ش، انتشارات میوند، کابل.

کوردوز، دیه گو؛ هاریسون، اس سلیگ: پشت پرده افغانستان: مترجم: اسد الله شفایی، تهران، الهدی، ۱۳۷۹.

گروموف، بوریس: ارتش سرخ در افغانستان، ترجمه: عزیز آریانفر، Afghan Association, Germany.

لعلستانی: جنگ قدرت (وقایع سه دهه اخیر افغانستان)، ریاض کمپوزینگ سنتر، ۱۳۸۴.
ماندگار (روزنامه): در آمدی بر تاریخ نهضت اسلامی افغانستان، ۵ ثور ۱۳۹۷، کابل.
مایوروف، ستر جنرال الکساندر: «در افغانستان چه میگذشت»، ترجمه: ع صفا، ۱۳۷۹، دانش کتابخانه، پشاور.

مخلص، عبدالروف: انوار القرآن، جلد اول، ۱۳۸۹، انتشارات شیخ الاسلام، ایران.
میروخین، واسیلی: کی جی بی در افغانستان، ترجمه: احمد ضیا رهگذر، ۱۳۹۰، انتشارات میوند، کابل.

نگاهی به افغانستان دیروز و امروز، ۱۳۶۳، مرکز مطالعات و تحقیقات انقلاب اسلامی افغانستان
نور، عبدالعلی احراری: افغانستان و اتحاد شوروی (اسنادی از آرشیف های روسیه و آلمان شرق)،
۱۳۸۳، هرات.

نهضت، نظیف الله: آشوب بیگانگان.

هابیلیان: پایگاه خبری تحلیلی مطالعات تروریسم: وقایع تروریستی اسفند ۱۳۵۷: <https://www.habilian.ir/fa/>

هابیلیان: پایگاه خبری تحلیلی مطالعات تروریسم: وقایع تروریستی بهمن ۱۳۵۷: <https://www.habilian.ir/fa/>



بازتاب قیام ۲۴ حوت در ادبیات مقاومت افغانستان

نویسنده گان: نامزد پوهنځی جعفر فرهنگد^۱، نامزد پوهنځی علا الدین فیضی، نامزد پوهنځی نورالحق نورزایی و نامزد پوهنځی

خلیل احمد نقشبندی

^۱ استاد پوهنځی ادبیات و علوم بشری

چکیده

قیام ۲۴ حوت به عنوان یکی از رویدادهای مهم در تاریخ معاصر افغانستان و همچنین در ادبیات مقاومت این کشور جایگاه ویژه‌ای دارد. این پژوهش با روش تحلیلی و توصیفی و با بررسی منابع مکتوب شامل کتاب‌ها، مقالات، اشعار و آثار ادبی مرتبط با قیام ۲۴ حوت، به تحلیل بازتاب این رویداد در ادبیات مقاومت افغانستان پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که این قیام به عنوان نماد ایستادگی و مقاومت مردمی در برابر حکومت کمونیستی و اشغالگر خارجی، در آثار ادبی با مضامین حماسی، عاطفی و نمادین به تصویر کشیده شده است. شاعران و نویسندگان افغان با استفاده از زبان شعر و نثر، این رویداد را به عنوان نقطه عطفی در مبارزات مردم برای آزادی و عدالت مورد توجه قرار داده‌اند. این پژوهش بر اهمیت ادبیات مقاومت به عنوان ابزاری برای حفظ هویت ملی و همچنین انتقال ارزش‌های مبارزاتی به نسل‌های بعدی تأکید می‌کند.

مقدمه

شاعران افغانستان در دوره‌های مختلف، از جمله پس از قیام ۲۴ حوت، به بیان احساسات و تجربیات مردم در برابر اشغال و جنگ پرداخته‌اند. شعر مقاومت در افغانستان اغلب با مضامینی مانند آزادی، عدالت، مقاومت و مبارزه همراه است و شاعران معروفی مانند عبدالقهار عاصی، سید ابوطالب مظفری و رحیم الهام در اشعار خود به موضوع مقاومت و مبارزه مردم افغانستان اشاره کرده‌اند. قیام ۲۴ حوت به عنوان یک رویداد تاریخی، در برخی از اشعار این دوره به عنوان نماد مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم و اشغال بازتاب یافته است. ادبیات مقاومت ادبیات یک نسل مبارز است که از آن برای رهایی وطن، دین، فرهنگ و سنت‌های خود از دست تجاوزگران خارجی و حفظ منافع ملی استفاده می‌نماید. ادبیات مقاومت صدای است که هرگز خاموش نشده و برای ایجاد انگیزه و بیداری عامه استفاده می‌شود. ادب مقاومت یک نوع ادب سیاسی بوده که برای بیان تلاش‌ها، ایثار، رزم‌ها، محرومیت‌ها و مظلومیت یک ملت است که به هدف دفع تجاوز نظامی،

فرهنگی، دینی، سنتی و ملی دشمنان به وجود آمده است و در این راه رنج دیده و حرمان کشیده است «آیین، ۱۳۷۰: ۴۴». ادبیات مقاومت، ماندگارترین نوع ادبیات بشمار می‌رود که به‌خوبی وجدان جمعی یک ملت را منعکس می‌کند. این نوع مقاومت به هیچ‌وجه خصمانه و کینه‌توز نیست؛ بلکه نوعی ادبیات انسانی است که ویژگی اصلی آن، بیان وجدان جمعی و هویت انسانی است «محتابه، ۱۸: ۱۳۹۸». ادبیات مقاومت به مجموعه‌ای از نوشته‌ها و مکتوب‌ها اطلاق می‌شود که در ذهن‌ها (از جمله روایت‌های شفاهی، خاطره نگاری، زندگی‌نامه‌ها و...) شکل گرفته و محور اصلی آن مقاومت است. این مقاومت می‌تواند در برابر دشمنان، باورها و غاصبان حقوق انسان‌ها و سرزمین‌ها باشد؛ به عبارت دیگر، ادبیات مقاومت شامل آثاری است که با زبان هنری به بیان زشتی‌ها و پلشتی‌های بیداد یا تجاوز خارجی در تمامی حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد. برخی از این آثار پیش از وقوع جنگ و ناامنی، برخی در حین جنگ و برخی دیگر پس از پایان جنگ و ناامنی خلق شده‌اند «شکری، ۱۳۶۶: ۱۰».

ادبیات مقاومت یا پایداری به این صورت تعریف می‌شود که آن را نوعی از ادبیات می‌دانند که در برابر تهدیدات مادی و معنوی زندگی مردم شکل می‌گیرد و هدف آن جلوگیری از انحراف ادبیات و همچنین شکوفایی آن است «بصیری، ۱۳۷۹: ۲۶». به‌طور خلاصه، می‌توان ادبیات مقاومت را این‌گونه تعریف کرد: «ادبیات مقاومت شامل آثاری است که مخاطب را به مقابله با دشمن دعوت می‌کند و هدف آن جستجوی حقیقت و آینده بهتر برای ملت می‌باشد» (رحماندوست، ۱۳۷۹: ۴۶۴).

اهداف تحقیق

در این تحقیق نقش ۲۴ حوت به‌عنوان نقطه‌ی عطف در ادبیات مقاومت افغانستان بررسی می‌گردد چون روز ۲۴ حوت یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخی افغانستان است که تأثیر عمیقی بر جریان‌های فکری و فرهنگی گذاشته است. این تحقیق به دنبال بررسی جایگاه این رویداد در ادبیات مقاومت و تأثیر آن بر تولیدات ادبی است.

همچنین این تحقیق تحلیل بازتاب این رویداد در شعر، نثر و دیگر اشکال ادبی مقاومت را بررسی خواهد نمود و آثار ادبی متعددی به ۲۴ حوت پرداخته‌اند، از جمله شعرهای حماسی، داستان‌های کوتاه و خاطرات. این تحقیق با تحلیل این متن، به دنبال درک شیوه‌های مختلف بازنمایی این روز در ادبیات است. ادبیات مقاومت اغلب از نمادها، استعاره‌ها و سبک‌های بیانی خاصی برای انتقال پیام‌های خود بهره می‌برد. این پژوهش تلاش دارد تا این عناصر را شناسایی و تحلیل کند؛ و در آخر این پژوهش تأثیر این رویداد را بر شکل‌گیری هویت ملی و مقاومت فرهنگی در آثار ادبی ۲۴ حوت را بررسی نموده و این صرفاً یک واقعه‌ی تاریخی نیست، بلکه نمادی از ایستادگی و هویت ملی در

برابر اشغال و سرکوب است. در این پژوهش بررسی خواهد شد که چگونه این روز به یک عنصر هویت بخش در ادبیات تبدیل شده است.

پرسش‌های تحقیق

۱. ۲۴ حوت چگونه در ادبیات مقاومت افغانستان بازتاب یافته است؟
۲. چه مضامین و پیام‌هایی در آثار مرتبط با ۲۴ حوت برجسته هستند؟
۳. تأثیر این روز بر هویت ملی و روحیه مقاومت فرهنگی چگونه بوده است؟

مضامین ادبیات مقاومت

مضامین ادبیات مقاومت شامل موارد ذیل می‌باشد.

۱. ایجاد انگیزه و امید
۲. توجه به فرهنگ بومی
۳. وطن پرستی
۴. بیگانه ستیزی

اهداف ادبیات مقاومت

هدف از ایجاد ادبیات مقاومت، انگیزه دادن و بالا بردن روحیه مبارزه و ایستادگی در برابر ظلم، ستم و همچنین مقاومت در برابر تجاوزات بیگانگان و نافرمانی از قوانین است.

ادبیات مقاومت در افغانستان

سابقه ادبیات مقاومت در افغانستان به بیش از یک قرن پیش بر می‌گردد. در زمان جنگ‌های اول افغان - انگلیس، هنگامی که نیروی‌های انگلیس به افغانستان حمله نظامی کردند. در این دوره بسیاری از شاعران و نویسندگان افغان، با نوشتن اشعار و داستان‌های حماسی بر ضد اشغال‌گران مبارزه کردند از مهم‌ترین چهره‌ها درین دوره میرزا علی اکبر خان و شاه ولی خان بوده‌اند که مردم را با اشعار خود به مبارزه در برابر استعمار فرا می‌خواندند، بر علاوه آثاری چون «جنگ‌نامه غلامی»، ۱۲۲۱ ه. ش نوشته مولانا محمد غلام آخوندزاده و «اکبر نامه کشمیری»، ۱۲۲۲ ه. ش تألیف حمید الله کشمیری بوجود آمدند. (غبار، ۱۳۷۸)

ادبیات مقاومت افغانستان در دوران معاصر وارد مرحله جدیدی گردید. مرحله که پس از کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ و تجاوز ارتش شوروی در افغانستان آغاز شد. در این دوره ادبیات مقاومت بیشتر در بین شهرهای بزرگ شکل گرفت و شاعران و نویسندگان به مقابله در برابر دولت وقت برخاستند. از جمله شخصیت‌های مشهور در این دوره می‌توان از لطیف ناظمی، داوود ایوبی، سید اسماعیل بلخی، قادر مرادی، خالد فروغ، محمود فارانی، سمیع حامد، رازق روین، عبدالقهار

عاصی، واصف باختری، صبورالله سیاسنگ، پرتو نادری، داوود سرمد، رونق نادری، شبگیر پولادیان، لطیف پدرام، محمود فارانی، اسدالله حبیب و مظفر باختری را در داخل کشور نام برد (تاریخ ادبیات افغانستان، چاپ دوم، پشاور سال ۱۳۷۳).

سروده ذیل از واصف باختری می‌باشد:

گمان مبر که درین بیشه شیر مردی نیست
گمان مبر که درین راه رهنوردی نیست
سکوت پیش از طوفان بود خاموشی خلق
گمان مبر که دگر جنبش و نبردی نیست
(باختری، ۱۳۷۳ ص ۶۳).

سروده زیر از عبدالقهار عاصی می‌باشد که به تاریخ و فرهنگ کشور افتخار کرده و افغانستان را به (بهشت هفتم) مانند کرده و بیان می‌کند که مثل رستم و آرش هنوز هم کسانی در این سرزمین هستند که در مقابل ظلم و ستم خاموشی اختیار نمی‌کنند.

خیال من یقین من جناب کفر و دین من
بهشت هفتمین من دیار نازنین من
به خانه رستمی به خانه خانه آرشی
برای روز امتحان دلاوری کمان کشی
چه سرفراز ملتی چه سربلند مردمی
که خاک راه شان بود شرافت جبین من
(عاصی، ۱۳۶۷ ص ۲۲۹).

در خارج از کشور همچنان ادبیات مقاومت افغانستان نیز رشد بسزایی داشته و شاعران و ادیبان افغان با مهاجرت به کشورهای چون ایران، پاکستان و دیگر کشورها آثاری از خود بجای گذاشته‌اند. در ایران اشخاصی چون سید ابوطالب مظفری، محمد کاظم کاظمی، سید نادر احمد، محمد شریف سعیدی، فضل‌الله قدسی، سید فاضل محجوب، عبدالملک شفیعی، سعادت ملوک تابش هروی، سید حیدر علوی نژاد، جواد خاوری، سید میرزا حسین بلخی، محسن سعیدی، عبدالملک شفیعی، حیدر بیگی و غیره جریان ادبیات مقاومت افغانستان را رونق بخشیدند.

اما در پاکستان ادبیات مقاومت با مهاجرت شخصیت‌های چون استاد خلیل‌الله خلیلی، گلنور بهمن، ذبیح‌الله آتش، پرویز کاوه، وحید وارسته، پروین پژواک، عبدالاحد تارشی، عبدالسمیع حامد،

دلجو حسینی، سرور آذرخش و... . شکل گرفت؛ که از این میان خلیل الله خلیلی یکی از چهرهای برجسته می باشد (حامد، ۱۳۷۷: راز بن ها در فصل شکفتن گل انجیر).

شعر ذیل از استاد خلیل الله خلیلی می باشد:

وطندار دلیر من! بنازم چشم مست را
 وطن در انتظار بازوی کشور گشای تست
 به خاک افکن، به خون تر کن به بادش ده، در آتش سوز
 ازین، بدتر چی می باشد که دشمن در سرای توست
 نگاه آرزومند وطن سوی تو می بیند
 که روز امتحان خنجر جنگ آزمای توست
 ز فریاد تفنگت جز صدای حق نمی آید
 خیبر تا مدینه گوشی های وقف صدای توست
 چه زیباتر ازین نقشی که بیند دیده تاریخ
 که خنجر به کف، دشمن فتاده زیر پای توست
 خداجویی، وطن خواهی سرفرازی و آزادی
 به خون شیر مردان نقش بر روی لوای توست
 (خلیلی، ۱۳۸۵ ص ۲۶۸).

به شعر مصاحبه با کودک افغان از پروین پژواک توجه نمایید.

مصاحبه با کودک افغان (پروین پژواک)

کودک افغان میدانی جنگ یعنی چه؟

جنگ یعنی زندگی!

ده سال دارم و ده سال است جنگ است

کودک افغان میدانی بمباران یعنی چه؟

بارانی که از آسمان می بارد

کودک افغان میدانی صلح یعنی چه؟

همان خواب طلایی که هیچ به چشم نمی آید

کودک افغان میدانی گل یعنی چه؟

همان که در دشت های سر سبز می روید؟

آری دشت‌های سر سبز؟

نمی‌دانم کجاست!

کودک افغان میدانی آینده خوب یعنی چه؟

من از افسانه‌های پیر زنان خسته‌ام

و عزیزم دوران کودک‌کی؟

تو خودت مهربانم به گمانم از سرزمین عمر طولانی

می‌آی

من آنقدر فرصت شاید نداشته باشم

من در همین ده سال هم کودک بودم

هم جوان گشتم

و هم مثلی که پیر می‌شوم!

(پژواک، ۱۳۶۷: ص ۲۵).

در ادبیات مقاومت افغانستان کتاب‌های زیادی بوجود آمده که بازتاب‌دهنده ادبیات مقاومت افغانستان می‌باشند. در اینجا چند نمونه آن را به گونه مختصر معرفی مینمایم.

«سحرهای خونین و افسانه‌های خاک» از استاد خلیل‌الله خلیلی، «تا صبح آزادی» از سعادت ملوک تابش، «به یاد افغان» داوود ایوبی، «غزلیات مقاومت» از سید روح‌الله موسوی، «دردهای مشترک» از سلیمان لایق، «زیر آسمان کابل» از محمد حسین فیاض، «مرگ در سایه آزادی» از حیدریگی، «رویای خونین» از سعادت ملوک تابش، «زخم‌های باز» از رحمت‌الله نیک‌خواه، «چشم‌های خونین» حیدریگی، «آغاز یک پایان» از قهار عاصی، «شعر مقاومت افغانستان» در دو دفتر به نشر رسید. دفتر اول به بر اثر تلاش محمد کاظم کاظمی و محمد آصف رحمانی و دفتر دوم به کوشش سید ابوطالب مظفری و سید نادر احمدی و غیره آثار ارزشمندی بوجود آمدند که همه بیان‌کننده ادبیات مقاومت افغانستان می‌باشند.

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷

قیام ۲۴ حوت یک خیزش مردمی شهر هرات بود که در سال ۱۳۷۵ بر ضد حکومت کمونیست به رهبری نور محمد ترکی به وقوع پیوست. این اولین قیام مردم در افغانستان علیه رژیم خلق و حمایت‌گر آن شوروی بود. قیام در حدود ۲۵ هزار نفر در این قیام به شهادت رسیدند که باعث شد هرات را بنام شهر قیام و خون بنامند.

آغاز قیام

با بوجود آمدن رژیم خلق و پرچم در هفتم ثور، این رژیم شروع به سرکوب و کشتن مخالفان به شکل سیستماتیک زیر نام «اشرار» و «ضد انقلاب» که باعث خشم شدید مردم در برابر این رژیم شد. برای بار اول قیام از قریه «سلمی» ولسوالی پشتون زرغون شروع شده هنگامیکه رژیم به بهانه آموختن سواد زنان را به زور از خانه‌هایشان بیرون می‌کردند، مردم در این ولسوالی دست به قیام زدند. در نتیجه تعدادی از مردم هرات در ولسوالی‌های غوریان و زنده‌جان در ۱۸ و ۱۹ حوت سال ۱۳۵۷ دست به قیام در برابر این رژیم زدند؛ و سرانجام این قیام به مناطق مختلف در هرات سرایت کرد که بالاخره باعث قیام‌های سراسری در افغانستان شد. قیام ۲۴ حوت هرات سر آغاز و الهام‌بخش قیام‌های سراسری و ملی در افغانستان شد.

جنبش حوت هرات) دریافت شده در ۱۸ حوت ۱۳۹۰

روز اول

در صبح روز پنجشنبه ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ مردم به‌صورت خودجوش از تمام نقاط هرات وارد شهر شدند و دست به قیام گسترده بر علیه حکومت کمونیست «خلق و پرچم» زدند. رژیم از تمام نیروها و تجهیزات نظامی خود به شمول تانک‌ها و طیاره در برابر مردم بی‌دفاع استفاده کرد و تعدادی زیادی از مردم هرات را به شهادت رسانیدند.

روز دوم

در ۲۵ حوت صبح وقت مردم بانداي «الله اکبر» دست به قیام در برابر رژیم «خلق» / پرچم زدند. در این قیام خونین مردم از چهار دروازه شهر، درب عراق، درب قندهار، درب ملک و درب خوش وارد شهر شدند. قسمت‌های بیشتر از شهر را تحت کنترل گرفتند. خبر قیام مردم شهر بزودی به ولسوالی‌ها رسید. نوکران رژیم چون نظیف الله نهضت والی هرات و سید مکرم فرمانده فرقه ۱۷ تحت ریاست جنرال روسی و سیلیچ تصمیم گرفتند جلو بیشتر قیام را بگیرند و دستور به گشودن آتش بالای مردم بی‌دفاع را دادند. در روز ۲۵ حوت نظامیان بالای مردم آتش گشودند و تعداد بی‌شمار از قیام‌کنندگان کشته شدند.

روز سوم

در ۲۶ حوت ۱۳۵۷ قیام مردم علیه رژیم ادامه داشت، افسران فرقه ۱۷ همراه مردم یکجا شدند. این افسران دروازه انبار مهمات را باز کرده و جنگ‌افزارها را بین مردم تقسیم نمودند و به پایگاه‌های رژیم حمله‌ور شدند که در نتیجه این قیام تبدیل به خیزش نظامی شد، فرقه ۱۷ هرات تحت کنترل کامل افسرانی که با قیام‌کنندگان یکجا شده بودند در آمد.

به تاریخ ۲۷ حوت روز دوشنبه قیام در هرات به اوج خود رسید. در روزهای ۲۹ و ۳۰ حوت، درگیری‌های شدیدی میان نیروهای نظامی فرقه که از مردم حمایت می‌کردند و نیروهای تازه‌وارد رژیم خلق از قندهار به وقوع پیوست. رژیم با حملات هوایی پیهم که از فرودگاه شیندند انجام می‌داد، در نتیجه گستردگی حملات رژیم مقاومت فرقه ۱۷ سرکوب شد (شبکه اطلاع‌رسانی افغانستان، ۱۳۹۸).

تأثیرات قیام

این قیام که به مدت پنج روز دوام داشت به قیام ۲۴ حوت هرات مسمی گردید. نیمی از مراکز دولتی تخریب گردید. نور محمد ترکی، رئیس رژیم که وابسته به شوروی بود، از نیروهای هوایی شوروی برای نابودی قیام‌کنندگان استفاده کرد که متأسفانه تعدادی زیادی از مردم بی‌دفاع به شهادت رسیدند. گفته می‌شود در این قیام در حدود بیست و پنج هزار نفر از قیام‌کنندگان کشته شدند. این قیام سر آغاز قیام‌های دیگر در کشور بود. برخی این قیام را پایه‌گذار فروپاشی شوروی سابق معرفی می‌کنند. پس از این قیام جنگ‌های شدیدی در کشور در گرفت و چهارده سال بعد از قیام ۲۴ حوت هرات حکومت تحت حمایت شوروی در افغانستان سقوط کرد و در نهایت نیروهای شوروی افغانستان را ترک کردند. به دنبال آن، اتحادیه جماهیر شوروی نیز ازین رفت و کشورهای مختلف در خاورمیانه به استقلال رسیدند. (سایت ویکی‌پدیا، قیام ۲۴ حوت مردم هرات)

ویلم دیتل، در کتاب خود تحت عنوان «گذرگاه افغانستان»، در مورد قیام ۲۴ حوت چنین می‌نویسد.

در تاریخ آسیا، جنگ ۲۴ حوت هرات در نوع خود بی‌نظیر بود و این کشتار را می‌توان با درگیری‌های شهری در حمایه سوریه مقایسه کرد. (بنیاد قربانیان افغانستان، قیام ۲۴ حوت هرات)

آموزه‌های قیام ۲۴ حوت

قیام ۲۴ حوت به عنوان نقطه عطفی در ادبیات مقاومت افغانستان به‌ویژه شهر هرات، آموزه‌های متعددی را برای نسل‌های حال و آینده به ارمغان آورده است. ابتدا این قیام به ما نشان داد که ملت افغانستان هرگز تسلیم خواسته‌های گروه خودفروخته و مزدور خارجی نخواهد شد. همچنین قیام ۲۴ حوت به ما می‌آموزد که این ملت هرگز حاضر نیست که از باورها و ارزش‌های دینی و ملی خود به هیچ قیمتی دست بردارد. در ضمن این قیام به ما یادآوری می‌نماید که اندیشه‌های بی‌اساس و وارداتی، حتی اگر به زور سلاح تحمیل شوند، در میان مردم جایی نخواهند داشت و تنها حسرت و پشیمانی برای تبلیغ‌کنندگان آن به ارمغان خواهد آورد. همچنین قیام ۲۴ حوت به ما می‌آموزد که کسانی که با اتکا به نیروهای بیگانه می‌خواهند که اندیشه‌ها و افکار بیگانگان را با قتل و کشتار بر

مردم تحمیل کنند، چهره‌های منفور تاریخ هستند و ملت هرگز آن‌ها را نخواهد بخشید. به علاوه، این قیام به ما می‌آموزد که ملت مسلمان افغانستان مرگ با عزت و شهادت را بر زندگی زیر ظلم و ستم ترجیح می‌دهند و هرگز حاضر معامله با ارزش‌های دینی خود نیستند. در نهایت، قیام ۲۴ حوت به جهانیان نشان داد که مردم افغانستان در تمام مصائب و مشکلات در کنار یکدیگر ایستاده‌اند. این آموزه‌ها در ادبیات مقاومت به‌طور مؤثر و هنرمندانه انعکاس یافته است و از مؤلفه‌های متعدد در بیان آن‌ها به کار گرفته شده است (خالد، درس‌های جاویدان ۲۴ حوت، سایت نجم).

تحلیل محتوایی نمونه‌هایی از اشعار حماسه ۲۴ حوت

اشعار پیرامون حماسه ۲۴ حوت دارای مؤلفه‌های متنوعی می‌باشد از قبیل مقاومت و پایداری، وطن‌دوستی و هویت ملی، ایثار و شهادت، نقش مردم و وحدت اجتماعی، آرمان‌خواهی و امید به آینده، استعاره‌ها و نمادها، عدالت‌خواهی و مبارزه با ظلم، دین و معنویت و بازنمایی سختی‌ها و رنج‌های جنگ و مبارزه می‌باشد. بسیار از این مؤلفه‌ها در شعر آقای شهید که در مورد حماسه ۲۴ حوت هرات سروده‌اند به کار گرفته شده است.

یاد آن روز که اولاد هری کرد قیام کرد یکباره بیرون خنجر غیرت زنیام
یافت از جانب قرآن خدا حکم و پیام در صف معرکه مردانه صفت شد بخرام
بر تو ای ملت با غیرت و ایثار سلام بر تو ای مردم با همت و بیدار سلام
آن تو بودی که درین بیست و چهار مه حوت ساختی غیرت خود را به جهان فاش و ثبوت
دشمن از هیبت تیغ تو فروریخت چو توت گشت از نعره تکبیر تو سردرگم و کوت

بر تو ای ملت با غیرت و ایثار سلام بر تو ای مردم با همت و بیدار سلام
این قیام تو از پیروزی حق داده نوید قامت دشمن غدار تو یکباره خمید
گشت این عزم تو سرمایه و ایثار و امید شد هزاران نفرت گرچه درین عرصه شهید
بر تو ای ملت با غیرت و ایثار سلام بر تو ای مردم با همت و بیدار سلام

در این شعر که آقای شهید از چشم دیدهایش از ۲۴ حوت هرات بیان می‌کند. موضوعات مهمی که در این شعر گنجانده شده است همانا ایستادگی در مقابل ظلم، شجاعت و غیرت ملی، تأکید بر آگاهی مردم، بیان کردن هویت دینی و تاریخی و امید به پیروزی می‌باشد که با بیان کلمات شاعرانه به رشته در آمده است می‌خواهد ایستادگی و قیام مردم را بیان کند «یاد آن روز که اولاد هری کرد قیام». موضوع دیگری که شاعر می‌خواهد بیان کند همانا تأکید بر آگاهی و بیداری مردم است «برتو ای مردم با همت و بیدار سلام» می‌خواهد مردم را متوجه سازد که آگاه بوده و با هم متحد باشند و

همچنان این قیام را مستقیماً به دین اسلام ربط داده و ریشه مذهبی به آن می‌دهد چرا که مردم هرات مسلمان بوده به‌طور کلی، می‌توان چنین انگاشت که این شعر نمونه‌ای برجسته از ادبیات مقاومت است که روحیه ایستادگی، غیرت ملی و امید به پیروزی را در مخاطب تقویت می‌کند که استاد با زیبایی هرچه تمام‌تر این شعر را به بن‌بند مخاطب انتقال داده‌اند. در ادامه شعر دیگری از استاد را نیز که با زیبایی ادبیات مقاومت و پایداری را انتقال داده‌اند را نیز نقد و بررسی می‌نمایم.

زنده شد از زنده جان بار دگر جان هرات شد برون از دل در آن پیکار آرمان هرات
شد مجسم غزوه احزاب دوران رسول سرفراز آمد به گیتی شیر مردان هرات
این چنین پیکار خونین پیش‌پا افتاده نیست خوب می‌داند کسی کو دیده میدان هرات
پایگاه شرزه شیران بود خاک زنده جان سنگر پرافتخار چیره‌دستان هرات

مدتی برنامه‌ریزی کرد خصم بی‌شعور تا مگر ویران کند آثار و بنیان هرات
از زمین و آسمان یکباره آتش ریختند سوخت یکدم حاصلات باغ و بستان هرات
شکر الله جز خسارت حاصل دیگر ندید وارهید از پنجه‌ی دشمن گریبان هرات
کشته شد چندین هزار از دشمنان در آن نبرد فاتح و منصور آمد شرزه شیران هرات
زنده جان را یک‌طرف بگذار و با دقت نگر بیست چهار حوت رزم قهرمانان هرات
نیست یادآور چنین هنگامه‌ی در روزگار چشم دنیا چون قیام شاد کامان هرات
صف کشید از هر طرف پیر و جوان تکبیرگوی حیرت افلاکیان شد حله پوشان هرات

...

دست قدرت زد رقم تفصیل این هنگامه را با خط زر در جبین پاک ایوان هرات
مرحبا بر این قیام و مرحبا بر این حضور مرحبا بر عزم و جود جان‌نثاران هرات

...

وا دریا حسرتا با این همه جوش و خروش می‌تپد در محنت اکنون قلب بریان هرات
از چه از بیداد و ظلم باغیان فتنه‌جو تر نشد بوم و برم از چشم گریان هرات

....

مردم این سرزمین در عهد خود مستحکم‌اند ضعف و سستی نیست در قاموس پیمان هرات
گردد از فضل خدا روشن به روزی این فضا اندرین مورد بود بی‌شبهه اذعان هرات
بر شهید و غازی کشور «شهید» ما درود شاد بادا تا ابد روح شهیدان هرات

این شعر نیز در قالب ادبیات مقاومت و حماسی قرار می‌گیرد و بازتاب‌دهنده قیام مردم هرات در ۲۴ حوت علیه اشغال شوروی است. این شعر از سه بخش اصلی تشکیل شده که هر کدام پیامی خاص را منتقل می‌کنند:

۱. مضمون و پیام شعر

(الف) توصیف خیزش و قیام مردم

زنده شد از زنده جان بار دگر جان هرات شد برون از دل در آن پیکار آرمان هرات
هرات به عنوان موجودی زنده و مقاوم تصور شده است. از ابتدا، شاعر تأکید دارد که این قیام، احیای مجدد هرات است.

(ب) ظلم و ویرانی ناشی از اشغال شوروی

از زمین و آسمان یکباره آتش ریختند سوخت یکدم حاصلات باغ و بستان هرات
این شعر توصیف فجایع جنگی و تخریب سرزمین با تصاویری چون «آتش از آسمان» تضاد میان طبیعت سرسبز هرات و نابودی حاصلخیز آن در جنگ را به تصویر می‌کشد.

(ج) امید به پیروزی و شکوه تاریخی هرات

شکر لله جز خسارت حاصل دیگر ندید وارهید از پنجه‌ی دشمن گریبان هرات
شکست دشمن و پیروزی نهایی مردم در انتهای شعر برجسته می‌شود. هرات نه تنها زنده می‌ماند، بلکه عزت و شکوهش را بازیابی می‌کند.

۲. سبک و زبان شعر

(الف) حماسه و شور مقاومت

شاعر از زبان پرشور و قاطع برای القای حس ایستادگی استفاده می‌کند. بهره‌گیری از جملات قاطع و بیانی‌وار: «فاتح و منصور آمد شرزه شیران هرات»

(ب) استفاده از استعارات دینی و تاریخی

شد مجسم غزوه احزاب دوران رسول سرفراز آمد به گیتی شیرمردان هرات
تشبیه قیام هرات به غزوه احزاب که در آن مسلمانان با وحدت بر دشمنان پیروز شدند. «شیرمردان هرات» اشاره به شهادت و جنگاوری مردم دارد.

(ج) تکرار برای تأکید بر اهمیت قیام

مرحبا بر این قیام و مرحبا بر این حضور مرحبا بر عزم و جود جان‌نثاران هرات
تکرار «مرحبا» برای ستایش مبارزان و تقویت حس حماسی شعر استفاده شده است.

۳. جایگاه در ادبیات مقاومت

الف) پیوند میان دین، وطن و مبارزه

مبارزان با مفاهیم دینی و تاریخی مقایسه شده‌اند تا مشروعیت مبارزه تأیید شود.

ب) بازتاب‌دهنده هویت ملی و تاریخی هرات

بود روزی مرکز فرهنگی خاور زمین آفتابی بوده فضل و شوکت و شان هرات

اشاره به شکوه تاریخی هرات در گذشته و مقایسه آن با وضعیت جنگی کنونی در نتیجه شعر

«زنده جان» یک سروده‌ی حماسی و مقاومت‌محور است که در آن:

۱. قیام مردم هرات علیه اشغالگران به عنوان یک نبرد مقدس و سرنوشت‌ساز توصیف می‌شود.

۲. فجایع جنگ، ویرانی‌ها و مظلومیت مردم با تصاویر قوی بازتاب داده می‌شود.

۳. پیروزی نهایی و احیای عزت ملی با شور و امیدواری ترسیم می‌شود.

این شعر یک نمونه‌ی ماندگار از ادبیات مقاومت افغانستان است که علاوه بر بیان تاریخی، نقش

الهام‌بخشی در روحیه مبارزان نیز دارد. در این اشعار که به قیام ۲۴ حوت هرات اشاره دارد و بیانگر

ایستادگی و فداکاری مردم در برابر ظلم و استبداد است که چندین جنبه مهم را می‌توان بازتاب داد

که در اینجا بخشی از آن‌ها ذکر می‌گردد.

۱. محوریت ظلم و ستم دشمن

شاعر در سراسر شعر، دشمن را موجودی ستمگر و خون‌ریز تصویر می‌کند که برای «شکار»

مردم وارد شهر شده است. او این حمله را بی‌سابقه می‌داند و آن را از ظلم‌های تاریخی مانند ستم

نمرود و عاد شدیدتر معرفی می‌کند:

این چنین ظلم و ستم کافر شداد نکرد در جهان هیچ کس این عداوت و بیداد نکرد

این بخش نشان می‌دهد که شاعر نه تنها به مقاومت مردم اشاره دارد، بلکه خشونت و سرکوب

بی‌رحمانه دشمن را نیز محکوم می‌کند.

۲. مقاومت و ایستادگی مردم

یکی از شاخصه‌های ادبیات مقاومت، نمایش پایداری مردم در برابر استبداد است. در این شعر،

مردم هرات با روحیه‌ای خدایی، مرگ را به جان می‌خرند و با دستان خالی به نبرد می‌روند:

جمله با دست تهی بسته به رکاب شدند بیست و پنج جمعه هزار جان فدا نمودند

این نشان‌دهنده رشادت و از خود گذشتگی قهرمانانه‌ای است که در ادبیات مقاومت به آن پرداخته

می‌شود.

۳. ابعاد دینی و معنوی مقاومت

عنصر ایمان و توکل به خدا، یکی از اصلی‌ترین جنبه‌های شعر است. شخصیت‌های شعر، شهادت را به عنوان قربانی در راه خدا می‌پذیرند:

شادمان باش که من می‌سپارم جان به خدا می‌کنم بهر خدا جان و تن خود را فدا
ایمان و انگیزه الهی، یکی از ویژگی‌های مهم مقاومت در جوامع مذهبی است که در این شعر نیز کاملاً برجسته شده است.

۴. وحدت و همبستگی اجتماعی

شاعر بر همبستگی مردم تأکید ویژه‌ای دارد و آنان را به اتحاد در برابر دشمن فرا می‌خواند:
همچو آن سربه کفان جمله هماهنگ شوید از اختلاف و دُوی، به تفرقه دل‌تنگ شوید
این فراخوان نشان می‌دهد که شاعر وحدت را یکی از عناصر اساسی پیروزی در مقاومت می‌داند.

۵. استعاره‌های تأثیرگذار و تصویرسازی هنری

شاعر از استعاره‌های قوی برای نشان دادن شدت فجایع و همچنین روحیه مقاوم مردم استفاده می‌کند:

«روز روشن بنگر، چون شب تار آمده است» → نشان‌دهنده تبدیل روز قیام به شبی تاریک و خونین است.

«حوت خونین سحر بیست و چهار آمده است» → تأکید بر تاریخی بودن این روز و اهمیت آن در حافظه تاریخی ملت.

۶. پیام امید و پیروزی در آینده

شاعر در پایان، با وجود تمام مصائب، از امید به آینده سخن می‌گوید و به مردم نوید پیروزی می‌دهد:

بال بگشوده و در حرکت و پرواز شویم تا به زودی همه پیروز و سرافراز شویم
این بخش نشان‌دهنده بعد انگیزشی و آینده‌نگرانه ادبیات مقاومت است که روحیه مقاومت را در نسل‌های بعدی زنده نگه می‌دارد.

نتیجه‌گیری

قیام ۲۴ حوت به عنوان یکی از رویدادهای مهم تاریخ معاصر افغانستان، در ادبیات مقاومت این کشور بازتاب گسترده‌ای داشته است. این رویداد در شعر، داستان، خاطره‌نویسی و سایر فرم‌های ادبی به عنوان نماد مقاومت و مبارزه علیه اشغال و ظلم به تصویر کشیده شده است. ادبیات مقاومت

افغانستان با بازتاب این رویداد، نه تنها به ثبت تاریخ معاصر این کشور کمک کرده، بلکه به تقویت روحیه مبارزه و امید به آزادی در میان مردم افغانستان نیز یاری رسانده است. چنانچه این اشعار نمونه‌ای غنی از ادبیات مقاومت است که عناصر ظلم‌ستیزی، ایستادگی، ایمان، همبستگی، تصویرسازی قوی و امید به آینده را در خود جای داده است. نویسندگان توانسته‌اند قیام ۲۴ حوت را در قالبی هنری و تأثیرگذار به تصویر بکشند و به عنوان یک اثر الهام‌بخش برای مقاومت‌های آینده معرفی کنند. بنابراین ادبیات پایداری و مقاومت از دیرباز در صدر ادبیات مردم افغان-زمین جایگاه ویژه‌ای داشته و آن را می‌توان کلید موفقیت افغانستان در دهه‌های متواتر جنگ دانست؛ و این خود آگاهی مردم افغان را نشان می‌دهد که آن‌ها با ظلم و ظالم مراودات و دوستی نداشته و همیشه حق و کتاب الهی تنها گزینه قابل قبول آن‌ها بوده و خواهد بود.

منابع و مآخذ

- غبار، میر غلام محمد، تاریخ ادبیات افغانستان، چاپ دوم، مرکز نشراتی آرش، پشاور: ۱۳۷۸، ص ۵.
- باختری، واصف، «دیروز، امروز و فردای شعر افغانستان»، مجله شعر، ۱۳۷۳ ش.
- عاصی، قهار، مقامه گل سوری، کابل، انجمن نویسندگان افغانستان، ۱۳۶۷ ش.
- حامد، عبدالسمیع، رازبن‌ها در فصل شکفتن گل انجیر، پشاور، ۱۳۷۷ ش.
- خلیلی، خلیل‌الله، اشک‌ها و خون‌ها، اسلام‌آباد، ۱۳۸۵ ص ۲۶۸.
- پژواک، پروین پژواک، مجموعه شعر «مرگ خورشید» کابل، ۱۳۶۷ ص ۲۵.
- بلخی، سید اسماعیل، دیوان سید اسماعیل بلخی، مشهد، سنبله، ۱۳۸۱ ش.
- حیدریگی، حسین، «شعر بسا مقاومت افغانستان»، فصلنامه ادبیات معاصر، کابل، ۱۳۹۵ ش.
- زرکوب، فضل‌الله، «پیشینه شعر مقاومت افغانستان»، فصلنامه در دری، ۱۳۷۶ ش.
- حامد، عبدالسمیع، رازبن‌ها در فصل شکفتن گل انجیر، پشاور، انجمن آزاد نویسندگان، ۱۳۷۷ ش.
- شبکه اطلاع‌رسانی افغانستان، قیام ۲۴ حوت به روایت شاهدان، ۱۳۹۸.
- «جنبش حوت هرات» دریافت شده در ۱۸ حوت ۱۳۹۰.
- «بار دیگر ۲۴ حوت هرات».
- سایت ویکی‌پدیا، قیام ۲۴ حوت مردم هرات.
- بنیاد قربانیان افغانستان، قیام خونین ۲۴ حوت مردم هرات.
- خالد، عبدالباسط خالد «درس‌های جاویدان ۲۴ حوت»، سایت نجم.

Abstract

24 Hoot Uprising holds a significant place in Afghanistan's contemporary history and resistance literature. This study examines written sources including books, articles, poems and literary works related to 24 Hoot Uprising, analyzes the reflection of this event in Afghanistan's resistance literature. The findings indicate that this uprising as a symbol of popular resistance against the communist government and foreign occupation has been depicted in literary works with heroic, emotional, and symbolic themes. Afghan poets and writers have used poetry and prose to highlight this event as a turning point in the people's struggle for freedom and justice. This research emphasizes the importance of resistance literature as a tool for preserving national identity and transmitting the values of struggle to future generations.



قیام ۲۴ حوت هرات در اسناد اتحاد شوروی سابق

نویسنده: پوهنوال دکتور عبد الرؤوف مخلص

استاد پوهنچی شرعیات و علوم اسلامی پوهنتون هرات

Email: mokhlesheravy@gmail.com

چکیده

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات یکی از نقاط عطف تاریخی در مبارزات مردم افغانستان علیه رژیم کمونیستی و دخالت شوروی در این کشور محسوب می‌شود. این مقاله با استفاده از اسناد محرمانه اتحاد شوروی، به بررسی وقایع این قیام، دلایل وقوع آن، تأثیرات داخلی و بین‌المللی و واکنش مقامات شوروی می‌پردازد. روش تحقیق مبتنی بر تحلیل اسناد تاریخی و گزارش‌های دیپلماتیک است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که این قیام برآیند نارضایتی گسترده مردمی از سیاست‌های سرکوبگرانه رژیم کمونیستی بوده و تأثیرات مهمی بر تحولات بعدی در افغانستان و سیاست‌های شوروی تا فروپاشی نهایی آن داشته و مقدمه‌ای بر سقوط رژیم کمونیستی افغانستان شد.

واژه‌گان کلیدی: قیام ۲۴ حوت، شوروی سابق، افغانستان، حزب کمونیست، مقاومت مردمی،

تحلیل اسناد.

مقدمه

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ در هرات آغازین قیام و گسترده‌ترین اعتراض مردمی علیه حکومت کمونیستی در افغانستان بود که نشان‌دهنده نارضایتی عمومی از سیاست‌های ضد دینی رژیم کمونیستی و مداخلات شوروی محسوب می‌شود. همچنان بررسی اسناد حاضر نشان می‌دهد که قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ یکی از نقاط عطف در تاریخ معاصر افغانستان است که در واکنش به سرکوب مردم و سیاست‌های کمونیستی رژیم حزب دموکراتیک خلق افغانستان شکل گرفت. این قیام که با مشارکت هزاران نفر از مردم هرات همراه بود، نقطه آغاز خیزش جهادی مردم مؤمن ما در سطح کشور به شمار می‌رود. تحلیل علمی اسناد ارائه شده نشان‌دهنده نقش محوری اتحاد جماهیر شوروی در مداخله و سرکوب قیام مردمی ۲۴ حوت (۱۵ مارچ ۱۹۷۹) در هرات است. این تحلیل بر اساس اسناد و مکالمات تلفونی بین رهبران شوروی و افغانستان، به‌ویژه بین نورمحمد تره‌کی، رهبر حزب

کمونیستی خلق افغانستان و الکسی کاسیگین، صدراعظم شوروی، انجام شده است. این مقاله با تکیه بر اسناد سری اتحاد شوروی، به بررسی این قیام، زمینه‌های شکل‌گیری آن و پیامدهایش می‌پردازد.

بیان مسئله

قیام ۲۴ حوت ۱۳۵۷ هرات یکی از مهم‌ترین خیزش‌های مردمی در برابر رژیم کمونیستی افغانستان بود که تأثیرات گسترده‌ای بر سیاست‌های داخلی و خارجی این کشور داشت. با این حال، هنوز پرسش‌های زیادی درباره نحوه وقوع این قیام، واکنش شوروی و پیامدهای آن بر سیاست‌های آینده شوروی و افغانستان باقی مانده است. مسئله اصلی این تحقیق بررسی این نکته است که اسناد شوروی درباره این قیام چه اطلاعاتی را ارائه می‌دهند و چگونه می‌توان از این اسناد برای تحلیل دقیق‌تر این رویداد بهره گرفت.

روش تحقیق

این پژوهش از روش کیفی و تحلیل محتوای اسناد تاریخی استفاده می‌کند. داده‌های اصلی از اسناد محرمانه اتحاد شوروی استخراج شده که پس از فروپاشی این کشور منتشر شدند. تحلیل این اسناد به درک بهتر سیاست‌های شوروی در قبال افغانستان انجامیده و نشان‌دهنده میزان شوک وارده بر رهبران کرمین از قیام ۲۴ حوت می‌باشد.

پرسش‌های تحقیق

۱. چگونه قیام ۲۴ حوت توانست کرمین را دچار وحشت کند؟
۲. نقش احزاب کمونیستی افغان (خلق و پرچم) در سرکوب قیام چه بود؟
۳. چه سیاست‌هایی از سوی شوروی برای کنترل اوضاع اتخاذ شد و چرا این سیاست‌ها مؤثر واقع نشدند؟

هدف اصلی تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی و تحلیل اسناد محرمانه اتحاد شوروی سابق در مورد قیام ۲۴ حوت هرات در سال ۱۳۵۷ شمسی و آشکارسازی ماهیت احزاب کمونیستی خلق و پرچم و ابراز نقش شوروی در بحران افغانستان است.

اهداف فرعی

۱. شناخت نقش شوروی در بحران‌های داخلی افغانستان: با بررسی این اسناد، می‌توان به درک بهتری از نحوه دخالت شوروی در امور داخلی افغانستان و تلاش‌های آن برای حفظ رژیم کمونیستی دست یافت.

۲. بررسی تأثیر قیام ۲۴ حوت بر سیاست‌های شوروی و ارائه‌ی این حقیقت که چگونه قیام ۲۴ حوت هرات به عنوان یک رویداد مهم، سیاست‌های شوروی را در قبال افغانستان تحت تأثیر قرار داد.

۳. تحلیل روابط بین احزاب کمونیستی افغانستان و شوروی: اسناد موردبررسی نشان می‌دهند که احزاب کمونیستی خلق و پرچم تا چه حد تحت کنترل و فرمان شوروی بودند.

۴. آشکارسازی حقایق تاریخی: این تحقیق به دنبال آن است که با استناد به اسناد معتبر، حقایق پنهان مانده درباره قیام ۲۴ حوت و نقش شوروی در سرکوب آن را آشکار کند.

۵. ارائه تحلیل‌های دقیق‌تر از رویدادهای تاریخی: با استفاده از این اسناد، می‌توان به تحلیل‌های دقیق‌تری از رویدادهای تاریخی افغانستان در دوران جنگ سرد و تأثیرات آن بر منطقه دست یافت.

فرضیه‌های تحقیق

۱. شوروی‌ها و حزب کمونیستی تولیدی آنان در افغانستان به سرکوب فجیعانه قیام مردمی ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ش در هرات پرداخته و حمام خون به پا کردند.

۲. احزاب کمونیستی خلق و پرچم زائیده افکار و اراده شوروی بوده به جنایت مستقیم علیه مردم و کشور خود پرداخته‌اند و به‌عنوان بازوی اجرایی سیاست‌های شوروی، در سرکوب این قیام نقش کلیدی ایفا کردند.

۳. شوروی، علی‌رغم حمایت‌های گسترده نظامی و اقتصادی، نتوانست رژیم کمونیستی افغانستان را در برابر خیزش‌های مردمی حفظ کند.

۱- ماهیت اسناد منتشره از آرشیوهای اشد محرم شوروی سابق در مورد قیام ۲۴ حوت

در مورد اسناد و گزارش‌های منتشر شده از آرشیو کرملین، پیرامون قیام خونین مردم مؤمن هرات در ۲۴ حوت ۱۳۵۷ ش علیه نظام ملحد کمونیستی و فجایع و مظالم وحشیانه آنان می‌توان به چند نوع سند اشاره کرد که عمدتاً در قالب گزارش‌های محرمانه یا اسناد داخلی شوروی وجود داشته است. این اسناد به‌طور مستقیم از طریق دولت شوروی وقت منتشر نمی‌شدند، اما پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و باز شدن برخی آرشیوها، این اسناد در اختیار محققان قرار گرفتند.

أ. گزارش‌های کمیته مرکزی حزب کمونیست شوروی

کمیته مرکزی حزب کمونیست شوروی، به‌ویژه از دهه ۱۹۷۰ م و در پی افزایش نفوذ کمونیستی در افغانستان، گزارش‌هایی داخلی و تحلیل‌هایی درباره وضعیت افغانستان تهیه می‌کرد. این گزارش‌ها

عمدتاً محرمانه بودند و در داخل شوروی برای ارزیابی سیاست‌ها و رویکردهای این کشور در قبال افغانستان و منطقه آسیای مرکزی مورد استفاده قرار می‌گرفتند.

این اسناد مخصوصاً به روابط افغانستان با شوروی، وضعیت سیاسی داخلی افغانستان و تلاش‌های حزب نامنهاد دموکراتیک خلق در سرکوب قیام‌های مردمی علیه رژیم می‌پرداختند. در بسیاری از این اسناد، تلاش شوروی‌ها برای رهبری دو جناح حزب کمونیست یعنی خلق و پرچم و تقویت آن‌ها از طریق کمک‌های نظامی و مشاوره‌های سیاسی برجسته می‌شود.

ب. یادداشت‌های سفارت شوروی در کابل

یادداشت‌ها و گزارش‌های سفارت شوروی در کابل که به‌طور معمول در شرایط بحرانی مانند قیام ۲۴ حوت تهیه می‌شدند، اطلاعات ارزشمندی را درباره تحلیل‌های سیاسی و امنیتی آن دوره ارائه می‌دهند. این یادداشت‌ها به‌ویژه به وضعیت حکومت داوود خان، نیروهای مخالف و گروه‌های مختلف سیاسی در افغانستان پرداخته و وضعیت داخلی افغانستان را از دیدگاه مقامات شوروی بازتاب می‌دادند.

ج. مطبوعات شوروی و تحلیل‌های عمومی

مطبوعات شوروی در دوران بعد از قیام ۲۴ حوت نیز به تحلیل و بررسی وضعیت افغانستان پرداخته بودند. این تحلیل‌ها معمولاً در روزنامه‌های رسمی مانند «پراودا» و «ایزواستیا» منتشر می‌شدند و اطلاعاتی درباره نظر شوروی‌ها نسبت به تحولات افغانستان و بحران‌های آن ارائه می‌کردند. این مقالات بیشتر بر حمایت از حزب نامنهاد دموکراتیک خلق و محکومیت تلاش‌های غرب برای گسترش نفوذ آن در افغانستان تأکید داشتند.

اسناد شوروی در خصوص قیام ۲۴ حوت هرات عمدتاً به‌صورت محرمانه و داخلی تهیه می‌شدند و بیشتر برای ارزیابی وضعیت افغانستان و راهبردهای سیاسی شوروی در این کشور مورد استفاده قرار می‌گرفتند. این اسناد نشان‌دهنده تلاش‌های شوروی‌ها برای تقویت حزب کمونیستی خلق افغانستان و گسترش نفوذ شوروی در منطقه می‌باشد.

با گذشت زمان و پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، بسیاری از این اسناد به‌ویژه از طریق آرشیوهای مختلف و تحقیقات علمی در دسترس محققان قرار گرفته‌اند و به ما این امکان را می‌دهند که به‌طور دقیق‌تری درک کنیم که قیام ۲۴ حوت مثل یک زلزله برای کرملین‌نشینان بود و آن‌ها چه قدر از این قیام سراسیمه شده بودند.

محمد قاسم آسمایی و داکتر خلیل و داد از اعضای برجسته حزب کمونیستی پرچم این اسناد را از آرشیوهای منتشر شده اتحاد شوروی سابق پس از فروپاشی آن عیناً اقتباس و ترجمه نموده و در وبسایت جناح «پرچم» حزب کمونیست آن وقت افغانستان تحت عنوان «بازپخش اسناد اشد محرم مقامات حزبی و دولتی اتحاد شوروی در مورد مناسبات افغانستان و اتحاد شوروی بعد از شورش مسلحانه هرات ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷» به نشر رسانده‌اند که در بخش ضمیمه عیناً از وبسایت مذکور نقل می‌شود.

اهمیت اسناد شوروی درباره قیام ۲۴ حوت

بررسی اسناد شوروی نشان می‌دهد که قیام ۲۴ حوت هرات شوک عظیمی به کرملین وارد کرد. مقامات اتحاد جماهیر شوروی که تصور می‌کردند رژیم کمونیستی در افغانستان تحت کنترل کامل آن‌ها است، با موج گسترده مخالفت مردمی و حتی نافرمانی برخی از نظامیان مسلمان افغان مواجه شدند. این رویداد موجب شد که تحلیلگران سیاسی و نظامی شوروی در مورد میزان مشروعیت و ثبات مزدوران کمونیست افغانی خود تجدیدنظر کنند. همچنین، نگرانی مقامات شوروی از احتمال گسترش این قیام به دیگر مناطق افغانستان باعث شد که کرملین استراتژی جدیدی برای مداخله مستقیم در این کشور طراحی کند. بررسی این اسناد کمک می‌کند تا دیدگاه شوروی درباره بحران افغانستان، تصمیم‌گیری‌های سیاسی آن‌ها و نقش آن در تحولات آینده کشور بهتر درک شود.

مذاکرات تره‌کی و برژنف: روابط فرمانده و فرمان‌بردار

بررسی صورت‌جلسات مذاکرات بین نورمحمد تره‌کی، رهبر وقت افغانستان و لئونید برژنف، رهبر اتحاد شوروی، نشان می‌دهد که کرملین به حزب خلق و پرچم به‌عنوان نیروهای گوش‌به‌فرمان و کاملاً وابسته نگاه می‌کرد. در این مذاکرات، برژنف مستقیماً به تره‌کی دستور می‌دهد که چگونه اعتراضات مردمی را سرکوب کند و چه سیاست‌هایی را برای کنترل اوضاع در پیش گیرد. تره‌کی نیز در پاسخ، به جای ارائه راهکارهای مستقل، صرفاً تأییدکننده فرامین مسکو بود و نشان می‌داد که حکومت افغانستان بدون روس‌ها واقعیت وجودی ندارد. در یکی از این اسناد ثبت‌شده از مذاکرات محرمانه، برژنف به تره‌کی هشدار می‌دهد که «شما باید قاطعانه مخالفان را سرکوب کنید. هیچ‌گونه نرمشی نباید در کار باشد.» در پاسخ، تره‌کی با تأکید بر این که «رژیم کمونیستی در افغانستان کاملاً متعهد به سیاست‌های اتحاد شوروی است»، اطمینان می‌دهد که حزب کمونیست خلق افغانستان «تمامی تدابیر لازم را برای سرکوب دشمنان انقلاب!» یعنی قیام گران ۲۴ حوت اتخاذ خواهد کرد.

یکی از مهم‌ترین نکاتی که از این مذاکرات برمی‌آید این است که شوروی‌ها نه تنها به رهبران افغان به چشم هم‌پیمانان نگاه نمی‌کردند، بلکه آن‌ها را مهره‌های بی‌ارزش و قابل کنترل می‌دانستند که

تنها نقش اجرای اوامر را بر عهده دارند. این موضوع در بسیاری از گزارش‌های داخلی کرم‌لین نیز تأیید شده است، جایی که تحلیلگران شوروی از ضعف مدیریتی و عدم توانایی کمونیست‌های افغان در کنترل بحران‌ها ابراز نگرانی کرده‌اند.

بررسی اسناد و تحلیل محتوا

کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ (آوریل ۱۹۷۸) که با حمایت مستقیم شوروی به وقوع پیوست، نقطه عطفی در تاریخ افغانستان بود. این کودتا نه تنها نظام داودخان را سرنگون کرد، بلکه احزاب خلق و پرچم را به طور کامل در اختیار شوروی قرار داد. اسناد محرمانه شوروی نشان می‌دهند که این احزاب از همان ابتدا به عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف استراتژیک کرم‌لین در افغانستان عمل می‌کردند. رهبران این احزاب، از جمله نورمحمد تره‌کی و حفیظ‌الله امین، به طور کامل تحت کنترل شوروی بودند و هیچ گونه استقلال عمل یا تفکر ملی از خود نداشتند. این وابستگی کامل به شوروی، باعث شد که احزاب خلق و پرچم به جای خدمت به منافع ملی افغانستان، به عنوان مهره‌های شوروی عمل کنند و وطن و مقدرات آن را به طور کامل به کرم‌لین تسلیم نمایند.

احزاب خلق و پرچم هیچ گونه تکیه گاهی در میان جامعه و مردم افغانستان نداشتند. این احزاب به جای اینکه ریشه در بافت اجتماعی و فرهنگی افغانستان داشته باشند، مانند دو زائده از بطن شوروی تولید شده بودند. آن‌ها از هر گونه اندیشه ملی و وابستگی به ارزش‌های دینی و فرهنگی افغانستان عاری بوده و تنها به ایدئولوژی کمونیستی و دستورات شوروی پایبند بودند. این فقدان پایگاه مردمی، باعث شد که حکومت کمونیستی افغانستان به طور کامل وابسته به حمایت‌های نظامی و اقتصادی شوروی باشد و بدون این حمایت‌ها قادر به بقا نباشد. اسناد حاضر نشان می‌دهند که این احزاب به دستور مستقیم کرم‌لین به سرکوب گسترده مخالفان، قتل عام مردم و ارتکاب فجایع بی‌شمار علیه کشور و مردمان آن پرداختند. این جنایات که با حمایت و هدایت شوروی انجام می‌شد، نه تنها باعث افزایش نفرت مردم از حکومت کمونیستی شد، بلکه زمینه‌ساز جهاد مسلحانه سرتاسری گردید.

وسعت و گستردگی این قیام ۲۴ حوت نشان داد که حکومت کمونیستی افغانستان فاقد پایگاه مردمی بوده و قادر به کنترل اوضاع داخلی بدون کمک مستقیم شوروی نیست. اسناد محرمانه شوروی همچنان نشان می‌دهند که مقامات کرم‌لین این قیام را به عنوان مقدمه‌ای برای سقوط و اضمحلال خود تصور می‌کردند. آن‌ها به حدی دستپاچه شده بودند که به بقای خود بعد از این قیام کاملاً بی‌باور بودند و به دنبال راه‌حل‌های فوری برای حفظ حکومت کمونیستی و حضور خود در افغانستان بودند.

ترفند ادعای بی‌اساس مداخله ایران: پوششی برای شکست ولاپوشانی رسوایی رژیم

شوروی و رهبران احزاب خلق و پرچم برای توجیه قیام ۲۴ حوت و دیگر قیام‌های مردمی، از ترفند «مداخله ایران» استفاده کردند. آن‌ها ادعا می‌کردند که ایران در پشت این قیام‌ها قرار دارد و از قیام گران حمایت می‌کند؛ اما واقعیت این بود که ایران در آن زمان به دلیل انقلاب نوپای خود هیچ‌گونه توان یا تمایلی برای مداخله در افغانستان نداشت. این ادعا صرفاً یک ترفند تبلیغاتی بود تا شکست‌های حکومت کمونیستی و سرکوب‌های گسترده آن را توجیه کند.

در عین حال شوروی با در اختیار داشتن سازمان اطلاعاتی KGB به خوبی می‌دانست که ادعای مداخله ایران در قیام ۲۴ حوت یک توهم و مغالطه بیش نیست. اسناد حاضر نشان می‌دهند که مقامات شوروی به رهبران احزاب خلق و پرچم صراحتاً گفته بودند که عامل اصلی قیام، خشم مردم علیه حکومت کمونیستی است و آن‌ها از پشتوانه مردمی بی‌بهره‌اند. این واقعیت باعث شد که شوروی درخواست‌های احزاب خلق و پرچم برای اعتراض به ایران را به سخره بگیرد و از آن طفره برود.

هدف پرچمی‌ها از انتشار این اسناد

هدف پرچمی‌ها از ترجمه و انتشار این اسناد، رسوا ساختن جناح خلق و نشان دادن وابستگی کامل آن به شوروی بود در حالیکه خود آن‌ها در نوبت بعدی مسبب اشغال افغانستان توسط شوروی شده و رهبرشان ببرک سوار بر تانک‌های شوروی از پل حیرتان وارد افغانستان شد. پرچمی‌ها با انتشار این اسناد سعی داشتند تا جناح خلق را به عنوان عامل اصلی شکست‌های حکومت کمونیستی معرفی کنند؛ اما در واقع، انتشار این اسناد نه تنها جناح خلق، بلکه تمامی رهبران احزاب کمونیستی و شوروی را رسوا کرد و حقیقت تلخ وابستگی آن‌ها به کرملین را برای مردم و تاریخ افغانستان آشکار ساخت.

مسئولیت محققان در بررسی و تحلیل اسناد حاضر

بررسی این اسناد که حجت آشکار رسوایی شوروی و ایادی‌اش است، نیازمند تحلیل‌های وسیع و همه‌جانبه است. این اسناد نه تنها به درک بهتر تاریخ معاصر افغانستان کمک می‌کنند، بلکه نقش شوروی و احزاب کمونیستی را در تخریب کشور و نابودی ارزش‌های ملی و دینی افغانستان روشن می‌سازند. امید است که محققان با بررسی دقیق این اسناد، حقایق پنهان تاریخ افغانستان را برای نسل‌های آینده روشن کنند و درس‌های ارزشمندی از این رویدادها ارائه دهند.

در ادامه، به بررسی نقش شوروی در این رویداد پرداخته می‌شود:

۱. درخواست کمک از شوروی

- در پی قیام هرات تره کی در مکالمات خود با کاسیگین با زار و ناله به وضعیت بحرانی افغانستان در پی قیام هرات پرداخته و از شوروی درخواست کمک نظامی مستقیم، از جمله اعزام نیرو کرد. او هشدار داد که در صورت عدم کمک، قیام گران به سمت قندهار و کابل پیشروی خواهند کرد.

۲. واکنش شوروی به درخواست کمک

- مشورت در دفتر سیاسی شوروی: در جلسات دفتر سیاسی حزب کمونیست شوروی، درخواست افغانستان برای کمک نظامی مورد بحث قرار گرفت. اگرچه برخی از مقامات شوروی مانند یوری آندروپوف و آندری گرومیکو با اعزام نیروهای شوروی به افغانستان مخالف بودند، اما در نهایت تصمیم گرفته شد تا کمک‌های نظامی و فنی به افغانستان افزایش یابد.

- ارسال تجهیزات نظامی: شوروی موافقت کرد تا تجهیزات نظامی، از جمله تانک‌ها، هلیکوپترها و سلاح‌های دیگر، به افغانستان ارسال کند. همچنین، شوروی موافقت کرد تا مشاوران نظامی بیشتری را برای آموزش نیروهای اردو و وابسته به رژیم اعزام کند.

- عدم اعزام نیروهای نظامی: با این حال، شوروی در این مرحله از اعزام مستقیم نیروهای نظامی خودداری کرد، زیرا این اقدام را باعث تشدید تنش‌های بین‌المللی و احتمالاً جنگ با مردم افغانستان می‌دانست.

۳. نقش شوروی در سرکوب قیام

- شوروی با ارسال تجهیزات نظامی و مشاوران، به طور مستقیم به رژیم کمونیستی در افغانستان در سرکوب قیام کمک کرد. این کمک‌ها باعث تقویت توان نظامی رژیم کمونیستی افغانستان در مقابله با قیام گران شد.

- تأثیر تبلیغاتی: شوروی همچنین از طریق تبلیغات و دیپلماسی بین‌المللی سعی کرد تا از رژیم کمونیستی در افغانستان حمایت کند. برای مثال، شوروی با ارسال پیام‌هایی به ایران و پاکستان، از آن‌ها خواست تا در امور داخلی افغانستان مداخله نکنند.

۴. پیامدهای مداخله شوروی

- تشدید بحران: کمک‌های شوروی به رژیم کمونیستی در افغانستان اگرچه در کوتاه‌مدت باعث سرکوب قیام شد، اما در بلندمدت به خیزش جهادی سرتاسری در افغانستان انجامید. این مداخله باعث افزایش مقاومت مردمی و گسترش جنبش‌های جهادی ضد کمونیستی در سرتاسر دشت و دره و کوه و دامن افغانستان شد.

- ورود مستقیم شوروی: در نهایت، در ماه دسامبر ۱۹۷۹، شوروی به طور مستقیم وارد افغانستان شد و نیروهای خود را برای حمایت از رژیم کمونیستی افغانستان اعزام کرد. این اقدام شوروی باعث آغاز جنگ طولانی مدت در افغانستان و هسته گذار درگیری های داخلی و تنش های بعدی شد که شوروی ها قبل از اخراج خود از افغانستان برای آن بسترسازی کرده بودند.

۵. تحلیل اهداف شوروی

- حمایت از رژیم کمونیستی: شوروی با حمایت از رژیم کمونیستی افغانستان، سعی در حفظ نفوذ و گسترش منافع خود در منطقه داشت.

- ریسک های بین المللی: شوروی با آگاهی از ریسک های بین المللی، در ابتدا از اعزام مستقیم نیروهای خودداری کرد، اما در نهایت به دلیل تشدید بحران و ناتوانی رژیم کمونیستی در افغانستان در کنترل اوضاع، به مداخله مستقیم پرداخت.

- تأثیرات داخلی: مداخله شوروی در افغانستان نه تنها باعث قیام های مردمی بیشتر شد، بلکه به افزایش مقاومت مردمی و شکل گیری گروه های مجاهدین انجامید که در نهایت به سقوط رژیم کمونیستی و خروج شوروی از افغانستان منجر شد.

این بخش از متن به بررسی ادامه ی نقش اتحاد جماهیر شوروی در افغانستان پس از قیام هرات و درخواست های مکرر رهبران دو جناح حزب کمونیست برای کمک نظامی مستقیم از شوروی می پردازد. در این تحلیل، به بررسی تصمیمات شوروی، استدلال های آن ها و پیامدهای این تصمیمات پرداخته می شود.

۶. درخواست های مکرر رژیم کمونیستی برای کمک نظامی شوروی

- درخواست نورمحمد تره کی و حفیظ الله امین: رهبران دو جناح حزب کمونیست، به ویژه نورمحمد تره کی و حفیظ الله امین، به طور مکرر از شوروی درخواست کمک نظامی مستقیم، از جمله اعزام نیرو کردند. آن ها استدلال می کردند که بدون کمک مستقیم شوروی، رژیم کمونیستی در افغانستان قادر به سرکوب قیام های ضد دولتی نخواهد بود.

- درخواست های مشخص: امین به طور خاص درخواست کرد که یک فرقه نظامی شوروی به کابل اعزام شود تا به عنوان «سپر مطمئن» برای حفظ ثبات دولت عمل کند. همچنین، درخواست هایی برای ارسال هلیکوپترهای جنگی با خدمه شوروی و دیگر تجهیزات نظامی مطرح شد.

۷. واکنش شوروی به درخواست‌ها

- مخالفت اولیه شوروی: شوروی در ابتدا با درخواست‌های رژیم کمونیستی برای اعزام نیروهای نظامی مخالفت کرد. رهبران شوروی، از جمله بریژنف، کاسیگین، اندروپوف و گرومیکو، استدلال می‌کردند که چنین اقدامی می‌تواند به عنوان اشغال افغانستان توسط شوروی تلقی شود و باعث تشدید مقاومت مردمی و واکنش‌های بین‌المللی شود.

- ارسال تجهیزات نظامی و مشاوران: به جای اعزام نیروهای نظامی، شوروی موافقت کرد تا تجهیزات نظامی، از جمله تانک‌ها، هلیکوپترها و سلاح‌های دیگر، به افغانستان ارسال کند. همچنین، تعداد مشاوران نظامی شوروی در افغانستان افزایش یافت.

۸. تحلیل دلایل مخالفت شوروی

- ریسک‌های بین‌المللی: شوروی نگران بود که اعزام نیروهای نظامی به افغانستان باعث تحریک کشورهای غربی، به‌ویژه ایالات متحده و تشدید تنش‌های جنگ سرد شود. همچنین، این اقدام می‌توانست به عنوان نقض حاکمیت افغانستان تلقی شود و باعث واکنش منفی جامعه بین‌المللی گردد.

- ریسک‌های داخلی در افغانستان: شوروی معتقد بود که حضور نیروهایش در افغانستان می‌تواند باعث افزایش مقاومت مردمی و اتحاد گروه‌های مخالف رژیم کمونیستی شود. این امر می‌توانست به جای تقویت رژیم کمونیستی در افغانستان، باعث تضعیف بیشتر آن گردد.

- عدم اطمینان به وفاداری اردوی افغانستان: شوروی به وفاداری اردوی افغانستان به رژیم کمونیستی شک داشت. آن‌ها نگران بودند که سلاح‌ها و تجهیزات ارسالی به دست قیام‌گران بیفتد و علیه دولت استفاده شود.

۹. پیامدهای تصمیمات شوروی

- تشدید بحران در افغانستان: با وجود کمک‌های نظامی و اقتصادی شوروی، وضعیت در افغانستان به سرعت وخیم‌تر شد. قیام‌های ضد دولتی در ولایات مختلف گسترش یافت و رژیم کمونیستی در افغانستان قادر به کنترل اوضاع نبود.

- افزایش فشار بر شوروی برای مداخله مستقیم: با وخامت اوضاع، فشار بر شوروی برای مداخله مستقیم افزایش یافت. رهبران دو جناح حزب کمونیست استدلال می‌کردند که بدون حضور نیروهای شوروی، دولت آن‌ها سقوط خواهد کرد.

- تصمیم نهایی شوروی برای مداخله: در نهایت، در دسامبر ۱۹۷۹، شوروی تصمیم گرفت به طور مستقیم در افغانستان مداخله کند و نیروهای خود را برای حمایت از رژیم کمونیستی افغانستان اعزام کند. این تصمیم پس از ماه‌ها تردید و بررسی گرفته شد.

- عدم موفقیت در حل بحران: با وجود کمک‌های شوروی، رژیم کمونیستی در افغانستان نتوانست بحران را کنترل کند. این امر نشان‌دهنده ضعف ساختاری رژیم کمونیستی در افغانستان و فقدان استناد آن به مردم و جلب حمایت مردمی بود.

نتیجه‌گیری

نگاهی گذرا به این اسناد واقعیت‌های آتی را برای ما محرز و آفتابی می‌گرداند:

- احزاب کمونیستی خلق و پرچم بعد از کودتای روسی ۷ ثور ۱۳۵۷ ش علیه نظام داودخان، وطن و مقدرات آن را کاملاً و به طور یکپارچه به شوروی تسلیم کرده بودند.
- خلق و پرچم تا بناگوش در اندیشه و عمل تحت فرمان مستقیم روس‌ها قرار داشته و به دستور و هدایت آن‌ها به قتل و کشتار مردم و فجایع بی‌شمار و ننگین علیه کشور و مردمان آن می‌پرداختند.
- احزاب کمونیستی خلق و پرچم هیچ‌گونه تکیه‌گاهی در بین جامعه و مردم نداشته مانند دو زائده از بطن شوروی تولید شده و از هرگونه اندیشه ملی و وابسته‌گی به ارزش‌های دینی عاری بودند.
- تأثیر قیام ۲۴ حوت و وسعت هیمنه آن بر روس‌ها و ایادی آن همچون صاعقه‌ای فرود آمده بوده که به رؤیت اسناد حاضر، پیشاپیش آن را مقدمه سقوط و اضمحلال خود تصور می‌کردند و به حدی دستپاچه شده بودند که به بقای خود بعد از آن کاملاً بی‌باور بودند.
- روس‌ها و ایادی‌شان تلاش مذبوحانه داشتند تا برای سرپوش گذاشتن بر ریشه‌ها و عوامل این قیام که همانا خشم بیکران مردم علیه رژیم ملحد و مظالم ننگین آنان بود، مداخله موهوم ایران را در پالیسی تبلیغاتی عامل قیام معرفی نمایند. از جانب دیگر خلق و پرچم با سیاه‌نمایی قیام ۲۴ حوت و انتساب آن به مداخله ایران، در صدد آن بودند که فقدان پشتوانه مردمی از رژیم منحوس نزد باداران خود در کرملین را لاپوشانی نموده و برای حفظ و جاهت خود نزد کرملین نشینان، آن را به عوامل خارجی نسبت دهند، در حالیکه ایران در آن هنگام در تب و تاب انقلاب خود و مصروف شکل‌دهی به ارکان نظام جمهوری اسلامی بود که عمدتاً یک نظام وابسته به غرب را بر انداخته بود و فضای سیاسی ایران آن زمان، به هیچ‌وجه آماده رویارویی با شوروی‌ها نبود و حتی هیچ‌گونه اسناد و شواهد معتبری در مورد آگاهی قبلی ایران از این قیام وجود ندارد چه رسد به مداخله آن.
- روس‌ها با در اختیار داشتن سازمان اطلاعاتی K. G. B به خوبی می‌دانستند که مداخله ایران در قیام ۲۴ حوت یک توهم و مغالطه بیش نیست، از این جهت درخواست حزب خلق را در مورد اعتراض به

ایران به سخریه گرفته از برابر آن طفره می‌رفتند، بلکه اسناد حاضر گواه روشنی است که روس‌ها صراحتاً به خلق و پرچم می‌گویند: شما از پشتوانه توده‌های مردم بی‌بهره‌اید و عامل اصلی قیام همین است؛ و اتفاقاً خود تره کی هم در گفتگوهای خود مانند مزدوری حقیر از بیچارگی و ذلت نزد روس‌ها می‌نالد تا دلسوزی روس‌ها را به حال خود و پیروانش برانگیزد و تماماً روشن می‌سازد که کمونیست‌ها در بین مردم و حتی اردوی کشور هیچ پشتوانه‌ای ندارند.

- هدف پرچمی‌ها از ترجمه و انتشار این اسناد، رسوا ساختن حزب رقیب شان یعنی جناح خلق بوده است، چنانچه مراجعه به وب‌سایت «پرچم» و اطلاع از تحلیل‌ها و تبصره‌های شان در این مورد، مبین این حقیقت است. در حالی که انتشار این اسناد طشت رسوایی همه آنان به شمول باداران شان را از بام انداخته و حقیقت حال آنان را برای مردم و تاریخ مبرهن ساخته است.
- بررسی این اسناد نهایت مهم که حجت آشکار رسوایی شوروی سابق و ایادی‌اش می‌باشد، تحلیل‌های وسیع و همه‌جانبه می‌طلبد که امید است محققان در زمینه این مسئولیت را به انجام رسانند.

مآخذ

کتاب‌ها و مقالات تاریخی:

"افغانستان در مسیر تاریخ" اثر میر غلام محمد غبار.

"شوروی و افغانستان" نوشته رودلف کراتز.

"راز سقوط دولت داکتر نجیب‌الله" نوشته عبدالرؤف بیدار

"افغانستان و جنگ سرد" نوشته بارت روین.

اسناد و گزارش‌های بین‌المللی:

اسناد منتشر شده از آرشیوهای شوروی سابق درباره جنگ افغانستان.

گزارش‌های مطبوعات شوروی درباره تجاوز شوروی به افغانستان:

حزب کمونیست اتحاد شوروی. (۱۹۹۱-۱۹۱۲). *پراودا*. مسکو، اتحاد جماهیر شوروی.

دولت اتحاد شوروی. (۱۹۹۱-۱۹۱۷). *ایزوستیا*. مسکو، اتحاد جماهیر شوروی.

سازمان جوانان کمونیست (کومسومول). (۱۹۹۱-۱۹۲۵). *کومسومولسکایا پراودا*. مسکو، اتحاد

جماهیر شوروی.

دولت اتحاد شوروی. (۱۹۹۱-۱۹۰۴). *خبرگزاری تاس*. مسکو، اتحاد جماهیر شوروی.

[file:///C:/](file:///C:/Users/A/Desktop/۲۰٪برای/کمیسیون/۲۰٪حوت/سفر/۲۰٪نورمحمد/۲۰٪تره/۵۲۰٪ی/۲۰٪به/۲۰٪اتحادشوروی/۲۰٪-۲۰٪راه/۲۰٪پرچم.html)

[Users/A/Desktop/۲۰٪برای/کمیسیون/۲۰٪حوت/سفر/۲۰٪نورمحمد/۲۰٪تره/۵۲۰٪ی/۲۰٪به/۲۰٪اتحادشوروی/۲۰٪-۲۰٪راه/۲۰٪پرچم.html](file:///C:/Users/A/Desktop/۲۰٪برای/کمیسیون/۲۰٪حوت/سفر/۲۰٪نورمحمد/۲۰٪تره/۵۲۰٪ی/۲۰٪به/۲۰٪اتحادشوروی/۲۰٪-۲۰٪راه/۲۰٪پرچم.html)

[۵۲۰٪ی/۲۰٪به/۲۰٪اتحادشوروی/۲۰٪-۲۰٪راه/۲۰٪پرچم.html](file:///C:/Users/A/Desktop/۲۰٪برای/کمیسیون/۲۰٪حوت/سفر/۲۰٪نورمحمد/۲۰٪تره/۵۲۰٪ی/۲۰٪به/۲۰٪اتحادشوروی/۲۰٪-۲۰٪راه/۲۰٪پرچم.html)

file:///C:/

[Users/A/Desktop/۲۰٪برای/کمیسیون.۲۰٪۲۴٪.۲۰٪حوت/سفر.۲۰٪نورمحمد.۲۰٪تره.۲۰٪۵۲۰٪](file:///C:/Users/A/Desktop/۲۰٪برای/کمیسیون.۲۰٪۲۴٪.۲۰٪حوت/سفر.۲۰٪نورمحمد.۲۰٪تره.۲۰٪۵۲۰٪)[۲۰٪به.۲۰٪اتحادشوروی.۲۰٪-۲۰٪راه.۲۰٪پرچم.html](file:///C:/Users/A/Desktop/۲۰٪به.۲۰٪اتحادشوروی.۲۰٪-۲۰٪راه.۲۰٪پرچم.html)

تحلیل‌های شخصی نگارنده.

ضمایم

نخستین سند در همین سلسله، جریان صحبت تلفونی نورمحمد تره‌کی با الکسی کاسیگین است.

*** نوشته شده در تاریخ دسامبر ۱۸، ۲۰۱۸.

شورش ضد دولتی در هرات

به تاریخ ۱۵ مارچ سال ۱۹۷۹ در شهر هرات (در نزدیکی مرز ایران دارای نفوس حدود ۲۵۰ هزار نفر) شورش ضد دولتی بوقوع پیوست (با اشتراک حدود ۲۰ هزار نفر، با پشتیبانی تقریباً نیم افراد فرقه ۱۷ پیاده من جمله غند توپچی، تولی دافع هوا و غیره). تقریباً هزار نفر کشته شده‌اند، من جمله دو تبعه شوروی (جگرن ن. یا. بوزیکوف نخستین نظامی کشته شوروی است). شورش باعث نگرانی عمیق رهبری افغانستان شده و آن‌ها از ما تقاضا کردند، به ایشان کمک نظامی به شکل مستقیم با گسیل قطعات شوروی صورت گیرد.

به تاریخ ۱۷ - ۱۹ مارچ تقاضای حکومت ج. د. ا. در جلسات دفتر سیاسی ک. م. ح. ک. ا. ش. به بحث گرفته شد. به آ. کاسیگین سپارش شد، با ن. م. تره‌کی در این مورد گفتگو کند تا اطلاع دقیق از اوضاع افغانستان بدست آورد. همچنان به وزارت دفاع اتحاد شوروی اجازه داده شد تا در مرز اتحاد شوروی - افغانستان به جابجایی دو فرقه نظامی پردازد.

سند

صورت ثبت گفتگوهای تلفونی ۱۸ مارچ میان آ. کاسیگین و ن. م. تره‌کی.

اشد محرم.

دوسیۀ ویژه به شدت محرمانه

آ. ن. کاسیگین. به رفیق تره‌کی بگویند که من سلام گرم لیونید ایلچ بریژنف و همه اعضای بیرونی سیاسی را به او می‌رسانم.

ن. م. تره‌کی. بسیار تشکر.

آ. ن. کاسیگین. صحتان چطور است، رفیق تره‌کی. آیا شما خسته نیستید؟

- ن. م. تره کی. نه مانده نیستم. امروز جلسه شورای انقلابی بود.
- آ. ن. کاسیگین. این خوبست و من بسیار خرسندم. از رفیق تره کی خواهش کنید، آیا می شود وضع در افغانستان را ارزیابی کند.
- ن. م. تره کی. وضع خوب نبوده و بدتر هم می شود. در جریان دو و نیم ماه گذشته از سوی ایران تقریباً ۴ هزار نظامی به لباس شخصی گسیل شده و در شهر هرات و قطعات نظامی نفوذ کردند. اکنون تمام فرقه ۱۷ پیاده به شمول غند توپچی و تولی دافع هوا بدست شورشیان افتاده که به مقابل نیروی هوایی ما آتش می کند.
- آ. ن. کاسیگین؛ و شما در آنجا چند نفر دارید؟
- ن. م. تره کی. ۵۰۰ نفر. آن ها در میدان هوایی هرات با قوماندان فرقه قرار دارند. برای تقویه آن ها ما از کابل با طیارات گروه اوپراتیوی را فرستادیم. آن ها از صبح در آنجا در میدان هوایی هرات استند.
- آ. ن. کاسیگین؛ و افراد رسمی فرقه همه خیانت کرده اند و یا بخشی از آن ها زیر فرمانده قوماندان فرقه در میدان هوایی استند؟
- ن. م. تره کی. بخش کمی از آن ها با ما اند، بقیه با دشمن است.
- آ. ن. کاسیگین. آیا در میان کارگران، شهرنشینان و کارمندان در هرات پشتیبانانی دارید؟ آیا کسی در طرف شما قرار دارد؟
- ن. م. تره کی. پشتیبانان فعال از میان مردم محلی وجود ندارد. آن ها تقریباً همه زیر تأثیر شعارهای شیعی قرار دارند. شعارهای تبلیغاتی آنان چنین اند: «به کفار باور نکرده و با ما باشید».
- آ. ن. کاسیگین. هرات چقدر باشنده دارد؟
- ن. م. تره کی. ۲۰۰ - ۲۵۰ هزار نفر. موقف آن ها نظر به شرایط تغییر می یابد. فعلاً آنان در دفاع از مخالفان قرار دارند.
- آ. ن. کاسیگین. آیا کارگران در آنجا زیاد اند؟
- ن. م. تره کی. ۱ - ۲ هزار نفر.
- آ. ن. کاسیگین. آینده اوضاع به نظر شما در هرات چگونه خواهد بود؟
- ن. م. تره کی. ما فکر می کنیم امروز شام و یا فردا صبح هرات سقوط کرده و بکلی بدست دشمن خواهد افتاد.
- آ. ن. کاسیگین. دورنمای بعدی چگونه است؟
- ن. م. تره کی. ما معتقدیم که دشمن واحدهای جدیدی را تشکیل داده و به حمله بعدی دست خواهد زد.

آ. ن. کاسیگین؛ و شما توانایی شکست آن‌ها را ندارید؟

ن. م. تره کی. ما تقاضا می‌کنیم که شما بما کمک عملی و تخریکی با افراد و تجهیزات مربوطه را بما بدهید.

آ. ن. کاسیگین. این مسئله بسیار پیچیده است.

ن. م. تره کی. در غیر آن شورشیان به‌سوی قندهار و بیشتر به جانب کابل خواهند آمد. آن‌ها نیم ایران را زیر لوای فرقه ۱۷ داخل افغانستان خواهند کرد. افغان‌هایی که به پاکستان گریخته‌اند، نیز خواهند برگشت. ایران و پاکستان مطابق یک پلان بر ضد ما کار می‌کنند؛ بناءً اگر شما حالا ضربه کوبنده را به هرات وارد کنید، می‌شود انقلاب را نجات داد.

آ. ن. کاسیگین. مگر این را دفعه‌تاً تمام جهان خواهند دانست. مخالفان هم مخابره دارند و دفعه‌تاً به همه اطلاع می‌دهند.

ن. م. تره کی. من خواهش می‌کنم تا شما به ما کمک کنید.

آ. ن. کاسیگین. در این مورد باید ما مشوره کنیم.

ن. م. تره کی. تا شما مشوره کنید، هرات سقوط می‌کند و مشکلات بزرگی برای اتحاد شوروی و افغانستان بمیان خواهد آمد.

آ. ن. کاسیگین. حالا آیا شما می‌توانید، به من بگویید پیش‌بینی‌های تان درباره پاکستان و همچنان سوا از آن درباره ایران چیست؟ آیا شما با افراد رده بالایی ایران ارتباط دارید؟ آیا شما نمی‌توانید به آن‌ها بگویید که شما دشمن مشترک یعنی ایالات متحده آمریکا دارید. ایرانی‌ها سخت بالای ایالات متحده قهر اند و از نگاه پروپاگند می‌شود از این امر استفاده برد.

ن. م. تره کی. ما امروز اعلامیه‌ای را برای حکومت ایران از طریق رادیو نشر کرده و تأکید کردیم که ایران در امور درونی هرات مداخله می‌نماید.

آ. ن. کاسیگین؛ و به پاکستان در نظر ندارید اعلامیه‌ای بدهید؟

ن. م. تره کی. فردا یا پس فردا همچنین اعلامیه را در رابطه به پاکستان نیز انتشار خواهیم داد.

آ. ن. کاسیگین. آیا شما به اردوی تان اعتماد دارید؟ وفاداری آن چگونه است؟ آیا شما نمی‌توانید قطعات تان را بسیج نموده و به هرات ضربه وارد کنید؟

ن. م. تره کی. ما فکر می‌کنیم که اردو قابل اطمینان است. مگر دور نمودن قطعات از شهرهای دیگر برای گسیل به هرات را ما نمی‌توانیم انجام دهیم، چون باعث تضعیف موقعیت ما در شهرهای دیگر خواهد شد.

آ. ن. کاسیگین. اگر ما به سرعت به شما طیارات اضافی و اسلحه بدهیم، آیا شما قادر خواهید بود تا قطعات بیشتر را تشکیل دهید؟

ن. م. تره کی. این زمان زیادی می‌خواهد و هرات سقوط می‌کند.

آ. ن. کاسیگین. شما می‌گویید که اگر هرات سقوط کند، پاکستان نیز به اقدامات مشابه در مرزش دست خواهد زد؟

ن. م. تره کی. شاید، این امکان بسیار محتمل است. روحیهٔ پاکستانی‌ها پس از این بالا خواهد رفت. امریکایی‌ها کمک لازم را به آنان انجام می‌دهند. پس از سقوط هرات همچنان در لباس شخصی افراد را گسیل خواهند کرد که شهرها را اشغال کرده و ایرانی‌ها فعالانه مداخله خواهند کرد. پیروزی هرات - کلید تمام مسائل دیگر مربوط به مبارزه می‌باشد.

آ. ن. کاسیگین. شما از ما در رابطه به سیاست خارجی توقع چه اقدام و یا اعلامیه‌ای را دارید؟ آیا شما تصویری از مسئلهٔ تبلیغاتی در این راستا دارید؟

ن. م. تره کی. باید کار تبلیغاتی را با کمک عملی یکجا کرد. من پیشنهاد می‌کنم که شما در تانک‌ها و طیارات تان نشان افغانی را نقش کنید و هیچ کس هیچ چیزی را نخواهد دانست. قوای شما می‌توانند از سوی کشک و هم از جانب کابل بیایند.

آ. ن. کاسیگین. مگر باید اول به کابل رسید.

ن. م. تره کی. از کشک تا هرات بسیار کم فاصله است؛ و به کابل می‌شود قطعات را با هواپیما انتقال داد. اگر شما قطعات تان را به کابل گسیل کنید و آن‌ها سپس به هرات بروند، در آن صورت به نظر ما هیچ کس خبر نخواهد شد. فکر خواهند کرد که این‌ها نیروهای دولتی‌اند.

آ. ن. کاسیگین. من نمی‌خواهم شما را آزرده بسازم، مگر اختفای این امر ناممکن است. این امر به جهان در ظرف دو ساعت هویدا خواهد شد. همه شروع به نگوشت خواهند کرد که گویا اشغال افغانستان از سوی اتحاد شوروی آغاز شده است. بشنوید تره کی، اگر ما توسط طیارات ما بشما به کابل اسلحه و من جمله تانک برسانیم، آیا شما تانکیست‌های آن را پیدا می‌توانید یا نه؟

ن. م. تره کی. تعداد بسیار کمی را.

آ. ن. کاسیگین. چقدر؟

ن. م. تره کی. رقم دقیق را ندارم.

آ. ن. کاسیگین. اگر توسط طیارات بشما به سرعت تانک‌ها، مهمات لازمه و هاوان‌ها را انتقال دهیم آیا شما کارشناسان مربوطه را که بتوانند این اسلحه را استفاده کنند، خواهید یافت؟

ن. م. تره کی. به این پرسش من پاسخ داده نمی توانم. درباره آن مشاوران شوروی می توانند پاسخ دهند.

آ. ن. کاسیگین. به این ترتیب می توان فهمید که کادرهای شایسته و خوب آماده شده نظامی در افغانستان وجود ندارد. در اتحاد شوروی صدها افسر افغان آموزش دیدند، آن ها کجا هستند؟

ن. م. تره کی. بخش بزرگ آن ها مسلمانان مرتجع، اخوانی ها و یا قسمی که میگویند «اخوان المسلمین» اند. ما نمی توانیم بالای آن ها اتکا نماییم، چون به آن ها اعتماد نداریم.

آ. ن. کاسیگین. نفوس کابل اکنون چقدر است؟

ن. م. تره کی. تقریباً یک میلیون نفر.

آ. ن. کاسیگین. آیا شما نمی توانید ۵۰ هزار سرباز فراهم آورید، اگر ما بشما به سرعت از راه هوا اسلحه بدهیم. شما چه تعداد را می توانید بسیج کنید؟

ن. م. تره کی. می شود از دانشجویان و شاگردان صنوف ۱۱-۱۲ لیسه ها گفت.

آ. ن. کاسیگین. آیا کارگران را نمی شود، بسیج کرد؟

ن. م. تره کی. طبقه کارگر در افغانستان بسیار ناچیز است.

آ. ن. کاسیگین؛ و دهقانان بیزمین؟

ن. م. تره کی. اساس را فقط شاگردان صنوف بالایی لیسه ها، محصلان و تعداد کمی از کارگران می توانند، تشکیل دهند. مگر آموزش آنان داستان دراز است. ولی اگر لازم باشد بهر اقدامی دست خواهیم زد.

آ. ن. کاسیگین. ما تصمیم گرفته ایم طور عاجل بشما محموله های نظامی رسانده و طیارات تان را برای ترمیم بپذیریم، - این ها همه رایگان اند. همچنان تصمیم داریم بشما ۱۰۰ هزار تن گندم داده و بهای خرید گاز طبیعی ۱ هریک هزار متر مکعب را از ۲۱ دالر از به ۳۷، ۸۲ دالر بالا ببریم.

ن. م. تره کی. این خوبست ولی بیاید درباره هرات بگوییم.

آ. ن. کاسیگین. خوب. آیا نمی توانید حالا چند فرقه را از حساب مردم پیشرو که شما بتوانید بالایشان اطمینان داشته و نه فقط در کابل بلکه در محلات دیگر نیز باشند، ایجاد کنید؟ در آن صورت ما اسلحه لازم را بشما خواهیم داد.

ن. م. تره کی. کادر افسری وجود ندارد. ایران نظامیان را با لباس شخصی گسیل می کند. پاکستان نیز افرادش و افسران را در پوشاک افغانی می فرستد. چرا اتحاد شوروی نمی تواند، از یک ها، تاجیک ها و ترکمن ها را به لباس شخصی (ملکی) گسیل کند؟ کسی که پی نمی برد.

آ. ن. کاسیگین. شما درباره هرات دیگر چه گفتنی دارید؟

ن. م. تره کی. می‌خواهیم که شما تاجیک‌ها، ازبک‌ها و ترکمن‌ها را بفرستید تا آن‌ها تانک‌ها را هدایت کنند، چون همه این ملیت‌ها در افغانستان وجود دارند. بگذار پوشاک افغانی بتن کنند، نشان افغانی داشته باشند و هیچ کس آن‌ها را شناسایی نخواهد کرد. این کاری بس ساده است، به نظر ما. از تجربه ایران و پاکستان چنین برمی‌آید که این کار آسان است. آن‌ها نمونه می‌دهند.

آ. ن. کاسیگین. البته شما کار را ساده می‌انگارید. مگر این مسئله بغرنج سیاسی و بین‌المللی است. مگر صرف نظر از این ما بازهم این مسئله را به بحث گرفته و بشما پاسخ خواهیم داد. همچنان نباید به نیروی افراد آمده از سوی دیگر حساب کرد. شما در نمونه انقلاب ایران می‌بینید، چگونه مردم امریکاییان و همه کسان دیگری که خود را مدافع ایران می‌پنداشتند را از آنجا اخراج کردند. بیاید چنین قرار می‌گذاریم: ما مشوره نموده و به شما پاسخ می‌دهیم؛ و شما، از سوی خود با نظامیان تان و مشاوران ما مشوره می‌کنید. در افغانستان که هنوز نیروهایی استند تا با قبول خطر زندگی به خاطرتان برزنند. این نیروها را باید همین اکنون تسلیح کرد.

ن. م. تره کی. ماشین‌های محاربوی پیاده و طیاره برای ما بفرستید.

آ. ن. کاسیگین؛ و شما کسانی که این ماشین‌ها را هدایت کنند را دارید؟

ن. م. تره کی. برای ۳۰-۳۵ عراده ماشین راننده است.

آ. ن. کاسیگین. آیا آن‌ها مطمئن‌اند؟ آیا آنان با ماشین‌ها یکجا به دشمن نخواهند پیوست؟ چون راننده‌های ما زبان را بلد نیستند.

ن. م. تره کی. خوب، شما کسانی را که زبان ما را بلد اند، تاجیک‌ها و ازبک‌ها را بفرستید.

آ. ن. کاسیگین؛ و من منتظر چنین پاسخی از شما بودم. ما رفقا با شمایم و مبارزه مشترک را پیش می‌بریم، بنا نباید از یکدیگر احساس شرم داشت؛ و این اصول کاری ماست. ما بازهم بشما زنگ‌زده و پندارهای خود را با شما در میان خواهیم گذاشت.

ن. م. تره کی. احترامات ما را با آرزوهای نیک ما به رفیق بریژنف و اعضای دفتر سیاسی برسانید.

آ. ن. کاسیگین. سپاسگزارم. همچنان سلام‌هایم را به همه رفقا برسانید؛ و بشما قاطعیت در حل مسائل و اعتماد و نیکویی آرزو می‌نمایم. تا دیدار!

گفتگوها از طریق ترجمان و دستیار سرمشاور نظامی - جنرال ل. گوریلوف ترجمه شدند. یادداشت‌ها توسط ب. باتسانوف تحریر شدند. ۱۸ مارچ ۱۹۷۹.

بخش دوم اسناد محرم: [جریان جلسه بیروی سیاسی در پیرامون کمک به افغانستان]

اعضای بیروی سیاسی ک. م. ح. ک. ا. ش. در جلسه مؤرخ ۱۸ مارچ امکان گسیل نیروها را رد کردند. تصمیم گرفته شد که به ج. د. ا. به طور عاجل تخنیک بیشتر نظامی تحویل داده شده و همچنان به اقدامات سیاسی و تشکیلاتی در این راستا متوسل شد. سند آتی دیده شود:

سند

اشد محرم

دوسیه مخصوص

آ. پ. کرلنکو. فرقه ۱۷ هرات دارای تشکیل ۹۰۰۰ نفری است. آیا همه آنها بدون هیچ عملی به مخالفان حکومت پیوسته اند؟

آ. ن. کاسیگین. (۱) تا حال نظر به اطلاعات ما یک غند توپچی و یکی هم پیاده آنها نه به طور مکمل (به مخالفان پیوسته اند) و دیگر قطعات از حکومت دفاع می کنند.

د. ف. اوستینوف. (۲) آنچه مربوط به تاجیک ها می شود، باید گفت که ما دارای ساختارهای جداگانه این چینی نیستیم. حتی حالا مشکل است بگوییم که چقدرشان در قطعات تانک اردوی ما خدمت می کنند.

آ. ن. کاسیگین. تولی دافع هوا نیز در هرات به دشمن پیوسته است.

د. ف. اوستینوف. امین نیز هنگام گفتگو با من نیز تقاضای گسیل قطعات برای شکست مخالفان را نمود.

آ. ن. کاسیگین. رفیق تره کی می گوید که نیم فرقه هرات به دشمن پیوسته است. بخش باقیمانده هم گویا از حکومت دفاع نمی کند.

د. ف. اوستینوف. انقلاب افغانستان، بقول امین در سر راهش با دشواری های بزرگی مواجه شده و نجات آن فقط وابسته به اتحاد شوروی است. چالش در کجاست، چرا چنین شد. مسئله در اینست که رهبری افغانستان به نقش دین اسلام کم بها داد. درست تحت پرچم اسلام سربازانی که اکثریت مطلق شان به استثنای یک عده ناچیز، خدا باور اند، گردهم آمده اند. اینست دلیل اینکه آنها از ما تقاضای کمک را برای سرکوب شورشیان در هرات می کنند. امین گفت، راستش او باور ندارد که به ارتش بتوان اتکا کرد؛ و همانند تره کی از ما تقاضای کمک را کرد.

آ. پ. کرلنکو. از این ها بر می آید که آنان ضمانتی از جانب اردوی خویش ندارند. آنها فقط به یک راه حل می اندیشند: تانک ها و ماشین های محاربوی ما.

آ. ن. کاسیگین. ما، باید هنگام گرفتن تصمیم مبنی به چنین کمک به طور جدی به همه نتایج ناشی از آن بیاندیشیم. مسئله بسیار جدی ست.

یو. و. اندروپوف. (۳) من رفقا، به همه این مسائل اندیشیده و به این نتیجه رسیدم که ما باید بسیار و بسیار جدی به این مسئله بیاندیشیم که برای چه ما قوا را به افغانستان داخل می کنیم. برای ما واضح است که افغانستان هنوز برای حل معضلات به شکل سوسیالیستی آن آماده نیست. در آنجا مذهب نقش قوی داشته، روستایان بکلی بی سواد بوده و اقتصاد پسمانده است و امثالهم. ما از آموزش های لنین پیرامون وضعیت انقلابی میدانیم. مگر حرفی هم از حالت انقلابی نمی تواند در افغانستان باشد. بنابراین من می پندارم که انقلاب در افغانستان را فقط بزور سرنیزه های ما می توانیم نگهداریم و این برای ما ناممکن است. ما نمی توانیم دست به چنین ریسکی بزنیم.

آ. ن. کاسیگین. شاید بهتر باشد به سفیر ما رفیق وینو گرادوف سفارش کنیم تا نزد صدراعظم ایران بازرگان رفته و به او از غیرمجاز بودن مداخله در امور داخلی افغانستان بگوید.

آ. آ. گرومیکو. (۴) من بکلی پیشنهاد رفیق اندروپوف مبنی بر عدم ورود قطعات ما به افغانستان را تأیید می کنم. اردوی آنجا نامطمئن است. بنا ارتش ما اگر به افغانستان داخل شود، اشغالگر بوده و به مقابل کی خواهد جنگید؟ در گام نخست بر علیه خلق افغانستان، که بالایش آتش باید بگشاید. رفیق اندروپوف به ما گفت که اوضاع افغانستان برای انقلاب آماده نبوده و همه کارهایی را که ما در سال های پسیسن با دشواری انجام داده ایم مانند تشنج زدایی و کاهش تسلیحات و بسیار چیزهای دیگر همه به عقب زده خواهند شد. البته، با این کار تحفه خوبی برای چین داده خواهد شد. همه کشورهای عضو جنبش عدم انسلاک برضد ما قرار خواهند گرفت. با یک کلمه باید منتظر عواقب جدی چنین اقدامی بود. همچنان مسئله ملاقات لیونید ایلچ بریژنف با کارتر نیز ملغا شده و سفر ژیسکاردستن در پایان مارچ و غیره، همه زیر سؤال می روند. پرسش میان می آید، ما چه چیزی را بدست می آوریم. افغانستان با رهبری کنونی اش، با اقتصاد پسمانش و وزنه ناچیزش در امور بین المللی را. از سوی دیگر باید در نظر داشت که از نگاه حقوقی ما نیز نمی توانیم گسیل نیروهای ما را برائت دهیم. مطابق منشور سازمان ملل متحد یک کشور می تواند زمانی تقاضای کمک کند که از خارج مورد تجاوز قرار گیرد. این کار درونی آن هاست. افغانستان از خارج مورد هیچ تجاوزی قرار نگرفته و این برخورد انقلابی یک گروه با گروه دیگر است. بر علاوه باید گفت که افغان ها هنوز در مورد ورود نیروهای ما از ما درخواست کمک نکرده اند. کوتاه اینکه ما در این مورد با حالتی سروکار داریم که رهبران کشور به علت اشتباهات جدی اعتبارشان را از دست داده و از پشتیبانی لازم مردم برخوردار نیستند...

یو. و. اندروپوف. ... طوری که از گفتگوی امروزی با امین می‌بینیم، مردم حکومتِ تره کی را حمایت نمی‌کنند. آیا در آنجا اردوی ما می‌تواند کاری را انجام دهد؟ در چنین حالتی تانک‌ها و ماشین‌های محاربوی ما نیز چیزی کرده نمی‌توانند. من می‌پندارم که ما باید این را رک و راست به تره کی بگوییم که ما از همه اقدامات شان حمایت کرده، به ایشان کمک‌هایی را که امروز و دیروز تعهد نموده‌ایم انجام داده ولی به هیچ‌وجه نمی‌توانیم قطعات ما را به افغانستان گسیل کنیم.

آ. ن. کاسیگین. شاید بهتر باشد، او را به نزد ما دعوت کرده و به او بگوییم که ما کمک‌های ما را برایتان بیشتر می‌کنیم، مگر نمیتوانیم قطعات ما را داخل کنیم، چون که آن‌ها نه تنها برضد اردویی که عملاً جانب دشمن را گرفته و یا در گوشه‌ها پنهان‌شده بلکه برضد مردم خواهند جنگید. جوانب منفی برای ما بسیار بیشتر خواهد بود. گروه بزرگی از کشورها دفعتاً علیه ما بر خواهند خاست. و جوانب مثبت برای ما در اینکار هیچ نیست.

یو. و. اندروپوف. باید مستقیماً به تره کی گفت که ما شما را با همه‌چیز به غیر از گسیل قطعات پشتیبانی می‌کنیم...

ک. او. چرنینکو. (۵) اگر ما قوا را داخل کرده و مردم افغانستان را سرکوب کنیم، پس حتماً متهم به تجاوز خواهیم شد. و نمیتوانیم برانت داشته باشیم.

یو. و. اندروپوف. باید رفیق تره کی را دعوت کرد.

آ. ن. کاسیگین. من فکر می‌کنم که باید با رفیق لیونید ایلچ برژنف (۵) اکنون مشوره نموده و همین امروز هواپیمایی را به کابل فرستاد...

آ. آ. گرومیکو. من می‌پندارم که باید به تهیه سند سیاسی پس از مذاکره با تره کی پرداخت...

آ. ن. کاسیگین. کوتاه اینکه ما در رابطه به کمک به افغانستان چیزی را تغییر نمی‌دهیم، به‌جز از گسیل قطعات. آن‌ها خود مسئولیت اصلی را در حل مسائل رهبری امور دولتی دارند. اگر ما همه‌چیز را بجای آن‌ها انجام داده و از انقلاب دفاع کنیم، پس برای آن‌ها چه می‌ماند؟ هیچ‌چیز. در هرات ما ۲۴ مشاور داریم. آن‌ها را باید بیرون کشید...

ل. م. زمیاتین. آنچه مربوط به پشتیبانی تبلیغاتی این اقدامات می‌شود، ما مقاله‌ای را درباره پاکستان و کمک چین به شورشیان افغان تهیه کرده‌ایم.

گزارش (اطلاعیه) از کابل

(محرم و عاجل...)

... در صورت وخامت بیشتر اوضاع معقول خواهد بود که پیرامون نحوه گسیل بعضی قطعات ما به بهانه مناسب چون مواظبت از تأسیسات مهم که به کمک اتحاد شوروی ساخته شده‌اند، اندیشید. ازجمله می‌توان مسئله گسیل جزوات‌های ارتش شوروی را در اینجاها بررسی کرد:

الف) در پایگاه نظامی بگرام بنام کارشناسان تخنیکی می‌شود از پوشش تجهیز و تجدیدترمیم گاه آنجا استفاده برد.

ب) در میدان هوایی کابل تحت پوشش بازسازی آن، چنانچه در این مورد چندی پیش یک قرار داد میان حکومتی نیز امضاء شده و در مطبوعات نیز بازتاب یافته است.

در صورت پیچیده شدن بیشتر اوضاع، داشتن چنین نقاط اتکایی زمینه امکان تخلیه امن اتباع شوروی را مهیا می‌سازد.

پوزانوف (۶)، ایوانوف. ۱۹. ۳. ۱۹۷۹.

۱. آلکسی کاسیگین صدراعظم (رئیس شورای وزیران) اتحاد شوروی در آن زمان بود (مترجم)
۲. مارشال اوستینوف وزیر دفاع اتحاد شوروی بود (مترجم)
۳. یوری ولادیمیریچ اندروپوف عضو دفتر سیاسی و در آن زمان رئیس کمیته امنیت دولتی موسوم به کا. گ. ب. بود. که پس از درگذشت بریژنف مقام منشی عمومی کمیته مرکزی را میان سال‌های ۱۹۸۲-۱۹۸۴ به عهده داشت. او به نسبت کهولت و بیماری شدید مانند خلفش بریژنف در سال ۱۹۸۴ درگذشت و جایش را به چرننکو داد. (مترجم)
۴. اندری اندریویچ گرومیکو، عضو بیروی سیاسی، دیپلمات برجسته شوروی و سال‌ها وزیر امور خارجه آن کشور بود.
۵. کنستانتین چرننکو، عضو دفتر سیاسی و منشی کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش. پس از مرگ اندروپوف کوتاه‌مدتی مقام منشی عمومی کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش. را داشته و به نسبت مریضی کهولت سن در سال ۱۹۸۵ وفات کرده و جایش را به میخایل سرگوییویچ گرباچوف داد. (مترجم)

۶. پوزانوف سفیر کبیر و نماینده فوق‌العاده اتحاد شوروی در افغانستان بود (مترجم)

در مورد مناسبات افغانستان و اتحاد شوروی بعد از قیام ۲۴ حوت هرات سال ۱۳۵۷.

ترجمه داکتر خلیل وداد

چگونه پای قوای اتحاد شوروی به افغانستان کشانیده شد؟

جریان مذاکرات رهبری سیاسی و نظامی اتحاد شوروی با نورمحمد تره کی

(بخش سوم)

مقامات رهبری سیاسی و نظامی اتحاد شوروی به تاریخ ۱۹ مارچ ۱۹۷۹ حین بحث در مورد افغانستان فیصله نمود تا نورمحمد تره کی غرض مذاکرات مستقیم به مسکو دعوت شود و بر اساس آن ۲۰ مارچ نورمحمد تره کی به اتحاد شوروی سفر مخفی نمود و خبر آن در وسایل ارتباط جمعی نشر نشد. در این بخش جریان مذاکرات موصوف با رهبری سیاسی و نظامی اتحاد شوروی مستند به پروتوکول رسمی بیان شده است.

قابل یادآوری است که نورمحمد تره کی در حالی از کمبود پیلوت‌ها و پرسونل ورزیده تانک و وسایط زرهی شکایت و خواستار اعزام پرسونل نظامی شوروی بود که ده‌ها و صدها افسر پرچمی در پولیگون‌ها تیرباران می‌شدند و یا در زندان‌ها منتظر مرگ بودند.

مترجم مذکور که از چهره‌های مطرح حزب کمونیست (جناح پرچم) است می‌نویسد: پافشاری بیش‌ازحد موصوف در کشیدن پای قوای شوروی بسیار سؤال‌برانگیز است و همنوایی با خواست امریکایی‌ها در بحرانی ساختن وضع افغانستان دارد.

به تاریخ ۱۹ مارچ در بحث پیرامون اوضاع ج. د. ا. ل. ا. بریژنف اشتراک کرد. پندار ل. ا. بریژنف چنین بود: «من فکر می‌کنم که اعضای بیروی سیاسی درست خاطرنشان کردند که هنوز ما نباید به این جنگ درگیر شویم. باید به رفیق تره کی و رفقای دیگر افغان بفهمانیم که ما به آن‌ها با هر چیزی را که برای همه فعالیت‌های کشور لازمی‌باشد، انجام خواهیم داد. مگر اشتراک قطعات ما در افغانستان پیش از همه نه فقط برای ما ضرر می‌رساند بلکه این ضرر در گام نخست متوجه خود آن‌ها خواهد بود. اردوی آن‌ها از هم می‌پاشد و ما باید بجای آن‌ها جنگ را پیش ببریم».

در این جلسه فیصله شد، ن. م. تره کی را به مسکو دعوت کرده و با او مذاکراتی را انجام داد. ۲۰ مارچ منشی عمومی ک. م. ح. د. خ. ا به مسکو آمد که با اعضای بیروی سیاسی ک. م. ح. ک. ا. ش. آ. ن. کاسیگین، آ. آ. گرومیکو، د. ف. اوستینوف، و ب. ن. پونا‌ماریوف مذاکره کرد.

قابل برگشت به کمیته مرکزی ج. ک. ا. ش. است.

(شعبه اسناد و ارتباط سکتور ۱)

شماره پ ۱۴۹

به اعضای اصلی و علی‌البدل بیروی سیاسی
کمیته مرکزی ج. ک. ا. ش. ارسال شده است

اشد محرم

دوسیة مخصوص

یادداشت مذاکرات (۱۰)

آ. ن. کاسیگین، آ. آ. گرومیکو، د. ف. اوستینوف، ل. ن. و. پونا ماریوف با نور محمد تره کی

۲۰ مارچ سال ۱۹۷۹

آ. ن. کاسیگین: بیروی سیاسی به ما دستور داده تا روی همه مسائلی که شما با اهمیت می دانید، بحث نموده و با شما تبادل نظر نماییم. طوری که من قبلاً گفتم از ساعت ۱۸ تا ۱۸.۳۰ ملاقات شما با ل. ای. بریژنف ترتیب شده است.

در آغاز می خواستیم رشته سخن را به شما بدهیم، اما از آنجایی که از سوی شما یک پرسش اصلی مطرح شده است بناً من از بیان نظر ما آغاز کرده و سپس با دقت بسیار به شما گوش می دهیم. قبل از همه باید بگویم که دوستی میان اتحاد شوروی و جمهوری دموکراتیک افغانستان نه به اقتضاهایی مؤقتی بلکه برای سده ها بنیان گذاری شده است. ما به مبارزه تان برضد همه دشمنانی که در حال حاضر علیه شما می جنگند و علیه آنانی که در آینده مواجه خواهید شد، کمک می کنیم.

ما با دقت حوادث و اوضاع را در کشورتان دنبال کرده چنان راه کمک به شما را که پاسخگوی دوستی ما و روابطتان با کشورهای دیگر باشد، انتخاب کرده ایم. راه های حل معضلات شما می توانند، گونه گون باشند، مگر بهترین آن ها راهی خواهد بود که اعتبار (اتوریت) دولت شما را در نزد مردم نگه داشته، به مناسبات افغانستان با کشورهای دیگر صدمه نرسانده و پرستیژ بین المللی کشورتان را خدشه دار نسازد. نباید اجازه داد تا چنین معلوم شود که گویا شما نمی توانید خود مشکلات داخلی تان را حل کنید و بناً ارتش خارجی را به کمک خواسته اید. می خواستم تجربه ویتنام را نمونه بیاورم. خلق ویتنام جنگ سختی با ایالات متحده امریکا را تجربه کرد و اکنون با تجاوز چین مبارزه می کند، اما هیچ کس آن ها را به استفاده از اردوی بیگانه متهم نمی تواند. ویتنامی ها خودشان با شجاعت از میهن خویش در برابر تجاوزات اشغالگران دفاع می کنند. ما فکر می کنیم که در کشورتان نیروی کافی وجود دارد که علیه ضدانقلاب عمل کند. فقط آن ها را باید واقعاً بسیج کرده، قطعات جدید نظامی ایجاد کرد. ما با شما تلفونی گفته بودیم که به ایجاد قطعات جدید نظامی بدون درنگ باید آغاز کرد، چون آموزش و آماده شدن آن ها مدتی را دربر می گیرد. مگر همین حالا هم شما نیروی لازم را برای کنترل اوضاع بمیان آمده دارید. فقط کار را درست انجام دهید. مثلاً (هرات) را اگر در نظر بگیریم. چنین معلوم می شد که همه چیز نابود شده، دشمن به آنجا مسلط گردیده و شهر به لانه

ضدانقلاب مبدل شده است. مگر زمانی که شما به طور جدی مسئله را دنبال کردید، کنترل اوضاع بدست شما آمد. ما همین لحظه اطلاع حاصل کردیم که به ساعت ۱۱ صبح شهرک نظامی هرات جایی که فرقه شورشی ۱۷ پیاده مستقر بود پس از بمباردمان های هوایی بدست کندک کماندو که از حمایت تانک های آمده از قندهار برخوردار بودند، افتاده است. قطعات وفادار به دولت موفقیت های شان را گسترش داده و پایه دار می سازند.

ما وظیفه خود میدانیم که شما را در برابر چالش های احتمالی بین المللی محافظت نماییم. ما به شما از همه راه های ممکن چون ارسال تجهیزات، مهمات، اعزام خدمتی افراد که بتوانند در امور نظامی و اقتصادی کشور به رهبری تان ممد واقع شوند، گسیل کارشناسان برای آموزش پرسونل نظامی تان جهت استفاده از سلاح های جدید که ما در اختیار تان می گذاریم، کمک خواهیم کرد. گسیل قطعات نظامی ما به خاک افغانستان دفعاً باعث تحریک جامعه بین المللی شده و عواقب منفی شدید و گسترده را بمیان می آورد. این در واقعیت نه تنها برخورد با امپریالیزم جهانی بلکه جنگ با مردم خویش خواهد بود. دشمنان مشترک ما فقط منتظر هستند، تا قطعات نظامی شوروی در خاک افغانستان مستقر شوند. این امر به آن ها بهانه خواهد داد تا گروه های مسلح مخالف را به کشورتان ارسال نمایند. می خواهیم بازهم تأکید نمایم که ما با دقت همه جوانب این اقدام را مطالعه نموده به این نتیجه رسیدیم که گسیل قطعات ما اوضاع کشورتان را نه تنها بهتر نساخته بلکه برعکس باعث وخامت آن خواهد شد. نباید این واقعیت را نادیده گرفت، که در آن صورت قطعات ما اجباراً نه تنها با متجاوزان خارجی بلکه با بخشی از مردم شما باید بجنگند و توده های خلق چنین چیزی را نمی بخشند. بر علاوه به محض آنکه قطعات ما از مرز عبور کنند، عملاً چین و کشورهای متجاوز دیگر برائت حاصل می کنند.

ما به این نتیجه رسیده ایم که در مرحله کنونی بهترین حمایت مؤثر از شما شیوه های تأثیر سیاسی بالای کشورهای همسایه با اعطای کمک های گسترده به شما می باشد. از این راه ما به نتایج بهترتر نسبت به گسیل قطعات ما خواهیم رسید. ما عمیقاً معتقدیم که با راه های سیاسی انتخاب شده توسط ما و شما ما به دشمن غالب می شویم. ما با شما صحبت کردیم، که داشتن روابط خوب با ایران، پاکستان و هند به نفع افغانستان می باشد تا به دیگران بهانه مداخله به امورتان را ندهید. آنچه مربوط ماست، ما امروز دو سند را به رهبران ایران و پاکستان گسیل نموده و در آن ها با جدیت تام خاطرنشان می سازیم، تا آن ها در امور داخلی افغانستان مداخله نمایند. این کار را ما به تنهایی بدون کشاندن شما به آن انجام می دهیم.

ن. م. تره کی. از شما به خاطر توضیح مشروح موضع رهبری شوروی در رابطه به مسئله‌یی که می‌خواهم مطرح نمایم، جداً سپاسگزارم. من هم با شما رُک و راست همانند دوست صحبت می‌کنم. ما در افغانستان نیز فکر می‌کنیم که چالش‌های سیاسی بمیان آمده باید در گام نخست از طُرُق سیاسی حل شده و اقدامات نظامی جنبه کمکی داشته باشند. در عرصه سیاسی ما به بعضی اقدامات متوسل شده و معتقد شدیم که اکثریت مردم با ما هستند. پس از بیانیه توضیحی رادیویی من درباره حوادث هرات در اکثریت شهرهای کشور در جریان فقط یک روز ۱۰۲ مظاهره تدویر یافت، که اشتراک کنندگان آن‌ها شعارهای را در جهت محکومیت خمینی و ایادی‌اش حمل می‌کردند. این امر ما را معتقد ساخت که دشمنان داخلی ما چندان زیاد نیستند. همچنان ما از خبر مربوط به اینکه بخشی از نظامیان قطعه شورش اسلحه را به زمین گذاشته‌اند، خوشحال شدیم.

از سوی خود می‌خواستم خاطرنشان سازم، که مناسبات کشورهای ما روابط عادی میان دو دولت نیستند. این روابط بر اساس طبقاتی بنا شده‌اند، آن‌ها بر شالوده وحدت ایدئولوژیکی و سیاسی بنیان‌گذاری شده‌اند. در کشور ما همانند شما قدرت به طبقه کارگر و دهقان تعلق دارد، که آن را از دست اشراف و فئودالان ربوده‌اند. انقلاب ما باعث عکس‌العمل خصمانه دشمنان طبقاتی ما شد. دگرگونی‌های انقلابی اجرا شده توسط ما برای آزادی دهقانان از یوغ سودخوران، خوانین و فئودالان، توزیع زمین به کشاورزان بی زمین و غیره اقدامات باعث گسترش نفوذ حکومت در میان خلق افغانستان شده و باعث واکنش مثبت در بین مردم پاکستان و ایران گردید. این امر ترس را در وجود نیروهای ارتجاعی این کشورها ببار آورد، که در نتیجه آن‌ها اعمال تخریبی‌شان علیه کشور را تشدید نموده، دامنه تبلیغات دروغین شان را گسترش داده و به ارسال باندهای تروریستی آغاز کردند. پروپاگند آن‌ها از آنجا شروع شده که آن‌ها ما را متهم به ترک اسلام کردند. سپس آن‌ها به ما اتهام تمام گناه‌های کبیره را چسبانده‌اند. تبلیغات پاکستانی‌ها در مورد اقدامات ما برای آزادی زنان به خاطر مقام شایسته آنان در اجتماع پر از تحریف و دروغ است. زمانی که ما به اصلاحات ارضی پرداختیم، محافل حاکمه پاکستان متوجه شدند که این امر تأثیر انقلابی بالای مردم پاکستان دارد، به سیاست سبوتاژ و تخریب کاری متوسل شدند. حکام پاکستانی از موج تظاهرات همبستگی سراسری در کشورشان با شعارهای «زنده‌باد جمهوری دموکراتیک افغانستان!»، «زنده‌باد تره کی!»، بهراس افتادند. به کشور ما نه تنها «اخوانی‌های» فراری پس از انقلاب افغانستان، بلکه قطعات منظم اردو را که ملبس به یونیفورم نظامی افغانی بودند، گسیل کردند، که مشغول پیشبرد سبوتاژ و تخریب کاری‌اند. پس از سفر من به اتحاد شوروی و عقد قرارداد فوق‌العاده مهم میان ما امپریالیست‌های امریکا و غیره مرتجعین به جمهوری دموکراتیک افغانستان سخت خشمگین شدند. ایشان می‌دانند که

افغانستان برای ابد از دست غرب رفته است. رسانه‌های ایالات متحده امریکا، پاکستان و ایران با تبلیغات پر از افترا ما را دشنام دادند. دوستی مستحکم افغانستان با اتحاد شوروی علت اصلی فعالیت‌های ضد افغانی امپریالیست‌ها و مرتجعان می‌باشد.

ما امروز با شما در مورد اینکه افغانستان روابط دوستانه با پاکستان، ایران و هند داشته باشد، صحبت کردیم. مگر نیل به این هدف کار دشواریست، چون ایران و به‌ویژه پاکستان نمی‌خواهند مناسبات دوستانه با ما داشته باشند.

آ. ن. کاسیگین: همین لحظه ما پیام ضیاءالحق را گرفتیم که طی آن او گفته که حوادث افغانستان موضوع داخلی این کشور اند و پاکستان به آن‌ها ربطی ندارد. در اعلامیه آمده که حکومت پاکستان به ۳۵ هزار افغان آمده از افغانستان فقط کمک بشردوستانه را تا زمانی که اقدامات آن‌ها به روابط میان پاکستان و افغانستان لطمه نزنند، ارائه می‌نماید.

ن. م. تره کی. آن‌ها فقط در زبان از بشردوستی (هومانیزم) می‌گویند، در حالیکه عملاً اردوگاه‌های تخریبکاران را بر علیه ما تشکیل می‌دهند.

آ. ن. کاسیگین. شما فکر نکنید که ما ساده‌لوح هستیم و به تمام گپ‌های ضیاءالحق باور می‌کنیم، بهر حال اعلامیه صادر شده و این در قبال خویش مسئولیت‌ها را دارد.

پوناماریوف: ظاهراً این اعلامیه ضیاءالحق واکنشی است به مقاله روزنامه پراودا.

آ. ن. کاسیگین: البته پاکستانی‌ها ناراحت شده‌اند. آن‌ها احساس کرده‌اند که نه تنها شما بلکه ما نیز آنان را زیر فشار قرار داده‌ایم.

ن. م. تره کی: پراودا به موقع مقاله مربوط به تقبیح توطئه‌ها علیه ج. د. ا را نشر کرد. مقاله مذکور بالای همسایگان ما تأثیر شایانی داشت. من البته با شما موافقم، که باید به اقدامات سیاسی متوسل شد و جنگ چیزی پر مخاطره (ریسک آمیز) است. من تأکید به این مسئله را که چرا پاکستانی‌ها، ایرانی‌ها، امریکایی‌ها و چینی‌ها اعمال تخریبکارانه را علیه ما پیش می‌برند، اضافی میدانم. من می‌خواهم فقط اذعان کنم، که ما دوستان شما بودیم و هستیم، و هیچ‌گاهی با هیچ‌کسی مانند شما نزدیک نخواهیم بود. ما از لنین آموخته بودیم و می‌آموزیم. ما به‌خوبی توصیه لنین را در مورد ایجاد مناسبات با دول همسایه میدانیم. ما برای ایجاد مناسبات خوب با همسایگان تلاش می‌نماییم، اما ما را امریکایی‌ها با موج شدید تبلیغاتی و اعمال تخریبی‌شان علیه دول مترقی مانع می‌شوند. آن‌ها این چنین سیاستی را علیه جمهوری جوان شوروی در گذشته انجام داده و اکنون برضد کوبا، ایتوپیا، موزمبیق و یمن جنوبی اجرا می‌نمایند. ما برضد این توطئه‌ها ایستادگی می‌کنیم، می‌کوشیم کشور را نه با اسلحه

بلکه با کسب اعتبار ما در میان خلق و با اجرای دگرگونی‌های انقلابی - دموکراتیک به نفع زحمتکشان اداره نماییم. برای نیل به این اهداف ۲۰۰ میلیون افغانی خرج کرده‌ایم. مردم این را درک نموده و احساس می‌کند، کی دوستش و کی دشمنش است. زمانی که آن‌ها متوجه شدند، پروپاگند شان علیه حکومت ما در میان مردم مجذبه گسترده ندارد، روحانیون تاکتیک‌های شان را تغییر داده و فریاد زدند، که افغانستان وابسته شوروی، طرفدار کمونیسم شده و اینکه در افغانستان ۱۰ هزار نفر شوروی جابجا شده که گویا همه امور را اداره می‌کنند.

با این گفته‌هایم می‌خواستم تأکید کنم که ما از گسیل جواسیس از ایران و پاکستان تشویش داریم، گرچه پیام‌هایتان به زعمای پاکستان و ایران بسیار مفید بوده و تأثیر مثبت خواهند داشت.

آ. ن. کاسیگین: ما خبر نو دیگر هم داریم. دولت ایران دستور داده که همه کارگران خارجی باید آن کشور را پیش از ۲۱ اپریل ترک کنند و کارگران خارجی تا تاریخ ۲۱ جون باید از آنجا خارج شوند. در اعلامیه در رابطه به کارشناسانی که وجودشان ارزش ویژه‌یی برای اقتصاد ایران دارد، آمده که مسئله آن‌ها طور جداگانه و انفرادی بررسی می‌شود.

ن. م. تره کی: این بیانیه شاید در رابطه به امریکایی‌ها صادر شده است. ما اطلاعاتی داریم که ایران کارشناسان امریکایی را که تخصص مونتاز هلیکوپتر را دارند، دوباره بکار گماشته است. آ. ن. کاسیگین: بلی، ما هم این را شنیدیم، اما تعداد کارشناسان ما در ایران بیشتر از امریکایی هاست. اگر قرار باشد که کارشناسان ما هم ایران را ترک کنند، بزرگ‌تری کارخانه میتالوژی شان با یک عده مؤسسات دیگر فلج خواهد شد. و چه تعداد افغان برای کسب و کار در ایران اند؟

ن. م. تره کی: تعداد آن‌ها کمتر از ۲۰۰ هزار نیست. آن‌ها در حدود ۶-۵ سال پیش در زمان داوود و حتی پیش از آن رفته‌اند. اگر آن‌ها را اخراج کنند، شاید زیر نام کارگران افغان برای ما مخربین را نیز گسیل نمایند، چون از چهره افراد مشکل است، تعیین کرد کی افغانی و کی ایرانی است. من می‌خواستم مشکلات اردوی افغانستان را نیز مطرح کنم. ما می‌خواستیم هلیکوپترهای زرهی، تعداد بیشتر موتورها و وسایل زره‌دار، زرهپوش‌های محاربوی و وسایل مخابراتی عصری را بدست آوریم. همچنان اگر امکانات اعزام پرسونل خدماتی مربوط به آن‌ها نیز بررسی شود، کمک خیلی عالی برای ما خواهد بود.

ف. د. اوستینوف: مطلب تان شاید هلیکوپترهای می - ۲۴ باشد، که پوشش زره دارند. شش فروند از چنین هلیکوپترها را در ربع چهارم سال روان طی ماه‌های جون - جولای در اختیارتان خواهیم گذاشت. ممکن موعده رساندن آن‌ها را بتوانیم تسریع ببخشیم.

ن. م. تره کی: ما به چنین هلیکوپترها نیاز شدید داریم، بناً بسیار خوب خواهد شد تا آن‌ها یکجا با پیلوتان شان وارد شوند.

آ. ن. کاسیگین: البته ما می‌توانیم متخصصانی را که وظیفه عملیه خدماتی این هلیکوپترها را در میدان‌های هوایی انجام دهند، بفرستیم، اما واضح است که این‌ها عمله جنگی نخواهند بود. ما در این مورد با شما پیش از این صحبت کرده‌ایم.

ف. د. اوستینوف: شما باید پیلوت‌های خود را تربیه کنید. نزد ما افسران شما آموزش می‌بینند، و ما می‌توانیم فراغت آنان از تحصیل را تسریع بخشیم.

ن. م. تره کی: شاید بهتر باشد پیلوتان هلیکوپتر را از هانوی و یا جاهای دیگر مانند کوبا خدمتی بگیریم؟

آ. ن. کاسیگین: طوری که قبلاً گفتیم، ما به ویتنام بسیار کمک کرده‌ایم و می‌کنیم، مگر ویتنامی‌ها هیچ‌گاهی موضوع اعزام پیلوت‌های ما را تقاضا نکردند. آن‌ها خود می‌گفتند که فقط کارشناسان تخریکی ضرورت دارند، و عمله جنگی خویش را خودشان تنظیم می‌نمایند. نزد ما اکنون ۴۰۰ افسر افغانی مشغول آموزش‌اند، که شما لست آنان را دارید. شما از میان شان افرادی را انتخاب کنید و ما کار آموزش سریع شان را انجام خواهیم داد.

ن. م. تره کی: ما می‌خواهیم تا ارسال هلیکوپترها زودتر عملی شود. ما شدیداً به آن‌ها نیاز داریم. آ. ن. کاسیگین: ما تقاضای تان را بازهم بررسی خواهیم کرد، ما ارسال سریع هلیکوپترها را نیز انجام خواهیم داد.

ف. د. اوستینوف: ولی شما باید هم‌زمان در مورد پیلوت‌های این هلیکوپترها نیز بکوشید. ن. م. تره کی: البته، ما این را انجام می‌دهیم. ولی اگر ما آن‌ها را در میان خود نتوانیم بیاییم، پس آنان را در کشورهای دیگر جستجو خواهیم کرد. دنیا بزرگ است. اگر شما به این موافق نباشید، ما پیلوت‌ها را در میان افغان‌های که نزد شما درس خوانده‌اند، جستجو خواهیم کرد، مگر ما به انسان‌های وفادار ضرورت داریم، چون در بین افسران افغانی که قبلاً جهت تحصیل به اتحاد شوروی رفته بودند، اخوانی‌ها و هواداران بی‌شمار چین‌اند.

آ. ن. کاسیگین: البته رسیدگی به افرادی که نزد ما تحصیل می‌کنند، کار شماس‌ست. اخوانی‌ها را ما می‌توانیم بکلی برگشت بدهیم و کسانی را که شما بالایشان اعتماد دارید، می‌توانیم، به‌طور مستعجل آموزش دهیم تا زودتر فارغ‌التحصیل شوند.

ف. د. اوستینوف: امسال ۱۹۰ تن افسر افغان فارغ می‌شوند، که از میان شان ۱۶ نفر پیلوت طیارات دیگر و ۱۳ تن پیلوت هلیکوپتر اند. از طریق سرمشاور نظامی ما در افغانستان جنرال گوریلوف ما لست فارغ‌التحصیلان را نظر به مسلک شان به شما ارائه خواهیم کرد. شما خود می‌توانید، افراد مطلوبتان را انتخاب کنید.

ن. م. تره کی: خوب است، ما اینکار را خواهیم کرد. مگر چالش مسئله در اینست که ما افرادی که وابسته به ضد انقلاب اند، را نمی‌شناسیم. ما فقط میدانیم که در زمان داوود اعضای سازمان اخوان المسلمین و شعلیه‌ی‌های هوادار چین را جهت تحصیل به اتحاد شوروی می‌فرستادند. ما می‌کشیم این موضوع را پیگیری کنیم.

آ. ن. کاسیگین: شما ظاهراً در جریان مسئله گسیل تخنیک نظامی با در نظر داشت آن فیصله‌ای که ما دیروز شام در کابل به اطلاعاتان رسانده‌ایم، نیستید؟ در این فیصله از ارسال مقدار بزرگ اسلحه، رساندن ۱۰۰ هزار تن گندم و ارتقای ارزش خرید گاز طبیعی افغانی از ۲۴ به ۳۷ دالر از هر ۱۰۰۰ مترمکعب تذکر رفته است. آیا شما فرصت خواندن این اسناد را یافتید یانه؟

ن. م. تره کی: نه، ظاهراً فرصت آن را نیافتند تا به من گذارش دهند.

آ. ن. کاسیگین: شاید این سند هم‌زمان با پرواز شما بسوی مسکو به کابل رسیده است. اینک آنچه که در این سند تذکر رفته. در ماه مارچ به شما ۳۳ عراده واسطه زرهی (ماشین محاربوی) ب. ام. پ. ۵ فروند هلیکوپتر می ۲۵، ۸ فروند می ۸ و همچنان ۵۰ عراده زرهپوش ب. ت. ار. و ۶۰ پ. ب. ۲۵ عراده موتر زره‌دار کشف، ۵۰ دستگاه مدافعه هوایی دارای قابلیت تحرک و دستگاه ضد‌هواپی «ستریلا» تسلیم داده خواهد شد. قبلاً بروز ۱۸ مارچ ۴ فروند هلیکوپتر می ۸ را ارسال کرده‌ایم و به تاریخ ۲۱ مارچ ۴ فروند دیگر را نیز خواهیم فرستاد. این‌ها همه کمک بلاعوض اند.

ن. م. تره کی: از این کمک‌های تان سپاسگزارم. من در کابل از نزدیک با این کمک‌ها آشنا خواهم شد. اما اکنون می‌خواستم به شما بگویم ارسال ۱۰۰ هزار تن گندم بما کافی نیست. پاییز امسال ما حاصل ناکامل خواهیم داشت، زیرا زمین‌دارانی که ملک شان را از دست داده‌اند، آن را کشت نکرده و در بعضی موارد کشت را نابود کرده‌اند.

آ. ن. کاسیگین: ۱۰۰ هزار تن گندم به شما در مرز طوری تحویل داده خواهد شد که شما توان تسلیمی و انتقال آن را در کشور داشته باشید. شما شاید در انتقال گندم مشکل داشته باشید، چون بقول کارشناسان ترانسپورت، مراکز انتقالی شما در کوتل‌ها فقط توانایی گذار ۱۵ هزار تن گندم در ماه را دارند. تا این ۱۰۰ هزار تن مورد پروسس قرار گیرد، ما می‌بینیم در آینده چه کرده می‌توانیم.

ن. م. تره کی: پاکستان قبلاً وعده ارسال ۲۰۰ هزار تن گند را داده بود، مگر پسان‌ها به قولش پشت پا زد. همچنان ترکیه از ارسال ۷۰ هزار تن خودداری کرد. ما حداقل ۳۰۰ هزار تن گندم ضرورت داریم.

آ. ن. کاسیگین: شما که آماده خرید گندم پاکستانی بودید، به این معنی است که شما پول دارید؟ ما می‌توانیم برای شما گندم امریکایی را بخریم و به شما در افغانستان تحویل دهیم. مثلاً ۲۰۰ هزار تن گندم برابر است به ۲۵ میلیون روبل (مساوی به ۴۰ میلیون دالر).

ن. م. تره کی: برای ما مشکل است چنین مبلغی را پیدا کنیم.

آ. ن. کاسیگین: هر قدری را که پیدا کردید ما در برابر آن به شما گندم پیدا می‌کنیم.

ن. م. تره کی: اگر ما بتوانیم هزینه مربوطه را پیدا کنیم، در آن صورت از شما می‌خواهیم در قسمت گندم ما را کمک کنید. ما همچنان تعویق پرداخت قرضه‌های قبلی ما با ربح آن‌ها را نیز از شما می‌خواهیم. بودجه نظامی ما با در نظر داشت تمدید مهلت این پرداخت محاسبه شده است.

آ. ن. کاسیگین: ما با کمک بلاعوض تخنیک جنگی به بودجه نظامی‌تان کمک کردیم. ما بازهم در مورد اینکه تعویق بعضی قرضه‌های‌تان را عملی سازیم، فکر خواهیم کرد. ما موضوع را بررسی کرده و به شما در مورد نتایج آن خبر می‌دهیم.

ن. م. تره کی: ما به یک رادیو استیشن توانمند ضرورت داریم، که بتواند کار تبلیغات ما را در سراسر جهان ممکن سازد. استیشن ما توانایی کمی دارد. در حالیکه اعلامیه پ از دروغ یک روحانی توسط رسانه‌های غربی به همه دنیا پخش می‌شود، صدای رادیوی ما تقریباً شنیده نمی‌شود.

پوناماریوف: ما از جانب خود اقدامات قاطع را در جهت تبلیغ دستاوردهای ج. د. ا. عملی ساخته و به دشمنان شما پاسخ دندان‌شکن می‌دهیم. از مقال پراودا در این مورد گفتیم. در شماره امروز آن بیانیه شما درج شده است. این اعلامیه از طریق رادیو به ایران، پاکستان و دیگر کشورها نیز پخش خواهد شد. بنابراین ما ناتوانی استیشن رادیویی شما را با این وسیله جبران می‌کنیم.

ن. م. تره کی: پشتیبانی تبلیغاتی شما برای ما ارزش زیادی دارد، مگر ما می‌خواهیم که دنیا صدای خود ما را بشنود؛ بناً از شما می‌خواهیم به ما در امر ساختمان استیشن رادیویی با توان ۱۰۰۰ کیلووات کمک کنید.

آ. ن. کاسیگین: ما این مسئله را بررسی کرده، با کارشناسان مشوره می‌نماییم، تا جایی که من میدانم، ساختن استیشن رادیویی زمان کافی را دربر می‌گیرد.

پوناماریوف: ما در جمله مشاوران حزبی تان کارشناس تبلیغات (پروپاگند) را می‌فرستیم. شما می‌توانید به او تصورات تان را بگویید تا از طریق کشورهای سوسیالیستی پشتیبانی گسترده تبلیغاتی تأمین شود.

ف. د. اوستینوف. در رابطه با گسیل بیشتر تخنیک محاربوی ضرورت اعزام اضافی مشاوران و کارشناسان نظامی به افغانستان بمیان می‌آید.

ن. م. تره کی: اگر شما می‌پندارید که چنین چیزی لازم است، پس ما آن را می‌پذیریم آیا اجازه نمی‌دهید که ما پیلوت‌ها و تانکیست‌های را از کشورهای سوسیالیستی دیگر نیز استفاده کنیم؟
آ. ن. کاسیگین: وقتی از کارشناسان نظامی ما می‌گوییم، مرام ما تخنیکرانی اند که خدمات وسایل محاربوی را انجام می‌دهند. من نمی‌دانم، چرا مسئله پیلوت‌ها و تانکیست‌ها بمیان می‌آید. این پرسش برای ما غیرمترقبه است. و من فکر می‌کنم، که غیرممکن است، کشورهای سوسیالیستی تن به چنین کاری دهند. مسئله گسیل کسانی که از تانک شما بالای مردم تان آتش کند، چالش جدی سیاسی است.

ن. م. تره کی: ما می‌بینیم، چگونه افغان‌های را که قبلاً جهت تحصیل نزد شما آمده بودند، استفاده کنیم. شاید، از شما بخواهیم، آن عده را که خود ما انتخاب می‌کنیم، آموزش دهید.
ف. د. اوستینوف: البته ما آن‌ها را به تحصیل می‌پذیریم.

آ. ن. کاسیگین: با نتیجه‌گیری از مذاکره امروز می‌توان اذعان کرد که وظیفه داریم تا موضوع کمک به رادیواستیشن توانمند را بررسی نماییم. همچنان مسئله گسیل عاجل وسایل و تخنیک محاربوی به عهده ما است. شما انتخاب پیلوت‌های هلیکوپترهای تان را از میان افسران تحصیل کرده نزد ما انجام می‌دهید. اگر شما خواست و تقاضای دیگری داشتید، می‌توانید، آن را از طریق سفیر اتحادشوروی و سرمشاور نظامی برسانید. ما خواست‌های شما را به‌دقت بررسی کرده و به‌طور مطلوب پاسخ خواهیم داد. ما همچنان توافق کردیم که برای دفاع از ج. د. ا. در برابر مداخلات امپریالیستی و توطئه‌های ارتجاعی به اقدامات سیاسی متوسل شویم. ما از تأثیر سیاسی بالای آنان استفاده خواهیم کرد. مطبوعات ما نیز کمک دائمی به ج. د. ا. خواهند کرد.

برای ما پراهمیت است، که شما بالای گسترش زیربنای سیاسی رژیم تان کار کرده، بکوشید میان حکومت و مردم بیگانگی بمیان نی‌آید. و در پایان حرف نهایی. این را من نه برای مباحثه بلکه همچون آرزومندی می‌گویم، با کادرهای تان با احتیاط و مواظبت برخورد نمایید. کادرها را باید محافظت کرده و با ایشان برخورد ویژه باید داشت. برخورد با دید وسیع با هر انسان مهم‌تر از آنست که او را مُهر بدنامی زد.

ن. م. تره کی: آیا حرف تان روی افسران و جنرالان است؟

آ. ن. کاسیگین: هم در مورد افسران، هم در مورد جنرالان و همچنان فعالان سیاسی. مگر باور کنید این را من نه برای مباحثه بلکه فقط همچون نظر ما می گویم.

ن. م. تره کی: ما به صورت عموم با کادرهای خویش به خوبی برخورد می کنیم. اما حوادث هرات نشان دادند، که در میان ما «اخوانی ها» نفوذ کرده اند ولی به آنانی که واقعاً با ما اند برجسپ نمی زنیم. آ. ن. کاسیگین: ما علیه شما هیچ ادعایی نداریم، ما فقط میگوییم که اشتباه در سیاست کادری گران تمام می شود. ما این را از تجربه خویش میدانیم. در زمان استالین، شما میدانید، بسیاری از افسران ما زندانی بودند. و وقتی جنگ بوقوع پیوست، استالین مجبور شد آنان را به جبهه بفرستد. این ها در جنگ همانند قهرمانان واقعی عمل کردند. بسیاری از آنان به سرداران بزرگ نظامی تبدیل شدند. ما در امور داخلی تان مداخله نمی کنیم، مگر می خواهیم، نظر خود را در خصوص مواظبت از کادرها ارائه کنیم.

ن. م. تره کی: تا آنجایی که من از صحبت های امروزی فهمیدم، شما ما را کمک کرده و کمک خواهید کرد، مگر شما ما را در مقابل متجاوزان ضمانت «گرانتی» نمی کنید.

آ. ن. کاسیگین: این چنین سطحی ما این موضوع را با شما بحث نکردیم. ما از مرحله کنونی و اینکه حالا شیوه های دفاع سیاسی از کشورتان تأثیر بیشتر دارند، میگوییم شما نباید چنین برداشت کنید که گویا ما شما را به سرنوشت خودتان رها خواهیم کرد.

ن. م. تره کی: سه نوع حمایت وجود دارد سیاسی، اقتصادی و نظامی. شما دو نوع کمک را بما می دهید، اما شما چه خواهید کرد، اگر ببینید کشور ما از خارج مورد تجاوز قرار می گیرد؟ آ. ن. کاسیگین: اگر تجاوز مسلحانه به خاک تان از خارج صورت گیرد، این حالت بکلی دیگر است. ولی اکنون ما همه کار را به خاطر آن انجام می دهیم تا تجاوز صورت نگیرد. و من فکر می کنم ما به این امر قادر خواهیم شد.

ن. م. تره کی: من این را برای آن میگویم که چین با جدیت پاکستان را برضد ما تحریک می کند. آ. ن. کاسیگین: وقتی تجاوز صورت گیرد، حالتی بکلی متفاوت بمیان می آید. چینی ها به این موضوع در نمونه ویتنام معتقد شده اند، و به اصطلاح پشت دست شان را دندان می گیرند. آنچه مربوط به افغانستان است، ما به اقداماتی جهت حفاظت آن از تجاوز متوسل شده ایم. من در ارسال پیامی مرتبط به این به رئیس جمهور پاکستان، خمینی و نخست وزیر ایران تذکر دادم.

ن. م. تره کی: اعضای بیروی سیاسی ما از سفر من به مسکو آگاه‌اند. در بازگشت به کابل من باید از نتایج مذاکرات ما بگویم. آیا می‌توانم بگویم، که اتحاد شوروی به ج. د. ا. کمک‌های سیاسی و غیره یاری‌ها را انجام خواهند داد.

آ. ن. کاسیگین: بلی، هم کمک سیاسی و هم کمک بزرگ از راه نظامی در عرصه‌های دیگر. این فیصله بیروی سیاسی ماست. در این مورد به شما رفیق ل. ای. بریژنف در جریان ملاقات تان که پس از ۱۰ دقیقه صورت می‌گیرد، خواهد گفت. من فکر می‌کنم، که شما با اطمینان از حمایت ما و مطمئن از اقدامات تان به افغانستان برخوردار خواهید گشت.

ن. م. تره کی نهایت خرسندی‌اش را از مذاکره دایر شده ابراز نموده و از کمک و پشتیبانی وسیع به افغانستان در لحظات دشوار آن سپاسگزاری می‌کند.

ترجمه متن توسط رفیق و. پ. کوزین اسپیرانت اکادمی دیپلماسی وزارت امور خارجه اتحاد شوروی صورت گرفته و توسط مشاور شعبه شر میانه وزارت امور خارجه اتحاد شوروی رفیق اس. پ. گاوریلوف نوشته شد.

۲۱. اش. سال ۷۹

شماره آ. ک. ۷۸۹ ث. ث.

شمارگان ۳۰

۷۹. ۳. ۲۱

در جریان مذاکره بال. ای. بریژنف، ن. م. تره کی دوباره مسئله کمک اتحاد شوروی با قطعات نظامی آن را طرح کرد. در پاسخ رهبر حزب کمونیست اتحاد شوروی گفت که گسیل و به‌ویژه انجام حملات ضربتی - تهاجمی از خاک شوروی بیهوده است. در افغانستان مشاوران کافی شوروی اند که می‌توانند در امر نابودی ضد انقلاب فعالیت کنند.

شورش توسط نیروهای حکومتی سرکوب شد. مگر اوضاع در کشور به سرعت و تا حدی بدون پیش‌بینی انکشاف می‌یافت.

چگونه پای قوای اتحاد شوروی به افغانستان کشانیده شد؟

(گزارش تحلیلی وضعیت وخیم بمیان آمده در جمهوری دموکراتیک افغانستان)

(بخش پنجم)

کارگران جهان متحد شوید!

در جریان ۳ روز قابل برگشت به کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش. (شعبه اسناد و ارتباط سکتور ۱) است. کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش.

اشد محرم

دوسیۀ مخصوص

شماره پ. ۱۴۹/XIV

به رفقا، بریژنف، کاسیگین، اندروپوف، گرومیکو، سوسلوف، اوستینوف، پونا ماریوف، روساکوف، بایاکوف، سکاچکوف و زمیاتین.

نقل از پروتوکول شماره ۱۴۹ جلسه بیروی سیاسی کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش. مؤرخ ۱۲ اپریل ۱۹۷۹.

در مورد خط مشی آینده ما پیرامون اوضاع افغانستان.

نظریات ارائه شده پیرامون این مسئله که در یادداشت‌های رفقا هریک گرومیکو، اندروپوف، اوستینوف، پونا ماریوف مؤرخ اول اپریل ۱۹۷۹ ارائه شده‌اند، (پیوست این سند) تأیید اند.

منشی کمیته مرکزی

۱۶- ز

رفقا، سند حاضر اشد محرم کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش نباید بدون اجازه کمیته مرکزی به کسان دیگر داده شود. کاپی برداری از این چنین اسناد و بازنویسی آن به طور قطعی ممنوع است. رفقای که برایشان سند ارسال گردیده باید آن را پس از مطالعه با قید تاریخ امضاء نمایند.

در مورد ماده XIV پروتوکول شماره ۱۴۹

اشد محرم

دوسیۀ مخصوص

کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش.

مطابق به دستور مؤرخ ۱۸ مارچ سالروان (شماره ۱۴۷/پ) اینک گذارش تحلیلی وضعیت وخیم اخیراً بمیان آمده در جمهوری دموکراتیک افغانستان با ارائه نظریات در مورد گام‌های احتمالی ما برای کمک به رهبری ج. د. ا. در جهت تقویت مواضع آن و ثبات در آن کشور پیشکش می‌شود.

انقلاب بوقوع پیوسته در اپریل سال گذشته در افغانستان در کشوری از نظر اقتصادی فوق‌العاده پسمانده فتودالی با اشکال نهایت عقب‌مانده آن با ذخایر داخلی بکلی محدود رخ داد. رژیم گذشته پس از خود انبوهی از مشکلات حاد اجتماعی - اقتصادی و سیاسی را بجا گذاشت.

در شرایط مبارزه حاد طبقاتی در یک قطب حزب دموکراتیک خلق افغانستان که بیانگر آرمان‌های توده‌های زحمتکش است و در قطب دیگر نیروهای مدافع منافع خوانین - فئودالان، بورژوازی کمپرادور و بخش ارتجاعی روحانیون قرار گرفتند. نیروهای ارتجاعی افغانی از بی‌سوادی تقریباً همگانی مردم، تضادهای پیچیده قومی و ملیتی، عقیده کورکورانه (فاناتیسم) مذهبی و ناسیونالیسم افراطی بهره‌برداری دقیق می‌نمایند.

اعمال تخریبی، سبوتاژ و مقاومت طبقات استثمارگر سرنگون شده باعث شدت چالش‌های اقتصادی گردیده، تولید محصولات صنعتی و کشاورزی را پایین آورده، فعالیت کاری را مختل ساخته، گرانی را بار آورده و در نهایت عواید بودجه دولتی را کاهش می‌دهد.

فعالیت نیروهای ارتجاعی که در لحظه کنونی توسط رهبران اسلامی که هسته آن را «اخوان المسلمین» می‌سازد و اساس آن را انزجار عمومی از دولت نوین با فعالیت جدی ضدانقلابی گروهک‌های جدایی‌طلب و ملی‌گرا و همچنین سازمان مائویستی «شعله جاوید» تشکیل می‌دهد، اداره می‌گردد.

نیروهای ضدانقلابی با غلبه بر روحیه (اولیه) سراسیمه‌گی ناشی از پیروزی غیرمترقبه انقلاب ثور در این اواخر تا حد زیادی متشکل گردیده‌اند. آن‌ها حتی شکل مبارزه‌شان را دگرگون ساخته - از شیوه جنگ تخریبی مخفی به اشکال جنگ علنی دست یازیده، توانسته‌اند نه تنها در داخل کشور تجدید ساختار نمایند بلکه در خارج کشور نیز با حلقات روحانی و امپریالیستی روابط گسترده برقرار نمایند، که با پشتیبانی وسیع تبلیغاتی آن‌ها هم‌زمان از آنان اسلحه و پول دریافت می‌کنند.

ارتجاع تحت شعارهای شدیداً ضد کمونیستی (انتی کمونیستی) و ضد شوروی (انتی سوسیستی) عمل کرده و هدفش را سرنگونی نظام انقلابی - دموکراتیک و ایجاد «جمهوری آزاد اسلامی» در افغانستان قرار داده است.

برنامه حزب دموکراتیک خلق افغانستان اجرای دگرگونی‌های وسیع سیاسی - اجتماعی و اقتصادی را به نفع توده‌های زحمتکش پیش‌بینی می‌کند، ولی این مرام هنوز در مراحل آغازین تحقق قرار دارد و برای بخش وسیع توده‌ها هنوز ملموس نبوده و آن‌ها به ارزش مترقی آن پی نمی‌برند. رفع عقب‌ماندگی قرون، حل معضلات کشور که نظام نوین از آغاز با آن روبرو شده، زمان و برخورد گام‌به‌گام و سنجیده می‌خواهند. بر رهبری جمهوری دموکراتیک افغانستان است که باید در حقیقت از نو دستگاه دولتی را بازسازی نموده، نیروهای مسلح کشور را تجدید ساختار و تقویه کرده و تجربه ساختمان حزبی و دولتی را کسب کند.

یکی از نشانه‌های ضعف ساختار نظام مردمی آنست که این حکومت شالوده واقعی را در ارگان‌های ولایتی، شهری و روستایی ایجاد نکرده تا به این وسیله در اداره امور دولت در مرکز و به‌ویژه در محلات همکاری زحمتکشانش را جلب نماید.

چالش اساسی برای حاکمیت نوین عبارت از روابط متقابل با روحانیت و سران قبایل مخالف دولت که دو نیروی با نفوذ در شرایط افغانستان اند، می‌باشد. حل این مسائل که برخورد سنجیده و معقول می‌خواهد، تاکنون نایاب است، زیرا این نیروها کماکان مخالفان اصلی رژیم می‌باشند. این آن‌ها اند که نقش اصلی را در فعالیت‌های ضد انقلاب بازی می‌کنند. یکی از انگیزه‌های تشدید فعالیت ضد دولتی روحانیون در افغانستان رویدادهای ایران بود که همانند انفجاری از بنیادگرایی مذهبی در تمام خاور مسلمان پخش شد.

چالش‌های موجود رهبری ج. د. ا. به علت این که ح. د. خ. ا. هنوز به سازمان سیاسی توده‌یی سراسری تبدیل نشده پیچیده‌تر می‌شود. کارگران پیشرو و دهقانان تهیدست با کندی به فعالیت‌های حزب جلب می‌گردند.

خود حزب پس از انقلاب ثور دچار انشعاب شد، که به‌طور جدی باعث ضعف موقف آن و اعتبار آن شد. ح. د. خ. ا. به دلیل مبارزه درون‌حزبی میان گروه‌های خلق و پرچم نه تنها رشد نمی‌نماید، بلکه هنوز هم ضعیف است. اکثریت رهبران برجسته پرچم یا نابود شده یا از کار حزبی، دولتی و ارتش برکنار گردیده و بعضی‌ها به حیث مهاجر سیاسی در خارج زندگی می‌کنند. وضعیت بمیان آمده بالای آن عده پرچمی‌ها که هنوز در حزب باقیمانده‌اند، تأثیر نامطلوبی دارد. وضع به دلیل تعویض متواتر رهبری واحدهای مهم اداری مرکز و اطراف و تبدیل دائمی کادرهای افسری نیز نابسامان است.

دشمنان انقلاب هم در مرکز و هم در خارج به‌ویژه در خاک پاکستان و ایران که تعداد بی‌شماری از مخالفان نظام جدید به آنجاها فرار کرده‌اند، فعال‌اند. بر مبنای اطلاعات دست داشته در سازمان‌دهی فعالیت‌های ضد دولتی ارگان‌های جاسوسی کشورهای غربی در گام نخست امریکا و همچنان چین دست دارند. آن‌ها از این فرصت که مرز میان افغانستان، پاکستان و ایران عملاً آزاد است، استفاده می‌برند.

از این سرحدات نه تنها گروه‌های تخریبکار و تروریست گسیل می‌شوند، بلکه مقدار فراوان سلاح نیز ازین طرق وارد کشور می‌شود.

ضد انقلاب داخلی و خارجی نه تنها ضعف‌های عینی نظام جدید را بلکه اشتباهات و لغزش‌های جدی رهبری افغانستان را نیز مورد بهره‌برداری قرار می‌دهد. هویدا است که پس از پیروزی انقلاب ثور در حل مسائل داخلی و همچنان دولتی اکثراً تعجیل گردیده، از اختناق غیر بخشودنی کار گرفته شده، حسابات شخصی تسویه شده و در جریان بازپرسی‌ها در برابر زندانیان از فشار و زور کار گرفته شده است.

نارضایتی ناشی از اختناق به ارتش که پایه حمایت از دولت نوین بوده و است، نیز سرایت کرده، که این امر کار ضد انقلاب را برای تخریب و بی اعتبارسازی نظام جدید در داخل و خارج کشور آسان ساخته است. فرماندهان بی‌شماری با دیدن اینکه همکاران شان بازداشت شده و نابود می‌شوند، احساس بی اطمینانی نموده و از زندانی شدن بیم دارند. چنانچه رویدادهای هرات که در آنجا نه تنها مردم عادی بلکه قطعات معینی از اردو به ابتکار قوماندان‌های شان جانب شورشیان را گرفتند، شاهد این امر اند.

حوادث هرات ضعف تبلیغ و ترویج سیاسی - توده‌بی ح. د. خ. ا. را در میان مردم نیز نشان داد. کار تخریبی که دشمنان گونه‌گون نظام نوین من جمله روحانیون پیش می‌برند، به مراتب گسترده‌تر و فعال‌تر از آن کار سیاسی است که توسط نمایندگان حزب در میان توده‌ها در محلات اجرا می‌شود. رهبری شوروی چندین بار به رهبران ج. د. ا. حتی در سطوح عالی با توصیه‌های معینی تماس گرفته آن‌ها را به اشتباهات و زیاده‌روی‌هایشان متوجه کرده، مگر رهبران افغان که از انعطاف سیاسی بدور بوده بی‌تجربه‌اند، واقعی لازم به این اندرزها نگذاشتند. خامی سیاسی رهبری ج. د. ا. در آستانه حوادث هرات زمانی هویدا شد، که آن‌ها با عدم درک صحیح حوادث کاری کردند که اگر جانب اتحاد شوروی به درخواست طرف افغانی پاسخ می‌گفت عواقب آن احتمالاً ورود قطعات نظامی شوروی به آن کشور می‌بود.

کاملاً واضح است که به دلیل خصلت داخلی شورش‌های ضد دولتی افغانستان شرکت قطعات شوروی در سرکوب آن‌ها، از یکسو لطمه بزرگی به حیثیت بین‌المللی اتحاد شوروی وارد نموده، از سوی دیگر ناتوانی حکومت تره کی را برملا کرده و باعث تشویق ضد انقلاب داخلی و خارجی در خصوص پیشبرد وسیعی تر اقدامات ضد دولتی خواهد شد.

به این ترتیب تصمیم ما مبنی بر خودداری از برآورده شدن خواهش رهبری ج. د. ا. برای گسیل قطعات نظامی شوروی کاری درست بوده است. ما باید این مشی را در جریان حوادث ضد دولتی در افغانستان که از احتمال بدور نیستند، تعقیب نماییم.

هم‌زمان، واضح است که ما از سوی خویش باید در آینده نیز حد اعظم تلاش نماییم تا به جمهوری دموکراتیک افغانستان کمک نماییم تا در طرد ضد انقلاب، آوردن ثبات در کشور، گسترش نفوذش در میان توده‌های مردم و جلب آن‌ها برای دگرگونی‌های اجتماعی پیروز شود.

از نخستین روزهای انقلاب ثور در افغانستان اتحاد شوروی از دولت جدید با شیوه‌های سیاسی در عرصه بین‌المللی پشتیبانی کرده، در بخش اقتصادی مساعدت گسترده نموده، در تحکیم نیروهای مسلح افغانستان سهم گرفته و در پرورش کادرهای متخصص کمک می‌نماید.

در ادامه در مورد اقدامات اضافی برای حل معضلات افغانستان می‌توان این نکات را برشمرد:

به رهبری ج. د. ا. در مورد ارتقای مورال رزمی اردوی افغانستان، در تأمین وفاداری ارتش به حاکمیت مردمی - انقلابی و در استحکام مؤثریت ارگان‌های امنیتی من جمله قوای سرحدی کمک‌ها را باید ادامه داد. با درنظر داشت حوادث اخیر در افغانستان و این که مقدار معتابهی از سلاح‌های نوین به این کشور داده شده و ارسال خواهد شد و پرورش کارشناسان نظامی افغانی در مؤسسات آموزشی اتحاد شوروی عملی گردیده، باید به امر استفاده درست و بجای این اسلحه و تخریک جدید نظامی تأکید جدی شود. این امر کمک‌های ارائه شده از طریق ارگان‌های امنیتی را نیز در بر می‌گیرد.

باید در چوکات امکانات ما مسئله کمک‌های اقتصادی به افغانستان را که به امر استحکام سریع مواضع سیاسی رژیم انقلابی - دموکراتیک در کشور مؤثر واقع شود، به‌طور عاجل بررسی کرد. همچنان توجه رهبران افغانی را به انکشاف اقتصاد و در قدم نخست آن بخش‌هایی که به رشد نیروهای مؤلده در کشور ممد اند، مبذول داشت، تا باشد که به حل معضلات اقتصادی کمک نموده و زمینه‌های کار برای مردم را مهیا سازند.

در هرگونه تماسی و از هر نوع مجرای با رهبری ج. د. خ. ا. منظمأ باید توجه آنان را به مسئله گسترش پایه‌های سیاسی‌ای که حزب و دولت به آن اتکا می‌نمایند، خواهان شد.

از جمله به رهبری ج. د. ا. باید اهمیت ادامه پیگیرانه اصلاحات اجتماعی - اقتصادی طرح شده و از جمله ریفورم ارضی که در امر پیشبرد آن‌ها باید از تعقل کار گرفته، از شتاب‌زدگی پرهیزیده و در موقع اجرای آن‌ها متوجه جنبه سیاسی - ایدئولوژیک مسئله باشند، را تلقین کرد. طور نمونه به آگاهی دهقانان باید رسانده شود، که آنان از برکت انقلاب ثور صاحب زمین شده‌اند و اگر آن‌ها از حاکمیت مردمی دفاع نکنند، آن را از دست می‌دهند. این چنین کارهای توضیحی در مورد اصلاحات دیگر اجتماعی - اقتصادی نیز باید پیش برده شود.

برای گسترش شالوده‌های سیاسی ح. د. خ. ا. باید به رهبری ح. د. خ. ا. اهمیت گذار مرحله‌یی به ایجاد ارگان‌های انتخابی حاکمیت البته با حفظ نقش کلیدی حزب در ساختار دولتی و سیاسی کشور و طرح و تصویب قانون اساسی کشور در آینده برای تحکیم حقوق دموکراتیک مردم و قانونمندی فعالیت‌های ارگان‌های دولتی خاطرنشان شود.

در تماس‌ها با رهبری افغانی باید به آن‌ها اهمیت جدی وحدت رهبری و بسیج صفوف حزب را در پهلوی رشد اعضای آن توضیح داد. به آن‌ها همچنان ارزش اخذ فیصله‌های مهم حزبی و دولتی دسته‌جمعی نیز خاطرنشان گردد. به حزب دموکراتیک خلق افغانستان و رهبری ج. د. ا. در پیشبرد امور تشکیلاتی در حزب، کار توضیحی، سیاسی - توده‌یی در میان مردم و پرورش کادرهای حزبی - دولتی کمک عملی صورت گیرد.

کماکان توجه رهبری افغانستان به پیشبرد کار لازمی در میان روحانیون مسلمان و رعایت جدی معیارهای حقوقی مبتنی بر قانونمندی‌های انقلابی و انتخاب شیوه‌های معقول‌تر در هنگام بازداشت آنان، را باید جلب نمود، تا به این شیوه آن‌ها را جذب نموده و از تأثیر رهبران مرتجع مسلمان در میان توده‌ها جلوگیری شود. به این هدف فقط با نمونه‌های مشخص آزادی مذهب می‌شود نائل گشت و اینکه باید نشان داد، نظام نوین روحانیون را نه در کُل بلکه فقط آنانی را که در برابر حاکمیت انقلابی قرار می‌گیرند، محکوم می‌نماید.

باید رهبری ج. د. ا. را بازم به لزوم تحقق و تطبیق جدی مقررات معین مبتنی بر قانونیت انقلابی و به‌ویژه در استفاده درست از شیوه‌های زور و فشار معتقد ساخت. البته این امر به معنی آن نیست که در برابر آنانی که بر علیه شان شواهد جدی مبنی بر مخالفت و به‌ویژه سهم فعال شان در فعالیت ضد انقلابی وجود دارد، از زور و تضییق نباید کار گرفت. اصل مطلب اینست: نباید با سرنوشت مردم به‌ویژه اعضای حزب و کادرهای ارتش بر اساس شواهد تصادفی و غیردقیق بازی کرده و به اصطلاح با فیصله‌های «دوگانه» و «سه گانه» بدون بازرسی، سند و تدویر دادگاه دست به محاکمه زد.

با در نظر داشت اهمیت روابط شخصی و به خاطر انتقال نظریات و مشوره‌های ما در مورد مسائل گونه‌گون به رهبری ج. د. ا.، متناسب به نورمال شدن اوضاع در افغانستان باید به سفرهای منظم در سطوح مختلف میان دوطرف دست یازید.

باید از راه‌های دیپلماتیک و همچنان از طرق دیگر به اقدامات معین در جهت جلوگیری از مداخله کشورهای دیگر به‌ویژه همسایگان افغانستان در امور داخلی این کشور ادامه داد.

به دوستان افغانی باید در امر تحقق کار توده‌یی - سیاسی من جمله در بخش تبلیغات رادیویی که در شرایط افغانستان با در نظر داشت، سطح بالای بی‌سوادی دارای ارزش زیادیست، کمک عملی کرد.

در کار تبلیغاتی ما برای افغانستان روابط همسایگی عنعنوی نیک، که در حال حاضر جزء لاینفک مناسبات میان کشورهای ما بوده و اکنون وارد مرحله ارتقایی خویش شده، اتکا کرد. به طور گسترده و عام فهم از رشد اجتماعی- اقتصادی جمهوریت های آسیای میانه در سال های حاکمیت شوروی توضیحات داده شود، از نمونه های این جمهوریت ها و جمهوریت های دیگر شوروی در امر بیهودگی سرکوب های آزادی مذهبی و من جمله تعقیب مسلمانان مثال ارائه شود.

باید به کشورهای برادر سوسیالیستی منظمأ در مورد گام های اتخاذ شده ما در امر کمک به رهبری ج. د. ا. به خاطر ثبات اوضاع اطلاع داده و همیاری آنان را برای پشتیبانی معین سیاسی و کمک مادی به افغانستان جلب نمود.

پیشنهاها مشخص در مورد مسائل مطروحه و همچنان موضوعات دیگر مطابق به اوضاع اتخاذ خواهند شد.

خواستار نظرات تان هستیم.

آ. گرومیکو، یو. اندروپوف، د. اوستینوف، ب. پونا ماریوف.

اول اپریل ۱۹۷۹

بازپخش اسناد اشد محرم مقامات حزبی و دولتی اتحاد شوروی

در مورد مناسبات افغانستان و اتحاد شوروی بعد از قیام هرات ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷

ترجمه داکتر خلیل و داد

چگونه پای قوای اتحاد شوروی به افغانستان کشانیده شد؟

جریان مذاکرات رهبری سیاسی و نظامی اتحاد شوروی با نورمحمد تره کی

(بخش چهارم)

سند (۱۲)

قابل برگشت به کمیته م. ح. ک. ا. ش. است

(شعبه اسناد و ارتباط سکتور)

شماره پ XIV۱۴۹ /

به اعضای اصلی و علی البدل پیروی سیاسی -

کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش. ارسال شده است.

اشد محرم

دوسه مخصوص

یادداشت مذاکرات ل. ای. بریژنف با نورمحمد تره کی

۲۰ مارچ سال ۱۹۷۹

در مذاکرات آ. ن. کاسیگین، آ. آ. گرومیکو، د. ف. اوستینوف، و ب. ن. پونا ماروف اشتراک داشتند.

ل. ای. بریژنف: رفیق عزیز تره کی، من از آمدن تان به نزد ما بسیار خوش هستم. مگر می خواهم این را پنهان نکنم که در روزهای پسین با نگرانی مراقب اوضاع افغانستان هستیم. از گفتگوهای شما با رفقای ما برمی آید که رفقای افغانی ما شخصاً از این امر جداً نگران اند.

در حال کنونی وظیفه عمده، طوری که ما می بینیم عبارت از گذاشتن گام هایی در جهت اصلاح اوضاع بمیان آمده و رفع عواملی که ساختمان جامعه نوین را در جمهوری دموکراتیک افغانستان تهدید می کنند، می باشند. البته نه تنها به رفع خطرات تهدید، بلکه به استحکام دست آورده ای انقلاب ثور نیز باید دست یازید.

بدون شک، هم نزد ما و هم نزد شما پرسش بمیان می آید: این گام های اتخاذی مدام ها باید باشند؟ بعضی از اقدامات را من اینجا نام می برم، مگر ادعا ندارم که این فهرست نهایی و کامل است. آن طور که معلوم می شود، زیربنای اتکای حزب و دولت را وسیع تر باید ساخت. در اینجا در گام نخست مسئله اتحاد حزبان، اعتماد متقابل، وحدت ایدئولوژیکی - سیاسی صفوف آن از پایین تا بالا پراهمیت می باشد.

مهم است که در مورد امکان جبهه ملی تحت رهبری حزب دموکراتیک خلق افغانستان به مثابه رهبری شناخته شده مردم نیز اندیشیده شود. ما فکر می کنیم که این جبهه می تواند سازمان های اجتماعی - سیاسی را در خود بسیج ساخته و به کارگران، دهقانان، بورژواهای خرده و میانه، روشنفکران، متعلمان، جوانان و اقشار پیشتاز زنان متکی باشد. مرام این جبهه می تواند، اتحاد نیروهای ضد امپریالیستی و ملی - میهن پرست در مبارزه با ارتجاع داخلی و خارجی باشد. هم زمان این جبهه می تواند، به وسیله مهمی در جهت پرورش سیاسی مردم و جلب آن ها به پروسه انقلابی تبدیل شود. / در نواحی روستایی خوب خواهد بود، که (البته با در نظر داشت تقریبی تجارب ما) کمیته های بینوایان را از میان دهقانان کم زمین، بیزمین و مقروضان با هدف مبارزه با فئودالان و زمین داران - سرمایه دار ایجاد کرد. و، البته باید کوشید، تا اردو در دفاع از حاکمیت مردمی - انقلابی بایستد و در این راه از هیچ چیز دریغ نباید کرد. اینکه چطور آن را در اوضاع بمیان آمده تطبیق کرد، خودتان بهتر می دانید. مثلاً فقط در یک مورد اگر بگویم، مهم است که در میان کادر قوماندانی تان احساس اطمینان به موقف مستحکم شان بمیان آید. اگر رهبری اردو زود زود تعویض شوند، نمی توان از آن توقع زیاد

داشت. و این تشویش ایست بجا، به‌ویژه که این تعویض‌ها منجر به زندانی شدن شان تمام شود. چون بسیاری از قوماندانان با دیدن اینکه همکاران شان زندانی شده و نابود می‌شوند، شخصاً اطمینان به آینده را از دست می‌دهند.

البته این به معنی آن نیست که در برابر کسانی که واقعاً اسناد جدی ضدیت با حاکمیت انقلابی بر علیه شان وجود دارد، از شدت کار نگرفت. اما این سلاح تیز و برنده را باید با بسیار دقت و هوشیاری بکار برد.

در خصوص آنکه در هرات چه گذشت، به جزئیات نخواهم پرداخت. رفقای ما در مذاکره با شما به این مسئله تماس گرفته‌اند. البته که نورمال شدن اوضاع در این شهر تأثیر مثبتی بالای همه کشور داشته و حلقات معین مخالف دولت انقلابی را نیز متأثر خواهد ساخت.

چطور می‌شود به این امر دست یازید؟ رک و راست می‌گویم: چنین بر می‌آید که شما از عهده کار سیاسی - توده‌یی برآمده نمی‌توانید. ظاهراً کارتخریبی که توسط گروه‌های گونه‌گون مخالف نظام جدید من جمله روحانیون مرتجع پیش برده می‌شود، به مراتب فعال‌تر و گسترده‌تر از آن کار سیاسی است که توسط نمایندگان حزب در محلات پیش برده می‌شود. این مسئله بسیار مهم نه تنها مربوط به هرات است، بلکه به کل کشور تعلق می‌گیرد. ما این را از تجربه شخصی خود از سال‌های نخست پس از انقلاب اکبر و بعد از آن میدانیم.

بدون شک باید در میان روحانیون کار لازمی را باید انجام داده و حداقل تلاش نمود که بخشی از روحانیون اگر علناً در دفاع از حکومت قرار نمی‌گیرند، اقلأً در مخالفت از آن نیز قرار نگیرند. اگر به این امر نایل شوید، کار عالی خواهد بود. بهترین راه رسیدن به این هدف نمونه‌های مشخصی است که حاکمیت جدید تلاش کند، به روحانیون نشان دهد، آن‌ها را به‌صورت عموم و همچنان رهبران شان را مورد تعقیب قرار نمی‌دهد، بلکه فقط آنانی را بازداشت خواهد کرد که بر ضد نظام انقلابی قرار می‌گیرند. ما فکر می‌کنیم که هر گامی در این راستا مفید خواهد بود.

اکنون در مورد پرسش شما که در صحبت تلفونی با رفیق کاسیگین و سپس در اینجا در مسکو در خصوص اعزام قطعات نظامی اتحاد شوروی به افغانستان مطرح کرده بودید. ما این مسئله را طور همه‌جانبه بررسی کرده، دقیقاً آن را ارزیابی نمودیم و من به شما به صراحت می‌گویم: این کار را نباید کرد. این کار فقط آب را به آسیاب دشمنان شما و ما خواهد انداخت. شما در مورد این مسئله با رفقای ما صحبت مفصل داشتید. و آرزو برده می‌شود، که شما تصورات ما را در این باره درک می‌نمایید.

مگر، اعلام علنی این مسئله توسط شما یا ما مبنی بر اینکه ما برنامه انجام آن را نداریم، در لحظه فعلی به دلایل معینی لازم نیست.

حزب و دولت شوروی ما به شما همه کمک‌های سیاسی را انجام خواهند داد. از جمله ما همین اکنون به کشورهایی چون ایران و پاکستان با جدیت توصیه می‌کنیم، تا جلو هر نوع مداخله در امور افغانستان را بگیرند.

رفقا به شما از تصمیم ما گفته‌اند، که به صورت عاجل تجهیزات و تسلیحات جدید را با کمک‌های مادی به افغانستان انقلابی ارائه خواهیم کرد. خوب خواهد بود، که کمک اقتصادی شوروی ازین قبیل و اعطای ۱۰۰ هزار تن گندم از طریق رسانه‌ها به شکل لازم به سمع مردم افغانستان برسند. این امر پیش از همه برای استحکام مواضع دولت افغانستان لازمست.

آن تسلیحات و تکنیک نظامی را که ما اکنون طور اضافی می‌دهیم، به شکل محسوس توان رزمی اردوی افغانستان را بالا خواهد برد. مگر این امر وقتی ارزش دارد که سلاح‌ها در دست‌های مطمئن باشند، نه در دست دشمنان.

مطابق به خواهش‌های شما ما به افغانستان تعدادی مشاورین و کارشناسان را هم در عرصه‌های نظامی، هم غیرنظامی و هم در عرصه‌های دیگر فرستادیم. نزد شما بیشتر از ۵۰۰ جنرال و افسر ما کار می‌کنند. طوری که به من گزارش دادند، شما از کار متخصصان و مشاوران شوروی راضی هستید. و این خوب است. اگر لازم باشد ما طور اضافی یک عده کارشناسان حزبی و همچنان حدود ۱۵۰ تا ۲۰۰ افسر دیگر را نیز خواهیم فرستاد.

حق با من نخواهد بود اگر من به یک مسئله دیگر که ما با دقت بالای آن فکر کردیم، تماس نگیرم. چرا، با وجود وخامت اوضاع افغانستان و گسیل هزاران نفر مسلح از ایران و پاکستان به کشورتان مرزهای شما با این ممالک بازمانده و حتی حالا هم بسته نیستند؟ با صراحت به شما می‌گویم، ما در اتحادشوروی به کسی چنین اجازه‌یی را نمی‌دهیم. این امر به نظر ما غیرعادیست و آن را باید اصلاح کرد.

و بالاخره می‌خواستم به شما بگویم، که در اوضاع بمیان آمده کنونی نقش اساسی را جلب اکثریت توده‌ها به وسایل سیاسی و اقتصادی در حمایت از شما خواهد داشت. بازهم اذعان می‌نمایم، که باید مجموعه راه‌های ممکن را بررسی نموده و آن‌هایی را که باعث تشویش قانونی مردم شده و احساس مخالفتشان را ببار می‌آورد طرد کرد.

اجازه دهید ابراز اطمینان نمایم که شما حوادث بمیان آمده را زیر کنترل در می آورید. بشما پیروزی می خواهم، رفیق تره کی، پیروزی تان را در مبارزه برای استحکام دولت انقلابی در افغانستان، در امر دفاع از دست آوردهای انقلاب ثور آرزو می نمایم.

ن. م. تره کی: از شما به خاطر دادن امکان سفر دوباره به اتحاد شوروی دوست و ملاقات با رهبری اتحاد شوروی و شخصاً با شما رفیق بریژنف با هدف تبادل نظریات پیرامون مسائل موردعلاقه دو کشور همسایه سپاسگزارم. من مشوره ها و نظریات صریح رفیق بریژنف را در جریان مذاکرات دوجانبه ما خیلی ارج می گذارم.

آنچه مربوط به ایجاد جبهه متحد ملی می شود، باید بگویم که این جبهه عملاً بشکل ساختاری از سازمان های حزبی، جوانان، اتحادیه های صنفی و غیره سازمان های اجتماعی تحت رهبری حزب دموکراتیک خلق وجود دارد. مگر نه به همان شکلی که در بعضی از کشورهای دوست سوسیالیستی است، به دلیل عقب ماندگی اقتصادی و عدم آمادگی سطح رشد سیاسی بعضی از مناطق کشور اکثریت توده های زحمتکش و روشنفکران افغانستان ارزش برنامه ها و اقدامات مشخص ما را در جهت تجدید حیات اجتماعی - اقتصادی درک می نمایند. متأسفانه بعضی مخالفان هم وطن ما و ناراضیان خارجی در حال حاضر همانند گذشته تلاش می کنند، دست آوردهای معین رهبری جدید پس از انقلاب ثور را در راستای ساختمان جامعه سوسیالیستی در آینده بدنام سازند. بعضی از دشمنان ما، همان طوری که حوادث هرات نشان دادند، تلاش می کنند، حاکمیت جدید مردمی را نابود کرده، افغانستان را به گذشته فئودالی بازگردانند. در چنین شرایطی رهبری کشور نمی تواند به اقدامات نهایی در برابر این افراد و گروه ها دست نیازد، البته در برابر بعضی از روحانیون، شعله بی ها و غیره اشخاص که علناً با دولت نوین مردمی سر مخالفت دارند، در مطابقت کامل با قانون برخورد شده و هیچ متهم بدون ارتکاب جرم بازداشت نمی شود. این اقدامات شامل حال یک گروه بسیار کوچک افراد مخالفان علنی رژیم می شود.

تجربه تاریخ نشان می دهد که با دشمنان سوگند خورده نظام پیشرو جدید، که علناً و اکثراً مسلحانه در برابر دست آوردهای خلق بپا می خزند، باید با قاطعیت و بدون تزلزل مبارزه کرد.

در این اواخر دشمنان خارجی ما عمدتاً ایران، پاکستان، ایالات متحده و بریتانیا فعالیت های تخریبی شان را علیه ما تشدید نموده اند، که در چندین راستا پیش برده می شود. آن ها تبلیغات مختلفی را براه انداخته، گروه های ویژه جواسیس، کارشکنان و تروریست ها را آماده می نمایند. این کشورها مناسبات دوستانه و همسایگی نیک کشورهای ما را نیز به باد انتقاد می گیرند.

خلق افغانستان جنگ با ایران و پاکستان را نمی‌خواهد، و اگر آن صورت بگیرد، به نفع‌شان نخواهد بود - پشتون‌ها و بلوچ‌ها در آن صورت به نفع افغانستان بپا خواهند خاست. می‌خواستم بگویم که نقش اساسی را در اعمال تخریبی ضد افغانستان عناصر مخالف من جمله افغان‌های مقیم پاکستان و رهبری کنونی آنجا با کمک چین بازی می‌کند. حزب و دولت ما با خونسردی به این تلاش‌های جانب پاکستان پاسخ داده و نمی‌خواهد مناسبات پاکستان - افغانستان بدتر شود.

مسئله بستن مرزهای ما با ایران و پاکستان بسیار مشکل است. ما آن را به علت نداشتن وسایل کافی انجام داده نمی‌توانیم. بر علاوه بستن سرحدات افغانستان - پاکستان باعث نارضایتی هم پشتون‌ها و بلوچ‌های پاکستان و هم از افغانستان خواهد شد که میان خویش روابط محکم قومی داشته و بالاخره به ضرر حیثیت دولت کنونی افغانستان تمام خواهد شد.

مگر باوجود این همه دشواری‌های عینی و مداخلات ارتجاع داخلی و خارجی انقلاب افغانستان به تدریج و باثبات به راه ساختمان زندگی نوین خواهد رفت. در این امر رهبری افغانستان به تجارب غنی اتحادشوروی دوست اتکا نموده و روی پشتیبانی و حمایت به موقع‌شان حساب می‌کند.

با استفاده از فرصت، از شما رفیق عزیز لیونید ایلچ بریژنف و دیگر رهبران اتحاد شوروی از زمینه‌سازی چنین فرصت که توانستیم روی مسائل مهم حزب و دولت ما تبادل نظر کنیم، سپاسگزاری می‌نمایم. صحبت امروز بما آن امکان را داد تا یکدیگر را بهتر بشناسیم. رهبری افغانستان و مردم آن به کمک همه‌جانبه اتحادشوروی ارزش زیادی قائل‌اند. سفر کوتاهم به اتحاد شوروی، ملاقات با شما، بدون شک نتایج مثبتی را ببار خواهند آورد. در این باره من به هم‌زمانم پس از رسیدن به کابل اطلاع خواهم داد.

به شما رفیق عزیز لیونید ایلچ، به رهبران دیگر اتحادشوروی سلامتی کامل و بهروزی آتی خلق دوست شوروی را آرزو می‌نمایم.

در این مذاکرات مشاور منشی عمومی کمیته مرکزی حزب کمونیست اتحاد شوروی ای. ام. ساموتیکین حاضر بود.

مترجم مذاکرات (کوزین و. پ.).

۳۰ نسخه

۷۹.۳.۲۱

(بخش ششم)

بازپخش اسناد اشد محرم مقامات حزبی و دولتی اتحاد شوروی

در مورد مناسبات افغانستان و اتحاد شوروی بعد از شورش مسلحانه هرات ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷.

ترجمه داکتر خلیل وداد

یادآوری: در این بخش نیز در مورد اعزام قوای اتحاد شوروی از جانب نورمحمد تره کی و خاصاً حفیظ الله امین پافشاری صورت گرفته است. اسناد آن چنان صریح است که جای برای تبصره اضافی نمی گذارد. ق. آسمایی.

- رئیس هیئت با ن. م. تره کی، حفیظ الله امین و دیگر رهبران نظامی و سیاسی دیدار کرد. در جریان این دیدارها افغانها دوباره مسئله کمک نظامی با اشتراک مستقیم قطعات شوروی را مطرح نمودند، ما بازهم اعلام کردیم که اتحادشوروی نمی تواند این کار را عملی کند. مگر رهبری ج. د. ا. به این موقف ما راضی نبوده و بالای طرح شان پافشاری کردند.

- در ارائه این درخواست حفیظ الله امین اصرار جدی می کرد. هم در ملاقات با اپیشیف و همچنان در دیدار نخستینش با دگر جنرال ای. پ. پاولوفسکی در حضور جنرال ل. گوریلوف. ح. امین مستقیماً مسأله ورود سریع یک فرقه شوروی را به کابل پیش نمود.

- ... نزد رفیق امین دعوت شده بودم، که به سپارش ن. م. تره کی تقاضایش را مبنی بر گسیل ۱۵ تا ۲۰ هلیکوپتر جنگی با مهمات و عملاً شوروی برای استفاده آن‌ها در حالات بحرانی در نواحی مرزی و مرکزی علیه شورشی‌ها و تروریست‌های گسیل شده از پاکستان، در میان داشت. گوریلوف ۴. ۱۴. ۱۹۷۹.

- با نخست وزیر جمهوری دموکراتیک افغانستان حفیظ الله امین ملاقات نموده به او بگویند که در خواست شما مبنی بر ارسال ۲۰-۱۵ فروند هلیکوپتر جنگی با عملاً شوروی به اطلاع حکومت اتحاد شوروی رسانده شده است.

- پس از مشوره با د. ف. اوستینوف، منشی عمومی کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش. نیز بر علیه گسیل نیروها به افغانستان نظر داد، مگر هم زمان سپارش کرد درباره کدک ویژه ای برای نگهداری ن. م. تره کی اندیشید.

به او بگویند، که قبلاً به رهبری افغانستان در خصوص بیهودگی اشتراک مستقیم قطعات شوروی در امر سرکوب فعالیت‌های ضد انقلابی در ج. د. ا. توضیحات داده شده، زیرا چنین اقدامات توسط دشمنان انقلاب افغانستان و نیروهای مخالف خارجی برای بدنام سازی کمک انترناسیونالیستی اتحاد شوروی و اشاعه تبلیغات ضد حکومتی و ضد شوروی در میان مردم افغانستان مورد بهره برداری قرار خواهد گرفت.

شماره ۲۷۹/گ. اس.

شماره ۲۵-اس. ۵۷۶.

۱۷-ای. ام.

او. ال

به تاریخ ۶ اپریل برای بررسی اوضاع افغانستان هیأت نظامی شوروی در رأس رئیس امور سیاسی ارتش و نیروهای بحری شوروی دگر جنرال آ. آ. اپیشیف به کابل رفت. رئیس هیأت با ن. م. تره کی، حفیظ الله امین و دیگر رهبران نظامی و سیاسی دیدار کرد. در جریان این دیدارها افغانها دوباره مسئله کمک نظامی با اشتراک مستقیم قطعات شوروی را مطرح نمودند، ما بازهم اعلام کردیم که اتحادشوروی نمی تواند این کار را عملی کند. مگر رهبری ج. د. ا. به این موقف ما راضی نبوده و بالای طرح شان پافشاری کردند.

در ارائه این درخواست حفیظ الله امین اصرار جدی می کرد. هم در ملاقات با اپیشیف و همچنان در دیدار نخستینش با دگر جنرال ای. پ. پاولوفسکی در حضور جنرال ل. گوریلوف. ح. امین مستقیماً مسأله ورود سریع یک فرقه شوروی را به کابل پیش نمود. از جمله او گفت که این واحد شوروی نباید در عملیات نظامی اشتراک کند، بلکه به مثابه سپر مطمئن تأمین آرامش و ضمانت پایدار کار حکومت ج. د. ا. باشد. بر علاوه اردوی افغانستان نیروی کافی دارد که از عهده وظایف محوله اش در امر مبارزه با اپوزیسیون داخلی و گروه های خرابکار به در آید.

مگر پس از یک هفته به تاریخ ۱۴ اپریل ۱۹۷۹ حفیظ الله امین سرمشاور نظامی شوروی در ج. د. ا. برید جنرال ل. گوریلوف را دعوت کرده و از او خواست به رهبری شوروی اطلاع دهد...

گزارش (اطلاعیه) از کابل

(محرّم)

...نزد رفیق امین دعوت شده بودم، که به سپارش ن. م. تره کی تقاضایش را مبنی بر گسیل ۱۵ تا ۲۰ هلیکوپتر جنگی با مهمات و عملاً شوروی برای استفاده آنها در حالات بحرانی در نواحی مرزی و مرکزی علیه شورشی ها و تروریست های گسیل شده از پاکستان، در میان داشت.

گوریلوف ۱۴.۴.۱۹۷۹

رئیس ستاد کل (لوی درستیز) قوای مسلح اتحاد شوروی مارشال شوروی ن. و. اوگارکوف در زیر این اطلاعیه فیصله اش را نوشت: «این کار را نباید کرد.

پس از مشوره با د. ف. اوستینوف، منشی عمومی کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش. نیز بر علیه گسیل نیروها به افغانستان نظر داد، مگر هم‌زمان سپارش کرد دربارهٔ کندک ویژه‌ای برای نگهبانی ن. م. تره کی اندیشید.

سند

کارگران جهان متحد شوید! در جریان ۳ روز قابل برگشت به کمیته ح. ک. ا. ش. (شعبه اسناد و ارتباط سکتور ۱) است.

کمیته مرکزی حزب کمونیست اتحاد شوروی

اشد محرم

پرونده ویژه

شماره پ. ۹۳/۱۵۰

به رفقا، بریژنف، کاسیگین، اندروپوف، گرومیکو، سوسلوف، اوستینوف، پوناماریوف و سمیرتیوکوف.

نقل از پروتوکول شماره ۱۵۰ جلسه بیروی سیاسی کمیته مرکزی مؤرخ ۲۱ اپریل سال ۱۹۷۹. پیرامون صلاح نبودن شرکت عمل‌های هلیکوپترهای نظامی شوروی در سرکوب فعالیت‌های ضد انقلابی در جمهوری دموکراتیک افغانستان*.

۱. پیشنهاد شماره ۰۴۳۰/۳/۳۱۸ مؤرخ ۱۸ اپریل ۱۹۷۹ وزارت دفاع تأیید است.
۲. طرح سفارشات به مستشار نظامی اتحاد شوروی در جمهوری دموکراتیک افغانستان تصویب است، (پیوست).

منشی کمیته مرکزی بریژنف

-*تذکر: (بشکل ریز و ناخوان چاپ شده)

رفقا، سند حاضر اشد محرم کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش نباید بدون اجازه کمیته مرکزی به کسان دیگر داده شود. کاپی برداری از این چنین اسناد و بازنویسی آن به‌طور قطعی ممنوع است. رفقای که برایشان سند ارسال گردیده باید آن را پس از مطالعه با قید تاریخ امضاء نمایند.

۱۳-ز. ام.

او. آل.

پیرامون بند ۹۳ پروتوکول شماره ۱۵۰

اشد محرم

پرونده ویژه

کابل

به سرمشاور نظامی*

با نخست‌وزیر جمهوری دموکراتیک افغانستان حفیظ الله امین ملاقات نموده به او بگویند که در خواست شما مبنی بر ارسال ۲۰-۱۵ فروند هلیکوپتر جنگی با عمله شوروی به اطلاع حکومت اتحاد شوروی رسانده شده است.

به او بگویند، که قبلاً به رهبری افغانستان در خصوص بیهودگی اشتراک مستقیم قطعات شوروی در امر سرکوب فعالیت‌های ضد انقلابی در ج. د. ا. توضیحات داده شده، زیرا چنین اقدامات توسط دشمنان انقلاب افغانستان و نیروهای مخالف خارجی برای بدنام سازی کمک انترناسیونالیستی اتحاد شوروی و اشاعه تبلیغات ضد حکومتی و ضد شوروی در میان مردم افغانستان مورد بهره‌برداری قرار خواهد گرفت.

به وی خاطرنشان سازید که قبلاً در جریان ماه مارچ - اپریل سالروان ۲۵ فروند هلیکوپتر جنگی که دارای تجهیزات لازم حربی و مهمات‌اند، به ج. د. ا. تحویل داده شده است.

حفیظ الله امین را متقاعد سازید که هلیکوپترهای موجود با عمله افغانی در هماهنگی با قطعات زمینی اردو و نیروی هوایی قادر اند، خود اقدامات ضد انقلابی را سرکوب نمایند. به سر قوماندانی افغانستان مشوره‌های لازم برای حل این مسئله را طرح کنید. -تذکر: (بشکل ریز و ناخوان چاپ شده)

رفقا، سند حاضر اشده محرم کمیته مرکزی ج. ک. ا. ش نباید بدون اجازه کمیته مرکزی به کسان دیگر داده شود. کاپی برداری از این چنین اسناد و بازنویسی آن به‌طور قطعی ممنوع است. رفقایی که برایشان سند ارسال گردیده باید آن را پس از مطالعه با قید تاریخ امضاء نمایند.

۱۵-ار. ای.

ام. ک.

در نیمهٔ اپریل اپوزیسیون مسلح بشکل عمدتاً در ولایات بادغیس، بدخشان، تخار، کنر، پکتیکا و پکتیا فعال بود.

در موضع نمایندگان شوروی در کابل تردیدهایی پدیدار شد - آن‌ها پیشنهاد می‌کردند مرکز تعلیمی همانند آنچه ما در کوبا داشتیم ایجاد شود.

آگاهان امور می‌دانستند که زیر این افسانه لوای موتورریزه ایجاد شده بود.

گزارش (طلائی) از کابل

(اشد محرم. عاجل...)

...معقول خواهد بود اگر در ناحیه کابل مرکز واحد تعلیمی اردوی خلقی ج. د. ا. (همانند کوبا) ایجاد شود.

پوزانوف، ایوانوف، گوریلوف. ۵. ۶. ۱۹۷۹.

این پیشنهاد با امضاهای پوزانوف، گوریلوف، نیشوموف (نیروهای مرزبان شوروی) و بوگدانوف (نماینده ک. گ. ب. شوروی) به تاریخ ۷ جون ۱۹۷۹ به مرکز گسیل شد.

آغاز گسیل قطعات شوروی به افغانستان

در ماه می اوضاع در افغانستان وخیم تر از پیش شد، از جمله شورش های ضد دولتی مسلحانه در ولایات پکتیکا، غزنی، پکتیا، ننگرهار، کنر، بلخ و کابل بوقوع پیوست. در تمام مناطق قوای دولتی آن ها را سرکوب نمودند.

در پایان ماه می نظر به خواست حکومت افغانستان یک کندک ویژه «مسلمانان» که عمدتاً از افراد ملیت های بومی جمهوری های آسیای میانه تشکیل یافته بود، برای حفاظت آن (دولت افغانستان. مترجم) ایجاد شد.

افغانها بازهم موضوع کمک نظامی را پیشکش نمودند. این مسئله در جلسه بیروی سیاسی مؤرخ ۲۴ می ۱۹۷۹ بررسی شد.

سند

کارگران جهان متحد شوید! در جریان ۳ روز قابل برگشت به کمیته مرکزی

ح. ک. ا. ش. (شعبه اسناد و ارتباط سکتور ۱)

کمیته مرکزی حزب کمونیست اتحاد شوروی

اشد محرم

پرونده ویژه

شماره پ. ۱۵۹/۱۵۲

به رفقا، بریژنف، کاسیگین، اندروپوف، گرومیکو، سوسلوف، اوستینوف،

پوناماریوف، بایاکوف، باتولیچف، سکاچکوف، سرین و سمیرتیوکوف.

نقل از پروتوکول شماره ۱۵۲ جلسه بیروی سیاسی کمیته مرکزی مؤرخ ۲۴ می سال ۱۹۷۹.

در مورد ارائه کمک اضافی نظامی به جمهوری دموکراتیک افغانستان.*

۱. طرح دستور شورای وزیران اتحاد جماهیر شوروی در این مورد (پیوست)، تصویب است.
 ۲. به وزارت پلان و وزارت روابط خارجی اقتصادی سپارش می‌شود، ضمن پیشکش طرحی در ظرف دو هفته خواهش جانب جمهوری دموکراتیک افغانستان مبنی بر دادن ۱۵۰۰ عراده موتر را برای بررسی آماده کنند.

۳. متن سپارش به سفارت اتحاد شوروی در جمهوری دموکراتیک افغانستان در این مورد تصویب است (پیوست).

منشی کمیته مرکزی بریژنف

- تذکر: (بشکل ریز و ناخوانا چاپ شده)

رفقا، سند حاضر اشد محرم کمیته مرکزی ح. ک. ا. ش نباید بدون اجازه کمیته مرکزی به کسان دیگر داده شود. کاپی برداری از این چنین اسناد و بازنویسی آن به طور قطعی ممنوع است. رفقای به برایشان سند ارسال گردیده باید آن را پس از مطالعه با قید تاریخ امضاء نمایند.

پ ۱

فیصله شورای وزیران ا. ج. ش. س.

شماره ۱۴۷ پ. ث. مؤرخ ۷۹-۲۴-۱۷۰۴-ک. ا. ث. ال. شماره ۲. دیده شود، بند ۳۶/۱۵۵

مؤرخ ۱۲-۷۹-۴ شماره ۱. بند ۴۳/۱۵۶ مؤرخ ۷۹-۴-۲۸

مربوط بند ۱۵۹ پروتوکول شماره ۱۵۲

اشد محرم

پرونده ویژه

کابل

به سفیر اتحاد شوروی

با نورمحمد تره کی دیدار کرده و با استناد بر سپارش ما اطلاع دهید، خواهشات رهبری افغانستان در مورد کمک اضافی به جمهوری دموکراتیک افغانستان مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

به ایشان بگوئید که مسکو نگرانی رهبری افغانستان را به دلیل تشدید فعالیت ضدانقلابی نیروهای ارتجاعی درک می‌نماید. حکومت اتحاد شوروی با تلاش در جهت کمک انترناسیونالیستی به جمهوری دموکراتیک افغانستان تصمیم گرفته است. در سال‌های ۱۹۷۹-۱۹۸۰ کمک‌های بلاعوض مادی را به ارزش ۵۳ میلیون روبل، از جمله ۱۴۰ میل هاوان، ۹۰ عراده زرهپوش (از جمله ۵۰ عراده آن بشکل عاجل تهیه می‌شوند)، ۴۸ هزار میل اسلحه ماشیندار، ۱۰۰۰ میل راکت انداز، ۶۸۰ عدد بم

هوایی و همچنان در جریان ماه‌های جون- جولای ادویه و وسایل طبی را به ارزش ۵۰ هزار روبل تحویل دهد. همچنان در ماه می سال روان ۱۰۰ هزار فیوز بم و ۱۶۰ عدد کست بم یک‌بار مصرف بشکل عاجل در اختیار تان قرار داده می‌شود. اما ارائه بم‌های گازی بدون مواد زهری مسموم کننده ناممکن است.

درباره خواهش جانب افغانی درباره گسیل هلیکوپترها و طیارات ترانسپورتی با عمله شوروی و دیسانت کوماندوهای ما به کابل باید گفت که مسئله استفاده نیروهای نظامی شوروی با دقت هنگام سفر رفیق نورمحمد تره کی در ماه مارچ سال روان مورد بررسی قرار گرفته است. ما اعتقاد ژرف داریم که چنین اقداماتی مشکلات بی‌شماری را در سیاست داخلی و عرصه بین‌المللی بیار آورده، بدون شک مورد بهره‌برداری نیروهای مخالف قرار گرفته و به ضرر منافع ج. د. ا. و استحکام دست آورده‌ای انقلاب ثور تمام خواهند شد.

از اجراآت تان تلگرافی خبر دهید.

۱۹- گ. ار.

م. ک.

Abstract

The Herat Uprising of 24th Hoot 1357 (March 1979) is considered a pivotal moment in the struggles of the Afghan people against the communist regime and Soviet intervention in the country. This article utilizing classified Soviet documents , examines the events of the uprising ,its causes ,domestic and international impacts , and the reactions of Soviet officials. The research method is based on the analysis of historical documents and diplomatic reports. The findings indicate that the uprising was the result of widespread public dissatisfaction with the repressive policies of the communist regime and had significant effects on subsequent developments in Afghanistan and Soviet policies ,ultimately contributing to the collapse of the communist regime in Afghanistan. The uprising also served as a prelude to the eventual fall of the communist government in Afghanistan.

Keywords: Herat Uprisingm, Communist Regime ,Soviet Intervention, Afghanistan, Historical Analysis ,Diplomatic Reports.